THE

SIDDHANTA KAUMUDI

OF

BHATTOJI DIKSHITA,

EDITED AND TRANSLATED INTO ENGLISH

BY

ŚRIŚA CHANDRA VASU, B. A.

VOL II PART I

VAIDIC GRAMMAR.

(VERBS)

PUBLISHED BY
THE PANINI OFFICE, BHUVANESHWARI ASHRAM.
38-40 BAHADURGANJ, ALLAHABAD.

ALLAHABAD
PRINTED AT THE MEDICAL HALL PRESS BRANCH

1906

FOREWORD.

—This part contains conjugations of all the roots given in the Dhatupatha Westergard's well known work on the Sanskrit roots has been followed in the arrangement of the roots All the conjugational forms given in the Madhaviya Dhatuvritti have been incorporated in this part Notes, explanations and commentaries have been added from various other sources The chapters on verbs constitute the most difficult portions of Sanskrit grammar No pains have been spared to make the conjugations of the roots as intelligible as possible

THE

SIDDHANTA KAUMUDI.

UTTARARDHA

VOLUME II.

॥ वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी ॥

श्रौत्रार्हन्तीचणैर्गुणधैर्महर्षिभिरहर्दिवम् ।
तोष्टूयमानोऽप्यगुणो विभुर्विजयतेतराम् ॥
पूर्वार्धे कथितास्तुर्यपञ्चमाध्यायवर्तिनः ।
प्रत्यया अथ कथ्यन्ते तृतीयाध्यायगोचराः ॥

SALUTATION.

1 The All-pervading is supremely glorious and though without attributes is constantly being praised, day by day, by the Great Seers, illustrious with the attributes of Vaidic Studentship and Worthiness, and who possess all praiseworthy qualities

2 In the First Half have been treated the affixes which occur in the Fourth and the Fifth Adhyâyas of Pânini Now are being taught the affixes that occur in the third Adhyâya

NOTE —The word Śrautrârhanti chanaih is Instrumental plural of the compound word Śrautra plus arhanti with the affix chanap Śrautra is derived from Śrotriya by adding the affix अण् (V 1 130, S 1795) and य is elided by the Vârtika thereunder The word means "the condition of a Śrotriya or Vaidic Student" The word ârhantî is derived from arhat, see V 1 121 S 1788 The affix chanap is added by V 2 26, S 1827 Toshṭhûyamânah is derived from the Intensive form of the verb stu "to praise" Vijayate tarâm is formed by adding the affixes tarap by V 3 57, S 2005, and am by V 4 11, S 2004 This is an exceptional use of adding the comparative degree forming affix tarap after a declined verb like vijayate See V 3 56 S 2002 The verse is an illustration of the employment of the curious affixes taught before

अथ तिङन्तभ्वादिप्रकरणम् ।

तत्रादौ दश लकाराः प्रदर्श्यन्ते । लट् । लिट् । लुट् । लृट् । लेट् । लोट् । लङ् । लिङ् । लुङ् । लृङ् । एषु पञ्चमो लकारश्छन्दोमात्रगोचरः ।

CHAPTER I

The Conjugation of Bhû Class Roots

First we shall enumerate the ten Moods They are as follow —

लट्	Present
लिट्	*Perfect or 2nd Preterite*
लुट्	First Future
लृट्	Second Future
लेट्	Vaidic Subjunctive
लोट्	Imperative
लङ्	Imperfect or 1st Preterite
लिङ्	Potential
लुङ्	Aorist or 3rd Preterite
लृङ्	Conditional

Of these the fifth, *i e*, लेट् is found only in the Vedas

२१५१ । वर्तमाने लट् । ३ । २ । १२३ ।

वर्तमानक्रियावृत्तेर्धातोर्लट् स्यात् । अटावितौ ।

2151 The affix लट् comes after a verb when denoting a present action

Of the affix लट् the letters अ and ट् are indicatory, leaving only ल् ॥ This ल् is replaced by other affixes as shown below —

NOTE —The word वर्तमान means that which is begun and which has not yet come to an end The action denoted by a verb in the present tense is yet continuing and has not stopped As पचति 'he is cooking', पठति 'he is reading' So also whatever is constant, regular, uniform, is represented by the Present Indefinite As तिष्ठन्ति पर्वताः 'the mountains stand', स्रवन्ति नद्यः 'the rivers flow'

२१५२ । लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः । ३ । ४ । ६९ । 69

लकाराः सकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्तरि च स्युरकर्मकेभ्यो भावे कर्तरि च ।

2152. The tense-affixes called 'la' are used in denoting the object and the agent in the case of Transitive verbs; and after intransitive verbs, they denote the action as well as the agent.

NOTE.—The term ल means the ten affixes known as लट्, लिट्, &c.; ल is the common element of them all; and these affixes, when stripped of all indicatory letters, leave behind only the letter ल which is thus the common name for them all. The लः in the sûtra, is the nominative plural of ल। By the word च in the sûtra, we draw in the word कर्तरि or 'agent' from the sûtra III. 4. 69 into this. The force of these tense-affixes, when placed after transitive verbs is to denote the object and the agent; and when placed after intransitive verbs, is to denote either 'action' (भाव) or it may denote the 'agent.'

The verb itself denotes the action; to be or to do, generally; or to be or to do in a particular manner In the active voice, the affix marks the agent; in the passive voice of a transitive verb, it marks the object; but in the passive form of an intransitive verb, the action itself. Thus गम्यते ग्रामो देवदत्तेन 'the village is gone to by Devadatta', here ते of गम्यते denotes the object and is in passive construction गच्छति ग्रामं देवदत्तः 'Devadatta goes to the village', here the affix ति of गच्छति denotes the agent, and the sentence is in active construction. The verb गम् being a transitive verb, can take both the active and passive constructions or, to use the Sanskrit technical phraseology, the tense-affixes, after transitive verbs, denote the agent and the object. They do not generally denote भाव or action after transitive verbs, that is, transitive verbs are not used impersonally. Let us now give examples of Intransitive verbs; आस्यते देवदत्तेन 'it is seated by Devadatta', the verb आस्यते here denotes merely भाव or 'action'. In other words, we may call this an impersonal construction. आस्ते देवदत्तः. 'Devadatta sits'; here the verb आस्ते denotes the agent or is in the active voice.

Professor Bohtlingk translates the sûtra thus:—"A finite verb expresses the agent as well as the object; but the Intransitive verbs denote, in addition to that, the Impersonal idea of the action." The word भाव means action considered in the abstract.

२१५३ । लस्य । ३ । ४ । ७७ ।
अधिकारोऽयम् ।

2153. In the place of 'la' will be substituted the affixes which we shall announce hereafter.

NOTE:—This sûtra consists of one word लस्य meaning 'of ल'. It is an *adhikâra* sûtra. The word लस्य is the genitive singular of ल, the अ in ल being for

the sake of pronunciation The ल means the ten affixes लट् present, लिट् perfect, लुट् first future, लृट् second future, लोट् imperative लेट् Vedic subjunctive, लङ् imperfect, लिङ् potential and benedictive, लुङ् aorist, लृङ् conditional Six of these tenses have indicatory ट्, and four have indicatory ङ् ।

Professor Böhtlingk translates this sutra thus —In the following sûtras, the word लस्य should be supplied to complete the sense, i e, the phrase 'in the place of all those endings which are known as the Personal endings of various tenses and moods, and are known in their totality as ल' ।

२१५४ । तिप्तस्झिसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासाथांध्वमिड्वहिमहिङ् । ३ । ४ । ७८ ।

एतेऽष्टादश लादेशाः स्युः ।

2154 The following are the eighteen substitutes of 'la' —'tip', 'tas', 'jhi', 'sip', 'thas', 'tha', 'mip', 'vas', 'mas', 'ta', 'âtâm', 'jha', 'thâs', âthâm,' 'dhvam', 'iṭ', 'vahi', 'mahiṅ'

Note —These are the well known Conjugational affixes called also Personal endings, and are ordained generally after all the ten tenses

२१५५ । लः परस्मैपदम् । १ । ४ । ९९ ।

लादेशाः परस्मैपदसंज्ञाः स्युः ।

2155 The substitutes of ल are called parasmaipada

Note —The word लः is in the genitive case and means 'of ल' The word आदेश 'substitutes' must be supplied to complete the sense

२१५६ । तङानावात्मनेपदम् । १ । ४ । १०० ।

तङ् प्रत्याहारः शानच्कानचौ चैतत्संज्ञाः स्युः । पूर्वसंज्ञापवादः ।

2156 The nine affixes comprised under the Pratyâhâra taṅ and the two ending in âna (Śânach and Kânach), which are substitutes of ल are called Âtmanepada

Note —This debars the previous designation of Parasmaipada The result is that the first nine substitutes are Parasmaipada and the last nine Âtmanepada

Then arises the question what roots should be conjugated in the Parasmaipada and what in the Âtmanepada The following sûtras, answer that question

२१५७ । अनुदात्तङित आत्मनेपदम् । १ । ३ । १२ ।

अनुदात्तेत उपदेशे यो ङित्तदन्ताच्च धातोर्लस्य स्थाने आत्मनेपदं स्यात् ।

2157 After a root which has an indicatory anudâtta vowel (anudâttet) or an indicatory ङ् (ṅit) in the Dhâtupâtha, the affixes are those of the Atmanepada

२१५८ । स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले । १ । ३ । ७२ ।

स्वरितेतः ञितश्च धातोरात्मनेपदं स्यात् कर्तृगामिनि क्रियाफले ।

2158 After the verb marked with a svarita, (svaritet) or which has an indicatory ञ् (ñit) in the Dhâtupâtha, the terminations of the Atmanepada are employed, when the fruit of the action accrues to the agent

NOTE —The word क्रियाफल is a compound, meaning 'fruit of the action' When the principal object, for the sake of which, the action is begun, is meant for the agent indicated by the verb, there the atmanepada is used after verbs having an indicatory ञ or a svarita accent As यजते 'he sacrifices for himself' पचते 'he cooks for himself' Here the verb यज् and पच् are marked with svarita accent in the Dhâtupâtha, and therefore they take the âtmanepada terminations

Similarly सुनुते 'he presses the soma juice,' कुरुते 'he does' Here the verbs सुञ् and कृञ् have an indicatory ञ्

In all the above cases, the principal object of the action such as getting heaven by performance of sacrifice, eating of food, &c is meant for the agent That is to say, he sacrifices in order that he himself may attain heaven, he cooks in order that he himself may eat, &c

२१५९ । शेषात्कर्तरि परस्मैपदम् । १ । ३ । ७८ ।

आत्मनेपदनिमित्तहीनाद्धातोः कर्तरि परस्मैपदं स्यात् ।

2159 After the rest, *i e*, after all those verbs not falling under any one of the previous provisions, the terminations of the Parasmaipada are employed, in marking the agent (*i e*, in the active voice)

NOTE —The rules of Atmanepada have been declared in the 66 sûtras 12 to 77 of the third Chapter of the First Book of Ashtâdhyâyi The terminations of the Parasmaipada, which are the general verbal terminations, will come everywhere else, *that is to say, where its operation is not debarred* by any one of the above mentioned aphorisms The present sutra declares this universal rule The word sesha or the rest, means that which is the residue after the application of all the previous restrictive rules

२१६० । तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः । १ । ४ । १०१ ।

तिङ उभयोः पदयोस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञाः स्युः ।

2160 The three triads, in both the sets, Parasmaipada and Atmanepada, of conjugational affixes (comprised under the general name tin) are called, in order, Lowest (3rd person), the Middle (2nd person), and the Highest (1st person)

Note —Of the 18 conjugational affixes above given, 9 are Parasmaipadi and 9 are Atmanepadi Each of these two classes is subdivided into three sets, according to person

२१६१ । तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः । १ । ४ । १०२ ।

लब्धप्रथमादिसंज्ञानि तिङस्त्रीणि त्रीणि वचनानि प्रत्येकमेकवचनादिसंज्ञानि स्युः ।

2161 These three triads, of conjugational affixes, which have received the name of Lowest, &c, are called (as regard the three expressions in each triad) severally "the expression for one" (singular), "the expression for two" (dual), and "the expression for many" (plural)

Note —Of the six triads thus formed each is divided according to number into three classes, viz, singular, dual, and plural

२१६२ । युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि मध्यमः । १ । ४ । १०५ ।

तिङ्वाच्यकारकवाचिनि युष्मदि प्रयुज्यमानेऽप्रयुज्यमाने च मध्यमः स्यात् ।

2162 When the pronoun yushmad, "thou" understood and also when the same expressed, is the attendant word in agreement with the verb, then there is the verbal termination called the Middle (2nd person)

Note —This defines the 2nd person of conjugational affixes As त्वं पचसि thou cookest or पचसि युवां पचथः or पचथः you two are cooking, यूयं पचथ or पचथ you cook

२१६३ । प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च । १ । ४ । १०६ ।

मन्यश्च युष्मपदं मन्य धातोस्तत्प्रकृतिभूत धातोर् मध्यम स्यात्परिहासे गम्यमाने मन्यतेरुत्तम स्यात्स एकार्थस्य वाचक स्यात् ।

2163 When joke is implied with reference to an action, the verb denoting it is used in the 2nd person, provided that the word manya 'to think' is the attendant word (upapada) of such verb, and of the

verb *manya* itself, the affix must be of the 1st person and singular number

२१६३ । अस्मद्युत्तमः । १ । ४ । १०७ ।

तथाभूतेऽस्मद्युत्तमः स्यात् ।

2164 When the pronoun asmad "I," understood, and also when expressed, is the attendant word in agreement with the verb, then there is the verbal termination called Highest or the 1st person

NOTE —This is clear As अहं पचामि "I cook," or merely पचामि, आवां पचावः or merely पचावः

२१६५ । शेषे प्रथमः । १ । ४ । १०८ ।

मध्यमोत्तमयोरविषये प्रथमः स्यात् । 'भू सत्तायाम्' कर्तृविवक्षायां भू ति इति स्थिते ।

2165. In the other cases, namely, where, "thou" or "I" are not the attendant words in agreement with the verb, there is the verbal termination called the lowest (or 3rd person)

NOTE —As पचति he cooks, पचतः they two cook पचन्ति they cook Now we take up the conjugation of the verb भू "to be" when the agent is meant, i e, in the Active Voice Thus भू+तिप् ॥

Now apply the following rules —

२१६६ । तिङ्शित्सार्वधातुकम् । ३ । ४ । ११३ ।

तिङः शितश्च धात्वधिकारोक्ता एतत्संज्ञा स्युः ।

2166 All personal endings (III 4 78, S 2154) and all affixes with an indicatory 'श' are called 'sârvadhâtuka'

NOTE —Of course, this applies to the affixes which have been already treated before, namely, the affixes which relate to verbal roots and not to Taddhita affixes, &c Thus, स्वपिति, रोदिति, पचमानः, यजमानः । लिट् and आशीर्लिङ् are exceptions

२१६७ । कर्तरि शप् । ३ । १ । ६८ ।

कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे धातोः शप् स्यात् शपावितौ ।

2167 The affix शप् comes after a root, when a सार्वधातुक follows signifying the agent

NOTE —In active voice, शप् *is employed in the conjugational tenses This* affix, which is technically called a विकरण comes after roots of the भू class and after compound roots formed by सन् &c (III 1 32) The indicatory श makes

it a sârvadhâtuka affix by III 4 113 S 2166 The प् indicates that the vowel has anudâtta accent (III 1 4 S 3709) As भू+शप्+तिप् The श् and प् are indicatory the real affix is अ

२१६८ । सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ७ । ३ । ८४ ।

अनयोः परयोरिगन्ताङ्गस्य गुणः स्यात् । अवादेशः । भवति । भवतः ।

2168 The Guṇa is substituted for the final इक् (इ, उ, ऋ, ऌ,) vowel of a stem before the affixes called sârvadhâtuka and ârdhadhâtuka (III 4 113, S 2166, &c)

NOTE —Thus भू+तिप्=भू+शप्+तिप्=भू+अ+ति=भो+अ+ति=भवति ॥ Similarly भू+तस्=भवतः ॥ The word इक् is read in the sutra from I 1 3 S 34

In forming the 3rd Pers Pl भू+झि the following rule applies —

२१६९ । झोऽन्तः । ७ । १ । ३ ।

प्रत्ययावयवस्य झस्यान्तादेशः स्यात् । 'अतो गुणे' (१९१) । भवन्ति । भवसि । भवथः । भवथ ।

2169 अन्त् is substituted for the झ of an affix

NOTE —Therefore भू+झि=भू+अन्ति=भू+शप्+अन्ति=भवन्ति ॥

Similarly भवसि भवथः, भवथ ॥

In forming the 1st Pers Sing भू+शप्+मिप्=भो+अ+मि=भव्+अ+मि ॥ Here the following rule applies —

२१७० । अतो दीर्घो यञि । ७ । ३ । १०१ ।

अतोऽङ्गस्य दीर्घः स्याद्यञादौ सार्वधातुके परे । भवामि । भवावः । भवामः । स भवति । तौ भवतः । ते भवन्ति । त्वं भवसि युवां भवथः । यूयं भवथ । अहं भवामि । आवां भवावः । वयं भवामः ।

एहि मन्ये ओदनं भोक्ष्यसे इति भुक्तः सोऽतिथिभिः । एतमेतं वा मन्ये ओदनं भोक्ष्येथे । भोक्ष्यध्वे भोक्ष्ये । भोक्ष्यावहे । भोक्ष्यामहे । मन्यसे । मन्येथे । मन्यध्वे । इत्यादिरर्थः । युष्मदस्मदुपपदे (३४१) इत्यादानुवर्तते तेनेह न । एतु भवान्मन्यते ओदनं भोक्ष्ये इति भुक्तः सोऽतिथिभिः । प्रहासे किम् । यथार्थकथने मा भूत् । एहि मन्यसे ओदनं भोक्ष्य इति भुक्तः सोऽतिथिभिरित्यादि ।

2170 The long आ is substituted for the final अ of a Tense stem, before a Sârvadhâtuka affix beginning with व् or म् (lit a consonant of यञ् pratyâhâra)

NOTE —Thus भव+मि=भवामि ॥ Similarly भवावः and भवामः ॥

Thus the whole conjugation is —

लट् Present Tense

	Singular	*Dual*	*Plural*
1st Person	अहं भवामि	आवां भवावः	वयं भवामः
	I become	We two become	We become

2nd Person	त्वम् भवसि	युवां भवथ	यूयं भवथ
	Thou becomest	You two become	You become
3rd Person	स भवति	तौ भवतः	ते भवन्ति
	He becomes	They two become	They become

We have already mentioned in sûtra I 4 106, S 2163, that in joke, the 1st Person may be used with the force of 2nd Person Thus एहि मन्ये ओदनं भोक्ष्यसे, भुक्तः सोऽतिथिभिः "Come here, thou thinkest "I shall take food", but it is eaten already by the guest" Here मन्ये "I think" means मन्यसे "thou thinkest" and भोक्ष्यसे "thou shalt eat" is equal to "भोक्ष्ये" "I shall eat"

Similarly in the other examples given above

In the above sûtra I 4 106, S 2163, the phrase युष्मदि, &c, is understood from the previous sûtra Therefore, when the verb is not in the 2nd person, this construction is not allowed, even though joke be meant As एतु भवान् मन्यते ओदनं भोक्ष्ये &c "Come respected Sir! (jocularly), your honor thinks "I shall eat rice," &c

Why do we say "in joke"? The proper person should be used, when simple assertion is intended Thus एहि मन्यसे ओदनं भोक्ष्ये इति भुक्तः सोऽतिथिभिः "Come, thou thinkest "I shall eat rice"—but it has been eaten by the guest"

Note —This corresponds with the Direct and Indirect narration of the English Grammar Sanskrit does not admit of Indirect narration, except in the above examples

---

Now we take up the लिट् । Thus भू+लिट् ॥ The force of लिट् is to denote the Past time, as shown in the following

२१७१ । परोक्षे लिट् । ३ । २ । ११५ ।

भूतानद्यतनपरोक्षार्थवृत्तेर्धातोर्लिट् स्यात् । लस्य तिबादयः ।

2171 The affix लिट् comes after a verb, in the sense of the past, before the commencement of the current day, and unperceived by the narrator

Note —The word परोक्ष 'unperceived' qualifies the words भूत 'past' and अनद्यतन 'non current day' understood in this aphorism

This लिट् is replaced by तिप् &c Are these affixes Sârvadhâtuka or Ârdhadhâtuka By the general rule III 4 113, S 2166, they would have been Sarvadhatuka, but for the following sûtra

२१७२ । लिट् च । ३ । ४ । ११५ ।

लिडादेशस्तिङार्धधातुकसंज्ञ एव स्यान्न तु सार्वधातुकसंज्ञः । तेन यगादयो न ।

2172. The personal endings of the Perfect are also called 'Ârdhadhâtuka.'

NOTE :—The substitutes of लिट् get the designation of Ârdhadhâtuka, and not that of Sârvadhâtuka Therefore, they do not take the vikarana or the Mode-affix शप् &c. Further on, even the तिप् &c are replaced by the following :—

२१७३ । परस्मैपदानां णलतुसुस्थलथुसणल्वमाः । ३ । ४ । ८२ ।

लिटस्तिबादीनां नवानां णलादयो नव स्युः । 'भू' 'अ' इति स्थिते ।

2173. In the room of the Parasmaipada affixes, the following are substituted in the Perfect Tense :—

	3rd Pers.	2nd Pers.	1st Pers.
Sing.	ṇal (अ)	thal (थ)	ṇal (अ)
Dual.	atus (अतु)	athus (अथु)	va (व)
Plural.	us (उ)	a (अ)	ma (म)

NOTE :—The indicatory ल् in णल् and थल् is for the sake of accent (VI. 1. 193, S. 3676). The indicatory ण् is for the sake of causing वृद्धि (VII. 2. 25, S. 3065). Thus पपाच, पेचतु, पेचु, पेचिथ or पपक्थ, पेचथु, पेच, पपाच or पपच, पेचिव पेचिम ।

For the nine substitutes तिप् &c. of लिट् there are णल &c, instead. Thus भू+णल=भू+अ

Then applies the following rule :—

२१७४ । भुवो वुग्लुङ्लिटोः । ६ । ४ । ८८ ।

भुवो वुगागमः स्यात् लुङ् लिटोरचि । नित्यत्वाद्वुग्गुणवृद्धी बाधते ।

2174. भू gets the augment व् (वुक्) before the tense-affixes of the Aorist and the Perfect, when beginning with a vowel.

NOTE :—This being a *nitya* rule, supersedes or debars the Guna ordained by सार्वधातुकार्धधातुकयोः (VII. 3. 84, S. 2168) and Vriddhi ordained by अचो ञ्णिति (VII. 2. 115, S. 254) That is to say, the indicatory ण of णल् does not cause Vriddhi before वुक् takes place.

Thus भु+व्+अ

Now apply the following rules.

२१७५ । एकाचो द्वे प्रथमस्य । ६ । १ । १ ।

2175. In the room of the first portion, containing a single vowel, there are two.

Thus भू—बभूव, बभूवतु, बभूवु with वुक्, and उपदिदीये, उपदिदीयाते, उपदिदीयिरे, with युट् of VI. 4. 63. In the case of भू, when वुक् is added, there is not the addition of उवङ्, and in the case of दीङ्, when युट् is added, there is not यणादेश ॥

The आ in आभात् has the force of limit inclusive, so that, the asiddha rule applies to the sûtras governed by भ ॥

For fuller explanation of this important sutra, see my Ashtâdhyâyi.

Now we take up, 2nd Per Sing. बभूव्+थल् ॥ Here applies the following sûtra.

२१८४ । आर्धधातुकस्येड्वलादेः । ७ । २ । ३५ ।

वलादेरार्धधातुकस्येडागमः स्यात् । बभूविथ । बभूवथुः । बभूव । बभूव । बभूविव । बभूविम ।

2184. An ârdhadhâtuka affix (III. 4. 114 &c) beginning with a consonant (except य), gets the augment इट् (in these rules).

Thus बभूव्+थ=बभूव्+इ+थ=बभूविथ ॥ So also बभूवथुः, बभूव, बभूव,

लिट् Perfect.

	3rd Person.	2nd Person.	1st Person.
Sing.	बभूव	बभूविथ	बभूव
Dual	बभूवतुः	बभूवथुः	बभूविव
Plural	बभूवुः	बभूव	बभूविम

Now we take up the conjugation of भू in लुट् First Future. The force of लुट् is given in the next sûtra.

Thus भू+लुट्

२१८५ । अनद्यतने लुट् । ३ । ३ । १५ ।

भविष्यत्यनद्यतनेऽर्थे धातोर्लुट् स्यात् ।

2185. The affix 'Luṭ' comes after a verbal root, in the sense of what will happen, but not in the course of the current day.

२१८६ । स्यतासी लृलुटोः । ३ । १ । ३३ ।

'लृ' इति लृङ्लृटोर्ग्रहणम् । धातोः स्यतासी एतौ प्रत्ययौ स्तो लृलुटोः परतः । शबाद्यपवादः ।

2186. When लृ and लुट् follow, then स्य and तासि are respectively the Mode affixes of a verbal root.

NOTE:—लृ is the common expression for लृङ् and लृट् formed by rejecting their special *anubandhas*, and means therefore the 2nd Future and the Conditional tenses. लुट् is the 1st Future also called the Periphrastic Future. Thus करिष्यति अकरिष्यत्, कर्ता. The इ of तासि is indicatory and shows that the

nasal of the root is not to be dropped before this, as मन् 'to think,' मन्ता 'he will think'

This debars the Mode affixes शप् &c

Thus भू+तासि+तिप् ॥ The इ of तासि is indicatory

The mode affix is तास्

२१८७ । आर्धधातुकं शेषः । ३ । ४ । ११४ ।

तिङ्शिद्भ्योऽन्यो धात्वधिकारोक्तः प्रत्यय एतत्संज्ञः स्यात् । इट् ।

2187 The remainder *i e*, the affixes other than 'tiṅ', and *those with an indicatory* 'श' *subjoined to a verbal root*, are called 'ârdhadhâtuka,'

Note —The Mode affixes स्य and तासि are therefore ârdhadhâtuka, and so get the augment इट् ॥ Thus भू+इट्+तासि+तिप् ॥ Then further the conjugational affixes तिप् तस् झि are replaced by डा, रौ, रस्, according to the following sûtra —

२१८८ । लुटः प्रथमस्य डारौरसः । २ । ४ । ८५ ।

'डा' 'रौ' 'रस्' एते क्रमात्स्युः डित्वसामर्थ्यादभस्यापि टेर्लोपः ।

2188 डा, रौ and रस् are substituted respectively in the room of *the three-affixes of the third person of* लुट् (First-future), both in the Parasmaipada and the Atmanepada

Note —As the anubandha ड in डा must produce some effect, it causes the elision of the टि portion of the affix तास् though the base is not Bha

Thus भू+इ+तासि+डा=भू+इ+त्+डा (आ)

Then applies the following —

२१८९ । पुगन्तलघूपधस्य च । ७ । ३ । ८६ ।

पुगन्तस्य लघूपधस्य चाङ्गस्येको गुणः स्यात्सार्वधातुकार्धधातुकयोः । येन नाव्यवधानं तेन व्यवहितेऽपि वचनप्रामाण्यात् तेन भिनत्तीत्यादावनेकव्यवहित स्येको न गुणः 'भवित्' 'आ' इत्यत्रेको गुणे प्राप्ते ।

2189 Guna is substituted before a sârvadhâtuka or an ârdhadhâtuka affix, for the इक् vowels of the Causative stems which take the augment पु (VIII 3 36), and for the इक् vowel of a stem which has a penultimate short vowel

Thus भू+इट्+त्+आ=भो+इ+त्+आ=भवित्+आ

Then the question arises, should not the present sûtra apply in the case the इ of भिनत्+ति *i e* should not the इ be gunated to ए before the

Sarvadhatuka ति ॥ For भिनद् is a stem which has a penultimate short vowel अ, and an इक letter, though the vikarana श्नम् is added between द and इ ॥

One may *prima facie* reply, no, because between the इ of the anga and the change producing ति, there are three letters न् etc and there being a vyavadhana or intervention, they prevent the *force of* ति *passing through* them to इ ॥ This, however, is not the case, because of the following maxim

"That which cannot but be an intervention, though it do intervene, is not considered an intervention, because the rule must have its scope" The word न अव्यवधान means "not non intervention," *i e* which must necessarily intervene Such an absolutely necessary intervention is not to be considered an intervention Therefore, if there is only *one* intervention, the rule will apply Thus in the case of भिनद्+ति, there are three letters intervening between इ and ति *i e*, to say न्, अ and द्, and so the guna rule does not apply But in the case of भविद्+ता only one *letter* intervenes, and so *there ought to be* guna But here the following applies ---

✓ २१९० । दीधीवेवीटाम् । १ । १ । ६ ।

दीधीवेव्योरिटश्च गुणवृद्धी न स्त । भविता ।

2190 The guna and vriddhi substitutions, which would otherwise have presented themselves, do not however, come, in the place of the vowels of dîdhî 'to shine,' and vevi 'to go,' and of the augment called इट.

Note ---Therefore, there is no gunation of the इ of भविद् before ता So we get भविता ॥

In 3rd Pers Dual, we have भू+इट्+तास्+रौ ॥ Then applies the rule after the following —

२१९१ । तासस्त्योर्लोपः । ७ । ४ । ५० ।

तासेरस्तेश्च लोप स्यात्सादौ प्रत्यये परे ।

2191 The final स् of तास् (the mode-affix of the second Future) and that of अस् 'to be,' is elided before an affix beginning with a स ॥

२१९२ । रि च । ७ । ४ । ५१ ।

रादौ प्रत्यये प्राग्वत् । भवितारौ । भवितार । भवितासि । भवितास्थ । भवितास्थ । भवितास्मि । भवितास्व । भवितास्म ।

2192. The स् of तास् and अस् is dropped before an affix beginning with a र् ॥

Therefore भू+इट्+तास्+रौ=भवितास्+0+रौ=भवितारौ॥ Similarly भू+इट्+तास्+र=भवितारः॥ Similarly भू+इट्+तास्+सि=भवितासि The स् is elided by the preceding sûtra

लुट् First Future

	3rd Person		2nd Person	1st Person
Singular	पाठो भविता	The lesson will be given (to morrow)	भवितासि	भवितास्मि
Dual	भवितारौ		भवितास्थः	भवितास्वः
Plural	भवितारः		भवितास्थ	भवितास्मः

— o —

Now we take up the conjugation in लृट् The Second Future

२१९३ । लृट् शेषे च । ३ । ३ । १३ ।

भविष्यदर्थाद्धातोर्लृट् स्यात्क्रियार्थायां क्रियायामसत्यां सत्यां च । स्य इट् । भविष्यति । भविष्यतः । भविष्यन्ति । भविष्यसि । भविष्यथः । भविष्यथ । भविष्यामि । भविष्यावः । भविष्यामः

2193 The affix 'Lṛi' is employed after a verb, in the remaining cases where futurity pure and simple is indicated, and also where there is in construction with it another verb, express or understood, denoting an action performed for the sake of the future action

NOTE —This is what is well known as the Second Future As करिष्यामि इति व्रजति He goes that I will do हरिष्यामि इति व्रजति he goes that I will take' So also करिष्यति he will do हरिष्यति he will take Thus the Second Future is used both in dependent sentences as well as to denote simple Future

Thus भू+इट्+स्य+ति=भविष्यति

लृट् Second Future

	3rd Person		2nd Person	1st Person
Singular	भविष्यति	Will become	भविष्यसि	भविष्यामि
Dual	भविष्यतः	,,	भविष्यथः	भविष्यावः
Plural	भविष्यन्ति	,	भविष्यथ	भविष्यामः

— o —

Now we take up the conjugation of the Sixth Lakara लोट् 'Imperative'

२१९४ । लोट् च । ३ । ३ । १६२ ।

विध्यादिष्वर्थेषु धातोर्लोट् स्यात् ।

2194 The affix 'Lot' also is employed after a root in the sense of commanding, &c

NOTE :—The Imperative Mood is employed also under the circumstances mentioned in the aphorism III. 3. 161. The division of this aphorism from that is for the sake of subsequent sûtras in which the anuvritti of लोट् only runs and not those of others. Thus:—

(1) कटं तावद् भवान् करोतु 'make the mat'; ग्रामं भवान् आगच्छतु ।

(2) and (3) अमुत्र भवान् आस्ताम् 'there you are invited to, or you may, sit.'

(4) पुत्रम्भवान् अध्यापयतु 'you will teach, I hope, the son.'

(5) किं भो वेदमध्यये उत तर्कं 'Sir what shall I learn, the Veda or the Logic'?

(6) भवति मे प्रार्थना व्याकरणमध्यये छन्दोऽध्यये 'this is my prayer that I may learn the Grammar, or that I may learn the Prosody.'

२१९५ । आशिषि लिङ्लोटौ । ३ । ३ । १७३ ।

2195. *The affixes 'Liṅ' and 'Loṭ' come after a verb by which* 'benediction' is intended.

NOTE.—The word आशीस् means the wish to obtain an object which one desires, a blessing, an expression of one's good wishes. The लिङ् here referred to is what is known as the आशीर्लिङ् or the Benedictive tense. Its conjugation is different from the conjugation of the ordinary लिङ् which we have called the Potential or Optative; as चिरंजीव्याद् भवान् or चिरंजीवतु भवान् 'may you live long'!

Why do we say 'when denoting benediction.' Observe चिरं जीवति देवदत्त 'Devadatta lives long.'

Thus भू+शप्+तिप्=भव+ति

Here applies the following sûtra.

२१९६ । एरुः । ३ । ४ । ८६ ।

लोट इकारस्य उः स्यात् । भवतु ।

2196. In the Imperative, 'u' is substituted for 'i.'

NOTE :—Thus ति becomes तु, अन्ति becomes अन्तु

NOTE.—Prohibition must be stated in the case of affixes हि and नि of लोट् । In the case of these two affixes, the इ is not changed into उ, either because they have been so taught in the sûtras, or because the वा of sutra III. 4. 83 is understood here also and makes this rule an optional rule of limited scope as in sûtra III. 4. 85 (व्यवस्थित विभाषा). Thus पचतु, पचन्तु ।

In fact, this sutra is confined to ति and न्ति only, and does not apply to सि to which the next sûtra applies.

Therefore भव + ति = भवतु ॥

The 3rd Pers Singular optionally assumes the form भवतात् by the following rule

✓ २१९७ । तुह्योस्तातङ्ङाशिष्यन्यतरस्याम् । ७ । १ । ३५ ।

आशिषि तुह्योस्तातङ् वा स्यात् । अनेक [illegible] । परत्वात् 'ङिच्च' [illegible] [illegible] इति [illegible] [illegible] तातङि [illegible] [illegible] ॥

2197. तातङ् is optionally substituted for the affixes तु and हि of the Imperative, when benediction is meant

The substitute तातङ् consists of more than one letter and therefore replaces the whole of तु and हि and not only their final उ or इ ॥ This is by sutra I 1 55 S 45 But here an objector says, "the substitute तातङ् has an indicatory ङ् and therefore by the sutra I 1 53 S 43 it will replace only the final, though it consists of more than one letter just as the substitute अनङ् (VI 3 25) replaces only the final of मातृ and पितृ or just as the substitute उवङ् replaces the final of roots only For the sutra ङिच्च I 1 53 is an apavada or exception in anticipation to अनेकाल्शित् सर्वस्य (I 1 55)"

To this we reply "True, but the sutra ङिच्च (I 1 53) has its [illegible] affixes likes अनङ्, उवङ् &c where ङ् has no other [illegible] [illegible] But in the case of तातङ् the indicatory ङ् [illegible] [illegible] and vriddhi (I 1 5), and in effecting vocalisation VI 1 16, &c

So the sutra I 1 53 applies there only where the indicatory ङ् has no other purpose In the case of तातङ् it seemed to apply with exhausted force, but that little is also set aside by the subsequent sutra अनेकाल्शित् &c I 1 55 For in the case of तातङ् the general rule अनेकाल् I 1 55 and the exceptional rule ङिच्च I 1 53 are of equal force, and therefore the maxim विप्रतिषेधे परं कार्यम् will apply, and the subsequent sutra I 1 55 will supersede ङिच्च I 1 53

Therefore तातङ् replaces the *whole* affix तु

Thus भवतात् "May he be prosperous"

Note —The affix तातङ् being a substitute of हि, is like हि and therefore, rules propounded with regard to हि, will apply to तातङ् also Thus VI 4 105 says that after stems ending in short अ, the हि is elided therefore, after such words तातङ् should also be elided Therefore we cannot get the form जीवतात् for जीवतात् ॥ This objection, however, is futile, for, in the sutra अतो हेः (VI. 4 105), there is the anuvritti of हि from sutra VI 4 101 (हुझल्भ्यो हेर्धिः) ॥ So that अतो हेः should be construed as meaning "there is the elision of हि and not when it is of the form हि, and not when it assumes the form तातङ्" ॥

The object of ङ in तातङ् is, as we have said above, for the sake of preventing Guna and Vriddhi It should not be said that the object of ङ in तातङ is for the sake of अन्त्यविधि by the application of sutra ङिच्च (I 1 53), just as the substitutes अनङ् &c (VII 1 93 and 94) apply to the finals For by so doing, तातङ् would replace only the उ of तु and the इ of हि, which is not desired And the case of तातङ is to be distinguished from अनङ्, for in अनङ् the ङ has no other object but to prevent sarvādesa, but in तातङ् we see that ङ has another object, namely, the prevention of Guna and Vriddhi and ङ having thus found scope, the तातङ् substitute will be governed by the general rule अनेकाल शित् सर्वस्य (I 1 55)

२१९८ । लोटो लङ्वत् । ३ । ४ । ८५ ।

लोटो लङ इव कार्यं स्यात् । तेन तामादयः सलोपश्च । तथा हि ।

2198 The personal endings of the Imperative are as those of the Imperfect

This is an अतिदेश sutra, as in the लङ् there are the affixes ताम्, तम्, त, व and म so also in the लोट् पचताम् पचतम् पचत, पचाव, पचाम ।

Q —If लोट् is like लङ् why have we not the augment अट्, आट्, or the substitution of जुस् for झि (see III 4 111) in the case of लोट् also ?

A —The वत् of sutra III 4 83 is understood in this sutra also, so that the analogy between लोट् and लङ् is a limited analogy and does not make all the rules which are applicable to लङ् equally applicable to लोट् also

NOTE —The Imperative being treated as the Imperfect we have the following substitutions

२१९९ । तस्थस्थमिपां तांतंतामः । ३ । ४ । १०१ ।

ङितश्चतुर्णां तामादयः क्रमात्स्युः ।

2199 The affixes 'tām', 'tam', 'ta' and 'am' are the substitutes of the four affixes 'tas', 'thas', 'tha' and 'mip' respectively, of any 'la' which has an indicatory 'ङ'

NOTE —Thus अपचताम्, अपचतम्, अपचत, अपचम्, अपाक्ताम् अपाक्तम्, अपाक्त, अपाक्षम् ।

२२०० । नित्यं ङितः । ३ । ४ । ९९ ।

सकारान्तस्य ङिदुत्तमस्य नित्यं लोपः स्यात् । 'अलोऽन्त्यस्य,' इति सस्य लोपः । अभवताम् । अभवत्

2200. There is always elision of the 's' of the first person of the affixes that come in the room of that 'la' which has an indicatory 'ङ'

Thus भू+शप्+तस्=भव+ताम्=भवताम्, भू+शप्+झि or अन्ति=भव+अन्तु=भवन्तु भू+शप्+सि

Now applies the following —

२२०१ । सेर्ह्यपिच्च । ३ । ४ । ८७ ।

लोट सेर्हि स्यात्सोऽपिच्च ।

2201 In the Imperative, 'हि' is substituted for 'सि', and this hi is not the indicatory 'प्' of 'सिप्' i e., it is acutely accented

Thus भव+सि=भव+हि

२२०२ । अतो हेः । ६ । ४ । १०५ ।

अत परस्य हेर्लुक्स्यात् । भव—भवतात् । भवतम् । भवत ।

2202 The Imperative affix हि is elided after a stem ending in short अ ॥

Therefore भव+हि=भव, or भवतात्,

भव+थ=भव+तम्=भवतम्

भव+थ=भवत

भव+मि

Here applies the following —

२२०३ । मेर्निः । ३ । ४ । ८९ ।

लोटो मेर्नि स्यात् ।

2203 In the Imperative, 'ni' is substituted for the affix 'mi'.

Note —This supersedes the rule relating to the change of इ into उ, and the rule of *lopa*,

Therefore भव+मि=भव+नि

Here applies the following —

२२०४ । आडुत्तमस्य पिच्च । ३ । ४ । ९२ ।

लोडुत्तमस्या डागम स्यात्स पिच्च । हिन्योरुत्वं न । इकारोच्चारणसामर्थ्यात् । भवानि । भवाव । भवाम ।

2204 In the Imperative 'आ' is the augment of the affixes of the first person and the termination is as if it had an indicatory 'प्'.

Note —This is clear Thus in the Parasmaipada, we have आनि, आव आम । Thus करवाणि, करवाव, करवाम, करवामहै ।

Thus भव+आ+नि=भवानि ॥ So also भवाव and भवाम ॥

The object of ङ् in तातङ् is, as we have said above, for the sake of preventing Guna and Vriddhi It should not be said that the object of ङ् in तातङ् is for the sake of अन्त्यविधि by the application of sutra ङिच्च (I 1 53), just as the substitutes अनङ् &c (VII 1 93 and 94) apply to the finals For by so doing, तातङ् would replace only the उ of तु and the इ of हि which is not desired And the case of तातङ् is to be distinguished from अनङ्, for in अनङ् the ङ् has no other object but to prevent sarvadesa, but in तातङ् we see that ङ् has another object namely, the prevention of Guna and Vriddhi and ङ् having thus found scope, the तातङ् substitute will be governed by the general rule अनेकाल् शित् सर्वस्य (I 1 55)

२१९८ । लोटो लङ्वत् । ३ । ४ । ८५ ।

लोटो लङ इव कार्यं स्यात् । तेन तामादयः सलोपश्च । तथा हि ।

2198 The personal endings of the Imperative are as those of the Imperfect

This is an अतिदेश sutra, as in the लङ् there are the affixes ताम्, तम्, त, व and म, so also in the लोट् पचताम् पचतम् पचत, पचाव पचाम ।

Q —If लोट् is like लङ्, why have we not the augment अट्, आट् or the substitution of जुस् for झि (see III 4 111) in the case of लोट् also ?

A —The वत् of sutra III 4 85 is understood in this sutra also, so that the analogy between लोट् and लङ् is a limited analogy and does not make all the rules which are applicable to लङ् equally applicable to लोट् also

Note —The Imperative being treated as the Imperfect we have the following substitutions

२१९९ । तस्थस्थमिपां तांतंतामः । ३ । ४ । १०१ ।

ङितश्चतुर्णां तामादयः क्रमात्स्युः ।

2199 The affixes 'tām', 'tam', 'ta' and 'am' are the substitutes of the four affixes 'tas', 'thas', 'tha' and 'mip' respectively, of any 'la' which has an indicatory 'ङ'

Note —Thus अपचताम् अपचतम् अपचत, अपचम् अपचावाम् अपचावम् अपचाव, अपचाम ।

२२०० । नित्यं ङितः । ३ । ४ । ९९ ।

सकारान्तस्य ङिदुत्तमस्य नित्यं लोपः स्यात् । 'अलोऽन्त्यस्य' इति सस्य लोपः । अपचाव । अपचा

2200 There is always elision of the 's' of the first person of the affixes that come in the room of that 'la' which has an indicatory ङ्

Thus अभवत्

लङ् Imperfect

	3rd Person	2nd Person	1st Person
Singular	अभवत् 'He became'	अभव	अभवम्
Dual	अभवताम्	अभवतम्	अभवाव
Plural	अभवन्	अभवत	अभवाम

— o —

Now we take up the लिङ् Potential or विधि लिङ्

२२०८ । विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् ३ । ३ । १६१ ।

एष्वर्थेषु द्योत्येषु धातोर्वा लिङ् स्यात् । विधिः प्रेरणम्, भृत्यादेर्निकृष्टस्य प्रवर्तनम् । निमन्त्रणं नियोगकरणम्, आवश्यके श्राद्धभोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् । आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा । अधीष्टः सत्कारपूर्वको व्यापारः । 'प्रवर्तनायां लिङ्' इत्येव सुवचम् । चतुर्णां पृथगुपादानं प्रपञ्चार्थम् ।

2208. The affix 'Lin' comes after a verb, when the agent either commands, invites, permits, politely expresses a wish, asks questions, or prays

The word *विधि* means *'commanding or directing a subordinate such as a servant, &c'*, निमन्त्रण means 'giving invitation such as inviting a daughter's son in Sraddha feast, &c', आमन्त्रण means 'expressing permission to do as one likes', *अधीष्ट* means *'to politely express a wish'*, *संप्रश्न* means *'a question'*, and प्रार्थना means 'a prayer'

The sutra would have been better worded had Panini said प्रवर्तनायां लिङ्, instead of using the above four words which express different aspects of pravartana or prompting one to act. The employment of these four words separately in the sûtra is merely an amplification

Thus भू+लिङ्=भू+ति=भू+त

NOTE —This excludes all other tense affixes Thus —

(1) कटं कुर्यात् 'let him make the mat' ग्रामं भवान् आगच्छेत् 'you come to the village',

(2 and 3) इह भवान् भुञ्जीत 'you will or may dine here', इह भवान् आसीत 'here you will or may sit',

(4) अधीच्छामो भवन्तं माणवकं भवानुपनयेत 'we wish that you should condescend to initiate this boy',

(5) किं भो व्याकरणमधीयीय उत तर्कम् ? 'Sir, what shall I learn, the Grammar or the Logic?'

(6) भवति मे प्रार्थना व्याकरणमधीयीय 'this is my prayer that I should learn Grammar'

NOTE —In the case of भू the form could have been evolved without आट् by the general rule भव+नि=भवानि (अतोदीर्घो यञि VII 3 101 S 2170) ॥ But the proper form could not have been evolved in the case of stems ending in अ as कर which forms करवाणि &c

लोट् Imperative

	3rd Person	2nd Person	1st Person
Singular	भवतु or भवतात्	भव or भवतात्	भवानि
Dual	भवताम्	भवतम्	भवाव
Plural	भवन्तु	भवत	भवाम

— o —

Now we take up लङ् ' Imperfect "

२२०५ । अनद्यतने लङ् । ३ । २ । १११ ।

अनद्यतनभूतार्थवृत्तेर्धातोर्लङ् स्यात् ।

2205 The affix लङ् comes after a verbal root employed in the sense of *past before the commencement of the current day*

NOTE —The word अनद्यतन is a Bahuvrihi compound meaning that which has not occurred during the course of the current day (*adyatana*)

Thus भू+लङ्=भू+अप्+ति

२२०६ । लुङ्लङ्लृङ्क्ष्वडुदात्त । ६ । ४ । ७१ ।

एषु परेष्वङ्गस्याडागमः स्यात् स चोदात्त ।

2206 अट् acutely accented is the augment of the verbal stem in the Aorist, Imperfect and the Conditional

NOTE —Thus अकार्षीत् अहार्षीत् अकरोत्, अहरत् and अकरिष्यत् अहरिष्यत् ॥

Thus अभू+अप्+ति=अभव+ति

Here applies the following

२२०७ । इतश्च । ३ । ४ । १०० ।

ङितो लस्य परस्मैपदमिकारान्तं यत्तस्य लोपः स्यात् । अभवत् । अभवताम् । अभवन् । अभव । अभवतम् । अभवत । अभवम् । अभवाव । अभवाम ।

2207 And there is elision of the 'i' of that Parasmaipada affix which is the substitute of a 'la' having an indicatory 'n'

NOTE —Thus for ति we have त् for सि we have स् &c The इ of Atmanepada is however, not elided because the anuvritti of Parasmaipada is understood here from sutra III 4 97 Thus अभवत् अभवीत्, but अभवामहि and अभवामहि ।

Thus अभवत्

लङ् Imperfect

	3rd Person	2nd Person	1st Person
Singular	अभवत् 'He became'	अभवः	अभवम्
Dual	अभवताम्	अभवतम्	अभवाव
Plural	अभवन्	अभवत	अभवाम

—— o ——

Now we take up the लिङ् Potential or विधि लिङ्

२२०८। विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् ३ । ३ । १६१ ।

एष्वर्थेषु द्योत्येषु वाच्येषु वा लिङ् स्यात् । विधिः प्रेरणम्, भृत्यादेर्निकृष्टस्य प्रवर्तनम् । निमन्त्रणं नियोगकरणम्, आवश्यके श्राद्धभोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् । आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा । अधीष्टं सत्कारपूर्वको व्यापारः । 'प्रवर्तनायां लिङ्' इत्येव सुवचम् । चतुर्णां पृथगुपादानं प्रपञ्चार्थम् ।

2208. The affix 'Liṅ' comes after a verb, when the agent either commands, invites, permits, politely expresses a wish, asks questions, or prays.

The word विधि means '*commanding or directing a subordinate such as a* servant, &c', निमन्त्रण means 'giving invitation' such as inviting a daughter's son in Sraddha feast, &c, आमन्त्रण means 'expressing permission to do as one likes', अधीष्ट *means 'to politely express a wish'*, संप्रश्न means '*a question*', and प्रार्थना means 'a prayer'

The sutra would have been better worded had Panini said प्रवर्तनायां लिङ्, instead of using *the above four words which express different aspects of* pravartana or prompting one to act The employment of these four words separately in the sutra is merely an amplification

Thus भू+लिङ्=भू+ति=भू+त

NOTE —This excludes all other tense-affixes Thus —

(1) कटं कुर्यात् 'let him make the mat', ग्रामं भवान् आगच्छेत् 'you come to the village',

(2 and 3) इह भवान् भुञ्जीत 'you will or may dine here', इह भवान् आसीत 'here you will or may sit',

(4) अधीच्छामो भवन्तं माणवकं भवानुपनयेत 'we wish that you should condescend to initiate this boy',

(5) किं भो व्याकरणमधीयीय उत तर्कम् ? 'Sir, what shall I learn, the Grammar or the Logic'?

(6) भवति मे प्रार्थना व्याकरणं अधीयीय 'this is my prayer that I should learn Grammar'

२२०९ । यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च । ३ । ४ । १०३ ।

लिङः परस्मैपदानां यासुडागमः स्यात्स चोदात्तो ङिच्च । ङिद्वचनसामर्थ्यात् 'क्वचिदनुबन्धकार्येऽप्यनल्विधाविति प्रतिषेधः' इति । श्नादेशस्य शानचः ङित्त्वमपोह लिङ्गम् ।

2209. When the Parasmaipada affixes of the Potential follow, then 'yâsut' acutely accented, is their augment, and the termination is regarded as having an indicatory 'n'

This debars सीयुट्, the उट् of यासुट् is indicatory, the real augment is यास् All augments being anudâtta, the present sutra, therefore, especially uses the word udâtta, to show that this augment is an exception to the general rule Though लिङ् has an indicatory ङ्, and therefore by the rule I 1 56, its substitutes would also be regarded as having an indicatory ङ्, the repetition of the word ङित् in this sûtra, shows the existence of the paribhasha "that the ङ् belonging to ल does not influence its substitutes,' in other words, the substitutes of लङ्, लिङ्, लुङ् and लृङ्, are not to be regarded as having an indicatory ङ् (लकाराश्रयङित्त्वमादेशानां न भवति) Or it indicates that the prohibition of अनल्विधौ of sutra I 1 56 does sometime apply to the *letters* of an anubandha, in other words the operations required by a particular anubandha *letter* do not some times take place, when the affix having that anubandha letter is replaced by another which has it not This we further infer from the employment of the anubandha श in the substitute शानच् which replaces the ङित् affix श्ना (see III 1 83) The substitute could have been very well enunciated as आनच् for replacing a ङित् affix श्ना, it would have been ङित् by virtue of स्थानिवदादेश (I 1 56) *In the Potential the स् of यासुट् is elided by VII 2 79* So we get the forms कुर्यात् कुर्याताम् and by applying III 4 108 and VI 1 96, कुर्युः । For the Benedictive लिङ् the sûtra III 4 116 S 2216, applies

Thus भू+यास्+त

Then applies the following

२२१० । सुट् तिथोः । ३ । ४ । १०७ ।

लिङस्तकारथकारयोः सुट् स्यात् । सुटा यासुट् न बाध्यते । लिङो यासुट् तकारथकारयोः सुडिति विषयभेदात् ।

2210. The augment 'sut' is added to the affixes 'ta' and 'tha' when part of the affixes of the Potential and Benedictive

The letters त and थ are the objects to which the augment सुट् is to be added, provided that the त and थ are the initial of the affixes employed in लिङ् ।

The augment यासुट् is applied to लिङ् as such, in other words, लिङ् is there the आगमी, but in the case of सुट् लिङ् is not the आगमी, but त and थ are the

प्राप्नोति । The scope of यासुट् and सुट् being thus different, one does not debar the other.

In the sûtra, the word लि is used; the इ of लि is *merely for the sake of* pronunciation.

Thus भू+यासुट्+सुट् Now applies the following :—

२२११ । लिङः सलोपोऽनन्त्यस्य । ७ । २ । ७९ ।

सार्वधातुकलिङोऽनन्त्यस्य सस्य लोपः स्यात् । इति सकारद्वयस्यापि निवृत्तिः । सुटः श्रवणं त्वाशीषि । स्फुटतरं तु तत्रात्मनेपदे ।

2211. In the sârvadhâtuka Liṅ (*i. e.* Potential), the स which is not final (*i. e.* the स् of the augments यास् and सीय्), is elided.

What is the स् *which is not final ? The* स् *of the augments* यासुट्, and सुट् (and सीयुट्) । Thus both स's are elided. The स् of सुट् is heard in the Benedictive ; and better still in the âtmanepada.

Thus भू+शप्+या+त्

२२१२ । अतो येयः । ७ । २ । ८० ।

अतः परस्य सार्वधातुकावयवस्य 'या' इत्यस्य 'इय्' स्यात् । गुणः । यलोपः । भवेत् । 'सार्वधातुक—' इति किम् । चिकीर्ष्यात् । सत्येऽपवादन्यायेन हि अतो लोप एव बाध्येत । भवेदित्यादौ तु परत्वाद्दीर्घः स्यात् । भवेताम् ।

2212. After a Present stem ending in short अ, इय् is substituted for the sârvadhâtuka यास् (*i. e.*, the augment यास् of the Potential).

Thus भू+शप्+यासुट्+त्=भव+यास्+त्=भव+इय्+त् । The अ+इ become guṇa and the य् is elided by VI. 1. 66. S 873 (लोपो व्योर्वलि) । *Thus we have* भवेत् ।

NOTE —*The objector may say, the form* चिकीर्ष्यात् *will be so by the elision* of अ under VI. 4. 48, (अतो लोपः) and so there is no necessity of reading the anuvṛitti of sârvadhâtuka in this sûtra, for when अ is elided by अतोलोपः VI. 4 48, in the case of Ârdhadhâtuka या the present rule cannot apply, as there is no base left which ends in अ । To this we reply, this is not a good reason for then in the case of पचेत् and यजेत् also, the rule अतो दीर्घो यञि (VII. 3, 101) would apply, and the अ of पच would require to be lengthened. But *that is not so. The fact is* that the present sûtra debars rule VII. 3 101. Therefore, as this इय् substitute debars the lengthening of VII. 3. 101, so it would debar the *lopa* of VI. 4 48. Therefore, if the anuvṛitti of sârvadhâtuka be not read into this sûtra, *the* इय् *substitute* would apply to ârdhadhâtuka also, and the lopa-elision VI. 4 48, would not help, as that would be superseded by this special rule Therefore the anuvṛitti of "sârvadhâtuka" should be read into this sûtra.

TEXT —The above is stated on general grounds But if the maxim मध्येऽपवादाः पूर्वान् विधीन् बाधन्ते नोत्तरान् (Apavâdas that are surrounded by the rules which teach operations that have to be superseded by the apavâda operations, supersede only those rules that precede, not those that follow them) be applied here, then the present sûtra would supersede only the preceding sûtra VI 4 48, and not the following sûtra VII 3 101 which would not be superseded by the present sûtra In this view also, the lopa alone being superseded, and not the dîrgha, there would have been lengthening in भवेत् &c, by the subsequent sûtra, hence the anuvritti of 'Sarvadhatuka' must be read into this sûtra So also 3rd Dual भवेताम् ॥

Then 3rd Pl भव+इय्+झि

२२१३ । झेर्जुस् । ३ । ४ । १०८ ।

लिङो झेर्जुस् स्यात् । ज इत् ।

2213 In the Potential and Benedictive, 'jus' is the substitute of 'jhi', the ending of the first person plural Parasmaipada

This debars अन्त (VII 1 3) The ज् is इत् or indicatory

Thus भू+शप्+यास्+झि=भव+यास्+उस्=भव+या+उस् (the स् being elided by VII 2 79 S 2211)

Now the sûtra अतो येय VII 2 80 S 2212, has been explained by Eastern Grammarians thus "after a stem in अ, the य् is replaced by इय्" According to this interpretation, we get भव+इया (the स् being elided by VII 2 79)+उस् ॥

Then the following sûtra requires आ+उ=उ or भवेयु ॥

२२१४ । उस्यपदान्तात् । ६ । १ । ९६ ।

अपदान्तादवर्णादुसि परे पररूपमेकादेशः स्यात् । इति प्राप्ते । परत्वान्नित्यत्वाच्च 'अतो येयः' (२२१२) इति प्राप्तः । यद्यप्यन्तरङ्गत्वात्पररूपं न्याय्यं तथापि 'यास्' इत्येतस्य 'इय्' इति व्याख्येयम् । एवं च लोपस्यापवाद इय् । 'अतो येयः' (२२१२) इत्यत्र तु सविधार्थं । भवेयुः । भवेः । भवेतम् । भवेत । भवेयम् । भवेव । भवेम ।

2214 For the अ or आ (not standing at the end of a Pada or full word)+उ of उस् the Tense-affix, the second vowel is the single substitute

NOTE —The आत् is understood here This debars the guna substitution taught in VI 1 87 Thus भिन्द्या+उस्=भिन्द्युः, छिद्या+उस्=छिन्द्युः ॥ अदा+उस्=अदुः, (लुङ् of दा) अया+उस्=अयुः ॥ All these are examples of लिङ् (Potential) and लङ् (Imperfect) Thus भिन्द्+यासुट्+झि (the यासुट् is added by III 4 103)= भिन्द्+य+उस् (उस् replaced झि III 4 108)=भिन्द्युः ॥ अदा+सिच्+झि =अदा+०

(II. 4. 77)+झुस् (III. 4. 110)=अदा+उस्=अदुः । अ+दा+झि=अ+दा+उस् (VI. 4. 111)=अदुः । The उस् is also the substitute of झि in लिट् (Perfect) see III. 4. 82. When the preceding vowel is not अ or आ, this rule does not apply. *Thus the 3rd per. pl. of the Perfect of* कृ *is*:—चकृ+उस्=चक्रुः । *So also from* भी we have बिभी+उस्=बिभ्युः । The word अपदान्तात् '*not being* final *in a* 'pada' does strictly speaking, serve no good purpose in this sûtra. For the *affix* उस् can never be added to a Pada, it must always be added to a stem, that has not yet risen to the rank of a Pada. If उस्, however, be taken as the *syllable* उस् (*whether an affix or part of an affix or not*), *then the limitation of* अपदान्तात् becomes valid. Thus का+उस्रा=कोस्रा, का+उसित=कोसित । Most likely this word has been read here for the sake of the subsequent sûtra or because उस् syllable is taken here and not merely the affix उस् ।

For here उस् comes after the आ, and therefore there should be the single substitute उ of the form of the second and so अतोयेय *will find no scope here*, for there is no या and the form would be भवयुः । To this there are *two replies*. First according to Eastern Grammarians who interpret अतोयेय as "After a stem in अ, the या of यास् is replaced by इय्" । In this view, the स् being elided by VII. 2. 79, we have भव+या+उस्, and here the sûtra अतोयेय must apply *first and then the present sûtra, because VII. 2. 80, is a subsequent sûtra to the* present in the order of Pâṇini; and because it is a *nitya* rule, because it will apply whether the combination required by VI. 1. 96, has taken place or not. Thus we get भव+इया+उस्=भवेयुः । For if the pararûpa sandhi takes place *first, then* या+उस् *becomes* युस्, *and so there is no occasion for the application* of अतोयेय., for there is no या to be replaced, and so there is no इय् and we get भवयुः ।

The other view is, that the pararûpa sandhi of the present sûtra is antaranga, because the operation ordained by it is inside that of VII. 2. 80: and *therefore it ought to apply first. But in the present case, there is no occasion* for its operation, because the *whole* यास् is replaced by इय् according to our interpretation.

Thus the sûtra अतोयेय. is an apavâda to the rule requiring the elision of स् taught by the sûtra VII. 2. 79. Thus we get भव+इय्+उस्, and here there is no आ preceding उ, and so the present sûtra cannot apply.

The word येय. in the sûtra is formed by या+इय; and या is exhibited without any case-termination. Others say, the word is य the sixth case of या formed *on the analogy of* विश्वप. by the elision of आ (VI. 4. 140) Then य.+इय=यँ+इय. (VIII. 3. 19) after this elision, there ordinarily would take place no sandhi; as this elision is considered asiddha (VIII. 2. 1) for the purposes of VI. 1. 87. Contrary to this general rule, however, the sandhi takes place here and

we have येय by VI 1. 87. The य in इय is for the sake of pronunciation only. The real substitute is इय् ॥

Some read the sûtra as अतो यासिय ॥ So that the sthânî is यास् and not या, and यासिय is a genitive compound

POTENTIAL or विधिलिङ्

	3rd Person.	2nd Person	1st Person
Singular	भवेत्	भवेः	भवेयम्
Dual	भवेताम्	भवेतम्	भवेव
Plural	भवेयुः	भवेत	भवेम

—— o ——

Now we take up the Benedictive

२२१५ । लिङाशिषि । ३ । ४ । ११६ ।

आशिषि लिङस्तिङार्धधातुकसंज्ञः स्यात् ।

2215. When the sense is that of Benedication, the substitutes of 'lin' are called 'ârdhadhâtuka', i. e. the personal endings of the Benedictive are 'ârdhadhâtuka'.

This debars these affixes from being called *sârvadhâtukâ* Being *ârdhadhâtuka* they take the augment इट्, and before these affixes the root does not take the Vikaranas शप् &c Thus from the root लू 'to cut', we have in the आशीर्लिङ्, लविषीष्ट, and from the root पू 'to purify', पविषीष्ट But in the विधिलिङ् (Potential), we have the proper Vikaranas &c as लुनीयात्, पुनीयात् ।

२२१६ । किदाशिषि । ३ । ४ । १०४ ।

आशिषि लिङो यासुट् कित्स्यात् । 'स्कोः —' (३८०) इति सलोपः ।

2216. The augment 'yâsut' comes after that 'lin' also which denotes benedication, and it is acutely accented, and is treated as if it had an indicatory 'k'.

The कित् of this sûtra refers to the personal affixes of the Benedictive mood and not to the augment यासुट्, for that would have been unnecessary, being already ङित् by the last rule ङित् and कित् are equal in prohibiting guna and vriddhi, but कित् is distinguished from ङित् inasmuch as ङित् causes the guna of जागृ (VII 3 85), and also there is distinction between them with regard to the change of semi-vowel to vowel (VI 1 15 and 16) Thus इज्यात्, इज्यास्ताम्, इज्यासुः, and जागर्यात्, जागर्यास्ताम् and जागर्यासुः । In the Potential, यज्यात् (no samprasârana); in the Benedictive, इज्यात् (vocalisation) So also जागृयात् in the Potential

Thus भू+यासु+त्॥ Then the स् is elided by VIII 2 29 S 380 Thus we get भू+या त्॥ What is the force of making the augment कित्? *The next sûtra* answers this

२२१७। क्ङिति च। १। १। ५।

गित्किङ्निमित्ते इग्लक्षणे गुणवृद्धी न स्तः। भूयात्। भूयास्ताम्। भूयासुः। भूयाः। भूयास्तम्। भूयास्त। भूयासम्। भूयास्व। भूयास्म।

2217. And that, which otherwise would have caused guṇa or vriddhi, does not do so, when it has an indicatory क्, ग् or ङ्

Thus there is no guṇa of the ऊ of भू॥ So we have

आशीर्लिङ् Benedictive

	3rd Person	2nd Person	1st Person
Singular	भूयात् May he become	भूयाः	भूयासम्
Dual	भूयास्ताम्	भूयास्तम्	भूयास्व
Plural	भूयासुः	भूयास्त	भूयास्म

Note —The indicatory ङ् of the verbal tense affixes i e, लङ् लिङ्, लुङ् लृङ्, is an exception to this rule of ङित् This is an inference deduced from III 4 104 S 2216 which declares "when the sense is that of benediction, then the augment यासुट् of लिङ् is as if it were distinguished by an indicatory क" There would have been no necessity of making यासुट् a कित् if लिङ् were a ङित् but the very fact of making यासुट् a कित् indicates by implication or is ज्ञापक that the final ङ of लिङ्, लङ् &c. does *not* make these tense affixes ङित् Thus in लङ् or Imperfect tense *we have* अचिनवम् "*he collected*" (अचिनु+लङ्= अचिनु+अम्=अचिनो +अम्=अचिनवम्)

२२१८। लुङ्। ३। २। ११०।

भूतार्थवृत्तेर्धातोर्लुङ् स्यात्।

2218 The affix लुङ् comes after a verb in the sense of past time

The लुङ् forms what is known as aorist It is in fact the name of the aorist, as the whole of this affix is replaced by other personal terminations See III 1 43 and subsequent sûtras

"The aorist has reference to a past time indefinitely or generally, without reference to any particular time An action done before today is expressed by the perfect or imperfect, whatever remains for the aorist is, therefore, to express a past action, done very *recently*, say, in the course of the current day or having reference to a present act Aorist, therefore, merely implies the completion of an action at a past time *generally*, and also an action done at a very recent time"

२२१९ । माङि लुङ् । ३ । ३ । १७५ ।

सर्वलकारापवादः ।

2219 The affix 'Lun' comes after a verb when the word 'mân' is used in connection with it

This sets aside all other tense affixes As मा कार्षीत् 'let him not do' मा हार्षीत् 'let him not take'

How have we then the Imperative and the Future tenses in the following sentence instead of the Aorist? मा भवतु तस्य पापं मा भविष्यति। This sentence is against good usage Or, we may explain it by saying that there is another मा which has not the indicatory ङ, and with that मा, other tenses may be used The augment is elided after the prohibitive particle मा, by VI 4 74

२२२० । स्मोत्तरे लङ् च ॥ ३ । ३ । १७६ ॥

स्मोत्तरे माङि लङ् स्याल्लुङ् च ।

2220 When the word 'mâṅ' is followed by 'sma', the affix 'Lan' as well as 'Lun' may be employed after a verbal root

By च we introduce लुङ् into the aphorism Thus मास्म करोत् or कार्षीत् 'let him not make', मास्म हरत् or हार्षीत् 'let him not take'.

२२२१ । च्लि लुङि । ३ । १ । ४३ ।

शबाद्यपवादः ।

2221 When लुङ् follows, the affix च्लि is added to the verbal root

It debars the Mode affixes शप् and the rest

२२२२ । च्लेः सिच् । ३ । १ । ४४ ।

इचावितौ ।

2222 Of च्लि, सिच्, is the substitute

The इ of सिच् is for the sake of pronunciation, the च is for accent, and the real affix is स्

२२२३ । गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः परस्मैपदेषु । २ । ४ ७७ ।

एभ्यः सिचो लुक्स्यात् । गापाविहेणादेशपिबती गृह्येते ।

2223 There is luk-elision of the affix सिच् in the Parasmaipada, after the verbs गा 'to go,' स्था 'to stand', the verbs called घु (I 1. 20), पा 'to drink' and भू 'to be'

गा is the substitute of इण् 'to go' (II. 4-45) and not गा 'to sing' the form assumed by गै ॥ and पा is that root which means 'to drink', and not पा 'to protect'.

२२२४ । भूसुवोस्तिङि । ७ । ३ । ८८ ।

'भू' 'सू' एतयोः सार्वधातुके तिङि परे गुणो न स्यात् ।

2224. भू 'to be' and सू 'to be born' get no guna before an immediately following Personal ending which is Sârvadhâtuka.

The सू refers to the Adâdi root (21) in which the Present character is dropped, and does not refer to Divâdi सूयति (24) or Tudadi सुवति (115) roots because in these two, the mode-affixes श्यन् and श intervene between the तिङ् and the root, and so the root is not *immediately* followed by the तिङ् ॥

२२२५ । अस्तिसिचोऽपृक्ते । ७ । ३ । ९६ ।

'सिच्' च 'अस्' चेति समाहारद्वन्द्वः । सिचश्चस्य सौत्रं भत्वम् । अस्तीत्यव्ययेन कर्मधारयः । ततः पञ्चम्या सौत्रो लुक् । विद्यमानात्सिचोऽस्तेश्च परस्यापृक्तस्य हलः ईडागमः स्यात् । इति ईट् च । इट ईटि सुत्वात् । अभूत् । 'हलः' किम् । वेविदि । 'अपृक्तस्य' इति किम् । वेविद्म । अभूताम् ।

2225. A single consonantal sârvadhâtuka affix gets the augment ईट्, after अस् 'to be' and after the Aorist character सिच् when the स of अस् and सिच् are not elided.

The सिच् plus अस् have become a Samâhâra Dvandva compound, declined in the Ablative Singular. The च् of सिच् has not become क् and then ग् for सिचस् is considered here as a Bha base by Sûtra-license.

The words of this sûtra require a little explanation. It consists of four words 1. अस्ति (an Indeclinable meaning "when present") 2. सिच्, 3. अस्, 4. अपृक्ते ॥ The सिच्+अस् has become सिचस् a Samâdhâra Dvandva compound meaning "the Mode-affix सिच् and the root अस् *to be*". In forming the compound, the word सिच् is not treated as a Pada, but as a Bha; and so the च् is not changed to क् or ग् *i. e*, the compound is not सिगस्, as in वाग्र्थम् ॥ This is a Sûtra license.

The word अस्ति is an Indeclinable meaning "when present"; *i. e.*, when अस् and सिच् are present as सिच् and अस् without the elision of स् ॥ Then this अस्ति is compounded with सिचस् as a Karmadhâraya compound, and we have अस्तिसिचस् ॥ Then this compound takes the Ablative affix अस् and so we have अस्तिसिचसः ॥ But this Ablative ending is elided as a Sûtra-anomaly and we have अस्तिसिचस् literally meaning "after *sich* and *as*, when existing (as such)".

This sûtra however does not apply here, because सिच् is non-existent. Therefore we have अभूत्, अभूताम् ॥

As आसीत् आसी, अकार्षीत्, अवादीत् ॥ Why do we say *consonantal ?* Observe वेविदि Why do we say a *single consonant affix ?* Observe वेविद्ध and अकार्षं ॥

Vart —Prohibition of the sthānivad bhāva must be stated when आट् is substituted for ह (III 4 84), and भू for अस् (II 4 52), before the augment ईट् ॥ Therefore not here आत्थ and अभूत ॥ The word आत्थ is thus formed आह्+सिप्=आह्+थल् (III 4 84)=आथ्+थ (VIII 2 35)=आत्+थ (VIII 4 55) =आत्थ ॥

NOTE —This round about explanation of Bhattoji Dikhshit is for the following reason —

According to Ancient Grammarians the word अस्तिसिच् is a Samahara Dvandva of *asti* and *sich*, meaning "the verb अस् and the affix सिच्" ॥ And the Ablative singular of *asti sich* is *asti sichas* meaning "after the verb *as* and the affix sich" But the compound asti sich will require the Samasanta टच् (V 4 106) and the word would be asti sicha, a vowel ending pratipadika If it be said that the Samasanta टच् *is anitya then there is this difficulty that* सिच् should be placed first in forming the compound, i e, we should have सिजस्ति because सिच् consists of fewer letters than अस्ति (अल्पाच्तरम् II 2 34) If it be said that this rule is also *anitya*, because Panini himself violates it in the sûtra समुद्राभ्राद् घ (IV 4 118), where *samudra* is placed first and not *abhra*, even then when अस् is changed to भू in the example अभूत this sûtra will apply, because भू is considered as sthanivat to अस् ॥ And similarly in अवात् and अस्थात् the elided सिच् will be sthanivat and so there will be ईट् ॥ To prevent all these difficulties, Bhattoji has given the above explanation

The 3rd Per Plural is भू+सिच्+झि=भू+o+झि

Now considering the luk elided zero as sthanivat to सिच् the following sûtra appears for application

✓ २२२६ । सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च । ३ । ४ । १०९ ।

सिचोऽभ्यस्ताद्विदेश्च परस्य ङित्संबन्धिनो झेर्जुस् स्यात् । इति प्राप्ते ।

2226 (In those tenses which are marked with an indicatory 'ṅ') 'jus' is the substitute of 'jhi', when it comes after an Aorist in 'sich', or the Imperfect of a reduplicated verb, or the root 'vid' (to know)

This would make भू+झि=भू+जुस्

But this does not apply, on account of the following sûtra

२२२७ । आतः । ३ । ४ । ११० ।

सिज्लुग्वदाकारान्तादेव झेर्जुस् स्यात् । अभूवन् । अगुः । अभूतम् । अभूत । अभूवम् । अभूव । अभूम ।

2227 When सिच् is elided, then the झि is not changed to जुस् except when the stem ends in long आ ॥

The Present Sûtra says that after verbs in which सिच् has been elided, जुस् does not replace झि in the case of any other verb than that which ends in long आ, it is thus a *niyama* rule.

Thus, by rule II 4 77, S 2223, सिच् is elided after the verb भू but as भू does not end in long आ, its 3rd person plural Aorist will not be in जुस्। Thus, अभूवन्। Here, by the last rule, and on the maxim that 'though सिच् is elided, yet its force remains, (I 1 62 S 262) जुस् would have replaced झि, but the present sûtra prohibits that But where the सिच् is not elided, there, of course, जुस् does come Thus अकार्षुः, अहार्षुः।

Thus we have अभू+झि अभू+अन्ति (झोऽन्तः VII I 3 S 2174)=अभू+अन्त् (इतश्च III 4 100 S 2207)=अभू+वुक (भुवो वुक् VI 4 88, S 2169)+अन् (संयोगान्तस्य लोपः VIII 2 23 S 54)=अभूवन् ॥

The 2nd Per Sing is अभू+सिच्+सि=अभू+o+स्=अभूः ॥ 2nd Per Dual is अभू+सिच्+थस्=अभू+o+थस्=अभू+तम्=अभूतम्। In the same manner अभूत ॥

The First Pers sing is अभू+सिच्+मिप्=अभू+o+अम्=अभू+वुक्+अम्=अभूवम् ॥ So also अभूव, अभूम ॥

	Singular	Dual	Plural
Third Person	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्
Second Person	अभूः	अभूतम्	अभूत
First Person	अभूवम्	अभूव	अभूम

—— o ——

The augment अ of अभूत् &c, is sometimes not added, when it is in combination with the particle मा, according to the following —

२२२८ । न माङ्योगे ॥ ६ । ४ । ७४ ॥

अडाटौ न स्तः । मा भवान् भूत् । मा स्म भवत् भूद् वा ।

2228 In connection with the prohibitive particle मा, the augment अट् or आट् is not added in the Aorist, Imperfect and the Conditional

Thus मा भवान् भूत् or मा स्म भवत् or भूत् ॥

So also मा भवान् कार्षीत् मा भवान् हार्षीत् मास्म करोत् मा स्म हरत्, मा भवानीहिष्ट, मा भवानीक्षिष्ट, मा स्म भवानीहत मा स्म भवानीक्षत ॥

Now we take up the conjugation of भू in लृङ्॥ The force of लृङ् is to denote a condition antecedent added to futurity, as shown in the following sûtra

२२२९। लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ ॥ ३।३।१३९ ॥

हेतुहेतुमद्भावादि लिङ्निमित्तं तत्र भविष्यत्यर्थे लृङ् स्यात्क्रियाया अनिष्पत्तौ गम्यमानायाम्। अभविष्यत्। अभविष्यताम्। अभविष्यन्। अभविष्यः। अभविष्यतम्। अभविष्यत। अभविष्यम्। अभविष्याव। अभविष्याम।

2229 Where there is a reason for affixing '*Lin*,' the affix '*Lrin*' is employed in the Future tense, when the non completion of the action is to be understood

The words 'in denoting future time' are understood here The reasons for affixing लिङ् are such as, cause and effect &c mentioned in sûtra III 3 156 and 157 &c The लृङ् is called the conditional tense 'It comes in the conditional sentences in which the non performance of the action is implied, or where the falsity of the antecedent is implied as a matter of fact It usually corresponds to the English pluperfect conditional, and must, in Sanskrit, be used in both the antecedent and the consequent clauses'

Thus सुवृष्टिश्चेदभविष्यत् तदा सुभिक्षमभविष्यत् if there had been good rain then there would have been plenty of food, or if there were to be good rain then there would be plenty of food It is implied that there was not good rain, nor consequent plenty or that the occurrence of good rain is dubious, and the desirable consequence equally so

So also here, दक्षिणेन चेद्यास्यन्न शकटं पर्यभविष्यत् 'if he were to go by the right side, the carriage would not be upset' यदि कमलकमाह्वास्यन्न शकटं पर्यभविष्यत् 'if he were to call Kamalaka (which he will not), the carriage would not be upset', अभोक्ष्यत भवान् घृतेन यदि मत्समीपमागमिष्यत् 'you would eat food with clarified butter, if you (were to) come to me (but you will not come)'

All these sentences refer to future time The non upsetting is a future contingency and is an effect, the cause of which is the 'calling of Kamalaka' The speaker—having apprehended the cause and effect and having also learned from other sources that such an effect will not take place, that is to say, that Kamalaka will not be called, and the carriage will be upset—has employed this conditional tense to express his idea The whole sentence यदि कमलकम् &c really gives this sense —That both actions, 'the calling,' and 'the non upsetting', which are subjects of a future time and which are related as cause and effect, will not be completed that neither Kamalaka will be called nor the impending fate averted from the carriage The Sûtra may also be thus read according to Professor Böhtlingk —In a condi

tional sentence, which would require a Potential according to III 3 156 the conditional tense is used, if the sense is that of Future time, when the action is not complete

Thus भू + लृङ् = भू + स्य + तिप् (III 1 33 S 2186) = भू + इट् + स्य + त = भो + इ + स्य + त = अभविष्यत् ॥

	Singular	Dual	Plural
Third person	अभविष्यत्	अभविष्यताम्	अभविष्यन्
Second person	अभविष्यः	अभविष्यतम्	अभविष्यत
First person	अभविष्यम्	अभविष्याव	अभविष्याम

Thus we have conjugated भू in all the ल karas except the Vedic लेट् ॥

The author now gives some rules about the adding of Prepositions to the verbs and the changes of meaning and conjugation which such addition induces

The first question is where are these prepositions to be placed In English they are generally placed after the verb in the Vedas they are placed any where in the sentence, but Pāṇini restricts the use in Classical Sanskrit by the following —

२२३० । ते प्राग्धातोः ॥ १ । ४ । ८० ॥

ते गत्युपसर्गसंज्ञका धातोः प्रागेव प्रयोक्तव्याः ।

2230 The particles called gati and upasarga are to be employed before the verbal root (that is to say, they are prefixes)

The word ते has been employed to include the term उपसर्ग also

The list of prepositions has already been given in the sutra उपसर्गाः क्रियायोगे (I 4 59 and 60 S 22 and 23) Thus प्र + भवानि (Imperative 1st Pers Sing) Here applies the following sûtra

२२३१ । आनि लोट् ॥ ८ । ४ । १६ ॥

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य लोडादेशस्यानीत्यस्य नस्य णः स्यात् । प्रभवाणि । * दुरः षत्वणत्वयोरुपसर्गत्वप्रतिषेधो वक्तव्यः * । दुःस्थिति । दुर्भवानि । * अन्तःशब्दस्याङ्किविधिणत्वेषूपसर्गत्वं वाच्यम् * । अन्तर्धा । अन्तर्धिः । अन्तर्भवाणि ।

2231 The न of आनि, the affix of the Imperative, 1st Person, is changed into ण, when it follows a letter competent to cause such a change, standing in an Upasarga

The word आनि is the 1st person singular termination of the Imperative Thus प्रभवाणि Similarly प्रवपाणि ' Let us cultivate or sow '

Note Why do we say 'the Imperative'? Observe प्रवपाणि मांसानि ॥ Here आनि is the neuter plural termination, and the word means प्रकृष्टा वपा येषु तानि ॥

According to Patanjali, the employment of the word लोट् in the sutra is redundant For without it also आनि would have meant the *Imperative* affix, and not the Neuter termination, on the maxim of अर्थवद् ग्रहणे &c Moreover in the *noun* प्रवपाणि, प्र is not an upasarga at all, on the maxim यत् क्रियायुक्ताः प्रादयस्तं प्रति गत्युपसर्गसंज्ञे भवतः ॥

Vart The Upasarga दुर् is not to be treated as an upasarga when षत्व or णत्व is to be effected That is to say, the र् of दुर् does not cause the subsequent स् or न् to be changed to ष and ण, respectively Thus दुःस्थिति, दुर्भगानि ॥

Vart The Indeclinable word अन्तर् should be treated as an upasarga for the application of (1) अङ् विधि namely the affixing of अङ् by *III 3 106 S 3288* आतश्चोपसर्गे as अन्तर्+धा+अङ्=अन्तर्धा, (2) किविधि namely the application of कि by उपसर्गे घोः किः (III 3 92 S 3270), as अन्तर्+धा+कि=अन्तर्धि (3) णत्व विधि as अन्तर्भवाणि ॥

२२३२ । शेषे विभाषाऽकखादावषान्त उपदेशे ॥ ८ । ४ । १८ ॥

उपदेशे कादिः खादिः षान्तश्च यो न भवति तस्मिन्धातौ परे उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य नेर्नस्य णत्वं वा स्यात् । प्रणिभवति प्रनिभवति । इहोपसर्गाणामव्यवस्थितत्वेऽपि संहिता नित्या । तदुक्तम्—

संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयोः ।
नित्या समासे वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

इति । यथार्थनिर्देशश्चोपलक्षणम् । यागात्स्वर्गो भवतीत्यादावुपसर्ग इत्याद्यर्थोऽपि । उपसर्गास्त्वर्थविशेषस्य द्योतकाः । प्रभवति । पराभवति । सम्भवति । अनुभवति । अभिभवति । उद्भवति । परिभवति इत्यादौ विलक्षणार्थयोगः । उक्तं च—

उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते ।
प्रहाराहारसंहारविहारपरिहारवत् ॥

इति । 'षष २ गतौ' । कस्यन्ता षड्लिवदनुदात्तेत ।

2232 In the remaining verbs, optionally the न of नि is replaced by ण, when it is preceded by an upasarga competent to cause the change, provided that, in the original enunciation, the verb has not an initial क or ख, nor ends with ष ॥

The words नेः and उपसर्गात् are understood in the sûtra The word शेषे means verbs other than those mentioned in VIII 4 17 S 2281 namely, other than गद्, नद् &c Thus प्रणिभवति or प्रनिभवति, प्रणिभिनत्ति or प्रनिभिनत्ति ॥

Why do we say अकखादौ 'not beginning with क or ख'? Observe प्रनि करोति, प्रनिखादति ॥ Here there is no change

Why do we say अषान्त "not ending in ष"? Observe प्रतिविन्हि ॥

Why do we say उपदेशे "in original enunciation"? So that the prohibition may apply to forms like प्रतिषकार, प्रतिषसार, प्रतिषेधति (VIII 2 41 S 295) Here षकार &c, do not begin with स or स nor does पिष् end with ष but with क् (VIII 2 41) but in the Dhâtupâṭha the verb सृ and स्तृ begin with स and स and पिष् ends with ष and hence the rule will not apply So also in प्रतिवेष्टा and प्रतिवेष्टति from the root विष् ॥ Here though the verb now ends with ष by VIII 2 36, S 294 yet in the original enunciation or Dhâtupâṭha, it ends with ष ॥

An objector may say "what is the necessity of using the word *optionally* in the sûtra, when the present sûtra is governed by the word संहितायाम् (VI 3 114 S 1035) So where there is no samhita, there will be no षत्व change, and as upasargas are not *compounded* with the verb before which they are placed, there is no compulsory samhita" To this we reply "No The samhita is *compulsory*, even though the upasarga may not be compounded with the root as here" The following verse mentions this —

verse

The Samhita is compulsory (1) in a Pada (complete word), (2) in a dhatu (verb) preceded by an upasarga, and (3) in compounds (Samasa) But the Samhitâ is *optional* between the words of a sentence

———o———

The root भू means सत्ता "to be' in the Dhatupatha, and वृध "to increase" &c All these meanings are merely illustrative For we find in the example यागात् स्वर्गो भवति "By sacrifice Heaven is produced or attained," that the root भू has the meaning of 'to produce' So every root has many meanings The upasargas when added to a root, do not give it a new meaning, but limit the particular meaning In other words, out of many meanings that a root possesses, a particular meaning is specified by the employment of a particular upasarga

Thus प्रभवति "He conquers," पराभवति "He defeats", सम्भवति "It is possible"

अनुभवति "He experiences" अभिभवति "He is overpowered"

उद्भवति "It springs forth" परिभवति "He subdues"

Therefore we have the following verse By an upasarga the sense of the root is forcibly modified such as the root हृ "to lose", in प्रहार means "a blow", आहार "food', संहार "destruction", विहार "sport परिहार' 'avoidance'

Here ends the conjugation of the Parasmaipada root भू ॥

Note Why do we say 'the Imperative'? Observe प्रवपाणि मांसानि ॥ Here आनि is the neuter plural termination, and the word means प्रकृष्टा वपा येषु तानि ॥

According to Padamanjari, the employment of the word लोट् in the sutra is redundant For without it also आनि would have meant the *Imperative* affix, and not the Neuter termination, on the maxim of अर्थवद् ग्रहणे &c Moreover in the *noun* प्रवपाणि, प्र is not an upasarga at all, on the maxim यत् क्रियायुक्ताः प्रादयस्तं प्रति गत्युपसर्गसंज्ञे भवतः ॥

Vart The Upasarga दुर् is not to be treated as an upasarga, when षत्व or णत्व is to be effected That is to say, the र् of दुर् does not cause the subsequent स् or न् to be changed to ष and ण, respectively Thus दुःस्थिति दुर्नयानि ॥

Vart The Indeclinable word अन्तर् should be treated as an upasarga for the application of (1) अङ् विधि namely the affixing of अङ् by *III 3 106 S 3283* आतश्चोपसर्गे as अन्तर्+धा+अङ्=अन्तर्धा, (2) किविधि namely the application of कि by उपसर्गे घोः किः (III 3 92 S 3270), as अन्तर्+धा+कि=अन्तर्धि (3) णत्व विधि as अन्तर्णयति ॥

२२३२ । शेषे विभाषाऽकखादावषान्त उपदेशे ॥ ८ । ४ । १८ ॥

उपदेशे ककारखकारादिः षकारान्तश्च यो न भवति तस्मिन्धातौ परे उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य नेर्नस्य णत्वं वा स्यात् । प्रणिभवति प्रनिभवति । इहोपसर्गाणामसमस्तत्वेऽपि संहिता नित्या । तदुक्तम्—

संहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयोः ।
नित्या समासे वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

इति । धात्वर्थनिर्देशोऽयमुपलक्षणम् । नानार्थत्वाद्धातूनाम् भवतीत्यादावुपसर्गात् इत्यादयोऽपि । उपसर्गास्त्वर्थविशेषस्य द्योतकाः । प्रभवति । पराभवति । संभवति । अनुभवति । अभिभवति । उद्भवति । परिभवति इत्यादौ विलक्षणार्थावगतेः । उक्तं च—

उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते ।
प्रहाराहारसंहारविहारपरिहारवत् ॥

इति । एध वृद्धौ । कत्थन्ताः षट्त्रिंशदनुदात्तेतः ।

2232 In the remaining verbs, optionally the न of नि is replaced by ण, when it is preceded by an upasarga competent to cause the change, provided that, in the original enunciation, the verb has not an initial क or ख, nor ends with ष ॥

The words नेः and उपसर्गात् are understood in the sûtra The word शेषे means verbs other than those mentioned in VIII 4 17 S 2285 namely, other than गद्, नद &c Thus प्रणिभवति or प्रनिभवति, प्रणिभिनत्ति or प्रनिभिनत्ति ॥

Why do we say अकखादौ 'not beginning with क or ख'? Observe प्रनि करोति, प्रनिखादति ॥ Here there is no change

Why do we say अपात्त "not ending in प"? Observe अभिषिञ्चति ॥

Why do we say उपदेशे "in original enunciation"? So that the prohibition may apply to forms like अभिषस्कार, अभिषत्तार, अभिषेक्ष्यति (VIII 2 41 S 295) Here षकार &c, do not begin with क or स nor does षिच् end with ष but with क् (VIII 2 41) but in the Dhâtupâtha the verb षु and ष्टु begin with क and स and षिच् ends with च and hence the rule will not apply So also in अभिषेक्तुः and अभिषेक्ष्यति from the root षिच ॥ Here though the verb now ends with ष by VIII 2 36, S 295 yet in the original enunciation or Dhâtupâtha, it ends with च ॥

An objector may say "what is the necessity of using the word *optionally* in the sûtra, when the present sûtra is governed by the word संहितायाम् (VI 3 114 S 1035) So where there is no samhitâ, there will be no षत्व change, and as upasargas are not *compounded* with the verb before which they are placed, there is no compulsory samhitâ" To this we reply "No The samhitâ is *compulsory*, even though the upasarga may not be compounded with the root as here" The following verse mentions this —

verse

The Samhitâ is compulsory (1) in a Pada (complete word), (2) in a dhatu (verb) preceded by an upasarga, and (3) in compounds (Samasa) But the Samhita is *optional* between the words of a sentence

———o———

The root भू means सत्ता "to be" in the Dhâtupâtha, and वृध "to increase" &c All these meanings are merely illustrative For we find in the example यागात् स्वर्गो भवति 'By sacrifice Heaven is produced or attained," that the root भू has the meaning of 'to produce' So every root has many meanings The upasargas when added to a root, do not give it a new meaning, but limit the particular meaning In other words, out of many meanings that a root possesses, a particular meaning is specified by the employment of a particular upasarga

Thus प्रभवति "He conquers," पराभवति "He defeats", सम्भवति "It is possible"

अनुभवति "He experiences" अभिभवति "He is overpowered"

उद्भवति "It springs forth" परिभवति "He subdues"

Therefore we have the following verse By an upasarga the sense of the root is forcibly modified, such as the root हृ "to lose", in प्रहार means "a blow", आहार 'food', संहार "destruction', विहार "sport' परिहार 'avoidance'

Here ends the conjugation of the Parasmaipada root भू ॥

ATMANEPADA

Now we take up the conjugation of the root एध "to increase" The thirty six roots beginning with एध and ending with कत्थ are Anudatteta That is, the final अ in एध &c has anudatta accent and is indicatory or इत्

First we conjugate it in लट् Present Tense, 3rd Pers sing

Thus एध्+त=एध्+शप्+त=एध्+अ+त

Here applies the following sûtra

२२३३ । टित आत्मनेपदानां टेरे ॥ ३ । ४ । ७९ ॥

टितो लस्यात्मनेपदानां टेरेत्व स्यात् । एधते ।

2233 The substitute ए replaces the last vowel, with the consonant that follows it, of the 'Atmanepada' substitutes of that 'la' which has an indicatory 'ट'

Thus एध+त=एध+त+ए=एधते ॥ The 3rd Pers Dual is एध+आताम्

Now apply the following sûtras —

२२३४ । सार्वधातुकमपित् ॥ १ । २ । ४ ॥

अपित्सार्वधातुकं ङिद्वत्स्यात् ।

2234 A *Sarvadhatuka* (III 4 113 S 2166) affix not having an indicatory प् is like ङित् ॥

The affix आताम् is therefore ङित and consequently the following sûtra applies

२२३५ । आतो ङितः ॥ ७ । २ । ८१ ॥

अत परस्य ङितामाकारस्य इय्स्यात् । एधेते । एधन्ते ।

2235 For the आ being a portion of a sarvadhatuka Personal ending which is ङित् (i e आते, आथे, आताम् and आथाम्), coming after a Verbal stem ending in short अ, there is substituted इय् ॥

Thus एध+आताम्=एध+इय्ताम्=एध+इताम् (लोपो व्योर्वलि VI 1 66 S 873) =एधेताम्=एधेते ॥ So also एधन्ते ॥ The 2nd Pers Sing is एध+थास् Now applies the following sûtra —

२२३६ । थासस्से ॥ ३ । ४ । ८० ॥

टितो लस्य थास से स्यात् । एधसे । एधेथे । एधध्वे । 'अतो गुणे' (१९१) । एधे । एधावहे । एधामहे ।

2236 The word 'se' is the substitute of 'thas' in those tenses that have an indicatory 'ट'

Thus एध्+शप्+थास्=एध्+शप्+से=एधसे ॥ Similarly एधेथे, एधध्वे ॥ The 1st Per Sing is एध+इ=एध+ए (III 4 79 S 2233)=एधे (VI 1 97 S 191) So also एधावहे, एधामहे ॥

Conjugation of एध् 'to increase' in लट् Present Tense

	3rd Person	2nd Person	1st Person
Singular	एधते	एधसे	एधे
Dual	एधेते	एधेथे	एधावहे
Plural	एधन्ते	एधध्वे	एधामहे

—— o ——

लिट् Perfect Tense

In लिट् we have एध+त ॥ Here applies the following

✓ २२३७ । इजादेश्च गुरुमतोऽनृच्छः ॥ ३ । १ । ३६ ॥

इजादिर्यो धातुर्गुरुमानृच्छत्यन्यस्तत आम्स्याल्लिटि । 'आमो मकारस्य नेत्वम् । आसकासोराम्विधानाज्ज्ञापकात् ।

2237 The affix आम् is used when लिट् follows, after a root beginning with a vowel (except अ or आ) and which has a heavy vowel but not after the root ऋच्छ 'to go'

The म् of आम् is not इत् or indicatory This we infer from आम् being taught with regard to the roots आस् and कास् in sutra कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि (III 1 35 S 2306) and दयायासश्च (III 1 37 S 2324) If म् were indicatory, then कास्+आम्=का+आ+स्=कास्, similarly आस्+आम् would have remained आस्, for the force of indicatory म् is to place the affix after the penultimate vowel So there would have been no need of teaching आम् after कास् and आस् roots, as it can produce no change in them The fact, that it is so taught, leads to the conclusion (jnapaka) that म् is not indicatory

Thus एध्+त=एधाम्+त ॥ Now applies the following sutra

२२३८ । आमः ॥ २ । ४ । ८१ ॥

आमः परस्य लुक् स्यात् ।

2238 There is luk-elision in the room of that tense affix (लि) which comes after आम् of the Perfect

Thus एधाम्+त=एधाम्+o

Then the following sûtra appears

✓ २२३९ । कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि ॥ ३ । १ । ४० ॥

आमन्ताल्लिट्पराः कृभ्वस्तयोऽनुप्रयुज्यन्ते । 'आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य' (२२४०) इति सूत्रे कृञ्ग्रहणसामर्थ्यादनुप्रयोगोऽन्यस्यापीति ज्ञायते । तेन 'कृभ्वस्तियोगे-' (२११०) इत्यत्र 'कृञो द्वितीय-'

(११२०) इति ञकारेण प्रत्याहारात्कृभ्वस्तिलाभः । तेषां क्रियासामान्यवाचित्वादाम्प्रकृतीनां विशेषवाचित्वात्तदर्थयोरभेदान्वयः । सम्पदिस्तु प्रत्याहारेऽन्तर्भूतोऽप्यनन्वितार्थत्वान्न प्रयुज्यते । कृञस्तु क्रियाफले परगामिनि परस्मैपदे प्राप्ते ।

2239 After a verb which ends with आम्, the verb कृ 'to do' is annexed, when लिट् follows

After the verbs formed by taking the augment आम्, the perfect tense of कृ is added to form their Perfect The word कृ includes also the verbs भू and अस् ॥ This we infer from the next sûtra आम् प्रत्ययवत् (I 3 63 S 22 40) from the fact that कृ root is *specifically mentioned in it* as an anuprayoga or auxiliary verb For the sûtra I 3 63 is confined to anuprayoga कृ *implying* thereby that there are *other* anuprayoga verbs also which are not governed by that sutra I 3 63 In fact, the word कृञ् of the present sûtra is a Pratyahâra or a *formula* formed with the कृ *of the sutra* कृभ्वस्तियोगे (V 4 50) and the ञ *of the* sûtra कृञो द्वितीय (V 4 58), and thus, as a pratyahâra कृञ् means and includes कृ भू and अस् also The roots कृ भू and अस् denote *action in general*, while the bases in आम् such as एधाम् denote a *particular* action, and hence when the auxiliary कृ भू or अस् is combined with आम् ending base, the two senses, namely *the general sense of the auxiliary and the particular sense of the* आम् *ending* verb, coalesce into one and give one full indivisible sense Thus the syntactical connection is indissoluble or abheda anvaya

Therefore, though the root सम्पद् is included in the Pratyahâra कृञ् (*for that* pratyahâra extends over eight sûtras V 4 50 to V 4 58 and सम्पद् is in sûtra V 4 53) yet that root is not applicable here, because it does not denote *mere* action and so can never *form an abheda anvaya* with the main verb

Now the auxiliary कृ because it has an indicatory ञ would take the affixes of the Parasmaipada when the fruit of the action accrues to another, by force of I 3 72, but it is prevented by the following

२२४० । आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य ॥ १ । ३ । ६३ ॥

आम्प्रत्ययो यस्मादित्यतद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः । आम्प्रकृत्या तुल्यमनुप्रयुज्यमानात्कृञोऽप्यात्मनेपदं स्यात् । अत्र 'पूर्ववत्' इत्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्याख्येयम् । पूर्ववदेवात्मनेपदं न तु तद्विपरीतमिति तेन, कर्तृगेऽपि फले इन्दाञ्चकारेत्यादौ न तङ् ।

2240 When the principal verb that takes the affix आम् is Atmanepadi, then the verb कृ when subjoined thereto as an auxiliary, will similarly be Atmanepadi, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

(२२३९) इति मकारेण प्रत्याहारग्रहणात्कृभ्वस्तीनाम् । तेषां क्रियासामान्यवाचित्वादाम्प्रकृतीनां विशेषवाचित्वात्तदर्थयोरभेदान्वयः । सम्पदिस्तु प्रत्याहारेऽन्तर्भूतोऽप्यनभिमतार्थत्वान्न प्रयुज्यते । कृञस्तु क्रियाफले परगामिनि परस्मैपदे प्राप्ते ।

2239 After a verb which ends with आम्, the verb कृ 'to do' is annexed, when लिट् follows

After the verbs formed by taking the augment आम् the perfect tense of कृ is added, to form their Perfect The word कृ includes also the verbs भू and अस् ॥ This we infer from the next sûtra आम् प्रत्ययवत् (I 3 63 S 22 40) from the fact that कृ root is specifically mentioned in it as an anuprayoga or auxiliary verb For the sûtra I 3 63 is *confined* to anuprayoga कृ *implying* thereby that there are *other* anuprayoga verbs also which are not governed by that sutra I 3 63 In fact, the word कृञ् of the present sûtra is a Pratyâhara or a formula formed with the कृ *of the* sutra कृभ्वस्तियोगे (V 4 50) *and the* ञ् *of the* sûtra कृञो द्वितीय (V 4 58), and thus as a pratyahâra कृञ् means and includes कृ भू and अस् also The roots कृ भू and अस् denote *action in general*, while the bases in आम् such as पचाम् denote a *particular* action, and hence when the auxiliary कृ भू or अस् is combined with आम् ending base the two senses, namely the general sense of the auxiliary and the particular sense of the आम् ending verb, coalesce into one and give one full indivisible sense Thus the syntactical connection is indissoluble or abheda anvaya

Therefore though the root सम्पद् is included in the Pratyâhara कृञ् (for that pratyâhâra extends over eight sûtras V 4 50 to V 4 58 and सम्पद् is in sûtra V 4 53) yet that root is not applicable here, because it *does not denote mere* action and so can never form an *abheda anvaya* with the main verb

Now the auxiliary कृ because it has an indicatory ञ् would take the affixes of the Parasmaipada when the fruit of the action accrues to another by force of I 3 72 but it is prevented by the following

२२४० । आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य ॥ १ । ३ । ६३ ॥

आम्प्रत्ययो यस्मादित्यतद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः । आम्प्रकृत्या तुल्यमनुप्रयुज्यमानात्कृञोऽप्यात्मनेपदं स्यात् । अत्र पूर्ववत् इत्यनुवर्तनं वाक्यभेदेन सम्बध्यते । पूर्ववदेवात्मनेपदं न तु सन्निपातलक्षणमिति तेन कर्तृगेऽपि फले इन्दाञ्चकारेत्यादौ न तङ् ।

2240 When the principal verb that takes the affix आम् is Atmanepadi, then the verb कृ when subjoined thereto as an auxiliary, will similarly be Atmanepadi, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

fect, but also the verbs भू and अस्. These three verbs denoting absolute action, unmodified by any especial condition, have in all languages been fixed upon as the best auxiliaries.

It must, however, be noted that the word kriñ in this sûtra is not used as a pratyâhâra and consequently does not include the verbs भू and अस्.

Therefore कृ requires here Atmanepada termination.

Thus एधाम्+कृ+त ॥

Now applies the following:—

२२४१ । लिटस्तझयोरेशिरेच् ॥ ३ । ४ । ८१ ॥

लिडादेशयोस्तझयो एश्, 'इरेच्, एतौ स्त । एकारोच्चारणं ज्ञापकं 'तङादेशानां टेरेत्व न', इति । तेन दारेरेत्वं न । 'कृ, ए' इति स्थिते ।

2241. The words 'es' and 'irech' are the substitutes of 'ta' and 'jha' respectively in the Perfect tense.

The श् of एश् indicates that it replaces the whole of the affix त (I. 1. 55). The च् of इरेच् is for the sake of accent (VI. 1. 165). Thus चेरे, चेराते, चेरिरे ।

Why are the substitutes taught here as ए and इरे and not as श and इरि, for the श would have become ए by III. 4. 79. S. 2233? The very fact, that ए is uttered in these substitutes indicates by implication (jñâpaka) that the rule III. 4. 79, by which the टि of âtmanepada terminations are changed to ए is not applicable to *substitutes* of Atmanepada terminations. Therefore डा, रौ and रस् which replace त, आताम् and झ in लुट् are not governed by III. 4. 79, and आ is not changed to ए, nor रौ to रे, nor रस् to रे ॥

Thus एधाम्+कृ+त=एधाम्+कृ+ए ॥ Now the लिट् affixes being ârdhadhâtuka, this ए requires that the कृ should be gunated to कर् ॥ But this is prevented by the following:—

२२४२ । असंयोगाल्लिट् कित् ॥ १ । २ । ५ ॥

असंयोगात्परोऽपित्लिट् कित्स्यात् । पिदिति च, ([illegible]) इति निषेधात् 'सार्वधातुकार्धधातुकयो' ([illegible]) इति गुणो न । द्वित्वापरस्यादाशि माशे ।

2242. The affixes of Lit (Perfect Tense) not coming after a conjunct consonant, are as if they had an indicatory क् (kit).

The terminations of लिट् (Perfect) not being पित् terminations, are कित्, after verbs that have no compound consonants. The phrase अपित् (not being marked with प्) qualifies this sûtra also, being drawn from the previous Ashtâdhyâyî sûtra.

Being कित् the prohibition of I 1 5 S 2217 applies and there is no gunation as otherwise would have been, by force of S 2168

Thus स्वाप्+कृ+स At this stage, two rules appear, one requiring the reduplication of कृ (लिटि धातोरनभ्यासस्य VI 1 8 S 2177) and the other requiring ऋ to be changed to र् by इकोयणचि (VI 1 77 S 47) This last is subsequent in order of Ashtadhyayi and therefore should take effect first But if it took effect first we have कृ+स=क्र्+स Then the reduplication will be क्र क्र+स Here no ऋ is left for the application of उरत् VII 4 66 and we cannot get any form Therefore यणादेश does not take place first by the following

√ २२४३। द्विर्वचनेऽचि॥ १। १। ५९॥

द्विर्वचननिमित्तेऽचि परे अच आदेशो न स्यात् द्वित्वे कर्तव्ये।

2243 When an affix beginning with a vowel follows, that is a cause of reduplication, a substitute shall not take the place of a preceding vowel whilst the reduplication is yet to be made, but the reduplication having been made, the substitution may then take place

NOTE —This sutra has been explained in different ways by the authors of the Kasika and of the Siddhanta Kaumudi According to the former, the sutra means — Before an affix having an initial vowel, which causes reduplication the substitute which takes the place of a vowel is like the original vowel even in form only for the purposes of reduplication and no further

The explanation given by Kasika is more in harmony with the Great Commentary For all practical purposes the two explanations lead to the same conclusion According to Kasika the vowel substitute is sthanivat, in the sense, that it is exactly of the same form as the original and retains this form only for a fixed time i.e. so long as the reduplication is being made but as soon as the reduplication has been made, the substitute takes its proper form

Thus स in कृ+स is a vowel affix and it causes reduplication therefore र् substitution for ऋ the preceding vowel will not take place whilst the reduplication is to be made Thus कृ कृ+स Now the following applies

२२४४ उरत्॥ ७। ४। ६६॥

ऋ अभ्यासवर्णस्य अत्स्यात् प्रत्यये परे। उरण्रपरः। हलादि शेषः (२१७९)। अभ्यासे चर्च। चकृषे।

2244 अत् (I 1 51) is substituted for the ऋ or ॠ of the reduplicate, when an affix follows

The स is always followed by ष by उरण् रपर ॥ Thus we have ष्टृ + ष्ट = वष्ट् ष्ट + ष = व + ... + ष्ट + ष । The ष्ट is elided by हलादि शेष S 2179

Why do we say when an affix follows ? Obs ... वव्रश्च (page 101 S 199)

Why have we used the word प्रत्यये 'when the affix follows' in the sutra? For would not the word यस्मात् limit the designation अङ्ग to that only after which there was actually an affix ?

Ans No. Because without the word प्रत्यये the sutra would have run thus 'after whatsoever is an affix enjoined, that which begins therewith is called an Anga" If this were so we could not get the form वव्रश्च the 3rd per Sing in the perfect (लिट्) of the root ओव्रश्च् to cut

This is thus formed —

व्रश्च् + णल् = व्रश्च् + व्रश्च् + अ (VI 1 8 लिटि धातोरनभ्यासस्य)

= वृश्च + व्रश्च् + अ (VI 1 17 लिट्यभ्यासस्योभयेषाम्)

= व ऋ श्च् + व्रश्च् + अ (VII 4 66 उरत् and उरण् रपर)

= व + व्रश्च् + अ (VII 4 60 हलादि शेष) = वव्रश्च

If the word 'pratyaye' did not exist then the designation anga would be applied to the whole base plus the affix i e (व्रश्च् अ) as a whole That being so व + व्रश्च will assume the form of व व्रश्च for the व will be vocalised by VI 1 17 for the व in the place of ऋ will not be sthanivat, by अच परस्मिन् पूर्वविधौ, because to be sthanivat there must be an element cause outside (पर) as not अङ्ग but this अ of वा was by hypothesis included in the anga designation So there being no पर cause the व substitute of ऋ in वृ will not be sthanivat and not being so it will not be considered as a samprasarana vowel The व of व not being a samprasarana the prohibition (न सम्प्रसारणे & VI I 37) when a semi vowel has once been vocalised there is no vocalisation of the other semi vowel that precedes it will not apply and so व will be vocalised to उ॥

२२४५ । कुहोश्चुः ॥ ७ । ४ । ६२ ॥

अभ्यासकवर्गहकारयोश्चवर्गादेशः स्यात् । दयांचक्रे । दयांचक्राते । दयांचक्रिरे ।

2245. For the Guttural and ह of a reduplicate there is substituted a Palatal

Thus दयाम् + क कृ + ए = दयाम् चकृ + ए = दयांचक्रे ॥ So also दयांचक्राते, दयांचक्रिरे ॥

Then we form 2nd Pers Sing दयाम् + चकृ + थास् = दयाम् + चकृ + से

Here the following sutra prevents the insertion of इ before लि, which other wise would have come by virtue of VII 2 35 S 2184

√२२४६ एकाच उपदेशेऽनुदात्तात् ॥ ७ । २ । १० ॥

उपदेशे यो धातुरेकाजनुदात्तश्च ततः परस्य वलादेरार्धधातुकस्येण् न स्यात्। 'उपदेशे' इत्युभयान्वयि एकाच इति किम्। यङ्लुगन्तान्मा भूत्। स्मरन्ति हि —

श्तिपा शपानुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च।
यत्रैकाज्ग्रहणं चैव पञ्चैतानि न यङ्लुकि ॥

इति ॥ एतच्चैकैकाज्ग्रहणेन ज्ञाप्यते। 'अच' इत्यस्यैकत्वविवक्षया तद्धातो ग्रहणेन च सिद्धे एकग्रहणसामर्थ्याद् नेकाच्कोपदेशो व्यावर्त्यते। तेन चर्करीतेर्लुगन्त एकाचोऽपि न निषेध। आदेशोपदेशोऽनेकाच्कत्वात्। अनु दात्तास्त्वानुपदमेव सङ्गृहीष्यन्ते एधांचकृषे। एधाचकाढ्वे।

2246 The augment इट् is not added to that Ārdhadhātuka affix, though beginning with a consonant except य, when it is joined to a root, which in the Grammatical system of Instruction (i e in the Dhâtupatha) is of one syllable, and is without accent (annudâtta)

The word upadeśe qualifies the both words ekâch and annudâtta Why do we say "which is monosyllabic'" So that the present rule should not apply to the same root when it is Intensive, with the affix यङ् elided The Intensive of every verb is included in the enumeration of its root and as a general rule, all the sûtras specified for the simple root will apply to the Intensive also, with certain exceptions, as contained in the following —

श्तिपा शपानुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च।
यत्रैकाज्ग्रहणं चैव पञ्चैतानि न यङ् लुकि ॥

"These five sorts of operations will not apply to Intensive yan-luk forms 1 When the simple root is exhibited in the sûtra with श्तिप् as भू in VII 4 73 is shown as भवति॥ In the Intensive, the perfect will be बोभवाञ्चकार and not बभवाञ्चकार॥ 2 Where the root is exhibited with शप् as the root भू in VII 2 49 is shown as भव॥ There is इट् after the Desiderative of simple root, but not in Intensive 3 When a simple root is exhibited with an anubandha, as शीङ् VII 1 6 4 Where a gana is mentioned in a rule, as श्यन् is taught after Divadi roots (III 1 69) It will apply to simple roots of Divadi gana, and not to their Intensive 5 Lastly, where the word एकाच् is used in a sûtra As VII 2, 10 That rule will apply to एकाच् simple roots and not to their Intensives

This we infer because the word ekâch is used in the present sûtra For had not this been the meaning, then there was no necessity of using the word "eka" in the sûtra, for the word अच Abl singular, by itself alone would have denoted one vowel, but by the additional use of the word "eka," the roots consisting of more than one vowel are excluded

Therefore, since we find that the last statement in the above verse (यत्किञ्च) &c is supported by the inference to be drawn from the present sûtra, we may conclude that the other four statements of the above verse are also authoritative and approved by Panini See also sûtra II 2 19

Therefore the substitute root वध vadha (II 4 42) which replaces हन् is not affected by the present rule, for though the root हन् in Dhatupatha is taught (upadesa) with *one* vowel, yet its substitute vadha is taught (upadesa) in the sûtra II 4 42 with *two* vowels, *hence it is not ekach* and so it gets the augment इट् and we have अवधीत् in लुङ् ॥ But the prohibition applies to हन् as हन्तुम् and not हनितुम् ॥

The anudâtta roots will be shown later on by giving a list of them

Thus एधाम् + चकृ + से = एधाञ्चकृषे, and so also एधाञ्चकारे ॥

The 2nd Pers Pl is एधाम् + चकृ + ध्वे

Here applies the next sûtra

२२४७ । इणः षीध्वंलुङ्लिटां धोऽङ्गात् ॥ ८ । ३ । ७८ ॥

इण्णन्तादङ्गात्परेषां षीध्वं लुङ्लिटां धस्य मूर्धन्यः स्यात् । एधाञ्चकृढ्वे । एधांचक्रे । एधाञ्चकृवहे । एधाञ्चकृमहे ॥ एधाम्बभूव । अनुप्रयोगसामर्थ्यादस्तेर्भूभावो न । अन्यथा हि कृ चानुप्रयुज्यते, इति कृञ्—, इति वा ब्रूयात् ।

2247 The cerebral sound is substituted in the room of the ध् of षीध्वम्, and of the Personal-endings of the Aorist and the Perfect, after a stem ending in इण् (a vowel other than अ)

Therefore एधाम् + चकृ + ध्वे = एधाञ्चकृढ्वे

First person sing dual is एधाम् + चकृ + ए = एधाञ्चक्रे । एधाञ्चकृवहे । एधाञ्चकृमहे ॥

Similarly the perfect of एध् may be formed by the auxiliary भू also, as well as by अस् ॥ But in the case of भू and अस् though the Principal Verb is atmanepadi, the auxiliaries will be conjugated as Parasmaipadi Thus एधाम्बभूव and एधामास &c,

Now the perfect of अस् is formed by replacing अस् by भू but here it is not so replaced because then the rule about अस् being an auxiliary would be useless as भू is already taught Had it not been so, then instead of saying कृभ्वस्तियुज्यते &c Panini would have used कृ चानुप्रयुज्यते or कृञ्चानुप्रयुज्यते &c But the fact that he uses the Pratyahara कृञ् shows that अस् must be conjugated as a distinct form and not replaced by भू Therefore though the Perfect of the Principal Verb अस् is बभूव yet the perfect of the Auxiliary Verb अस् is आस ॥ एधामास ॥ In other words the forms आस आसतुः &c, can never stand alone but must be used as auxiliaries. How is then अस् to be conjugated in the perfect See below

२२४८ । अत आदेः ॥ ७ । ४ । ७० ॥

अभ्यासस्यादेरतो दीर्घः स्यात् पररूपापवादः । एधांचकार । एधांचक्रतुरित्यादि । एधिता । एधितारौ । एधितारः । एधितासे । एधितासाथे ।

2248 A long vowel is substituted in the Perfect for the initial अ of a reduplicate

This debars the single substitute of the form of the subsequent ordained by VI 1 97

Thus अस् + णल = अ + अस् + णल् = आस ॥

Thus एधामास &c

	Singular	Dual	Plural
3rd person	एधांचक्रे	एधांचक्राते	एधांचक्रिरे
2nd person	एधांचकृषे	एधांचक्राथे	एधांचकृढ्वे
1st person	एधांचक्रे	एधांचकृवहे	एधांचकृमहे

— o —

3rd person	एधांबभूव	एधांबभूवतु	एधांबभूवु
2nd person	एधांबभूविथ	एधांबभूवथु	एधांबभूव
1st person	एधांबभूव	एधांबभूविव	एधांबभूविम

— o —

3rd person	एधामास	एधामासतु	एधामासु
2nd person	एधामासिथ	एधामासथु	एधामास
1st person	एधामास	एधामासिव	एधामासिम

— o —

लुट् First Future

The Periphrastic Future is regularly formed Thus एध + ता = एधिता ॥ So also एधितारौ, एधितार, एधितासे, एधितासाथे । The second person plural is एध + इ + तास् + ध्वे

Here applies the following sutra by which the स is elided

२२४९ । धि च ॥ ८ । २ । २५ ॥

धादौ प्रत्यये परे सलोपः स्यात् । एधिताध्वे ।

2249 The स is dropped before an affix beginning with ध ॥

Thus एधि + तास् + ध्वे = एधिताध्वे ॥ The First person singular is एधि + तास् + ए ॥ Here the स् is changed to ह by the following

२२५० । ह एति ॥ ७ । ४ । ५२ ॥

तासस्त्योः सस्य हः स्यादेति परे । एधिताहे । एधितास्वहे । एधितास्महे । एधिष्यते । एधिष्येते । एधिष्यन्ते । एधिष्यसे । एधिष्येथे । एधिष्यध्वे । एधिष्ये । एधिष्यावहे । एधिष्यामहे ।

2250 For the स of तास and अस there is substituted ह before the personal-ending ए.

Thus एधितास् + ए = एधिताहे ॥

First Future or लुट्

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधिताहे	एधितास्वहे	एधितास्महे
2nd person	एधितासे	एधितासाथे	एधिताध्वे
3rd person	एधिता	एधितारौ	एधितारः

— o —

Second Future or लृट्

The second Future presents no irregularities. Thus we have,

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधिष्ये	एधिष्यावहे	एधिष्यामहे
2nd person	एधिष्यसे	एधिष्येथे	एधिष्यध्वे
3rd person	एधिष्यते	एधिष्येते	एधिष्यन्ते

— o —

Imperative or लोट्

Thus एध् + शप् + ते = एध + ते ॥ Here applies the following rule by which ए is changed to आम् ॥

२२५१ । आमेतः ॥ ३ । ४ । ९० ॥

लोट एकारस्यामस्यात् । एधताम् । एधेताम् । एधन्ताम् ।

2251 In the Imperative 'ām' is substituted for what would have substituted otherwise 'e' by III. 4. 90

Thus एध + ते = एधताम् so also एधेताम्, एधन्ताम् ॥ The 2nd person singular is एधसे ॥ Here applies the following, by which ए is changed to व

२२५२ । सवाभ्यां वामौ ॥ ३ । ४ । ९१ ॥

सवाभ्यां परस्य लोडेतः क्रमाद् 'व, अम्', स्तः । एधस्व । एधेथाम् । एधध्वम् ।

2252 For such an 'e' coming after 's' is substituted व, and for that coming after व is substituted अम् in the Imperative

This supersedes the आम् substitution of the last sutra. Thus for से we have स्व and for ध्वे we have ध्वम् ॥

Thus एध + से = एधस्व । एधेथाम् । एधध्वम् ॥ The 1st person singular is एध + ए ॥ Here by the following sūtra the ए is changed to ऐ ॥

२२५३ । एत ऐ । ३ । ४ । ९३ ।

लोडुत्तमस्य एत ऐ स्यात् । आमोऽपवादः । एधै । एधावहै । एधामहै ।

2253 The 'ai' is substituted for 'e' forming part of the affixes of the first person of the Imperative

This debars आम् of the preceding but one sūtra

Thus एध + ए = एधै, एधावहै, एधामहै ॥

लोट् or Imperative

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधै	एधावहै	एधामहै
2nd person	एधस्व	एधेथाम्	एधध्वम्
3rd person	एधताम्	एधेताम्	एधन्ताम्

—o—

लङ् or Imperfect

Thus अ + एध् + अप् + त ॥ Here the following sūtra causes the अ to be replaced by आ ॥

२२५४ । आडजादीनाम् । ६ । ४ । ७२ ।

अजादीनामाट् स्याल्लुङादिषु । अटोऽपवादः । 'आटश्च' (२६९) । ऐधत । ऐधेताम् । ऐधन्त । ऐधथाः । ऐधेथाम् । ऐधध्वम् । ऐधे । ऐधावहि । ऐधामहि ।

2254 आट् acutely accented is the augment of a verbal stem beginning with a vowel, in the Aorist, Imperfect and the Conditional

This debars the augment अट् ॥ Thus आ+एध+त=ऐधत ॥ The vṛddhi is by VI I 90 S 269

लङ् or Imperfect

	Singular	Dual	Plural
1st Person	ऐधे	ऐधावहि	ऐधामहि
2nd Person	ऐधथाः	ऐधेथाम्	ऐधध्वम्
3rd Person	ऐधत	ऐधेताम्	ऐधन्त

—o—

लिङ् or Potential

Thus एध्+अप्+त ॥ Now the next sūtra orders the augment सीयुट् to त ॥

२२५५ । लिङः सीयुट् । ३ । ४ । १०२ ।

लिङात्मनेपदस्य सीयुडागमः स्यात् । एधेय । एधेत । एधेयाताम् ।

2255 The personal endings of the Potential and the Benedictive take the augment 'sīyuṭ'.

2250 For the त of तास and अस there is substituted ह before the personal-ending ए

Thus एधितास् + ए = एधिताहे ॥

First Future or लुट्

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधिताहे	एधितास्वहे	एधितास्महे
2nd person	एधितासे	एधितासाथे	एधिताध्वे
3rd person	एधिता	एधितारौ	एधितारः

— o —

Second Future or लृट्

The second Future presents no irregularities Thus we have,

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधिष्ये	एधिष्यावहे	एधिष्यामहे
2nd person	एधिष्यसे	एधिष्येथे	एधिष्यध्वे
3rd person	एधिष्यते	एधिष्येते	एधिष्यन्ते

— o —

Imperative or लोट्

Thus एध् + शप् + ते = एध + ते ॥ *Here applies the following rule by* which ए is changed to आम् ॥

२२५१ । आमेतः ॥ ३ । ४ । ९० ॥

लोट एकारस्याम् स्यात् । एधताम् । एधेताम् । एधन्ताम् ।

2251 In the Imperative 'âm' is substituted for what would have substituted otherwise 'e' by III 4 90

Thus एध + ते = एधताम् so also एधेताम्, एधन्ताम् ॥ The 2nd person singular is एधसे ॥ *Here applies the following by which ए is changed to व*

२२५२ । सवाभ्यां वामौ ॥ ३ । ४ । ९१ ॥

सवाभ्यां परस्य लोडेतः क्रमात् व अम्, एतौ स्तः । एधस्व । एधेथाम् । एधध्वम् ।

2252 For such an 'e' coming after स is substituted व, and for that coming after व is substituted अम् in the Imperative

(This supersedes the आम् substitution of the last sutra Thus for से we have स्व and for ध्वे we have ध्वम् ॥

Thus एध + से = एधस्व । एधेथाम् । एधध्वम् ॥ The 1st person singular is एध + ए ॥ Here by the following sûtra the ए is changed to ऐ ॥

२२५३ । एत ऐ ॥ ३ । ४ । ९३ ॥

लोडुत्तमस्य एत ऐ स्यात् । आमोऽपवादः । एधै । एधावहै । एधामहै ॥

2253 The 'ai' is substituted for 'e' forming part of the affixes of the first person of the Imperative

This debars आम् of the preceding but one sûtra

Thus एध + ऐ = एधै, एधावहै, एधामहै ॥

लोट् or Imperative

	Singular	Dual	Plural
1st person	एधै	एधावहै	एधामहै
2nd person	एधस्व	एधेथाम्	एधध्वम्
3rd person	एधताम्	एधेताम्	एधन्ताम्

— o —

लङ् or Imperfect

Thus अ + एध् + लङ् + त ॥ Here the following sûtra causes the अ to be replaced by आ ॥

२२५४ । आडजादीनाम् । ६ । ४ । ७२ ।

अजादीनामाट् स्यात् लुङ्लङ्लृङ्क्षु । अटोऽपवादः । 'आटश्च' (२६९) । ऐधत । ऐधेताम् । ऐधन्त । ऐधथाः ऐधेथाम् । ऐधध्वम् । ऐधे । ऐधावहि ऐधामहि ।

2254 आट् acutely accented is the augment of a verbal stem beginning with a vowel, in the Aorist, Imperfect and the Conditional

This debars the augment अट् ॥ Thus आ+एध+त=ऐधत ॥ The vriddhi is by VI I. 90 S 269

लङ् or Imperfect

	Singular	Dual	Plural
1st Person	ऐधे	ऐधावहि	ऐधामहि
2nd Person	ऐधथाः	ऐधेथाम्	ऐधध्वम्
3rd Person	ऐधत	ऐधेताम्	ऐधन्त

— o —

लिङ् or Potential

Thus एध्+लिङ्+त ॥ Now the next sûtra ordains the augment सीयुट् to त ॥

२२५५ । लिङः सीयुट् । ३ । ४ । १०२ ।

लिङात्मनेपदस्य सीयुडागमः स्यात् । एधेत । एधेयाताम् । एधेरन् ।

2255 The personal endings of the Potential and the Benedictive take the augment 'sîyut'

The इ of सीयुट् is indicatory and shows that this augment is to be placed before the affixes (I 1 46 S 36) The उ is for the sake of pronunciation this rule applies to the Atmanepada affixes In the Potential, the स् of the augment is elided by VII 2 79 S 2211 and the य् also, before a personal ending beginning with a consonant, is dropped according to VI I 66 S 873 In the Benedictive, the augment retains its full form, only so far as it is not governed by VI 1 66

Thus एध+सीयुट+त=एध+सीय्+त=एध+ईय्+त (VII 2 79 S 2211)=एध+ई+त (VI I 66 S 873)=एधेत ॥ So also एधेयाताम् ॥

The 3rd Person Plural is formed by the following

२२५६ । झस्य रन् । ३ । ४ । १०५ ।

लिङो झस्य रन्स्यात् । एधेरन् । एधेथाः । एधेयाथाम् । एधेध्वम् ।

2256 The affix 'ran' is the substitute of 'jha' in the 'Lin' (Potential and Benedictive)

The झ in other places is replaced generally by अन्त (VII I 3 S 2169) but in लिङ् it is replaced by रन् ।

Thus एध+ईय्+रन्=एधेरन् ॥ So also 2nd Person singular &c are एधेथाः एधेयाथाम्, एधेध्वम् । The 1st Person singular is formed by the following

२२५७ । इटोऽत् । ३ । ४ । १०६ ।

लिङादेशस्येटोऽत्स्यात् । एधेय । एधेवहि । एधेमहि । आशीर्लिङि आर्धधातुकत्वाल्लिङ एलोपो न । सीयुट्सुटो प्रत्ययावयवत्वात्पत्वम् । एधिषीष्ट । एधिषीयास्ताम् । एधिषीरन् । एधिषीष्ठाः । एधिषीयास्थाम् । एधिषीध्वम् । एधिषीय । एधिषीवहि । एधिषीमहि । ऐधिष्ट । ऐधिषाताम् ।

2257 Short a' is the substitute of 'i' of the Atmanepada first person singular in the Potential and Benedictive

Thus एध+ईय्+इ=एध+ईय्+अ=एधेय ॥ So also एधेवहि एधेमहि ॥

लिङ् or Potential

	Singular	Dual	Plural
1st Person	एधेय	एधेवहि	एधेमहि
2nd Person	एधेथाः	एधेयाथाम्	एधेध्वम्
3rd Person	एधेत	एधेयाताम्	एधेरन्

आशीर्लिङ् or Benedictive

In the Benedictive the affixes are Ardhadhatuka and hence the स of सीयुट् is not elided The सीयुट् and सुट् though not strictly affixes are yet parts of

घसि यथा सुका वीतिर्निर्दिष्टोऽन्यनिवृत्तये ।
निनिर्विनिन्द्रियम् इति धातुमन्या मनी तथा ॥
विन्दविद्यान्द्रदोगादेरिष्टो भाष्येऽपि दृश्यते ।
व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेनं नेह पेठुरिति स्थितम् ॥
रङ्गिरन्तीदिपदोद्दधुपुनुपिदुपि दिपि ।
भाष्यानुग्ना सवेदोक्ता व्याघ्रभूत्यादिदर्शने ॥
'स्पर्धे १ यथर्दे' । यथर्दे परा भिमवेच्छा । पात्तयतीपरवद्यादकर्मक । स्पर्धते ।

2258 ध्वम् is always substituted for the ध्व in the Atmanepada, when it is not preceded by a verbal stem ending in अ ॥

Thus ऐधिषत ॥ The 2nd Person sing is ऐधिष्ठा, Dual ऐधिषाथाम् ॥ In the Plural the ध of ध्वम् may be changed to ढ् by applying VIII 3 78 S 2247 Thus ऐधिढ्वम् But some take the इण् of VIII 3 78 S 2247 as not including the augment इट् and in that view the ध remains unchanged Thus, ऐधिध्वम् ॥ By doubling ढ्, ध्, ध् and ध we get sixteen forms Thus ऐधिड्ढ्वम्, ऐधिध्ध्वम् &c

— o —

लुङ् or Aorist

	Singular	Dual	Plural
1st Person	ऐधिषि	ऐधिष्वहि	ऐधिष्महि
2nd Person	ऐधिष्ठा	ऐधिषाथाम्	ऐधिध्वम् or ऐधिढ्वम्
3rd Person	ऐधिष्ट	ऐधिषाताम्	ऐधिषत ॥

लृङ् or Conditional

The Conditional presents no irregularities, and is similar to the Second Future

	Singular	Dual	Plural
1st Person	ऐधिष्ये	ऐधिष्यावहि	ऐधिष्यामहि
2nd Person	ऐधिष्यथा	ऐधिष्येथाम्	ऐधिष्यध्वम्
3rd Person	ऐधिष्यत	ऐधिष्येताम्	ऐधिष्यन्त

— o —

Here ends the conjugation of एध in the Atmanepada

A

The rule of intermediate इ ॥

It has been already taught before, that as a general rule the augment इट् is added to all affixes which begin with a consonant except य ॥ (VII 2 35

S 218) The roots that require this इ in their conjugation are Udatta roots

It is desirable to collect together all roots which are anudatta and do not take this intermediate इ ॥ The following is a list of such roots —

1 All monosyllabic roots ending in a vowel are anudatta (nihata) and do not take इ, except roots ending in long ऊ or long ॠ, and except the following उ, श्वि, णु, डी, रु, यु, क्षु, क्ष्णु, श्वि, शी, श्रि, वृ and वृ ॥

The following consonant ending roots are अनिट्

(1) शक्, 2 पच्, 3 मुच्, 4 रिच्, 5 वच्, 6 विच् 7 सिच् 8 प्रच्छ्, 9 त्यज्, 10 निजिर्, 11 भज्, 12 भञ्ज्, 13 भुज्, 14 भ्रस्ज्, 15 मस्ज्, 16 यज्, 17 युज्, 18 रुज्, 19 रञ्ज्, 20 विजिर्, 21 स्वञ्ज् 22 सञ्ज्, 23 सृज्, 24 अद्, 25 क्षुद्, 26 खिद्, 27 छिद्, 28 तुद् 29 नुद्, 30 पद्य्, 31 भिद्, 32 विद्य, 33 विन्द्, 34 शद्, 35 सद् 36 स्विद्य्, 37 स्कन्द्, 38 हद्, 39 क्रुध्, 40 क्षुध्, 41 बुध्य्, 42 बन्ध् 43 युध्, 44 रुध्, 45 राध्, 46 व्यध्, 47 शुध् 48 साध्, 49 सिध्य 50 मन्य्, 51 हन् 52 आप्, 53 क्षिप्, 54 छुप्, 55 तप्, 56 तिप् 57 तृप्य, 51 दृप्य्, 59 लिप्, 60 लुप्, 61 वप्, 62 शप्, 63 स्वप् 64 सृप्, 65 यभ्, 66 रभ्, 67 लभ्, 68 गम्, 69 नम्, 70 यम् 71 रम्, 72 क्रुश् 73 दंश् 74 दिश्, 75 दृश् 76 मृश्, 77 रिश् 78 रुश्, 79 लिश्, 80 विश्, 81 स्पृश्, 82 कृष्, 83 त्विष्, 84 तुष् 85 द्विष्, 86 दुष्, 87 पुष्य् 88 पिष्, 89 विष्, 90 शिष्, 91 शुष् 92 श्लिष्य् 93 घस्, 94, वस्, 95 दह् 96 दिह्, 97 दुह्, 98 नह् 99 मिह्, 100 रुह् 101 लिह्, 102 वह्

These 102 roots ending in consonants are anudatta The roots तृप् and दृप् are optionally, according to some authors read in the Churâdi class They are not to be taken here, but the Divâdi तृप् and दृप् and hence these are shown above with the vikarana श्यन् ॥

More over

The roots स्विद् पद् सिध् बुध् मन्, पुष् श्लिष् are also shown with the vikarana श्यन् ॥ The root वस् is shown with the vikarana शप्, and the root [illegible] with [illegible] ॥ This indicates that these roots when read in other classes are not Anit

Similarly निजिर् and विजिर् and मस्ज् are exhibited with their anubandhas, to distinguish them from other roots of the same form, which have not these anubandhas

The root चिदिर् (चिन्दति) should be included in this list, according to the opinion of Chandra and Durga So also it is to be seen in the Bhâshya But Vyaghrabhûti has not read this root in Anit list Hence it is not read

The nine roots रञ्ज्, मस्ज्, स्वद्, पद्, तुद्, क्षुध्, शुष्, पुष् and श्लिष् are not enumerated by Patanjali in his Bhâshya But we have stated them here, according to the opinion of Vyaghrabhuti

NOTE —As a general rule all monosyllabic roots ending in a *vowel* except ऊ, long ॠ and long ॠ are anudâtta, and do not take इट् augment as दातृ, नेतृ, चेतृ, स्तोतृ, कर्तृ, हर्तृ ॥ The following are the exceptions —

(1) All roots ending in short ऊ are Udâtta and take इट्, as लविषु ॥

(2) All roots ending in long ॠ are वेट्, as तॄ—तरिता or तरीता ॥

(3) All roots ending in short ऋ are अनिट् except वृङ् (IX 38 the references are to the class and number in the Dhâtupâṭha) and वृञ् (V 8; X 271) as निर्वरिता or निर्वरीता, प्रवरिता or प्रवरीता ॥

(4) All roots in short इ are Aniṭ, except श्वि (I 1059), 'to grow' and श्रिञ् 'to attend' (I 945), as श्वयिता, श्रयिता ॥

(5) All roots in long ई are Aniṭ except शीङ् 'to rest' (II 22), and डीङ् 'to fly' (I 1017 IV 27), as शयिता, उड्डयिता ॥

(6) All roots in long ऊ are वेट् as लविता, पविता from लू and पू ॥

(7) All monosyllabic roots in short उ are Aniṭ, except, यु 'to mix' (II 23,) रु 'to sound (II 24 I 1008) क्ष्णु 'to sharpen' (II 28), स्नु 'to flow (II 29) नु 'to praise' (II 26), क्षु to sound', (II 27), and ऊर्णु 'to cover' (II 30, though *consisting of* more than one syllable, is treated like यु for the purposes of इट्) ॥ Thus रविता, प्रस्नविता, क्षविता, नविता, नविता, क्ष्णविता and प्रोर्णविता ॥

NOTE —Of the roots ending in *consonants*, the following are *anit*

(1) क—शक् 'to be able' (IV 78, V 15) शक्ता, शक्ष्यति

(2) च—six roots —पच् *'to cook,* (I 187) पक्ता, पक्ष्यति, मुच् *'to loose'* (VI 136) मोक्ता, रिच् 'to make *empty'* (VII 4) रेक्ता, वच् *'to speak* (II 54) वक्ता, विच् 'to separate (VII 5) विवेक्ता, सिच् *'to sprinkle'* (VI 140) सेक्ता ॥

(3) छ—One root प्रछ् 'to ask' (VI, 120) प्रष्टा, प्रक्ष्यति ॥

(4) ज-Fifteen roots —रञ्ज् 'to colour' (I 865 1018) रङ्क्ता निजिर् 'to cleanse (III. 11) निर्णेक्ता, नेक्ष्यति, भज् 'to honor' (I 1017) भक्ता, भञ्ज् to break' (VII 16) भङ्क्ता, भ्रस्ज् to fry' (I 181) भ्रष्टा or भर्ष्टा, त्यज् 'to quit (I 1035) त्यक्ता, यज् to sacrifice' (I 1051) यष्टा, युज् to join' (IV 68 VII 7) योक्ता, रुज् to break (VI 123) रोक्ता, षञ्ज् 'to adhere' (I 1036) सङ्क्ता, मस्ज् 'to be

शप्तो, शप्, 'to curse' (I 1049) शप्ता, स्पृश् 'to touch' (VI 125) स्प्रष्टा, क्षिप् 'to throw' (IV. 14) क्षेप्ता ॥

(9) भ्—Three roots यभ् 'to desire' (I 1023), as यारब्धा, रभ् 'to coire' (I 1029), रब्धा, लभ् 'to take' (I 1024), लब्धा ॥

(10) म्—Four roots, यम् 'to cease' (I 1033), यन्ता, रम् 'to play' (I 903) रन्ता, नम् 'to bow' (I 867, 1030) नन्ता, गम्लृ 'to go' (I 1031) गन्ता ॥

(11) श्—Ten roots —दिश् 'to show' (VI 3), दृश् 'to see' (I 1037), दंश् 'to bite' (I 1033), मृश् 'to rub' (VI 131), स्पृश् 'to touch' (VI 128), रिश् (VI 126), रुश् (VI 126) both meaning 'to hurt', क्रुश् (I 900) 'to cry', विश् 'to enter' (VI. 130), लिश् 'to be small' (IV. 70, VI 127) As देष्टा, द्रष्टा, दंष्टा, मार्ष्टा or म्रष्टा, स्पर्ष्टा or स्प्रष्टा, ॥ The roots with a penultimate ऋ short, which are anudâtta in the dhâtupâtha, with the exception of दृश् and दृप्, take optionally the augment अम् (VI 1 59), ॥ रेष्टा, रोष्टा, क्रोष्टा, प्रवेष्टा, लेष्टा ॥

(12) स्—Two roots घस् 'to eat' (I 747, and also substitute of अद्), as, घस्ता, वस् 'to dwell' (I 1054), as वस्ता ॥ The वस् which takes Samprasârana by VI I 15 is meant here, and not वस् 'to cover' (II 13), which does not vocalise, as वसित-वस्त्रम्, but उषित from वस् 'to dwell' (VII 2 52)

(13) ष्—Ten roots. त्विष् 'to distinguish' (VII, 14) वेष्टा, पिष् 'to pound' (VII 15) पेष्टा, शुष् 'to become dry' (IV 74) शोष्टा, पुष् to be nourished' (IV 73), पोष्टा, त्विष् 'to shine' (I 1050) त्वेष्टा, विष् 'to pervade, to sprinkle' (I 729, III 13, IX 54) वेष्टा, श्लिष् 'to embrace' (I 734 IV 77) श्लेष्टा । तुष् 'to be satisfied' (IV 75) तोष्टा, दुष् 'to be sinful' (IV 76) दोष्टा दोक्ष्यति, द्विष् 'to hate' (II 3) द्वेष्टा, द्वेक्ष्यति, कृष् 'to draw' (I 1059, VI 6 both Bhuâdi and Tudâdi are taken, as the kârikâ uses the two forms), क्रष्टा and कर्ष्टा ॥

(14) ह् Eight roots दिह् 'to smear' (II 5), देग्धा दुह् 'to milk' (II 4), दोग्धा, मिह् 'to sprinkle' (I 1041) मेढा, रुह् 'to grow' (I 912) रोढा, वह् 'to carry' (I 1053) वोढा, नह् 'to bind' (IV 57) नद्धा, दह् 'to burn' (I 1041) दग्धा, लिह् 'to lick' (II 6) लेढा ॥ In other collections नह् (I 905, IV 20), गुह् (IV. 89), रिह् (VI 23), ग्रह् (?), are also enumerated, of these नह् takes इट् optionally before affixes beginning with त, so also गुह् because it belongs to the class रधादि (VII 2 45) the other two are not found (?) in root collections hence the Karikâ uses the words गुहर्दहम् ॥

— o —

We shall now conjugate all the roots of the Bhuâdi class, in their due order We take the third root.

3 स्पर्धँ "to contend or vie with, to emulate, to compete"

Now we take up the conjugation of स्पर्ध् the third root of Bhuadi class Its meaning given in the Dhatupâtha is "sangharsha" which means "the desire to overcome another" This root is Intransitive, because the object is already included in the sense of the verb itself It is Atmanepadi

NOTE —Thus it has been stated —

धातोरर्थान्तरे वृत्तेर्धात्वर्थेनोपसंग्रहात् ।
प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया ॥

लट् or Present Tense

स्पर्धते, स्पर्धेते, स्पर्धन्ते, स्पर्धसे, स्पर्धेथे, स्पर्धध्वे, स्पर्धे, स्पर्धावहे, स्पर्धामहे ।

लिट् or Perfect

स्पर्ध्+त=स्पर्ध्+ए (III 4 81 S 2241)=स्पर्ध्+स्पर्ध्+ए

Now applies the following sutra —

२२५९ । शर्पूर्वाः खयः । ७ । ४ । ६१ ।

अभ्यासस्य शर्पूर्वाः खयः शिष्यन्ते । 'हलादिः शेषः' (२१७९) इत्यस्यापवादः । पस्पर्धे । स्पर्धिता । स्पर्धिष्यते । स्पर्धताम् । अस्पर्धत । स्पर्धेत । स्पर्धिषीष्ट । अस्पर्धिष्ट । अस्पर्धिष्यत । गाधृ ४ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च' । गाधते । जगाधे । 'बाधृ ५ लोडने । लोडनं प्रतिघातः । बाधते । 'नाथृ ६ नाधृ ७ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु' । * आशिषि नाथ इति वाच्यम् * । अस्याशिष्येवात्मनेपदं स्यात् । नाथते । अन्यत्र नाथति । नाधते । 'दध ८ धारणे' । दधते ।

2259 *Of a reduplicate the hard consonants (aspirate and unaspirate) when preceded by a sibilant, are only retained, the other consonants are elided*

This is an exception to हलादिशेष (S 2179)

NOTE It should be said rather, a hard consonant preceded by a hard consonant or a sibilant is only retained and the खर् consonants are elided as in उचिच्छिषति here उछ् becomes उच्छ् by the augment त (तुक्), in the reduplicate the च् should be elided, and छ् retained out of च्छ and not च् retained and छ् elided for the च् represents त and if this were retained, it would be त and not च that would be heard for by VIII 2 1, the change of त to च् is asiddha for the purposes of this rule

Vart —The verb नाथ् when meaning 'to bless' takes atmanepada terminations, as सर्पिषो नाथते 'blesses with clarified butter' मधुनो नाथते । Why do we say 'when meaning to bless?' Observe, माणवकमनुनाथति ।

Thus स्पर्ध स्पर्ध्+ए=पस्पर्धे and so पस्पर्धाते, पस्पर्धिरे &c

लुट् or First Future 3 स्पर्धिता, स्पर्धितारौ, स्पर्धितारः, 2nd S स्पर्धितासे 1 स्पर्धिताहे &c

Now we take up the conjugation of स्पर्ध् the third root of Bhuâdi class Its meaning given in the Dhâtupâṭha is "sangharsha" which means "the desire to overcome another" This root is Intransitive, because the object is already included in the sense of the verb itself. It is Atmanepadi

Note —Thus it has been stated —

धातोरर्थान्तरे वृत्तेर्धात्वर्थेनोपसंग्रहात्।
प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया॥

लट् or Present Tense

स्पर्धते, स्पर्धेते, स्पर्धन्ते, स्पर्धसे, स्पर्धेथे, स्पर्धध्वे, स्पर्धे, स्पर्धावहे, स्पर्धामहे।

लिट् or Perfect

स्पर्ध+त=स्पर्ध+ए (III. 4 81 S 2241)=स्पर्ध+स्पर्ध+ए

Now applies the following sûtra —

२२५९। शर्पूर्वाः खयः। ७। ४। ६१।

अभ्यासस्य शर्पूर्वाः खयः शिष्यन्ते। 'हलादिः शेषः' (२१७९) इत्यस्यापवादः। पस्पर्धे। स्पर्धिता। स्पर्धिष्यते। स्पर्धताम्। अस्पर्धत। स्पर्धेत। स्पर्धिषीष्ट। अस्पर्धिष्ट। अस्पर्धिष्यत। गाधृ ४ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च'। गाधते। जगाधे। 'बाधृ ५ लोडने'। लोडनं प्रतिघातः। बाधते। 'नाथृ ६ नाधृ ७ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु'। * आशिषि नाथ इति वाच्यम् *। अस्याशिष्येवात्मनेपदं स्यात्। नाथते। अन्यत्र नाथति। नाधते। 'दध ८ धारणे'। दधते।

2259. Of a reduplicate, the hard consonants (aspirate and unaspirate) when preceded by a sibilant, are only retained, the other consonants are elided.

This is an exception to हलादिशेष (S 2179)

Note It should be said rather, a hard consonant preceded by a hard consonant or a sibilant is only retained and the खर् consonants are elided: as in उच्चिच्छिषति, here उछ् becomes उच्छ् by the augment त् (तुक्), in the reduplicate the च् should be elided, and छ् retained out of च्छ्, and not च् retained and छ् elided, for the च् represents त्, and if this were retained, it would be त् and not च् that would be heard for by VIII 2 1, the change of त् to च् is asiddha for the purposes of this rule

Vârt —The verb नाथ् when meaning 'to bless,' takes âtmanepada terminations, as, सर्पिषो नाथते 'blesses with clarified butter' मधुनो नाथते। Why do we say 'when meaning to bless?' Observe, माणवकमनुनाथति।

Thus स्पर्ध स्पर्ध+ए=पस्पर्धे, and so पस्पर्धाते, पस्पर्धिरे &c

लुट् or First Future 3 स्पर्धिता, स्पर्धितारौ, स्पर्धितारः, 2nd S स्पर्धितासे 1. स्पर्धिताहे &c

लुट् or Second Future 3 स्पर्धिष्यते, 2 स्पर्धिष्यसे, 1 स्पर्धिष्ये ।

लोट् or Imperative 3 स्पर्धताम् 2 स्पर्धस्व, 1 स्पर्धै ।

लङ् or Imperfect 3, अस्पर्धत, 2 अस्पर्धथा, 1 अस्पर्धे ।

लिङ् or Potential 3, स्पर्धेत, 2 स्पर्धेथा, 1 स्पर्धेय ।

आशीर्लिङ् or Benedictive 3 स्पर्धिषीष्ट, 2 स्पर्धिषीष्ठा, 1 स्पर्धिषीय ।

लुङ् or Aorist 3 अस्पर्धिष्ट, 2 अस्पर्धिष्ठा, 1 अस्पर्धिषि ।

लृङ् or Conditional 3 अस्पर्धिष्यत, 2 अस्पर्धिष्यथा, 1 अस्पर्धिष्ये ।

——— o ———

4 गाधृ "(1) to stand, stay, remain, (2) to seek, search or enquire, (3) to dive or plunge into, (4) to covet, (5) to compile, string or weave together"

लट् or Present —गाधते ।

लिट् or Perfect जगाधे &c No peculiarity

Note —The indicatory ऋ is for VII 4 2 S 2572 as अजगाधत् ।

लट् —गाधते, गाधसे, गाधे ॥ लिट् —जगाधे ॥ लुट् —गाधिता, गाधितासे, गाधिताहे ॥ लृट्—गाधिष्यते ॥ लोट्—गाधताम्, गाधस्व, गाधै ॥ लङ्—अगाधत, अगाधथा, अगाधे ॥ विधिलिङ्—गाधेत, गाधेथा, गाधेय ॥ आशीर्लिङ्—गाधिषीष्ट ॥ लुङ्—अगाधिष्ट, अगाधिष्ठा, अगाधिषि ॥ लृङ्—अगाधिष्यत ॥

5 बाधृ 'to harass, oppress, torment, press hard, annoy, trouble, disturb, vex, pain, 2 to resist, oppose, thwart, check, obstruct, arrest, interfere with 3 to roll (लोटने) 4 to tempt (विलोभने)'

The word लोडन means to resist, or re act

लट् —बाधते, लिट् —बबाधे &c

Note —From this root is derived the noun बाहु "hand" By adding the Unādi affix कु (उ), and changing ध to ह (I 27)

6 नाधृ (नाथृ), 7 नाधृ 'to ask, beg, to solicit for anything, 2 to be sick, to harass, to trouble, 3 to have power, to be master, to prevail 4 to bless'

These roots are Atmanepadi when meaning "to bless" and not when meaning "to ask" &c (II 3 55 S 616)

लट् —नाथते "he blesses" or नाथति "he begs" &c

Note—उपताप means 'disease' (रोग), another reading is उपपात (Tarangini)

Both these roots begin with a dental न ॥

When meaning 'to bless,' it takes Atmanepada, and the noun in construction is put in the sixth case by II 3 55 S 616 As सर्पिषो नाथते । The sixth

case affix is not elided in the compound So we cannot have the form सर्पिर्नाथनैम् ॥ For here we have pratipada-vidhânâ sixth case But when it is krid yoga shashthi, then there is compounding

When it does not mean 'to bless,' we have Parasmaipada As

लट्—नाथति , लिट्—ननाथ , लुट्—नाथिता , लृट्—नाथिष्यति , लोट्—नाथतु , लङ्—अनाथत ; विधिलिङ्—नाथेत , आशीर्लिङ्—नाथ्यात्, लुङ्—अनाथीत , लृङ्—अनाथिष्यत ।

Note —Maitreya and Abharanakara read the first root as णाथृ, and they have the form प्रणाथत । On this Kâśyapa says "नाथते र्णोपदेशत्वमयुक्तं, गणकार वृत्तिकारादीनामनिष्टत्वात्' ॥

8 दध् "1 to hold, 2 to have, possess, 3 to give, present"

लट् —दधते, दधेते, दधन्ते , दधसे , दधावहे, दधामहे ॥

लिट्=दध्+ए—दध् दध्+ए

Now apply the following sûtras —

२२६० । अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि । ६ । ४ । १२० ।

लिण्निमित्तादेशादिकं न भवति यदङ्गं तदवयवस्यासंयुक्तहल्मध्यस्थस्याकारस्यैकारः स्यादभ्यासलोपश्च किति लिटि ।

2260 ए is substituted for the short अ standing between two simple consonants of a verbal stem, before the personal endings of the Perfect which have an indicatory क् (I 2 5), provided that, at the beginning of the root, in the reduplication, no different consonant has been substituted, and when this ए is substituted, the reduplicate is elided.

२२६१ । थलि च सेटि । ६ । ४ । १२१ ।

प्रागुक्तं स्यात् ॥ आदेशश्चेह वैरूप्यसम्पादक एवाश्रीयते । शसिददोः प्रतिषेधवचनाज्ज्ञापकात् । तेन प्रकृतिजश्चरां तेषु सत्स्वपि एत्वाभ्यासलोपौ स्त एव । देधे । देधाते । देधिरे । 'अत' किम् । दिदिवतुः । 'तपर' किम् । रराथे । 'एक—' इत्यादि किम् । तत्सरतुः । 'अनादेशादे' किम् । चकणतुः । लिटा आदेशविशेषणादिह स्यादेव । नेमिथ । सेहे । 'स्फुदि ९ आमयपो' ।आम्प्रयणाद्युत्क्षयनमुद्दरणं च ।

2261 ए is substituted for अ, of a verbal stem standing between two simple consonants, the stem not having any different letter substituted in the reduplicate, when the ending थल् of the Perfect having the augment इट् follows, and thereby, the reduplicate is elided

लृट् or Second Future 3 स्पर्धिष्यते, 2 स्पर्धिष्यसे, 1 स्पर्धिष्ये।

लोट् or Imperative 3 स्पर्धताम् 2 स्पर्धस्व, 1 स्पर्धै।

लङ् or Imperfect 3 अस्पर्धत, 2 अस्पर्धथा, 1 अस्पर्धे।

लिङ् or Potential 3, स्पर्धेत, 2 स्पर्धेथा, 1 स्पर्धेय।

आशीर्लिङ् or Benedictive 3 स्पर्धिषीष्ट, 2 स्पर्धिषीष्ठा, 1 स्पर्धिषीय।

लुङ् or Aorist 3 अस्पर्धिष्ट, 2 अस्पर्धिष्ठा, 1 अस्पर्धिषि।

लृङ् or Conditional 3 अस्पर्धिष्यत, 2 अस्पर्धिष्यथा, 1 अस्पर्धिष्ये।

——— o ———

4 गाधृ "(1) to stand, stay, remain, (2) to seek, search or enquire, (3) to dive or plunge into, (4) to covet, (5) to compile, string or weave together"

लट् or Present —गाधते।

लिट् or Perfect जगाधे &c No peculiarity

Note—The indicatory ऋ is for VII 4 2 S 2572 as अजगाधत्।

लट् —गाधते, गाधसे, गाधे ॥ लिट् —जगाधे ॥ लुट् —गाधिता, गाधितासे, गाधिताहे ॥ लृट्—गाधिष्यते ॥ लोट्—गाधताम् गाधस्व, गाधै ॥ लङ्—अगाधत, अगाधथा, अगाधे ॥ विधिलिङ्—गाधेत, गाधेथा, गाधेय ॥ आशीर्लिङ्—गाधिषीष्ट ॥ लुङ्—अगाधिष्ट, अगाधिष्ठा, अगाधिषि ॥ लृङ्—अगाधिष्यत ॥

5 बाधृ '*to harass, oppress, torment, press hard, annoy trouble, disturb, vex, pain*, 2 to resist, oppose thwart, check, obstruct, arrest, interfere with 3 to roll (लोटने) 4 to tempt (विलोभने)'

The word लोडन means to resist, or re act

लट् —बाधते, लिट् —बबाधे &c

Note —From this root is derived the noun बाहु "hand" By adding the Unadi affix कु (उ), and changing ध to ह (I 27)

6 नाधृ (नाथृ), 7 नाधृ *to ask, beg, to solicit for anything*, 2 *to be sick*, to harass, to trouble, 3 to have power, to be master, to prevail 4 to bless'

These roots are Atmanepadi when meaning "to bless" and not when meaning "to ask" &c (II 3 55 S 616)

लट् —नाथते 'he blesses" or नाथति "he begs" &c

Note —उपताप means 'disease' (रोग), another reading is उपघात (Tarangini)

Both these roots begin with a dental न॥

When meaning 'to bless,' it takes Atmanepada, and the noun in construction is put in the sixth case by II 3 55 S 616 As सर्पिषो नाथते। The sixth

case affix is not elided in the compound So we cannot have the form वर्पिनैरयनैम् ॥ For here we have pratipada vidhana sixth case But when it is krid yoga shashthi, then there is compounding

When it does not mean 'to bless,' we have Parasmaipada As

लट्—नाथति लिट्—ननाथ लुट्—नाथिता, लृट्—नाथिष्यति लोट्—नाथतु, लङ्—अनाथत, विधिलिङ्—नाथेत आशीर्लिङ्—नाथ्यात् लुङ्—अनाथीत् लृङ्—अनाथिष्यत् ।

Note —Maitreya and Abharanakara read the first root as नाधृ, and they have the form अनाधत । On this Kasyapa says "नाधते सोपदेशत्वमयुक्तं, णत्वकार वृत्तिकारादीनामनिष्टत्वात्" ॥

8 दध् 1 to hold 2 to have possess 3 to give, present"

लट् —दधते दधेते दधन्ते दधसे, दधावहे दधामहे ॥

लिट्=दध्+ए=दध् दध्+ए

Now apply the following sûtras —

२२६० । अत एकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि । ६ । ४ । १२० ।

लिण्निमित्तादेशादिकं न भवति यदङ्गं तदवयवस्यासंयुक्तहल्मध्यस्थस्याकारस्यैकारः स्यादभ्यासलोपश्च किति लिटि ।

2260 ए is substituted for the short अ standing between two simple consonants of a verbal stem, before the personal endings of the Perfect which have an indicatory क् (I 2 5), provided that, at the beginning of the root, in the reduplication, no different consonant has been substituted, and when this ए is substituted, the reduplicate is elided

२२६१ । थलि च सेटि । ६ । ४ । १२१ ।

प्रागुक्तं स्यात् ॥ आदेशश्चेह वैरूप्यसम्पादक एवाश्रीयते । शसिददोः प्रतिषेधवचनाज्ज्ञापकात् । तेन प्रकृतिजश्चरा तेषु सत्स्वपि एत्वाभ्यासलोपौ स्त एव । देधे । देधाते । देधिरे । 'अत' किम् । दिदिवतुः । 'तपर' किम् । रराते । 'एक—' इत्यादि किम् । तत्सरतुः । 'अनादेशादे' किम् । चकणतुः । लिटा आदेशविशेषणादिह स्यादेव । नेमिथ । सेहे । स्फुदि ८ आप्रवणे ।आप्रवणमुत्प्लवनमुद्धरणं च ।

2261 ए is substituted for अ, of a verbal stem standing between two simple consonants, the stem not having any different letter substituted in the reduplicate, when the ending थल् of the Perfect having the augment इट् follows, and thereby, the reduplicate is elided

By the phrase "no other consonant has been substituted" is meant "no other dissimilar in form consonant has been substituted"

This we learn from the implication (jñāpaka) of sûtra VI 4 126 where exception is made in the case of शस् and दद् ॥ Therefore, where the substitute is a *different* letter, then the reduplicate becomes adesadi otherwise not

If the form of the letter is not changed in the reduplicate, by substitution, then such substitution will not make the stem आदेशादि ॥ Thus by VIII 4 54, a चर् letter (च, ट, त, क, प श,ष स) is substituted for a consonant (other than a nasal and a semi vowel) in the reduplicate

Thus in पच the reduplicate is पपच् The first प is also a *substitute*, for the चर् substitute of प will be प ॥ Such substitutes, however, are not meant here

Here, therefore, there will be the elision of the reduplicate and the ए substitution Thus पेचे ॥

Similarly ददध्+ए=० द् ए ध्+ए=देधे ॥ So also 3 d देधाते, 3 p देधिरे, देधिषे, देधे, देधिमहे ॥

So also रेणतु, रेणु, येमतु, येमु, पेचतु, पेचु, देभतु, देभु ॥ Why 'for अ'? Observe दिदिवतु, दिदिवु the इ is not replaced Why do we say '*short* अ'? Observe ररासे, ररासाते, ररासिरे ॥ Why do we say 'standing between two *simple* consonants'? Observe ररक्षतु, ररक्षु ॥ Some say this example is not appropriate, for by I 2 5, the Perfect affixes are not कित् here, as they come after conjunct consonant The following is then more appropriate ततक्षतु and ततक्ष (Bhu 586) Why do say 'which has no substitute consonant in the reduplicate'? Observe चकणतु, चकणु, जगणतु, जगणु, बभणतु, बभणु, ॥

The substitution referred to here must be caused by the affixes of the Perfect, therefore, the rule will apply to नेमतु, नेमु, सेहे and सेहाते, सेहिरे though णम् and षह् are the roots and णु and षु are changed to न and स ॥ The substitution of जश् consonant or a चर् consonant in the reduplicate, should not be here considered asiddha (VIII 2 54, read with VIII 2 1) That substitution will be considered a substitution for the purposes of this sûtra and will make the stem आदेशादि, as is indicated by the special exception made in favor of फल् and भज् in sûtra VI 4 122

8 दध

लट्—दधते, दधेते, दधन्ते, दधसे, दधावहे, दधामहे ।

लिट्—देधे, देधाते, देधिरे, देधिषे, देधे, देधिमहे ।

लुट्—दधिता, दधिताध्वे, दधितारे ।

लृट्—दधिष्यते ॥ लोट् - दधताम्, दधन्ताम्, ॥

लङ्—अदधा, अदधेताम्, अदधन्त, अदधथा, अदधे अदधावहि ।

विधिलिङ्—दधेत, दधेयाताम्, दधेथा, दधेय ॥

आशीर्लिङ्—दधिषीष्ट ।

लुङ्—अदधिष्ट, अदधिषाताम्, अदधिष्ट, अदधिषि ।

लृङ्—अदधिष्यत ॥

9 स्कुदि '*to jump, to raise or lift*" The इ in स्कुदि is indicatory and by the following नु is inserted

Note —According to Tarangini, the root means, 1 आप्रवण, or 2 उत्प्रवणम् or 3 उत्प्लुत्यगमन ॥ According to Bhoja, it means उद्धरणम् also

२२६२ । इदितो नुम् धातोः । ७ । १ । ५८ ।

स्कुन्दते । चुस्कुन्दे । 'श्विदि श्वैत्ये । अकर्मक । श्विन्दते । शिश्विन्दे । 'वदि ११ अभिवादनस्तुत्योः' । वन्दते । ववन्दे । भदि ११ कल्याणे सुखे च' । भन्दते । बभन्दे । 'मदि ११ स्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु' । मन्दते । ममन्दे । 'स्पदि ११ किंचिच्चलने । स्पन्दते । पस्पन्दे । 'क्लिदि ११ परिदेवने' । शोक इत्यर्थः । सकर्मक । क्लिन्दते चैत्रम् । चिक्लिन्दे । मुद ११ हर्षे' । मोदते । दद ११ दाने' ददते ।

2262 न् is added after the vowel of the root, in a root which has an indicatory इ in the Dhâtupâtha

Thus स्कुन्द्+शप्+ते=स्कुन्दते, स्कुन्दसे, स्कुन्दे ॥ Perfect – चुस्कुन्दे, चुस्कुन्दिषे, चुस्कुन्दिवहे ॥ लुट्—स्कुन्दिता ॥ लृट्—स्कुन्दिष्यते ॥ लोट्—स्कुन्दताम् ॥ लङ्—अस्कुन्दत ॥ विधिलिङ्—स्कुन्देत ॥ आशीर्लिङ्—स्कुन्दिषीष्ट ॥ लुङ्—अस्कुन्दिष्ट ॥ लृङ्—अस्कुन्दिष्यत ।

10 श्विदि "to become white It is an Intransitive verb Thus Pre श्विन्दते, Per शिश्विन्दे ॥

11 वदि "to salute, to praise, to worship' Pre वन्दते, Per ववन्दे, लुट् वन्दिता &c

NOTE —प्रणतिपूर्वंनामियो वचनम् is अभिवादनम् ॥ Noun वन्द्र =पूजक ॥

12 भदि "to tell a good news, to be fortunate, to be glad, to honor, to shine" Pre भन्दते, Per बभन्दे, लुट्–भन्दिता &c

NOTE —Noun भद्र "auspicious," भद्रा "shaving"

13 मदि 'to praise to rejoice, be glad, to be drunk, or be proud, to sleep or be lazy, to shine, to move (slowly)," मन्दुये "to be languid" and जये 'to be victorious' It is Intransitive except when meaning 'to praise' or 'to move' Pre मन्दते, Per ममन्दे ॥ लुट् मन्दिता ॥ Nouns —मन्दुरा, मन्दिरम्, मन्द्रम्, मन्दार, मन्दर ॥

14 स्पदि "to throb, vibrate" It is Intransitive

Pres स्पन्दते, Per पस्पन्दे (VII 4 61 S. 2259), लुट् स्पन्दिता ।

15 क्लिदि "to grieve, lament" This is a Transitive verb Pre क्लिन्दते चैत्रम् 'he laments for Chaitra' Per चिक्लिन्दे ।

16 मुद "to rejoice" Pre मोदते । Per मुमुदे । No guna because कित (I 2 5)

लट्—मोदते, मोदे, मोदे ।

लिट्—मुमुदे, मुमुदाते, मुमुदिरे, मुमुदिषे ॥

लुट्—मोदिता ॥ लृट् मोदिष्यते ॥ लोट् मोदताम् ।

लङ् अमोदत ॥ विधिलिङ् मोदेत ॥ आशीर्लिङ् मोदिषीष्ट ॥

लुङ् अमोदिष्ट ॥ लृङ् अमोदिष्यत ॥

Nouns —मोदक , मुद मुदिर , मुद्र , मुद्रा ।

17 दद "to give, present" Pre ददते, Per देदे—But this is a wrong form, as the following sutra applies

२२६३ । न शसददवादिगुणानाम् । ६ । ४ । १२६ ।

शसेर्ददर्वकारादीनां गुणशब्देन भावितस्य च योऽकारस्तस्यैत्वाभ्यासलोपौ न । ददे । ददाते । ददिरे । स्वद १८ स्वर्द १९ आस्वादने । अयमनुभवे सकर्मक । रुचावकर्मक ।

2263. ए is not substituted for the अ of शस्, दद्, or of roots beginning with a व, or of such verbal stems in which the अ results through the substitution of Guna, though the affixes of the Perfect being कित् or ङित् follow, or the set थल्, nor is the reduplicate eluded

Thus (विशशसतु, विशशसु विशशसिथ) ददे, ददाते ददिरे । लट । ददते ददसे ददे ॥ लिट् ददे ददाते ददिरे ददे ॥ लुट् ददिता ॥ लृट् ददिष्यते ॥ लोट् ददताम् ॥ लङ् अददत ॥ विधिलिङ् ददेत ॥ आशीर्लिङ् ददिषीष्ट । लुङ् अददिष्ट ॥ लृङ् अददिष्यत ॥

(Of roots beginning with व ववमतु ववमु ववमिथ ॥ Of roots where अ is the result of guna विशशरतु, विशशरु, विशशरिथ लुलविथ लुलविथ ॥ गुणशब्दाभिनिर्वृत्तस्यार्थस्य स्वीकारस्य चाकारस्य इति रत्न प्रतिषिध्यते ॥)

The अ of Guna may result either from the guna of ऋ as ऋ changed to अर् or of उ changed to ओ again changed to अव् as लु—लव ॥

18 स्वद 19 स्वर्द 'to taste, to be liked, to sweet be pleasant to the taste to sweeten' This root is Transitive when meaning to experience i e to taste" and it is Intransitive when meaning 'liking' i e to be liked According to Kshiraswami it means वरके 'to choose" Transitive, as स्वदन्ति देवा उपा विवस ॥ It is Parasmaipadi here as a Vaidic Irregularity Intransitive, as दधि स्वदते देवदत्ताय 'curd is pleasant to the taste of Devadatta."

It is conjugated regularly The initial स् in स्वद is changed to ष by the following —

२२६४ । धात्वादे ष स । ६ । १ । ६४ ।

धातोरादे षस्य स स्यात् । सात्पदाद्योः (२१२३) इति षत्वनिषेधः। अनुस्वदत । सस्वदे । स्वर्दते । सस्वर्द । उर्द २० माने क्रीडायां च ।

2264 There is the substitution of स in the room of the ष, being the initial of a verbal root as enunciated in the Dhatupâtha]

Therefore ष्वद् is changed to स्वद् and this स is not again changed to ष because of the prohibition of sutra *VIII 3 111 S 2123* Thus अनुस्वदत, लिट् —सस्वदे ॥ Similarly स्वर्दते सस्वर्दे ॥ Generally the root स्वद is preceded by the upasarga आ as आस्वदते रसम् ॥

20 उर्द to measure to play" By force of च 'and, this root also means 'to taste' According to Sanmati the word मान does not mean measure' but सुख or happiness and to be cheerful or easy

Thus उर्द+शप्+ते ॥ Here applies the following sûtra

✓२२६५ । उपधायां च । ८ । २ । ७८ ।

धातोरुपधाभूतयो रेफवकारयोर्हल्परयो परत इको दीर्घ स्यात् । ऊर्दते । ऊर्दाञ्चक्रे । कुर्द २१ खुर्द २२ गुर्द २३ गुद २४ क्रीडायामेव कूर्दते चुकूर्दे । खूर्दते । गोदते । जुगुदे । षूद २५ क्षरणे सूदते । सुषूदे ।

सेवसृप्सृरतृसृजस्तृस्त्यान्ये दन्त्याजन्तसादयः ।

एकाच षोपदेशाः ष्वष्क स्विद् स्वद् स्वञ्ज स्वपश्च स्मिङ् ॥

दन्त्य वेवनदन्तयो न तु दन्तोष्ठ्योऽपि । ष्वष्क दीनां पृथग्ग्रहणाज्ज्ञापकात् । ह्राद २६ अव्यक्ते शब्दे । ह्रादते । जह्रादे । ह्लादी २७ सुखे च । चादव्यक्ते शब्दे । ह्लादते । स्वद २८ आस्वादने । स्वादते । पर्द २९ कुत्सिते शब्दे । गुदरव इत्यर्थ । पर्दते । यती ३० प्रयत्ने । यतते । येते । युतृ ३१ जुतृ ३२ भासने । योतते । युयुते । जोतते । जुजुते । विथृ ३३ वेथृ ३४ याचने । विविथे । विवेथे । श्रथि ३५ शैथिल्ये । श्रन्थते । ग्रथि ३६ कौटिल्ये । ग्रन्थते । कत्थ ३७ श्लाघायाम् । कत्थते । एधादयोऽनुदात्तेतो गताः ।

अथाष्टात्रिंशत्तवर्गीयान्ताः परस्मैपदिनः । अत ३८ सातत्यगमने । अतति । अत आदे (२२४८) । आत । आततुः । आतुः । लुङि आतीत् ईं इति स्थिते ।

2265 The short इ or उ of a root is lengthened, when the verb has र् or व् as its penultimate letter, and is followed by a consonant

The anuvritti of हलि is current from the preceding Ashtadhyâyî sûtra The root must end in a *consonant* and must have a र् or व् as preceding such consonant for the application of this rule

Therefore the उ is lengthened Thus we have

लट् ऊर्दते लिट् ऊर्दाञ्चक्रे । लुट् ऊर्दिता । लृट् ऊर्दिष्यते । लोट् ऊर्दताम् । लङ् और्दत । विधिलिङ् ऊर्देत । आशीर्लिङ् ऊर्दिषीष्ट । लुङ् और्दिष्ट । लृङ् और्दिष्यत ।

21. कुर्द, 22 खुर्द, 23 गुर्द, 24 गुद In Kaiyyata, Purushakara and Maitreya the root गुर्द is not found In Sanmatâ, Amoghâ, Vistara and Chandra all the first three roots are given In Charaka गुद क्रीडा is taken as one word meaning गुद विहार ॥ But according to Maitreya and Kâśyapa, गुद is a separate root So all the four roots mean 'to play" The force of च here implies that roots have numerous meanings, but here one meaning alone is to be taken, namely "to play."

Thus कूर्दते, चुकूर्दे, खूर्दते, गूर्दते, गोदते, जुगुदे ॥

In future the words लट् लिट् &c will often be omitted It is to be understood that the words are arranged in that order As 1 कूर्दते, 2 चुकूर्दे, 3 कूर्दिता 4 कूर्दिष्यते, 5 कूर्दताम्, 6 अकूर्दत 7 कूर्देत, 8 कूर्दिषीष्ट, 9 अकूर्दिष्ट, 10 अकूर्दिष्यत ॥

25 षूद "to flow, effuse, pour out, distil" It is an Intransitive verb in these senses When meaning 'to strike, hurt, wound kill, destroy," it is Transitive, as मधुसूदन formed by ल्यु of III 1 134 S 2896 The causative has the additional sense of "to cook, dress, season, prepare" As अग्निहोत्र यवितार सूदयति (स्वरकरोति) ॥ So also अहोरात्राणि मरुतो विलिष्टं सूदन्तु (=स्वादु कुर्वन्तु)

Thus सूदते, P सुषूदे, ॥ लुट्=सूदिता । Noun सूद "a cook, a morass"

NOTE —Why do we say 'initial, in the preceding sûtra 2264'? Observe—कर्षति, कृषति ॥ Why have then roots been exhibited in the Dhâtupâtha with an initial ष, when for all practical purposes this ष is to be replaced by स, would it not have been easier to spell at once these words with a स? This appears cumbersome no doubt, but the spelling of the roots with ष is for the sake of brevity Certain roots change their स into ष when preceded by certain letters those roots which thus change their letters for ष have been at once taught with an initial ष, and thus by VIII 2 59 their स is changed to ष ॥ Thus from षिव — instead of सिषेव we have सिषेव ॥ This root is exhibited in the Dhâtupâtha with a ष and thus we know that the स must be changed to ष ॥ Otherwise a list of such roots would have to be separately given

One must refer to the Dhâtupâtha for a list of the roots beginning with ष ॥ As a general rule, however, all monosyllabic roots beginning with a स and followed by a vowel or a dental letter have been taught in the Dhâtupâtha as beginning with an initial ष, as well as the following roots ष्वष्क्, स्विद्, स्वद्, स्वञ्ज स्वप्, and स्मि though followed by म् or व् ॥ The following roots though followed by a vowel or dental are not taught with an initial ष viz सेक्, सृप्, सृ, स्तृ सृज्, स्तृ, स्त्या ॥

The "dental" here means the dental pure and simple त, थ, द, ध, न, and not dento labial व ॥ This we infer from the inclusion of ष्वष्क &c in the list, which are followed by व । Had व been included in the term "dental" there was no necessity of teaching ष्वष्क &c, separately

NOTE —To complete the description of verbs, we shall anticipate matter and give under each root its various derivative roots also, such as the Passive stem, the Causative (णिजन्त) the Desiderative (सनन्त), the Intensive with यङ् and the Intensive without यङ् (यङ् लुगन्त), as well as some Krit derivatives where necessary In this we have followed the Madhaviya Dhatuvritti We repeat therefore, the conjugation of the twenty five roots already taught.

भू १ सत्तायाम् ।

1 √Bhû to be

1 √Bhû, Parasmai Pre भवति । Per बभूव । I Fut भविता । II Fut भविष्यति । Imperative भवतु । Imper. अभवत । Pote भवेत् । Bene भूयात् । Aorist अभूत् । Cond अभविष्यत् । Pre Part, भवन् । Per, Part, बभूवान् । Past Part Pass भूत । Act भूतवान् । Fut, भविष्यन् । Ger भूत्वा । Infini भवितुम् ॥ Adj, भवितव्य , भवनीय , भव्य ॥

1 √Bhû, *Atmane Pre* भवते । Per बभूवे । I Fut, भविता । II Fut भविष्यते । Imperative भवताम् । Imper अभवत । Pote भवेय । Bene भविषीष्ट । Aorist अभविष्ट । Condi अभविष्यत । Pre Part. Atmane भवमानः । Per Part Atmane, बभूवान । Fut. भविष्यमाण ॥

1 √Bhû, Passive Pre भूयते । भूयेते । भूयन्ते । भूयसे । भूयेथे । भूयध्वे । भूये । भूयावहे । भूयामहे । Per बभूवे । I Fut भविता or भाविता । भविताहे or भाविताहे । I Fut भ (भा) विष्यते । भविष्ये or भाविष्ये । *Imperative* भूयताम । भूयै । *Imper* अभूयत । अभूये । Pote भूयेत । भूयेय । Bene भ (or भा०) विषीष्ट । भ (or भा०) विषीय । Aorist अभावि *or* अभविष्ट *or* अभाविष्ट । अभाविषाताम । अभविषत *or* अभाविषत । अभविषि *or* अभाविषि । अभविष्महि । Condi अभविष्यत or अभाविष्यत । अभविष्ये or अभाविष्ये । Past Part. Pass भूत । Past Part. Act भूयमान । Fut भविष्यमाण ॥

1 √Bhu, Causative Parasmaipadi Pre भावयति । Per भावया चकार I *Fut* भावयिता । *II Fut* भावयिष्यति । *Imperative* भावयतु । भावयतात । *Imper* अभावयत । Pote भावयेत् । Bene भाव्यात । Aorist अबीभवत् । Condi अभावयिष्यत ॥

1, √Bhû, Causative, Atmanepadi Pre भावयते । Per भावया चक्रे । I Fut भावयिता । II Fut भावयिष्यते । Imperative भावयताम । Imper अभावयत । Pote भावयेत । Bene भावयिषीष्ट । Aorist अबीभवत । Condi अभावयिष्यत ॥

1 √Bhu, Causative, Passive Pre 1st S भाव्ये । Per भावया चक्रे । I Fut. भावयिताहे or भाविताहे । *II Fut.* भावयिष्ये । *Imperative* भाव्यै । Imper अभाव्ये । Pote भाव्येय । Bene भावयिषीय or भाविषीय । Aorist अभावयिषि or अभाविषि । Condi अभावयिष्ये *or* अभाविष्ये ॥

1 √Bhu, Desiderative, Parasmaipadi Pre बुभूषति । Per बुभूषाचकार । I Fut बुभूषिता । *II Fut* बुभूषिष्यति । Imperative बुभूषतु बुभूषतात् । Imper अबुभूषत । Pote बुभूषेत् । Bene बुभूष्यात । Aorist अबुभूषीत । Condi अबुभूषिष्यत् ॥

1. √Bhu, *Desiderative, Atmanepadi Pre* (व्यति) बुभूषते । बुभूषे । Per (व्यति) बुभूषाचक्रे । बुभूषाचक्रे । I Fut (व्यति) बुभूषिता बुभूषिताहे ॥ II Fut (व्यति) बुभूषिष्यते

बुभूषिष्ये । Imperative (व्यति) बुभूषताम् । बुभूषै । Imper. (व्यति) अबुभूषत् । अबुभूष । Pot. (व्यति) । बुभूषेत । बुभूषेय । Bene (व्यति) बुभूषिषीष्ट । बुभूषिषीय । Aorist (व्यति) अबुभूषिष्ट अबुभूषिष्टः । अबुभूषिषि । Cond. अबुभूषिष्यत् । अबुभूषिष्ये ॥

1. √Bhu, Desiderative, Passive Pre बुभूष्यते । बुभूष्ये । Per बुभूषां चक्रे । बुभूषां चक्रे । I Fut. बुभूषिता बुभूषिताहे । II Fut बुभूषिष्ये । बुभूषिष्ये । Imperative 1st S. बुभूष्यै । Imper 1st S. अबुभूष्ये । Pote. 1st. S. बुभूष्येय । Bene 1st. S. बुभूषिषीय । Aorist अबुभूषि । अबुभूषिष्ठाः । अबुभूषिषि । Cond 1 S. अबुभूषिष्ये ॥

1 √Bhû, Yan Intensive Pre. बोभूयते । Per बोभूया or बोभयां चक्रे । I Fut. बोभूयिता । II Fut बोभूयिष्यते । Imperative बोभूयताम । Imper अबोभूयत । Pote बोभूयेत । Ben बोभूयिषीष्ट । Aorist अबोभूयिष्ट । Cond. अबोभूयिष्यत ॥

1. √Bhû, Yan luk. Pre. बोभवीति or बोभोति । बोभूत । बोभुवति । बोभवीषि or बोभोषि । बोभूथः । बोभूथ । बोभवीमि or बोभोमि । बोभूवः । बोभूमः । Per, बोभवांचकार बोभाव or बोभूव । बोभूवतुः । बोभूवुः । बोभूविथ or बोभविथ । बोभूवथुः । बोभूव । बोभव बोभाव or बोभूव । बोभूविव or बोभुविव । बोभूविम or बोभूविम । I Fut. बोभविता II Fut बोभविष्यति । Imperative बोभवीतु, बोभोतु or बोभूतात् । बोभूताम् । बोभुवतु । बोभूहि । बोभूतम । बोभूत । बोभवानि । बोभवाव । बोभवाम । Imper. अबोभवीत् or अबोभोत् अबोभूताम । अबोभवुः । अबोभोः or अबोभवीः । अबोभूतम । अबोभूत । अबोभवम् । अबोभूव अबोभूम । Pote बोभूयात् । बोभूयाताम् बोभूयुः । Bene बोभूयात् । बोभूयास्ताम् । बोभूयासुः Aorist अबोभूवीत, । अबोभूत, अबोभोत्, अबोभावीत्, अबोभवीत् । 3rd, Dual, अबोभूताम् 3rd. Pl अबोभूवन् (?) अबोभूवुः, अबोभाविषुः अबोभवुः । 2 S अबोभूः, अबोभूवीः, अबोभोः, अबोभवीः or अबोभावीः । अबोभूतम् । अबोभूत । अबोभूवम् or अबोभाविषम् । अबोभूव or अबोभाविष्व, अबोभूम or अबोभाविष्म ॥

एध २ वृद्धौ ।

2. √Edha, to prosper, Pre एधते । Per. एधां चक्रे । I Fut, एधिता । II Fut. एधिष्यते । Imperative एधताम । Imper. ऐधत । Pote एधेत । Bene एधिषीष्ट । Aorist ऐधिष्ट । Condi. ऐधिष्यत । Pass एध्यते । Aor. ऐधि (भवता) । Desi. एदिधिषते । Past. Part, Pass. एधितः Noun —एधः ॥

2 √Edha, Causative, Pre एधयते or ति । Per. एधयां चक्रे । I Fut. एधयिता । एधयिताहे or °हि । II Fut एधयिष्यते-°ति । Imperative एधयताम-°तु । Imper ऐधयत-°त् । Pote. एधयेत – °त् । Bene. एधयिषीष्ट or एध्यात् । Aorist ऐदिधत-°त् ॥

स्पर्ध ३ संघर्षे ।

3 √Spardha, to contend Pre. स्पर्द्धते । Per. पस्पर्द्धे । I Fut. स्पर्धिता । II Fut. स्पर्धिष्यते । Imperative स्पर्धताम् । Imper. अस्पर्धत । Pote स्पर्धेत । Bene स्पर्धिषीष्ट । Aorist अस्पर्धिष्ट । Cond. अस्पर्धिष्यत । Pass स्पर्ध्यते । लोट् स्पर्धताम । लङ् अस्पर्ध्यत । लिङ् स्पर्ध्येत लुङ्, लिट् अस्पर्धि ॥ Causative स्पर्धयति. ॥ Desi पिस्पर्धिषते । लिट्. पिस्पर्धिषां चक्रे । लुट्. पिस्पर्धिषिता । Passive पिस्पर्धिष्यते । Intensive पास्पर्ध्यते । लिट् पास्पर्धां चक्रे । लुट पास्पर्धिता ॥ Noun स्पर्द्धा ॥

3. √Spardha, Yan luk Pre. पास्पर्द्धि or °र्धीति । पास्पर्द्धः । पास्पर्द्धति । पास्पर्सि । पास्पर्द्धः । Per पास्पर्धां चकार । I Fut पास्पर्धिता । II Fut. पास्पर्धिष्यति । Imperative पास्पर्द्धु पास्पर्द्धाम् । पास्पर्द्धि । पास्पर्द्धानि । पास्पर्द्धु । Imper अपास्पर्त् or °द् अपास्पर्द्धाम् । अपास्पर्धुः । अपास्पर्त्-र्द् or अपास्पाः । Pote पास्पर्ध्यात् । पास्पर्ध्याताम्

पास्पर्द्धिषुः । Bene. पास्पर्ध्यात् । पास्पर्ध्यास्ताम् । Aorist अपास्पर्द्धीत् । अपास्पर्द्धिष्टाम् । अपास्पर्द्धिषुः । अपास्पर्द्धीः । अपास्पर्द्धिषम् । Condi. अपास्पर्द्धिष्यत् ॥

गाधृ ४ प्रतिष्ठालिप्सयोः (ग्रन्थे च) ।

4. √Gādhṛ, 1, to stand, 2 to seek or covet, 3 to compile. Pre. गाधते । गाधेते । गाधन्ते । Per. जगाधे । I Fut. गाधिता । गाधितारौ । II Fut. गाधिष्यते । Imperative गाधताम् । गाधस्व । गाधै । Imper. अगाधत । अगाधथाः । अगाधे । Pote. गाधेत । गाधेथाः । गाधेय । Bene. गाधिषीष्ट । Aorist अगाधिष्ट । अगाधिष्ठाः । अगाधिषि । Condi. अगाधिष्यत । Pass. गाध्यते । Desi. जिगाधिषते । Inten. जागाध्यते । Fut. गाधिष्यमाणः । Nouns गाधन । गाधि ॥

4. √Gādhṛ, Causative. Pre. गाधयति । Per. गाधयां चकार । I Fut. गाधयिता । II Fut. गाधयिष्यति । Imperative गाधयतु । Imper. अगाधयत् । Pote. गाधयेत् । Bene. गाध्यात् । Aorist अजगाधत् । Condi. अगाधयिष्यत् ॥

4. √Gādhṛ, Desiderative. Pre. जिगाधिषते । Per. जिगाधिषां चक्रे । I Fut. जिगाधिषिता । II Fut. जिगाधिषिष्यते । Imperative जिगाधिषताम् । Imper. अजिगाधिषत । Pote. जिगाधिषेत । Bene. जिगाधिषिषीष्ट । Aorist अजिगाधिषिष्ट । Condi. अजिगाधिषिष्यत । Passive of Desiderative, जिगाधिष्यते । Aorist अजिगाधिषि ॥

4. √Gādhṛ, Intensive. Pre. जागाध्यते । Per. जागाधां चक्रे । I Fut. जागाधिता । II Fut. जागाधिष्यते । Imperative जागाध्यताम् । Imper. अजागाध्यत । Pot. जागाध्येत । Ben. जागाधिषीष्ट । Aor. अजागाधिष्ट । Con. अजागाधिष्यत । II pass. Ao. अजागाधि ॥

4. √Gādhṛ, Yan luk. Pre. जागाद्धि । 2 S जागात्सि । Per. जागाधां चकार । I Fut. जागाधिता । II Fut. जागाधिष्यति । Impertive जागाद्धु or जागाधात् । 1st S जागाधानि । Imper. अजागात्-°द् 2 S अजागाः or अजागात्-°द् । Pote. जागाध्यात् । जागाध्याताम् । Bene. जागाध्यात् । जागाध्यास्ताम् । Aorist अजागाधीत् । अजागाधिष्टाम् । Condi. अजागाधिष्यत् ॥

बाधृ ५ लोडने ।

5. √Bādhṛ, to harass. Pre. बाधते । Per. बबाधे । I Fut. बाधिता । II Fut. बाधिष्यते । Imperative बाधताम् । Imper. अबाधत । Pote. बाधेत । Bene. बाधिषीष्ट । Aorist अबाधिष्ट । Condi. अबाधिष्यत । Pass. बाध्यते । Caus. बाधयति, बाधयते । Desi. बिबाधिषते । Inten. बाबाध्यते । Pre. Part. Atmane बाधमान । Past Part. Pass. बाधितः । Past Part. Act. बाधितवान् । Fut. बाधिष्यमाणः । Ger. बाधित्वा । Infut. बाधितुम् । Adj. बाधितव्य । बाधनीयं बाध्यम । Nouns बाधः, प्रबाधः ॥

नाधृ ६, नाथृ ७ याच्ञोपतापैश्वर्याशीः षु ।

6. √Nādhṛ 7. √Nāthṛ, to trouble, to ask, to have power, to bless. Pre. नाथति । A. नाथते । Per. ननाथ । A. ननाथे । I Fut. नाथिता । A. नाथिता । II Fut. नाथिष्यति । A. नाथिष्यते । Imperative नाथतु । A. नाथताम् । Imper. अनाथत् । A. अनाथत । Pote. नाथेत् । A. नाथेत । Bene. नाथ्यात् । A. नाथिषीष्ट । Aorist अनाथीत् । A. अनाथिष्ट । Condi. अनाथिष्यत् । A. अनाथिष्यत ॥

दध ८ धारणे ।

8. √Dadha, to hold. Pre. दधते । Per. ददधे । ददधाते । ददधिरे । ददधिषे । ददधे । ददधिवहे । I Fut. दधिता । II Fut. दधिष्यते । Imperative दधताम् । Imper. अदधत

Pote. दधेत । Bene दधिषीष्ट । Aorist अदधिष्ट । Condi. अदधिष्यत । Pass. दध्यते । Caus. दाधयति, दाधयते । Desi दिदधिषते । Inten. दादध्यते ॥

8 √Dadha, Desiderative, Pre दिदधिषते । Per. दिदधिषांचक्रे । I Fut., दिदधिषिता । II Fut. दिदधिषिष्यते । Imperative दिदधिषताम । Imper. अदिदधिषत । Pote. दिदधिषेत । Bene दिदधिषिषीष्ट । Aorist अदिदधिषिष्ट । Condi. अदिदधिषिष्यत । Desi Passive दिदधिष्यते । Pass. दध्यते । लोट्—दध्याताम् । लङ् – अदध्यत । लिङ् – दध्येत । लुङ्—चिण् अदाधि ॥

8. √Dadha, Yan Intensive Pre दादध्यते । Per. दादधांचक्रे । I Fut. दादधिता । II Fut दादधिष्यते । Imve दादध्यताम् । Imp अदादध्यत । Pot. दादध्येत । Ben. दादधिषीष्ट । Aor. अदादधिष्ट । Con. अदादधिष्यत ॥

8. √Dadha, Yan luk Pre दादद्धि । दादद्धः दाधत्सि । दादध्मि । Per दादध चकार । I Fut. दादधिता । II Fut दादधिष्यति । Imperative दादद्धु or दादद्धात दादद्धि । दादधानि । Imper. अदाधत्–°द अदादद्धोम । अदादधुः । अदाधाः । अदादद्ध अदादधम् । Pote दादध्यात् । दादध्याताम् । Bene. दादध्यात् । दादध्यास्ताम् । Aorist अदादधीत् or° दाधीत । अदादधिष्टाम् or° दाधिष्टाम् । Condi. अदादधिष्यत् ॥

स्कुदि ९ आप्रवणे ।

9. √Skudi, to jump; to raise. Pre. स्कुन्दते । Per. चुस्कुन्दे । I Fut स्कुन्दिता II Fut. स्कुन्दिष्यते । Imperative स्कुन्दताम् । Imper अस्कुन्दत । Poten स्कुन्देत । Bene स्कुन्दिषीष्ट । Aorist अस्कुन्दिष्ट । Condi अस्कुन्दिष्यत । Pass स्कुन्द्यते । । Caus. स्कुन्दयति स्कुन्दयते । Desi चुस्कुन्दिषते । Inten. चोस्कुन्द्यते । *Noun.* स्कुन्दनः ॥

9 √Skudi, Passive Pre. स्कुन्द्यते । Imperative. स्कुन्द्यताम् । Imper. अस्कुन्द्यत । Poten. स्कुन्द्येत । Aorist. अस्कुन्दि ॥

9 √Skudi, Desiderative. 1. चुस्कुन्दिषते । 2. चुस्कुन्दिषाञ्चक्रे । 3. चुस्कुन्दिषिता । 4. चुस्कुन्दिषिष्यते । 5 चुस्कुन्दिषताम । 6 अचुस्कुन्दिषत । 7 चुस्कुन्दिषेत । 8. चुस्कुन्दिषिषीष्ट । 9. अचुस्कुन्दिषिष्ट । 10, अचुस्कुन्दिषिष्यत ॥

9. √Skudi, Intensive, 1, चोस्कुन्द्यते । 2, चोस्कुन्द्याञ्चक्रे । 3 चोस्कुन्दिता । 4 चोस्कुन्दिष्यते । 5 चोस्कुन्द्यताम । 6. अचोस्कुन्द्यत । 7 चोस्कुन्द्येत । 8. चोस्कुन्दिषीष्ट । 9. अचोस्कुन्दिष्ट । 10 अचोस्कुन्दिष्यत ॥

9 √Skudi, Yan luk, 1. चोस्कुन्दीति or चोस्कुन्ति । 2. चोस्कुन्दाञ्चकार । 6 अचोस्कुन् । Caus स्कुन्दयति ॥

श्विदि १० श्वैत्ये ।

10 √*Svidi, to become white. It is conjugated like* √Skudi. Pre. श्विन्दते । Per शिश्विन्दे । I Fut. श्विन्दिता । II Fut. श्विन्दिष्यते । Imperative श्विन्दताम् । Imper अश्विन्दत । Poten. श्विन्देत । Bene श्विन्दिषीष्ट । Aorist. अश्विन्दिष्ट । Condi. अश्विन्दिष्यत । Pass. श्विन्द्यते । Caus. श्विन्दयति, श्विन्दयते । Desi शिश्विन्दिषते । Inten. शेश्विन्द्यते । Noun. श्वेतः ॥

वदि ११ अभिवादनस्तुत्योः ।

11. √*Vadi, to salute, to adore, Pre.* वन्दते । Per. ववन्दे । *I Fut.* वन्दिता II Fut. वन्दिष्यते । Imperative वन्दताम् । Imper. अवन्दत । Pote वन्देत । Bene. वन्दिषीष्ट । Aorist अवन्दिष्ट । Condi. अवन्दिष्यत । Pass वन्द्यते । Caus वन्दयति, वन्दयते, । Desi. विवन्दिषते । Inten वावन्द्यते । Nouns. वन्द्रः । वन्दी । वन्दारुः । वन्धा । वन्दाकः ॥

भदि १२ कल्याणे सुखे च ।

12. √Bhadi, to tell a good news; to be glad. It is conjugated like √skudi. Pre. भन्दते । Per. बभन्दे । I Fut भन्दिता । II Fut भन्दिष्यते । Imperative भन्दताम । Imper. अभन्दत । Poten भन्देत । Bene. भन्दिषीष्ट । Aorist. अभन्दिष्ट । Cond. अभन्दिष्यत । Noun भद्रं ॥

मदि १३ स्तुति मोद मद स्वप्न गतिषु ।

13 √Madi, to praise; to be glad; to be drunk; to sleep; to move slowly, to shine; to languish. This root is also found in the Divâdi and Churâdi classes. Pre मन्दते । Per. ममन्दे । I Fut. मन्दिता । II Fut. मन्दिष्यते । Imperative. मन्दताम Imper. अमन्दत । Poten मन्देत । Bene मन्दिषीष्ट । Aorist. अमन्दिष्ट । Condi. अमन्दिष्यत Pass मन्द्यते । Caus, मन्दयति, मन्दयते । Desi. मिमन्दिषते, Inten मामन्द्यते । Noun. मन्दुरा, मन्दिरम, मन्द्रम मन्दारः, मन्दरः ॥

स्पदि १४ किंचिच्चलने ।

14. √Spadi, to shake, to tremble Pre स्पन्दते । Per. पस्पन्दे । I Fut. स्पन्दिता । Pass स्पन्द्यते । Caus स्पन्दयति, स्पन्दयते । Desi पिस्पन्दिषते । Inten पास्पन्द्यते ।

क्लिदि १५ परिदेवने ।

15. √Klidi, to lament. Pre. क्लिन्दते । Per चिक्लिन्दे । I Fut क्लिन्दिता । Pass. क्लिन्द्यते । Caus. क्लिन्दयति, क्लिन्दयते । Desi. चिक्लिन्दिषते । Inten. चेक्लिन्द्यते । Noun. क्लेदा ॥

मुद १६ हर्षे ।

16. √Muda, to rejoice. Pre. मोदते । मोदेते । मोदन्ते । मोदसे । मोदेथे । मोदध्वे । मोदे । मोदावहे । मोदामहे । Per मुमुदे । मुमुदाते । मुमुदिरे । मुमुदिषे । मुमुदिवहे । I Fut. मोदिता । II Fut. मोदिष्यते । Imperative. मोदताम । Imper. अमोदत । Pote, मोदेत । Bene मोदिषीष्ट Aorist अमोदिष्ट । Condi अमोदिष्यत ॥

16 √Muda, Passive Pre मुद्यते । Imperative. मुद्यताम । Imper. अमुद्यत । Pote, मुद्येत । Aorist अमोदि ।

16. √Muda, Desi. 1. मुमुदिषते or मुमोदिषते । 2. मुमुदिषांचक्रे । मुमोदिषांचक्रे ॥

16. √Muda, Inten 1. मोमुद्यते । 2 मोमुदां चक्रे । 3 मामुदिता ॥

16 √Muda, Caus. 1 मोदयति । 2 मोदयांचकार । Aor. अमूमुदत् । Past. Part Pass. मुदितम or मोदितम् । Past Part. Act प्रमुदितवान् or प्रमोदितवान् । Ger. मुदित्व or मोदित्वा ॥

16 √Muda, Yan luk Pre. मोमोत्ति or मोमुदीति । मोमुत्तः । मोमुदति । मोमोत्सि or मोमुदीषि । 1. S, मोमोद्मि or मोमुदीमि । d मोमुद्व । Per मोमोदांचकार । I Fut. मोमोदिता । II Fut मोमोदिष्यति । Imperative मोमोत्तु or मोमुत्तात् or मोमुदीतु । 2. S. मोमुद्धि । 1 S मोमुदानि । d. मोमुदाव । Imper, अमोमुदीत् or अमोमोत्-°द अमोमुत्ताम । 2. S अमोमोत्-मोद or अमोमोः or अमोमुदीः । 1 S अमोमुदम । Pote मोमुद्यात् । मोमुद्याताम । Bene. मोमुद्यात् । मोमुद्यास्ताम । Aorist अमोमोदीत् । अमोमोदिष्टाम् । Condi. अमोमोदिष्यत् ॥

दद १७ दाने ।

17. √Dada, to give Pre ददते । ददेते । ददे । Per. ददृदे । ददृदाते । ददृदिषे । ददृदे । I Fut. ददिता । II Fut. ददिष्यते । Impera ददताम् । Imper अददत । Poten, ददेत ।

Bene. ददिर्षीष्ट। Aorist अददिष्ट। Condi. अददिष्यत। Pass दद्यते, Imperative. दृद्यताम्। Imper,. अदद्यत। Pot दद्येत। Aor. अदादि Caus. दादयति, दादयते। Desi. दिददिषते। Inten. दादद्यते। Yan luk दाददीति or दादत्ति। Noun.

ष्वद् १८, स्वर्द् १९ आस्वादने।

18. √Shvada, 19 √Svarda, to taste. Pre स्वदते; स्वर्दते। Per. सस्वदे। सस्वर्दे। I Fut. स्वदिता, स्वर्दिता। Pass. स्वद्यते, स्वर्द्यते। Caus स्वादयति, स्वादयते, स्वर्दयति, स्वर्दयति। Aorist. असिष्वदत्। C Desiderative सिस्वादयिषति। Desi. सिस्वदिषते, सिस्वर्दिषते। Inten सास्वद्यते, सास्वर्द्यते, Yan luk सास्वदीति or सास्वत्ति। Noun. स्वादुः।

उर्द २० माने क्रीडायां च।

20. √Urda, to measure, to play; to taste Pre ऊर्दते Per. ऊर्दाचक्रे। Fut. ऊर्दिता। II Fut. ऊर्दिष्यते। Imper. ऊर्दताम्। Impera औदर्त। Pote. ऊर्देत। Bene. ऊर्दिषीष्ट। Aorist. और्दिष्ट। Condi और्दिष्यत। Caus. ऊर्दयति, ऊर्दयते Aorist और्दिदत्। Desi. ऊर्दिदिषते।

कुर्द २१, खुर्द २२, गुर्द २३, गुद २४ क्रीडायामेव।

21. √Kurda to play. Pre. कूर्दते। Per चुकुर्दे। I Fut. कूर्दिता। II Fut. कूर्दिष्यते। Imperative कूर्दताम्। Imper अकूर्दत। Pote कूर्देत। Bene. कूर्दिषीष्ट। Aorist अकूर्दिष्ट। Condi. अकूर्दिष्यत। Pass. कूर्द्यते। Caus. कूर्दयति, कूर्दयते। Aorist अचुकूर्दत्। Desi. चुकूर्दिषते।

21 √Kurda Yan luk, Pre. चोकूर्दीति or चोकूर्त्ति। चोकूर्तः। Per चोकूर्दां चकार। I Fut. चोकूर्दिता। Imper. अचोकूर्दीत् or अचोकूर्त् -र्द्। अचोकूः or अचोकूर्त् -र्द्। Pass. कूर्द्यते। Caus. कूर्दयति। Aorist अचुकूर्दत्। Desi. चुकूर्दिषते। Inten. चोकूर्द्यते।

22. √Khurda, to play. Pre. खूर्दते। Per. चुखूर्दे। I Fut. खूर्दिता। II Fut. खूर्दिष्यते। Imperative खूर्दताम्। Imper अखूर्दत। Pote खूर्देत। Bene खूर्दिषीष्ट। Aorist अखूर्दिष्ट। Condi. अखूर्दिष्यत। Pass. खूर्द्यते। Caus खूर्दयति, खूर्दयते। Desi चुखूर्दिषते। Inten. चोखूर्द्यते।

23 √Gurda, to play. Pre. गूर्दते। Per जुगूर्दे। I Fut गूर्दिता॥

24. √Guda, to play. Pre गोदते। Per जुगुदे। I Fut. गोदिता। Caus. गोदयति, गोदयते। Desi जुगुदिषते, जुगोदिषते। Inten जोगुद्यते। Ger. गुदित्वा or गोदित्वा। Noun. गुदम्। गोद॥

षूद २५ क्षरणे।

25. √Shuda, to effuse; to flow. Pre. सूदते। Per. सुषूदे। I Fut. सूदिता। Caus. सूदयति, सूदयते। Aorist असूषुदत्। Desi. सुसूदिषते। Inten. सोसूद्यते। Yan luk. सोसूत्ति। Nouns. मधुसूदन। सूदिता (trin), सूद 'a cook' 'mire'

ह्राद २६ अव्यक्ते शब्दे।

26 √Hrada, to sound, to roar. The word अव्यक्तशब्द means the sound of drums &c. Pre. ह्रादते। Per. जह्रादे। I Fut. ह्रादिता। Pass. ह्राद्यते। Aorist अह्रादि। Caus. ह्रादयति, ह्रादयते। Aorist अजिह्रदत्। Desi. जिह्रादिषते। Inten. जाह्राद्यते। Yan luk जाह्रादीति or जाह्रात्ति। Noun. ह्रदः 'a lake', महिलाह्रदः 'a city of the Vâhikas' (IV. 2, 142, S. 1366 महिलाह्रदीयः)॥

ह्लादी २७ सुखे च।

27, √Hlādi, 'to be glad or delighted, rejoice.' By force of च and we draw in the anuvṛitti of avyakta—śabde and so it means 'to sound' also Thus :—Pre ह्लादते just like ह्रादते। The root is exhibited with a long ई as its indicatory letter and this differentiates it from ह्रद। Therefore the rule VII 2 14 S. 3039 applies to the Past Participle along with VI 4 95 S 3073 Thus आह्लन्न, आह्लन्नवान् (VIII 2 42, S 3016) Pre ह्लादते। Per जह्लादे। I Fut ह्लादिष्यते। Pass ह्लाद्यते Caus ह्लादयति, ह्लादयते। Desi जिह्लादिषते। Inten, जाह्लाद्यते। Noun, आह्लाद॥

स्वाद २८ आस्वादने।

28 √Svāda, 'to taste' It has the same meaning as the root 18, स्वद Thus स्वादते। As it is taught without a ष, in the Dhātupātha, so स is never changed to ष, as असिस्वदत्। Pre स्वादते। Per सस्वादे। I Fut स्वादिता। Pass, स्वाद्यते। Caus, स्वादयति स्वादयते। Desi सिस्वादिषते। Inten सास्वाद्यते।

पर्द २९ कुत्सिते शब्दे।

29 √Parda, to break wind Pre पर्दते। Per, पपर्दे, I Fut पर्दिता। II Fut. पर्दिष्यते। Impera पर्दताम्। Imper अपर्दत। Poten पर्देत। Bene. पर्दिषीष्ट। Aorist अपर्दिष्ट। Pass. पर्द्यते। Caus पर्दयति, पर्दयते। Desi पिपर्दिषते। Inten पापर्द्यते। Yaṅ luk पापर्दीति or पापर्त्ति। Noun पर्दाकु॥

यती ३० प्रयत्ने।

30 √Yati, to attempt Pre यतते। Per येते। येतिषे। I Fut यतिता II Fut यतिष्यते। Impera यतताम्। Imper अयतत। Bene यतिषीष्ट। Aorist अयतिष्ट। Condi अयतिष्यत। Pass यत्यते; Caus यातयति यातयते। Aorist अयीयतत्। Desi यियतिषते। Inten यायत्यते। Yaṅ luk यायतीति or यायत्ति। Noun यत्न। यति। Past, Part Pass. यतित। आयत्तः॥

युतृ ३१, जुतृ ३२ भासने।

31 √Yutri, 32 √Jutri, 'to shine,' These two roots are read with an indicatory ऋ। Therefore VII, 4 2 S, 2572 applies and in the Aorist with चङ्, there is no shortening As अयुयोतत। P P युतितम् or योतितम्। (I, 1, 21, S 3059), Pre योतते। Per, युयुते। I Fut, योतिता। Pass युत्यते। Caus, योतयति, योतयते Aorist अयुयोतत। Desi, युयुतिषते or युयोतिषते। Inten योयुत्यते। Yaṅ luk योयुतीति or योयोत्ति। Past, Part Pass, युतित or योतित। Ger युतित्वा or योतित्वा॥

32, √Jutri, to shine Pre जोतते। Per जुजुते। I Fut जोतिता। Pass जुत्यते। Caus जोतयति, जोतयते। Aorist. अजुजोतत्। Inten जोजुत्यते Yaṅ luk जोजुतीति or जोजोत्ति॥

विथृ ३३, वेथृ ३४ याचने।

33 √Vithri, 34, √Vethri, 'to beg' According to Kaushika the first root is विथ ending with a थ। This view is, however, discarded by Kshīraswāmi. Pre वेथते। Per, विविथे। I Fut वेथिता। II Fut वेथिष्यते। Imper वेथताम्। Imper, अवेथत। Pot, वेथेत। Ben, वेथिषीष्ट। Aor, अवेथिष्ट। Cond अवेथिष्यत। Pass, विथ्यते Caus वेथयति, वेथयते। Aorist अविविथत। Desi विविथिषते, विवेथिषते। Inten वेविथ्यते, Yaṅ luk वेविथीति or वेवेत्ति॥

34 √Vethri, to beg The forms विविथे (Per) वेथ्यते (Pass), and distinguish it from the first root, Having an indicatory ऋ it never shortens the penultimate

Both these roots take two objects Pre चेवते । Per चिचेवे । I Fut चेविता । II Fut. चेविष्यते । Imt चेवताम । Imper अचेवत । Pot, चेवेत । Ben चेविषीष्ट । Aor अचेविष्ट । Cond. अचेविष्यत । Pass चेव्यते । Caus चेवयति, चेवयते । Desi चिचेविषते । Intensive, चेचिव्यते । yan luk चेचेवीति । or चेचेत्ति ॥

श्रथि ३५ शैथिल्ये ।

35 √Śrathi, 'to be weak,' 'to be loose or relaxed, This root is exhibited as श्रथि, *with an indicatory short* इ, *in order to show that a nasal should be* inserted which nasal is not elided before किन्त affixes Pre. श्रंथते । Per शश्रन्थे । I Fut श्रन्थिता । II Fut श्रन्थिष्यते । Imperative श्रन्थताम् । Imper अश्रन्थत । Pote श्रन्थेत । Bene. श्रन्थिषीष्ट । Aorist अश्रन्थिष्ट । Condi अश्रन्थिष्यत । Pass श्रथ्यते । Caus श्रन्थयति, श्रन्थयते । *Aorist* अशश्रन्थत *Desi* शिश्रन्थिषते । *Intensive* शाश्रन्थ्यते । *yan luk* शाश्रन्थीति *or* शाश्रन्थि । Impe fect अशाश्रन् । Noun श्रन्थ । श्रथ । हिमश्रथ ॥

ग्रथि ३६ कौटिल्ये ।

36, √Grathi, 'to be crooked, to be wicked, to bend' Thus ग्रन्थते &c. like श्रन्थते &c. There is difference in the reduplication Some read these two roots without the indicatory इ, but with an न, i e, instead of श्रथि, ग्रथि they read them as श्रन्थ and ग्रन्थ। In this view, the nasal would be elided before किन्त affixes. The Perfect would be according to the view of Dhâtuvrittikâra But this is mistake, according to Tarangani The author of Kâśikâ also does not approve the reading श्रन्थ and ग्रन्थ, but श्रथि and ग्रथि because under I 2, 6 Vârtika श्रथिग्रथि, &c he has given the examples श्रेथतुः in Lit Parasmaipada

The root ग्रन्थ सन्दर्भे is read in the Kryâdi class also and ग्रन्थ ग्रन्थने in चुरादि । Pre ग्रन्थे । Per जग्रन्थे । I Fut ग्रन्थिता ॥

कत्थ ३७ श्लाघायाम् ।

37 √Kattha, to boast, to swagger, to praise Pre कत्थते । Per चकत्थे । I Fut कत्थिता । Pass कत्थ्यते । Desi चिकत्थिषते । Inten चाकत्थ्यते । Yan luk चाकत्थीति । Nouns चिकत्थन । चिकत्थी ॥

Here end the 36 roots beginning with एध *'to prosper, and which are Atmanepada.*

Note :— We repeat the Anit Karikas here, as those printed at page 51 are not rather clear.

ऊद्, ऋदन्तै, यौति, रु, क्ष्णु, शीङ्, स्नु, नु क्षु, श्वि, डीङ्, श्रिभिः ।
वृङ्, वृञ्भ्यां च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥ १ ॥

शक्लृ, पच्, मुच्, रिच्, वच्, विच, सिच प्रच्छि, त्यज, निजिर्, भजः ।
भञ्ज्, भुज्,भ्रस्ज्,मस्जि,यज्,युज,रुज्,रञ्ज्,विजिर्,स्वञ्जि,सञ्ज्,सृजः ॥ २ ॥

अद्, क्षुद्, खिद्, छिद्, तुदि, नुदः, पद्य, भिद्, विद्यति, विनद्, ।
शद्, सदी, स्विद्यति, स्कन्दि, हदी, क्रुध्, क्षुधि बुध्यती ॥ ३ ॥

बन्धि, युधि, रुधी, राधि, व्यध्, शुधः, साधि, सिध्यती, ।
मन्य, हनाप्, क्षिप्, छुपि, तप्, तिप, स्तृप्यति, दृप्यती ॥ ४ ॥

लिप्, लुप्, वप्, शप्, स्वप्, सृपि, यभ्, रभ्, लभ्, गम्, नम्, यमो, रमिः ।
क्रुशि, दंशि, दिशी, दृश्, मृश्, रिश्, रुश्, लिश्, विश्, स्पृशः, कृषिः ॥ ५ ॥

त्विष्, तुष, द्विष्, दुष्, पुष्य, पिष्, विष्, शिष्, शुष्, श्लिष्यतयो, घसिः ।
वसति, दह्, दिहि, दुहो, नह्, मिह्, रुह्, लिह्, वहिस्तथा ॥ ६ ॥

अनुदात्ता हलन्तेषु धातवो द्व्यधिकं शतम् ।
तुदादौ मतभेदेन स्थितौ यौ च चुरादिषु ॥ ७ ॥

तृप्, दृपी, तौ वारयितुं श्यना निर्देश आदृतः ।
क्रिच । स्विद्यपद्यौ सिद्धबुध्यौ, मन्यपुष्यश्लिषः, श्यना ॥ ८ ॥

वसिः शपा लुका यौतिर्निर्दिष्टोऽन्यनिवृत्तये ।
णिजिर्, विजिर्, शक्लृ, इति सानुबन्धा अमी तथा ॥ ९ ॥

श्विन्दातिश्चान्द्रदौर्गादेरिष्टो भाष्येऽपि दृश्यते ।
व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेन नेह पेठुरिति स्थितम् ॥ १० ॥

रञ्ज, मस्जी, अदि, पदी, तुद्, क्षुध्, शुषि, पुषी, शिषि ।
भाष्यानुक्ता नवेहोक्ता व्याघ्रभूत्यादिसम्मते ॥ ११ ॥

Sub Section 3.

अथाष्टात्रिंशत्तवर्गीयान्ताः परस्मैपदिनः ॥

Thirty eight Parasmaipadi roots ending in a dental letter.

अत ३८ सातत्यगमने । अतति । 'अत आदेः' (२२४८) आत । आततुः । आतुः । लुङि, आतिस् ईत् इति स्थिते ॥

38 √Ata, 'to go constantly, to wander.' The words सातत्यगमन mean 'uninterrupted going.' As ग्राममतति 'He wanders throughout the village.'

Thus, Pre अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति । Per. आत, आततुः आतुः । आतिथ, आतिथ । The अ is lengthened by VII. 4. 70. S 2248. I Fut अतिता । II Fut. अतिष्यति । Im. अततु । Imp. आतत् । There is Vriddhi before the augment आट । Pot. अतेत । Bene, अत्यात् ।

In forming the Aorist, we add सिच् and ईट् । Thus अत् + इट् + सिच् + ईट् + त् । *The सिच् is the affix of the Aorist and is added by III. 1. 44 S. 2223.*

The augment इट् is added to this सिच् by VII 2. 35 S. 2184 The personal ending त् gets the augment ईट् by VII. 3. 96. S. 2225. So the equation stands thus आतिस् + ई + त् ॥

Now applies the following sûtra by which the स् is elided.

√ २२६६ । इट ईटि । ८ । २ । २८ ॥

इटः परस्य सस्य लोपः स्यादीटि परे ॥

* सिज्लोप एकादेशे सिद्धो वाच्य * । आतीत् । आतिष्टाम् । आतिषुः ।

2266 The स् is dropped after the augment इट, if after this स् the augment ईट् follows.

Thus आतिस् + ई + त = आति + o + ई + त् ॥

Now this स् is elided by VIII 2. 28 (the present sûtra) of the Tripâdi (the last three sections or Padas of the Ashtâdhyâyi.)

This elision would, therefore, be *asiddha for the purposes of ekâdeśa (VI. 1. 101 S. 85)*, and *we could not combine the इ of आति with the long ई as the zero intervenes. So the form would be आति ईत् as in विष्ण इह of sûtra VIII 3. 19 S. 67;* for VIII. 2. 1 S 12 applies. To prevent this anomaly, we have the following vârtika:—

Vârt.—When ekâdeśa is to be done, the elision of सिच् is to be considered siddha or valid. As आतीत् । Here the सिच् is elided by इट ईटि (VIII. 2. 28) This elision is considered valid or siddha, and thus we have dirgha single substitution of ई for इ + o + ई in आत् + इ + o + ईत् = आतीत् ॥

This elision of स takes place when it is situated between इट् on one side and ईट् on the other. *When there is no ईट् following स् there is no elision.* As आतिष्टाम् आतिषुः ॥

The above examples आतीत् आतिष्टाम् and आतिषुः may be either अ + आतीत or अ + अतीत् । The question is what is the true form of the Aorist without the

augment अ, is it अतीत् or आतीत्? According to the next sutra it might have been आतीत्, but that sûtra is set aside by the sûtra following it.

✓२२६७ । वदव्रजहलन्तस्याचः । ७ । २ । ३ ॥

वदेर्व्रजेर्हलन्तस्य चाङ्गस्याचः स्थाने वृद्धिः स्यात्सिचि परस्मैपदेषु । इति प्राप्ते ॥

2267. In the Parasmaipada s-Aorist there is Vriddhi of the अ of वद्, and व्रज्, and of any vowel, without distinction, of the stems ending in a consonant

NOTE:—As अवादीत्, अव्राजीत् । This debars the option in the case of these two roots, which would have otherwise obtained by VII. 2 7. So also of stems ending in consonants : as अपाक्षीत्, अभैत्सीत्, अच्छैत्सीत्, अरौत्सीत् ॥

The root अत् is a हलन्त root and therefore, there would be Vriddhi of अ into आ ॥ But the application of this sûtra is prevented by the following sûtra —

✓२२६८ । नेटि । ७ । २ । ४ ॥

इडादौ सिचि प्रागुक्तं न स्यात् । मा भवानतीत् । अतिष्टाम् । अतिषुः ॥

2268. The vowel of a stem, ending in a consonant, does not get Vriddhi, when the सिच् takes the augment इट् ॥

Therefore we do not get the form आतीत् but अतीत् ; because the सिच् here takes the augment इट् ॥ Thus without the augment अ we have the forms : मा भवान् अतीत्, or मा भवान् अतिष्टाम्, or मा भवान् अतिषुः । The augment अ is elided after मा । The form आतीत् is therefore really अ + अतीत् and not अ + आतीत् ॥ Pre. अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति । Per. आत, आततुः, आतुः, आतिथ, आतिव, आतिम । I Fut. अतिता, अतितारौ, अतितारः । II Fut. अतिष्यति । Im. आतत् । Imper अतत । Pot अतेत् । Bene अत्यात् । Aorist अ+अतीत्, आतिष्टाम्, आतिषुः (without अट्). Con. आतिष्यत् । Pass. अत्यते । Per. आते । I Fut अतिता । II Fut अतिष्यते । Im. आत्यत । Imper. अत्यताम् । Pot. अत्येत । Bene. अतिषीष्ट, Aor. आतिष्ट, d आतिषाताम्, pl. आतिषत । Caus. आतयति । Des अतितिषति । Past Part. Pass. अतितः । Nouns आतिः 'a kind of bird,' पदातिः 'infantry,' स्वातिः 'an asterism,' अतिथिः, 'a guest', अतसः 'air.'

चिती ३९ संज्ञाने । चेतति । चिचेत । अचेतीत् । अचेतिष्टाम् । अचेतिषुः ॥

39. ✓ Chiti, 'to perceive, see, notice, observe' 'to know' 'to understand', to remember' ; 'to think'.

Pre. – चेतति । Per चिचेत, चिचिततुः, चिचितुः, चिचेतिथ ; चिचित, चिचेत, चिचितिव चिचितिम । I Fut चेतिता । II Fut. चेतिष्यति । Im अचेतत् । Imper चेतत । Pot चेतेत् । Bene. चित्यात् । Aor अचेतीत्, अचेतिष्टाम्, अचेतिषुः । Condi. अचेतिष्यत्, Pass. चित्यते । Caus. चेतयति, Aor. अचीचितत् । Des. चिचितिषति or चिचेतिषति ।

Sub Section 3

अथाष्टात्रिंशत्तवर्गीयान्ताः परस्मैपदिनः ॥

Thirty eight Parasmaipadi roots ending in a dental letter.

अत ३८ सातत्यगमने । अतति । 'अत आदेः' (२२४८) आत । आततुः । आतुः । लुङि आतिस् ईत् इति स्थिते ॥

38 √Ata, 'to go constantly, to wander' The words सातत्यगमन mean 'un interrupted going.' As ग्राममतति 'He wanders throughout the village'

Thus, Pre अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति । Per आत आततु, आतु । आतिथ, आतिव । The अ is lengthened by VII 4 70 S 2248 I Fut अतिता । II Fut अतिष्यति । Im- अततु । Imp आतत् । There is Vriddhi before the augment आट । Pot अतेत । Bene. अत्यात् ।

In forming the Aorist, we add सिच and ईट । Thus अत् + इट् + सिच+ईट् + त् । The सिच is the affix of the Aorist and is added by III 1 44 S 2222

The augment इट is added to this सिच by VII 2 35 S, 2184 The personal ending त् gets the augment ईट by VII 3, 96 S 2225, So the equation stands thus आतिस + ई + त् ॥

Now Applies the following sûtra by which the स is elided

√ २२६६ । इट ईटि । ८ । २ । २८ ॥

इट परस्य सस्य लोप स्यादीटि परे ॥

* सिज्लोप एकादेशे सिद्धो वाच्य * । आतीत् । आतिष्टाम । आतिषु ।

2266 The स is dropped after the augment इट, if after this स the augment ईट् follows

Thus आतिस् + ई + त् = आति + o + ई + त ॥

Now this स is elided *by VIII 2 28 (the present sutra) of the Tripâdi (the* last three sections or *Padas of the Ashtâdhyâyi*)

This elision would therefore, be asiddha for the purposes of ekâdeśa (*VI* 1 101 S 85), and we could not combine the इ of आति with the long ई as the zero intervenes So the form would be आति ईत् as in विष्ण इह of sûtra *VIII 3 19* S 67, for VIII 2 1 S 12 applies To prevent this anomaly, we have the following vârtika —

Vart —When ekadesa is to be done, the elision of सिच is to be considered siddha or valid As आतीत् । Here the सिच is elided by इट ईटि (VIII 2 28) This elision is considered valid or siddha, and thus we have dirgha single substitution of ई for इ + o + ई in आत् + इ + o + ईत् = आतीत् ॥

This elision of स takes place when it is situated between इट् on one sides and ईट् on the other When there is no ईट् following स् there is no elision As आतिष्टाम् आतिषु ॥

The above examples आतीत् आतिष्टाम and आतिषु may be either अ + अतीत or आ + अतीत । The question is what is the true form of the Aorist without the

augment अ; is it अतीत् or आतीत्? According to the next sutra it might have been आतीत्, but that sûtra is set aside by the sûtra following it.

✓२२६७। वदव्रजहलन्तस्याचः। ७। २। ३॥

वदेर्व्रजेर्हलन्तस्य चाङ्गस्याचः स्थाने वृद्धिः स्यात्सिचि परस्मैपदेषु। इति प्राप्ते॥

2267. In the Parasmaipada s-Aorist there is Vriddhi of the अ of वद्, and व्रज्, and of any vowel, without distinction, of the stems ending in a consonant

Note:—As अवादीत्, अव्राजीत्। This debars the option in the case of these two roots, which would have otherwise obtained by VII. 2. 7. *So also of stems* ending in consonants: as अपाक्षीत्, अभैत्सीत्, अच्छैत्सीत्, अरौत्सीत्॥

The root अत् is a हलन्त root and therefore, there would be Vriddhi of अ into आ॥ But the application of this sûtra is *prevented by the following sûtra*:—

✓२२६८। नेटि। ७। २। ४॥

- इडादौ सिचि प्रागुक्तं न स्यात्। मा भवानतीत्। आतिष्टाम्। आतिषुः॥

2269. The vowel of a stem, ending in a consonant, does not get Vriddhi, when the सिच् takes the augment इट्॥

Therefore we do not get the form आतीत्, but अतीत्; because the सिच् here takes the augment इट्॥ *Thus without the augment* अ *we have the forms*: मा भवान् अतीत् or मा भवान् आतिष्टाम् or मा भवान् आतिषुः। The augment अ is elided after मा। The form आतीत् is therefore really अ+अतीत and not अ+आतीत॥ *Pre.* अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति। Per. आत, आततुः, आतुः आतिथ, आतिथ, आतिम। I Fut. अतिता, अतितारौ, अतितारः। II Fut. अतिष्यति। Im. अततु। Imper. आतत्। Pot. अतेत्। Bene अत्यात्। Aorist अ+अतीत्, आतिष्टाम्, आतिषुः (without अट्). Con. आतिष्यत्। Pass. अत्यते। Per. आते। I Fut. अतिता। II Fut. अतिष्यते। Im. अत्यताम्। Imper. आत्यत। *Pot.* अत्येत। *Bene.* अतिषीष्ट, *Aor.* आतिष्ट, d आतिषाताम्। pl. आतिषत। Caus. आतयति। Des. अतितिषति। Past. Part Pass. अतितः। Nouns आतिः 'a kind of bird,' पदातिः 'infantry,' स्वाति 'an asterism,' अतिथिः, 'a guest', अतसः 'air.'

चिती ३९ संज्ञाने। चेतति। चिचेत। अचेतीत्। अचेतिष्टाम्। अचेतिषुः॥

39. ✓ Chiti, 'to perceive, see, notice, observe' 'to know' 'to understand'. to remember'; 'to think'.

Pre.—चेतति। Per चिचेत, चिचिततुः, चिचितुः; चिचेतिथ; चिचित, चिचेत, चिचितिव चिचितिम। I Fut. चेतिता। II Fut. चेतिष्यति। Im चेततु। Imper अचेतत्। Pot. चेतेत्। Bene. चित्यात्। Aor. अचेतीत्, अचेतिष्टाम्, अचेतिषुः। Condi. अचेतिष्यत्. Pass चित्यते। Caus. चेतयति, Aor. अचीचितत्। *Des.* चिचितिषति *or* चिचेतिषति।

Sub Section 3.

अथाष्टात्रिंशत्तवर्गीयान्ताः परस्मैपदिनः ॥

Thirty eight Parasmaipadi roots ending in a dental letter.

अत ३८ सातत्यगमने । अतति । 'अत आदेः' (२२४८) आत । आततुः । आतुः । लुङि आतिस् ईत् इति स्थिते ॥

38. ✓Ata, 'to go constantly, to wander.' The words सातत्यगमन mean 'uninterrupted going.' As ग्राममतति 'He wanders throughout the village.'

Thus, Pre अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति । Per. आत, आततुः आतुः । आतिथ, आतिथ । The अ is lengthened by VII 4 70 S. 2248 I Fut अतिता । II Fut. अतिष्यति । Im- अततु । Imp. आतत् । There is Vriddhi before the augment आट् । Pot. अतेत । Bene. अत्यात् ।

In forming the Aorist, we add सिच् and ईट् । Thus अत् + इट् + सिच् + ईट् + त् । The सिच् is the affix of the Aorist and is added by III. 1. 44 S. 2232.

The augment इट् is added to this सिच् by VII 2. 35 S. 2184 The personal ending त् gets the augment ईट् by VII. 3. 96. S. 2225. So the equation stands thus आतिस् + ई + त् ॥

Now applies the following sûtra by which the स् is elided

✓ २२६६ । इट ईटि । ८ । २ । २८ ॥

इटः परस्य सस्य लोपः स्यादीटि परे ॥

* सिज्लोप एकादेशे सिद्धो वाच्यः * । आतीत् । आतिष्टाम् । आतिषुः ।

2266 The स् is dropped after the augment इट, *if after this* स् the augment ईट् follows.

Thus आतिस् + ई + त् = आति + o + ई + त् ॥

Now this स् is elided by VIII 2. 28 (the present sûtra) of the Tripâdi (the last three sections or Padas of the Ashṭâdhyâyi.)

This elision would, therefore, be asiddha for the purposes of ekâdeśa (VI. 1. 101 S. 85), and we could not combine the इ of आति with the long ई as the zero intervenes So the form would be आति ईत् as in सिच्य इह of sûtra VIII 3. 19 S. 67; for VIII. 2 1 S 12 applies. To prevent this anomaly, we have the following vârtika:—

Vart.—When ekâdeśa is to be done, the elision of सिच् is to be considered siddha or valid. As आतीत् । Here the सिच् is elided by इट ईटि (VIII 2. 28) This elision is considered valid or siddha, and thus we have dirgha single substitution of ई for इ + o + ई in आत् + इ + o + ईत् = आतीत् ॥

This elision of स takes place when it is situated between इट् on one side and ईट् on the other. When there is no ईट् following स् there is no elision As आतिष्टाम्, आतिषुः ॥

The above examples आतीत् आतिष्टाम् and आतिषुः may be either अ + आतीत् or अ + तीत् । The question is what is the true form of the A[illegible] without the

augment अ ; is it अतीत् or आतीत्? According to the next sûtra it might have been आतीत्, but that sûtra is set aside by the sûtra following it.

२२६७ । वदव्रजहलन्तस्याचः । ७ । २ । ३ ॥

वदेर्व्रजेर्हलन्तस्य चाङ्गस्याचः स्थाने वृद्धिः स्यात्सिचि परस्मैपदेषु । इति प्राप्ते ॥

2267. In the Parasmaipada s-Aorist there is Vriddhi of the अ of वद्, and व्रज्, and of any vowel, without distinction, of the stems ending in a consonant.

Note:—As अवादीत्, अव्राजीत् । This debars the option in the case of these two roots, which would have otherwise obtained by VII. 2. 7. So also of stems ending in consonants : as अपाक्षीत्, अभैत्सीत्, अच्छैत्सीत्, अरौत्सीत् ॥

The root अत् is a हलन्त root and therefore, there would be Vriddhi of अ into आ ॥ But the application of this sûtra is prevented by the following sûtra.—

२२६८ । नेटि । ७ । २ । ४ ॥

इडादौ सिचि प्रागुक्तं न स्यात् । मा भवानतीत् । अतिष्टाम् । अतिषुः ॥

2268. The vowel of a stem, ending in a consonant, does not get Vriddhi, when the सिच् takes the augment इट् ॥

Therefore we do not get the form आतीत्, but अतीत् ; because the सिच् here takes the augment इट् ॥ Thus without the augment अ we have the forms : मा भवान् अतीत् or मा भवान् अतिष्टाम् or मा भवान् अतिषुः । The augment अ is elided after मा । The form आतीत् is therefore really अ + अतीत् and not अ + आतीत् ॥ Pre. अतति, अतसि, अतामि, अतन्ति । Per. आत, आततुः, आतुः आतिथ, आतिव, आतिम । I Fut. अतिता, अतितासि, अतितारः । II Fut. अतिष्यति । Im. अततु । Imper. आतत् । Pot. अतेत् । Bene. अत्यात् । Aorist अ+अतीत्, आतिष्टाम्, आतिषुः (without अट्). Con. आतिष्यत् । Pass. अत्यते । Per. आते । I Fut. अतिता । II Fut. अतिष्यते । Im. अत्यताम् । Imper. आत्यत । Pot. अत्येत । Bene. अतिषीष्ट, Aor. आतिष्ट, d आतिषाताम्, pl. आतिषत । Caus. आतयति । Des. अतितिषति । Past. Part. Pass. अतितः । Nouns आतिः 'a kind of bird,' पदातिः 'infantry,' स्वाति 'an asterism,' अतिथिः, 'a guest', अतसः 'air.'

चिती ३९ संज्ञाने । चेतति । चिचेत । अचेतीत् । अचेतिष्टाम् । अचेतिषुः ॥

39. Chiti, 'to perceive, see, notice, observe' 'to know' 'to understand', 'to remember' ; 'to think'.

Pre.—चेतति । Per. चिचेत, चिचितुः, चिचितुः ; चिचेतिथ ; चिचित, चिचेत, चिचितिव चिचितिम । *I Fut.* चेतिता । *II Fut.* चेतिष्यति । *Im* चेततु । *Imper* अचेतत् । *Pot* चेतेत् । Bene. चित्यात् । Aor. अचेतीत्, अचेतिष्टाम्, अचेतिषुः । Condi. अचेतिष्यत् । Pass चित्यते । Caus. चेतयति, Aor. अचीचितत् । Desi. चिचितिषति or चिचेतिषति ।

Inten. चेचित्यते । Yan luk चेचितीति or चेचेत्ति । Past Part चित्तः, चित्तवान् । Ger. चित्त्वा or चेतित्वा । Nouns चेतनः, चित्, चेत, चेतन्ती, चेतन्य ॥

च्युतिर् ४० आसेचने । सेचनमार्द्रीकरणम् । आङीषदर्थेऽभिव्याप्तौ च ॥
*** इर इत्संज्ञा वाच्या * । च्योतति । चुच्योत ॥**

40. √ Chyutir, to sprinkle, सेचन means 'to sprinkle, to wet.' The prefix आ has the force of 'a little,' or 'pervasion,' आसेचन therefore means 'to wet a little' or 'to wet thoroughly.'

Vârtika :—The whole portion इर् whenever it occurs at the end of a root is to be treated as इत् । Thus Pre च्योतति । Per. चुच्योत ॥

As this root has an indicatory इर्, the effect of it is that in the Aorist, it has another form also, where च्लि is replaced by अङ् and there is consequently no guna. The Sûtra which causes this is the following :—

√ २२६९ । इरितो वा । ३ । १ । ५७ ॥

इरितो धातोश्च्लेरङ् वा स्यात् परस्मैपदे परे । अच्युतत्,—अच्योतीत् ॥

2269 अङ् is optionally the substitute of च्लि after that root which has an indicatory इर् when the Parsmaipada terminations are employed.

NOTE :—Thus from भिदिर् (भिद्) 'to divide,' we derive, अभिदत् or अभैत्सीत् । But we have अभित्त in the Atmanepada. So from छिदिर्—अच्छिदत् or अच्छैत्सीत् ।

Similarly च्युतिर् has its Aorist either as अच्योतीत् or अच्युतत् with अङ् affix.

40 √ Chyutir, to sprinkle, to wet Pre च्योतति Per चुच्योत । चुच्योतिथ । चुच्युतिव । I Fut च्योतिता । II Fut. च्योतिष्यति । Im अच्योतत् । Pote च्योतेत् । Bene च्युत्यात् । Aorist अच्युतत् or अच्योतीत् । Pass च्युत्यते । Caus च्योतयति । Aor. अचुच्युतत् । Desi चुच्युतिषति or चुच्योतिषति । Inten चोच्युत्यते । Yan luk चोच्युतीति or चोच्योत्ति । Past Part. Pass. च्युतित or च्योतित । Ger च्योतित्वा or च्युतित्वा ॥

श्च्युतिर् ४१ क्षरणे । श्च्योतति । चुश्च्योत । अश्च्युतत्-अश्च्योतीत् यकाररहितोऽप्ययम् । श्चोतति ॥

41 √ Śchyutir, 'to trickle, ooze, exude, flow ;' 'to shed, pour out, diffuse scatter,' Pre श्च्योतति । Per चुश्च्योत &c. like च्युत् । Aor. अश्च्युतत् with अङ्, or अश्च्योतीत् ॥

Some read this root without य, namely as श्चुतिर् । Then the conjugation will be श्चोतति &c As in मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतम् ॥

NOTE : The *whole* portion इर् is indicatory, and not इ and र् separately. They can be made separately इत्, also by उपदेशेऽजनुनासिक इत् (1. 3 2 S 3), which will make इ indicatory ; and by हलन्त्यम् (1. 3 3 S 1) which will make र् indicatory. This is done actually by Mâdhava in his Dhâtuvritti. But the object on to

that if इ be taken separately as indicatory, then there should be an insertion [n]asal by इदितो नुम् धातोः (VII. 3. 58. S. 2262).

(42. ज्युतिर् भासने 'to shine').

Similarly should be conjugated the root ज्युत्। This root is not given in Siddhânta.

मन्थ ४३ विलोडने। विलोडनं प्रतिघातः। मन्थति। ममन्थ। यासुटः [आ]शिषि (२२१६) इति कित्वात् अनिदिताम्–(४१५) इति नलोपः। मथ्यात्॥

43. √Mantha, 'to churn, to agitate, shake, stir round or up, to crush [g]rind down, oppress, afflict, destroy, kill.' Pre मन्थति। Per. ममन्थ, ममन्थिथ। [F]ut. मन्थिता। II Fut. मन्थिष्यति। Im. मन्थतु। Imper. अमन्थत्। Pote. मन्थेत्। [Be]ne मथ्यात्॥

In the Benedictive, the म of मन्थ is elided, because the affix यासुट् [is] कित् by III. 4. 104 S. 2216; and because it is कित् it causes the elision of न् [by] VI. 4. 24. S. 415 Had the root been read as मथि, there would have been no [elisi]on of the nasal. In fact, there is such a root also, as given below. See Root 47. [Ao]r. अमन्थीत्। Con. अमन्थिष्यत्। Passive मथ्यते। Causative मन्थयति। Aor. अममन्थत्। [De]siderative मिमन्थिषति। Inten मामथ्यते। Yañ luk मामन्थीति or मामन्ति। Imperfect [अ]मामन्। Gerund मथित्वा or मन्थित्वा। Nouns.—मन्थ, मन्थनी॥

This root takes two accusatives, as अमृतमम्बु निधिर्मथ्यते॥

कुथि ४४, पुथि ४५, लुथि ४६, मथि ४७ हिंसासंक्लेशनयोः। इदि[त्त्]वान्नलोपो न। कुन्थ्यात्। मन्थ्यात्॥

44 √Kuthi, 45 √Puthi, 46 √Luthi, 47 √Mathi, 'to hurt, to suf[fe]r pain, to injure, to strike, to kill, to be afflicted, to crush, to grind down, to [o]ppress.' Pre. कुन्थति Per. चुकुन्थ &c. like मन्थ as given above In the Benedictive [(आ]शीर्लिङ्) however, there will be no elision of the nasal. As कुन्थ्यात्; मन्थ्यात् &c.

Similarly पुन्थति लुन्थति and मन्थति। Both roots मथि and मन्थ are read [h]ere, according to Saumatâ. Kshiraswâmi reads it मन्थ and not मथि even [h]ere, and gives the example मथ्यते। All these roots mean 'to injure,' As खड्गोपकुन्थ [शत्रु]न् मारयति॥

षिध ४८ गत्याम्। सेधति। सिषेध। सेधिता। असेधीत्। सात्पदाद्योः [(]२१२३) इति निषेधे प्राप्ते॥

48. √Shidha, 'to go, to ward, to drive.' Some read this with an ind[i]ca[tory] short उ। The initial ष is changed to स by धात्वादेः षः सः (VI. 1. 64 S. 2264) [Pre]. सेधति, Per. सिषेध, सिषिधिथ, सिषिधिव। I Fut. सेधिता। II Fut. सेधिष्यति। Im. सेधतु। Imper. असेधत्। Pot. सेधेत्। Bene. सिध्यात्। Aor. असेधीत्। Cond असेधिष्यत्।

Passive सिध्यते । Causative Pre, सेधयति, Aor. असीषिधत् । Desiderative सिसेधिषति or सिसिधिषति । Intensive सेसिध्यते । Yan luk सेसिधीति or सेसेद्धि । Gerund सिधित्वा or सेधित्वा । Nouns सिधः 'a kind of tree,' सिध्मः and सिध्मलः ॥

When an upasarga like नि is added we have नि+सेधति । The question arises 'should स be changed to ष after नि' । The Sûtra VIII. 3 111. S. 2123. requires that there should be no ष substitution, since स is the beginning of a Pada To this, however, the following sûtra makes an exception. That sûtra (VIII 3 65) and the five sutras that follow it in the order of Ashtâdhyâyi are given together here once for all, to show when स should be changed to ष, not only in the case of सेधति but of other verbs also

Thus नि+सेधति=निषेधति (see below).

२२७० । उपसर्गात्सुनोति सुवति स्यति स्तौति स्तोभति स्था सेनय सेध सिच सञ्ज स्वञ्जाम् । ८ । ३ । ६५ ॥

उपसर्गस्थान्निमित्तादेषां सस्य षः स्यात् ॥

2270. ष is substituted for स, after an alterant इ and उ of an upasarga in the following verbs: सु (सुनोति), सू (सुवति), सो (स्यति VII. 3. 71), स्तु (स्तौति VII. 3. 89) स्तुभ् (स्तोभते), स्था, सेनय (Denominative), सिध् (सेधति), सिच्, सञ्ज् and स्वञ्ज ॥

Thus अभिषुणोति । सुवति, अभिषुवति । स्यति, अभिष्यति । स्तौति, अभिष्टौति । स्तोभते, अभिष्टोभते । स्था, अभिष्ठास्यति । सेनय, अभिषेणयति । सेध, अभिषेधति, परिषेधति, अभ्यषेधत्, पर्यषेधत् । सिच, अभिषिञ्चति । सञ्ज, अभिषजति । स्वञ्ज, अभिष्वजते ॥

NOTE:—The root सिध is exhibited in the sûtra as सेध with शप् vikaraṇa thus debarring सिध सिध्यति ॥

२२७१ । सदिरप्रतेः । ८ । ३ । ६६ ॥

प्रतिभिन्नादुपसर्गात्सदेः सस्य षः स्यात् ॥

2371. The स of सद् is changed to ष after an Upasarga having an इ or उ, but not after प्रति ॥

Thus निषीदति, विषीदति, निषसाद, विषसाद । The second स remains unchanged in the Perfect by VIII. 3. 118.

Why do we say 'but not after प्रति' ? Observe प्रतिसीदति ॥

२२७२ । स्तन्भेः । ८ । ३ । ६७ ॥

सौत्रस्य सस्य षः स्यात् । योगविभाग उत्तरार्थः । किंच । अप्रतेः इति नानुवर्तते । प्रतिष्टब्धमविपुत्रमन्युः इति ॥

2272. The स of स्तम्भ (read in sûtra III. 1. 82 S. 2555.) is changed into ष after an upasarga, having an इ or उ ॥

Thus अभिष्टभ्नाति । परिष्टभ्नाति । The word अपतेः of the last sûtra is not to be read here. Hence we haveforms like — प्रतिष्टभ्नाति । प्रत्यष्टभ्नात् । प्रतितष्टम्भ ॥

The present sûtra is made a seperate rule, when it could well have been included in the immediately preceding one, as अडिस्तम्भोः for two reasons. First that the anuvritti of स्तम्भ alone should run into the next sûtra Secondly that it should not be restricted by the word अपतेः । As प्रतुष्टितष्टम्भ विष्टम्भ ॥

२२७३ । अवाच्चालम्बनाविदूर्ययोः । ८ । ३ । ६८ ॥
अवात्स्तम्भेरेतयोरर्थयोः षत्वं स्यात् ॥

2273 The स of स्तम्भ is changed into ष after the preposition अव in the sense of 'support' and 'contiguity.'

NOTE — The word आलम्बन means 'support, refuge, that upon which anything depends or leans.' आविदूर्य means 'the state of not being विदूर or far off i e, to be contiguous'

Thus अवष्टभ्यास्ते 'He remains leaning upon a staff' &c, अवष्टभ्य तिष्ठति । So also in the sense of to be near, as अवष्टब्धा सेना 'the army near at hand, अवष्टब्धा शरत् । See V 2 13 अवष्टब्धा गौः - निरुद्धा सती समीपे आस्ते ॥

२२७४ । वेश्च स्वनो भोजने । ८ । ३ । ६९ ॥
व्यव भ्यां स्वनते सस्य षः स्याद्भोजने ॥

2274 The ष is substituted for the स of स्वन्, after वि and अव, when the sense is 'to smack while eating.'

Thus विष्वणति व्यष्वणत्, विषष्वाण, अवष्वणति, अवाष्वणत्, अवषष्वाण । That is, he makes sound while eating, he eats with a smack

२२७५ । परिनिविभ्यः सेव सित सय सिवु सह सुट् स्तु स्वञ्जाम् । ८ । ३ । ७० ॥
परिनिविभ्यः परेषामेषां सस्य षः स्यात् । निषेधति ॥

2275. ष is substituted for the स of सेव्, सित, सय, सिवु, सह, the augment सुट्, स्तु and स्वञ्ज, after the prepositions परि, नि, and वि ॥

Thus निषेधति । The root सेव 'to serve' belongs to the Bhvâdi class The word सित is the Past Participle of षिञ् बन्धने, and सय is the noun derived from the same root with the affix अच्, सिवु is a Divadi root.

NOTE —The root सित of this rule is an important land mark All roots enumerated in the sutras VIII 3 63 to VIII 3 70 change their स to ष even when the augment अट् intervenes, but not so the root सित and those that follow it This taught in the next sûtra

२२७६ । प्राक्सितादड्व्यवायेऽपि । ८ । ३ । ६३ ॥

सेवसित—' (२२७५) इत्यत्र सितशब्दात्प्राग्ये सुनोत्यादयस्तेषामड्व्यवायेऽपि षस्य स्यात् न्यषेधत्, न्यषेधीत् । न्यषेधिष्यत् ॥

2276 (The substitution of ष for स, as taught herebefore will take place) for all roots upto सित् exclusive in VIII 3 70 even when the augment अट् intervenes (between the स and the alterant letter)

This sutra governs all the fifteen roots given in the preceding sûtras from VIII 3 65 Thus with the augment अट् we have न्यषेधत् in the Imperfect, न्यषेधीत् in the Aorist and न्यषेधिष्यत् in the Conditional

२२७७ । स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य । ८ । ३ । ६४ ॥

प्राक्सितात्स्थादिष्वभ्यासेन व्यवायेऽपि षस्य स्यात् । एषामेव चाभ्यासस्य न तु सुनोत्यादीनाम् । निषिषेध । निषिषिधतु ।

2277 In स्था &c upto सित् exclusive (VIII 3 65 to VIII 3 70), this ष substitution takes place then also, when the reduplicate intervenes, and the स of the reduplicate is also changed to ष ॥

Thus निषिषेध, निषिषिधतु in the Perfect.

२२७८ । सेधतेर्गतौ । ८ । ३ । ११३ ॥

गत्यर्थस्य सेधते षस्य न स्यात । गङ्गा विसेधति ॥

2278 The स of the verb सेध is not changed to ष when the meaning is that of moving

This is an exception to VIII 3 65 S 2270 Thus गङ्गा विसेधति

षिधू ४९ शास्त्रे माङ्गल्ये च । शास्त्रं शासनम् ॥

49 √Shidhû 'To ordain command, instruct,' 'to turn out well or auspiciously' शास्त्र means command, rule This root has an indicatory long ऊ, the force of which is given in the next sûtra It is conjugated like the preceding root षिध गत्याम् No 48 except in so far as the effect of the indicatory ऊ makes the change

सद्—सेधति । सिद्—सिषेध । In the 2nd Person Dual we have सिषेधिव with the augment इट् added to व । But this augment is optional, owing to the root having an indicatory ऊ as given below.

√२२७९ । स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो वा । ७ । २ । ४४ ॥

स्वरत्यादेरूदितश्च परस्य वलादेरार्धधातुकस्येड्वा स्यात् ॥

2279. A Valādi ārdhadhātuka affix optionally takes 'it' after svṛi, after the two roots 'sū' (sūti and sūyati), after 'dhūñ' and after a root which has an indicatory long 'ū.'

Thus सिषेध् + व । Now applies the next sūtra.

√२२८० । झषस्तथोर्धोऽधः । ८ । २ । ४० ॥

झषः परयोस्तथोर्धः स्यात् न तु दधातेः । अन्वत्र । सिषेद्ध-सिषेधिव । सेद्धा-सेधिता सेत्स्यति-सेधिष्यति । असैत्सीत् ॥

2280. 'Dha' is substituted for 'ta' or 'tha' coming after 'jha' 'bha' 'gha' 'ḍha' or 'dha' (jhash), but not after the root dhā (dadh)

NOTE —Thus from लभ् we have लब्धा लब्धुम्, लब्धव्यम्, लब्धम्, लब्धवान् ॥

Thus सिषेध् + व = सिषेद् + ध = सिषेद्ध । The other form is सिषेधिव । सिषिधिव or सिषिध्व । लुट्-सेधिता or सेद्धा । लृट्-सेधिष्यति or सेत्स्यति । लोट्-सेधतु । लुङ्-असैत्सीत् । In the 3rd Person Dual we have असैध् + स् + ताम् । Now applies the next sūtra, which causes the elision of स ॥

√२२८१ । झलो झलि । ८ । २ । २६ ॥

झल परस्य सस्य लोपः स्याज्झलि असैद्धाम् । असैत्सुः । असैत्सीः । असैद्धम् । असैद्ध । असैत्सम् । असैत्स्व । असैत्स्म । पक्षे इट् । असेधिष्टामित्यादि ॥

'खादृ ४९ भक्षणे' । ऋकार इत् । खादति । चखाद ॥

'खदृ ५० स्थैर्ये हिंसायां च' । चाद्भक्षणे । स्थैर्यमकर्मकः । खदति ॥

2281. The 's' is elided when it is preceded by a jhal consonant (any consonant except semi-vowels and nasals), and is followed by an affix beginning with a jhal consonant.

Thus असैध् + स् + ताम् = असैद्धाम् ॥

Therefore the full conjugation in Aorist is :—

	Singular	*Dual*	*Plural.*
Third Person	असैत्सीत्	असैद्धाम्	असैत्सुः
Second Person	असैत्सीः	असैद्धम्	असैद्ध
First Person	असैत्सम्	असैत्स्व	असैत्स्म
		Second Form	
Third Person	असेधीत्	असेधिष्टाम्	असेधिषुः
Second Person	असेधीः	असेधिष्टम्	असेधिष्ट
First Person	असेधिषम्	असेधिष्व	असेधिष्म

The Desiderative is सिषित्सति ॥

50 'खादृ' to eat.' The ऋ is indicatory

लट्—खादति । लिट्—चखाद, चखादिथ । लुट्—खादिता । लृट्—खादिष्यति । लोट्—खादतु । लङ्—अखादत् । लिङ् । खादेत् । आशीर्लिङ्—खाद्यात् । लुङ्—अखादीत् । लृङ्=अखादिष्यत् ॥

The force of the indicatory ऋ is that we have no shortening of the penultimate in अचखादत् ॥

Desiderative : चिखादिषति । Intensive : चाखाद्यते । Yan luk चाखादीति or चाखात्ति । Causative : खादयति । Past Participle खादित । Noun खादक ॥

51. खद 'to be steady, firm,' 'to strike, hurt, kill' By the force of the word च 'and,' it means 'to eat' also It is Intransitive when meaning 'to be firm.'

लट्-खदति । लिट्-चखाद । Here we have caused the Vriddhi of the अ of खद् by the following sûtra

२२८२ । अत उपधायाः । ७ । २ । ११६ ॥

उपधाया अतो वृद्धिः स्यात् ञिति णिति च प्रत्यये परे । चखाद ॥

2282. In a stem ending in a consonant with an 'a' immediately preceding it, the Vriddhi is substituted for such 'a,' when an affix having an indicatory 'ñ' or 'ṇ' follows

Therefore चखद् + णल्=चखाद ॥

In the First Person singular, however, this Vriddhi is optional by the next sûtra.

२२८३ । णलुत्तमो वा । ७ । १ । ९१ ॥

उत्तमो णल्वा णित्स्यात् । चखाद-चखद ॥

2283 The ending of the First Person Singular in the Perfect optionally acts as णित् ॥

The Vriddhi is optional, as चखाद or चखद ॥

The other Tenses are conjugated like खाद । In the Aorist (लुङ्) there are two forms caused by the following:—

२२८४ । अतो हलादेर्लघोः । ७ । २ । ७ ॥

हलादेर्लघोरकारस्येडादौ परस्मैपदे परे सिचि वृद्धिर्वा स्यात् । अखादीत्-अखदीत् ॥

'बद ५१ स्थैर्ये । पवर्गीयादि । बदति । बबाद । बेदतु । बेदिथ । बबाद-बबद । अबादीत्-अबदीत् ॥

' गद ५२ । व्यक्तायां वाचि' । गदति ॥

2284 Before an 'it' beginning s Aorist of the Parasmaipada, the short 'a' of the root gets optionally Vriddhi when the stem begins with a consonant, and the 'a' is prosodially short by being followed by a simple consonant

Thus अखदीत् or अखादीत् ॥

Causative : खादयति । Intensive चाखद्यते । Nouns : खदिर, प्रखदा ॥

52 षढ (षन्ढ) 'to be steady, firm' The ढ is the lab al ḍ, and not ड or ठ
लट् सढति । लिट् ससाढ सेढतुः, सेढिथ ससाढ or ससढ । लुङ्—असाढीत् or असढीत् ॥
Its conjugation is like सद । In the Perfect we have सेढतुः as the root in reduplication retains स without any change. So there is एत्व as well as the reduplication elision

Nouns:—सढः, सढी ॥

Maitreya reads the root as षन्ढ । His forms सेढतुः by eliding न् and the एत्व and elision of reduplication This is incorrect, according to Mâdhava ; because the root षन्ढ being संयोगान्त (ending in a conjunct consonant) like मन्थ &c, the endings of the perfect are not कित् । There is another root षिढि संघाते given further on.

53. नद 'to speak,'
लट्-नदति । लिट्-ननाद । लुट्-नदिता &c like सद । But in प्र+नि+नदति, we have the following.

२२८५ । नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहन्तियातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिचिनोतिदेग्धिषु च । ८ । ४ । १७ ॥

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य नेर्णः स्याद्गदादिषु । प्रणिगदति । जगाद ॥
'णद ५३ विशेषणे' । णिदन्त' भेदनम् । ननाद । नेदतुः ॥
'अर्द ५४ गत्यर्थे याच्ञे' ॥

2285 The 'n' is the substitute of 'n' of the prefix 'ni' following a cause for such change standing in an upasarga, when these verbs follow, namely, 1 gad 'to speak,' 2 nad 'to be happy,' 3 pat 'to fall,' 4 pad 'to go,' 5 the six ghu verbs, 6 mâ 'to measure,' 7 sho 'to destroy,' 8 han 'to kill,' 9 yâ 'to go,' 10 vâ 'to blow,' 11. drâ 'to flee,' 12 psâ 'to eat,' 13 vap 'to weave,' 14. vah 'to bear,' 15 śam 'to be tranquil,' 16. chi 'to collect' and 17. dih 'to anoint'

Thus 1. गद् प्रणिगदति 2. नद् प्रणिनदति 3 पत्, प्रणिपतति 4 पद् प्रणिपद्यते, 5 घु The six roots called ghu ॥ प्रणिददाति प्रणिदधाति, प्रणिदयते प्रणिद्यति, प्रणिदयते, प्रणिधयति ॥

6. माङ्, प्रणिमिमीते मेङ् प्रणिमयते

Ishti :—By the word मा in the sûtra, both verbs माङ् and मेङ् are to be taken and not the roots मो or मि or मा माने, for they also take the form मा by VI. 1. 50

7 स्यति प्रणिस्यति । 8. हन्ति प्रणिहन्ति । 9 याति प्रणियाति । 10. वाति प्रणिवाति । 11. द्राति प्रणिद्राति । 12 प्साति प्रणिप्साति ॥

The last five roots belong to the Adâdi class.

13. वपति प्रणिवपति । 14 वहति प्रणिवहति । 15. शाम्यति प्रणिशाम्यति (VII. 3, 74) 16. चिनोति प्रणिचिनोति । 17. देग्धि प्रणिदेग्धि ॥

Ishti —The above change takes place even when the augment अट् intervenes. As प्रण्यगदत्, परिण्यगदत् ॥

The roots स्यति &c, are exhibited in their conjugated form in the sûtra, in order to indicate that the rule does not apply to यङ् लुक form of these roots VII 1. 6) Therefore not here :—प्रनिशाशदीति, प्रनिमानदीति प्रनिश्चनीति &c.

Thus लट्—गदति । लिट्—जगाद &c Noun :—गद्यम, निगदः, निगादः ॥

54. रद 'To split, rend, scratch, gnaw, dig' Vilekhana means 'division' लट्—रदति । लिट्—रराद, रेदतु, रेदिथ &c, like the preceding. Noun :—रदनः ॥

55. णद 'To utter inarticulate sound,'

The root is exhibited with an initial ण । This nasal is changed to न by the following.

२२८६ । णो नः । ६ । १ । ६५ ॥

धात्वादेर्णस्य नः स्यात् ॥

णोपदेशास्त्वनर्द-नाटि नाथ्-नाध्-नन्द्-नक्क-नॄ-नृतः ।

नाटेर्दीर्घस्य पर्युदासाद्वटादिर्णोपदेश एव । तवर्गचतुर्थान्तनाधतेः नन्दोश्च केचिदणोपदेशतामाहुः ॥

2286. There is the substitution of 'n' for the initial 'ṇ' of the root in the Dhâtupâtha.

All roots beginning with a ण should be understood to have been so taught with the exception of the following eight roots—नर्द, नाटि नाथ नाधृ नन्दि, नक्क नॄ and नृत ॥

NOTE :—The roots नर्द शब्दे (I 57) and नट अवस्यन्दने (X 12) belong to the Bhvâdi and Churâdi class respectively.

The root नट नृत्तौ (I 818) belonging to the ghatâdi (VI 4 92, S 2568) is not to be taken, as the root is exhibited with a long आ as नाटि in the above verse, while the ghatâdi naṭ being मित is incapable of assuming the lengthened form nâṭi in the Causative by VI 4 92 S. 2568 Therefore that naṭ should be taken which can assume the form nâṭi

NOTE —The roots नाथृ and नाधृ 'to beg' &c have already been mentioned before टु नदि समृद्धौ, नक्क नाशने नॄ नये नृती गात्रविक्षेपे are the other roots.

According to some the root नाध is to be read as णाध, and so also the roots नृ and नन्दि as णृ and णन्दि । Only five roots are thus left, which begin with न in the Dhâtupâtha namely—नर्द, नक्क नाट, नाथ and नृत ॥

Conjugation of णद *'to sound, resound, thunder.'*

लट्—नदति ॥ लिट्—ननाद । नेदतुः । नेदुः । नेदिथ । नेदथुः । नेद । ननाद or ननद नेदिव, नेदिम ॥

लुट्—नदिता । लृट्—नदिष्यति । लेट्—नादिषति, नादिषाति । लोट्—नदतु । लङ्—अनदत् । विधिलिङ्—नदेत् । आ लिङ्—नद्यात् । लुङ्—अनादीत् or अनदीत् ॥

When preceded by an upasarga, the न is changed to ण by the following.

२२८७ । उपसर्गादसमासेऽपि णोपदेशस्य । ८ । ४ । १४ ॥

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य णोपदेशस्य धातोर्नस्य णः स्यात्समासेऽसमासेऽपि । प्रणदति प्रणिनदति ।

'अर्द ५४ गतौ याचने च' । 'णश भोदे. (२२४८) ॥

2287 Of a root which has 'ṇ' in its original enunciation, when it comes after an alterant letter standing in an upasarga, even though the word be not a samâsa, the 'n' is changed into 'ṇ.'

Thus प्र+नदति=प्रणदति । So also प्रणिनदति । Here नि is changed to णि by VIII 4 17 S 2285 प्रणनदत । लट्–प्रणदति । लिट्–प्रणनाद । प्रणेदतु । प्रणेदिथ &c like नद ॥

Nouns नदी 'river', पञ्जनद 'The Punjab' निनद, निनाद ॥

Note —Why do we say 'even when it is not a compound'? Because by the context the anuvritti of the word pûrvapada which is current throughout this subdivision, would have been understood in this sûtra also and the rule would have applied to samâses only, for there only we have pûrvapada By using the word असमासे it is shown that the adhikâra of purvapada ceases, and the rule applies to non compounds also where there is no पूर्वपद ॥

Why do we say 'having ण in Upadesa'? Observe प्रनर्दति, प्रनर्दितम्, प्रनर्दक ॥ For the root नर्द is recited in Dhâtupâtha with न ॥

56 अर्द 'to go, to beg, request, ask' When it has the meaning 'to beg' &c. it takes two objects

लट–अर्दति । अर्दत । अर्दन्ति ॥

In लिट् a nasal is inserted by the following sutra into which is to be read the sûtra अत आदेः S 2248 ('a long vowel is substituted in the Perfect for the initial अ of a reduplicate')

√ २२८८ । तस्मान्नुड्द्विहल । ७ । ४ । ७१ ॥

द्विहलो धातोर्दीर्घीभूतादकारात्परस्य नुट स्यात् । आनर्द । आर्दतु ॥

'नर्द ५७ नर्द ५८ शब्दे । णोपदेशत्वाभावान्न णः । प्रनर्दति । नर्दति । ननर्द ।

2288 After such a lengthened 'â' of the reduplicate, there is added the augment 'nut' (n) to the short 'a' of the root which ends in a double consonant

Note —Why do we say 'containing two consonants'? आट, आटतु, आटुः ॥

With regard to नुट augment, ऋ is considered like र as आनृधतु, आनृधु । This proceeds on a vartika to be found under the Pratyahâra sutra ऋऌक् । The vârtika is नुड्विधि–लादेश–विनामेषु ऋकारे प्रतिविधातव्य । The examples of लादेश are क्लृप्त, क्लृप्तवान्, (See VIII 2 18) and of विनाम are नर्नृणाम and भर्तृणाम ॥

Therefore अर्द+णल्=आ+नुट+अर्द+णल्=आनर्द । आनर्दतु । आनर्दु । आनर्दिथ । आनर्दथु । आनर्द आनर्द । आनर्दिव । आनर्दिम । लुट्–अर्दिता । लृट्–अर्दिष्यति । लोट्–अर्दतु लङ–आर्दत । लिङ–अर्देत् । आशीर्लिङ–अर्द्यात । लुङ–आर्दीत्, but when the augment is elided the form is अर्दीत् as in मा भवानर्दीत् । The Vriddhi is prohibited by नेट (VII 2 4 S 2268)

Desiderative, अर्दिदिषति । Past Participle समर्णः, न्यर्णः व्यर्णः, अभ्यर्णः (VII 2 24 and 25 S 3064 and 3065)

57 नर्द । 58 गर्द to bellow, roar, sound.

This is one of the eight roots not exhibited with an initial ण । The result is that after an alterant upasarga the न remains unchanged. As प्रनर्दति । So also गर्दति लिट्–जगर्द । Nouns :— गेहेनर्दी (see the Pâtre-samitâdaya group) गर्दभः 'an ass.'

'तर्द ५९ हिंसायाम्' । तर्दति ॥

59. तर्द 'to hurt, injure' It is a Transitive verb.

लट्–तर्दति &c like नर्द and Noun : दण्डोपतर्दं गाः कालयति ॥

'कर्द ६० कुत्सिते शब्दे' । कुत्सिते कोष्ठे । कर्दति ॥

60. कर्द 'to rumble as the bowels.'

लट्–कर्दति &c like नर्द । Noun — कर्दमः ॥

'खर्द ६१ दन्दशूके' । दंशहिंसादिरूपायां दन्दशूकक्रियायामित्यर्थः । खर्दति । चखर्द ।

61. खर्द 'to bite, sting.' The word is दन्दशूक as well as दन्तशूक meaning the action of biting with the teeth.

लट्–खर्दति । लिट्–चखर्द ॥

'अति ६२ अदि ६३ बन्धने' । अन्तति । आनन्त । अन्दति । आनन्द ॥

62 अति । 63 अदि 'to bind.' "The Dravidas read the root as अत, the Aryas read it as अद" according to Dhanapâla. According to Maitreya, Swami Kâshyapa, Sammatakâra &c both roots are correct.

लट्–अन्तति । लिट्–आनन्त, आनन्ततुः, आनन्तिथ । आनन्तिव ॥

लुट्–अन्तिता, &c. । Desiderative: अन्तितिषति । Causative अन्तयति; A or आन्तितत् ।

Nouns :— अन्तः 'end, boundary.' अन्तिमम् अन्तिकः । So also from अन्द् we have लट्–अन्दति । लिट्–आनन्द । Nouns अन्दुः, अन्दुक. ॥

'इदि ६४ परमैश्वर्ये' । इन्दति । इन्दांचकार ॥

64. इदि 'to be powerful.'

लट्–इन्दति । लिट्–इन्दाञ्चकार । लुट्–इन्दिता ॥

Nouns — इन्द्रः 'Indra' इन्दिरा । इन्दुः 'moon.' 'India' (?) Hindu

'बिदि' ६५ अवयवे । पवर्गतृतीयादिः । बिन्दति । अवयवं करोत्यर्थः । भिदि इति पाठान्तरम् ॥

65. बिदि 'to split, to divide, to form apart' The root *begins* with the labial ब and not व ॥ The word अवयव here means the *action* of making parts.

लट्–बिन्दति । लिट्–बिबिन्द । लुट्–बिन्दिता । लृट्–बिन्दिष्यति । लोट्–बिन्दतु । लङ्–अबिन्दत् । लिङ्–बिन्देत् । आशी–बिन्द्यात् ॥

Noun : बिन्दुः ॥ In the Sammata the root is exhibited as भिदि । लट्–भिन्दति ।

'गडि ६५ वदनैकदेशे' । गण्डति । 'अन्तत्यादयः पञ्चैते न तिङ्विषया' इति काश्यपः । अन्ये तु तिङमपीच्छन्ति ॥

65 (*a*) गडि 'the action relating to cheek.' As गण्डति ॥

Noun गण्डः 'cheek.'

According to Kâśyapa, the five roots अति, अदि, इदि, बिदि and गडि are not capable of being conjugated, they are roots from which nouns only are derived, and not finite verbs. Others however, hold that these roots are conjugated with the Personal endings

'णिदि ६६ कुत्सायाम्' । निन्दति । प्रणिन्दति ॥

66 णिदि 'to blame, censure, find fault with revile, reproach, condemn' • लट्-निन्दति । लिट्-निनिन्द, निनिन्दिथ, निनिन्दिव । लुट्-निन्दिता &c.

With an alterant upasarga, we have प्रणिन्दति । The root is also exhibited as निदि, and we have two forms प्रणिन्दनम् or प्रनिन्दनम् in the Vritti.

Noun : निन्दकः ।

'टुनदि ६७ समृद्धौ' ॥

67. टुनदि 'to be glad, be pleased, delighted, satisfied rejoice at.

The टु is indicatory because it is so taught in the next sûtra.

२२८९ । आदिर्ञिटुडवः । १ । ३ । ५ ॥

उपदेशे धातोराद्या एते इतः स्युः । नन्दति । इदित्वान्नलोपो न । नन्द्यात् ॥

2289. The initial ñi, ṭu or ḍu of a root as taught in the Dhâtupâtha is 'it.'

The real root, therefore, is नन्द ॥

लट्-नन्दति । लिट्-ननन्द । लुट्-नन्दिता । As it has an indicatory इ, the nasal is not elided in the Benedictive, as नन्द्यात् । Nouns —नन्दनः, ननान्दा, ननान्दारौ (न नन्दति) । Desiderative : निनन्दिषति । Intensive नानन्द्यते । Yan luk नानन्दीति or नानन्ति । Causative नन्दयति, Aor अननन्दत् ।

'चदि ६८ आह्लादे' । चचन्द ॥

68 चदि to be glad or rejoiced, to shine'

लट्-चन्दति । लिट्-चचन्द । लुट्-चन्दिता &c

Nouns : चन्दनः । चन्द्रः । चन्द्रकम् । चन्दिरः ॥

'त्रदि ६९ चेष्टायाम्' । तत्रन्द ॥

69. त्रदि 'to act, perform some functions, to try, strive, to be busy or active.' Another reading is त्रुदि ॥

लट्-त्रन्दति । लिट्-तत्रन्द लुट्-त्रन्दिता &c

'कदि ७० क्रदि ७१ क्लदि ७२ आह्वाने रोदने च' ॥ चकन्द । चक्रन्द चक्लन्द ॥

70 कदि । 71. क्रदि । 72 क्लदि 'to cry weep, shed tears, to call out to, to exclaim'

लट्-कन्दति, क्रन्दति and क्लन्दति ॥ लिट्-चकन्द, चक्रन्द, चक्लन्द ॥

Nouns :—क्रन्दनः, कन्दरः, कन्दलः, कन्दली &c

'क्लिदि ७३ परिदेवने' । चिक्लिन्द ॥

73 क्लिदि 'to lament.' As क्लिन्दति, लिट्-चिक्लिन्द &c

'शुन्ध ७४ शुद्धौ' । शुशुन्ध । शशोध । शुध्यात् ॥

अथ कवर्गीयान्ता अनुदात्तेतो द्विचत्वारिंशत् ॥

74. शुन्ध 'to be purified or cleansed, to cleanse, purify'

लट्-शुन्धति । लिट्-शुशुन्ध । लुट्-शुन्धिता । लृट्-शुन्धिष्यति । लोट्-शुन्धतु । लङ्-अशुन्धत । लिङ्—शुन्धेत् ॥

In the Benedictive, however, the nasal is elided, as it is the original न of the root, and not the इदित नुम । The affixes of the Benedictive being कित् the sûtra अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति (VI 4. 24 S, 415) applies : Therefore, we have शुध्यात् । Intensive शोशुध्यते । Past Part. शुधित शुधितवान् । Gerund शुधित्वा ॥

* *Here end the 38 roots whose final is a dental.*

SUB SECTION 4

NOTE :—The author of the Dhâtupâṭha commenced his book with the root भ्‍प ending in a dental, because that root had an auspicious meaning So to be consistent he gave the Atmanepada and the Parasmaipada roots ending in a dental But now he arranges the roots alphabetically; beginning with the roots whose final is a guttural (कवर्ग)

Forty-two roots ending in a guttural which are Atmanepadi

'शीक ७५ सेचने' । स सख्यादि' । 'दन्त्यादि.' इत्येके । शीकते । शिशीके ॥

75 शीक (सीक) 'To wet, sprinkle' The root begins with the palatal श, but according to Dhanapâla and Kâśyapa it has a dental स । They read it in the list of roots that do not change स to ष, (सपि सृज़ि स्तृ स्त्या सीक &c) । लट्—शीकते । लिट—शिशीके । लुट—शीकिता । लृट्-शीकिष्यते । लोट्-शीकताम् । लङ्—अशीकत । लिङ्-शीकेत । आर्शी-शीकिषीष्ट । लुङ्—अशीकिष्ट । लृङ=अशीकिष्यत ॥

Passive शीक्यते । *Desiderative* शिशीकिषते । *Intensive* शेशीक्यते । *Yaṅ luk* शेशीकिति or शेशीक्ति । Aor अशेशीकीत् । अशेशीक

Causative शीकयति, Aor अशिशीकत् । Noun शीका

'लोकृ ७६ दर्शने' । लोकते । लुलोके ॥

76 लोकृ 'to see, view, perceive'

लट—लोकते । लिट-लुलोके &c When meaning 'to speak' it is Churâdi

'श्लोक ७७ संघाते । सघातो ग्रन्थ । स चेह ग्रथ्यमानस्य व्यापारो ग्रन्थितुर्वा । आद्ये ऽकर्मको द्वितीये सकर्मक । श्लोकते ॥

77 श्लोकृ 'to heap together, collect' संघात means collection or book. According to Swâmi and others the root means the act of being composed into a book According to Kâśyapa and others, it means the act of the composer It therefore means 'to praise, or compose in verse, versify' In the first case it is Intransitive, in the second case Transitive

लट—श्लोकते । &c

'द्रेकृ ७८ ध्रेकृ ७९ शब्दोत्साहयो' । उत्साहो वृद्धिरौद्धत्य च । दिद्रेके । दिध्रेके ॥

78 द्रेकृ । 79 ध्रेकृ 'to sound, to grow, increase to show joy, be exhilerated' उत्साह means according to Chandra 'to increase' and according to Swâmi 'to be arrogant or bold' Another reading is शब्दोत्साहे 'to encourage one by words,' This is the view of Kâśyapa who says द्रेकते means शब्देनोत्साहं करोति ॥

Thus लट—द्रेकते । लिट—दिद्रेके । लुट=द्रेकिता &c

So also with ध्रेकृ । Its लिट् is दिध्रेके ॥

Noun द्रेकण ॥

'रेकृ ८० शङ्कायाम्' । रेकते ॥

80 रेकृ 'to doubt, to suspect.' When preceded by आ it has the meaning of 'to doubt' as in the sentence "आरेकं सपय यातु"

लट=रेकते । लिट=रिरेके । लुट=रेकिता

'सेकृ ८१ स्रेकृ ८२ स्रकि ८३ श्रकि ८४ श्लकि ८५ गतौ' । आद्यौ दन्त्यादय । द्वौ तालव्यादी अधोपदेशत्वाच्च ष । सिषेके ॥

81 सेकृ । 82 स्रेकृ । 83 स्रकि । 84 श्रकि । 85 श्लकि 'to go, move' The first three begin with a dental स, the last two with a palatal श । The former being taught

with स and not ष, there is no change of this स into ष after alterant Prepositions &c
लट्-सेकते । लिट्-सिसेके । लुट्-सेकिता, &c
,, स्रेकते । ,, सिस्रेके । ,, स्रेकिता
,, सङ्कते । ,, ससङ्के । ,, सङ्किता
,, श्रङ्कते । ,, शश्रङ्के । ,, श्रङ्किता
,, श्लङ्कते । ,, शश्लङ्के । ,, श्लङ्किता ॥

81 85 (continued). Maitreya reads a third root श्रेक also Some read in this connection the root स्रेक also but it is anârsham, because it is not read by Patañjali in the list of exceptions to roots that begin with ष in the Dhatupâtha

शकि ८६ शङ्कायाम् । शङ्कते । शशङ्के ॥

86 शकि 'to doubt, be uncertain, hesitate, be doubtful, to dread, fear suspect, mistrust'

लट्—शङ्कते । लिट्-शशङ्के । लुट्-शङ्किता । Desiderative शिशङ्किषते । Intensive शाशङ्क्यते । Yan luk शाशङ्कीति or शाशङ्क्ति । Imperfect, अशाशन् ॥

Nouns : शङ्का । शङ्कुला ॥ Cf शक्ल of Svâdi (15) and of Divâdi (78)

अकि ८७ लक्षणे । अङ्कते । आनङ्के ॥

87. अकि 'to mark, stamp.'

लट्-अङ्कते । लिट्-आनङ्के । लुट्—अङ्किता । Desiderative अञ्चिकिषते ॥

Nouns —अङ्कनम् । अङ्कुर ।

Cf अकि 'to move in a curve' further on (829) and अङ्क of Churadi (382)

वकि ८८ कौटिल्ये । वङ्कते ॥

88 वकि 'to go or move crookedly'

लट्-वङ्कते । लिट्-ववङ्के । लुट—वङ्किता ॥

Nouns : ववङ्कनम । वङ्कि ॥

मकि ८९ मण्डने । मङ्कते ॥

89 मकि 'To decorate, to adorn'

लट्-मङ्कते । ममङ्कनम् । No change of न to ण ॥

Noun मङ्कि ॥

कक ९० लौल्ये । लौल्य गर्वश्चापल्य च । ककते । चकके ॥

90. कक 'to be unsteady, to be proud लौल्य - pride and unsteadiness

लट्-ककते । लिट्-चकके । लुट-ककिता ॥

Noun—काक ॥

कुक ९१, वृक ९२ आदाने । कोकते । चुकुके । वर्कते । ववृके ॥

91 कुक । 92 वृक 'to take accept seize'

लट—कोकते । लिट्—चुकुके । लुट्—कोकिता ॥
,, वर्कते । ,, ववृके । ,, वर्किता ॥

P. P कुकितम् or कोकितम । Noun—प्रकोकनम् or प्रकोकणम , कोक । कोकिल । Desiderative चुकुकिषते or चुकोकिषते । Gerund कु (को) कित्वा । The Desiderative of वृक is विवर्किषते । Intensive वरीवृक्यते । Yan luk वर्वर्क्ति or वरिवर्क्ति or वरीवर्क्ति or वर्वृकीति or वरिवृकीति or वरीवृकीति । Imp अवर्वृकीत अवर्वर्क । Aor अवर्वर्कीत् अवर्वर्किष्टाम् &c Causative वर्कयति । Aor अववर्कत् or अवीवृकत् । Nouns वृक 'wolf' वार्कीय । वर्कर : 'a young animal'

+ ऋदुपधेभ्यो लिटः कित्वं गुणात्पूर्वविप्रतिषेधेन + ॥

Vârt The affixes of the Perfect are कित् after roots that have a penultimate ऋ, and, even the subsequent rule of Guna is superseded in the case of these By I 2 5, S 2242 the affixes of लिट् are कित् after roots that do not end in a conjunct consonant Thus मिद=मिमिदतुः। मिमिदुः। Here the कित्व is nitya, and guna is anitya But in ववृते both the कित्व and the guna are anitya; *therefore guna being taught subsequent to कित् would take effect.* This is prevented by the present vârtika by purva vipratishedha.

षक ९३ तृप्तौ प्रतिघाते च । चकते । चेके ॥

93 चक 'to be satiated,' 'to repel' Note.—Dhanapâla and Maitreya and others give these two meanings. But Kshiraswâmi and Śâkaṭâyana give the first meaning only

लट्.-चकते । लिट्.-चेके । लुट्.-चकिता ॥ Noun चकोरः ॥

ककि ९४, वकि ९५, श्वकि ९६, त्रकि ९७, ढौकृ ९८, त्रौकृ ९९, ष्वष्क १००, वस्क १०१, मस्क १०२, टिकृ १०३, टीकृ १०४, तिकृ १०५, तीकृ १०६, रघि १०७, लघि १०८, गत्यर्थाः । कङ्कते । डुढौके । तुत्रौके । ※ सुब्धातुष्टिवुष्वष्कतीनां सत्वप्रतिषेधो वक्तव्यः ※ । ष्वष्कते । षष्वष्के ॥

'लघि भोजननिवृत्तावपि । अत्र 'तृतीयो दन्त्यादिः' इत्येके ॥

94. कक । 95 वंक् । 96 श्वंक् । 97. त्रंक् । 98 ढौक । 99. त्रौक । 100 ष्वष्क् । 101. वस्क् । 102 मस्क् । 103. टिक । 104 टीक । 105 तिक् । 106 तीक् । 107. रंघ् । 108. लघ 'To move 'to go'

94 लट्.-कङ्कते । लिट -चकङ्के । लुट्.-कङ्किता &c

95. लट्.-वंकते । लिट्.-ववङ्के । लुट्.-वङ्किता &c Noun वक्रम्, वाङ्कनम् ॥

96 लट्.-श्वङ्कते । लिट्.-शश्वङ्के । लुट्.-श्वङ्किता &c

97. त्रक लट्.-त्रङ्कते । लुट्.-त्रङ्किता । लिट्.-तत्रङ्के ॥

98. लट्.-ढौकते । लिट्.-डुढौके । लुट्.-ढौकिता ॥

99 लट्-त्रौकते । लिट-तुत्रौके । लुट्.-त्रौकिता ॥

100. लट्.-ष्वष्कते । लिट्.-षष्वष्के । लुट -ष्वष्किता ॥

The sûtra VI. 1 64 S 2264 does not apply to ष्वष्क, and so the initial ष is not changed to स because of the following

Vârt —Prohibition of the change of ष into स must be stated of the roots *derived from nouns*, and of ष्ठिव and ष्वष्क । Thus from the noun षोडन् 'he who has *six teeth*,' we have षोडयति 'he desires a Shodan,' without change of ष । Some read the root as स्वष्क with a dental स । The root श्वंक is also read as श्वङ्क् by some

101. लट्.-वस्कते । लिट्. - ववस्के । लुट्.-वस्किता ॥

102 लट्.-मस्कते । लिट्.-ममस्के । लुट्.-मस्किता ॥

103 लट्.-टेकते । लिट्.-टिटिके । लुट्.-टेकिता । Similarly तेकते ॥

104 लट्.-टीकते । लिट्.-टिटीके । लुट्.-टीकिता । Similarly तीकते ॥

107. लट्.-रङ्घते । लिट्.-ररङ्घे । लुट्.-रङ्घिता ॥

108 लट -लङ्घते । लिट्.-ललङ्घे । लुट्.-लङ्घिता ॥ The root लङ्घ has the meaning of 'to fast' also

Nouns :—लघु लघिमा । रघु ॥

अघि १०९, वघि ११०, मघि १११, गत्याक्षेपे ।

गत्याक्षेपो निन्दा । 'गतौ गत्यारम्भे च' इत्यन्ये । अङ्घते वनङ्घे । वङ्घते, मङ्घते ॥

109. अंघ । 110 वंघ । 111. मंघ । 'to go,' 'to blame.' According to Swâmi it means also 'to commence, set about'

109. लट् – अंघते । लिट् – आनंघे । लुट् – अंघिता । Des अञ्जिघिषते । Caus अंघयति । Aor आञ्जिघत् ॥

110 लट् – वंघते । लिट् — ववंघे । लुट् – वंघिता ॥

111. लट् – मंघते 'he goes' लिट् – ममंघे । लुट् – मंघिता ॥

११२ मघि कैतवे च ।

112. The root मंघ means 'to cheat' also : in addition 'to go,' 'to blame. As मंघते 'he cheats'

राघृ ११३, लाघृ ११४, द्राघृ ११५, सामर्थ्ये । राघते । लाघते । ११६ ध्राघृ इत्यपिकेचित् । ११७ द्राघृ । आयामे च । आयामो दैर्घ्यम् ॥ द्राघते ॥

113. राघ । 114. लाघ । 115 द्राघ (116 ध्राघ) 'to be able, to suffice' 117, The root द्राघ means also 'to exert, to stretch' Âyâma means "stretching" according to Kauśika, and 'vexing, tormenting' according to Svâmi

लट् – राघते । लिट् – रराघे । लुट् – राघिता । Desiderative रिराघिषते Inten : राराघ्यते, राराघीति, राराग्धि । लङ् – अराराक् । Causative राघयति Aor. अरराघत् ॥

114 लट् – लाघते । Noun उन् लाघः ॥

115. लट् – द्राघते ॥

श्लाघृ ११८ कत्थने । श्लाघते ॥

118 श्लाघ् 'to praise, extol, commend, applaud'

लट्-श्लाघते । Thus देवदत्ताय श्लाघते 'He extols Devadatta' See I. 4. 34 S 572

According to some, the root means also 'to boast of, be proud of,' 'to flatter, coax.' As श्लाघमानः परस्त्रीभ्यः तत्राागाद् राक्षसाधिपः । Bhatti , VIII. 73.

Here end the forty two âtmanepadi roots whose final is a guttural.

Sub Section V

अथ परस्मैपदिनः पञ्चाशत् ॥

Now the following fifty roots are Parasmaipadî

फक्क ११९ नीचैर्गतौ ॥

नीचैर्गति मन्दगमनम् असद् व्यवहारश्च । फक्कति । पफक्क ॥

119. फक्क 'to move slowly go softly. glide, creep, to act wrongly.' The words नीचैर्गति mean 'moving slowly,' and 'ill behaviour'

लट् – फक्कति । लिट् – पफक्क । लुट् – फक्किता । लृट् — फक्किष्यति । लोट् — फक्कतु । लङ् – अफक्कत् । वि-लिङ् – फक्केत् । आ लिङ् – फक्क्यात् । लुङ् — अफक्कीत् । लृङ् – अफक्किष्यत् ॥

Pass — फक्क्यते । Desid : पिफक्किषति । Intens. पाफक्क्यते । Yanluk पाफक्कीति । पाफक्ति ॥ Causative फक्कयति । Aor अपफक्कत् ॥

तक १२० हसने । तकति ॥

120 तक 'to laugh at, deride, scoff', to bear, endure'

लट-तकति । लिट-तताक, तेकतु । लुट्-तकिता । लुङ्-अतकीत or अताकीत (VII 2 7 S 2284) । सकर्म with यत् ॥

तकि १२१ कृच्छ्र जीवने । तङ्कति ॥

121 तक 'to live in distress'

लट्-तङ्कति । लिट-ततङ्क । लुट-तङ्किता । The Imperfect Yan luk is अतातन् ॥

[शुक १२२ गतौ ॥

शोकति । शुक । शुक । इति मैत्रेयः ॥]

[122 शुक 'to go' लट्-शोकति । Noun शुकः शुक । This root is read after √तक by Maitreya He gives the above examples शुक and शुक। It does not appear correct For if there be a radical like शुक from which could be derived regularly the noun शुकः by affix क under III 1 135 S 2897 then there was no necessity of forming this word under the Unâdi III 42 (शुकवल्कोल्का) from the √शुभ with the affix कन् and the elision of भ । So also if शुक be formed regularly by adding रक to √शुक, there was no necessity of forming this word irregularly by Unâdi II 28 (स्फायितञ्चि &c)]

बुक्क १२३ भषणे । भषणं श्वरवः । बुक्कति ॥

123 बुक्क 'to bark' Bhashana means here, the cry or barking of the dog

लट्-बुक्कति । लिट्-बुबुक्क । लुट्—बुक्किता । This root is found in the Churadi class also (173)

कख १२४ हसने । प्रनिकखति ॥

124 कख 'to laugh'

लट्—कखति । लिट्—चकाख । लुट्—कखिता । लुङ्—अकखीत or अकाखीत् । प्रनिकखति ॥

ओखृ १२५, राखृ १२६, लाखृ १२७, द्राखृ १२८, ध्राखृ १२९, शोषणालमर्थयोः । ओखति । ओखाचकार ॥

125 ओखृ । 126 राखृ । 127, लाखृ । 128 द्राखृ । 129 ध्राखृ 'to be dry,' 'to be sufficient, to refuse, to ward off'

लट्—ओखति । लिट—ओखां चकार । लुट्—ओखिता &c ,
Desid. ओचिखिषति । Caus ओखयति । लुङ—मा भवान् ओचिखत् ॥

So also राखति । Intens अरराख्यत् ॥
So also लाखति । द्राखति । ध्राखति ॥

शाखृ १३०, श्लाखृ १३१, व्याप्तौ । शाखति ॥

130 शाखृ । 131 श्लाखृ 'to pervade, to occupy'.

लट्—शाखति । लिट्—शशाख &c. लट—श्लाखति, &c

Noun शाखा 'branch' प्रतिशाखमर्थं = प्रतिशाख भवं । Formed by यत् (IV 3 59, S 1436) विशाखा 'the Visâkhâ asterism'

उख १३२, उखि १३३, वख १३४, वखि १३५, मख १३६, मखि १३७, णख १३८, णखि १३९, रख १४०, रखि १४१, लख १४२, लखि १४३, इख १४४, इखि १४५, ईखि १४६, (१४७ भुखि or वखि, १४८ वख, १४९ त्रखि, १५०, त्रिखि, १५१ शिख), वल्ग १५२, रगि १५३, लगि १५४, अगि १५५, वगि १५६, मगि १५७, तगि १५८, त्वगि १५९, श्रगि १६०, श्लगि १६१, श्वगि १६२, इगि १६३, रिगि १६४ लिगि १६५, गत्यर्थाः ॥

द्विगोदात्ताः परस्मैपदिनः । गत्यर्थानामप्येषाम् । इह खान्तेषु रिख त्रख त्रिखि शिखि इत्यपि चतुरः केचित् पठन्ति ॥

132 to 165 उख &c 'to go, to move' The roots ending in kh are fifteen, those ending in g are thirteen Some read four additional roots ending in kh, namely rikh, trakh, trikhi, and sikhi

लट् – ओखति । लिट् – उवोख, ऊखतु, उवोखिथ, उवोख । लुट् – ओखिता । लुङ् – अ+ओखीत् as मा भवानोखीत् । Caus — ओखयति । Aor मा भवानुचिखत् । Des I—ओचिखिषति । Pass Part ओखितम् । Gerund ओखित्वा । Nouns उख 'a sage' उखा ।

In forming the Perfect उख+णल् the following sûtra applies

✓ २२९० । अभ्यासस्यासवर्णे । ६ । ४ । ७८ ॥

अभ्यासस्य इवर्णोवर्णयोरियङुवङौ स्तोऽसवर्णेऽचि । उवोख । सन्निपातपरिभाषया 'इजादेः – (२२३७) इत्याम् । ऊखतुः । ऊखुः । इह सवर्णदीर्घस्याभ्यासह्रस्वेन बाधो न भवति सकृद्गतन्यायात् । धात्वादेः षः सः प्रत्ययलक्षणप्रयुक्ता ह्रस्वो कृत सतो दीर्घः ॥

+ वाऽन्तरङ्ग बलीय इति न्यायात्वात्वात् । उखति । ववखतु । मखति । ममखतु ।

त्वगि कम्पने च ॥

2290 इयङ् and उवङ् are substituted for the इ and उ of a reduplicate, before a non homogenous vowel.

Therefore उ+ओख+अ=उव्+ओख+अ=उवोख । When by Guna, the root assumes the form ओख it becomes a 'heavy' vowelled root: and the Perfect ought to be formed by the addition of आम् periphrastically by III 1 36 S 2237 but this is not so because of the maxim सन्निपात &c. ("that which is taught in a rule the application of which is occasioned by the combination of two things, does not become the cause of the destruction of that combination" See VII 1, 9 S 203). Here उ was changed to ओ by the presence of णल्, and if आम् be added, it will cause the elision of its progenitor णल् by II, 4 81 S. 2238 which the maxim prevents

The dual is formed thus:— उख + उख् + अतुस् = उ + उख् + अतुस् = ऊखतुः । The Plural is ऊखुः । The affixes being कित् there is no guna, and consequently no उवङ substitution, as the vowels are now homogenous This single substitute long ऊ (उ+उ=ऊ) may be considered as the final of the first or the beginning of the second (VI 1 85 S 75). Considering it as final of the first, namely, as the long ऊ of the reduplicate (abhyasa), it requires to be shortened by VII 4 59 S 2180

[But because the rule of shortening depends upon abhyâsa alone and is therefore antaranga, while the savarna lengthening is Bahiranga, as it depends upon two, namely the precedent and the subsequent, therefore अन्तरङ्ग बहिरङ्ग applies &c ...

It is not shortened, because it had already been once shortened before, and "an operation once performed on a stem &c., is not repeated again"—is the maxim that would apply.

NOTE:—When was the first उ shortened ? It was shortened by VII. 4 59, S. 2180 *as soon as* उख् *was reduplicated to* उ+उख् । But it was already short how could it be shortened ?

Ans. Rules of grammar act like clouds (which rain both on sea and on land though raining on sea is useless), The rule of ह्रस्वः S. 2180 therefore substitutes a short उ in the place of the already existing short उ. Thus उ + उख् = उ + उख् (VII. 4 59 S. 2180) = ऊख् ॥

But why should Rule S. 2180 apply *first* and not the rule of lengthening ? In other words, why should we not make उ+उख्=ऊख् first and then apply the rule of shortening ?

The rule of shortening being a rule applicable to *anga* (or stem) is stronger than the rule of lengthening (अकः सवर्णे दीर्घः) on the maxim

Paribhâsha : A rule relating to a stem (aṅga) is stronger than a rule relating to letters.

Therefore, the ह्रस्वः (S. 2180) applies first.

Another reason for its applying first is that it is *subsequent* in order to the rule of lengthening.

Thus उ+उख्+अतुः = उ + उख्+अतुः (S. 2180 short उ for short उ)=ऊखतुः (lengthening). Similarly ऊखुः ॥

Similarly may be conjugated the other roots given above. Thus उंखति लिट् - उंखांचकार । आशीर्लिङ् = उख्यात् ॥

Similarly √वख् gives us ; लट्-वखति, लिट्=ववाख ; ववखतुः, There is not ए of VI. 4. 120 S. 2260, nor the elision of the abbyâsa (VI. 4. 120 S. 2260), *because its initial is* व *(VI 4. 126 S. 2263)* Similarly वंखति, मेखतुः &c.

133. उखि । उङ्खति । लिट्=उङ्खाञ्चकार । लुट् उङ्खिता । Des. उञ् चिखिषति *Caus.* उङ्खयति । *Aor* औञ् चिखत् । 134. वख । वखति । ववाख, ववखतुः । वखिता लुङ् अवखीत् or अवाखीत् । 135. वखि । वंखति । 136. मख मखति । ममाख । मखिता 137. मखि । मंखति । 138. णख (नख) नखति । 139. णखि । नंखति । 140. रख रखति 141. रखि । रङ्खति । 142 लख । लखति । 143. लखि । लङ्खति । 144 इख इखति । लिट्-इयेख । लुट - इखिता । 145. इखि । इङ्खति । इङ्खाञ् चकार । 146. ईखि (ईख) ईंखति । ईंखांचकार । 147. वुखि or वखि । Chandra reads this root here.

148. वल्ग । }
149. ह्वलि } These three roots are read here in the Sammatâ.
150. त्रिखि }

151 त्रिख । The Dravidas read this here. Thus there are 19 roots ending in ख ॥

152. वल्ग । वल्गति । 153. रगि । रङ्गति । Noun: रङ्गः । 154. लगि । लङ्गति । Past Part विलगितः and लङ्गितः । 155 अगि । अङ्गति । Noun, अङ्गः "Aṅga country." अङ्ग "member." अग्निः 'fire' अगम्, अङ्गारः । अङ्गुलिः । अङ्घ्रिः । 156. वगि । वङ्गति । *N* वङ्गः ॥

157. मगि । मङ्गति । N. मङ्गलम् । 158. तगि । तङ्गति । 159. श्वगि (त्विगि) श्वङ्गति । 160. थगि । थङ्गति । 161. श्लगि । श्लङ्गति । 162 श्वगि । श्वङ्गति । 163. इगि । इङ्गति । 164 रिगि । रिङ्गति । 165 लिगि लिङ्गति ।

त्वगि १६६ कम्पने च ।

166 त्वगि means 'to tremble' also As त्वङ्गति 'he trembles'

युगि १६७ जुगि १६८ बुगि १६९ वर्जने । युङ्गति ॥

167 युगि
168 जुगि } वर्जने to leave
169 बुगि (वुगि, फगि) As युङ्गति, जुङ्गति बुङ्गति &c,

घघ १७० हसने । घघति । जघाघ ॥

दघि १७१ पालने । लघि १७२ शोषणे ॥

मघि १७३ मण्डने । मङ्घति ॥

शिघि १७४ आघ्राणे । शिङ्घति ॥

170 घघ (गघ घघ) हसने 'to laugh' As घघति । जघाघ । घघिता । 171 दघि पालने 'to protect' 172 लघि 'शोषणे । to dry' 173 मघि मण्डने 'to dress' मङ्घति मघन (मुघ) 174 शिघि । आघ्राणे to smell शिङ्घति ।

Here end Parasmaipadi roots whose final is a guttural

Sub Section VI

Now we take up the roots ending in *ch* There are twenty one Atmanepadi roots

वर्च १७५ दीप्तौ । वर्चते ॥

175 वर्च दीप्तौ 'To shine' लट —वर्चते । लिट्—ववर्चे लुट —वर्चिता । लृट —वर्चिष्यते । लोट —वर्चताम्—लङ—अवर्चत । विधिलिङ—वर्चेत । आशीर्लिङ । वर्चिषीष्ट लुङ —अवर्चिष्ट । लृङ—अवर्चिष्यत । यक्—वर्च्यते । णिच्—वर्चयति । Aor अववर्चत । सन् । विवर्चिषते । यङ—वावर्च्यते । Yan luk वावर्चीति or वावर्क्ति । Aor अवावर्चत्, अवावर्क् ॥

Noun वर्च 'vigour' 'fæces' ब्रह्मवर्चसम् । Adjective वर्च्यम् ॥

षच १७६ सेचने च । सचते । सेचे । सचिता ॥

176 षच सेचने 'to sprinkle to serve' लट्—सचते । लिट्—सेचे । लुट्—सचिता । लृट्—सचिष्यते । लोट्—सचताम् । लङ—असचत । विधिलिङ—सचेत । आशीर्लिङ — सचिषीष्ट । लुङ—असचिष्ट । णिच-साचयति । Aor असीषचत् । सन्-सिसचिषते (VIII 3 61 S 2637) यङ । सासच्यते । Yan luk सासक्ति । Noun सक्तु । सक्तुन । सचिव ॥

लोचृ १७७ दर्शने । लोचते । लुलोचे ॥

177 लोचृ । दर्शने । To see लोचते । लुलोचे । लोचिता । Des लुलोचिषते । Inten लोलोच्यते, लोलोचीति लोलोक्ति ॥ Caus लोचयति । Aor अलुलोचत ॥

शच १७८ व्यक्तायां वाचि । शेचे ॥

178 शच व्यक्तायां वाचि to speak distinctly शचते । शेचे । शचिता । N शची ॥

श्वच १७९ श्वचि १८० गतौ । श्वचते । श्वञ्चते ॥

179 श्वच (श्वज)
180 श्वचि (श्वञ्ज) } गतौ To go श्वचते । शश्वचे । श्वचिता । श्वञ्चते । श्वञ्चिता ॥

कच १८१ बन्धने । कचते ॥

181 कच बन्धने to bind कचते । चकचे । कचिता । N कच । काच ॥

कच १८२, काचि १८३, दीप्तिबन्धनयोः । चकचे । चकाञ्चे ॥

182 कच } दीप्तिबन्धनयो to shine, to bind कचते । चकचे । कचिता
183 काचि } काञ्चते । चकाञ्चे &c Nouns कञ्चुक । काञ्चनम् । काञ्चि

मच १८४, मुचि १८५, कल्कने । कल्कनं दम्भ शाठ्यं च । कथनम् इत्यन्ये । मेचे । मुमुञ्चे ॥

184 मच } कल्कने to cheat, to be vain Some say it means 'to brag or boast' also Thus मचते। मेचे। मचिता।
185 मुचि (मुचि मुच) } मुञ्चते। मुमुञ्चे मुञ्चिता। According to Chandra the root is मुच-मोचते ॥

मचि १८६ धारणोच्छ्रायपूजनेषु । ममञ्चे ॥

186 मचि (मञ्चु) धारणोच्छ्रायपूजनेषु also दीप्तौ। to wear, exalt, worship also glitter' As मञ्चते &c Noun मञ्च। Sâkatâyana does not read मुच, but मच and मचि only

पचि १८७ व्यक्तीकरणे । पञ्चते ॥

187 पचि। To explain The root डुपचष् 'to cook,' will be taught further on The पचि is also Chhândi लट्-पञ्चते। Noun पङ्क 'marsh पञ्चन् 'five पङ्क्ति ॥

ष्टुच १८८ प्रसादे । स्तोचते । तुष्टुचे ॥

188 ष्टुच प्रसादे। To be pleased लट्-स्तोचते। लिट्-तुष्टुचे। लट्-स्तोचिता। णिच -स्तोचयति। Aor अतुष्टुचत्। सन्-तुस्तुचिषते or तुस्तोचिषते। यङ्-तोष्टुच्यते। Yan luk तुष्टुचीति or तोष्टोक्ति। Noun स्तोक Gerund स्तुचित्वा or स्तोचित्वा (I 2 26 S 2617)

ऋज १८९ गतिस्थानार्जनोपार्जनेषु । अर्जते । नुड्विधौ चकारेफो हलत्वेन गृह्यते । तेन द्विहलत्वान्नुट् । आनृजे ॥

189 ऋज। To go 2 stand or be firm, strong earn or obtain or get Maitreya gives the meaning of ऊर्जन also

लट्-अर्जते। लिट्-आनृजे ऋज+ऋज्+ए=ऋ+ऋज+ए (VII 4 60 S 2179)=अर +ऋज+ए (VII 4 66 S 2244 read with I 1 51) The र is then elided by VII 4 60 S 2179 and we have अ+ऋज+ए=आ+ऋ+ऋज+ए (The lengthening by VII 4 70 S 2248, and नुट् by VII 4 71 S 2288)=आनृजे ॥ For the purposes of adding नुट् the ऋ is considered to have a र in it so that ऋज becomes equivalent to र्ज, so the root is considered to be one which ends in a double consonant, and thus makes S 2288 applicable लुट्-अर्जिता। लृट्-अर्जिष्यते। लोट्-अर्जताम्। लङ् -आर्जत। आशीर्लिङ्-अर्जिषीष्ट। लुङ्-आर्जिष्ट। यक्-आर्ज्यते। णिच-अर्जयति। Aor आर्जिजत्। सन्-अर्जिजिषते। Gerund अर्जित्वा। Adjective ऋज्यम् ॥

ऋजि १९०, भृजी १९१ भर्जने । ऋञ्जते । 'उपसर्गादृति-' (७४) इति वृद्धि.। प्राञ्जते । ऋञ्जाञ्चक्रे । आञ्जिष्ट । भर्जते । बभृजे । अभर्जिष्ट ॥

190 ऋजि, 191 भृजी। To parch The root भृज has a long î as indicatory लट्, ऋञ्जत, with प्र प्राञ्जते। The vriddhi is by VI 1 91 S 74 लिट् ऋञ्जाञ्चक्रे। Or आनृञ्जे according to Sammata and Tarangini But this is wrong लुट्-ऋञ्जिता। लट्-ऋञ्जिष्यते। लोट्-ऋञ्जताम्। लङ्-आर्ञ्जत। विधिलिङ्-ऋञ्जेत। आशीर्लिङ् —

कजिष्यते । लुङ्—भाजिष्ट । लृङ्—भाजिष्यत । णिच्—भाजयति । Aor. मा भवान् बभाजत । सन्—बिभाजिषते ।

191 भर्जी 'To parch' लट्—भर्जते । लिट्—बभृजे । लुट्—भर्जिता । णिच्—भर्जयति Aor अबीभृजत् or अबभर्जत् । सन्—बिभर्जिषते । यङ्—बरीभृज्यते । Yan luk बर्भृर्जीति or बरीभृजीति or बरिभृजीति or बर्भर्ति or बरिभर्ति or बरीभर्ति । Noun भर्गः ।

एजृ १९२, भ्रेजृ १९३, भ्राजृ १९४, (रेजृ १९५) दीप्तौ । एजांचक्रे ॥

192 एजृ 'to shine' लट्—एजते, with प्र, प्रेजते (VI 1. 904 S 87) लिट्—एजांचक्रे । लुट्—एजिता । णिच्—एजयति । Aor मा भवान् एजिजत । Des—एजिजिषते ॥

193 भ्रेजृ 'to shine' लट्—भ्रेजते । लिट्—बिभ्रेजे । लुट्—भ्रेजिता । णिच्—भ्रेजयति Aor. अबिभ्रेजत् । सन्—बिभ्रेजिषते । यङ्—बेभ्रेज्यते । Yan luk. बेभ्रेजीति or बेभ्रेक्ति ॥

194 भ्राजृ 'to shine' लट्—भ्राजते &c. like भ्रेजृ । णिच्—भ्राजयति । Aor. अबिभ्रजत् or अबभ्राजत । Noun भ्राजिष्णु विभ्राज् ॥

195. रेजृ 'to shine' Some read this root here But it appears as if it were a mistake For in explaining रेजते in रेजते अग्ने पृथिवीमखेभ्य, Bhatta Bhaskara says "rejate is a Vedic anomaly, the classical form being rajate" लट्—रेजते ॥

ईज १९६ गतिकुत्सनयोः । ईजांचक्रे ॥

196 ईज 'To go, to censure, blame' लट्—ईजते । लिट्—ईजांचक्रे । लुट्—ईजिता । Passive ईज्यते । Des ईजिजिषते । Caus ईजयति । Aor मा भवान् ईजिजत् The root ईज् is shortened first to इज before the affix चङ् and then reduplicated See VII 4 1 S 2314

ऋीज १९७ गतौ ॥

197 ऋीज to go This root is not found in the Siddhanta or the Madhaviya.

Here end the Atmanepadi roots whose final is a palatal

SUB SECTION VIII

अथ टिसप्रतिर्त्व्यन्ताः परस्मैपदिनः ॥

The following seventy two roots upto √vinj are Parasmaipadi

शुच १९८ शोके । शोचति ॥

198. √ śuch a 'to grieve.' Present. शोचति । Perfect. शुशोच । First Future शोचिता । Des शुशुचिषति or शुशोचिषति । Gerund शुचित्वा or शोचित्वा । Intensive शोशुच्यते । Yan luk शोशुचीति or शोशोक्ति । Caus शोचयति । Aor. अशूशुचत् । Noun शोचन । शुक् । शोक ॥

कुच १९९ शब्दे तारे । कोचति ॥

199 √, kuch a 'To utter a shrill cry as a bird,' Present. कोचति Perfect. चुकोच । First Future कोचिता । Noun कुच. ॥

कुञ्च २०० क्रुञ्च २०१ कौटिल्याल्पीभावयोः ॥ .

'अनिदिताम्'—(४१५) इति नलोपः । कुच्यात । कुच्यात् ॥

200 √ kuñch a, 201, √ kruñch a 'To make crooked,' 2 'To make small.' Present, कुञ्चति । Perfect चुकुञ्च । First Future कुञ्चिता । Des. चुकुञ्चिषति । Intensive चोकुच्यते (The nasal is elided by VI 4 24 S 415) Yan luk. चोकुञ्चीति । Imperfect अचोकुञ्चीत् । Caus. कुञ्चयति, Aor. अचुकुञ्चत् ।

Pass Part कुचितः । कुचितवान् । Gerund कुञ्चित्वा । Similarly is conjugated √ krunch ५, as क्रुञ्चति &c Nouns : क्रुङ् । क्रुञ्चा । क्रौञ्च । The nasal is elided in the Benedictive by VI 4. 24 S 415 as कुच्यात् and क्रुच्यात् ॥

लुञ्च २०२ अपनयने । लुच्यात् ॥

202 √ Luñcha 'to remove'

लट्–लुञ्चति । आशीर्लिङ्–लुच्यात् । Gerund लुचित्वा or लुञ्चित्वा (I 2 24 S 3325)

अञ्चु २०३ गतिपूजनयोः । अच्यात् । गतौ नुग्लोपः । पूजायां तु अञ्च्यात् ॥

203 √ Añchu 'to go,' 'to worship'

लट्–अञ्चति । लिट्–आनञ्च । लुट्–अञ्चिता । आशीर्लिङ् । अच्यात् or अञ्च्यात् । The nasal is elided when the sense is 'to go' (VI 4 30 S 421) But it is not elided when the meaning is 'to worship.' Pass Part । सम + अक्तम (VIII 2 48) । उत् + अक्तम । अञ्चितः (worshipped) Gerund अञ्चित्वा or अङ्क्त्वा । Nouns अञ्चनम्, प्रत्यञ्च प्रतीची, प्राचीनः ॥

वञ्चु २०४, चञ्चु २०५, तञ्चु २०६, त्वञ्चु २०७, म्रुञ्चु २०८, म्लुञ्चु २०९, म्रुचु २१०, म्लुचु २११, गत्यर्थाः । वच्यात् । चच्यात् । तच्यात् । त्वच्यात् । अम्रुञ्चीत् । अम्लुञ्चीत् ॥

204–211, √ Vañchu to √ mluchu 'To go.'

लट्-वञ्चति । लिट्—ववञ्च । लुट्–वञ्चिता । आशीर्लिङ्—वच्यात । णिच-वञ्चयते सन्—विवञ्चिषति । यङ्—वनीवच्यते । yan luk वनीवञ्चीति or वनीवङ्क्ति । Pass. Part. वक्तः । Active वक्तवान् । Gerund वङ्क्त्वा or वञ्चित्वा । प-वञ्च्यम वङ्क्यम । Nouns वक्रम्

205. √ Chañchu 'to go'.

लट्—चञ्चति । आशीर्लिङ्—चच्यात् । अच अञ्चत् । Noun चञ्चा 'effigy'. चञ्चल.

206 √ tañchu 'to go'

लट् – तञ्चति । आशीर्लिङ् – तच्यात् । Noun तक्रम् ॥

207 √ tvañchu 'to go'

लट्—त्वञ्चति । आशीर्लिङ्—त्वच्यात ॥

208 √ mrañchu 'to go.'

लट्—म्रुञ्चति । आशीर्लिङ् – म्रुच्यात् । लुङ् – अम्रुञ्चीत् ॥

209 √ mluñchu 'to go'

लट् – म्लुञ्चति । लुङ् – अम्लुञ्चीत् ॥

210 √ mruchu 'to go'

लट् – म्रोचति । लुङ् – अम्रोचीत् or अम्रुचत् by the next sûtra सन् – मुम्रुचिषति or मुम्रोचिषति । Pass Part म्रुचितम or म्रोचितम् । Gerund म्रुचित्वा or म्रोचित्वा ॥

211 √ mluchu 'to go'

लट्—म्लोचति । लुङ —अम्लोचीत् or अम्लुचत् by the next sûtra

√ २२९१ । जृस्तम्भुम्रुचुम्लुचुग्रुचुग्लुचुग्लुञ्चुश्विभ्यश्च । ३ । १ । ५८ ॥

एभ्यश्च्लेरङ् वा स्यात् । अम्रुचत्—अम्रोचीत् । अम्लुचत्—अम्लोचीत् ॥

2291. And, optionally अङ् is the substitute of च्लि after the

लिट—चुकूज । लुट—कूजिता । लृट - कूजिष्यति । णिच—कूजयति, Aor अचूकुजत । यङ्—चोकूज्यते । Yan luk चोकूजीति or चोकूक्ति । Nouns कुज कूजनम् ॥ कुजि - कुञ्जर ॥

अर्ज २४२, षर्ज २४३ अर्जने । अर्जति । आनर्ज । सर्जति । ससर्ज ॥

242 √ Arja, 243 √ Sharja, to earn

लट—अर्जति । लिट—आनर्ज । लुट—अर्जिता । णिच—अर्जयति Aor आर्जिजत् । सन् अर्जिजिषति । Noun स्वर्ग (सु + अर्ज) ऋजु ॥

243 √ Sharja to earn

लट—सर्जति । लिट—ससर्ज लुट—सर्जिता । णिच—सर्जयति Aor असससर्जत् । सन्—सिसर्जिषति । यङ्—सासर्ज्यते । Yan luk सासर्क्ति ॥

गर्ज २४४ शब्दे । गर्जति ॥

244 √ Garja to make noise लट—गर्जति ॥

तर्ज २४५ भर्त्सने । तर्जति । ततर्ज ॥

245 √ Tarja to abuse This root is also found in the Churâdi class. लट—तर्जति । लिट ततर्ज ॥

कर्ज २४६ व्यथने । चकर्ज ॥

246 √ Karja to tease, to give pain

लट—कर्जति । लिट्—चकर्ज । लुट—कर्जिता ॥

खर्ज २४७ पूजने च । चखर्ज ॥

247 √ Kharja, to worship, to cause pain.

लट—खर्जति । लिट्—चखर्ज । Noun —खर्जूर ॥

अज २४८ गतिक्षेपणयोः । अजति ॥

248 √ Aja to go, to throw. लट—अजति ॥ Before all Ardhadhâtuka affixes, such as those of the perfect, the root is replaced by वी by the following Sutra

लट—अजति । लिट—विवाय । विव्यतुः । विव्युः । विवयिथ or विवेथ or आजिथ । विव्यथुः । विव्य । विवाय or विवय । विव्यिव । विव्यिम । लुट—वेता or अजिता । लृट—अजिष्यति or वेष्यति । लोट—अजतु । लङ आजत् । विधिलिङ—अजेत् । आशीर्लिङ—वीयात् । लुङ—आजीत् or अवैषीत । लृङ—आजिष्यत् or अवेष्यत । यक—वीयते । णिच—वाययति । Aor अवीवयत् । सन—अजिजिषति or विवीषति । यङ्—वेवीयते । There is no yan luk Nouns प्रवयणम्, प्राजनम, समज, उदज, समाजः

√ २२९२ । अजेर्व्य घञपोः । २ । ४ । ५६ ॥

अजेर्वी इत्ययमादेशः स्यादार्धधातुकविषये घञमपं च वर्जयित्वा । 'वलादावार्धधातुके वेष्यते । विवाय । विव्यतुः । विव्युः । अत्र यकारस्य हल्परत्वात् 'उपधायां च' । (२२६४) इति दीर्घ प्राप्त 'अचः परस्मिन्—' (५०) इति स्थानिवद्भावः । न च 'न पदान्त—' (५१) इति निषेधः । 'स्वरदीर्घयलोपेषु लोपाजादेश एव न स्थानिवत्' इत्युक्तेः । यलि 'एकाचः—' (२२४६) इतीण्निषेधे प्राप्ते ॥

2292 वी is the substitute of the verb अज 'to drive,' 'to lead,' when an Ârdhadhâtuka affix follows, with the exception of the affixes घञ् (III 3 18) and अप् (III. 3 69).

Ishti —The substitution is optional before ardhadhatukas beginning with a letter of वल Pratyahâra (all consonants except य) ॥ As वी + णल = वि + वै + अ = विवाय । विव्यतु । विव्यु ॥

In विव्यतु and विव्यु the ई is changed to य before अतु and उ । The equation now stands thus विवय + अतु । Here the root has a penultimate letter व which is followed by a consonant य, therefore the इ of वि ought to be lengthened by VIII 2 78 S 2265 But it is not so because the य substitute for ई, is considered sthânivat to ई, by I 1 51 S 50, for the purposes of S 2265 य being as ई, the penultimate व is not considered to be followed by a consonant but by a vowel and hence S 2265 cannot apply Obj —But the rule VIII 2 78 S 2265 is a dirgha vidhi, as it ordains lengthening and therefore the य substitute of ई will not be sthânivat by I 1 51 S 50, because that rule must be read with the proviso of I 1 58 S 51 which declares *inter alia* that for the purposes of dirgha vidhi the adesa is not sthânivat, so there ought to be lengthening of वि ॥

Ans The following vartika makes a counter exception to that rule of S 51

Vart For the application of the rules of accent (svara vidhi) or the rules of lengthening (dirgha vidhi) or the rule of the elision of ya (ya lopa vidhi) the lopa substitute only of a vowel is to be considered as not sthânivat and not any other substitute Here the substitute is य and not lopa, and so य is considered sthânivat to ई ॥

In forming the Second Person Singular, we have वी + थल = वि+वी + थ । Now applies the prohibition of S 2246 debarring the augment इट् । But the following sutra makes an exception

✓२२९३ । कृसृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुवो लिटि । ७ । २ । १३ ॥

क्रादिभ्य एव लिट इण् न स्यात् । क्रादीनां चतुर्णां ग्रहणं नियमार्थम् । प्रकृत्याश्रयः प्रत्ययाश्रयो वा यावान्निषेधः स लिटि चेत्तर्हि क्रादिभ्य एव नान्येभ्य इति । ततश्चतुर्णां थलि भारद्वाजनियमात्प्राप्तस्य वमादिषु क्रादिनियमात्प्राप्तस्य चेटो निषेधार्थम् ॥

2293 The Personal endings of the Perfect do not get the augment इट् after कृ, सृ, भृ, वृ, स्तु, द्रु, स्रु, श्रु ॥

The four roots कृ सृ भृ and वृ are taken in order to make a restriction with regard to them Every prohibition of इट augment whether depending on any particular radical or depending on any particular affix if that prohibition is to apply to the Perfect then it applies only to the four roots kri &c mentioned here, and not to other roots

As regards the remaining four roots स्तु द्रु, स्रु and श्रु the present sûtra prohibits the इट् which would have come before the affix थल् by the rule of Bharadvaja (VII 2 63 S 2296) and the इट् which would have come before the affixes व or म &c by the present rule of Krad (i e the affixes से, ध्वे, वहि and महि).

NOTE —Thus कृ—चकृव, चकृम, सृ ससृव, ससृम, भृ बभृव बभृम, वृ ववृव ववृम, स्तु तुष्टुव, तुष्टुम, द्रु दुद्रुव दुद्रुम, स्रु सुस्रुव सुस्रुम, श्रु ...

These roots with the exception of वृ are Anit by VII 2 10 S 2246, their special mention here is for the sake of niyama, namely these roots alone are Anit

in the Perfect, other roots are all Set in the Perfect. Thus चिभिदिथ, चिभिदिम, लुलुविथ लुलुविम। All anudatta roots of the Dhatupatha are to be understood, by this rule to get इट्। The affix थ of the Perfect gets इट् after वृञ्, as the irregular form ववर्थ in VII 2 64, indicates that in the Vedas थ does not get इट्, after वृञ्, but in the classical literature it does. By VII 2 63, S 2296 the थ would have got इट् after स्तृ द्रु श्रु and स्रु, that इट् is also prohibited by the present sutra. As तुष्टोथ दुद्रोथ सुस्रोथ शुश्रोथ॥

Vart —इट् is added when ऋ takes the सुट् augment, as स चस्करिथ स'चस्करिम। The sutra VII 2 63, S 2296 applies here also, as स चस्करिथ॥

२२९४। अचस्तास्वत्थल्यनिटो नित्यम्। ७। २। ६१॥

उपदेशेऽजन्तो यो धातुस्तासौ नित्यानिट् ततः परस्य थल इड् न स्यात्॥

2294 After a root, which in the Dhâtupâtha, ends in a vowel, and after which the First Fut affix tâs is always devoid of the augment इट्, (after such a root) थल् the personal ending of the Perfect, like तास्, does not also get the augment इट्॥

२२९५। उपदेशेऽत्वतः। ७। २। ६२॥

उपदेशेऽकारवतस्तासौ नित्यानिटः परस्य थल इड् न स्यात्॥

2295 After a root which possesses a short 'a' as its root vowel in the original enunciation (the Dhâtupâtha), and after which the First Fut affix तास् is always devoid of the augment इट्, थल् the Personal ending of the Perfect, like तास्, does not get the augment॥

२२९६। ऋतो भारद्वाजस्य। ७। २। ६३॥

तासौ नित्यानिट ऋदन्तादेव थलो नेट् भारद्वाजस्य मतेन। तेनान्यस्य स्यादेव। अयमत्र संग्रहः॥

अजन्तोऽकारवान्वा यस्तास्यनिट् थलि वेडयम्।
ऋदन्त ईदृङ्नित्यानिट् क्राद्यन्यो लिटि सेड्भवेत्॥

न च स्तुद्र्वादीनामपि थलि विकल्पः शङ्क्यः। 'अचस्तास्वत—' (२२९४) इति 'उपदेशेऽत्वतः' (२२९५) इति च शास्त्रद्वयप्राप्तस्यैव थलि प्रतिषेधस्य भारद्वाजनियमो निवर्तकः '+अनन्तरस्य—' इति न्यायात्। चिचयिथ—चिचेथ—चिक्यिथ। चिक्युथुः। चिक्य। चिचाय—चिचय। चिच्यिव—चिच्यिम। चेता—चेष्यति। चिनोतु। अचिनोत्। चिनुयात्। चीयात्॥

2296 In the opinion of Bhâradvâja, it is only after a root which ends in a short ऋ, and after which the First Fut तास् is always devoid of the augment इट्, that थल् also, like तास्, does not take the augment इट्॥

Therefore, the other affixes do take इट्। On this there is the following verse (sangraha), which sums up the last three sûtras :—

That root which ends in a vowel, or which has a short अ in the Dhâtupâtha, and which is anit before तास् affix, is *optionally* सेट् before थल् affix But if such a root ends in short ऋ, then *it is invariably aniṭ before* थल् affix Roots other than ऋ &c are सेट् in the Perfect.

One should not, however, think that the four roots स्रु, द्रु, स्तु and श्रु will also be *optionally* anit in थल् as they are not ऋ ending roots The rule made by Bharadvaja removes the prohibition with regard to the addition of इट् made by the two immediately preceding sutras S 2294 and 2295 · and not the इट् of S 2293 This is on the maxim "a rule, may it enjoin or forbid anything, either enjoins or forbids only that which is nearest to it in some other rule" (see Vol I. 203)

Therefore चि + से + इट् + थ = चिचयिथ or चिचेथ or चाजिथ ॥

In forming the Aorist, the following sûtra applies

✓२२९७। सिचि वृद्धिः परस्मैपदेषु । ७ । २ । १ ॥

इगन्ताङ्गस्य वृद्धिः स्यात्परस्मैपदे परे सिचि । अचैषीत्-आजीत । अचेष्यत आजिष्यत् ॥

2297. Before the Aorist-characteristic स् (सिच्), Vriddhi is substituted in the Parasmaipada, for the final of a stem ending in इ, उ, ऋ (long or short, I 1 3)

Thus अचैषीत or आजीत &c The Conditional is अचेष्यत or आजिष्यत् ।

तेज २४९ पालने । तेजति ॥

249 ✓Teja, to protect'

लट् – तेजति । लिट् – तितेज । लुट् – तेजिता । Noun – तेजः ॥

खज २५० मन्थे । खजति ॥

250 ✓Khaja, 'to churn', 'to stir'

लट् – खजति । लिट् – चखाज । लुट् । खजिता । लुङ् – अखजीत, अखाजीत् Noun : – खजाक. ॥

कज २५१ मदे ।

251. ✓Kaja, to be drunk This root is not given in the Siddhânta

लट—कजति ॥

खजि २५२ गतिवैकल्ये । खञ्जति ॥

252 ✓khaji, to go lame, limp

लट– खञ्जति । लिट – चखञ्ज । लुट – खञ्जिता ॥

एजृ २५३ कम्पने । एजांचकार ॥

253 ✓ Ejri, to tremble. The root एज to shine, has already been taught before

लट–एजति । लिट्–एजांचकार । लुट्–एजिता । लृट्–एजिष्यति । णिच–एजयति । Aorist मामवानेजिजत् । सन्–एजिजिषति ॥

टुओस्फूर्जा २५४ वज्रनिर्घोषे । स्फूर्जति । पुस्फूर्ज ॥

254. ✓ Tuo sphurjâ, to thunder.

लट–स्फूर्जति । लिट्–पुस्फूर्ज । लुट्–स्फूर्जिता । णिच स्फूर्जयति Aorist अपुस्फूर्जत् । सन्–पुस्फूर्जिषति । यङ्–पोस्फूर्ज्यते Yan luk पोस्फूर्ति Imperfect अपोस्फूर्क् । Passive Participle स्फूर्ण or स्फूर्जित । Active Participle स्फूर्जमान् । Noun –स्फूर्जथु ॥

14

क्षि २५५ क्षये । अकर्मकः । अन्तर्भावितण्यर्थस्तु सकर्मकः । क्षयति । चिक्षाय । चिक्षियतुः । चिक्षियुः । चिक्षयिथ–चिक्षेथ । चिक्षियिव । चिक्षियिम । क्षेता ॥

255 √ kshi, to waste, to decay The root is intransitive, it is transitive when it is used in a causative sense

लट – क्षयति । लिट – चिक्षाय । चिक्षियतु । चिक्षियु । चिक्षयिथ or चिक्षेथ । चिक्षयथु । चिक्ष । चिक्षाय or चिक्षय । चिक्षियिव । चिक्षियिम । लुट – क्षेता । लृट – क्षेष्यति । लोट – क्षयतु । लङ् – अक्षयत । विधिलिङ – क्षयेत् । In forming the Benedictive the following Sutra i e, 2298 applies आशीर्लिङ – क्षीयात् । लुङ – अक्षैषीत् । सन् – चिक्षीषति । यङ – चेक्षीयते यङ् लुक :—चेक्षयीति । Passive Participle क्षीण Active Participle, क्षीणवान् ।

२२९८ । अकृत्सार्वधातुकयोर्दीर्घः । ७ । ४ । २५ ॥

अजन्तस्याङ्गस्य दीर्घः स्यादादौ प्रत्यये परे न तु कृत्सार्वधातुकयोः । क्षीयात् । अक्षैषीत् ॥

2298 A long is substituted for the final vowel of the stem before an affix beginning with a य् having an indicatory क् or ङ् when it is not either a Krit or a Sârvadhâtuka affix

Thus क्षीयात् ॥

क्षीज २५६ अव्यक्ते शब्दे । कूजिना सहायं पठितु युक्तः । चिक्षीज ॥

256 √ kshija to make indistinctive noise This ought to have been read with √ kûja I 240 because the meaning of these two roots is identical

लट – क्षीजति । लिट – चिक्षीज । लुट – क्षीजिता । णिच – क्षीजयति । Aorist अचिक्षीजत । सन् – चिक्षीजिषति । यङ – चेक्षीज्यते यङ लुक – चेक्षीक्ति ॥

लज २५७, लजि २५८ भर्जने ।

257 √ laja, 258 √ laji, to fry

लट – लजति । लिट – ललाज । लेजतु । लुट – लजिता । आशीर्लिङ – लज्यात । लुङ – अलजीत् or अलाजीत । णिच – लाजयति । Aor अलीलजत् । सन् – लिलजिषति । यङ – लालज्यते । Yan luk लालक्ति ॥

258 √ laji, to fry The root is found in the Tudâdi class also

लट – लञ्जति । लिट – ललञ्ज । लुट – लञ्जिता । आशीर्लिङ – लञ्ज्यात । णिच – लञ्जयति । Aor अललञ्जत । सन् – लिलञ्जिषति । यङ – लालञ्ज्यते । Yan luk लालङ्क्ति । Noun लाज ॥

लाज २५९, लाजि २६० भर्त्सने च ॥

259 √ Laja, 260 √ Laji, to blame, to parch

लट – लाजति । लाञ्जति ॥

जज २६१, जजि २६२ युद्धे ॥

261 √ Jaja, 262 √ Jaji, to fight

लट – जजति । जञ्जति । Noun जञ्जल ।

तुज २६३ हिंसायाम् । तोजति । तुतोज ॥

263 √ Tuja, to injure

लट – तोजति । लिट – तुतोज । लुट – तोजिता । णिच – तोजयति Aorist अतूतुजत सन् – तुतोजिषति or तुतुजिषति । यङ – तोतुज्यते । यङ्लुक – तोतोक्ति । Passive Participle तुजितम । Gerund तोजित्वा or तुजित्वा ॥

तुजि २६४ पालने ।

264. √ tuji, to protect

लट् – तुञ्जति । लिट् – तुतुञ्ज । लुट् – तुञ्जिता । णिच् – तुञ्जयति Aorist अतुतुञ्जत् । सन् – तुतुञ्जिषति । यङ् – तोतुञ्ज्यते । यङ्लुक् – तोतुङ्क्ति । Imperfect अतोतुन् । Noun तुङ्ग ॥

गज २६५, गजि २६६, गृज २६७, गृजि २६८, मुज २६९, मुंजि २७० शब्दार्थाः ।

265 √ gaja, 266 √ gaji, 267 √ grija, 268 √ griji, 269 √ muja 270 √ muji, To make noise, sound, roar. √ गज means also to be drunk, confused, inebriated.

√265 and 266 लट् – गजति । गञ्जति । लिट् – जगाज । जगजतुः । Nouns गजः 'elephant' गञ्जा tavern.

√267. लट् – गर्जति । लिट् – जगर्ज । लुट् – गर्जिता । णिच् – गर्जयति । Aor अजगर्जत् or अजीगृजत । सन् – जिगर्जिषति । यङ् – जरीगृज्यते । Yan luk जर्गर्जीति ॥

√268. लट् । गृञ्जति । लिट् – जगृञ्ज । लुट् – गृञ्जिता । सन् – जिगृञ्जिषति । यङ् – जरीगृञ्ज्यते । Yan luk जरिगृञ्जीति ॥

√269. लट् – मोजति । √270 लट् – मुञ्जति ॥

गज २७० (क) मदने च ॥

270 (a) √ gaja, also means to be drunk or confused.

लट् – गजति ॥

वज २७१, व्रज २७२ गतौ । वदव्रज–' (२२६७) इति वृद्धिः । अव्राजीत् ॥

271. √ vaja 272. √ vraja, to go The two roots are found in the Churâdi also.

√271 लट्—वजति, । लिट्—ववाज, ववजतुः (VI. 4 126 S 2263) । लुट्—वजिता । लुङ्—अवजीत or अवाजीत । Nouns वाजः । वाज्यम ॥

√272. लट् – व्रजति । लिट् – वव्राज । लुट – व्रजिता । The vriddhi in the Aorist is compulsory here by 2267 S. लुङ् – अव्राजीत् । Nouns व्रज्या । व्रजः । परिव्राट् ॥

Here end the Parasmaipâdi roots whose final is j.

SUB SECTION VII.

अथ टवर्गीयान्ता षाड्यन्ताः अनुदात्तेतः षट् त्रिंशत् ॥

The following 63 roots up to √ ṣâḍ are âtmanepadî, whose final is a lingual

अट्ट २७३ अतिक्रमहिंसयोः । दोपधोऽयम् । 'तोपधः' इत्येके अट्टते । आनट्टे ॥

273 √ atta, To overpower, to injure. This root has a penultimate ड i e it is अड्ट । Some say it has a penultimate त i e it is अत्ट ॥

NOTE,—The root √ adt, whether the penultimate be ड or त makes no difference in ordinary conjugation It is in the Reduplicated forms that the difference comes out If it is ड penultimate, then in reduplicating this ड will not be reduplicated because of the prohibition नन्द्राः &c (VI 1 3 S 2446), but टि, thus we have अट्टिटिषते or आट्टिटत् । If the penultimate be ट then we have atittishate and âtittat If it is त then we have अतिट्टिषते and आतिट्टत् ॥

लट्—अट्टते । लिट्—आनट्टे । लोट्—अट्टताम् । लङ्—आट्टत । विधिलिङ्—अट्टेत । आशीर्लिङ्—अट्टिषीष्ट । लुङ्—आट्टिष्ट । लृङ्—आट्टिष्यत । णिच्—अट्टयति Aor. आटिटत् । But आट्टिटत् if the root is अट्ट । सन्—अटिट्टिषते । अटिट्टिषते (Purushkâra) अट्टिटिषते । Noun अट्टा ॥

वेष्टृ २७४ वेष्टने । विवेष्टे ॥

274. √ veshṭa, to surround.

लट्—वेष्टते । लिट्—विवेष्टे । लुट्—वेष्टिता । णिच्—वेष्टयति । Aor. अविवेष्टत् or अववेष्टत् (VII. 4. 96). सन्—विवेष्टिषते । यङ्—वेवेष्ट्यते । Yau luk, वेवेष्टीति or वेवेष्टि । d. वेवेष्टः । Imperfect. अवेवेट् ॥

चेष्टृ २७५ चेष्टायाम् । अचेष्टिष्ट ॥

275. √ cheshṭa, to try.

लट्—चेष्टति । लिट्—चिचेष्ट । लुट्—चेष्टिता । लुङ्—अचेष्टिष्ट ॥

गोष्टृ २७६, लोष्टृ २७७ संघाते । जुगोष्टे । लुलोष्टे ॥

276. √ goshṭa, 277 √ loshṭa to assemble, collect.

लट्—गोष्टते । लोष्टते । लिट्—जुगोष्टे । लुलोष्टे । लुट्—गोष्टिता । लोष्टिता ॥

घट्ट २७८ चलने । जघट्टे ॥

278. √ ghaṭṭa, to shake, stir about. It is Churâdi also.

लट्—घट्टते । लिट्—जघट्टे । लुट्—घट्टिता ॥

स्फुट २७९ विकसने । स्फोटते । पुस्फुटे ॥

279. √ Sphuṭa, To become visible. It is found in the Tudâdi also. It is Parasmaipadi in the sense of viśaraṇa ; and it is Churâdi in the sense of bhedana.

लट्—स्फोटते । लिट्—पुस्फुटे । लुट्—स्फोटिता । णिच्—स्फोटयति । Aor अपुस्फुटत् । सन्—पुस्फुटिषते or पुस्फोटिषते । यङ्—पोस्फुट्यते । Yau luk पोस्फोट्टि । Imperfect अपोस्फोट् । Gerund स्फुटित्वा or स्फोटित्वा ॥

अठि २८० गतौ । अंठते । आनंठे ॥

280. √ aṭhi to go, move

लट्—अण्ठते । लिट्—आनण्ठे । लुट्—अण्ठिता । णिच्—अण्ठयति । Aor आण्टिठत् । सन्—अण्टिठिषते ॥

वठि २८१ एकचर्यायाम् । ववंठे ॥

281. √ vaṭhi, To go alone.

लट्—वण्ठते । लिट्—ववण्ठे । लुट्—वण्ठिता । णिच्—वण्ठयति । Aor अववण्ठत् । सन्—विवण्ठिषते । यङ्—luk वावण्ठीति or वावण्ठि । Imperative वावण्ठि । Imperfect अवावन् ॥

मठि २८२, कठि २८३ शोके । शोक इह आध्यानम् । मण्ठते । कण्ठते ॥

282. √ maṭhi, 283 √ kaṭhi, to be anxious. Śoka here means anxiety, regret. लट्—मण्ठते । कण्ठते ॥

मुठि २८४ पालने । मुंठते ॥

284 √ muṭhi, to protect. लट्—मुण्ठते ।

हेठ २८५ विबाधायाम् । विबाधा शाठ्यम् । जिहेठे ॥

285. √ heṭha. To cause pain to. Vibâdhâ here means dishonesty. Some read this root in the Parasmaipadis list also.

लट् - हेठते । लिट् - जिहेठे । लुट् - हेठिता । णिच् - हेठयति । Aor अजीहिठत् or अजिहेठत् ॥

एठ २८६ च । एठांचक्रे ॥

286 √etha It has the same meaning as हेठ । According to Svâmi and Kâśyapa it is always preceded by वि । But Maitreya and others give examples without वि ॥ लट्—एठते । लिट् - एठाञ्चक्रे । लुट् - एठिता । णिच् - एठयति । Aor. मा भवान् एटिठत् । The shortening takes place prior to reduplication सन् - एटिठिषते ॥

हिडि २८७ गत्यनादरयोः । हिण्डते । जिहिण्डे ॥

287. √hidi, To go, to disregard, slight लट् - हिण्डते । लिट - जिहिण्डे लुट् - हिण्डिता । णिच् - Aor अजिहिण्डत । सन् - जिहिण्डिषते । यङ्—जेहिण्ड्यते । Yan luk जेहिण्ड्ढि । Imperfect अजेहिन् ॥

हुडि २८८ संघाते । जुहुण्डे ॥

288. √hudi, To collect Kâśyapa says "The Aryas do not read this But the Drâvidas read it" लट्-हुण्डते । लिट्-जुहुण्डे । लुट—हुण्डिता ॥

कुडि २८९ दाहे । चुकुण्डे ॥

289. √ kudi, to burn. लट्-कुण्डते । लिट् - चुकुण्डे । लुट - कुण्डिता । Nouns कुण्डः । कुण्डी । कुण्डा । कुण्डम ॥

वडि २९० विभाजने । मडि २९१ च ॥ ववण्डे ॥

290 √ vadi, 291 √ madi To share out, distribute, divide According to Swâmi the root madi being made a separate sutra has other meanings also But Nandi reads these sutras वडि विभाजने and मडि वेष्टने । लट्-वण्डते । मण्डते । लिट्-ववण्डे । ममण्डे । लुट्-वण्डिता । मण्डिता । Noun मण्डूकः ॥

भडि २९२ परिभाषणे । परिहासः सनिन्दोपालम्भश्च परिभाषणम् । बभण्डे ॥

292 √bhadi Deva says परिहासे । Swâmi and others say that paribbâshana means to proclaim, shout. According to Amarakosha, ridiculing one with censure is paribbâshana लट् - भण्डते । लिट् - बभण्डे । Noun भण्डिल 'ambassador'.

पिडि २९३ संघाते । पिपिण्डे ॥

293 √pidi, to collect लट्-पिण्डते । लिट्-पिपिण्डे । Noun पिण्डिल. 'a boy.

मुडि २९४ मार्जने । मार्जनं शुद्धिर्न्यग्भावश्च । मुण्डते ॥

294. √mudi to rub over, to cleanse; to sink लट् - मुण्डते ।

तुडि २९५ तोडने । तोडनं दारणं हिंसनं च । तुण्डते ॥

295 √ tudi. To break, to kill Todana means 'to split,' 'to injure लट् - तुण्डते । Nouns तुण्डिः । तुण्डिलः । तुण्डिभ ॥

हुडि २९६ वरणे । वरणं स्वीकारः । 'हरणे' इत्येके । हुण्डते ॥

296 √ hudi, to choose. Varana means selection Maitreya says it means harana also, i. e., seizing. Another reading is √ Bhud, bharane 'to support'. लट् - हुण्डते । लिट् जुहुण्डे ॥

स्फुडि २९७ विकसने । चडि २९८ कोपे । चण्डते ॥

297. √ spundi to open, expand. This root is not in the Siddhânta.

298 √ chadi, to grow angry.

लट् – चण्डते । Nouns चण्डः । चण्डालः । चण्डी ॥

शडि २९९ रुजायां संघाते च । शण्डते ॥

299. √ śadi to wound and to collect.

लट् – शण्डते । Nouns शण्डः । शण्डिल. ॥

तडि ३०० ताडने । तण्डते ॥

300. √ tadi to strike, to thresh.

लट् – तण्डते । Nouns तण्डः । वितण्डा । तण्डुल ॥

पडि ३०१ । गतौ । पण्डते ॥

301. √ padi, to go, move

लट् – पण्डते । Nouns पण्डितः । पण्ड । पण्डारः ॥

कडि ३०२ मदे । कण्डते ॥

302 √ Kadi, to be intoxicated. लट् – कण्डते ॥

खडि ३०३ मन्थे ।

303. √ khadi, to churn लट् – खंडते । Noun खण्डः ॥

हेडृ ३०४, होडृ ३०५ अनादरे । जिहेडे । जुहोडे ॥

304 √ hedri, 305 √ hodri. To disregard. Hedri in the sense of veshthana is ghatâdi. Hodri 'to go' is Parasmaipadi.

Pre. – हेडते । होडते । Per. – जिहेडे । जुहोडे । 1 Fut. – हेडिता । Caus – हेडयति Aor. अजिहेडत । Des – जिहेडिषते । Inten । जेहेड्यते । Yau luk जेहेड्टि । Noun होड ॥

बाडृ ३०६ आप्लाव्ये । बवादिः । आप्लाव्यमाप्लवः । बाडते ॥

306. √ bâdri, to dive, emerge, to bathe. The root begins with ब b. Some read it with व v. âplavya has the same meaning as âplâva i.e. bathing.

Pre – बाडते ॥

द्राडृ ३०७, ध्राडृ ३०८ विशरणे । द्राडते । ध्राडते ॥

307. √ drâdri, 308 √ dhrâdri, to cut, to divide.

Pre – द्राडते । ध्राडते ॥

शाडृ ३०९ श्लाघायाम् ।

309. √ śâdri, to applaud, praise, boast. According to Kâśyapa the root is शाल, the ल and ड being interchangeable letters.

Pre. – शाडते । Nouns शाला 'saloon,' शालीनः 'modest.'

Here end the Atmanepadi roots whose final is a lingual.

SUBSECTION VIII.

अथ आटवर्गान्ताः समाप्ताः परस्मैपदिनः ॥

Now all the lingual ending roots are Parasmaipadis.

शौटृ ३१० गर्वे । शौटति । शुशौट ॥

310 √ śautri. To be proud or haughty.

Pre. – शौटति । Per. – शुशौट । I Fut. – शौटिता । II Fut. – शौटिष्यति Impera. – शौटतु । Imper. – अशौटत् । Pot. – शौटेत् । Bene. – शौट्यात् । Aor. अशौ

टीत । Con. अशोटिष्यत् । Caus – शोटयति । Aor. अशुशोटत् । Desi – शुशोटिषति ।Int शोशोट्यते । Yan luk शोशोट्टि । The reduplicate is first shortened and then gunated . Noun शोटोरः ॥

यौट् ३११ बन्धे । यौटति ॥

311 √Youtri 'to join together' Pre – यौटति ॥

म्लेट् ३१२, म्रेड् ३१३, मेट् ३१४, उन्मादे । द्वितीयो डान्तः । टान्तमध्ये पाठस्त्वर्थसाम्यात्पाठितवत् । म्लेटति । म्रेडति ॥

312. √Mletri, 313. √Mredri 314. √Metri 'to be mad The second root म्रेड ends in ड, its being read here along with roots ending in ट, is because it has the same meaning as म्लेट Just as नाध was read with नाथ ॥ This root metri is not given in the Siddhânta

Pre – म्लेटति । म्रेडति ॥

कटे ३१५ वर्षावरणयो ।

'चटे' ३१६ इत्येके । चकाट । ङिति 'अतो हलादेर्लघो.' (२२८४) इति वृद्धौ प्राप्तायाम् ॥

315. √kate, 316 √chate, 'to rain,' 'to screen,' 'to cover'

Pre – कटति । चटति । Perf – चकाट । चचाट । Aor अकटीत् । अचटीत् ॥ *Nouns* – कटः । निकटः । कटरम् 'leather' । कटुः 'bitter' चाटुः flatterer चटुः चटुल । चटकः ॥ The two roots are marked with an indicatory ए and therefore in forming their aorist, the following Sûtra S 2299 applies in supersession of S 2284

√२२९९ । ह्म्यन्तक्षणश्वसजागृणिश्व्येदिताम् । ७ । २ । ५ ॥

हमयान्तस्य क्षणादेर्ण्यन्तस्य श्वयतेरेदितश्च वृद्धिर्न स्यादिडादौ सिचि । अकटीत् ॥

2299. The Vriddhi of the vowel of the following stems does not take place before the इट् augmented s-Aorist in the Parasmaipada ; namely—the stems ending in ह्, म् or य्, the roots क्षण्, श्वस् and जागृ, a stem formed with णि, the root श्वि, and the roots having an indicatory ए in the Dhâtupâtha

Note—Thus ग्रह, 'to catch' अग्रहीत, स्यम्, 'to sound' अस्यमीत । टुवम्, 'to vomit' अवमीत । व्यय, 'to expend' अव्ययीत । क्षण 'to hurt' अक्षणीत् । श्वस 'to breathe अश्वसीत् । जागृ to be awake' अजागरीत । णि, ऊन (churâdi) 'to lose' ऊनयीत् । ईंम् 'to send' ऐंनयीत् ॥ श्वि, अश्वयीत् । एदित्, रगे to covet' अरगीत् कखे, अकखीत् ॥

Therefore there is no Vriddhi Thus we have अकटीत् and अचटीत् ॥

अट ३१७, पट ३१८ गतौ । आट। आटतुः । आटुः । पपाट। पेटतुः। पेटुः ॥

317, √Ata 318 √pata 'to go, to wander, to roam'

Pre – अटति । Per – आट । आटतुः । 3 P. आटुः । 1 Fut. – अटिता । II Fut – अटिष्यति । Impera – अटतु । Imper – आटत् – Pot – अटेत् । Bene – अट्यात । Aor मा भवान् अटीत । Pre पटति । Per – पपाट । पेटतुः । पेटुः । Aor-

अपटीत or अपाटीत् । Caus पाटयति । Aorist अपीपटत । Desi – पिपटिषति । Intens पापटयते । Yan luk पापटीति or पापट्टि । Nouns – पटु । पटीर । पाटनम् ॥

रट ३१९ परिभाषणे । ररट ॥

319 √raṭa, 'to shout, scream, yell, to call out, proclaim, to applaud'

Pre – रटति । Per – ररट । Nouns – परिराटक (III 2 142 S 3122) परिराटी with the affix घिनुण् of III 2 142

लट ३२० बाल्ये । ललाट ॥

320 √Laṭa 'to act like a child, to prattle'

Pre – लटति । Per – ललाट । Nouns लटया । लाट ॥

शट ३२१ रुजाविशरणगत्यवसादनेषु । शशाट ॥

321 √Śaṭa, 'to grow sick,' to divide or separate, to go,' 'to be weary or dejected'

Pre – शटति । Perf – शशाट । Nouns शाटक । शाटी ।

वट ३२२ वेष्टने । ववाट । ववटतु । ववटु । ववटिथ ॥

322 √Vata, To surround

Pre — वटति । Per – ववाट । ववटतु । 3 P ववटु । ववटिथ । I Fut – वटिता । II Fut – वटिष्यति । Sub – वाटिषत् । वटाति । Impera – वटतु । Imper – अवटत् । Pot – वटेत् । Bene – वट्यात् । Aor – अवाटीत् । अवटीत् । Cond – अवटिष्यत् । Pass – वट्यते । Caus – वाटयति । Desi – विवाटयिषति । Inten – वावट्यते ॥

Pre Part Parasmai – वटन् । Per Part Parasmai – ववट्वान् । Past Part Pass वटित । Past Part Act – वटितवान् । Fut Part – वटिष्यन् । Ger – वटित्वा । Infinitive वटितुम् । Adj वाट्य । In the Perfect there is no ए or elision of re duplicate because the root begins with व and so VI 4 126 S 2263 applies Noun वटिम (V 2 139 s 1945) वटक with the affix कन् । From which we get वटकिन् by इन् under V 2 82 S 1882 (vāt)

किट ३२३, खिट ३२४ त्रासे । केटति । खेटति ॥

323 √kiṭa 324 √ khiṭa, to fear, to frighten Note—trāse here means to cause fear

Pre – केटति खेटति Per – चिकेट चिखेट । Fut केटिता । खेटिता । Fut – केटिष्यति खेटिष्यति । Impera – केटतु खेटतु । Imper – अकेटत् । अखेटत् । Pot – केटेत खेटेत् । Bene – किट्यात् खिट्यात् Aor – अकेटीत अखेटीत् । Condi – अकेटिष्यत अखेटिष्यत । Pass – किट्यते खिट्यते । Caus – केटयति खेटयति । Desi – चिकेटिषति and चिखेटिषत or चिकिटिषति and चिखिटिषति । Inten चे किट्यते चे खिट्यते । Pre Par Parasmai केटन् खेटन् । Per Part Parasmai चिकिट्वान् चिखिट्वा । Past Part Pass किटित । खिटित । Past Part Act किटितवान खिटितवान । Fut Part केटिष्यन् खेटिष्यन् । Ger केटित्वा किटित्वा खेटित्वा । Infini केटितुम खेटितुम Adj केटितव्य खेटितव्य । Adj केटनीय खेटनीय । केट्य ॥ Noun, खेट by घञ affix The √ किट occurs further on as No 341 but the meaning is different

शिट ३२५, षिट ३२६ अनादरे । शेटति । शिशेट । सेटति । सिषेट ॥

325 śiṭa 326 √ shiṭa To slight, despise, disregard

Pre. शेटति, सेटति। Per. शिशेट, सिषेट। I Fut. शेटिता, सेटिता। Aor. अशेटीत्, असेटीत्। Caus. शेटयति, सेटयति। Aorist असीषिटत्। Desi शिशेटिषति। सिसेटिषति। The स is not changed to ष because of the restriction of VIII. 3. 61. S. 2627. Inten शेशिट्यते। सेषिट्यते॥

जट ३२७, झट ३२८ संघाते।

327. √Jata, 328 √Jhaṭa, to clot, become twisted or matted together as hair

Pre. जटति, झटति। Per. 3 S. जजाट, जझाट 3. D. जेटतुः, जझटतुः। I Fut. जटिता, झटिता। Aor. अजाटीत् अजटीत्, । अझाटीत्, अझटीत्। Caus. जाटयति। Desi. जिजटिषति। Nouns :– जटा, जटालः, जटिलः॥

भट ३२९ भृतौ।

329. √Bhata, to nourish, to hire, to receive wages. This root is also found in the Ghatâdi list in the sense of 'to proclaim'.

Pre. भटति। Per. बभाट। I Fut. भटिता। Aor. अभाटीत्, अभटीत्। Caus भाटयति। Desi बिभटिषति॥

तट ३३० उच्छ्राये।

330. √Taṭa, to groan, to rise or be raised.

Pre तटति। Per. ततट। I Fut. तटिता। Aor. अताटीत्, अतटीत्। Nouns :– तटी। तटिनी॥

खट ३३१ काङ्क्षायाम्।

331. √Khaṭa, to desire, wish

Pre. खटति। Per. चखाट। I. Fut खटिता। Aor. अखाटीत् or अखटीत्। Caus. खाटयति। Desi. चिखटिषति। Inten. चाखट्यते। Noun : खट्वा॥

णट (नट) ३३२ नृतौ।

332 √Naṭa, to act on the stage. This root begins with ण so that we have प्रणटति। There is another root नट् taught with न as नाटि। That belongs to the Churâdi class

Per. नटति। Per. ननाट। I Fut. नटिता। Aorist अनाटीत् अनटीत्। Caus. नाटयति or नटयति। Desi. निनटिषति। Inten. नानट्यते। Nouns नटो,नाटकं॥

पिट ३३३ शब्दसंघातयोः।

333. √Piṭa, 1. to sound, 2 to heap or collect together.

Pre. पेटति। Per. पिपेट। I Fut. पेटिता। Aorist अपेटीत्। Caus. पेटयति। Aorist अपीपिटत्। Desi. पिपेटिषति or पिपिटिषति। Inten. पेपिट्यते। Nouns, पिटकः, पिटाकः। Gerund : पिटित्वा or पेटित्वा॥

हट ३३४ दीप्तौ।

334. √Haṭa, to shine, be bright

Pre. हटति। Per. जहाट। I Fut. हटिता। Aorist अहटीत् or अहाटीत्। Caus हाटयति। Desi. जिहटिषति। Inten. जाहट्यते। Noun हाटकं 'gold.'

षट ३३५ अवयवे।

335. √Shaṭa, to form a part.

Pre अटति । Perf ससाट । सेटतु । I Fut अटिता । Aorist अशाटीत अशटीत । Caus शाटयति । Aorist अशीशटत । Desi शिशटिषति (The स is not changed to ष because of VIII 3 61 S 2627) Inten शाशट्यते । Noun शटा ॥

लुट ३३६ (लड, लल) विलोटने । डान्तोऽयम् इत्येके ॥

336 √Luta, to suffer pain Some say this root ends in ड । Others take it end in ल, as in Mâgha लोलद भुजाकारबृहत्तरङ्गम । This is found in the Divadi class also

Pre लोटति । Perf लुलोट । I Fut लोटिता । Aorist अलोटीत । Caus लोटयति । Aorist अलूलुटत or अलुलोटत । Desi लुलोटिषति or लुलुटिषति । Inten लोलुट्यते । Past Part. Pass लुटित । Past Part Act लुटितवान् । Ger लोटित्वा or लुटित्वा ॥

चिट ३३७ परप्रेष्ये ।

337 √Chita, to send forth or out

Pre चेटति । Per चिचेट । चिचिटतु । चिचिटु । I Fut चेटिता । Aorist अचेटीत् । अचेटिष्टाम अचेटिषु । Caus चेटयति । Des चिचेटिषति or चिचिटिषति । Inten चेचिट्यते । यङ लुक, चेचिटीति or चेचेट्टि । Gerund चेटित्वा or चिटित्वा । Noun चेटी ॥

• विट ३३८ शब्दे ।

338 √Vita to sound

Pre वेटति । Per विवेट, विविटतु विविटु । I Fut वेटिता । Aor अवेटीत । Caus वेटयति । Desi विवेटिषति or विविटिषति । Inten वेविट्यते । यङ्लुक, वेविटीति वेवेट्टि । Gerund वेटित्वा or विटित्वा । Noun विट, विटप ॥

बिट (हिट) ३३९ आक्रोशे । षशादिः । हि इत्येके ॥

339 √Bita (to swear,) to curse, (to shout exclaim, to address harshly,)

Pre बेटति, हेटति । Per बिबेट जिहेट, बिबिटतु जिहिटतु । बिबिटु जिहिटु । I Fut बेटिता । Aor -अबेटीत, अहेटीत । Caus बेटयतु, हेटयतु । Desi बिबेटिषति । जिहेटिषति बिबिटिषति । Inten बेबिट्यते जेहिट्यते यङ्लुक बेबिटीति, बेबेट्टि ॥

इट ३४०, किट ३४१, कटी ३४२ गतौ । एटति । केटति । कटति । ईकार. श्वीदितो निष्ठायाम्' (३०३९) इतीण्निषेधार्थः । केचित्तु इदित्त मत्वा नुमि कृते कण्टतीत्यादि वदन्ति । अन्ते च 'इ' 'ई' इति प्रश्लिष्य । अयति । इयाय । ईयतु । ईयुः । इययिथ-इयेथ । इयाद-इयय । दीर्घस्य तु 'इजादेश्च-' (२२३७) इत्यामि अयाञ्चकारेत्यादि उदाहरन्ति ॥

340 √Ita, 341 √Kita, 342 √Kati, to go The indicatory long ई in कटी shows that the Sutra VII 2 14 S 3039 applies, and so no इट augment is added in the Nishtha. Some take this root as ending in short इ, therefore they insert a nasal, and conjugate it as कण्टति । They analyse कटी as made up of three roots, namely कटि, इ and ई । The root इ is thus conjugated, अयति, इयाय &c. The long ई is similarly conjugated, except that in the Perfect it forms अयाञ्चकार &c (II 1 36 S 2237)

Pre एटति । Per इयेट, ईटतु, ईटु इयेटिथ । I Fut एटिता । Aor ऐटीत् । Caus एटयति । Aor, ऐटिटत, as मामैटिटत, । Des एटिटिषति ॥

341. √Kiṭa, Pre केटति । Per किकेट । I Fut. केटिता । Aor. अकेटीत् । Caus केटयति । Desi. चिकेटिषति । Inten चेकिट्यते । Yaṅ luk चेकिटीति or चेकेट्टि । Ger किटित्वा or केटित्वा Noun : किटिः ॥

342. √Kaṭi, Pre. कण्टति । Per. चकण्ट । I Fut. कण्टिता । Aor. अकण्टीत् or अकटीत् । Caus. कण्टयति । Desi. चिकण्टिषति । Inten. चाकण्ट्यते Yaṅ luk चाकण्टीति or चाकण्टि । Noun कण्टकः ॥

342 B √Kiṭi, Pre. कण्टति । Ger. कण्टित्वा or कण्ट्‌वा । Part. कट्‌टवान् ॥

इ ३४२ क । गतौ ।

342. A √i, to go.

Pre. अयति । Per. इयाय, ईयतुः, ईयुः, इययिथ or इयेथ (VII. 2 63. S. 2296) ईयथुः, ईय, इयाय or इयय, इयिव, इयिम । I Fut. एता । II Fut. एष्यति । Impera. अयतु । Imper. आयत् । Pote. अयेत् । Bene ईयात (VII 4 25. S 2298.) Aor. ऐषीत् (अ+इषीत्) ऐष्टाम्, ऐषुः, ऐषीः, ऐष्टम्, ऐष्ट, ऐषम्, ऐष्व, ऐष्म । Con. ऐष्यत् । Pass. ईयते । Caus आययति । Aor. अ+आयियत् । Desi ईयिषति (VI 4. 16, S. 2614) Past Part इतः, इतवान् ॥

हेठ ३४३ विबाधायाम् ।

343 √Hetha, to be wicked, (to vex, to trouble, to strike, to be born; to purify, to cause prosperity)

Pre हेठति । It is not given here in the Siddhânta See No. 265.

मडि ३४४ भूषायाम् ।

344. √Madi, to adorn, to decorate

Pre मण्डति । Per. ममण्ड, ममण्डतुः, ममण्डुः । I Fut मण्डिता । Aor. अमण्डीत् । अमण्डिष्टाम् । अमण्डिषुः । Caus मण्डयति । Aor अममण्डत् । Desi मिमण्डिषति । Inten मामण्ड्यते । यङ्लुक । मामण्डीति or मामण्टि । Noun : मण्डनः ॥

कुटि (कुडि) ३४५ वैकल्ये । कुंडति । कुंडत इति तु दाहे गतम् ॥

345. √Kuṭi, (kuḍi) to agitate, to mutilate When it means 'to burn' it is Âtmanepadi, already mentioned, see root 2 9

Pre कुंडति । Per. चुकुण्ड । I Fut कुण्डिता । Aorist अकुंडीत्, अकुंडिष्टाम् । Caus. कुंडयति । Desi. चुकुण्डिषति । Inten. चोकुण्ड्यते । चोकुंडीति । or चोकुंट्टि ॥

मुट (मुड, मुडि, पुड, पुडि) ३४६ प्रमर्दने ।

346. √Muṭa, to crush, break, grind, powder, to kill Dhanapâla gives it as मुड, Sâkaṭâyana reads it as पुड, Kshîraswâmi reads them as मुडि । पुडि ॥

Pre. मोटति । Per. मुमोट । I Fut. मोटिता । Desi. मुमुटिषति or मुमोटिषति । Ger. मुटित्वा or मोटित्वा (I 2. 26, S. 2617).

चुडि (चुट or चुठि) ३४७ अल्पीभावे ।

347. √Chuḍi, (to cut off, to divide), to become small; to be diminished; Durga reads it as चुट, our author as चुडि ॥

Pre चुंडति or चुण्डति ॥

मुडि ३४८ खण्डने । मुंडति । 'पुडि च' इत्येके । पुंडति ॥

348. √Muḍi, (also puḍi and śuḍi) to shave, to shear, to crush; to sink Maitreya says 'Some say the root is पुडि.' In some Dhâtukoshas it is given as शुडि खण्डनप्रमर्दनयोः । Pre मुंडति, पुंडति । Nouns. मुण्डः, पुण्डः, पुण्डरीक ॥

रुटि ३४९, लुटि ३५० स्तेये । रुंटति। लुंटति । 'रुठि, लुठि' इत्येके । 'रुडि लुडि' इत्यपरे ॥

349. √ Ruti, 350. √ Luti, to rob, to steal Śakatâyana reads these as ending in ठ ॥ According to Kshiraswâmi these are रुडि and लुडि ॥

Pre रुंटति ; लुंटति । Per. रुरुंट, लुलुंट । I Fut रुंटिता लुंटिता । Aorist अरुंटीत् । अलुंटीत् । Caus रुंटयति, लुंटयति । Desi रुरुंटिषति । लुलुंटिषति । Inten रोरुंट्यते रोरुंट्यते । यङ् लुक्, रोरुंटीति or रोरुंट्टि । Nouns : रुंटकः । लुंटकः ॥

वटि ३५१ विभाजने ।

351. √ Vati, to divide, to share This is not found here in the Siddhânta. Pre वंटति ॥

स्फुटिर ३५२ विशरणे । इरित्त्वादङ् वा । अस्फुटत् – अस्फोटीत् । स्फुटि इत्यपि केचित् । इदित्त्वान्नुम् । स्फुण्टति ॥

352. √ *Sphutir, to burst or split open, to break forth.*

Pre स्फोटति or स्फुण्टति, स्फोटति । Per पुस्फोट (ट) । I Fut स्फोटि(ठि)ता । Aorist अस्फुटत् or अस्फोटीत् । Desi. पुस्फुटि (टि) षति or पुस्फोटि (टि) षति । Ger. स्फुटित्वा or स्फोटित्वा । As this root has an indicatory इर्, the Aorist is formed optionally by adding अङ् (III. 1. 57) Thus अस्फुटत् or अस्फोटीत् । Some read the root as स्फुटि and therefore it takes the नुम् augment. As स्फुण्टति । Mâdhava gives it as स्फुटिर । Chandra reads स्फुट । Its Aorist is not formed in अङ् । Kshiraswâmi and Kâśyapa give three roots स्फट, स्फुडि and स्फुटिर् ॥

पठ ३५३ व्यक्तायां वाचि । पेठतुः । पेठिथ । अपठीत्--अपाठीत् ॥

353. √ Patha, to read or repeat aloud, recite; to study,

Pre. पठति । Per. पपाठ, पेठतुः, पेठुः, पेठिथ । I Fut. पठिता । Aorist. अपठीत् or अपाठीत् । अपाठिष्टाम । Caus. पाठयति । Desi. पिपठिषति । Inten. पापठ्यते । यङ्लुक् । पापठीति or पापट्टि ॥

वठ ३५४ स्थौल्ये । ववठतुः । ववठिथ ॥

354. √ Vatha, *to be strong or powerful, to be fat. When it means eka-*charyâ, it is âtmanepadi See No 281. That root is वण्ठ ॥

Pre वठति । Per. ववाठ, ववठतु, ववठुः, ववठिथ । I Fut. वठिता । Aorist अवाठीत्, अवठीत् । Caus वाठयति । Desi विवठिषति । Inten वावठ्यते । यङ्लुक, वावठीति or वावट्टि ।

मठ ३५५ मदनिवासयोः ।

355. √ *Matha, to be intoxicated, to dwell, (to go).*

Pre मठति । *Per* ममाठ, मेठतुः, मेठुः, मेठिथ । I Fut. मठिता । Aor अमाठीत्, or अमठीत् । *Caus* माठयति । *Desi* मिमठिषति । Inten. मामठ्यते ॥

कठ ३५६ कृच्छ्रजीवने ।

356. √ Katha, to live in distress

Pre. कठति । Per. चकाठ, चकठतुः, चकठुः । I Fut. कठिता । Aorist अकाठीत्, अकठीत् । Caus. काठयति । Desi. चिकठिषति । Inten. चाकठ्यते । यङ्लुक, चाकठीति, चाकट्टि । Noun कठः, कठिनम्, कठोरं ॥

रट ३५७ परिभाषणे । रठ इत्येके ॥

357. √ Rata, to speak. Some give it as √ ratha.

Pre रटति । Per. रराट. रेटतुः, रेटुः, रेटिथ । I Fut. रेटिता । Aorist अराटीत्, अरटीत् । Caus राटयति । Desi. रिरटिषति । Inten. रारट्यते । Yan luk रारटीति । रारट्टि ।

हठ ३५८ प्लुतिशठत्वयोः । बलात्कारे बत्येके । हठति । जहाठ ॥

358 √ Haṭha, to leap, to be wicked, to oppress, to bind to a post.

Pre हठति । Per. जहाठ, जहठतुः, जहठुः । I Fut हठिता । Aorist. अहाठीत् अहठीत् । Caus. हाठयति । Desi. जिहठिषति । Inten जाहठ्यते । यङ् लुक्. जाहठीति or जाहट्टि ॥ Some say it means to oppress.

रुठ ३५९, लुठ ३६०, उठ ३६१, उपघाते । रोठति । ऊठ इत्येके । ऊठति । ऊठांचकार ॥

359 √ Ruṭha, 360 √ Luṭha, 361. √ Uṭha. To strike Some read ऊठ with a long ऊ and conjugate it as ऊठति &c.

Pre रोठति । Per. रुरोठ । I Fut रोठिता । Aorist अरोठीत् । Caus रोठयति । Desi रुरोठिषति । Inten रोरुठ्यते । Yan luk, रोरुठीति or रोरोट्टि ॥

360. √ Luṭha, this root is found in the Tudadi also.

Pre लोठति । Per लुलोठ । I Fut. लोठिता । Aorist अलोठीत् ॥

361 √ Uṭha Pre. ओठति । Per. उवोठ, ऊठतुः । I Fut ओठिता । Aorist औठीत् । Caus ओठयति । Desi ओठिठिषति ॥

361 A √ ûṭha Pre ऊठति । Per. ऊठां चकार । I Fut ऊठिता । Aorist ऊठयति । Caus ऊठयति Desi ऊठिठिषति ॥

पिठ ३६२ हिंसासंक्लेशनयोः ।

362 √ Piṭha, to hurt, to feel pain.

Pre. पेठति । *Per* पिपेठ, पिपिठतुः । *I Fut* पेठिता । *Aorist* अपेठीत्, अपेठिष्टाम् । Caus पेठयति । Desi पिपेठिषति । Inten पेपिठ्यते । यङ् लुक, पेपिठीति, पेपेट्टि । *Nouns* पीठम् with घञ् । The lengthening is by VI. 3. 137, S. 3539

शठ ३६३ कैतवे च ।

363 √ Sâṭha, to cheat, and also 'to hurt,' 'to feel pain.'

Pre. शठति । Per शशाठ, शेठतुः, शेठुः । I Fut. शठिता । Aorist. अशाठीत्, अशठीत् । Caus. शाठयति । Desi. शिशठिषति । Inten. शाशठ्यते । यङ्लुक्, शाशठीति शाशट्टि ॥

शुठ ३६४ प्रतिघाते । शोठति । शुठि इति स्वामी । शुण्ठति ॥

364 √ Suṭha, to be impeded or hindered.

Pre शोठति, शुंठति । Per. शुशोठ । शुशुन्ठ । I Fut शोठिता, शुन्ठिता । Aorist अशोठीत्, अशुन्ठीत् । Caus. शोठयति शुन्ठयति । Desi. शुशोठिषति, शुशुण्ठिषति । Inten — शोशुठ्यते, शोशुण्ठ्यते ॥

कुठि ३६५ च । कुण्ठति ॥

365 √ Kuṭhi, to be blunted or dulled, to loosen.

Pre कुण्ठति । Per. चुकुण्ठ । चुकुण्ठतुः । I Fut. कुण्ठिता । Aorist अकुण्ठीत् । Caus कुण्ठयति । Desi. चोकुण्ठिषति । Inten. चुकुण्ठ्यते । यङ्लुक्, चोकुण्ठीति । चोकुण्ट्टि । Noun कुण्ठः ॥

लुठि ३६६ आलस्ये प्रतिघाते च ।

366. √ Luṭhi, to be lazy, to strike. Pre. लुंठति ॥

शुठि ३६७ शोषणे ।

367. √ Suṭhi, to become dry. Pre शुण्ठति । Nouns शुण्ठ । शुण्ठी ॥

रुठि ३६८, लुठि ३६९, गतौ ।

368 √ Ruṭhi, 369 √ Luṭhi, to go

Pre. रुंठति, लुंठति । Per रुरुण्ठ । लुलुण्ठ । I Fut रुण्ठिता, लुण्ठिता । Aorist. अरुण्ठीत, अलुण्ठीत । Caus रुण्ठयति, लुण्ठयति । Desi रुरुण्ठिषति, लुलुण्ठिषति । Inten. रोरुण्ठ्यते, लोलुण्ठ्यते । यङ्लुक् । रोरुण्ठीति, लोलुण्ठीति ॥

चुड्ड ३७० भावकरणे । भावकरणमभिप्रायसूचनम् । चुड्डति । चुचुड्ड ॥

370 √ Chuḍḍa, to dally, to sport, to hint one's meaning Bhâva karana means 'to express or hint one's meaning'

Pre. चुड्डति, । Per चुचुड्ड । I Fut चुड्डिता । Aorist अचुड्डीत् । Caus. चुड्डयति । The aorist will be अचुचुड्डत् । Desi चुचुड्डिषति । Inten चोचुड्ड्यते । यङ् लुक् । चोचुड्डीति । चोचुड्डि । The Imperfect will be अचोचुत् । The root has ड as penultimate, which appears now as त, when the final is elided by VIII 2, 23 S 54.

अड्ड ३७१ अभियोगे । अड्डति । आनड्ड ॥

371. √ Aḍḍa, to join, to attack, to argue, to apply closely, to be devoted.

Pre. अड्डति । Per. आनड्ड, आनड्डतुः, आनड्डुः । I Fut. अड्डिता Aorist आड्डीत् । Caus. अड्डयति । Aorist आड्डिडत् । Desi अड्डिडिषति (the ड is not reduplicated because of VI 1 3 S 2446)

कड्ड ३७२ कार्कश्ये । कड्डति । चुड्डादयस्त्रयो दोपधाः । तेन क्विपि । चुत् । अत् । कत् इत्यादि ॥

372. √ Kaḍḍa, to be harsh or severe; to be hard or rough.

Pre कड्डति । Per. चकड्ड । I Fut कड्डिता । Aorist अकड्डीत् । Caus कड्डयति । Desi. चिकड्डिषति । Inten चाकड्ड्यते । यङ्लुक । चाकड्डीति or चाकड्डि । अचाकत् ॥

Noun :—कज्जलम compound of कत्+जलम ॥ The three roots चुड्ड, अड्ड and कड्ड have a ड as penultimate Therefore with the affix क्विप् the forms would be चुत्, अत and कत respectively.

क्रीडृ ३७३ विहारे । चिक्रीड ॥

373 √ Kriḍṛi, to play, to amuse oneself.

Pre. क्रीडति । Per. चिक्रीड, चिक्रीडतुः । I Fut. क्रीडिता । Aorist अक्रीडीत ।Caus क्रीडयति । Desi. चिक्रीडिषति । Inten. चेक्रीड्यते । यङ्लुक । चेक्रीडीति । चेक्रीड्डि । Aorist अचेक्रीट् ॥

तुडृ (तूडृ) ३७४ तोडने । तोडति । तुतोड । तूडृ इत्येके ॥

374. √ Tuḍṛi, to split, to push; to injure.

Pre. तोडति, तूडति । Per तुतोड or तुतूड । I Fut तोडिता, तूडिता । Aorist अतोडीत, अतूडीत् । Caus तोडयति, तूडयति । Desi. तुतोडिषति, तुतूडिषति । Inten तोतुड्यते, तोतूड्यते । यङ्लुक् । तोतुडीति or तोतोड्डि

हुडृ ३७५, (हूडृ) होडृ ३७६ गतौ । हुड्यात्–हूड्यात्–होड्यात् ॥

375 √ Huḍṛi, 375. A √ Hūḍṛi, 376. √ Hoḍṛi, to go.

Pre हूडति । Per जुहूड । I Fut हूडिता । Bene हूड्यात् । Aorist अहूडीत Caus हूडयति । Aorist अजुहूडत् । Desi जुहूडिषति । Inten जोहूड्यते । Yan luk जोहूडीति or जोहूड्टि ॥

375A √ Hodri Pre होडति । Per जुहोड । I Fut होडिता । Bene हुड्यात् । Aorist अहोडीत् । Caus होडयति । Aorist अजुहोडत ॥

376 √ Hodr Pre होडति । Bene होड्यात् ॥

376 A √ Handri 376 B √ Kdri These are not in the Siddhanta.

रौडृ (रोडृ) ३७७ अनादरे ।

377 √ Raudri to despise Pre – रौडति, रोडति ॥

रोडृ ३७८, लोडृ ३७९ उन्मादे ।

378 √ Rodri, 379 √ Lodri, to be foolish or mad Pre – रोडति, लोडति ॥

अड ३८० उद्यमे । अडति । आड । आडतु । आडु ॥

380 √ Adi to try, to exert

Pre अडति । Per आड आडतु आडु । I Fut अडिता । Aorist आडीत् आडिष्टाम, आडिषु । Caus आडयति । Desi अडिडिषति ॥

Noun अड 'the sting or tail of a scorpion Hence 'sharp' व्यड 'specially sharp' The son of Vyada is व्याडि ॥

लड ३८१ विलासे । लडति । डलयोर्लरयोश्चैकत्वस्मरणाल्ललतीति स्वामी प्रभृतयः ॥

381 √ Ladi to dally, to sport to play This is Ghatadi also

Pre लडति । Per ललाड । I Fut लडिता । Aorist अलाडीत् अलडीत । Caus लाडयति । Desi लिलडिषति । Inten लालड्यते । यङ्लुक लालडीति । लालट्टि ।

According to Kshiraswami and others the ड and ल being interchangeable and so also ल and र we have the from ललति &c also

लल ३८२ ईप्सायाम् ।

382 √ Lali (to play to sport, to dally) to desire This root is found in the Siddhanta Kaumudi in the sense of 'to desire' Madhava says under लड "Some read √ lala ipsayam after it Kshiraswami and Purushakara do not approve it as a separate root

Pre ललति । Caus लालयति । Noun ललना ॥

कड ३८३ मदे । कडति । 'कडि' इत्येके । कण्डति ॥

383 √ Kadi, to be proud

Pre कडति, कण्डति । Per चकाड चकण्ड । I Fut कडिता कण्डिता । Aorist अकाडीत अकडीत, अकण्डीत् । Caus काडयति कण्डयति । Desi चिकडिषति । चिकण्डिषति । Inten चाकड्यते । चाकण्डीति, चाकण्ट्टि । Kshirasvami reads it as कडि and says 'according to Durga it is कडे ।' This root is found in the Tudadi also VI 86 The root कडि is atmanepadi also I 302

गडि ३८४ वदनैकदेशे । गण्डति । इति टवर्गीयान्ता ॥

384 √ Gadi to check (?)

Pre गण्डति । Per जगण्ड, जगण्डतु जगण्डु । I Fut गण्डिता । Aorist अगण्डीत अगण्डिष्टाम अगण्डिषु । Caus गण्डयति । Desi जिगण्डिषति । Inten जागण्ड्यते । Noun

गण्ड: 'cheek' According to some the last five roots (including ganda) are incapable of conjugation Nouns only are formed from them.

Here end the roots whose final is a letter of the palatal class

अथ पवर्गीयान्ताः । तत्रानुदात्तेतः स्तोभत्यन्ताश्चतुस्त्रिंशत् ॥

Now we give the roots ending in a labial Of these, thirty four up to Stubha are anudâttet

तिपृ ३८५, तेपृ ३८६, ष्टिपृ ३८७, ष्टेपृ ३८८ क्षरणार्थाः । आद्योऽनुदात्तः । क्षीरस्वामी त्विमं सेडिति बभ्राम । तेपते । तितिपे । क्रादिनियमादिट् । तितिपिषे । तेप्ता तेप्स्यते ॥

The first of these roots is anudâtta also and hence अनिट् । Kshirasvâmi mistook it as सेट् ॥

Thus Pre तेपते । Per तितिपे । Though this is anit, yet in the Second and First Person इट् would be added by the rule of kryadi (VII 2 13, S 2293) Therefore, we have तितिपिषे and तितिपिवहे &c The First Future is तेप्ता । The Second Future is तेप्स्यते ।

In forming the Benedictive the following rule applies: —

२३०० । लिङ्सिचावात्मनेपदेषु । १ । २ । ११ ॥

इकसमीपाद्धलः परौ झलादी लिङ्सिचावात्मनेपदपरौ कितौ स्तः । कित्त्वान्न गुणः । तिप्सीष्ट । तिप्सीयास्ताम् । तिप्सीरन् । लुङि झलो झलि (२२८१) इति सलोपः । अतिप्त । अतिप्साताम् । अतिप्सत । स्तेपते । तिष्टिपे । तिष्टिपाते । तिष्टिपिरे । तिष्टेपे । तिष्टेपाते । तिष्टेपिरे ॥

2300 After roots ending in a consonant, that adjoins a vowel of *ik* pratyâhâra, the substitutes of liṅ (III. 3· 161) and *sich* (III 1 44) when they begin with a consonant of jhal pratyâhâra, are *kit*, when the âtmanepada affixes follow

NOTE — The sûtra consists of two words लिङ्सिचौ and आत्मनेपदेषु, literally meaning "the affixes *liṅ* and *sich* in the Atmanepada' *The other phrases, given* in the above text must be supplied from the previous sûtras to complete the sense The *anuvritti* of the word सन् that begin with sûtra, I 2 8 does not extend further as — भित्सीष्ट 'may he break' and भुत्सीष्ट 'may he know.' अभित्त ' he broke, अबुद्ध ' he knew'

Thus the root तिप् ends with a simple consonant, is preceded by इ a letter of *ik* pratyahara, after this root the jhalâdi affix सीष्ट of the Benedictive in the Atmenepada is treated like कित , therefore there is no guna substitution of the vowel of the root before this affix तिप् + सीष्ट = तिप्सीष्ट ॥

So also तिप्सीयास्ताम्, तिप्सीरन् ॥

Similarly in the Aorist we have अ+तिप्+सिच्+त, the स of the Aorist being elided by VIII 2 26 S 2281 = अतिप्त । अतिप्साताम । अतिप्सत ॥

385 *Tipri, to sprinkle This root is anit as it is included in the list* of anit roots

Pre तेपते । Per तितिपे । तितिपिषे । तितिपिवहे । I Fut· तेप्ता । II Fut तेप्स्यते । Imp तेपताम् । Imperf अतेपत । Pote तेपेत । Bene तिप्सीष्ट, तिप्सीयास्ताम्, तिप्सीरन् ।

Aorist अतिप्त, अतिपृषाताम्, अतिपृषत । Caus तेपयति । Aorist अतितेपत । Desi, तितिपषते । Inten तेतिप्यते । Yan luk तेतिपीति or तेतेप्ति ॥

386 √Tepri Pre तेपते । Per तितेपे । I Fut तेपिता । II Fut तेपिष्यते । Imp. तेपताम् । Imper अतेपत । Pote तेपेत । Bene. तेपिषीष्ट । Aorist अतेपिष्ट । Caus तेपयते । Desi तितेपिषते । Inten तेतिप्यते । यङ्लुक तेतेपीति or तेतप्ति ॥

387 √Shtepri Pre स्तेपते । Per तिष्टिपे । तिष्टिपाते । तिष्टिपिरे । I Fut. स्तेपिता । Imperative स्तेपताम् Imper । अस्तेपत । Pote स्तेपेत । Bene स्तेपिषीष्ट Aorist अस्तेपिष्ट । Condi अस्तेपिष्यत । Caus स्तेपयते । Desi तिस्तेपिषते or तिस्तिपिषते । The स is not changed to ष (see VIII 3 61 S 26 7) Inten स्तेष्टिप्यते । यङ्लुक तेष्टिपीति or तेष्टेप्ति । Ger स्तिपित्वा or स्तेपित्वा ॥

388 √Shtepri Pre स्तेपते । Per तिष्टेपे । I Fut स्तेपिता । II Fut स्तेपिष्यते Imperative स्तेपताम् । Imper अस्तेपत । Pote स्तेपेत । Bene स्तेपिषीष्ट । Aorist अस्तेपिष्ट । Condi अस्तेपिष्यत । Caus स्तेपयते । Desi तिस्तेपिषते । Inten तेष्टेप्यते ॥

तेपृ ३८९ कम्पने च ।

389 √Tepri to tremble, shake. By the force of च it means also to sprinkle

Pre तेपते । Per तितेपे । I Fut तेपिता । II Fut तेपिष्यते । Impera तेपताम् Imper अतेपत । Pote तपेत । Bene तेपिषीष्ट । Aorist अतेपिष्ट । Condi अतेपिष्यत । Caus तेपयत । Des तितेपिषते । Inten ततेप्यते ॥

ग्लेपृ ३९० दैन्ये । ग्लेपते ॥

390 √Glepri to be poor Pre ग्लेपते । Per जिग्लेपे I Fut ग्लेपिता । Bene ग्लेपिषीष्ट । Aorist अग्लेपिष्ट Caus ग्लेपयते । Desi जिग्लेपिषते । Inten जेग्लेप्यते ।

टुवेपृ ३९१ कम्पने । वेपते ॥

391 √Tuvepri to shake to tremble

Pre वेपते । Per विवेपे । I Fut वेपिता । Aorist अवेपिष्ट । Caus वेपयति (The Causative is Parasmaipada because the verb has the sense of motion I 3 87. S 2753) Desi विवेपिषते । Inten वेवेप्यते ॥

Nouns वेपथु trembling (III 3 89 S 3267 because of टु) । विपिनम् (Un II 5) forest (with युच III 2 148 S 3128)

केपृ ३९२ गेपृ ३९३ ग्लेपृ ३९४ च । चात्कम्पने गतौ च । सूत्रविभागस्येति स्वामी । मैत्रेयस्तु चकारमन्तरेण पठित्वा कम्पन इत्यर्थाद् इत्याह । ग्लेपार्थभेदात् पुनः पाठः ॥

392 √Kepri 393 √Gepri 394 √Glepri to tremble and to move By the force of च both the senses of trembling and moving are taken This is done by yoga vibhâga according to Swami According to Maitreya the sense of trembling would be understood by context even without च । His meaning is that these roots could well have been read with √त्रप but they are not done, because traditionally they are read separately The √Glep is repeated because it has a different meaning here

Pre केपते । Per चिकेपे । I Fut केपिता । Bene केपिषीष्ट । Aorist अकेपिष्ट । Caus केपयति (I 3 87 S 2753) Desi चिकेपिषते Inten चेकेप्यते ।

393 √Gepri Pre गेपते । Per जिगेपे । I Fut गेपिता । Bene गेपिषीष्ट । Aorist अगेपिष्ट Caus गेपयति । Desi जिगेपिषते । Inten जेगेप्यते ॥

394 √Glepṛi Pre ग्लेपते । Per. जिग्लेपे । I Fut ग्लेपिता । Bene ग्लेपिषीष्ट । Aorist—अग्लेपिष्ट । Caus. ग्लेपयति । Desi जिग्लेपिषते । Inten जेग्लेप्यते ॥

मेपृ ३९५, रेपृ ३९६, लेपृ ३९७, धेपृ ३९८ गतौ ।

395 √Mepṛi, to move According to Maitreya it means 'to serve, to attend upon' The reading of Kshirasvâmî is mepṛi, repṛi, lepṛi gatau. But Maitreya reads it as mepṛi lepṛi sevane, repṛi plavagatau Some texts have हेपृ and धेपृ ॥

Pre मेपते । Per मिमेपे । I Fut मेपिता । Bene मेपिषीष्ट । Aorist अमेपिष्ट Caus. मेपयति । Desi मिमेपिषते । Inten मेमिप्यते ॥

396 √Repṛi, to go According to Maitreya it means 'to leap, jump swim' Pre रेपते । Per रिरेपे । I Fut रेपिता । Bene रेपिषीष्ट । Aorist अरेपिष्ट Caus रेपयति । Desi रिरेपिषते । Inten रेरेप्यते ॥

397. √Lepṛi, to go, move

Pre लेपते । Per लिलेपे । I Fut लेपिता । Bene लेपिषीष्ट । Aorist अलेपिष्ट Caus लेपयति । Desi लिलेपिषते । Inten लेलिप्यते ॥

398 √Dhepṛi Pre धेपते । Per दिधेपे । I Fut धेपिता । Aorist अधेपिष्ट Caus. धेपयति । Desi दिधेपिषते । Inten. देधेप्यते ॥

त्रपूष ३९९ लज्जायाम् । त्रपते ॥

The Present is त्रपते । In forming the Perfect, the following rule applies

√२३०१ । तॄफलभजत्रपश्च । ६ । ४ । १२२ ॥

एषामत एकारोऽभ्यासलोपश्च स्यात्किति लिटि सेटि थलि च । त्रेपे । त्रेपाते । त्रेपिरे ऊदित्वादिड्वा । त्रपिता–त्रप्ता । त्रपिषीष्ट–त्रप्सीष्ट ॥

2301 ए is substituted for the अ of तॄ, फल, भज and त्रप, and the reduplicate is elided, when the affixes of the Perfect having an indicatory क् (or ङ्) follow, as well as when थल् with the इट् augment follows.

Thus (तेरतु, तेरुः, तेरिथ, फेलतु, फेलु, फेलिथ, भेजतु भेजु, भेजिथ) त्रेपे, त्रेपाते, त्रेपिरे ॥ Note – In the case of तॄ the rule applies to the अ obtained by Guna contrary to VI 4 126, in फल and भज the rule, that no different substitute should be in the reduplicate, is not adhered to, and in त्रप the अ does not stand between the two simple consonants

The root √त्रपूष being exhibited with an indicatory ऊ shows that the addition of the augment इट् is optional (VII 2 44 S 2279 and VII 2 15 S 3025) Thus the First Future is त्रपिता or त्रप्ता । Benedictive त्रपिषीष्ट or त्रप्सीष्ट । The indicatory ष shows that the feminine noun from this root is formed by अङ् (III 3 104 S 3281) As त्रपा ।

399 √Trapush, to be ashamed, abashed

Pre त्रपते । Per त्रेपे । I Fut त्रपिता or त्रप्ता । II Fut त्रपिष्यते or त्रप्स्यते । Imperative त्रपताम् । Imper अत्रपत । Pote त्रपेत । Bene त्रपिषीष्ट or त्रप्सीष्ट । Aorist अत्रपिष्ट or अत्रप्त । Condi अत्रपिष्यत or अत्रप्स्यत । Caus त्रपयति । Aorist अतित्रपत् । Being a Ghaṭâdi root also (see 859) it is mit (VI 4 92 S 2568) and hence the shortening in the Causative Desi तित्रपिषते, or तित्रप्सते । Inten तात्रप्यते । यङ् लुक तात्रपीति or तात्रप्ति ॥ Past Part Pass त्रप्त । Past Part Act

अपत्वान् । Ger अपित्वा or अवत्वा । Infin अपितुम् । अप्तुम् । Nouns अपअपिपषु (III 2 116 S 3116) अपु 'Tin

कपि ४०० चलने । कम्पते । चकम्पे ॥

400 √Kapi, to move, to tremble

Pre कम्पते । Per चकम्पे । I Fut कम्पिता । Caus कम्पयति । (I 3 87 S 2753) Desi चिकम्पिषते । Inten चाकम्प्यते । Nouns —कम्प (III 2 167 S 3147) कम्पन (III 2 148 or 149 S 3128 or 3129) कपि (Un IV 144) वृषाकपि "Vishnu or Rudra" कपिल (See however Un I 55)

रबि ४०१, लबि ४०२, अबि ४०३ शब्दे । ररम्बे । ललम्बे । आनम्बे ॥

401 √Rabi 402 √Labi 403 √Abi, to sound

401 √Rabi, Pre रम्बते । Per ररम्बे । I Fut रम्बिता । Aorist अरम्बिष्ट । Caus रम्बयते । Desi रिरम्बिषते । Inten रारम्ब्यते । यङ् लुक् । रारम्बीति or रारम्ति । Imperfec अरारम् । Noun हेरम्ब ॥

402 √Labi, to sound Pre लम्बते । Per ललम्बे । I Fut लम्बिता । Aorist अलम्बिष्ट । Caus लम्बयते । Desi लिलम्बिषते । Inten लालम्ब्यते ॥

403 √Abi to sound Pre अम्बते । Per आनम्बे । I Fut अम्बिता । Caus अम्बयतिAorist आम्बिबत् । Desi अम्बिबिषते । Nouns त्र्यम्बक 'The father of the three worlds" अम्बरीष । अम्बा 'mother'

लबि ४०४ अवस्रंसने च ।

404 √Labi, to hang down, hang from 'to dangle'

Pre लम्बते । Per ललम्बे । I Fut लम्बिता । Nouns अलाबु with the negative अ and affix ऊ under Un I. 87 It means gourd

कबृ ४०५ वर्णे । चकबे ॥

405 √Kabri to color Pre कबते । Per चकबे । I Fut कबिता । Aorist अकबिष्ट । Caus काबयति । Aorist अचकाबत् । Desi चिकबिषते । Inten चाकब्यते । यङ् लुक् चाकप्ति । Nouns कबर । कबरी or कबरा (IV 1 42 S 500) कर्बुर ॥

क्लीबृ ४०६ अधाष्टर्ये । चिक्लीबे ॥

406 √Klibri, to be impotent Pre क्लीबते । Per चिक्लीबे । I Fut क्लीबिता । Aorist अक्लीबिष्ट । Caus क्लीबयति । Aorist अचिक्लीबत् । Desi चिक्लीबिषते ।

क्षीबृ ४०७ मदे । चीबते ॥

407 √Kshibri, to be drunk or intoxicated,

Pre क्षीबते । Per चिक्षीबे । I Fut क्षीबिता । Caus क्षीबयति Aorist अचिक्षीबत । *Desi* चिक्षीबिषते । *Noun* क्षीब ॥

शीभृ ४०८ कत्थने । शीभते ॥

408 √Śibhri to boast

Pre शीभते । Per, शिशीभे । I Fut शीभिता । Caus शीभयते । Aorist अशिशीभत् । Desi शिशीभिषते । Inten शेशीभ्यते । यङ्लुक् शेशीब्धि । (भ changed to ब by VIII 2 40 S. 2280, and ध changed to ब by VIII 4 53 S 52) Noun शीभर ॥

चीभृ ४०९ च ।

409 √Chibhri, to boast. This is read separately because some read √ वभि instead. Pre चीभते । Per चिचीभे । I Fut चीभिता । Aorist अचीभिष्ट ॥

रेभृ ४१०, अभि ४११, रभि ४१२ शब्दे । रिरेभे । 'अभिरभी' क्वचित्पठ्येते । अम्भते । रम्भते ॥

410 √Rebhri, to sound, to make noise, to low like a cow Some read it as √अभि and √रभि ॥

Pre रेभते । Per रिरेभे । I Fut. रेभिता । *Aorist* अरेभिष्ट । Caus रेभयते । Desi रिरेभिषते । Inten रेरिभ्यते ॥

411 √Abhi, to sound

Pre अम्भते । Per आनम्भे or अम्भाचक्रे (Q) I Fut अम्भिता । Aorist आम्भिष्ट । Caus अम्भयते । Desi आम्भिषते । Nouns : अम्भ । अम्भि ॥

412 √Rabhi (to sound, to bellow to low as a cow) To obstruct. To stop Pre रम्भते । Per ररम्भे । I Fut रम्भिता । Aorist अरम्भिष्ट ॥

ष्टभि ४१३, स्कभि ४१४ प्रतिबन्धे । स्तम्भते । उत्तम्भते । उद: स्थास्तम्भोः—' (११८) इति पूर्वसवर्णः । विस्तम्भते । 'स्तम्भे' (२२७२) इति षत्वं तु न भवति । सौत्रस्यैव तत्र ग्रहणात् । तद्बीज तु'—स्थास्तम्भोः—' (११८) इति पवर्गीयोपधपाठः 'स्तम्भेः' (२२७२) इति तवर्गीयोपधपाठश्चेति माधवः । केचिदस्य टकार औपदेशिक इत्याहुः । तम्भते ष्टम्भते । टष्टम्भे ॥

413 √Shtabhi, to stop, hinder paralyse, benumb

Pre स्तम्भते । Per तस्तम्भे । I Fut स्तम्भिता । Aorist अस्तम्भिष्ट । Caus स्तम्भयते *The desiderat ve of this is* तिष्टम्भिषति । *Desi* तिस्तम्भिषते । *Inten* तास्तम्भ्यते ॥

With the Preposition उत् *the form is* उत्तम्भते (See VII 4 61 S 118) With वि we have विस्तम्भते । *Here* स *is not changed to* ष *because the sutra* VIII 3 67 S 2272 applies to √स्तम्भ as exhibited there with न, namely to the sûtra root that takes the vikarana श्नु by III 1 82 and not to the present root स्तम्भ । The reason of this is that in the sûtra VIII 4 61 S 118 the root is exhibited as स्तम्भ with a labial nasal, while in VIII 3 67 S 2272 the root is exhibited with a dental nasal This is the opinion of Madhava Some say the ट of ष्टम्भ is original According to them the conjugation is Pre ष्टम्भते Per टष्टम्भे ॥

414 √Skabhi, to stop, hinder

Pre स्कम्भते । Pre चस्कम्भे । I Fut स्कम्भिता । Aorist अस्कम्भिष्ट । Caus स्कम्भयते । Desi चिस्कम्भिषते । Inten चास्कम्भ्यते । Past Part Pass स्कम्भित स्कभित । Past Part Act स्कम्भितवान् ॥

जभ (जभी) ४१५, जृभी ४१६ गात्रविनामे ॥

415 √जभ (जभी) *'to copulate' Some read it as* जभि । *This root inserts a penultimate nasal by the following*

२३०२ । रधिजभोरचि । ७ । १ । ६१ ॥

एतयोर्नुमागमः स्यादचि । जम्भते । जजम्भे । जम्भिता । अजम्भिष्ट । जृम्भते । जजृम्भे ॥

2302 The augment 'num' is added after the root vowel in 'radh' and 'jabh,' *before the affixes beginning with a vowel*

NOTE —Thus रन्धयति रन्धक:, साधुरन्धी, रन्धो वर्तते । जम्भयति, जम्भक:, साधुजम्भी जम्भंजम्भम् जम्भो वर्तते । Though the वृद्धि rule is subsequent, it is superseded *by*

the augment Why do we say 'before an affix beginning with vowel ? Observe रब्धा, लब्धम् ॥

Pre जम्भते। Per जजम्भे। I Fut जम्भिता। II Fut जम्भिष्यते। Imper जम्भताम्। Imperf अजम्भत। Pot जम्भेत। Bene जम्भिषीष्ट। Aorist अजम्भिष्ट। Condi अजम्भिष्यत। Caus जम्भयते or ति। Aorist अजजम्भत्। Desi, जिजम्भिषते। Inten जञ्जभ्यते (III 1 24 S 26 35 and VII 4 86 S 2638), यङ् लुक, जञ्जभीति, or जञ्जब्धि। Dual जञ्जब्धः। Pl जञ्जभति। Noun जम्भ tooth Maitreya makes it ant as जब्धम् ॥

416 ✓Jribhi, To copulate,' ('To gape, yawn') Pre जृम्भते। Per जजृम्भे। Fut जृम्भिता। Aorist अजृम्भिष्ट। Caus जृम्भयते or ति। Aorist अजजृम्भत्। Desi जिजृम्भिषते॥

शल्भ ४१७ कत्थने।

417 ✓Śalbha, 'To praise' 'to boast' Pre शल्भते। Per शशल्भे। I Fut शल्भिता Aorist अशल्भिष्ट। Caus शल्भयते। Desi शिशल्भिषते। Inten शाशल्भ्यते ॥

वल्भ ४१८ भोजने।

418 ✓Valbha, 'To eat' This root begins with the dento labial व ॥

Pre वल्भते। Per ववल्भे। I Fut वल्भिता। Aorist अवल्भिष्ट। Caus वल्भयति। It is always Parasmaipadi, because it means to eat (I 3 87 S 2753) Desi विवल्भिषते। Inten वावल्भ्यते ॥

गल्भ ४१९ धार्ष्ट्ये।

419 ✓Galbha, To be bold or confident or arrogant.

Pre गल्भते। Per जगल्भे। I Fut गल्भिता। Aorist अगल्भिष्ट। Caus गल्भयते। Desi जिगल्भिषते। Inten जागल्भ्यते। Noun प्रगल्भ 'daring, brave audacious'

श्रम्भु ४२० प्रमादे। तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च। श्रम्भते। स्रम्भते वा।

420 ✓Śrambhu To be careless, neglect, to err The root begins with the palatal श, but with the dental स according to Chandra Swami having given both, adds स्रम्भु also

Pre श्रम्भते। Per शश्रम्भे। I Fut श्रम्भिता। Aorist अश्रम्भिष्ट। Caus श्रम्भयते Desi शिश्रम्भिषते। Inten शाश्रम्भ्यते। Past Part Pass श्रम्भित। Past Part Act श्रम्भितवान् ॥

ष्टुभु ४२१ स्तम्भे। स्तोभते।

421 ✓Shtubhu, To stop paralyse Pre स्तोभते, with वि, विष्टोभते। Per तुष्टुभे I Fut स्तोभिता। Caus स्तोभयते। Desi तुस्तोभिषते or तुस्तुभिषते। Inten तोस्तुभ्यते Past Part Pass स्तुभित or स्तुब्धम्। Past Part Act स्तुभितवान्। Ger स्तुभित्वा or स्तोभित्वा (I 2 26 S 2617)

Here end the thirty four roots ending in a labial and which were Atmanepadi

Now we give Parasmaipadi roots ending in a labial

422 गुपू रक्षणे 'to protect' In its conjugation the following sûtra applies

✓२३०३। गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्य. आयः। ३। १। २८॥

एभ्य आयप्रत्ययः स्यात्स्वार्थे। गुपन्त (४१८६) इति गुप ॥

2303 The affix आय comes without changing the sense, after गुपू 'to protect,' धूप 'to heat,' विच्छ 'to approach,' पण 'to praise' and पन 'to praise'

Note —Thus गोपायति 'he protects', धूपायति he heats, so also, विच्छायति पणायति and पनायति.

Note —The verb पण् being read along with पन् 'to praise, has here the sense of praise only, so that the affix does not come after the verb पण् when it means 'to make a contract, as शतस्य पणते, सहस्रस्य पणते

Note —The verbs in आय do not take Atmanepada affixes, as there is no indicatory letter to show that

Thus गुप् + आय। Now applies S 2189 and we get the guna of उ, as, गोपाय। This is now the *root*, for it gets the designation of Dhatu or root by the following sûtra

✓२३०४। सनाद्यन्ता धातवः। ३। १। ३२॥

सनादयः कमेर्णिङन्ताः प्रत्यया अन्ते येषां ते धातुसंज्ञाः स्युः। धातुत्वाल्लडादयः। गोपायति।

2304 All the words ending with the affixes सन् and the rest are called Dhâtus

Note.—This extends the sphere of Dhâtus or roots already defined in sutra I 3 1 These roots may be called derivative roots They are separate independent roots, and have all the functions of a root, as taking tense affixes &c as shown in the above examples Thus चिकीर्ष to wish to do, कारि to cause to do, चेक्रिय 'to do repeatedly' are separate roots and not the same as कृ 'to do, and thus take शप् &c

The stems that take the affixes beginning with सन् and ending with णिङ namely, the following 1 सन् (III 1 5 6,7) 2 क्यच् (III 1 8). 3 काम्यच् (III 1 9), 4 क्यङ् (III 1 11) 5 क्यष (III 1 13) 6 णिङ् (III 1 20) 7 णिच (III 1 21), 8 यङ् (III 1 22) 9 णिच (III 1, 25) 10 यक् (III 1 27), 11 आय (III 1 28), 12 ईयङ् (III 9 29) and 13 णिङ् (III 1 30) are called also roots Being roots they are conjugated in लट् लिट् &c

Thus ✓ गोपाय। Pres गोपायति॥ In forming the Perfect, the following sûtras apply —

✓२३०५। आयादय आर्द्धधातुके वा। ३। १। ३१॥

आर्धधातुकविवक्षायामायादयो वा स्युः॥

2305 The affixes आय and those that follow it, (i e. आय ईयङ and णिङ) are optionally added, when it is desired to express oneself with an ârdhadhâtuka affix

Note —Thus in 3rd sing of the Future in an ârdhadhâtuka affix It is optional to retain the *dya of gopdya* before this affix So we have गोपायिता or गोप्ता he will protect' So also ऋतीयिता or अर्तिता, कमिता or कामयिता

But for this sûtra, the affixes आय &c would have come *always* even when ârdhadhâtuka affixes were to be applied This makes it *optional* Therefore the proper ârdhadhâtuka affixes should be applied when we retain आय &c, and when we do not retain them Thus the ârdhadhâtuka क्तिन् (III 3 95) will be employed in forming the feminine noun from the simple root, but the ârdhadhâtuka अ (III 3 102) will be employed in forming the feminine when आय &c are retained Thus गुप्ति or गोपाया

२३०६ । कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि । ३ । १ । ३५ ॥

कास् धातोः प्रत्ययान्तेभ्यश्चाम्स्याल्लिटि न तु मन्त्रे ॥

+ कास्यनेकाज्ग्रहणं कर्तव्यम् + ॥ सूत्रे प्रत्ययग्रहणमपनीय ततस्थानेऽनेकाच इति वाच्यमित्यर्थः ॥

2306 आम् is the affix of the verb कास् 'to cough,' and of those roots that are formed by affixes (i e the derivative verbs), when लिट् follows, except in the Mantra

NOTE —This forms the Periphrastic Perfect The perfect of कास् will be कासाम, after which the terminations of the Perfect are all elided (II. 4 81) and instead, the perfect tense of the auxiliary verb भू or अस् or कृ is added As कासांचक्रे 'he coughed', चोरयामास 'he stole' So also लोलूयाचक्रे

This rule however does not apply to the Vedas, as कृष्णो नोनाव Rig Veda I 79. 2.

Vart —This rule only applies where the root is polysyllabic consisting of more than one vowel; as चुलुम्पाञ्चकार, दरिद्राञ्चकार। The force of this vârtika is that even of non-derivative roots the Perfect will be formed periphrastically if the root consists of more than one syllable In fact, the vârtika would substitute the word anekâchah in the room of pratyayât The sûtra would then run thus: kâsanekach âm amantre liti 'आम is added to the root kâs and to roots of more than one syllable in the Perfect, but not in the Vedas"

२३०७ । आर्द्धधातुके । ६ । ४ । ४६ ॥

इत्यधिकृत्य ॥

2307. From this upto VI 4 68 inclusive, is always to be suppl[ied] "before an affix called ârdhadhâtuka (III 4 114 &c)"

NOTE:—This is an adhikara sûtra and extends upto VI 4 69 (exclusive) In all the sutras upto VI 4 68 should be supplied the phrase 'before an affix called ârdhadhâtuka," Thus VI 4 48 teaches "the अ standing at the end of a verbal stem is elided" To complete the sense we should add 'before an ardhâdhâtuka affix" Thus the final अ of the verbal stem चिकीर्ष is elided before the ârdhâdhâtuka affix तृ, as चिकीर्षितृ जिहीर्षितृ but the final अ is not elided before a sârvadhâtuka affix, as the अ of भव in भवति, भवत । The *luk* elision of शप् after roots of अदादि class, implies that there is never *lopa* of शप ॥

Kârikâ —अतो लोपो यलोपश्च णिलोपश्च प्रयोजनम् ।
आल्लोप ईत्वमेत्वं च चिण्वद्भावश्च सीयुटि ॥

The following purposes are served by this sûtra, i. e an ârdhâdhâtuka affix causes the following special changes (1) अतोलोप —The elision of अ of a stem, as shown above, in चिकीर्षिता चिकीर्षितुम, (2) यलोपश्च, । The elision of य by VI 4. 49, 50: as बेभिदिता, बेभिदितुम, बेभिदितव्यम् from बेभिद्य the intensive stem Before Sârvadhâtuka, we have बेभिद्यते, चेच्छिद्यते । (3) णिलोपश्च प्रयोजनम । The elision of णि by VI 4. 51, as कारणा हारणा पाच्यते (पाचि+यक+ते = पाच्+य+ते) याज्यते । In Sârvadhâtuka, पाचयति, याजयति, कारयति, हारयति । (4) आल्लोपः, the elision of आ, VI. 4 64—as पपतु पपुः, ययतुः, ययुः, । In Sârvadhâtuka, यान्ति, वान्ति (5) ईत्वम्—The substitution of long ई for आ in some roots, VI. 4 65 as धीयते, दीयते, in Sârvadhâtuka अदाताम्, अधाताम् (6) एत्वम्—The substitution of ए for आ, VI 4 68,

as क्षेयात् ग्लेयात्, in Sârvadhâtuka, क्षायात् ग्लायात्। This is confined to the Precative (âśîrlin) (7) स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रहदृशां वा चिण्वदिट् च, the treatment of the Precative like Aorist Passive in चिण् by VI 4 62 as कारिषीष्ट कारयिषीष्ट। In Sârvadhâtuka क्रियेत, क्रियेत् ॥

२३०८। अतो लोपः। ६। ४। ४८॥

आर्धधातुकोपदेशकाले यददन्तं तस्याकारस्य लोपः स्यादार्धधातुके परे। गोपायाञ्चकार। गोपायाम्बभूव। गोपायामास। जुगोप। जुगुपतुः। ऊदित्वाद्वेट्। जुगोपिथ जुगोप्थ। गोपायिता गोपिता गोप्ता। गोपाय्यात् गुप्यात्। अगोपायीत् अगोपीत् अगौप्सीत् ॥

2308 The अ standing at the end of a stem is elided before an ârdhadhâtuka affix

NOTE -Thus चिकीर्षिता चिकीर्षितुम्, and चिकीर्षितव्यम् from the Desiderative stem चकीर्ष। So also धिनुतः and कृणुतः from the roots धिन्व and कृण्व thus धिन्व+उ (III 1 80) = धिन्+अ+उ (III 1 80) = धिन्+उ (अ being elided before the ârdhadhâtuka उ) = धिनु the 3rd Personal dual of it is धिनुतः। The addition of अ by III 1 80 and its subsequent elision by the present sûtra may appear a redundancy, but the elided अ being sthânivat, prevents guna of धि। So also कृणुतः। See sutra III 1 80 Why do we say 'the अ is elided'? Observe चेता, स्तोता here इ and उ have not been elided Why do we say 'अत with a त्'? The long आ will not be elided as याता वाता। Why do we say before an Ardhadhâtuka? Before Sarvadhâtuka there will be no elision of अ nor before a Taddhita as वृक्षत्वम् and वृक्षता ॥

Vârt -The elision of such अ takes place even to the supersession of the subsequent rules relating to Vriddhi and lengthening As चिकीर्षकः जिहीर्षकः चिकीर्ष्यते and जिहीर्ष्यते ॥

Thus गोपाय+आम+चकार = गोपायाञ्चकार or गोपायाम्बभूव। or गोपायामास ॥

The affix आय being optional before लिट् (III 1 31 S 2305) we have the alternative forms जुगोप जुगुपतुः। The root गुपू has an indicatory ऊ and so the इट् augment is optional (VII 2 44 S 2279). As जुगोपिथ or जुगोप्थ ॥

The लुट् is गोपायिता or गोपिता or गोप्ता। The लिङ् is गोपाय्यात् or गुप्यात्। The लुङ् is अगोपायीत् or अगोपीत् or अगौप्सीत् ॥

गुपू ४२२ रक्षणे।

422 Gupû to protect Pre गोपायति। Per जुगोप। जुगुपतुः। जुगोपिथ or जुगोप्थ। जुगुपिव or जुगुप्व। I Fut गोपिता or गोप्ता। II Fut गोपिष्यति or गोप्स्यति। Imperative गोपायतु। Imper अगोपायत्। Pote गोपायेत्। Bene गुप्यात्। Aorist अगौप्सीत् or अगोपीत्। Condi अगोपिष्यत् or अगोप्स्यत्। Caus. गोपयति Aorist अजूगुपत्। Des जुगुप्सति or जुगुपिषति or जुगोपिषति। Inten जोगुप्यते। This आय is never elided Past Part Pass गुप्त Ger गुप्त्वा or गोपित्वा or गुपित्वा। (I 2 26 S 2617) Adj गोप्यम्। Noun गुप्ति ॥

Gupu To protect Pre गोपायति। Per गोपायाञ्चकार। I Fut गोपायिता। II Fut गोपायिष्यति। Imperative गोपायतु। Imper अगोपायत्। Pote गोपायेत्। Bene गोपाय्यात्। Aorist अगोपायीत्। अगोपायिष्टाम्। Condi अगोपायिष्यत्। Caus गोपाययति। Aorist अजुगोपायत्। Before the ârdhadhâtuka, the अ being always elided, the root becomes aglopî (VII 4 93 S 2316) and so VII 4 1 S 2314 does not

apply Desi जुगोपायिषति । There will be no yan as the root is of more than one syllable Pas. Part Pass गोपायित । Ger गोपायित्वा । Adj गोपाय्य ॥

धूप ४२३ संतापे । धूपायति । धूपाया चकार । दुधूप । धूपायिताधि । धूपिताधि ॥

423 √Dhûpa, to heat or to be heated This is conjugated doubly like गुपू । Pre धूपायति । Per धूपायांचकार । दुधूप । I Fut धूपिता धूपायिता । Bene धूपाय्यात् । धूप्यात् । Aorist अधूपायीत । अधूपीत् । Caus धूपयति । Des दुधूपिषति । Inten दोधूप्यते ॥

जप ४२४, जल्प ४२५ व्यक्तायां वाचि । 'जप' मानसे च ॥

424 √Japa, To mutter to utter in a low voice or repeat internally Pre जपति । Per जजाप । जेपतु । I Fut जपिता । Aorist अजापीत् or अजपीत । (VII 2 27 S 284) Caus जापयति Aorist अजीजपत । Des जिजपिषति । Inten जञ्जप्यते । Yan luk जञ्जपीति or जञ्जप्ति । Adj जप्य । Nouns जप । जञ्जपूक 'an ascetic (III 2 166 S 3146)

425 √Jalpa To murmur, speak Pre जल्पति । Per जजल्प । I Fut जल्पिता । Caus जल्पयति । Desi जिजल्पिषति । Inten जाजल्प्यते । Noun जल्पाक F जल्पाकी ॥

चप ४२६ सान्त्वने ॥

426 √Chapa To console soothe Pre चपति । Pre चचाप । चेपतुः । चेपुः I Fut चपिता । Aorist अचापीत । Caus चापयति । Des चिचपिषति । Inten चाचप्यते । Nouns —चप 'a tree' according to Maitreya and 'bamboo' according to Dandanath चापम 'bow (IV 3 152 S 1530)

षप ४२७ समवाये । समवायः सबन्धः सम्यगवबोधो वा । सपति ॥

427 √Shapa To connect to know completely Samavaya means 'connection' or thorough understanding' Pre सपति । Per ससाप । I Fut सपिता । Aorist असापीत् । Caus सापयति Aorist असीषपत् । Desi सिसपिषति । Inten सासप्यते । Nouns सप्ति 'a yoke,' 'a horse' सप्त seven

427 A √Shacha 'To connect' Sakatayana and Kshirasvâmi give this root Pre सचति । Noun सचिव ॥

रप ४२८, लप ४२९ व्यक्तायां वाचि ।

428 √Rapa, To speak distinctly Pre रपति । Per रराप । I Fut रपिता । Aorist अरापीत् । Caus रापयति । Desi रिरपिषति । Inten रारप्यते । Adj राप्य । (III 1 126 S 2887) Noun रिपु an enemy' (Un I 26)

429 √Lapa To speak distinctly Pre लपति । Per ललाप । I Fut लपिता । Aorist अलापीत् । Caus लापयति । Aorist अलीलपत or अललापत् । Desi लिलपिषति । Inten लालप्यते । Adj लाप्य ॥

चुप ४३० मन्दायां गतौ । चोपति । चुचोप । चोपिता ॥

430 √Chupa To move slowly, creep or steal along Pre चोपति । Per चुचोप । I Fut चोपिता । Aorist अचोपीत । Caus चोपयति । Aorist अचूचुपत । Des चुचुपिषति or चुचोपिषति । Inten चोचुप्यते । यङ्लुक चोचुपीति or चोचोप्ति । Ger चुपित्वा । चोपित्वा । (I 2 26 S 2617) Nouns चोपन । चोपक । चुपम ॥

तुप ४३१, तुम्प ४३२, त्रुप ४३३, त्रुम्प ४३४, तुफ ४३५, तुम्फ ४३६, त्रुफ ४३७, त्रुम्फ ४३८, हिंसार्थाः । तोपति । तुतोप । तुम्पति ।

तुतुम्प । तुतुम्पतुः । संयोगात्परस्य लिटः कित्त्वाभावान्नलोपो न । 'किदाशिषि' (२२१६) इति कित्त्वान्नलोपः । तुप्यात् । 'प्रात्तुम्पतौ गवि कर्तरि' इति पारस्करादिगणे पाठात्सुट् । प्रस्तुम्पति गौः । श्तिपा निर्देशाद्यङ्लुकि न । प्रतोतुम्पीति । त्रोपति । त्रुम्पति । तोफति । तुम्फति । त्रोफति । त्रुम्फति । इहाद्यौ द्वौ पञ्चमषष्ठौ च नीरेफाः । अन्ये सरेफाः । आद्याश्चत्वारः प्रथमान्ताः । ततो द्वितीयान्ताः । अष्टावप्युकारवन्तः ॥

431 √tupa, To injure to hurt Per तोपति । Pre तुतोप । I Fut तोपिता । Aorist अतोपीत् । Caus तोपयति । Desi तुतोपिषति । Inten तोतुप्यते । Ger तोपित्वा or तुपित्वा ॥

432 √tumpa, To injure, to hurt Pre तुम्पति । Per तुतुम्प । तुतुम्पतु । I Fut. तुम्पिता । II Fut तुम्पिष्यति । Imperative तुम्पतु । Imper अतुम्पत । Pote तुम्पेत् । Bene तुप्यात । Aorist अतुम्पीत । Cond अतुम्पिष्यत । Caus तुम्पयति Aorist अतुतुम्पत् Desi तुतुम्पिषति । Inten, तातुम्प्यते । यङ्लुक तोतुम्पीति or तोतुम्पत्ति । तोतुप्त ॥

433 √trupa, To injure, to hurt Pre त्रोपति । Per तुत्रोप । I Fut त्रोपिता Aorist अत्रोपीत् । Caus त्रोपयति । Desi तुत्रुपिषति । Inten तोत्रुप्यते ॥

434 √trumpa, To injure, to hurt. Pre त्रुम्पति । Per तुत्रुम्प । I Fut त्रुम्पिता Bene त्रुप्यात् । Aorist अत्रुम्पीत् । Caus त्रुम्पयति । Aorist अतुत्रुम्पत् । Desi. तुत्रुम्पिषति Inten तोत्रुप्यते ॥

435 √tumpha, To injure, to hurt Pre तोफति । Per तुतोफ । I Fut तोफिता । Imperative तोफतु । Imper अतोफत् । Pote तोफेत् । Bene तुफ्यात् । Aorist अतोफीत् । Caus तोफयति । Desi तुतुफिषति । Inten तोतुफ्यते ॥

436 √trumplia, To injure, to hurt Pre तुम्फति । Per तुतुम्फ । I Fut. तुम्फिता । Aorist अतुम्फीत् । Caus तुम्फयति । Desi तुतुम्फिषति । Inten तोतुम्फ्यते ॥

437 √tru ba, To injure, to hurt Pre त्रुफति । त्रोफति । Per तुत्रोफ । I Fut त्रुफिता । Aorist अत्रोफीत । Caus त्रोफयति । Desi तुत्रुफिषति । Inten तोत्रुफ्यते

438 √trumpha, To injure, to hurt Pre. त्रुम्फति । Per तुत्रुम्फ । I Fu त्रुम्फिता । Aorist अत्रुम्फीत् । Caus त्रुम्फयति । Desi तुत्रुम्फिषति । Inten तोत्रुम्फ्यते ॥

NOTE — *The nasal in the above roots is not elided in the Perfect, because the* affixes are here added to a root ending in a conjunct consonant, and so they are not कित् (I, 2 5 S 2242) Therefore we have the forms तुतुम्प &c For the rule of elision of न (VI 4 24 S 415) applies to kit or nit affixes

In the Benedictive, the affixes being kit by III 4 104 S 2216, there is elision of the nasal (VI 4 24 S 415) Thus तुप्यात् from √तुम्प ॥

When preceded by प्र the root तुम्प adds a sibilant in its beginning, because *of the following vártika* to be found in the Paraskarádi class (VI. 1, 157 S 1071) —

Gana Vártika — The augment सुट् is added to the root तुम्प when preceded by the preposition प्र provided the agent of the action is a cow Thus प्रस्तुम्पति गौः (प्रस्तुम्पति इति प्रयोगे नियमेन सुट् Padamanjari)

Since the root is exhibited in the above Vártika as तुम्पति with श्तिप्, therefore when this root is conjugated in यङ्लुक the sibilant is not added (VII 2 10 S 2210) Thus प्रतोतुम्पीति ॥

The remaining six roots ञुप, ञुम्प, &c are conjugated like तुप and तुम्प। Thus त्रोपति। त्रुम्पति। तोफति। तुम्फति। त्रोफति। त्रुम्फति॥

Here the first two roots (तुप and तुम्प) and the fifth and sixth roots (तुफ and तुम्फ) are without र r; the rest are with र॥ The first four (तुप, तुम्प, त्रुप and त्रुम्प) end with the first labial i.e. p प॥ The remaining four end with the second labial i.e. फ ph. All the eight roots have उ i.e. तु or त्रु everywhere

पर्प ४३९, रफ ४४०, रफि ४४१, अर्ब ४४२, पर्ब ४४३, लर्ब ४४४, बर्ब ४४५, मर्ब ४४६, कर्ब ४४७, खर्ब ४४८, गर्ब ४४९, शर्ब ४५०, षर्ब ४५१, चर्ब ४५२, गतौ। आद्यः प्रथमान्तः। ततो द्वौ द्वितीयान्तौ। तत एकादश तृतीयान्ताः। द्वितीयतृतीयौ मुक्त्वा सर्वे रेफोपधाः। पर्पति। पपर्प। रफति। रर्फति। अर्बति। आनर्ब। पर्बति। लर्बति। बर्बति। पवर्गीयादिरयम्। मर्बति। कर्बति। खर्बति। गर्बति। शर्बति। सर्बति। चर्बति॥

439 to 452 पर्प &c to go

The first √parpa ends with the first labial प, the next two √raph and √raphi end with the second labial ph फ, the remaining eleven all end in the third labial ब॥ Except the second and third √raph and √raphi, all these roots have a penultimate r र॥

439 √Parpa, to go Pre पर्पति। Per पपर्प। I Fut पर्पिता। Aorist अपर्पीत् Caus, पर्पयति। Desi. पिपर्पिषति। Inten पापर्प्यते। Nouns —पर्पः, पर्पिकः॥

440 √Rapha, to go Pre रफति। Per. रराफ। I Fut रफिता। Caus. राफयति Desi. रिरफिषति। Inten रारफ्यते॥

441 √Raphi, to go Pre रंफति। Per ररंफ। I Fut. रंफिता। Bene. रंफ्यात्। Aorist अरंफीत्। Caus. रंफयति। Desi रिरंफिषति। Inten रारंफ्यते॥

442 √Arbi, to go Pre अर्बति। Per. आनर्ब। I Fut. अर्बिता। Aorist आर्बीत्। Caus अर्बयति। Desi अर्बिबिषति॥

443 √Parba, to go Pre पर्बति। Per पपर्ब। I Fut पर्बिता। Aorist अपर्बीत्। Caus पर्बयति। Desi पिपर्बिषति। Inten पापर्ब्यते॥

444 √Larba, to go Pre. लर्बति। Per. ललर्ब। I Fut लर्बिता। Aorist अलर्बीत्। Caus लर्बयति Desi लिलर्बिषति। Inten लालर्ब्यते॥

445 √Barba, to go Pre बर्बति। Per बबर्ब। I Fut. बर्बिता। Aorist अबर्बीत्। Caus बर्बयति। Desi बिबर्बिषति। Inten. बाबर्ब्यते॥

446 √Marba, to go Pre मर्बति। Per ममर्ब। I Fut. मर्बिता। Aorist अमर्बीत्। Caus मर्बयति। Desi. मिमर्बिषति। Inten मामर्ब्यते॥

447 √Karba, to go Pre कर्बति। Per. चकर्ब। I Fut. कर्बिता। Aorist अकर्बीत्। Caus कर्बयति। Desi. चिकर्बिषति। Inten चाकर्ब्यते॥

448 √Kharba, to go Pre खर्बति। Per चखर्ब। I Fut. खर्बिता। Aorist अखर्बीत्। Caus खर्बयति Desi चिखर्बिषति। Inten चाखर्ब्यते।

449 √Garba, to go. Pre गर्बति। Per जगर्ब। I Fut गर्बिता। Aorist अगर्बीत्। Caus गर्बयति। Desi जिगर्बिषति। Inten जागर्ब्यते॥

450 √Sharba, to go. Pre शर्बति। Per शशर्ब। I Fut शर्बिता। Aorist अशर्बीत्। Caus. शर्बयति। Desi शिशर्बिषति। Inten. शाशर्ब्यते।

451 √Sarbi, to go Pre सर्बति। Per ससर्ब। I Fut. सर्बिता। Aorist असर्बीत्। Caus. सर्बयति। Desi सिसर्बिषति। Inten सासर्ब्यते॥

452. √Charba, to go Pre चर्बति। Per चचर्ब। I Fut चर्बिता। Aorist अचर्बीत्। Caus चर्बयति। Desi चिचर्बिषति। Inten चाचर्ब्यते।

कुबि ४५३ आच्छादने। कुम्बति॥

453 √Kubi, to cover, screen, clothe, conceal Pre कुम्बति। Per चुकुम्ब। I Fut. कुम्बिता। Aorist अकुम्बीत्। Caus कुम्बयति। Desi. चुकुम्बिषति। Inten. चोकुम्बयते। Noun कुम्बा 'a thick petticoat'

लुबि ४५४, तुबि ४५५, अर्दने। लुम्बति। तुम्बति॥

454 √Lubi, to torment, harass Pre लुम्बति। Per लुलुम्ब। I Fut लुम्बिता। Aorist अलुम्बीत्। Caus लुम्बयति। Desi लुलुम्बिषति। Inten. लोलुम्बयते। Noun अलाबुः 'a gourd'

455 √Tubi, to torment, harass Pre तुम्बति। Per. तुतुम्ब। I Fut तुम्बिता। Aorist अतुम्बीत्। Caus तुम्बयति। Desi तुतुम्बिषति। Inten. तोतुम्बयते। Noun तुम्बी॥

चुबि ४५६ वक्त्रसंयोगे। चुम्बति॥

456 √Chubi, to kiss. Pre चुम्बति। Per. चुचुम्ब। I Fut चुम्बिता। Aorist अचुम्बीत्। Caus चुम्बयति। Desi चुचुम्बिषति। Inten चोचुम्बयते॥

(The three roots √lumb, √tumb and √chumb are found in the Churadi also)

षृभु ४५७ षृम्भु ४५८ हिंसार्थौ। सर्भति। ससर्भ। सर्भिता। सृम्भति। ससृम्भ। सृभ्यात्। षिभु षिम्भु इत्येके। सेभति। सिम्भति॥

457 √Shribhu, 458 √Shtambhu, to injure According to Maitreya the roots are षिभु and षिम्भु also. According to Tarangini, these are षिभु and षिम्भु also

457 √Shribhu, Pre. सर्भति। Per ससर्भ। I Fut सर्भिता। Caus सर्भयति। Aorist असर्भीत or असीसभत। Desi सिसर्भिषति or सिसर्भिषति According to Tarangini there is never ष। Inten सरीसृभ्यते। यङ् लुक्, सरीसृभीति or सरिसृभीति or सर्सृभीति or सरीसृब्धि or सरिसृब्धि or सर्सृब्धि Past. Part Pass सृब्ध। Ger सर्भित्वा or सृब्ध्वा। Adjective सृभ्यम्॥

457A √षिभु, to injure Pre सेभति। Per. सिषेभ। I Fut सेभिता। Aor असेभीत। Caus सेभयति। Desi सिसेभिषति। Int सेषिभ्यते॥

458 √Shrimbhu, Pre सृम्भति। Per ससृम्भ, ससृम्भतुः। I Fut सृम्भिता। Ben सृभ्यात्। Aor असृम्भीत। Caus सृम्भयति। Desi सिसृम्भिषति॥

458B √षिम्भु। Pre सिम्भति। I Fut सिम्भिता॥

शुभ ४५९, शुम्भ ४६० भासणे। 'भासने' इत्येके। 'हिंसायाम्' इत्यन्ये॥

459 √Śubha, 460 √Śumbha 1 To speak 2 To shine, adorn 3 To injure Daiva and Maitreya give these two roots the sense of to injure, by reading śubha śumbha bhāshane cha. But Svāmi reads it without cha This is the opinion of Atreya also Durga gives the meaning bhasane 'to speak, shine' So also Dhanapala and Śākatayana Gupta makes it begin with स i e सुभ॥

Pre शोभति Per. शुशोभ। I Fut शोभिता। Nouns शुभ, 'auspicious' शुभ्रम्। 'white' (Un .II. 13)

460 √Śumbha, to speak, to shine Pre शुम्भति। Per शुशुम्भ I Fut. शुम्भिता। Here end the Gupadi roots

अथानुनासिकान्ताः । तत्र कम्यन्ता अनुदात्तेतो दश ॥

घिणि ४६१, घुणि ४६२, घृणि ४६३ ग्रहणे । नुम् । ष्टुत्वम् ।
घिण्णते । जिघिण्णे । घुण्णते । जुघुण्णे । घृण्णते । जघृण्णे ॥

Now we give the roots whose final is a nasal. Of these the ten endidg with √kami are Anudâttet

461 √*Ghini, to take, to receive* Pre घिण्णते । Per. जिघिण्णे । I Fut - घिण्णिता । II Fut घिण्णिष्यते । Impera घिण्णताम् । Imper अघिण्णत । Pot घिण्णेत । Bene घिण्णिषीष्ट । Aor अघिण्णिष्ट । Con अघिण्णिष्यत । Caus घिण्णयति । Aor. अजी-घिण्णत् । Desi जिघिण्णिषते । Intens जेघिण्ण्यते । यङ् लुक्, जेघिण्णीति । जेघि ण्टः । Imperfect अजेघिन् । Ger घिण्णित्वा ॥

462 √Ghuni, to take, to receive Pre घुण्णते Per जुघुण्णे ॥

463 √Ghrini, to take, to receive to seize । Pre घृण्णते । Per जघृण्णे । Inten. जरिघृण्ण्यते । यङ् लुक् । जरीघृण्णीति or जर्घृण्णीति Imper अजर्घृन् ॥

घुण ४६४, घूर्ण ४६५, भ्रमणे । घोणते । घूर्णते । इमौ तुदादौ परस्मैपदिनौ ॥

464. √Ghuna, 465 ghurna, *to roll, stagger, reel*

464. √Ghuna, Pre घोणते । Per, जुघुणे । I Fut घोणिता । Caus घोणयते । Aorist अजूघुणत । Desi जुघुणिषते or जुघोणिषते । Intens जोघुण्यते । यङ् लुक् जोघुणीति or जोघुण्टि । Dual जोघुण्टः । Noun घोणा Ger घुणित्वा or घोणित्वा ॥

465. √Ghûrna, to roll &c These two roots √ Ghuna and √ Ghûrna are *Parasmaipadi also in the Tudâdi class.*

Pre घूर्णते । The Imperfect in yan luk is अजोघूर्ण् (VIII. 2. 24 S 280)

पण ४६६ व्यवहारे स्तुतौ च । पन ४६७, च । स्तुतावित्येव सम्बध्यते
पृथङ्निर्देशात् । पनिसाहचर्यात्पणेरपि स्तुतावेवायप्रत्ययः । व्यवहारे तु पणते । पेणे । पणितेत्यादि । स्तुतावनुबन्धस्य केवले चरितार्थत्वादायप्रत्ययान्तात्मनेपदम् । पणा-यति । पणायां चकार । पेणे पणायितासि । पणितासे । पणाय्यात् । पणिषीष्ट । पनायति । पनायां चकार । पेने ॥

466 √पण and 467 √ पन ॥

The first root means 'to transact business' 'to buy' as well as 'to praise.' The second root पन means only 'to praise' The च draws in the anuvritti of स्तुतौ only and not that of व्यवहारे because it has been exhibited separately and not as पण, पन व्यवहारे स्तुतौ च ॥

These two roots take आय by III 1 28 S 2303, but पण must then mean 'to praise' only, for it has been read along with पन in that sutra But when पण means to deal or barter &c' the form is पणते । Per. पेणे । First Fut पणिता ॥

The anudâtta indicatory final अ in पण and पन finds its scope only when the roots mean 'to praise,' therefore when the roots take the affix आय, they will be Parasmaipadi and not Âtmanepadi. As पणायति । Per. पणायांचकार । पेणे । First Future पणायितासे or पणितासे । Ben पणाय्यात् or पणिषीष्ट ॥

466 √ Pana, "To transact business to buy," (2 "To praise") The following conjugation is valid in the sense of transacting business only

Pre पणते । Per पेणे । I Fut पणिता । II Fut पणिष्यते । Imperative पणताम् । Imper. अपणत । Pote पणेत । Bene पणिषीष्ट । Aorist अपणिष्ट । Condi अपणिष्यत । Caus पाणयति । Aorist अपीपणत् । Desi पिपणिषते । Inten पम्पण्यते । Yau luk पम्पणीति or पम्पण्टि, Dual, पम्पण्टः । Imperfect अपम्पण् । Past Part Pass पणितम् । Adjective, पणम । पाणयन् । Nouns, पाण 'trade' पाण 'a trader' वणिज् (Un II 70) विपणि पणनम् ॥

466 A √ Pana, to praise In this sense आय is added and the conjugation is then Parasmaipadi. When आय is not added, then the forms are as given before

Pre पणायति । As पणायति राजानम् 'He praises the king' Per पणाया चकार I Fut पणायिता । पणायितासि or पणितास । Pote पणाय्यात । Bene पणाय्यात् ॥

467 √ Pana to praise Pre पनायति । Per पनाया चकार or पेने । Noun पनस ॥

भाम ४६८ क्रोधे । भामते । बभामे ॥

468 √ Bhâma, to be angry Pre भामते । Per बभामे । I Fut भामिता Desi. बिभामिषति । Inten 3 S बाभान्ति 1st S बाभान्मि । 1 D बाभान्व । 1 Pl बाभान्म । । Aorist अबाभान् । Nouns भान् भामिनी ॥

क्षमूष् ४६९ सहने । क्षमते । चक्षमे । चक्षमिषे । चक्षंसे । चक्षमिध्वे । चक्षन्ध्वे । चक्षमिवहे ॥

469 √ क्षमूष् सहने 'to endure to suffer' The indicatory long ऊ makes it optionally anit (VII. 2 44 and 15 S 2279 and 3025) the ष, is for feminine अङ् (III 3 104 S 3281)

Thus the Present is क्षमते । The Perfect is 3 S चक्षमे । 2 S. चक्षमिषे or चक्षंसे, 2 P चक्षमिध्वे or चक्षन्ध्वे ॥

In the First Person, the सेट् form is चक्षमिहे । But in the anit form, the म् will be changed to न् by the following sutra

२३०९ । म्वोश्च । ८ । २ । ६५ ॥

मान्तस्य धातोर्मस्य नकारादेश स्यान्मकारे वकारे च परे । जगन्म । चक्षमिवहे चक्षण्वहे । चक्षमिमहे—चक्षण्महे । क्षमिष्यते-क्षंस्यते । क्षमेत । आशिषि । क्षमिषीष्ट – क्षंसीष्ट । अक्षमिष्ट – अक्षंस्त ॥

2309 न is substituted for the म of a root before the affixes beginning with म and व ॥

NOTE:—As अगन्म, अगन्व the Imperfect of गम, as in the sentence अगन्म तमस पारम। The शप् is elided as a Vedic diversity So also जगन्वान् with क्वसु the augment इट् is not added by the option allowed, owing to VII 1 68 This sutra applies to those cases where the म is not at the end of a word, as it was in the last sûtra

Thus from the root क्षमूष् we have in the perfect 1st person dual चक्षमिवहे । But when the intermediate इट् is not added, then the म् is changed to न and then to ण ॥

As चक्षमिवहे or चक्षण्वहे । so also in the plural, चक्षमिमहे or चक्षण्महे ।

469 A √ Kshamush, to endure to suffer Pre क्षमते । Per चक्षमे । I Fut क्षमिता or क्षन्ता । II Fut क्षमिष्यते or क्षंस्यते or क्षामिष्यते । Imperative क्षमताम् ।

Imperf अचमत । Pote चमेत । Bene चमिषीष्ट or चमीष्ट or चमिषीष्ट । Aorist अचमिष्ट or अचस्त । Condi अचमिष्यत् or अचंस्यत् । Pass चम्यते । Aorist अचमि or अचामि । अचमिषत् । Caus चमयति । Aorist (VI 4 92 S 2568) I. I. चमयिता । B n चमयिषीष्ट । Desi चिचमिषते or चिचंसते । Inten. चंचम्यते । Yan luk चंचमीति or चंचन्ति । The nasal is added to the reduplicate by VII 4 85 S 2613 Aorist अचंचमीत् । Past Part, Pass चान्तः । Ger चमित्वा or चान्त्वा । Infini चमितुम् or चंतुम् । Nouns चम. । 1. चमा, चमक. ॥

470 कमु कान्तौ । The word kanti here means desire' The root therefore means 'to desire, long for, wish' The following sutra applies to its conjugation,

✓२३१० । कमेर्णिङ् । ३ । १ । ३० ॥

स्वार्थे । ङित्त्वात्तङ् । कामयते ॥

2310 The affix णिङ् comes without changing the sense after the root कम 'to desire'

The ण indicates vriddhi (VII 2 115) and ङ shows that the root takes the affixes of the Atmanepada, as, कामयते he desires,' so also कामयेते and कामयन्ते ॥

The Perfect is formed periphrastically by आम् which being an ardhadhatuka affix required the elision of णि of the root by VI 4 51 S 2313 But the following sûtra prevents the elision

✓२३११ । अयामन्ताल्वाय्येत्न्विष्णुषु । ६ । ४ । ५५ ॥

आम्' 'अन्त' 'आलु' 'आय्य' इत्नु' इष्णु एषु णेरयादेशः स्यात् । अतउपधाया इत्यादेः कामयां चक्रे । 'आयादय आर्धधातुके वा' (२३०५) । चकमे । कामयिता-कमिता । कामयिष्यते-कमिष्यते ॥

2311 अय is substituted for the इ of णि before the affixes आम्, अन्त, आलु, आय्य इत्नु and इष्णु ॥

Note —Thus कारयां चकार हारयां चकार, गण्डयन्त मण्डयन्त (formed by the Unâdi affix झच्, झ = अन्त, added to the roots गड and मड) आलु । स्पृहयालुः । आय्य, स्पृहयाय्य । महयाय्यः । इत्नु —स्तनयित्नु । इष्णु —पोषयिष्णु ॥

NOTE :—This sûtra could have been well dispensed with for the इ of णि would take guna ए which will be changed to अय् by the rules of Sandhi, before these affixes The substitution of अय for इ is for the sake of the subsequent sûtra VI 4 56 S. 3336 however, because there ए could not be changed to अय by any sandhi rules

The णि is always changed to अय, therefore the अय substitution of the present sutra would have been redundant, but it is taught here in order to supersede the elision declared here after in VI 4 51 S 2313 Thus कामयां चक्रे ॥

The addition of आय being optional (III 1 31, S 2305) we have the alternative form चकमे also

The Future forms are —कामयिता or कमिता ॥ कामयिष्यते or कमिष्यते ॥

In forming the Aorist, the following sutra applies

✓२३१२ । णिश्रिद्रुस्रुभ्यः कर्तरि चङ् । ३ । १ । ४८ ॥

ण्यन्तात् श्र्यादिभ्यश्च च्लेश्चङ् स्यात्कर्त्रर्थे लुङि परे । 'अकाम' 'इ' 'अत' इति स्थिते ॥

2312. After a root which ends in णि (III 1 20, 21, 44, &c) and after the verb श्रि 'to service,' द्रु 'to run,' and स्रु 'to drop, चङ् is the substitute of च्लि, when लुङ् follows signifying an agent

NOTE —The ङ prevents *guna* and *vriddhi* and च is to distinguish it from चङ् When चङ् is added there is reduplication (VI 1 11) The usual terminations of the Imperfect are *employed after the root*, when चङ् is used, as अचीकरत् 'he caused to make', अशिश्रियत् he served are went', अदुद्रुवत् 'he ran' असुस्रुवत् 'it flowed' This form is not used in Passive; as, अकारयिषाताम् । Thus अका॒र्+इ+अत ॥

Now applies the following sûtra, by which the इ (णि) is elided

✓२३१३ । णेरनिटि । ६ । ४ । ५१ ॥

अनिडादावार्धधातुके परे णेर्लोपः स्यात्। परत्वात् 'एरनेकाचः-' (२७२) इति यणि प्राप्ते । + इयङ्यण्गुणवृद्धिदीर्घेभ्यः पूर्वविप्रतिषेधेन + इति वार्तिकम् । णिलोपस्तु बाध्यते. वार्तिकमित्यादि निरवकाशम् इति भाष्यः । वस्तुतस्तु 'अनिटि' इतिवचनसामर्थ्यादार्धधातुकमात्रमस्य विषयः । तथा चेयङादेरपवाद एवायम् । इयङ् । अततक्षत् । यण् । आटिटत् । गुण । कारणा । वृद्धि । कारकः । दीर्घ । कार्यते ॥

2313. The इ of the verbal stem formed with the affix णि, is elided before an ârdhadhâtuka affix which does not take the augment इट ॥

Note :– This debars इयङ् *the semi vowel* य, *the guna, Vriddhi and the long* substitutions Thus अततक्षत्, आरचत् आशिश्रत्, आटिटत्, कारणा हारणा कारक, हारकः, कार्यते, हार्यते and ज्ञीप्सति (see VII 4 1 for the shortening of the stem of the Aorists in these) Why do we *say 'not having the augment* इट ? *Observe* कारयिता and हारयिता ॥

The sûtra VI 4 82 S 272 (a semi vowel is substituted for the final इ or ई of a root before a vowel beginning affix &c) *being subsequent in order of Ashtâdhyâyî* would debar the present sûtra and prevent the elision of इ and cause य to be substituted instead This however is *prevented by the following*

Vârtika : The rule ordaining the *elision of* णि *(S 2313) and* that teaching the elision of अ (VI. 4 48 S 2308) take effect even to the supersession of the *subsequent* rules ordaining इयङ्, (VI 4 78 S 2290), or semi vowel य (VI 4 4. 82 S 272), *or guna,* (VII 3 84 S 2168 &c) or vriddhi, (VII 2 115 S. 254), or lengthening

NOTE –*The elision of* अ *supersedes only the two rules of vriddhi, lengthening* and *not* the others. The elision of इ (णि) supersedes *all* the above *five* rules of iyań, yan, guna, vriddhi and lengthening

Q There is no necessity for this vartika with regard to णि for if the five rules mentioned above were not to be superseded by णि elision, then this rule will find no scope anywhere And as scope must be given to every rule, the *present sûtra* inferentialy and *exercitate* supersedes the above rules

Ans *The vârtika is not unnecessary. The* णि *elision finds its unrestricted scope* before the ârdhadhâtuka affixes like णिच् (III, 3 174 S. 3313) Thus from ✓

पाचयति we have पाक्तिः, from √पाजयति पाक्टिः। The intermediate इट् is prevented here by VII. 2 9 S. 3163. Hence if this vârtika were not taught, the णि would be elided only before the ârdhadhâtuka and affix क्तिच् and no where else.

As a matter of fact, the force of the word अनिटि *in the sûtra is that the* rule of the elision of णि applies to *all* ardhadhâtuka affixes, and not only to a single affix *ktich*

Note:—Had the present sûtra not superseded इयङ् &c, then it would have been more proper to draft it as णेः only without the word अनिटि। For the sûtra णेः with the anuvritti of आर्धधातुके read into it, would apply to the affix क्तिच्, only after the rules इयङ्, यण् &c had restricted its scope. So there would *be no neccessity of adding* अनिटि। *The very fact that the word* अनिटि *is added* shows that the sûtra has for its scope *all* ardhadhâtuka affixes, and therefore it is an exception by anticipation to the rules of iyan &c

Thus इयङ् is superseded in अततक्षत्। It is चङ् Aorist. There is no scope of Guna here, as चङ् is ङित् and यण् of sûtra VI 4 82 S. 272 has also no scope, as the इ (णि) in तक्षि is preceded by a conjunct consonant क्ष। Therefore इयङ् is the only rule left that would have applied to this णि। The present vârtika debars इयङ् but causes the elision of इ ॥

Similarly यण् (semivowel) substitution is superseded in आटिटत्। Guna is superseded in कारणा and vriddhi in कारकः and lengthening in कार्यते ॥

Thus अकाम+इ+अ+त=अकाम+०+अ+त। Now applies the following.

√२३१४। णौ चङ्युपधाया ह्रस्वः। ७।४।१॥

चङ्परे णौ यदङ्गं तस्योपधाया ह्रस्वः स्यात्॥

2314. A short is substituted for the vowel, standing in a penultimate position, in the णि-formed stem, when the affix चङ् (sign of the Reduplicate Aorist) follows

Thus अकाम्+इ+अ+त=अकाम्+अ+त (VI 4 51 S. 2313)=अकम्+अ+त (VII. 4 1. S 2314).

Now applies the following sûtra which causes reduplication.

√२३१५। चङि। ६।१।११॥

चङि परेऽनभ्यासधात्ववयवस्यैकाच प्रथमस्य द्वे स्तोऽजादेस्तु द्वितीयस्य॥

2315 Of a non reduplicate root there is reduplication when the affix चङ् of the Aorist follows

Dr Ballantyne translates it thus:-"When चङ् follows, there are two in the room of the first portion, containing a single vowel, of an unreduplicated root but the reduplication is of the second portion of a root that begins with a vowel"

The first syllable is reduplicated if the first portion of the root begins with a consonant, the second syllable is reduplicated if the first portion begins with a vowel.

Thus अकम+अ+त=अचकम+अ+त॥

Now applies the following atidesa sûtra.

√२३१६। सन्वल्लघुनि चङ्परेऽनग्लोपे। ७।४।९३॥ [illegible]

'चङ् परे' इति बहुव्रीहि। स च 'अङ्गस्य' इति च द्वयमप्यावर्तते। अङ्गसंज्ञानिमित्त यश्चङ्पर

णिचीति यावत् तत्परं यल्लघु तत्परो योऽङ्गस्याभ्यासस्तस्य सनीव कार्यं स्यादग्लोपे। अथवा 'अङ्गस्य' इति नावर्तते। चङ्परे णौ यदङ्गं तस्य योऽभ्यासो लघुपरस्तस्येत्यादि प्राग्वत्॥

2316 In the reduplicated Aorist of the णि—stems, the reduplicate adapts itself to that of the *Desiderative*, when the vowel of the root is light, and the root has not lost its end vowel before the णि affix

The word चङ्परे is a Bahuvrihi compound and therefore it means णि। This word णि so qualified, as well as the word अङ्गस्य should both be twice employed in this sûtra, in order to give the full meaning We explain therefore the sutra thus —"That णि which is followed by that affix चङ्, which gives the designation of अङ्ग to the root —this is one portion The next part is—'a short vowel which follows such णि and the abhyâsa of the anga which follows such short vowel—of that abhyasa, the operations are like those of the Desiderative, before the णि, when no अक् vowel is elided'

Or the word अङ्गस्य is not repeated Then the sutra would mean 'that anga which stands before that णि which is followed by चङ् —the abhyasa of such an anga, when followed by a short vowel —on that abhyasa, the operations are like those of the Desiderative &c

NOTE :—Dr Ballantyne has translated this sûtra as follows —Let the effect be like as if सन् (III 1 7 S 2608) had followed on the reduplicate, if followed by a light vowel of an inflective base to which णि followed by चङ् is affixed—provided there is not the elision of any letter in the pratyahâra अक् occasioned by the affixing of णि (as for example under the provisions of VI 4 48 S 2308)

NOTE :—The words of this sutra require a little detailed explanation The word सन्वत् means "like unto सन् or Desiderative", i e as the Desiderative is treated, so should the चङ् Aorist of the णि stems The words लघुनि and चङ्परे are both in the Locative case, but not in apposition with each other, but refer to different objects लघुनि means 'when a light vowel follows,' namely that reduplicate which is followed by the light root vowel The operations to be performed on such a reduplicate, in the चङ् Aorist after the णि are the same as on the reduplicate of the Desiderative अन् अक् लोपे provided that a simple vowel of the Pratyahâra अक् has not been elided' We read the word णि in this sutra, because there can be no other root which will form चङ् Aorist णि ... such Aorist (III 1 48) as well as the simple roots श्रि, द्रु and स्रु The words चङ्परे is a Bahuvrihi and qualifies the word अङ्ग understood that stem which is followed by चङ्, therefore, it refers to the णि stem and not to the simple roots sri, dru and sru The 'light' vowel therefore, refers to the light vowel of the णि-stem before चङ् ॥

The word अनग्लोपे is in apposition with चङ्परे। Thus कम्+णिङ् (III 1 30) =अकाम्+इ+अत् (III 1 48) = अकाम +अत (VI 4 51) = अकम+अत् (VII 4 1) = अचकम + अत (VI 1 11) Then applies the next sutra

NOTE —Thus VII 4 79 teaches the substitution of इ for अ in the reduplicate of the Desiderative The same substitution will take place in the reduplicate of the Aorist, as ... Thus by VII 4 80, इ is substituted for

the उ of the reduplicate in the Desiderative, the same will be the case in the reduplicate of the Aorist, as अपीपवत् and अलीलवत् and अजीजवत् । Thus by VII 4. 81, इ is optionally substituted for उ in the Desiderative reduplicate of स्रु &c, the same will hold good in the Aorist reduplicate, as असिस्रवत् or असुस्रवत्, असिश्रवत् or असुश्रवत्, अदिद्रवत् or अदुद्रवत्, अपिप्रवत् or अपुप्रवत्, अपिप्लवत् or अपुप्लवत्, अचिच्यवत् or अचुच्यवत् । Why do we say 'having a light vowel'? Observe अततक्षत्, अररक्षत्, अजजागरत् ॥

By sûtra III 1 48 S. 2312 the roots श्रि, द्रु, and स्रु also form चङ् aorist. The sanvad bhâva however does not take place with regard to these roots because these roots do not get the designation of अङ्ग before चङ् । The rule is therefore confined to णि roots, for these are the roots which get the designation अङ्ग before the affix चङ् । Moreover the reduplicate must be that of the अङ्ग, which can be of णि roots only

२३१७ । सन्यतः । ७ । ४ । ७९ ॥

अभ्यासस्यात इकारः स्यात्सनि ॥

2317. इ is substituted for the final short अ of the reduplicate in the Desiderative.

Note —As पिपक्षति, पिपठिषति, (VIII 2 36, 41) तिष्ठासति, पिपासति ॥ Why do we say in the Desiderative? Observe पपाच ॥ Why do we say "for the अ"? Observe लुलूषति ॥ Why do we say 'short अ'? Observe पापचिषते the Desiderative of the Intensive पापच्यते ॥

Therefore अचकम + अत = अचिकम्+अत, because चङ् is considered like सन् ॥

Now applies the following

२३१८ । दीर्घो लघोः । ७ । ४ । ९४ ॥

लघोरभ्यासस्य दीर्घः स्यात्सन्वद्भावविषये । अचीकमत । णिङभावपक्षे ॥

+ कमेश्च्लेश्चङ् वक्तव्यः + । णेरभावान्न दीर्घसन्वद्भावौ । अचकमत ॥

संज्ञायाः कार्यकालत्वाद्यत्र द्विरुच्यते ।
तत्रैव दीर्घः सन्वच्च नानेकाच्स्विति माधवः ॥ १ ॥
चकारस्यापि पक्षस्य चोत्यादौ नाङ्गं द्विरुच्यते ।
किं त्ववयवः कश्चित्तस्मादेकाच्यपीदं द्वयम् ॥ २ ॥
वस्तुतोऽङ्गस्यावयवो योऽभ्यास इति वर्णनात् ।
तयोः दीर्घाऽर्थाप्यतो द्वयं स्यादिति मन्महे ॥ ३ ॥
चकास्तौ द्वयमिदं न स्यात्स्याद्वा व्यवस्थया ।
दीर्घोऽयं संनिहितं लघुनीत्यङ्गमेव वा ॥ ४ ॥
इति व्याख्यायिकस्यास्य कैयटेनैव वर्णनात् ।
केचित्तेऽपि संचस्त्यागितामपि सिद्धये ॥ ५ ॥

2318. In the reduplicative syllable, a prosodially short vowel is lengthened in the Reduplicated Aorist of the णि-stem when the vowel of the root is light, and the root has not lost its end-vowel before the Causative णि ॥

Therefore अचिकम्+अत=अचीकमत ॥

The affix णिङ् being optional, when it is not added, then applies the following vârtika —"The aorist of √Kam is formed by चङ् even when it does not take णिङ्" As there is absence of णि, so we have neither lengthening nor sanvadbhâva. Thus अचकमत ॥

NOTE :—In Grammar there are two opinions as regards rules of definition (संज्ञा), one is expressed by the maxim कार्यकाल संज्ञापरिभाषम् and the other by यथोद्देशं संज्ञापरिभाषम् ॥ The first means that a rule defining a term (*i. e* a saṃjnâ rule) or giving a maxim of interpretation (paribhâshâ) manifests itself at the *time* of application Whenever an occasion arises to apply such rule it appears there anew. The other means that the *saṃjnâs and paribhâshâs remain where they* have been originally taught, and do not appear anew each time when a particular operation *is to* be performed They exert their influence from the place where they are, and do not require to be recited afresh each *time* that an operation is to be performed

Now the abhyâsa is defined in the sutra पूर्वोऽभ्यासः (VI 1 4 S 2178) and *the word abhyâsa occurs in the sûtra 2316 In both views of the function of* a definition, the sutras पूर्वोऽभ्यास and सन्वल्लघुनि &c will become one sentence But in the first view of kâryakâla paksha *the* one sentence will be of different *padas* or *words*, in the second view the *one sentence will be of different sentences* Mâdhava favours the view of karyakâla paksha with regard to the sûtra 2316: which opinion *the author has summarised in the following two* verses :—

'*Verse* 1 "According to Mâdhava, the rules of lengthening (2318) and sanvadbhâva (2316) *apply there only where the kâryakala function of a rule of* definition being taken as valid, the anga or inflective base is reduplicated and not where there are many syllabled stems."

NOTE:—The sense is that in the sûtras *2316* and *2318 there is the* anuvritti of the words angasya and abhyâsasya Here the designation of abhyasa (reduplicate) will be given to the *first* portion of the doubled *anga* Therefore *the lengthening (2318) and sanvad bhâva (2316) will take place in that* abhyasa only which is the abhyâsa of an anga—that is where an anga has been *re terated, there the first portion will get the designation of abhyâsa for the* purposes of the application of 2316 and 2318 As अचीकरत् and अपीपचत् ॥

Verse 2 "But *in the roots* √चकास्ति, √अटति and √ऊर्णोति &c there is no reduplication of an anga but only a *portion* of an anga is reduplicated Therefore *the two rules 2316 and 2318 are confined to monosyllabic roots*"

NOTE —Thus we *have* अचचकासत् आटिटत् and और्णुनवत् *without the appli*cation of S 2316 and 2318 Here the whole anga chakâs &c has not been reduplicated, *but only a part of it, namely the first consonant in the case of* chakas and the second consonant in the case of vowel beginning roots

The result is that it is only in monosyllabic roots that the *whole* of anga is redu*plicated*, and not only a *part of it (for* there can be no such part), and *consequently* the dirgha and sanvadbhâva apply to monosyllabic roots More over, in this view *(kâryakâla paksha), the word ekâchah in the sutra ekâchodve* prathamasya (VI 1 1 S 2175), qualifies the word angasya understood therein

Obj Let it be so, that the dirgha and sanvadbhâva rules apply to the reduplicate of *monosyllabic* roots only Then stretching this argument further the other rules that apply to *reduplicates will also be restricted in their scope*

such as the rules of shortening (VII 4 59 S 2180), retention of first consonant (VII 4 60 S 2179) and substitution of a palatal (VII 4 62 S 2245) &c and these will not apply to polysyllabic roots

Verses 3and 4 As a matter of fact, if we explained the sûtra by saying angasya avayavo yo' bhyasa — the reduplicate which is a portion of an anga'— then we opine that there must be lengthening in the case of √ûrnu, and both (lengthening and sanvad bhava) in the case of √arthâpayati while in the case of √chakâs none of these two will apply, or if they apply, it would be under restrictions They will not apply when laghuni is qualified by णि by being in proximity to it, but will apply when anga is so qualified

Note • Thus instead of श्रोर्णु नवत we would get श्रोर्णु नवत । The sanvadbhava is inappropriate here for when नु is doubled, there is no श्र in the reduplicate and so there can be no change of श्र to इ ॥

The root श्रर्थय is derived from श्रर्थ in the sense of श्रर्थमाचष्टे । The श्रा and पुक् augments are added before णिच । Here both the dirgha and sanvad bhâva will apply, and we should get the form श्रार्तिथपत् instead of श्रार्तथपत् । In the case of the root √श्रर्थ (उपयाचञायाम्) of the churadi class, the aorist is श्रर्तथपत neither the dirgha nor sanvad bhava apply there

In the root chakâs both will not apply or will apply with qualifications • If we explain the sutra by saying chan pare nau yal laghu — the reduplicate, if followed by a light vowel, in the case of a root to which णि followed by चङ is affixed'—then there will be no application of these two rules But if we explain the sutra by chanpare nau yad angam 'the reduplicate of an inflective base to which ni followed by chan is affixed'—then these two rules will apply to chakas Thus in the first case we have श्रचचकासत् in the second श्रचीचकासत ॥

Verse 5 Because Kaiyyata alone has given these two alternative explanations, the rules become applicable even where an ak vowel of णि is elided so as to make them applicable to agit roots also

Note There are two conflicting views one of Haradatta and another of Kaiyyata They can be harmonised by giving them different scopes

कमु ४७० कान्तौ । कान्तिरिच्छा ॥

470 √Kamu to desire Pre कामयते । Per कामयाञ्चक्रे । I Fut कामयिता । II Fut कामयिष्यते । Imperative कामयताम् । Imp श्रकामयत । Pote कामयेत । Bene कामयिषीष्ट । Aorist श्रचीकमत । Caus कामयति । Here the first णि is elided by VI 4 51 S 2313 Desi चिकामयिषते । Ger कामयित्वा । Noun कामना ॥

470 A √Kamu, without णि before ardhadhatukas Pre कामयते । Per चकमे । I Fut कमिता । II Fut. कमिष्यते । Bene कमिषीष्ट । Aorist श्रचकमत । Caus कामयति (Vriddhi by न कम्यमिचमां) Desi चिकमिषते । Inten चङ्क्रम्यते । There is no yan luk form See √गुपू । Past Part Pass कान्त Ger कमित्वा or कान्त्वा । The उ makes इट् optional Nouns कामुक (III 2 154 S 3131) कम्र (III 2 167 S 3147) कमन । कंस (Un. III 62)

• *Here end the anudâttet roots ending in a nasal*

Now the thirty roots upto √क्रमि inclusive are Parasmaipadi

अथ कम्यन्तास्त्रिंशत्परस्मैपदिनः ॥

अण ४७१, रण ४७२, वण ४७३, भण ४७४, मण ४७५, कण ४७६, क्वण ४७७, व्रण ४७८, भ्रण ४७९, ध्वण ४८० , धण ४८१ शब्दार्थाः । अणति । रणति । वणति । वशादित्वादभ्यासलोपो न । ववणतुः । ववणिथ । ध्रणि: केचित् । धणति ॥

471. √Aṇa, to sound Pre अणति । Per. आण । I Fut अणिता । Caus. आणयति । Aorist आ+अणिणत् । Desi. अणिणिषति । Nouns अणुः 'small,' 'a kind of grain' अण्डः (Un I. 114). अड्डु or आड्डुः 'a boat'

472 √Raṇa, to sound. Pre. रणति । Per रराण । I Fut. रणिता । Aorist अरणीत् or अराणीत् । Caus रणयति Aorist अरीरणत् or अरराणत् । Desi. रिरणिषति । Inten रंरण्यते । Yan luk रंरणीति or रंरण्टि । D ररण्टः । Past Part. Pass रणित or रण्ण । Nouns रणं 'sound,' 'noise,' रणः 'War,' 'sacrifice,' रणरणकः 'anxiety'.

473 √Vaṇa, to sound. Pre वणति । Per. ववाण । The rule VI 4 126 S. 2263 does not apply, because the root begins with व, and so there is no ए nor elision of the reduplicate ववणतुः ववणिथ । Nouns वाण । वाणी । वाणिनी 'a clever woman,' वण्ड 'an ox without a tail'

474 √Bhaṇa, to sound. Pre. भणति । Per. बभाण । I Fut. भणिता । Nouns भाणः । भणितिः । भण्डः । भाण्ड ॥

475 √Maṇa to sound ; murmur Pre मणति । Per. ममाण । मेणुः । I Fut. मणिता । Nouns मणितम । मणिः । मणिकः । मण्डः ॥

476 √Kaṇa, to sound Pre कणति । Per. चकाण । I Fut. कणिता । Nouns कणः । कणिका । कण्ठः (Un I. 103)

477. √Kvaṇa, to sound, jingle, tinkle, hum, warble, sing Pre. क्वणति । Per चक्वाण । I Fut क्वणिता । Nouns क्वाणः । क्वणः 'harp' कुणारः (Un III 76) 'grain 'a sacrificial accessory' कुणपम् (Un III. 143).

478 √Vraṇa, to sound. In some texts it is √braṇa with a labial B Pre व्रणति । Per वव्राण । I Fut व्रणिता ॥

479. √Bhraṇa, to sound Pre. भ्रणति । Per बभ्राण । I Fut. भ्रणिता ॥

480. √Dhvaṇa, to sound. Pre. ध्वणति । Per दध्वाण । I Fut ध्वणिता ॥

481. √Dhaṇa, to sound According to Madhaviya, the Sammati gives √dhraṇi. Some read √ dhaṇi. Pre धणति ॥

ओणृ ४८२ अपनयने । ओणति । ओणांचकार ॥

482. √Oṇṛi, to remove, take or drag along Pre ओणति । Per ओणांचकार । I Fut. ओणिता । Caus. ओणयति । Aorist औ औणिणत् । Des. ओणिणिषति । Nouns अवाणम् । N. a. अवाणी 'a thief' (III. 2.75 S 2980, VI 4 41 S. 2982) fem. अवाणी (IV 1 7. S. 455).

शोणृ ४८३ वर्णगत्योः । शोणति । शुशोण ॥

483. √Śoṇṛi, to go, move ; to become red Pre शोणति । Per शुशोण । I Fut शोणिता । Caus शोणयति । Aorist अशुशोणत् । Des शुशोणिषति । Inten. शोशोण्यते । Yan luk शोशोण्टि । Nouns शोणः । शोणी । शोणा (IV. 1 41 S 491)

श्रोणृ ४८४ संघाते । श्रोणति ॥

484 √Śroṇṛi, to collect. Pre श्रोणति । Nouns श्रोणिः । श्रोणी । श्रोणा a star.

श्लोणृ ४८५ च । शोणादयस्त्रयोऽमी तालव्योष्मादयः ॥

485 √Slonṛi, to collect Pre श्लोणति । The three roots śoṇṛi, śroṇṛi and ślonṛi begin with a palatal sibilant

पैणृ ४८६ गतिप्रेरणश्लेषणेषु । प्रैणृ इति क्वचित्पठ्यते । पिपैण ॥

486 √Painṛi, to go 2 to send 3 to embrace, adhere (1) Some read it as √Prainṛi, others as √lainṛi Pre पैणति ॥

486 A √Prainṛi, to go, approach send, embrace Per. पिप्रैण ।

486 B √Lainṛi, to go' approach, send, embrace

ध्रण ४८७ शब्दे । उपदेशे नान्तोऽयम् । रषाभ्याम्-(२३५) इति णत्वम् । ध्रणति । णोपदेशफलं यङ्लुकि । दंध्रन्ति । बण इत्यपि केचित् । बेणतु, बेणिथ ॥

487 √Dhraṇa, *to sound* This root has a न as its final in the upadeśa, *i e*, originally it is ध्रन, the न is changed to ण by VIII 4 1 S 235 The result of the root being न ending originally appears in yan luk, where this न is changed to anusvâra This anusvâra is then changed to न् before त्, as दंध्रन्ति । Of course, it must be remembered that न changed to ण by VIII 4 1 S. 235 is considered asiddha (VIII. 2 1 S 12) for the purposes of VIII 3 24 S 123 or anusvara change As दंध्रन्ति । Had it been a ण originally VIII 3 24 S 123 would not have applied, and the form would have been दध्रण्टि । The nasal in the reduplicate is by VII 4 85 S 2643 Pre ध्रणति ।

487 A √Bana, to sound, Pre बणति । Per बबाण, बेणतु, बेणु, बेणिथ । According to Madhava, बण भण and धण are also read here in some lists According to Maitreya, भण is found in Dandaka, and धण in Saumata

487 B √Vana, to sound Pre वणति । Per ववाण । ववणतु ॥

कनी ४८८ दीप्तिकान्तिगतिषु । चकान ॥

488 √Kani, to shine, 2 to love, wish, 3 to go Pre कनति । Per चकान । I Fut कनिता । *Nouns* कन्या । कानीन । कनकम ॥

ष्टन ४८९, वन ४९० शब्दे । स्तनति । वनति ॥

489 √Shṭana, to sound Pre स्तनति । Per तस्तान । I Fut स्तनिता । Caus. स्तनयति । Aorist अतिष्टनत । Des तिस्तनिषति । Inten तस्तन्यते । Yan luk तस्तनीति, or तस्तन्ति । *Nouns* स्तान्यम् । स्तन । स्तन्यन । अभिनिष्टान (VIII 3 86 S 3193)

490 √Vana, to sound Pre वनति । Per ववान । ववनतु । I Fut वनिता । *Nouns* वनिष्ठ (Un IV 2) The rectum part of the entrails of an animal offered in sacrifice वनम । वन्या । वति (VI 4, 37 S 2428) वन्ति (VI 4 39 S 3314) Past Part Pass वनितम । Ger वनित्वा ॥

वन ४९१, षण ४९२ संभक्तौ । वनेरर्थभेदात्पुनः पाठः । सनति । ससान । सेनतु ॥

491 √Vana, 492 √Shana, to honor वन has been repeated here as it has a different meaning from the वन mentioned before It is conjugated like the preceding Pre वनति । Nouns वनिन 'worshipping' तद्वन (Ken upanishad)

492 √Shana, 'to honor' Pres सनति । Per ससान Dual सेनतु &c In forming the Desiderative the following sutra applies

२३१९ । ये विभाषा । ६ । ४ । ४३ ॥

जनसनखनामात्वं वा स्यादादौ कङिति । सायात्—सन्यात् ॥

2319. There is optionally the substitution of long आ for the finals of जन्, सन् and खन् before an affix beginning with य and marked with an indicatory क or ङ ॥

NOTE:—Thus जायते or जन्यते (with यक्) जजायते or जञ्जन्यते (with यङ्)। So also सायते or सन्यते, सासायते, or संसन्यते खायते, or खन्यते, चाखायते or चङ्खन्यते ॥ Before the vikarana श्यन् of the Fourth class, which is ङित् according to I 2 4, the जा is always substituted for जन् by VII 3 79 No option is allowed there. Therefore in the Benedictive of √सन we have सायात् or सन्यात ॥

492. √Shama, to honor Pre सनति। Per ससान। सेनतुः। I Fut सनिता। Bene. सायात् or सन्यात्। Desi सिषनिषति or सिषासति (VII 2 49 S 2618 read with VI 4 42 S. 2504) Inten सासायते or संसन्यते। Yan luk संसनीति, or संसन्ति Dual संसातः। Noun सानुः 'peak,' Past Part Pass सात। Past Part Active सातवान् ॥

अम ४९३ गत्यादिषु । कनीदीप्तिकान्तिगति-- इत्यत्र गतेः परयोः शब्दसंभक्त्योरादिशब्देन ग्रहः । अमति । आम ॥

493 √ama, to go, 2 to sound 3 to honor The word आदि in गत्यादिः means the गति of the root कनी no 488, plus the शब्द and संभक्ति of the roots that follow it Pre अमति। Per आम। आमतुः। I Fut अमिता। Caus. आमयति। Desi अमिमिषति। Nouns अमः। आमरः 'Dysentery' आन् (with kvip)। अमित्रः। अमः। आन्तम। Past Part Pass अमितः or आन्तः, अमितवान् or आन्तवान् ॥

द्रम ४९४, हम्म ४९५, मीमृ ४९६ गतौ । द्रमति । दद्राम । ह्ययन्त-(२२९९) इति न वृद्धिः । अद्रमीत् । हम्मति । जहम्म । मिमति । मिमीम । अयं शब्दे च ॥

494. √*Drama, 495.* √*Hamma, 496* √*Mimri, to go about; run* Pre द्रमति। Per दद्राम। The Vriddhi is prohibited by S 2299. I Fut. द्रमिता। Aorist अद्रमीत्। Caus द्रमयति। Aorist अदिद्रमत्। Pass अद्रमि or अद्रामि with चिण् and द्रमंद्रमम or द्रामंद्रामम with णमुल्। Fut द्रमिष्यते or द्रामिष्यते or द्रमयिष्यते। Desi दिद्रमिषति। Inten दन्द्रम्यते Yan luk दन्द्रमीति or दन्द्रन्ति D दन्द्रान्त.। 1st P दन्द्रमि (VIII, 2 65 S 2309) Imp. अदन्द्रन् (VIII 2 64 S 341) Nouns द्रमिड। दद्रमण। द्रमः ॥

495 √Hamma, to go Pre हम्मति। Per जहम्म। I Fut हम्मिता। Caus. हम्मयति। Aorist अजहम्मत्। Desi जिहम्मिषति। Inten जेहम्यते। Yan luk जहम्मीति or जहन्ति। D जहन्त.। Imperfect अजहन्। Nouns हम्मतिः 'Knowledge'

496. Mimri, to go Some say it means 'to sound' also Pre मीमति। Per मिमीम। मिमामतुः। I Fut मीमिता। Caus मीमयति। Aorist अमिमीमत्। Desi मिमीमिषति। Inten मेमीम्यते। Yan luk मेमीमीति or मेमीन्ति। Imperfect, अमेमीन्। Past part. Pass मीमितः। Ger. मीमित्वा ॥

चमु ४९७, छमु ४९८, जमु ४९९, जिमु ५००, झमु ५०१, अदने ।

497. √Chamu, 498 √Chhamu, 499 √Jamu, 500 √Jimu, 501 √Jhamu, to eat When the root चमु is preceded by आ then the vowel is lengthened by the following sutra Pre चमति। Per चचाम। चेमतुः। I Fut. चमिता। Caus चामयति। Desi चिचमिषति। Inten चञ्चम्यते। Yan luk चञ्चन्ति D चञ्चान्त। Nouns चमस. spoon, चमू ॥

२३२० । ष्ठिवुक्लमुचमां शिति । ७ । ३ । ७५ ॥
एषामचो दीर्घः स्याच्छिति ॥
+आङि चम इति वक्तव्यम+
आचामति । 'आङि' किम । चमति । विचमति । अचमीत् । जिमि केचित्पठन्ति । जेमति ॥

2320 Before any other Present character (शित्), the root vowel of ष्ठिव, क्लम, and आ चम is lengthened

Vârtika – It should be stated that the rule applies to √cham, only then, when it is preceded by the preposition â, and not otherwise

Thus आचामति । Why do we say 'when preceded by आ ? Observe चमति, विचमति । The Aorist is अचमीत् । Some read √जिमि also here Thus जेमति ॥

Note The Kasika reads this sutra as stivu klamy âchamam ś ti, having inserted the आ from the vârtika. √Klam lengthens its vowel before syan by VII. 3 74 S 2519, the present rule produces this change before the affix sap also, which it gets by III 1 70

497 A √âchamu, Pre आचामति । Imperative आचामतु । Imper आचामत् । Caus आचामयति । Nouns चम । चमक ॥

498 √Chhamu to eat Pre छमति । Per चच्छाम । I Fut छमिता । Caus छमयति । Pass Aor अच्छमि or अच्छामि । Nvul छामछामम । Fut छमिष्यते or छामिष्यते or छमिषिष्यते । Desi चिच्छमिषति । Inten चञ्छम्यते । Yan luk चञ्छमीति or चञ्छन्ति । D चाञ्छान्त ॥

499 √Jamu to eat Some read this as जिम । Pre जमति । Per जजाम जेमतु । I Fut जमिता । Past Parti Pass जान्त । Ger जमित्वा or जान्त्वा ॥

500 √Jimu, Pre जेमति । Ger जेमित्वा (?) or जिन्त्वा । Noun जेमनम ॥

501 √Jhamu Pre झमति । Per जझाम । I Fut झमिता ॥

क्रमु ५०२ पादविक्षेपे ।

Now we take up the conjugation of 502 √Kramu, 'to walk, to step This root takes श्यन् vikarana also by the following sûtra

२३२१ । वा भ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमुक्लमुत्रसित्रुटिलषः । ३ । १ । ७० ॥
एभ्यः श्यन्वा स्यात्कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे ॥

2321 The affix श्यन् is optionally employed in the active voice before a sârvadhâtuka affix after the following verbs, भ्राश 'to shine, भ्लाश 'to shine,' भ्रम 'to whirl,' क्रम 'to walk,' क्लम 'to be sad, त्रस 'to fear,' त्रुट 'to cut' and लष 'to desire'

Note — Thus भ्राशते or भ्राश्यते 'he shines', भ्लाशते or भ्लाश्यते, he shines,' भ्रमति or भ्राम्यति he whirls', क्रामति or क्राम्यति 'he walks, क्लामति or क्लाम्यति he is sad' So also त्रस्यति or त्रसति, त्रुट्यति or त्रुटति, लष्यति or लषति ॥

Thus क्रम+शप+ति or क्रम+श्यन्+ति । Now applies the following sûtra

२३२२ । क्रमः परस्मैपदेषु । ७ । ३ । ७६ ॥
क्रमेर्दीर्घः स्यात्परस्मैपदे परे शिति । क्राम्यति – क्रामति । चक्राम । क्राम्यतु-क्रामतु ॥

2322 The long is substituted in क्रम, before a शित् affix, in the Parasmaipada

As क्रामति, क्रामतः, क्रामन्ति or क्राम्यति &c. Per चक्राम । Imperative क्राम or क्रामतु &c

Why in the Parasmaipada ? Observe आक्रमते आदित्यः ॥

How do you explain the lengthening in उत्क्राम and संक्राम (Imperative 2nd Per Sg) For when हि is elided by लुक्, (VI 4 105) then by I 1 63 the affix being dropped by a लुक् elision, it would produce no effect and so there ought to have been no lengthening ? This is no valid objection The prohibition of I 1 63, applies to the अङ्ग *stem* after which the affix is elided Here क्रम् is not a stem or aṅga with regard to हि, but it is a *stem* with regard to शप् as क्रम+शप+हि । Therefore, though हि is elided, the lengthening will take place by I 1 62, (प्रत्यय लक्षणम्) ॥

२३२३ । स्नुक्रमोरनात्मनेपदनिमित्ते । ७ । २ । ३६ ॥

अत्रेट् । आक्रमीत् ॥

2323 The augment इट् is added to ârdhadhâtuka valâdi affixes after √स्नु and √क्रम्, only then when they do not occasion the taking of the Personal endings of the Atmanepada

The roots स्नु and क्रम् are udâtta, and will get इट् augment naturally, the sûtra makes a restriction or niyama The restriction is that when the roots themselves occasion âtmanepada affixes, then they do not take इट्, otherwise they will Thus अक्रमीत ॥

502 √kramu, To walk, step Pre क्रामति । Per चक्राम । चक्रमतु । I Fut. क्रमिता । II Fut क्रमिष्यति । Imperative क्रामतु । Imper अक्रामत । Pot क्रामेत् । Bene क्रम्यात । Aorist अक्रमीत । Condi अक्रमिष्यत् । Caus क्रमयति । Aorist अचिक्रमत । Desi चिक्रमिषति । Inten चङ्क्रम्यते । Yan luk चङ्क्रमीति or चङ्क्रन्ति । Past Part Pass क्रान्तः । Ger क्रान्त्वा । (VI 4 18 S 3329) or क्रमित्वा । Nouns क्रमः । क्रमकः । चङ्क्रमणः । नक्रः । क्रिमिः ॥

502 A √Kramu, This root is âtmanepadi also when simple (I 3 43 S 2716). Pre क्रमते । Per चक्रमे । I Fut क्रन्ता । II Fut क्रंस्यते । Imper अक्रमत । Poten क्रमेत । Bene क्रंसीष्ट । Aorist अक्रंस्त । Condi अक्रंस्यत ॥

Here end the thirty Parasmaipadi roots.

अथ रेवत्यान्ता अनुदात्तेतः ॥

The roots upto रेवृ inclusive are anudâttet

अय ५०३, वय ५०४, पय ५०५, मय ५०६, चय ५०७, तय ५०८, णय ५०९, गतौ । अयते ॥

The Present is अयते । In forming the Perfect the following sutra applies —

२३२४ । दयायासश्च । ३ । १ । ३७ ॥

'दय अय' 'आस' एभ्य आम्स्याल्लिटि । अयांचक्रे । अयिता । अयिषीष्ट ॥

2324 After the verbs दय 'to give,' 'to go,' and 'to protect,' अय 'to go,' and आस 'to sit,' there is the affix आम्, when लिट् follows

Thus अयाञ्चक्रे । First Future अयिता । Pot अयेत । Benedictive अयिषीष्ट । Before the affix च्लि of the Perfect and Aorist, the following rule applies —

√ २३२५ । विभाषेटः । ८ । ३ । ७९ ॥

इण. परो य इट् ततः परेषां षीध्वं लुङ् लिटां धस्य वा मूर्धन्यः स्यात् । अयिषीढ्वम्-अयिषीध्वम् । आयिढ्वम् । आयिढ्वम्-आयिध्वम् ॥

2325. The cerebral sound is optionally substituted for the ध of षीध्वम् and of the Aorist and the Perfect after the augment इट्, when the stem ends in इण् ॥

Thus अयिषीढ्वम् or अयिषीध्वम् । Aorist: आयिढ्वम्, आयिढ्वम् or आयिध्वम् ॥

When upasargas ending in r र such as nir, dur, or pra precede √aya, the r is changed to l by the following.

√ २३२६ । उपसर्गस्यायतौ । ८ । २ । १९ ॥

अयतिपरस्योपसर्गस्य यो रेफस्तस्य लत्वं स्यात् । प्रायते-पलायते । निस् दुसो सत्वस्यासिद्धत्वाद लत्वम् । निरयते । दुरयते । निर्दुरोस्तु निलयते । दुलयते । 'प्रत्यय' इति त्वियणो रूपम् । अथ कथम् 'उदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जौ' इति माघ । 'इट' 'किट' 'कटी' इत्यत्र प्रश्लिष्टस्य इणो भविष्यति । यद्वा ×अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम् × । चक्षिङोङित्करणाज्ज्ञापकात् । यादित्वात् ययये । पेये । मेये । चेये । तेये । प्रणयते । नेये ॥

2326 ल is substituted for the र of a Preposition, when √अय follows

Thus पलायते, प्लायते । The स् of the Prepositions दुस् and निस् is changed to र्, but this र् is not changed to ल, because it is asiddha thus we have the forms निरयणम्, दुरयणम् । *But there is a preposition निर् also the र् of which is changed* to ल् as निलयनम् । See VII 2 46 So also there is a Preposition दुर् which forms दुलयते ॥

The word प्रत्ययः is not formed from प्रति + √अय but from प्रति + इण् ॥

If the root अय is Atmanepadi why is it conjugated as Parasmaipadi in the following line of Mâgha — "udayati vitatordhva raśmi rajjau." ? The word udayati is not formed by ud+√ay but from ud+ √i, the √i is obtained by the analysis of √कटी as we have already shown See √कटी । No. 312. Or the following maxim applies:

Maxim —The atmanepada, which a root may take because it is enunciated in the Dhâtupâtha as anudâttet is not of universal application This maxim we infer from the jñâpaka of √चक्षिङ् which is shown with an indicatory ङ । This root is of Adâdi class No 7 It is read as anudâttet It would have been conjugated in the âtmanepada by the mere fact of its being called anudâttet, the further adding of ङ् shows that the anudâttet âtmanepada is not universally valid.

In the Perfect of √वय, the rule VI 4 126 S. 2263 applies, because the root begins with a व and so we have ववये and not वेये । But पेये, मेये, चेये, तेये, प्रणयते and नेये ॥

503 √Aya, to go Pre. अयते । Per अयाञ्चक्रे । I Fut. अयिता । II Fut अयिष्यते । Imperative अयताम् । Imper. आयत । Pot. अयेत । Bene. अयिषीष्ट, अयिषीढ्व (or ध्व)म् । Aorist आयिष्ट, आयिढ्व (or ध्व)म् । Cond. आयिष्यत । Caus. आययति । Aorist आ + अयियत् । Des. अयियिषते । Nouns आयः । अयः ॥

504 √Vaya, to go, move. Pre. वयते । Per. ववये । I Fut. वयिता । Des. विवयिषते । Inten. वावय्यते ॥

504. √Vaya, in the Yan luk. Pre. वावयीति or वायति। D. वावतः Pl वावयति, 2 S वावयीषि, or वायसि, वावथः, वावथ, 1. S वावयीमि or वावामि, वावावः, वावामः। Imperative वाव, वावयानि। Imper. अवावत्॥

505. √Paya, to go. Pre. पयते। Per. पेये। I Fut. पयिता॥

506. √Maya, to go. Pre मयते। Per. मेये। I Fut. मयिता॥

507. √Chaya, to go. Pre. चयते। Per चेये I Fut. चयिता॥

508 √Taya, to go, move; to guard, protect Pre तयते। Per. तेये। I Fut तयिता। *Noun* तयः 'protection'

509. √Naya, to go; to protect. According to Maitreya it means 'to protect' also. Pre. नयते। Per. नेये। I Fut नयिता॥ In some lists √णय is also mentioned.

दय ५१०। 'दानगतिरक्षणहिंसादानेषु'। आदानं ग्रहणम्। दयांचक्रे॥

510. √Daya, to grant; give, 2. to go, 3. to protect; 4. to hurt; (to feel pity) 5. to accept. The word आदान means to accept. Pre. दयते। Per. दयांचक्रे। I Fut. दयिता। Nouns दयालुः, दया॥

रय ५११ गतौ।

511. √Raya, to go. Pre. रयते। Noun रयः॥

ऊयी ५१२ तन्तुसंताने। ऊयांचक्रे॥

512 √Uyi, to weave; sew. Pre ऊयते। Per. ऊयांचक्रे। I Fut. ऊयिता। Caus ऊययति। Aorist अ+ऊयिषत्। Past Part Pass. ऊतः। Past Part Active ऊतवान् Ger. ऊयित्वा। Noun ऊतिः॥

पूयी ५१३ विशरणे दुर्गन्धे च। पूयते। पुपूये॥

513 √Pûyi, to split up; to stink; to putrefy Pre पूयते। Per. पुपूये। I Fut पूयिता। Caus पूययति। Aorist. अपूपुयत। Desi. पुपूयिषते। Inten पोपूयते। Yan luk पोपूयीति or पोपोति। D. पोपूतः। Past Part. Pass पूतः। Past Part. Active पूतवान्। Ger. पूयित्वा। Nouns पूयः 'pus.' पूतिः॥

क्नूयी ५१४ शब्दे उन्दे च। चुक्नूये॥

514. √Knûyi, to make a creaking sound, to be wet. Pre. क्नूयते। Per चुक्नूये। I Fut. क्नूयिता। Caus. क्नोपयति (VII, 3, 36 S 2570) Aorist, अचुक्नुपत्। Yan luk चोक्नूयीति। Noun चेलक्नोपं वृष्टदेवः 'It rained enough to wet the garment.'

क्ष्मायी ५१५ विधूनने। चक्ष्माये॥

515. √Kshmâyi, to shake; tremble Pre. क्ष्मायते। Per. चक्ष्माये। I Fut, क्ष्मायिता। Caus. क्ष्मापयति। Aor. अचिक्ष्मपत्। Caus. Yan luk चाक्ष्मापयतीति। Desi. चिक्ष्मायिषते। Inten चाक्ष्मायते। Yan luk चाक्ष्मायीति, or चाक्ष्माति D. चाक्ष्मीतः। Imperative चाक्ष्मीतात् and चाक्ष्मीहि। Past Part. Pass. क्ष्मातः। Past Part Act. क्ष्मातवान्॥

स्फायी ५१६, ओप्यायी ५१७, वृद्धौ। स्फायते, पस्फाये, प्यायते॥

516. √Sphâyi, 517 √Opyâyi, to grow large or fat; to swell Pre. स्फायते। Per पस्फाये। I Fut. स्फायिता। Cause. स्फावयति। (VII, 3. 41. S 2593). Aorist अपिस्फवत्। Yan luk पास्फायति। Nouns, स्फाः। स्फायकम्। स्फीतः। Past. Part. Pass. स्फीतः। (VI. 1. 22. S. 3014). Past. Part. Pass. स्फीतवान्॥

517. ओप्यायी वृद्धौ 'To grow large.' Present प्यायते । In forming the Perfect, पी is substituted by the following.

√२३२७ । लिड्यङोश्च । ६ । १ । २९ ॥

लिटि यङि च प्यायः पीभावः स्यात् । पुनः प्रसङ्गविज्ञानात्पीशब्दस्य द्वित्वम् । 'एरनेकाचः—(२७२) इति यण् । पिप्ये । पिप्याते । पिप्यिरे ॥

2327. There is substitution of पी for प्याय्, when the affixes of the Perfect (लिट्) and the Intensive (यङ्) follow.

The anuvritti of the word विभाषा ceases The phrase प्यायः पी of the preceding Ashtâdhyâyi sûtra is drawn into this by force of the word च 'and'; thus आपिप्ये, आपिप्याते, आपिप्यिरे । The rule of substitution of पी being a subsequent rule, would have debarred reduplication which precedes it in order. The reduplication, however, takes place after the substitution by force of the maxim of पुनः प्रसङ्ग "occasionally the formation of a particular form is accounted for by the fact that a preceding rule is allowed to apply again, after it had previously been superseded by a subsequent rule." Thus पी+लिट् = पि+पी+त = पि+प्य+ए (VI. 4. 82 S 272 the य being substituted) = आपिप्ये with the affix आ । So also in the Intensive, as आपेपीयते, आपेपीयेते, आपेपीयन्ते ॥

In the Aorist, the following rule applies :—

२३२८ । दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योऽन्यतरस्याम् । ३ । १ । ६१ ॥

एभ्यश्च्लेश्चिण्वा स्यादेकवचने तशब्दे परे ॥

2328. चिण् is optionally the substitute of च्लि, when त, the third person singular of the Atmanepada follows, after the verbs दीप्, 'to shine,' जन् 'to be produced', बुध् 'to teach or know', पूर् 'to be full', ताय् 'to extend or protect' and प्याय् 'to swell'.

Note :—Thus अदीपि or अदीपिष्ट 'he shone'; अजनि or अजनिष्ट 'he was produced'; अबोधि or अबुद्ध 'he knew'; अपूरि or अपूरिष्ट 'he was full'; अतायि or अतायिष्ट *'he extended'*; अप्यायि *or* अप्यायिष्ट *'he grew'*.

Then applies the following.

२३२९ । चिणो लुक् । ६ । ४ । १०४ ॥

चिणः परस्य तशब्दस्य लुक् स्यात् । अप्यायि—अप्यायिष्ट ॥

2392. The personal-ending त is elided after चिण्, the third person, singular Atmanepada of the Aorist.

Thus अप्यायि or अप्यायिष्ट ॥

Note —As अहारि, अलावि, अकारि, अयाचि । So also अकारितराम्, अकारितमाम् here the elision of the personal affix त (III 1. 60) of the Aorist being considered as *asiddha*, the affixes तरप् and तमप् are not elided : though if the sûtra were to be literally interpreted, *every affix* after चिण् ought to be elided Or the word क्ङिति is understood here ; so that कित् and ङित् affixes of चिण् are elided and not every affix

517. √Opyâyi, to grow large. Pre. प्यायते । Pre पिप्ये । पिप्याते । पिप्यिरे । पिप्यिषे । पिप्याथे । पिप्यिध्वे । पिप्यिवहे । I Fut. प्यायिता । Aorist अप्यायि or अप्यायिष्ट । Inten पेपीयते । Yañ luk पाप्याति D. पाप्यातः । Past Part. Pass पीन । Act, पीनवान् । Noun आप्यानः ॥

तायृ ५१८ संतानपालनयोः । सतान. प्रबन्ध. । तायते । तताये । अतायि—अतायिष्ट॥

518 √Tāyṛi, to spread, extend, 2 to protect, preserve The word santāna means context Pre तायते । Per तताये । I Fut तायिता । Aorist अतायि or अतायिष्ट । Caus ताययति । Aorist अततायत । Past Part Pass तायित । Act तायितवान् ।

शल ५१९ चलनसंवरणयोः ।

519 √Śala, to shake, to tremble, to cover, to go Pre शलते । Per शेले । I Fut. शलिता । II Fut शलिष्यते । Imperative शलताम् । Imper अशलत । Pote शलेत । Bene शलिषीष्ट । Aorist अशलिष्ट । Caus शालयति । Aorist अशीशलत् । Inten शाशल्यते । Yan luk शाशलीति or शाशलति । Imperfect अशाशल् । Past, Part Pass शलित । Ger शलित्वा । Nouns, शलभ । शलजम । शलाका । शालूक । शलम् । शलातु ॥

519 A √Chala, has the same meaning as शल । Not found in the Siddhanta nor in the Madhaviya, but given by Westergaard

वल ५२०, वल्ल ५२१, संवरणे संचरणे च । ववले । ववल्ले ॥

520 √Vala, 521 √Valla, to cover enclose, to go Pre वलते । Per ववले । Caus वलयति । It is मित according to Bhoja. See √854 Nouns वाल । वार । वलिन । वलिभ । वलि । वलय । वलभी । वलाज । वालाकि । वल्मीकं ॥

521 √Valla, to cover, to go, move Pre वल्लते । Per ववल्ले । I Fut वल्लिता । Inten Yan luk Imperfect अवावल् । Nouns वल्लभ । वल्लरी । वल्लि । वल्ली । वल्लुर 'dried meat

मल ५२२, मल्ल ५२३, धारणे । मेले । ममल्ले ॥

522 √Mala, 523 √Malla, to hold, possess Pre मलते । Per मेले । I Fut मलिता । Nouns माला । माली । मलय । मलम । मलिन । मलीमस । आमलकं ॥

523 √Malla, to hold, possess Pre मल्लते । Nouns मल्ल । मल्लिका । मल्लक । मलमल्लम ॥

भल ५२४, भल्ल ५२५, परिभाषणहिंसादानेषु । बभले । बभल्ले ॥

524 √Bhala 525 √Bhalla, 1 to describe, 2 to hurt, 3 to give Pre भलते । Nouns भाचम । भलूक । भल्ल ॥

525 √Bhalla, Pre भल्लते । Nouns भल्लुक । भल्ल । भल्ली ॥

कल ५२६ शब्दसंख्यानयोः । कलते । चकले ॥

526 √Kala, to sound, to count Pre कलते । Per चकले । Nouns काल । काली । कलिकम । कलभ । कलि । कलिजा ॥

कल्ल ५२७ अव्यक्ते शब्दे । कल्लते अशब्दे इति स्वामी । अशब्द स्तूष्णींभाव इति च ॥

527 √Kalla to sound indistinctly According to Kshirasawāmi it means 'to remain silent to make no sound Pre कल्लते । Noun कल्लोल ॥

तेवृ ५२८, देवृ ५२९, देवने । तितेवे । दिदेवे ॥

528 √Tevṛi 529 √Devṛi, to play, sport Pre तेवते । Per तितेवे । I Fut तेविता । II Fut तेविष्यते । Imperative तेवताम् । Imper अतेवत । Pote तेवेत । Bene तेविषीष्ट । Caus तेवयति, Aorist अतितेवत । Desi तितेविषते, । Inten. तेतेव्यते । Noun तद्रु (VI 3 19 S 2561)

529 √Devṛi, to play Pre देवते। Nouns देवर (Un III 132) देवन (Un I. 106) द्यू ॥

षेवृ ५३०, गेवृ ५३१, ग्लेवृ ५३२, पेवृ ५३३, मेवृ ५३४, म्लेवृ ५३५, सेवने । पर्तिनिविभ्य — (२२७५) इति षत्वम् । परिषेवते । सिषेवे । अथ सोपदेशोऽपीति न्यासकारादयः । तद्भाष्यविरुद्धम् । गेवते । जिगेवे । जिग्लेवे । पिपेवे । मेवते । म्लेवते ॥

530 √Shevṛi, 531 √Gevṛi, 532 √Glevṛi, 533 √Pevṛi, 534 √Mevṛi, 535 √Mlevṛi, (536 √Śevṛi, 537 √Khevṛi 538 √Klevṛi, 539 √Kevṛi) to serve Pre सेवते। Per सिषेवे। I Fut सेविता। Caus सेवयति Aorist असिषेवत। Desi सिसेविषते। *The स is not changed to ष by VIII 61 S 2627*, Inten सेषेव्यते। Noun सेवू। Past Part Pass सेवित। Ger सेवित्वा॥

Note — This root is enunciated by Nyasakara and others *as* सेव। *But this is* against Bhâshya

531 √Gevṛi, to serve Pre गेवते। Per जिगेवे॥

532 √Glevṛi, to serve, worship, Pre ग्लेवते। Per जिग्लेवे॥

533 √Pevṛi, to serve, Pre पेवते। Per पिपेवे॥

534 √Mevṛi, to serve, Pre मेवते॥

535 √Mlevṛi, to serve, Pre म्लेवते॥

शेवृ, ५३६, खेव ५३७, क्लेवृ ५३८, केवृ ५३९, इत्यप्येके ।

536 √Śevṛi to serve Pre शेवते॥

537 √Khevṛ, to serve Pre खेवते॥

538 √Plevṛi, to serve Pre प्लेवते॥

539 √Kevṛi to serve, Pre केवते॥

रेवृ ५४० प्लवगतौ । प्रवगतिः प्लुतगतिः । रेवते॥

540 √Revṛi, to go, to jump Pre रेवते। Nouns रेवा। रेवत।

Note — According to Maitreya रेव and प्लव are two roots But this is doubtful

Here end Anudâtteta roots ending with रेव॥

अथावत्यन्ताः परस्मैपदिनः॥

मव्य ५४१ बन्धने । ममव्य॥

From this up to √अवि are *udatteta i, e* Parasmaiṗadins

541 √Mavya to fasten, bind Pre मव्यति। Per ममव्य। I Fut मव्यिता। II Fut मव्यिष्यति। Imper मव्यतु। Imper अमव्यत। Poten मव्येत्। Bene मव्यात्। Aorist अमव्यीत्। Caus मव्ययति। Aorist अममव्यत। Des मिमव्यिषति। Inten मामव्यते। Noun in तृच is मामविता or मामव्यिता (VIII 4 64 S 60, VI 4 49 S 2631) Past Part Pass मव्यित। Ger मव्यित्वा॥

541 √Mavya, Yan luk conjugation Pre. मामव्यीति or मामति। D मामीतः। Pl मामव्यति। 2 S मामव्यषि or मामषि। मामीथः। मामीथ। 1, S मामव्यीमि or मामीमि। मामीवः। मामीमः। Imper मामव्यीतु, मामीतात् or मामतु। D मामीताम्। Pl मामव्यतु। 2, S, मामीहि or मामीतात्। Dual मामीतम्। Pl मामीत। 1 S मामव्यानि मामव्याव। Imperfect अमामव्यीत्। अमामीताम्। अमामव्युः। 2, S अमामः। 1 S अमामव्यम्। D, अमामाव। Pl, अमामीम॥

सूर्क्ष्य ५४२, ईर्क्ष्य ५४३, ईर्ष्य ५४४, ईर्ष्यार्थाः ।

542 √Shûrkshya (Sûrkshya), 543 √Irkshya, 544 √Irshya, to disrespect, disregard, slight, Pre सूर्क्षति or सूर्क्ष्यति । Per. सुसूर्क्ष्य । I Fut सूर्क्ष्यिता । II Fut. सूर्क्ष्यिष्यति । Imper. सूर्क्ष्यतु । Imper. असूर्क्ष्यत् । Potent सूर्क्ष्येत् । Bene. सूर्क्ष्यात् । Aorist. असूर्क्ष्यीत् । Condi असूर्क्ष्यिष्यत् । Caus. सूर्क्ष्ययति । Aorist असुसूर्क्ष्यत् । Desi. सुसूर्क्ष्यिषति । Inten. सोसूर्क्ष्यते or °क्ष्यते । Yan luk सोसूर्क्ष्यीति or सोसूर्क्षि ॥

543 √Irkshya, to envy. Pre ईर्क्ष्यति । Per. ईर्क्ष्याञ्चकार । I Fut ईर्क्ष्यिता । II Fut. ईर्क्ष्यिष्यति । Imper ईर्क्ष्यतु । Imper ऐर्क्ष्यत् । Potent ईर्क्ष्येत् । Bene. ईर्क्ष्यात् । Aorist ऐर्क्ष्यीत् । Condi ऐर्क्ष्यिष्यत् । Caus. ईर्क्ष्ययति । Aorist ऐर्चिक्ष्यत् । Desi. ईर्चिक्ष्यिषति ॥

544. √Irshya, to envy, Pre ईर्ष्यति । Per ईर्ष्याञ्चकार । I Fut ईर्ष्यिता । Caus ईर्ष्ययति । Aorist ऐर्षिष्यत् । Desi ईर्ष्यिषिषति or ईर्ष्यियिषति (III 1. 7. S 2608 V[illegible]). Noun. ईर्ष्या ॥

हय ५४५ गतौ । अहयीत् । यान्तत्वान्न वृद्धिः ॥

545. √Haya, to go. Pre हयति । Per जहाय । जहयिथ । I Fut. हयिता । Aorist, अहयीत् (There is no Vriddhi as the root ends in य VII 2 5. S 2299) Caus. हाययति । Aorist अजीहयत् । Desi जिहयिषति । Inten. जाहय्यते । Ger हयित्वा । Noun. हत् (with kvip), हयः horse.

545 √Haya, Yan luk conjugation pre. जाहयीति or जाहति । D जाहतः । pl जाहयति । 2. S जाहसि । 1. S जाहमि ॥

शुच्यी ५४६ अभिषवे । अवयवानां शिथिलीकरणं सुरायाः संधानं वाभिषवः स्नानं च । शुशुच्य । चुच्य ५४६ वा इत्येके ॥

546 √Suchyî, to squeeze, express (as juice); to distil. Abhishava means the loosening of the ingredients or members of a thing, as well as to distil liquor. According to Chandra it means 'to bathe' also It is the sacred bath or baptism, *Some read the root as √chuchya Pre शुच्यति । Per शुशुच्य* I Fut, शुच्यिता । Caus. शुच्ययति । Aorist अशुशुच्यत् । Desi शुशुच्यिषति । Inten शोशुच्यते । Noun in तृच्—शोशुचिता or शोशुच्यिता । Noun शुक्ति ॥

546 √Suchyî, Yan luk conjugation, Pre शोशुच्यीति or शोशोक्ति । d. शोशुक्तः । Pl. शोशुच्यति । 2. S शोशुच्यीषि or शोशोक्षि । 1 S. शोशुच्यीमि or शोशोच्मि । शोशुच्वः । Imper, शोशोक्तु or शोशुग्धि । Imperfect अशोशुच्य । अशोशुच्यम् ॥

546 A √Chuchyi, to squeeze &c Pre चुच्यति ।

हर्य ५४७ गतिकान्त्योः । जहर्य ॥

547. √Harya, to go; to worship, to be weary or fatigued. *Pre* हर्यति । Per जहर्य । I Fut हर्यिता । Caus । हर्ययति । Aorist अजहर्यत् । Desi जिहर्यिषति । Inten जाहर्य्यते । Trich जाहर्ता or जाहर्यिता । Nouns हः (with kvip) हार्य । Ger हर्यित्वा ॥

547. √Harya, *Yan luk conjugation, Pre* जाहर्यीति । जाहर्ति । d. जाहर्तः । Pl. जाहर्यति । 2 S. जाहर्षि । 1. S जाहर्मि । Imperative, जाहर्हि । जाहर्याणि । Im. अजाहर्यीत् । अजाहर्तम् । अजाहर्युः । अजाहर्यम् ॥

अल ५४८ भूषणपर्याप्तिवारणेषु । अलति । आल ॥

548. √Ala, to adorn, to be competent or able, to prevent. Pre, अलति । Perfect आल । In forming the Aorist, the following sûtra applies:—

✓२३३० । अतो ल्रान्तस्य । ७ । २ । २ ॥

'लर' इति लुप्तषष्ठीकम् । अत समीपौ यौ लरौ तदन्तस्याङ्गस्य ... स्य वृद्धिः स्यात् परस्मैपदे परे सिचि । नेटि' (२२६८) इति निषेधस्य 'अतो हलादेः' (२२८४) इत्य ... अपवादः । मा भवानालीत् । अत स्वरितेत्त्वेके । मन्मतेऽलते इत्याद्यपि ॥

2330 The Vriddhi is substituted for the short अ when it is immediately followed by the final र or ल of a root, before the Parasmaipada sich Aorist

The लर in the sûtra is in the Genitive case, the case affix is elided here

Note If the word anta in the sûtra be taken to mean a member or a part and lranta be taken as a Bahuvrihi, meaning 'that which has a *l* or a *r* as its member', and the word anga be taken as separate then there would be no necessity of using the word *anta* in the sûtra; the talanta would have been enough, and would have showed that *l* or *r* must be *final*. And in that view the rule would have applied to asvalhit also If the word *anta* be taken to mean 'proximity' as it is taken by the Kasika in the above note, then if the compound be Genitive Tatpurusha the rule would apply to ✓Rip ✓Irin ✓Śalla &c. because here r or *l* is in proximity to the अ of the root stem But if the compound be Karmadharaya meaning "the proximate *l* or *r*" then *anta* being attributive ought to have stood first in the compound To avoid all these difficulties the author says '*l r* is in the genitive case &c' The sûtra, therefore, means —

If the *l* or *r* is in the proximity of a short अ then of a stem ending in such a *l* or *r* there is the Vriddhi of अ, when the Parasmaipada sAorist follows This supersedes the prohibition of VII 2 4 S 2268 and the option of VII 2 7 S 2284 Thus the aorist will be आलीत् (= अ + आलीत्) as in मा भवानालीत (where the augment अ is elided but the long आ is here)

Some say the ✓ अलँ is svarita. The root takes the Atmanepada affixes also, according to their view Thus अलते ॥

518 ✓ Ala to adorn, 2 to be competent or able 3 to prevent According to Maitreya the root is atmanepadi also Pr अलति । P आलः । I Fut अलिता । Aorist अ आलीत् । Caus आलयति । Aorist आलिलत् Des अलिलिषति । Past Pass अलित । Ger अलित्वा । Noun अलकम् । अलका । अलि । आली । अलंकार ॥

जिफला ५४९ विशरणे । तृफल— (२३२१) इत्यत्वम् । फेलतु । फेलु ।

अफालीत् ॥

519 ✓ Phala to burst open, split or cleave asunder Pr फलति Perf पफाल । फेलतु । फेलु । (by VI 4 112 S 2301) Aorist अफालीत । Caus फलयति । Aorist अपीफलत । Des पिफलिषति । Inten पम्फुल्यते । Yan luk पम्फुलीति *D* पम्फुलति । 1 S पम्फुलमि । Past Part Pass फुल्ल । Pass Part Act फुल्लवान् । Ger फलित्वा । Nouns फलम । फल्गु ॥

मील ५५०, श्मील ५५१, स्मील ५५२, क्ष्मील ५५३ निमेषणे।

निमेषण सकोचः । द्वितीयस्तालव्यादिः । तृतीयो दन्त्यादिः ॥

550 ✓Mila 551 ✓Śmila, 552 ✓Smila, 553 ✓Kshmila to close (as the eyes) close or contract the eyelids nimeshana means contraction The second ✓śmila begins with the palatal sibilant, the third ✓smila begins with a dental

tal Thus मीलति ममीलति, स्मीलति, श्मीलति। Pre मीलति। Per मिमील। I Fut मीलिता। Caus मीलयति। Aorist अमीमिलत्। Des मिमीलिषति। Inten मेमिल्यते। Yan luk मेमीलीति or मेमील्ति॥

पील ५५४ प्रतिष्टम्भे। प्रतिष्टम्भो रोधनम्॥

554. √Pila, to check, obstruct, hinder Pratishtambha means obstruction, Pre पीलति। Per पिपील। I Fut. पीलिता। Noun पीलः। पैल.। पीलु। पीलुकुण॥

णील ५५५ वर्णे। निनील॥

555, √Nila or nila, to colour or dye blue Mâdhava reads the root as णील। Pre नीलति। प्रणीलति। Per निनील। I Fut नीलिता। Nouns नील F नीली or नीला॥

शील ५५६ समाधौ। शीलति॥

556 √Sila, to meditate, contemplate Pre शीलति। Nouns शीलम्। शैली।

कील ५५७ बन्धने।

557 √Kila to bind, 'to stake' Pre कीलति। Nouns कील। कीलकः॥

कूल ५५८ आवरणे।

558 √Kula, to cover कूलति। Noun कूल॥

शूल ५५९ रुजायां संघोषे च।

559 √Sula to be ill, to make loud noise, to impale According to Mâdhava स घाते च। Pre शूलति। Noun शूलम्॥

तूल ५६० निष्कर्षे। निष्कर्षो निष्कोषणम्। तत्त्वान्तर्गतस्य बहिर्निःसारणम्। तुतूल॥

560. √Tûla, to draw out, Nishkarsha means unsheathing, bringing out that which is within hence 'to extract' Pre तूलति। Per तुतूल। Derivative Nominal root तूलैरनुकुष्णाति=अनुतूलयति। The णिच् added by III 1 25 Aorist अतुतूलत। Noun तूलम्॥

पूल ५६१ संघाते।

561 √Pula, to heap up, collect Pre पूलति। Noun पूल॥

मूल ५६२ प्रतिष्ठायाम्।

562. √Mula, to be firm, stand fast, to take root Pre मूलति। Nouns मूलम्। मूल्यम्। मूलक।

फल ५६३, निष्पत्तौ। फेलतुः। फेलुः।

563. √Phala, to bear fruit, accomplish Pre फलति। Per पफाल। फेलतुः। फेलुः। Nouns फल। फलक। Past Part Pass फलितम्॥

चुल्ल ५६४ भावकरणे। भावकरणमभिप्रायाविष्कारः।

564 √Chulla, to intimate one's desire, to sport Pre चुल्लति। Noun चुल्लि। चुल्ली॥

फुल्ल ५६५ विकसने।

565 √Phulla to bloom, expand Pre फुल्लति। Noun फुल्लः। Past Part Pass फुल्लितः। Ger फुल्लित्वा॥

चिल्ल ५६६ शैथिल्ये भावकरणे च ।

566 √Chilla, to become loose, to intimate one's desire, Pre. चिल्लति । Noun चिल्लः ॥

तिल ५६७ गतौ । तेलति । तिल्ल इत्येके । तिल्लति ॥

567. √Tila, to go, move. Some read it as तिल्ल् and conjugate it as तिल्लति । Pre. तेलति । Noun. तिलः । तैलम् ॥

वेलृ ५६८, चेलृ ५६९, केलृ ५७०, खेलृ ५७१, क्ष्वेलृ ५७२, वेल्ल ५७३, चलने । पञ्च ऋदितः षष्ठो लोपधः ॥

568. √Velṛi, 569 √Chelṛi, 570. √Kelṛi, 571 √Khelṛi, 572 √Kshvelṛi 573 √Vella, to move, tremble, shake, play, sport. The first five have an indicatory ऋ; the last ends in ल and has a ल as penultimate. Pre. वेलति । Caus. Aorist अविवेलत् । Noun वेला ।

569. √Chelṛi, Pre. चेलति । Caus. Aorist अचिचेलत् । Noun चेलः ; f. चेली ; n. चेलम् ॥

570. √Kelṛi, Pre. केलति । Caus Aorist अचिकेलत् । Nouns केलिः । केलिन्, केला ॥

571. √Khelṛi, Pre खेलति । Caus Aorist अचिखेलत् । Noun. खेला ॥

572 √Kshvelṛi, Pre. क्ष्वेलति ॥

573 √Vella, Pre वेल्लति । Caus. Aorist अविवेल्लत् । Noun. वेल्लः 'poison.'

पेलृ ५७४, फेलृ ५७५, शेलृ ५७६ गतौ । पेल्ल इत्येके ॥

574. √Pelṛi, 575 √Phelṛi, 576 √Śelṛi, to go, move, shake. Some read पेल्ल् also. Pre. पेलति । Caus Aorist अपिपेलत् । Noun पेला ॥

575. √Phelṛi, Pre. फेलति ।

576. √Śelṛi, Pre शेलति । Caus Aorist अशिशेलत् ॥

Note Here in some texts we find the following three roots also :—viz :— खेल्, पेल्, सेल् ॥

स्खल ५७७ संचलने । चस्खाल । अस्खालीत् ॥

577. √Skhala, to stumble, Pre. स्खलति । Per. चस्खाल । Aorist. अस्खालीत् । Caus. स्खलयति । It is मित् according to Bhoja. See √854.

खल ५७८ संचये ।

578 √Khala, to gather, collect. Also चलने to move, shake. Pre खलति । Per. चखाल । Aorist अखालीत् । Nouns खलः 'knave.' खलम् । खलतिः 'bald.'

गल ५७९ अदने । गलति । अगालीत् ॥

579. √Gala, to swallow, Pre. गलति । Aorist, अगालीत् । Noun. गलः ॥

षल ५८० गतौ । सलति ॥

580 √Shala, to go, Pre सलति । Caus. सालयति, Aorist असीसलत् । Nouns. सालः । सलिलम् ॥

दल ५८१ विशरणे ।

581. √Dala, to burst open, split, cleave, crack, Pre. दलति । Caus. दलयति । It is मित् according to Bhoja See √854. Nouns, दाडिमम् । कुद्दालः ॥

श्वल ५८२, श्वल्ल ५८३, आशुगमने। शश्वाल। अश्वालीत्। शश्वल्ल। अश्वल्लीत् ॥

582 √Śvala, to run, go quickly Pre श्वलति। Per शश्वाल। Aorist अश्वालीत। Caus श्वालयति। Aorist अशिश्वलत। Desi शिश्वलिषति। Inten शाश्वल्यते ॥

583 √Śvalla Pre श्वल्लति। Per शश्वल्ल। Aorist अश्वल्लीत।

खोल ५८४, खोर्ऋ ५८४ क, गतिप्रतिघाते। खोलति। खोरति ॥

584 √Khola 584 A √Khorri, to limp, to be lame Pre. खोलति। Per चुखोल। Caus खोलयति Aorist अचुखोलत। Noun खोड 'lame'

584 A √Khorri Pre खोरति ॥

धोर्ऋ ५८५, गतिचातुर्ये। धोरति ॥

585 √Dhorri to go quickly to be skilful, to trot Pre धोरति। I Fut धोरिता Caus Aorist अदुधोरत। Noun धोरितक ॥

त्सर ५८६, छद्मगतौ। तत्सार। अत्सारीत् ॥

586 √Tsara to go or approach gently or stealthily creep crawl, to proceed crookedly or fraudulently Pre त्सरति। Per तत्सार। तत्सरतु। I Fut. त्सरिता। Aorist अत्सारीत। Desi तित्सरिषति। Inten तात्सर्यते। Yan luk तात्सरीति or तात्सर्ति, 2 S तात्सर्षि। Imperfect अतात्सः। Nouns त्सरु। त्सरुक ॥

क्मर ५८७ हूर्छने। चक्मार ॥

587 √Kmara to be crooked act dishonestly, deceive Per क्मरति। Per चक्मार। I Fut क्मरिता। Aorist अक्मारीत् ॥

अभ्र ५८८, बभ्र ५८९, मभ्र ५९०, चर ५९१, गत्यर्थाः। चरतिर्भक्षणेऽपि। अभ्रति। आनभ्र। मा भवानभ्रीत्। अट्टान्त्यरेफस्यात. समीपत्वाभावान्न वृद्धिः ॥

588 √Abhra, 589 √Babhra, 590 √Mabhra, 591 √Chara, to go to move √चर means also to eat Pre अभ्रति। Per आनभ्र। I Fut अभ्रिता। Aorist अ + अभ्रीत as मा भवानभ्रीत्। The र here is final of an anga yet as it is not in the proximity of अ, because भ intervenes it does not cause the vriddhi of the अ of √अभ्र (See S 2330) Caus. अभ्रयति Aorist आबिभ्रत्। Desi अबिभ्रिषति। Nouns अभ्र। अभ्री। अभ्रम ॥

589 √Babhra, Pre बभ्रति। Per बबभ्र। I Fut बभ्रिता। Desi बिबभ्रिषति। Inten बाबभ्र्यते। Yan luk बाबभ्रति। (abbhrti) Imperfect अबाबभ्रत् or अबाबभ्र ॥

590 √Mabhra. Pre मभ्रति। ॥

591 √Chara Pre चरति। Per चचार। चेरतुः। चेरुः। I Fut. चरिता। Aorist अचारीत्। Desi चिचरिषति। Intens चञ्चूर्यते। Yan luk चञ्चुरीति or चञ्चूर्ति। Imperfect अचञ्चूः। Nouns आचार्य। चर। चरि। चरित। चरिष्णु। चरम। चरिन्न। चरः। चर। चर्म। Adj in य चर्य्य। आचर्य्य। उपचार्य्यम् ॥

ष्ठिवु ५९२ निरसने। ष्ठिवुक्लम्वाचमां शिति (२३२०) इति दीर्घः। ष्ठीवति। ष्ठस्य द्वितीयस्य टकारो इति वृत्तिः। तिष्ठेव। तिष्ठिवतुः। तिष्ठिवुः। टिष्ठेव। टिष्ठिवतुः। टिष्ठिवुः। हलि च (३५४) इति दीर्घः। ष्ठीव्यात् ॥

592 √Shthivu to spit The short इ becomes long ई by VII 3 75 S. 2320 As ष्ठीवति। According to the Vritti the second letter of this root is

either ष or ढ् dental or lingual. In other words, the root is ष्टिवु or ष्ठिवु। Of course, by sandhi ष्टिवु will become ष्ठिवु, but this ष will reappear for the purposes of reduplication. Thus from √ष्ठिवु where ष is changed to ठ we have तिष्ठेव &c. But from √ष्टिवु where the ट is original we have टिष्ठेव, टिष्ठिवतुः। Pre. ष्ठीवति। Per. तिष्ठेव or टिष्ठेव। तिष्ठिवतुः or टिष्ठिवतुः। तिष्ठिवुः or टिष्ठिवुः। I Fut. ष्ठेविता। II Fut. ष्ठेविष्यति। Imper. ष्ठीवतु। Bene. ष्ठीव्यात्। Before the affixes beginning with a consonant the इ is lengthened by VII 2 77. S 351 Aorist. अष्ठेवीत्। Caus. ष्ठेवयति। Aorist अतिष्ठिवत्। Desi तिष्ठेविषति or तुष्ठ्यूषति or टिष्ठेविषति &c. Inten तेष्ठीव्यते or टेष्ठीव्यते &c. Noun, ष्ठीवनम् or ष्ठेवनम्। Past Part. Pass. ष्ठ्यूतः। Ger ष्ठेवित्वा or ष्ठ्यूत्वा॥

जि ५९३ जये। अयमजन्तेषु पठितुं युक्तः। जय उत्कर्षप्राप्तिः। अकर्मकोऽयम्। जयति॥

593. √जि जये 'to surpass, excel.' This root ends in a vowel, and appropriately ought to have been classed with vowel-ending roots, and not here among *consonant ending roots. Jaya means to get excellence. This is Intransitive,* The root जय 'to obtain victory' is Transitive. Pre जयति॥

In forming the Perfect, the following sûtra applies,

√ २३३१। सन्लिटोर्जेः। ७। ३। ५७॥

सन्लिटोर्निमित्तं योऽभ्यासस्ततः परस्य जेः कुत्वं स्यात्। जिगाय। जिग्यतुः। जिग्युः। जिगयिथ–जिगेथ। जिगाय – जिगय। जिग्यिव। जिग्यिम। जेता। जीयात्। अजैषीत्।

2331. A guttural is substituted for the ज् in √जि after a reduplication before the Desiderative affix सन्, and in the Perfect.

As जिगाय। *Why in the Desiderative and Perfect only? Observe* जेजीयते। Though the root ज्या also assumes the form जि by vocalisation (VI. 1. 16, 17) yet that जि is not to be taken here That will form जिज्यतुः। जिज्युः॥

593. √Ji, to surpass, excel. Pre जयति। Per जिगाय। जिग्यतुः। जिग्युः। जिगयिथ or जिगेथ। जिगाय or जिगय। जिग्यिव। जिग्यिम। I Fut. जेता। II Fut जेष्यति। Imve जयतु। Imper अजयत्। Poten जयेत्। Bene. जीयात्। Aorist. अजैषीत्। Caus. जापयति। Aorist अजीजपत्। Desi. जिगीषति। Inten. जेजीयते। Yan luk जेजयीति or जेजेति. D. जेजितः, Pl जेज्यति॥

जीव ५९४ प्राणधारणे। जिजीव॥

594 √Jiva, to live, or to breathe This is intransitive Pre जीवति। Per. जिजीव। I Fut जीविता। Caus. जीवयति। Aorist अजिजीवत्। Desi जिजीविषति। Inten. जेजीव्यते। No Yan luk. Nouns जीवम् as in यावज्जीवम्। जीविका। जीमूतः। जीवातुः। जैवातृकः। जीवन्त.॥

पीव ५९५, मीव ५९६, तीव ५९७, णीव ५९८ स्थौल्ये। पिपीव। मिमीव। तितीव। निनीव॥

595. √Piva, 596 √Miva, 597 √Tiva, 598 √Niva, to grow fat. Pre पीवति। Per. पिपीव। I Fut. पीविता। Caus पीवयति। Aorist. अपीपिवत्। Desi. पिपीविषति। Inten पेपीव्यते। *Noun* पीवरः 'fat'

596. √Miva, to grow fat. Pre. मीवति। Per. मिमीव। Noun. मीवरः 'general' venerable.'

597 √Tiva, to grow fat Pre तीवति । Per तितीव । Noun. तीवरः 'a hunter'
598 √Niva, Pre नीवति । Per. निनीव । Noun. नीवरः 'a trader.'

क्षीवु ५९९, क्षेवु ५९९क, निरसने ।

599. √Kshivu (Kshivu) to spit; eject from the mouth According to Chandra the root is क्षेवु । Pre क्षीवति or क्षेवति । Past Part Pass. क्षयूतः । Ger. क्षीवित्वा or क्षयूत्वा ।
599 A √Ksheva, Pre क्षेवति, ॥

उर्वी ६००, तुर्वी ६०१, थुर्वी ६०२, दुर्वी ६०३, धुर्वी ६०४ हिंसार्थाः । ऊर्वांचकार । 'उपधायां च' (२२६९) इति दीर्घः । तुतूर्व ॥

600 √Urvi, 601 √Turvi, 602 √Thurvi, 603 √Durvi, 604 √Dhurvi, to hurt. Pre. ऊर्वति । The lengthening is by VIII. 2 78 S. 2265. Per. ऊर्वांचकार । I Fut ऊर्विता । II Fut. ऊर्विष्यति । Impve ऊर्वतु । Imper. और्वत् । Poten, ऊर्वेत । Bene ऊर्व्यात् । Aorist. और्वीत् । Caus ऊर्वयति । Aorist और्विवत् । Desi. ऊर्विविषति । Noun ऊः d ऊरौ Pl उरः । Past Part Pass, ऊर्णः । Active ऊर्णवान् ॥
601 √Turvi, Pre तूर्वति । Per तुतूर्व । I Fut. तूर्विता । Caus तूर्वयति । Aorist अतुतूर्वत् । Des तुतूर्विषति । Inten तोतूर्यते । Past. Part. Pass. तूर्णः । Active तूर्णवान् । Ger तूर्वित्वा ।

Yan luk Pre. तोतूर्वीति or तोतोर्ति । (VI. 4, 21. S. 2655, and I. 1. 4. S. 2656) तोतूर्तः । (VIII 2, 77, S 354), तोतूर्वति । Imper. तोतोतु or तोतूर्तात् । 2. S तोतूर्हि । d, तोतूर्तम् । Aorist अतोतोः । अतोतूर्तुः ॥
602 √Thurvi, Pre. थूर्वति or थुर्वति ॥
603. √Durvi, Pre. दूर्वति or दूर्वति ।
604. √Dhurvi, Per धूर्वति । Noun. धूः d धुरौ । धूर्वति or धूर्वति । धोरिः । धूर्तः ।

गुर्वी ६०५ उद्यमने । गूर्वति । जुगूर्व ॥

605. √Gurvi, to endeavour, Pre गूर्वति । Per. जुगूर्व । Noun गूर्णः ॥

मुर्वी ६०६ बन्धने ।

606. √Murvi (Múrvi), to bind, tie, Pre. मूर्वति । Per. मुमूर्व । Noun, मौर्वी ।

पुर्व ६०७, पर्व ६०८, मर्व ६०९ पूरणे ।

607. √Purva (Púrva), 608. √Parva, 609 √Marva, to fill Pre. पूर्वति (S. 2265), Nouns पूः । पुरौ ॥
608. √Parva, Pre. पर्वति । Per. पपर्व । I Fut. पर्विता । Des. पिपर्विषति । Inten पापर्व्यते । Yan luk पापर्ति Imperfect अपापः । Noun, पाः d पारौ Pl, पारः । पर्वन् । पार्वती ॥
609 √Marva, Pre मर्वति ।,

चर्व ६१० अदने ।

610 √Charva to chew, Pre. चर्वति । Caus, चर्वयति ।,

भर्व ६११ हिंसायाम् ।

611 √Bharva, to hurt, Pre भर्वति ।

कर्व ६१२, खर्व ६१३, गर्व ६१४ दर्पे ।

612 √Karva, 613, √Kharva, 614, √Garva, to be proud, to boast. Pre कर्वति ।
613 √Kharva, Pre खर्वति ।
614, √Garva, Pre गर्वति ।

अर्व ६१५, शर्व ६१६ षर्व ६१७ हिंसायाम्। आनर्व । शर्वति । सर्वति ॥

615 √Arva, 616 √Sarva 617, √Sharva to kill Pre अर्वति । Per. आनर्व । I Fut अर्विता । Desi अर्विविषति ।

616 √Sarva Pre शर्वति । Noun शर्वी f शर्वाणी ॥

617 √Sharva, Pre सर्वति । Caus सर्वयति । Des of Oths सिसर्विषति । Ordinary Desi सिसर्विषति, Noun सर्व । सर्वदा ॥

इवि ६१८ व्याप्तौ । इन्वति । इन्वां चकार ॥

618 √Ivi, to pervade, surround, Pre इन्वति । Per इन्वां चकार । I Fut इन्विता । II Fut. इन्विष्यति । Imperative इन्वतु । Imper ऐन्वत् । B ne इन्व्यात् । Aorist ऐन्वीत् । Caus इन्वयति । Aorist ऐन्विवत् । Desi इन्विविषति । Noun इन्वका । 'stars'

पिवि ६१९, मिवि ६२०, णिवि ६२१ सेचने । तृतीयो मूर्धन्यादिरित्येके । सेचने इति तरङ्गिण्याम् । पिन्वति । पिपिन्व ॥

619 √Pivi 620, √Mivi 621, √nivi, to wet, to moisten According to some the third root is षिवि । According to Tarangini these are 'to sprinkle' also Pre. पिन्वति । Per पिपिन्वे । I Fut. पिन्विता । Caus पिन्वयति । Aorist अपिपिन्वत् । Desi. पिपिन्विषति । Inten पेपिन्व्यते ।

620 √Mivi to sprinkle, to honor, Pre मिन्वति ।

621 √nivi Pre निन्वति प्रणिन्वति ।

621 A षिवि √Shivi, Pre सिन्वति ।

हिवि ६२२, दिवि ६२३, धिवि ६२४, जिवि ६२५ प्रीणनार्थाः । हिन्वति । दिन्वति ॥

622 √Hivi (ivi) 623 √Divi 624 √Dhivi 625 √Jivi, to be glad or to gladden Pre हिन्वति । Per जिहिन्व । I Fut हिन्विता ।

623 √Divi Pre दिन्वति ।

624 √धिवि 'to gladden, to be glad In conjugating this root the following sutra applies —

२३३२ । धिन्विकृण्व्योरः च ।३।१।८० ।

अनयोरकारोऽन्तादेश स्यादुप्रत्ययश्च शब्विषये । अतो लोप (२३०८) । तस्य स्थानिवद्भावाल्लघूपधगुणो न । उपप्रत्ययस्य पित्सु गुणः । धिनोति । धिनुतः । धिन्वन्ति ।

2332 The vikarana उ comes (instead of शप) after the roots धिन्व 'to please', and कृण्व 'to hurt, when a sârvadhâtuka affix denoting the agent follows, and in these verbs अ is the substitute of the final व of these two roots

The roots धिन्व्, and कृण्व्, belong both to the Bhuâdi class Thus धिन् अ उ+ति= धिन्+अ+उ+ति= धिन्+०+उ+ति (The अ is elided by VI 4 48 S 2308) = धिनोति 'he pleases' It might be asked why there is no *guna* of the short penultimate इ of धिन् by rule VII 3 86 which requires the base to be *gunated* before the sarvadhatuka affix उ । The answer is to be found in sûtra I 1 57 the zero substitute of अ, though a blank is like the former occupant (*sthânivat*) and thus prevents guna and इ is not considered penultimate,

While the उ itself is gunated before the पित् affix तिप् though it is not gunated before non pit affixes as धिनुत धिन्वन्ति In forming the First Person dual and plural, the next sūtra gives an option

NOTE — Though the root धिन्व् √Dhivi originally is not one that ends in अ and it assumes the form धिन् dhin subsequently, yet at the time of applying the ārdhadhātuka affix उ it is अ ending so the lopa rule VI 4 48 S 2308 applies

२३३३ । लोपश्चास्यान्यतरस्यां म्वोः । ६ । ४ । १०७ ॥

असंयोगपूर्वो य प्रत्ययोकारस्तदन्तस्याङ्गस्य लोपो वा स्यात् म्वो परयोः । धिन्व -धिनुव । धिन्म -धिनुम । मिपि तु परत्वाद्गुण । धिनोमि ॥

2333 The उ of the vikarana उ and ऩु where not preceded by a conjunct consonant may be elided optionally before a personal ending beginning with म or व ॥

Thus धिन्व or धिनुव धिन्म or धिनुम । Before the affix मिप्, however there will be guna by the subsequent rule because the affix is पित् and thus we have धिनोमि ॥

In forming the Imperative the following rule applies

२३३४ । उतश्च प्रत्ययादसंयोगपूर्वात् । ६ । ४ । १०६ ॥

असंयोगपूर्वो य प्रत्ययोकारस्तदन्तादङ्गात्परस्य हेर्लुक् स्यात् । धिनु । निमित्तं उकारेणोदांस्पूर्वम् । धिनवाव । धिनवाम । जिन्वतीत्यादि ॥

2334 The Imperative हि is elided after the उ of an affix, in the vikarana with which the Present stem is made, provided that the उ is not preceded by a conjunct consonant.

The affix उ with which the Present stem is made is उ and श्नु n After the उ the imperative हि is elided Thus धिनु ॥

NOTE —Why after 'उ' ? Observe लुनीहि पुनीहि । Why do we say उ being part of the vikarana or affix' ? Observe यूहि युहि, here उ is part of the root itself, and not of the vikarana. Why do we say not preceded by a conjunct consonant ? Observe प्राप्नुहि राध्नुहि तक्ष्णुहि ॥

NOTE I—The elision of हि after the उ of the vikarana उ and श्नु is optional in the Vedas, as श्रोतनुहि यातुधानान् धिनुहि यज्ञपतिम्, तेन मा भागिनं कृणुहि ॥

The augment श्नाट् being nitya (compulsory and never set aside by any rule) takes effect prior to the application of the rule requiring elision of उ । Thus म and व being preceded by आ, there is no occasion for applying VI 4 107 S 2333, for उ is not followed by व or म but by आव or आम । Thus we have in the Dual and Plural धिनवाव and धिनवाम ॥

624 √Dhivi, Pre धिनोति । धिनुतः । धिन्वन्ति । धिनोषि । धिनुथः । धिनुथ । धिनोमि । धिनुव or धिन्व । धिनुम or धिन्म । Impve धिनोतु । धिनुतात् । धिन्वन्तु, । धिनु । धिनवानि । धिनवाव । धिनवाम । Imper अधिनोत् । अधिनुताम् । अधिन्वन् । अधिनवम् । अधिनुव or अधिन्व । Pote धिनुयात् । Caus धिन्वयति ॥

625 √Jivi, Per जिन्वति ॥

रिवि ६२६, रवि ६२७, धवि ६२८ गत्यर्थाः । रिण्वति । रण्वति । धन्वति ॥

626 √Rivi, 627 √Ravi, 628 √Dhavi, to go, move Pre रिण्वति । Per रिरिण्व । I Fut रिण्विता । Aorist अरिण्वीत् । Caus रिण्वयति रिण्वयत । Desi रिरिण्विषति । Inten रेरिण्व्यते ॥

627. √Rivi, Pre रणवति । Per ररणव । I Fut रणविता । Aorist अरणवीत् Desi रिरणविषति । Inten राररण्यते ॥

628. √Dhavi Pre धन्वति । Per दधन्व । I Fut. धन्विता । Aorist अधन्वीत् । Caus धान्वयति, धान्वयते । Desi. दिधन्विषति । Inten दाधन्व्यते । Nouns सुधन्वा । धन्विः ॥

कृवि ६२९ हिंसाकरणयोश्च । चकाराद्गतौ । कृणोति, इत्यादि धिनोतिवत् । अयं स्वादौ च ॥

629 √Krivi, to injure, to do By force of च the root means 'to move' also. It is conjugated like √धिन्व, and it also belongs to Svâdi class Pre कृणोति । (The sûtra III. 1. 80 S 2332 applies here also) Per. चकृण्व । I Fut. कृण्विता । Imperative कृणोतु । Imper अकृणोत । Pote कृणुयात् । Aorist अकृण्वीत् ॥

मव ६३० बन्धने । मवति । मेवतुः । मेवुः । अमवीत्—अमावीत् ॥

630 √Mava, to fasten, bind Pre मवति । Per ममाव । मेवतुः । मेवुः I Fut. मविता । Aorist अमवीत् or अमावीत । Caus मावयति, मावयते । Aor. अमीमवत् । Desi मिमविषति । Inten. मामव्यते । Noun -मूः, d- मुवौ ॥

630 √Mava, Yan luk. conjugation. Pre. मामवीति or मामोति । मामूतः । मामवति । मामोषि । मामूथः । मामूथ । मामोमि । मामावः । मामूमः । Imper. मामोतात् or मामोतु । मामीहि । मामवानि । Imper. अमामोत् । अमामोः । अमामवम् ॥

अव ६३१ रक्षणगतिकान्तिप्रीतितृप्त्यवगमप्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थयाचनक्रियेच्छादीप्त्यवाप्त्यालिङ्गनहिंसादानभागवृद्धिषु ॥ अवति । आव । मा भवानवीत् ॥

631. √Avi, 1 to protect, 2. to go, 3. to be beautiful or brilliant, desire, 4. to please, 5. to be satisfied, 6 to understand 7 to enter, 8 to hear, 9 to rule or be lord of, 10 to beg, 11 to act, 12 to wish, 13 to shine, 14 to obtain, 15 to embrace, 16 to injure or kill, 17 to accept (the word is â ||na and not dâna) 18 to divide, 19 to prosper. Pre. अवति । Per आव । आवतुः । I Fut. अविता । Aorist आवीत् (अवीत् without augment). Caus, आवयति, आवयते । Aorist अविवत् (without augment) Desi. अविविषति । Nouns ऊतिः 'help' (III 3 97) अविता: (Un. I. 15) 'ocean' ऊनः 'wanting' (Un. III. 2), अवनिः 'earth' (Un II, 102) ओम् 'Om' (Un. I, 143) अविः 'a sheep' 'the sun' ओतुः 'the wolf', 'a cat'

धावु ६३२ गतिशुद्ध्योः । स्वरितेत् । धावति—धावते । दधाव—दधावे ॥

632. √Dhâvu, to run, 2 to purify This root is svaritet and so it is both Atmane and Parasmaipadi. Pre. धावति or धावते । Per. दधाव । दधावतुः । I Fut धाविता । Caus. धावयति धावयते । Desi दिधाविषति or -ते । Inten. दाधाव्यते । Past Part. Pass धौतः । Act धौतवान् । Ger धावित्वा or धौत्वा ॥

Here end the roots ending in व ॥

Now we give the Atmanepadi roots ending in a sibilant

अथोष्मान्ता आत्मनेपदिनः ॥

धुक्ष ६३३ धिक्ष ६३४ संदीपनक्लेशनजीवनेषु । धुक्षते । दुधुक्षे । धिक्षते । दिधिक्षे ॥

633 √Dhuksha, 1 To kindle, 2 to be weary 3 to live Pre धुक्षते । Per दुधुक्षे । I Fut धुक्षिता । II Fut धुक्षिष्यते । Imperative धुक्षताम् । Imper अधुक्षत । Poten धुक्षेत । Bene धुक्षिषीष्ट । Aorist अधुक्षिष्ट । Cond अधुक्षिष्यत । Caus धुक्षयति धुक्षयते । Aorist अदुधुक्षत् । Des दुधुक्षिषते । Inten दोधुक्ष्यते । Noun धुक् ॥

633 √Dhuksha Yan luk conjugation Pre दोधुक्षीति or दोधुष्टि । दोधुक्षि । Imperative दोधुग्धु । दोधुड्ढि । दोधुक्षाणि । Imper अदोधुट् । अदोधुट् ॥

634 √Dhiksha to kindle 2 to harass 3 to live. Pre धिक्षते । Per दिधिक्षे । I Fut धिक्षिता ॥

वृक्ष ६३५ वरणे । वृक्षते । ववृक्षे ॥

635 √Vṛksha to accept, select, to cover Pre वृक्षते । Per ववृक्षे । I Fut वृक्षिता । Desi विवृक्षिषते । Inten वरीवृक्ष्यते । Yan luk वरिवृक्षीति or वर्वृष्टि । Noun वृक्ष a tree

शिक्ष ६३६ विद्योपादाने । शिक्षते ॥

636 √Śiksha, to learn, to teach According to Tarangini this root is *Parasmaipada in senses other than that of learning This is not approved by* the Madhava So Pre शिक्षते । Per शिशिक्षे ॥

भिक्ष ६३७ भिक्षायामलाभे लाभे च । भिक्षते ॥

637 √Bhiksha, 1 to beg 2 to ask without obtaining 3 to obtain This root takes two accusatives Pre भिक्षते । Noun भिक्षु a beggar a mendicant भिक्षाक 'a beggar' Past Part Pass भिक्षित । Act भिक्षितवान् । Adj भिक्षितव्य ॥

क्लेश ६३८ अव्यक्तायां वाचि । बाधने इति दुर्गः । क्लेशते । चिक्लेशे ॥

638 √Klesa, 1 to speak inarticulately 2 To impede or hinder, according to Durga According to Swami the root means also to speak articulately' Pre क्लेशते । Per चिक्लेशे । I Fut क्लेशिता । Pass क्लिश्यते । Desi चिक्लेशिषते ॥

दक्ष ६३९ वृद्धौ शीघ्रार्थे च । दक्षते । दक्षे

639 √Daksha, 1 To grow 2 To do or act quickly Pre दक्षते । Per ददक्षे । I Fut दक्षिता । Noun दक्षिण / णा । दक्षिण्य । दाक्षिणात्य ॥

दीक्ष ६४० मौण्ड्येज्योपनयननियमव्रतादेशेषु । दीक्षते । दिदीक्षे ॥

640 √Diksha 1 To shave one's head 2 To sacrifice 3 To invest with the sacred thread 4 To practise self restraint 5 To dedicate one self to or to vow (6 To consecrate oneself for the performance of a sacred rite 7 To initiate) Pre दीक्षते । Per दिदीक्षे ॥

ईक्ष ६४१ दर्शने । ईक्षां चक्रे ॥

641 √Iksha 1 To see behold view, perceive observe look or gaze at Pre ईक्षते । Per ईक्षाञ्चक्रे । I Fut ईक्षिता । II Fut ईक्षिष्यते । Imperative ईक्षताम् । Imper ऐक्षत । Poten ईक्षेत । Bene ईक्षिषीष्ट । Aorist ऐक्षिष्ट । Cond ऐक्षिष्यत । Caus ईक्षयति । Aorist ऐचिक्षत । Desi ईचिक्षिषते । Noun सुलक्षणा ॥

ईष ६४२ । गतिहिंसादर्शनेषु । ईषां चक्रे ॥

642 √Isha, to fly away escape 2 To attack, hurt, kill, 3 To look see Pre ईषते । Per ईषाञ्चक्रे । I Fut ईषिता । Noun ईषा । ईषीका ॥

भाष ६४३ व्यक्तायां वाचि । भाषते ॥

643 √Bhasha 1 To speak articulately Pre भाषते । Per बभाषे । I Fut भाषिता । II Fut भाषिष्यते । Caus भाषयति भाषयते । Aorist अबीभषत or अबभाषत् (VII 4 3 S 2565) Inten बाभाष्यते । Yan luk बाभाष्टि । Noun भाषक ॥

वर्ष ६४४ स्नेहने । दन्त्योष्ठ्यादि । ववर्षे ॥

644 √Varsha, 1 to anoint The root begins with व dento—labial The root वृष to rain is Parasmaipadi as will be shown hereafter When meaning 'to be strong' it belongs to Churadi class Pre वर्षते । Per ववर्षे । I Fut वर्षिता । Des विवर्षिषते । Inten वावर्ष्यते । Yan luk वावर्ष्टि । लङ् अवावर्ट ॥

गेषृ ६४५ अन्विच्छायाम् । 'ग्लेषृ' इत्येके । अन्विच्छा अन्वेषणम् । जिगेषे ॥

645 √Geshri I To seek search investigate According to Maitreya it is ग्लेषृ । Pre गेषते । Per जिगेषे । I Fut गेषिता । Caus गेषयति । Aorist अजिगेषत । Desi जिगेषिषते । Inten जेगेष्यते । Yan luk जेगेष्टि । जेगेष्ट ॥

पेषृ ६४६ प्रयत्ने । पेषते ॥

646 √Peshr 1 to strive diligently for In the Madhaviya the root is यषृ and the form given is यषते । Pre पेषते Per पिपेषे ।

जेषृ ६४७, णेषृ ६४८, एषृ ६४९, प्रेषृ ६५० गतौ । जेषते । नेषते । एषां चक्रे । पिप्रेषे ॥

647 √Jeshr 648 √neshr 649, √Eshr 650 √Preshri, 1 to go to move Pre जेषते ।

648 √neshr Pre नेषते, प्रणेषते ॥

649 √Eshri, Pre एषते । Per एषांचक्रे । I Fut एषिता । II Fut एषिष्यते । Caus एषयति । Aorist ऐषिषत् (without the augment)

650 √Preshri 1 to go, move Pre प्रेषते ।

रेषृ ६५१, हेषृ ६५२, ह्रेषृ ६५३ अव्यक्ते शब्दे । आद्यो वृकशब्दे । ततो द्वौ अश्वशब्दे । रेषते । हेषते । ह्रेषते ॥

651 √Reshr 652 √Heshri 653, √Hreshri 1 To howl or yell The root रेषृ is specially confined to the howling of the wolf Pre रेषते ।

652 √Heshr, to neigh The neighing of a horse Pre हेषते ।

653 √Hreshri to neigh Pre ह्रेषते ॥

कासृ ६५४ शब्दकुत्सायाम् । कासांचक्रे ॥

654 √Kasri to cough or make a sound indicatory of any disease Pre कासते । Per कासांचक्रे । I Fut कासिता । II Fut कासिष्यते । Impertive कासताम Imper अकासत । Pote कासेत । Bene कासिषीष्ट । Aorist अकासिष्ट । Cond अकासिष्यत । Caus कासयति । Aorist अचकासत । Des चिकासिषते । Inten चाकास्यते । Yan luk चाकास्ति । लोट चाकाधि । लङ अचाकत् । 2 S अचकाः । Nouns —कासार कास । कासू । कासूतरी । कसृरि ॥

भासृ ६५५ दीप्तौ । बभासे ॥

655 √Bhasri to shine Pre भासते । Caus भासयति । Aorist अबीभसत । or अबभासत (VII 4 3 S 2565) Nouns —भा D भासा II भास । भास्कर ॥

णासृ ६५६, रासृ ६५७ शब्दे । नासते, प्रणासते ॥

656 √Nasri 657, √Ra si to sound Pre नासते । प्रणासते । Nouns —नास्यम । नासिका ॥

657 √Rasr, to sound Pre रासते । Nouns —रास । रासभ 'an ass' रासा ॥

णस ६५८ कौटिल्ये । नसते ॥

658 √Nasa to be crooked or curved to bend Pre नसते । प्रणसते । Per नेसे । I Fut नसिता । Caus नासयति । Aorist अनीनसत ॥

भ्यस ६५९ भये । भ्यसते । बभ्यसे ॥

659 √Bhyasa to fear Pre भ्यसते । Per बभ्यसे । I Fut भ्यसिता । II Fut भ्यसिष्यते । Caus भ्यासयति । Aorist अबिभ्यसत् । Inten बाभ्यस्यते । Yan luk बाभ्यस्ति नाद बाभ्यधि ॥

आङः शसि ६६० इच्छायाम् । आशंसते । आशशंसे ॥

660 √A sasi to wish desire The root must always be preceded by the Upasarga आ । Durga reads it as आशस्व without the mandatory इ । So also Sasi शंस to praise is Parasmaipad It belongs to the Adadi class also Pre आशंसते । Per आशशंसे । I Fut आशंसिता । Caus आशंसयति । Aorist आशशंसत । Des आशिशंसिषते । Inten आशाशस्यते । Past Part Pass आशंसित । Adj आशंस्यम । Nouns —आशंसा । आशस्य ॥

660 √Asns Yanluk Pre आशाशंस्ति । Impve आशाशन्धि । Impr आशाशन् ॥

ग्रसु ६६१, ग्लसु ६६२ अदने । ग्रसते । जग्लसे ॥

661 √Grasu, 662 √Glasu, to swallow, devour eat up consume Pre ग्रसते । Per जग्रसे । I Fut ग्रसिता । Caus ग्रासयति ग्रसयते । Past Part Pass ग्रस्त । Ger ग्रसित्वा or ग्रस्त्वा । Nouns ग्रास । ग्रसिष्णु ॥

ईह ६६३ चेष्टायाम् । ईहा चक्रे ॥

663 √Iha to endeavour Pre ईहते । Per ईहांचक्रे । I Fut ईहिता । II Fut ईहिष्यते । Imperative ईहताम् । Impef ऐहत । Pote ईहेत । Bene ईहिषीष्ट । Aorist ऐहिष्ट । Condl ऐहिष्यत । Caus ईहयति Aorist ऐजिहत । (without the augment) Des ईजिहिषते । Nouns ईहा ईहित ॥

बहि ६६४, महि ६६५ वृद्धौ । बंहते । बबंहे । मंहते ॥

664 √Bahi to increase Pre बंहते । Per बबंहे । I Fut बंहिता । Bene बंहिषीष्ट । Caus बंहयति । Aorist अबबंहत् । Des बिबंहिषते । Inten बाबंह्यते ॥

664 √Bahi, Yan luk Pre बाबंहीति । बाबंढि । बाबंहति । बाबंह्हि बाबंहि । बाबंह ॥

665 √Mahi to increase Pre मंहते ॥

अहि ६६६ गतौ । अंहते । आनंहे ॥

666 √Ahi to go approach set out Pre अंहते । Per आनंहे । I Fut अंहिता Caus अंहयति । Aorist आञ्जिहत् । Des, अञ्जिहिषते । Nouns—अंह ॥

गर्ह ६६७, गल्ह ६६८ कुत्सायाम् । जगर्हे । जगल्हे ॥

667 √Garha 668, √Galha to blame Pre गर्हते । Per जगर्हे । I Fut गर्हिता । Des जिगर्हिषते । Inten जागर्ह्यते । Yan luk जागर्हीति । Imperfect अजागर्ट ॥

668 √Galha, to blame Pre गल्हते । Per जगल्हे । I Fut गल्हिता । Des जिगल्हिषते । Inten जागल्ह्यते । Yan luk Imperfect अजागल्ट ॥

बर्ह ६६९, बल्ह ६७० प्राधान्ये । ओष्ठ्यादी ॥

669 √Barha, 670, √Balha to be pre eminent or excellent, These roots commence with ब (labial) Pre बर्हते । Per बबर्हे । I Fut बर्हिता । Noun बर्हिण । बर्ही ॥

670 √Balha, to be pre eminent Pre बल्हते । Per बबल्हे । I Fut बल्हिता ।

वर्ह ६७१, वल्ह ६७२ परिभाषणहिंसाच्छादनेषु । दन्त्योष्ठ्यादी केचित्तु । पूर्वयोर्दन्त्योष्ठ्यादितामनयोरोष्ठ्यादिता चाहुः ॥

671 √Varha, 672, √Valha, 1 To speak 2 To hurt 3 To cover Mâdhaviya reads 'daneshu' to give as the third meaning The root begins with व (dento labial) Some read the last two roots with व and the present two with ब (l) Pre वर्हते । Per ववर्हे । I Fut वर्हिता ॥

672 √Valha Pre वल्हते । Per ववल्हे । I Fut वल्हिता ॥

प्लिह ६७३ गतौ । पिप्लिहे ॥

673 √Pliha, to go move Pre प्लेहते । Per पिप्लिहे । I Fut प्लेहिता । Desi पिप्लिहिषते । Ger प्लिहित्वा or प्लेहित्वा । Noun प्लीहा ॥

वेहृ ६७४, जेहृ ६७५, बाहृ ६७६ प्रयत्ने । आद्यो दन्त्योष्ठ्यादिः । अन्त्यः केवलोष्ठ्यादिः । उभावप्योष्ठ्यादी इत्येके । दन्त्योष्ठ्यादी इत्यपरे । जेहतिर्गत्यर्थोऽपि । बबाहे ॥

674 √Vehri 675 √Jehri, 676, √Bahri, to endeavour

The root 'vehri' begins with dento labial व । बाहृ 676 begins with the labial ब । Some say both begin with ब (labial) Others say both begin with व (dento labial) Pre वेहते । Per विवेहे । I Fut वेहिता । Caus वेहयति । Aorist अविवेहत् Noun वहत् a barren cow

675 √Jehri, to endeavour It also means to go' Pre जेहते ।

676 √Bahri, to endeavour Pre बाहते । Per बबाहे । Nouns बाढ बाहा ॥

द्राहृ ६७७ निद्राक्षये । निक्षेपे इत्येके ।

677 √Drâhri to wake According to some it means 'to throw' Pre द्राहते । Inten दाद्राह्यते । Yan luk दाद्राढि । d दाद्राग्ध । 2 S दाद्राढि । Imperfect अदाद्राक् ॥

काशृ ६७८ दीप्तौ । चकाशे ॥

678 √Kasri, to shine. Pre काशते । Per चकाशे । I Fut काशिता । II Fut काशिष्यते । Impve काशताम । Imper अकाशत । Poten काशेत । Bene काशिषीष्ट । Aorist अकाशिष्ट । Condi अकाशिष्यत । Caus काशयति । Aorist अचकाशत् । Desi चिकाशिषते । Inten चाकाश्यते । Nouns काशी । नीकाश । काशि । काश्यम् । काशिकी । काश ।

678 √Kasri, Yan luk conjugation Pre चाकाष्टि । चाकाशि । चाकाशिम । चाकाश्व । चाकाश्म । Impve चाकाड्ढि । Imperfect, अचाकाट् ॥

ऊह ६७९ वितर्के । ऊहा चक्रे ॥

679 √Ûha, to reason, infer, deliberate about Pre ऊहते । Per ऊहाचक्रे । I Fut ऊहिता । II Fut ऊहिष्यते । Imperative ऊहताम । Imper औहत । Poten ऊहेत । Bene ऊहिषीष्ट । Aorist औहिष्ट । Condi औहिष्यत । Caus ऊहयति । Aorist औजिहत । Desi ऊजिहिषते ॥

गाहू ६८० विलोडने । गाहते । जगाहे । जगाहिषे । जघाक्षे । जगाहिढ्वे-जगाहिध्व-जगाढ्वे ॥

680 √गाहृविलोडने 'to shake, stir up, churn, agitate' Pre गाहते । Per जगाहे । 2nd Per S जगाहिषे or जघाक्षे ॥ जगाहिढ्वे ° ध्व or जगाढ्वे । I Future गाहिता । When इट् is not added then the following applies

√ २३३५ । ढो ढे लोपः (८ । ३ । १३ ॥

ढस्य लोपः स्याड्ढे परे । गाहिता - गाढा । गाहिष्यते — घाक्ष्यते । गाहिषीष्ट — घाक्षीष्ट । अगाहिष्ट — अगाढ । अघाक्षाताम । अघाक्षत । अगाढा । अघाढ्वम । अघाक्षि ॥

2335 There is elision of ढ when ढ follows

Though this sutra is read in the division of Grammar which is governed by पदाधिकार, yet this elision takes place only when the ढ is not at the end of a pada Thus गाढा from गाह्+ता । The ह is changed to ढ by VIII 2 31 S 324 and the त is first changed to ध by VIII 2 40 S 2280 and then to ढ by VIII 4 41 S 113 Thus गाढ + ढा । The first ढ is elided by this sutra and we get गाढा । The change of ध into ढ by VIII 4 41, should be considered as valid and siddha for the purposes of this rule, otherwise this rule will find no scope

NOTE —The form जघाक्षे is thus evolved —गाह + थास - गाह + से (III 4 80 S 2236) = गाढ+से (VIII 2 31 S 324) = घाढ+से (VIII 2 37 S 326) = घाक+से (VIII 2 41 S 295)=घाक्षे, and with reduplication जघाक्षे ।

680 √Gahu, to stir up Pre गाहते । Per जगाहे । जगाहिषे or जघाक्षे । जगाहिढ्वे, ध्व or जगाढ्वे । I Fut गाहिता or गाढा । II Fut गाहिष्यते or घाक्ष्यते । Imperative गाहताम । Imper अगाहत । Poten गाहेत । Bene गाहिषीष्ट or घाक्षीष्ट । Aorist अगाहिष्ट or अगाढ । अघाक्षाताम । अघाक्षत । अगाढा । अगाढ्वम । अघाक्षि । Caus गाहयति । Aorist अजीगहत् । Desi जिघाक्षते or जिगाहिषते । Inten जागाह्यते । Yan luk जागाढि । Ger गाढ्वा or गाहित्वा ।

गृहू ६८१ ग्रहणे । गर्हते । जगृहे ॥

*ऋदुपधेभ्यो लिटः कित्वं गुणात् पूर्वविप्रतिषेधेन * ॥

जगृहिषे-जघृक्षे । जघृढ्वे । गर्हिता—गर्ढा । गर्हिष्यते—घर्क्ष्यते । गर्हिषीष्ट—घृक्षीष्ट । लुङि । अगर्हिष्ट । इडभावे ॥

681 √गृहू ग्रहणे 'to take,'

Thus Pre गर्हते । Per जगृहे । Before the augment इट् the following Vart applies

Vart —The affixes of लिट् (Perfect) are कित् in the case of roots that have a penultimate ऋ, and this कित्—condition takes effect before the application of Guna rule by deferring the subsequent in anticipation The sutra requiring Guna, namely, पुगन्तलघू (VII 3 86 S 2189) being subsequent to the Kita rule, would have applied first but it is set aside by this vartika Thus we have जगृहिषे or जघृक्षे । जघृढ्वे । &c Aorist अगर्हिष्ट ।

But when it does not take the augment इट, the following rule applies in forming its aorist

२३३६ । शलइगुपधादनिटः क्सः । ३ । १ । ४५ ॥

इगुपधो य शलन्तस्तस्मादनिटश्च्लेः क्सादेशः स्यात् । अघक्षत ॥

2336 After a verb that ends in a शल् consonant (श, ष, स and ह) and has an इक् vowel for its penultimate letter, and does not take इट् (VII 2 10), क्स is the substitute of च्लि

Thus अघह + क्स + त = अघक्षत ।

Before the affixes beginning with a vowel, the अ of क्स is elided by the following sûtra

२३३७ । क्सस्याचि । ७ । ३ । ७२ ।

अजादौ तङि क्सस्य लोपः स्यात् । अनोऽन्त्यस्य (४२) । अघक्षाताम । अघक्षन्त ॥

2337 The (अ of the Aorist characteristic) क्स is elided before an affix beginning with a vowel

The elision is of the final अ of ksa, and not of the whole affix, (See I 1 52 S 42) Thus अघक्षाताम । अघक्षन्त ॥

Note —Why do we say 'when ending in श ष, स and ह'? Observe अभैत्सीत अच्छैत्सीत, here सिच् is employed Why do we say having for its penultimate इ उ ऋ or लृ? Observe अधाक्षीत । Why do we say 'not having an intermediate इ'? Observe अकोषीत and अमोषीत । See VII 2 4 and VIII 2 28

Had the अ not been elided before आताम, and आथाम् then इय must have been substituted for it according to VII 2 81 Why do we say before an affix beginning with a vowel? Observe अधुक्षत अधुक्षताम । Why do we say क्स and not only स? So that the elision should not take place here, as वत्सौ वत्सा, वत्सौ, वत्सा, वृक्सौ वृक्स ॥

681 √Grihi, to take Pre गृहते । Per जगृहे । जगृहिषे or जघृक्षे । जगृहिध्वे । or जघृढ्वे । I Fut गर्हिता, गर्ढा । II Fut गर्हिष्यते घर्क्ष्यते । Imperative गर्हताम । Impe अगर्हत । Poten गर्हेत । Bene गर्हिषीष्ट or घृक्षीष्ट । Aorist अगर्हिष्ट or अघृक्षत । अगर्हिषाताम or अघृक्षाताम । अगर्हिषत । अगर्हिष्ठाः or अगृढाः । अगर्हिढ्वम or ध्वम् अघृढ्वम । अगर्हिषि or अघृक्षि । अगर्हिष्वहि or अघृक्षावहि । Desi जिगर्हिषते, जिघृक्षते । Inten जरीगृह्यते । Yan luk जर्गृहीति or जर्गर्ढि । जर्गर्ढ । Noun गृहम । Ger गर्हित्वा । गृढ्वा ।

ग्लह ६८१ च । ग्लहते ॥

681 A √Glaha ch to take Svâmi Kasyapa and Sammata read glaha Pre ग्लहते । Noun ग्लह ॥

घुषि ६८२ कान्तिकरणे । घुंषते । जुघुषे । केचित् 'घष' इत्यदुपध पठन्ति ॥

682 √Ghushi to be beautiful or brilliant Some read it as √Ghas, Chandra and Kasyapa read it as घषि with a penultimate इ । Pre घुंषते । Per जुघुषे । I Fut घुंषिता । Desi जुघुंषिषते । Inten जोघुष्यते । Yan luk जोघुष्टि । लोट् 2nd P जोघुषिढ । लङ् अजोघुषुः ॥

Here end the roots whose final is a sibilant and which are Atmanepadi

Herewith commence roots ending with a sibilant and which are Parasmaipadi

अयाहंत्यन्ता रस्मेरद्रिन: ॥

घुषिर् ६८३ अविशब्दने । विशब्दन प्रतिज्ञान ततोऽन्यस्मिन्नयं इत्येके। 'शब्दे' इत्यन्ये पेठु.। घोषति। जुघोष। घोषिता। इरित्वादङ्वा। अघुषत्-अघोषीत् ॥

683 √Ghushir, not to proclaim 2 to sound The word avisabdana means not visabdana The word visabdana means 'promise.' According to others the word is sabde only and the root means 'to sound. The indicatory इर makes the rule III 1 57, S 2269 applicable in the aorist When the root has all other meanings except that of 'proclaiming' (visabdana) it is read here. When it has the meaning of visabdana (proclaiming), it belongs to Churadi class (§ 187) Pre घोषति। Per जुघोष। I Fut घोषिता। Aorist अघुषत् or अघोषीत्। अघुषताम्। or अघोषिष्टाम्। Caus घोषयति। Aorist अजूघुषत्। Desi जुघुषिषति, or जुघोषिषति Inten जोघुष्यते। Yan luk जोघोष्टि। लोट् 2nd S जोघुड्ढि। लङ् अजाघोट्। Past Part Pass घुष्ट (VII 2 23 S 3063) Ger घुषित्वा or घोषित्वा। Noun घुष्टः॥

अक्षू ६८४ व्याप्तौ ।

684 अक्षू व्याप्तौ 'to pervade As अक्षति। But by the following sutra, it takes the vikarana श्नु also

२३३८। अक्षोऽन्यतरस्याम्। ३। १। ७५॥

अक्षो वा श्नुप्रत्यय स्यात्कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे। पक्षे शप्॥ अक्ष्णोति। अक्ष्णुत। अक्ष्णुवन्ति। अक्षति। अक्षत। अक्षन्ति। आनक्ष। आनक्षिथ-आनष्ठ। अक्षिता-अष्टा। अक्षिष्यति। स्को' (३८०) इति ककारलोपः। 'षढो क सि' (३२५)। अक्ष्यति। अक्ष्णोतु। अक्ष्णुहि। अक्ष्णवानि। आक्ष्णोत। आक्ष्णुवम। अक्ष्णुयात। अक्ष्यात्। ऊदित्वादिड् वा नेट (२२६८)। मा भवानक्षीत। आक्षिष्टाम्। आक्षिषु। इडभावे तु मा भवानाक्षीत। आष्टाम। आक्षु ॥

2338 The vikarana श्नु is optionally employed after the root अक्ष 'to pervade' when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows

Thus अक्ष्णोति or अक्षति he pervades or obtains' D अक्ष्णुत। Pl अक्ष्णुवन्ति।

684 √Akshu to pervade Because the root has an indicatory long ऊ the इट् augment is optional Pre अक्षति। अक्षत। अक्षन्ति। Per आनक्ष। आनष्ठ or आनक्षिथ। आनक्षत or आनक्षिथ। I Fut अक्षिता, or अष्टा। II Fut अक्षिष्यति or अक्ष्यति (= अक्ष+स्यति=अक्ष्+स्यति VIII 2 41 S 395 = अक्+स्यति the क is elided by VIII 2 29 S 380 अक्ष्यति)। Imperative अक्षतु or अक्ष्णोतु। अक्ष्णुहि। अक्ष्णवानि। Imper आक्षत् or आक्ष्णोत्। 1 S आक्ष्णुवम। Pote अक्षेत or अक्ष्णुयात। Bene अक्ष्यात। Aorist आक्षीत (अक्षीत without augment by VII 2 4 S 2268) D आक्षिष्टाम। P आक्षिषु। When इट् is not added we have आ-अक्षीत। आष्टाम। आक्षु। Caus अक्षयति। Aorist आचिक्षत। Desi अचिक्षिषति or अचिक्षति। Past Part Pass अष्ट। Ger अक्षित्वा। अष्ट्वा। Noun अक्षि eye

तक्षू ६८५, त्वक्ष ६८६ तनूकरणे ।

685 तक्षू तनूकरणे to make thin' As तक्षति। This root also takes श्नु optionally by the following sutra

२३३९। तनूकरणे तक्षः। ३। १। ७६॥

श्नु स्याद्वा णत्वविषये। तक्ष्णोति तक्षति वा काष्ठम्। ततक्षिथ-ततष्ट। अतक्षीत। अतक्षिष्टाम

अताक्षीत् । अताष्टाम् । 'तनूकरणे किम् । वाग्भि सतक्षति । भत्सयतीत्यर्थ ।

2339 The affix श्नु is optionally employed after the root तक्ष 'to make thin when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows

Thus तक्षति or तक्ष्णोति काष्ठ 'he planes the wood' Why do we say when meaning to make thin ? Observe, वाग्भि सतक्षति । he cuts with speech'

685 √Takshu to make thin Pre तक्षति or तक्ष्णोति । Per ततक्ष । ततक्षिथ or ततष्ठ । Aorist अतक्षीत or अताक्षीत । अतक्षिष्टाम or अताष्टाम् । Noun तक्षा ॥

686 √Tvakshu Pre त्वक्षति । Per तत्वक्ष । I Fut त्वक्षिता ॥

उक्ष ६८७ सेचने । उक्षा चकार ॥

687 √Uksha, to sprinkle Pre उक्षति । Per उक्षा चकार । I Fut उक्षिता । Nouns —महोक्ष श्रौक्षकम । जातोक्ष । वृद्धोक्ष ॥

रक्ष ६८८ पालने ।

688 √Raksha to protect Pre रक्षति । Per ररक्ष । I Fut रक्षिता । Nouns रक्षण, राक्षस । रक्ष । निरक्षो ॥

णिक्ष ६८९ चुम्बने । प्रणिक्षति ॥

689 √nksha, to kiss Pre निक्षति । With प्र we have प्रणिक्षति invariably by VIII 4 14 S 2287 But in Kridanta we have प्रणिक्षणम or प्रनिक्षणम् by VIII 4 33 S 2839) Per निनिक्ष । I Fut निक्षिता ॥

तृक्ष ६९०, स्तृक्ष ६९१, णक्ष ६९२, गतौ । तृक्षति । स्तृक्षति । नक्षति ॥

690 √Triksha, 691 √Striksha 692 √naksha to go to move Pre तृक्षति । Per ततृक्ष । I Fut तृक्षिता । Caus तृक्षयति Aorist अततृक्षत । Des तितृक्षिषति । Inten तरीतृक्ष्यते । Yan luk तरीतृष्टि । Nouns तार्क्ष्य । तृक्ष Name of Kâsyapa

691 √Striksha Pre स्तृक्षति । Per तस्तृक्ष । I Fut स्तृक्षिता । Inten तरीष्टृक्ष्यते ॥

692 √naksha to go, to move Pre नक्षति । प्रणक्षति । Per ननक्ष । I Fut नक्षिता । Noun नक्षत्रम् ॥

वक्ष ६९३ रोषे । संघाते इत्येके ।

693 √Vaksha to be angry Some say it means 'to accumulate' Pre वक्षति । Per ववक्ष । I Fut वक्षिता । Noun वक्ष ॥

मृक्ष ६९४ संघाते । म्रक्ष इत्येके ।

694 √Mriksha, to accumulate Some say the root is म्रक्ष । Pre मृक्षति । or म्रक्षति । Per ममृक्ष or मम्रक्ष । I Fut मृक्षिता or म्रक्षिता । Noun मक्षिका ॥

तक्ष ६९५ त्वचने । त्वचन संवरण त्वचो ग्रहण च ॥

695 √Taksha to cover The tvachana means 'to cover and also to appropriate' Some read it as √paksha with the meaning to accept The root तक्ष meaning 'to make thin has already been taught before Pre तक्षति । Per ततक्ष । I Fut तक्षिता । See no 685

पक्ष ६९६ परिग्रहे इत्येके ।

696 √Paksha, to accept Pre पक्षति । Per पपक्ष । I Fut पक्षिता Noun पक्ष ॥

सूर्क्ष ६९७ आदरे । सूर्क्षति । 'अनादरे' इति तु क्वचित्काऽपपाठः । 'अवज्ञावहेलनमसूर्क्षणम्' इत्यमरः ॥

697 √Shurksha to respect 'To d sregard according to some But th s is wrong See Amarakosha where the author gives the meaning of the word असूर्क्षणम् as d sregard and d shonor (I 7 23 verse) Pre सूर्क्षति ॥

काक्षि ६९८, वाक्षि ६९९, माक्षि ७०० काङ्क्षायाम् ।

698 √Kakshi 699 √Vakshi 700 √Mâkshi to desire to wish for Pre काङ्क्षति । Per चकाङ्क्ष । I Fut काङ्क्षिता । Caus काङ्क्षयति, Aorist अचकाङ्क्षत । Desi चिकाङ्क्षिषति । Inten चाकाङ्क्ष्यते । Yau luk चकाङ्क्षि ॥

699 √Vâkshi, Pre वाङ्क्षति ॥

700 √Mâkshi, Pre माङ्क्षति ॥

द्राक्षि ७०१, ध्राक्षि ७०२, ध्वाक्षि ७०३ घोरवासिते च ।

701 √Drakshi, 702 √Dhrakshi 703 √Dhvâkshi to make a discordant sound By force of च it means to des re also Pre द्राङ्क्षति । Noun द्राक्षा ॥

702 √Dhrakshi, Pre ध्राङ्क्षति । Noun ध्राक्षा ॥

703 √Dhvakshi to crow, to caw 2 To desire Pre ध्वाङ्क्षति । Per दध्वाङ्क्ष । I Fut ध्वाङ्क्षिता । Noun तीर्थध्वाङ्क्ष (II 1 42 S 719). ध्वाङ्क्षायन । (VII 2 9 S 1897)

चूष ७०४ पाने । चुचूष ॥

704 √Chûsha to drink to suck Pre चूषति । Per चुचूष । I Fut चूषिता Caus चूषयति । Aor अचूचुषत् । Desi चुचूषिषति । Inten चोचूष्यते । Yau luk चोचूष्टि ।

तूष ७०५ तुष्टौ ।

705 √Tusha to be satisfied to satisfy Pre तूषति ॥

पूष ७०६ वृद्धौ ।

706 √Pusha to nourish to increase to grow Note Th s root belongs to Divadi and Kryadi classes also Pre पूषति । Nouns पूषा 'Sun' (Un I 156) पूषी a niche for placing the lamp'

मूष ७०७ स्तेये ।

707 √Musha to steal rob plunder Note मुष with short उ belongs to Kryadi class Pre. मूषति । Nouns मूषक mouse मूषिका ॥

लूष ७०८, रूष ७०९ भूषायाम् ।

708 √Lusha to adorn decorate Pre लूषति ॥

709 √Rusha to adorn Pre रूषति ॥

शूष ७१० प्रसवे । प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम् । तालव्योष्मादि ॥

710 √Śûsha (to produce beget) The word prasava means permission Therefore the root means to permit' The root begins with the palatal sibilant and not with the dental sibilant as some wrongly read it. Pre शूषति ।

यूष ७११ हिंसायाम् । जूष च ।

711 A √Jûsha cha to injure Th s root is found in the Chandra also Pre जूषति ।

711 √Yûsha to injure Some read the root as जूष। It is conjugated similary to जूषति। Per जूषति। Noun जूष 'soup broth So also जूषन्।

भूष ७१२, तसि ७१३ अलंकारे। भूषति॥

712 √Bhûsha to adorn It is found in the Churâdi class also Pre भूषति॥

713 √Tasi, to adorn It is not found in the Siddhanta or the Mâdhavîya Pre तसति॥

ऊष ७१४ रुजायाम्। ऊषा चकार॥

714 √ûsha to be ill Pre ऊषति। Per ऊषाचकार। Caus ऊषयति। Aorist without augment ऊषिषत् as मामयानूषिषत। Desi ऊषिषति। Nouns — ऊषः Salt ground ऊषर a saline soil

ईष ७१५ उञ्छे।

715 √îsha, to glean Pre ईषति। Per ईषाचकार। I Fut ईषिता। Aorist ऐषीत। Nouns ईषा the pole or shaft of a carriage or a plough

कष ७१६, खष ७१७, शिष ७१८, जष ७१९ झष ७२०, शष ७२१, वष ७२२ मष ७२३ रुष ७२४ रिष ७२५, हिंसार्थाः। तृतीयषष्ठौ तालव्योष्मादी। सप्तमो दन्त्योष्ठ्यादि। चकाष। चखाष। शिशेष। शिशेषिथ। शेष्टा। कष्ट। अशिक्षत्। अशेक्ष्यत्। जेषतु। जझषतु। शेषतु। ववषतु। मेषतु॥

716 √Kasha 717 √Khasha 718 √Ŝisha 719 √Jasha 720 √Jhasha, 721 √Ŝasha 722 √Vasha 723 √Masha 724 √Rusha, 725 √Risha To injure, to kill The third (no 718) and the sixth (No 721) begin with a Palatal sibilant The seventh (No 722) begins with a dento labial Pre कषति Per चकाष। I Fut. कषिता। Aorist अकाषीत् or अकषीत्। Past Part. Pass कषित or कष्टम। Nouns निकष। आकषक or °षिक। सर्वंकषम। विकाषिन् (III 2 143 S 3123)

717 √Khasha, to injure Pre खषति। Per चखाष। Nouns खष्य 'anger violence (Un III 78)

718 √Ŝisha, to injure Pre शेषति। Per शिशेष। शिशेषिथ। I Fut शेष्टा। II Fut. शेक्ष्यति। Imperative शेषतु। Imper अशेषत। Pote शेषेत। Bene शिष्यात। Aorist अशिक्षत (with क्स III 1 45 S 2336) Or अशेषीत। Condi अशेक्ष्यत। Caus शेषयति। Aorist अशीशिषत्। Desi शिशिक्षति। Iten शेशिष्यते। Yan luk शेशेष्टि। Past Part Pass शिष्ट। Past Part Act शिष्टवान्। Ger. शिष्ट्वा। Nouns शिष्य = छात्रयोग॥

719 √Jasha to injure Pre जषति।। Per जजाष। जेषतुः। I Fut जषिता। Imperative जषतु॥

720 √Jhasha to injure Pre झषति। Per जझाष। जझषतु॥

721 √Ŝasha to injure Pre शषति। Per शशाष। शेषतु। Noun शष्प॥

722 √Vasha to injure Per वषति। Per ववाष ववषतु। ववषु। I Fut वषिता॥

723 √Masha to injure Pre मषति Per ममाष। मेषतु॥

724 √Rusha to injure, Pre रोषति। Per रुरोष। रुरोषिथ। I Fut. रोषिता or रोष्टा। In forming the First Future the augment इट् is optional by the follow ing sûtra II Fut रोषिष्यति। Past Part Pass रुषितम्। रुषितम् or रुष्ट। Ger रुषित्वा or रुष्ट्वा॥

२३४० । तीषसहलुभरुषरिषः ७ । २ । ४८ ॥

इच्छत्यादेः परस्य तादेर्धधा तुकस्येड्वा स्यात् । रेषिता—रेष्टा । रेषिष्यति । रेषिता—रेष्टा । रेषिष्यति ॥

2340. An ârdhadhâtuka affix beginning with a त may optionally take the इट्, after the roots इष्, सह, लुभ्, रुष्, and रिष् ॥

Therefore we have in the First Future two forms रेषिता or रेष्टा ॥

725. √Risha, to injure. *Some read the root रुष along with these roots.* The Mâdhaviya does not approve it. Pre. रेषति । Per. रिरेष । I Fut. रेषिता, or रेष्टा । Past. Part. Pass. रिष्टः ॥

भष ७२६ भर्त्सने । इह भर्त्सनं श्वरवः । भषति । बभाष ॥

726 √Bhasha, (to abuse, reproach) 2. *To bark. The word bhartsana* here means the 'sound of a dog.' The root therefore means 'to bark, growl' Pre. भषति । Per. बभाष । *Noun.* भषकः ॥

उष ७२७ दाहे । ओषति ॥

727 √Usha, to burn. *Pre.* ओषति । *In forming the Perfect, the following* sûtra allows an option: Per. ओषांचकार । उवोष । ऊषतुः । उवोषिथ । I Fut. ओषिता । *II Fut.* ओषिष्यति । *Imperative* ओषतु । *Imper.* औषत् । *Pote,* ओषेत् । *Bene* उष्यात् । Aorist. औषीत् । Caus. ओषयति, Aorist औषिषत् (without augment.) Desi. ओषिषिषति । Nouns: उष्मा । उषः । उष्णिका *'gruel,'* उषर्बुधः । ओष्ठः *'lips'* ओष्ठौ । उष्ट्रः camel.

२३४१ । उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्याम् । ३ । १ । ३८ ॥

एभ्यो लिट्याम्वा स्यात् । ओषां चकार - उवोष । ऊषतुः । उवोषिथ ॥

2341. The affix आम् is optionally employed after these roots, viz:—उष् 'to burn,' विद् 'to know,' and जागृ 'to wake,' when लिट् follows.

Thus ओषाञ्चकार or उवोष । So also विदाञ्चकार or विवेद, जागराञ्चकार or जजागार । As there is an agreement in the present instance to regard the verb विद् as ending in a short अ, *guna* is not substituted, as it would otherwise have been, by rule VII. 3. 86.

जिषु ७२८, विषु ७२९, मिषु ७३०, पिषु ७३१, सेचने । जिजेष । क्रादिनियमादिट् । विवेषिथ । पिपेषिथ । वेष्टा । वेक्ष्यति । चक्षत् ॥

728. √Jishu, 729 √Vishu, 730 √Mishu, 731 √Pishu to sprinkle. Pre. जेषति । Per. जिजेष । *I Fut.* जेषिता । *Caus* जेषयति, Aor. अजीजिषत् । *Desi.* जिजिषिषति । जिजेषिषति । Inten. जेजिष्यते । Yah luk जेजेष्टि । Past. Part. Pass. जिष्टम् । Ger. जेषित्वा । जिषित्वा *(I. 2. 26)* जिष्ट्वा (VII. 3. 56).

729. √Vishu, to sprinkle. The root विष्लृ व्याप्तौ belongs to the Juhotyâdi class: and विष विप्रयोगे to Kryâdi class. Pre. वेषति । Per. विवेष । विविषतुः । विविषुः । विवेषिथ । विविषिव । I Fut. वेष्टा । II Fut. वेक्ष्यति । Aorist. अविक्षत् (III. 1. 45) Desi. विविक्षति (I. 2. 10). Past. Part. Pass. विष्टम् । Ger. विषित्वा । वेषित्वा । विष्ट्वा । Adj. वेष्यम् (V. 1. 100).

NOTE.—Though it is given in the list of अनिट् roots, yet it takes इट् in the Perfect by VII. 2. 13.

√730. Mishu, to sprinkle When it means 'to emulate,' it belongs to Tudâdi class Pre मेषति । Per. मिमेष । I Fut. मेषिता । Nouns मेषः । मेषी । Past Part. Pass. मिष्टम । Act. मिष्टवान् । Ger मिषित्वा or मेषित्वा ॥

731. √nshu, to sprinkle (Not given by Bhattoji) Pre नेषति ॥

पुष ७३२ पुष्टौ । पोषति । पोषिता । पोषिष्यति । अपोषीत् । अनिट्केषु पुष्य इति श्यना निर्देशादयं सेट् । अतो न क्सः । अङ्विधौ दैवादिकस्य ग्रहणान्नाङ् ॥

732 √Pusha, to nourish Per पोषति । Per पुपोष । पुपोषिथ । I Fut पोषिता । II Fut. पोषिष्यति । Aorist, अपोषीत् । This root is सेट्, for the पुष which is anit belongs to Divâdi class, as it is exhibited in the Anit list as पुष्यति । Therefore the aorist is not formed by क्स । Nor is the aorist formed by अङ् under III 1 55, for that पुष is also of the Divadi class Past Part Pass पुषितः । पोषित । पुष्टम ॥

श्रिषु ७३३, श्लिषु ७३४, प्रुषु ७३५ प्लुष ७३६, दाहे । श्रेषति । शिश्रेष । श्रेषिता । श्लेषति । शिश्लेष । श्लेषिता । अयमपि सेट् । अनिट्सु दैवादिकस्यैव ग्रहणम् । इति कैयटादयः । यत्त्वनिट्कारिकान्यासे द्वयोर्ग्रहणमित्युक्तं तत्स्वोक्तिविरोधाद्ग्रन्थान्तरविरोधाच्चोपेक्ष्यम् । पुप्रोष । पुप्लोष ॥

733 √Śrishu, 734 √Ślishu, 735, √Prushu, 736 √Plushu, to burn. Pre श्रेषति । Per शिश्रेष । I Fut श्रेषिता ॥

734. √Ślishu, to burn This root is also सेट् । The root Ślish read in the Anit list is Divâdi according to Kaiyata and others. The opinion of the author of Anit Kârikânyâsa is that both roots are anit That is however wrong, as it is against his former opinion, and against other books See III 1. 46 and comments on it by Kaiyata and Haradatta Pre श्लेषति । Per शिश्लेष । शिश्लेषिथ । I Fut. श्लेषिता । Past. Part Pass श्लिष्टः । Nouns, श्लक्ष्णः । श्लेष्मलः । श्लेषः ॥

735. √Prushu, to burn Pre प्रोषति । Per पुप्रोष ॥

736 √Plushu, to burn Pre प्लोषति । Per पुप्लोष ॥

पृषु ७३७, वृषु ७३८, मृषु ७३९ सेचने । मृषु सहने च । इतरौ हिंसासंक्लेशनयोश्च । पर्षति । पपर्ष । पृष्यात् ॥

737 √Prishu, 738 √Vrishu, 739 √Mrishu, to sprinkle The root मृषु means 'to endure' also The other two (prish and vrish) mean 'to hurt,' and 'to vex' also According to Kaśyapa they mean 'to give' also. Pre. पर्षति । Per पपर्ष । I Fut पर्षिता । II Fut पर्षिष्यति । Imperative पर्षतु । Imper अपर्षत् । Pote पर्षेत् । Bene. पृष्यात् । Aorist अपर्षीत् । Condi अपर्षिष्यत् । Caus पर्षयति, Aor अपपर्षत् or अपीपृषत् । Desi पिपर्षिषति । Inten. परीपृष्यते । Past Part Pass पृष्टम् । पर्षितम । Ger. पर्षित्वा । पृष्ट्वा । Nouns पार्ष्णिः । पार्ष्णिलः ॥

737 √Prishu, yan luk conjugation. Pre. पर्पर्षीति or पर्पर्ष्टि । पर्पृष्टः । Imperative पर्पृड्ढि । पर्पर्षाणि । Imper अपर्पट् । अपर्पट् । Aorst. अपर्पर्षीत् ॥

738. √Vrishu, to sprinkle. Pre वर्षति । Per ववर्ष । Nouns वर्षः । वृष्टिः । वृष्यम् । वृषणः । वृषभ । वृष्णि ॥

739. √Mrishu, to sprinkle. Per. मर्षति । Pre. ममर्ष । Ger मर्षित्वा । मर्षित्वा । मृष्ट्वा ॥

घृषु ७४० संघर्षे ।

740. √Ghrishu, to rub Pre. घर्षति । Per. जघर्ष । I Fut घर्षिता । Noun घृष्टम्

हृषु ७४१ अलीके ।

741. √Hṛshu to tell a lie, to become erect, to bristle, to be delighted As हृष्टानि or हर्षितानि लोमानि 'the hair bristling up with delight' Pre हर्षति । Nouns हर्षुलः । हर्षयिष्णु ॥

तुस ७४२, ह्रस ७४३, ह्लस ७४४, रस ७४५ शब्दे । तुतोस । जह्रास । जह्लास । ररास ॥

742 √Tusa, 743 √Hrasa, 744 √Hlasa, 745 √Rasa, to sound Pre तोसति । Per तुतोस । I Fut तोसिता । II Fut तोसिष्यति । Imperative तोसतु । Imper अतोसत । Poten तोसेत । Bene तुस्यात् । Aorist अतोसीत । Caus, तोसयति । Aorist अतूतुसत । Desi. तुतुसिषति । तुतोसिषति । Inten तोतुस्यते Yan luk तोतोस्ति । Imperative 2nd S तोतुधि । (VIII 2 25) Imper 2nd or 3rd S अतोतोद (VIII 2 73) or 2 S अतोतोः । Ger तुसित्वा or तोसित्वा । (I 2 26)

743 √Hrasa, Pre ह्रसति । Per जह्रास । I Fut ह्रसिता । Desi जिह्रसिषति Inten जाह्रस्यते । Yan luk जाह्रस्ति ॥

744 √Hlasa, Pre ह्लसति । Per. जह्लास । I Fut ह्लसिता ॥

745 √Rasa, to make sound The root रस meaning 'to taste' belongs to Churadi class. Pre रसति । Per ररास ॥

लस ७४६ श्लेषणक्रीडनयोः ।

746. √Lasa, to embrace, to play This root belongs also to the Churadi (189) Pre लसति । Nouns आलस्यम । अलस । लस । विलासिन् (III 2 143).

घस्लृ ७४७ अदने । अयं न सार्वत्रिकः । लिट्यन्यतरस्याम् (२४२४) इत्यादेर्घस्लादेशविधानात् । ततश्च यत्र लिङ्गं वचनं वास्ति तत्रैवास्य प्रयोगः । अत्रैव पाठः शपि परस्मैपदे लिङ्गम् । लृदित्करणमङि । अनिट्कारिकासु पाठो वलाद्यार्धधातुके । क्मरचि तु त्रिशिष्योपादानम् । घसति । घस्ता ॥

747 √Ghaslṛ, to eat This root is defective and is not conjugated in all tenses and moods Because it is ordained as the substitute of अद in the Perfect (see II 4 40) Had it been an independent root, perfect in all its conjugation, there would have been no necessity of that sûtra Therefore this root घस् is used in those tenses and moods only where it is either specifically ordained or where its presence may be deduced Its being read in the Bhvâdi class shows that it is conjugated as a Bhvadi root, and not as an Adadi root though a substitute of अद । Moreover it is Parasmaipad The indicatory लृ shows that the Aorist is formed with अङ । This root is read in the list of the Anit roots (see p 73) in order that no इट् augment is to be added in Ardhadhâtuka affixes beginning with a वल् consonant Thus by III 2 160 it takes the affix क्मरच्, but no augment is added before this affix As घस्मर । Pre, घसति । Per जघास । I Fut घस्ता । In forming the 2nd Future the following sûtra 2342 applies —II Fut घत्स्यति । (VII 4 49) Imperative . घसतु । Imper, अघसत । Poten घसेत । The root is not found in the Benedictive The Aorist is formed by the following sûtra 2343 Aorist अघसत् । Nouns घस्मर । घासः । घासिः ॥

✓२३४२ । सः स्यार्द्धधातुके । ७ । ४ । ४९ ॥

सस्य तः स्यात्सादावार्धधातुके । घत्स्यति । घसतु । अघसत् । घसेत् । लिङाद्यभावादाशिष्य स्यात्प्रयोगः ॥

2343. त् is substituted for the final स् of a root before an Ardha-dhAtuka affix beginning with स ॥

As घस् + स्यति = घत + स्यति = घत्स्यति । Why do we say 'when ending in स'? Observe वत्स्यति ॥ Why do we say 'beginning with स'? Observe घासः, घास. ॥ Why an ârdhadhâtuka? Observe आस्से, वस्से, from आस् 'to sit' and वस्, 'to covet', both Adadi roots.

२३४३ पुषादिद्युताद्य्लृदितः परस्मैपदेषु । ३ । १ । ५५ ॥

श्यन्विकरणपुषादेर्द्युतादेर्लृदितश्च परस्य च्लेरङ् स्यात्परस्मैपदेषु । अघसत् ॥

2343 अङ् is the substitute of च्लि, after the verbs पुष् 'to nourish' and the rest, द्युत् 'to shine', and the rest, and the verbs having an indicatory ऌ when the affixes of the Parasmaipada follow.

Thus अघसत् । The verbs classed as पुषादि, are a sub-division of the 4th conjugational verbs, and द्युतादि verbs belong to the 1st conjugation. As पुष् अपुषत 'he nourished', द्युत् अद्युतत् 'he shone', गम्ऌ, अगमत् 'he went'. But not so in the Atmanepada, as व्यद्योतिष्ट, अलोतिष्ट

जर्ज ७४८, चर्च ७४९, झर्झ ७५० परिभाषणहिंसातर्जनेषु ।

748 ✓Jarja, 749 ✓Charcha, 750 ✓Jharjha, to say, 2, to injure, 3, to threaten

The roots चर्च and झर्झ belong to the Tudâdi class also, and give rise to the same forms. The difference is in the accent only. 'चर्च to study' is Churâdi Pre. जर्जति ॥

749. ✓Charcha, Pre. चर्चति ॥

750 ✓Jharjha, Pre. झर्झति । Noun झर्झरः ॥

पिसृ ७५१, पेसृ ७५२, विसृ ७५३, वेसृ ७५४, पिशृ ७५५, पेशृ ७५६ गतौ । पिपिसतुः । पिपेसतुः ॥

751. ✓Pisṛi, 752 ✓Pesṛi, to go, to move. The root पिस would become पेस by guna, the reading two roots separately is for the sake of कित् affixes, such as those of Perfect Pre. पेसति । Per पिपेस । पिपिसतु । Caus पेसयति, Aor. अपिपेसत् । the Inten, पेपिस्यते । Nouns :—पेस्वरः । (III 2 175)

752 ✓Pesṛi, Pre पेसति । Per पिपेस । पिपेसतु । Inten पेपेस्यते ॥

753 ✓Visṛi, to go. Pre वेसति । Per. विवेस । विविसतु । Inten वेविस्यते ॥

754 ✓Vesṛi, to go Pre वेसति । Per. विवेस । विवेसतु ॥

755 ✓Pisṛi, to go, to move Pre पेशति । Per. पिपेश । पिपिशतुः । Inten. पेपिश्यते ।

756 ✓Peśṛi, to go, Pre, पेशति । Per पिपेश । पिपेशतु । Inten पेपेश्यते ॥

हसे ७५७ हसने । एदित्त्वान्न वृद्धिः । अहसीत् ॥

757. ✓Hase to laugh Pre हसति । Per. जहास । I Fut. हसिता । Aorist, अहसीत् । (There is no Vṛiddhi as the root has got an indicatory ए । VII 2 5) Nouns :—हस, हासः । हासिन । हस्त. । हस्तौ । हासिकम् । हसम ॥

णिश ७५८ समाधौ । तालव्योष्मान्तः । प्रणेशति ॥

758 √Ṇiśa, to meditate This root begins with a dental न and ends with a sibilant of the palatal class Pre नेशति or प्रणेशति । Per निनेश । I Fut. नेशिता । Caus नेशयति, Aorist अनीनिशत । Desi निनिशिषति or निनेशिषति । Inten नेनिश्यते । Yan luk नेनेष्टि । Ger. निशित्वा । नेशित्वा । Nouns निशा । नेशम ॥

मिश ७५९, मश ७६० शब्दे रोषकृते च । तालव्योष्मान्तौ ॥

759. √Miśa, 760 √Maśa, to make a sound or noise, 2 to be angry These two roots end in a palatal sibilant. Pre मेशति । Per मिमेश । I Fut मेशिता ॥

760 √Maśa, Pre मशति । Per ममाश । I Fut मशिता ॥

शव ७६१ गतौ । दन्त्योष्ठ्यान्तस्तालव्योष्मादिः । शवति । अशवीत्–अशावीत्

761 √Śava, to go, approach This root begins with a palatal Sibilant and ends with a dentolabial व । Pre शवति । Per शशाव । I Fut शविता । Nouns. शवम् । शैव ॥

शश ७६२ प्लुतगतौ । तालव्योष्मादन्त. । शशाश । शेशतु । शेशुः । शेशिथ ॥

762 √Śaśa, to leap bound, jump The root ends in the palatal sibilant. Pre शशति । Per शशाश । शेशतु. । शेशु । शेशिथ । I Fut शशिता । Nouns शश शशम ॥

762 A √Kasa or √Kaśa, to go Some read this root here But it belongs to Adadi class properly Pre कशति । Per चकाश ॥

शसु ७६३ हिंसायाम् । दन्त्योष्मान्तः । न शसदद–(२२६३) इत्येत्व न । शशसतु । शशसु । शशसिथ ॥

763 √Śasu to injure, kill This root ends in a dental sibilant Pre शसति । Per शशास । शशसतु । शशसु । शशसिथ । There is no ए nor elision of the reduplicate, because of the prohibition of VI 4 126 S 2263 Noun शस्त्रम् । Ger शसित्वा or शस्त्वा ॥

शंसु ७६४ स्तुतौ । अयं दुर्गतावपीति दुर्गः । नृशंसो घातुकः क्रूर ' इत्यमरः । शशंस । आशिषि नलोप । शस्यात् ॥

764. √Śaṁsu, to praise Durga says the root means misfortune also, Pre शंसति । Per शशंस । I Fut शंसिता । Bene शस्यात् । The nasal is elided by VI 4. 24 Caus शंसयति । Aor अशशंसत । Desi शिशंसिषति । Inten शाशस्यते । Yan luk शाशंस्ति । The nasal is not elided Dual शाशस्तः । Here the nasal is dropped Imperative 2nd Per S शाशन्धि । Past Part Pass शस्तम् । Past Part Act शंसितवान् । Ger शंसित्वा or शस्त्वा । Nouns नृशंस cruel' नराशंस । शस्यम् ॥

चह ७६५ परिकल्कने । कल्कन शाठ्यम् । अचहीत् ॥

765 √Chaha, to cheat, deceive The word parikalkana means duplicity Pre. चहति । Per चचाह । चेहतु । I Fut. चहिता । Aorist अचहीत । Desi, चिचहिषति । Inten चाचह्यते । Yan luk चाचाढि । The ह is changed to ढ by VIII 2 31, then applies VIII 2 40, then 4 41, and VIII 3 13

मह ७६६ पूजायाम् । अमहीत् ॥

766 √Maha, to honor, respect Pre महति। Per ममाह । Aorist अमहीत् Nouns महाजातीया, महिष, महिमा महिष्मान् देश, माहिषम् । महान् । महती ॥

रह ७६७ त्यागे ।

767 √Raha, to quit, abandon Pre रहति। Per रराह । I Fut रहिता Nouns रह । रहसी । रहस्यम । राहु । अवरहम् । सप्तरहम् ॥

रहि ७६८ गतौ । रंहति । रंह्यात् ॥

768 √Rahi to move with speed, hasten Pre रंहति । Per ररंह । I Fut. रंहिता । Noun रंह ॥

दृह ७६९, दृहि ७७०, बृह ७७१, बृहि ७७२ वृद्धौ । दर्हति । दर्ढ । ददृहतु । दृंहति । वर्हति । बृंहति । बृहि शब्दे च । बृंहित करिगर्जितम् इत्य-मर । बृहिर् इत्येके के । अबृहत्—अबर्हीत् ॥

769 √Dṛha, 770 √Dṛhi 771 √Briha, 772 √Brihi, to grow, increase

The root बृहि (772) means also to make sound As बृंहित करिगर्जितम "the sound of an elephant (A K II 8 107) Some read it as बृहिर् । The aorist there fore will अबृहत् or अबर्हीत् । Pre दर्हति । Per ददर्ह । ददृहतु । I Fut दर्हिता । Caus दर्हयति । Aor अददर्हत् or अदीदृहत । Desi दिदृहिषति । Inten दरीदृह्यते । (VII 4 90 S 2644) Yan luk दर्दर्हीति or दर्दर्ढि । Past Part Pass दृंहितम् । Past Part Act दृंहितवान् । Ger दर्हित्वा । Nouns दृढ । द्रढिष्ठ ॥

770 √Dṛhi, Pre दृंहति । Per ददृंह । I Fut दृंहिता । Desi दिदृंहिषति । Inten दरीदृंह्यते । Yan luk दर्दृंहीति । दर्दृंह मधि । दर्दृंह थ । Imperfect अदर्दृंहम् । Past Part Pass दृंहितम or दृढ । Past Part. Act दृंहितवान् । Ger दृंहित्वा ॥

771 √Bṛha Pre बर्हति । Per बबर्ह । I Fut बर्हिता ॥

772 √Bṛhi, Pre बृंहति । Per बबृंह । I Fut बृंहिता ॥

तुहिर् ७७३, दुहिर् ७७४ उहिर् ७७५ अर्दने । तोहति । तुतोह । अतुहत्—अतोहीत् । दोहति । अदुहत्—अदोहीत् । अनिट्कारिकास्वस्य दुहेर्ग्रहणं नेच्छन्ति । ओहति । उवोह । ऊहतु । ओहिता । मा भवानुहत् । औहीत् ॥

773 √Tuhir 774 √Duhir 775 √Uhir to distress pain Pre तोहति । Per तुतोह । I Fut तोहिता । Aor अतोहीत् or अतुहत (III 1 57) Caus तोहयति । Aor अतूतुहत् । Desi तुतुहिषति । । तुतोहिषति । Inten तोतुह्यते । Yan luk तोतोढि । तोतुढ , *Past Part Pass तुहितम् । Past Part Act तुहितवान् । Ger तुहित्वा । तोहित्वा । (I 2 26)*

774 √Duhir, According to Maitreya and others this root should not be included in the anit list Pre दोहति । Per दुदोह । I Fut दोहिता । Aorist अदुहत or अदोहीत् ॥

775 √Uhir, Pre ओहति । Per उवोह । ऊहतु । ऊहु । I Fut ओहिता । Aorist औहत् or औहीत् मा भवानुहत् । Here the aorist is formed by अङ of इरितो वा (III 1 57) The other form is औहीत ॥

अर्ह ७७६ पूजायाम् । आनर्ह ॥

776 √Arha, to honor, worship Pre अर्हति । Per आनर्ह । I Fut अर्हिता । Desi, अर्जिहिषति । Nouns सुपार्ह । दुरार्ह । अर्घ ॥

Here ends this sub-section

• अथ कृपूपर्यन्ता अनुदात्तेतः ॥

The roots up to कृपू are anudatteta

द्युत ७७७ दीप्तौ । द्योतते ॥

777 द्युत दीप्तौ To shine Pre द्योतते । In the Perfect, the following applies.

२३४४ । द्युतिस्वाप्योः सम्प्रसारणम् । ७ । ४ । ६७ ॥

अनयोरभ्यासस्य स प्रसारणं स्यात । दिद्युते । दिद्युताते । द्योतिता ॥

2344 There is vocalisation of the half-vowel of the reduplicate of द्युत, and स्वापि (Causative of स्वप) ॥

As दिद्युते । वि दिद्योतिषते विदिद्युतिषते, (I. 2 26) वि देद्युत्यते ॥

In forming the aorist the following sûtra applies.

२३४५ । द्युद्भ्यो लुङि । १ । ३ । ९१ ॥

द्युतादिभ्यो लुङः परस्मपद वा स्यात् । पुषादिसूत्रेण परस्मैपदेऽङ् । अद्युतत् - अद्योतिष्ट ॥

2345 After the verbs dyut 'to shine,' and the rest the terminations of the Parasmaipada *are optionally employed, when the* affixes of luṅ (aorist) follow.

The Dyutâdi verbs are 22 in number (Bhuâdi 777 and twenty one that follow it up to घट to try.' By the the use of the word द्युद्भ्यः in the plural in the sûtra, the force is that of "and the rest" These verbs are anudatteta and so by sutra १. 3 12 they would have been invariably âtmanepadi, this aphorism makes them optionally so.

777. √Dyuta, to shine The roots beginning with dyut and ending with Kripû are udatta and anudâttet. Pre द्योतते । In forming the Perfect there is vocalisation by VII 4 67 S 2344 Per दिद्युते । दिद्युताते । I Fut द्योतिता । II Fut. द्योतिष्यते । Impera द्योतताम । Imper अद्योतत । Pote द्योतेत । Bene द्योतिषीष्ट । Aorist, अद्युतत or अद्योतिष्ठ । The root is optionally Parasmaipadi by I 3 91, S. 2345 When Parasmaipadi the Aorist is formed by अङ because it belongs to पुषादि class Caus द्योतयति, Aor अदिद्युतत् । Desi दिद्युतिषते, दिद्योतिषते । Inten. देद्युत्यते । Yan luk देद्युतीति or देद्योत्ति । Ger, द्युतित्वा or द्योतित्वा । Nouns विद्युत । दिद्युत । ज्योति ॥

श्विता ७७८ वर्णे । श्वेतते । शिश्विते । अश्वितत्-अश्वेतिष्ट ॥

778 √Svita, to become white, be white Pre श्वेतते । Per. शिश्विते । I Fut श्वेतिता । Aorist, अश्वितत् or अश्वेतिष्ट । Past Part Pass श्वितम । (VII. 2 16) श्वेतितम् (VII 2 17)

ञिमिदा ७७९ स्नेहने । मेदते ॥

779 √ञि midâ to be unctuous or greasy This root is found in the Divâdi and the Churâdi classes also. *Pre मेदते । In forming the Perfect, the following sûtra 2346 required guna but it is not so See explanation Per मिमिदे ।* I Fut मेदिता । Aorist अमेदिष्ट or अमिदत् । *Past. Part, Pass मिन्न । Nouns. मेदुरः । मित्र ॥*

२३४६ । मिदेर्गुणः । ७ । ३ । ८२ ॥

मिदेरिको गुण स्यादित्सज्ञकशकारादौ । एश' आदित्यिस्याभावान्नेह गुणः । मिमिदे । अमिदत् - अमेदिष्ट ॥

2346 For इ in मिद् there is substituted a guṇa before such a णित् affix, where the indicatory श stands in the beginning of the affix.

Note —As मेद्यति, मेद्यतः, मेद्यन्ति ॥ Why मिद only ? Observe क्लिद्यन्ति क्लिद्यन्ति । The root ञिमिदा belongs both to the Bhvâdi and the Divâdi classes The Bhvâdi मिद् will get guna before by शप virtue of VII 3 86, but the Divadi मिद would not have got guna before श्यन्, as this affix is ङित् (I. 2. 4): hence the necessity of this sûtra Before non णित् affixes there is no guna, as मिद्यते, मेमिद्यते ॥

The phrase णिति 'where the affix has an indicatory ण' is understood here from the preceding Ashtâdhyâyî sûtra VII 3. 75, The word णित should be explained as a Karmadhâraya compound meaning ण indicatory (शश्चासौ इच्चेति) । Then णिति would mean by यस्मिन् विधि स्तदादौ and the affix that *begins* with an indicatory श । Therefore the affix णल् (III 4 81) though a णित् affix, does not *begin* with an indicatory श, and hence before this affix there will be no guna. Hence we have मिमिदे in the Perfect.

ञिष्विदा ७७४ स्नेहनमोचनयोः । मोहनयोः इत्येके । स्वेदते । सिष्विदे । अस्विदत्–अस्वेदिष्ट । ञिक्ष्विदा च इत्येके । अक्ष्विदत्–अक्ष्वेदिष्ट ॥

780 √ñi shvidâ, to be greasy ; to be disturbed, Some give the reading as मोहनयोः । Some read here the root ञिक्ष्विदा also Its forms in the aorist are अक्ष्विदत् or अक्ष्वेदिष्ट । Pre स्वेदते । Per सिष्विदे । I Fut स्वेदिता । Aorist अस्विदत् or अस्वेदिष्ट । Caus. स्वेदयति, Aor असिष्विदत् । Desi. सिस्विदिषते । Inten. सेष्विद्यते । Yan luk सेष्वेत्ति । Past. Part Pass स्विन्न ॥

रुच ७८१ दीप्तावभिप्रीतौ च । रोचते सूर्यः । हरये रोचते भक्तिः । अरुचत्–अरोचिष्ट ॥

781. √Rucha, to shine, to like, to be pleased, Pre. रोचते, as रोचते सूर्यः । हरये रोचते भक्तिः । Per. रुरुचे । I Fut रोचिता । Aorist अरुचत् or अरोचिष्ट । Caus रोचयति, रोचयते, Desi रुरुचिषते, रुरोचिषते, Ger. रोचित्वा or रुचित्वा । Nouns, रोचनम् । रोकः । रुक्मम । रोचक. ॥

घुट ७८२ परिवर्तने । घोटते । जुघुटे । अघुटत्–अघोटिष्ट ॥

782 √Ghuta, to barter, exchange Pre घोटते । Per जुघुटे । I Fut. घोटिता । Aorist अघुटत् or अघोटिष्ट । Caus घोटयति, Aor अजूघुटत् Desi, जुघुटिषते । Inten. जोघुट्यते । Yan luk जोघोट्टि । Past Part. Pass घुटित or घोटितम् । Ger. घोटित्वा or घुटित्वा । Nouns घुटिका । घोटक । घोटः ॥

रुट ७८३, लुट ७८४, लुठ ७८५ प्रतिघाते । अरुटत्–अरोटिष्ट ॥

783. √Ruta, 784 √Luta, 785 √Lutha, to strike against, resist The roots rut and lut end with ṭ ट, the last लुठ luth ends with ṭh ठ । Pre. रोटते । Per. रुरुटे । I Fut रोटिता । Aorist अरोटिष्ट or अरुटत ॥

784 √Luta, Pre लोटते । Per. लुलुटे । I Fut लोटिता । Aorist, अलुटत ॥

785. √Lutha, Pre. लोठते । Per, लुलुठे । I Fut. लोठिता । Aorist. अलुठत् or अलोठिष्ट ॥

शुभ ७८६ दीप्तौ ।

786 √Śubha to shine Pre शोभते । Per शुशुभे । Aor अशुशुभत । Caus शोभयति । Desi शुशुभिषते । शुशोभिषते । Inten शोशुभ्यते । Yaṅ luk शोशोब्धि । Ger शोभित्वा or शुभित्वा ॥

क्षुभ ७८७ संचलने ।

787 √Kshubha to shake tremble to be agitated or disturbed

Mâdhavîya gives the meaning of sanchalana as प्रकम्पित पदार्थ गमन च । This root belongs to Divâd and Kryâdi classes also Pre क्षोभते । Per चुक्षुभे । Aorist अक्षोभिष्ट or अक्षुभत् । Past Part Pass क्षुब्ध or क्षुभित ॥

णभ ७८८, तुभ ७८९ हिंसायाम् । आद्योऽभावेऽपि । नभन्तामन्यके समे' । 'मा भूवन्नन्यके सर्वे' इति निरुक्तम् । अनभत् । अनभिष्ट । इमौ दिवादौ क्र्यादौ च ॥

788 √nabha, 789 √Tubha to injure to hurt नभ means deprivation' also Thus in the Nirukta we find 'नभन्ताम् अन्यके समे explained as 'मा भूवन्नन्यके सर्वे' । So also the Bhâshya explains the word नभन्ताम् by माभवन्तु in the following नभन्तामन्यके । मा ज्याका अधिधन्वसु = अन्यकेषां शत्रूणां या धन्वसु स्थिता ज्याका छिन्ना मा भवन्तु । Pre नभते (प्रणभते) । Per नेभे । Aorist अनभिष्ट or अनभत । Noun नभ sky, 'Ocean'

789 √Tubha to hurt, injure This and the last root belong to Divadi and Kryadi classes also Pre तोभते । Per तुतुभे । I Fut तोभिता । Aorist अतुभत् or अतोभिष्ट

स्रंसु ७९०, ध्वंसु ७९१, भ्रंसु ७९२ अवस्रंसने । ध्वंसु ७९३ गतौ च । अङि न लोपः । अस्रसत्–अस्रंसिष्ट । नास्रसत्करिणां ग्रैवम्' इति रघुकाव्ये । 'भ्रशु' इत्यपि केचित्पेठु । अत्र तृतीय एव तालव्यान्त इत्यन्ये । 'भ्रशु भ्रंशु अध पतने' इति दिवादौ ॥

790 √Sransu 791 √Dhvañsu 792 √Bhrañsu to fall or drop down, slip off or down ध्वंसु means to go also. Before the Aorist in अङ् there is elision of the nasal and the form is अस्रसत as in the following verse of Raghuvañsa, नास्रसत् करिणां ग्रैवम् । Some read here भ्रशु also Pre स्रंसते । Per सस्रंसे । I Fut स्रंसिता । Aorist अस्रसत् or अस्रंसिष्ट । Des सिस्रंसिषते । Inten सनीस्रस्यते । Yaṅ luk सनीस्रंसीति । सनीस्रस्त । Past Part Pass स्रस्तम् । Gerund स्रंसित्वा or स्रस्त्वा । Noun उखास्रत् ॥

791 √Dhvansu to fall down Pre ध्वंसते । Per दध्वंसे । I Fut ध्वंसिता ॥

792 √Bhransu to fall down Pre भ्रंसते । Per बभ्रंसे । I Fut भ्रंसिता ॥

793 √Dhvañsu to go Pre ध्वंसते । Per दध्वंसे । I Fut ध्वंसिता ॥

स्रम्भु ७९४ विश्वासे । अस्रभत्–अस्रम्भिष्ट । दन्त्यादिरयम् तालव्यादिस्तु प्रमादे गतः ॥

794 √Srambhu to confide *This root begins with a dental sibilant (स) that which begins with a palatal sibilant (श) was already been taught before in the sense of carelessness See root no 4 0* Pre स्रम्भते । Per सस्रम्भे । I Fut स्रम्भिता । *Aorist* अस्रभत *or* अस्रम्भिष्ट । Caus स्रम्भयति । Aor असस्रम्भत् । Des सिस्रम्भिषते । Intensive सास्रभ्यते । Ger स्रम्भित्वा or स्रब्ध्वा । Noun विस्रम्भी ॥

वृतु ७९५ वर्तने । वर्तते । ववृते ॥

795. ✓ Vritu, to be, exist, abide, remain, stay. Pre वर्तते । Per ववृते । I Fut वर्तिता । II Fut. वर्तिष्यते । This is optionally Parasmaipadi by I. 3 92 S. 2347 below वर्त्स्यति । When Parasmaipadi the root does not take the augment इट् by VII 2 59 S 2348 below Imperative वर्तताम् । Imper अवर्तत । Poten वर्तेत । Bene वर्तिषीष्ट । Aorist अवृतत् or अवर्तिष्ट । Condi अवर्तिष्यत or अवर्त्स्यत् । Caus वर्तयति । Aorist अववर्तत or अवीवृतत । Desi विवर्तिषते or विवृत्सति । Inten, वरीवृत्यते । Nouns वर्तिष्णु । वृत्त वर्तनी । वृत्ति ॥

✓ २३४७ । वृद्भ्यः स्यसनोः । १ । ३ । ९२ ॥

वृता दिभ्यः परस्मैपदं वा स्यात्स्ये सनि च ॥

2347 After the verbs 'vrit to exist &c., Parasmaipada is optionally employed when the affixes sya (second Future and conditional) and san (Desiderative) follow

The वृतादि verbs are five in number and are included in the द्युतादि subclass. They are वृत् 'to be,' वृध 'to grow', शृधु 'to fart or break wind', स्यन्दू 'to ooze' and कृपू to be able As Future वर्त्स्यति or वर्तिष्यते, 'it will be.' Conditional अवर्त्स्यत् or अवर्तिष्यत् , Desiderative विवृत्सति or विवर्तिषते &c

In other tenses than the above, they are always Atmanepadi As वर्तते 'It is

✓ २३४८ । न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः । ७ । २ । ५९ ॥

एभ्य सकारादेरार्धधातुकस्येण्न स्यात्तङानयोरभावे । वर्त्स्यति-वर्तिष्यते । अवृतत्-अवर्तिष्ट । अवर्त्स्यत्-अवर्तिष्यत् ॥

2348 The Parasmaipada ârdhadhâtuka affixes beginning with स do not get the augment इट् after वृत् and the three roots that follow it

Thus वृत्—वर्त्स्यति, अवर्त्स्यत् विवृत्सति । वृध वर्त्स्यति । अवर्त्स्यत् । विवृत्सति शृधू । शर्त्स्यति । अशर्त्स्यत् । शिशृत्सति । स्यन्दू । स्यन्त्स्यति । अस्यन्त्स्यत् ॥

The वृतादि roots are four वृत् वृध, शृध, and स्यन्द (Bhu 795 798) In the examples, the Parasmaipada forms are shown, because these roots are optionally Parasmaipadi by 1 3 92 before स्य and सन् ॥

Obj —The word चतुर्भ्यः may conveniently have been omitted from the sûtra A reference to the Dhâtupâṭha will show that the वृतादि roots form a subdivision of द्युतादि roots, and stand at the end of Dyutâdi class So that the sûtra न वृद्भ्यः would have been enough and there would have been no uncertainty or vagueness about it, for the word वृतादि would mean 'the roots वृत् &c. with which the Dyutâdi class ends' Thus we shall get the *five* roots 795 वृतु वर्तने 796 वृधु वृद्धौ, 797 शृधु शब्दकुत्सायाम् , 798 स्यन्दू प्रस्रवणे and कृपू सामर्थ्ये । As regards the last root कृपू we shall find from the next sutra, that the present sûtra applies to this root also Or we can change the order of the roots, putting कृपू first and वृतु &c after it so that वृतादि will mean *four* roots only Whether Vritâdi be taken to mean the *five* or the *four* roots, the word चतुर्भ्यः is redundant.

Ans :—The word चतुर्भ्यः is used *in order that the prohibition contained in* this sûtra may debar the 'option which the root स्यन्दू would have taken, *because*

of its indicatory long ऊ (VII 2 44) For this 'option' is an antaranga operation because it applies to *all* ardhadhatuka affixes, while the 'prohibition' of the present sûtra is a bahiranga, because it applies to those affixes only which begin with स। So that the 'prohibition' of this sûtra *would not* have debarred the 'option' *of* VII 2 44 *and in* the Parasmaipada स्यन्दू would have *had two* forms, which, however, is not the case because of the word चतुर्थ्यं by which the 'prohibition' is extended to स्यन्दू also Thus in the Parasmaipada, we have only one form, as, स्यन्त्स्यति, but in the Atmanepada we have *two* forms स्यन्दिष्यते or स्यन्त्स्यते॥

The word Parasmaipada' is understood in this sutra so that the prohibition does not apply to atmanepada affixes as वर्त्तिषीष्ट, वर्त्तिष्यते, अवर्तिष्यत विवर्तिषते, स्यन्दिषीष्ट or स्यन्त्सीष्ट। Moreover, with regard to Atmanepada also, the इट् is added to these roots when they stand in the same 'pada with the affixes But when the Atmanepada affixes are added not to the *roots* *vrit &c,' but to the roots which are derived from the nominal bases formed from vrit &c' then the 'root'* is not in the same pada with the affix, and the prohibition of this sûtra will apply As विवृत्सिचीयते। Moreover, the rule applies, as we have said, to the affixes standing in the same 'pada' with the 'roots', therefore it will apply to Desiderative roots as विवृत्सति, though सन् here intervenes between the ardhadhatuka affix सन् and the Parasmaipada तिप्, so also an ekâdesa though sthânivat *and therefore an intervention, will not be considered so for the purposes of this rule*, as विवृत्सिष्यति, so also in विवृत्सयति। *The prohibition, moreover, applies,* to कृत affixes and where there is luk elision of Parasmaipada affixes As विवृत्सिता and विवृत्सत्वम् where the Imperative हि is luk elided, and being so elided, the force of Parasmaipada does not here remain by न लुमताङ्गस्य (I 1 63), hence the above *luk*

वृधु ७९६ वृद्धौ।

796 √Vridhu to grow, increase The conjugation is like that of वृत। *Pre* वर्धते। *Per* ववृधे। *I Fut* वर्धिता। *Noun* वर्धिष्णुः। वर्धनः। वृद्धः॥

शृधु ७९७ शब्दकुत्सायाम्। इमौ वृतिवत्॥

797 √Śridhu to break wind downwards Conjugated like वृत। *Pre* शर्धते। *Per* शशृधे। *I Fut* शर्धिता॥

स्यन्दू ७९८ प्रस्रवणे। स्यन्दते। सस्यन्दे। सस्यन्दिषे-सस्यन्त्से। सस्यन्दिध्वे-सस्यन्द्ध्वे। स्यन्दिता-स्यन्त्ता। 'वृद्भ्यः स्यसनोः' (२३४०) इति परस्मैपदे कृते 'उदितो वा' इत्यस्य प्राप्तमपि विकल्पं बाधित्वा चतुर्ग्रहणसामर्थ्यात् 'न वृद्भ्यः' (२३४८) इति निषेधः। स्यन्त्स्यति-स्यन्दिष्यते-स्यन्त्स्यते। स्यन्दिषीष्ट-स्यन्त्सीष्ट। 'द्युद्भ्यो लुङि' (२३४५) इति परस्मैपदपक्षे अङ्। नलोपः। अस्यदत्-अस्यन्त। अस्यन्त्साताम्। अस्यन्त्सत। अस्यन्त्स्यत-अस्यन्दिष्यत अस्यन्त्स्यत॥

798 √Syandû, to ooze, trickle, drop, distil. The स is changed to ष optionally when preceded by अनु &c. See VIII 3 72 S 2349 *Pre* स्यन्दते। *Per* सस्यन्दे। सस्यन्दिषे or सस्यन्त्से। सस्यन्दिध्वे or सस्यन्द्ध्वे। सस्यन्दिद्वे or सस्यन्द्वे। *I Fut* स्यन्दिता or स्यन्त्ता। *II Fut* स्यन्दिष्यते or स्यन्त्स्यति or स्यन्त्स्यते। *Impera* स्यन्दताम्।

Imper अस्यन्दत । Poten स्यन्देत । Bene स्यन्दिषीष्ट or स्यन्त्सीष्ट । Aorist. (1) अस्यन्दिष्ट । (2) अस्यदत् or (3) अस्यन्त । (1) अस्यन्त्साताम् or अस्यन्त्सात । (2) अस्यदताम् । [When the root takes the affixes of the Parasmaipada, then the Aorist is formed by अङ् (S. 2345), before which the nasal is elided] Condi. (1) अस्यन्दिष्यत or (2) अस्यन्त्स्यत or (3) अस्यन्त्स्यत् । Desi. सिस्यन्दिषते, सिस्यन्त्सते, सिस्यन्त्सति । Inten सास्यन्द्यते । Past, Pass स्यन्न । Ger स्यन्दित्वा or स्यन्त्वा । Nouns सिन्धु । मैन्ध्यः ॥

२३४९ । अनुविपर्यभिनिभ्यः स्यन्दतेरप्राणिषु । ८ । ३ । ७२ ॥

एभ्यः परस्याप्राणिकर्तृकस्य स्यन्दतेः सस्य षो वा स्यात् । अनुष्यन्दते – अनुस्यन्दते वा जलम् । 'अप्राणिषु' किम् । अनुस्यन्दते हस्ती । 'अप्राणिषु' इति पर्युदासात् 'मत्स्योदके अनुष्यन्देते' इत्यत्रापि पक्षे षत्वं भवत्येव । 'प्राणिषु न' इत्युक्तौ तु न स्यात् ॥

2349. ष् is optionally the substitute of the स् of स्यन्द्, after the prepositions अनु, वि, परि, अभि and नि, when the subject is not a living being.

The root स्यन्दू प्रस्रवणे is anudâtta. Thus अनुष्यन्दते । विष्यन्दते । परिष्यन्दते । अभिष्यन्दते तैलम् । निष्यन्दते । अनुस्यन्दते । विस्यन्दते । परिस्यन्दते । Thus अनुष्यन्दते or अनुस्यन्दते जलम् ॥

Why do we say 'when the subject is not a living being'? *Observe* अनुस्यन्दते हस्ती । The option of this sûtra will apply, when the subject is a compound of *living and non living beings.* *Thus* अनुस्यन्देते or अनुष्यन्देते मत्स्योदके । *The* subject here is a Dvandva compound, and it is not in the singular number because of II 4 6. The word अप्राणिषु is a Paryudâsa and not a Prasajya-pratishedha. If it be the latter sort of prohibition, then the force will be on the word *living*, and in a compound like मत्स्योदके, consisting of *living* and *non living* beings, the prohibition will apply because it has a *living* being in it, and so there will be no षत्व । In the other view, the force is on the word *non living*, and because the compound contains a non living being, therefore the option will be applied, and the presence of the living being along with it will be ignored.

The anuvritti of परि, नि and वि is *understood here from VIII 3 70* So these words could well have been omitted from the sûtra, which might have then been अन्वभिभ्याच स्यन्दतेरप्राणिषु and by the force of च we would draw in the anuvritti of परि &c

799 कृपू सामर्थ्ये । In conjugating this root, the following applies,

२३५० । कृपो रो लः । ८ । २ । १८ ॥

'कृपः' 'उः' इति छेदः । 'कृप' इति लुप्तषष्ठीकम् । तच्चावर्तते । कृपो यो रेफस्तस्य लः स्यात् । कृपेर्ऋकारस्यावयवो यो रो रेफसदृशस्तस्य च लकारसदृशः स्यात् । कल्पते । चक्लृपे । चक्लृपिषे – चक्लृपिध्वे इत्यादि स्यन्दिवत् ॥

2350. For the र of the root कृप् there is substituted ल ॥

The word कृपो is compounded *of* कृप + उः *The term* कृप *is used* with the force of the genitive, the case-ending is considered as latent It is repeated. The meaning is '*In the place of the* र *of* कृप *there is* ल ; *In the place of the* र-sound which is a portion of the ऋ of कृप and therefore which may be considered as like र, there is substituted something which is like ल । That is when कृप assumes by

guna &c the form कर् &c, then for र is substituted ल and we have कल्प । But even with क्लृप, a l-sound like लृ is substituted for ऋ, and we have क्लृप'। As कल्पते, चक्लृपे &c like स्यन्दि ॥

The ऱ here merely indicates the sound, and includes both the single consonant ऱ and the same consonant of the vowel ऋ। So also with ल। So that for the single र there is substituted ल, and for ऱ when a portion of ऋ the ल is substituted, i e ऋ becomes लृ। Thus कृप्=क्लृप्, as in the sutra लुटि च क्लृपः (I 3 93) कल्प्ता, कल्प्तारौ, कल्प्तारः । कल्प्त । क्लृप्तवान् ॥

The word कृपा is derived from the root कृप् by vocalisation, as it has been enumerated in Bh dâdi class (कृपेः संप्रसारणं च III 3 104) The vocalised root form कृप is not to be taken here, as it is a lâkshaṇika form

Vârt —The words कृपण, कृपाण कृपीट कर्पूर &c, are also from कृप। Or by the Unâdi diversity, the ल change does not take place

Vârt —Optionally so of बाल &c As, बाल or बार, मूलम or मूरम्। लघु or रघु अङ्गुरि or अङ्गुलि अलम् or अरम, अङ्गुलि or अङ्गुरि ॥

Vârt -Optionally so in the Vedas, or when names of कपिलका &c, as कपिरक or कपिलक, तिल्पिलीकम् or तिर्पिरीकम लोमानि or रोमाणि, पांशुर or पांशुल, कर्म or कल्म, शुक्ल or शुक्र, कल्मषं, कर्मय ॥

Some say 'र and ल are one' and operations regarding र may be performed with regard to ल ॥

In forming the First Future, the next sûtra applies

२३५१ । लुटिचक्लृप. । १ । ३ । ९३ ॥

लुटि स्यसनोश्च क्लृपे परस्मैपदं वा स्यात ॥

2351 After the verb klip 'to be fit', Parasmaipada is optionally employed, when lut (1st Future) is affixed, as well as when sya and san are affixed

The verb क्लृप is one of the five verbs of the sub-class, वृतादि। (I 3 92 S 2347) Therefore it will take both Parasmai pada and Atmanepada, when the affixes स्य or सन follow The present sûtra makes the additional declaration in the case of the 1st Future or लुट Thus in Lut we have —कल्प्तासि or कल्प्तासे, in the 2nd Future we have —कल्प्स्यति or कल्पिष्यते in the Desiderative we have —चिक्लृप्सति or चिकल्पिषते, in the Conditional we have -अकल्प्स्यत or अकल्पिष्यत ॥

२३५२ । तासि च क्लृप । ७ । २ । ६० ॥

क्लृपे परस्य तासे सकारादेरार्धधातुकस्य चेण्न स्यात्तङानयोरभावे । कल्प्तासि । कल्प्तास्य । कल्पितासे । कल्प्तासे । कल्प्स्यति । कल्पिष्यते । कल्प्स्यते । कल्पिषीष्ट-क्लृप्सीष्ट । अक्लृपत - अकल्पिष्ट-अक्लृप्त । अकल्प्स्यत्-अकल्पिष्यत-अकल्प्स्यत । वृत । वृत्त वृद्धर्थो द्युतादिर्वृ-तादिश्चेत्यर्थे ॥

2352 The (Parasmaipada) ârdhadhâtuka affixes beginning with स and the affix तास् (the sign of the Periphrastic Future) do not get the augment इट्, after the root क्लृप except in the Atmanepada affixes

Thus कल्प्ता, कल्प्स्यति अकल्प्स्यत, चिक्लृप्सति। But कल्पितासे, कल्पिषीष्ट कल्पिष्यते अकल्पिष्यत, चिकल्पिषते in the Atmanepada

In the case of कलृप also, the इट् is added to the ârdhadhâtuka affixes in the Atmanepada when the root stands in the same pada with the affixes and there is prohib t on everywhere else So also there is prohibition before krit affixes, and the luk el sion of Parasmaipada As चिकलृपिषिता चिकलृप्स त्य ॥

According to Padamanjari, these two sûtras could have been shortened thus – (1) न वृद्भ्य पञ्चभ्य (2) तासि च, and 'क्लृप could well have been omitted The तास comes only after कलृप and not after other roots of Vritadi class, in Parasmai pada [I 3 92 and 93] Therefore there is no fear that the prohibition तासि च w ll apply to the other roots of vritadi, but only to 'klip, because the word परस्मैपदेषु is understood here, and as no roots of vritadi class take Parasmaipada in the Per] hrastic Future except 'kl p', there is no fear of any ambiguity

कृप ७९९ सामर्थ्ये ।

799 √Kripû to be fit or adeq iate for By VIII 2 18 S 2350 the र of th s root is changed to ल । Pre कल्पते । Per चकलृपे । चकलृपिषे or चकलृप्से । I Fut कल्प्ता । कल्प्तारौ । कल्प्तार । कल्प्तासि or कल्पितासे or कल्प्तासे । कल्प्तास्य । कल्प्तास्य । II Fut कल्पिष्यते । कल्प्स्यते । कल्प्स्यति । Imperative कल्पताम् । Imper अकल्पत । Pote कल्पेत । Bene कल्पिषीष्ट । क्लृप्सीष्ट । Aorist अकलृप्त or अकलृपत् or अकल्पिष्ट । Condi अकल्पिष्यत or अकल्पस्यत् । Inten चलीक्लृप्यते । Yan luk चल्कल्प्मि or चलिकल्प्मि or चलीकल्प्मि । वृत् । '*Vrit here means that the Dyutâdi and the Vritâdi roots end here*'

अथ त्वरत्यन्तास्त्रयोदशानुदात्तेत षितश्च ॥

Now the thirteen roots end ng with त्वरति No 812 are anudatteta and shit

घट ८०० चेष्टायाम् । घटते । जघटे । घटादयो मित इति वक्ष्यमाणेन मित्संज्ञा । तत्फलं तु णौ मितां ह्रस्व (२५६८) इति चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम् (२६६२) इति च वक्ष्यते । घटयति । विघटयति । कथं तर्हि 'कमलवनोद्घाटनं कुर्वते ये' 'प्रविघाटयिता समुत्पतन्हरिदश्व कमलाकरानिव' इत्यादि । शृणु । घट संघाते इति चौरादिकस्यदम । न च तस्यैवार्थविशेषो मित्त्वार्थमनुवादोऽयमिति वाच्यम् । नान्ये मितोऽहेतौ इति निषेधात् । अहेतौ स्वार्थे णिचि ज्ञपादिपञ्चकव्यतिरिक्ताश्चुरादयो मितो नेत्यर्थ ॥

800 √Ghata to be busy with str ve after The Ghatadi roots are मित, a designation which w ll be explained further on The result of their being मित s that the root s shortened n the causat ve by VI 4 92 S 2568, and there s opt onal lengthening before the affixes चिण and णमुल by VI 4 93 S 2762 As घटयति विघटयति । If so how do you explain the lengthen ng in घाटन and प्रविघाटयिता in कमलवनोद्घाटन कुर्वते ये । and 'प्रविघाटयिता समुत्पतन् हरिदश्व कमलाकरानिव ' There is a घट संघाते belonging to the Churadi class (No 183) The above forms are from that root It should not be sa d that that root is only a part cular case of the present root the sense of संघात being a spec es under the genus चेष्टा and therefore that root is also mitâdi This we say because there is a spec fic prohibition no other roots of the Churadi wh ch take णिच are मित् । The meaning of अहेतौ is that except the five roots ज्ञप &c no Churadi root wh ch takes णिच w thout change of sense is a मित् । For the अहेतु or स्वार्थ णि is added only to Churadi roots Pre घटते । Per, जघटे । I Fut घटिता । II Fut घटि

घते । Bene घटिषाट । Aorist अघटिष्ट । Condi अघटिष्यत । Pass घट्यते । Aor अघाटि or अघटि । Caus घटयति । Aor अजीघटत् । Before ण, णम &c the lengthening is optional : as घटियते or घाटियते &c Desi जिघटिषते । Inten जाघट्यते । Yan luk जाघट्टि । Nouns घटा । घटिका । घटना ॥

व्यथ ८०१ भयसंचलनयोः । व्यथते ॥

801. व्यथ भयसंचलनयोः ॥

In conjugating this root in the Perfect, the following applies

२३५३ । व्यथो लिटि । ७ । ४ । ६८ ॥

व्यथोऽभ्यासस्य संप्रसारणं स्याल्लिटि । हलादि शेषापवाद । यस्य हलादि शेषेण निवृत्तिः । विव्यथे ॥

2353 There is vocalisation of the half vowel of the reduplicate of व्यथ in the Perfect.

As विव्यथे, विव्यथाते, विव्यथिरे। This ordains the vocalisation of य which otherwise would have been elided as being a non initial consonant (VII 4 60) The vocalisation of व is prevented by VI. 1. 37 Why do we say in the Perfect? Observe वाव्यथ्यते ॥

801 √Vyatha, 1 to be afraid, 2 to tremble Pre व्यथते । As व्यथातव्यथते । In forming the Perfect, the sûtra VII 4. 68 S 2353 applies, which causes vocalisation Per विव्यथे । I Fut व्यथिता । Caus व्यथयति, Aor अविव्यथत् । Inten. वाव्यथ्यते । Yan luk वाव्यथीति or वाव्यत्ति । Nouns विधुरः । विदुरः । व्यथा ॥

प्रथ ८०२ प्रख्याने । पप्रथे ॥

802 √Pratha to become famous or celebrated Pre प्रथते । Per पप्रथे । I Fut प्रथिता । Pass प्रथ्यते । Aor अप्रथि or अप्राथि । Caus प्रथयति Aor अपप्रथत् । Nouns पृथिवी । पार्थिव. । पार्थिवी । पृथु । प्रथिमा ॥

प्रस ८०३ विस्तारे । पप्रसे ॥

803 √Prasa to spread Pre प्रसते । Per पप्रसे । Pass प्रस्यते । Aor अप्रसि or अप्रासि । Caus. प्रसयति, Aor अपिप्रसत् । Desi. पिप्रसिषति, Inten पाप्रस्यते । Yan luk. पाप्रस्ति । Imperfect 3rd S अपाप्रद । 2nd S अपाप्रत् or अपाप्र. । Noun प्रसा ॥

म्रद ८०४ मर्दने ।

804 √Mrada, to pound, crush grind Pre. म्रदते । Per मम्रदे । I Fut. म्रदिता । Caus म्रदयति Aor अमम्रदत् । Des मिम्रदिषते । Inten मामृद्यते । Yan luk, मामृदीति or मामृत्ति । Nouns मृदु । मार्दवम् । म्रदी । म्रदिका । म्रदिमा ॥

स्खद ८०५ स्खदने । स्खदनं विद्रावणम् ॥

805 √Skhada, to cut to tear to pieces Pre. स्खदते । Per चस्खदे । I Fut स्खदिता । Pass स्खद्यते । Aor. अस्खदि or अस्खादि । Caus स्खदयति, स्खादयते, Aor अचिस्खदत ॥

क्षजि ८०६ गतिदानयोः । मित्वसामर्थ्यादनुपधात्वेऽपि 'चिण्णमुलोः—' (२५७८) इति दीर्घविकल्प । अक्षञ्जि—अक्षाञ्जि । क्षञ्जं क्षञ्जम् । क्षाञ्जं क्षाञ्जम् ॥

806 √Kshaji, 1 to go 2 give Pre क्षञ्जते । Per, चक्षञ्जे । I Fut क्षञ्जिता । Pass क्षञ्ज्यते । Aor अक्षञ्जि or अक्षाञ्जि । With णमुल् we have क्षञ्जम क्षञ्जम् or क्षाञ्जम क्षाञ्जम् । See S 2762 Caus क्षञ्जयति, क्षञ्जयते । Aor. अचक्षञ्जत् । Desi. चिक्षञ्जिषते । Inten चाक्षञ्ज्यते । Yan luk. चाक्षङ्क्ति ॥

दक्ष ८०७ गतिहिंसनयोः। योऽयं वृद्धिशैघ्र्ययोरनुदात्तेत्सु पठितस्तस्येहार्थविशेषे मित्त्वार्थोऽनुवादः ॥

807. √Daksha, 1 to go, 2, to injure The root दक्ष meaning वृद्धिशैघ्र्योः (No 639) read in the anudattet class is also a मित् root, that meaning being included in the meaning of the present root Pre दक्षते। Per ददक्षे। I Fut दक्षिता। Pass. दक्ष्यते। Aor. अदाक्षि or अदक्षि। Caus दक्षयति, दक्षयते। Aor. अददक्षत् ॥

क्रप ८०८ कृपायां गतौ च ।

808 √Krapa, 1 to pity, 2. to go. Pre क्रपते। Per. चक्रपे। I Fut क्रपिता। Pass. क्रप्यते। Aor अक्रपि or अक्रापि। Caus क्रपयति, Aor अचिक्रपत्। Desi चिक्रपिषते। Inten चाक्रप्यते। Yan luk चाक्रप्ति। Nouns कृपण। कर्पूरः। क्रपीटः ॥

कदि ८०९, क्रदि ८१०, क्लदि ८११ वैक्लव्ये। वैकल्ये इत्येके। त्रयोऽप्यनिदित इति नन्दी। इदित इति स्वामी। कदि क्रदी इदितौ क्रद क्लद इति चानिदिताविति मैत्रेयः। कदिक्रदिक्लदीनामाह्वानरोदनयोः परस्मैपदिषूक्तानां पुनरिह पाठो मित्त्वार्थ आत्मनेपदार्थश्च ॥

809 √Kadi, 810 √Kradi 811 √Kladi, to be confounded or perplexed, to confound Some read it as वैकल्य। 'According to Nandi, all these three roots are without the indicatory इ। According to Svami they have an indicatory इ। According to Maitreya क्रदि and कदि have an indicatory इ, while क्रद and क्लद are without it. These three roots have been read in the Parasmaipada subclass See *ante* Their repetition here is for the sake of showing that they are मित् and also atmanepadi Pre, कन्दते। *Per.* चकन्दे। *I Fut* कन्दिता। *Pass* कन्द्यते। *Aor* अकान्दि or अकन्दि। *Namul* कन्दं कन्द or कन्दं कान्दं। Caus कन्दयति, कन्दयते। *Aor* अचकन्दत्। Desi चिकन्दिषते, Inten चाकन्द्यते। Yan luk चाकन्ति ॥

810 √Kradi, to confound Pre क्रन्दते। Per चक्रन्दे। I Fut. क्रन्दिता ॥

811 √*Kladi to confound*, *When these three roots are* अनिदित *then we* have कदयति अकादि &c Pre क्लन्दते। Per चक्लन्दे। I Fut क्लन्दिता। Nouns कन्दनं। क्रन्दनं। कदनी ॥

ञित्वरा ८१२ संभ्रमे। घटादयः षितः। फणादयस्तु वक्ष्यते ॥

812 √Jitvara to hurry make haste Pre त्वरते। Per तत्वरे। I Fut त्वरिता। Pass त्वर्यते। *Aor* अत्वरि or अत्वारि। Namul त्वरंत्वरं or त्वारंत्वारं। Caus त्वरयति। त्वरयते। *Aor* अतत्वरत। Desi तित्वरिषते। Inten तात्वर्यते। Yan luk तातूर्ति। तातूर्तः। तातरीषि। तातूर्षि। तातूर्थ। तत्वरीमि। तातूर्मि। Imperative तातूर्हि। Past. Part. Pass त्वरित or तूर्ण। Nouns तूः, तुरी ॥

Here end the se Ghatadi roots which are षित्। *The force of* षित् *will be mentioned hereafter in the Krit subdivision*

अथ फणान्ताः परस्मैपदिनः ॥

Sub-section Now the roots that are given here after upto फण्, *are Parasmaipadi*

ज्वर ८१३ रोगे। ज्वरति। जज्वार ॥

813 √Jvara, to be diseased, to be *feverish* Pre ज्वरति। Per. जज्वार। I Fut ज्वरिता। II Fut ज्वरिष्यति। Imperative ज्वरतु। Imper अज्वरत। Pote ज्वरेत्। Bene ज्वर्यात। Aorist अज्वारीत्। Condi अज्वरिष्यत्। Pass ज्वर्यते। *Aor* अज्वारि or

अज्वारि । Caus ज्वरयति, ज्वरयते । *Aor* अजिज्वरत । Desi जिज्वरिषति । Inten जाज्वर्यते । Yan luk जाज्वूर्त्ति जाजूर्त्त । Past Part Pass ज्वरित । ज्वरितवान् । Nouns जूः जुरौ जुरः । सज्वारी ॥

गड ८१४ सेचने । गडति । जगाड ॥

814 √Gada to distil draw out Pre गडति । Per जगाड । I Fut. गडिता । Pass गड्यते । *Aor* अगाडि or अगडि । Caus गडयति गडयते । *Aor* अजीगडत । Desi जिगडिषति । Inten जागड्यते । Yan luk जागड्डि । Nouns गडुल ॥

हेड ८१५ वेष्टने । हेड् अनादरे इत्यात्मनेपदिषु गतः स एवोत्सृष्टानुबन्धोऽनूद्यतेऽर्थविशेषे मित्त्वार्थम । परस्मैपदिभ्यो ज्वरादिभ्य प्रागेवानुवादे कर्तव्ये तन्मध्येऽनुवादसामर्थ्यात्परस्मैपदम् । हेडति । जिहेड । हिडयति । अहिडि—अहीडि । अनादरे तु हेडयति ॥

815 √heda to surround The root हेड अनादरे is atmanepad That very root without its indicatory ऋ is repeated here for the sake of including it in the मित्त्व class That root ought to have been included in the preceding list which gives atmanepadi roots, and not here in the Parasma padi subdivision! The very fact of its so given here shows that it is Parasmapadi also Pre हेडति । Per जिहेड । I Fut. हेडिता Pass हेड्यते । Aor अहिडि or अहीडि । Caus हिडयति Aor अजीहिडत् । But from the root हेड् अनादरे (No 304) we have हेडयति । Des जिहेडिषति ॥

वट ८१६ भट ८१७ परिभाषणे । वट वेष्टने भट भृतौ इति पठितयोः परिभाषणे मित्त्वार्थोऽनुवाद ॥

816 √vata 817 √bhata to speak converse These two roots have already been taught before in वट वष्टने no 322 and भट भृतौ no 329 They are repeatedly here in order to give them the additional meaning of parbhashana and make them मित् । Caus वटयति । भटयति । No lengthening Aor अवटि or अवाटि । अभटि or अभाटि ॥

नट ८१८ नृतौ । इत्यमेव पूर्वमपि पठित तत्राय विवेक पूर्वं पठितस्य नाट्यमर्थ । यत्कारिषु नटव्यपदेश । वाक्यार्थाभिनयो नाट्यम । घटादौ तु नृत्त नृत्य चार्थ । यत्कारिषु नर्तकव्यपदेश । पदार्थाभिनयो नृत्यम । गात्रविक्षेपमात्र नृत्तम । केचित्तु घटादौ नट नतौ इति पठन्ति । नतौ इत्यन्य । णोपदेशपर्युदासवाक्येभाष्य कृता नाटि इति दीर्घपाठान्नटादिर्णोपदेश एव ॥

818 √nata to dance This root has also been taught before See No. 332 The difference is this the root taught before means nātyam or dramatic representation and a person who does that is called nata an actor The representation on the stage by spoken words to express the sense of something is nātyam or drama But the root given here means to dance the appropriate verbal nouns being nrtyam or nrttam and not nātyam The person who does this is called नर्तक a dancer and not नट an actor The difference between nrtyam and nrttam is that the former is the representation of an action or object such as by gesture ... nrtyam, while nrttam is dancing pure and simple movement of the body

Some read नट नतौ 'to bend, to bow", in the Ghaṭâdi list, and say the ghatâdi naṭa means to bow. They give the illustration नटयति शाखा 'He causes the branch to bend'. Others say that it means to go

The ghatâdi nata (i e, the present root) is to be understood to have been enunciated with an initial ण, that is it is णट नतौ। The reason for this is that in the exceptions to the roots that are taught with an initial ण the author of the Mâhabhâshya gives नाटि, i e the nâta with long आ। The मित root can never have long आ in the causative See VI 1 65 already gone before In other words, the present root नट् andthe root no 322 are both णोपदेश andthe Churâdi root नट् is not so and is the root mentioned in sûtra VI I 65

Note :—The representation of a scene may be by words (vakyârtha abhinaya) and then it is drama or nâtyam, Or it may be by gesticulation without words (padârtha abhinaya), and then it is called nrityam Or there may be no representation at all, but mere rhythmic movements of limbs according to rules and then it is called nritta Their respective nouns are nata 'an actor,' and narttaka 'a pantomime' or 'a dancer'

The Causative of the Ghatâdi नट is नटयति 'he causes to dance' The aorist is अनटि or अनाटि ॥

ष्टक ८१९ प्रतीघाते । स्तकति ॥

819 √Shtaka to resist, repel, push back, strike against, Pre स्तकति। Per. तस्ताक। I Fut स्तकिता। Caus स्तकयति, स्तकयते। Aor अतिष्टकत । Pass aor अस्तकि or अस्ताकि। Desi तिस्तकिषति। Inten तास्तक्यते। Yan luk तास्तक्ति ॥

चक ८२० तृप्तौ । तृप्तिप्रतीघातयोः पूर्वं पठितस्य तृप्तिमात्रे मित्त्वार्थोऽनुवादः। आत्मनेपदिषु पठितस्य परस्मैपदित्वमनुवादात्परस्मैपदम् ॥

820 √Chaka to be satiated, satisfied This root has already been taught before as चक तृप्तौ प्रतिघाते। No 93 to be satisfied', and 'to resist' It is âtmanepadi there It is repeated here in order to make it a मित् root, and then to confine its meaning to satisfaction only It is moreover Parasmaipadi now because of its repetition in this list Pre चकति। Per चचाक। I Fut चकिता। Aorist अचाकीत् or अचकीत। Caus चकयति, चकयते। Aor अचीचकत। Pass aor अचकि or अचाकि।

कखे ८२१ हसने । एदित्वान्न वृद्धिः। अकखीत् ॥

821 √Kakhe to laugh As it has an indicatory ए there is no Vriddhi in the aorist As अकखीत। Pre कखति। Per चकाख। चकखतु। I Fut कखिता। Aorist अकखीत्। Caus कखयति कखयते। Pass Aor अकखि or अकाखि। Desi चिकखिषति। Inten चाकख्यते। Yan luk चाकक्ति ॥

रगे ८२२ शङ्कायाम् ।

822 √Rage to doubt Pre रगति। Per रराग ॥

लगे ८२३ संगे ।

823 √Lage to adhere or stick to Pre लगति। Noun लग्न ॥

ह्रगे ८२४, ह्लगे ८२५, षगे ८२६, ष्ठगे ८२७ संवरणे ।

824 √Hrage 825 √Hlage, 826 √Shage, 827 √Shthage 'to hide, cover' Some read स्थगे instead of ष्ठगे। But it is incorrect, Pre ह्रगति। Per जह्राग।

Aorist अहुगीत् । Caus हुगयति, हुगयते । Aor अजिहुगत् । Pass Aor अहुगि । or अहुगि । Desi जिहुगियति । Inten जाहुगयते । Yan luk जाहुगित्ति ।

825. √Hlage, Pre ह्लगति । Per जह्लाग । I Fut ह्लगिता । Aorist अह्लगीत् ॥

826 √Shage, Pre सगति । Per, सषाग । सेगतु । सेगु । Aorist असगीत् । Caus सगयति, सगयते । Aor असीसगत् । Pass Aor असगि or असागि । Desi सिसगियति । Inten, सासगयते । Yan luk सासक्ति ॥

827. √Sthage Pre स्थगति । Per तस्थाग । I Fut स्थगिता । Aorist अस्थगीत् । Caus स्थगयति स्थगयते । Aor. अतिस्थगत् । Pass Aor अस्थगि or अस्थागि । Desi तिस्थगियति । Inten तास्थगयते । Yan luk तास्थक्ति ॥

कगे ८२८ नोच्यते । अस्यायमर्थ इति विशिष्य नोच्यते, क्रियासामान्यार्थत्वात् । अनेकार्थत्वादित्ये ॥

828 √Kage to act, perform The word no'chyate means 'nothing is said That is we do not give any specific meaning to the √Kage, because it denotes action in general Some say it has many meanings and therefore no particular meaning is assigned Pre कगति । Per चकाग । I Fut कगिता । Aorist अकगीत् । Desi. चिकगियति ॥

अक ८२९, अग ८३० कुटिलायां गतौ ।

829 √Aka, 830 √Aga to go or move tortuously like a serpent Pre अकति । Per आक । I Fut. अकिता । Aorist आकीत् , as मा भवानकीत । Caus अकयति । Aor मा भवान् अचकत् । Pass Aor मा भवान अकि or आकि । Desi अकिकिषति ॥

830 √Aga Pre अगति । Per आग । I Fut अगिता । Aorist आगीत । Caus. अगयति, अगयते । Desi अजिगिषति ॥

कण ८३१, रण ८३२ गतौ । चकाण । रराण ॥

831 √Kana, 832 √Rana to go to move These two roots have the meaning 'to make noise' also See Nos 176 and 172 When they have that sense their causative is काणयति and राणयति । Pre कणति । Per चकाण । I Fut. कणिता । Caus कणयति, कणयते । Pass Aor अकणि or अकाणि । Desi चिकणिषति ॥

832 √Rana to go Pre रणति Per रराण । I Fut रणिता । Caus रणयति । रणयते ॥

चण ८३३, शण ८३४, श्रण ८३५ दाने च । शण गतौ इत्यन्ये ॥

833 √Chana 834 √Sana, 835 √Srana to go as well as to give According to some √Sana means to go Pre चणति । Per चचाण । चेणतु । चेणु I Fut चणिता । Aorist अचाणीत् । अचणीत । Caus चणयति, चणयते । Aor अचीचणत् । Pass Aor अचणि or अचाणि । Desi चिचणिषति । Inten चञ्चणयते । Yan luk चञ्चण्टि ।

834 √Sana Pre शणति । Per शशाण । I Fut शणिता । Aorist अशणीत् । अशाणीत् ॥

835 √Srana, Pre श्रणति । Per शश्राण । I Fut श्रणिता । Aorist अश्रणीत । अश्राणीत ॥

श्रथ (श्नथ) ८३६, (क्नथ) क्लथ ८३७, क्रथ ८३८, क्लथ ८३९ हिंसार्थाः ।

जासिनिप्रहण-(६१२) इति सूत्रे क्राथेति मिद्येदि वृद्धिर्निपात्यते । क्राथयति । मित्त्व तु निपातनात्परत्वात् मितांह्रस्वः -(२५६२) इति दीर्घ चरितार्थम् । अक्रथि-अक्राथि । क्रथ क्रथम् । क्राथं क्राथम् ॥

836 √Śratha (√Śnatha), 837 √Ślatha (√Knatha) 839 √Kratha, 893 √Klatha To injure. Though the root √श्रथ is a मित् root, yet it takes vṛddhi in the Causative, because it has been particularised as in the sûtra II. 3. 56 S 613. As श्राथयति । The मित् operation takes place on this root in the चिण् and णमुल् affixes by VI 4 93 S. 2762, because that is a sûtra subsequent to the nipâtana sûtra II 3 56 This मित् causes the lengthening before चिण् and णमुल् । As अश्रथि or अश्राथि । श्रथंश्रथम् or श्राथंश्राथम् । Pre श्रथति । Per शश्राथ । I Fut. श्रथिता । Caus श्राथयति, श्राथयते । Aor. अशिश्रथत् । Pass. aor. अश्रथि or अश्राथि । Des. शिश्रथिषति । Inten शाश्रथ्यते । Yan luk शाश्रथीति ॥

837. √Ślatha, Pre श्लथति । Per. शश्लाथ । I Fut. श्लथिता । Des. शिश्लथिषति । Inten. शाश्लथ्यते ॥

838 √Knatha, to injure Pre. क्नथति । Per. चक्नाथ । I Fut. क्नथिता ॥

839. √Klatha, Pre. क्लथति । Per. चक्लाथ । I Fut. क्लथिता ॥

'चन ८४० च' । हिंसायामिति शेषः ॥

840. √Vana (chana) to injure. By the force of the word च, the meaning of 'to injure' is drawn into it from the last. Some read it as √Chana. Pre. चनति । Per. चचान । I Fut. चनिता । Caus चनयति, चनयते । Pass Aor. अचनि or अचानि ॥

वनु च ८४१ नोच्यते । 'वनु' इत्यपूर्वोपज्ञायं धातुर्न तु तानादिकस्यानुवादः । उदित्करणसामर्थ्यात् । अनेन क्रियासामान्ये वनतीत्यादि । प्रवनयति । अनुपसृष्टस्य तु मित्त्वविकल्पो वक्ष्यते ॥

841. √Vanu And √Vanu also is not mentioned That is to say that this √Vanu is an original root and not a repetition of the Tanâdi root √Vanu to beg (VIII 8). This we say because this √Vanu has an indicatory उ and scope must be given to it. For had it been merely a repetition of the Tanâdi √Vanu, that root has already an indicatory उ as that letter need not have been repeated here The conjugation is वनति and not वनुते । With a preposition we have प्रवनयति without lengthening When the root does not take any preposition, it is optionally मित् and then the Causative is वनयति or वानयति । See Gaṇa sûtra ज्वलह्वलह्मलनमामनुपसर्गाद्वा lower down The root √Vanu means action in general. Pre. वनति । Per ववान । I Fut वनिता । Caus प्रवनयति । Aor. अवीवनत् । Pass. Aor अवनि or अवानि ॥

ज्वल ८४२ दीप्तौ । ज्वलादयः इत्याद्यर्थं पठिष्यमाणस्य मित्त्वार्थमनूद्यते । प्रज्वलयति ॥

842. √Jvala to shine With this root also begins a sub-class called jvalâdi which by III. 1 140 take ण in forming verbal nouns, and it will be taught later on, see No. 881. That root, to be taught subsequently, is repeated here in order to make it मित् । As प्रज्वलयति । When it does not take a preposition it is optionally मित् । See Gaṇa Sûtra later down. Pre. ज्वलति । Caus. प्रज्वलयति । Pass. Aor. अज्वलि or अज्वालि ॥

ह्वल ८४३, ह्मल ८४४ चलने । प्रह्वलयति । प्रह्मलयति ॥

843. √Hvala, 844 √Hmala to walk, move. Pre ह्वलति । Per. जह्वाल ।

I Fut ग्लुनिता । Aorist. अग्लानीत् । There is no optional vriddhi See VII 2 2 Caus प्रग्लनयति । Without any preposition the root is optionally मित्। See below Aorist Pass प्राग्लि or प्राग्लानि । Desi जिग्लिषति । Inten जाग्लायते । Yan luk जाग्लति ॥

844 √Hmala Pre ह्मलति । Per जह्माल । I Fut ह्मलिता ॥

'स्मृ ८४५ आध्याने' । चिन्तायां पठिष्यमाणस्य आध्याने मित्त्वार्थोऽनुवाद । आध्यानमुत्कण्ठापूर्वकं स्मरणम् ॥

845 √Smri To remember with regret or anxiety This root is taught further on in the sense of 'remembering' It is repeated here for the sake of making it मित् when it has the sense of remembering with regret Adhyana means 'remembering with anxiousness' Pre स्मरति । Caus मातु स्मरयति । Pass Aor अस्मारि or अस्मरि ॥

दृ ८४६ भये । 'दॄ विदारणे' इति क्र्यादेरयं मित्त्वार्थोऽनुवाद । दृणन्तं प्रेरयति दरयति । भयादन्यत्र दारयति । धात्वन्तरमेवेदमिति मते तु दारतीत्यादि । केचिदृटादौ 'ऋतस्मृदृत्वर–' (२२६८) इति सूत्रे च 'दृ' इति दीर्घस्थाने ह्रस्वं पठन्ति तन्नेति माधवः ॥

846 √Dri to fear Deva Dhanapala and Purna Chandra are of opinion that this is an original root But Maitreya holds that it is the same root as दृविदारणे 'to burst' of the Kryadi class No 23 and that it is repeated here to give it the designation of मित् । This is the opinion endorsed by the author of Siddhanta Thus the causative दरयति means दृणन्तं प्रेरयति Causes to burst or split up' When it has not the meaning of fear we have दारयति । According to those who hold it to be a Bhuadi root it is conjugated as दरति &c Some read this root as दृ with a short ऋ in the sutra VII 4 95 S 2566 instead of long ॠ But that is wrong according to Madhava Pre दरति Per ददार । दद्रतु or ददरतु । I Fut दरिता । Caus दरयति ॥

नॄ ८४७ नये । क्र्यादिषु पठिष्यमाणस्यानुवाद । नयादन्यत्र नारयति ॥

847 √Nri to lead This is a repetition of the root which will be taught in the Kryadi class When the meaning is not that of to lead, the causative is नारयति । See Kryadi No 25 Pre नरति or नृणाति । Per ननार । I Fut नरिता । Aorist अनारीत । Caus नरयति । Pass Aor अनरि or अनारि ॥

श्रा ८४८ पाके । श्रै इति कृतात्वस्य 'श्रा' इत्यदादिकस्य च सामान्येनानुकरणम् ॥

× लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्य ×

× लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् × इति परिभाषाभ्याम् । श्रपयति विक्लेदयतीत्यर्थ । पाकादन्यत्र श्रापयति । स्वेदयतीत्यर्थ ॥

848 √Śra to cook The √Śrai to cook will be taught later on See No 966 It is that root with its ऐ changed to आ so that Śrā may include both the Bhuadi No 966 and the Adādi Śrā No 44 The following two Paribhāshās should be remembered in connection with forms like these

Paribhâshâ 1 —If a root occurring in a rule be such that it belongs to two classes, one in which there is no elision of the characteristic (Vikarana), and the other in which there is an elision of the vikarana (such as the roots of the Adâdi class), then we must interpret the rule to mean the root which is not Adâdi. This here श्रा belongs both to Bhuâdi and Adâdi: we must take it to mean Bhuâdi, and not Adâdi, in accordance with this maxim.

Paribhâshâ 2 —Whenever a term is employed which might denote both something original and also something else resulting from a rule of Grammar—or when a term is employed in a rule which might denote both something by an other rule in which the same individual term has been employed, and also something else formed by a general rule—such a term should be taken to denote, in the former case, only that which is original, and in the latter case, only that which is formed by that rule in which the same individual term has been employed. Thus in accordance with this maxim, the *original* root श्रा of the Adâdi class is to be taken, and not the root श्रै of the Bhuâdi class which assumes the form श्रा by the application of a rule of Grammar. The combined result of these two maxims is that we take *both* roots—the श्रै of Bhuadi and the श्रा of Adadi. Thus the Caus. श्रपयति means 'causes to boil'. When not meaning to cook, we have श्रापयति 'he causes to perspire' Pre. श्रायति। Per. शिश्राय। I Fut. श्रायिता। Caus. श्रापयति। Aor. अश्रासीत् or अश्रासि॥

मारणतोषणनिशामनेषु ज्ञा ८४९। 'निशामनं चाक्षुषज्ञानम्' इति माधवः। 'ज्ञापनमात्रम्' इत्यन्ये। 'निशानेषु' इति पाठान्तरम्। निशानं तीक्ष्णीकरणम्। एष्वेवार्थेषु ज्ञा मित्। 'ज्ञप मिच्च' इति चुरादौ। ज्ञापनं मारणादिकं च तस्यार्थः। कथं 'विज्ञापना भर्तृषु सिद्धिमेति' इति 'तज्ज्ञापयत्याचार्यः' इति च। शृणु। माधवमतेऽचाक्षुषज्ञाने मित्त्वाभावात्। ज्ञापनमात्रे मित्त्वमिति मते तु ज्ञा नियोगे इति चौरादिकस्य। धातूनामनेकार्थत्वात्। निशानेष्विति पठतां हरदत्तादीनां मते तु न काप्यनुपपत्तिः॥

849 √Jnâ to kill, to satisfy, to observe or behold. According to Mâdhava, nisâmana means visual perception. Others say it means to inform in general. Another reading is Nisâneshu. The root will then mean 'to sharpen'. The root √ज्ञा is मित् in these senses only. The Churâdi √ज्ञप is also मित्। See Churâdi No 81. That also means to make known, to kill &c. If the root in these senses be मित् how do you explain the forms विज्ञापयति and ज्ञापयति instead of विज्ञपयति and ज्ञपयति in the following sentences:—विज्ञापना भर्तृषु सिद्धिमेति Respectful statement made to superiors brings success' or ज्ञापयति आचार्य 'thus announces or proclaims the Achârya'? Listen. According to Mâdhava the √Jnâ is मित् when it means seeing with eyes, and not intellectual conception. The root is therefore not मित् in the above examples, where it means to inform &c and not visual perception. But in the opinion of those who hold the view that √Jnâ is मित् in the sense of 'to see, to inform' in general, the above forms are explained by saying that they are derived from the √Jnâ niyoge of the Churâdi class No 193. For roots have many meanings, and so √Jnâ is not confined to niyoga only. Of course, no such difficulties arise in the case of Haradatta

25

and others who read निशामेतु 'to sharpen,' and not the ambiguous word निशामनेतु in the text

NOTE:—The different meanings of this root are illustrated by the following examples. Thus पशुं संज्ञपयति 'He causes the sacrificial animal to be killed' विष्णुं विज्ञपयति 'He propitiates Vishnu', रूपं ज्ञपयति रूपं 'He shows the form' (according to Mâdhava), 'He explains the form' (according to others) शरं ज्ञपयति 'He sharpens the arrow'

कम्पने चलिः ८५० । 'चल कम्पने' इति ज्वलादिः । चलयति शाखाम् । कम्पनादन्यत्र तु शीलं चालयति । अन्यथा करोतीत्यर्थः' । 'हरतीत्यर्थ.' इति स्वामी । सूत्रं चालयति । विपतीत्यर्थः ॥

850. √Chali to shake. The √Chala to shake is a root belonging to the Jvalâdi sub division Thus चलयति शाखा 'He shakes the branch' But when it does not mean to shake, the Causative is châlayati, as शीलं चालयति 'He deviates from good conduct. That is, he does what is not proper.' According to Svâmi it means 'to take away' So also सूत्रं चालयति 'he throws the thread' Here चालयति means विपति according to Sudhâkara Pre. चलयति । Per चचाल, चेलतु:, चेलु: । I Fut. चलिता ॥

छदिर ८५१ ऊर्जने । 'छद अपवारणे' इति चौरादिकस्य स्वार्थणिजभावे मित्वार्थोऽयमनुवादः । अनेकार्थत्वादूर्जनार्थे वृत्तिः । छदन्तं प्रयुङ्क्ते छदयति । बलवन्तं प्राणवन्तं वा करोतीत्यर्थः । अन्यत्र छादयति । अपवारयन्तं प्रयुङ्क्त इत्यर्थः । स्वार्थे णिचि तु छादयति । बलीभवति । प्राणीभवति अपवारयति चेत्यर्थः ।

851 √Chhadir to strengthen, to animate This is a repetition of the √Chhada 'to cover over,' of the Churâdi class No 290, without the णिच, in order to make it a मित् root As the roots have many meanings, the sense of ऊर्जन is attached to it here Thus छदयति means 'he strengthens or animates' In other senses, the causative is छादयति which means he causes to cover' When the root is Churâdi and takes णिच without change of sense we have छादयति meaning 'he becomes strong,' 'he becomes animated' or 'he covers'

जिह्वोन्मथने लडिः ८५२ । 'लड विलासे' इति पठितस्य मित्वार्थोऽनुवादः । उन्मथनं ताडनम् । जिह्वाशब्देन षष्ठी तत्पुरुषः । लडयति जिह्वाम् । तृतीयातत्पुरुषो वा । लडयति जिह्वया । अन्ये तु जिह्वाशब्देन तद्व्यापारो लक्ष्यते । समाहारद्वन्द्वोऽयम् । लडयति शत्रुम् । लडयति दधि । अन्यत्र लाडयति पुत्रम् ।

850 √Lad to loll the tongue This is a repetition of the √Lad 'to play' (see No 381) in order to make it मित when it has this particular sense The word unmathana means 'to strike' It forms with the word jihvâ a Genitive Tatpurusha compound meaning 'striking or shaking of the tongue' Thus लडयति जिह्वाम् 'He lolls the tongue' Or the word unmathana may form an Instrumental Tatpurusha compound with the word jihvâ As लडयति जिह्वया 'He strikes by the tongue any other object.' Others hold that by the word jihvâ is indicated the action of the tongue They say, jihvonmathane is a Samâhâra Dvandva compound meaning 'the action of the tongue' and 'to strike' Thus लडयति शत्रुम 'He abuses the enemy', and लडयति दधि 'he licks the curd or churns the curd'

Note Thus for the purposes of मित् the root must mean (1) to loll the tongue, (2) to strike with the tongue, (3) to blame or abuse, (4) to lick &c (any *action of the tongue) or to churn, orshake, When it has not these meanings, we* have लाडयति पुत्रम 'He fondles his son'

Note Another reading is जिह्वा-मथनयो। The word मथन is same as मन्थन The ड in the three roots चलि, छदि and लडि is not indicatory of नुम् augment, but merely marks the root

मदी ८५३ हर्षग्लेपनयोः । ग्लेपन दैन्यम् । दैवादिकस्य मित्त्वार्थोऽयमनुवाद. । मदयति । हर्षयति । ग्लेपयति वेत्यर्थ । अन्यत्र मादयति । चित्तविकारमुत्पादयतीत्यर्थ. ।

853 √Madi to rejoice, to be poor Glepan means poverty This is a repetition of the Divadi root No 99, for the sake of making it मित् । Thus मदयति means He causes to rejoice or he causes to be poor When not denoting *'to rejoice or to be poor* i e have मादयति *'It produces mental confusion'* So also निमादयति 'He pronounces the vowels and consonants clearly As we find in the Pratisakhyam उपलब्धि र्निमाद इति । अक्षरव्यञ्जनानामिति शेष ॥

ध्वन ८५४ शब्दे । भाव्यय मित्त्वार्थमनूद्यते । ध्वनयति घण्टाम् । अन्यत्र-ध्वानयति । अस्पष्टाक्षरमुच्चारयतीत्यर्थ । अत्र भोज. दलि वलि स्खलि रणि ध्वनि त्रपि क्षपयश्च' इति पपाठ ।

854 √Dhvana to sound This is a repetition, for the sake of मित्, of the root No 881 to be taught hereafter, see its conjugation there Thus the Causative is ध्वनयति घण्टाम् 'He sounds the bell In any other sense we have ध्वानयति meaning *'He causes to articulate indistinctly'*

Here Bhoja adds the following seven roots also, namely, दलि, वलि, स्खलि, रणि, ध्वनि त्रपि and क्षपि । Of these ध्वनि and रणि have already been mentioned before in this list see No 854, and 832 The √Dala to split (No 581), √vala 'to cover (No 520) √skhala to stumble (No 577), and √trap 'to be ashamed' (No 399) have already been taught before though not in the मित् sub division The causatives of these will be दलयति वलयति स्खलयति and त्रपयति ॥

The root क्षपि *is the same as the √Kshai to waste to be* mentioned later on (see No 961) the ऐ has been changed to आ and पुक् augment has been added As क्षपयति ॥

तत्र ध्वनि ८५५ रणो उदाहृतौ ।

855 √Rana to sound Caus रणयति ॥

दल विशरणे ८५६ ।

856 √Dala to split Caus दलयति ॥

वल संवरणे ८५७ ।

857 √Vala, to cover Caus वलयति ॥

स्खल संचलने ८५८ ।

858 √Skhala to stumble Caus स्खलयति ॥

अपि ८५९, क्षैपयश्च ८६०। अपुप् लज्जायाम् इति गताः। तेषां णौ ह्लपयति। ह्लपयति। स्तनयति। अपयति। क्षै क्षये, इति वक्ष्यमाणस्य कृतात्वस्य पुका निर्देशः। क्षपयति।

859. √ Trap to be ashamed Caus त्रपयति। Cf √ Trapush 399

860 √ Kshai to waste Caus क्षपयति with the पुक augment

स्वन ८६१ अवतंसने। शब्दे इति पठिष्यमाणस्यानुवादः। स्वनयति। अन्यत्र स्वानयति।

861 √ Svana, 'to adorn' This is a repetition of the √ Svana to sound,' No 879 to be taught later on Thus the causative is स्वनयति He causes to adorn' But in any other sense we have स्वानयति He causes to resound

घटादयो मितः। मित्संज्ञा इत्यर्थः।

"Gana sûtra' A The roots beginning with घट No 800 and ending with स्वन (No 861) are as if they had an indicatory म॥

The result of which is that sutras VI 4 92 &c apply to them They get the designation मित ॥

जन ८६२, जृष ८६३, क्नसु ८६४, रञ्जो ८६५, अमन्ताश्च ८६६। 'मितः' इत्यनुवर्तते। 'जृष' इति षित्वनिर्देशाज्जीर्यतेर्ग्रहणम्। जृणातेस्तु जारयति। केचित्तु 'जनी जृष्क्नसु—' इति पठित्वा 'क्नसु निरसने' इति दैवादिकमुदाहरन्ति।

"Gana sûtra" B The roots √ Jani, √ Jrisha, √ Knasu, √ Rañja and those whose final is अम are also मित ॥

The word मित is understood in this sutra The root जृ is exhibited in the sûtra with an indicatory ष, as जृष, and therefore it means the root जृ that is conjugated as जीर्यते i e the Divadi class The Kryadi जृ (जृणाति) is not मित and its causative is जारयति। Some read this sutra as The roots √ Jani, √ Jri, and √ Shnasu &c', and they take the Divadi root √ Shnasu No 5 and give example of it as स्नसयति ॥

862 √ Jani 'to be produced' It is a root of the Divadi class and is conjugated there See No 41 It being a मित the Causative is जनयति ॥

863 √ Jrish 'to grow old' This is also a Divadi root (see No 22) Its causative is जरयति। Some read झृ instead of जृ ॥

864 √ Knasu This is also a Divadi root (see No 6) The causative is क्नसयति ॥

865 √ Rañja 'to color' This is a root belonging to both Divadi and Bhvadi classes Its causative is रञ्जयति or रजयति। As रञ्जयति मृगान् = रमयति। The न is elided by the vartika under VI 4 91 रञ्जयति पक्षिणः। No elision, as the object is 'birds' and not beasts

866 The roots ending in अम are मित ॥

As the roots क्रम, गम रम &c Thus their causatives are क्रमयति, गमयति रमयति ॥

ज्वलह्वलह्मलनमामनुपसर्गाद्वा। ८६७। एषां मित्त्वं वा। प्राप्तविभाषेयम्। ज्वलयति। ज्वालयति। उपसृष्टे तु नित्यं मित्त्वम्। प्रज्वलयति। कथं तर्हि प्रज्वालयति। उद्वामयतीति। घटन्तात् 'तत्करोति—' इति णौ। कथं संक्रामयतीति। मिता

[illegible] (८६८) इति सूत्रे 'वा [illegible]' (८६७) इत्यतो 'वा' इत्यनुवृत्त्या [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] [illegible] इत्यादि व्याख्यानम् ।

867. "Gaṇa sūtra C. The roots √Jvala, √Hvala, √Hmala and √Nama, are optionally मित् when not preceded by any preposition.

When they are connected with a preposition they are [illegible] मित्. The [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] by the previous rules [illegible] मित् by the last sūtra. The present sūtra [illegible] [illegible] under certain circumstances. As [illegible] [illegible].

But when they are preceded by an upasarga they are necessarily मित्, and no option is allowed. As [illegible].

How do you explain the [illegible] [illegible] like [illegible] and [illegible]? These are not from the roots [illegible] and [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] and [illegible] [illegible] by [illegible] added to the above roots. To the [illegible] [illegible] and [illegible] is added the Denominative affix णिच् with the force of [illegible] (See [illegible] Gaṇa sūtra [illegible], [illegible] [illegible] after the root [illegible]). How do you explain the form [illegible]? According to the author of Kāśikā Vṛtti it is explained as an example of [illegible] [illegible] in the sūtra [illegible] (VI. 4. 92 S. 2[illegible]), the [illegible] of [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (VI. 4. 91 S. 2[illegible]), and takes that rule as [illegible]. On that theory is explained also the form [illegible] [illegible] and [illegible] [illegible] [illegible].

ग्लास्नावनुवमां च । ८६८ । [illegible] [illegible] वा स्यात् । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

868. Gaṇa sūtra D. The roots Glā, Snā, Vanu and Vama are optionally मित्.

These roots are optionally मित् when not preceded by any preposition. In the case of the first two roots, it is an [illegible], for no rule has as yet declared √Glā and √Snā to be मित्. In the case of the last two roots it is [illegible], for they were already मित् by the [illegible] sūtras. Thus [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible].

न कम्यमिचमाम् । ८६९ । [illegible] [illegible] मित्संज्ञा न स्यात् । काम[illegible] । [illegible] । [illegible] ।

869. "Gaṇa sūtra" E. The roots √Kama 'to love', √Ama 'to go' and √Chama 'to eat' are not मित्.

These roots [illegible] [illegible] and, therefore, by the Gaṇa sūtra [illegible] [illegible] they would have been मित्. Thus [illegible] [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

शमो दर्शने । ८७० । [illegible] दर्शने मित् न स्यात् । निशामयति रूपम् । अन्यत्र तु "[illegible] निशमय [illegible]." । कथं तर्हि 'निशामय [illegible] [illegible] [illegible] मम' इति । शम आलोचने इति [illegible] धातूनामनेकार्थत्वात् [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ।

870 "Gana sûtra" F. The root √Sama meaning 'to see,' is not मित् ॥

This root belongs to the Divâdi class As निशामयति रूपम् । 'He shows the form' अत्युत्कृष्टमिदं तीर्थं भारद्वाज निशामय । "This is a very excellent holy place see it O! Bhâradvâja." When not meaning to see, it is मित् as it ends with शम। Thus प्रशमितो निशमय्य वधू कथा । How do you explain the form निशामय in the following verse निशामय तदुत्पत्ति विस्तराद् गदतो मम । "Hear from me in detail the account of his birth" This is a from of the Churâdi root शम No 156 As roots have multiple meanings it means here 'to listen', like शाम्यति ॥

यमोऽपरिवेषणे । ८७१ । यच्छतिर्भोजनतोऽन्यत्र मित् न स्यात् । आयामयति । द्रापयति । व्यापारयति वेत्यर्थः । परिवेषणे तु—यमयति ब्राह्मणान् । भोजयति' इत्यर्थः । 'यर्थयसित नियमयन्' इत्यादि तु नियमवच्छब्दात् तत्करोतीति णौ बोध्यम् ।

871 "Gana sûtra" G The root √yama, when not meaning to eat, is not मित् ॥

When not meaning to eat, the root यम उपरमे (यच्छति &c) is not मित। Thus आयामयति which is equivalent to द्रापयति or व्यापारयति । But when it means 'to eat,' we have यमयति ब्राह्मणान् । 'He feeds the Brâhmanas' The form नियमयन् is not the causative Present Participle of √यम but to the noun नियमवत् is added the Denominative affix णि under तत् करोति sûtra When this affix is added, the वत् is elided. From the Denominative root thus formed, we get the Present Participle नियमयन् ॥

स्खदिर ८७२ अवपरिभ्यां च । मित्त्वेत्युपेव । अवस्खादयति । परिस्खादयति । 'अपात्रपरिभ्यः' इति न्यासकारः । स्वामी तु 'न कमि—' इति नञमनुवर्त्य त्रिसूत्र्यामनुवर्त्य शमः 'अदर्शने' इति विच्छेद । यमस्तु 'अपरिवेषणे' मित्त्वमाह । तन्न । 'पयर्शसित नियमयन्' इत्यादि सम्यगेव । 'उपसृष्टस्य स्खदेरवाद्यादिपूर्वस्य' इति नियमात्स वाद्ययोत्तयाह । तस्मात्सूत्रद्वये उदाहरणान्युदाहरणयोर्व्यत्यासः फलितः । इदं च मत वृत्तिन्यासादिविरोधादुपेक्ष्यम् ।

872 "Gana sutra." H The root Skhada when preceded by the Prepositions 'ava' or 'pari' is not मित् ॥

The words "it is not मित्' are understood here also Thus अवस्खादयति and परिस्खादयति ॥

According to Bodhi Nyasa, the three prepositions अप, अव *and* परि *are taken for the purposes of this rule*

In the opinion of Svami the anuvritti of 'not' from the sutra न कमि &c *Gana sûtra E is not to be read in the subsequent sutras F, G, and H, as we have done. According to him the sutra F is not* शमो दर्शने *but* शमोऽदर्शने *meaning "the root* √शम *when denoting 'not-seeing' is* मित् " । *He explains sutra G as "the root* √यम *when not meaning to eat is* मित्, " । *In his opinion the examples* पर्यशसित नियमयन् *&c are perfectly valid examples under the rule, with nothing exceptional about them. With regard to the present sutra H, he explains it by saying "the*

√Skhada which is always मित्, without a preposition is conditionally मित्, when preceded by the Prepositions अव, and परि but it is not मित्, when preceded by any other Preposition than these two.' In other words he makes the present sûtra a Niyama rule, restricting the मित् = hood of the compound verb √Skhada to the Prepositions अव and परि। Therefore प्रस्खादयति is not मित्, because the upasarga is प्र। Thus of the three sûtras F, G and H, asregards F, there is no ultimate difference between the Swami and us. With regards to G and H his view is diametrically opposed to us · so that the examples we have given under these sûtras are his counter examples, and our counter examples are his examples This opinion should be rejected as oppossed to the author of the Kâśikâ Vṛitti, and Nyâsa Kâra &c.

फण ८७३ गतौ। 'न' इति निवृत्तमसंभवात्। निषेधात्पूर्वमसौ न पठितः। फणादिकार्यानुरोधात्।

873 √Phaṇa, to go The anuvritti of न of the Gana sûtra E which was current in the previous sûtras, is not to be read in this, and its anuvritti ceases; for it is not possible to read it into this sûtra This sûtra could well have been inserted prior to the commencement of the prohibitory sûtras E, F, G, H. But it has not been so read, because of the necessity of those rules which ordain specific operations with regards to फणादि roots such as the next sûtra.

√२३५४। फणां च सप्तानाम्। ६। ४। १२५॥

एषां वा एत्वाभ्यासलोपौ स्तः किति लिटि सेटि थलि च। फेणतुः। फेणुः। फेणिथ। पफणतुः। पफणुः। फाणयति॥

2354 ए is optionally substituted for the अ and आ of the seven roots फण्, राज भाज भ्राश, भ्लाश, स्यम and स्वन्, and the reduplicate is elided thereby, before the affixes of the Perfect having an indicatory क् (or ङ्) as well as before the थ with the इट् augment.

Thus फेणतुः, फेणुः, फेणिथ or पफणतुः, पफणुः, पफणिथ॥ So also the causative फाणयति॥

'वृत्'। घटादिः समाप्तः। फणेः प्रागेव वृदित्येके। तन्मते फाणयतीत्येव।

End The word vrit means that the Ghaṭâdi roots end here or they remain only upto this place It marks the end of this subdivision Some read this word वृत् just before फण and so in their opinion it is not a मित् root Their causative is फाणयति।

Pre फणति। Per पफाण। फेणतु। फेणुः। पफणिथ। पफण। पफणिव or फेणिव। पफणिम or फेणिम। I Fut फणिता। Aorist अफाणीत्। अफणीत्। Caus फाणयति। Caus Aor. अपीफणत्। When not meaning to go, we have फाणयति सक्तून् 'He skims the gruel', Desi पिफणिषति। Inten पम्फण्यते। Yan luk पम्फणीति or पम्फण्टि। D. पम्फाण्टः। Imperative पम्फणीहि। Noun फाण्टः 'a decoction'

राज ८७४ दीप्तौ। स्वरितेत्। राजति-राजते। रेजतुः-रराजतुः। रेजे रराजे। 'भ्रज', इत्यनुदात्तावपि विधानसामर्थ्यात् ष्यङ्।

874 √ Rājṛ to shine It is svaritet and consequently is conjugated in both Pads Pre राजति । A राजते । Per रराज । रेजतु or रराजतु । A रराजे or रेजे। Though by VI 4 120 the ए substitution can take place only where there is short अ and not where there is long आ as in राज, yet it is so here, because of the specific rule VI 4 125 S 2354, which causes the आ to be changed to ए । I Fut राजिता । A राजिता । Caus राजयति, A राजयते । Aor अरराजत् । Desi रिराजिषति । A रिराजिषते । Inten राराज्यते । Yan luk राराष्टि । Nouns सम्राट् 'an emperor' राष्ट्रम् । राजन् । राजन्य ॥

'टुभ्राज ८७५, टुभ्राशृ ८७६, टुभ्लाशृ ८७७ दीप्तौ'। अनुदात्तेत'। आद्यस्तेरिह पाठ फणादिकार्यार्थः। पूर्व पाठस्तु षत्वादिपत्वाभावार्थः। तत्र हि राजिसाहचर्यात्फणादेरेव ग्रहणम्। भ्रेजे-बभ्राजे। 'वा भ्राश-' (२३२१) इति श्यन्वा। भ्राश्यते-भ्राशते। भ्रेशे-बभ्राशे। भ्लाश्यते-भ्लाश्यते। भ्लेशे-बभ्लाशे। द्वावपीमौ तालव्यान्तौ ॥

875 √ Tu bhrājṛ 876 √ Tu Bhrāśṛ, 877 √ Tu Bhlāśṛ to shine These are anudāttet The root √ Bhrāj is repeated here to make it applicable to the Phanādi rule S 2354 Its enumeration in the preceding root No 194 is to prevent the application to it of the षत्व rule VIII 2 36 The ज of that भ्राज is not changed to ष, but the ज of this bhraj is so changed For in the sûtra VIII 2 36 the root Bhraj is read in the company of राज and so indicates that it is the Phanādi √ Bhraj which is the subject of that rule Pre भ्राजते । Per भ्रेजे or बभ्राजे । I Fut भ्राजिता । Inten बाभ्राज्यते । Yan luk बाभ्राष्टि । Imperfect अबाभ्राट् । Noun भ्राजथु । भ्राष्ट्रम् ॥

876 √ Bhrāś to shine Pre भ्राश्यते or भ्राशते । The श्यन् is added optionally by III 1 70 S 2321 Per भ्रेशे बभ्राशे । I Fut भ्राशिता । II Fut भ्राशिष्यते । Imperative भ्राश्यताम् । भ्राशताम् । Imper अभ्राश्यत । अभ्राशत । Pote भ्राश्येत । भ्राशेत । Bene भ्राशिषीष्ट । Aorist अभ्राशिष्ट । Caus भ्राशयति । Aor. अबभ्राशत । Desi बिभ्राशिषते । Inten बाभ्राश्यते । Yan luk बाभ्राष्टि । Nouns भ्राशथु ॥

877 √ Bhlāś to shine Pre भ्लाश्यते । भ्लाशते । Per भ्लेशे । बभ्लाशे । I Fut भ्लाशिता । II Fut भ्लाशिष्यते । Imperative भ्लाश्यताम् । भ्लाशताम् । Imper अभ्लाश्यत । अभ्लाशत । Pote भ्लाश्येत । भ्लाशेत । Bene भ्लाशिषीष्ट । Aorist अभ्लाशिष्ट । Desi बिभ्लाशिषते । Nouns भ्लाशथु ॥

'स्यमु ८७८, स्वन ८७९, ष्टन or स्तन ८८०, ध्वन ८८१ शब्दे'। स्यमादयः क्षरत्यन्ताः परस्मैपदिनः। स्यमतु-सस्यमतु। अस्यमीत्। स्वेनतु-सस्वनतु। सस्वनु। अस्वानीत्-अस्वनीत्। स्वनयति। अवष्वणति। सशब्दं भुङ्क्ते इत्यर्थः। 'वेश्च स्वन-' (२२७४) इति षत्वम्। फणादयो गताः। दध्वनतु ॥

The roots commencing with √ Syam and ending with √ Ksharate are Parasmaipadi 878 √ Syamu, 879 √ Svana 880 √ Shtana 881 √ Dhvana to sound Pre स्यमति । Per सस्याम । स्यमतु or सस्यमतु । स्यमिथ or सस्यमिथ । स्येमु । I Fut. स्यमिता । Aorist अस्यमीत् । Caus स्यमयति । Aorist असिस्यमत् । It is a मित root as it ends with अम् । Desi सिस्यमिषति । Inten. संस्यम्यते । Yan luk संस्यमीति or संस्यन्ति Ger स्यमित्वा or स्यान्त्वा ॥

879. √Svana to sound. Pre स्वनति। With वि or अव, we have विष्वणति अवष्वणति। The स is changed to ष by S. 2274. Per. सस्वान। सस्वनतुः or स्वेनतुः। I Fut. स्वनिता। Aorist. अस्वानीत् or अस्वनीत्। Caus. स्वानयति। Aor. असिस्वनत्। It is a मित् root as read in the Ghatâdi list Desi. सिस्वनिषति। Inten. संस्वन्यते। Yaṅ luk. संस्वन्ति॥

880. √Shṭana to sound. Pre. स्तनति। Per. तस्तान। I Fut. स्तनिता॥

881. √Dhvana to sound, Pre. ध्वनति। Per. दध्वान। I Fut. ध्वनिता। Noun, ध्वनिः॥

Here ends Phanâdi subdivision

षम ८८२, ष्टम ८८३ अवैकल्ये। ससाम। तस्ताम॥

882. √Shama, 883 √Shṭama 'to be confused,' or 'not to be confused' Pre. समति। Per ससाम। सेमतुः। सेमिथ। I Fut समिता। Caus समयति। Aor. असीषमत्। Desi. सिसमिषति। Inten. संसम्यते। Yaṅ luk संसमीति or संसन्ति। d. ससान्त॥

883. √Shṭama 'not to be confused' Pre स्तमति। Per. तस्ताम। तस्तमतुः। I Fut स्तमिता। Caus स्तमयति। Aor. अतिष्टमत्। Inten तंस्तम्यते। Yaṅ luk. तंस्तन्ति॥

ज्वल ८८४ दीप्तौ। अतो ल्रान्तस्य (२३३०)। अज्वालीत्॥

884. √Jvala, to shine, to burn Pre ज्वलति। Per. जज्वाल। जज्वलतुः। I Fut. ज्वलिता। II Fut ज्वलिष्यति। Imperative ज्वलतु। Imper. अज्वलत्। Pote ज्वलेत्। Bene ज्वल्यात्। Aorist अज्वालीत्। See S 2330 for Vriddhi Cond: अज्वलिष्यत्। Caus ज्वलयति, or ज्वालयति। प्रज्वलयति। No option, it is necessarily मित् here. Desi. जिज्वलिषति। Inten. जाज्वल्यते। Yaṅ luk जाज्वलीति। Nouns. ज्वालः। ज्वलः। ज्वलन.॥

चल ८८५ कम्पने।

885. √Chala, to shake, tremble, move, Pre. चलति। Per. चचाल। चेलतुः। चेलु। I Fut चेलिता। Aorist. अचालीत्। Caus चलयति, चालयति। Nouns. चल। चालः। चलनः॥

जल ८८६ घातने। घातनं तैक्ष्ण्यम्॥

886 √Jala, to be sharp. Ghâtana means sharpness. Pre. जलति। Per. जजाल। I Fut. जलिता। Aorist. अजालीत्। Nouns. जलः। जालः। जडः॥

टल ८८७, ट्वल ८८८ वैक्लव्ये।

887. √Tal 888 √Tval, to become confused or disturbed. Pre. टलति। Per. टटाल। I Fut. टलिता॥

888 √Tval to become disturbed or confused. Pre ट्वलति। Per. टट्वाल। टट्वलतुः। I Fut. ट्वलिता। Aorist. अट्वालीत्। Nouns ट्वालः। ट्वल॥

स्थल ८८९ स्थाने। Or ष्ठल स्थाने।

889. √Sthala to stand firm, be firm. Pre. स्थलति। Per. तस्थाल। I Fut. स्थलिता। Aorist अस्थालीत्। Caus. स्थालयति। Aor. अतिष्ठलत्। Inten तास्थल्यते। Yaṅ luk तास्थलीति। Nouns, स्थलः। स्थाल। स्थलं। स्थली। स्थला। स्थाली। विष्ठलम्। कुविष्ठलम्॥

हल ८९० विलेखने ।

890. √Hal, to plough Pre हलति । Per जहाल । I Fut. हलिता । Aorist. अहालीत् । Nouns हलः । हालः । हलिः ॥

णल ८९१ गन्धे । बन्धने इत्येके ॥

891. √nal to smell Kāśyapa says it means 'to bind.' Pre नलति । प्रणलति । Per ननाल । I Fut नलिता । Aorist. अनालीत् or अनलीत् । Nouns नलः । नालः । नाली । प्रणाली । नड. । नड्वल । नड्वान् ॥

पल ८९२ गतौ । पलति ॥

892 √Pala, to go, move Pre पलति । Per पपाल । I Fut पलिता । Aorist. अपालीत् or अपलीत । Nouns पलम् । पलल 'meat' पलालम । पलाली ॥

बल ८९३ प्राणने धान्यावरोधने च । बलति । बेलतुः । बेलुः ॥

893 √Bala 1 to breathe or live 2 To board grain Pre बलति । Per. बबाल । बेलतुः । बेलुः । I Fut बलिता । Aorist. अबालीत् or अबलीत् । Nouns बालम् । बलम् । बाला । बल्लूल । बलिः ॥

पुल ८९४ महत्त्वे । पोलति ॥

894 √Pula, to be great, to be lofty Pre पोलति । Per. पुपोल । I Fut. पोलिता । Caus पोलयति । Aor अपूपुलत । Desi पुपुलिषति, पुपोलिषति । Inten पोपुल्यते । Yan luk पोपुलीति or पोपोल्ति । Past Part Pass पुलितम् or पोलितम । Ger पुलित्वा or पोलित्वा । Nouns पुल. । पुलक । पुलिन । पुलाक ॥

कुल ८९५ संस्त्याने बन्धुषु च । संस्त्यान संघातः । बन्धुशब्देन तद्व्यापारो गृह्यते । कोलति । चुकोल ॥

895 √Kula, to accumulate collect, (2) to behave as a kinsman, to be related Sanstyāna means collection By the word bandhu or kinsman is taken here the act or behaviour of a Kinsman Some read santāna instead of sanstyāna. Santāna means an uninterrupted flow, as of father son and grandson &c Per कोलति । Per चुकोल । I Fut कोलिता । Desi चुकोलिषति, चुकुलिषति । Inten चोकुल्यते । Nouns. कुलीनः । कुल्य । कौलेय ॥

शल ८९६, हुल ८९७, पत्लृ ८९८ गतौ । शशाल । जुहोल । पपात । पेततुः । पतिता ॥

896 √Śal, 897 √Hula 898 √Patlṛ to go The root √Hula means to kill and to cover also (हिंसा संवरणयोश्च) । Some texts read this sūtra as √Śla, √hvala, √hmala, √Patlṛ gatau, √hula hinsā samvaranayośca Pre शलति । Per, शशाल । I Fut शलिता । Nouns. शाल. । शाला ॥

897. √Hula to go Pre होलति । Per. जुहोल । I Fut. होलिता । Caus होलयति । Desi जुहोलिषति, जुहुलिषति, Inten जोहुल्यते । Ger हुलित्वा or होलित्वा ॥

898 √Patlṛ to fall Pre पतति । Per. पपात । पेततु । पेतु. । I Fut पतिता । II Fut पतिष्यति । Imperative. पततु । Imper अपतत । Pote. पतेत् । Here पपात । Aorist अपप्तत् । In forming the Aorist, the next sūtra applies which inserts a प । Condr. अपतिष्यत् । Caus. पातयति । Desi पिपतिषति or पित्सति । This root is optionally सेट् । See *ante*. Inten पापत्यते । Yañ luk पनीपत्यते or पनीपतीति । Past Part Pass. पतितः । Ger. पतित्वा । Infini पतितुम् । Nouns, पतन । पातुकः । पतङ्ग । पतत्रम् । पतङ्ग । पतत्रम् । पाताल । पताका । पत्या । पत्रिक. ॥

२३५५ । पत. पुम् । ७ । ४ । १९ ॥

ऋदि परे । अपप्तत् । नेर्गद॰ (२२८५) इति णत्वम् । प्रण्यपप्तत् ॥

2355 The augment प् is added after the vowel of the root पत, in the अङ् Aorist

As अपप्तत अपप्तताम, अपप्तन् । The पत् takes the अङ् Aorist as it has an indicatory ऋ in the Dhatupatha (III 1 55)

The न of the upasarga नि is changed to ण after an alterant preposition by S 2285 As प्रण्यपप्तत ॥

क्वथे ८९९ निष्पाके । क्वथति । चक्वाथ । अक्वथीत् ॥

899 √Kvathe to boil decoct, digest, Pre क्वथति । Per चक्वाथ । I Fut क्वथिता । Aorist अक्वथीत । Caus क्वथयति । It belongs to the Ghaṭadi class and is hence मित । Noun क्वाथ ॥

पथे ९०० गतौ । अपथीत् ॥

900 √Pathe to go Pre पथति । Per पपाथ । पेथतु । I Fut पथिता । Aorist अपथीत । Noun पथ । पाथ ॥

मथे ९०१ विलोडने । मेथतु । अमथीत् ॥

901 √Mathe to churn Pre मथति । Per ममाथ । मेथतु । I Fut मथिता Aorist अमथीत । Nouns माथ । मथ ॥

टुवमु ९०२ उद्गिरणे । इहैव निपातनात् ऋत इत्त्वमिति सुधाकर । ववाम । ववमतु । वादित्वादेत्वाभ्यासलोपौ न । भागवृत्तौ तु वेमतुरित्याद्यप्युदाहृत तद्भाष्यादौ न दृष्टम् ॥

902 √Tuvama, to vomit The word उद्गिरणे is from the root √गॄ । The short ऋ could not be changed to इ by any rule of Grammar The Grammatical form would have been उद्गरण with the Guna of ऋ । But Pânini uses the word उद्गिरण in this sûtra So Sudhakara says ' the Nipâtana of this sûtra is the authority for changing the short ऋ of गृ into इ । " Pre वमति । Per ववाम । ववमतु । There is no एत्व or the elision of abhyâsa, because the root begins with व । In Bhagavritti the forms वेमतु &c are given They are not found in the Bhâshya &c I Fut वमिता । Aorist अवमीत । No Vriddhi Caus वामयति वमयति । See Gana sûtra D of the Ghatadi Desi विवमिषति । Inten वंवम्यते । Yau luk वंवन्ति । d वंवान्त Imperative वंवाहि । Imperfect अवंवन् । Past Part Pass वान्त । Act वान्तवान् । Nouns वाम । वमथु ॥

भ्रमु ९०३ चलने । 'वा भ्राश–' (२३२१) इति श्यन्वा । भ्राम्यति–भ्रमति ॥ 'भ्राम्यति' इति तु दिवादेर्लभ्यते ॥

903 √Bhramu to move, to walk

This root is optionally conjugated as a Divadi root with श्यन् Vikarana (See 2321). Thus भ्राम्यति or भ्रमति । The form भ्राम्यति will be taught later on in the Divadi The Perfect is बभ्राम् ।

In forming its dual the following sûtra applies.

२३५६ । वा जॄभ्रमुत्रसाम् । ६ । ४ । १२४ ॥

एषामेत्वाभ्यासलोपौ वा स्तः किति लिटि सेटि थलि च । भ्रेमतुः-बभ्रमतुः । बभ्रमीत ॥

2356. ए is optionally substituted for the अ of the stems जर (जॄ) भ्रम, and त्रस, and the reduplicate is thereby elided, before the affixes of the Perfect having an indicatory क् (or ङ्), as well as before the थल् with the augment इट् ॥

Thus (जेरतुः, जेरुः, जेरिथ, जजरतुः, जजरुः, जजरिथ) भ्रेमतुः, भ्रेमुः, भ्रेमिथ, or बभ्रमतुः, बभ्रमुः, बभ्रमिथ । त्रेसतुः, त्रेसुः, त्रेसिथ, or तत्रसतुः, तत्रसुः, तत्रसिथ ॥

903. √Bhramu to move, to walk. Pre भ्रमति or भ्राम्यति । Per बभ्राम । बभ्रामतुः or भ्रेमतुः । I Fut भ्रमिता । II Fut भ्रमिष्यति । Imper. भ्रमतु or भ्राम्यतु । Imper. अभ्रमत् or अभ्राम्यत् । Poten भ्रमेत or भ्राम्येत् । Bene भ्रम्यात् । Aorist अभ्रमीत । Cond अभ्रमिष्यत । Caus. भ्रमयति । As it ends in भ्रम so it is मित् । Desi बिभ्रमिषति । Inten बम्भ्रम्यते । Yan luk बम्भ्रमीति । d बम्भ्रान्तः । Imperative बम्भ्रमीहि । Imperfect अबम्भ्रमत् । Past. Part. Pass भ्रान्तः । Act. भ्रान्तवान् । Ger भ्रमित्वा or भ्रान्त्वा । Nouns. भ्रमः । भ्रमरः । भ्रूः ॥

क्षर ९०४ संचलने । अक्षारीत् ॥

904 √Kshara, to ooze, to flow. Some read this sûtra as क्षल संचलने √क्षल is conjugated like √ क्षर । Pre. क्षरति । Per. चक्षार । I Fut क्षरिता । Aorist. अक्षारीत् । Desi. चिक्षरिषति । Inten. चाक्षर्यते । Yan luk, चाक्षर्ति । Imperative चाक्षर्हि । Imperfect अचाक्षर् । Nouns । क्षारः । क्षरः । क्षरेजः ॥

Here end the roots beginning with Sama, which were Udâtta and Udâttet.

SUB-SECTION.

अथ द्वावनुदात्तेतौ ॥

Now the next two roots are Anudâttets.

षह ९०५ मर्षणे । परिनिविभ्यः (२२७४) इति षत्वम् । परिषहते । सेहे । सहिता । 'तीषसहे-' (२३४०) इति वा इट् । इडभावे ढत्वधत्वष्टुत्वढलोपाः ॥

905. √Shaha to endure, forbear.

The स is changed to ष by VIII 3 70 S 2275 when preceded by pari, vi, or ni. As परिषहते । The Perfect is सेहे । The first future सहिता । The इट् augment is optionally by VII 2 48 S. 2340 When इट् is not added, then we have the equation सह् + ता = सढ + ता (VIII. 2 31 S, 324) = सढ + धा (VIII. 2 40. S. 2280) = सढ् + ढा (VIII 4 40 S 111) = स + ढा (VIII 3 13 S 2335)

Now applies VI 3 112 S. 2357 by which the अ of स is changed to ओ ॥

२३५७ । सहिवहोरोदवर्णस्य । ६ । ३ । ११२ ॥

अवर्णस्य ओत्स्याड्ढलोपे सति ॥

2357. When ढ or र are elided, there is the substitution of ओ for the अ or आ of the verbs सह, and वह, ॥

Thus स + ढा = सोढा ॥

This स of S-dhā however is not changed to ष after परि &c, because of the following sûtra:—

२३५८ । सिढः । ८ । ३ । ११५ ॥

सोढ्रूपस्य सहे स्य षः स्यात् । परिसोढा ॥

2358. The स, of सोढ form of the root सह is not changed to ष ॥

As परिषोढा । This is an exception to VIII. 3. 70.

Note — Why do we say 'when सह assumes the form of सोढ'? Observe परिषहते, विषहते ॥

The change of स to ष of √सह is optional by the following sûtra when the augment अट् intervenes between the verb and the preposition परि &c.

२३५९ । सिवादीनां वाड्व्यवायेऽपि । ८ । ३ । ७१ ॥

परिनिविभ्यः परेषां सिवादीनां सस्य षो वा स्यादड्व्यवायेऽपि । पर्यषहत-पर्यसहत ॥

2359 The ष change may take place optionally in the सिव and the rest (of sûtra VIII. 3 70 S 2275), even when the augment अ intervenes between the prepositions परि, नि or वि and the verb.

The सिवादि are the four roots सिव, सह, स्तु and स्वञ्ज, as well as the augment सुट् । This is an example of ubhayatra vibhâshâ. In the case of स्तु and स्वञ्ज it is prâpta-vibhâshâ, in the case of others it is aprâpta. Thus परि + असहत (Imperfect) = पर्यषहत or पर्यसहत ॥

905. √Shaha, to endure, to forbear. Pre सहते । Per. सेहे । I Fut. सहिता; सोढा । II Fut. सहिष्यते or सोक्ष्यते । Imperative सहताम् । Aorist असहिष्ट । Causative साहयति । Aor असीषहत् । Desi सिसहिषते । Inten सासह्यते । Yan luk सासहीति । Dual सासोढः 2. S सासहि । Adjective सह्यम् । Nouns साहः । सहः । सहिष्णुः । सहनः । सासहिः ॥

रमु ९०६ क्रीडायाम् । रेमे । रेमिषे । रन्ता । रंस्यते । रंसीष्ट । अरंस्त ॥

906 √Ramu, to play, sport, dally. Pre. रमते । Per. रेमे । I Fut. रन्ता । II Fut. रंस्यते । Imperative रमताम् । Imper अरमत । Poten. रमेत । Bene. रंसीष्ट । Aorist अरंस्त । Condi. अरंस्यत । Caus. रमयति । Aor. अरीरमत् । Desi. रिरंसते । Inten. रंरम्यते । Yan luk. रंरन्ति । D. रंरतः (the nasal is elided by VI. 4. 37) 2 S रंरंसि । S, रंरमि । 1. Pl. रंरण्मः । Nouns : रमः । रामः । रमणः । रन्तिः । रम्यम् । रतः ॥

Sub-section.

अथ कमन्ताः परस्मैपदिनः ।

The roots upto √कम are Parasmaipadi.

षद्लृ ९०७ विशरणगत्यवसादनेषु ।

907. √Shadlri, 1. To split or burst, 2 to go 3 to be dejected. In conjugating this root, सद is replaced by सीद by the following sûtra —

२३६० । पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्त्तिसर्त्तिशदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः । ७ । ३ । ७८ ॥

पादीनां पिबादयः स्युरित्संज्ञकशकारादौ प्रत्यये परे । सीदति । ससाद । सेदतुः । सेदिथ-ससत्थ । सत्ता । सत्स्यति । लृदित्वादङ् । असदत् । 'सदिरप्रतेः' (२३७१)। निषीदति । न्यषीदत् ॥

2360 Before a Present-character (शित्), the following substitutions take place :—पिब् for पा, जिघ्र् for घ्रा, धम for ध्मा, तिष्ठ् for स्था, मन् for म्ना, यच्छ for दा (दाण्), पश्य् for दृश्, ऋच्छ् for ऋ, धौ for सृ, शीय् for शद् and सीद् for सद् ॥

Thus we have सीदति in the Present. The Perfect is ससाद । सेदतुः । सेदिथ or ससत्थ । The First Future is सत्ता । The Second Future is सत्स्यति । The Aorist formed by अङ्, as the root has an indicatory लृ is असदत् ॥

The स is changed to ष when preceded by an alternant Preposition except प्रति (VIII 3 66 S 2271) as निषीदति and न्यषीदत् । But the स coming after the reduplicate is not so changed because the following applies.—

२३६१ । सदेः परस्य लिटि । ८ । ३ । ११८ ॥

सदेरभ्यासात्परस्य षत्वं न स्याल्लिटि । निषसाद । निषेदतुः ॥

2361 The स of सद after the reduplicate in the Perfect is not changed to ष ॥

In the Perfect, when root is reduplicated, there are two स's as ससाद । After a preposition, the first स will be changed to ष but not so the second Thus अभिषसाद परिषसाद निषसाद, विषसाद । Pre सीदति । Per ससाद । सेदतुः । 2 S ससत्थ or सेदिथ । 1 d सेदिव । 1 pl सेदिम । I Fut सत्ता । II Fut सत्स्यति । Imperative सीदतु । Imper असीदत् । P ten सीदेत । Bene सद्यात । Aorist असदत । Caus सादयति । Aor असीषदत् । Desi सिषत्सति । I ten सासद्यते । Yan luk सासत्ति । Per Part Parasmai सेदिवान । Nouns परिषद । सद । साद । निषाद । सत्र । सद्म ॥

शद्लृ ९०८ शातने । विशीर्णतायामयम् । शातन तु विषयतया निर्दिश्यते ॥

908 √Śadlṛ to fall, perish, decay wither The root means 'to decay. Here Maitreya has the following ' The root शद्लृ means rending asunder (विशातन) the root has the meaning of decay The form शातने however is given as its meaning and not विशीर्णतायाम, because शातन is derived from this very root sad with ल्युट् affix and is a well known word ' This root, however, is Atmanepadi before शित् affixes by the following :—

२३६२ । शदेः शितः । १ । ३ । ६० ॥

शित्भाविनोऽस्मादात्मनेपदं स्यात । शीयते । शशाद । शेदतु । शेदिथ-शशत्थ । शत्ता । अशदत् ॥

2362 After the verb śad to decay, when it has one of the affixes with an indicatory ś (śit) the Atmanepada is used

NOTE —The root sad when taking any affix which is marked with an indicatory श, is conjugated in the âtmanepada In connection with this must be read sutra VII 3 78 S 2360 पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिसर्तिशदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः by which the root शद् is replaced by शीय before affixes having an indicatory श । Thus शद् + श + ते = शीय + अते = शीयते 'he decays or withers,' शीयेते they two decay शीयन्ते they decay Pre शीयते । Per शशाद । शेदतुः । शेदिथ or शशत्थ । शेदिव । I Fut शत्ता । II Fut शत्स्यति । Imperative शीयताम् । Imper अशीयत । Poten शीयेत । Bene शद्यात । Aorist अशदत् । Caus शातयति । Desi शिशत्सति । Inten शाशद्यते । Yan luk शाशत्ति । Nouns शाद । शादुलम् । शद्रुः । शत्रुः ॥

क्रुश ९०९ आह्वाने रोदने च । क्रोशति । क्रोष्टा । लृदित्त्वादङ् । अक्रुशत् ॥

909 √Kruśa 1 To cry out (2) to weep Pre क्रोशति । Per चुक्रोश । चुक्रुशतुः । 2 S चुक्रोशिथ । 1 d चुक्रुशिव । 1 Pl चुक्रुशिम । I Fut. क्रोष्टा (The root is Anit See Anit list) II Fut क्रोक्ष्यति । Imperative क्रोशतु । Poten क्रोशेत् । Bene क्रुश्यात् । Aorist अक्रुक्षत् । The aorist is formed by the affix क्स by III 1. 45. Caus. क्रोशयति ।

Aor. अचुक्रुशत् । Desi. चुक्रुशति । Inten. चोक्रुश्यते । Yan luk चोक्रोष्टि । Imperative चोक्रोड्ढि । Imperfect अचोक्रोट् । Past Part Pass क्रुष्ट । Nouns :— आक्रोशक । क्रोष्ट्र । क्रोशः । क्रुशः ॥

कुच ९१० सम्पर्चनकौटिल्यप्रतिष्टम्भविलेखनेषु । कोचति । चुकोच ॥

910. √Kucha (1) To connect (2) To make crooked or curve, (3) to stop (4) to delineate Pre कोचति । Per चुकोच । I Fut कोचिता ॥

बुध ९११ अवगमने । बोधति । बोधिता । बोधिष्यति ॥

911 √Budha to know understand Pre बोधति Per बुबोध । I Fut बोधिता । II Fut बोधिष्यति । Caus बोधयति । Aor अबूबुधत् । Desi बुबुधिषति । Inten बोबुध्यते । Yan luk बोबोद्धि । Imperative बोबुद्धि । बोबुधानि । Imperfect 3 S अबोबोत् । 2. S °द् Past Part Pass बुधितम or बोधितम । Ger बुधित्वा or बोधित्वा ॥

रुह ९१२ बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च । रोहति । रुरोह । रुरोहिथ । रोढा । रोक्ष्यति । अरुक्षत् ॥

912 √Ruha to grow, germinate, shoot forth Pre रोहति । Per. रुरोह । 2. S रुरोहिथ । 1 d रुरुहिव । I Fut रोढा । II Fut रोक्ष्यति । Imperative रोहतु । Imper. अरोहत् । Poten रोहेत् । Bene रुह्यात् । Aorist. अरुक्षत् । Caus रोहयति । Aor अरूरुहत् । Or Caus Pre रोपयति । Aor अरूरुपत् । Desi रुरुक्षति । Inten रोरुह्यते । Yan luk रोरोढि । d. रोरूढः । 2 S रोरोक्षि । Imperative 2 S रोरूढि । Imp. अरोरोट् । अरोरूढाम् । Past. Part Pass रूढः । Nouns रोहित । लोहित ॥

कस ९१३ गतौ । अकासीत्—अकसीत् । वृत् । ज्वलादिगणः समाप्तः ॥

913. √Kasa, to move, to go, approach Pre कसति । Per चकास । I Fut. कसिता । Aorist अकासीत् or अकसीत् । Caus कासयति । Aor अचीकसत् । Desi. चिकसिषति. Inten. चनीकस्यते । Yan luk चनीकसीति । Imperfect अचनीकत् । Noun कस्वर ॥

वृत । *End. Here ends the Jvaladi Gana.*

अथ गूहत्यन्ताः स्वरितेतः ॥

The roots upto √Gūha are svarilet and consequently are both Parasmai and Atmanepadi.

हिक्क ९१४ अव्यक्ते शब्दे । हिक्कति—हिक्कते ॥

914 √Hikka to hiccough Pre हिक्कति । A हिक्कते । Per जिहिक्क । A. जिहिक्के । I Fut. हिक्किता । A हिक्किता । II Fut हिक्किष्यति । A हिक्किष्यते । Imp. हिक्कतु । A. हिक्कताम् । Imp. अहिक्कत् । A. अहिक्कत । Pot. हिक्केत् । A हिक्केत । Ben. हिक्क्यात् । A. हिक्किषीष्ट । Aor अहिक्कीत् । A अहिक्किष्ट । Caus. हिक्कयति । Aor अजिहिक्कत् । Desi. जिहिक्किषति । जिहिक्किषते । Inten जेहिक्क्यते । Yan luk जेहिक्ति ॥

अञ्चु ९१५ गतौ याचने च । अञ्चति—अञ्चते । 'अचु' इत्येके । 'अचि' इत्यपरे ॥

915 √Añchu to go, move, (2) to request, ask, or call for. Some read it as √achu, while others as √achi, Compare √añchu *ante.* Pre. अञ्चति । A. अञ्चते । Per. आनञ्च । A. आनञ्चे । I Fut. अञ्चिता । A. अञ्चिता । Desi. अञ्चिचिषति । अञ्चिचिषते ।

डुयाचृ ९१६ याच्ञायाम् । याचति—याचते ॥

916 √ Ṭuyāchṛi to beg, ask, solicit. Pre याचति । A याचते । Per. ययाच । A. ययाचे । I Fut याचिता । A. याचिता । Caus याचयति । याचयते । Aor. अययाचत् । Desi. यियाचिषति । यियाचिषते । Inten यायाच्यते । Yaṅ luk यायाक्ति । Past. Part. Pass. याचितः । Act. याचितवान् । Adj याच्यम् । Nouns. याचकः । याच्ञा ॥

रेटृ ९१७ परिभाषणे । रेटति । रेटते ॥

917. √ Reṭṛi to speak, Pre. रेटति । A. रेटते । Per. रिरेट । A. रिरेटे । I Fut. रेटिता । A. रेटिता । Caus रेटयति । रेटयते । Aor. अरिरेटत् । Desi. रिरेटिषति, रिरेटिषते । Inten रेरेट्यते । Yaṅ luk रेरेट्टि । Past Part Pass रेटितः । Ger. रेटित्वा ॥

चते ९१८, चदे ९१८(क) याचने । चचात । चेते । अचतीत् । चचाद । चेदे । अचदीत् ॥

918. √ Chate, 919 √ Chade to ask, beg, request. Pre. चतति । A. चतते । Similary चदति । चदते &c. Per. चचात । चेततु । A चेते । I Fut चतिता । A. चतिता । Aorist. अचतीत् । अचतिष्ट । Caus. चातयति । चातयते, Aor. अचीचतत् । Desi. चिचतिषति । चिचतिषते । Inten. चाचत्यते । Yaṅ luk. चाचत्ति । Past. Part Pass. चतितः । चतितवान् । Ger चतित्वा । Adj चत्यम् । Nouns चतुरः । चत्वारः ॥

प्रोथृ ९१९ पर्याप्तौ । पुप्रोथ । पुप्रोथे ॥

919. √ Prothṛi 'to be equal to, 'to be match for.' Pre प्रोथति । A. प्रोथते । Per. पुप्रोथ । A पुप्रोथे । I Fut प्रोथिता । A प्रोथिता । II Fut. प्रोथिष्यति । A. प्रोथिष्यते । Caus प्रोथयति । प्रोथयते । Aor. अपुप्रोथत् । Desi. पुप्रोथिषति । पुप्रोथिषते । Inten पोप्रोथ्यते । Yaṅ luk पोप्रोत्ति । Nouns प्रोथः ॥

मिदृ ९२० मेदृ ९२०(क) मेधाहिंसनयोः । मिमेद । मिमिदे । 'धान्ताविमौ' इति स्वामी । मिमेध । 'धान्तौ' इति न्यासः ॥

920 √ Midṛi, 920 A √ Medṛi, 1. 'to be wise 2. to injure. According to Swami these two roots end in ध instead of द, as मिमेध । According to Nyāsa they end in ध । Pre. मेदति । A. मेदते । Per मिमेद । मिमिदतुः । A. मिमिदे । I Fut. मेदिता । II Fut, मेदिष्यति । Caus मेदयति । Aorist अमिमेदत् । Desi. मिमिदिषति । मिमेदिषति । Inten. मेमिद्यते । Yaṅ luk मेमेत्ति । Ger मिदित्वा or मेदित्वा ॥

NOTE :—Medṛi is conjugated like √ midṛi. Its Perfect dual is मिमिदतुः for इ is heard here.

मेधृ ९२० (ख) सङ्गमे च । मेधति । मिमेधे ॥

920. B. √ Medhṛi 'to be fat' 2 'to injure' 3. To meet Pre मेधति or ते । Per. मिमेध or धे । I Fut. मेधिता । II Fut मेधिष्यति or ते ॥

णिदृ ९२१ णेदृ ९२१ क । कुत्सासंनिकर्षयोः । निनेद । निनिदतुः । निनिदे ॥

921. √ nidṛi, 921 A. √ nedṛi 'to blame' 2. to approach. Pre. नेदति । Per. निनेद or दे । निनिदतुः ।

शृधु ९२२, मृधु ९२३ उन्दने । उन्दनं क्लेदनम् । शर्धति—शर्धते । शर्धिता । मर्धति—मर्धते ॥

922. √Śridhu, 923 √Mridhu 'to be moist' or 'moisten', 'undanam' means 'moistening' Pre शर्धति । A शर्धते । Per. शशर्ध । A शशृधे । d. शशृधतुः । I Fut. शर्धिता । A शर्धिता । Caus शर्धयति, शर्धयते । Aor. अशशर्द्धत, or अशीशृधत । Desi शिशर्धिषति, शिशर्धिषते । Inten शरीशृध्यते । Yan luk शरीशर्द्धि । Imperative शरीशृद्धि । Imperfect अशरीशर्त् । Past. Part Pass शृद्धः । Ger. शर्द्धित्वा or शृध्वा ॥

923 √Mridhu to moisten Pre मर्धति । A मर्धते । Per ममर्ध । ममर्ध । I Fut मर्धिता । A मर्धिता । II Fut. मर्धिष्यति । A मर्धिष्यते । Caus मर्धयति, मर्धयते, । Desi. मिमर्धिषति । मिमर्धिषते । Inten मरीमृध्यते । Past Part. Pass मृद्ध । Ger. मर्धित्वा or मृध्वा ॥

बुधिर ९२४ बोधने । बोधति—बोधते । इरित्त्वादङ्वा । अबुधत्—अबोधीत्—अबोधिष्ट । 'दीपजन—' (२३२८) इति चिण्तु न भवति पूर्वोत्तरसाहचर्येण दैवादिकस्यैव तत्र ग्रहणात् ॥

924. √Budhir to know, to understand. Pre बोधति । A बोधते । Per बुबोध । A बुबुधे । I Fut बोधिता । A बोधिता । II Fut बोधिष्यति । A बोधिष्यते । Imperative. बोधतु । A बोधताम् । Imper अबोधत । A अबोधत । Poten बोधेत् । A बोधेत । Bene. बुध्यात । A बोधिषीष्ट । Aorist अबुधत् । अबोधीत् । A अबोधिष्ट । The Parasmapadi Aorist is optionally formed by अङ्, as the root has an indicatory इर । S e III, 1, 57 S 2269 The root occurs in the sûtra III 1 61 S 2328, and therefore ought to have taken चिण् also. But it does not take it, because the √बुध there refers to the Divâdi √budh (No 63) as it is read there (in S 2328) with other roots of the Divâdi class Caus बोधयति , बोधयते ॥

उबुन्दिर ९२५ निशामने । निशामनं ज्ञानम् । बुबुन्दे । अबुदत् । अबुन्दीत् ॥

925 √U bundir to perceive, to know The word nisamana means knowledge According to Madhava knowledge derived from visual perception Pre बुन्दति । A बुन्दते । Per बुबुन्द । A बुबुन्दे । I Fut बुन्दिता । A बुन्दिता । Aorist. अबुदत् । or अबुन्दीत । A अबुन्दिष्ट । Desi बुबुन्दिषति, बुबुन्दिषते । Inten. बोबुद्यते । Yan luk बोबुन्त्ति । Imperative बोबुद्धि । Past Part Pass. बुन्नम् (VIII 2, 42 S 3016) Ger. बुन्दित्वा or बुन्त्वा । Noun बुद्बुदः ॥

वेणृ ९२६ गतिज्ञानचिन्तानिशामनवादित्रग्रहणेषु । वेणति—वेणते । नान्तोऽप्ययम् ।

926 √Veṇri, 1 to go, 2 to know 3 to reflect 4 to perceive 5. to play on an instrument 6 to take Some read this root with a न also. Mâdhava reads vâdtra grahana as a compound meaning "to take up a musical instrument in order to play upon it" Pre वेणति । A वेणते । Per विवेण A विवेणे । I Fut. वेणिता । A वेणिता । Aorist अवेणीत् A अवेणिष्ट । Caus वेणयति । Aorist अविवेणत् । Desi । विवेणिषति । Inten वेवेण्यते । Yan luk वेवेण्टि । Nouns. वेणा । वेणी ॥

खनु ९२७ अवदारणे । खनति—खनते ॥

927 √Khanu to dig Pre खनति । A खनते । Per. चखान । A. चख्ने । In forming the dual, the following sûtra applies, which gives us चख्नतुः । I Fut खनिता । A खनिता । II Fut खनिष्यति । A खनिष्यते । Imper. अखनत । A. अखनत ।

Poten. खनेत् । A. खनेत । Bene. खायात् or खन्यात् । A. खनिषीष्ट । There is आ optionally by VI. 4. 43, S. 2319. Aorist अखनीत् or अखानीत् । A. अखनिष्ट । Caus खानयति । Aor. अचीखनत् । Desi. चिखनिषति । Inten चाखन्यते । चाखायते । Yan luk चङ्खन्ति । d. चङ्खातः । Past. Part. Pass. खातः । Ger. खनित्वा or खात्वा । Nouns — खनकः । परिखा । आखानः ॥

२३६३ । गमहनजनखनघसां लोपः क्ङित्यनङि । ६ । ४ । ९८ ॥

एषामुपधाया लोपः स्यादजादौ क्ङिति न त्वङि । चख्नतुः । 'ये विभाषा' (२३१९) । खायात्,-खन्यात् ॥

2363. The root-vowel of गम्, हन्, जन्, खन्, and घस् is elided before an affix beginning with a vowel, when it has an indicatory क् or ङ्; but not before the Aorist affix अङ् ॥

Thus चख्नतुः, चख्नुः । Bene. खायात् or खन्यात् ॥

चीवृ ९२८ आदानसंवरणयोः । चिचीव–चिचीवे ॥

928. √Chīvṛ to take or receive 2 to cover, Pre चीवति A. चीवते । Per चिचीव । A. चिचीवे । I Fut. चीविता । A. चीविता । Caus. चीवयति । Aor. अचिचीवत् । Desi. चिचीविषति । Inten. चेचीव्यते । There is no Yan luk. Noun, चीवरम् ॥

चायृ ९२९ पूजानिशामनयोः ।

929. √Chāyṛ to worship. 2 To observe. Pre. चायति । A चायते । Per. चचाय । A. चचाये । I Fut. चायिता । A. चायिता । Aorist अचायीत् । A अचायिष्ट । Caus. चाययति । Aor. अचचायत् । Desi. चिचायिषति । चिचायिषते । Inten चेकीयते (VI 1 21, S. 2467). Yan luk. चेकयीति or चेकेति । d. चेकीतः । Past. Part. Pass अपचायित or अपचितः । Ger. चायित्वा । Noun : चनः ॥

व्यय ९३० गतौ । अव्ययीत् ॥

930. √Vyaya 'to go, to move' Pre व्ययति । A. व्ययते । Per. वव्याय । A वव्यये । I Fut. व्ययिता । A. व्ययिता । Pas. व्यय्यते । Caus व्याययति, व्याययते Aor. अविव्ययत् ॥

दाशृ ९३१ दाने । ददाश–ददाशे ॥

931. √Dāśṛ 'to give' Pre. दाशति । A. दाशते । Per. ददाश । A. ददाशे । I Fut. दाशिता । A दाशिता । Caus दाशयति, दाशयते । Aorist. अददाशत् । Desi. दिदाशिषति, दिदाशिषते । Inten. दादाश्यते Yan luk दादाष्टि । Past. Part. Pass. दाशवन् । Nouns. दाशः । पुरोडाशः ॥

भेषृ ९३२ भये । गतौ इत्येके । भेषति–भेषते ॥

932. √Bheshṛi 'to fear' According to some this root also means to go to move. Pre. भेषति । A भेषते । Per. बिभेष । बिभेषे । I Fut. भेषिता । A. भेषिता । Caus भेषयति , भेषयते । Aor. अबिभेषत् । Desi. बिभेषिषति, बिभेषिषते । Inten बेभेष्यते । Yan luk बेभेष्टि ।

भ्रेषृ ९३३, भ्लेषृ ९३३ (क) गतौ ।

933 √Bhreshṛi 'to go,' 933 A. √Bhleshṛi 'to go, Pre भ्रेषति । A. भ्रेषते । Per. बिभ्रेष । A. बिभ्रेषे । I Fut. भ्रेषिता । A भ्रेषिता । Inten बेभ्रेष्यते । Noun. भ्रेषः ॥

अस ९३४ गतिदीप्त्यादानेषु । असति–असते । आस–आसे । अयं षान्तोऽपि ॥

934 √Asa 1. 'to go.' 2 to shine, 3. to accept, take or seize.' Kshîraswâmi and Maitreya read this root as षष । Pre. षषति । A. षषते । Per. षषास । A. षषे । I Fut. षषिता । A. षषिता । Caus. षाषयति । A. षाषयते । Aor. षषीषषत् । Desi षिषषिषति । A. षिषषिषते ॥

अय ६३५ गतौ ।

935. √Aya 'to go' Swami and Kâśyapa read this root after 931 √Dhṛij. But this appears unreliable, for Haradatta commenting on VIII. 2. 19 S. 2326 says अयति is anudâttet. Pre. अयते । Per. अयांचक्रे । I Fut. अयिता ।

स्पश ९३६ बाधनस्पर्शनयोः । स्पशनं ग्रथनम् । स्पशति—स्पशते ॥

936. √Spaśa 1. to obstruct 2 to touch, 3. to string together. Spaśana here means stringing together according to Swâmi. Some read the root as Pasha, others as paśa. Pre. स्पशति । A. स्पशते । Per. पस्पाश । A. पस्पशे । I Fat. स्पशिता । A. स्पशिता । Aorist. अस्पाशीत् or अस्पशीत् । Caus स्पाशयति । Aor. अपस्पशत् । Desi. पिस्पशिषति । Inten. पास्पश्यते । Yan luk पास्पष्टि । Noun पस्पशा ॥

लष ६३७ कान्तौ । वा भ्राश-(२३२१) इति श्यन्वा । लष्यति । लषति । लेषे ॥

937. √Lasha 'to wish, to desire' By III. 1. 70. S. 2321 this root takes śyan vikarana also. Pre. लषति । A. लषते । With श्यन् we get लष्यति or लष्यते । Per. ललाष । A. लेषे । I Fut. लषिता । A. लषिता । Aorist अलाषीत् or अलषीत् । Caus. लाषयति । Aor. अलीलषत् । Desi लिलषिषति । Inten. लालष्यते । Yan luk लालष्टि । Nouns. लषकः । लालुकः । लिलाषः ॥

चष ९३८ भक्षणे ।

938. √Chasha 'to eat.' Pre. चषति । A. चषते । Per. चचाष । A. चेषे । I Fut. चषिता । A. चषिता । Nouns. चषकः चाषः ॥

छष ९३९ हिंसायाम् । चच्छषतुः । चच्छषे ॥

939. √Chhasha 'to hurt, to injure.' Pre. छषति । A. छषते । Per. चच्छाष । d चच्छषतुः । A. चच्छषे । I Fut. छषिता ॥

झष ९४० आदानसंवरणयोः । ।

940 √Jhasha 1. to take, 2. to put on or wear. In the sense of 'to injure or hurt,' this root is Parasmaipadi only. (See No. 720) Pre झषति । A. झषते । Per. जझाष । I Fut. झषिता । Aorist अझाषीत् or अझषीत् ॥

भ्रक्ष ९४१ भ्लक्ष ९४१ (क) अदने । भक्ष इति मैत्रेयः ॥

941. √Bhraksha, 941 A. √Bhlaksha 'to eat, to devour.' According to Kshîraswâmi, the root is Bhlaksha; Maitreya reads it Bhaksha. Pre. भ्रक्षति A. भ्रक्षते । P. भ्लक्षति । A. भ्लक्षते । Per. बभ्रक्ष । A. बभ्रक्षे । P. बभ्लक्ष । A. बभ्लक्षे I Fut. भ्रक्षिता । A. भ्रक्षिता । P. भ्लक्षिता । A भ्लक्षिता । Aorist. अभ्रक्षीत् । Caus. भ्रक्षयति । भ्लक्षयति । Aor. अबभ्रक्षत् । अबभ्लक्षत् Desi. बिभ्रक्षिषति । बिभ्लक्षिषति । Inten. बाभ्रक्ष्यते । Yan luk बाभ्रष्टि । बाभ्लष्टि । Imp. बाभ्रड्ढि । बाभ्लड्ढि । Imperfect. अबाभ्रट् ॥

दाशृ ९४२ दाने ।

942. √Dâśṛi 'to give.' Pre. दाशति । A. दाशते । Per. ददाश । A. ददाशे । I Fut. दाशिता । A. दाशिता । Aorist. अदाशीत् । A. अदाशिष्ट ॥

माहृ ९४३ माने ।

943 √Mâhṛi to measure Per माहति । A माहते । Per ममाह । A ममाहे 1 Fut माहिता । A माहिता । Aorist अमाहीत । A अमाहिष्ट । Caus माहयति । A माहयते । Aor अममाहत् । Desi मिमाहिषति । A मिमाहिषते । Inten मामाह्यते । Yan luk मामाढि ।

गुहू ९४४ संवरणे ॥

944 √Gihû 'to cover'

In conjugating this root the following sûtra applies

√२३६४ । ऊदुपधाया गोहः । ६ । ४ । ८९ ॥

गुहेरुपधाया ऊत्स्यादुगुणहेतावजादौ प्रत्यये । गूहति-गूहते । ऊदित्वाद्वेट्वा । गूहिता-गोढा । गूहिष्यति-घोक्ष्यति । गूहेत । गुह्यात । अगूहीत । इडभावे स । अघुक्षत ॥

2364 For the penultimate of the gunated stem गोह् (from गुह्) there is substituted ऊ before an affix beginning with a vowel

Thus गुह् + शप + ति = गोह् + अ + ति गूह् + अ + ति = गूहति । Atmanepada गूहते । In the First Future the इट् augment is optional, as the root has an indicatory long ऊ (VII 2 44) Thus गूहिता or गोढा । So also in the Second Future as गूहिष्यति or घोक्ष्यति । The Potential is गूहेत । The Benedictive is गुह्यात । The Aorist is अगूहीत । But when it does not take इट् we have क्स and then the form is अघुक्षत ॥

In the Atmanepada this क्स is optionally elided by the following

२३६५ । लुग्वा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये । ७ । ३ । ७३ ॥

एषां क्सस्य लुग्वा स्याद्दन्त्ये तङि । ढस्यधत्वजश्त्वढलोपदीर्घाः । अगूढ । अघुक्षत । 'क्सस्याचि (२३३७) इत्यन्तलोप । अघुक्षाताम । अघुक्षन्त । अगुह्वहि—अघुक्षावहि । अघुक्षामहि—अघुक्षामहि ॥

2365 The whole of the affix क्स is elided optionally before the personal endings of the Atmanepada beginning with a dental, after दुह् दिह् लिह् and गुह् ॥

Thus अगुह् + क्स + त = अगुह् + ० + त = अगुढ + त (VIII 2 31 S 324) = अगुढ + ध (VIII 2 40 S 2280) = अगुढ् + ढ (VIII 4 40 S 111) = अगु + ढ (VIII 3 13 S 2335) = अगूढ (VI 3 111 S 174)

The other form is अघुक्षत । Before the dual आताम् the final अ of क्स is elided by S 2337 and we have the form अघुक्षाताम । The Plural similarly is अघुक्षन्त । The 1st Person dual is अगुह्वहि or अघुक्षावहि । The Plural is अगुह्महि or अघुक्षामहि ॥

NOTE —As अदुग्ध or अधुक्षत अदुग्धा or अधुक्षथा, अदुग्ध्वम or अधुक्षध्वम अदुह्वहि or अधुक्षावहि अदिग्ध or अधिक्षत, अलीढ or अलिक्षत न्यगूढ or न्यघुक्षत ॥

Why दुह् &c only? Observe व्यत्यक्षत । Why in the Atmanepada? Observe अघुक्षत only Why before an affix beginning with a dental? Observe अघुक्षामहि only Though the anuvritti of लोप was understood in this sûtra, the employment of the term लुक् indicates that the whole of the affix is to be elided For लोप would have elided only the final अ of क्स । But even with the elision of अ alone we would have got all the above forms except those in वहि । For अ being elided we have between (a consonant of झय class) and a dental (which is also a letter of झय class) This स् situate between two झय् will be elided by VIII 2 26 Nor can it be objected that the elided अ is sthânivat, for by पूर्वत्रासिद्ध VIII 2 1, such a

elision cannot be abhinvat. Though व is a dento-labial, yet it is included in the word dental Had it not been meant to be so included, तॄ (letters of त class) would have been taken in the sûtra See III. 1 45, for this Aorist-affix

944. √Guhû 'to cover, hide, conceal.' Pre गूहति । A गूहते । Per. जुगूह । A. जुगूहे । But the dual is जुगुहतु for here गुह never assumes the form गोह । I Fut. गूहिता or गोढा । A गोढा । It optionally takes इट् as the root has an indicatory long ऊ । II Fut. गूहिष्यति, or घोक्ष्यति । A गूहिष्यते or घोक्ष्यते । Imperative गूहतु । A. गूहताम् । Imper. अगूहत् । A अगूहत । Poten गूहेत् । A गूहेत । Bene गुह्यात् । A गूहिषीष्ट or घुक्षीष्ट । Aorist अगूहीत् । or अघुक्षत् । A. अगूहिष्ट or अगूढ or अघुक्षत । Cond. अगूहिष्यत । अघोक्ष्यत् । A. अगूहिष्यत अघोक्ष्यत । Caus गूहयति । A गूहयते । Aor अजूगुहत् । Desi जुघुक्षति । जुघुक्षते । Inten जोगुह्यते । Yañ luk जोगुहीति or जोगोढि । Past. Part. Pass गूढ । Ger गूढ्वा or गूहित्वा । Adj गोहनीयं । गुह्यम् । Noun गुहा ॥

Here end the hikkâdi roots which are ubhayapadi and end in a Consonant.

अथाजन्ता उभयपदिनः ।

Now we take up the conjugation of roots ending in a vowel and which are ubhayapadi.

श्रिञ् ९४५ सेवायाम् । श्रयति–श्रयते । शिश्रियतुः । श्रयिता । णिश्रि–(२३१२) इति चङ् । अशिश्रियत् ॥

945. √Sriñ 'to serve.' Pre श्रयति । A श्रयते । Per. शिश्राय । शिश्रियतुः । शिश्रियुः । शिश्रयिथ । शिश्राय or शिश्रय । शिश्रियिव । A शिश्रिये । I Fut श्रयिता । A श्रयिता । II Fut श्रयिष्यति । A श्रयिष्यते । Imperative श्रयतु । A श्रयताम् । Imper अश्रयत् । A. अश्रयत । Poten श्रयेत् । A श्रयेत । Bene श्रीयात् । A श्रयिषीष्ट । Aorist. अशिश्रियत् । The Aorist is formed by चङ (III. 1 48 S 2312) Caus श्राययति or श्राययते । Aor. अशिश्रयत् । Desi शिश्रयिषति, शिश्रीषति (VII. 2 49. S 2618 or VI 4 16 S. 2614) A. शिश्रयिषते, शिश्रीषते । Intensive शेश्रीयते । Yañ luk शेश्रयीति or शेश्रेति । Past. Part. Pass श्रितः । Ger. श्रित्वा । Noun श्रयिः । श्रीः । श्रयः ॥

भृञ् ९४६ भरणे । भरति । बभार । बभ्रतुः । बभर्थ । बभृव । बभृषे । भर्ता ॥

946 √Bhriñ to fill, to support

The present is भरति । Per. बभार । d. बभ्रतु । 2 S बभर्थ । 1 d बभृव । The Atm Per 2nd S is बभृषे । The First Future is भर्ता । In forming the Second Future the following sûtra applies

२३६६ । ऋद्धनोः स्ये । ७ । २ । ७० ॥

ऋतो हन्तेश्च स्यस्य इट् स्यात् । भरिष्यति ॥

2366 स्य the sign of the Future and Conditional gets the augment इट्, after a root ending in short ऋ and after हन् ॥

Thus भरिष्यति । In forming the Benedictive the following sutra applies :

२३६७ । रिङ् शयग्लिङ्क्षु । ७ । ४ । २८ ॥

शे यकि यादावार्धधातुके लिङि च ऋतो रिङादेशः स्यात् । रीङि प्रकृते रिङ्विधिसामर्थ्याद्दीर्घो न । भ्रियात् ॥

2367. For the final short ऋ of a root, there is substituted रि, before the Present-character श (अ), before the Passive-character य, and before the augment यासु in the Benedictive.

NOTE —The word क्ङिति in the aphorism is qualified by the phrase यकारादौ असार्वधातुके। A Lin affix which begins with a य and is not a Sarvadhâtuka, is necessarily the augment यासु of the Benedictive Thus य—का ह्रियते and का भ्रियते (the य comes by VI 4. 77) यक—क्रियते ह्रियते। लिङ—क्रियात् and ह्रियात्। This short रि debars the long री of the last The word non Sârvadhâtuka being understood, the rule does not apply to the Potential, as बिभृयात्। The रि (VII 4 22) is understood here also, therefore when the Benedictive affix does not begin with य, the rule does not apply, as कृषीष्ट हृषीष्ट॥

Thus we have भ्रियात्। In the Atmanepada the following sûtra applies

२३६८। उश्च। १। २। १२॥

ऋवर्णान्तात् झलादौ लिङ्, सङ् परं सिज्लेत्येतौ कितौ स्तः। भृषीष्ट। भृषीयास्ताम्। अभार्षीत्। अभार्ष्टाम्। अभार्षुः॥

2368 And after verbs ending in ऋ the substitutes of lin and the affix sich, are kit, when they begin with jhal, and the Atmanepada affixes follow

Thus भृषीष्ट। d भृषीयास्ताम्। The Aorist is S. अभार्षीत्। d अभार्ष्टाम्। Pl. अभार्षुः। When इट् is not added, the following sutra applies

२३६९। ह्रस्वादङ्गात्। ८। २। २७॥

सिचो लोपः स्याज्झलि। अभृत। अभृषाताम्। अभरिष्यत्॥

2369 The स of the aorist sign सिच् is elided, before an affix beginning with a jhal consonant, when it is preceded by a stem ending in a short vowel

NOTE —As अकृत अहृथाः। Why do we say after a short vowel stem Observe अच्यावि्ट, अप्लोष्ट। Why do we say 'after a stem'? Observe अरुथा। अलाविष्टाम्, अलाविषु अपाविष्टाम् and अपाविषु। Why do we say "before an affix beginning with a jhal" Observe अकृषाताम्, अकृषत॥

This lopa is also of the सिच् therefore not here ह्रिष्टरा, ह्रिष्टमाम्। Here to the word ह्रि is added the affix सुच् (V 4 18), and then the comparative affixes तर and तम with आम (V 4 11) This स is not dropped

Thus अभृत। d अभृषाताम्। The conditional is अभरिष्यत्॥

916 ✓Bhrñ 'to fill' 'to support' Pre भरति। A भरते। Per बभार। बभ्रतुः। बभर्थ। बभृव। A बभ्रे। I Fut, भर्ता A भर्ता। 2nd S भर्तासे। II Fut भरिष्यति। A भरिष्यते। Imperative भरतु। A भरताम्। Imper अभरत्। A अभरत। Poten भरेत्। A भरेत। Bene भ्रियात्। A भृषीष्ट। Aorist. अभार्षीत्। A अभृत। Caus भारयति। भारयते। Aor अबीभरत्। Desi, बिभरिषति बुभूर्षति। बिभरिषते बुभूर्षते। Inten बेभ्रीयते। Yan luk बभर्ति। Imperative बभृहि। Imperfect अबभः। Adj भरणीय। Noun भर्ता। भार्या। भ्रम। भरत॥

हृञ् ६४७ हरणे। हरणं प्रापणं स्वीकारः स्तेयं नाशनं च। जहर्थ। जह्रिव। जह्रिषे। हर्ता। हरिष्यति॥

947 ✓Hriñ 'to take, carry, convey' Harana means 'to convey 'to accept, 'to steal' and 'to distroy' As भारं हरति ग्रामम् 'he conveys the load to the village, अंशं हरति 'he accepts a share' सुवर्णं हरति चौरः 'the thief steals gold. पापं हरति शिवः 'Siva destroys sin' In the sense of 'conveyance,' it takes two object ves Pre हरति। A हरते। Per जहार। जहर्थ। जह्रिव। A जह्रे। जह्रिषे। I Fut हर्ता। A हर्ता। II Fut, हरिष्यति। A हरिष्यते। Nouns हरिः। हरः। हृदयम्। हरित॥

धृञ् ९४८ धारणे । धरति । अधार्षीत् । अधृत ॥

948. √Dhrin 'to hold, support.' Pre, धरति । A. धरते । Per दधार । A दध्रे । I Fut. धर्ता । A. धर्ता । Aorist. अधार्षीत् । A. अधृत । Nouns, धर्मः । धारा ॥

कृञ् ९४९ करणे ।

949. √Krin 'to do.' This root is not mentioned in the Siddhânta Kaumudî, According to Mâdhava, it is anârsham. *It is conjugated like the last.*

णीञ् ९५० प्रापणे । निनयिथ । निन्यिवे ॥

950. √nin 'to lead, to carry.' Pre. नयति । With the preposition प्र, प्रणयति । A. नयते । Per निनाय । निन्यतु । निन्युः । निनयिथ or निनेथ । निन्यथुः । निन्य । निनाय or निनय । निन्यिव । निन्यिम । A. निन्ये । निन्यिषे । निन्यिध्वे or निन्यिढ्वे । निन्यिमहे । I Fut नेता । A. नेता 2nd नेतासे । II Fut. नेष्यति । A नेष्यते । Imperative नयतु । A. नयताम । Imper. अनयत् । A. अनयेत । Poten नयेत् । A नयेत । Bene. नीयात् । A. नेषीष्ट । Aorist अनैषीत् । A. अनेष्ट । Caus. नाययति । A. नाययते । Aor. अनीनयत् । Desi निनीषति । A. निनीषते । Inten. नेनीयते । Yau luk. नेनेति । d. नेनीतः । Nouns. नायः । नीतिः । नेमः । नीथः ॥

Here end the Ubhayapadî roots ending in a vowel.

Subsection.

अथाजन्ताः परस्मैपदिनः ॥

Now we take up the conjugation of Parasmaipadî anit roots ending in a vowel

धेट् ९५१ पाने । धयति ॥

951 √Dhet to suck, to drink.

The Present is धयति । In forming the Perfect, the root is considered as if it was धा by the following sûtra:

√ २३७० । आदेच उपदेशेऽशिति । ६ । १ । ४५ ॥

उपदेश एजन्तस्य धातोरात्वं स्याच तु शिति ॥

2370. In a root, which in the system of grammatical instruction (*i e.* in the Dhâtupâtha), ends with a diphthong (ए, ऐ, ओ and औ), there is the substitution of आ for the diphthong, provided that no affix with an indicatory श् follows it

Thus धे is equal to धा । Thus धा + णल् । Now applies the following sûtra.

√ २३७१ । आत औ णलः । ७ । १ । ३४ ॥

आदन्ताद्धातोर्णल औकारादेशः स्यात् । दधौ ॥

2371. औ is substituted for णल, the affix of the first and third person singular of the Perfect, after roots ending in long आ ॥

Thus धा + णल्=धा + औ=दधौ । The long आ is elided before dual by the following sûtra,

√ २३७२ । आतो लोप इटि च । ६ । ४ । ६४ ॥

अजाद्योरार्धधातुकयोः क्ङिदिटोः परयोरातो लोपः स्यात् । द्वित्वात्परत्वाल्लोपे प्राप्ते 'द्विर्वचनेऽचि' (२२४३) इति निषेधः । द्वित्वे कृत आलोप । दधतुः । दधुः । दधिथ-दधाथ । दधिव । दधिम । धाता ॥

2372. The final आ of a root is elided before an ârdhadhâtuka affix with the augment इट् as well as when it begins with a vowel and has an indicatory क् or ङ् ॥

Thus धा + अतुस् । Here the rule of elision (V. 4. 64, S. 2372) is subsequent in the Ashtâdhyâyî order to the rule of doubling (VI. 1. 1. and 8. S 2175 and 2177), hence elision ought to take place *first* and then doubling. But this is prevented by S. 2243. *We double the root first and then elide the आ । Thus* the dual is दधतुः । Pl. दधुः । 2nd S. दधिथ or दधाथ । 1st d दधिव ॥

The First Future is धाता । In forming the Benedictive the following two sûtras apply.

२३७३ । दाधा घ्वदाप् । १ । १ । २० ॥

दारूपा धारूपाश्च धातवो घुसंज्ञाः स्युर्दाप्दैपौ विना ॥

2373 The verbs having the form of dâ 'to give' and dhâ 'to place,' are called ghu.

Note —*This defines the word ghu.* Four verbs have the form of दा, or assume it by the application of VI 1 45, S 2370 and two, of धा, they are called घु। The ghu verbs have certain peculiarities of conjugation to be described hereafter

The घु verbs are the following—डुदाञ् "to give," as प्रणिददाति; दाण् "to give," as, प्रणियच्छति, दो 'to cut,' as, प्रणिद्यति; देङ् "to pity" as, प्रणिदयते, डुधाञ् "to place" as, प्रणिदधाति धेट् to "feed" as, प्रणिधयति। In these examples, because of the verbs being घु, the न of नि is changed into ण by VIII 4. 17.

Similarly दाप् "to cut" and दैप् "to clean" *not being* called घु rules VII 4 46 and 47 *do not apply to them.* *Thus* दा + क्त=दातं 'what is cut,' as, दातं बर्हिः । So also अवदातं "washed" as, अवदातं मुखं "a bright face." *But with* दा "to give," &c दा + क्त = दद् + त (VII. 4. 46)=दत्त "given," so also we have प्र+दा+क्त = प्रत्तम् (VII 4 47). The word घु occurs in sûtra VI 4 66, &c. The word dâp includes also daip by the paribhâshâ given under III. 4 19, ऐ changed into आ by VI 1. 45. S 2370.

The root having got the designation घु, now applies the next sutra.

२३७४ । एर्लिङि । ६ । ४ । ६७ ॥

घुसंज्ञानां मास्थादीनां चैत्वं स्यादार्धधातुके किति लिङि । धेयात् । धेयास्ताम् । धेयासुः ॥

2374 ए is substituted for the आ of the above roots in the Benedictive mood Active.

NOTE.—Thus देयात्, धेयात्, पेयात्, स्थेयात् गेयात्, पेयात्, and अवसेयात् । Before non किन् and non ङित् we have दासीष्ट and धासीष्ट । By the word लिङ् is here meant the आशीर्लिङ् or the Precative mood; the Personal endings of which mood are ârdhadhâtuka by III. 4 116 More over by III. 4. 104 the Parasmaipada affixes only of the Benedictive are किन् so the present rule does not apply to the Atmanepada affixes of the Precative.

Thus धा + यात् = धेयात् । D. धेयास्ताम् । Pl. धेयासुः ॥

In forming the Aorist there is optionally चङ् by the following.

२३७५ । विभाषा धेट्श्व्योः । ३ । १ । ४९ ॥

आभ्यां च्लेश्चङ् वा स्यात्कर्त्रर्थे लुङि परे । 'चङि' (२३१५) इति द्वित्वम् । अदधत् ।
अदधताम् ॥

2375 After the roots धे 'to suck,' and श्वि 'to grow,' चङ् is optionally the substitute of च्लि, when लुङ् follows signifying an agent.

As, अदधत् 'he sucked' dual अदधाताम् । The reduplication is by S. 2315. When it takes the alternative सिच्, then the next sûtra. II. 4. 78 S. 2376 comes into operation, and we have अधात् and अधासीत् 'he sucked.' So also of श्वि, we have अशिश्वियत् 'he grew.' It also takes the अङ्, (III. 1. 58) and then its form is अश्वत् or अश्वयीत् ॥

२३७६ । विभाषा घ्राधेट्शाच्छासः । २ । ४ । ७८ ॥

एभ्यः सिचो लुग्वा स्यात्परस्मैपदे परे । अधात् । अधाताम् । अधुः ॥

2376. After the verbs घ्रा 'to smell,' धेट् 'to drink,' शा (शो) 'to pare,' छा (छो) 'to cut,' and सा (षो) 'to destroy,' there is optionally the elision of सिच्, when parasmaipada terminations are employed.

Thus we have अधात् । d. अधाताम् । Pl. अधुः । When सिच् is not elided, the following applies.

Note:—Thus (अघ्रात् or अघ्रासीत् 'he smelled,') अधात् or अधासीत् 'he drank;' अशात् or अशासीत् 'he pared,' अच्छात् or अच्छासीत् 'he cut' and असात् or असासीत् 'he destroyed There is no option allowed in Atmanepada, thus, अघ्रासातां सुमनसौ देवदत्तेन । The root धेट् is a Ghu verb, and in its case, the सिच् would have been elided by the last rule also. The present declares an option.

२३७७ । यमरमनमातां सक्च । ७ । २ । ७३ ॥

एषां सगस्यादेभ्यः सिच इट् स्यात्परस्मैपदेषु । अधासीत् । अधासिष्टाम् । अधासिषुः ॥

2377. The सिच् of the Aorist in the Parasmaipada takes the augment इट् after यम्, रम्, नम् and roots ending in long आ, and सं (सक्) is added at the end of these stems.

Thus अधासीत् । D. अधासिष्टाम् । Pl. अधासिषुः ॥

Note:—Thus अयंसीत्, अयंसिष्टाम्, अयंसिषुः । व्यरंसीत् । व्यरंसिष्टाम् । व्यरंसिषुः । The root रम् is Parasmaipadi when preceded by वि or आ (I. 3. 83) अनंसीत्, अनंसिष्टाम्, अनंसिषुः । Of roots ending in long आः—अयासीत् । अयासिष्टाम्; अयासिषुः । यमादीनां हलन्तलक्षणा वृद्धिः प्राप्ता सा नेटीति प्रतिषिध्यते । When the conjugation is Atmanepadi, the rule does not apply. As आयस्त । अरंस्त । अनंस्त ॥

The Vriddhi in the case of यम् &c. ordained by VII 2 3, does not take place by VII. 2 4. In the Atmanepada we have आयंस्त । The root यम् is âtmanepadi, as it is preceded by आ (I. 3. 75) अरंस्त, अनंस्त (III. 1. 85). Exception to VII 2. 10. 44.

धेट् ९५१ पाने । धयति ॥

951. √Dhet 'to drink, to suck' Pre. धयति । Per. दधौ । दधतुः । दधुः । दधाथ or दधिथ । दधिव । I Fut. धाता । II Fut धास्यति । Imperative. धयतु । Imper. अधयत् । Poten. धयेत् । Bene. धेयात् । Aorist. अधासीत् or अदधत्, or अधात् । d. अधासिष्टाम् or अधाताम् । Condi. अधास्यत् । Pass. धीयते । Aorist. S अधायि (VII. 3. 33 S. 2761). d अधायिषाताम् or अधिषाताम् । Caus. धापयति । Desi. धित्सति । Intsd. देधीयते । Yan luk. दाधेति or दाधाति । D. दाधः । Nouns. धयः । धाना । धेनुः ॥

ग्लै ९५२, म्लै ९५३ हर्षक्षये । हर्षक्षयो धातुक्षयः । ग्लायति । जग्लौ । जग्लिथ-जग्लाथ ॥

952 √Glai, 953 √Mlai 'to despond,' 'to be dejected in spirit' The word harsha Kshaya means the exhaustion of the vital humours Pre ग्लायति । Per जग्लौ । जग्लिथ or जग्लाथ । जग्लौ । जग्लिव । जग्लिम । I Fut ग्लाता । II Fut ग्लास्यति Imper ग्लायतु । Imper अग्लायत् । Poten ग्लायेत् । Bene ग्लेयात् or ग्लायात् (See VI 4 68 S 2378 for these forms) Aorist अग्लासीत् । Caus ग्लापयति । Aorist अजिग्लपत् Desi जिग्लासति । Inten जाग्लायते । Yan luk जाग्लेति । d जाग्लीत । Imp जाग्लीहि Nouns. ग्लान । ग्लानि । ग्लौः ॥

२३७८ । वान्यस्य संयोगादेः । ६ । ४ । ६८ ॥

घुमास्थादेरन्यस्य संयोगादेर्धातोरात एत्वं वा स्यादार्धधातुके किति लिङि । ग्लायात्-ग्लेयात् । अग्लासीत् । ग्लायति ॥

2378 *For the final* आ *of any other root than those mentioned in VI 4 66,* ए *may optionally be substituted, in the Benedictive active, when the root begins with a conjunct consonant*

The स्था was the only root of VI 4 66, which could have been affected by this rule It has been, however specially exempted by the word अन्यस्य । Thus ग्लेयात्, or ग्लायात् म्लेयात् or म्लायात् but only स्थेयात् (VI, 4 66) and यायात् (not commencing with a double consonant) The phrase किति लिङि is understood here and therefore the rule applies to Parasmaipada affixes (III 4 104) Thus ग्लासीष्ट *in Atmanepada The root considered as an anga, should consist of a double consonant, therefore in* निर्यायात् (from निर् + या) *it is not to be considered* as a root having a double consonant, for र is no part of the anga, but of the preposition

953 √Mlai to be sad or dejected Pre म्लायति । Per मम्लौ । I Fut. म्लाता । Noun म्लान ॥

ध्यै ९५४ न्यक्करणे । न्यक्करणं तिरस्कारः ॥

954 √Dyai to treat with contempt to disfigure Nyakkaraṇa means humiliation, contempt &c Pre द्यायति । Per दद्यौ ॥

द्रै ९५५ स्वप्ने ।

955 √Drai to sleep. Pre द्रायति । Per दद्रौ । Nouns निद्रालु । निद्रा ॥

ध्रै ९५६ तृप्तौ ।

956 √Dhrai 'to be pleased' Pre ध्रायति । Per. दध्रौ ॥

ध्यै ९५७ चिन्तायाम् ।

957 √Dhyai 'to think of, meditate upon' Pre ध्यायति । Per दध्यौ । Nouns ध्यान । सुधी । धीवरी ॥

रै ९५८ शब्दे ।

958 √Rai 'to sound,' 'to bark at,' Pre रायति । Per ररौ । I Fut राता Noun रैः ॥

स्त्यै ९५९, ष्ट्यै ९५९ (क) शब्दसंघातयोः । स्त्यायति । षोपदेश-स्यापि सत्व इति रूपं तुल्यम् । षोपदे तु फलं तु तिष्टयासति । अतिष्टयपदित्यत्र षत्वम् ॥

959. √Styai 959 A. √S ṭyai '1 to sound, echo' 2 to be collected into a heap.

The conjugation will be the same whether the root be taken as स्त्यै or ष्ट्यै, because ष is changed to स । The difference however appears in the Desiderative and the Causative, as तिष्टयासति (Des), अतिष्टयपत् (Causative Aorist). Pre. स्त्यायति । Per. तस्त्यौ । I Fut. स्त्याता । Past. Part. Pass. स्त्यानः । प्रस्तीतः । प्रस्तीमः । Nouns स्त्री । स्तूपः

खै ९६० खदने ।

960. √Khai 1 to be steady or firm. 2. to strike, hurt, kill. Pre. खायति । Per. चखौ । I Fut खाता ॥

क्षै ९६१, जै ९६२, षै ९६३ क्षये । क्षायति । जजौ । ससौ । साता । 'घुमास्था–' (२४६२) इत्यत्र 'विभाषा घ्राधेट्–' (२३७६) इत्यत्र च स्यतेरेव ग्रहणं न स्यस्य । तेन एत्वसिज्लुकौ न । सायात् । असासीत् ॥

961 √Kshai, 962 √Jai, 963 √Shai, to wane, waste, decline. Pre. क्षायति Per. चक्षौ । I Fut. क्षाता । Past. Part. Pass. क्षामः, Active क्षामवान् । (VIII 2. 53. S. 3032).

962. √Jai to wane, decline, decay Pre. जायति । Per. जजौ । I Fut. जाता ॥

963 √Shai to decline The √षा in VI. 4 66. S 2462 and II. 4 78. S. 2376 refers to the Divadi √षा and not to the present root Therefore there is not the ए substitution of VI. 4 67 S 2374 or the elision of सिच् by II. 4. 78 S 2376, Thus the Ben. is सायात् and not सेयात् and the Aorist is असासीत् and not असात् । Pre सायति । Per. ससौ । I Fut साता । Bene सायात् । Aorist. असासीत् । Pass सायते । Caus. साययति । Aorist असीषयत् । Des सिसासति । Inten. सासायते ॥

कै ९६४, गै ९६५ शब्दे । गेयात् । अगासीत् ॥

964 √Kai, 965 √Gai to sound, to caw. The word शब्द means a particular kind of sound, such as, singing, cawing &c. Pre. कायति । Per. चकौ । I Fut. काता । Noun. काकः ॥

965 √Gai to sing, to speak Pre गायति । Per. जगौ । I Fut. गाता । Bene. गेयात् । (VI. 4 66 S 2462) Aorist अगासीत् । Past Part Pass. गीतः । Active गीतवान् । *Ger. गीत्वा । Nouns गायकः । गाथकः । गायत्रः । प्रगीतिः । गाथा उद्गीतः ॥*

शै ९६६, श्रै ९६७ पाके ।

966 √Śai 967, √Śrai to cook Pre. शायति । Per. शशौ । I Fut. शाता ॥

967 √Śrai to cook, boil Pre. श्रायति । Per. शश्रौ । I Fut. श्राता । Caus श्रपयति । Past. Part. Pass श्रतम् । श्राणम् । (VIII. 2 43. S 3017) श्रपितम् । Noun. श्राणा ॥

पै ९६८, ओवै ९६९ शोषणे । पायात् । अपात् । अपासीत् । 'घुमास्था–' (२४६२) इतीत्वं तदपवाद । 'गातिस्था–' (२२२३) इत्येत्वं 'गातिस्था–' (२२२३) इति सिज्लुक् च न । पाङ्पस्य लाक्षणिकत्वात् ॥

968. √Pai, 969 √Ovai to dry, wither.

The √Pā though occurring in VI 4 66 S 2462 does not refer to this √Pa as it is Lākshanika and not original, for the same reason VI 4 67 S 2374 does not cause the ए change in the Benedictive Nor does II 4 77 S 2293 cause the elision of the सिच् in the Aorist. Pre पायति। Per पपौ। I Fut पाता। II Fut पास्यति। Imperative पायतु। Imper अपायत्। Poten पायेत्। Bene पायात्। Aorist अपासीत् or अपात्। Desi पिपासति। Inten पापयते। Yan luk पापाति or पापेति। D पापीत। Imperfect अपापेत् or अपापात्। D अपापीतान्। Pl अपापुः। Ben —पायात् ॥

969 √Ova to dry to be languid or weary Pre वायति। Per ववौ। Caus वापयति। Noun वान ॥

ष्टै ९७० वेष्टने । स्तायति ॥

970 √Stā to put on adorn Pre स्तायति। Per तस्तौ। I Fut स्ताता। Caus स्तापयति। Aorist अतिष्टपत् ॥

ष्णै ९७० वेष्टने । शोभायाञ्चेत्येके । स्नायति ॥

970 A √Shṇai to put on, some say that it means to adorn Pre स्नायति। Noun —उष्णीषम् ॥

दैप् ९७१ शोधने । दायति । अघुत्वादेत्वसिज्लुकौ न । दायात् । अदासीत् ॥

971 √Daip to purify to cleanse

As this root is specifically excluded from the designation of ghu (I 1 20 S 2373) it does not take the ए in Benedictive nor does it elide its सिच् in the Aorist as दायात् and not देयात्, अदासीत् and not अदात्। Pre दायति। Per ददौ। I Fut. दाता। Bene दायात्। Aorist अदासीत्। Caus दापयति। Aorist अदीदपत् ॥

पा ९७२ पाने । 'पाघ्राध्मा–' (२३६०) इति पिबादेशः । तस्यादन्तत्वान्नोपधागुणः ॥

972 √Pā to drink Pre पिबति। (The √Pā is replaced by √pib by VII 3 78 S 2360 As पिब ends with अ, the इ is not penultimate and is therefore not gunated) Per पपौ। I Fut पाता। II Fut पास्यति। Imperative पिबतु। Imper अपिबत्। Poten पिबेत्। Bene पेयात्। Aorist अपात्। Caus. पाययति or पाययते। Imper अपाययत्। Aorist अपीप्यत् Des पिपासति। Inten पेपीयते। Yan luk पापेति or पापाति or पापति। Aorist अपीपेत् D पपीत। Imperfect Pl अपापुः। Pot पापायात्। Bene पापेयात्। Aorist अपापात्। Plural अपापुः। Nouns प as सुराप। पानम्। सपीतिः। पायुः। पेयः। पायम्। पाय। पय। पायम् ॥

घ्रा ९७३ गन्धोपादाने । जिघ्रति । घ्रायात्–घ्रेयात् । अघ्रासीत् । अघ्रात् ॥

973 √ghrā to smell 2 to kiss Pre जिघ्रति। (S 2360) Per जघ्रौ। I Fut घ्राता। Bene. घ्रेयात् or घ्रायात्। Aorist अघ्रासीत् or अघ्रात्। Caus. घ्रापयति। Aor अजिघ्रपत् or अजिघ्रिपत्। Desi जिघ्रासति। Inten जेघ्रीयते। Yan luk जाघ्राति or जाघ्रेति D जाघ्रीत। Past Part Pass घ्रात। घ्राण। Active घ्रायमाण। घ्रायमाण। Nouns व्याघ्र। घ्रायम्। घ्राणम् ॥

ध्मा ९७४ शब्दाग्निसंयोगयोः । धमति ॥

974 √Dhmā to blow (as a wind instrument) 2 to blow a fire Here agnisanyoga means to blow a fire with the mouth Pre धमति। (S 2360) Per दध्मौ। I Fut ध्माता। Poten धमेत्। Bene ध्मायात् or ध्मेयात्। Caus ध्मापयति Aorist

अदिधमपत् । Desi दिधमासति । Inten देध्मीयते । yañ luk दाधमति । Past. Part. Pass धमातः । Active धमातवान । Ger धमात्वा । Noun धमः ॥

ष्ठा ९७५ गतिनिवृत्तौ । तिष्ठति । 'स्थादिष्वभ्यासेन–' (२२८०) इति षत्वम् । अधि॰ष्ठा । 'उपसर्गात्–' (२२७०) इति षत्वम् । अधिष्ठाता । स्थेयात् ॥

975 √Shthâ to resort or go to, 2 to stop, to be restrained Pre. तिष्ठति । (स्था is replaced by तिष्ठ (under VII 3 78 S 2360). With सं &c the root is Atmanepadi as संतिष्ठते, तिष्ठ संतस्थे &c) Per. तस्थौ । The स will be changed to ष after an alterant letter, even though the reduplicate त intervenes, As अधितष्ठौ । See VIII 3. 64, S 2277. I Fut स्थाता । The स will be changed to ष after an alterant Preposition, As अधिष्ठाता । See VIII 3. 65, S. 2270 A संस्थाता । II Fut. स्थास्यति । अधिष्ठास्यति । A. संस्थास्यते । Imperative तिष्ठतु । A. संतिष्ठताम् । Imper. अतिष्ठत् । A. समतिष्ठत । Poten. तिष्ठेत् A. संतिष्ठेत । Bene. स्थेयात् । The ए is not optional, as the rule VI. 4, 68, S 2378 does not specifically apply to √Sthâ. A. संस्थासीष्ट । Aorist अस्थात् । The सिच् is elided by II. 4. 77 S, 2223 With an alterant Preposition अध्यष्टात (VIII 3. 63, S. 2276). A. समस्थित । D समस्थिषाताम् । Caus. स्थापयति । Aor अतिष्ठिपत् (VII. 4. 5 S 2588), and not अतास्थपत् । Desi. तिष्ठासति । Inten. तेष्ठीयते (VI. 4. 66, S. 2462) Yañ luk तास्थाति । D. तास्थीतः (VI 4 113. S 2497) Pl तास्थति (VI 4. 112 S. 2483) Past. Part. Pass स्थितः । Act स्थितवान् । Ger. स्थित्वा । Nouns, स्थायी । प्रस्थः । युधिष्ठिरः । स्थाणुः । स्थविरः । कपिष्ठः ॥

म्ना ९७६ अभ्यासे । मनति ॥

976. √Mnâ to learn diligently, to repeat in mind Pre मनति । मन replaces म्ना by VII. 3 78 S 2360, Per. मम्नौ । Nouns आम्नायः । निम्नः । सुम्नम् ॥

दाण् ९७७ दाने । प्रणियच्छति । देयात् । अदात् ॥

977. √Dân to give. Pre यच्छति । यच्छ is substituted for दा by VII. 3. 78 S 2360. The root being ghu, we have प्रणियच्छति by VIII. 4. 17. S 2285. Per ददौ । I Fut. दाता । II Fut. दास्यति । Imperative यच्छतु । Imper. अयच्छत् । प्रायच्छत् Poten. यच्छेत् । Bene. देयात् । (VI. 4 67. S 2374). Aorist अदात् । (II. 4. 77. S. 2223) प्रादात् । Caus. दापयति । Aor अदीदपत् । Desi दित्सति (VII 4. 54. S 2623 and VII 4. 58. S. 2620) Inten. देदीयते । Yañ luk दादेति or दादाति । D. दात्तः । Imperative देहि । Past. Part Pass. दत्तः । Act. दत्तवान् । Ger. दत्त्वा । Adj दानीयं । देयम् । Nouns दानः । दातृ । देष्णुः ॥

ह्वृ ९७८ कौटिल्ये । ह्वरति ॥

978. √Hvṛi to be crooked.

The present is ह्वरति । The Perfect is ह्वृ + णल् । Now applies the following sûtra

२३७९ । ऋतश्च संयोगादेर्गुणः । ७ । ४ । १० ॥

ऋदन्तस्य संयोगादेरङ्गस्य गुणः स्याल्लिटि । कित्यर्थमिदं परत्वाण्णल्यपि भवति । रपरत्वम् उपधावृद्धिः । जह्वार । जह्वरतुः । जह्वरुः । जह्वर्थ । ह्वर्ता । 'ऋद्धनोः स्ये' (२३३८) । ह्वरिष्यति ॥

2379. A root ending in short ऋ and preceded by a conjunct consonant, gets Guna in the Perfect.

Though this rule is primarily for the sake of कित् affixes even, yet being subsequent it applies to णल् also. By I. 2 5. S. 2242, the affixes of the Perfect,

other than पित् are ङित् and consequently would not have caused Guṇa The sûtra prevents that

Then comes the question, does this sûtra prevent the Vṛiddhi of णल्? According to the Kâśikâ, it does not debar the Vṛiddhi of णल् caused by VII 2. 115 S 254 But according to the Siddhânta the present sûtra VII. 4 10 being subsequent in order of the Ashṭâdhyâyî to the Vṛddhi sutra VII 2 115 S 254 applies to that latter also Thus we get hvṛ + ṇal = hva + ṇal (Guṇa caused by the present sûtra) = hvar + ṇal (I 1 70 S 51) = hvâr + ṇal (there is Vṛddhi of the penultimate अ by VII 2 116 S 2282) = जह्वार । Dual जह्वरतुः । Pl जह्वरुः । 2nd S जह्वर्थ ।

First Future ह्वर्ता । In the Second Future there is इट् augment by VII 2 70 S 2366 Thus we have ह्वरिष्यति ॥

In forming the Benedictive, the following sûtra causes Guṇa.

२३८० । गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः । ७ । ४ । २९ ॥

अर्तेः संयोगादेर्ऋदन्तस्य च गुणः स्याद्यकि यादावार्धधातुके लिङि च । ह्वर्यात् । अह्वार्षीत् ॥

2380 Guṇa is substituted for the final ऋ in the root ऋ (अर्ति), and in those roots ending in ऋ in which the vowel is preceded by a conjunct consonant, when the Passive character यक or the Benedictive augment यासु follows

NOTE —The words यक, यादि and लिङि are understood here Not so the word श as its anuvṛitti is impossible Thus अर्यते ह्वर्यते, स्मर्यते and स्मर्यात् । This is an exception to I 1 5

Thus ह्वर्यात् । The Aorist is अह्वार्षीत् and अह्वार्ष्टाम् ॥

978 √Hvṛi to be crooked Pres ह्वरति । Per जह्वार । जह्वरतुः । जह्वर्थ । जह्वरिव । I Fut ह्वर्ता । II Fut ह्वरिष्यति । Imper ह्वरतु । Imper अह्वरत् Poten ह्वरेत् । Bene ह्वर्यात् । Pass ह्वर्यते । Desi जुहूर्षति (VI 4 16 S 2614 causes lengthening VII 1 102 S 2491 substitutes उर् which becomes ऊर् by VIII 2. 77 S 354) Inten जाह्वर्यते (VII 4 30 S 2633) Yaṅ luk जाह्वर्ति । D जाह्वर्तः । Imperative जाह्वर्हि । Jarbhṛithi 1st S जाह्वराणि । Imperfect अजाह्वः । Past Part Pass. ह्रुतम् । Act ह्रुतवान् ॥

स्वृ ९७९ शब्दोपतापयोः । 'स्वरतिसूति–' (२२७९) इति वेट् । सस्वरिथ–सस्वर्थ । सस्वरिव ॥

979 √Svṛi to sound to pain

The Present is स्वरति । The Perfect 3rd S is सस्वार । D सस्वरतुः । 2nd S. सस्वरिथ or सस्वर्थ । The इट् augment is optional by VII 2 44 S 2279 But this इट् option is set aside in the 1st Person Dual and Plural by the following sûtra

२३८१ । श्र्युकः किति । ७ । २ । ११ ॥

श्रिञ एकाच उगन्ताच्च गित्कितोरिण् न स्यात् । क्रादिनियमप्राप्तस्य स्वरत्यादिविकल्पस्य च प्रतिषेधः । सस्वरिव । सस्वरिम । स्वरिष्यति । स्वर्यात् । अस्वारीत् । अस्वार्षीत् ॥

2381 The augment इट् is not added to an affix having an indicatory क् or न् when it comes after the root श्रि or after a monosyllabic root ending in उ ऊ ऋ or ॠ in the Dhâtupâṭha

This sûtra VII 2 11 is prior in Ashṭâdhyâyî order to the sûtra स्वरतिसूति &c VII 2 44 S 2279 that ordains option, but nevertheless it debars that option: because this rule occurs in the general section of prohibition of इट् which commences with नेड्वशि कृति (VII 2 8) and is prior to the इट् ordinance of VII 2 35 The present sûtra, therefore, would have totally debarred इट् as in the Nishṭhâ स्वृत सृत &c

The augment however is added compulsorily in the Perfect, by the general restrictive rule of Kṛidi (VII 2 13 S 2293) for स्वृ is not within the exception of that rule Thus we get सस्वरिव and सस्वरिम ॥

In the Second Future there is compulsory इट् augment by VII 2 70 S 2366 As स्वरिष्यति। The Benedictive is स्वर्यात्। The Aorist is अस्वारीत् or अस्वार्षीत्। D. अस्वारिष्टाम् or अस्वार्ष्टाम् ॥

979 √Svṛi 1 to sound 2 to pain or be pained Pre स्वरति। With सम् the root is Âtmanepadî As संस्वरते। Per सस्वार। सस्वरतुः। सस्वर्थ or सस्वरिथ। सस्वरिव। सस्वरिम। A सस्वरे। सस्वरिषे। I Fut स्वर्ता। A संस्वरिता or संस्वर्ता। II Fut. स्वरिष्यति। A संस्वरिष्यते। Imperative स्वरतु। A संस्वरताम्। Imper. अस्वरत्। Poten स्वरेत्। A संस्वरेत। Bene स्वर्यात्। A संस्वरिषीष्ट Caus स्वारयति। Aor असिस्वरत्। Desi सिस्वरिषति, सुस्वूर्षति। Inten सास्वर्यते। Yaṅ luk सास्वर्ति। D सस्वृत.। Past Part. Pass स्वृत। Act स्वृतवान्। Ger स्वृत्वा। Noun स्वर ॥

स्मृ ९८० चिन्तायाम्।

980 √Smṛi to remember Some texts read the √Dṛi at this place next to √Smṛi It is conjugated like √hṛi As ह्वरति &c Noun ह्वर। Pre स्मरति। Per सस्मार। I Fut स्मर्ता। II Fut स्मरिष्यति। Imperative स्मरतु। Imper. अस्मरत्। Poten स्मरेत्। Bene स्मर्यात्। Aorist अस्मार्षीत्। Caus स्मारयति। When Ghaṭâdi स्मरयति। Aor असस्मरत्। Desi सुस्मूर्षते ॥

ह्वृ ९८१ संवरणे।

981 √Hvṛi to cover (?) It is conjugated like √hvṛi No 978 Pre. ह्वरति ॥

सृ ९८२ गतौ। क्रादित्वान्नेट्। ससर्थ। ससृव। रिङ्। स्रियात्। असार्षीत्। असार्ष्टाम् ॥

982 √Sṛi to go As this root is specially mentioned in VII 2 13 it does not take इट् in the Perfect. As ससर्थ and ससृव। In the Benedictive there is रि substitution in the room of the vowel ऋ as स्रियात् ॥

In the Aorist we have असार्षीत्। dual असार्ष्टाम् ॥

The following sûtra requires अङ् in the Aorist of सृ ॥

२३८२। सर्तिशास्त्यर्तिभ्यश्च। ३। १। ५६ ॥

एभ्यश्च्लेरङ् स्यात्कर्तरि लुङि। इह लुग्विकरणस्य शासिनाऽऽसाहचर्यात् 'सर्त्यर्ती' जौहोत्यादिकावेव गृह्येते। तेन भ्वादेर्नाङ्। धात्वन्तरे तु 'पाघ्राध्मा-' (२३६०) इति धौतिः धावादेशः। धावति ॥

2382 After the verbs सृ 'to go,' शास 'to order,' and ऋ 'to go,' अङ् is the substitute of च्लि in the Parasmaipada as well as in the Atmanepada

NOTE —Thus असरत् 'he went,' अशिषत् 'he ordered,' आरत् 'he went' This sutra has been separately enunciated in order to make the rule applicable to Atmanepada, as समरन्त (I 3 29) The च in the text is for the sake of drawing the anuvritti of the phrase 'In the Parasmaipada' of the last sûtra, into the present and its anuvritti will extend to future sûtras also

The roots सर्ति and अर्ति here being read along with the शप्—elided root शास, mean the Juhotyâdi roots सृ and ऋ and not the सृ and ऋ of the Bhvadi class Therefore in the Bhvâdi there is no अङ् Aorist

When the root √Sṛi means to move quickly, it is replaced by धौ in conjugational tenses by S 2360 As धावति ॥

982. √Sṛi to go, to move. *Pre* सरति । *Per* ससार । सस्रतुः । सस्रुः । ससर्थ । सस्रथुः । सस्र । ससार । ससर । सस्रिम । As this root is specifically mentioned in the Krâdi rule VII 2 13, there is no इट् augment in the Perfect. As ससर्थ । सस्रव । *I Fut* सर्ता । II Fut. सरिष्यति । Imperative सरतु । Imper असरत् । Poten सरेत् । Bene स्रियात् । There is रिङ् for ṛi by VII 4 28 Caus. सारयति । Aor असीसरत् । *Desi* सिसीर्षति । Inten सेस्रीयते । Yañ luk सर्सर्ति । d सर्सर्त । Nouns सृत । सरण । समर । सार । सर्प । सृणि ॥

ऋ ९८३ गतिप्रापणयोः । ऋच्छति ॥

983 √Ri to go. The Present is ऋच्छति । The ऋ is replaced by ऋच्छ by S 2360. In the Perfect there is Guna by the following

२३८३ । ऋच्छत्यृताम् । ७ । ४ । ११ ॥

तौदादिकस्य ऋच्छेर्ऋधातोर्ऋतां च गुणः स्याल्लिटि । णलि परत्वाद्वृद्धिः । आर । आरतुः । आरुः ॥

2383 There is guna in the Perfect of √ऋच्छ, of the Tudadi class, and of √ऋ and roots ending in long ॠ ।

NOTE —As आनर्च्छ, आनर्च्छतुः आनर्च्छुः from ऋच्छ, आर, आरतुः, आरुः from ऋ, and नि शशरतुः, नि शशरुः, नि जगरतुः, नि जगरुः from शॄ and गॄ । ऋच्छ not having light vowel in the penultimate, would not have received guna by VII 3 86, this sûtra ordains it, roots in long ॠ never receive guna, but इर substitution, this ordains guna. The Vriddhi of VII 2 115 supersedes this rule, within its own jurisdiction, a prior superseding the posterior as निशशार, नि जगार ॥

Thus ऋ + णल् = अर + णल् । *Now there is Vriddhi of the penultimate* अ by VII 2 116, and with reduplication we get आर । Thus 3rd S आर । D आरतुः । Pl आरुः ॥

In the 2nd Per S the इट् augment is compulsory by the following sutra.

२३८४ । इडत्त्यर्तिव्ययतीनाम् । ७ । २ । ६६ ॥

'अद्' 'ऋ' 'व्यञ्' एभ्यस्थलो नित्यमिट् स्यात् । आरिथ । अर्ता । अरिष्यति । ऋच्छतु । आर्च्छत् । आर्च्छीत् ॥

2384 The affix थल् gets always the augment इट् after अद्, ऋ and व्यञ् ॥

NOTE — As चारिथ, चारिय, and म चिच्चिय। The root च्येञ is not changed to च्या (VI 1 46) in the Perfect By VII 2 63, the roots चद् and च्ये would have optionally been सेट्, and च never, therefore, the present sûtra makes the इट् augment compulsory The इट् is repeated in the aphorism for the sake of clearness, the rule could have stood without it, for the anuvritti of optionally' could not have run into it from the last sûtra: for if it was an optional sûtra, the enumeration of चद् and च was useless, as they were already provided for by VII 2 63 Therefore, this sûtra makes an invariable rule Thus चारिथ ॥

983 √Ri to go, 2 to obtain Pre ऋच्छति। I Fut अर्ता। II Fut अरिष्यति। Imperative ऋच्छतु। Imper. आर्च्छत्। Poten ऋच्छेत्। Bene अर्यात्। Aorist आर्षीत्। आर्ष्टाम्। Caus अर्पयति (VII 3, 36) Aor मा भवानर्पिपत्। Desi अरिरिषति। Inten अरार्यते। Yan luk अरर्ति or अरियर्ति or अरर्तीति। D अरृतः or अरियृतः। Pl अरतति। 2nd S अर्षि or अरियर्षि। 1st S अर्मि or अरियर्मि। D अरृवः or अर्यृवः। 1l अरृमः or अर्यृमः। Nouns अर्य। आर्य। आरी। अरित्रम्। अायम्। ऋत। अक। अर्ण। अरडः। अर्भ। अर्च। ऊर्मि। अर्या। अरणि। अरण। ऋतु। अरर। इरिणा। अर्ण। अर्णव।

गृ ९८४, घृ ९८५ सेचने। गरति। गरतु। जगार। जगर्थ। जघ्रिव। रिङ्। घ्रियात्। अगार्षीत्।

984 √Gri, 985 √Ghri to sprinkle Pre गरति। Per जगार। जगतु। जगर्थ। जघ्रिव। I Fut गर्ता। II Fut गरिष्यति। Imperative गरतु। Imper अगरत्। Poten गरेत्। Bene ग्रियात्। There is रिङ् by VII 4 28 Aorist अगार्षीत्। Caus गारयति। Aorist अजीगरत्। Desi जिगीर्षति। Inten जेग्रीयते। Yan luk जार्गर्ति। Noun गरः ॥

985 √Ghri to sprinkle Pre घरति। Nouns घर्त। घृणा। घम ॥

ध्वृ ९८६ हूर्छने।

986 √Dhvri, to bend 2 to Kill Pre ध्वरति ॥

स्रु ९८७ गतौ। सुस्राव। सुस्रुव। स्रूयात्। 'णिश्रि—' (२३१२) इति चङ्। लघूपधगुणादन्तरङ्गत्वादुवङ्। असुस्रुवत् ॥

987 √Sru to go, to move The motion must however be of liquids As स्रवति घृतम् 'The butter flows' Pre स्रवति। Per सुस्राव। सुस्रुवतु। सुस्रोथ। सुस्रुव। I F स्रोता। II Fut स्रोष्यति। Imperative स्रवतु। Imper अस्रवत्। Poten स्रवेत्। Bene स्रूयात्। Caus स्रावयति। Aor असुस्रुवत्। or असिस्रवत्। (VII 4 81) The aorist takes चङ् by S 2312 There is no guna caused by S 2189 as उवङ् is antaranga and supersedes guna Des सुस्रूषति। Inten सोस्रूयते। Yan luk सोस्रोति। D सोस्रुतः। Pl सोस्रुवति। Nouns आस्राव। स्रुक। स्रोत ॥

षु ९८८ प्रसवैश्वर्ययोः। प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम्। सुषोथ—सुषुविथ। सोता ॥

988 √Shu to permit, to be glorious

The word प्रसव here means to permit, to approve to command, as in the sentence देवस्य त्वा सवितु प्रसवे ॥

The Perfect 2nd S is सुषोथ। or सुषुविथ। 1st d सुषुविव। First Future सोता ॥
In the Aorist the following sutra applies

२३८५। स्तुसुधूञ्भ्यः परस्मैपदेषु। ७।२।७२ ॥

एभ्य सिच इट् स्यात्परस्मैपदेषु। असावीत्। पूर्वोत्तराभ्यां निर्देशा बाहुवर्णात्तुनोतेरेव ग्रहणमिति पञ्चे असोषीत ॥

2385. The सिच् of the s Aorist gets the वृद् in the Parasmaipada after the roots स्तु, सु and धूञ् ॥

As अस्तावीत्, असावीत्, अधावीत् । But अस्तोष्ट, असोष्ट, अधोष्ट or अधविष्ट in Atmanepada. Exception to VII. 2. 10 and 44.

The root स्तु, has an indicatory ञ्, as it is read in the Adâdi class as ष्टुञ्, स्तुतौ, (No. 32). the root धूञ्, has also an indicatory ञ्, therefore the root सु, of this sûtra, according to some, refers to षुञ्, having an indicatory ञ् because it is read in the company of two roots one before and one after, each of which has an indicatory ञ् । According to them the present is confined to the षुञ् of the Svâdi class. Therefore the Aorist would be असौषीत् of this Bhvâdi √su, and असावीत् of the the Svâdi √su.

षु ९८८ प्रसवैश्वर्ययोः । प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम् । सुषोथ–सुषुविथ । सोता ॥

988. √Shu, Pre. सवति । Per. सुषाव । सुषुवतुः । सुषोथ । सुषुविथ । सुषुविम । I Fut. सोता । Aorist, असावीत् or असौषीत् । Pass सूयते । Aor. असावि । Desi. सुसूषति । Inten. सोषूयते । Yañ luk सोषोति । Past. Part. Pass सुतः । Ger. सुत्वा । Noun. सवनम् ॥

श्रु ९८९ श्रवणे ।

989. √Śru to hear.

In conjugating this root the following sûtra applies.

२३८६ । श्रुवः शृ च । ३ । १ । ७४ ॥

श्रुवः शृ इत्यादेशः स्यात्, श्नुप्रत्ययश्च । शपोऽपवादः । श्नोर्ङित्त्वात्तिगुणो न । शृणोति । शृणुतः ॥

2386 And शृ is the substitute of श्रु, and there is the affix श्नु after it, when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows.

This debars the Bhu Class vikarana शप् । As the vikarana श्नु is ङित् (as it has no indicatory प् I. 2. 4.), there is no guna of the vowel of the root. Thus श्रु + श्नु + तिप् = शृ + नु + ति = शृणोति he hears', शृणुतः 'they two hear'.

In forming the plural, the following sûtra applies.

२३८७ हुश्नुवोः सार्वधातुके । ६ । ४ । ८७ ॥

जुहोतेः श्नुप्रत्ययान्तस्यानेकाचोऽसंयोगपूर्वोवर्णस्य यणस्यादजादौ सार्वधातुके । हुश्नुवोरिति किम् । शृण्वन्ति । शृणोमि । शृण्वः—शृणुवः । शृण्मः—शृणुमः । शुश्रोथ । शुश्रुव । शुश्रु । शृणुयात् । शृणुयात् । श्रूयात् । अश्रौषीत् ॥

2387. The semi-vowel व् is substituted for the उ of हु, and for that of नु (the characteristic of the fifth class roots), before a sârvadhâtuka affix (III. 4. 113) beginning with a vowel, when the stem consists of more than one syllable and the उ is not preceded by a conjunct consonant.

NOTE.—Thus हु—जुह्वति, जुह्वतुः, अजुह्वुः so also with नु—as सुन्वन्ति, सुन्वन्तु । असुन्वन् । Why do we say "of हु and श्नु formed stems"? Observe योयुवति, रोरुवति from Intensive bases, by the elision of the यङ् affix. The यङ् elided is in the

secular literature also, by the implication (jñâpaka) of this aphorism, for no counter-example can be formed of a root consisting of more than one syllable and ending in उ, not preceded by a conjunct consonant and followed by a Sârvadhâtuka affix, unless the Intensive roots with the elision of यङ् be taken. Nor can we get examples from the Chhandas, for the preceding rule applies only to ârdhadhâtuka affixes. Why do we say before a Sârvadhâtuka? Observe लुलुवतुः, लुलुवुः (VI. 4, 77) So also not in आप्नुवन्ति and राध्नुवन्ति as the उ is preceded by a conjunct consonant.

This debars the उवङ् substitute. Thus श्रु + नु + अन्ति = शृण्वन्ति (and not शृणु वन्ति).

989. √Śru to hear. Pre. शृणोति । शृणुतः । शृण्वन्ति । शृणोषि । शृणुथः । शृणुथ । शृणोमि । शृणुव. or शृण्वः । शृणुमः or शृण्मः । With सं the root is âtmanepadi. As संशृणुते । D. संशृण्वाते । P. संशृण्वते । Per. शुश्राव । A संशुश्रुवे । शुश्रुवतुः । शुश्रोथ । शुश्रुव । शुश्रुम । I Fut. श्रोता । A संश्रोता । II Fut. श्रोष्यति । A संश्रोष्यते । Imperative शृणोतु । A संशृणुताम् । शृणु । शृणवानि । Imper. अशृणोत् । अशृणुताम् । A समशृणुत । Poten. शृणुयात् । A. संशृण्वीत । Bene. श्रूयात् । A. संश्रोषीष्ट । Aorist. अश्रौषीत् । A. समश्रोष्ट । Caus श्रावयति । Aor. अशिश्रवत् or अशुश्रवत् (VII 4. 81. S. 2578). Desi. शुश्रूषते । Inten. शोश्रूयते । Yan luk. शोश्रवीति or शोश्रोति । Per. Part. Parasmai, शुश्रुवान् । Nouns श्रुतिः । श्रवण । श्रोत्र । श्रवः । श्रोणि ॥

ध्रु ९९० स्थैर्ये । ध्रवति । अयं कुटादौ गत्यर्थोऽपि ॥

990. √Dhru to be firm or fixed. This root is read in the Kuṭâdi sub-division also, where it has the sense of motion Pre. ध्रवति । Per. दुध्राव । दुध्रुवतुः । दुध्रोथ or दुध्रुविथ । Noun. ध्रुव ॥

दु ९९१, द्रु ९९२ गतौ । दुदोथ–दुदविथ । दुद्रुविथ । दुद्रोथ । दुद्रुव 'णिश्रि–' (२३१२) इति चङ् । अदुद्रुवत् ॥

991. √Du, 992 √Dru to go, move Pre. दवति । Per. दुदाव । दुदुवतुः । दुदोथ or दुदविथ । दुदुविथ । I Fut. दोता । Nouns. दवः । सदावः । दूनः । दूतः ॥

992. √Dru, to go, move Pre. द्रवति । Per. दुद्राव । दुद्रुवतुः । दुद्रोथ । दुद्रुव । I Fut. द्रोता । II Fut. द्रोष्यति । Aor. अदुद्रुवत् । The चङ् affix is used here. (S 2312) Caus द्रावयति । Aorist अदुद्रवत् or अदिद्रवत् (VII. 4 81. S. 2578) Desi दुद्रूषति । Inten. दोद्रूयते । Yan luk दोद्रोति । *Nouns* द्रावः । द्रविणम् । हरिद्रुः ॥

जि ९९३, ज्रि ९९४ अभिभवे । अभिभवो न्यूनीकरणं न्यूनीभवनं च । आद्ये सकर्मकः । शत्रूञ्जयति । द्वितीये त्वकर्मकः । 'अध्ययनात्पराजयते' । अध्येतुं ग्लायतीत्यर्थः । 'विपराभ्यांजेः' (२६८५) इति तङ् । 'पराजेरसोढः' (५८९) इत्यपादानत्वम् ॥

993. √Ji 994, √Jri to conquer, overcome. The word abhibhava means both to conquer and to be conquered In the first sense, the root is Transitive. As शत्रून् जयति 'he conquers the enemies.' In the second sense it is Intransitive. As अध्ययनात् पराजयते which means he is tired of or weary of study. It is atmanepadi because of S 2685, The object takes the ablative case by S. 589. Pre. जयति । Per. जिगाय । See जि already given before. Nouns –धनञ्जयः । शत्रुजित् ॥

2385. The सिच् of the s Aorist gets the वृद्धि in the Parasmaipada after the roots स्तु, सु and धूञ् ॥

As अस्तावीत्, असावीत्, अधावीत् । But अस्तोष्ट, असोष्ट, अधोष्ट or अधविष्ट in Atmanepada. Exception to VII. 2. 10 and 44.

The root स्तु, has an indicatory ञ्, as it is read in the Adâdi class as ष्टुञ्, स्तुते, (No. 32): the root धूञ्, has also an indicatory ञ्, therefore the root सु, of this sûtra, according to some, refers to षुञ्, having an indicatory ञ् because it is read in the company of two roots one before and one after, each of which has an indicatory ञ । According to them the present is confined to the षुञ् of the Svâdi class. Therefore the Aorist would be असोषीत् of this Bhvâdi √su, and असावीत् of the the Svâdi √su,

षु ९८८ प्रसवैश्वर्ययोः । प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम् । सुषोथ–सुषविथ । सोता ॥

988. √Shu, Pre. सवति । Per. सुषाव । सुषुवतुः । सुषोथ । सुषविथ । सुषुविम । I Fut. सोता । Aorist. असावीत् or असोषीत् । Pass. सूयते । Aor. असावि । Desi. सुसूषति । Inten. सोषूयते । Yañ. luk सोषोति । Past. Part. Pass. सुतः । Ger. सुत्वा । Noun. सव्यम् ॥

श्रु ९८९ श्रवणे ।

989. √Śru to hear.

In conjugating this root the following sûtra applies.

२३८६ । श्रुवः शृ च । ३ । १ । ७४ ॥

श्रुवः शृ इत्यादेशः स्यात्, श्नुप्रत्ययश्च । शपोऽपवादः । श्नोर्ङित्वादत्र गुणो न । शृणोति । शृणुतः ॥

2386. And शृ is the substitute of श्रु, and there is the affix श्नु after it, when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows.

This debars the Bhu Class vikaraṇa शप् । As the vikaraṇa श्नु is ङित् (as it has no indicatory प् I. 2 4.), there is no guṇa of the vowel of the root. Thus श्रु + श्नु + तिप् = शृ + नु + ति = शृणोति he hears', शृणुतः 'they two hear'.

In forming the plural, the following sûtra applies.

२३८७ हुश्नुवोः सार्वधातुके । ६ । ४ । ८७ ॥

जुहोतेः श्नुप्रत्ययान्तस्य चानेकाचोऽसंयोगपूर्वोवर्णस्य यण् स्यादजादौ सार्वधातुके । शृण्वन्ति । शृणोषि । शृणथः—शृणुथः । शृणथ—शृणुथ । शृणोमि । शृणुवः । शृणुमः । शृणुयात् । श्रूयात् । अश्रौषीत् ॥

2387. The semi-vowel व् is substituted for the उ of हु and for that of श्नु (the characteristic of the fifth class roots), before a sârvadhâtuka affix (III. 4. 113) beginning with a vowel, when the stem consists of more than one syllable and the उ is not preceded by a conjunct consonant.

NOTE.—Thus हु—जुह्वति, जुह्वतुः; अजुह्वन् so also with श्नु—as सुन्वन्ति, सुन्वन्तु । असुन्वन् । *Why do we say "of* हु *and* श्नु *formed stems"? Observe* योयुवति, रोरुवति *from Intensive bases, by the elision of the* यङ् *affix. The* यङ् *elided is in the*

secular literature also, by the implication (jnâpaka) of this aphorism, for no counter-example can be formed of a root consisting of more than one syllable and ending in उ, not preceded by a conjunct consonant and followed by a Sârvadhâtuka affix, unless the Intensive roots with the elision of यङ् be taken Nor can we get examples from the Chhandas, for the preceding rule applies only to ârdhadhâtuka affixes Why do we say before a Sârvadhâtuka? Observe लुलुवतुः लुलुवुः (VI. 4. 77) So also not in आप्नुवन्ति and राध्नुवन्ति as the उ is preceded by a conjunct consonant.

This debars the उवङ् substitute. Thus श्र + नु + अन्ति = शृण्वन्ति (and not शृणु वन्ति)

989. √Śru to hear Pre शृणोति । शृणुतः । शृण्वन्ति । शृणोषि । शृणुथः । शृणुथ । शृणोमि । शृणुव or शृण्वः । शृणुमः or शृण्मः । With सं the root is âtmanepadi As संशृणुते । D संश्रूयते । P. संश्रूयते । Per. शुश्राव । A संशुश्रुवे । शुश्रुवतुः । शुश्रोथ । शुश्रुव । शुश्रुम । I Fut श्रोता । A संश्रोता । II Fut श्रोष्यति । A संश्रोष्यते । Imperative शृणोतु । A संशृणुताम् । शृणु । शृणवानि । Imper अशृणोत् । अशृणुताम् । A समशृणुत । Poten शृणुयात् । A संशृण्वीत । Bene श्रूयात् । A संश्रोषीष्ट । Aorist अश्रौषीत् । A. समश्रोष्ट । Caus श्रावयति । Aor अशिश्रवत् or अशुश्रवत् (VII 4 81 S. 2578) Desi. शुश्रूषते । Inten. शोश्रूयते । Yan luk. शोश्रवीति or शोश्रोति । Per. Part. Parasmai. शुश्रुवान् । Nouns श्रुति । श्रवण । श्रोत्र । श्रव । श्रोत्रिय ॥

ध्रु ९९० स्थैर्ये । ध्रवति । अयं कुटादौ गत्यर्थोऽपि ॥

990 √Dhru to be firm or fixed This root is read in the Kuṭâdi sub division also, where it has the sense of motion Pre ध्रवति । Per दुध्राव । दुध्रुवतुः । दुध्रोथ or दुध्रुविथ । Noun ध्रुव ॥

दु ९९१, द्रु ९९२ गतौ । दुद्रोथ–दुद्रविथ । दुदुविथ । दुद्राय । दुद्रुव 'श्रिश्रि–' (२३१२) इति चङ् । अदुद्रुवत् ॥

991 √Du, 992 √Dru to go, move Pre. दवति । Per, दुदाव । दुदुवतु । दुदोथ or दुदविथ । दुदुविथ । I Fut दोता । Nouns दव. । सदाव । दून । दूत. ॥

992 √Dru, to go, move Pre द्रवति । Per, दुद्राव । दुद्रुवतु । दुद्रोथ । दुद्रुव । I Fut द्रोता । II Fut द्रोष्यति । Aor अदुद्रुवत् । The चङ् affix is used here (S 2312) Caus द्रावयति । Aorist अदुद्रवत् or अदिद्रवत् (VII 4 81 S. 2578) Desi दुद्रूषति । Inten दोद्रूयते । Yañ luk दोद्रोति । Nouns द्रोण । द्रविणम् । अद्रिः ॥

जि ९९३, ज्रि ९९४ अभिभवे । अभिभवो न्यूनीकरणं न्यूनीभवनं च । आद्ये सकर्मकः । शत्रुञ्जयति । द्वितीये त्वकर्मकः । 'अध्ययनात्पराजयते' । ग्लायतीत्यर्थः । 'विपराभ्यां जेः' (२६८५) इति तङ् । 'पराजेरसोढः' (५८९) इत्यपादानत्वम् ॥

993 √Ji 994, √Jri to conquer, overcome The word abhibhava means both to conquer and to be conquered In the first sense, the root is Transitive. As शत्रुञ्जयति 'he conquers the enemies' In the second sense it is Intransitive. As अध्ययनात् पराजयते which means he is tired of or weary of study. It is atmanepadi because of S. 2685 The object takes the ablative case by S 589. Pre. जयति । Per. जिगाय । See जि already given before. Nouns –धनञ्जय । शत्रुजित् ।

994 √Jri, to conquer. Pre. जुयति । Per जिज्राय । जिज्रयतुः । जिज्रयिथ or जिज्रेथ । जिज्रियिव । I Fut ज्रेता । II. ज्रेष्यति । Imperative. ज्रयतु । Imper अज्रयत् । Poten. ज्रयेत । Bene ज्रीयात । Aorist. अज्रैषीत् । Caus. ज्रापयति । Aor अजिज्रपत् । Desi जिज्रीषति । Inten जेज्रीयते ॥

जु ९९५ इति सौत्र धातुः, अयं गत्यर्थः, वेगवचन इत्यपरे ।

995 √Ju, to go, to move quickly. It is not in the Dhâtupatha, but it is a Sûtra root. Pre जवति । Caus जावयति । Aor. अजीजवत् । (VII. 4. 80 S. 2577) Nouns जवनम् । जूः । जवः । जूतिः ॥

Here ends this subsection.

SUB SECTION.

अथ डीङन्ता ङितः ॥

Now the roots up to डीङ्, (No. 1017) are ङित: and Atmanepadi.

ष्मिङ् ९९६ ईषद्धसने । स्मयते । सिष्मिये । सिष्मियिढ्वे=सिष्मियिध्वे ॥

996 √Smi, to smile Pre स्मयते । Per. सिष्मिये । सिष्मियिढ्वे (°ध्वे) । सिष्मिये । सिष्मियिढ्वे । I. Fut. स्मेता । II Fut· स्मेष्यते । Imperative. स्मयताम् । Imper. अस्मयत । Poten स्मयेत । Bene स्मेषीष्ट । Aorist अस्मेष्ट । Caus स्मापयते । Aor. असिष्मपत् । Desi सिस्मयिषते । Inten सेष्मीयते । Yan luk, सेष्मेति । Past, Part, Pass. स्मितः । Ger, स्मित्वा । Noun स्मेरम ॥

गुङ् ९९७ अव्यक्ते शब्दे । गवते जुगुवे ॥

997. √Gun, to speak indistinctly. Some read √घुङ् धारणे after this root is wrong Pre गवते । Per. जुगुवे । जुगुविवे । जुगुविढ्वे । I Fut गोता । II Fut. गोष्यते । Imperative गवताम् , Imper अगवत । Poten. गवेत । Bene. गोषीष्ट । Aorist. अगोष्ट । Condi. अगोष्यत । Caus गावयति । Aor. अजूगवत् । Desi. जुगूषते । (VI 4. 16. S. 2614) Inten जोगूयते । Yan luk, जोगोति । Past Part. Pass गुतः । Ger. गुत्वा । Nouns गोत्रम् । गवाक्ष । गवलम ॥

गाङ् ९९८ गतौ । गाते । गाते । गाते । इट एत्वे कृते वृद्धिः । गे । लङ इटि । अगे । गेत । गेयाताम् । गेरन् । गासीष्ट । 'गाङ्कुटादिभ्यः--' (२४६१) इति सूत्र इङादेशस्यैव गाङो ग्रहणं न त्वस्य । तेनाङित्वात् 'घुमास्था--' (२४६२) इतीत्वं न । अगास्त । अदादिकोऽयमिति हरदत्तादयः । फले तु न भेदः ॥

998 √Gân, to go.

It is thus conjugated, गा + शप् + ते = गा + अ + ते = गाते । The dual is गा + शप् + आते = गाते । The Plural is गा + शप् + अ = गा + अ + अते (VII. 1. 5. S 2258) = गाते । In the dual गा + शप् becomes by coalescence गा for the rule of सवर्णदीर्घ being antaranga applies first, and so the rule VII. 2. 81. S 2235 finds no scope, for there remains no longer any आ which is a portion of a ङित् affix. In the First Person Singular the affix इट् is changed to ए, and we have गा + शप् + ए = गा + अ + ए = गा + ए = गे ॥

In the First Person Imperfect we have अगा + इ = अगे by VI. 1. to 87, S 69. The Benedictive is गासीष्ट । The sûtra गाङ्कुटादिभ्यः (S. 2461) refers to that √गा which is the substitute of √इङ्; and not to this √गा । Therefore this √गा is not ङित्, and consequently the sutra घुमास्था &c, (S. 2462) does not apply, and so there is no ई । In other words the form is not गेयात् ॥

According to Haradatta (See Padamanjari on III. 2 8, गापोष्टक्) this root belongs to the Adâdi class. This makes no difference however in the ultimate result. *Quere.* What is the necessity of reading it in the Bhuâdi list.

998 √Gâṅ to go Pre. गाते । गाते । गाते । गासे । गाथे । गाध्वे । गे । गावहे । गामहे। Per. जगे। जगाते। जगिषे । जगिध्वे । जगे । जगिवहे । I Fut. गाता । II Fut. गास्यते । Imperative गाताम् । गाताम । गाताम । गास्व । गै । गावहै । गामहै । Imper. अगात । अगाताम् । अगात । अगाथाः। अगे। अगावहि। Poten गेत । गेयाताम । गेरन् । गेथाः । गेय । Bene. गासीष्ट । Aorist अगास्त । अगासाताम । अगासत । अगास्थाः । अगासि । Caus. गापयति । Aor. अजीगपत् । Desi. जिगासते । Inten. जेगीयते ॥

कुङ् ९९९, घुङ् १०००, उङ् १००१, ङुङ् १००२, खुङ् १००३ शब्दे । अन्ये तु 'उङ्कुङ्खुङ्गुङ्घुङ्ङुङ्' इत्याहुः । कवते । चुकुवे । घवते । अवते । ऊवे ॥'× धात्वादाङ्गं बलीयः ×' इत्युवङ् । ततः सवर्णदीर्घः । ओता । ओष्यते । ओषीष्ट । औष्ट । ङवते । ङुङुवे । ङोता ॥

999. √Kuṅ, 1000 √Ghuṅ, 1001 √Uṅ, 1002 √ṅuṅ, 1003 √Khuṅ to sound, make an indistinct noise. Others read it as Uṅ-Kuṅ Khuṅ-Guṅ Ghuṅ ṅuṅ Pre कवते । Per. चुकुवे ॥

1000. √Ghuṅ 'to sound, make an indistinct noise' Pre. घवते । Per. जुघुवे ।

1001 √*Uṅ to sound. Pre* अवते । अवसे । *Per.* ऊवे । *Here there is* उवङ्, *on* the maxim "a rule of aṅga or stem is stronger than that relating to a letter." See S. VI. 4. 78. S 2290. Thus उ + उवङ् = ऊव *by the rule of lengthening of* homogenous letters. I Fut. ओता । II Fut. ओष्यते । Imperative अवताम् । Imper. आवत । Poten अवेत । Bene. ओषीष्ट । Aorist. औष्ट । Caus. आवयति । *Aor* मा भवा नविषत् । Desi ऊविषते ॥

1002. √ṅuṅ to sound Pre. ङवते । *Per.* ङुङुवे । *I Fut.* ङोता ॥

1003 √Khuṅ to sound. Pre. खवते । Per. चुखुवे । I Fut खोता ॥

च्युङ् १००४, ज्युङ् १००५, प्रुङ् १००६, प्लुङ् १००७ गतौ । 'क्लुङ्' इत्येके ॥

1004 √Chyuṅ, 1005. √Jyuṅ, 1006 √Pruṅ, 1007 √Pluṅ 'to cause to go away.' Some read √Kluṅ also here Pre. च्यवते । Per. चुच्युवे । चुच्युविषे । चुच्युविध्वे । चुच्युवे । I Fut च्योता । II Fut च्योष्यते । Imperative च्यवताम् । Imper. अच्यवत । Poten. च्यवेत । Bene च्योषीष्ट । Aorist अच्योष्ट । Condi. अच्योष्यत । Caus. च्यावयति । Aor. अचुच्यवत् or अचिच्यवत् (VII. 4 81 S. 2578). Desi. चुच्यूषते । Inten. चोच्यूयते । Yaṅ luk चोच्योति । Nouns. च्यवनम् । च्योत्रम् ॥

1005. √Jyuṅ to go near, to approach Pre. ज्यवते । Per. जुज्युवे । I Fut ज्योता ॥

1006. √Pruṅ to go, move, jump Pre. प्रवते । Per. पुप्रुवे । I Fut. प्रोता । Caus प्रावयति । Aorist अपिप्रवत् or अपुप्रवत् (VII. 4. 81 S 2578)

1007. √Pluṅ to float, swim, to leap, jump &c. Pre प्लवते । Per पुप्लुवे । Caus. प्लावयति । Aorist अपिप्लवत् or अपुप्लवत् (VII 4 81. S. 2578)

रुङ् १००८ गतिरेषणयोः । रेषणं हिंसा । रुरुवे । रवितासे ॥

1008 √Ruṅ 1 to go, to move 2 to hurt, kill, injure, Pre. रवते । Per. रुरुवे । रवितासे । Caus. रावयति ॥

आम् (Periphrastic Perfect) as taught in III. I. 37. The substitute दिगि debars reduplication according to the Kâśikâ.

In forming the aorist the following sûtra applies.

२३८९ । स्थाघ्वोरिच्च । १ । २ । १७ ॥

अनयोरिदादेशः स्यात् सिच्च कित्स्यात् । अदित । अदिथाः । अदिषि ॥

2389. The affix *sich* before the Atmanepada affixes, is *kit* after *sthâ* "to stand" and *ghu* (I. 1, 20) verbs, and these verbs change their आ into इ before these terminations.

Note : The roots स्था 'to stand,' दा 'to give,' धा 'to place' दे 'to pity' धे 'to feed' दो 'to cut' change their vowels into इ before the terminations of the Aorist of the Atmanepada ; and those terminations are also *kit*. As उपास्थित, 'he worshipped' उपास्थिषाताम् उपास्थिषत ; अदित 'he gave' अधित 'he fed.'

The root देङ् is ghu So its Aorist is अदित । 2nd S अदिथाः । 1st S. अदिषि ॥

1011. √Deṅ to protect, cherish. Pre दयते । Per. दिग्ये । दिग्याते । दिग्यिरे । दिग्ये I Fut. दाता । II Fut. दास्यते । Imperative दयताम् । Imper. अदयत । Poten दयेत । Bene. दासीष्ट । Aorist अदित । Ger. प्रदाय ॥

श्यैङ् १०१२ गतौ । श्यायते । शश्ये ॥

1012. √Śyaṅ to go, move. Pre श्यायते । Per. शश्ये । शश्याते । शश्यिरे । I Fut. श्याता । II Fut श्यास्यते । Imperative श्यायताम् । Imper अश्यायत । Poten. श्यायेत । Bene. श्यासीष्ट । Aorist अश्यास्त । Caus. श्याययति । Aor. अशिश्यपत् । Desi. शिश्यासते । Inten. शाश्यायते । Yan luk शाश्याति । Ger. प्रश्याय । Nouns शीत 'fat,' शीनः or श्यानः

प्यैङ् १०१३ वृद्धौ । प्यायते । पप्ये । प्याता ॥

1013 √Pyaṅ, 1014 √traṅ to grow, increase, swell Pre. प्यायते । Per. पप्ये I Fut. प्याता ॥

त्रैङ् १०१४ पालने । त्रायते । तत्रे ॥

1014 √Traṅ to protect, cherish Pre. त्रायते । *Per* तत्रे । *Past Part. Pass.* त्रातं । त्राणं ॥

पूङ् १०१५ पवने । पवते । पुपुवे । पविता ॥

1015 √Pûṅ to cleanse, purify Pre. पवते । Per पुपुवे । I Fut. पविता । II Fut. पविष्यते । Imperative पवताम् । Imper अपवत । Pote. पवेत । Bene. पविषीष्ट । Aorist. अपविष्ट । Caus. पावयति । Aor. अपीपवत् । Desi. पिपविषते । Inten. पोपूयते । Yan luk पोपोति । Past Part. Pass. पूतम् । पवितम् । Past Part. Act. पूतवान् । पवितवान् । Ger. पवित्वा or पूत्वा । Nouns पोत्रम् 'mouth of a hog.' पवित्रम् 'sacred grass.

मूङ् १०१६ बन्धने । मवते ॥

1016 √Mûṅ to bind, fasten, tie, Pre मवते । Per. मुमुवे । I Fut. मविता । Caus. मावयति । Aorist अमीमवत् (VII 4 80 S 2577). Desi. मुमूषते । Ger मूत्वा ॥

डीङ् १०१७ विहायसा गतौ । डयते । डिड्ये । डयिता ॥

1017 √Dîṅ 1. to fly, pass through the air. 2. to go. Pre. डयते । Per. डिड्ये । डिड्याते । I Fut. डयिता । II Fut. डयिष्यते । Imperative डयताम् । Imper. अडयत । Pote. डयेत Bene. डयिषीष्ट । Aorist अडयिष्ट । Caus. डाययति Aor. अडीडयत् । Desi. डिडयिषते । Inten. डेडीयते । Yaṅ luk डेडेति । Past Part. Pass. डयितः । Ger. डयित्वा ॥

Here end the Atmanepadi roots.

तॄ १०१८ प्लवनतरणयोः ॥

1018 √Tṛi to float, to cross over

In conjugating this root the following sûtra applies :

√ २३९० । ॠत इद्धातोः । ७ । १ । १०० ॥

ॠदन्तस्य धातोरङ्गस्य इत्स्यात् ॥

+इत्वोत्वाभ्यां गुणवृद्धी विप्रतिषेधेन + । तरति । 'ऋच्छत्यॄताम्' (२३८३) इति गुणः । 'तॄफल-' (२३०१) इत्येत्वम् । तेरतुः । तेरुः ॥

2390 For the final long ॠ of a root, there is substituted इ (I 1 51)

NOTE —As किरति गिरति from कॄ and गॄ of the Tudâdi class आस्तीर्णम् विस्तीर्णम् from स्तॄ, the lengthening is by VIII 2 77 Why do we say of a root ? Observe पितॄणाम् मातॄणाम् । This substitution will apply to Derivative roots also, as चिकीर्षति from कॄ 'to scatter'

Thus तॄ + शप् + ति = तिर + शप + ति । Now applies the following

Vârtika – The rules of इ and उ are set aside by the rules of guṇa and Vṛiddhi, on the maxim that the subsequent debars a preceding rule The general rule that a subsequent debars a precedent would not have applied here, because the इत्व rule being antaranga is stronger than the guna rule Hence the necessity of this vartika Therefore we have तॄ + शप + ति = तर + शप + ति (Guna) = तरति ॥

In the Perfect, the sûtra VII 4 11 S 2383 applies and we have ततार । In the dual, the sutra VI 4 122 S 2301 applies and we have तेरतुः । तेरुः ॥

In the first Future, there is optional lengthening of the इट् by the following

२३९१ । वॄतो वा । ७ । २ । ३८ ॥

वृङ्वृञ्भ्यामॄदन्ताच्चेटो दीर्घो वा स्यान्न तु लिटि । तरीता तरिता । 'अलिटि' इति किम् । तेरिथ । 'हलि च' (३५४) इति दीर्घः । तीर्यात् ॥

2391 The इट् is optionally lengthened after वृङ्, वृञ् and after roots ending in long ॠ except in the Perfect

Thus तरिता or तरीता । Why do we say except in the Perfect ? Observe तेरिथ । Before consonantal affixes there is lengthening (VIII 2 77 S 354) As तीर्यात् ॥

NOTE —As वरिता । वरीता । प्रावरिता । प्रावरीता । ॠकारान्तेभ्य । तरिता । तरीता । आस्तरिता । आस्तरीता । वॄत इति किम् । वरिष्यति । ह्वरिष्यति । अतरीष्येव । ववरिथ । तेरिथ । Why do we say 'after वृ and long ॠ ending roots ? Observe करिष्यति and हरिष्यति ॥

In forming the Aorist the following sûtra applies —

२३९२ । सिचि च परस्मैपदेषु । ७ । २ । ४० ॥

अत्र वॄत इटो दीर्घो न । अतारिष्टाम् ॥

2392 The इट् is not lengthened after वृ and ॠ ending roots, in the s Aorist of the Parasmaipada

As प्रावारिष्टाम् प्रावारिषु, अतारिष्टाम्, from तॄ प्लवनतरणयोः । आस्तारिष्टाम्, आस्तारिषु, from स्तॄञ् आच्छादने, but प्रावरिष्ट, प्रावरीष्ट in the Atmanepada

1018 √Tṛi 1 to float 2 to cross over Pre तरति । Per ततार । तेरतुः । तेरुः । तेरिथ । तेरथुः । तेर । ततार or ततर । तेरिव । तेरिम । *I Fut* तरिता, तरीता । *II Fut*,

नाशिष्यति, नशिष्यति । Imperative नशतु । Imper. अनशत् । Poten नशेत् । Bene. नश्यात् । Aor. अनाशीत्, । अनाशिष्टाम् । अनाशीः अनाशिष्टम् । अनाशिषं । Des. निनाशिषति । निनशिषति । निनशिषति । Inten नानश्यते । Yan luk नानशीति । D नानशीतः । P. नानशति । 2d S. नानशीषि । D. नानशीथः । Imperative नानष्टु or नानशीतात् D. नानष्टाम् P. नानशतु । 2nd S नानशीहि । 1st S नानशानि ॥

अथाष्टावनुदात्तेतः ॥

गुप १०१९ गोपने ।

1019 √Gupa to hide, (to despise according to Maitreya)

तिज १०२० निशाने ।

1020. √Tija to sharpen (to endure or forgive)

मान १०२१ पूजायाम् ।

1021. √Mána to worship, (to ask).

बध १०२२ बन्धने ।

1022. √Badha to bind, (to loathe)

In conjugating these roots, the following three sútras apply.

२३९३ । गुप्तिज्किद्भ्यः सन् । ३ । १ । ५ ॥

2393. After the verbs गुप "to despise" तिज् "to forgive" and कित् "to heal" comes the affix सन् ॥

२३९४ । मान्बधदान्शान्भ्यो दीर्घश्चाभ्यासस्य । ३ । १ । ६ ॥

एभ्यः सन् स्यात् अभ्यासस्येकारस्य दीर्घश्च । 'गुपेर्निन्दायाम्' । 'तिजेः क्षमायाम्' । 'कितेर्व्याधिप्रतीकारे निग्रहे अपनयने नाशने संशये च' । मानेर्जिज्ञासायाम् । बधेश्चित्तविकारे । 'दानेरार्जवे' । 'शानेर्निशाने' ॥ 'अनुबन्धाः –' (२३०४) इति धातुपाठ ॥

2394. The affix सन् comes after the verbs मान 'to honor,' बध 'to bind,' दान 'to cut' and शान 'to whet', and long ई is the substitute of the इ (VII 4 79) of the reduplicative (VI 1 4) syllable.

The stems ending in सन् &c are dhâtus or roots by S 2304 When सन् is added there is reduplication by the following.

✓२३९५ । सन्यङोः । ६ । १ । ९ ॥

सन्नन्तस्य यङन्तस्य च प्रथमैकाचो द्वे स्तोऽजादेस्तु द्वितीयस्य । अभ्यासकार्यम् । गुपिप्रभृतयः किद्भ्य । निन्दाद्यर्थका एवानुदात्तेतः दानशानौ च स्वरितेतौ । एते नित्य सन्नन्ताः । अर्थान्तरे त्वननुबन्धकाश्चुरादयः । अनुबन्धस्य केवलेऽचरितार्थत्वात्सन्नन्तात्तङ् । धातोरित्यविहितत्वात्सनोऽत्र नार्धधातुकत्वम् । तेनेड्गुणौ न । जुगुप्सते । जुगुप्साचक्रे । तितिक्षते । मीमांसते । ममाय । बत्संम । बीभत्सते ॥

2395. Of a non-reduplicate root ending in सन् (Desiderative) or यङ् (Intensive) affixes, there is reduplication of the first syllable if it begins with a consonant, and of the second syllable if the root begins with a vowel

NOTE :—The word सन् यङोः should be construed as genitive dual and not as Locative dual. In the latter case, the meaning would be "when the affixes सन् and यङ् follow, a non reduplicate root is redaplicated" The difficulty would be that while the root alone would be reduplicated, the augment इट would not, as in अटिटिषति, अशिशिषति । The phrase धातोरनभ्यासस्य is understood here also. The reduplication is of the first or second syllable, according as the root has an initial consonant or vowel. Thus पच + सन् (III 1 7) पक्ष reduplicate पिपक्षति (VII. 4 79).

The roots ✓Gupâ &c, with the exception of ✓Kit, when having the senses of 'despising' &c are anudatteta and not otherwise The roots ✓Dan and ✓Śan are svaritet These roots are always found with सन् added to them With out सन् we never find them conjugated either in the Âtmanepada or the Parasmaipada. When they have different meanings from those given to them in the above vârtikas, namely when they have the Dhatupatha meaning of गोपन &c. they are considered to have no indicatory letters attached to them, and then they belong to the Churâdi class Thus ✓Gup to speak is Churadi No. 231, ✓Tij 'to sharpen' No 110, ✓Mana 'to honor' No. 299 ✓Badh 'to bind' No. 14 The Atmanepada affixes are added to the roots ending in सन्, because in the case of these roots having the indicatory letter अ anudatta as final there is no scope for the Atmanepada affixes. For the simple roots गुप &c are never found conjugated as गोपते, and so the Anudatta indicatory अ in गुप &c, does not mean, as it does every where else, that the simple roots ✓Gup &c, should be conjugated in the Atmanepada, but that the san a led root ✓ Gup is to be so conjugated

The affix सन् here is not an Ârdhadhâtuka affix, as it is in the regular Desideratives because this सन् is not ordained to be added to *roots* but to specific *terms* 'gup' 'tij' &c It is only where सन् is added by force of the sutra धातोः (III 1. 7 S 2608) that it is Ardhadhatuka The significant use of the word dhâtoh in III 1 7, while its absence from the two immediately preceding sutras III 1. 5 and 6, shows that the सन् of these two latter sutras is not an Ardhadhatuka affix. Therefore it does not take the augment इट् nor does it cause Guna

As जुगुप्सते he censures or despises', तितिक्षते 'he endures patiently', चिकित्सते 'he heals'. But गोपायति 'he protects', तेजयति 'he sharpens', सूचयति 'he makes a gu.'

When सन् is added, there is reduplication of the root, by VI. 1. 9. Thus, गुप्+सन् = गुगुप् + स (VII 4 62)=जुगुप्स् to which is added the third person singular termination अते=जुगुप्सते ॥

The सन् is to be added only then, when the sense of the desiderative verb is as below : मीमांसते 'he investigates', बीभत्सते 'he loathes', दीदांसते 'he straightens'. शीशांसते 'he sharpens' The verbs given in this and the preceding sûtra, are Desiderative in form, but not in meaning The word 'optionally' in the next sûtra, may be read into this also, whereby the addition of सन् becomes optional. Thus मानयति, बाधयति, दानयति and निशानयति are also valid forms.

Note. The √Gup 'to be agitated,' (Divâdi No 123), and √Gupû 'to protect' (Bhuâdi 422) are not to be taken for the purposes of this sûtra, because √Gup here is read along with √Tij, and therefore it refers to that √Gup of the Dhâtupâtha which is followed by √Tij and which is anudatteta. In fact the anubandhas च in √Gupa √Tija, &c is specially added to these roots in order to make them take âtmanepada affixes For the letter च being anudâtta, makes these √Gup &c âtmanepadi Though √Gup &c are not *full* roots, but root elements, for the full root is gup + san, yet the âtmanepada ordained for the element applies to the root also, on the maxim अवयवे कृतं लिङ्गं समुदायस्य विशेषकं भवति । (See Kâsikâ I 3 62) For if a mark (such as the anudâtta च in √Gupa) finds no scope in the part, it qualifies the whole, because scope must be given to it. Therefore though the simple root element √Gupa cannot be conjugated in the Atmanepada, the full root √Jugupsa is Atmanepadi by virtue of *the indicatory anudâtta anubandha* च *of* √*Gup.*

1019 √Gup, to hide Pre जुगुप्सते । Per जुगुप्सांचक्रे । I Fut जुगुप्सिता II Fut जुगुप्सिष्यते । Imperative जुगुप्सताम् । Imper. अजुगुप्सत । Poten जुगुप्सेत Bene. जुगुप्सिषीष्ट । Aorist अजुगुप्सिष्ट ॥

1020 √Tij to sharpen, whet but here 'to forgive.' Pre तितिक्षते । Per. तितिक्षांचक्रे । I Fut तितिक्षिता । II Fut तितिक्षिष्यते । Imperative तितिक्षताम् । *Imper.* अतितिक्षत । Poten तितिक्षेत । Bene तितिक्षिषीष्ट । Aorist अतितिक्षिष्ट ॥

1021. √Mâna 'to worship' 'to honor,' but here 'to investigate.' Pre. मीमांसते । Per. मीमांसांचक्रे । I Fut मीमांसिता ॥

1022 √Bandha to bind, fasten; but here 'to loathe.' Pre बीभत्सते । Thus बध + सन् + शप्+ते=बबध+सन्+शप+ते=बिबध + स+ते (VII 4 79 S 2317) = बीबध + स+ते (III 1. 6 S 2394) = बीभध+सते (VIII 2 37 S 326)=बीभत्+सते (VIII, 4 55 S 121).

रभ १०२३ राभस्ये । आरभते । आरेभे । रब्धा । रप्स्यते ॥

1023 √Rava to long for, be eager. 2 to embrace. Pre. आरभते । Per. आरेभे । आरेभिषे । आरेभिढ्वे । I Fut आरब्धा । II Fut आरप्स्यते । Imperative. आरभताम् । Imper आरभत । Bene आरप्सीष्ट । Aorist आरब्ध । Caus आरम्भयति । Aor. आररम्भत् । Desi. आरिप्सते । Inten आरारभ्यते । Yan luk आरारम्भीति । आरारब्धि । d आरारब्धे । Pl. आरारभति । लोट् आरारम्भाणि । लङ् । आरारप् । Nouns : आरम्भ । आरम्भणम् । रंभा । रभस ॥

डुलभष् १०२४ प्राप्तौ । लभते ॥

1024. √Dulabhash to get, obtain, Pre. लभते ॥

The stems ending in सन् &c are dhâtus or roots by S 2304. When सन् is added there is reduplication by the following.

✓२३९५ । सन्यङोः । ६ । १ । ९ ॥

सन्नन्तस्य यङन्तस्य च प्रथमैकाचो द्वे स्तोऽजादेस्तु द्वितीयस्य । अभ्यासकार्यम् । गुपिप्रभृतयः किद्विच । निन्दाद्यर्थका एयानुदात्तेतौ दानशानौ च स्वरितेतौ । एते नित्य सन्नन्ताः । अर्थान्तरे त्वनन्यकाश्चुरादयः । अनुबन्धस्य केवलेऽचरितार्थत्वात्सन्नन्तात्तङ् । धातोरित्यविहितत्वात्सनोऽत्रार्धधातुकत्वम् । तेनेड्गुणौ न । जुगुप्सते । जुगुप्साचक्रे । तितिक्षते । मीमांसते । भभाव । चत्वंम । बीभत्सते ॥

2395. Of a non-reduplicate root ending in सन् (Desiderative) or यङ् (Intensive) affixes, there is reduplication of the first syllable if it begins with a consonant, and of the second syllable if the root begins with a vowel.

NOTE —The word सन् यङोः should be construed as genitive dual and not as Locative dual In the latter case, the meaning would be "when the affixes सन् and यङ् follow, a non reduplicate root is reduplicated" The difficulty would be that while the root alone would be reduplicated, the augment इट would not, as in अटिटिषति, अशिशिषति । The phrase धातोरनभ्यासस्य is understood here also. The reduplication is of the first or second syllable, according as the root has an initial consonant or vowel. Thus पच् + सन् (III 1. 7) पच reduplicate पिपक्षति (VII. 4 79).

The roots ✓Gupâ &c, with the exception of ✓Kit, when having the senses of 'despising' &c are anudatteta and not otherwise. The roots ✓Danâ and ✓Sanâ are svaritet. These roots are always found with सन् added to them Without सन् we never find them conjugated either in the Âtmanepada or the Parasmaipada. When they have different meanings from those given to them in the above vârtikas, namely when they have the Dhâtupâtha meaning of गोपन &c. they are considered to have no indicatory letters attached to them, and then they belong to the Churâdi class Thus ✓Gup to speak is Churâdi No. 231, ✓Tij 'to sharpen' No 110, ✓Mana 'to honor' No. 299, ✓Badh 'to bind' No. 14 The Atmanepada affixes are added to the roots ending in सन्, because in the case of these roots having the indicatory letter अ anudatta as final there is no scope for the Atmanepada affixes For the simple roots गुप &c are never found conjugated as गोपते, and so the Anudâtta indicatory अ in गुप &c. does not mean, as it does every where else, that the simple roots ✓Gup &c, should be conjugated in the Atmanepada, but that the san added root ✓Gup is to be so conjugated.

The affix सन् here is not an Ârdhadhâtuka affix, as it is in the regular Desideratives because this सन् is not ordained to be added to roots but to specific terms 'gup' 'tij' &c It is only where सन् is added by force of the sutra धातोः (III 1. 7. S 2608) that it is Ardhadhatuka. The significant use of the word dhâtoh in III. I. 7, while its absence from the two immediately preceding sutras III. 1. 5 and 6. shows that the सन् of these two latter sutras is not an Ardhadhâtuka affix. Therefore it does not take the augment इट् nor does it cause Guna.

As जुगुप्सते 'he censures or despises', तितिक्षते 'he endures patiently', चिकित्सति 'he heals'. But गोपयति 'he protects', तेजयति 'he sharpens', चकेतयति 'he makes a gu.'

When सन् is added, there is reduplication of the root, by VI 1. 9. Thus, गुप्+सन् = जुगुप् + स (VII 4 62)=जुगुप्स् to which is added the third person singular termination अते=जुगुप्सते ॥

The सन् is to be added only then, when the sense of the desiderative verb is as below मीमांसते 'he investigates', बीभत्सते 'he loathes', दीदांसते 'he straightens', शीशांसते he sharpens' The verbs given in this and the preceding sûtra, are Desiderative in form, but not in meaning The word 'optionally' in the next sûtra, may be read into this also, whereby the addition of सन् becomes optional. Thus मानयति, बाधयति, दानयति and निशानयति are also valid forms,

Note The √Gup 'to be agitated,' (Divadi No 123), and √Gupâ to protect' (Bhuâdi 422) are not to be taken for the purposes of this sûtra because √Gup here is read along with √Tij, and therefore it refers to that √Gup of the Dhâtupâtha which is followed by √Tij and which is anudatteta In fact the anubandhas ष in √Gupa √Tija, &c is specially added to these roots in order to make them take âtmanepada affixes For the letter ष being anudâtta, makes these √Gup &c âtmanepadi Though √Gup &c are not *full* roots, but root elements, for the full root is gup + san, yet the atmanepada ordained for the element applies to the root also on the maxim अवयवे कृतं लिङ्गं समुदायस्य विशेषको भवति । (See Kâsikâ I 3 62) For if a mark (such as the anudâtta ष in √Gupa) finds no scope in the part, it qualifies the whole, because scope must be given to it Therefore though the simple root element √Gupa cannot be conjugated in the Atmanepada, the full root √Jugupsa is Atmanepadi by virtue of the indicatory anudâtta anubandha ष of √Gup

1019 √Gup, to hide Pre जुगुप्सते। Per जुगुप्सांचक्रे। I Fut जुगुप्सिता II Fut जुगुप्सिष्यते। Imperative जुगुप्सताम्। Imper अजुगुप्सत। Poten जुगुप्सेत Bene जुगुप्सिषीष्ट। Aorist अजुगुप्सिष्ट॥

1020 √Tij to sharpen whet but here 'to forgive' Pre तितिक्षते। Per. तितिक्षांचक्रे। I Fut तितिक्षिता। II Fut तितिक्षिष्यते। Imperative तितिक्षताम्। Imper. अतितिक्षत। Poten तितिक्षेत। Bene तितिक्षिषीष्ट। Aorist अतितिक्षिष्ट॥

1021, √Mâna 'to worship 'to honor,' but here 'to investigate.' Pre. मीमांसते। Per मीमांसांचक्रे। I Fut मीमांसिता॥

1022 √Bandha to bind, fasten• but here 'to loathe.' Pre बीभत्सते। Thus बध + सन् + शप+ते=बबध+सन्+शप+ते=बिबध + स+ते (VII 4 79 S 2317)= बीबध + स+ते(III 1. 6 S 2394)=बीभध+सते (VIII 2 37 S 326)=बीभत्+सते (VIII. 4 55 S 121)

रभ १०२३ राभस्ये। आरभते। आरेभे। रब्धा। रप्स्यते॥

1023 √Rava to long for, be eager, 2 to embrace Pre. आरभते। Per आरेभे। आरेभिषे। आरेभिवहे। I Fut आरब्धा। II Fut आरप्स्यते। Imperative आरभताम्। Imper आरभत। Bene आरप्सीष्ट। Aorist आरब्ध। Caus आरम्भयति। Aor. आररम्भत। Desi आरिप्सते। Inten आरारभ्यते। Yan luk आरारम्भीति। आरारब्धि। d आरारब्धे। Pl. आरारभति। लोट् आरारम्भाणि। लङ्, आरारद्। Nouns. आरम्भ.। आरम्भणम्। रम्भा। रभस॥

डुलभष् १०२४ प्राप्तौ। लभते॥

'1024. √Dulabhash to get, obtain, Pre लभते॥

ष्वञ्ज १०२५ परिष्वङ्गे ।

1025 √Shvanja to embrace

In conjugating this root, the following sûtra causes the elision of the nasal before the affix शप ॥

२३९६ । दंशसञ्जस्वञ्जां शपि । ६ । ४ । २५ ॥

2396 The nasal of दंश, सञ्ज and स्वञ्ज is elided before the vikarana शप् of the roots of the Bhû class

NOTE Thus दशति, सजति and परिष्वजते for the change of the स of स्वञ्ज to ष see VIII. 3 65

२३९७ । रञ्जेश्च । ६ । ४ । २६ ॥

शेपा शपि नलोप । स्वजते । परिष्वजते । 'श्रन्थिग्रन्थिदम्भिस्वञ्जीनां लिटः कित्वं वा' इति व्याकरणान्तरम् । दम्भतु । 'सस्वजे' इति भाष्यादाहरणादेकदेशानुमत्या इहाप्यापाद्यते । सदेः परस्य लिटि' (२३६१) इति सूत्रे '+ स्वञ्जेरुपसंख्यानम् +' । अतोऽभ्यासात्परस्य षत्वं न । परिषस्वजे-परिषस्वञ्जे । सस्वजिषे—सस्वञ्जिषे । स्वङ्क्ता । स्वङ्क्ष्यते । स्वजेत । स्वङ्क्षीष्ट । प्रत्यष्वङ्क्त 'प्राक्सितात्-' (२२७६) इति षत्वम । परिनिविभ्यस्तु 'सिवादीनां वा-' (२३५६) इति विकल्प यत्तदर्थमेव 'उपसर्गात्सुनोति-' (२२७०) इत्येव सिद्धे स्तुस्वञ्ज्योः 'परिनिवि-' (२२७५) इत्यत्र पुनरुपादानम् । पर्यष्वङ्क्त-पर्यस्वङ्क्त ॥

2397 The nasal of रञ्ज is also elided before शप् ॥

NOTE —As रजति, रजत, रजन्ति । The separation of this from the preceding is for the sake of the subsequent sutras in which the anuvritti of रञ्ज only runs and not of daña &c

Thus स्वजते । परिष्वजते । In another grammar we find the following

Rule. The roots श्रन्थ, ग्रन्थ, दम्भ and स्वञ्ज are optionally कित when the affix of the Perfect follow,

[NOTE —See I 2 6 in Kâśikâ, where however वा 'optionally' is omitted]

Thus देभतु । Moreover we find the example सस्वजे in the Mahâbhâshya *See VIII 3 118 S 2361 Therefore we adopt the above rule here also, though it is the opinion of a particular school only*

The स is not changed to ष after the reduplicate in the case of परिषस्वजे owing to the following

Vartika —In the sutra VIII 3 118 S 2361 (सदेः परस्य लिटि) we must enumerate स्वञ्ज also, *i e*, the prohibition of that sûtra applies to the √स्वञ्ज also Therefore there is no ष change after the reduplicate

Thus परिषस्वजे where the लिट् is कित् and causes the elision of the nasal, or परिषस्वञ्जे where the लिट् is not treated as कित् ॥

Similary 2nd Person Singular of the Perfect is सस्वजिषे or सस्वञ्जिषे ॥

1st Future स्वङ्क्ता । 2nd Future स्वङ्क्ष्यते ॥

Lot: स्वजेत । Benedictive स्वङ्क्षीष्ट Aorist, प्रति + अस्वङ्क्त । Here स is changed to ष by VIII 3 63 S 2276 read with VIII 3 65 S 2270 But the change is optional by the VIII. 3 73 and 71 S 2275 and 2279 when the upasargas are परि, नि and वि । For this purpose (of including स्तु), the roots स्तु and स्वञ्ज have been repeated in the sutra VIII 3 70 S. 2275, the rule otherwise would have been changed

to ष by VIII 3, 65 S 2270 after pari, ni and vi also Thus we have —पर्यष्वङ्क्त or पर्यस्वङ्क्त ॥

1025 √Shvañja to embrace, clasp Pre स्वजते । Per सस्वजे or सस्वञ्जे । सस्वजिषे or सस्वञ्जिषे । सस्वजिवहे । I Fut स्वङ्क्ता । II Fut स्वङ्क्ष्यते । Imperative स्वजताम् । Imper. अस्वजत । Poten स्वजेत । Bene. स्वङ्क्षीष्ट । Aorist अस्वङ्क्त । Caus स्वञ्जयति । Aor असस्वञ्जत् । Desi सिस्वङ्क्षते । Inten सास्वज्यते । Yan luk सास्वङ्क्ति or सास्वञ्जीति । d. सास्वक्त. । Pl सास्वजति । Imperative 2nd P. S स स्वग्धि । Imp 3rd P S असास्वन् ॥

हद १०२६ पुरीषोत्सर्गे । हदते । जहदे । हत्ता । हत्स्यते । हदेत । हत्सीष्ट । अहत्त ॥

1026 √Hada to void excrement, Pre हदते । Per जहदे । जहदिषे । I Fut. हत्ता । II Fut. हत्स्यते । Imperative हदताम् । Imper अहदत । Poten हदेत । Bene. हत्सीष्ट । Aorist अहत्त । Caus हादयते । Aor अजीहदत । Desi जिहत्सते । Inten जाहद्यते । Yan luk जाहदीति or जाहत्ति । Past. Part Pass हन्न. । (VIII 2 42 S 3016)

Here end the conjugations of the four roots beginning with रभ ॥

SUB SECTION.

अथ परस्मैपदिनः ॥

Now the Parasmaipadi roots

ञिक्ष्विदा १०२७ अव्यक्ते शब्दे ।

1027. √Ñikshvida to sound indistinctly Pre क्ष्वेदति । Per चिक्ष्वेद । चिक्ष्वेदिथ । चिक्ष्विदिव । I Fut क्ष्वेदिता । II Fut क्ष्वेदिष्यति । Imperative क्ष्वेदतु । Imper अक्ष्वेदत् । Poten क्ष्वेदेत । Bene क्ष्विद्यात । Aorist अक्ष्वेदीत् । Caus क्ष्वेदयति । Aor अचिक्ष्विदत । Desi चिक्ष्विदिषति or चिक्ष्वेदिषति । Yan luk चेक्ष्वेत्ति । Past, Part Pass क्ष्विण्णः or क्ष्वेदितम । Ger क्ष्विदित्वा or क्ष्वेदित्वा ॥

स्कन्दिर् १०२८ गतिशोषणयोः । चस्कन्दिथ–चस्कन्थ । स्कन्ता । स्कन्त्स्यति । नलोपः । स्कद्यात् । इरित्वादङ् वा । अस्कदत्–अस्कान्त्सीत् । अस्कान्ताम् । अस्कान्त्सुः ॥

1028 √Skandir 1 to go move 2 To become dry

The present स्कन्दति । Perfect 2nd P. S चस्कन्दिथ or चस्कन्थ । 1st F. स्कन्ता । 2nd F स्कन्त्स्यति । In the Benedictive the nasal is elided (III 4 104 S 2216 and VI 4 24 S 415) as स्कद्यात् । In the aorist there is optionally अङ् because the root has the indicatory इर (III 1 57 S 2269)

Thus अस्कदत् or अस्कान्त्सीत् । d. अस्कान्ताम । Pl अस्कान्त्सुः । When preceded by the preposition वि, the स is optionally changed to ष by the following sûtra.

२३९८ । वेः स्कन्देरनिष्ठायाम् । ८ । ३ । ७३ ॥

षत्वं वा स्यात् । रूपमेवेदम् । 'अनिष्ठायाम्' इति पर्युदासात् । विष्कन्ता–विस्कन्ता । निष्ठायां तु विस्कन्नः ॥

2398 The ष is optionally substituted for the स of स्कन्द, after the preposition वि, but not in the participles in त and तवत् ॥

This rule is confined to कृत् affixes only, because of the prohibition of the कृत् affix निष्ठा। Thus विष्कन्ता or विस्कन्ता, विष्कन्तुम् or विस्कन्तुम्, विष्कन्तव्यम् or विस्कन्तव्यम् ॥

Why do we say 'but not in the Nishthâ'? Observe विस्कन्नः ॥

The same is the case when the prefix is परि by the following sûtra.

२३९९ । परेश्च । ८ । ३ । ७४ ॥

अस्मात्परस्य स्कन्देः सस्य षो वा । योगविभागात् अनिष्ठायाम्' इति न संबध्यते । परिष्कन्दति-परिस्कन्दति । परिष्कण्णः-परिस्कन्नः । णत्वपक्षे ऽणत्वम् । न च पदद्वयाश्रयतया बहिरङ्गत्वात्णत्वस्यासिद्धत्वं । 'धातूपसर्गयोः कार्यमन्तरङ्गम्' इत्यभ्युपगमात् । पूर्वं धातुरुपसर्गेण युज्यते ततः साधनेनेति भाष्यम् । 'पूर्वं साधनेन-' इति मतान्तरे तु न णत्वम् ॥

2399 ष् is optionally substituted for the स् of स्कन्द after the preposition परि every where

Thus परिष्कन्दति or परिस्कन्दति, परिष्कन्ता or परिस्कन्ता, परिष्कन्तुम् or परिस्कन्तुम्, परिष्कन्तव्यम् or परिस्कन्तव्यम् ॥

The word परि could well have been included in the last sûtra as विपरिभ्यां स्कन्देः &c. The very fact that it has not been so included, indicates that the prohibition of अनिष्ठायाम् does not apply to it. Thus परिष्कण्णः or परिस्कन्नः ॥

When स is changed to ष, then न is also changed to ण। It cannot be said that the ष change depends upon two words, viz, the preposition and the word that follows it and therefore it is बहिरङ्ग and consequently असिद्ध or non effective in applying an अन्तरङ्ग rule by the change of न to ण। For we have already said that an operation depending upon a verbal root and a preposition is an अन्तरङ्ग operation.

Moreover we find in the Bhâshya, the following rule laid down:—

The root is first joined with its preposition and then conjugated and affixes joined to it. But in the opinion of those who hold that the root is conjugated first and then the preposition added to it, there will be no ण change, and we shall get the form परिष्कन्नः ॥

1028 √Skandir I. to go, move, 2. to become dry. Pre. स्कन्दति । Per. चस्कन्द । चस्कन्दिथ or चस्कन्थ । चस्कन्दिव । I Fut स्कन्ता । II Fut स्कन्त्स्यति । Imperative स्कन्दतु । Imper अस्कन्दत् । Poten स्कन्देत् । Bene. स्कद्यात् । Aorist अस्कन्दत् or अस्कान्त्सीत् । अस्कान्ताम् । अस्कान्त्सुः । Caus स्कन्दयति । Aor. अचस्कन्दत् । Desi. चिस्कन्त्सति । Inten चनीस्कद्यते (VII. 4 84 S 2642) Yañ luk चनीस्कन्ति । D चनीस्कन्त. । Past Part. Pass स्कन्न । Ger. स्कन्त्वा । Noun उत्कन्दः 'a kind of disease.'

यभ १०२९ मैथुने । येभिथ । ययब्ध । यब्धा । यप्स्यति । अयाप्सीत् ॥

1029. √Yabha, to cohabit, to have sexual intercourse with. Maitreya reads this root as जभ । Dhanapâla and Śâkatâyana read both जर्भ and चर्भ । Śâkatâyana further reads जप and जर्भ । Pre. यभति । Per ययाभ । येभतुः । येभिथ or ययब्ध । येभिव । I Fut यब्धा । II Fut. यप्स्यति । Imperative यभतु । Imper. अयभत् । Poten. यभेत् । Bene. यभ्यात् । Aorist अयाप्सीत् । अयाब्धाम् । Caus याभयति । Aorist अयीयभत् । Desi. यियप्सति । Inten याबभ्यते । Yañ luk यायब्धि । Ger यब्ध्वा । Adj यभ्यम् ॥

णम १०३० प्रह्वत्वे शब्दे च । नेमिथ-ननन्थ । नन्ता । अनंसीत् । अनंसिष्टाम् ॥

1030. √ṇama 1. To bow to, salute, bend 2 to sound. Pre. नमति । Per ननाम । नेमतुः । नेमिथ or ननन्थ । I Fut, नन्ता । II Fut. नंस्यति । Imperative नमतु

Imper अगमत् । Poten गमेत् । Bene गम्यात् । Aorist अगंसीत् । अगसिष्टाम । Caus. गामयति, or गमयति । (See √ 812 &c) With the preposition it is always मित् as प्रगमयति । Aorist अजीगमत् । Desi जिगमिषति । (VII 2 73, S 2377) Inten जंगम्यते । Yan luk. जंगमीति or जंगन्ति । D जंगन्तः । Pl जंगमति । 1st. D जंगन्वः । 1st Pl. जंगन्मः । Imper. अजंगन् । अजंगताम् । Ger गत्वा । Nouns —गमः । नेमि । नमः । नृप्ता ॥

गम्लृ १०३१ सृप्लृ १०३२ गतौ ।

1031 √ Gam lṛi, 1032 √ Sṛiplṛi 'to go' In the conjugation of the √ Gam, the following sûtra applies

२४०० । इषुगमियमां छः । ७ । ३ । ७७ ॥

एषां छः स्याच्छिति परे । गच्छति । जगाम । जग्मतु । जग्मुः । जगमिथ—जगन्थ । गन्ता ॥

2400 छ is substituted for the final of इष्, गम् and यम् before a Present-character (शित) ॥

Note :—As इच्छति गच्छति, यच्छति । The इष with the indicatory उ is taken here, (Ind 59), and not इष् of Divâdi (19) class or of Kryâdi class (53) There we have इष्यति and इष्णाति respectively Those who do not read the sûtra as इषु &c, but as इषगमि &c, read the anuvritti of the word अचि from VII 3, 72 into this sûtra, so that the शित् is qualified by the word अ, i. e a शित् affix which is merely a vowel, and has no consonant in it, (and not a शित affix which *begins* with a vowel) Therefore though शानच् is a शित् affix beginning with a vowel, yet as it contains a consonant, the छ substitution does not take place, as इषाणः (III. 1 83) *The reading of the text according to Patanjali and Kâtyayana is इषगमियमां छः*, and hence the necessity of the above explanation. The reading इषु, though convenient, is not ârsha.

Thus Pre 3rd S गच्छति । Perfect. जगाम । जग्मतुः । जग्मुः । 2nd S. जगमिथ or जगन्थ । 1st Future गन्ता ॥

In forming the 2nd Future, the following sûtra applies :—

२४०१ । गमेरिट् परस्मैपदेषु । ७ । २ । ५८ ॥

गमेः परस्य सकारादेरिट् स्यात् । गमिष्यति । लृदित्वादङ् । 'अनङि' इति पर्युदासान्नोपधालोपः । अगमत् । सर्पति । ससर्प ॥

2401 An ârdhadhatuka affix beginning with a स, gets the इट् augment, after गम् in the Parasmaipada

As गमिष्यति, अगमिष्यत् । जिगमिषति ॥

Note —Why of गम ? Observe वेत्स्यति । The repetition of इट shows that the rule is invariable Why in the Parasmaipada ? Observe संगसीष्ट, संगसीष्ट, संगस्यते संजिगंसते, संजिगमिष्यते, अधिजिगांसते अधिजिगासिष्यते ॥

As the √ Gam has an indicatory lṛi, it forms its Aorist with अङ । There is not the elision of the penult vowel by VI 4 98 S 2363, because of the special prohibition contained in that very sûtra in the case of the affix अङ । Thus Aorist is अगमत ॥

The √ Sṛip is thus conjugated —Present सर्पति । Perfect ससर्प । In forming the 1st Future, the following sûtra applies —

२४०२ । अनुदात्तस्य चर्दुपधस्यान्यतरस्याम् । ६ । १ । ५९ ॥

उपदेशेऽनुदात्तो य ऋदुपधस्तस्याम्वा स्याज्झलादावकिति परे। स्रप्ता-सर्प्ता । स्रप्स्यति—सर्प्स्यति । असृपत् ॥

2402 The augment अम् comes optionally after the ऋ of those roots which are exhibited in the Dhâtupâtha as anudâtta, when such roots end in a consonant having a ऋ as penultimate, and are followed by an affix beginning with a mute or sibilant and not having an indicatory क ॥

NOTE :—The word उपदेश is understood here, so also अन्यतरस्याम् । Thus त्रप्ता or तर्पिता or तर्प्ता, द्रप्ता, दर्पिता or दर्प्ता । The roots तृप् 'to satisfy,' and दृप् 'to be happy to release' belong to Divadi class, sub-class Radhadi, and they take the augment इट् optionally (VII 2 45), so we have the three forms given above for these roots are also anudatta in their first enunciation

Why do we say "which are anudatta in the Upadesa or the system of grammatical instruction"? Observe वर्ढा, वर्द्धुम, वर्द्धव्यम, from वृधु उद्यमने which is exhibited as उदात्त and because it has an indicatory ऊ it takes इट् optionally Why do we say 'having a penultimate ऋ letter'? Observe भेत्ता, छेत्ता । Why do we say before an affix beginning with a mute or a sibilant'? Observe तर्पणम, दर्पणम । Why do we say 'not having an indicatory क' ? Observe तृप्त, दृप्त । Before affixes not beginning with a झल् consonant this augment will not be inserted, as तर्पणम । दर्पणम ॥

Thus 1st Future सप्ता or सर्प्ता । 2nd Future सप्स्यति or सर्प्स्यति । Aorist असृपत ।

1031 √Gamlri to go Pre गच्छति । Per जगाम । जग्मतु । जग्मु । जगन्थ or जगमिथ । जग्मिव । जगमिम । I Fut गन्ता । II Fut गमिष्यति । Imperative गच्छतु । Imper अगच्छत । Poten गच्छेत Bene गम्यात् । Aorist अगमत् । Pas गम्यते । Caus गमयति । Aorist अजीगमत । Inten जङ्गम्यते । Yan luk जङ्गमीति । or जङ्गन्ति । D जङ्गत । Pl जङ्गमति । 1st S जङ्गन्मि D जङ्गन्व । Nouns —जङ्गम । गमन । जगत् गौ । गन्ता ॥

1032 √Sriplri to go Pre सर्पति । Per ससर्प । ससृपतु । ससर्पिथ । ससृपिव । I Fut सप्ता सर्प्ता । II Fut सप्स्यति सर्प्स्यति । Imper सर्पतु । Imper. असर्पत् । Pote. सर्पेत । Bene सृप्यात । Aor असृपत । असृपताम । Caus सर्पयति । Aorist असीसृपत् । or असससर्पत । Desid सिसृप्सति । Inten सरीसृप्यते । Yan luk सरीसृपीति । or सरीसर्प्ति । or सरसृप्ति । Arst सरासृप । Adj सृप्य । सृप्य । Nouns —सर्प । सर्पि । सरीसृप ।

यम १०३३ उपरमे । यच्छति । येमिथ—ययन्थ । यन्ता । अयंसीत् अयंसिष्टाम् ।

1033 √Yama to check curb, restrain According to Maitreya, the root has an indicatory ञ । Pre यच्छति । (VII 3 77 S 2400) Per. ययाम । येमतु । येमु । येमिथ or ययन्थ । I Fut यन्ता । II Fut यंस्यति । Imperative यच्छतु । Imper अयच्छत् । Poten यच्छेत् । Bene यम्यात् । Aorist अयंसीत् । अयंसिष्टाम । Caus यमयति । Aorist, अयीयमत् । Desr यियंसति । Inten यंयम्यते । Yan luk यंयन्ति । यंयन्त । Adj याम्यम् । Nouns यमुना । यम । संयत । संयम ॥

तप १०३४ संतापे । तप्ता । अताप्सीत् ॥

1034 √Tapa to suffer pain

As 1st Future तप्ता । Aorist अताप्सीत् ॥

The स of the preposition निस्, is changed to ष when followed by this root by the following sutra :—

२४०३ । निसस्तपतावनासेवने । ८ । ३ । १०२ ॥

षः स्यात् । आसेवनं पौनः पुन्यं ततोऽन्यस्मिन्विषये । निष्टपति ॥

2403. ष is substituted for the स् of निस् before the verb तप् when the meaning is not that of 'repeatedly making red hot.'

The word आसेवन means doing a thing repeatedly and here it means making it red hot repeatedly. Thus निष्टपति: सुवर्णम् = सकृत् अग्निम् स्पर्शयति *i*, *e*, he puts the gold into fire only once.

Why do we say when not meaning repeatedly. Observe निस्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः=पुनः पुनरग्निं स्पर्शयति ॥

Note:—In the sentences निष्टप्तं रक्ष, निष्टप्ता अरातयः the change has taken place either as a Vaidic irregularity or because the sense of repeatedness is not implied here.

1034. √Tapa, to suffer pain, to mortify the body. Pre तपति । Per. तताप । तेपिथ or ततप्थ । I Fut. तप्ता । Imperative तपतु । Imper. अतपत् । Poten. तपेत् । Bene. तप्यात् । Aorist अताप्सीत् । अताप्ताम् । Pas तप्यते । Caus तापयति । Aorist अतीतपत् । Desi. तितप्सति । Inten. तातप्यते । Yan luk तातप्ति । Adj. तप्यम् । Nouns:—सतापः । तापकः । तपः । तपस्या । तपस्वी ॥

त्यज १०३५ हानौ । तत्यजिथ–तत्यक्थ । त्यक्ता । अत्याक्षीत् ॥

1035. √Tyaj to abandon. Pre त्यजति । Per. तत्याज । तत्यजतुः । तत्यजिथ or तत्यक्थ । तत्यजिव । I Fut. त्यक्ता । II Fut. त्यक्ष्यति । Imperative त्यजतु । Imper. अत्यजत् । Poten. त्यजेत् । Bene त्यज्यात् । Aorist अत्याक्षीत् । अत्याक्ताम् । Caus. त्याजयति । Aorist. अतित्यजत् । Desi. तित्यजिषति । Inten तात्यज्यते । Yan luk तात्यक्ति । Nouns:—त्यागिन् । त्यागः । त्यद् ॥

षञ्ज १०३६ सङ्गे । 'दंशसञ्जस्वञ्जां शपि' (२३९६) इति न लोपः । सजति । सङ्क्ता ।

1036. √Shanj, to stick or adhere to, cling to. The nasal is elided by VI. 4, 25 S. 2396. Pre सजति । (With the preposition अभि, we have अभिषजति) । Per. ससञ्ज । ससञ्जतुः । ससङ्क्थ or ससञ्जिथ । ससञ्जिव । I Fut सङ्क्ता । II Fut. सङ्क्ष्यति । Imperative सजतु । Imper असजत् । Poten सजेत् । Bene. सज्यात् । Aorist. असाङ्क्षीत् । असाङ्क्ताम । Desi सिसङ्क्षति । Nouns निषङ्गः, संगः । प्रसङ्गः । सक्थि ॥

दृशिर १०३७ प्रेक्षणे । पश्यति ॥

1037. √Drisir 'to see The root is replaced by पश्य by VII. 3. 78 S 2360. Thus Present is पश्यति ॥

In the conjugation of the Perfect (2nd Person. Singular) the following two sûtras apply:—

२४०४ । विभाषा सृजिदृशोः । ७ । २ । ६५ ॥

आभ्यां थल इड्वा ॥

2404. थल् the Personal ending of the Perfect, optionally gets the augment इट् after सृज् and दृश् ॥

Note:—As सस्रष्ठ or ससर्जिथ, दद्रष्ठ or ददर्शिथ । See VI. 1. 58 below for the अम् augment.

२४०५ । सृजिदृशोर्झल्यमकिति । ६ । १ । ५८ ॥

अनयोरमागमः स्याज्झलादावकिति । सस्रष्ठ-ससर्जिथ । द्रष्टा । द्रक्ष्यति । दृश्यात् । इरित्वादङ् वा ॥

2405. The augment अम (अ) comes after the ऋ of सृज् 'to create,' and दृश् 'to see,' when an affix beginning with a झल् letter (the Mute and the Sibilant) follows: provided that it has no indicatory क् ॥

Thus where there is इट् augment we have ससर्जिथ; but when there is no इट् augment, we have the अम् and thus get सस्रष्ठ ॥

1st. Fut. द्रष्टा, 2nd Fut द्रक्ष्यति । Ben. दृश्यात् । As the root has an indicatory इर् the aorist is formed optionally by अङ् (III. 1 57. S. 2269). When there is अङ् the following sûtra applies:—

NOTE:—*Thus* सृज् + तृन्=स + अ + ज् + तृ = स्रष्टृ । *Nom* sing स्रष्टा, so also स्रष्टुम्, स्रष्टव्यम, द्रष्टा, द्रष्टुम, द्रष्टव्यम । *This* अम augment prevents the guṇa substitute ordained *by VII. 3 86 But in* अस्राक्षीत् *and* अद्राक्षीत् *the Vriddhi takes place in the Aorist*, after the augment अम् had taken effect.

Why do we say when beginning with a Mute or a Sibilant? Observe सर्जनम्, दर्शनम् with ल्युट् । Why do we say not having an indicatory क? Observe सृष्टः, दृष्टः, before the affix क्त । The forms of roots being exhibited in the sûtra, the rule applies when affixes relating to verbs come after these, and not when other affixes relating to nouns follow. Thus रज्जुसृड्भ्याम्, । देवदृग्भ्याम । Here the words are used as nouns rather than verbs. For the maxim धातोः स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यं applies here

२४०६ । ऋदृशोऽङि गुणः । ७ । ४ । १६ ॥

ऋवर्णान्तानां दृशेश्च गुणः स्यादङि । अदर्शत् । अदर्शावे ॥

2406. Guṇa is substituted for the vowel of the root, before the affix अङ, in the roots ending in ऋ or ॠ as well as in दृश ॥

Thus अदर्शत् । *But when* अङ् *is not added the following sûtra applies:*—

NOTE —*As* शकलाङ्गुष्ठकोऽकरत, अहं तेभ्योऽकरं नमः । असरत् आरत्, अदर्शत्, अदर्शताम्, अदर्शन् । The affix अङ् means the Aorist character अङ् of which the above examples are given. It also is the kṛit affix (III 3 104) of which we have जृ—जरा ॥

The word अकरत is अङ् Aorist formed from कृ by III. 1, 59. The word असरत् is सृ (*III. 1. 56*) अदर्शत् *by III. 1. 57.*

२४०७ न दृशः । ३ । १ । ४७ ॥

दृशश्च्लेः क्सो न । अद्राक्षीत् ॥

2407. क्स is not the substitute of च्लि after the verb दृश् 'to see'

Thus अद्राक्षीत् ॥

NOTE —*This is an exception to the sûtra III 1. 45 enjoining* क्स । *The root* दृश् *will form its Aorists by III. 1. 57.* and will take अङ् and सिच्, *as* अदर्शत् *or* अद्राक्षीत् *'he saw.'*

1037. √ Drisir to see The root is âtmanepadi, with the preposition सम् । As समपश्यते । Pre पश्यति । Per. ददर्श । ददृशतुः । ददर्शिथ or दद्रष्ठ । ददृशिम । I Fut, द्रष्टा । II Fut, द्रक्ष्यति । (VIII, 2 41. S 295) Imperative पश्यतु । Poten पश्येत् । Bene. दृश्यात् । Aorist अदर्शत or अद्राक्षीत् । Pass दृश्यते । Aorist अदर्शि । Caus. दर्शयति । Aorist. अदीदृशत् or अददर्शत् । Desi. दिदृक्षते । (I. 3. 57 S. 2731) Inten दरीदृश्यते । Yañ luk

दद्रंष्टि । ददंष्ठा । Imperative दद्रंह्रि । Ist S. दद्रंहाणि । Imperfect अदद्रंह् । Nouns दृंहणम् । दृंहितम् । दृढ । दृंहि । दृंहरो ॥

दंश १०३८ दशने । दशन दन्तव्यापारः । पृषोदरादित्वादनुनासिकलोपः । अत एव निपातनादित्येके । तस्याप्ययमेव तात्पर्यम् । अर्थनिर्देशस्याधुनिकत्वात् । 'दंशसञ्ज–' (२३९६) इति न लोपः । दशति । ददंशिथ–ददंष्ठ । दंष्टा । दंक्ष्यति । दश्यात् । अदांक्षीत् ।

1038 √Dansa to bite The word daśana 'actions of the teeth' i e biting The word दशन is derived from this root. The nasal is elided by VI. 3 109 S 1034 Others say, the nasal is elided as a nipatana or anomaly, because the word दशन is so exhibited here ' They also refer to this because the particularising of the meaning is modern In other words, they also mean that दशन has lost its nasal because such is the usage of the masters of language, for Prishodarâdi only validates the usage of the shishtas. But in the Dhâtupâṭha sûtra दंश दशने the meaning दशन given to दंश is not the work of any ancient author: for all Dhâtupâṭha *meanings* are recent additions to the bare list of *roots* prepared by Panini • so any form occurring in these *meanings* cannot *ipso facto* be a standard Therefore those who say that *दशन is valid by nipâtana here must be presumed to* mean that standard writers have used the word *dasana* which has been repeated here by the person or persons who have added *these meaning to the roots There they also indirect*ly mean that the form is valid under the Prisodarâdi class

Thus दंश + शप् + तिप् = दश+अ+ति *(the nasal is elided by VI 4 25 S 2396)* = दशति । The 2nd Per Singular of the perfect is ददंशिथ or ददंष्ठ । First Future दंष्टा । Second Future दंक्ष्यति । *Benedictive* दश्यात् । Aorist अदांक्षीत् ॥

1038 √Dansa to bite, sting Pre दशति । Per ददंश । ददंशतुः । ददंशिथ or ददंष्ठ । ददंशिव । *I Fut* दंष्टा । *II Fut* दंक्ष्यति । *Imperative* दशतु । *Imper* अदशत् । Poten दशेत् । Bene. दश्यात् । Aorist अदांक्षीत् । अदांष्टाम् । Caus दंशयति । Aorist अदददंशत् । *Desi* दिदंक्षति । *Inten* दंदश्यते । *(III 1 24 S 2635 VII. 4 81 S 2633)* Yañ luk दंदशीति or दंदष्टि । Nouns दंष्ट्रा । दंष्ट्री । दंदशूकः ॥

कृष १०३९ विलेखने । विलेखनमाकर्षणम् । क्रष्टा–कर्ष्टा । क्रक्ष्यति–कर्क्ष्यति । ॥ स्पृशमृशकृषतृपदृपां च्लेः सिज्वा वाच्यः ॥ । अक्राक्षीत् । अक्राष्टाम् । अकार्क्षीत् । अकार्ष्टाम् । अकार्क्षुः । पक्षे क्सः । अकृक्षत् । अकृक्षताम् । अकृक्षन् ।

1039 √Krish to plough, till The word vilekhana means tilling The First Future is क्रष्टा or कर्ष्टा । Second Future is क्रक्ष्यति or कर्क्ष्यति । The Aorist also सिच् is optional under the following

Vârtika The सिच् of the Aorist is optional after the roots √Spriś, √Mriś, √Krish, √Trip, and √Drip Thus अक्राक्षीत्, or अकार्क्षीत् । D अक्राष्टाम् or अकार्ष्टाम् । When सिच् is not added we have क्स, as अकृक्षत् । &c Pre कर्षति । Per चकर्ष । चकृषतुः । चकर्षिथ । चकृषिव । I Fut क्रष्टा, कर्ष्टा । (VI 1 59 S 2402), II Fut क्रक्ष्यति कर्क्ष्यति । Imperative कर्षतु । Imper अकर्षत् । Poten कर्षेत् । Benedictive कृष्यात् । Aorist अक्राक्षीत्, or अकार्क्षीत् । Dual अकृक्षताम् or अकार्ष्टाम् or अक्राष्टाम् । Plural अकार्क्षुः or अकृक्षन् । Con अक्रक्ष्यत् । Caus कर्षयति । Aorist अचीकृषत् or अचकर्षत् । Desi चिकृक्षति । Inten चरीकृष्यते । Yañ luk चरीकर्ष्टि । चरिकर्ष्टि or चरिकृषीति । D चरिकृष्टः or चरिकृष्टः । Imperative चरीकृड्ढि । Imperfect अचरीकर्ट्, or अचरीकट् । Noun —कृष ॥

दह १०४० भस्मीकरणे । देहिथ–ददग्ध । दग्धा । धक्ष्यति । अधाक्षीत् । अदाग्धाम् । अधाक्षुः ॥

1040 √Daha to burn Pre दहति। Per. ददाह। देहतुः। देहिथ or ददग्ध (VIII 2 32. S 325, VIII 2 40 S 2280, VIII 4 53 S 52) I Fut दग्धा। II Fut. धक्ष्यति (VIII 2 32 S 325, VIII 2 37 S 326, VIII 4 55. S 121) Imperative दहतु। Imper अदहत्। Poten दहेत्। Bene दह्यात्। Aorist अधाक्षीत्। अदाग्धाम्। अधाक्षुः। Caus. दाहयति। Aorist अदीदहत्। Inten दन्दह्यते। Yan luk दन्दग्धि। Nouns — परिदाही। निदाघः। अवदाघ। परिदाघ। दहन ॥

मिह १०४१ सेचने । मिमेह । मिमेहिथ । मेढा । मेक्ष्यति । अमिक्षत् ॥

1041. √Miha to wet, moisten sprinkle Pre मेहति। Per मिमेह। मिमेहिथ। मिमेहिथ। I Fut मेढा। II Fut मेक्ष्यति। Imper मेहतु। Imper अमेहत्। Poten मेहेत्। Bene मिह्यात्। Aorist अमिक्षत्। Caus मेहयति। Aorist अमीमिहत्। Desi मिमिक्षति। Inten मेमिह्यते। yan luk मेमेढि। मेमीढ। Perfect Parti मीढ्वान्। मेढम्। मेढ्र। मिहिर। प्रमेह।

Here end the Skandadi roots

—o—

कित १०४२ निवासे रोगापनयने च । चिकित्सति । संशये प्रायेण विपूर्वः । 'विचिकित्सा तु संशयः' इत्यमरः । अस्यानुदात्तेत्त्वमाश्रित्य 'चिकित्सते' इत्यादि कश्चिदुदाजहार । निवासे तु केतयति ॥

1042 √Kita to live 2 to heal, cure when meaning to doubt, it is generally preceded by वि। Thus विचिकित्सा means doubt see Amarakosha I 5 3 It is Parasmaipadi but some take it to be anudâtteta and so conjugate it in the âtmanepadi As चिकित्सते। when meaning to dwell, it is conjugated as केतयति। This root is always सन् ending in the sense of 'to heal' 'to doubt' See III 1 5 S 2396 This सन् not being an Ardhadhatuka affix, does not take इट् augment or cause Guna Pre चिकित्सति। "He cures" or केतयति। 'He dwells' II Fut चिकित्सिष्यति।

Desi चिकित्सिषति। *As a general rule* सन् *is not added to a root which has already taken* सन्। *But that rule applies to the Desiderative* सन् *and not to the Svârtha* सन् ॥

दान १०४३ खण्डने ।

शान १०४४ तेजने । एतौ उदात्तेतौ स्वरितेतौ । दीदांसति–दीदांसते शीशांसति–शीशांसते । अर्थविशेषे सन् । अन्यत्र दानयति । शानयति ॥

1043 √Dâna (to straighten) to cut, divide 1044 √Śâna to sharpen from this upto √Vaha the roots are svaritetas. These roots are also always सन् ending (See III 1 6 S 2394) When not meaning 'to straighten' and 'to whet' respectively, we have दानयति। शानयति in the Churâdi. Pre दीदांसति A. दीदांसते। Caus दानयति ॥

1044 √Śâna to sharpen, whet Pre शीशांसति। A शीशांसते। Caus शानयति ॥

डुपचष् १०४५ पाके । पचति–पचते । पेचिथ–पपक्थ । पेचे । पक्ता । पक्षीष्ट ।

1045 √Dupachash to cook, boil. Pre पचति। A पचते। Per पपाच। पेचतुः। पपक्थ or पेचिथ। A पेचे। I Fut. पक्ता। A पक्ता। II Fut पक्ष्यति। A पक्ष्यते।

यज १०५१ देवपूजासंगतिकरणदानेषु । यजति-यजते ॥

1051. ✓ Yaja 1. to worship with sacrifices, 2. to consecrate, 3. to bestow. Thus the Present is यजति or यजते । In forming the Perfect the following sûtra applies:—

✓२४०८ । लिट्यभ्यासस्योभयेषाम् । ६ । १ । १७ ॥

वच्यादीनां ग्रहादीनां चाभ्यासस्य सम्प्रसारणं स्याल्लिटि । इयाज ॥

2408 There takes place vocalisation of the semivowel of the reduplicate (abhyâsa) of both vachyâdi (VI 1. 15) and grahâdi (VI 1 16) words, when the affixes of लिट् follow.

Thus इयाज। In forming the Dual and Plural, the following sûtra applies

NOTE —Thus वच—उवाच, उवचिथ, स्वप्-सुष्वाप, सुष्वपिथ, यज—इयाज, इयजिथ, टुवप्-उवाप, उवपिथ । As regards ग्रहादि verbs, ग्रह—जग्राह, जग्रहिथ (there is no speciality in the case of this verb, as these forms would have been evolved without even this rule) ज्या—जिज्यौ, जिज्यिथ, वयि—उवाय, and उवयिथ; व्यध—विव्याध, विव्यधिथ, वश—उवाश, उवशिथ, व्यच—विव्याच, विव्यचिथ, व्रश्च—वव्रश्च and वव्रश्चिथ ॥

This vocalisation of the reduplicate is taught with regard to those affixes which are not कित् । With regard to कित् affixes, the Rule VI 1. 15 will apply.

✓२४०९ । वचिस्वपियजादीनां किति । ६ । १ । १५ ॥

वचिस्वप्योर्यजादीनां च सम्प्रसारणं स्यात्किति । पुनः प्रसङ्गविज्ञानाद्द्वित्वम् । ईजतुः । ईजुः । इयजिथ—इयष्ठ । ईजे । यष्टा । यक्ष्यति । इज्यात् । यक्षीष्ट । अयाक्षीत् । अयष्ट ॥

2409 The semivowels of the roots वच्, स्वप् and यजादि verbs are vocalised when followed by an affix having an indicatory क ॥

Thus यज् + अतुस (which is कित् by I. 2. 5) = इज् + अतुस् = इज् इज्+अतुस् = ईजतुः । The reduplication takes place after vocalisation.

And as the rule of vocalisation is subsequent to that of reduplication in order, therefore by the maxim of पारस्य 1. 4 2, vocalisation will take place first and then reduplication, according to the maxim पुनः प्रसङ्ग विज्ञानात्सिद्धम् "occasionally the formation of a particular form is accounted for by the fact that a preceding rule is allowed to apply again, after it had previously been superseded by a subsequent rule"

NOTE·—The anuvritti of ग्रह does not run into this sûtra. The root वच includes the वच परिभाषणे of the Adâdi class (II 54) and the वच् substitute of ब्रू (II. 4 53) स्वप् is the root ञिष्वप् शये of the Adâdi class (II 60) The यजादि verbs are the last nine roots of the Bhvâdi class viz. यज्. वप्., वह, वस, वेञ्, व्येञ्, ह्वेञ्, वद् and श्वि ॥ The semivowels of these eleven verbs are changed into the corresponding vowels, when an affix having an indicatory क is added to them. Thus with the Past Participle affixes क्त and क्तवतु we have the following forms —1 वच्—उक्त', उक्तवान्, (VIII. 2 30,) 2 स्वप् = सुप्त', सुप्तवान् 3 यज.—इष्टः, इष्टवान् (VIII. 2 36) 4 वप—उप्त', उप्तवान् 5 वह—ऊढ, ऊढवान् (VIII. 2 31, 40, VIII. 3. 13 and VI. 3. 111) 6 वस्—उषित: ऊषितवान्, (VII. 2. 56 VIII. 3. 60) 7 वेञ्—उत , उतवान्. 8 व्येञ्.—संवीत', संवीतवान्. 9 ह्वेञ्.—हूतः, हूतवान्, 10 वद्—उदित',. उदितवान् 11 टुओश्वि—शून', शूनवान् ॥

1051. √Yaja 1. to worship with sacrifices 2. to consecrate, dedicate, 3 to bestow Pre यजति । A यजते । Per, इयाज । ईजतु । इयजिथ or इयष्ट । ईजिथ । I Fut, यष्टा । II Fut यक्ष्यति । A यक्ष्यते । Imper. यजतु । A यजताम् । Imper. अयजत् । A अयजत । Poten यजेत् । A यजेत । Bene. इज्यात् । A. यक्षीष्ट । Aor. अयाक्षीत् । अयाष्टाम् । अयष्ट । A अयक्षाताम् । Pas. इज्यते । Causa, याजयति । Aorist अयीयजत् । Desi यियक्षति । A. यियक्षते । Inten यायज्यते । yanluk यायष्टि । Nouns. याग: । यायजूक: । इज्या । यज्ञ: । यजु: । यट् । यष्टा । याजयति । यक्ता । ऋत्विक् । इष्टि: ॥

टुवप् १०५२ बीजसंताने । बीजसंतानं क्षेत्रे विकिरणं गर्भाधानं च । अयं छेदनेऽपि । केशान्वपति । उवाप–ऊपे । वप्ता । उप्यात् । वप्सीष्ट । अवाप्सीत्–अवप्त ॥

1052. √Ṭu vap 1. to sow, 2. to beget, produce The word vija—santāna literally means scattering the seeds—whether the seeds of grain &c in a field or in the womb. *This root also means to cut as* केशान् वपति he cuts the hair; Pre. वपति । The preposition नि is changed to णि by VIII. 4 17 S 2285, As प्रणिवपति । Per उवाप । A. ऊपे । उवप्थ or उवपिथ । ऊपिथ । I Fut वप्ता । Imper. वपतु । Bene. उप्यात् । A वप्सीष्ट । Nouns वापी । वापि । वप ।

वह १०५३ प्रापणे । उवाह । ऊहिथ । 'सहिवहोरोदवर्णस्य (२३५८) उवोढ–ऊहे । वोढा । वक्ष्यति । अवाक्षीत् । अवोढाम् । अवाक्षु: । अवोढ । अवक्षाताम् । अवक्षत । अवोढा: । अवोढ्वम् ॥

1053 √Vaha to carry, to convey Pre. वहति । A वहते । Per. उवाह । ऊहतु: । उवहिथ । उवोढ । ऊहिव । A ऊहे । ऊहिषे । I Fut. वोढा । II Fut वक्ष्यति । A वक्ष्यते । Imperative वहतु । A वहताम् । with प्र we have प्रवहाणि । Imper अवहत् । A अवहत । Poten वहेत् । A वहेत । Bene उह्यात् । A वक्षीष्ट । Aorist अवाक्षीत् । D अवोढाम् । Pl. अवाक्षु । A अवोढ । D अवक्षाताम् । A. Pl. अवक्षत । A 2 S अवोढा । A. Pl. अवोढ्वम् । A 1 S अवक्षि । Cond अवक्ष्यत् । Pas उह्यते । Caus वाहयति । Aorist अवीवहत् । Desi. *विवक्षते । Inten वावह्यते । Yan luk वावोढि: वावहीति । Nouns :—ऊढ़ । ऊढि Marriage.* अपोढ । पोढ । वह: । वधू । अनडुही ॥

वस १०५४ निवासे । परस्मैपदी । वसति । उवास ॥

1054 √Vasa to dwell.

This root is Parasmaipadi The present is वसति । The Perfect 3rd S is उवास । *In the dual the स is changed to ष by the following sutra.*

२४१० । शासिवसिघसीनां च । ८ । ३ । ६० ॥

इण्कुभ्यां परस्यैषां सस्य ष: स्यात् । ऊषतु: । ऊषु: । उवसिथ–उवस्थ । वस्ता । 'स: स्यार्धधातुके '(२३४२) वत्स्यति । उष्यात् । अवात्सीत् । अवात्ताम् ॥

2410. The ष is substituted for the स् of शास्, वस् and घस् when it is preceded by an इण् vowel or a guttural

Note —Thus अन्वशिषत्, अन्वशिषताम्, अन्वशिषन्, the Aorist of शास्; the च्लि is replaced by अङ् (III. 1, 56), and the आ changed to इ by VI 4. 34 So also शिष्ट:, शिष्टवान् ॥ From वस् उषित:, उषितवान् उषित्वा । The Samprasāraṇa takes place by VI 1. 15 as it belongs to Yajādi class From घस् we have जक्षतु:, जक्षु: in the Perfect. घस् is the substitute of अद् (II. 4, 30), the penultimate अ is elided by

VI 4 98 So also अक्षन् in अक्षन्नमीमदन्त पितर (Rg I 82 2) This is the Aorist form of अद the घस is substituted for अद् (II 4 37) the Aorist sign is elided by II 4 80

Thus ऊषतु । Pl ऊषु । 2nd S उवसिथ or उवस्थ । The First Future is वस्ता । The second Future is th is formed वस +स्यति । Here the स of √वस is changed to त् by VII 4 49 S 2342 We have therefore, वत्स्यति । The Benedictive is उष्यात् । The aorist is अवात्सीत् । अवात्ताम् ॥

1054 √Vasa to live to dwell Pre वसति । Per उवास । ऊषतु । उवसिथ or उवस्थ । ऊषिव । I Fut वस्ता । II Fut वत्स्यति । Imperative वसतु । Imper अवसत् । Bene उष्यात् । Aorist अवात्सीत् । अवात्ताम् । अवात्सु । Caus वासयति । Aorist अवीवसत् । Des विवत्सति । Inten वावस्ति । Yan luk वावस्ति । Imperfect अवावत । Past Part Pass उषित । A t उषितवान् । Ger उषित्वा । Nouns वास्तव्य । अन्तेवासिन् । आवासी । प्रवासी । वत्सर । वसति । वसन्त । वास । वस्ति । वस्त्रम् । वासि । वसु । वसिष्ठ ॥

वेञ् १०५५ तन्तुसंताने । वयति-वयते ॥

1055 √Ven to weave

The Present is वयति । A वयते । In the Perfect √वे is replaced optionally by √वय by the following sutra

२४११ । वेञो वयि । २ । ४ । ४१ ॥

वा स्याल्लिटि । इकार उच्चारणार्थ । उवाय ॥

2411 When लिट् follows, वयि is optionally the substitute of वेञ् 'to weave.'

The इ in वयि is for the sake of pronunciation only. The substitute is वय । Thus वय + णल् = वय + वय + अ (VI 1 8 S 2177) – उय + वय + अ (VI 1 17 S 2408) = उवाय । In the dual we have वय + अतु = उय + अतु ॥

The dual affix अतुस being कित (I 2 5) the following sûtra would have applied and caused the vocalisation of य, but it is not so by the sûtra that follows namely S 2413

२४१२ । ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च । ६ । १ । १६ ॥

एषां किति ङिति च संप्रसारणं स्यात् । यकारस्य प्राप्ते ॥

2412 There is vocalisation of the semi vowels of the following verbs when an affix having an indicatory क or ङ follows —ग्रह 'to take', ज्या 'to become old', वय 'to weave', व्यध 'to strike', वश 'to shine', व्यच 'to deceive', व्रश्च 'to cut' प्रच्छ 'to ask', and भ्रस्ज 'to cook, to fry'

The य required vocalisation, which is however prevented by

२४१३ । लिटि वयो य । ६ । १ । ३८ ।

वयो यस्य संप्रसारणं न स्याल्लिटि । ऊयतु । ऊयु ।

2413 In the substituted root वय (II 4 41) the य in the Perfect is not vocalised

The phrase संप्रसारण is understood here Thus उवाय ऊयतु, ऊयु । The word लिट् is employed in this aphorism for the sake of subsequent sûtras, this one could have done well without it even

Though the य is not vocalised, it is optionally replaced by व by the following sûtra

२४१४ । वश्चास्यान्यतरस्यां किति । ६ । १ । ३९ ॥

वयेः यस्य वो वा स्यात्किति लिटि । ऊयतुः । ऊवुः । वयस्तासावभावात्सेव् नित्यमिट् । उवयिथ । स्थानिवद्भावेन ञित्त्वात् । ऊये । ऊवे । ऊवतुरित्यादि ॥

2414. Before the tense-affixes of the Perfect that have an indicatory क (I. 2. 5), for the य् of वय may optionally be substituted a व् ॥

Thus ऊयतुः or ऊवतुः, ऊयुः or ऊवुः ॥

Note:—According to Pātanjali, the phrase वश्चास्य of this sūtra could have been dispensed with; this much would have been enough:—अन्यतरस्यां किति वेञः । Thus वे + अतुस् = वा + वा + अतुस् = ववतुः and ववुः (the vocalisation being prohibited). In the alternative —वा + अतुस् = उ + अतुस् = उ + उवङ् + अतुस् (VI. 1. 77) = ऊवतुः, ऊवुः ॥ Here there is vocalisation. In the case of वय् substitute, the व is never vocalised, so we have ऊयतुः, ऊयुः । Thus all the three forms have been evolved without using वश्चास्य ॥

In the 2nd S. there is always इट् augment, in spite of VII. 2. 62 S. 2295, because √वय is defective and can never be conjugated in the First Future with तास् । Thus we have उवयिथ ॥

The defective root वय being the substitute of वेञ् is considered to have an indicatory ञ् by I. 1. 56 S. 49 and so is conjugated in the Parasmai and Atmane both. Thus Atmane—Perfect is ऊये or ऊवे ॥

When there is no वय substitution for वे in the Perfect, the following sūtra applies.

२४१५ । वेञः । ६ । १ । ४० ॥

वेञो न संप्रसारणं स्याल्लिटि । ववौ । ववतुः । ववुः । ववियथ-ववाथ । ववे । वाता । ऊयात् । वासीष्ट । अवासीत् ॥

2415. The semivowel of वे 'to weave' is not vocalised in the Perfect.

Thus ववौ, ववतुः, ववुः । This root belongs to यजादि class and would have been vocalised *before* किन् *affixes by VI. 1. 15*, and before non किन् affixes the Reduplicate syllable of the Perfect would have been vocalised by VI. 1. 17. Both vocalisations are prohibited here

1055. √Veñ to weave. Pre. वयति । A. वयते । Per. उवाय or ववौ । Dual. ऊयतुः or ऊवतुः । ऊयुः or ऊवुः । 2nd S. उवयिथ । ऊयथुः । ऊय । उवाय or उवय । ऊयिव । ऊयिम । A. ऊये । A. ऊयाते । A. ऊयिढ्वे or ध्वे । A. ऊयिवहे । I Fut. वाता । A. वाता । II Fut. वास्यति । A. वास्यते । Imperative. वयतु । A. वयताम् । Imper. अवयत् । A. अवयत । Pote. वयेत् । A. वयेत । Bene. ऊयात् । A. वासीष्ट । Caus. वाययति । Aorist अवीवयत् । Desi. विवासति । A. विवासते । Inten. वावायते । Yan luk वावाति or वावेति । वावेतः । वावति । Imperative वावीहि । Adj. वानीयः । वायः । Noun:—तन्तुवाय ॥

व्येञ् १०५६ संवरणे । व्ययति ॥

1056. √Vyeñ to cover.

The Present is व्ययति । In the Perfect, the sūtra VI. 1. 45. S. 2370 required the ए to be changed into आ; but the following sūtra prevents that.

२४१६ । न व्यो लिटि । ६ । १ । ४६ ॥

व्येञ आत्व न स्याल्लिटि । वद्धि । परमपि हलादिःशेषं बाधित्वा यस्य सम्प्रसारणम् । उभयेषा ग्रहणसामर्थ्यात् । अन्यथा वच्यादीना ग्रहादीना चानुवृत्त्यैव सिद्धे किं तेन । विव्याय । विव्यतु । विव्यु । इड्डत्यर्ति—' (२३८४) इति नित्यमिट् । विव्ययिथ । विव्याय—विव्यय । विव्ये । व्याता । वीयात । व्यासीष्ट । अव्यासीत् । अव्यास्त ॥

2416 There is not the substitution of आ for the Diphthong of the root व्ये when the affixes of the Perfect follow

Thus संविव्याय, संविव्ययिथ। The redupl cate of the Perfect is vocal sed here by VI 1 17 The Vriddhi in संविव्याय takes place by VII 2 115 before the णित् affix णल ॥

Though in the redupl cate, the य requ red to be elided by VII 4 60 S 2179 because it is subsequent to the rule of samprasârana, yet the latter prevails and the य is vocal sed to इ। (Had VII 4 60 S 2179 appl ed then the vocal sat o would have been of व।) Th s we do, because of the word ubhayesham being used in the sûtra VI 1 17 S 2408 For there was no necess ty of us ng th s word in the sutra VI 1 17, S 2408, as the anuvritti of Vachyâdi and gradi was already current in it

Though the phrase सम्प्रसारण could have been supplied into this sutra by the context and the governing scope of the preceding sûtras its express mention in this sûtra is for the sake of ind cating that the rule of vocalisat on supersedes even the rule of हलादि शेष VII 4 60, the vocal sation must take place at all events Thus व्ये + णल = व्ये + व्ये + अ। Here by VII 4 60, the second consonant य of व्ये o ght to have been el ded and the equation would have stood वे + व्ये + अ and there would have been vocal sation of व by VI 1 17 S 2408 But that is not intended There is vocalisation of य and we have विव्याय। In fact the universal maxim of vocal sat on is — '*The samprasarana and the operat on dependent on it possess greater force than other operat ons wh ch are simultaneously appl cable*"

1056 √*Vyeñ to cover Pre* व्ययति । A व्ययते । Per विव्याय । A विव्ये । विव्यतु । A. विव्याते । विव्यु । विव्ययिथ । A विव्यिषे । A विव्यिध्वे or विव्यिढ्वे । विव्याय । A विव्यिवहे । I Fut व्याता । A व्याता । II Fut व्यास्यति । A व्यास्यते । Imperative व्ययतु । A व्ययताम् । Imper अव्ययत् । A अव्ययत । Poten व्ययेत । A व्ययेत । Bene वीयात् । A व्यासीष्ट । Aorist अव्यासीत् । अव्यासिषाम । A अव्यास्त । Caus व्याययति । Desi. विव्यासति । A विव्यासते । *Inten वेवीयते । Yañ luk वाव्यति or वाव्याति । Dual वाव्यीत । Plural वाव्यति ।* Adj व्यानीय । व्यायम् । व्यातव्यम् । Noun —वीति ॥

ह्वेञ् १०५७ स्पर्धायां शब्दे च ।

1057 √Hveñ To emulate, to call by name

The following sûtra applies in forming its Perfect

२४१७ । अभ्यस्तस्य च । ६ । १ । ३३ ॥

अभ्यस्तीभविष्यतो ह्वेञ सम्प्रसारणं स्यात् । ततो द्वित्वम् । जुहाव । जुहुवतु । जुहुवु । जुहोथ or जुहविथ । जुहुव । ह्वाता । हूयात । ह्वासीष्ट ॥

2417 There is vocalisation of the semivowel of ह्वे in the reduplicated form, in both the syllables

NOTE —The abhyasta means the redupl cate and the reduplicated, both the syllables The vocalisation takes place before redupl ication Thus जुहाव, जोहूयते,

and जुहूषति । This and the last sûtra are one, in the original of Pânini, they have deen divided into two by the authority of a Vârtika.

The root ह्वे is vocalised *first* and then reduplicated. In other words, when such an affix follows which will cause reduplication, then ह्वे becomes हु by vocalisation first, and it is reduplicated afterwards. For the purposes of reduplication हु is the proper stem Thus जुहाव. Dual जुहुवतु, (VI. 4 77 S 271) Pl. जुहुवुः । 2nd S जुहोथ or जुहविथ । Atm 3. S जुहुवे । First Future ह्वाता । Ben. हूयात् । A. ह्वासीष्ट ॥

In forming the Aorist the following applies

२४१८ । लिपिसिचिह्वश्च । ३ । १ । ५३ ॥

एभ्यश्च्लेरङ् स्यात् ॥

2418. After the verbs लिप् 'to paint,' सिच 'to sprinkle' and ह्वे "to call,' अङ् is the substitute of च्लि when लुङ् follows signifying the agent

Nᴏᴛᴇ :—Thus अलिपत् 'he painted or wrote', असिचत् 'he sprinkled', and आह्वत् 'he called or challenged.'

But there is option in the Âtmanepada

२४१९ । आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । ३ । १ । ५४ ॥

आतो लोपः । अह्वत । अह्वताम् । अह्वन्त । अह्वत । अह्वास्त ॥

2419.. After the verbs लिप्, सिच and ह्वे, अङ् is optionally the substitute of च्लि, when the affixes of the Atmanepada follow.

Thus (अलिपत or अलिप्त 'he painted', असिचत or असिक्त 'he sprinkled',) अह्वत or अह्वास्त 'he challenged' There is elision of आ by VI. 4 44 S. 2372.

1057 √ Hveñ 1 To vie with, emulate 2. To call by name. Pre ह्वयति । A. ह्वयते । Per जुहाव । A. जुहुवे । जुहुवतुः । A. जुहुवाते । जुहविथ (by guna of उ) or जुहोथ । A. जुहुविषे । A जुहुविध्वे or ढ्वे । I Fut ह्वाता । A ह्वातासे । II Fut ह्वास्यति । A ह्वास्यते । Imperative ह्वयतु । A ह्वयताम । Imper अह्वयत् । Poten ह्वयेत् । Bene हूयात् । A. ह्वासीष्ट । Aorist, अह्वत । अह्वताम् । A अह्वत । A अह्वताम् । A अह्वन्त । Or अह्वास्त । A. अह्वासाताम् । A अह्वासत । Caus. ह्वाययति । Aor. अजूहवत । Dual अजूहवताम् । अजूहवन् । Nouns :—आह्व । निहव. । विहवः । आहावः । आह्वा । आहूतिः । संहूतिः ॥

अथ द्वौ परस्मैपदिनौ ॥

वद १०५८ व्यक्तायां वाचि । अव्क वदति । उवाद । ऊदतुः । उवदिथ । वदिता । उद्यात् । 'वदव्रज' (२२६७) इति वृद्धिः । अवादीत् ॥

The next two roots are Parasmaipadi

1058 √ Vada to speak distinctly Pre वदति । Per. उवाद । ऊदतुः । ऊदुः । उवदिथ । उवाद or उवद । ऊदिव । I Fut वदिता । II Fut वदिष्यति । Imperative वदतु । Imper अवदत् । Poten. वदेत् । Bene उद्यात् । Aorist, अवादीत् । Here the vriddhi is by VII 2. 3 S 2267 Caus. वादयति । Aorist अवीवदत् । A वादयते । Aorist अवीवदत । Desi. विवदिषति । Inten वावद्यते । Yan luk वावदीति or वावत्ति । *Nouns*,—अवद्यम् । अवादी । विवद । परिवादी । अनवद । वादिः । वावदूकः । परिवादकः ॥

टुओश्वि १०५९ गतिवृद्ध्योः । श्वयति ॥

1059 √ Tuòśvi 1 to go 2 increase.

The Present is श्वि+शप्+ति=श्वयति । In the Perfect ther optionally by the following,

२४२० । विभाषा श्वेः । ६ । १ । ३० ॥

श्वयतेः संप्रसारणं वा स्याल्लिटि यङि च । शुशाव । शुशुवतुः । श्वयतेर्लिट्यभ्यासलक्षण प्रतिषेधः । तेन 'लिट्यभ्यासस्य-' (२४०८) इति संप्रसारणं न । शिश्वाय । शिश्वियतुः । श्वयिता श्वयेत् । शूयात् । 'जृस्तम्भु-' (२२९१) इत्यङ् वा ॥

2420. *There is optionally the vocalisation of the* semivowe of श्वि before the affixes of the Perfect and the Intensive

The phrases लिड् यङोः and संप्रसारणं are to be read into this sûtra. Thu शुशाव । श्वि + णल् = (श उङ्+णल् VI 1. 30) = शु + णल् (VI. 1. 108) = शु + शु + अ (VI 1. 8) = शुशाव । (with vriddhi) Or शिश्वाय, शुशुवतु or शिश्वियतुः । So also in the Intensive as शोशूयते or शेश्वीयते । The root श्वि would not have taken vocalisation before यङ् by any previous rule, this sûtra teaches optional vocalisation. The root would have taken vocalisation before लिट् which is a कित् affix, invariably by VI 1. 15, *this sûtra modifies that by making the substitution optional*

Vârtika.—In the alternative, when the root does become vocalised, the reduplicate is also not vocalised in spite of VI. 1 17. This explains the form शिश्वाय, which by VI. 1. 17 would have been शुश्वाय ॥

The aorist is optionally formed by अङ् (III. 1 58. S 2291) when the aorist is formed by अङ्, the following sûtra applies.

२४२१ । श्वयतेरः । ७ । ४ । १८ ॥

श्वयतेरिकारस्याकारः स्यादङि । परूपम । अश्वत् । अश्वताम । अश्वन् । 'विभाषा धेट्श्व्योः' (२३१५) इति चङ् । इयङ् । अशिश्वियत् । 'ह्मयन्त-' (२२९९) इति न वृद्धिः । अश्वयीत् । यज । यजादयो वृतः । स्वादिरत्याकृतिगणः । तेन चुलुम्पतीत्यादिसिद्ध ॥

2421. The अ is substituted for the final of श्वि in the अङ Aorist.

As अश्वत्, अश्वताम, अश्वन् । For the अ of the stem and the अ of the affix there is the single substitute of the last by VI. 2 97. See III. 1. 58.

Optionally the Aorist is formed by reduplication (चङ्) by III. 1. 49, S. 2315. Thus अशिश्वियत् । Here there is इयङ् substitution by VI. 4. 77, S 271, as it is antaranga and *therefore stronger than guna*

When the ordinary aorist is formed with सिच्, then by VII. 2. 5. S. 2299 there is no Vriddhi and we get the form अश्वयीत् ॥

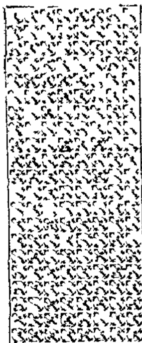
यज् 'End.' *Here end the yajadi roots.*

The Bhuâdi class is an Akritigana. All roots not otherwise classified, fall under this class As चुलुम्पति &c.

1059. *Tuoshi 1 to go. 2. to increase,* Pre. श्वयति । Per. शुशाव । शुशुवतुः । शुशुवुः । शुशविथ । शुशुवथुः । शुशुव । or शुशाव । शुशुविव । शुशुविम । शिश्वाय । शिश्वियतुः । शिश्वियुः । शिश्वयिथ । शिश्वियथु । शिश्वाय or शिश्वय । शिश्वियिव । शिश्वियिम । I Fut. श्वयिता । II Fut. श्वयिष्यति । Imperative श्वयतु । Imper. अश्वयत् । Poten श्वयेत् Bene. शूयात । Aorist, अश्वतत् । अशिश्वियत् । अशिश्वियताम् । अशिश्वियन् । अशिश्विय अशिश्वियम् । अशिश्विय । अशिश्वियाव । अश्वयीत् । अश्वयिष्यत् । Desi. शिश्वयिषति । Int. श्वयीयते, शोशूयते, । Yan luk शेश्वयीति or शेश्वेति । Dual. शेश्वितः । Pl. शेश्वित Past Part. Passive शूनः । Act. शूनवान् । Nouns:—श्वयथुः । श्वन् 'Dog' । श्वापद

इति तिङन्तभ्वादिप्रकरणम् ॥ Here ends the conjugation of roots bel the Bhuâdi class.

—— o ——

Vol II Part I

Fasciculous IV

1907

Published by
The Panini Office,
Bhuvaneshwari Ashram
38 40 Bahadurganj
ALLAHABAD

SIDDHANTA KAUMUDI

OF

BHATTOJI DIKSHITA

TRANSLATED INTO ENGLISH

BY

SRISA CANDRA VASU.

AND

VAMANA DAS VASU.

WORKS BY THE SAME AUTHOR.

1 THE ASHTADHYAYI OF PANINI.—Containing Sanskrit Sûtras and Vrittis with Notes and explanations in English based on the celebrated commentary the Kasika Royal, Octavo pages 1,682 price Rs 45

2 ISHA AND KENA UPANISHADS —With Anvaya, Vritti Word meaning, extracts from the commentaries of Shankara Ramanuja and Madhava Charya, Notes and Translations in English, together with Introduction and Index Crown 8vo pages 175 Price Re 1.

3 KATHA UPANISHAD.—With Sanskrit text anvaya, Vritti word meanings extract from the Commentaries of Sankara, Ramanuja and Madhva, notes and translations into English with Indexes of Mantras and Sanskrit words with their meaning in English Cr 8vo pages 224 Price Re 1.

4 A CATECHISM OF HINDUISM —Containing 179 Questions and Answers on the Cardinal Principles of Hinduism with Sanskrit Quotations from Śrutis, (Vaidic and Tantric) and Puranas Cr. 8vo. pages 71 price 8 annas

5 DAILY PRACTICE OF THE HINDUS —This is a book containing the Morning duties of every Hindu, from early rising till he finishes his Sandhya. Contents: The Daily Practice of the Hindus on Bathing. Tarpana or offering water to ancestors Sama Vedi Sandhya, Madhyandini Sandhya and Tantriki Sandhya Vedic Mantras are transliterated in English also Word meaning and Grammatical notes on these are fully given. Royal 16 mo. pages 230 Price Re 1.

6 AN EASY INTRODUCTION TO YOGA PHILOSOPHY —"Is an earnest endeavour to bring the truths of Yoga Philosophy within reach of the general reader; while serving as a convenient hand book for ready reference for learners and teachers alike" *The Central Hindu College Magazine, June, 1904.* Cr. 8vo pages 80 price 8 annas

7. SHIVA SANHITA —A most famous treatise on Hatha and Raja Yoga English translation with notes. Cr. 8vo pages 64 price 8 annas.

CHAPTER II

अथ तिङन्तादादिप्रकरणम् ।

THE ADÂDI VERBS

Before we take up the conjugation of the regular roots commencing with अद 'to eat, we shall show the conjugation of the sautra root ऋति which is treated like the roots of this class

२४२२ । ऋतेरीयङ् । ३ । १ । २९ ॥

ऋति सौत्रस्तस्मादीयङ स्यात्स्वार्थे । जुगुप्सायामय धातु ' इति वक्ष्य । कृपायाञ्च इत्येके 'सनाद्यन्ता '-(२३०४) इति धातुत्वम । ऋतीयते । ऋतीयाञ्चक्रे आर्धधातुकविवक्षायातु 'आयादय आर्धधातुके वा' (२३०५) इतियङभावे 'शेषात्कर्तरि-' (२१५९) इति परस्मैपदम । आनर्त । अर्तिष्यति । आर्तीत् ॥

2422 The affix इयङ् comes after the sûtra root ऋति 'to reproach' without changing the sense

NOTE—The indicatory ङ shows that the verb will take the affixes of the Atmanepada, as ऋतीयते ' he pities or reproaches', so also, ऋतीयाते, ऋतीयन्ते ॥

Many say that the meaning of this root is 'to reproach But others say it means 'to pity The whole form ऋतीय gets the designation of dhâtu and is called 'root,' by S 2304.

Thus the Preent is ऋतीयते the Perfect is ऋतीया चक्रे ॥

The addition of ईयङ is optional when the affix of the Ardhadhâtuka follows (S 2305). So when the ईयङ् is not added, the root is Parasmapadi by the universal sutra 2159 Thus another from of the Perfect is आनर्त ॥

The Future is अर्तिष्यति । The Aorist is आर्तीत् ॥

Pre ऋतीयते । Per ऋतीयाचक्रे or आनर्त । I Fut ऋतीयिता । अर्तिता II Fut ऋतीयिष्यति । अर्तिष्यति । Aorist आर्तयिष्ट । आर्तीत् ॥

अद् भक्षणे । द्वौ परस्मैपदिनौ ॥

Now we take up the conjugation of the root अद 'to eat This and the next root are parasmaipadi The vikarana शप is elided by the following —

२४२३ । अदिप्रभृतिभ्य शप. । २ । ४ । ७२ ॥

लुकस्यात । अत्ति । अत्त । अदन्ति ॥

2423 After the verb अद 'to eat and the rest, there is luk elision of the Vikarana शप (III 1 68)

Thus अद्+शप्+ति=अत्ति he eats, हन्ति 'he kills', द्वेष्टि 'he envies' The Adâdi verbs belong to the second conjugation In this class of verbs, there fore, the terminations are added direct to the root

लट् PERSENT.

	Singular	Dual	Plural
Third Person	अत्ति ।	अत्तः ।	अदन्ति ।
Second Person	अत्सि ।	अत्थः ।	अत्थ ।
First. Person.	अद्मि ।	अद्वः ।	अद्मः ॥

—— o ——

In forming the Perfect, the following sûtra applies.

√ २४२४ । लिट्यन्यतरस्याम् । २ । ४ । ४० ॥

अदो घस्लृ वा स्याल्लिटि । जघास 'गमहन-'(२३६३) इत्युपधालोपः । तस्य चर्विधिं प्रति स्थानिवद्भावनिषेधाच्छस्य चर्त्वम् । 'शासिवसि-'(२४१०) इति षत्वम् । जक्षतुः । जक्षुः । घसेः स्तासाद्यभावात्थलि नित्यमिट् । जघसिथ । आद । आदतुः । 'इडत्यर्ति-'(२३८४) इति नित्यमिट् । आदिथ । अत्ता । अत्स्यति ॥

2424. When लिट् (Perfect) follows घस्लृ is optionally the substitute of अद्.

जघास or आद 'he ate,' जक्षतुः or आदतुः 'they two ate,' जक्षुः or आदुः they all ate,' The word जक्षतुः is thus formed —घस+अतुस्=घस्+घस्+अतुस (VI 1 8)= घ+घस्+अतुस् (VII 4 60)=ज+घस+अतु (VII. 4 63)=ज+घ्स्+अतुस् (VIII 4 53)=ज+क्स्+अतुस्=*(VI. 4 98)=जक्षतुः (VIII. 3. 60). The penultimate* अ *of* घस् is elided by S 2363, this lopa being considered as not sthânivat for the purposes of the application of चर्विधि, the घ is changed to क by खरि च। See I 1. 57. *The* स *is changed to* ष *by S 2410.*

The Second Person Sing is जघसिथ the augment इट् *is Nitya and not* optional, because √Ghas being a Defective verb has no First Future (लुट्) See S. 2294 to 2296.

PERFECT.

	Singular.	Dual.	Plural.
Third Per.	जघास ।	जक्षतुः ।	जक्षुः ।
Second Per.	जघसिथ ।	जक्षथुः ।	जक्ष ।
First Per.	जघास or जघस ।	जक्षिव ।	जक्षिम ॥

—— o ——

Third Per.	आद ।	आदतुः ।	आदुः ।
Second Per.	आदिथ । (The इट् is compulsory S 2384)	आदथुः ।	आद ।
First Per.	आद ।	आदिव ।	आदिम ॥

लुट् I. FUTURE.

	Singular.	Dual.	Plural.
Third Person.	अत्ता ।	अत्तारौ ।	अत्तारः ।
Second Person	अत्तासि ।	अत्तास्थः ।	अत्तास्थ ।
First Person.	अत्तास्मि ।	अत्तास्वः ।	अत्तास्मः ॥

लुट् II. FUTURE.

Third Person.	अत्स्यति ।	अत्स्यतः ।	अत्स्यन्ति ।
Second Person.	अत्स्यसि ।	अत्स्यथः ।	अत्स्यथ ।
First Person.	अत्स्यामि ।	अत्स्यावः ।	अत्स्यामः ॥

In the Imperative the follwing sûtra applies.

२४२५ । हुझल्भ्यो हेर्धिः । ६ । ४ । १०१ ॥

होर्झलन्तेभ्यश्च हेर्धिः. स्यात् । अद्धि । अत्तात् । अदानि ॥

2425. After हु and after a consonant (with the exception of semi-vowels and nasals), धि is substituted for the Imperative affix हि, when the latter does not take the augment अट् ॥

Thus अद्+सि=अद्+हि=अद्+धि=अद्धि ॥

लोट् IMPERATIVE

	Sing.	Dual.	Plural.
Third Person	अत्तु or अत्तात् ।	अत्ताम् ।	अदन्तु ।
Second Person	अद्धि or"	अत्तम् ।	अत्त ।
First Person	अदानि ।	अदाव ।	अदाम ।

———o———

Informing the Imperfect, the following sûtra applies.

२४२६ । अदः सर्वेषाम् । ७ । ३ । १०० ॥

अदः परस्यापृक्तसार्वधातुकस्याडागमः स्यात् सर्वमतेन । आदत् । आत्ताम् । आदन् । आदः आत्तम् । आत्त । आदम् । आद्व । आद्म । अद्यात् । अद्याताम् अद्युः । अद्यास्ताम् । अद्यासुः ॥

2426. After अद् 'to eat', comes the augment अट् before a Sârvadhâtuka affix consisting of a single consonant, according to the opinion of all grammarians.

As आदत् and आद. । Before a non-aprikta we have अत्ति, अत्सि । The word सर्वेषाम् makes it a necessary rule and not optional, like the last Ashtâdhyâyi rule VII, 3 99.

लङ् । IMPERFECT

	Sing.	Dual.	Pluaal
Third Person.	आदत् ।	आत्ताम् ।	आदन् ।
Second Person	आद. ।	आत्तम् ।	आत्त ।
First Person.	आदम् ।	आद्व ।	आद्म ।

लिङ् । POTENTIAL

Third Person	अद्यात् ।	अद्याताम् ।	अद्युः ।
Second Person	अद्याः ।	अद्यातम् ।	अद्यात ।
First Person.	अद्याम् ।	अद्याव ।	अद्याम ।

आशीर्लिङ् । BENEDICTIVE.

Third Person.	अद्यात्	अद्यास्ताम्	अद्यासुः ।

Second Person	अद्या ।	अद्यास्तम् ।	अद्यास्त ।
First Person	अद्यासम् ।	अद्यास्व ।	अद्यास्म ।

In the Aorist, the following rule applies

२४२७ लुङ्सनोर्घस्लृ । २ । ४ । ३७ ॥

अदो घस्लृ स्याल्लुङि सनि च । लृदित्वादङ् । अघसत् ॥

2427 When luṅ (aorist) or san (desiderative) follows घस्लृ is the substitute of अद् 'to eat'

Thus —अघसत् अघसताम्, अघसन् 'he ate' The लृ in घस्लृ is servile and indicates the substitution of अङ् for च्लि of the Aorist (III 1 55) So also in the Desiderative as जिघत्सति जिघत्सतः, जिघत्सन्ति 'wishes to eat

Note —The verb अद is replaced by घस when the affix अच follows प्र+अद+ अच=प्र घस+अच – प्रघस voracious

AORIST

	Sing	Dual	Plural
Third Person	अघसत् ।	अघसताम् ।	अघसन् ।
Second Person	अघस ।	अघसतम् ।	अघसत ।
First Person	अघसम् ।	अघसाव ।	अघसाम ॥

1 Ad to eat

Pre अत्ति । अत्तः । अदन्ति । अत्सि । अत्थ । अत्थ । अद्मि । अद्वः । अद्मः । Per जघास or आद । जक्षतु or आदतु । जक्षु or आदु । जघसिथ or आदिथ । जक्षथु or आदथु । जक्ष or आद । जघास or जघस । जक्षिव or आदिव । जक्षिम or आदिम । I Fut अत्ता । अत्तारौ । अत्तारः । अत्तासि । अत्तास्थः । अत्तास्थ । अत्तास्मि । अत्तास्वः । अत्तास्मः । II Fut अत्स्यति । अत्स्यतः । अत्स्यन्ति । अत्स्यसि । अत्स्यथः । अत्स्यथ । अत्स्यामि । अत्स्यावः । अत्स्यामः । Imperative अत्तु or अत्तात् । अत्ताम् । अदन्तु । अद्धि । अत्तम् । अत्त । अदानि । अदाव । अदाम । Imper आदत् । आत्ताम् । आदन् । आदः । आत्तम् । आत्त । आदम् । आद्व । आद्म । Poten अद्यात् । अद्याताम् । अद्युः । अद्याः । अद्यातम् । अद्यात । अद्याम् । अद्याव । अद्याम । Bene अद्यात् । अद्यास्ताम् । अद्यासुः । अद्याः । अद्यास्तम् । अद्यास्त । अद्यासम् । अद्यास्व । अद्यास्म । Aorist अघसत् । अघसताम् । अघसन् । अघसः । अघसतम् । अघसत । अघसम् । अघसाव । अघसाम । Cond आत्स्यत् । आत्स्यताम् । आत्स्यन् । आत्स्यः । आत्स्यतम् । आत्स्यत । आत्स्यम् । आत्स्याव । आत्स्याम । Pass अद्यते । Caus आदयति । Nor आदिदत् । Desi जिघत्सति । Pre part Parasmai अदन् । अदती । Past Part Pass जग्ध । Ger जग्ध्वा । Infini अत्तुम् । Nouns अदम । अदनम् ॥

हन २ हिंसागत्योः । प्रणिहन्ति ॥

2 Hana To kill to go

Now we take up the conjugation of हन् to kill 'to go, This is the 3rd Person Singular हन्ति with the preposition प्रणिहन्ति । The न is changed to ण by VIII 4 17

In forming the dual we have हन् + तस । Now applies the following sutra —

२४२८। अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिकलोपो झलि क्ङिति।६।४।३७

अनुनासिक इति लुप्तषष्ठीकं वनतीतरेषां विशेषणम् । अनुनासिकान्तानामेषां वनतेश्च लोपः स्याज्झलादौ क्ङिति परे । यमिरमिनमिगमिहनिमन्यतयोऽनुदात्तोपदेशाः । तनुक्षणुक्षिणुऋणुतृणुघृणुवनुमनुतनोत्यादयः । हतः । घ्नन्ति ॥

2428. The final nasal of those roots which in the Dhâtupâtha have an unaccented root-vowel, as well as of वन and तन &c, is elided before an affix beginning with a consonant (except a semivowel or nasal), when these have an indicatory क् or ङ् ॥

NOTE —Thus यम् gives us यत्वा (with क्त्वा), यतः (with क्त , यतवान् (with क्तवतु), यतिः (with क्तिन्) Similarly रम् gives us रत्वा, रतः, रतवान्, रतिः । यम्, रम्, नम, गम्, हन् and मन् which end in a nasal are to be considered as unaccented roots, though taught as accented in the Dhâtupâtha So also of वन्. i, e, वतिः with क्तिन्, with क्तिच् the nasal is not elided as वन्ति (VI. 4. 39), and before other jhaladi affixes त, retains न् as all those affixes take the augmet इट् । The तनादि roots belong to the eighth class Thus तैतः, ततवान् । The Tanâdi roots are ten in number, तन् सन्, क्षण्, क्षिण्, ऋण्, तृण्, घृण्, वन्, मन् and कृञ् । Of these सन् takes long आ also (VI 4 45) क्षण्, क्षतः, क्षतवान् ऋण्, ऋतः, ऋतवान् ; तृण्, तृतः, तृतवान् ; घृण्, घृतः, घृतवान् , वन् . वतः, वतवान् , मन् मतः मतवान् ॥

The word अनुनासिक is in the genitive case the sign of the genitive being suppressed This qualifies all but one word वनति of the sûtra. The roots √Yam, √Kam, √Nam, √Gam, √Han and √Manya are taught as Anudâtta. The Tanâdi roots are √Tan, √Kshan, Kshin √Rin, √Trin, √Ghrin, √Van, and √Man. Thus हन् + तः = ह+O+तः = हतः ॥

The Third Person Plural is formed thus:—हन् + अन्ति = हन् + अन्ति (VI. 4 98 S 2363) = घ्न् + अन्ति(VII 3. 54 S. 358) = घ्नन्ति ॥

When an alterant upasarga is added, the न is changed to ण by the following Sûtra,

२४२९ । हमोर्घ्न । ८ । ४ । २३ ॥

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य हन्तेर्नस्य णो वा स्याद्धमयोः परयोः । प्रहण्मि-प्रहन्मि । प्रहण्वः— प्रहन्वः । हो हन्तेः – (३५८) इति कुत्वम् । जघान । जघ्नतुः । जघ्नुः ॥

2429. Optionally when व or म follows, the न of √*han* is changed to ण, when preceded by an upasarga competent to cause change

Thus प्रहण्वः, परिहण्वः, or प्रहन्वः and परिहन्वः, प्रहण्मः or प्रहन्मः, परिहण्मः or परिहन्मः ।

This sûtra enjoins an option in certain cases, where it would have been obligatory by the last Ashtâdhyâyi rule VIII. 4. 22.

In forming the perfect, the ह is changed to a guttural by VII. 3.54 S. 358.

PRESENT.

	Sing.	Dual.	Plural.
Third Person	हन्ति ।	हतः ।	घ्नन्ति ।
Second Person.	हंसि ।	हथः ।	हथ ।
First Person.	हन्मि ।	हन्वः	हन्मः ।

Now we take up लिट् or the Perfect.

हन्+लिट् = हन् हन्+अ = ह + हान् + अ=ज् + घान्+अ by VII. 3. 54. S. 358 = जघान । The dual is जघ्नतुः and the Plural जघ्नुः ॥

In forming the 2nd Pers. Singular, the following sutra applies —

✓ २४३० । अभ्यासाच्च । ७ । ३ । ५५ ।

अभ्यासात्परस्य हन्तेर्हस्य कुत्वं स्यात् । जघनिथ-जघन्थ । हन्ता । 'ऋद्धनोः -' (२३६६) इतीट । हनिष्यति । हन्तु । हतात् । घ्नन्तु ।

2430 A Guttural is substituted for the ह in हन् after a reduplication also

NOTE —As जिघांसति जङ्घन्यते, अह जघान ॥ The rule applies when such an affix follows which causes the reduplication of the stem (aṅga) हन् therefore not in हननीयितुमिच्छति = जिहननीयिषति ॥

Thus we get जघनिथ or जघन्थ । *

NOTE —Although this sûtra could apply to the third person singular as well, yet VII 3 54 alone has been mentioned simply because it is antaranga

लिट PERFECT

	Sing	Dual	Plural
Third Person	जघान ।	जघ्नतु ।	जघ्न ।
Second Person	जघनिथ or जघन्थ ।	जघ्नथु ।	जघ्न ।
First Person	जघान or जघन ।	जघ्निव ।	जघ्निम ।

लुट् I FUTURE.

Third Person.	हन्ता ।	हन्तारौ ।	हन्तारः ।
Second Person	हन्तासि ।	हन्तास्थ ।	हन्तास्थ ।
First Person	हन्तास्मि ।	हन्तास्व ।	हन्तास्म ।

लृट II. FUTURE (before स्य the augment इट् comes by VII 2 70 S 2366)

Third Per	हनिष्यति ।	हनिष्यत ।	हनिष्यन्ति ।
Second Per	हनिष्यसि ।	हनिष्यथ ।	हनिष्यथ ।
First Per	हनिष्यामि ।	हनिष्याव ।	हनिष्यामः ।

In forming the Imperative 2nd Per Sing the following applies —

२४३१ । हन्तेर्जः । ६ ४ ३६ ।

हौ परे । आभीयतया जस्यासिद्धत्वान्न हेर्लुक् । जहि । हनानि । हनाव । हनाम । अहन् । अहताम् । अघ्नन् । अहनम् ।

2431 ज is substituted for हन before हि ॥

Thus जहि अघ्नन् ॥

This ज substitute of हन् is ordained by VI 4 36 a rule belonging to the Âbhîya section (as ddha vat atrâbhât VI 4 22 S 2193) therefore it is considered asiddha or not to have taken efect for the purposes of theelet on of हि । For had ज been considered as valid, then हि would have been el ded by VI 4·105 S. 2202

Thus the Conjugation of हन् in the Imperative is —

IMPERATIVE

	Sing	Dual	Plural
Third Person	हन्तु or हतात् ।	हताम् ।	घ्नन्तु ।
Second Person	जहि ।	हतम् ।	हत ।
First Person	हनानि ।	हनाव ।	हनाम ॥

In conjugating हन् in लङ् the Third Person Sing is thus formed अ + हन् + त् = अ + हन् + ० = अहन् the letter त् being elided by VI 1 68 Thus we conjugate the root —

IMPERFECT

	Sing	Dual	Plural
Third Person	अहन् ।	अहताम् ।	अघ्नन् ।
Second Person	अहन् ।	अहतम् ।	अहत ।
First Person	अहनम् ।	अहन्व ।	अहन्म ॥

—— o ——

लिङ् POTENTIAL

Third Person	हन्यात् ।	हन्याताम् ।	हन्युः ।
Second Person	हन्याः ।	हन्यातम् ।	हन्यात ।
First Person	हन्याम् ।	हन्याव ।	हन्याम ।

—— o ——

* In the Benedictive वध replaces हन् by the following sûtras

२४३२ । आर्द्धधातुके । २ । ४ । ३५ ।

इत्यधिकृत्य ।

2432 The clause 'when the affix is ardhadâtuka' is understood in the following aphorisms up to the aphorism 58 of the fourth chapter of the second Book of Pâṇini

२४३३ । हनो वध लिङि । २ । ४ । ४२ ।

2433 वध is the substitute of हन् 'to kill' when the ardhadâtuka लिङ् (Benedictive) follows

२४३४ । लुङि च । २ । ४ । ४३ ।

वधादेशोऽदन्तः । आर्धधातुक (२३०७) इति विषयसप्तमी । तेनार्धधातुकोपदेशेऽकारान्त त्वात् 'अतो लोपः' (२३०८) । वध्यात् । वध्यास्ताम् । 'आर्धधातुके' किम् । विध्यादौ हन्यात् 'हन्तेः' (३५६) इति यत्वम् । प्रहणयात् । अवधीत् ।

अथ चत्वारः स्वरितेतः । द्विष ३ अप्रीतौ । द्वेष्टि द्विष्टे । द्वेष्टा । द्वेष्टा । द्वेक्ष्यति-द्वेक्ष्यते । द्वेष्टु-द्विष्टात् । द्विड्ढि । द्वेषाणि । द्वेषै । द्वेषावहै । अद्वेट् ।

2434 And when लुङ् (Aorist) follows वध is the substitute of हन् ॥

The substitute is *vadha* ending with an अ । Thus वध्यात् 'may he kill' वध्यास्ताम् 'may they two kill,' वध्यासुः 'may they all kill'

As the substitute वध ends in short अ, this अ is elided by S 2308 because वध ends in an अ at the time when the ardhadhâtuka affix is taught This elision being like the original (Sthânivat I 1 56), in forming the Aorist लुङ् we

have अवध + ० + ईत = अवधीत् । Here zero being sthânivat prevents the vriddhi of अ of व which otherwise would have taken place by VII 2 7

Note —अवधीत् 'he killed,' अवधीष्टाम 'they all killed' The division of this aphorism from the last sûtra *(yoga-vibhaga) indicates that the next Ashtâdhyâyî* rule II 4 44 applies to the Aorist only and not to the Benedictive as well There is no option in the Benedictive Atmanepada

The word आर्धधातुके in S 2432 is in the 7th case, the force of this case affix *here is not that given in I 1 66 i e the* sutra does not mean 'when an ârdhadhâtuka affix follows' But the 7th case has the force of indicating the subject (विषय) *the meaning of the sûtra being 'when the subject is an ârdhadhâtuka affix'* The result of this explanation is that the various substitutions enjoined *hereafter, should be made first, and then the respective affixes should be applied.* Thus whenever we want to affix any Ardhadhatuka affix to अस् 'to be,' we must *first substitute* भू *for it, and then take the proper ardhadhâtka affix which would* come with regard to भू Thus we can apply यत् to भू by rule III 1 97, which *says 'after verbs ending in vowels यत् is applied' But this affix could never have* been applied to अस which ends in a consonant Thus we have भव्यम् So the *substitution does not depend upon any particular affix, but* ardhadhâtuka affixes as a class.

Or to take the example of वध । *Thus vadha ends with* अ and is the substitute of हन् which ends with a consonant But to वध will be applied all those rules which can apply to a root ending with a vowel, when an ârdhadhâtuka affix is to be added Thus अतो लोपः of 2305 will apply to this final अ of वध and cause its elision *Thus* वध्यात वध्यास्ताम् ।

Why do we say 'when an ârdhadhâtuka affix is to be added ? There will *be no* वध substitution before the sârvadhâtuka affixes, *such as the Potential &c* Thus the Potential is हन्यात् । The न is changed to ण before an alterant letter See S *359 As* प्रहण्यात् । *The aorist is* अवधीत् ॥

Pre हन्ति । हतः । घ्नन्ति । हंसि । हथः । हथ । हन्मि । हन्वः । हन्मः । Per जघान । जघ्नतुः । जघ्नुः । जघनिथ or जघन्थ । जघ्नथुः । जघ्न । जघान । *or* जघन । जघ्निव । जघ्निम । I Fut हन्ता । II Fut हनिष्यति । Imperative हन्तु or हतात् । हताम । घ्नन्तु । जहि हतात् । हतम । हत । हनानि । हनाव । हनाम । Imper अहन् । अहताम् । अघ्नन् । अहन् । अहतम् । अहत । अहनम् । अहन्व । अहन्म । Poten हन्यात । हन्याताम् । हन्युः । हन्याः । हन्यातम् । हन्यात । हन्याम् । हन्याव । हन्याम । Bene वध्यात् । वध्यास्ताम् । वध्यासुः । वध्याः । वध्यास्तम् । वध्यास्त । वध्यासम् । वध्यास्व । वध्यास्म । Aorist अवधीत् । अवधिष्टाम् । अवधिषुः । अवधीः । अवधिष्टम् । अवधिष्ट । अवधिषम । अवधिष्व । अवधिष्म । Cond अहनिष्यत् ।

With the upasarga आ, the root is âtmanepada Thus —

Pre आहते । आघ्नाते । आघ्नते । आहसे । आघ्नाथे । आहध्वे । आघ्ने । आहन्वहे । आहन्महे । Per आजघ्ने । आजघ्नाते । आजघ्निरे । आजघ्निषे । I Fut आहन्तासे । II Fut आहनिष्यते । Imperative, आहताम् । आघ्नाताम् । आहनै । आहन्वै । Imper आहत । आघ्नाताम । आहथाः । आहन्वहि । आहन्महि । Poten आघ्नीत । आघ्नीयाताम् । आघ्नीरन् । Bene आवधिषीष्ट । आवधिषीयास्ताम् । Aorist आवधिष्ट or आवधिषाताम् । आवधिषत । आवधिष्ठाः । आवधिषि । Cond आहत । आहसाताम् । आहसत । आहथाः । आहध्वम् । आ हसि । आहन्ध्वम् ।

Sub-section III. The following four roots are conjugated in both forms 3 √ dvisha to hate.

Thus the present parasmai is द्वेष्टि, Atm. द्विष्टे । First Fut. द्वेष्टा । Second Future Parasmai, is द्वेक्ष्यति, Atm. द्वेक्ष्यते । Imperative Parasmai 3rd S. द्वेष्टु or द्विष्टात् 2nd S. द्विड्ढि. 1st S. द्वेषाणि । Atm. 1. S द्वेषै; 1. D. द्वेषावहै । Imperfect 3. S अद्वेट् । In forming the plural the following sûtra applies

२४३५ । द्विषश्च । ३ । ४ । ११२ ।

लङो झेर्जुस् वा स्यात् । अद्विषुः । अद्विषन् । अद्वेषम् । द्विषीत । द्विक्षीष्ट । अद्विक्षत् । 'दुह ४ प्रपूरणे' । दोग्धि । दुग्धः । धोक्षि । दुग्धे । धुक्षे । धुग्ध्वे । दोग्धु । दुग्धि । दोहानि । धुक्ष्व । दोहै । अधोक् । अदोहम् । अधुग्ध्वम् । अधुक्षत्–अधुक्षत । 'लुग्वा दुह-' (२३६४) इति लुक्पक्षे तथोर्धत्वाभावे अदुग्ध । 'दिह ४ उपचये' । उपचयो वृद्धिः । देग्धि । लिह ४ आस्वादने । लेढि । लीढः । लिहन्ति । लेक्षि—लीढे । लिक्षे । लिढ्ढ्वे । लेढु । लीढाम् । लेहानि । अलेट् । अलिक्षताम् । अलीढ । अलिक्षावहि । 'चक्षिङ् ७ व्यक्तायां वाचि' । अयं दर्शनेऽपि । इकार इदनुदात्तो गुणार्थः । 'विचक्षणः प्रथयन्' । गुरुत्वं च । 'चन्द्रोदितः' इति व्याख्यानात् । इकारस्तु '× अनुदात्तेत्त्वप्रयुक्तमात्मनेपदमनित्यम् ×' इति ज्ञापनार्थः । तेन 'स्फायविमित्रकस्मि—' इत्यादि सिध्यति । चष्टे । चक्षाते । 'आर्धधातुके' (२३७७) इत्यधिकृत्य ।

2435. In the opinion of Sâkatâyana only, 'jus' is the substitute of 'jhi', in the Imperfect after the verb 'dvish' (to hate).

Thus अद्विषुः । But according to others, अद्विषन् । 1st S अद्वेषम् ।

The Potential Atm is द्विषीत । Benedictive Parasmai द्विक्षीष्ट, Aor. is अद्विक्षत् ।

द्विष ३ अप्रीतौ ॥

Pre. द्वेष्टि । द्विष्टः । द्विषन्ति । द्वेक्षि । द्विष्ठः । द्विष्ठ । द्वेष्मि । द्विष्वः । द्विष्मः । Perf. दिद्वेष । दिद्विषतुः । दिद्विषुः । दिद्वेषिथ । दिद्विषथुः । दिद्विष । दिद्वेष or दिद्विष । दिद्विषिव । दिद्विषिम । I Fut. द्वेष्टा । द्वेष्टारौ । द्वेष्टारः । द्वेष्टासि । द्वेष्टास्थः । द्वेष्टास्थ । द्वेष्टास्मि । द्वेष्टास्वः । द्वेष्टास्मः । II Fut. द्वेक्ष्यति । द्वेक्ष्यतः । द्वेक्ष्यन्ति । द्वेक्ष्यसि । द्वेक्ष्यथः । द्वेक्ष्यथ । द्वेक्ष्यामि, द्वेक्ष्यावः । द्वेक्ष्यामः । Imperative. द्वेष्टु or द्विष्टात् । द्विष्टाम् । द्विषन्तु । द्विड्ढि । द्विष्टम् । द्विष्ट । द्वेषाणि । द्वेषाव । द्वेषाम । Imper अद्वेट् । अद्विष्टां । अद्विषुः or अद्विषन् । अद्वेट् । अद्विष्टं । अद्विष्ट । अद्वेषम् । अद्विष्व । अद्विष्म । Poten द्विष्यात् । द्विष्याताम् । द्विष्युः । द्विष्याः । द्विष्यातं । द्विष्यात । द्विष्याम् । द्विष्याव । द्विष्याम । Bene द्विक्षीष्ट । द्विक्षीयास्ताम् । द्विक्षीरन् । द्विक्षीष्ठाः । द्विक्षीयास्थां । द्विक्षीध्वम् । द्विक्षीय । द्विक्षीवहि । द्विक्षीमहि । Aorist अद्विक्षत् । अद्विक्षताम् । अद्विक्षन् or अद्विषुः । अद्विक्षः । अद्विक्षतम् । अद्विक्षत । अद्विक्षम् । अद्विक्षाव । अद्विक्षाम । Cond अद्वेक्ष्यत् ॥

Pre. द्विष्टे । द्विषाते । द्विषते । द्विक्षे । द्विषाथे । द्विड्ढ्वे । द्विषे । द्विष्वहे । द्विष्महे । Per. दिद्विषे । दिद्विषाते । दिद्विषिरे । दिद्विषिषे । दिद्विषाथे । दिद्विषिढ्वे । दिद्विषे । दिद्विषिवहे । दिद्विषिमहे । I Fut द्वेष्टा । द्वेष्टारौ । द्वेष्टारः । द्वेष्टासे । द्वेष्टासाथे । द्वेष्टाध्वे । द्वेष्टाहे । द्वेष्टास्वहे । द्वेष्टास्महे । II. Fut द्वेक्ष्यते । द्वेक्ष्येते । द्वेक्ष्यन्ते । द्वेक्ष्यसे । द्वेक्ष्येथे । द्वेक्ष्यध्वे । द्वेक्ष्ये । द्वेक्ष्यावहे । द्वेक्ष्यामहे । Imper. । द्विष्टां । द्विषाताम् । द्विषताम् । द्विक्ष्व । द्विषाथां । द्विड्ढ्वम् । द्वेषै । द्वेषावहै । द्वेषामहै । Imperfect अद्विष्ट । अद्विषातां । अद्विषत । अद्विष्ठाः । अद्विषाथां । अद्विड्ढ्वम् । अद्विषि । अद्विष्वहि । अद्विष्महि । Poten द्विषीत । द्विषीयाताम् । द्विषीरन् । द्विषीष्ठाः । द्विषीयाथां । द्विषीध्वम् । द्विषीय । द्विषीवहि । द्विषीमहि

Aorist अदविहत । अदविहाताम् । अदविहन्त । अदविहथाः । अदविहाथाम् । अदविहध्वम् । अदविहि । अदविहावहि । अदविहामहि । Pass दविह्यते । Caus दवेहयति । Aor अदि दविहत । Des der दिदविहिषते or ति । Inten देदविह्यते । yan l ik देदविहीति or देदवेढि । Imperfect Pl अदेदविहुः or अदेदविहन् । Aor अदेदविहीत् । Noun दिव्र दविट् । प्रदविद् । दवेढ । दवेढव्य । Past part दविढ । दिविढवान् । Ger दविढ्वा ।

दुह ४ प्रपूरणे ।

4 √duha To milk Pre दोग्धि । दुग्ध । दुहन्ति । धोक्षि । दुग्ध । दुग्ध । दोह्मि । दुह्मः । दुह्वः । Per दुदोह । दुदुहतु । दुदुहुः । दुदोहिथ । दुदुहथुः । दुदुह । दुदोह । दुदुहिव । दुदुहिम । I Fut दोग्धा । दोग्धारः II Fut धोक्ष्यति । धोक्ष्यतः । धोक्ष्यन्ति । Imper दोग्धु । or दुग्धात् । दुग्धाम् । दुहन्तु । दुग्धि । दुग्धम् । दुग्ध । दोहानि । दोहाव । दोहाम । Imper अधोक् । अदुग्धाम् । अदुहन् । अधोक् । अदुग्धम् । अदुग्ध । अदोहम् । अदुह्व । अदुह्म । Poten दुह्यात् । दुह्याताम् । Bened c दुह्यात् । दुह्यास्ताम् । Aor st अधुक्षत् । अधुक्षताम् । अधुक्षन् । अधुक्षः । अधुक्षतम् । अधुक्षत । अधुक्षम् । अधुक्षाव । अधुक्षाम । Caus दोहयति । Aor अदूदुहत् । Des de दुधुक्षति or ते । Intens दोदुह्यते Yan luk दोदुहीति or दादोग्धि ॥

Pre दुग्धे । दुहाते । दुहते । धुक्षे । दुहाथे । धुग्ध्वे । दुहे । दुह्वहे । दुह्महे । Per दुदुहे । दुदुहाते । दुदुहिरे । दुदुहिषे । दुदुहाथे । दुदुहिध्वे । दुदुहे । दुदुहिवहे । दुदुहिमहे । I Futur दोग्धा । दोग्धारौ । दोग्धारः । दोग्धासे । II Fut धोक्ष्यते । Impera दुग्धाम् । दुहाताम् । दुहताम् । धुक्ष्व । दुहाथाम् । धुग्ध्वम् । दोहै । दोहावहै । दोहामहै । Imperf ct. अदुग्ध । अदुहाताम् । अदुहत । अदुग्धाः । अदुहाथाम् । अधुग्ध्वम् । अदुहि । अदुह्वहि । अदुह्महि । Poten दुहीत । दुहीयाः । दुहीय । Bened c धुक्षीष्ट । धुक्षीध्वम् । Aor अधुक्षत । अधुक्षाताम् । अधुक्षन्त । अधुक्षथाः । अधुक्षाथाम् । अधुक्षध्वम् । अधुक्षि । अधुक्षावहि । अधुक्षामहि ॥

दिह ५ उपचये ।

5 √diha, to thrive The word upachaya means ncrease Pre देग्धि w th प्र and नि we have प्रणिदेग्धि । The न changed to ण by VIII 4 17 S 2285 But not in प्रनिदेदेग्धि because in VIII 4 17 S 2285 the form degdhi is taken, w th तिप् and so the rule does not apply to yanluk See VII 2 10 S 2246 Per दिदेह । I Future देग्धा । II Future धेक्ष्यति । Imperat ve देग्धु । Imper अधेक् । Poten दिह्यात् । Bene दिह्यात् । Aor st अधिक्षत् । Cond अधेक्ष्यत् । Pass दिह्यते । Caus देहयति । Des de दिधिक्षति । Inten देदिह्यते । Yanluk देदेग्धि । Nouns देहिनी देही । देह Pre Part दिहत् । past दिग्धम् । Paras दिग्धवान् । Fut Part धेक्ष्यत् । Ger ध्यादि । Adj देग्धव्य । देहनीय । देह्यम् ।

लिह ६ आस्वादने ।

6 √Liha to l ck Pre लेढि । लीढः । लिहन्ति । लक्षि । लीढ । लीढ । लेह्मि । लिह्वः । लिह्मः । Per लिलेह । लिलिहतु । लिलिहुः । लिलेहिथ । लिलेह । लिलिहिव । लिलिहिम ॥ I Fut लेढा । II F it लेक्ष्यति । Imper लेढु । लीढाम् । लिहन्तु । लीढि । लीढम् । लीढ । लेहानि लेहाव । लेहाम ॥ Imper अलेट् । अलीढाम् । अलिहन् । अलेट् । अलीढम् । अलीढ । अलेहम् अलिह्व । अलिह्म । Poten लिह्यात् । लिह्या । लिह्याम् । Benedi लिह्यात् । लिह्यास्ताम् । Aor st. अलिक्षत् । अलिक्षताम् । अलिक्षन् । अलिक्षः । अलिक्षतम् । अलिक्षत । अलिक्षम् । अलिक्षाव । अलिक्षाम ॥ Condi अलेक्ष्यत् । Pass लिह्यते । Caus लेहयति । Aor अलीलिहत् । Des dera लिलिक्षति । Inten लेलिह्यते । yan l k लेलिहीति or लेलेढि । Nouns मधुलिट् । अभ्रंलिह । लिहा । मधुलिह । Pre part paras लिहत् । Per part ललिहान् । Atm लीढ Per part pass. लीढवान् । Act लेक्ष्यत् Fut part लेढा Ger लेढुम् Adj लेढव्यं । लेहनीय । लेह्यम् ।

Pre Atm लीढे । लिहाते । लिहते । लिक्षे । लिहाथे । लीढ्वे । लिहे । लिह्वहे । लिह्महे Per

लिलिहे । लिलिहिषे । लिलिहिढ्वे । लिलिहिध्वे । I Fut लेढा । लेढासे । II Fut लेक्ष्यते । Imper लीढाम् । लिहाताम् । लिहताम् । लीक्ष्व । लिहाथां । लीढ्वम् । लेहै । लेहावहै । लेहामहै । Impfr अलीढ । अलिहाताम् । अलिहत । अलीढाः । अलिहाथाम् । अलीढ्वम् । अलिहि । अलिह्वहि । अलिह्महि । Poten लिहीत । लिहीयाताम् । लिहीरन् । Benedic लिक्षीष्ट । Aorist अलिक्षत or अलीढ । अलिक्षाताम् । अलिक्षन्त । अलिक्षथाः or अलीढाः । अलिक्षाथाम् । अलिक्षध्वम् or अलीढ्वम् । अलिक्षि । अलिक्षावहि or अलिह्वहि Condl अलेक्ष्यत ।

चक्षिङ् ७ व्यक्तायां वाचि ।

7 √Chakshiṅ व्यक्तायां वाचि । "to speak articulately." This root also means to see, as विचष्टे ... समीक्ष्य । The letter इ in चक्षिङ् is indicatory of the fact that the affix युच् is added to the root by III 2 149 S. 3123, which would not have been the case had the root not contained this anudâtta इ ॥ Thus विचक्षणः ॥

This इ though indicatory, does not cause the insertion of the nasal नुम् because we have explained the word इदितः by धातोः इदितः in the sûtra VII. 1. 58. S. 2262 because the word धातु is understood here from the preceding Ashtâdhyâyi sûtra 'goh padânte' VII 1 57 S 3371 So that only those roots are इदित् for the purposes of नुम् augment, which contain the इ as their Final. The इ in चक्षिङ् is not final and so the root is not इदित् for the purposes of that sûtra.

What is the use of the letter ङ when the root is already anudâttet? Ans The ङ indicates by implication the existence of the following maxim —

The âtmanepada which is caused by an anudâtteta letter, is anitya Thus the Present Participle form चक्षाणः is valid; as in the example चक्षाणः विविक्तरूपः । &c. Here चक्ष is used as parasmaipadî though ordinarily it is âtmanepadî because the root चक्षिङ् has anudâtta long ई as indicatory. See Bhatti No I. 516.

Thus we have चष्टे (the क is elided by स्कोः VIII 2 29 S. 380) चक्षाते &c. In forming the Perfect, the following two sûtras apply which are governed by the anuvritti of ârdhadhâtuka of the rule 2377.

२४३६ । चक्षिङः ख्याञ् । २ । ४ । ५४ ॥

2436 ख्याञ् is the substitute of चक्षिङ् 'to perceive, to tell,' when any ârdhadhâtuka affix is to be applied.

२४३७ । वा लिटि । २ । ४ । ५५ ॥

अत्र भाष्ये ख्शादिरयमादेशः । चक्षिङः ख्शाञ् 'ख्शस्य शो वा' इति स्थितम् । ञित्त्वादुभयपदम् ॥ चख्यौ-चख्ये-चक्शौ-चक्शे । 'वर्जने प्रतिषेधः-' इति तु न सर्वसम्मतमित्याहुः । ख्याता-क्शाता । ख्यास्यति-ख्यास्यते । क्शास्यति-क्शास्यते । अचष्ट । चक्षीत । ख्यायात्-क्शायात् । क्शेयात्

2437. ख्याञ् is optionally the substitute of चक्षिङ् when लिट् (Perfect) follows

In the Mahâbhâshya the substitute begins with ख्श् Ksá The श is changed to य optionally by the vârtika ख्शस्य शो वा ॥ This vârtika he reads in the section of asiddhas. As the substitute has an indicatory ञ it is conjugated in both padas. Thus the perfect is चख्यौ or चख्ये । or चक्शौ or चक्शे ॥

Note —In the Mahâbhâshya on II 4 54 S 2436 we find Patanjali saying that the substitute begins with ख्श and is ख्शाञ्। This substitute Khsân assumes the form Khyâñ also Thus ख्शाञ् becomes ख्याञ् by substituting य for श under the following vârtika —असिद्धे शस्य य वचनं विभाषा। The letter य optionally replaces the श of this substitute, and this य is asiddha because this vartika ought to be put in the section of asiddhas (VIII 2 1) just at the close of the rules relating to the change of न to ण।' That being so for the application of the prior rules the य is considered asiddha, but for the application of the subsequent चक्ष rule, it is considered siddha Thus पर्याख्यानम्, here श changed to य is asiddha and so the sûtra कृत्यच does not apply and न is not changed to ण॥

Note —Prohibition must be stated when चक्ष means 'exclusion', as दुर्जना संचक्ष्या bad men should be excluded

Note —Prohibition must be stated when the affixes असि and अन follow as नृचक्षा राक्षसा the Râkshasas are cruel This is Vedic Sanskrit, modern नृचक्ष The meaning of the root चक्ष here, is to injure So also विचक्षण पण्डित, here the affix is अन

The substitute ख्शाञ् becomes क्शाञ् by VIII 4 55 S 121 This क्शाञ् is conjugated as चक्शौ। A चक्शे।

The vartika चयो द्वितीया (See S 130 and 294) required क to be changed to ख, giving the form, चख्शौ चख्शे, but that vârtika also does not apply because चर्त्व rule VIII 4 55 S 121 by which the root ख्शाञ् was changed to क्शाञ् is considered asiddha so that for the purposes of that vârtika, क्शाञ् is still ख्शाञ्॥ From the root चक्ष itself, we get the perfect regularly Thus चचक्षे।

The First Future is ख्याता or क्शाता॥ The Second Future is ख्यास्यति or ख्यास्यते। Or क्शास्यति or क्शास्यते॥ The Imperfect is अचष्ट। The Potential is चक्षीत। The Benedictive is ख्यायात or क्शायात् or क्शेयात्।

In forming the Aorist the following sûtra applies —

२४३८। अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ्। ३। १। ५२।

एभ्यश्च्लेरङ्। अख्यत-अख्यत-अक्शासीत्-अक्शास्त। + वर्जने क्शाञ्नेष्ट +। समचक्षिष्टेत्यादि।

अय एयन्ता अनुदात्तेत्। 'ईर ८ गतौ कम्पने च। ईर्ते। ईरां चक्रे। ईरिता। ईरिष्यते ईर्ताम्। ऐर्त्त। ईर्षीय। ऐरिष्ट। ईड ६ स्तुतौ। ईट्टे।

2438 After the verbs अस 'to throw', वच 'to speak' and ख्या 'to speak', अङ is the substitute of च्लि when the Aorist follows signifying the agent

NOTE —वच् may be either the root, or the substitute of ब्रू (II 4 53) and so also ख्या may be the root or the substitute of चक्ष (II 4 54) The root अस belonging to the दिवादि or the Fourth conjugation falls under the subdivision पुषादि and therefore it would have taken अङ in the Parasmaipada by rule III 1 55 The repetition is to indicate that it takes अङ in the Atmanepada also, as पर्यास्यत (VII 4 17), अवोचत् and आख्यत् In the Passive we have पर्यास्थिषाताम्

Thus the aorist is P अख्यत् or A. अख्यत or अक्शासीत् or अक्शास्त॥

Ishti The substitute क्शाञ does not take place when the meaning is 'exclusion,' as समचक्ष्टि &c

Note —The following from Mâdhaviya Dhâtuvritti will make this clear In the Mahâbhasya the author has given the *two* substitutes ख्याञ and क्शाञ first, and then he, in the alternative, gives *one* substitute ख्शाञ which includes both ख्याञ and क्शाञ for it can assume both these forms For ख्शाञ becomes क्शाञ by the चर्त्व rule (VIII 4 55 S 121) And ख्शाञ also becomes ख्याञ by the operation of a vârtika which changes the श into य and this य is considered asiddha when a prior rule is to be applied, because that Vârtika is read in the section of asiddhas just after the श change rules

The necessity of taking the substitute to be ख्शाञ will be manifest from the following considerations —

(*a*) In forming an abstract noun from सुख्य such as सुख्यस्य भाव =सौख्यम । This is formed by ष्यञ affix V 1 124 S 1788 But if ख्य be considered to have a penultimate य (as in fact it has, but which under the above rule we consider as श) then the affix would have been वुञ by V 1 132 S 1797: and the form ought to have been सौख्यकम । But we never have this form because V 1 132 S 1797 does not apply, as the existence of य in ख्य is ignored by it and to it, it is श । This is summed up in the vârtika प्रयोजनं सौख्ये वुञ विधि ।

(b) Similarly पुंस ख्यान – पुंख्यान । Here the स of पुंस being elided as the final of a conjunct consonant (VIII 2 23 S 54) we have पुम+ख्यानम । Now by the vârtika under S 139 the म of पुम would be changed to स, because ख्या begins with ख a letter of खय pratyahara, and is followed by य a letter of अम pratyahara and so S 139 ought to apply The form ought to be पुंस्ख्यानम । But this is not so because the य in ख्या is considered asiddha and so ख is not followed by a letter of अम् pratyâhara, and so the condition for the application of S 139 does not exist This is summed up by the vârtika रुविधि पुंख्याने ।

(c) Similarly चक्ष्विष्ये । We get this form thus चख्या + इट + ध्वे = चख्य + इ + ध्वे । Here य a letter of इण् pratyahâra is followed by इट्, and therefore VIII 3 79 S 2325 requires the ध to be changed to ढ । But this is not done, because य is asiddha and so there is no letter of इण् pratyâhara in ख्य, and so VIII 3 79 S 2325 does not apply

(d) Similarly नम ख्यात्रे । Here the visarga is followed by ख a letter of खर pratyâhâra, and the ख itself is followed by श (for य is श), a letter of शर् pratyâhara and so VIII 3 35 S 150 applies, and the visarga remains unchanged But if the substitute were not ख्शाञ, then ख being followed by य would have brought in the application of VIII 3 37 S 142 and the visarga would be changed to ᳵ jihvâmuliya But this is not so This is summed up in the vârtika —सस्थानत्वं नम ख्यात्रे । Samsthâna means the jihvâmulîya change

(e) Similarly the Nishtha is ख्यातम् with त । Had the य been really य and not श in disguise then the root ख्या would be a यण् or semi vowel having root, and VIII 2 43 S 3017 would apply, and त would by changed to न । This is

summed up by the vārtika निष्ठा नत्वमाख्याते। The prohibition of VIII 2 57 S 3040, does not apply to this ख्या but to no. 30 ख्या॥

(f) Similarly पर्याख्यानम्। Here न is not changed to ण, though between the र of पर्य and न, there are only अट् pratyāhara letters ए, आ, य, आ, and कु letter ख, and so the Sutra VIII 4 2 S 197 read with VIII 4 29 S 2835 would have applied But ष of ख्या is not considered an अट letter as it is श। and therefore that sūtra does not apply This is summed up in the vartika ख्यात्र पर्याख्याने।

Pre चष्टे। चक्षाते। चक्षते। चड्ढये। Per चचक्षे। चचक्षाते। चचक्षिरे। चचक्षिषे। चचक्षिध्वे। चचक्षे। चचक्षिवहे। Impera चष्टाम्। चक्षाताम्। चक्षत। चक्षाथाम्। चड्ढवम्। चक्षै। Imper अचष्ट। अचक्षाताम्। अचक्षत। अचष्ठाः। अचड्ढवम्। अचक्षि। अचक्षवहि। *Poten* चक्षीत। चक्षीयाताम्। चक्षीरन्। चक्षीथाः। चक्षीयाथां। चक्षीध्वम्। चक्षीय।

Nouns विचक्षण। नचक्षा। चक्षु। सचक्ष चक्षणीय।

7 (b) √Khyañ to speak Parasmai Per चख्यौ। चख्यतु। चख्युः। चख्यिथ or चख्याथ। चख्यथुः। चख्य। चख्यौ। चख्यिव। II Fut ख्याता। ख्यातासि। ख्यातास्मि। II Fut ख्यास्यति। Bene ख्येयात् or ख्यायात्। ख्येयास्ताम् or ख्यायास्ताम्। ख्येयासुः। ख्येयाः or ख्यायाः। ख्येयास्तम्। ख्येयास्म। or ख्यायास्म। Aorist अख्यत्। अख्यताम्। अख्यन्। अख्यः। अख्यम्। अख्याव। Cond अख्यास्यत्।

Pass ख्यायते। Aor अख्यायि or अख्यत। Dual अख्येताम्। Caus ख्यापयति। Aor. अचिख्यपत्। Desider चिख्यासति। Inten चाख्यायते।

Nouns सुख्या। प्रख्यान। आख्येयम्।

7 (c) √Khyañ Atm Per चख्ये। चख्याते। चख्यिरे। चख्यिषे। चख्याथे। चख्यिध्वे। चख्ये। चख्यिवहे। चख्यिमहे। I Fut ख्याता or ख्यायिता। ख्यातासे। ख्याताहे। II fut ख्यास्यते or ख्यायिष्यते। Bene ख्यासीष्ट। ख्यासीयास्ताम्। ख्यासीष्ठाः ख्यासीध्वम्। ख्यासीय। Aorist अख्यत। अख्येताम्। अख्यन्त। अख्यथाः। अख्यध्वम्। अख्ये। अख्यावहि। Condi अख्यास्यत or अख्यायिष्यत। Desi चिख्यासते।

7 (d) Kśāñ to speak Per चक्शौ। चक्शतुः। चक्शुः। चक्शिथ। चक्शाथ। चक्शथुः। चक्श। चक्शौ। चक्शिव। चक्शिम। I Fut. क्शाता। क्शातासि। क्शातास्मि। Bene क्शायात्। or क्शेयात्। Aorist अक्शासीत्। अक्शासिष्टाम्। अक्शासिषुः। अक्शासीः। अक्शासिष्म। Condi अक्शास्यत्। Passive क्शायते। Aor अक्शायि or अक्शायिषाः or अक्शास्त। Dual अक्शायिषाताम् or अक्शासाताम्। Causa. क्शापयति। Aor अचिक्शपत्। Desi चिक्शासति। Inten चाक्शायते। Adj अक्शेयम्।

Per चक्शे। चक्शाते। चक्शिरे। चक्शिषे। चक्शाथे। चक्शिध्वे। चक्शे। चक्शिवहे। I Fut क्शाता। क्शातासे। क्शाताहे। II Fut क्शास्यते। क्शास्यसे। क्शास्ये। Bene. क्शासीष्ट। क्शासीयास्ताम्। Aorist अक्शास्त। अक्शासाताम्। अक्शासत। अक्शास्थाः। अक्शासि। Condi अक्शास्यत। चिक्शासते।

Sub section IV The roots upto √prichi are anudātteta

ईर ८ गतौ कम्पने च ॥

8 √ir a to go 2 to agitate Pre ईर्ते। ईराते। ईरते। ईर्षे। ईराथे। ईरे। Per ईराञ्चक्रे। Some give the form ईरिरे। I Fut ईरिता। ईरितासे। ईरिताहे। II Fut ईरिष्यते। ईरिष्यसे। ईरिष्ये। Imper ईर्ताम्। ईर्ष्व। ईर्ध्वम्। ईरै। Imper ऐर्त। ऐराताम्। ऐरत। ऐर्थाः। ऐरि। ऐर्वहि। Poten ईरीत। ईरीयाताम्। ईरीरन्। ईरीय। Bene ईरिषीष्ट। ईरिषीयास्ताम्। ईरिषीष्ठाः। ईरिषीध्वम्। or ईरिषिढ्वम्। Aorist ऐरिष्ट। ऐरिषाताम्। ऐरिष्ठाः। ऐरि

ध्वम् । or ऐरिढ्वम् । ऐरिषि । ऐरिष्यहि । Pass ईर्यते । Caus ईरयति । ईरयते । Aor. मा भवान् ईरिरत् । Desi ईरिरिषते । Nouns ईरणमीरः, समीरण ; and ईर्म.

ईड ९ स्तुतौ ॥

9 √ida to praise. Now we take up the conjugation of ईड to praise Thus ईड् + से = ईड्ढे । ईड्+से ॥ Now applies the following two sûtras :—

२४३९ । ईशः से । ७ । २ । ७७ ।

2439 The sârvadhâtuka affix से (the ending of the second Person Present and Imperative Atmanepada) gets the augment इट after ईड (Ad 9)

NOTE —As ईशिषे and ईशिष्व ॥ से becomes स्व by III 4 91 and 80 The से is exhibited in the sûtra without any case ending

२४४० । ईडजनोर्ध्वे च । ७ । २ । ७८ ।

ईशीड्जनां 'से' 'ध्वे' शब्दयोः सार्वधातुकयोरिट् स्यात् । योगविभाग उत्तरार्थः । ईडिषे । ईडिध्वे । + एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् + । ईडिष्व । ईडिध्वम् । + विकृतिग्रहणेन प्रकृतेरग्रहणात् + । ऐड्ढ्वम् । ईश १० ऐश्वर्ये । ईष्टे । ईशिषे । ईशिध्वे । 'आस ११ उपवेशने' । आस्ते 'दयायासश्च' (२३२४) । आसांचक्रे । आस्स्व । आध्वम् । आसिष्ट । 'आङःशासु १२ इच्छायाम्' । आशास्ते । आशासाते । आङ्पूर्वस्य प्रयोगः । तेन 'नमोवाक प्रशास्महे ' इति सिद्धम् । 'वस १३ आच्छादने' । वस्ते । वस्से । वध्वे । ववसे । वसिता । कसि १४ गतिशासनयोः' कंस्ते । कंसाते । कंसते । 'अयमनिदित् इत्येके । कस्ते । तालव्यान्तोऽप्यनिदित् । कष्टे कशाते कड्ढे । कड्ढ्वे । णिसि १५ चुम्बने' । निंस्ते । दन्त्यान्तोऽयम् । आभरणकारस्तु तालव्यान्त इति बभ्राम । 'णिजि १६ शुद्धौ' । निङ्क्ते । निङ्क्षे निञ्जिता । 'शिजि १७ अव्यक्ते शब्दे । शिङ्क्ते । 'पिजि १८ वर्णे । 'सम्पर्चन इत्येके' । उभयत्रेत्यन्ये । 'अवयवे' इत्यपरे । 'अव्यक्ते शब्दे इतीतरे । पिङ्क्ते 'पृजि' इत्येके । पृङ्क्ते । 'वृजी १९ वर्जने' । दन्त्योष्ठ्यादि. । ईदित् । वृक्ते । वृजाते । वृक्षे । 'वृजिर्' इत्यन्ये । वृङ्क्ते । 'पृची २० सम्पर्चने । पृक्ते ।

'षूङ् २१ प्राणिगर्भविमोचने' । सूते । सुषुवे । सोता–सविता । 'भूसुवोः–' (२२२४) इति गुणनिषेध. । सुवै । सविषीष्ट । असविष्ट–असोष्ट । 'शीङ् २२ स्वप्ने' ।

2440 The sârvadhâtuka affix से and ध्वे (the endings of the Present and the Imperative Atmanepadi) get the augment इट् after the roots ईड (Ad 9) and जन् ॥

NOTE —Thus ईडिध्वे, ईडिध्वम, ईडिषे, ईडिष्व, जनिध्वे, जनिध्वम, जनिषे, जनिष्व । The root जनी (IV. 41) is taken here The Vikarana श्यन् has been elided in this case, as a Vedic irregularity, and so also there is not elision of the penultimate

This sûtra could well have been included in the last. The making of it a separate sutra is a mere amplification and a variety Thus ईड + से = ईडिषे । ईडिध्वे ॥ The affix इट् will come before the स्व of the Imperative also for though स्व is not strictly speaking से and these rules do not strictly apply to स्व, yet they would apply on the maxim "a form modified in a portion of it is not different from the original " So से and स्व ध्वे and ध्वम् are one and the same, as ईडिष्व and ईडिध्वम् ॥ By using the word विकृति in the above vartika, the original affix ध्वम (prakriti) is not to be taken Therefore we have ऐड्ढ्वम् in लङ where no augment इट is added, in other words when ध्वे is changed to ध्वम by III 4. 91 S. 2252 this ध्वम् is

vikriti or a *modified* form of ध्वे, and a rule applicable to ध्वे will apply to *this* ध्वम् ॥ But when ध्वम् is not a modified form of ध्वे but an *original affix (prakriti)* the rule applicable to ध्वे will not apply to it The ध्वम् of the imperfect (लङ्) is such an original affix : and therefore no इट् is added to it

9√ida To praise

Pre ईट्टे । ईडाते । ईडते । ईडिषे । ईडाथे । ईडिध्वे । ईडे । ईड्वहे । ईड्महे । Per ईडांचक्रे । I Fut ईडिता । ईडितासे । ईडिताहे । II Fut ईडिष्यते । Imp ईट्टाम् । ईडाताम् । ईडिष्व । ईडाथाम् । ईडिध्वम् । ईडै । ईडावहै । ईडामहै । Imp ऐट्ट । ऐडाताम । ऐडत । ऐट्ठा । ऐडाथाम । ऐडध्वम् । ऐडि । ऐड्वहि । ऐड्महि । Poten ईडीत । ईडीथा । ईडीध्वम् । ईडिय । Bene ईडिषीष्ट । ईडिषीष्ठा । ईडिषीध्वम् । ईडिषीय । Aorist ऐडिष्ट । ऐडिषाताम् । ऐडिषत । ऐडिष्ठा । ऐडिषाथा । ऐडिढ्वम । ऐडिषि । ऐडिष्वहि । ऐडिष्महि । Pass. ईड्यते । Caus ईडयति । Aor मा भवान् ईडिडत । Desi । ईडिडिषते ।

ईश १० ऐश्वर्ये ॥

10√isa To rule over Pre ईष्टे । ईशाते । ईशते । ईशिषे । ईशाथे । ईशिध्वे । ईशे ईश्वहे । ईश्महे । Per ईशांचक्रे । I Fut ईशिता । II Fut ईशिष्यते । Imp ईष्टाम ईशाताम् ईशताम । ईशिष्व । ईशाथाम । ईशिध्वम । ईशै । ईशावहै । ईशामहै । Imper ऐष्ट । ऐशाताम ऐशत ऐष्ठा । ऐशाथा । ऐड्ढ्वम । ऐशि - ऐश्वहि । ऐश्महि । Poten ईशीत । Bene ईशिषीष्ट Aor ऐशिष्ट । ऐशिषाता । ऐशिषत । ऐशिष्ठा : । ऐशिषाथा । ऐशिध्वम ऐशिष्वहि ऐशिष्महि Pass ईश्यते । Caus ईशयति ईशयते । ईशक Desi ईशिशिषते । Noun ईश्वर ॥

आस ११ उपवेशने ।

11√âsa To sit down. Pre आस्ते । आसाते । आसते । आस्से । आसाथे । आध्वे आसे । आस्वहे । आस्महे । Per आसांचक्रे । The Perfect is formed periphrastically by III. 1 37 S 2324 I Fut आसिता । आसितासे । आसिताहे । II Fut आसिष्यते । Impera आस्ताम । आसाताम् । आसताम् । आस्स्व । आसाथा । आध्वम । आसै । आसावहै । आसामहै Imperf आस्त । आसातोम् । आसत । आस्था । आसाथा । आध्वम् । आसि । आस्वहि । आस्महि Poten आसीत । आसीथा : । आसीय । Bene आसिषीष्ट । आसिषीष्ठा । आसीषीय । Aor आसिष्ट । आसिषत । आसिष्ठा । आसिषाथा । आसिढ्वम् । आसिषि । आसिष्वहि । आसिष्महि । Caus आसयति । Aor मा भवान् आसिसत् । Desi आसिसिषते ।

Nouns. आसीन । उपासित । कैलास ।

आङ् शासु १२ इच्छायाम् ।

12√sas u To wish for long for The root शास् is generally found preceded by आ, but is not universally so for we find it preceded by प्र also : as in the sentence नमोवाक प्रशास्महे ॥

Pre आशास्ते । आशासाते । आशासते । आशास्से । आशासाथे । आशाध्वे । आशासे । आशास्वहे । आशास्महे । Per आशशासे । आशशासाते । आशशासिरे । आशशासिषे । आशशासाथे । आशशासिध्वे । आशशासे । आशशासिवहे । आशशासिमहे । Imper आशास्ताम । आशासाताम् । आशासताम् । आशास्स्व । आशासाथाम् । आशाध्वम् । आशासै । आशासावहै । आशासामहै । Imper आशास्त । आशासाताम् । आशासत । आशास्था । आशासाथाम् आशाध्वम् । आशासि आशास्वहि । आशास्महि । Aor आशासिष्ट । आशासिषाताम् । आशासिषत । आशासिष्ठा : । आशासिषाथा । आशासिढ्वम् । आशासिषि । आशासिष्वहि । आशासिष्महि । Caus. आशासयति । Desider. आशाशासिषते । Inten आशाशास्यते । yañluk आशाशासीति । or आशाशास्ति ।

शस १३ आच्छादने ।

13√ vas a To wear, to put on

Pre वस्ते । वसाते । वसते । वसे । वसाथे । वध्वे । वसे । वस्वहे । वस्महे । *Per* वव्से । ववसाते । ववसिरे । ववसिषे । ववसाथे । ववसिध्वे । ववसे । ववसिवहे ववसिमहे । I Fut. वसिता । *Imper*. वस्ताम् । वसाताम् । वसताम् । वस्स्व । वसाथाम् । वध्वम् । वसै । वसावहै । वसामहै । *Imper* अवस्त । अवसाताम् । अवसत । अवस्थाः । अवसाथाम् । अवध्वम् । अवसि । अवस्वहि । अवस्महि । Aorist अवसिष्ट । अवसिषाताम् । अवसिषत । अवसिष्ठाः । अवसिषाथाम् । अवसिड्ढ्वम् । अवसिषि । अवसिष्वहि । अवसिष्महि । Caus वासयति । Desider विवसिषते । Inten वावस्यते । yan luk वावसीति or वावस्ति ।

Nouns, वस्त्रम् । वसनम् । वासः । वसा । Past Part. वसितः । Gerund वसित्वा ।

कसि १४ गतिशासनयोः

14√ Kas i To go, to destroy Some read this root without इ, so that no nasal is added as कस्ते । The root has also final स without nasal, as कस्ते ।

Pre कस्ते । कसाते । कसते । कंसे । कंसाथे । *Per* चकंसे । चकंसिरे । चकंसिषे । I Fut कंसिता । II Fut कंसिष्यते । *Imper* कंस्ताम् । कंस्व । कंसाथाम् । कंसै । *Imper* अकंस्त । अकंसाताम् । अकंसत । *Poten* कंसीत । कंसीयाताम् । कंसीरन् । *Bene* कंसिषीष्ट । Aor अकंसिष्ट । अकंसिषाताम् । अकंसिषत । Caus कंसयति । Aor अचकंसत् । Desider चिकंसिषते Inten चाकंस्यते । yan luk चाकंसीति or चाकंस्ति । Imperfect अचाकन् ।

14a√ Kasa. Pre कस्ते । कसाते । कसते ।

14b√ Kasa.

Pre कस्ते । कसाते । कसते । कसे । कसाथे । कध्वे । कसे । कस्वहे । कस्महे । *Per* चकसे चकसाते । चकसिरे । I Fut कसिता । II Fut कसिष्यते । Imper. कस्ताम् । कसाताम् । कसताम् । कस्स्व । कसाथाम् । कध्वम् । कसै । कसावहै । कसामहै । Imper. अकस्त । अकसाताम् । अकसत । अकस्थाः । अकसाथाम् । अकध्वम् । अकसि । अकस्वहि । अकस्महि । Poten कसीत । कसीयाताम् । कसीरन् । Bene कसिषीष्ट । Aorist अकसिष्ट । अकसिषाताम् । अकसिषत । अकसिष्ठाः । अकसिषाथाम् । अकसिड्ढ्वम् । अकसिषि । अकसिष्वहि । अकसिष्महि । Caus कासयति Aor, अचीकसत् । Desidera चिकसिषते । Int चाकस्यते । yan luk चाकसीति or चाकस्ति ।

Nouns —कसः । कसनम् । कसितम् ।

णिसि १५ चुम्बने

15√ nisi to kiss The final स is dental The author of Ātharva mistook it to be a palatal ending निश् । Pre निंस्ते । Per निनिंसे । I Fut निंसिता ।

णिजि १६ शुद्धौ

16√ nij to wash The root is णिजि । The parasmai √ nij is anit.

Pre निङ्क्ते । निञ्जाते । निञ्जते । निङ्क्षे । Per निनिञ्जे । निनिञ्जिरे । I Fut निञ्जिता । II Fut निञ्जिष्यते । Imper निङ्क्ताम् । Imper अनिङ्क्त । Poten निञ्जीत । Bene निञ्जिषीष्ट । Aorist अनिञ्जिष्ट । Caus निञ्जयति, निञ्जयते । Aor अनिनिञ्जत् । Desi निनिञ्जिषते । Intens नेनिञ्ज्यते । Yan luk नेनिञ्जीति or नेनिङ्क्ति ।

शिजि १७ अव्यक्ते शब्दे ।

17 √siji to tinkle, rattle, to roar

Present शिंक्ते । Perfect. शिशिञ्जे । I Future. शिञ्जिता । Nouns शिञ्जा । शिञ्जिनी ।

पिजि १८ वर्णे

18 √piji to tinge, dye, to color According to Śakaṭāyana it means 'to uch' Sammata says it has both these meanings Kāsyapa says it means 'to join arts' He also says it means to utter inarticulate sound According to Maitreya he root is √piji, as पृङ्क्ते ।

Present पिंक्ते । Perfect पिपिञ्जे । I Future पिञ्जिता । Nouns पिञ्जा । पिञ्जर' । पिंगल । पैंगल्य ।

वृजि १९ वर्जने

19 √vrji to avoid, shun abandon The root begins with the dento labial व v, and has an indicatory long ई । Ātreya and Durga read it as having an *indicatory short* इ ।

Pre वृक्ते or वृङ्क्ते । वृजाते or वृञ्जाते । वृञ्जते । वृर्क्षे or वृङ्क्षे । वृङ्ध्वे । वृञ्जे । Per ववृजे or ववृञ्जे । ववृजिषे । ववृजिवहे । I Fut वर्जिता or वृञ्जिता । II Fut वर्जिष्यते or वृञ्जिष्यते । Impera वृक्ताम or वृङ्क्ताम् । वृङ्क्ष्व । वर्जै । वर्जावहै । Imper अवृक्त or अवृङ्क्त ॥ अवृक्थाः । अवृजि । Poten । वृजीत or वृञ्जीत वृजीथाः । वृजीय । Benedic वर्जिषीष्ट or वृञ्जिषीष्ट । Aoris अवर्जिष्ट or अवृञ्जिष्ट । अवर्जिष्टा । अवर्जिषि । Condr अवर्जिष्यत । Pass वृज्यते । Causa वर्जयति, वर्जयते । Aor अवीवृजत or अववर्जत् । √vrji वृञ्जयति । Aor अववृञ्जत् । Desider विवर्जिषते or विवृञ्जिषते । Intens वरीवृज्यते । Yauluk वर्वर्क्ति or वरीवर्क्ति or वरिवर्क्ति । √vrji वरीवृञ्ज्यते । वरीवृङ्क्ति ।

Nouns —वर्ग । वर्गीय । वृजनम । Past Parti वृक्त । वृक्तवान् । Gerund वर्जित्वा । Infini वर्जितुम । Adj वर्जितव्य । वर्जनीय । वर्ज्यम ।

पृची २० सम्पर्चने

20 √prichi to come in contact with It has an indicatory long ई । According to Durga, Kāsyapa, Nandi and Dhanapāla the root has an indicatory short इ । According to Kausika the root is पृजि । Present. पृक्ते ।

षूङ् २१ प्राणि गर्भ विमोचने ।

सोता-सविता । 'भूसुवो -'(२२२४) इति गुणनिषेध । सुवे । सविषीष्ट । असविष्ट-असोष्ट ।

21 √Shun to bring forth, to beget to give birth to

Present सूते । सुवाते । सुवते । सूषे । सुवाथे । सुवे । सूवहे । सूमहे । Perfect सुषुवे । सुषुवाते । सुषुविषे । सुषुविढ्वे or ध्वे । सुषुविवहे । *I Future* सोता । सविता । *II Future* सोष्यते, सविष्यते । Imperative सूताम् । सुवाताम् । सूष्व । सुवै । (The अाट् being ङित् is not ङित् and so it ought to have caused Guna But the Guna is prevented by VII 3 88 S 2224) Imperfect असूत । असुवाताम् । असूथा । असूध्वम् । असुवि । असुवहि Potential सुवीत । सुवीयाताम् । सुवीथा । सुवीय । Benedictive सोषीष्ट सविषीष्ट । सविषी यास्ताम्, सोषीयास्ताम् । सविषीरन् or सोषीरन् । सविषीष्टा or सोषीष्टा । सविषीध्वम् or सोषीढ्वम् । सविषीय or सोषीय । Aorist असविष्ट, असोष्ट । असविषाताम् or असोषाताम् असविष्टा or असोष्टा । असविध्वम or ढ्वम् or असोढ्वम् । असविषि or असोषि । असविष्वहि ।

Conditional असोष्यत, असविष्यत। Passive. सूयते। Aor. असावीत् or असावि or असविष्ट or असाविष्ट or असोष्ट। Causative सावयति, Aor. असूषवत्। Desiderative सुसूषते। Intensive सोषूयते। Yan luk सोषुवीति or सोषूति। सूतवत्। सूत्वा। Nouns:—सूनु॰, सूरि॰, सुतका। सूदः। प्रसूः। सूत। प्रसव॰, सुषुति, विषुति॰, निषुति, दुःषुति॰,

शीङ् २२ स्वप्ने

22√sin to sleep In conjugating this root the following sûtra applies

२४४१। शीङः सार्वधातुके गुणः। ७। ४। २१।

'क्ङिति च' (२२१७) इत्यस्यापवादः। शेते। शयाते।

2441 For the vowel of शी there is substituted guṇa, when a Sârvadhâtuka affix follows

This is an exception to S. 2217. As शेते, शयाते ॥

NOTE:—But शिश्ये before the ârdhadhâtuka affix (III. 4, 115) Though these sârvadhâtuka affixes were ङित् *(I 2 4, S. 2234) and would not have caused guna* (I. 5 S 2217), they do so by virtue of the present sûtra. The word शीङ् is read in the sûtra with the anubandha ङ् in order to indicate that the rule does not apply to यङ् लुक as शेशीतः, शेश्यति। In forming the plural the following rule applies.

२४४२। शीङो रुट्। ७। १। ६।

शीङः परस्य झादेशस्यातो रुडागमः स्यात्। शेरते। शेषे। शेध्वे। शये। शेवहे। शिश्ये शयिता। अशयिष्ट।

2442 The अत् substitute of झ gets the augment रुट्. after the root शी ॥

Thus शेरते, शेरताम, अशेरत ॥

Note —The augment र् is added at the beginning of the affix, making अत्=रत् ॥ *Had this र् been an augment of* झ, *then like the* आट् *augment* in शयान्ते, it would have intervened between the शी and झ and झ not immediately follwing a non अ stem, अत् would not have been substituted for झ at all. Therefore रुट् is made the augment of the *substitute* अत, and not of झ ॥ The root शी is read in the sûtra with its anubandha ङ् in order to indicate, that there is no रुट् augment when there is elision of the *Intensive affix* यङ्, *nor any Guna.* As श्यति शेश्यते ॥

22√śin to sleep, to lie down

Pre शेते। शयाते। शेरते। शेषे। शेध्वे। शये। शेवहे। Per शिश्ये। शिश्याते। शिश्यिरे। शिश्यिढ्वे or ध्वे। शिश्ये। शिश्यिवहे। I Fut शयिता। II Fut. शयिष्यते। Imperative. शेताम्। शयाताम्। शेरताम्। शेष्व। शेध्वम्। शयै। शयावहै। Imper. अशेत। अशयाताम्। अशेरत। अशेथाः। अशयि। अशेवहि। Poten. शयीत। शयीयाः शयीय। Bene. शयिषीष्ट। शयिषीष्ठाः। शयिषीढ्वम् or ध्वम्। शयिषीय। Aorist. अशयिष्ट। अशयिष्ठाः। अशयिढ्वम् or ध्वम्। अशयिषि। Cond. अशयिष्यत। Pass शय्यते। Aor. अशायि or अशयिष्ट or अशायिष्ट। Caus. शाययति। Aor. अशीशयत्। Desi. शिशयिषते। Inten.

शायय्यते । yau luk शेशयीति or शेशेति । Dual शेशीत । Pl शेशयति or शेशीयते । Fut Part शयिष्यमाण । Ger शयित्वा । Infn शयितुम् । Adj शयितव्य शयनीय शेयम । Nouns —शयालु शयय । निरिश । शय्या । शयानक । शिखा । शिखावल । शिखि ।

अथ स्तौत्यन्ता । परस्मै पदिन । ऊर्णुस्तूभयपदी ।

Now the roots up to स्तौति are Parasmaipad But the root ऊर्णु is both Atmanepadi and Parasmaipadi

यु २३ मिश्रणेऽमिश्रणे च

23 √yu 'To join mix 'to loosen

It is thus conjugated यु+ति । Now applies the following sûtra which causes the vriddhi of the उ of यु ।

२४४३ । उतो वृद्धिर्लुकि हलि । ७ । ३ । ८९ ॥

लुग्विषय उकारस्य वृद्धि स्यात्पिति हलादौ सार्वधातुके न त्वभ्यस्तस्य । यौति । युत । युवन्ति । युयाव । यविता । युयात् । इह उतो वृद्धि —न । भाष्ये पिच्च ङिच्च पिच्च इति व्याख्यानात् । विप्रतिषेधेन ङित्वेन पित्वस्य बाधात । यूयात । अयावीत् ।

2443 A root ending in short उ, which has no Present characteristic (i e the vikarana is dropped by luk elision), gets vriddhi before a पित Sârvadhâtuka affix beginning with a consonant, but not if the stem is reduplicated

Thus यौति । युत । युवन्ति । The Perfect is युयाव । The First Future is यविता । The Potential is युयात् । The augment यासुट being ङित् (III 4 103) prevents पित action in युयात् Because in the Mahabhashya the explanation is 'and पित not ङित and ङित not पित ॥" Because a specific ङित् would debar पित् action The phrase नाभ्यस्तस्य should be read into the sûtra from VII 3 8 therefore Vriddhi does not take place here योयोति नोनोति ॥ Here there is luk elision of यङ ॥

23 √yu to join unite, mix

Pre यौति । युत । युवन्ति । यौषि । युथ । युथ । यौमि । युव । युम । Per युयाव । युयुवतु । युयुवु । युयविथ । युयुवथु । युयुव । युयाव or युयव । युयुविव । युयुविम । I Fut यविता । II Fut यविष्यति । Imperative यौतु or युतात । युताम । युवन्तु । युहि । यवानि । यवाव । Imper अयौत् । अयुताम । अयुवन् । अयौ । अयवम । Poten युयात । युयाताम । युयु । युया । युयातम । युयात । युयाम । युयाव । Bene यूयात् । यूयास्ताम । Aorist अयावीत । अयाविष्टाम । अयाविषु । अयावी । अयाविषम । Cond अयविष्यत् । Pass Pre यूयते । Imperative यूयताम । Imperfect अयूयत । Pot यूयेत । Caus यावयति । Aor अयीयवत् । (VII 4 80 S 2577) Des यियविषति । युयूषति । Inten योयूयते । yau luk योयवीति or योयोति । Nouns [यवमान् । यूका । यौवनिका । यूप । यविष्ट । यौवनम । युवति । यावक । यव । यवन ॥ Past Parti युत । युतवान् । Fut Part यविष्यमाण । Ger युत्वा । Inf यौतुम । Adj यौतव्य । यवनीय । यव्यम ।

23 √yu, Passive

Pre यूयते । I Fut याविता or यविता । II Fut याविष्यते or यविष्यते । Imperative यूयताम Imper अयूयत । Pot. यूयेत Bene याविषीष्ट or यविषीष्ट । Aorist अयावि or अय

विष्ट or अयाविष्ट । अयाविषाताम्, or अयविषाताम् ।

रु २४ शब्दे

Thus रु + ति । Now applies the following Sûtra

२४४४ । तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुके । ७ । ३ । ९५ ।

एभ्यः परस्य सार्वधातुकस्य हलादेरीट् वा स्यात् । 'नाभ्यस्तस्य-' (२५०३) इत्यतोऽनुवृत्ति संभवे पुन. सार्वधातुकग्रहणमपिदर्थम् । रवीति-रौति । रुवीतः-रुतः । 'हलादेः' किम् । रुवन्ति । 'तिङ' किम् । शाम्यति । 'सार्वधातुके' किम् । आशिषि रुयात । लिङ्यादौ तु रुयात्-रुवियात् । अरावीत् । अरविष्यत् । 'तु' इत्र इति सौत्रो धातुर्गतिवृद्धिहिंसासु । 'अत्र च लुग्विकरणः' इति स्मरन्ति । तवीति-तौति । तुवीतः-तुतः । तोता तोष्यति । 'णु २८ स्तुतौ' । नौति । नविता । 'टुक्षु २७ शब्दे' । क्षौति । क्षविता । 'क्ष्णु २८ तेजने' । क्ष्णौति । क्ष्णविता । 'ष्णु २९ प्रस्रवणे' । स्नौति । सुष्णाव । स्नविता । स्नूयात् । 'ऊर्णुञ् ३० आच्छादने' ।

2444. A sârvadhâtuka conjugational tense affix, beginning with a consonant, optionally gets ईट् augment, after the roots तु, रु, स्तु, शम् and अम् ॥

Note—The root तु (Adâdi 25) means 'to increase,' रु (Adâdi 24) 'to make a sound,' स्तु (Adâdi 34) 'to praise', शम् 'to be satisfied', and अम् 'to go'. According to Kâśikâ तु is a Sautra dhâtu. Thus उत्तौति or उत्तवीति, उपरौति or उपरवीति, उपस्तौति उपस्तवीति शाम्यध्वम् or शमीध्वम्, अभ्यमति or अभ्यमीति ॥ शम् and अम् can then be followed by a consonant beginning sârvadhatuka affix, when they lose their Present character (vikarana) as a Vedic anomaly (bahulam chhandasi).

Note—The Apiśalàs read the sûtra as तुरुस्तुशम्यमः सार्वधातुकासुच्छन्दसि ॥ This will then become *a* विधि *rule for the Vedic forms. The word* सार्वधातुका *is* here exhibited in the feminine. Thus रवीति or रौति, रुवीतः or रुतः ।

The repetition of 'sârvadhâtuka', though its anuvritti was present from 2503 is for the sake of stopping the anuvritti of पित्, and this rule applies to अपित् affixes also, as तुवीत, शमिध्वम् ॥

Why do we say 'beginning with a consonant." Observe रुवन्ति । Why do we say तिङ "tense affix" Observe शाम्यति । Why do we say 'a Sarvadhâtuka affix. Observe रूयात् in the Benedictive. While the Potential is रुयात् or रुवीयात । The aorist is अरावीत् । The conditional is अरविष्यत् ॥ तु is a sautra Dhâtu; meaning 'to go, to increase, to injure' They say the vikarana after is luk-elided. Thus तवीति or तौति । तुवीत or तुतः । I Fu. तोता । II. Fu तोष्यति ॥

24 √ru to cry, howl, to sound in general,

Pre रौति, रवीति । रुतः or रुवीतः । रुवन्ति । रौषि । or रवीषि । रुथः or रुवीथ । रुथ or रुवीथ । रौमि or रवीमि । रुवः or रुवीव । रुमः or रुवीमः । Per. रुराव । I Fut. रविता । II Fut रविष्यति । Imperative रौतु ; रवीतु । Imper. अरौत्, अरवीत् । Poten रुयात् or रुवीयात् । Bene. रूयात । Aorist. अरावीत् । Desider रुरूषति । Inten रोरूयते । yan luk रोरवीति or रोरोति । d रोरुवीतः or रोरुतः । Past Part. रुतः । रुतवान् । Fut. Part. रविष्यमाणः Gerund रुत्वा । Nouns रवणः । रविः । अरावः । संरावः ।

तु २५ गति वृद्धि हिंसासु

25√Tu 1 to go 2 to increase 3 to injure, hurt This is a sûtra root not found in the Dhâtu pâtha They say it belongs to the adâdi class

Pre तवीति तौति । तुवीत or तुत । Per तुताव । तुतोथ or तुतविथ । I Fut तोता । II Fut तोष्यति । Caus तावयति, तावयते । Desider तुतूषति or तुतावयिषति Inten तोतूयते ।

• णु २६ स्तुतौ

26√nu to praise

Pre नौति । प्रणौति (VIII 4 14 S 2287) Per नुनाव । प्रणुनाव or प्रनुनाव । Desider नुनूषति । or नुनावयिषति ।

26√nu with the preposition आ the root is âtmanepadi

Pre आनुते । आनुवाते । आनुवते । आनुषे । आनुवे । आनुवहे । Per आनुनुवे । आनुनुविषे । आनुनुविध्वे or ढ्वे । आनुनुवहे । I Fut आनविता । II Fut आनविष्यते । Imperative आनुताम् । आनुष्व । आनवै । Impre आनुत । आनुथा । आनुवि । Poten आनुवीत । आनुवीथा । आनुवीय । Bene आनविषीष्ट । Aorist आनविष्ट । आनविष्ठा । आनविषि । Desider आनुनूषते । Inten yaṅ luk आनोनुते ।

टुक्षु २७ शब्दे ।

27√ṭukshu 1 to sneeze 2 to cough

Pre क्षौति । Per चुक्षाव । I Fut क्षविता । Inten चोक्षूयते । Nouns —क्षुत । क्षुधा

क्ष्णु २८ तेजने ।

28√Kshṇu to sharpen whet With सम् it is âtmanepadi I 3 65 S 2733

Per क्ष्णौति । A संक्ष्णुते । Per चुक्ष्णाव । चुक्ष्णुवतु । चुक्ष्णुवु । A सचुक्ष्णुवे I Fut क्ष्णविता । A संक्ष्णविता । II Fut. क्ष्णविष्यति A संक्ष्णविष्यते । Imperative क्ष्णौतु । A संक्ष्णुताम् । Imper अक्ष्णौत् । A समक्ष्णुत । Poten क्ष्णुयात । A संक्ष्णुवीत । Bene क्ष्णूयात् । A संक्ष्णविषीष्ट । Pass क्ष्णूयते । Caus. क्ष्णावयति । Des चुक्ष्णूषति । A संचुक्ष्णूषते । Inten चोक्ष्णूयते ॥

ष्णु २९ प्रस्रवणे ।

29√snu to trickle, ooze

Pre स्नौति । Per सुष्णाव । I Fut स्नविता । II Fut स्नविष्यति । Imperative स्नौतु । Imper अस्नौत् । Poten स्नुयात । Bene स्नूयात् । Aorist. अस्नावीत् Pass स्नूयते । Caus स्नावयति । Aor असुष्णवत् । Desi सुस्नूषति । Inten सोस्नूयते । yaṅ luk सोस्नवीति or सोस्नोति । Nouns —प्रस्नुता, स्नुषा प्रस्नोष्ट ।

29√shnu Passive

Pre स्नुयते । Per सुष्णुवे । सुष्णुषे । सुष्णुध्वे । सुष्णुवहे । I Fut स्नोता । स्नोतासे II Fut स्नोष्यते or स्नविष्यते । Imperative स्नुताम् । Imper अस्नुत । Poten स्नुवीत । Bene स्नोषीष्ट । Aorist अस्नावि । अस्नोषाताम् ।

ऊर्णुञ् ३० आच्छादने ।

30√urṇu ñ to cover In conjugating this root, the following applies

२४४५ । ऊर्णोतेर्विभाषा । ७ । ३ । ९ ।

वा वृद्धिः स्याद्धलादौ पिति सार्वधातुके । ऊर्णौति । ऊर्णोति । ऊर्णुतः । ऊर्णुवन्ति । ऊर्णुते-ऊर्णुवाते । ऊर्णुवते । * ऊर्णोतेराम्नेति वाच्यम् * ।

2445 Before a पित् Sârvadhâtuka affix beginning with a consonant, the final उ of ऊर्णु gets optionally vriddhi

As प्रोर्णौति or प्रोर्णोति, प्रोर्णौषि or प्रोर्णोषि, प्रोर्णौमि or प्रोर्णोमि; but प्रोर्णवानि before an affix beginning with a vowel.

In forming the Perfect, there is no addition of the Periphrastic आम्, by the following

Vartika It must be stated that the root urnû does not take the affix आम्, ॥

The root is therefore, reduplicated. The following is the particular sûtra that applies to its reduplication.

२४४६ । न न्द्राः संयोगादयः । ६ । १ । ३ ।

अचः परा संयोगादयो नदरा द्विर्न भवन्ति । नुशब्दस्य द्वित्वम् । णत्वस्यासिद्धत्वात् । 'x पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने x' इति त्वनित्यम् । 'उभौ साभ्यासस्य' (२६०६) इति लिङ्गात् । ऊर्णुनाव । ऊर्णुनुवतुः । ऊर्णुनुवुः ।

2446 the letters न, द, or र, when preceded by a vowel, and forming the first letter of a conjunct consonant, are not reduplicated.

Note —The word dvitiyasya "of the second syllable,' is understood here This sûtra debars the doubling of the consonants n, d, and r when forming parts of the second syllable, provided these letters occur in the beginning of a conjunct (sanyoga) letter Thus the Desiderative root of उन्द् is उन्दिष, formed by adding सन् and इट् ॥ The second syllable here is न्दिष, which is to be reduplicated by the last rule But in doing so, न् will not be doubled Thus we get the form उन्दिदिषति, so also from अड्ड् and अर्च्, we have अड्डिडिषति and अर्चिचिषति ।

Note.— Why do we say "when न् द and र are the letters'? Observe ईचिक्षिषते from ईक्ष्, in which क is the initial letter and has been reduplicated in to च ॥ Why do we say "being the first letter in a conjunct consonant'? Observe प्राणिणिषति from the root अन् 'to breathe', the न् being changed into ण् by VIII 4 19 and 21. The phrase अजादेः of the last sutra is understood in this sûtra also. Thus दरिद्रासति ॥ Some explain the word अजादेः understood in this sûtra in the same way as in the last, namely as a karmadhâraya compound in the Ablative singular. They do so, in order to explain the form इन्दिद्रीयिषति, which is thus evolved इन्द्रमि च्छति = इन्द्र + क्यच III 1 8=इन्द्रीय ॥ Then इन्द्रीयितुमिच्छति= इन्द्रीय+सन् ॥ Here though the second syllable consists of n, d and r, yet न् alone is rejected in reduplication and not द and र also, as द and र are not immediately *after* the *initial vowel* (अजादि) इ in this case

Therefore in ऊर्णु the syllable णु will be reduplicated and not the र of र्णु । Thus ऊर्णु+अ = । Here the syllable णु is considered as नु for the perposes of doubling,

because the ण in ऊर्णु was obtained by changing न into ण by applying the Tripadi sûtra VIII 4. 1. S 235 and such a change is asiddha for the application of 7 ¾ Pada rules (See VIII 2 1 S 12) Thus we get ऊर्णुनु + अ ॥

Q What of the maxim which says that in the case of reduplication the Sûtra VIII 2 1 S 12, does not hold good : and which therefore required that णु should be reduplicated into णु ?

Ans To this we answer that the maxim quoted by you (पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने) is not of universal application This we infer from the implication of VIII 4 21 S 2606 That sûtra says "Both the न's are changed into ण in the reduplicated forms of the root अन, when preceded by an alterant preposition" Thus the root प्र+अन = प्राण । The Desiderative root from it is प्राणिष । If the maxim above given were of universal application then the reduplicated form would be प्राणिणिष and there would have been no necessity of the sûtra The very fact that sutra requires both न s to be changed to ण shows the limited scope of this maxim The following note on VIII 4, 21 S 2606 will explain the point better —

Note If the maxim पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने be not applied here, then we have the following dilemma in, प्रानि + स + ति ॥ Here the affix सन् requires reduplication, and the present sûtra requires ण change of न ॥ The णत्व being asiddha, the reduplication *being made first, we have* प्राणिनि + स + ति, *and then the reduplicate* ण intervenes between the cause र and root न् of नि, and so this न would not be chang*ed to ण ॥ If however* the above maxim be applied, we first apply the णत्व rule, as प्राणि + स + ति, and then reduplicate णि, and we get the form प्राणिणिषति even without this sutra

Note If we could get this form by the application of the *above maxim* where is the necessity of the present sutra? The sûtra is necessary in order to indicate that the *above maxim is anitya* or not of universal application And because it is *anitya*, that the form प्रोजढत् is evolved by redu*plicating* ढत् *(See* VIII 2 1)

Therefore णु in the reduplicate *here becomes* नु । and we get ऊर्णुनाव by vriddhi Dual ऊर्णुनुवतु । Plural ऊर्णुनुवु । In forming 2nd Person singular the *following* sutra applies

२४४७ । विभाषोर्णोः । १ । २ । ३ ।

इडादिप्रत्ययो वा ङिद्वत्स्यात् । ऊर्णुनुविथ-ऊर्णुनविथ । ऊर्णुविता-ऊर्णविता । ऊर्णोतु-ऊर्णौतु ऊर्णवानि-ऊर्णवै ।

2447 After the verb ûrnu 'to cover,' the affix beginning with the augment इट् is regarded optionally like ṅit

Thus before the इडादि *termination* इथ *of the 2nd Per we may have either* ऊर्णुनुविथ or ऊर्णुनविथ । The 1st Future is ऊर्णुविता or ऊर्णविता । The *equation of the form is* :—ऊर्णु + इ + ता = ऊर्णुव + इता (VI 4 77) = ऊर्णुविता । *When the* affix is not regarded as ङित् *it produces guna, and we have the second form* ऊर्णविता ॥

NOTE:—Of course there is no option allowed before those affixes which do not take the augment इट् and before those terminations, consequently, we have only one form: as ऊर्णु + ल्युट् = ऊर्णो + अनम् = ऊर्णवनम् 'covering,' ऊर्णवनीयम् 'which ought to be covered.'

In forming the Imperfect, the following rule applies:

√२४४८ । गुणोऽपृक्ते । ७ । ३ । ९१ ।

ऊर्णोतेर्गुणः स्यादपृक्ते हलादौ पिति सार्वधातुके । वृद्ध्यपवादः । और्णोत् । और्णोः । ऊर्णुयात् । ऊर्णुयाः । अत्र वृद्धिर्न । 'ङिच्च पिन्न' इति भाष्यात् । ऊर्णूयात् । ऊर्णविषीष्ट-ऊर्णुविषीष्ट । और्णु-वीत्—और्णुविष्टाम् ।

2448 Before a पित् Sârvadhâtuka affix which is a single consonant, Guṇa is substituted for the final of ऊर्णु ॥

This debars Vṛiddhi. As और्णोत्, और्णोः ॥ Though the anuvritti of वृद्धि was understood in this sûtra from the last aphorism VII, 3. 90 the employment of the term अपृक्त implies the existence of the following maxim:—यस्मिन् विधिस्तदादावल्ग्रहणे "when a term which denotes a letter is exhibited in a rule, in the form of a Locative case, and qualifies something else which likewise stands in the Locative case, that which is qualified by it must be regarded as beginning with the letter which is denoted by the term in question, and not as ending with it".

In the Potential we have ऊर्णुयात् ऊर्णुयाः etc. Here there is no Vṛiddhi even in the 3rd singular numbers. For though तिप्, सिप् मिप् are पित् and so also their substitutes; and though they ought to cause Vṛiddhi by VII. 3. 89 S. 2443 yet as we have already said before according to the *Bhâshya* an affix which *is specifically* called ङित् loses its *general* character of पित्, and *vice versa*, an affix which is specifically called a पित् loses its *general* character of ङित् ॥

In the Benedictive we have ऊर्णूयात् or ऊर्णविषीष्ट or ऊर्णुविषीष्ट ॥ In the Aorist the 3rd. P. Sing is और्णुवीत्, dual और्णुविष्टाम् । The following sûtra gives alternative forms.

√२४४९ । ऊर्णोतेर्विभाषा । ७ । २ । ६ ।

इडादौ सिचि परस्मैपदे परे वा वृद्धिः स्यात् । पक्षे गुणः । और्णावीत् । और्णाविष्टाम् । और्णा-विषुः । और्णवीत् ।

'द्यु २१ अभिगमने' । द्यौति । द्योता । 'षु २२ प्रसवैश्वर्ययोः' । प्रसवोऽभ्यनुज्ञानम् । सोता । असौषीत् । 'कु २३ शब्दे' । कोता । 'ष्टुञ् २४ स्तुतौ' । स्तौति- स्तवीति । स्तुतः--स्तुवीतः । स्तुते-- स्तुवीते । 'स्तुसुधूञ्भ्यः-' (२३८५) इतीट् । अस्तावीत् । 'प्राक्सितात् (२२१२) इति षत्वम् । अभ्यष्टौत् । 'सिवादीनां वा-' (२३५८) । पर्यष्टौत्-पर्यस्तौत् । 'ब्रूञ् २५ व्यक्तायां वाचि' ।

2449. Before an इट् beginning s-Aorist of the Parasmaipada, there is optional Vṛiddhi of the vowel of ऊर्णु ॥

As और्णावीत् or और्णवीत् ॥ This option applies when the सिच् is not treated as ङित् ॥ But after ऊर्णु, सिच् is optionally ङित्, (I.2.3): when it is ङित्, there being neither guna nor vriddhi, we have उवङ् substitution, as और्णुवीत् (VI,

4 77) Thus we have three forms in the Parasmai Aorist

AORIST I FORM

	Sing	Dual	Plural
Third person	और्णावीत् ।	और्णाविष्टाम ।	और्णाविषु ।
Second person	और्णावी ।	और्णाविष्टम ।	और्णाविष्ट ।
First person	और्णाविषम ।	और्णाविष्व ।	और्णाविष्म ।

II FORM

	Sing	Dual	Plural
Third person	और्णवीत्	और्णविष्टाम	और्णविषु
Second person	और्णवी	और्णविष्टम	और्णविष्ट
First person	और्णविषम	और्णविष्व	और्णविष्म

THIRD FORM

	Sing	Dual	Plural
Third person	और्णुवीत	और्णुविष्टाम	और्णुविषु
Second person	और्णुवी	और्णुविष्टम	और्णुविष्ट
Third person	और्णुविषम	और्णुविष्व	और्णुविष्म

——— o ———

30 √ ûrnuñ (Parasmai pad) to cover

Pre ऊर्णौति or ऊर्णोति । ऊर्णुतः । ऊर्णुवन्ति । ऊर्णौषि or ऊर्णोषि । ऊर्णुथः । ऊर्णुथ ऊर्णौमि or ऊर्णोमि । ऊर्णुवः । ऊर्णुमः । Per ऊर्णुनाव । ऊर्णुनुवतुः । ऊर्णुनुवुः । ऊर्णुनुविथ or ऊर्णुनविथ । ऊर्णुनुवथुः । ऊर्णुनुव । ऊर्णुनाव । ऊर्णुनुविव or ऊर्णुनविव । ऊर्णुनविम । I Fut. ऊर्णविता or ऊर्णुविता । II Fut ऊर्णविष्यति or ऊर्णुविष्यति । Imperative ऊर्णौतु or ऊर्णोतु । ऊर्णुताम् । ऊर्णुवन्तु । ऊर्णुहि । ऊर्णुतम । ऊर्णुत । ऊर्णवानि । ऊर्णवाव । ऊर्णवाम । Imper और्णौत् । और्णुताम । और्णुवन् । और्णौः । और्णुतम । और्णुत । और्णवम । और्णुव । और्णुम । Poten ऊर्णुयात । ऊर्णुयाः । ऊर्णुयाम । Bene ऊर्णूयात । Aorist और्णुवीत् । और्णावीत् Cond और्णुविष्यत् और्णविष्यत । Pass ऊर्णूयते । Caus ऊर्णावयति । Aor और्णुनवत् । Desidera ऊर्णुनूषति ऊर्णुनविषति ऊर्णुनुविषति । Inten ऊर्णोनूयते । (See Vartika under S 2630) yan luk ऊर्णोनोति (VII 3 89 S 2443) Nouns — ऊर्ण ऊर्ण संहिताक ऊर्णोर्ण ऊर्णोरु ऊर्णोयान् ऊर्णिमा ऊर्णायु ऊर्णा ऊर्णु ऊर्णिष्ठ Pres Part ऊर्णुवन् Past Part Pass ऊर्णुत Act ऊर्णुतवान् Fut Part ऊर्णविष्यन् or ऊर्णुविष्यन् । (cund ऊर्णुत्वा)

30 √ ûrnuñ (Atmanepad)

Pre ऊर्णुते । ऊर्णुवाते । ऊर्णुवते । ऊर्णुषे । ऊर्णुवाथे । ऊर्णुध्वे । ऊर्णुवे । ऊर्णुवहे । ऊर्णुमहे । Per ऊर्णुनुवे । ऊर्णुनुवाते । ऊर्णुनुविरे । ऊर्णुनुविषे । ऊर्णुनुवाथे । ऊर्णुनुविध्वे or ध्वे । ऊर्णुनुवे । ऊर्णुनुविवहे । ऊर्णुनुविमहे । I Fut ऊर्णुविता । ऊर्णविता । II Fut ऊर्णविष्यते । ऊर्णुविष्यते । Imperative ऊर्णुताम । ऊर्णुवाताम् । ऊर्णुवताम । ऊर्णुष्व । ऊर्णुवाथाम् । ऊर्णुध्वम् । ऊर्णवै । ऊर्णवावहै । ऊर्णवामहै । Imperf और्णुत । और्णुवाताम् । और्णुवत । और्णुथाः । और्णुवाथाम् । और्णुध्वम । और्णुवि । और्णुवहि । और्णुमहि । Poten ऊर्णुवीत । ऊर्णुवीयाताम् । ऊर्णुवीरन् । ऊर्णुवीथ । ऊर्णुविषीष्ट । Bene ऊर्णुविषीष्ट or ऊर्णविषीष्ट । ऊर्णुविषीयास्ताम् or ऊर्णुविषीयास्ताम् । ऊर्णुविषीरन् ।

Aorist और्णुविष्ट । और्णुविषाताम । और्णुविषत । और्णुविष्ठाः । और्णुविषाथां । और्णुविढ्वम् । और्णुविषि । और्णुविष्वहि । और्णुविष्महि । और्णविष्ट । और्णविषाताम । और्णविषत । और्णविष्ठाः । और्णविषाथां । और्णविढ्वम् । और्णविषि । और्णविष्वहि । और्णविष्महि । Condi. और्णुविष्यत, or और्णविष्यत । Pas. ऊर्णूयते । Casu. ऊर्णाययते, Desider. ऊर्णुनूयते । ऊर्णुनविषते, ऊर्णुनुविषते Pre Part. Atmane. ऊर्णुवानः Past. Part. Pass. ऊर्णुतः Active. ऊर्णुतवान् । Fut. Part ऊर्णुविष्यमाणः or ऊर्णविष्यमाणः Ger. ऊर्णुत्वा । Infini. ऊर्णुवितम् । Adj. ऊर्णुविव्यं । ऊर्णुवनीयं ऊर्णव्यम् ।

द्यु ३१ अभिगमने ।

31√dyu to advance towards, encounter, attack, assail.

Pre द्यौति । Per. दुद्याव । दुद्युवतुः । दुद्यविथ or दुद्योथ । दुद्युव । दुद्याव । or दुद्यव । दुद्युविव । I Fut द्योता । II द्योष्यति । Imperative द्यौतु or द्युतात् । द्युहि । द्यवानि । Imper. अद्यौत् । अद्युताम् । अद्यौः । अद्यवम् । Poten. द्युयात् द्युयाताम् । द्युयाः । द्युयाम् । Bene, द्यूयात् । Aorist. अद्यौषीत् । अद्यौष्टाम् । अद्यौषीः । अद्यौषम् । Condi. अद्योष्यत् । Pass. द्यूयते । Causative. द्यावयति । Aorst. अदुद्यवत् । Desi. दुद्यूषति । Inten. दोद्यूयते । yanluk दोद्योति or दोद्यवीति । Passive द्युतः । Ger. द्युत्वा ।

षु ३२ प्रसवैश्वर्ययोः ।

32√shu 1. to consent, or permit. 2. to possess power or supremacy. The word prasava here means 'consent, approval, permission.' As श्रोमिति प्रज्ञा प्रसौति ।

Pre. सौति । Per सुषाव । I Fut सोता । Aorst असौषीत् । Noun. —सुषवी ॥

कु ३३ शब्दे ।

33√Ku, to hum, to coo (as a bee).

Pre कौति । Per. चुकाव । चुकविथ or चुकोथ । चुकुविव । I Fut. कोता । Inten. चोकूयते । yan luk चोकोति or चोकवीति । Nouns:—कवि. । काव्यम् ॥

ष्टुञ् ३४ स्तुतौ ।

34√shtuñ (Parasmaipadi) to praise.

Pre स्तौति, or स्तवीति, । स्तुत. or स्तुवीतः । स्तुवन्ति । स्तौषि or स्तवीषि । स्तुथः or स्तुवीथः । स्तुथ or स्तुवीथ । स्तौमि or स्तवीमि । स्तुवः or स्तुवीवः । स्तुमः or स्तुवीमः । Per. तुष्टाव । तुष्टोथ । तुष्टव । I Fut स्तोता । II Fut. स्तोष्यति । Imperative स्तौतु or स्तवीतु or स्तुतात् or स्तुवीतात् । Dual स्तुतां or स्तुवीतां । Pl स्तुवन्तु । 2nd. s स्तुहि or स्तुवीहि । 1st s स्तवानि । Imper अस्तौत् or अस्तवीत् । d अस्तुताम or अस्तवीताम । Pl. अस्तुवन् । 2nd s अस्तौ. or अस्तवीः । 1st s. अस्तवम् । d. अस्तुव or अस्तवीव । Poten. स्तुयात् or स्तुवीयात् । d स्तुयाताम or स्तुवीयाताम् Pl स्तुयुः or स्तुवीयुः । 2nd. s. स्तुयाः or स्तुवीयाः । d. स्तुयाताम or स्तुवीयाताम । 1st s स्तुयाम् or स्तुवीयाम् । Bene, स्तूयात् । Aorist. अस्तावीत् । अस्ताविष्टाम । अस्तावीः । अस्ताविषम । Condi. अस्तोष्यत । Pass. स्तूयते । Causa. स्तावयति । Desi. तुष्टूषति । Inten तोष्टूयते Pre. Par स्तुवन् । Past. Pass. Par. स्तुतः । Act. स्तुतवान् । Fu. स्तोष्यन् । Ger स्तुत्वा । Infini स्तोतुम् Adj स्तोतव्य स्तवनीयं, स्तव्यम् ॥

The इट is added in अस्तावीत् by S 2385 The स is changed to ष after an *alterant upasarga* अभि etc. by S. 2276, as अभ्यष्टौत् । This is optional under S. 2369, as पर्यष्टौत् or पर्यस्तौत् ॥

34 Shtuñ (Atmanepadi)

Pre स्तुते । स्तुवाते । स्तुवते । स्तुषे । स्तुध्वे । स्तुवे । स्तुवहे । Per तुष्टुवे । तुष्टुवाते । तुष्टुविरे । तुष्टुषे । तुष्टुध्वे । तुष्टुवहे । I Fut स्तोता । Impe a स्तुताम् । स्तुवाताम् । स्तुष्व । स्तुध्वम् । स्तवै । Imper अस्तुत । अस्तुवाताम् । अस्तुथा । अस्तुवि । Poten स्तुवीत । स्तुवीयाताम् । स्तुवीथा । स्तुवीय । Bene स्तोषीष्ट । Aorist अस्तोष्ट । अस्तोषाताम् । अस्तोष्ठा । अस्तोढ्वम् । अस्तोषि । Past Part Pass स्तुत Active स्तुतवान् । Ger स्तुत्वा । Nouns —ज्योतिष्टोम । प्रायस्तुत । प्रस्ताव । स्तुति । सस्तव ।

Present स्तुवीते । स्तुवीषे । स्तुवीध्वे । स्तुवीवहे । Impera स्तुवीताम् । स्तुवीष्व । स्तुवीध्वम् । Imper अस्तुवीत । अस्तुवीथा । अस्तुवीध्वम् । अस्तुवीवहि ।

ब्रूञ् ३५ व्यक्तायां वाचि ।

In the conjugation of this root we have double forms in the *Present tense*, by the following sûtra

✓२४५० । ब्रुवः पञ्चानामादित आहो ब्रुवः । ३ । ४ । ८४ ।

ब्रुवो लटः परस्मैपदानामादितः पञ्चानां णलादयः पञ्च वा स्युर्ब्रुवश्चाहादेशः । अकार उच्चारणार्थः । आह । आहतुः । आहुः ।

2450 Instead of the first five tense affixes, in the Present tense of the Parasmaipada coming after the verb 'brû (to speak) there may optionally be the affixes of the Perfect and 'âha' is at the *same time* the substitute in the room of 'brû'

The अ is for the sake of utterance only, the real substitute is आह् ॥

Thus आह 'he says', आहतुः 'they two say', आहुः 'they say', आत्थ 'thou sayst', आहथुः 'you two say', the rest like ब्रू as shown below —

	Third Person	*Second Person*	*First Person*
Singular	आह or ब्रवीति	आत्थ or ब्रवीषि	ब्रवीमि
Dual	आहतुः or ब्रूतः	आहथुः or ब्रूथः	ब्रूवः
Plural	आहुः or ब्रुवन्ति	ब्रूथ	ब्रूमः

—— o ——

The word आदितः 'first' is used in the sûtra to indicate that the substitution should not take place in the case of the last four affixes. The repetition of the word ब्रुवः *in the sutra indicates the original expression which is to be replaced*, and shows that this change occurs in the *Parasmaipada* affixes only

In *forming* the second Person singular आह् + थ the following sûtra applies

✓२४५१ । आहस्थः । ८ । २ । ३५ ।

झलि परे । चर्त्वम् । आत्थ । आहथुः ।

2451 For the ह of the root आह् there is substituted थ before a jhal letter.

Thus आह् + थ = आथ् + थ = आत्थ ॥

As इदमात्थ, किमात्थ The word आथ्थ becomes आत्थ by VIII 4 55 S 121

The word झलि is understood here Hence there is no change before vowel affixes, as आह, आहतुः, आहुः ॥

In the alternative, when there is no आह substitution, we have ब्रू + तिप। Now applies the following

२४५२। ब्रुव ईट। ७। ३। ९३॥

ब्रुव परस्य हलादेः पित ईट् स्यात्। 'अ त्य इत्यत्र स्थानिवद्भावात्प्राप्नोति अन्तोति यत्वविधानाच भवति। ब्रवीति। ब्रूत। ब्रुवन्ति। ब्रूते। आर्धधातुकाधिकारे।

2452 Before a पित Sârvadhâtuka affix beginning with a consonant, the augment ईट् is placed after ब्रू॥

As ब्रवीति ब्रवीषि ब्रवीमि, अब्रवीत॥ But ब्रवाणि before such an affix beginning with a vowel and ब्रूत before an affix which is not पित्॥

The augment ईट ought to have come in आह+थ also, because थ being a substitute of the पित affix सिप् will be considered as पित् by the rule of sthanivat (I 1 56 S 49) But the augment does not come, because the थ substitution for ह by the last aphorism takes place only before a non vowel affix for झलि is understood That rule would have become redundant, if we could make the form आहीथ॥

In the Section treating of the rules that apply to ârdhadhâtuka affixes, we have the following sutra, which applies to this root when an ârdhadhatuka affix follows, such as the affixes of the Perfect

√२४५३। ब्रुवो वचिः। २। ४। ५३॥

उवाच। ऊचतु। ऊचु। उवचिथ उवक्थ। ऊचे। वक्ता। ब्रवीतु। ब्रूतात्। 'ङिच्च पित्' इत्यपित्त्वादीटन। ब्रवाणि। ब्रवै। ब्रूयात्। उच्यात्। 'अस्यतिवक्ति- (२४३८) इत्यङ॥

2453 वचि is the substitute of ब्रू 'to speak' when any ârdha dhâtuka affix is to be applied

Thus the Perfect of brû is formed from √vach, as उवाच। ऊचतु। ऊचु 2nd उवचिथ or उवक्थ 1st ऊचे। The First Fut is वक्ता he will speak' The इ of वचि is for the sake of articulation only The substitute being like the principal, वच is Atmanepadi when the fruit of the action accrues to the agent, as ऊचे 'he spoke,' वक्ष्यते 'he will speak

In the Imperative one form is ब्रवीतु with the ईट of S 2452 but the affix तातङ VII 1 35 S 2197 which replaces तु is not considered पित् because of the maxim already mentioned before "a ङित् is not पित nor a पित् should be considered ङित for the purposes of operations depending on them Therefore we have ब्रूतात and not ब्रवीतात्। 1st Sing ब्रवाणि। A ब्रवै। Pot ब्रूयात्। Ben उच्यात्।

In the Aorist the affix अङ is added by III 1. 52 S 2438 When अङ् is added the following applies

२४५४। वच उम्। ७। ४। २०॥

अङि परे। अवोचत-अवोचत।

2454 The augment उ is added after the अ of वच् in the अङ-Aorist

As अब्रोचत अब्रोवाताम अब्रोचन् ॥ See III 1 52 S 2438

ब्रूञ् ३५ व्यक्तायां वाचि ।

35 √brūñ (Parasmaipadi) to speak distinctly

Per ब्रवीति । ब्रूतः । ब्रुवन्ति । ब्रवीषि । ब्रूथः । ब्रूथ । ब्रवीमि । ब्रूवः । ब्रूमः । Per उवाच । ऊचतुः । ऊचुः । उवचिथ or उवक्थ । ऊचथुः । ऊच । उवाच or उवच । ऊचिव । ऊचिम । I Fut वक्ता । II Fut वक्ष्यति । Imperative ब्रवीतु । ब्रूताम् । ब्रुवन्तु । ब्रूहि । ब्रूतम । ब्रूत । ब्रवाणि । ब्रवाव । ब्रवाम । Imper अब्रवीत । अब्रूताम् । अब्रवो । अब्रवम । अब्रूव । Poten ब्रूयात । ब्रूयाताम । ब्रूयाम । ब्रूयाव । Bene उच्यात । उच्यास्ताम । Aor st अवोचत । अवोचताम । अवोचन् । अवोच । अवोचतम । अवोचत । अवोचम अवोचाव । अवोचाम । Condi अवक्ष्यत । Pass उच्यते । Caus वाचयति । Desider विवक्षति or ते । Inten वावच्यते । Perf Part Atmane अनूचान । Nouns —वाच्यम । वाग्मी । वाचा, वाचाट । नैरुक्तम ॥

35 √brūñ (Atmanepada) to speak distinctly

Present ब्रूते । ब्रुवाते । ब्रुवते । ब्रूषे । ब्रुवे । Per ऊचे । ऊचाते । ऊचिरे । ऊचिषे । ऊचाथे । ऊचिध्वे । ऊचे । ऊचिवहे । ऊचिमहे । I Fut वक्ता । वक्तारौ । वक्तारः । II Fut वक्ष्यते । Imper ब्रूताम् । ब्रुवाताम । ब्रुवताम । ब्रूष्व । ब्रुवाथाम् । ब्रूध्वम । ब्रवै । ब्रवावहै । ब्रवामहै । Imper अब्रूत । अब्रुवा । अब्रुवि । Poten ब्रुवीत । ब्रुवीयाताम । ब्रुवीथा । ब्रुवीय । ब्रुवीमहि । Bene वक्षीष्ट । वक्षीयाताम । वक्षीष्ठा । वक्षीय । Aorist अवोचत । अवोचेताम् । अवोचन्त । अवोचथा । अवोचे । अवोचावहि । Condi अवक्ष्यत । Pass उच्यते । वाचयते । विवक्षते । Inten वावच्यते । Nouns वाग्मी । वाच । वाचिकम ।

अथ शास्यन्ताः परस्मैपदिनः । इङ् त्वात्मने पदी ।

The following roots upto शास् are Parasmapadi But the root इङ् is Âtmanepadi

इण् ३६ गतौ । एति । इतः ॥

The Present 3rd S is एति । D इतः । In forming the plural, the following rule applies

२४५५ । इणो यण् । ६ । ४ । ८१ ।

अजादौ प्रत्यये परे । इयङोऽपवाद । यन्ति । इयाय ।

2455 For the इ of the root इण् (एति) is substituted a semivowel (य), before an affix beginning with a vowel

Thus यन्ति यन्तु आयन् ॥ This supersedes इयङ् substitution and is itself superseded by VII 2 115, and VII 3 84 which ordain Vriddhi and Guna on the maxim मध्येऽपवादाः पूर्वान् विधीन् बाधन्ते नोत्तरान् ॥ 'Apavadas that are surrounded by the rules which teach operations that have to be superseded by the apavâda operations supersede only those rules that precede not those that follow them So we have अयनम् and आयकः ॥

The perfect 3rd S is इयाय । In forming the dual the following sûtra applies

२४५६ । दीर्घ इणः किति । ७ । ४ । ६९ ।

इणोऽभ्यासस्य दीर्घः स्यात् किति लिटि । ईयतुः । ईयुः । इययिथ—इयेथ । एता । एताम । आयन् । इयात । ईयात् ।

2456 A long vowel is substituted in the reduplicate of the root इ (इति), before a Personal ending of the Perfect, which has an indicatory क ॥

As ईयतु ईयु ॥ These are thus formed इ + अतुस् = य + अतु (य substituted for इ by VI 4 81 S 2155) Then there is reduplication the य becomes that in rat to इ by I 1 59 S 2243 and we have इ य+अतु and then by the present rule ईयतु ॥ Why do we say before a कित् affix ? Observe इयाय इययिथ ॥

The 2nd S is इययिथ or इयेथ। The First Fut is एता। The Imperative 3rd S is इनात। 2nd S इहि 1st S अयानि। The Imperfect is ऐत। ऐताम Pl आयन् ॥ Pot इयात्। Ben ईयात। But this long ई which was obtained by VII 4 25 S 2298 is shortened after an upasarga by the following

२४५७। एतेर्लिङि। ७। ४। २४।

उपसर्गात्परस्य इणोऽणो ह्रस्व स्यादार्धधातुके किति लिङि। निरियात्। × उभयत आश्रये नान्तादिवत् ×। अभीयात्। अणः किम। समयात्। समीयात् इति प्रयागस्तु भौवादिकस्य।

2457 The short is substituted for the simple (अण्) vowel of the stem इ (इति) before the augment यास् in the Benedictive, when a Preposition percedes it

As निरियात। उदियात्। समियात्। अन्वियात ॥ This is an exception to VII 4 25 S 2298 by which a long would have been substituted But ईयात् without a Preposition The अण् (VII 4 13 S 834) is understood here also Therefore य form of इ will not be shortened as आ+ ईयात् = एयात् समेयात् ॥

But in अभि + ईयात् = अभि + इयात् = अभीयात the long ई obtained by ekâdesa is not shortened because it is not preceded by an upasarga for अभ् is no upasarga and there is no *long* ई after अभि for the analysis of अभीयात gives us अभि + इयात। Nor can you say that the rule of अन्तादिवत् (VI 1 85 S 75) should apply here and this ekâdesa long ई should be considered as the beginning of the succeeding form because the present rule of shortening depends upon the fulfilment of *two* conditions—1 A preposition to precede and 2 A long vowel ई to succeed They being so mutually inter dependent that VI 1 85 S 75 cannot apply

Why do we say the simple अण् vowels are shortened ? Observe सम + एयात = समेयात। The ए obtained by आ + ई is not shortened because it is not an अण् vowel

The समीयात् is not from this root but from the Bhvad root ई गतौ (1 o 342 A) The proper form of the Benedictive from the Adadi is समियात।

The Aorist is formed by substituting √गा in the place of √इ by the following

√ २४५८। इणो गा लुङि। २। ४। ४५।

'गातिस्था—' (२२२३) इति सिचो लुक । अगात । अगाताम । अगु ।

2458 गा is the substitute of the root इण when लुङ् follows

When गा is substituted the aorist sign सिच is elided by II 4 77 S 2223 अगात् 'he went' अगाताम 'they two went' अगु they all went'

NOTE —The repetition of the word लुङ in this sûtra though its anuvritti was current from the last Ashtadhyayi aphorisms, indicates that there is no option allowed even in the Atmanepada, गा being the invariable substitute in all the Padas Thus अगाथि भजता 'you went' The form अगात is thus evolved अ + गा+सिच + त =अगात (II 4 77 S 2223)

इण् ३६ गतौ ।

36 √ in to go

Pre एति । इत । यन्ति । एषि । इथ । इथ । एमि । इव । इम । Per इयाय । ईयतु ईयु । इययिथ or इयेथ । ईय इयाय or इयाय । ईयिव । I Fut. एता । II Fut एष्यति Imperative एतु or इतात । इताम । यन्तु । इहि । अयानि । अयाव । अयाम । Imper ऐत ऐताम् । आयन् । ऐ । ऐतम । ऐत । आयम । ऐव । ऐम । Poten इयात । इयाताम । इयत । इयाम । इयाव । Bene ईयात । ईयास्ताम । Aorist अगात । अगाताम । अगु । अगा । अगा तम अगाम । अगाव । अगाम । Condi ऐष्यत । Pass ईयते । Aorist अगायि । Causa गमयति as in प्रत्याययति , or गमयति (II 4 46 S 2607) Des जिगमिषति । (II 4 47 S 26 15) or इयिषति । as in प्रतीषिषति । Per Part Para ईयिवान् (III 2 109 S 3098) Nouns —इत्वर । इत्वरी (F) । इभ । इत्र इयत्ता । एतिका । एनी ॥

इङ् ३७ अध्ययने ।

नित्यमधिपूर्वः । अधीते । अधीयाते । अधीयते ।

37 √ in to study This root is invariably found preceded by अधि । The Present S is अधीते D अधीयाते, pl अधीयते । In forming the perfect, following sûtra applies

२४५९ । गाङ् लिटि । २ । ४ । ४९ ।

इङो गाङ्स्याल्लिटि लावस्थाया विवक्षिते वा । अधिजगे । अधिजगाते । अधिजगिरे । अध्येता । अध्येष्यते । अध्यये । गुणायादेशयो कृतयोरसवर्णत्व यण 'पूर्वं धातुरुपसर्गेण—' इति दर्शनेऽन्तरङ्गत्वादगुणात्पूर्वं सवर्णदीर्घ प्राप्त । 'ग्रोऽध्ययने वृत्तम (३०६६) इति निर्देशाच्च भवति अध्यैत । परत्वाविषङ् । तत आट । वृद्धि । अध्यैयाताम । अध्यैयि । अध्यैयहि । अधीयीत । अधीयीयाताम । अधीयीध्वम । अधीयीय । अध्येषीष्ट ।

2459 गाङ is the substitute of इङ् when लिट (Perfect) follows

Or rather the substitution takes place in anticipation of the adding of the लिट् affixes Therefore in reduplication, गा is not considered as sthânivat to इ, for if it were so, then the sûtra I 1 59 S 2243 would require इ in the reduplicate

The Perfect 3rd S is अधिजगे dual अधिजगाते pl अधिजगिरे । The First Future is अध्येता । The Second Future is अध्येष्यते । The Imperative अध्यये formed thus अधि + इ + ऐ = अधि+ए+ऐ=अधि+अय+ऐ = अध्यये । The guna and अय substitutions take place first and then the conjunction takes place with the upasarga, whose इ is then changed to य । This is in contravention to the general maxim that a root must first combine with the Preposition for in that view,

the rule of सवर्ण दीर्घ being antaranga would have applied prior to the application of the guna rule namely अधि+इ+ऐ would have become अधी+ऐ first and then guna अधे+ऐ=अध्ये । But this is not the correct form, and this we infer from Pânini himself using the form अध्ययन in the sûtra णेरध्ययने वृत्तम् (VII 2 26 S 3066). The form अध्ययन is thus evolved अधि+इ+अन=अधि+ए+अन= अध्ये+अन=अध्ययन। Had the root combined first with the preposition then this form could not have been got The employment of the form अध्ययन by Pâṇini himself shows that the rule पूर्वं धातुरुपसर्गेण &c does not apply to अधि+ इ ।

The Imperfect (लङ्) third person singular is अध्यैत (अधि+आट्+इ+त VI. 4 72 S 2254 - अधि+ऐ+त S 269 =अध्यैत) । In forming the dual the equation stands thus अधि+आट्+इयङ्+आताम् । Here the इयङ् substitution for इ takes place first, because it is taught by VI 4 77 S 271, a rule subsequent in Ashtâdhyâyi order to the rule ordaining आट् namely VI 4 72 S 2254 When इ is thus replaced by इयङ् then comes आट् । Then आ and इ of इयङ् coalesce into Vriddhi by S 269 Thus अधि+आ+इय+आताम=अधि+ऐय+आताम् (VI 1 90 S 269) अध्यैयाताम । The plural is अध्यैयत (अधि+आ+इय+अत the झ is replaced by अत VII 5 S 2258) The first person Singular is अधि+आ+इय+इ=अधि+ऐय्+इ अध्यैयि । The dual is अध्यैवहि ।

The Potential 3rd Per S is अधीयीत and is this formed अधि+इ+सीयुट्+त= अधि+इ+ईय+त the स is elided by VII 2 79 S 2211 - अधि+इय+ईय+त the इयङ् substitution by VI 4 77 S 271 = अधीयीत the य is elided by VI 1 66 S 873

The dual is अधीयीयाताम् । The Second person plural is अधीयीध्वम । The first person Singular is अधीयीय ।

The Benedictive 3rd pers Singular is अध्येषीष्ट । Thus अधि+इ+सीयुट्+सुट् +त ॥ Here by III 4. 107 S 2210 there is सुट् । The dual is अध्येषीयास्ताम्, and the plural is अध्येषीरन् ॥

The Aorist (लुङ्) of अधि+इ is optionally formed from another stem, namely from √ गा as the following sûtra shows

२४६० । विभाषा लुङ्लृङोः । २ । ४ । ५० ।

इङो गाङ् वा स्यात् ।

2460 In the Aorist and the Conditional Tenses, गाङ् is optionally substituted for the root इङ् ।

Thus अधि+इ+त=अधि+आट्+इ+सिच+त VI 4 72 S 2254 - अधि+अट्+गा+ इ+सिच+त ।

This Substitute गाङ् should not be confounded with the root गाङ् । A peculiarity of this substitute गाङ् is that all affixes except ञित् or णित after it are considered as ङित् and so cause no guna or vriddhi &c This is done by the following sûtra

२४६१ । गाङ्कुटादिभ्योऽञ्णिन् ङित । १ । २ । १ ॥

गाङादेशात् कुटादिभ्यश्च परोऽञ्णित प्रत्ययाङित स्य ॥

2461. All affixes after गाङ् (the substitute of इ) and after the कुटादि roots are treated as if they had an indicatory ङ, except ञित् or णित् affixes.

Thus अधि+अट्+इ+सिच+त=अधि+अट्+गा+सिच्+त । Now the following sûtra applies by which गा is changed to गी ।

२४६२ । घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ६ । ४ । ६६ ।

एषामात ईत् स्यात् हलादौ क्ङित्यार्धधातुके । अध्यगीष्ट । अध्यैष्ट । अध्यगीष्यत-अध्यैष्यत । इक् ३८ स्मरणे । अयमप्यधिपूर्वः । 'अधीगर्थदयेशाम्-'(६१३) लिङ्गात् । अन्यथा हि 'इगर्थ'-इत्येव ब्रूयात् । * इणवदिक इति वक्तव्यम् * । अधियन्ति । अध्यगात् । केचित्तु आर्धधातुकाधिकारोक्तस्यैवातिदेशमाहुः । तन्मते यण न । तथा च भट्टिः–'समीतयोः राघवयोरधीयन्' इति ।

'वी ३९ गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु' । प्रजनं गर्भग्रहणम् । असनं क्षेपणम् । वेति । वीतः । वियन्ति । वेषि । वेमि । वीहि । अवेत् । अवीताम् । अवियन् । अडागमे सत्यनेकाच्त्वाद्यणिति केचित् । अव्यन् ।

अर्वेकारोऽपि धात्वन्तरं प्रश्लिष्यते । एति । ईतः । इयन्ति । ईयात् । ऐयेत् ।

या ४० प्रापणे । प्रापणमिह गतिः । प्रणियाति । यातः । यान्ति ।

2462. For the final of the roots called ghu, as well as of mâ, sthâ, gâ, pâ, hâ, and sâ, there is substituted ई before an ârdhadhâtuka affix beginning with a consonant, which has an indicatory क or ङ ।

By the preceding sûtra, affixes after गा are ङित् ; and therefore by the present sûtra गा becomes गी । Thus अधि+अट्+गा+सिच+त=अध्यगीष्ट ।

But the substitution of गा for इ is optional. When there is no substitution, we have अधि+आट्+इ+सिच+त=अधि+ऐ+स्+त (VI. 1. 90 S. 269)=अध्यैष्ट ।

The Conditional is अध्यगीष्यत or अध्यैष्यत ।

इङ् ३७ अध्ययने.

37 √ iṅ (Atmanepadi) to study.

Pre अधीते । अधीयाते । अधीयते । अधीषे । अधीयाथे । अधीध्वे । अधीये । अधीवहे । अधीमहे । Per अधिजगे । अधिजगाते । अधिजगिरे । अधिजगिषे । अधिजगाथे । अधिजगिध्वे । अधिजगे । अधिजगिवहे । अधिजगिमहे । I Fut अध्येता । II Fut. अध्येष्यते । *Imperative* अधीताम् । अधीयाताम् । अधीष्व । अध्ययै । अध्ययावहै । Imper. अध्यैत । अध्यैयाताम् । अध्यैयत । अध्यैथाः । अध्यैयि । अध्यैवहि । Poten अधीयीत । 'अधीयीयाताम् । अधीयीरन्' । अधीयीध्वम् । अधीयीय । अधीयीवहि । Bene अध्येषीष्ट । अध्येषीयास्ताम् । अध्येषीढ्वः । अध्येषीढ्वम् । अध्येषीय । Aorist अध्यगीष्ट or अध्यैष्ट । अध्यगीषाताम् or अध्यैषाताम् । अध्यगीष्ठाः or अध्यैष्ठाः । अध्यगीढ्वम् । अध्यैढ्वम् । अध्यगीषि or अध्यैषि । अध्यैष्वहि । Cond. अध्यैष्यत । अध्यगीष्यत । अध्यगीष्येताम् । अध्यगीष्यन्त । अध्यगीष्यथाः । अध्यगीष्यध्वम् । अध्यगीष्ये । अध्यगीष्यावहि । *Passive* अधीयते । Caus अध्यापयति । Aorist अध्यापीपत् or अध्यजीगपत् । Desi. अधिजिगांसते । *Nouns*— अध्याय । उपाध्यायः । कठाध्यायकः ।

इक् ३ट स्मरणे.

38. √ ik (Parasmaipadi) to remember. This root like the preceding, is also invariably found with the preposition adhi Because we find Panini himself using the word adhîgartha in sûtra II. 3.52 S. 613 in the sense of remembering, with the preposition adhi. If this root conveyed the sense of remembering without *adhi*, then Pânini would have used the word îgartha इगर्थ in that sûtra, and not adhîgartha.

Vart It should be stated that √ ik is treated like √ in so that there is यण् (S. 2455) substitutions here also. Thus Present Pl. अधियन्ति । The aorist is अध्यगात् । But according to some this rule is confined to ârdhadhâtuka affixes only i e., इक् is like इण् so far as ârdhadhâtuka affixes go, but not to sârvadhâtuka affixes. Therefore there is no यण् of VI. 4 81. S. 2455 in their opinion: on the contrary इयङ् comes. As the present participle अधीयन् used by Bhatti *in the following verse* सखीतयोः राघवयोरधीयन्=स्मरन् । *(2). This is the view of* Atreya. According to him the Pre. Pl is not अधियन्ति, but अधि+इयन्ति or अधीयन्ति । Haradatta is against this view.

Pre. अध्येति । अधीतः । अधीयन्ति or अधियन्ति । Per. अधीयाय । I Fut. अध्येता । II Fut अध्येष्यति । Imperative अध्येतु । Imper. अध्यैत् । Poten अधीयात् । Bene. अधीयात् । Aorist अध्यगात् । Con. अध्यैष्यत् । Pas अधीयते । Caus अधिगमयति । Deside. अधिजिगमिषति । Pre. Part. Parasmai. अधियन् । Past Part Pas. अधीतः । Act अधीतवान् ।

वी ३ट गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु.

39. √ vî 1 to go. 2 to pervade 3. to conceive, bring forth. 4. to shine, be beautiful. 5 to throw, cast. 6 to eat. *The root* वी *is split up, by some, into* वी+ई । The long ई is conjugated as : एति, ईतः, इयन्ति । ईयात्, ईयाताम् । Aor. ऐषीत् । &c.

Pre वेति । वीतः । वियन्ति । वेषि । वीथः । वीथ । वेमि । वीवः । वीमः । Per विवाय । विव्यतुः । विव्युः । विवयिथ or विवेथ । विव्यथुः । विव्य । विवाय or विवय । I Fut वेता । II Fut. वेष्यति । Imperative वेतु । वीतां । वियन्तु । वीहि । वयानि । वयाव । Imper. अवेत् । अवीताम् । अवियन्। When there is अट् augment, the root becomes अनेकाच (of more than one syllable), and so there is यण् adesa of VI 4 82 S 272, according to Atreya and the proper form is अव्यन् and not अवियन् । अवेः । अवीतम । अवीत् । अवयम् । अवीव । अवीम । Poten वीयात् । वीयाताम् । वीयुः । Bene वीयात् । वीयास्ताम । Aorist अवैषीत् । अवैष्टाम । अवैषीः । अवैषम् । Con अवेष्यत् । Pas वीयते । Caus वाययति । Aorist अवीवयत् । *In the sense of conceiving, we have* वापयति *(VI 1. 55 S 2603)* Deside. विवीषति । Inten. वेवीयते । yan luk वेवेति or वेवयीति । D. वेवीतः । Pl. वेव्यति Nouns वेत्रम् । वेत्रकीयम् । Pre. Part Parasmai, वियन् Past. Part, Pas, वीतः. Act. वीतवान् ।

39 A. √ i to go.

Pre. एति । ईतः । इयन्ति । Poten ईयात् । ईयाताम् । Aorist. ऐषीत् ।

या ४० प्रापणे । प्रापणमिह गतिः । प्रणियाति । यातः । यान्ति ।

40 √yâ to go. The word prâpaṇa here means motion. The नि is changed to णि by VIII. 4 17. S 2285. and so we have प्रणियाति । D. यातः । Pl. यान्ति ।

Pre. याति । यातः । यान्ति । यासि । याथः । याथ । यामि । यावः । यामः । Per. ययौ । ययतुः । ययुः । ययाथ or ययिथ । ययथुः । यय । ययौ । ययिव । ययिम । I Fut. याता । II Fut यास्यति । Imperative यातु or यातात । याताम् । यान्तु । याहि । यातम । यात । यानि । याव । याम । Imper अयात । अयाताम् । अयु: or अयान् । The Imperfect Plural is optionally formed by जुस by the sûtra given below अयाः । अयातम । अयात । अयाम । अयाव । अयाम । Poten यायात । यायाताम । यायु । Bene. यायात । यायास्ताम् । यायासु: । Aorist अयासीत् । अयासी. । अयासिषम् । Condi. अयास्यत् । Pass यायते । Caus. यापयति । Aorist अयीयपत् । Deside यियासति । Inten यायायते । yaṅ luk यायेति or यायाति । D यायीतः । Pl यायति । Nouns ययाति । यामः । यात्रा । यायावरः । शुभयाः । यातुः । मखयुः । अध्वर्युः । देवयुः ।

२४६३ । लङः शाकटायनस्यैव । ३ । ४ । १११ ।

आदन्तात्परस्य लङो झेर्जुस्वा स्यात् । अयुः-अयान् । यायात् । यायाताम । यायास्ताम् ।

'वा ४१ गतिगन्धनयोः' । गन्धनं सूचनम । 'भा ४२ दीप्तौ' । 'ष्णा ४३ शौचे' । 'श्रा ४४ पाके' । 'द्रा ४५ कुत्सायां गतौ' । 'प्सा ४६ भक्षणे' ।

'पा ४७ रक्षणे' । पायास्ताम । अपासीत् ।

'रा ४८ दाने' । 'ला ४९ आदाने' । द्वावपि दाने' इति चन्द्र

'दाप् ५० लवने' । प्रणिदाति-प्रनिदाति । दायास्ताम । अदासीत् ।

'ख्या ५१ प्रकथने' । अयं सार्वधातुकमात्रविषयः । '* संस्थानस्थे नमः ख्याञे * इति वार्तिकम् । तदभावे चेह लिङ्गम् । संस्थानो जिह्वामूलीयः । स चेति ख्याञादेशस्य ख्या इत्थे प्रयोजनमित्यर्थः । 'सपूर्वस्य ख्यातेः प्रयोगो न' इति न्यासकारः ।

'प्रा ५२ पूरणे' । 'मा ५३ माने' । अकर्मक । 'तमो मसुस्तत्र न कैटभद्विष' इति माघः । उपसर्गवशेनार्थान्तरे सकर्मकः । 'उदरं परिमाति मुष्टिना' । 'नेर्गद-' (२२८५) इत्यत्र नास्य ग्रहणम् । प्रणिमाति-प्रनिमाति ।

'वच ५४ परिभाषणे' । वक्तिः । अयमन्तिपरो न प्रयुज्यते । बहुवचनपरः' इत्यन्ये । 'झिपर' इत्यपरे । वाधि । वाच्यात । उच्यात् अवोचत । 'विद ५५ ज्ञाने' ।

2463 In the opinion of Sâkatâyana only, 'jus' is the substitute of 'jhi', in the Imperfect of the roots which end in a long 'â'.

Thus अयुः । In the alternative, we have अयान्

NOTE :—Why is लङ् repeated here, when the context would have supplied this word, for the sûtra applies to ङित् tenses, of which लुङ् being dealt with in the last, would leave लङ् only to be dealt with by this aphorism, for no other ङित् tense (like लिङ् or लङ्) can end in आ? The repetition shows that the rule applies to those affixes which come after लङ् as लङ्, and not to those which come after another tense which is treated like लङ् । Thus लोट् is treated like लङ्, but for the purpose of this rule, लोट् would not be so treated. Thus the झि of

लोट् will not be changed into जुस् by III. 4. 109 Thus विभ्यतु, जाग्रतु, विदन्तु। The word च has been used in the sûtra for the sake of the subsequent sûtra.

वा ४१ गतिगन्धनयोः । गन्धनं सूचनम् ।

41 √vâ 1. to go. 2 to blow. The word gandhanam here is synonymous with sûchana.

Pre वाति । Per. ववौ । I Fut. वाता । II Fut वास्यति । Imperative वातु । Imper. अवात् । Poten. वायात् । Bene वायात् । Aorist अवासीत् । Condi. अवास्यत् । Pass. वायते । Caus. वापयति or वाजयति (VII 3. 38 S 2590). Deside. विवासति । Inten वावायते Nouns वातूलः । वातिकं । वायुः । वातकी । वात्या । वातः । निर्वाणः । निर्वातः । निर्वाणः ।

भा ४२ दीप्तौ.

42 √bhâ to shine, with the Prepositions वि and अति, the root is âtmanepadi. Thus Sing. व्यतिभाते, D. व्यतिभाते Pl व्यतिभाते । 2nd S. व्यतिभासे । 1st S. व्यतिभे ।

Pre भाति । Per. बभौ । I Fut भाता । II Fut. भास्यति । Imperative भातु । Imper अभात् । Poten भायात् । Bene भायात् । Aorist अभासीत् । Con. अभास्यत् । Pass भायते । Caus भापयति । Deside बिभासति । Inten. बोभायते । Nouns. भाः । विभः । प्रतिभा । प्रभाषते । प्रभा । प्रभातम् । भानुः ।

ष्णा ४३ शौचे.

43 √shnâ to bathe.

Pre स्नाति । Per सस्नौ । सस्निव or सस्नाव । सस्निव । I Fut स्नाता । II Fut. स्नास्यति । Imperative स्नातु । स्नाहि । स्नानि । Imper. अस्नात् । अस्नाताम् । अस्नुः । अस्नाः । Poten. स्नायात् । स्नायाताम । Bene स्नेयात or स्नायात, । Aorist अस्नासीत् । Condi. अस्नास्यत् Pass स्नायते । Caus स्नापयति, स्नपयति । Deside सिष्णासति । Inten सास्नायते । yan luk सास्नाति । Nouns निष्णातः । नदीष्णः । प्रस्नः । स्नानः । स्नापकः ।

श्रा ४४ पाके.

44 √Srâ to cook, boil, Compare Bhvâdi root श्रै पाके (No 966).

Pre. श्राति । Per शश्रौ । I Fut श्राता । II Fut श्रास्यति । Imperative श्रातु । Imper अश्रात् । Poten. श्रायात् । Bene. श्रेयात्, श्रायात् । Aorist अश्रासीत् । Condi अश्रास्यत् Pass. श्रायते, Caus श्रपयति, श्रापयति । Deside. शिश्रासति । Inten शाश्रायते । Nouns. श्राणा । श्रपिता । श्रतम् । Pre. Part Parasmai. श्रात् । Past Part Pass. श्राणः । शृतम् । Act. श्राणवान् ।

द्रा ४५ कुत्सायां गतौ.

45 √drâ 1. to be ashamed 2. to run, make haste. According to Swâmî it means to sleep also. In this sense it is generally preceded by नि ।

Pre. द्राति । निद्राति । प्रनिद्राति । Per. दद्रौ । I Fut. द्राता । II Fut. द्रास्यति । Imperative. द्रातु । Imper. अद्रात् । Poten. द्रायात् । Bene द्रेयात् । द्रायात् । Aorist. अद्रासीत् । Condi. अद्रास्यत् । Pass. द्रायते । Caus. द्रापयति Deside. दिद्रासति Inten. दाद्रायते Nouns निद्रालुः । तन्द्रालुः । निद्रा । तन्द्रा । Past Part. Pass. द्राणः । Act, द्राणवान् ।

प्सा ४६ भक्षणे.

46 √ psâ to eat, devour.

Pre प्साति । प्रणिप्साति । Per पप्सौ । I Fut प्साता । II Fut प्सास्यति । Imperative प्सातु । Imper अप्सात् । Poten प्सायात् । Bene प्सेयात्, प्सायात् । Aorist. अप्सासीत् । Condi अप्सास्यत् । Pass प्सायते । Caus प्सापयति । Deside. पिप्सासति । Inten. पाप्सायते । Nouns पिप्सास । दृप्स. ।

पा ४७ रक्षणे । पायास्ताम् । अपासीत् ।

47 √ pâ to protect

Pre. पाति । Per पपौ । I Fut पाता । II Fut पास्यति । Imperative पातु । Imper. अपात् । Poten पायात् । Bene पायात् । पायास्ताम् । Aorist अपासीत् । Condi. अपास्यत् । Pass पायते Aorist अपायि । Caus पालयति । Desi. पिपासति । Inten पा पायते । Nouns पतिः । पितृव्यः । गोपालक । पितामहः । बृहस्पतिः । पित्र्यम् । पाचस्पतिः । दिवस्पतिः । नपात् । पिता । सपत्नी ।

रा ४८ दाने ।

48 √ râ to give, grant, bestow.

Pre राति । Per ररौ । I Fut राता । II Fut रास्यति । Imper रातु । Imper. अरात् । Poten रायात् । Benedic रायात् । Aorist अरासीत् । Con अरास्यत् । Pass रायते । Causa रापयति । Desidera रिरासति । Inten राराते । Nouns :—राति. । (friend) रात्रिमटः । रात्रिः । अशुर. । (life giver) द्विरात्र । द्वैरात्रिकम् ।

ला ४९ आदाने । "द्वावपि दाने" इति चन्द्रः ।

49 √ lâ to take, receive, obtain According to Chandra, both √ râ and √ lâ mean to give

Pre लाति । Perfect ललौ । I Fut. लाता । II Fut. लास्यति । Impera लातु । Imper. अलात् । Poten लायात् । Bene लायात् । Aorist अलासीत् । Con अलास्यत् । Pass. लायते । Cau लापयति or लालयति (VII 3 39 S 2591) Desi लिलासति । Inten. लालायते । Nouns —कपालु । वल्लिमा । व्याल । बाहुलकम । वल्लिष्ट । वहीयान् ।

दाप् ५० लवने । प्रणिदाति—प्रनिदाति । दायास्ताम् । अदासीत् ।

50 √ dâp to cut.

Pre दाति । प्रणिदाति or प्रनिदाति (VIII 4 18 S 2232) Perfect. ददौ । I Future दाता । II Future, दास्यति । Impera दातु । Imper अदात् । Poten दायात् । Benedic दायात् । दायास्ताम् । Aorist अदासीत् । The सिच is not elided, as the root is not ghu Con अदास्यत् । Pass दायते । Aorist अदायि । Cau दापयति । Desi. दिदासति । Inten दादायते । Noun :—दात्रम् ।

ख्या ५१ प्रकथने ।

51 √ Khyâ to tell.

This root is conjugated in the Sârvadhâtuka tenses only. It never takes the affixes of the ârdhadhâtuka class. Thus it is a defective root, not having all the tenses It should not be confounded with the substitute √Khyâ that replaces √chakshin (See Adâdi 4) That khyâ, of course, takes ârdhadhâtuka affixes.

The reason of our confining this root to Sârvadhâtuka affixes is this If this root were capable of taking ârdhadhâtuka affixes, then we could form the noun ख्यातृ from it by adding the ârdhadhâtuka affix तृच। But we cannot do so : if we want to get the word ख्यातृ we must derive it from ख्या of √चक्षिङ् (II 4 54 S 2436). For that ख्या is really क्शा, the श is changed to य, and this य is considered asiddha. Therefore in नमः ख्यात्रे the visarga is not changed to the jihvâmulîya ᳵ, by VIII, 3 37 S 142, because ख is considered to be followed by श, a शर् letter, and so the visarga retains its form by VIII 3 35 S 150 Had however ख्यात्रे in नमः ख्यात्रे been derived from this √ख्या then nothing could have prevented the application of VIII 3, 37. S. 142. and we would have got jihvâmulîya in नम ख्यात्रे।

Under the sûtra चक्षिङः ख्याञ् (II 4 54 S. 2436) the Mahâbhâshya reads several vartikas : one of them is *Vart* The substitute is क्शादि, i. e क्शाञ्। The reason of this is given in the subsequent vartikas : one of which is संस्थानत्वं नमः ख्यात्रे। *Vart* : The substitute is to be considered as khśâñ, in order to prevent samsthâna modification of visarga in namah khyâtre Samsthâna is the technical term for jihvâmulîya, in the terminology of ancient grammarians The necessity of making ख्याञ् substitute क्शादि is to prevent this jihvâmulîya change.

We learn from the implication of this vartika and its explanation in the Mahâbhâshya that the present root never takes ârdhadhâtuka affixes

This root, according to the author of Nyâsa, can never be preceded by the preposition सम्। That is we never find the form सख्याति। The form संख्येः &c, is from the *substitute* √ख्याञ and not from this *root* See III 2 7 S 2921.

According to the Mâdhavîya Vritti, this *root* ख्या should also be considered as if it was क्शा, just like the *substitute* ख्याञ for the purposes of ârdhadhâtuka affixes According to Âtreya it is conjugated only in the ârdhadhâtuka form, others conjugate it generically, without confining it to ârdhadhâtuka affixes

The word सखा is derived from this root The word समान is changed to स by Unâdi IV. 136

According to the Mâdhavîya, this root when taking ârdhadhâtuka affixes, is treated just like ख्याञ् obtained from क्शाञ, and so the noun ख्यातृ formed from this root is just like ख्यातृ derived from ख्याञ root. But Bhattoji does not agree with this opinion. According to the Mâdhavîya it would be conjugated in all Moods and Tenses, and not confined to Sârvadhâtuka only.

ख्या ५१ प्रकथने (अयसार्वधातुक मात्र विषयः)।

51 √ Khyâ to tell, declare, communicate This root is conjugated in the Sârvadhatuka tenses only

Pre. ख्याति । Im. ख्यातु । Imp अख्यात् । Poten ख्यायात् । Nouns —सख्या । सखी । परमसख. ।.

प्रा ५२ पूरणे ।

52 √ prâ to fill.

Pre प्राति । *Per* पप्रौ । *I Fut* प्राता । *II Fut* प्रास्यति । *Im* प्रातु । *Imper* अप्रात् । *Po* प्रायात् । *Bene* प्रायात् प्रेयात् । *Ao* अप्रासीत । Con अप्रास्यत् । Pass प्रायते । Cau प्रापयति । Desi पिप्रासति । Inten पाप्रायते । Nouns —प्राण (*VIII* 2 43. S 3017), प्राणवान् । प्राय । (III 1 141 S 2203)

मा ५३ माने ।

53 √ mâ to be contained or comprised in It is Intransitive As we find in Magha तनौ ममुस्तत्र न कैटभद्विषः तपोधनाभ्यागमसम्भवा मुदः (Sis I 23) *The delights produced from the arrival of the austere sage could not be contained (mamuh) within the body of Hari the killer of Kaitava. The root is transitive* when preceded by particular prepositions and having senses other than that given in the Dhâtupatha As उदरं परिमाति मुष्टिना 'With the fist he estimates the capacity of the stomach.' So also मुखमुपमाति । अग्निमनुमाति । यवम् निर्माति । भवान् प्रमाति ।

The मा in sutra VIII. 4 17 S 2285 is not the root Therefore we have प्रणिमाति or प्रनिमाति which is governed by VIII 4 18 S 2232

Pre माति । Per ममौ । I Fut. माता । II Fut मास्यति । Imper मातु । Im अमात् । Poten. मायात् । Bene मेयात् । Aor अमासीत् । Con अमास्यत् । Pass मीयते । Cau मापयति । *Desi* मित्सति (*VII 4 84 S 2623 read with VII 4 58, S 2620*) *The स is changed to त् । Int* मेमीयते । (*VI 4 66 S 2462*) *Nouns*—माय । माया । प्रम । प्रमा । मायिक । मास्यन् । मायावी । मायी ।

वच ५४ परिभाषणे ।

54 √ vacha to speak This root is not conjugated in the 3rd person Plural, when the affix is अन्ति । Therefore the following are wrong —वचन्ति, वक्ष्यन्ति, वचन्तु, अवचन् or अवोचन् । Others say it is not conjugated in any Plural Therefore वक्थ 2nd Pl वच्म । 1st Pl ऊचु Per Pl ऊच । Per 2nd Pl ऊचिम । Per 1st Pl. वक्तारः । Fut Pl वच्यासु । उच्यासु are wrong While some hold that the Plural so debarred is the affix झि only In this view वक्थ वच्म, ऊच, ऊचिम are correct

Pre वक्ति । वक्तः । वचि । वक्थ । वक्थ । वक्मि । वच्व । वच्म । *Per* उवाच । ऊचतुः । ऊचु । उवक्थ or उवचिथ । ऊच । उवाच or उवच । ऊचिव । *I Fut* वक्ता । *II Fut* वक्ष्यति । Imp वक्तु, वक्तात् । वक्ता । वचन्तु । वग्धि । वचानि । Imper अवक् or अग् । अवक्ताम् । अवचन् । अवक् । अवचम् । Po वच्यात् । वच्याताम् । वच्युः । वच्याः । वच्याम् । वच्याव । Bene उच्यात् ।

द्यास्ताम् । Aorist अयासीत् । अयासिष्टाम् । अयासिषुः । Con अयास्यत् । Pass. याय्यते । Cau. याययति । Des यियासति । In. यायायते । Nouns :—यातृकम् । यियासुकः । यातृत्रम् । यातृत्रः ।

विद ५५ ज्ञाने ।

55 √vida to know. In the Present Tense, the ordinary affixes are optionally replaced by those of the Perfect by the following:—

२४६४ । विदो लटो वा । ३ । ४ । ८३ ।

वेत्तेर्लटः परस्मैपदानां णलादयो वा स्युः । वेद । विदतुः । विदुः । वेत्थ । विदथुः । विद । वेद । विद्व । विद्म । पक्षे वेत्ति वित्त इत्यादि । विवेद । विविदतुः । 'उषविद-' (२३४१) इत्याम्पक्षे 'विद' इत्यकारान्तनिपातनाद् लघूपधगुणः । विदांचकार । वेदिता ।

2464. The nine affixes of the Perfect tense, are optionally added in the Present tense also, after the verb 'vid'.

Thus :—

Singular.	वेद or वेत्ति	वेत्थ or वेत्सि	वेद or वेद्मि
Dual.	विदतुः or वित्तः	विदथुः or वित्थः	विद्व or विद्वः
Plural.	विदुः or विदन्ति	विद or वित्थ	विद्म or विद्मः

लिट्

Singular.	Dual.	Plural.
विवेद ।	विविदतुः ।	विविदुः ।
विवेदिथ ।	विविदथुः ।	विविद ।
विवेद ।	विविदिव ।	विविदिम ।
	or	
विदांचकार ।	विदाञ्चक्रतुः ।	विदांचक्रुः ।
विदाञ्चकर्थ ।	विदाञ्चक्रथुः ।	विदाञ्चक्र ।
विदाञ्चकार ।	विदाञ्चकृव ।	विदाञ्चकृम ।

When we form the Periphrastic Perfect with आम् by III 1. 38 S 2341, there is no guna of the इ of विद् *because it is not penultimate, as the root* given in S. 2341 is विद ending with अ and not विद् ending in a consonant.

The First Future is वेदिता । In the Imperative, we have the optional form, विदांकुर्वन्तु &c also by the following —

२४६५ । विदांकुर्वन्त्वित्यन्यतरस्याम् । ३ । १ । ४१ ।

वेत्तेर्लोट्याम्गुणाभावो लोटो लुक्लोडन्तकरोत्यनुप्रयोगश्च वा निपात्यते।पुरुषवचने न विवक्षित इति प्रत्यात् ।

2465. The form विदांकुर्वन्तु is optionally employed as an irregular form in the Imperative.

This irregular form is obtained by adding the affix आम to the root विद् 'to know,' when followed by लोट् or the Imperative tense; the tense affixes of लोट् are then elided by *luk*, moreover there is no substitution of *guna* as required by VII 3. 86, and when we have thus obtained the form विदाम्, we annex to it the

लोट् of the verb कृ, thus we have विदाङ्कुर्वन्तु or विदन्तु 'let them know' The third person plural is not only intended to be spoken of by the employment of the form विदाङ्कुर्वन्तु in the aphorism, on the contrary, the word इति shows that all the numbers and persons of the Imperative may be so employed, as विदाङ्करोतु विदाङ्कुरुताम् &c

In other words the Periphrastic Imperative is formed by adding to विदां the Imperative of the root कृ । To form the Imperative of √kri, the following sûtras apply, it being remembered that the root √kri belongs to the Tanâdi class

२४६६ । तनादिकृञ्भ्य उः । ३ । १ । ७९ ।

तनादेः कृञश्च उ प्रत्ययः स्यात् । शपोऽपवादः । तनादित्वादेव सिद्धे कृञ्ग्रहणं 'गणकार्यस्यानित्यत्वे लिङ्गं । तेन न विश्वसेदविश्वस्तम्' इत्यादि सिद्धम् । विदां करोतु ।

2466 The affix उ comes after the roots of the Tanâdi class and after the verb कृ 'to make' when a sârvadhâtuka affix follows, signifying the agent

This debars शप् As तन्+उ+ति = तनोति 'he expands', कृ+उ+ति = करोति 'he makes' Though the root कृ is included in the list of the Tanâdi verbs, for which see Dhâtupâtha, yet its separate enunciation in the present sûtra is for the sake of showing that the operations dependent upon a word being included in a gana or class, are not of universal validity Therefore forms like विश्वसेत् are valid, as in the sentence, न विश्वसेदविश्वस्तम् । Here there is not the elision of शप in विश्वसेत् though the root श्वस् belongs to the adâdi class (No 60) According to the Kâsikâ the separate enunciation of कृ in this sutra is for the sake of making a restrictive rule with regard to this verb, that is to say, the root कृ is a Tanâdi root only for the purposes of taking the affix उ, all the other operations of Tanâdi verbs are not to be performed upon it. Thus the rule II 4 79 does not apply to कृ Thus अकृत and अकृथाः, the सिच् elision is compulsory and not optional

Thus the 3rd Person Singular is विदांकरोतु । In forming the 3rd Per Singular with तातङ् or of the Dual &c of the Imperative of कृ the following applies

२४६७ । अत उत्सार्वधातुके । ६ । ४ । ११० ।

उप्रत्ययान्तस्य कृञोऽकारस्य उत्स्यात्सार्वधातुके क्ङिति । उदिति तपरत्वसामर्थ्यान्न गुणः । विदां कुरुतात् विदां कुरुताम् । उतश्च-' (२३३४) इति हेर्लुक् । चाभीक्ष्ण्येन लुकोऽसिद्धत्वादुत्वम् । विदां कुरु । विदाङ्करवाणि । अभवेत् । अभवताम् । 'सिज्भ्यस्त-' (२२२८) इति झेर्जुस् । अभवुः ।

2467 Before a Sârvadhâtuka affix with an indicatory क् or ङ्, short उ is substituted for the अ of कृ (कर+उ) when gunated

Note:—Thus क+उ+तस्=कर्+उ+तस् (VII 3. 84) = कुर्+उ+तस = कुरुतः (VI. 4 110) The तस is ङित् by I. 2 4. So also कुर्वन्ति, कुरु n Why do we say 'before a Sârvadhâtuka'? So that the rule may apply to what was once a Sârvadhâtuka, though no longer existent. Thus कुरु where the personal ending हि is elided, but it leaves its effect behind

The तृ in उतृ shows that this उ is not to be gunated by VII 3.86. When the affix is not कित् or ङित् we have करोति, करोषि and करोमि (I 2 4)

Thus we have विदांकुरुतात् । D. विदांकुरुताम् ।

In forming the 2nd Person Singular, the हि is elided by VI 4. 106, S. 2334. This elision of हि is ordained by a sûtra which falls in the subdivision of asiddhas, under असिद्धवदत्राभात् (VI 4 22 S. 2183), and therefore, it is considered to have not taken place for the purposes of उ change required by VI. 4 110. S 2467. Therefore we have the form कुरु though no sârvadhâtuka affix follows. Thus विदांकुरु । 1st Sing विदांकरवाणि ।

The Imperfect 3rd S. is अवेत्, D. अविताम् । The Plural is formed by जुस् under III 4. 109 S. 2226 Thus अविदुः । In the 2nd Singular, there is a substitution of द by the following:—

√२४६८ । दश्च । ८ । २ । ७५ ।

धातोर्दस्य पदान्तस्य सिपि परे रु स्याद्वा । अवे.-अवेत् । 'अस ५६ भुवि' । अस्ति ।

2468. द् or, रु may optionally be substituted for the final द् of a root, before the Personal affix सि, when such द् stands at the end of a Pada.

Thus अवेः or अवेत्.

55 विद ज्ञाने (Parasmaipadi).

55√ vida to know.

Pre. वेत्ति, वेद । वित्तः or वित्त । विदन्ति or विदुः । वेत्सि or वेत्थ । वित्थः or विदथुः । वित्थ or विद । वेद्मि or वेद । विद्व or विद्वः । विद्म or विद्म । Per विवेद, विदाञ्चकार । विविदतुः । विविदुः । विवेदिथ । विवेद । विविदिव । I Fut वेदिता । II Fut वेदिष्यति । Imperative वेत्तु or वित्तात् or विदाङ्करोतु । वित्ता विदन्तु । विद्धि । वित्त । वित्त । वेदानि । वेदाव । वेदाम । Imper अवेत । अविताम । अविदु । अवेत् or अवेः । अवितम । अवित । अवेदम । अविद्व । अविद्म । Poten विद्यात् । विद्याताम । विद्यु । विद्याः । विद्याम । Bene विद्यात् । विद्यास्ताम् । Aorist अवेदीत् । अवेदिष्टाम । अवेदिषुः । अवेदीः । अवेदिष्टम । अवेदिष्ट । अवेदिषम । अवेदिष्व । अवेदिष्म । Condi अवेदिष्यत् । Pass विद्यते । Caus वेदयति । Aorist अवीविदत् । Deside विविदिषति । Inten वेविद्यते । yan luk वेवेत्ति or वेविदीति । Nouns :— वेदः । वेद्य । विदुरः । वित्तिः । वैदिक । वेदना । विन्दु । विद्या । चातुर्वैद्य. । Pre. Part Parasmai विदत् । विद्व न् Per Part Parasmai विद्वान् । Past Part Pass विदितः । Act. विदितवान् Gerund विदित्वा (I 2, 8 S 2609)

55√ vida. The root is Âtmanepadi with the Preposition सम (I. 3. 29. S. 2669).

Pre सविते । सविदाते । सविदते or सविद्रते । (VII 1 7 S 2701) सवित्से । सविदे । Per सविविदे । सविदाचक्रे । सविविदिषे । सविविदे । सविविदिवहे । I Fut. सवेदिता । सवेदितासे । II. Fut संवेदिष्यते । Imperative सवित्ता । सविदाता । सविदता or सविद्रता । सवित्स्व । सवेदै । Imper समवित्त । समविदाता । समविदत or समविद्रत । समवित्था । समविदि । Poten सविदीत । सविदीयाताम । Bene संवेदिषीष्ट । सवेदिषीयास्ताम । Aorist समवदिष्ट । समवेदिषाताम । Inten । सवेविते । D सविविदाते । सवविदते ।

अस ५६ भुवि । अस्ति ।

56 √as, to be The Present 3rd S is अस्ति । In the dual अ is elided by the following —

२४६९ । श्नसोरल्लोपः । ६ । ४ । १११ ।

श्नस्यास्तेश्चकारस्य लोप स्यात्सार्वधातुके क्ङिति । स्त । सन्ति । तासस्त्यो -' (२१९१) इति सलोप. । असि । स्थ । स्थ । अस्मि । स्व । स्म । 'आर्धधातुके' (२४३२) इत्यधिकृत्य ।

2469 Before a Sârvadhâtuka क्ति or ङित् affix, the अ of श्न and अस् is elided

श्न is the characteristic of the roots of the Rudhadi class, while अस is the root itself Thus रुन्ध , रुन्धति, भिन्त , भिन्दन्ति , So also of अस -स्त., सन्ति ॥ But भिनत्ति and अस्ति before non—क्ति and non—ङित affixes श्न+अस ought to be श्नास् instead of that we have श्नस् in the sûtra The पररूप single substitution is an irregularity.

	Sing	Dual	Plural
	अस्ति ।	स्त ।	सन्ति ।
(अस + सि =)	असि । (The स is elided by VII 4 50 S 2191)	स्थ ।	स्थ ।
	अस्मि ।	स्व' ।	स्म ।

Before ardhadhâtuka affixes, the root अस is replaced by भू by the following sûtra which falls in the section governed by आर्धधातुके (II 4 35 S 2432)

२४७० । अस्तेर्भूः । २ । ४ । ५२ ।

बभूव । भविता । अस्तु । स्तात् । स्ताम् । सन्तु ।

2470 भू is the substitute of the verb अस 'to be,' when an ârdhadhâtuka affix is to be applied

Thus बभूव । Fut भविता 'he will be' भवितुम 'in order to be,' भवितव्यम 'must be' *Note* —Now the Perfect tense affixes are also ardhadhâtuka affixes (III 4 115) The Perfect of अस is therefore the same as that of भू namely, बभूव &c. There is, however, an important exception to this rule, namely, when अस is employed as an auxiliary verb in forming Periphrastic Perfect of other verbs In that case अस् forms its Perfect tense regularly, आस, आसतु , आसु &c This apparent breach of the present sûtra is explained by taking the term कृञ in III

1. 40. as a Pratyâhâra including कृ, भू, and अस्, and if अस् could not form its Perfect in the regular way, its inclusion in this Pratyâhâra would be useless; hence we conclude, that as an auxiliary verb, अस् forms its Perfect regularly.

The Imperative is अस्तु or स्तात् । 3rd स्ताम् । Pl. सन्तु । In the Second Person Singular अस् + हि the following applies :—

२४७१ । घ्वसोरेद्धावभ्यासलोपश्च । ६ । ४ । ११९ ।

घोरस्तेश्चैत्वं स्याद्धौ परेऽभ्यासलोपश्च । आभीयत्वेनैत्वस्यासिद्धत्वाद्धेर्धिः । 'श्नसोः-' (२४६९) इत्यल्लोपः । एधि । तातङ्पक्षे एत्वं न । परेण तातङा बाधात् । '× सकृद्गतौ-×' इति न्यायात् । स्तात् । स्तम् । स्त । असानि । असाव । असाम । 'अस्तिसिच-' (२२२५) इतीट् । आसीत् । 'श्नसोः-' (२४६९) इत्यल्लोपस्याभीयत्वेनासिद्धत्वादाट् । आस्ताम् । आसन् । स्यात् । भूयात् । अभूत् । सिचोऽस्तेश्च विद्यमानत्वेन विशेषणादीण्न ।

2471. For the final vowel of the roots दा and धा (घु), and for the स् of अस्, is substituted ए before the Imperative ending हि ; and thereby the reduplicated syllable of दा and धा is elided.

Thus (देहि, and धेहि, of घु, and) एधि of अस्, the स् is elided by this sûtra, and अ is elided by VI. 4. 111 S. 2469 This लोप of the present sûtra should be considered as having an indicatory शृ so that the *whole* of the reduplicate and not only the final letter of the abhyâsa (I. 1. 65) is elided.

Sing.	*Dual.*	*Plural.*
अस्तु	स्ताम्	सन्तु
एधि	स्तम्	स्त
असानि	असाव	असाम
	लङ्	
आसीत्	आस्ताम्	आसन्
आसीः	आस्तं	आस्त
आसम्	आस्व	आस्म

This ए ordained by the present sûtra is considered asiddha, as it falls in the âbhîya section (VI. 4. 22. S 2183) and therefore हि is changed to धि by VI. 4. 101. S 2425, for it is considered to have come after a झल् letter स्, though this स् no longer exists. But when तातङ् is added in the Imperative Second Singular, there is no ए change of the स of अस् । Because the तातङ् is ordained by a subsequent sûtra, and debars it. Even after the adding of तातङ्, there is no ए change by considering it as sthânivat to its principal हि, on the maxim that a rule once set aside, is set aside for good.

Thus we have स्तात् । स्तम् । स्त । असानि । असाव । असाम । In the Imperfect we have ईट् by VII. 3 96. S. 2225. as आसीत् । In the dual, there is आट् augment before स्ताम् (VI. 4 72. S 2251), because the elision of अ by S. 2469 is asiddha, it being an âbhîya rule, and hence स्ताम् is considered as beginning with vowel. Thus we have आस्ताम् । Pl. आसन् । Pot स्यात् । Ben. भूयात् । Aor. अभूत् । This is thus derived. अभू + सिच् + त् = अभू + ० + त् (the सिच् is elided by II.

4 77 S 2223) Now the aprikta त् required ईट् by VII. 3 96 S. 2225 But it is not added, as we have already explained under that sûtra, that ईट् comes only then when सिच् and अस् exist as सिच् and अस् । See page 31 of this volume. Therefore we have अभूत् ।

The स of अस् is changed to ष् when preceded by an alterant preposition, by the following :—

२४७२ । उपसर्गप्रादुर्भ्यामस्तिर्यच्परः । ८ । ३ । ८७ ।

उपसर्गेभ्यः प्रादुसश्च परस्यास्तेः सस्य षः स्याद्यकारेऽचि च परे । निष्यात् । प्रादुःष्यात् । निषन्ति । प्रादुःषन्ति । 'यच्परः' किम् । अभिस्तः । 'मृजू ५७ शुद्धौ' ।

2472 *The स् of the verb अस् is changed to ष्, when it is followed by a vowel or य् and is preceded by प्रादुः, or an upasarga having इ or उ in it.*

The word यच् परः means 'followed by य् or अच्' ॥ The word प्रादुः is an Indeclinable, meaning 'evidently.'

Thus अभिषन्ति, निषन्ति विषन्ति, प्रादुःषन्ति, अभिष्यात, निष्यात्, विष्यात्, प्रादुःष्यात् ॥

Why do we say "when it is followed by a vowel or य्" ? Observe निस्तः, विस्तः, प्रादुस्तः ॥

५६ अस भुवि ।

56 √asa, to be.

Pre. अस्ति । स्तः । सन्ति । असि । स्थः । स्थ । अस्मि । स्वः । स्मः । Per बभूव or आस । आसतुः । आसुः । आसिथ । आसथुः । आस । आस । आसिव । आसिम । I Fut भविता । II Fut. भविष्यति । Imp. अस्तु or स्तात् । स्ताम् । सन्तु । एधि or स्तात् । स्तं । स्त । असानि । असाव । Imper. आसीत् । आस्ताम् । आसन् । आसीः । आसम् । आस्व । Pot स्यात् । स्यातां । स्युः । स्याः । स्याम् । स्याव । Bene भूयात् । Aor. अभूत् । अभूवन् । अभूः । Cond अभविष्यत् । Pass भूयते । Cau अस्ते स्थाने भूरादेशात् अन्यानि रूपाणि भूधातोर्ज्ञेयानि । Nouns :—नास्तिकः नास्तिबाधकः अस्तिनास्ती ।

56 √asa This root is Atmanepadi, also, when preceded by व्यति ।

Pre व्यतिस्ते । व्यतिषाते । व्यतिषते । व्यतिसे । व्यतिषाथे । व्यतिध्वे । व्यतिहे । व्यतिस्वहे । Imper व्यत्यसै ।

57 *√mrijû to wipe, wash off, cleanse.* The ऋ gets vriddhi by the following sûtra :—

√२४७३ । मृजेर्वृद्धिः । ७ । २ । ११४ ।

मृजेरिको वृद्धिः स्याद्धातुप्रत्यये परे । 'क्ङित्यजादौ वेष्यते' । 'व्रश्च-' (२९४) इति षः । मार्ष्टि । मृष्टः । मृजन्ति-मार्जन्ति । ममार्ज । ममार्जतुः-ममृजतुः । ममार्जिथ-ममार्ष्ठ । मार्जिता-मार्ष्टा । मार्क्ष्यति । अमार्ट् । अमार्जम् । अमार्जीत्-अमार्क्षीत् । 'ष्टिद् ४८ चतुर्निरोधने' ।

2473 The Vriddhi (आर्) is substituted for the root vowel (ऋ) of the stem मृज before any affix that is ordained after a root, provided it is not कित् or ङित् ।

As मार्ष्टा, मार्ष्टुम्, मार्ष्टव्यम् । The मृज् here is a root, and the affixes before which this Vṛiddhi takes place are those which come after *roots* and not which come after Prâtipadikas. Therefore, not before the affixes भ्यां &c. as कंसपरिमृड्भ्याम्, मृड्भिः । The anuvṛitti of the word vibhakti has ceased. This sûtra debars guṇa of VII. 3. 84.

Ishṭi:—The vṛiddhi is optional before a कित् or ङित् affix whose first letter is a vowel.

The ज is changed to ष by VIII. 2. 36. S. 294. Thus मृज् + ति = मार्ज् + ति = मार्ष् + ति = मार्ष्टि ।

मृजू ५७ शुद्धौ ।

57 √ mṛijû, to wipe or wash off, cleanse.

Pre. मार्ष्टि । मृष्टः । मृजन्ति or मार्जन्ति । मार्क्षि । मृष्ठः । मृष्ठ । मार्ज्मि । मृज्वः । मृज्मः । Per. ममार्ज । ममार्जतुः or ममृजतुः । ममृजुः or ममार्जुः । ममार्जिथ or ममार्ष्ठ । ममार्जिव, ममृजिव or ममृज्व । I Fut. मार्जिता, मार्ष्टा । II Fut. मार्जिष्यति, मार्क्ष्यति । Imp. मार्ष्टु or मृष्टात् । मृष्टां । मृजन्तु or मार्जन्तु । मृड्ढि । मार्जानि । मार्जाव । मार्जाम । Imper. अमार्ट् । अमृष्टाम् । अमृजन् or अमार्जन् । अमार्ट् । अमार्जम् । अमृज्व । Pot. मृज्यात् । मृज्याताम् । मृज्युः । मृज्यां । Bene. मृज्यात् । मृज्यास्ताम् । Aor. अमार्जीत् or अमार्क्षीत् । अमार्जिष्टाम् or अमार्ष्टाम् । अमार्जिषुः or अमार्क्षुः । अमार्जीः or अमार्क्षीः । अमार्जिषम् or अमार्क्षम् । Con. अमार्जिष्यत्, अमार्क्ष्यत् । Pass. मृज्यते । Cau. मार्जयति । Aorist अमीमृजत् or अममार्जत् । Des. मिमृक्षति, मिमार्जिषति । Int. मरीमृज्यते । yanluk मरीमार्जीति or मरिमार्ष्टि or मरीमृजीति । Nouns:—अपामार्गः । मार्जारः । मार्जालीयः । मृजा । Pre. Part. Par. मार्जन्, मृजन् । Past. Par. Pass. मृष्टः । Act. मृष्टवान् । Ger. मार्जित्वा, मृष्ट्वा ।

58 √ rud ir, to weep, to shed tears

This रुद् + ति । Now applies the following sûtra by which इट् is added even in Sârvadhâtuka affixes :—

√ २४७४ । रुदादिभ्यः सार्वधातुके । ७ । २ । ७६ ।

'रुद्' 'स्वप्' 'श्वस्' 'अन्' 'जक्ष्' एभ्यो वलादेः सार्वधातुकस्येट् स्यात् । रोदिति । रुदितः । हौ परत्वादिटि धित्वं न । रुदिहि ।

2474. A sârvadhâtuka affix beginning with a consonant other than a य, gets the augment इट् after the root रुद्, and the four that follow it namely स्वप्, श्वस्, अन् and जक्ष ।

Thus रोदिति, स्वपिति, श्वसिति, प्राणिति, जक्षिति । But जागर्ति which is beyond the five, and स्वप्ता before ârdhadhâtuka affixes, and रुदन्ति before a vowel beginning affix.

The dual is रुदितः । The हि is not changed to धि by VI. 4. 101. S 2425 by the सकृद्गत paribhâshâ, as the इट् augment is subsequently taught. Or in the sûtra VI. 4. 101. S 2425 we may read the anuvṛitti of झल्, and it is only when हि begins with a झल् that the rule will apply. Here by the addition of इट् the affix हि becomes ajâdi; and so that rule has no scope. Thus रुदिहि ।

In the Imperfect there are ईट् and अट् augments by the following two sûtras.

२४७५ । रुदश्च पञ्चभ्यः । ७ । ३ । ९८ ।

हलादेः पितः सार्वधातुकस्यापृक्तस्य ईट् स्यात् ।

2475. After रुद् and the four roots that follow it, comes the augment ईट् to a sârvadhâtuka affix *consisting of a single consonant*

२४७६ । अड्गार्ग्यगालवयोः । ७ । ३ । ९९ ।

अरोदीत्–अरोदत् । अरुदिताम् । अरुदन् । अरोदीः–अरोदः । प्रकृतिप्रत्ययविशेषापेक्षाभ्यामड्भ्यामन्तरङ्गत्वाद्यासुट् । रुद्यात् । अरुदत्–अरोदीत् ।

'ञिष्वप् ५६ शये' । स्वपिति । स्वपितः । सुष्वाप । सुषुपतुः । सुषुपुः । सुष्वपिथ–सुष्वप्थ ।

2476. According to the opinion of Gârgya, and Gâlava, the augment अट् *comes before a Sârvadhâtuka affix consisting of a single consonant*, after the above five roots रुद &c.

Thus we have अरोदीत् with ईट्, or अरोदत् with अट् added to त् । Similarly अरोदीः or अरोदः ।

Note :—As अरोदीत्, अरोदीः, अस्वपीत् and अस्वपीः, अश्वसीत्, अश्वसीः, प्राणीत्, प्राणीः, अजक्षीत्, अजक्षीः ॥ Why of these five only? Observe अजागर् भवान् ॥ Why an aprikta affix? *Observe* रोदिति ॥ The word रुदः *in the preceding sûtra* is singular, though it ought to have been plural.

Note :—As अरोदत् अरोदः, अस्वपत् अस्वपः, अश्वसत् अश्वसः, प्राणत् प्राणः, अजक्षत् अजक्षः ॥ The names of Gârgya and Gâlava are mentioned for honoris causa.

Note —The mention of these names is not for the sake of "option" (विकल्पार्थम्) *Because the very injunction about* अट् would make the ईट् of the preceding sûtra optional *The mention of more than one Achârya in the sûtra is* also for this very reason.

In the *Potential, the* यासुट् augment *is added first to the affix, because it is* antaranga, as it depends merely on the Mood लिङ्, while with regard to it, the ईट् and अट् augments are Bahiranga, because they depend on a particular base (prakriti *such as* √*rud &c*) and a particular affix (*pratyaya, namely only those* which are aprikta). Therefore ईट् and अट् augments, though taught subsequent to यासुट् augment, do not debar it, because they are of weaker force compared with it. *Therefore* यासुट् *is added first*, and the 3rd Per. S affix becomes यात्, which *being no longer aprikta, there is no occasion for adding to it the augments* ईट् *or* अट् of these two sûtras Thus we have रुद्यात् ।

The aorist is अरुदत् or अरोदीत्.

रुदिर् ५८ अश्रुविमोचने ।

58√rudir to weep, to cry.

Pre रोदिति । रुदितः । रुदन्ति । रोदिषि । रुदिथः । रुदिथ । रोदिमि । रुदिवः । रुदिमः । Per रुरोद । रुरुदतुः । रुरुदुः । रुरोदिथ । रुरुदथुः । रुरुद । रुरोद । रुरुदिव । रुरुदिम । I Fut. रोदिता । II Fut. रोदिष्यति । Imp. रोदितु or रुदितात् । रुदिताम् । रुदन्तु । रुदिहि । रुदितम । रुदित । रोदानि । रोदाव । रोदाम । Imp. अरोदीत् or अरोदत् । अरुदिताम । अरुदन् । अरोदीः or अरोदः । अरुदितं । अरुदित । अरोदम् । अरुदिव । अरुदिम । Pot. रुद्यात् । रुद्यातां । रुद्युः । रुद्याः । रुद्यातम् । रुद्यात । रुद्याम् । Ben. रुद्यात् । रुद्यास्ताम । Aor. अरुदत् or अरोदीत् । अरुदताम or अरोदिष्टाम् । अरुदन् । अरुदः अरुदम् । अरुदाव । Con. अरोदिष्यत् । Pass. रुद्यते । Cau. रोदयति । Aorist. अरूरुदत् । Des रुरुदिषति । In. रोरुद्यते । Yañ luk रोरुदीति or रोरोत्ति । Du. रोरुत्तः । Imper. अरोरोत् । Nouns —रोदसी । रुद्राणी । रुद्रः । शतरुद्रीयम् ।

59√ñi shvap to sleep.

The Present is स्वपिति । स्वपितः &c. The Perfect is सुष्वाप । सुषुपतुः । सुषुपुः । &c. When the root takes the upasargas सु or वि or निर् or दुर् then the स of the vocalised सु in the Perfect is changed to ष by the following —

२४७७ । सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः । ८ । ३ । ८८ ।

एभ्यः सुप्यादेः सस्य षः स्यात् । 'पूर्वं धातुरुपसर्गेण युज्यते' । किति लिटि परत्वात्संप्रसारणे षत्वे च कृते द्वित्वम् । × पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने × । सुषुषुपतुः । सुषुषुपुः । अकिति तु द्वित्वेऽभ्यासस्य संप्रसारणम् । षत्वस्यासिद्धत्वात्ततः पूर्वं 'हलादिः शेषः' (२१७९) । नित्यत्वाच्च । ततः सुपि रूपाभावाच्च षः । सुषुष्वाप । सुस्वप्ता । अस्वपीत्-अस्वपत् । स्वप्यात् । सुप्यात् । सुषुप्यात् । अस्वाप्सीत् । 'श्वस ६० प्राणने' । श्वसिति । श्वसिता । अश्वसीत्-अश्वसत् । श्वस्याताम । श्वस्यास्ताम् । 'ह्म्यन्तक्षण-' (२२९९) इति न वृद्धिः । अश्वसीत् । 'अन ६१ च' । अनिति । आन । अनिता । आनीत्-आनत् ।

2477. The स् of स्वप् when it assumes the form सुप्, and of सूति, and सम is changed to ष् after सु, वि, निर् and दुर् ॥

The maxim is that the root is first joined with the upasarga, and then grammatical rules applied Thus the compound verbs are सुस्वप्, विस्वप् &c. To this when the affixes of the Perfect which are कित् are added, then first there is vocalisation of व into उ, and स changed to ष, and then reduplication That is the steps are (1) सुसुप् (2) सुषुप, (3) सुषुप षुप । For the purposes of reduplication the स changed to ष by the rule of Tripâdi ought to have been considered asiddha by VIII. 2 1. This is prevented by the maxim already given under S VI 1 3, i e, for the purposes of reduplication, the Tripâdi rules are not asiddha. Therefore ष is reduplicated. Thus we have the following equation सु + स्वप् + अतुस् = सु सुप + अतुस् (VI 1. 15 S 2409) = सु + षुप + अतुस् (VIII. 3. 88. 2477) = सुषुपषुप + अतुस् (पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने) = सुषुषुपतुस् । So also सुषुषुपुः ।

Before those affixes of लिट् which are not कित्, there is reduplication first, and then vocalisation of the abhyâsa. The ष change ordained by the present Tripâdi sûtra being considered asiddha (VIII. 2. 1.); the हलादिःशेषः (S. 2179) rule

applies prior to it And because it is a *nitya* rule also, therefore it applies first When घसादिशेष has applied, there remains no *form* सुप but only सु and therefore the present rule does not apply, and there is no ष change Thus सुस्वप + णल् = सुस्वपस्वप् + णल = सुसपस्वप + णल् = सुसुस्वप् + णल् (S 2179) Now the second सु can not be changed to षु by the present sûtra because the condition for the application of this rule, namely the existence of the form सुप् is absent Thus we get सुसुप्वाप and सुस्वप्त ।

Note —The word सुपि is exhibited in the sûtra as the *form of* स्वप with vocalisation Thus सुषुप्त, नि षुप्त, दु षुप्त ॥ The word सूति is the क्तिन् end ng form of सू, the rule applies to this form only, as सुषूति विषूति, निषूति and दु षूति ॥ The word सम also means the *noun* सम and not the verb सम स्तम वैक्लव्य ॥ Thus सुषमम, विषमम, नि षमम, दु षमम ॥

Note —The following kârika sums up the above discuss on

Kârikâ —सुपे षत्वं स्वपेर्मा भूद्विसुष्वापेति केन न ।

हलादिशेषान्न सुपिरिष्ट पूर्वं प्रसारणम् ॥

स्यादेना नियमो नात्र प्राक्सितादुत्तर सुपि ।

अनर्थके विषुषुप सुपिभूतो द्विरुच्यते ॥

Kârikâ—Why is षत्व taught with regard to the सुप् form of स्वप ? *Ans* सुपे षत्व स्वपेर्मा भूत so that the षत्व change should not take place in स्वप् form, as विस्वप्न and विस्वप्नक् (III 2 172) *Q* विसुष्वापेति केन न ? For what reason the षत्व change has not taken place in the reduplicate विसुष्वाप, for here also in the redupl cate, is the form सुप as विसुपस्वप् and then by applying हलादिशेष rule the प is elided, and एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् appl es ? *Ans* हलादि शेषान्न सुपि, we reduplicate the form स्वप् as विस्वप्स्वप and then el de प as विस्वस्वप and then vocal se, as विसुस्वप् so that there bei g no form सुप् there is no षत्व ॥ इष्ट पूर्वं प्रसारणम् *in fact the vocalisat on takes place first,* and then el sion accord ng to an ishti *See VI 1 17 Otherwise in स्वप स्वप्, as प् is elided ष् would also have been eli led Why is the स of विसुष्वाप not changed to ष by VIII 3 64 ? स्यादेना नियमो नात्र प्राक् सितादुत्तर सुपि the rule VIII 3 64 does not apply, be ause that* r ile is confined only to verbs up to सित in *VIII 3 70 while सुप् is after that* verb Moreover the प् of सुप being el ded, the mere सु s अनर्थक, and the maxim is अर्थवद् ग्रहणे नानर्थकस्य ॥ *Q* If th s max m is appl ed, how do you form विषुषुप ? *Ans* अनर्थके विषुषुप सुपिभूतोद्विरुच्यते here the form सुप is doubled, and not सुप ॥ The root is first jo ned with the affix वि + स्वप् then there is vocal sation विसुप then there is ष change, as विषुप, then redupl cation, as विषुषुप ॥ Now षत्व be ng c ns lered as ddha, the doubling should take place first ? No, for we have already shown that for the purposes of doubling, the षत्व change is not asiddha (VIII 2 3 Vârt)

ञिष्वप् ५९ शये ।

59 √ñishvap to lie down, to sleep

Pre. स्वपिति । स्वपितः । स्वपन्ति । स्वपिषि । स्वपिथः । स्वपिथ । स्वपिमि । स्वपिवः । स्वपिमः । Per सुष्वाप । सुषुपतुः । सुषुपुः । सुष्वप्थ or सुष्वपिथ । सुषुपथुः । सुषुप । सुष्वाप । सुषुपिव । सुषुपिम । I Fut स्वप्ता । II Fut. स्वप्स्यति । Imp स्वपितु । स्वपिताम् । स्वपन्तु । स्वपिहि । स्वपितम् । स्वपित । स्वपानि । स्वपाव । स्वपाम । Imperfect अस्वपत् or अस्वपीत् । अस्वपिताम् । अस्वपन् । अस्वपः or अस्वपीः । अस्वपितम् । अस्वपित । अस्वपम् । अस्वपिव । अस्वपिम । Pot स्वप्यात् । स्वप्याताम् । Bene सुप्यात् । सुप्यास्ताम् । Aorist अस्वाप्सीत् । अस्वाप्ताम् । अस्वाप्सुः । अस्वाप्सीः । अस्वाप्सम् । Con अस्वप्स्यत् । Pass सुप्यते । With the Preposition सु, we have सुषुप्यते । Cau स्वापयति । Aorist असूषुपत् । Des सुषुप्सति । With वि, we have विषुषुप्सति । Inten. सोषुप्यते । (VI 1. 19. S. 2645.) विषोषुप्यते । Yañ luk. सास्वपीति । Nouns.—स्वप्नः ।

श्वस् ६० प्राणने ।

60 √śvas to breathe In the Potential, the root is conjugated like the Bhuadi, the vikarana शप् is not elided This is the view of the Mâdhavîya Bhattoji would elide शप् here also *The Potentials would according to him be* श्वस्यात्, D श्वस्याताम् &c.

Pre श्वसिति । श्वसितः । श्वसन्ति । श्वसिषि । श्वसिमि । Per शश्वास । शश्वसतुः । शश्वसिथ । शश्वस । शश्वास । शश्वसिव । I Fut श्वसिता । II Fut. श्वसिष्यति । Imperative श्वसितु । श्वसिहि । श्वसानि । Imper अश्वसत् or अश्वसीत् । अश्वसिताम् । अश्वसीः । अश्वसः । अश्वसम । अश्वसिव । Poten श्वसेत् । श्वसेतां । श्वसेयुः । श्वसेः । श्वसेयम् । *Bene* श्वस्यात् । श्वस्यास्ताम् । *Aorist* अश्वसत् । *or* अश्वसीत् । (*There is no* vriddhi because of S 2299) अश्वसिष्टाम । अश्वसी । अश्वसिषम् । Condi. अश्वसिष्यत् । Pass श्वस्यते । Caus श्वासयति । Aorist अशिश्वसत् । Deside. शिश्वसिषति । Inten. शाश्वस्यते । yañ luk शाश्वसीति । Nouns —श्वसनः । आश्वस्तः । श्वासः ।

61 √ana to breathe.

The Pre is अनिति, Perf आन, I Fut अनिता, Imper. आनीत् or आनत् ।

The न of this root is changed to ण after an alterant preposition by the following sûtra.

२४७८ । अनितेः । ८ । ४ । १९ ।

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यानितेर्नस्य णः स्यात् । प्राणिति ।

'जक्ष इत भक्षहसनयोः' । जक्षिति । जक्षितः ।

2478. The न of the verb अन् 'to breathe', is changed into ण, when preceded by an upasarga competent to produce the change.

Thus प्र+अनिति=प्राणिति 'he breathes.' पराणिति ॥ For इट् augment, see VII. 2 76.

अन ६१ च (प्राणने) ।

61 √ana to breathe

Pre अनिति । अनितः । अनन्ति । अनिषि । अनिमि । Per आन (प्र+आन=प्राण) प्राणतुः । प्राणुः । प्राणिथ । प्राणिव । I Fut अनिता । II Fut अनिष्यति । Imperative प्र+अनितु or प्राणितात् । Imper आनीत् आनत् । Poten अन्यात् । प्राण्यात् । Bene अन्यात् । प्राण्यात् । प्राण्यास्ताम् । Aorist आनीत् । प्राणीत् । प्राणिष्टाम् । प्राणीः । Condi आनिष्यत् । Pass अन्यते । Caus आनयति । प्राणयति । Aorist प्राणिणत् । Desi de अनिनिषति । प्राणिणिषति । Nouns—प्राण ।

62 √jaksha 'to eat,' when it is the reduplicated form of घस्, and 'to laugh,' when it is the reduplicated form of हस् ।

The Pre Sing is जक्षिति, Dual जक्षितः । In the plural the अन्त् is replaced by अत् by the following

√२४७९ । अदभ्यस्तात् । ७ । १ । ४ ।

झस्य अत् स्यात् । अन्तापवादः । जक्षति । 'सिजभ्यस्त-' (२२२६) इति झेर्जुस् । अजक्षुः । अयमन्त स्वादिरित्युज्ज्वलदत्तो बभ्राम । रुदादयः पञ्च गताः ।

2479 अत् is substitute for झ after a reduplicated verbal stem

This debars the अन्त substitution required by VII 1 3 S 2169 Thus जक्ष+झि=जक्षति । In the Imperfect Plural however जुस् replaces झि by III 4 109 S 2226 As अजक्षुः ।

' *Ujjvaladatta gives this root as यक्ष, and not जक्ष which is a mistake*

जक्ष ६२ भक्षहसनयोः ।

62 √jaksha 1 to eat 2 to laugh

Pre जक्षिति । जक्षितः । जक्षति । जक्षिषि । जक्षिमि । Per जजक्ष । जजक्षिथ । जजक्षिव । I Fut जक्षिता । II Fut जक्षिष्यति । Imperative जक्षितु । जक्षितात् । जक्षतु । जक्षिहि । जक्षाणि । *Imper* अजक्षीत् अजक्षत् । अजक्षिताम् । अजक्षुः । Poten जक्ष्यात् । जक्षेत् according to Chandra जक्ष्याताम् । Bene जक्ष्यात् । जक्ष्यास्ताम् । Aorist अजक्षीत् । अजक्षिष्टाम् । अजक्षीः । अजक्षिषे । Condi अजक्षिष्यत् । Pass जक्ष्यते । Caus जक्षयति । Aorist अजजक्षत् । Deside जिजक्षिषति । Inten जाजक्ष्यते । yan luk जाजक्षीति or जाजक्ष्टि । Noun —जक्षत् ।

Here end the five roots beginning with √rud.

'जागृ ६३ निद्राक्षये । जागर्ति । जागृतः । जाग्रति । 'उषविद-' (२३४१) इत्याम् । जागराञ्चकार-जजागार ।

63 √jāgri to awake

The Pre is जागर्ति Dual जागृतः, Pl जाग्रति । In the Perfect there is optionally Periphrastic आम् by III 1 38 S 2341 As जागराञ्चकार or जजागार । In the dual, we have guna *by the following*

२४८० । जाग्रोऽविचिण्णल्ङित्सु । ७ । ३ । ८५ ।

जागर्तेर्गुणः स्याद्विचिण्णल्ङिद्भ्योऽन्यस्मिन्वृद्धिविषये प्रतिषेधविषये च । अजागरुः । अजागः । अजागृताम् । अभ्यस्तत्वाज्जुस् ।

2480. The Guṇa (instead of Vṛiddhi or its prohibition) is substituted for the ऋ of the stem जागृ, except before the affix वि, before the Aorist character चिण्, before the Personal ending णल् of the Perfect, and before an affix with an indicatory ङ् ॥

Thus अजागरुः । The Imperfect is अजागः । D. अजागृताम् । In the plural, the root being a reduplicated one we have जुस् by VII. 1. 4 S. 2179. Before this जुस्, the ऋ of jâgṛi takes guṇa by the following.

२४८१ । जुसि च । ७ । ३ । ८३ ।

अजादौ जुसीगन्ताङ्गस्य गुणः स्यात् । अजागरुः । 'अजादौ' किम् । जागृयुः । आशिषि तु जागर्यात् । जागर्यास्ताम् । जागर्यासुः । लुङि अजागरीत् । 'जागृ इस्' इत्यत्र यणं प्राप्तं, तं बाधित्वा गुणो बाधते, तं सिचि वृद्धिः तां जागर्तिगुणः, तत्र कृते हलन्तलक्षणा प्राप्ता, 'नेटि' (२२६८) इति निषिद्धा, ततः 'अतो हलादेः–' (२२८४) इति बाधित्वा 'अतो ल्रान्तस्य' (२२३०) इति प्राप्ता, 'ह्म्यन्त–' (२२९९) इति निषिध्यते । तदाहुः—

'गुणो वृद्धिर्गुणो वृद्धिः प्रतिषेधो विकल्पनम् ।
पुनर्वृद्धिर्निषेधोऽतो यण्पूर्वाः प्राप्तयो नव ॥'

इति । 'दरिद्रा ६४ दुर्गतौ' । दरिद्राति ।

2481. Before the personal ending जुस् (उस्) of the Imperfect when it begins with a vowel, guna is substituted for the final इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, and ऌ of the stem.

Note.—As अजुहवुः, अबिभयुः, अबिभरुः, अजागरुः ॥ This Personal ending is ङित् according to I. 2. 4, and would not have caused guṇa (I 1. 5), but for this sûtra. The ending जुस् (III. 4 108) comes in the लिङ् also. There, however, it does not cause guṇa. As बिभ्युः, जुहुयुः ॥ Here there are two ङित् affixes, the augment यासुट्, and the sârvadhâtuka जुस्, and the यासुट् prevents guṇa. The इक् is read into the sûtra from I. 1. 3.

As अजागरुः । Why do we say that the affix जुस् must be ajâdi or vowel beginning? When this affix takes the augment यासुट् of the Potential, it assumes the *form* युस्, *and is no longer vowel beginning. Before it, there will be no guna.* As जागृयुः । The Ben. forms are जागर्यात्, D. जागर्यास्ताम् Pl. जागर्यासुः । The Aorist is अजागरीत् । It is thus evolved

जागृ+इ+स+ईत् The ऋ followed by इ required to be changed to र् by VI 1. 77. This is prevented by the Guna rule VII. 3 84, S. 2168. The ऋ ought to become अर् । This guṇa however is set aside by the Vṛiddhi rule VII. 2. 1. S. 2297.

This vṛiddhi, however, is set aside by peculiar guna of jâgri under VII. 3. 85. S. 2480. Thus we get जागर् +इ+स्+ईत्

Now the root being जागर् ending in a consonant, sûtra VII 2 3 S 2267 requires the vṛiddhi of अ, but this vṛiddhi, in its turn is set aside by VII 2 4 S 2268 But now VII 2 7 S 2284 requires *optional* vriddhi, but it is restricted by VII 2 2 S 2330, and the vṛiddhi becomes compulsory But VII 2 5 S 2299 sets aside this vṛiddhi also Thus

जागृ+इस=जागृ+इस्(VI 1 77 S 47)=जागर्+इस (VII 3 84 S 2168)=जागार्+इस (VII 2 1 S 2297)=जागर्+इस् (VII 3 85 S 2480)=जागार्+इस (VII 2 3 S 2267) =जागर्+ इस (VII 2 4 S 2268)= जागार or जागर्+इस (VII 2 7 S 2284) =जागार्+इस (VII 2 2 S 2330)=जागर्+इस (VII 2 5 S 2299)

The following verse sums up these

'*Guṇa Vṛiddhi, Guṇa Vṛiddhi, prohibition, option, again Vriddhi and then exception, these, with the change of ṛi into a semi vowel in the first instance, are the nine results*

जागृ ६३ निद्राक्षये ।

63 √jagri to wake

Pre जागर्ति। जागृतः । जाग्रति । जागर्षि । जागर्मि । जागृथः । Per जागराञ्चकार, जजागार, । जजागरतुः । जजागरुः । जजागरिथ । जजागरथुः । जजागर । जजागार । जजागरिव । I Fut जागरिता । II Fut जागरिष्यति । *Imperative* जागर्तु or जागृतात् । जागृताम् । जाग्रतु । जागृहि । जागराणि । Imper अजागः । अजागृताम् । अजागरुः । अजागः । अजागरम् । अजागृव । Poten जागृयात् । जागृयाताम् । जागृयुः । जागृयाः । जागृयाम् । जागृयाव । Bene जागर्यात् । जागर्यास्ताम् । Aorist अजागरीत् । अजागरिष्टाम् । अजागरिषुः । अजागरीः । अजागरिव । Cond। अजागरिष्यत् । Pass जागर्यते । Caus जागरयति । Aorist अजजागरत् । Deside जिजागरिषति । Inten जागर्यते । Nouns —जागरूक । जागरा । जागर्या । जागृवि । जजागृवान् । Past Part Pass जागरित । Act जागरितवान् । Fut. Part जागरिष्यन् । Gerund जागरित्वा । *Infin* जागरितुं । Adj जागरितव्य । जागरणीय । जागर्य ।

64 √daridra to be poor The Present 3rd *Singular is* दरिद्राति । *In* forming the Dual the आ is replaced by इ, *by the following*

२४८२ । इद्दरिद्रस्य । ६ । ४ । ११४ ।

दरिद्रातेरिकार स्याद्धलादौ क्ङिति सार्वधातुके । दरिद्रितः ।

2482 इ is substituted for the आ of दरिद्रा before a Sârvadhâtuka कित् or ङित् affix beginning with a consonant.

Thus दरिद्रितः दरिद्रिथः, दरिद्रिव दरिद्रिम ॥ But दरिद्रति before a vowel affix (VI 4 112) and दरिद्राति before a non-ङित् affix

In forming the plural the आ is elided before the affix अति (VII 1 4 S. 2479), by the following sûtra —

√ २४८३ । श्नाभ्यस्तयोरातः । ६ । ४ । ११२ ।

अनयोरातो लोपः स्यात् क्ङिति सार्वधातुके । दरिद्रति । अनेकाच्त्वादाम् । दरिद्रां चकार । 'आत औ णलः' (२३७१) इत्यत्र 'ओः' इत्येव सिद्धे औकारविधानं दरिद्रातेरालोपे कृते श्रवणार्थम् । अत एव ज्ञापकादाम्नेत्येके । ददरिद्रौ । ददरिद्रतुरित्यादि । यत्तु णलि ददरिद्रेति तन्निर्मूलमेव ॥ * दरिद्रातेरार्धधातुके विवक्षित आलोपो वाच्यः * । * लुङि वा * । * सनि ण्वुलि ल्युटि च न * । दरिद्रिता । अदरिद्रात् । अदरिद्रिताम् । अदरिद्रुः । दरिद्रियात्-दरिद्र्यात् । अदरिद्रीत् । इट्सकौ ॥ अदरिद्रासीत् ।

2483. Before a SArvadhAtuka क्ङित् or ङित् affix beginning with a vowel, the long आ of श्ना (the vikarana of the 9th class) and of the reduplicate stems is elided.

Note:—Thus लुनते, लुनताम्, अलुनत, मिमते, मिमताम्, अमिमत, संजिहते, संजिहताम् and समजिहत ॥ Why do we say 'of श्ना and the reduplicates?' Observe यान्ति यान्ति ॥ Why 'of long आ?' Observe बिभ्रति ॥ Why 'before क्ङित् and ङित्?' Observe, अलुनात्, अजहात् ॥

Thus दरिद्रा+झि=दरिद्रा+अति (VII 1. 4. S. 2179)=दरिद्रति (VI. 4. 112. S. 2486).

As the root is polysyllabic, its Perfect is formed periphrastically by आम् by the vârtika under III. 1. 35 S. 2306 Thus दरिद्रांचकार । Some say the Perfect is formed regularly, because of the implication of the sûtra आत औ णलः (VII 1. 34 S 2371) There the sûtra teaches the substitution of औ for णल्, while the same form like पपौ, दधौ &c could have been evolved by the substitution of ओ for णल् । The fact that औ is taught there and not ओ indicates that औ is to be heard even in the root daridrâ when the final आ is elided They form the Perfect as ददरिद्रौ । Dual ददरिद्रतुः &c. But the form ददरिद्र in णल् is wrong and without authority.

Vârt—The final of दरिद्रा is elided before an Ârdhadhâtuka affix. And this elision should be considered as siddha, in applying rules relating to affixes. Thus दरिद्रा by loosing आ becomes दरिद्र्, and we should apply those affixes which would come after a form like 'daridr', and not what would have come after a form like 'daridrâ' Thus ण comes after roots ending in long आ (III 1 141): but this affix would not be applied here, but the general affix अच् (III. 1. 134) Thus दरिद्राति=दरिद्रः

Vârt.—Optionally so in the Aorist (adyatana past) as अदरिद्रीत् or अदरिद्रासीत् *The latter form is evolved by adding सक् of VII 2 73 S 2377 and elision of* सिच् ॥ The form दरिद्रस्य in the sûtra is Vedic, the root being shortened from दरिद्रा to दरिद्र ॥

Vârt—The elision does not take place in the forms दरिद्रायक and दरिद्राणं, and the Desiderative may be either दिदरिद्रासति or दिदरिद्रिषति ॥ To sum up "आ of दरिद्रा should be considered as elided when applying an ârdhadhâtuka affix, but optionally so before लुङ् (Aorist), and not at all before सन् (Desiderative), ण्वुल् and ल्युट्" ॥

Therefore the first Future is दरिद्रा+इट्+ता=दरिद्र्+इ+ता (*darida*)=दरिद्रिता The Imperfect is अदरिद्रात् D अदरिद्रिताम्, pl अदरिद्रुः।

दरिद्रा ६४ दुर्गतौ ।

64. √dar drā to be poor

Pre दरिद्राति । दरिद्रितः । दरिद्रति । दरिद्रासि । दरिद्रिथः । दरिद्रिथ । दरिद्रामि दरिद्रिवः । Per दरिद्राञ्चकार । I Fut दरिद्रिता । II Fut. दरिद्रिष्यति । Imperative दरिद्रातु or दरिद्रितात् । दरिद्रिताम् । दरिद्रिहि । दरिद्राणि । Imper अदरिद्रात् । अदरिद्रिताम् । अदरिद्रुः । अदरिद्राः । अदरिद्राम् । Poten. दरिद्रियात् । दरिद्रियाताम् । Bene दरिद्रियात or दरिद्र्यात् । दरिद्र्यास्ताम् । Aorist अदरिद्रीत् or अदरिद्रासीत् । अदरिद्रिष्टाम् । अदरिद्रिषुः । अदरिद्रीः । अदरिद्रिषम् । Condi अदरिद्रिष्यत् । Pass दरिद्र्यते । Aor अदरिद्रि । or अदरिद्रायि । Both with चिण् । Caus दरिद्रयति । Des. दिदरिद्रासति, दिदरिद्रिषति । Inten. दिदरिद्रायते । Nouns —दरिद्रः । दरिद्रः । दरिद्रतः । दरिद्राणः । दरिद्रायकः । Past Part. दरिद्रितः । Act दरिद्रितवान् ।

चकासृ ६५ दीप्तौ । अस्य चकत् । चकासति । चकास्ति चकास । धि च (२२४९) इति सलोप । सिच इत्येके । चकाद्धि । 'चकाधि' इत्येव भाष्यम् ।

65. √chakā ṣṛ to shine In the 3rd Person plural, the अ is replaced by अत् by VII 1 4 S 2479 as चकासति । The Perfect is चकासां चकार । In the 2nd Person Singular of the Imperative, the स of चकास् is elided by VIII 2 25 S 2249 As चकाधि । Others say that the स of सिच् only is elided by that sūtra, and they give the form as चकाद्धि where स is changed to द । But in the Mahābhāshya the form given is चकाधि । In the Imperfect 3rd Singular, the स becomes द by the following sūtra

२४८४ । तिप्यनस्तेः । ८ । २ । ७३ ।

पदान्तस्य धातोः सस्य दः स्यात्तिपि न त्वस्तेः । अचकात्-अचकाद् । अचकासुः ।

2484 द is substituted for the final स of a root with the exception of अस् before the Personal ending ति (त्) when it stands at the end of a word

Note —The स् of a root can stand at the end of a word when the Personal-ending is dropped Thus अचकात् अशात् अचकाद् अशाद् from the roots चकास् and शास् । The Personal affix is elided by VI 1 68 and this causes स to stand at the end of a Pada.

Note —Why do we say 'before तिप्'? Observe चकास्सि formed by सिप् affix added to the root.

Note —Why do we say 'with the exception of अस्'? See आस् सर्वे ... Here आस् is the Imperfect 3rd Person singular of अस् The ... is not allowed as a Vedic irregularity See VII 3 97

This sūtra is an exception to ससजुषो रुः (VIII 2 66, S 162) Thus we have अचकात् or अचकाद् । The Plural is अचकासुः by झस्य (3 ...) In the 2nd Person singular the स is either changed to रु or द by the following sūtra —

Thus अनुशाधि, शाधि ॥ The हि is changed to धि by VI 4 101. S 2425, though strictly speaking that rule ought not to apply, as हि does not come after a झल् letter but after the vowel आ of शा। But the substitution of शा for शास is by a rule of âbhiya section and is asid lha for the purposes of धि substitut on. Thus we have शाधि। See VI 4 22.

Note —*The anuvritti of उपधायाः is not here, so* आ *is substituted in the room of the full word* शास् *and not only for the penultimate vowel of* शास ॥ The anuvritti of कित् and ङित् also is not here Therefore, when this हि is treated as पित् (III. 4 88), then too the substitution takes place, though a पित् Sârvadhâtuka is not ङित् (1 2 4) Thus शाधि is also found in the Vedas as having acute on the first syllable, which can only be when धि is पित् and consequently anudatta (III. 1. 4)

शासु ६६ अनुशिष्टौ ।

66 √ sasu to teach, instruct, train This root takes two objects

Pre शास्ति। शिष्टः। शासति । शास्सि । शिष्ठः। शिष्ठ। शास्मि। शिष्वः। शिष्मः Per शशास। शशासतुः । शशासिथ । शशास । शशासिव । I Fut शासिता। II Fut शासिष्यति । Imperative शास्तु or शिष्टात् । शिष्टाम्। शासतु। शाधि। शिष्ट । शिष्ट। शासानि । शासाव । Imper अशात् । अशिष्टाम् । अशासुः। अशाः । अशात् । अशिष्टम्। अशासम। अशिष्व। अशिष्म। Poten. शिष्यात्। शिष्याताम। Bene शिष्यात्। शिष्यास्ताम्। Aorist अशिषत् । (by अङ् S 2382). अशिषताम् । अशिषन् । अशिषः । अशिषतम् । अशिषत । अशिषम् । अशिषाव । अशिषाम । *Con* अशासिष्यत् । *Pass.* शास्यते । *Caus* शासयति । *Aorist* अशशासत् । *Deside* शिशासिषति । *Inten.* शेशिष्यते । *yan luk* शाशासीति *or* शाशास्ति । D. शाशिष्टः । Nouns—शिष्यः । शास्त्रम् । आशीः । शासन । Pre Part, Parasmai शासत्। Past Part Pass. शिष्टः । Act शिष्टवान् । Fut Part शासिष्यन् । Gerund शिष्ट्वा । शासित्वा । Infin. शासितुं । Adj शासितव्य । शासनीयं । शिष्यम् ।

दीधीङ् ६७ दीप्तिदेवनयोः । एतदादयः पञ्चधातवः छान्दसाः । दीधीते । अनेकाच इति यण् । दीध्याते ।

67. *didhiń to shine*

The five roots commencing with this are found employed in the Chhandas literature.

The Present 3rd Sg is दीधीते । The dual is दीधी+आते = दीध्याते the ई is changed to य by VI 4 82 S 272 The First Person Singular is दीधी+इट् । Now the following sûtra requires that the ई should be elided before the 1st Per Sg. affix.

२४८८ यीवर्णयोर्दीधीवेव्योः ॥ ७ । ४ । ५३ ॥

अनयोरन्त्यस्य लोपः स्याद्यकारे इवर्णे च परे । इति लोपे प्राप्ते विधिसामर्थ्याद्वित्यम् । दीध्ये । 'दीधीवेवीटाम्' (सू २३८०) इति गुणनिषेधः । दीध्याञ्चक्रे । दीधिता । दीधिष्यते ।

2188. The final of दीधी and वेवी falls before an affix beginning with य, इ or ई ॥

Note—Thus आदीध्य and आवेव्य गतः, आदीध्यते, and आवेव्यते before य ॥ आदीधिषु, आवेविषु, आदीधीत and आवेवीत ॥ Why before य, इ or ई? Observe आदीध्यनम् and आवेव्यनम् ॥ The long ई in यी is a sûtra वैचित्र्य, for यिवर्णयोः would have been enough.

But this elision is prevented by the rule which requires the इ to be changed to य (III 4 79. S 2233) because it is a nitya rule. When इ is changed to ए there is no occasion for the application of this sûtra. Thus we have दीधी+ए=दीध्ये । The Per is दीधी+आम्+चक्रे । The आम् does not cause the guna of the final ई because of the prohibition of I 1. 6. S. 2190. Thus we have दीध्यांचक्रे ।

दीधीङ् ६७ दीप्तिदेवनयोः ।

67 √ didhin 1. to shine. 2. to seem, appear.

Pre. दीधीते । दीध्याते । दीध्यते । दीधीषे । दीधीध्वे । दीध्ये । दीधीवहे । Per. दीध्यांचक्रे । I Fut. दीधिता । II Fut. दीधिष्यते । Imperative दीधीताम् । दीध्याताम् । दीधीष्व । दीध्यै । दीध्यावहै । Imper. अदीधीत । अदीध्याताम् । अदीधीथाः । अदीधि । (ई elided by S 2488). Poten. दीधीत । दीधीयाताम् । Bene दीधिषीष्ट । Aorist अदीधिष्ट । अदीधिषाताम् । अदीधिषि । Condi. अदीधिष्यत । Pass दीधीयते । Caus दीधयति । (दीधी+णिच्+शप्+तिप् No vriddhi by S 2190=दीधी+णिच्+शप्+तिप् S. 2188=दीधि+शप्+तिप्=दीधे+अ+ति) Deside. दिदीधिषते । (ई elided by S 2188) Inten. देदीध्यते । Nouns—दीधितिः Pre. Part Parasmai दीध्यत् । Past Part. Pass दीधीतः । Act. दीधीतवान् । Fut. Part दीधिष्यमाणः । Gerund दीधीत्वा । Infini. दीधीतुम् । Adject. दीधीतव्यं । दीध्यनीयं । देधीयम् ।

वेवीङ् ६८ वेतिना तुल्ये ।

वीगतीत्यनेन तुल्येऽर्थे वर्तत इत्यर्थः ।

68 √ vevin 'to obtain' 'to conceive,' 'to pervade,' 'to cast,' 'to eat,' 'to wish,' 'to shine.' It has the same meaning as the root वी 'to go.' (II 39) It is conjugated like दीधी ।

Pre वेवीते । Per वेव्यांचक्रे । I Fut वेवीता । II Fut. वेविष्यते । (S 2188) Imperative वेवीताम् । Imper. अवेवीत । Poten वेवीत । Bene वेविषीष्ट । Aorist अवेविष्ट । Condi. अवेविष्यत । Pass वेवीयते । Caus वेवयते । Deside विवेवीषते । Inten. वेवेवीयते । Pre Atmane Par वेव्यानः । Past. Part. Pass वेवीत Act. वेवीतवान् । Fut Part. वेविष्यमाण Gerund वेवीत्वा । Infini. वेवीतुम । Adject. वेवीतव्यं । वेव्यनीय । वेवेयम् ।

Here end the roots beginning with अद ।

अथ द्वयः परस्मैपदिनः । 'षस ६९ षस्ति ७० स्वप्ने' । सस्ति । सस्तः । ससन्ति । ससास । सेसतुः । सस्तु । सधि । 'पूर्वत्रासिद्धम्' (सू १२) इति सलोपस्यासिद्धत्वात् 'अतो हेः' (सू २२०३) इति न लुक् । असत् । असस्ताम् । असः । असत् । सस्यात् । असासीत्-अससीत् । सन्ति । इत्यादौ लुमि कृते सस्त् इति स्थिते 'स्कोः–' (सू ३८०) इति सलोपे 'झलो झलि' (सू ७१) इति सकारस्य

या लोपः । सन्तः । सस्तन्ति । यद्वा समवाये द्वयोः संयोगसंज्ञा नेत्याश्रित्य 'स्कोः–' (सू ३८०) इति लोपाभावात् । सस्ति । सस्तः । सस्तन्ति इत्येके ।

षस ६९ षस्ति स्वप्ने ।

69 √shas 69 (a) √shasti 'to sleep' The roots सस, सस्त, वश and the Intensives without यङ् are all Parasmaipadas Some say that षस and षस्ति are not two different roots and that सस्ति is the root सस exhibited with श्तिप् in order to show difference of meaning Swâmi gives only one root षस् स्वप्ने । स्वप्न means sleep The second root is सन्स्त the इ in सस्ति is indicatory

Pre सस्ति । सस्तः । ससन्ति । ससि । सस्मि । Per ससास । सेसतुः । सेसुः । सेसिथ । सेस । ससास or ससस । सेसिव । I Fut ससिता । II Fut ससिष्यति । Imperative सस्तु । सधि । (सस+हि=स+हि (VIII 2 25 S 2249) Now अतो हेः S 2202 required the elision of हि as it follows after a root ending in अ । But it is not so, because the elision of स is by a Tripâdi rule and therefore asiddha before 7¼ Pâdi rules S 12) ससानि । Imper असत् । असस्ताम् । असः । असत । Poten सस्यात् । सस्याताम् । Bene सस्यात् । Aorist असासीत् । or अससीत् । Cond अससिष्यत् । Pass सस्यते । Caus. सासयति । Aorist असीससत् । Deside सिससिषति । Inten सासस्यते । yan luk सासस्ति ।

Nouns —सस्यक । सस्य । सासा । Pre Part Parasmai ससन् । Past Part Pass ससित Act. ससितवान् Fut Part ससिष्यमाण Gerund ससित्वा Infini ससितुं Adject ससितव्य ससनीय सस्यम ।

69 (a) √shasti The इ is indicatory, and causes the addition of the nasal The root is thus सन्स्त The Present 3rd Singular is सन्स्त + ति । (Sanst + ti) The स् is elided by VIII 2 29 S 380 and we have सन्त+ति । Then the त् is elided by VIII 4 65 S 71 We have then सन् + ति=सन्ति । According to Âtreya and Maitreya, the स is not elided, and they give the forms सस्ति D सस्तः, P सस्तन्ति । They say that in सन्स्त the conjunct or the sanyoga consonants are न्स्त, and therefore the designation of sanyoga cannot be given to स्त alone, and so the rule VIII 2 29 S 380 does not apply as in सन्स्त the स is not the initial of a conjunct consonant. Where there is conjunction of many consonants, the conjunction of two of them is not called saṁyoga the definition can not be split up

Pre. सन्ति । सन्तः । सस्तन्ति ।

'वश ७१ कान्तौ' । कान्तिरिच्छा । वष्टि । उष्टः । उशन्ति । वक्षि । उष्ठः । उवाश । ऊशतुः । वशिता । वष्टु । उष्टात् । उड्ढि । अवट् । औष्टाम् । औशन् । अवशम् । उश्याताम् । उश्यास्ताम् ।

७० वश कान्तौ

70 √vasa 'to wish desire, long for' कान्ति here means desire

Pre वष्टि । उष्टः । उशन्ति । वक्षि । उष्ठः । (VI 1 16 S 2412) वश्मि । उश्मः । Per उवाश । ऊशतुः । उवशिथ । उवशिथ । I Fut वशिता । II Fut वशिष्यति । Imperative वष्टु or उष्टात् । उष्टाम् । उड्ढि । वशानि । Imper अवट् । औष्टाम् । औशन् । अवट् । औष्टम् ।

चेष्ट । अचयाम । चेतय । Poten. चयात् । चयाताम् । Bene. चयात् । चयास्ताम् । Aorist अचायीत् । or अचयीत् । Condi. अचयिष्यत् Pass. चयते । Caus चाययति । Aorist अचीचयत् । Deside. चिचयिषति । Inten. चाचय्यते । (VI. 1. 20. S. 2646). yaṅ luk चाचयिष्ट । D. चायष्टः । Nouns —चया । गोचया । चयः । चौयिकः । उचीरम । उचमः । Pre. Part. Parasmai. चयन् । Past Part. Pass चयितः । Act. चयितवान् Fut. Part. चयिष्यमाणः । Gerund चयित्वा । Infini चयितुम् । Adj चयितव्यं चयनीयं चय्यम् ।

'चर्करीतं च' (ग सू) । यङ्लुगन्तमदादौ बोध्यम् ।

चर्करीतं च । ७१ ।

यङ् लुगन्तमदादौ बोध्यम् ।

71. And Charkarita verbs.

This is a Gaṇa sūtra. The word charkarita is the name given to the Intensive verbs where the यङ् is elided All yaṅ luk Intensive roots are to be conjugated as Adādi roots. In fact, they belong to this class As almost all roots can give birth to yaṅ luk roots, as derivative dhātus, the scope of the Adādi class is immensely increased. We have given the illustrations of yaṅ luk under each root already, and so no especial illustrations are given here. The method of the formation of yaṅ luk will be taught in a future chapter.

'हुङ् ७२ अपनयने' । हुते । जुहुवे । हुवीत । ह्वोषीष्ट । अह्वोष्ट ।

हुङ ७२ अपनयने

72√ hnuṅ 'to take away, rob, abstract.

Pre. निह्नुते । निह्नुवाते । निह्नुवते । निह्नुवे । निह्नुषे । Per. निजुह्नुवे । निजुह्नुवाते । निजुह्नुविषे । निजुह्नुविध्वे or ढ्वे । I Fut. नि+ह्नोता । II Fut नि+ह्नोष्यते । Imperative निह्नुताम । निह्नुष्व । निह्नवै । Imper. नि+अह्नुत । न्यह्नुवाताम् । न्यह्नुथाः । न्यह्नुवि । न्यह्नुवहि । Poten. निह्नुवीत । निह्नुवीयाताम् । Bene. निह्नोषीष्ट । Aorist नि+अह्नोष्ट । न्यह्नोष्टाः । न्यह्नोढ्वम् । न्यह्नोषि । Condi. अह्नोष्यत । Pass. ह्नुयते । Caus. निह्नावयति । Aorist न्यजुह्नवत । Deside. निजुह्नूषते । Inten. निजोह्नुयते । yaṅ luk निजोह्नवीति । or निजोह्नोति । Pre. Part Parasmai. Atmane. ह्नुवान । Past Part Pass ह्नुतः । Act. ह्नुतवान् । Fut. Part. ह्नोष्यमाणः । Gerund ह्नुत्वा । Infini. ह्नोतुम् । Adject. ह्नोतव्यं । ह्नवनीयं । ह्नव्यम् ।

इति तिङन्तादादिप्रकरणम् ।

Here end the Adādi roots.

FOR SALE.

1. VEDANTA TATVATRAYA OF SRI LOKA CHARYA SWAMI.—Translated by Manmatha Nath Paul B.A. B. L. A very important book on Metaphysics. Cr. 8vo: pages 83: price 8 annas.

2. THE THREE TRUTHS OF THEOSOPHY.—"Vedanta Series No. 4—is a very ably written pamphlet, by Babu Sris Chandra Vasu, B.A. It is very useful for propaganda work, especially for Bengal and North-Western Provinces. As the price is *only* ONE ANNA, OR RS. 5. *per hundred copies*, intending propagandists will do well to distribute this among their friends and respective communities"—*The Theosophy in India.*

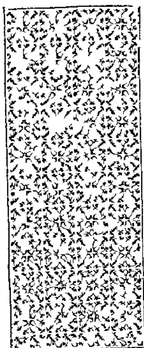
3. A TREATISE ON WATER WORKS.—*In Bengalee*, by Swami Vijnanananda (Hari Prasanna Chatterji, B A. L. C. E) It treats of purification and supply of water, appliances and machinery, distribution of water, guarding against waste &c Intended for the use of the students in Engineering, Engineers contractors and municipal officials. Royal 8vo. pages 240 complete in two volumes containing 82 plates comprising 280 figures, price Rs 5.

4. LIFE AND SAYINGS OF SRI SRI RAM KRISHNA PARAMHANSA DEV.—*In Hindi*, by Swami Vijnanananda. Royal 8vo pages 149. *Price Re.* 1.

5. THE ENGLISH WORKS OF RAJA RAM MOHAN ROY.—With an English translation of Tahfatul Muwahhiddin (His Arabic Persian pamphlet.) This edition also contains some additional letters, an introduction and 4 illustrations. Cr. 8vo. pages 1008 Cloth. Gilt lettered. *Price Rupees Five.*

6. THE BENGALEE WORKS OF RAJA RAM MOHAN ROY.—Cr. 8vo. 836 pages. Cloth. Gilt lettered. *Price Rs.* 4

To be had of—THE MANAGER, PANINI OFFICE,

Vol. II. Part I

FASCICULUS V.

1907.

Published by
The Panini Office,
Bhuvaneshwari Ashram,
38 40 Bahadurganj
ALLAHABAD

SIDDHANTA KAUMUDI

OF

BHATTOJI DIKSHITA

TRANSLATLD INTO ENGLISH

BY

SRISA CHANDRA VASU,

AND

VAMANA DAS VASU.

OPINIONS OF DISTINGUISHED PROFESSORS OF SANSKRIT.

—:o:—

Mahamahopadhyaya Pandit Shivakumar Sastri, (Benares)—

इङ्लिशभाषया श्रीयुतश्रीशचन्द्रवसुकृतस्य सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यानस्य समीक्षणमिङ्लिशभाषानभिज्ञेन मया यथावत्तु कर्त्तुं नाशाकि। परं "यथार्थत्वेनैव सिद्धे पुनः सादृश्यग्रहणं गुणभूतेऽपि सादृश्ये यथा स्यादिति" पङ्क्तेः, "अस्तु तात्किम् एहि सुस्रोता अत्र स्नाहि स्रु तस्यासिद्धत्वादतः परोऽयमिति" पङ्क्तेश्च भावे मया पृष्टेन केनचित्तद्भाषाभिज्ञेनैतद् ग्रन्थमवलोक्य प्रकाशितमाशयमाकर्ण्य परमं सन्तोषं प्राप्य स्थालीपुलाकन्यायेनेदं व्याख्यानं सिद्धान्तकौमुद्या यथास्थिताशयप्रकाशकन्तज्जिज्ञासूनां परमोपकारकञ्चास्तीत्यध्यवस्यति काशीस्थो महामहोपाध्यायः पण्डित शिवकुमार शर्म्म मिश्रः।

—:o:—

Professor A. A. Macdonell, (Oxford.)—Pray accept my best thanks for the copy of Volume I of your Translation of the *Siddhânta* Kaumudi which has just arrived. As the Siddhânta Kaumudi is a very useful work for students of the Paninian system of grammar, you are doing a good thing in translating it.

—:-o-:—

Mahamahopadhyaya Pandit Kailas Chandra Siromani, (Benares.)—

अहमिङ्गलभाषानभिज्ञः। इङ्गलभाषायामतिव्युत्पन्नेन श्रीयुतेन बाबुश्रीशचन्द्रवसुना इङ्गलभाषया सिद्धान्तकौमुद्या व्याख्यानं कृतं यत् तत् दृष्ट्वा तदर्थं ग्रहीतुं न शक्तोऽस्मि। केनचित् तद्भाषाभिज्ञेन पाठयित्वार्थमुपलभ्य व्याख्यातुर्व्युत्पत्तिं विवेच्य सिद्धान्तकौमुद्या अर्थजिज्ञासूनामनेन ग्रन्थेन विशेषफललाभो भविष्यतीति सम्भावये इति। महामहोपाध्यायः शिरोमण्युपनामा श्री कैलासचन्द्र शर्म्मा।

—:o:—

Professor Louis dela Vallee Pounui —*Professor at Ghent, Editor of the Museon 13 Boulevard du Parc Grand Fl. 2 December 1904.* I have duly received the first volume of your Siddhânta Kaumudi. I was much pleased to get such a nice present from you. I have no hesitation to confess that I found inextricable difficulties in the use of Bohtlingk's Panini before I was so fortunate as to obtain from my friend * * a spare copy he had of your Ashtadhyayi. It is a ca[

CHAPTER III.

अथ तिङन्तजुहोत्यादिप्रकरणम् ।

THE JUHOTYADI VERBS.

This class of verbs begins with the root हु which by reduplication becomes juhu. The class gets its name from the first root.

हु १ दानादनयोः ।

'आदाने च' इत्येके । 'प्रीणनेपि' इति भाष्यम् । दानं चेह प्रक्षेपः । स च वैधे आधारे हविषश्चेति स्वभावाल्लभ्यते । इतश्चत्वारः परस्मैपदिनः ॥

1 √hu. *To give, to eat. Some read it as âdâne "to accept." In* the Mahâbhâshya the additional sense of 'to satisfy' is also given to this root. The दान or giving here refers to the giving or throwing (of *oblation into fire). The throwing therefore, naturally* means the throwing in a proper receptacle (like fire &c.) and of the proper thing (as oblation &c)

The first four roots are Parasmaipadi. Thus हु+शप्+तिप् । Now applies the following :—

२४८९ । जुहोत्यादिभ्यः श्लुः । २ । ४ । ७५ ॥

शपः श्लुः स्यात् ॥

2489. After the verbs हु 'to sacrifice' and others, there is ślu-elision of the Vikarana शप् (III. 1. 68)

Thus हु+o+तिप् । Now applies the following :—

२४९० । श्लौ । ६ । १ । १० ॥

धातोर्द्वे स्तः । जुहोति । जुहुतः । 'अदभ्यस्तात्' (२४७६) इत्यत् । 'हुश्नुवोः-' (२३८७) इति यण् । जुह्वति ॥

2490. Of a non-reduplicate root there is reduplication when the vikaraṇa is elided by ślu (श्लु) ।

Note :—The श्लु is the characteristic sign of the roots of the third class, and causes the elision of the vikarana शप् । The reduplication is of the first or second syllable, according as the root has an initial consonant or a vowel. Thus जुहोति (from हु), बिभेति, जिह्रेति ॥

Thus हु+o+तिप्=जुहोति । *The dual is* जुहुतः । *The Plural is* जुहु+झि= जुहु+अति (VII. 1. 4. s. 2479)=जुह्+अति (VI. 1. 87. s. 2387, व् instead of उवङ्)=जुह्वति ॥

ह्री ३ लज्जायाम् । जिह्रेति । जिह्रीतः । जिह्रियति । जिह्रयाञ्चकार -जिह्राय ॥

3 √hrī to be ashamed

Pre जिह्रेति । जिह्रीत । जिह्रियति । Per जिह्रियाञ्चकार or जिह्राय । I Fut ह्रेता । II Fut ह्रेष्यति । Impera जिह्रेतु । Imper अजिह्रेत् । Poten. जिह्रियात् । Bene ह्रीयात् । Aorist अह्रैषीत् । Condi अह्रेष्यत् । Pass ह्रीयते । Caus. ह्रेपयति । Aor अजिह्रिपत् । Desi जिह्रीषति । Inten जेह्रीयते । Past Parti Pass ह्रीत । ह्रीण । Act ह्रीतवान् । ह्रीणवान् ॥ Nouns ह्रीक । ह्लीक । ह्री ॥

पॄ ४ पालनपूरणयोः ॥

4 √prī 1 to nourish 2 to fill

Thus पॄ+ति=पॄ पॄ+ति । Now applies the following sûtra by which इर् is substituted for the ऋ of the reduplicate —

२४९३ । अर्तिपिपर्त्योश्च । ७ । ४ । ७७ ॥

अभ्यासस्येकारोऽन्तादेशः स्याच्छ्लौ ॥

2493. इ is substituted for the vowel of the reduplicate of ऋ and पॄ in the reduplicated Present form

NOTE —As इयर्ति (VI 4 78) धूमम्, पिपर्ति सोमम् ॥

Thus पिपॄ+ति । Now the following sûtra requires that the ऋ of पॄ should be changed to उर् ॥

२४९४ । उदोष्ठ्यपूर्वस्य । ७ । १ । १०२ ॥

अङ्गावयवौष्ठ्यपूर्वो यो ऋत्तदन्तस्याङ्गस्य उत्स्यात् । गुणवृद्धी परत्वादिमं बाधेते । पिपर्ति । पिपर्त्तः । पिपुरति । हलि च' (३५४) इति दीर्घे । पिपूर्तः । पिपुरति । पपार । किति लिटि 'ऋच्छत्यृताम् (२३८३) इति गुणे प्राप्ते ॥

2494 उर् is substituted for the final long ॠ of a root, when it is preceded by a labial consonant belonging to the root-stem.

NOTE —As पूर्त and पुपूर्षति from पॄ, so also मुमूर्षति ॥ The lengthening is by VIII 2 77 The rule applies when the dento-labial व precedes as वुवूर्षति ऋत्विजम् from वृ so also मातुर्वूर्षति धम्यलम् । The labial consonant must be the consonant of the root Therefore when ॠ 'to go' is preceded by सम्, the rule will not apply, for म् is not part of the root । as समीर्णम् by VII 1 100

NOTE —Vârt :—The Guna and Vṛiddhi do take place in supersession of इर् and उर् substitution Thus आस्तरणम् and आस्तारक (from स्तॄ with ल्युट् and ण्वुल्) निपरणम्, निपारक from पॄ, निगरणम्, निगारक from गॄ ॥

Thus पिपॄ+ति ought to be पिपुर्+ति । But the rules of Guna and Vṛiddhi being subsequent in the Ashṭâdhyâyî order, supersede this rule

Pre पिपर्ति। पिपूर्तः। पिपुरति। पिपर्षि। पिपूर्थः। पिपूर्थ। पिपर्मि। पिपूर्वः। पिपूर्मः। Per. पपार। पप्रतुः or पपरतुः। पप्रुः or पपरुः। पपरिथ। पप्रथुः। पप्र। पपार। पपर। पप्रिव or पपरिव। पप्रिम or पपरिम। I. Fut परिता। परीता। (*VII. 2. 78 s.* 2391) II. Fut. परिष्यति। परीष्यति। (*VII. 2. 78. s 2391*). *Imper.* पिपर्तु। पिपूर्तात्। पिपूर्ताम्। पिपुरतु। पिपूर्हि। पिपूर्तन्। पिपूर्त। पिपराणि। पिपराव। पिपराम। Imper. अपिपः। अपिपूर्ताम्। अपिपरुः। अपिपः। अपिपूर्तम्। अपिपूर्त। अपिपरम्। अपिपूर्व। अपिपूर्म। Pot. पिपूर्यात्। पिपूर्याताम्। पिपूर्याः। पिपूर्याम्। Bene. पूर्यात्। पूर्यास्ताम्। Aorist. अपारीत्। अपारिष्टाम्। अपारिषुः। अपारीः। अपारिष्टम्। अपारिष्ट। अपारिषम्। अपारिष्व। अपारिष्म। Cond अपरिष्यत्। अपरीष्यत्। Pass. पूर्यते। Caus. पारयति। *Aor.* अपीपरत्। Desi पिपूर्षति। पिपरिषति। पिपरीषति। Inten. पोपूर्यते। Yanluk पापर्ति। पापरीति। पापूर्तः। Past Part. Pass, निपूर्तः। पूर्णः। Act. निपूर्तवान्। पूर्णवान्। Ger. पूर्त्वा। Nouns:—पुरुष। पपरी। पौरुषेय। पुरः। परुः। पर्व। पूः। D. पुरौ। Pl. पुरः। पौरुषम्। पुरवा। पूर्णम्। पुरीषः।

'डुभृञ् ५ धारणपोषणयोः' ॥

5. √dubhriñ, 1. to support, 2 to nourish.

Thus भृ+श्लु+तिप्=भृभृ+ति=ब्भृ+ति। Now the following sûtra causes इ in the reduplicate.

२४९६। भृञामित्। ७। ४। ७६॥

'भृञ्' 'माङ्' 'ओहाङ्' एषां त्रयाणामभ्यासस्य इत्स्यात्श्लौ। बिभर्ति। बिभृतः। बिभ्रति। बिभृषे। श्लुवद्भावाद्द्वित्वेत्वे। बिभरामास—बभार। बभर्थ। बभृव। बिभृहि। बिभराणि। अबिभः। अबिभृताम्। अबिभरुः। बिभृयात्। भ्रियात्। भृषीष्ट। अभार्षीत्। अभृत॥

2496. In the Reduplicated Present form the three roots भृ, मा (माङ्) and हा (ओहाङ्), इ is substituted for the vowel of the reduplicate, when ślu follows.

NOTE:— As बिभर्ति, मिमीते, (VI 4. 113) जिहीते॥ The word 'three' is understood here, therefore not in ओहाक्—जहाति॥ *The rule applies in the Reduplicated Present system* (श्लु) *only*: therefore not in बभार॥

Thus भृभृ+ति=बिभृ+ति=बिभर्ति। D बिभृतः। Pl. बिभ्रति। The root is Ubhayapadi, and so in the âtmanepada Pre 2nd Pl. we have बिभृध्वे॥

In the Perfect we have ślu-vad-bhâva of III. 1. 39. s. 2191, and so reduplication, and the इत्व। As बिभर्। To this we add आम् and get बिभरामास। In the alternative we have बभार &c.

5 √dubhriñ. 1. *to hold, 2. to nourish.*

Pre. बिभर्ति। बिभृतः। बिभ्रति। बिभर्षि। बिभृथः। बिभृथ। बिभर्मि। बिभृवः। बिभृमः। *Per.* बिभरां चकार, बभार। बभ्रतुः। बभ्रुः। बभर्थ। बभ्रथुः। बभ्र। बभार। बभृव। बभृम। I Fut. भर्ता। II Fut. भरिष्यति। Imper बिभर्तु, बिभृतात्। बिभृताम्।

अमिमत । अमिमीथा । अमिमाथाम् । अमिमीध्वम् । अमिमि । अमिमीवहि । अमिमीमहि । Poten. मिमीत । मिमीयाताम् । मिमीथा । मिमीय । Bene. मासीष्ट । मासीयास्ताम् । Aorist. अमास्त । अमासाताम् । अमासत । अमास्था । अमासाथाम् । अमाध्वम् । अमासि । अमास्वहि । अमास्महि । Condi अमास्यत । Pass मीयते । Caus मापयति । Aor. अमीमपत् । Deside मित्सते । *VII 4 54 s 2623* causes इस, then the स is changed to त् । and abhyâsa elided by *VII 4 58 s 2620* Intensive मेमीयते । Yanluk. मामाति । मामति । Dual मामीत । Pl मामति । Past Parti, Pass मित । Act मितवान् । Fut, Parti मास्यमान । Ger. मित्वा । Nouns -माय । मेऽ । मायक । मेयम् । प्रमिति । प्रमा । वातप्रमी । माया । मायात्री । मिति । प्रमाय । मापिक । धान्यमाय । प्रम । प्रमिति ॥

ओहाङ् ७ गतौ । जिहीते । जिहाते । जिहते । जहे । हाता । हास्यते ।

7 √ohân, to go.

Pres जिहीते । जिहाते । जिहते । जिहीषे । जिहाथे । जिहे । जिहिवहे । Per. जहे । I Fut. हाता । II Fut. हास्यते । Impera. जिहीताम् । जिहाताम् । Imper अजिहीत । अजिहाताम् । अजिहत । Pot जिहीत । जिहीयाताम् । Bene. हासीष्ट । हासीयास्ताम् । Aorist अहास्त । अहासाताम् । Condi अहास्यत । Pass. हीयते । Caus. हापयते । Aor अजीहपत् । Desidera जिहासते । Inten जाहायते । Yanluk जहातीति । Past. Parti. Pass हान । Active हानवान् ॥ Nouns -हानि । हायन । त्रिहायणी ॥

'ओहाक् ८ त्यागे' । परस्मैपदी । जहाति ॥

8 √ohâk to abandon.

This root is Parasmaipadî The Present 3rd P. S is जहाति । Before the terminations that are ङित्, there is optional change of the आ into short इ by the following —

२४९८ । जहातेश्च । ६ । ४ । ११६ ॥

इत्स्याद्वा हलादौ क्ङिति सार्वधातुके । पक्षेऽप्यम् । जहित -जहीत । जहति ॥

2498. इ is optionally substituted for the आ of हा (जहाति) before a Sârvadhâtuka कित् or ङित् affix, beginning with a consonant.

Thus जहित or जहीत (VI 4 113 s 2497) जहिष or जहीषः (VI 4 113) But जहति before a vowel affix, and जहाति before a non ङित् affix, and हीयते and जिहीयते before an ârdhadhâtuka The separation of this sûtra from the last, is for the sake of subsequent aphorisms

Before the Imperative termination हि, there is आ substituted for आ as well as the preceding इ, and ई by the following —

२४९९ । आ च हौ । ६ । ४ । ११७ ॥

जहातेर्हौ परे आ स्यादित्त्वौ । जहाहि जहिहि जहीहि । अजहात् । अजहुः ॥

2499 आ as well as इ (VI 4. 116 s 2498) and ई (VI 4. 113 s 2497) may optionally be substituted for the final of the stem of हा before the Imperative ending हि ॥

Thus जहाहि जहिहि or जहीहि (VI 4 113 s 2497)

The Imperfect is अजहात् । II अजहुः । In the Potential the आ is elided by the following —

२५०० । लोपो यि । ६ । ४ । ११८ ॥

जहातेरालोपः स्याद्यादौ सार्वधातुके । जह्यात् । घुमास्थेति (२४६४) । हेयात् । अहासीत् ॥

2500 The final of the stem of हा is elided before an affix beginning with य being a Sarvadhatuka कित् or ङित् affix

Thus जह्यात्, जह्याताम् and जह्युः ॥

In the Benedictive the आ is changed to ए by VI 4 67 s 2374 As हेयात् । The Aorist is अहासीत् ॥

Pre जहाति । जहित or जहीत । जहति । जहासि । जहिथ or जहीथ । जहिथ or जहीथ । जहामि । जहिव or जहीव । जहिम or जहीम । Per जहौ । जहतुः । जहुः । जहिथ or जहाथ । जहथुः । जह । जहौ । जहिव । जहिम । I Fut हाता । II Fut हास्यति । Impera जहातु or जहितात् । जहिताम् or जहाताम् । जहतु । जहिहि or जहाहि or जहीहि । जहित or जहीत । जहीत । जहानि । जहाव । जहाम । Imper अजहात् । अजहिताम् । अजहुः । अजहाः । अजहि (ही) तम् । अजहीत । अजहाम । अजहाव । अजहाम । Pote जह्यात् । जह्याताम् । जह्युः । जह्याः । जह्याम् । जह्याव । Benedi हेयात् । हेयास्ताम् । Aor अहासीत् । अहासिष्टाम् । अहासिषुः । अहासीः । अहासिष्टम् । अहासिष्ट । अहासिषम् । अहासिष्व । अहासिष्म । Con अहास्यत् । Pass हीयते । Caus हापयति । Aor अजीहपत् । Desider जिहासति । Inte जहायते । Yanluk जाहाति । जाहति । Dual जाहीतः । Pre Par Parasmai जहत् । Past Par Pass हीन । Active हीनवत् । Fut. Par हास्यत् । Ger हित्वा । Infini हातुम् । Adj हातव्य । हानीय । हेयम् । Nouns — हानि । प्राहण । विहाय । दायाद । अह । पूत्राहण । निरह ॥

डुदाञ् ९ दाने । प्रणिददाति । दत्तः । ददति । दत्ते । ददौ । 'श्नाभ्यस्तयोः' (२४९१) इत्येत्वाभ्यासलोपौ । देहि । अददात् । अदत्ताम् । अददुः । दद्यात् । देयात् । अदात् । अदाताम् । अदुः । अदित ॥

9 √dudañ to give bestow It is a ghu root

The Preposition नि is changed to णि After an alterant word when it is joined to the root As प्रणिददाति (VIII 4 17 s 2285) The ददा final loses the आ by 2483 as ददा + त — दत्त । The Imperative 2nd Singular loses

the abhyâsa, and आ is changed to ए (VI. 1. 119. s 2471). as देहि। But this sûtra will not apply to तातङ् substitute of हि, as दत्तात् त्वम् on the maxim of सन्निपात &c.

Pre. ददाति। दत्तः (s. 2183)। ददति। ददासि। दत्थ। दत्थ। ददामि। दद्वः। दद्मः
Per. ददौ। ददतुः। ददुः। ददाथ or ददिथ। ददथुः। दद। ददौ। ददिव (s 2372)। ददिम।
I Fut. दाता। II Fut. दास्यति। Impera. ददातु, दत्तात्। दत्ताम्। ददतु। देहि। दत्तम्।
दत्त। ददानि। ददाव। ददाम। Imper. अददात्। अदत्ताम्। अददुः। अददाः। अदत्तम्।
अदत्त। अददाम्। अदद्व। अदद्म। Poton. दद्यात्। दद्याताम्। दद्युः। दद्याः। दद्यातम्। दद्यात।
दद्याम्। दद्याव। दद्याम। Bene. देयात्। देयास्ताम् (s 2374)। Aor. अदात्। अदाताम्।
अदुः। अदाः। अदातम्। अदात। अदाम्। अदाव। अदाम। (s. 2223) Condi. अदास्यत्।
Pass. दीयते। Caus. दापयति। Aor. अदीदपत्। Desid. दित्सति। Inten. देदीयते।
Pre. Parti. Parasmai ददत्। Past Parti. Pass. दत्तः। Act. दत्तवान्। Fut.
Parti. दास्यन्। Ger. दत्त्वा। Infi दातुम्। Adjec. दातव्यं। दानीयं। देयम्॥

9. √dudâñ. Atmanepada.

Pre. दत्ते। ददाते। ददते। दत्से। ददाथे। दद्ध्वे। ददे। दद्वहे। दद्महे। Per. ददे।
ददाते। ददिरे। ददिषे। ददाथे। ददिध्वे। ददे। ददिवहे। ददिमहे। I Fut. दाता। II Fut.
दास्यते। Impera दत्ताम्। ददाताम्। ददताम्। दत्स्व। ददाथां। दद्ध्वम्। ददै। ददावहै। ददामहै
Imper. अदत्त। अददाताम्। अददत। अदत्था। अददाथां। अदद्ध्वम्। अददि। अदद्वहि।
अदद्महि। Poten. ददीत। ददीयाताम्। ददीरन्। ददीथा। ददीयाथाम्। ददीध्वम्। ददीय।
ददीवहि। ददीमहि। Bene. दासीष्ट। Aor अदित। (s 2369). अदिषाताम्। अदिषत।
अदिथाः। अदिषाथाम्। अदिध्वम्। अदिषि। अदिष्वहि। अदिष्महि। (s. 2389) Condi.
अदास्यत। Pass. दीयते। Caus. दापयते। Desid दित्सते। Inten. देदीयते। Yan.
दादेति or दादाति। Dual. दात्त। Pre. Parti. Atmane. ददानः। Past Patri.
Pass. दत्त। Active दत्तवान्। Fut. Parti दास्यमानः। Ger. दत्वा। Infini.
दातुम्। Adj. दातव्यं। दानीयं। देयम्। Nouns: दाय। दायादः। आदि। आय।
दत्रिमम्॥

'डुधाञ् १० धारणपोषणयोः'। 'दानेऽपि' इत्येके। प्रणिदधाति॥

10. √*dudhâñ.* 1. *to hold.* 2. *to maintain.* *Some say it means "to give" also.*

The Present 3rd Singular with the Prepositions प्र and नि is प्रणिदधाति।
The न is changed to ण by s. 2285 because it is also a ghu root.

In forming the dual, we have दधा+तस्=दध्+तस् (the आ is elided by VI. 4. 112. s. 2483). Now the following sûtra, changes the द into ध॥

२५०१। दधस्तथोश्च। ८। २। ३८॥

द्विरुक्तस्य झषन्तस्य धाधातोर्बशो भष्स्यात्तथयोः स्ध्वोश्च परतः। 'वचनसामर्थ्यादाल्लोपो न स्थानिवत्' इति वामनमाधवौ। वस्तुतस्तु×पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत्×। धत्तः। दधति।
धत्थः। धत्थ। धत्स्व। धत्ते। धत्से। धध्वे। धेहि। अधित्त॥

2501. For the द् of दध (the reduplicated form of धा) is substituted ध, before the affixes beginning with त, थ, स and before ध्वम् ॥

NOTE :—The word दध is taken in the sûtra as the reduplicate form of धा दधाति and not the root दध धारणे of Bhuâdi class, as शप् intervenes there. By the word च we draw in the words स and ध्व ॥ Thus धत्त., धत्थः, धत्सं, धत्स्व, धध्वम् ॥

In the opinion of Vamana and Mâdhava 'the elided आ is not considered as sthânivat, because of the express injunction of this sûtra by which a letter of भष् pratyâhâra is substituted in the room of द a letter of बश् pratyâhâra. Had the elided आ been sthânivat, the root will not be झष्-ending, and so this sûtra would have been inapplicable. Not only this but in धध्+o+तस् the elided आ would prevent the application of खरि च (VIII. 4. 55. s. 121), and the second ध् could not be changed to त् ॥

But we need not endorse this view of Vâmana and Mâdhava. As a matter of fact, the rule of sthânivat does not apply to the Tripâdî aphorisms at all. Therefore the elided आ is not sthânivat : and we have ध् changed to त् ; as धत्त. ॥

NOTE :—The elided आ is also not sthânivat, because we have to apply here a चर्त्वं rule; an express prohibition of sthânivat is made with regard to चरविधिः by I. 1. 58. s. 51.

NOTE :—The last Pâṇini sûtra VIII. 2 37. s. 326. could not have applied *to दध for two reasons 1st. It does not begin with a बश् letter*, for the real reduplicate is धध and द is merely a substitute, and is considered asiddha 2ndly. The form दधा does not end in a jhash consonant, but in a vowel आ and though this आ is elided before these affixes, yet the lopa would be sthânivat. Hence the necessity of च in this sûtra. See contra, *the vârtik in Mahâbhâshya.*

The word झलि is understood here, and so also झलन्तस्य ; and there can be no affix, but begins with त or थ, that can come after दध् ॥ Why do we employ then the words 'before त and थ' ? Had we not used these, the sûtra would have referred to स and ध्व only, as being in immediate proximity, and the च draws them in According the Padamanjari the words तथोः could have been dispensed with : for before स and ध्व, the च change would have taken place by the last sûtra, whilst by this sûtra, the same change would have taken place before all other झल्-beginning affixes, and such affixes that can come after दध् are त or थ-beginning affixes.

The word jhash is understood here also therefore the rule applies to दध then only, when it assumes the form of दध्, by the elision of आ and hence not here in दधाति ॥

डुधाञ् १० धारणपोषणयोः । दानेपि इत्येके । प्रणिदधाति ॥

10 √dudhan 1 to hold, contain 2 to maintain

Some say it means to give also The Present 3rd Sg is प्रणिदधाति ॥

Pre दधाति । धत्त । दधति । दधासि । धत्थ । धत्थ । दधामि । दध्व । दध्म । Per दधौ । I Fut धाता । II Fut धास्यति । Impera दधातु or धत्तात् । धत्ताम् । धत्त । धेहि । धत्तम् । धत्त । दधानि । दधाव । दधाम । Imper अदधात् । अधत्ताम् । अदधुः । अदधाः । अधत्तम् । अधत्त । अदधाम् । अदध्व । अदध्म । Poten. दध्यात् । दध्याः । दध्याम् । Bene धेयात् । धेयास्ताम् । Aor. अधात् । अधाः । अधाम् । Condi अधास्यत् । Pass धीयते । Caus धापयति । Desid धित्सति । Inten दधाति । Pre. Parti Parasmai दधत् । Past Parti Pass हितम् । Act हितवान् । Fut Parti धास्यन् । Ger हित्वा । Infi धातुं । Adj. धातव्य । धानीय धेय । Nouns —धाय , दधि । अपधि । दिधिषम् । धाना । सुधन्वि विधि अन्तर्धा शिराधि , धीवरी धीवा धातु , धामा, धर्यन्धु , सर्वधना धावर धाना ॥

10 √dudhan Atmanepada

Pre धत्ते । दधाते । दधते । धत्से । दधाथे । धद्ध्वे । दधे । दध्वहे । दध्महे । Per दधे । दधाते । दधिरे । दधे । I Fut धाता । II Fut. धास्यते । Impera धत्ताम् । दधाताम् । दधताम् । धत्स्व । दधाथाम् । धद्ध्वम् । दधै । दधावहै । दधामहै । Imper अधत्त । अदधाताम् । अदधत । अधत्था । अदधाथाम् । अधद्ध्वम् । अदधि । अदध्वहि । अदध्महि । Poten दधीत । दधीयाताम् । दधीरन् । दधीथाः । दधीयाथाम् । दधीध्वम् । दधीय । दधीवहि । दधीमहि । Bene धासीष्ट । Aor. अधित । अधिषाताम् । अधिषत । अधिथाः । अधिषि । Con अधास्यत । Pass धीयते । Caus, धापयते । Desid धित्सते । Inten देधीयते । दाधति । दाधाति । धात्त । Pre Parti Atmane दधान । Past Parti. Pass हित । Act हितवान् । Fut Parti धास्यमान । Ger हित्वा । Infi धातुम् । Adj धातव्य । धानीय । धेयम् । प्रध । निधिकित्या । अन्तर्धि । दुष्धि । इदधि । श्रौप धेयम् । दुधन्धि । श्रद्धालु । दिधिषु । धर ॥

अथ त्रय स्वरितेत । Now the next three roots are svaritet

णिजिर् ११ शौचपोषणयोः ॥

11 √nijir to wash to nourish Thus निज्+श्लु+तिप् ॥ Now applies the following sutra which causes the guna of इ ॥

२५०२ । निजां त्रयाणां गुणः श्लौ । ७ । ४ । ७५ ॥

निजविजविषामभ्यासस्य गुणः स्याच्छ्लौ । नेनेक्ति । नेनिक्तः । नेनिजति । नेक्ता । नेक्ष्यति । नेनेक्तु । नेनिग्धि ॥

2502 Guna is substituted for the vowel of the reduplicate in the Reduplicate Present form (श्लु) of निज्, विज् and विष् ॥

Thus नेनेक्ति, वेवेक्ति, वेवेष्टि ॥ The word त्रयाणां could have been spared in this sûtra, as these three roots stand at the end of a subdivision, and निजां would have denoted these three without the word trayânâm The word is however used here for the sake of the subsequent sûtra. Why do we say in the reduplicated Present form ? Observe निनेज in the Perfect. In the Imperative 1st Person Sg. the following applies.

√२५०३। नाभ्यस्तस्याचि पिति सार्वधातुके। ७।३।८७॥

लघूपधगुणो न स्यात्। नेनिजानि। अनेनेक्। अनेनिक्ताम्। अनेनिजुः। नेनिज्यात्। निज्यात्। अनिजत्—अनैक्षीत्। अनिक्त॥

2503. The guṇa is ordained by VII 3. 86 s. 2189, is not substituted *for the penultimate light* इक् *vowel in the reduplicated form of a root, before a Sârvadhâtuka affix beginning with a vowel and having an indicatory* प ॥

As नेनिजानि, अनेनिजम्, परि वेविषाणि, पर्यवेविषम् ॥ Why of a reduplicated root ? Observe वेदानि ॥ Why beginning with a vowel ? Observe नेनेक्ति ॥ The word पित् is read here for the sake of the subsequent sûtras like VII. 3. 92. *For here in cases other than* पित्, *guna will be prevented by* ङित् because of सार्वधातुकमपित् ॥ Why a sârvadhâtuka affix ? Observe निनेज in the Perfect, the affixes of which are ârdhadhâtuka (III 4. 115). Why do we say a penultimate light vowel ? Observe जुहवानि, अजुहवम् ॥

11.√nijir 1. to wash, cleanse 2 to nourish

Pre नेनेक्ति। नेनिक्तः। नेनिजति। नेनेक्षि। नेनिक्थः। नेनिक्थ। नेनेज्मि। नेनिज्वः। नेनिज्मः। Per निनेज। निनिजतुः। निनिजुः। निनेजिथ। निनिजथुः। निनिज। निनेज। निनिजिव। निनिजिम। I Fut नेक्ता। II. Fut नेक्ष्यति। Imper नेनेक्तु or नेनिक्तात्। नेनिक्ताम्। नेनिजतु। नेनिग्धि। नेनिक्तम्। नेनिक्त। नेनिजानि। नेनिजाव। नेनिजाम। Imper. अनेनेक्। अनेनिक्ताम्। अनेनिजुः। अनेनेक्। अनेनिक्तम्। अनेनिक्त। अनेनिजम्। अनेनिज्व। अनेनिज्म। Pot नेनिज्यात्। नेनिज्याताम्। नेनिज्युः। नेनिज्याम्। Bene निज्यात्। Aor. अनिजत्, अनैक्षीत्। अनिजताम् अनैक्ताम्। अनिजन् अनैक्षुः। अनिजः, अनैक्षीः। अनैक्ष्म्। अनैक्ष्व। Cond अनेक्ष्यत्। Pass निज्यते। Caus नेजयति। Aor अनीनिजत्। Desi. निनिक्षति। Inten. नेनिज्यते। Pre Parti. Parasmai नेनिजत्। Past Part. Pass, निक्त.। Act निक्तवान्। Fut. Parti नेक्ष्यन्। Ger. निक्त्वा। Infini. नेक्तुम्। Adj नेक्तव्यं। नेजनीयं। नेज्यम्। Nouns –निज। निर्णेजक ॥

11.√niji to wash or clean oneself, to be purified Atmanepada.

Pre. नेनिक्ते। नेनिजाते। नेनिजते। नेनिक्षे। नेनिजाथे। नेनिग्ध्वे। नेनिजे। नेनिज्वहे। Per. निनिजे। निनिजिवहे। I Fut. नेक्ता। II Fut. नेक्ष्यते। Imper. नेनिक्ताम्। नेनिक्ष्व। नेनिजै। नेनिजावहै। नेनिजामहै। Imper. अनेनिक्त। अनेनिक्थाः। अनेनिजि। अनेनिज्वहि। अनेनिज्महि। Pote. नेनिजीत। नेनिजीयाताम्। Benedi. निक्षीष्ट। Aor. अनिक्त। अनिक्षाताम्। Condi. अनेक्ष्यत। Pass. निज्यते। Caus. नेजयते। Desid.

निनिक्षत । Inten नेनिज्यते । नेनिजीति । नेनेक्ति । Pre parti. Atmane नेनिजान । Past Parti. Pass निक्त । Active निक्तवान् । Fut Parti. नेक्ष्यमाण । Ger. निक्त्वा । Infi नेक्तुम । Adj. नेक्तव्य । नेजनीय । नेग्यम् । Nouns —निज । निर्णेजक ॥

विजिर् १२ पृथग्भावे । वेवेक्ति वेविक्त । विवेजिथ । अत्र विज इट् (२५३६) इति ङित्त्व न । ओविजी इत्यस्यैव तत्र ग्रहणात् । णिजिविजी रुधादावपि ॥

12 √vijir to separate divide The sutra I 2 2 s 2536 does not refer to this root but to ओविजी (Tud 9) This root is anit and so that rule cannot apply to it at all The roots णिज and विज are given in the Rudhādi list also See Rudhadi 23

Pre. वेवेक्ति । वेविक्त । वेविजति । Per विवेज । विवेजिथ । I Fut वेक्ता । II Fut वेक्ष्यति । Imper वेवेक्तु । Imper अवेवेक् । अवेविजम् । अवेविज्व । अवेविज्म । Pote वेविज्यात् । Benedi विज्यात् । Aor अवैक्षीत् अविजत् । Con अवेक्ष्यत् । Pass विज्यते । Caus वेजयति । Desid विविक्षति । Inten वेविज्यते । Pre Parti Parasmai वेविजत् । Past Parti Pass. विक्त । Act विक्तवान् । Fut Parti वेक्ष्यत् । Ger विक्त्वा । Infi वेक्तुम् । Adj वेक्तव्य । वेजनीय । वेग्यम् ॥

12 √vijir to separate divide Atmanepada

Pre वेविक्ते । वेविजाते । वेविजते । Per विविजे । I Fut. वेक्ता । II Fut. वेक्ष्यते । Impera. वेविक्ताम् Imper अवेविक्त । Pot वेविजीत । Bene. विक्षीष्ट । Aorist अविक्त । Condi अवेक्ष्यत । Pass. विज्यते । Caus वेजयते । Desidera विविक्षते Inten वेविज्यते Pre Parti Atmane वेविजान । Past Parti Pass विक्त । Active विक्तवान् । Fut Parti. वेक्ष्यमाण । Ger विक्त्वा । Infi वेक्तुम् । Adj वेक्तव्य । वेजनीय वेग्यम् ॥

विष्लृ १३ व्याप्तौ । वेवेष्टि-वेविष्टे । लृदित्वादङ् । अविषत् । तङि क्स । शलादीक्सस्याचि (२३३७) इत्यल्लोप । अविक्षत । अविक्षाताम् । अविक्षन्त ॥

13 √vishlri to spread through extend, pervade

Pre वेवेष्टि । वेविष्ट । (VIII 4 41 s 113) Per विवेष । I Fut वेष्टा । II Fut वेक्ष्यति । (VIII 2 41 s 295) Impe वेवेष्टु । वेविड्ढि । [वेविष्+हि=वेविड्+धि (VI 4 101 s 2125)=वेविड्+ढि (VIII 4 41 s 113) वेविड्+ढि (VIII 4 53 s 52) Imper अवेवेट् । VIII 2 39 s 81) Pote. वेविष्यात् । Bene. विष्यात् । Aorist. अविषत् । The aorist is formed with अङ् as the root has an indicatory लृ (III 1 55 s 2343) Cond अवेक्ष्यत् । Pass विष्यते । Caus वेषयति । Desid विविक्षति । Inten वेविष्यते । Pre. Parti. Parasmai वेविषत् । Past Parti Pass विष्ट । Active. विष्टवान् । Fut. Parti वेक्ष्यत् । Ger विष्ट्वा Infi वेष्टुम् Adj. वेष्टव्य । वेषणीय । वेष्यम् ॥

Pre. वेविष्टे। Per. विविषे। I Fut. वेष्टा। II Fut. वेक्ष्यते। Impera. वेविष्टाम्। Imper. अवेविष्ट। Pot. वेविषीत Bene. विक्षीष्ट। Aorist. अविक्षत। अविक्षाताम्। अविक्षत। The aorist is formed with क्स। Before vowel affixes the अ is elided by s. 2337. Condt. अवेक्ष्यत। Pass. विष्यते। Caus वेषयते। Desid. विविक्षते। Inten वेविष्यते। Pre. Parti. Atmane. वेविषाणः। Past. Parti. Pass. विष्ट. । Active. विष्टवान्। Fut. Parti. वेक्ष्यमाणः। Ger विष्ट्वा। Infi. वेष्टुम्। Adj. वेष्टव्यं। वेषणीयं। वेष्यम्॥ Nouns.—विष्णु। विष्ट. । परिवेष। वेष्या। विषम्। इत्। इत्तनिजादयः। Here ends the Nijādi sub class.

अथ आगणान्तात् परस्मैपदिनश् छान्दसाश्च।

All the roots upto the end of this class are Parasmaipadi and found in the chhandas literature.

घृ १४ क्षरणदीप्त्योः। 'जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन'। भृञामित् (२४९६)। 'बहुलं छन्दसि' (३५९८) इतीत्वम्॥

14./ghri, 1. to sprinkle. 2. to shine

Pre. जिघर्ति। जिघर्मि। Thus जिघर्म्यग्निं हविषा (मनसा) घृतेन(Rig. II. 11. 1.). Here the reduplicative vowel is replaced by इत् of VII 4 76 s 2496. by the diversity allowed under VII 4 78 s 3598. The classical form is घरति with शप् see Bhuādi 985 Per जघार। I Fut घर्ता। II Fut घरिष्यति। Impera. जिघर्तु। Imper. अजिघः। Poten. जिघ्रियात्। Bene घ्रियात्। Aorist. अघार्षीत्। Con. अघरिष्यत्। Pass. घ्रियते। Caus. घारयति. Desi. जिघीर्षति। Inten. जेघ्रीयते। Pre. Parti. Parasmai जिघ्रत्। Past Parti. Pass घृत। Act. घृतवान् Fut. Parti. घरिष्यत्। Ger घृत्वा। Infi घर्तुम्। Adj घर्तव्यं। घरणीयं। घार्यम्॥

हृ १५ प्रसह्यकरणे। 'अयं स्रुचोऽभिजिहर्ति होमात्'॥

15./hri, to take by force.

Pre. जिहर्ति। As in the following अयं स्रुचोऽभिजिहर्ति होमात् (Rig Veda). The classical form is हरति with शप्। See Bhuādi 917 Per. जहार। I Fut. हर्ता। II Fut. हरिष्यति। Impera जिहर्तु। Imper. अजिहः। Poten. जिह्रियात् Bene. ह्रियात्। Aor. अहार्षीत्। Condt. अहरिष्यत्। Pass. ह्रियते। Caus. हारयति। Desi. जिहीर्षति। Inten. जाह्रियते। Past. Parti. Parasmai जिह्रत्। Past Parti. Pass. हृत। Act. हृतवान्। Fut. Parti. हरिष्यत्। Ger. हृत्वा। Infini. हर्तुम्। Adj. हर्तव्यं। हरणीयं। हार्यम्॥

ऋ १६ सृ १७ गतौ। 'बहुलं छन्दसि' (३५९८) इत्येव सिद्धे 'अर्तिपिपर्त्योश्च' (२४९३) इतीत्वविधानादयं भाषायामपि। 'अभ्यासस्यासवर्णे' (२२९०) इतीयङ्। इयर्ति। इयृतः। इय्रति। आर। आरतुः। 'इडत्यर्ति-' (२३८४) इति नित्यमिट्। आरिथ। अर्ता। अरिष्यति। इयराणि। ऐयः। ऐयृताम्। ऐयरुः। इयृयात्। अर्यात्। आरत्। सम्मर्ति॥

16 √ṛi. 17, √sṛi to go, to move. Though by the bahulan VII. 4 78 s 3598, the reduplicate would have taken इ, yet the spe rule VII. 4. 77. s 2493 ordains इ in the reduplicate of ऋ; which sh that this root is found in the classical literature also Before non-ho geneous vowel, the इ is replaced by इयङ् under VI 4. 78 s. 2290.

With सम् the root is âtmanepadi also As sam iyṛte,, D. iyrâte, 2nd iyrshe, Ist S iyre Per आरे, अरिषे आरिवहे। Imperative इयृतां, इयातां, इयृ इयरै। Imperfect ऐयृत, ऐयाता, ऐयृथा., ऐयि, ऐयृवहि। Pot इयीत, इयीयाताम्, इयी इयीय। Bene. ऋषीष्ट ऋषीयास्ताम्। Aor. आरत, आरेतां। आरन्त। आरथा.। आ आरावहि॥

Pre. इयर्ति। इयृतः। इय्रति। (iyrati) इयर्षि। इयर्मि। इयृव.। Per. आर। आर आरिथ (the इट् is compulsory under s. 2384) आरिव। I Fut अर्ता। II Fu अरिष्यति। Impera. इयर्तु, इयृतात्। इयृताम्। इयृतु। इयृहि, इयृतात्। इयराणि। Impe ऐय। ऐयृताम्। ऐयरु। ऐय। ऐयरम्। ऐयृव। Pot इयृयात्। इयृयाताम्। इयृयु। इयृया इयृयाम्। Bene अर्यात्। अर्यास्ताम्। Aor. आरत्। आरताम्। आर·। आरम्। आरा Codn. अरिष्यत्। Pass. रियते। Caus. आरयति। Desid. रिपृषति। Pre. Part Parasmai इयृत्। Past Parti. Pass ऋत। Active ऋतवान्। Fut. Part अरिष्यन्। Ger ऋत्वा। Infl. अर्तुम्। Adj. अर्तव्यं। अरणीयं। अर्यम्॥

सृ १७ गतौ। ससर्ति॥

17. √sṛi, to go, move.

Pre ससर्ति। The classical form of these two roots is ऋच्छति and सरति under Bhuâdi Per. ससार। I Fut सर्ता। II Fut सरिष्यति। Imper ससर्तु। Imper. असस Pot ससृयात्। Benod स्रियात् Aorist असारीत्, असरीत् Condi असरिष्यत्। Pass. स्रियते। Caus. सारयति। Disid. सिषीर्षति Inton. सेस्रियंते। Pre. Parti. Parasmai. ससृत्। Past Parti. Pass. सृतः। Act. सृतवान् Fut. Parti. सरिष्यन्। Ger सृत्वा। Infl. सर्तुम् Adj. सर्तव्यं। सरणीयं। सार्यम्॥

भस १८ भर्त्सनदीप्त्योः। बभस्ति। 'घसिभसोर्हलि-' (३५५०) इत्युपधालोपः। 'झलो झलि' (२२८१) इति सलोपः। बब्धः। भप्स्यति॥

18 √bhasa, 1 to revile, blame, abuse; 2. to shine.

Pre. बभस्ति। As बभिर्भस्ति ते जनम् (Rig V.) The dual is बभस्+तस्= बभ्स्+तस् (the penultimate अ is elided by VI. 4 100 s 3550)=बभ्+तस् (the स् elided by VIII. 2. 26 s 2281)=बभ्+धस् (VIII. 2. 40 s 2280)=बब् धस् (VIII. 4. 43. s 52 =बब्धः। The Plural is similarly बप्सति formed thus बभस्+अति=बभ्स्+अति (s. 3550) बप्स्+अति (VIII. 4. 55. s 121) In both these classes, the elided penultimate अ, i e, the lopâdesa zero is not sthâ-

nivat for the purposes of जशिति (VIII. 4 53 = 32), or चरिति (VIII 4 55 = 121), by the express prohibition of sutra I 1. 58 = 51. Pre. बभस्ति। Nouns -भस्त्रा भस्त्रिका । भस्म । भसित्रा । भवस्त्रिका ॥

कि १९ कित २० (Vedic) ज्ञाने । चिकेति ॥

19 √ki to know

Pre. चिकेति । चिकितः । चिक्यति । (The यण् is by VI 4 82 = 272)

20 √kita, to know

This root is not found in the Siddhanta or the Madhaviya

Pre चिकेत्ति ॥

तुर २१ त्वरणे । तुतोर्ति । तुतूर्तः । तुतुरति ॥

21 √tura, to run

Pre तुतोर्ति । तुतूर्तः । तुतुरति । The vowel is lengthened in the Dual by VIII 2 77 = 351 Nouns तुर ॥

धिष २२ शब्दे । दिधेष्टि । दिधिष्टः ॥

22 √dhisha, to sound

Pre दिधेष्टि । दिधिष्टः ॥

धन २३ धान्ये । दधन्ति । दधन्तः । दधनति ॥

23 √dhana, to bear fruit

Pre दधन्ति । दधन्तः । दधनति ॥

जन २४ जनने । जजन्ति ॥

24 √jan, to beget The Pre 3 rd Sg is जजन्ति । In forming the dual the following sûtra applies

२५०८ । जनसनखनां सञ्झलोः । ६ । ४ । ४२ ।

एषामाकारोऽन्तादेशः स्यात्झलादौ सनि झलादौ क्ङिति च । जजातः । जज्ञति । जजंसि । अजात । जजन्यात्-जजायात् । जन्यात्-जायात् ॥

2508. The long आ is substituted for the final of जन् सन् and खन् before the consonant-beginning Desiderative affix सन्, and before any other affix beginning with a jhal consonant, which has an indicatory क् or ङ् ॥

Thus जजातः । Pl जज्ञति । 2nd Sg जजंसि ॥

24 √jan, to beget, to be born

Pre. जजन्ति । जजातः । जज्ञति । जजन्सि । Per जजान । I Fut जनिता । II Fut जनिष्यति । Impera जजन्तु । Imper. अजजन् । Pot. जजन्यात् or जजायात् । Bene. जन्यात्, or जायात् । Aorist. अजानीत्, अजनीत् । Condl अजनिष्यत् ॥

गा २५ स्तुतौ । देवाञ्जिगाति सुम्नयुः । जिगीतः । जिगति ॥

25. √gâ, to praise, sing.

Pre जिगाति । जिगीत. । जिगति । As देवान् जिगाति सुम्नयुः (Rig Veda).

Here ends the Juhotyadi class.

CHAPTER IV.

अथ तिङन्त दिवादि प्रकरणम् ।

THE DIVADI ROOTS.

This class contains some 137 roots. The first root is दिव् which gives the name to the class.

दिवु १ क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु । कृपन्ता. परस्मैपदिनः ॥

1 √divu. 1. to play. &c. The roots up to कृप् are Parasmaipadi. In conjugating these roots, the vikaraṇa śyan is added by the following sûtra.

✓२५०५ । दिवादिभ्यः श्यन् । ३ । १ । ६९ ॥

शपोऽपवादः । 'हलि च' (३५४) इति दीर्घः । दीव्यति । दिदेव । देविता । देविष्यति । दीव्यतु । अदीव्यत् । दीव्येत् । दीव्यात् । अदेवीत् । अदेविष्यत् ॥

2505. The affix श्यन् comes after a root of the Divâdi class when a sârvadhâtuka affix denoting the agent follows.

This debars शप्. The servile न of श्यन् is for the sake of accent (VI. 1. 197), showing that the *udâtta* accent falls on the radical verb and not on the affix; and the indicatory श makes the affix sârvadhâtuka, but as the affix is non पित् it does not cause guṇa of the vowel of the root (I. 2. 4. s. 2231). It is conjugated as दिव्+श्यन्+तिप्=दीव्+य+ति ॥ The इ is lengthened by VII. 2. 77. s. 354. Thus we have दीव्यति ॥

1. √div. 1. to play, sport; 2. to emulate or desire victory; 3. to sell, to deal in; 4. to shine; 5. to praise; 6. to be glad; rejoice; 7. to be mad or drunk; 8. *to be sleepy*; 9. *to wish for*; 10. *to go*.

Pre. दीव्यति । दीव्यतः । दीव्यन्ति । दीव्यसि । दीव्यामि । Per. दिदेव । दिदिवतुः । दिदिवुः । दिदेविथ । दिदिविव । दिदिविम । I Fut. देविता । II Fut. देविष्यति । Impera. दीव्यतु । दीव्यताम् । दीव्य (VI. 4. 105 s. 2202) दीव्यानि । Imper. अदीव्यत् । अदीव्यताम् । अदीव्य । अदीव्यम् । Poten. दीव्येत् । दीव्येताम् । दीव्येयुः । दीव्येः । दीव्येयम् । Bene. दीव्यात् । दीव्यास्ताम् । Aor. अदेवीत् । अदेविष्टाम् । अदेवीः । अदेविषम् । Con. अदेविष्यत् । Pass. दीव्यते । Caus. देवयति । Aor. अदीदिवत् । Desid. दुद्यूषति । दिदेविषति । Inten. देदीव्यते । No yaṅluk. Ger. देवित्वा or द्यूत्वा । Noun :—देव. ॥

षिवु २ तन्तुसंताने । परिषीव्यति । परिषिषेव । न्यषेवीत-न्यसेवीत्

•

2 √shivu to sew, darn, stitch together

The स is changed to ष when preceded by the upsargas परि नि or वि (VIII 3 70 2275)

Pre सीव्यति। *Per* सिषेव। *I Fut* सेविता। *II Fut* सेविष्यति। *Impera* सीव्यतु। *Imper* असीव्यत् (with परि we have पर्यषीव्यत् or पर्यसीव्यत् by VIII 3 71 s 2293) *Poten* सीव्येत्। सीव्येताम्। *Bene* सीव्यात्। *Aor* असेवीत्। *Condi* असेविष्यत्। *Caus* सेवयति। *Aor* असीषिवत्। *Desid* सिस्यूषति। सिसेविषति। *Inten* सेषीव्यते। *Past Parti Pass* स्यूत। *Active* स्यूतवान्। *Ger* सेवित्वा। स्यूत्वा। *Nouns* —सेवन सीवन सूत, सूत्रम्॥

स्रिवु ३ गतिशोषणयोः॥

3 √srivu 1 to go, 2 to become dry

Pre स्रीव्यति। *Per* सिस्रेव। *I Fut.* स्रेविता। *II Fut* स्रेविष्यति। *Impera* स्रीव्यतु। *Imper* अस्रीव्यत्। *Poten* स्रीव्येत्। *Bene* स्रीव्यात्। *Aor* अस्रेवीत् *Condi* अस्रेविष्यत्। *Desid* सिस्रेविषति। सुस्रूषति। *Inten.* सेस्रीव्यते। *Yanluk* s सेस्रोति, d सस्रूतः pl सेस्रिवति, 2 s सस्रोषि 1 s सस्रोमि d सस्रीवः, pl. सेस्रूमः। *Past Parti Pass* स्रूत। *Active* स्रूतवान्। *Ger* स्रेवित्वा। स्रूत्वा। *Nouns* —स्रुति। स्रू। स्रुवौ॥

ष्ठिवु ४ निरसने। केचिदिहेमं न पठन्ति॥

4 √shthivu, to spit, eject saliva from the mouth, to sputter Atreya reads this root here Others do not

Pre ष्ठीव्यति। *Per*, तिष्ठेव। *I Fut* ष्ठेविता। *II Fut* ष्ठेविष्यति। *Impera* ष्ठीव्यतु। *Imper* अष्ठीव्यत्। *Poten* ष्ठीव्येत्। *Bene* ष्ठीव्यात्। *Aor* अष्ठेवीत्। *Con* अष्ठेविष्यत्॥

ष्णुसु ५ अदने। 'आदाने' इत्येके। 'अदर्शने' इत्यपरे। सुष्णोस।

ष्णसु ५ (क) निरसने। स्नस्यति। सस्नास॥

5 √shnusu, 1 to take, 2 accept, 3 to disappear, become invisible *Some give it the sense of taking to accept Others of अदर्शन* or disappearance

Pre स्नुस्यति। *Per* सुष्णोस। सुष्णुसतुः। सुष्णोसिथ। सुष्णुसुः। सुष्णोस। सुष्णुसिव। *I Fut* स्नोसिता। *II Fut* स्नोसिष्यति। *Impera* स्नुस्यतु। *Imper.* अस्नुस्यत्। अस्नुस्य। *Pot* स्नुस्येत्। *Bene* स्नुस्यात्। *Aor* अस्नोसीत्। अस्नोसिषाम्। अस्नोसीः। अस्नोसिष्ट। *Con* अस्नोसिष्यत्। *Caus* स्नोसयति *Aor* असुष्णुसत्। *Desid* सुस्नुसिषति। सुस्नोसिषति। *Inten* सोष्णुस्यते। *yanluk* सोष्णुसीति। सोष्णोसिथ। D सोष्णुसः। *Ger* स्नुसित्वा। स्नोसित्वा। *Noun*, स्नुषा॥

5 (a) √shnasu, to spit

Pre स्नस्यति। *Per* सस्नास॥

क्नसु ६ ह्वरणदीप्त्योः। ह्वरणं कौटिल्यम्। चक्नास॥

6 √knasu, 1 to be crooked, 2 to shine Hvaran here means crookedness

Pro क्नस्यति । Per चक्नास । I Fut क्नसिता । II Fut क्नसिष्यति । Impera क्नस्यतु । Imper अक्नस्यत् । Pot. क्नस्येत् । Bene क्नस्यात् । Aorist अक्नासीत or अक्नसीत । Condl अक्नसिष्यत् । Causa क्नासयति । Aor अचिक्नसत् । Desid चिक्नसिषति । Inten चाक्नस्यते । Yanluk चाक्नस्ति । Past Parti Pass. क्नस्त । Active क्नस्तवान् । Ger. क्नसित्वा । क्नस्त्वा । Nouns क्नसन ॥

व्युष ७ दाहे । वुव्योष ॥

7 √vyush (pyushu), to burn The root begins with a dento labial व v, and ends with a palatal sibilant श sh It is read further on in the Pushadi subdivision also So the aorist is formed by अङ् । Some read this root as byus । ब्युस ॥

Pre. व्युष्यति । Per वुव्योष । वुव्युषिव । वुव्युषिव । I Fut व्योषिता । II Fut व्योषिष्यति । Impera व्युष्यतु । Imper अव्युष्यत् । Potan व्युष्येत् । Bene व्युष्यात् । Aor अव्योषीत् । अव्योषिष्टाम् । Condl अव्योषिष्यत् । Causa व्योषयति । Aor अवुव्युषत् । Desid वुव्युषिषति । वुव्योषिषति । Inten वोव्युष्यते । Yanluk वोव्युषीति । वोव्योष्टि । Ger व्युषित्वा । व्योषित्वा ॥

प्लुष ८ च ।

8 √plush cha Plush also means to burn

Pro प्लुष्यति । Per पुप्लोष । I. Fut प्लोषिता ॥

नृती ९ गात्र विक्षेपे । नृत्यति । ननर्त ॥

9 √nriti, to dance move about Thus the present is नृत्यति । The Perfect is ननर्त । In the Future, the इट् is optionally added by the following

√२५०६ । सेऽसिचि कृतचृतच्छृदतृदनृत । ७ । २ । ५७ ।

एभ्य परस्य सिज्भिन्नस्य सादेरार्धधातुकस्य इड् वा स्यात् । नर्तिष्यति । नर्त्स्यति । नृत्येत् । नृत्यात् । अनर्तीत् ॥

2506. An ârdhadhâtuka affix beginning with a स् (except सिच् the characteristic of the s Aorist) may optionally take the augment इट् after the verbs कृत्, (Tud 141, Rudh 11) चृत्, (Tud. 35) छृद् (Rudh 8) तृद् (Tud 9, and नृत् (Div. 9)

Pre नृत्यति । Per ननर्त । ननृततु । ननर्तिथ । ननृतिव । I Fut नर्तिता । II Fut नर्तिष्यति or नर्त्स्यति । Impera नृत्यतु । Imper अनृत्यत् । Pot नृत्येत् । Bene नृत्यात् । Aorist अनर्तीत् । अनर्तिष्टाम् । Condl अनर्तिष्यत् । अनर्त्स्यत् । Caus. नर्तयति, नर्तयते । Aor अनीनृतत् । अननर्तत् । Desid निनर्तिषति । निनृत्सति । Inten नरीनृत्यते । Yanluk. नर्नर्ति । नरिनर्ति । नरीनर्ति । Past Parti Pass. नृत्त । Act. नृत्तवान् । Adj नर्तितव्यम् । नर्तनीय । नर्त्यम् । Noun नर्तक ॥

त्रसी १० उद्वेगे । वाभ्राश (२३२१) इति श्यन्वा । त्रस्यति त्रसति । त्रेसतु -तत्रसतु ॥

10 √trasi to fear, tremble, quake This root optionally takes the vikarana syn in Sec 2321

Pre त्रस्यति or त्रसति । Per तत्रास । तत्रसतु or त्रेसतु । तत्रसिथ । I Fut त्रसिता । II Fut त्रसिष्यति । Impera त्रस्यतु or त्रसतु । Imper अत्रस्यत् or अत्रसत् । Poten त्रस्येत् or त्रसेत् । Bene त्रस्यात् । Aorist अत्रासीत् or अत्रसीत् । Condi अत्रसिष्यत् । Causa त्रासयति । Aor अतित्रसत् । Desid तित्रसिषति । Inten तात्रस्यते । Yanluk तात्रस्ति । तात्रसीति । Past Parti Pass त्रस्त । Act त्रस्तवान् । Nouns —त्रस्नु । त्रास । तरसापत्रस्त ॥

कुथ ११ पूतीभावे । पूतीभावो दौर्गन्ध्यम् ॥

11 √kutha to stink, become putrid foul The word पूतीभाव means bad smell.

Pre कुथ्यति । Per चुकोथ । चुकोथिथ । I Fut कोथिता । II Fut कोथिष्यति । Impera कुथ्यतु । Imper अकुथ्यत् । Poten कुथ्येत् । Bene कुथ्यात् । Aor अकोथीत् । Pass कुथ्यते । Causa कोथयति । Aor अचूकुथत् । Desid चुकुथिषति or चुकोथिषति । (I 2 6 s 2617) Inten चोकुथ्यते । Yanluk चोकोत्ति । Ger कोथित्वा । (I 2 23 s 3324) Nouns कुथ । प्रकुथित ॥

पुथ १२ हिंसायाम् ॥

12 √putha to injure hurt It is conjugated like the last Compare the √putha of the Bhuadi No 45

Pre पुथ्यति ॥

गुध १३ परिवेष्टने ॥

13 √gudha to wrap up cover, envelop This root ends in ध (dh) and not थ (th)

Pre गुध्यति । Ger गुधित्वा । Nouns गोधा । गोधिका । गौधेर । गौधार । गोधूम । गौधव ॥

क्षिप १४ प्रेरणे । क्षिप्यति । क्षेप्ता ॥

14 √ksupa to send

Pre क्षिप्यति । Per. चिक्षेप I Fut क्षिप्ता or क्षेप्ता । (The first form is given in the Madhaviya) II Fut क्षेप्स्यति । Impera क्षिप्यतु । Imper. अक्षिप्यत् । Poten क्षिप्येत् । Bene क्षिप्यात् । Aor अक्षैप्सीत् । अक्षैप्ताम् । Condi अक्षेप्स्यत् । Caus क्षेपयति । क्षिपयति । Aorist अचिक्षिपत् । Desid चिक्षिप्सति । Inten चेक्षिप्यते । Yanluk चेक्षप्ति । Past Parti Pass क्षिप्त । Ger क्षिप्त्वा । Nouns क्षिपक । क्षिप्नु । क्षिप्रम् । क्षिपा ॥

पुष्प १५ विकसने । पुष्यति । पुपुष्प ॥

15 √pushpa to blossom

Pre पुष्यति॥ Per पुपुष्प । पुपुष्पिथ । पुपुष्पिम । I Fut पुष्पिता । II Fut पुष्पिष्यति । Impera पुष्यतु । Imper अपुष्यत् । Pot पुष्येत् । Bene पुष्यात् । Aor अपुष्पीत् । Caus पुष्पयति Aor अपुपुष्पत् । Desid पुपुष्पिषति । Inten पोपुष्यते । Yanluk पोपुष्पति । Nouns पुष्पम् । पुष्पकम् ॥

तिम १६ ष्टिम १७ ष्टीम १७ (क) आर्द्रीभावे । तिम्यति-स्तिम्यति-स्तीम्यति ॥

16 √tima 17 √shtima √shtima to become wet Some read here a fourth root तीम ॥

Pre तिम्यति । स्तिम्यति । स्तीम्यति । तीम्यति । Per तितेम । तितेमिथ । I Fut तेमिता । II Fut तमिष्यति । Impera तिम्यतु । Imper अतिम्यत । Pot तिम्येत । Bene तिम्यात् । Aor अतमीत् । Caus तेमयति । Aor अतीतिमत् । Desid तितिमिषति । तितेमिषति । Inten तेतिम्यते । Yanluk तेतेमिति । Nouns तिमि । तिमिरम् ॥

व्रीड १८ चोदने लज्जायां च । व्रीड्यति ॥

18 √vrida to throw cast send forth to be ashamed feel shame

Pre व्रीड्यति । Per विव्रीड । विव्रीडिथ । विव्रीडिम । I Fut व्रीडिता । II Fut व्रीडिष्यति । Impera व्रीड्यतु । Imper अव्रीड्यत । Pot व्रीड्येत् । Bene व्रीड्यात् । Aorist अव्रीडीत् । Condi अव्रीडिष्यत् । Causa व्रीडयति । Aor अविव्रीडत् । Desid विव्रीडिषति । Inten वव्रीड्यते । yan luk ववाडि । Past Parti Pass व्रीडित । Ger व्रीडित्वा । Noun व्रीडा ॥

इष १९ गतौ । इष्यति ॥

19 √isha, to go Isha to wish is Tudadi Isha to repeat is Kryadi

Pre इष्यति । Per इयेष । ईषतु । इयषिथ । ईषिम । I Fut एषिता । प्रेषिता । (VI 1 94 - 78) II Fut एषिष्यति । Impera इष्यतु । इष्य । इष्यथि । Imper ऐष्यत् । Pot इष्येत् । Bene इष्यात् । Aorist ऐषीत् । Caus एषयति Aor ऐषिषत् । Desid एषिषिषति । Past Pass एषित । Ger एषित्वा । Nouns मैष । मैष्य । अन्वेषणा । पर्येषणा । पराड् । एषणी । इषीका । इषीकतूलम् । इष्वचितम् ॥

षह २० षुह २१ चक्यर्थे । चक्यर्थस्तृप्ति । सह्यति । सुह्यति ॥

20 √shaha 21 √shuha to satisfy, to be pleased Madhava does not approve the reading of सह here The word चक्यर्थ here means 'satisfaction'

Pre संहते ॥

Pre सुह्यति। Per सुषोह। I Fut सोहिता। II Fut सोहिष्यति। Impera. सुह्यतु। Imper असुह्यत्। Pot सुह्येत्। Bene सुह्यात्। Aorist असाहीत्। Caus सोहयति। Aor असूषुहत्। Desid सुसुहिषति। सुसाहिषति। Inten सोषुह्यते। Yanluk सोषुहाति। सोषोढि। Past Parti. Pass सुहितः। Ger सुहित्वा। साहित्वा॥

जॄष् २२ झॄष् २३ वयोहानौ। जीर्यति। जजरतुः-जेरतुः। जरिता-जरीता। जीर्येत्। जीर्यात्। ज्वस्तम्भु (२२९१) इत्यङ्वा। ऋदृशोऽङि गुणः (२४०६)। अजरत्-अजारीत्। अजारिष्टाम्। झीर्यति। जझरतुः। अझारीत्॥

22 √jrish 23 √jhrish to become old to wither

The aorist is formed optionally by अङ् (s 2291) and the ऋ is gunated by s 2406 The ष is indicatory for the purposes of मित operations in the causative

Pre जीर्यति। जीयत। जॄ+श्यन्+ति=जिर्+य+ति VII 1 100 s 2390 =जीर्यति। VIII 2 77 s 354) Per जजार। जजरतुः or जेरतुः। जजरुः or जेरुः। जजरिथ or जरिथ। जजरथुः or जरथुः। जजर or जर। जजार or जजर। जजरिव or जेरिव। I Fut जरिता or जरीता। (VII 2 38 s 2391) II Fut जरिष्यति or जरीष्यति। Impera जीर्यतु। Imper अजीर्यत्। Poten जीर्येत्। Bene जीर्यात्। Aor. अजारीत् or अजरत्। अजारिष्टाम् or अजरताम्। Causa जरयति। Aor. अजीजरत्। Desid जिजरिषति। जिजरिषति। जिजरीषति। Inten जजार्यते। Pre Parti Parasmai जीर्यन्। Nouns —जीर्यन्ती। जरन्। जरती। युवजरती। जरद्गव। अजर्यम्। जरा। अतिजरासि अनुजीर्य। जार। जरन्त॥

23 √jhrish to become old

Pre झीर्यति। Per जझार। जझरतुः or झेरतुः। जझरुः or झेरुः। Aor अझारीत्।

षूङ् २४ प्राणिप्रसवे। सूयते। सुषुवे। स्वरतिसूति-(२२७९) इति विकल्पं बाधित्वा श्र्युकः किति (२३८१) इति निषेधे प्राप्ते क्रादिनियमान्नित्यमिट्। सुषुविषे। सुषुविवहे। सोता-सविता॥

24 √shun to beget to give birth

In the perfect the इट augment is compulsory For the prohibition of VII 2 11 s 2381 though it debars the option of VII 2 44 s 2279, yet is in its turn set aside by the restriction of VII 2 13 s 2293

Pre सूयते। सूयेते। सूयन्ते। सूये। सूयावहे। Per. सुषुवे। सुषुविषे। सुषुविवहे। I Fut सोता or सविता। (VII 2 44 s 2279) II Fut सविष्यते or सोष्यते। Impera सूयताम्। सूयेताम्। सूयस्व। सूयै। Imper असूयत। असूयेताम्। असूयथाः। असूये। असूयावहि। Poten सूयेत। सूयेयाताम्। सूयेथाः। सूयेय। सूयेवहि। Bene सोषीष्ट or सविषीष्ट। सोषीयास्ताम् or सविषीयास्ताम्। Aor असोष्ट or असविष्ट। असोषाताम्। असोष्ठाः। असोषि। Past Parti Pass सून। Active सूनवान् Ger सूत्वा॥

भवति) ॥ So that these verbs *should be understood as if they were enunciated with an* आ so that all rules of affixes relating to आ will apply to them Thus प्रमाता, प्रमातव्यम्, प्रमातुम् प्रमाय, निमाता, निमातुम्, निमातव्यम्, निमाय, उपदाता, उपदातव्यम् उपदातुम् उपदाय ॥ The substitution of आ being understood to have taken place in the very उपदेश (in the dhâtupâtha) of these roots, the *affixes relating to roots ending in* इ *or* ई *do not apply to these at all. Thus* उपदायो वर्तते ईषदुपदानं, formed by घञ् and युच् by taking दी=दा and adding these affixes (III 3 128 and III 3 18) and *not the affixes* अच् (III 3 56) and खल् (III 3 126)

Thus दी+ता=दे+ता (This would have been in the ordinary way) But here *ए is to be replaced by* आ, *or, rather no occasion should be given to* convert ई to ए, but change the ई at once to आ । Thus we get दाता ॥

26 √dîn to waste, decay diminish

Pre दीयते । दीयेते । Per दिदीये । दिदीयाते । दिदीयिरे । दिदीयिषे । दिदीयिद्वे । दिदीये । दिदीयिवहे । I Fut. दाता । II Fut दास्यते । Impera दीयताम् । दीयेताम् । दीयस्व । दीयै । Imper अदीयत । अदीयेताम् । अदीयथा । अदीये । Pot. दीयेत । दीयथा । दीयेय । Bene दासीष्ट । Aorist अदास्त । अदासाताम् । अदास्था । अदासि । Condi. अदास्यत । Caus दापयति । Desid दिदीषते । दिदासते । Inten देदीयते । yanluk. देदेति । D देदीत । Pl देयति । Past Parti. Pass. दीन । Active दीनवान् । Ger. दीत्वा ॥

डीङ् २७ विहायसा गतौ । डीयते ॥

27 √dîn, to fly, *pass through the air*

Pre डीयते । Per डिड्ये । डिड्यिषे । I Fut डयिता । II Fut. डयिष्यते । Impera डीयताम् । Imper अडीयत । Poten डीयेत । Bene डयिषीष्ट । Aor अडयिष्ट । Causa डाययते । Aor अडीडयत् । Desid डिडयिषते । Inten डेडीयते । Yanluk डेडेति । Past Parti Pass. डीन । Active डीनवान् । Ger डयित्वा ॥

धीङ् २८ आधारे । धीयते । दिध्ये । धेता ॥

28 √dhîn, *to hold, contain, to disregard, disrespect*

Pre धीयते । Per दिध्ये । I Fut. धेता । II Fut धेष्यते । Impera, धीयताम् । Imper अधीयत । Poten धीयेत । Bene धेषीष्ट । Aorist अधेष्ट । Desid. दिधीषते । Past Parti Pass धीन । Active धीनवान् । Ger. धीत्वा ॥

मीङ् २९ हिंसायाम् । हिंसात्र प्राणवियोगः । मीयते ॥

29 √mîn *to hurt, kill, injure; die, perish It is conjugated like* √dhîn Hinsâ here means the giving up of life

Pre मीयते । Per मिम्ये । I Fut. मेता । II Fut. मेष्यते । Impera मीयताम् । Imper अमीयत । Poten मीयेत । Bene मेषीष्ट । Aor. अमेष्ट ॥

रीङ् ३० श्रवणे । रीयते ॥

30 √riṅ, to trickle, drip, distil, ooze, flow.

Pre. रीयते । Per. रिर्ये । रिर्यिषे । I Fut. रेता । II Fut. रेष्यते । Impera. रीयताम् । Imper. अरीयत । Poten. रीयेत । Bene. रेषीष्ट । Aor. अरेष्ट । Caus. रेवयते । Aor अरीरिपत् । Desi. रिरीषते । Past. Parti. Pass. रीणः । Active रीणवान् । Ger रीत्वा । Nouns:-अरीणम् । रीतिः । रतः ॥

लीङ् ३१ श्लेषणे ॥

31. √liṅ, to stick or adhere firmly to, cling to. In the case of this root the ई is optionally changed to आ by the following.

२५०९ । विभाषा लीयतेः । ६ । १ । ५१ ।

लीयतेरिति यका निर्देशो न तु श्यन. । लीलोङोरात्वं वा स्यादेज्विषये ल्यपि च । लेता-लाता । लेष्यते । लास्यते । 'एज्विषये' किम् । लीयते । लिल्ये ॥

2509. There is optionally the substitution of आ for the final of ली 'to adhere', in the very dhâtupâtha, when the affix ल्यप् follows or such an affix as would have demanded the substitution of the root vowel to a diphthong.

The līyateḥ in sûtra is conjugated with यक् and not with śyan, and therefore it includes the lī of Divâdi and Kryâdi both.

The final of ली will take guṇa substitution before शित् affixes, and will become ले, this incipient diphthong ए is changed to आ by this rule. The same is the case with all the roots subsequently taught, thus खिद् will be खेद्, and then ए changed to आ गुर्=गोर् and ओ changed to आ &c. Therefore we have employed the anuvritti of एच् 'diphthong' in all sûtras. The words ल्यपि and आदेच उपदेश are understood here. The roots ली belonging to Divâdi and Kriyâdi are both included here Thus विलाता, विलातुम्, विलास्यम्, विलाय । Why do we say "before an affix which would have changed the ई to ए or ऐ?" Observe लीयते, लिल्ये । The श्यन् causes no change, and ए causes यण् change by s 272 ; therefore before these affixes there is not आ substitution.

Pre. लीयते । Per. लिल्ये । लिल्यिषे । I Fut. लाता, लेता । II Fut. लास्यते, लेष्यते । Impera. लीयताम्, लीयस्व, लीयै । Imper. अलीयत । Poten. लीयेत । Bene. लासीष्ट, लेषीष्ट । Aor. अलास्त or अलेष्ट । Condi. अलास्यत or अलेष्यत । Causa. विलालयति । विलापयति । विलीनयति । विलाययति । Aor. अलीलपत । Desid. लिलीषते । Inten. लेलीयते । Yanluk. लेलेति ॥

मीङ् ३२ वृणोत्यर्थे । मीयते । विव्रिये ।

32 √vrin to choose select This root is found in the Kryadi class also

Pre. मीयते । Per विव्रिये । I Fut मेता । Parti Pass मीय । Act मीयवान् ॥

२५०९ । क । स्वादय ओदित । (गणसूत्र) ॥

सत् फल तु निष्ठान्तम् ॥

2509 A The roots सू and the rest are to be considered as if they had an indicatory ओ ॥

The roots beginning with षूङ (No IV 21) an ending with this root मीङ are ओदित् । The result is that the Past participles are formed by न instead of त (*See VIII 2 45 s 3019*) *We have given examples under each root* already

पीङ् ३३ पाने । पीयते ॥

33 √pin *to drink*

Pre पीयते । Per पिप्ये । Causa पाययति । This is always Parasmaipadi (I 3 87 s 2753) पाययते is from the Bhuadi पिबति (I 3 89 s 2 53) Past Parti Pass पीत । Active पीतवान् । Ger पीत्वा आपीय । while the form आपाय is from *the Bhuadi root pibati*

माङ् ३४ माने । मायते । ममे ॥

34 √mân to measure Compare Adâdi मा माने No 53 and Juhoty di No 6 The root मङ् परिदाने (I 1010) of the Bhuadi also assumes the form मा । The sutra VI 4 66 s 2462 applies to all these मा s

Pre मायते । Per ममे । I Fut माता । II Fut मास्यते । Impera मायताम् । Imper अमायत । Poten मायेत । Bene मासीष्ट । Aor अमास्त ॥

ईङ् ३५ गतौ । ईयते । अया चक्रे ॥

35 √in to go Compare अयति of the Bhuâdi No 312 (a) and एति of the Adâdi No 36

Pre ईयते । Per अयाचक्रे । I Fut एता । II Fut एष्यते । Impera ईयताम् । Imper ऐयत । Poten ईयेत । Bene एषीष्ट । *Aor* ऐष्ट । *Causa* आययते । Aor आयियत । Desid इयिषते । Ger इत्य प्रतीय with prep

प्रीङ् ३६ प्रीतौ । सकर्मक । प्रीयते । पिप्रिये ॥

36 √prin to be satisfied or pleased It is a Transitive verb

Pre प्रीयते । Per पिप्रिये । Causa प्राययते ॥

अथ परस्मैपदिनश्चत्वारः ।

Now the following four roots are Parasmaipadis.

शो ३७ तनूकरणे ॥

37. √शो to attenuate. In conjugating this root, the vowel ओ is elided by the following sûtra :

✓२५१० । ओतः श्यनि । ७ । ३ । ७१ ।

लोपः स्यादिति । श्यति । श्यतः । श्यन्ति । शशौ । शशतुः । शाता । शास्यति । 'विभाषा घ्राधेट्-' (२३७६) इति सिचो वा लुक् । लुगभावे 'यमरम-' (२३७७) इतीट्सकौ । अशात् । अशाताम् । अशुः । अशासीत् । अशासिषाम् ॥

2510. A stem ending in ओ loses its final before the characteristic श्यन् ॥

NOTE :— As निश्यति from शो, अवच्छ्यति from छो, अवद्यति from दो, and अवस्यति from सो ॥ The त् in ओत् is for the sake of euphony or ease of pronunciation.

According to Padamanjari, the sûtra should have been ओत् शिति, and thereby there would be the saving of half a mâtrâ, and also there would be no necessity of repeating the word शिति in VII. 3. 75.

37. √śo, to sharpen, to make thin, attenuate. The सिच् is elided optionally by s. 2376. When it is not elided, in that alternative, we have इट् and सक् augments by s. 2377.

Pre. श्यति । श्यतः । श्यन्ति । श्यसि । श्यथः । श्यथ । श्यामि । श्यावः । श्यामः । Per. शशौ । शशतुः । शशिथ or शशाथ । शशुः । शशिव । I Fut. शाता । II Fut. शास्यति । Impera. श्यतु । श्यतात् । श्यताम् । श्यन्तु । श्यानि । Imper. अश्यत् । अश्यः । अश्यम् । Poten. श्येत् । श्येताम् । श्येयुः । श्येः । श्येयम् । Bene. शायात् । शायास्ताम् । Aor. अशात्, अशासीत् । अशाताम्, अशासिष्टाम् । अशुः । अशाः । Causa. शाययति । Desid. शिशासति । Inten. शाशायते । Yanluk. शाशाति । Past Parti. Pass. शातं, शितं । Act. शातवान्, शितवान् । Ger. शात्वा or शित्वा । Noun :-शायः ॥

छो ३८ छेदने । छ्यति ॥

38. √chho, to cut, mow, reap. It is conjugated like शो ॥

Pre. छ्यति । Per. चच्छौ । चच्छतुः । I Fut. छाता । II Fut. छास्यति । Impera. छ्यतु । Imper. अच्छ्यत् । Poten. छ्येत् । Bene. छायात् । Aor. अच्छात् or अच्छासीत् । Noun :-छाया ॥

षो ३९ अन्तकर्मणि । स्यति । ससौ । अभिष्यति । अभ्यष्यत् । अभिससौ ॥

39 √sho, to finish, complete, bring to an end It is conjugated like शो ॥

Pre स्यति। Per. ससौ। I Fut साता। II Fut सास्यति। Impera. स्यतु। Imper अस्यत्। Poten स्येत्। Bene सेयात् (and not सायात्, because of VI 4 67 s 2374) Aor असात् or असासीत्। Past Parti. Pass सित। Active सितवान्। Ger सित्वा, अवसाय॥ Nouns —साय। सायतन॥

दो ४० अवखण्डने। द्यति। ददौ। प्रणिदाता। देयात्। अदात्॥

40 √do, to cut, divide, mow, reap It is conjugated like शो॥

Pre द्यति। प्रणिद्यति because it is a ghu root VIII 4. 17 s 2285 Per. ददौ। I Fut दाता। II Fut दास्यति। Impera द्यतु। Imper. अद्यत्। Poten. द्येत्। Bene देयात् and not दायात् VI 4 67 s 2374 Aor अदात्। Causa दापयति। Desid दित्सति। Inten देदीयते। Past Parti Pass दित। Act दितवान्। Ger दित्वा, अवदाय॥

अथात्मनेपदिन पञ्चदश।

Now the following fifteen roots are Atmanepadi

जनी ४१ प्रादुर्भावे॥

41 √janī to be born Before the affix śyan the जन is changed to जा by the following sūtra

२५११। ज्ञाजनोर्जा। ७। ३। ७९॥

अनयोर्जादेश स्याच्छिति। जायते। जज्ञे। जज्ञाते। जज्ञिरे। जनिता। जनिष्यते। 'दीपजन—' (२३२८) इति वा चिण्॥

2511 Before a शित् affix, जा is substituted for ज्ञा and जन्॥

NOTE —As जानाति and जायते॥ The जन् here belongs to Divādi class, meaning 'to be produced', and not जन् of the Juhotyādi class Why जा (long) and not ज, for this ज would assume the form जा by VII 3 101? This long आ of जा indicates the existence of the maxim given above in VII. 3 78 s 2360, and had ज been the substitute, VII 3. 101 s 2170 could not have lengthened it

In forming the Aorist, there is optionally चिण् by s 2328 When चिन् is added the following applies

२५१२। जनिवध्योश्च। ७। ३। ३५॥

अनयोरुपधाया वृद्धिर्न स्याच्चिणि ञ्णिति कृति च। अजनि-अजनिष्ट॥

2512. The Vriddhi is not substituted for the vowels of जन् and वध् before the Aorist sign चिण् and the krit affixes with an indicatory ञ् and ण्॥

As अजनि and अजनि with चिण्, and जनकः and वधकः (with वुञ्), प्रजनः, वधः ॥ This rule refers to the separate and the distinct root वध and not the substitute of हन् ॥ This we see in the line मधुकश्चेत्रियेत वधकोऽपि न रियते ॥ The form from हन् will be घातकः ॥ Moreover the substitute वध ends with अ i.e., it is of two syllables 'vadha', and as such it also does not admit Vriddhi. (See II. 4. 42). The prohibition refers to चिण् and krit-affixes, therefore not here, as जजान गर्भं महिमानमिन्द्रम् ॥

41./jani, to be born or produced; to rise.

Pre. जायते । Per. जज्ञे । जज्ञाते । जज्ञिषे । जज्ञिरे । I Fut. जनिता । II Fut. जनिष्यते । Impera. जायताम् । जायस्व । जायै । Imper. अजायत । Poten. जायेत । Bene. जनिषीष्ट । Aor. अजनि or अजनिष्ट । अजनिषाताम् । Causa. जनयति । Aor. अजीजनत् । अजानि । Desid. जिजनिषते । Inten. जाजायते । जंजन्यते । Yanluk. जंजनीति । जजन्ति । Nouns :—अनुजाता । जनु । जनि । जन्म । जन्तुः । जन्यः । जान्यः । जन । जनता । द्विज । पंचजनीनम् । बीजम् ॥

दीपी ४२ दीप्तौ । दीप्यते । दिदीपे । अदीपि-अदीपिष्ट ॥

42./dipi, to shine, blaze.

Pre. दीप्यते । Per. दिदीपे । I Fut. दीपिता । II Fut. दीपिष्यते । Impera. दीप्यताम् । Imper. अदीप्यत । Poten. दीप्येत ।Bene. दीपिषीष्ट । Aor. अदीपि or अदीपिष्ट । Condi. अदीपिष्यत । Causa. दीपयते । Aor. अदीदिपत् । अदिदीपत् । Desid. दिदीपिषते । Inten. देदीप्यते । Yanluk. देदीप्ति । Past Parti. Pass. दीप्तः । Act. दीप्तवान् ॥ Nouns :—दीप्ति दीप्र दीप ॥

पूरी ४३ आप्यायने । पूर्यते । अपूरि-अपूरिष्ट ॥

43./pûri, to fill, satisfy, please. It is conjugted like the above.

Pre. पूर्यते । Per. पुपूरे । I Fut. पूरिता । II Fut. पूरिष्यते । Impera. पूर्यताम् । Imper. अपूर्यत । Poten. पूर्येत । Bene. पूरिषीष्ट । Aor. अपूरि or अपूरिष्ट । Past Parti. Pass. पूर्णः, पूरितः । Act. पूर्णवान्, पूरितवान् ॥ Noun :—पूरः ॥

तूरी ४४ गतित्वरणहिंसनयोः । तूर्यते । तुतूरे ॥

44./Tûri, 1. to go quickly, make haste; 2. to hurt, kill.

Pre. तूर्यते । Per. तुतूरे । I Fut. तूरिता । II Fut. तूरिष्यते । Impera. तूर्यताम् । Imper. अतूर्यत । Poten. तूर्येत । Bene. तूरिषीष्ट । Aor. अतूरिष्ट । Condi. अतूरिष्यत । Causa. तूरयते । Aor. अतुतूरत् । Desid. तुतूरिषते । Inten. तोतूर्यते । Yanluk. तोतूर्ति । Past Parti. Pass. तूर्णः । Act. तूर्णवान् ॥

धूरी ४५, गूरी ४६ हिंसागत्योः । धूर्यते । दुधूरे । गूर्यते । जुगूरे ॥

45./dhûri, 46./gûri, to go, to hurt, kill.

Pre. घूर्यते। Per दुघूरे। I Fut घूरिता। II Fut. घूरिष्यते। Impera घूर्यताम्। Imper अघूर्यत। Poten घूर्येत। Bene घूरिषीष्ट। Aor अघूरिष्ट। Past Parti Pass घूर्ण। Act घूर्णवान्॥

46 √gurı to hurt, to go

Pre गूर्यते। Per जुगूरे। I Fut गूरिता। II Fut गूरिष्यते। Impera गूर्यताम। Imper. अगूर्यत। Poten गूर्येत। Bene गूरिषीष्ट। Aor अगूरिष्ट। Condi अगूरिष्यत। Past Parti Pass गूर्ण। Act. गूर्णवान्॥

घूरी ४७, जूरी ४८ हिंसावयोहान्योः॥

47 √ghûrı 48 √jûrı to kill, hurt 2 to grow old

Pre घूर्यते। Per जुघूरे। I Fut घूरिता। II Fut घूरिष्यते। Impera घूर्यताम्। Imper अघूर्यत। Poten घूर्येत। Bene घूरिषीष्ट। Aor अघूरिष्ट। Condi अघूरिष्यत। Past Parti Pass घूर्ण। Act घूर्णवान्॥

48 √jûrı to hurt to grow old

Pre जूर्यते। Per जुजूरे। I Fut जूरिता। II Fut जूरिष्यते। Impera जूर्यताम्। Imper अजूर्यत। Poten जूर्येत। Bene जूरिषीष्ट। Aor अजूरिष्ट। Past Parti Pass जूर्ण। Act जूर्णवान्॥

शूरी ४९ हिंसास्तम्भनयोः॥

49 √śûrı 1 to injure hurt kill 2 to be firm

Pre शूर्यते। Per शुशूरे। I Fut शूरिता। II Fut शूरिष्यते। Impera शूर्यताम्। Imper अशूर्यत। Poten शूर्येत। Bene शूरिषीष्ट। Aor अशूरिष्ट। Past Parti Pass शूर्ण। Act शूर्णवान्॥

चूरी ५० दाहे॥

50 √chûrı to burn

Pre चूर्यते। Per चुचूरे। I Fut चूरिता। II Fut चूरिष्यते। Impera चूर्यताम्। Imper अचूर्यत। Poten चूर्येत। Bene चूरिषीष्ट। Aor अचूरिष्ट। Condi अचूरिष्यत। Past Parti Pass चूर्ण। Act चूर्णवान्॥

तप ५१ ऐश्वर्ये वा। अयं धातुरैश्वर्ये वा तङ्श्यनौ लभते। अन्यदा तु शब्विकरणः परस्मैपदीत्यर्थः। केचित्तु वाग्रहणं वृतुधातोरादावयवमिच्छन्ति। तप्यते। तप्ता। तप्स्यते। 'पत' इति व्यत्यासेन पाठान्तरम्। 'द्युतद्यामानियुत पत्यमान'॥

51 √tapa √pata to burn 2 or to be powerful This verb takes śyan and âtmanepada when it has the meaning of 'to be powerful or lord' Otherwise it belongs to the Bhuâdi class and is Parasmaipadi According

to some, the word वा of this sûtra is not to be read here, but that it is a portion or a member of the next sûtra वृतुवरणे and should be attached at the beginning there, as वावृतु वरणे। As ततो वावृत्यमाना सा रामशाला न्यविक्षत। The letters of तप are reversed, and we get the root पत also That is another reading as we find in the Nirukta —इरज्यति, पत्यते, क्षयति राजति these four have the meaning of lordliness and power' So also in Parakshudra 'धुत धामा नियुत पत्यमान।"

Pre तप्यते। Per तेपे। I Fut तप्ता। II Fut तप्स्यते। Impera तप्यताम्। Imper अतप्यत। Poten तप्येत। Bene तप्सीष्ट। Aor अतप्त। अतप्साताम्। Condi अतप्स्यत। Caus तापयति। Aor अतीतपत्। Desid तितप्सते। Inten तातप्यते। Yanluk तातप्ति। Past Parti Pass. तप्त। Act तप्तवान्। Ger. तप्त्वा। Noun—तपन॥

वृतु ५२ वरणे। वृत्यते। पक्षान्तरे। वावृत्यते। 'ततो वावृत्यमाना सा रामशालां न्यविक्षत' इति भट्टिः॥

52 √vrtu, to select, choose If the वा of the last sutra be really a portion of this, then the root is वावृतु and वृतु॥

Pre वृत्यते, वावृत्यते। See above Per ववृते। I Fut वर्तिता। II Fut. वर्तिष्यते। Impera वृत्यताम्। Imper अवृत्यत। Poten वृत्येत। Bene वर्तिषीष्ट। Aor अवर्तिष्ट अवर्तिषाताम्। Condi अवर्तिष्यत। Caus वर्तयति। Aorist अवी-वृतत्, अववर्तत्। Desid विवर्तिषते। Inten वरीवृत्यते। Yanluk वर्वर्तीति। Past Parti Pass वृत्त। Act. वृत्तवान्। Ger. वृत्वा। वर्तित्वा। Nouns -वृत्तम्॥

क्लिश ५३ क। उपतापे। क्लिश्यते। क्लेशिता॥

53 A√kliśa, to suffer pain

Pre क्लिश्यते। Per चिक्लिशे। I Fut क्लेशिता। II Fut. क्लेशिष्यते। Impera क्लिश्यताम्। Imper अक्लिश्यत। Poten क्लिश्येत। Bene क्लेशिषीष्ट। Aor अक्लिष्ट। Condi अक्लेशिष्यत। Causa क्लेशयते। Aor अचिक्लिशत्। Desid चिक्लिशिषते। चिक्लेशिषते। Inten चेक्लिश्यते। Yanluk चेक्लेष्टि। Past Parti Pass क्लेशित, क्लिष्ट। Active क्लेशितवान्, क्लिष्टवान्। Ger क्लिष्ट्वा, क्लेशित्वा॥

काश्रृ ५३ दीप्तौ। काश्यते॥

53 √kâsri, to shine

Pre. काश्यते। Per चकाशे। I Fut काशिता। II Fut काशिष्यते। Impera. काश्यताम्। Imper अकाश्यत। Poten काश्येत। Bene काशिषीष्ट। Aor अका शिष्ट॥

वाश्रृ ५४ शब्दे। वाश्यते। ववाशे॥

54 √vâsri, to sound, hum (as birds), roar, cry &c

Per. वारयते। Per. ववारे। I. Fut वारिता। II Fut. वारिष्यते। Impera वारयताम्। Imper अवारयत। Poten वारयेत। Bene वारिषीष्ट। Aor अवारिष्ट। Condi. अवारिष्यत। Causa वारयते। Aor. अववारत्। Desid. विवारिषते। Inten वावारयते। yanluk वावार्ति। Nouns :–वाश्र., वारिता॥

अथ पञ्च स्वरितेत.।

Now the following five roots are svaritet.

मृष ५५ तितिक्षायाम्। मृष्यति-मृष्यते। ममर्ष-ममृषे॥

55 √mrisha, to suffer, bear, endure, put up with.

Pre मृष्यते। P. मृष्यति। Per. ममृषे। P. ममर्ष। A ममृषिषे। I Fut. मर्षिता। II Fut मर्षिष्यते। P मर्षिष्यति। Impera मृष्यताम्। P. मृष्यतु। Imper. अमृष्यत। P. अमृष्यत्। Poten मृष्येत। P. मृष्येत्। Bene मर्षिषीष्ट। P. मृष्यात्। Aor. अमर्षिष्ट। P. अमर्षत्। Condi. अमर्षिष्यत। P. अमर्षिष्यत्। Causa मर्षयते। Aor. अममर्षत। अमीमर्षत्। Desid मिमर्षिषते। or ति। Inten मरीमृष्यते। Yanluk. मरीमृषीति। मर्मृषीति। मर्मर्ष्टि। मरिमर्ष्टि। मरीमर्ष्टि। Past Parti. Pass. मर्षित.। Act. मर्षितवान्। Noun :–दुर्मर्षण॥

शुचिर् ५६ पूतीभावे। पूतीभावः क्लेदः। शुच्यति-शुच्यते। शुशोच-शुशुचे। अशुचत्-अशोचीत्-अशोचिष्ट॥

56 √i śuchir, to bathe, per form ablutions. Pûtibhâva means bathing.

Pre. शुच्यते। P. शुच्यति। Per. शुशुचे। P. शुशोच। I Fut. शोचिता। II Fut शोचिष्यते। P. शोचिष्यति। Impera. शुच्यताम्। P. शुच्यतु। Imper अशुच्यत। P. अशुच्यत्। Poten. शुच्येत। P. शुच्येत्। Bene. शोचिषीष्ट। P. शुच्यात्। Aor. अशोचिष्ट। P. अशुचत् or अशोचीत्। Condi अशोचिष्यत। P. अशोचिष्यत्। P. अशोचिष्यत्। Causa शोचयते। Aor. अशूशुचत्। Desid शुशोचिषते। शुशुचिषते or ति। Inten शोशुच्यते Yanluk. शोशोक्ति। Past Parti. Pass शुक्त। Act. शुक्तवान्। Ger शुचित्वा। Nouns –शुक्ति।शुक्तिका॥

णह ५७ बन्धने। नह्यति-नह्यते। ननाह। ननह्-नेहिथ। नेहे। नद्धा। नत्स्यति। अनात्सीत्॥

57 √naha, to tie, bind This is anit

Pre नह्यते। प्रणह्यते। P. नह्यति। *Per* नेहे। P. ननाह। नेहतु। नेहुः। P. 2. s. ननद्ध। or नेहिथ। I Fut. नद्धा। [नह्+ता=नध्+ता (by VIII. 2 34. s. 440)=नध्+धा (VIII 2. 40 s 2280)] II Fut. नत्स्यते। P. नत्स्यति। Impera नह्यताम्। P. नह्यतु। Imper. अनह्यत। P. अनह्यत्। Pot. नह्येत। P. नह्येत्। Bened. नत्सीष्ट। Aorist अनद्ध। अनत्साताम्। P. अनात्सीत्। Causa नाहयते Aor. अनीनहत्। Desid निनत्सते or ति। Inten. नानह्यते yanluk. नानद्धि। Nouns:-उपानह्। उपानहत्। नाभि। पद्मनाभ॥

रञ्ज ५८ रागे । रज्यति-रज्यते ॥

58. √rañj, to be dyed or colored, redden. compare the Bhuādi root रञ्ज (No 1018) also.

Pro. रज्यते । P. रज्यति । The nasal is elided by VI. 4. 24. s. 115.

शप ५९ आक्रोशे । शप्यति । शप्यते ॥

59. √śapa, to curse. This is also conjugated in General Tenses like the Bhuadi root शप् (No 1049).

Pro. शप्यते P. शप्यति ।

अथैकादशानुदात्तेतः ।

Now the following eleven roots are anudāttet. They are aniṭ and ātmanepadi.

पद ६० गतौ । पद्यते । पेदे । पत्ता । पत्सीत-पत्सीष्ट ॥

60. √pada, *to go, move. The aorist singular is formed by* चिण् *under* the next sūtra.

२५१३ । चिण् ते पदः । ३ । १ । ६० ॥

पदश्च्लेश्चिण्स्यात्तशब्दे परे । अपादि । अपत्साताम् । अपत्सत ॥

2513. चिण् is the substitute of च्लि after the verb पद् to go, when the affix त follows.

The affix त here means the third person singular tense-affix of the Atmanepada; as अपादि 'he went'; but not so in the dual and plural; as अपत्साताम् they two went; अपत्सत they went; अट्+पद्+चिण्+त=अ+पाद्+इ=अपादि (the affix त being elided by VI. 4. 101).

Pre. पद्यते । Pre. पेदे । पेदिषे । I Fut. पत्ता । II Fut. पत्स्यते । Impera. पद्यताम् । Imper. अपद्यत । Pot. पद्येत । Bened. पत्सीष्ट । Aorist. अपादि । अपत्साताम् । अपत्सत । Causa. पादयते Aor. अपीपदत् । Desid पित्सते । Inten. पनीपद्यते yauluk, पनीपत्ति । Nouns:-उत्पदिष्णु । पदनः । पादगोलिकः । पादः । पदेनो । पादुका । पदम् । पदवी । पदा ॥

खिद ६१ दैन्ये । खिद्यते । चिखिदे । खेत्ता । अखित्त ॥

61. √khida, to suffer pain or misery.

Pre. खिद्यते । Per. चिखिदे । I Fut. खेत्ता । II Fut. खेत्स्यते । Impera. खिद्यताम् । Imper. अखिद्यत । Pot. खिद्येत । Bene खित्सीष्ट । Aorist. अखित्त । Causa. खेदयते Aor. अचीखिदत । Desid. चिखित्सते । Inten. चेखिद्यते Past. Parti Pass. खिन्न । Act. खिन्नवान् । Ger. खित्वा । Noun: खिदिरम् ।

विद ६२ सत्तायाम । विद्यते । वेत्ता ॥

62. √vida, to be, to exist.

Pre विद्यते । Per. विविदे । I Fut. वेत्ता । II Fut. वेत्स्यते । Impera. विद्यताम् । Imper. अविद्यत । Pot. विद्येत । Bene. वित्सीष्ट । Aorist. अवित्त ॥

बुध ६३ अवगमने । बुध्यते । बुबुधे । बोद्धा । भोत्स्यते । भुत्सीष्ट । अबोधि-अबुद्ध । अभुत्सातास् ॥

63 √budha, to know, understand, perceive.

Pre बुध्यते । Per. बुबुधे । I Fut बोद्धा । II Fut भोत्स्यते । VIII. 2 37. s. 326. Impera बुध्यताम् । Imper. अबुध्यत । Poten. बुध्येत । Bene. भुत्सीष्ट । Aor. अबोधि or अबुद्ध । अभुत्साताम् । Causa. बोधयति । Desid बुभुत्सते । Inten. बोबुध्यते । Yanluk. बोबोद्धि । Atmane बुबुधानः । Past Parti Pass. बुद्धः । Act. बुद्धवान् ॥

युध ६४ संप्रहारे । युध्यते । युयुधे । योद्धा । अयुद्ध । कथं 'युध्यति' इति युद्धमिच्छतीति क्यच् । '×अनुदात्तेत्त्वलक्षणमात्मनेपदमनित्यम्×' इति वा ॥

64 √yudha, to fight, struggle. It is conjugated like the last.

QUES :-How do you explain the form युध्यति which is Parasmaipadi ?

ANS :-It is either a denominative verb formed from the noun युधम् as युधमिच्छति=युध्यति with the affix क्यच् ; or the Atmanepada dependent on a root being anudāttet is not of universal validity. Therefore this root is Parasmaipadi also (See the explanation of this Paribhāshā under VIII. 2. 19 s. 2326).

Pre. युध्यते । Per. युयुधे । I Fut. योद्धा । II Fut. योत्स्यते । Impera. युध्यताम् । Imper. अयुध्यत । Poten. युध्येत । Bene युत्सीष्ट । Aor. अयुद्ध । अयुत्साताम् ॥

अनो रुध ६५ कामे । अनुरुध्यते ॥

65 √ano rudha, 'to desire.' The √rudh preceded by the preposition anu and meaning to desire, belongs to the Divādi class and is Ātmanepadi The √rudh itself belongs to the Rudhādi class.

अण ६६ प्राणने । अण्यते । आणे । अणिता । अन इति दन्त्यान्तोऽयमित्यन्ये ॥

66. √ana, √ana, to live, to breathe. Some read this root with a dental n (न)

Pre अय्यते । Per आये । I Fut अयिता । II Fut अयिष्यते । Impera अय्यताम् । Imper आय्यत । Pot अय्येत । Bene. अयिषीष्ट । Aorist. आयिष्ट । Causa. आययति Aor आयियत् as in माभवानयियत् । Desid. अयियिषते ॥

मन ६७ ज्ञाने । मन्यते । मेने । मन्ता ॥

67 √mana, to think, believe &c

Pre मन्यते । Per मेने । I Fut. मन्ता । II Fut. मंस्यते । Impera मन्यताम् । Imper. अमन्यत । Pot मन्येत । Bene मंसीष्ट । Aorist अमंस्त । अमंसाताम् ॥

युज ६८ समाधौ । समाधिश्चित्तवृत्तिनिरोध । अकर्मक । युज्यते । योक्ता ॥

68 √yuja, to concentrate the mind Samadhi here means the cessation of the modification of the thinking principle The root is intransitive

Pre युज्यते । Per युयुजे । I Fut योक्ता । II Fut योक्ष्यते । Impera युज्यताम् । Imper अयुज्यत । Poten युज्येत । Bene युक्षीष्ट । Aor अयुक्त । Nouns — प्रयुक् । योगी । योग ॥

सृज ६९ विसर्गे । अकर्मक । 'संसृज्यते सरसिजैररुणांशुभिन्नैः' । ससृजिषे । स्रष्टा । स्रक्ष्यते । 'लिङ्सिचौ–' (२३००) इति कित्त्वान्न गुणो नाप्यम् । सृक्षीष्ट । असृष्ट । असृक्षाताम् ॥

69 √srija to quit, abandon, leave It is also intransitive as in the verse छन्न रलथ हरति पुष्प मनोहराना, संसृज्यते सरसिजैररुणांशुभिन्नैः । There is no guna of the vowel in the Benedictive, owing to I 2 11 s 2300, nor is अम् added by VI 1 58 s 2405, because the affixes are कित् ॥

Pre सृज्यते । Per ससृजे ससृजिषे । I Fut स्रष्टा । II Fut स्रक्ष्यते । Impera सृज्यताम् । Imper असृज्यत । Poten. सृज्येत । Bene सृक्षीष्ट । Aor असृष्ट, असृक्षाताम् । Causa सर्जयते । Aor असीसृजत or अससर्जत । Desid सिसृक्षते । Inten सरीसृज्यते । Yanluk सरीसृष्टि ॥

लिश ७० अल्पीभावे । लिश्यते । लेष्टा । लेक्ष्यते । लिक्षीष्ट । अलिक्षत । अलिक्षाताम् ॥

70 √liśa, to become small decrease

Pre लिश्यते । Per. लिलिशे । I Fut लेष्टा । II Fut लेक्ष्यते । Impera, लिश्यताम् । Imper अलिश्यत । Poten लिश्येत । Bene लिक्षीष्ट । Aor अलिक्षत । अलिक्षाताम् । Causa. लेशयति । Aorist अलीलिशत् । Desid. लिलिक्षते । Inten लेलिश्यते । Yanluk लेलेष्टि । Noun —लिशा ॥

अथागणान्तात् परस्मैपदिन· ॥

राधः ७१ अकर्मकाद्वृद्धावेव ।

एवकारोऽभिन्नक्रमः । राधोऽकर्मकादेव श्यन् । उदाहरणमात्र वृद्धाविति । यन्मऽपराध्यति । द्रुह्यतीत्यर्थं । 'विराध्यन्तं क्षमेत कः' । द्रुह्यन्तमित्यर्थं । राध्यत्योदनः । सिध्यतीत्यर्थं । कृष्णाय राध्यति । दैवं पर्यालोचयतीत्यर्थ. । दैवस्य धात्वर्थेऽन्तर्भावाज्जीवत्यादिवदकर्मकत्वम् । रराध । रराधतुः । रराधिथ । 'राधो हिंसायाम्' (२५१२) इत्येत्वाभ्यासलोपाविह न । हिंसार्थस्य सकर्मकतया दैवादिकत्वायोगात् । राद्धा । रात्स्यति । अयं स्वादिश्चुरादिश्च ॥

Now up to the end of this class all the roots are Parasmaipadi.

71. √rādha, *to prosper.* This root takes श्यन् only when it is intransitive. The एव is to be joined to the word अकर्मकात् by transposition, namely राधोऽकर्मकादेव श्यन् । The example will be when the root has the meaning of वृद्धि &c. In fact, the word वृद्धि is merely illustrative. The whole sūtra therefore means "the √rādha *belongs to the Divādi class, when it is intransitive* and has the meaning like those of to increase, prosper &c." Therefore we have examples like these also —(Mâgh II. 11) नद्ये सात्वती सुनुर्यन्मऽपराध्यति I do not grieve that the son of Sātvati should offend me [or sin against me]. *Here, because the* root is intransitive, though it *means* to be inimical, it is conjugated in this class Similarly विराध्यन्तंक्षमेतकः (Mâgh II. 43) Here also the verb is intransitive, and means to be inimical. So also राध्यत्योदनः । Here the verb *means to become cooked* So also कृष्णाय राध्यति गर्गः । Garga *looks to the welfare of* Krishna, or he calculates the good and bad fortunes of Krishna from his horoscope Here the meaning of the future good and bad fortunes is to be known from the implication of the *root and it is therefore intransitive like the verb* जीवति &c. Namely the root governs the word दैवं (fortune, luck) in the objective case; but this will not make the root transitive, because such an object is a portion of the meaning of the root and not a separate word governed by the root, so also *is the root √jiva Intransitive which governs the word prāna (life-breath) as* object, the root meaning to hold breath The sūtra VI. 4 143 s 2532 does not apply to this √rādha, and so there is no elision of the reduplicate nor the change of the root vowel to ए in the Perfect, because the √rādha *'to injure' being transitive cannot belong to this class. This root also belongs* to Svādi and Churādi classes.

Pre. राध्यति । Per. रराध । रराधतु· । I Fut. राद्धा । II Fut. रात्स्यति । Impera राध्यतु । Imper अराध्यत् । Poten. राध्येत् Bene. राध्यात् । Aor. अरात्सीत् । अराद्धाम् । अरात्सु । Caus. राधयति Aorist अरीरधत् । Desid. रिरात्सति । Inten राराध्यते ॥

व्यध ७२ ताडने । ग्रहिज्या-(२४१२) इति संप्रसारणम् । विध्यति । विव्याध । विविधतुः । विव्यद्ध-विव्यधिथ । व्यद्धा । व्यत्स्यति । विध्येत् । विध्यात् । अव्यात्सीत् ॥

72. √vyadha, to pierce, to bore, to pick. The Present is व्यध+श्यन्+तिप्=विध्+श्यन्+तिप् (the affix श्यन् being ङित् causes the vocalisation by VI. 1. 16. s. 2412)=विध्यति ॥

Pre. विध्यति । Per. विव्याध । विविधतुः । विव्यधिथ or विव्यद्ध । विविधथुः । विविध । विव्याध । विविधिव । I Fut. व्यद्धा । II Fut. व्यत्स्यति । Impera. विध्यतु । Imper. अविध्यत् । Poten. विध्येत् । Bene. विध्यात् । Aor. अव्यात्सीत् । अव्याद्धाम् । Deside. विव्यत्सति । Inten. वेविध्यते । Yanluk. वाव्यद्धि ॥

पुष ७३ पुष्टौ । पुष्यति । पुपोष । पुपोषिथ । पोष्टा । पोक्ष्यति पुषादि-(२३४३) इत्यङ् । अपुषत् ॥

73. √pusha, to nourish, foster.

The aorist is formed by अङ् as the root belongs to Pushâdi class (III. 1. 55. s. 2343).

Pre. पुष्यति । Per. पुपोष । पुपोषिथ । I Fut. पोष्टा । II Fut. पोक्ष्यति । Impera. पुष्यतु । Imper. अपुष्यत् । Poten. पुष्येत् । Bene. पुष्यात् । Aor. अपुषत् । Pass. पुष्यते । Aor. अपोषि । d. अपुक्षाताम् । Pl अपुक्षत । Causa. पोषयति । Aor. अपूपुषत् । Decid पुपुक्षति । Inten. पोपुष्यते । Yanluk. पोपोष्टि ॥

शुष ७४ शोषणे । अशुषत् ॥

74. √sushа, to be dried, become dry or parched up.

Pre. शुष्यति । Per. शुशोष । I Fut. शोष्टा । II Fut शोक्ष्यति । Impera. शुष्यतु । Imper. अशुष्यत् । Poten. शुष्येत् । Bene. शुष्यात् । Aor. अशुषत् । Past. Parti. Pass. शुष्क Act. शुष्कवान् । (VIII. 2. 51 s. 3030).

तुष ७५ प्रीतौ ।

75. √tushа, to be pleased or satisfied.

Pre. तुष्यति । Per. तुतोष । I Fut. तोष्टा । II Fut. तोक्ष्यति । Impera. तुष्यतु । Imper. अतुष्यत् । Poten. तुष्येत् । Bene. तुष्यात् । Aor. अतुषत् । Past. Parti. Pass. तुष्टः Act. तुष्टवान् । संतोष. ॥

दुष ७६ वैकृत्ये ।

76 √dusha, to be bad or corrupted.

Pre. दुष्यति । Per. दुदोष । I Fut. दोष्टा । II Fut. दोक्ष्यति । Impera. दुष्यतु । Imper. अदुष्यत् । Poten. दुष्येत् । Bene. दुष्यात् । Aor. अदुषत् । Past. Parti. Pass. दुष्टः Act. दुष्टवान् । दोषी । दूषीका ॥

श्लिष ७७ आलिङ्गने । श्लिष्यति । शिश्लेष । श्लेष्टा । श्लेक्ष्यति ॥

77. √ślisha, to embrace. The Present is श्लिष्यति । Per. शिश्लेश । I. Fut. श्लेष्टा । II. Fut. श्लेक्ष्यति । This root belongs to Pushâdi class and ought to take अङ् in the Aorist (III. 1. 55. s. 2343) but in forming its Aorist, अङ् is not added, but क्स under the sûtra श्लिषः आलिङ्गने (III. 1. 46. s. 2514). We divide this sûtra in two parts, by the method of Yoga bibhâga. The first *portion being श्लिषः, and the second आलिङ्गने ॥*

२५१४ । श्लिषः— ।

अस्मात् परस्यानिटश्च्लेः क्सः स्यात् । पुषाद्यङोऽपवादो न तु चिणः । पुरस्तादपवादन्याय ॥

2514. *After the root ślish, the ksa is the substitute of the aniṭ chli of the Aorist.*

The root श्लिष ends in ष a letter of शल् *pratyâhâra and would take* क्स by I. 1. 45. s. 2336, why then this sûtra ?

This debars the अङ् which would have come otherwise to the supersession of क्स as the root belongs to the Pushâdi class. But this substitute क्स does not debar the चिण् on the maxim that an apavâda *rule which comes before a general rule, debars the rule which stands near to it, and not those which are far from it.* Therefore this sûtra III. 1. 46 debars the अङ् of III. 1. 55. but not the चिण् of III. 1. 60. Why do we say of aniṭ—chli ? The rule will not apply to the Bhvâdi श्लिष् 'to burn', *for that is* सेट्; as अश्लेषीत् ॥

The next portion of the sûtra is given below.

२५१४ । श्लिष आलिंगने । ३ । १ । ४६ ॥

श्लिषश्च्लेरालिङ्गन एव क्सो नान्यत्र । योगविभागसामर्थ्यात् 'शल इगुपधात्'-(२३३६) इत्यस्याप्ययं नियमः 'अश्लिक्षत्कन्यां देवदत्तः' । आलिङ्गन एव' इति किम् । समश्लिषज्जतु काष्ठम् । अङ् । प्रत्यासत्त्यानिह श्लिषिः । कर्मण्यनालिङ्गने सिजेव न तु क्सः । एकवचने चिण् । अश्लेषि । अश्लिक्षाताम् । अश्लिक्षन्त । अश्लिष्ठाः । अश्लिड्ढ्वम् ॥

2514. क्स is the substitute of च्लि after the verb श्लिष, only then when it is employ*ed in the sense of embracing and not* otherwise.

This *is a restrictive aphorism.* By the breaking of this sûtra into two, the general rule III. 1. 45 s. 2336, under which the root would have taken क्स universally is restricted in its scope to that root श्लिष् which means to embrace. As अश्लिक्षत् कन्याम् 'he embraced the girl'. But समश्लिषज्जतु-काष्ठम् *'the glue joined the wood'.* Here the Aorist is formed by अङ् । The root श्लिष means here to glue. (?). In the Passive when not meaning to embrace, the Aorist is by सिच् and not क्स ॥

* In the 3rd Person Singular, there is क्सिच्। As अश्लेषि। अश्लिक्षाताम्। अश्लिक्षत। अश्लिष्ठा। अश्लिक्षद्ध्वम्॥

NOTE:—The following extract from the Mâdhavîya, will clear this sûtra 'How will you form the Âtmanepada Aorist? We shall form it with the क्स of शलइगुपधात् III 1 45 s 2336 As समाश्लिक्षत् कन्या देवदत्तेन 'the girl was embraced by Devadatta The dual and plural are समाश्लिक्षाताम् and समाश्लिक्षन्त। The 3rd Per Sing is formed by क्सिच् (as in समाश्लेषि) because it being subsequent (III 1 60 s 2513) debars क्स III 1 45 s 2336). If so, the क्स ought to come, even when the root does not mean to embrace? But the desired form is obtained from सिच् as समाश्लिक्षत जतुनि काष्ठे 'The glues were joined by the woods How do you explain this? To get over this difficulty, we divide the sûtra श्लिष आलिङ्गने into two The first will be श्लिष क्स The affix ksa comes in the Aorist of shish' Thus, on the maxim of पुरस्तादपवाद &c debars the अङ् and not the क्सिच्। The second will be आलिङ्गने। The root must mean to embrace This rule will then be a niyama or restriction on the first. By this division of one sûtra into two, क्स, whether obtained from III 1 45 or III 1 46 first half (श्लिष), will be restricted to that shish which means to embrace, and to nothing else. Therefore in the sense of 'non-embracing', it will take अङ् in the Parasmaipada, and सिच् in the Âtmanepada respectively

77 √shisha, to embrace

Pre श्लिष्यति। **Per** शिश्लेष। **I Fut** श्लेष्टा। **II Fut** श्लेक्ष्यति। **Impera.** श्लिष्यतु। **Imper** अश्लिष्यत्। **Poten** श्लिष्येत्। **Bene** श्लिष्यात्। **Aor** अश्लिषत् अश्लिक्षत्। **Nonn** - श्लष्मा॥

शक ७८ विभाषितोऽमर्षणे। विभाषित इत्युभयपदीत्यर्थः। शक्यति-शक्यते हरिं द्रष्टुं भक्तः। शशाक। शेकिथ शशक्थ। शेके। शक्ता। शक्ष्यति शक्ष्यते। अशकत्-अशक्त। सेट्कोऽयमित्येके। तन्मतेनानिट्कारिकासु लदिर्पठित। शकिता। शकिष्यति॥

78 √saka is ubhayapada when not meaning मर्षण 'to endure' 1 to be able, have power to effect

(2 to bear, endure) It is both Padas According to some this root is not anit but सेट्। In their opinion the root शक् mentioned in the Anit kârikâs does not refer to this root but to शक्लृ of the Swâdi class Therefore the I Future of this root is शकिता। The II Future शकिष्यति। The word विभाषित is a technical word meaning ubhayapada When the root means मर्षण 'to endure' it does not belong to this class

NOTE—According to the Mâdhavîya, the root *belongs* to this class when meaning endure According to Kshiraswami the sûtra is thus explained

"when the sense is to endure, there is *option* (vibhâshitâ) with regard to the root *saki*; that is in one alternative, it may be Divâdi, in the other Svâdi. As शक्यते and शक्नोति।" Sâktâyan has also taken the word विभाषित in this sense.

Pre. शक्यति। A. शक्यते। Per. शशाक। A. शेके। शेकतुः। शेकिथ or शशक्थ। I Fut शक्ता or शकिता। II Fut शक्ष्यति A. शक्ष्यते or शकिष्यति। Impera. शक्यतु। Imper. अशक्यत्। Poten. शक्येत्। Bene शक्यात्। Aor. अशकत्। A. अशक्त। Pass शक्यते। Desid. शिशक्षति or ते। Past Parti. Pass शक्तः or शकितः Act. शक्तवान्। Ger शक्त्वा॥

ञिष्विदा ७९ गात्रप्रक्षरणे। घर्मस्रुतावित्यर्थः। अयं ञीदिति न्यासकारादयः। नेति हरदत्तादयः। स्विद्यति। सिष्वेद। सिष्वेदिथ। स्वेत्ता। अस्विदत्॥

79 √shvidâ, to sweat, perspire. The word गात्रप्रक्षरण means the discharge of perspiration. According to Nyâsakâra &c the root has an indicatory ञि according to Haradatta &c it is not so. See Padamanjari on I. 2. 19. s. 3052.

Pre. स्विद्यति। Per. सिष्वेद। सिष्विदिथ। सिष्विदिव। I Fut स्वेत्ता। II Fut. स्वेत्स्यति। Impera. स्विद्यतु। Imper अस्विद्यत। Poten स्विद्येत्। Bene स्विद्यात्। Aor. अस्विदत्। Causa स्वेदयति। Aor. अस्विस्वदत्। Desid. सिस्वित्सति। Inten सेष्विद्यते। Yanluk सेष्विस्ति। Past. Parti. Pass स्विन्नः। Act. स्विन्नवान्।

क्रुध ८० क्रोधे। क्रोद्धा। क्रोत्स्यति॥

80 √krudha, to be angry.

Pre कुध्यति। Per चुक्रोध। चुक्रोधिथ। चुक्रुधिव। I Fut क्रोद्धा। II Fut. क्रोत्स्यति। Impera कुध्यतु। Imper अकुध्यत्। Pot. कुध्येत्। Bene कुध्यात्। Aor. अक्रुधत्। Noun:- क्रोधन॥

क्षुध ८१ बुभुक्षायाम्। क्षोद्धा। कथं क्षुधित इति। संपदादिक्विबन्तात्तारकादित्वादितजिति माधवः। वस्तुतस्तु वसतिक्षुधोः (३०४६) इतीट्।

81 √kshudha, to be hungry. If the root is anit, how do you explain the form क्षुधित। According to Mâdhava it is formed thus From the root क्षुध we form the noun क्षुध् by adding क्विप् under Sampadâdi class (III 2. 178) From this noun क्षुध् we form a secondary noun by adding the affix इतच् by considering it to belong to the Târakâdi class, the force of the affix being तदस्य संजातं (V. 2. 36 s. 1837) Thus क्षुदस्य संजातं=क्षुधितः। As a matter of fact the form क्षुधितः is not a Taddhita derivative from the noun क्षुध्, but it is the Participle of क्षुध the इट् being added under VII. 2. 52. s. 3046.

Pre. क्षुध्यति। Per. चुक्षोध। I Fut. क्षोद्धा। II Fut. क्षोत्स्यति। Impera. क्षुध्यतु। Imper. अक्षुध्यत्। Poten. क्षुध्येत्। Bene. क्षुध्यात्। Aor. अक्षुधत्। Condl. अक्षोत्स्यत्॥

शुध ८२ शौचे। शुध्यति। शुशोध। शोद्धा॥

82 √sudha, to become pure or purified.

Pre. शुध्यति। Per. शुशोध। I Fut. शोद्धा। II Fut. शोत्स्यति। Impera. शुध्यतु। Imper. अशुध्यत्। Poten. शुध्येत्। Bene. शुध्यात्। Aor. अशुधत्। Con. अशोत्स्यत्॥

षिधु ८३ संराद्धौ। ऊदित्पाठः प्रामादिकः। सिध्यति। सेद्धा। सेत्स्यति। असिधत्॥

83 √shidhu, to be accomplished or fulfilled. To read it as षिधू with long ऊ is incorrect.

Pre. सिध्यति। Per. सिषेध। I Fut. सेद्धा। II Fut. सेत्स्यति। Impera. सिध्यतु। Imper. असिध्यत्। Poten. सिध्येत्। Bene. सिध्यात्। Aor. असिधत्। Desid. सिसित्सति। Inten. सेसिध्यते Yanluk सेसेद्धि Past Parti. Pass. सिद्धः। Ger. सिद्ध्वा। सिधित्वा। सेधित्वा। Caus. सेधयति or साधयति। (VI. 1. 49. s. 2602).

रध ८४ हिंसासंराद्ध्योः। संराद्धिर्निष्पत्तिः। रध्यति। रधिजभोरचि (२३०२) इति नुम्। ररन्ध। ररन्धतुः॥

84 √radha, to injure, to be completed. Samrâddhi means completed. Pre. रध्यति। Per. ररन्ध। The nasal is added by s. 2302. The augment इट् is optionally added by the following sûtra.

२५१५। रधादिभ्यश्च। ७। २। ४५॥

रध् नश् तृप् दृप् द्रुह् मुह् ष्णुह् ष्णिह् एभ्यो वलाद्यार्धधातुकस्य वेट् स्यात्। ररन्धिथ ररद्ध। ररन्धिव रेध्व॥

2515. A valâdi-ârdhadhâtuka affix optionally takes इट् after रध् and the seven roots that follow it (Divâdi, 84 to 91).

Thus ररन्धिथ or ररद्ध। ररन्धिव or रेध्व. The augment नुम् does not come in those affixes which are सेट् except in the Perfect by the following sûtra.

Note:—As रधिता or रद्धा; नंष्टा, (VII. 1. 60 नुम्) नशिता; त्रप्ता, (VI. 1. 59 अम्) तर्प्ता, तर्पिता; द्रप्ता, दर्प्ता, दर्पिता; द्रोग्धा द्रोढा (VIII. 2. 33) द्रोहिता, मोग्धा, मोढा, मोहिता; स्नोढा, स्नोहिता, स्नोग्धा, स्नेग्धा, स्नेढा, स्नेहिता॥

Note:—Some hold that the रधादि roots *optionally* take इट् in the Perfect Tense also, because the present sûtra being subsequent to VII.

2. 13, debars that sûtra so far. Others hold that the रधादि roots will *always* take इट् in the Perfect, *because the former rule* VII. 2 13 *is stronger than* the present, inasmuch as that is a prohibitory rule. So they from ररन्धिव and ररन्धिम ॥

२५१६ । नेट्यलिटि रधेः । ७ । १ । ६२ ॥

लिड्वर्जे इटि रधेर्नुम्न स्यात् । रधिता—रद्धा । रधिष्यति । रत्स्यति । अङि नुम् । 'अनिदिताम्—' (४१५) इति नलोपः । अरधत् ॥

2516. The augment नुम् is not added to रध्, before an affix *beginning with the augment* इट्, *except in the Perfect.*

As रधिता, रधितुम्, रधितव्यम्, but रन्धनम्, रन्धकः before Aniṭ affixes, and ररन्धिव, ररन्धिम in the Perfect.

NOTE:—When नुम् is added रन्ध् becomes a root ending in a conjunct consonant, and therefore the लिट् affixes after it are not कित् (असंयोगात् लिट् कित् *I. 2. 5), and therefore the* न् *is not elided by* VI. 4 24. *But when the* affix क्वसु of the Perfect is added, we have रेधिवस् Nom Sg. रेधिवान् ॥ Here the affix being expressly taught with an indicatory क the न् is elided. The reduplicate is eluded, the अ changed into ए, then इट् is added, then नुम्, and then the नुम् is eluded by the expressly taught कित् ॥

NOTE:—*Why was not the sûtra made as* इटि लिटि रधेः *when by so doing,* the augment नुम् would have been added only in the Perfect when it had इट् and no where else? This form of sûtra would have also meant that नुम् would be added in that Perfect which took इट् and in no other Perfect, while cases other than Perfect might take it. That being so, there would be no नुम् in ररन्ध, while रधिता would require नुम् ॥ See, however, the Mahâbhâshya for the *contra.*

लुङ्

अरधत् ।	अरधतां ।	अरधन् ।
अरधः ।	अरधतम् ।	अरधत ।
अरधं ।	अरधाव ।	अरधाम ।

This form अरधत् is thus evolved :—

अ+रध्+च्लि+त्=अ+रध्+अङ्+त्=(III. 1. 55. s 2343. the root is Pushâdi)=अ+रध्+नुम्+अ+त् (VII. 1. 61. s. 2302)=अ+रध्+अ+त्=(the न is eluded by VI. 4. 24 s. 415)=अरधत् ॥

Pre रध्यति । Per. ररन्ध । ररन्धतुः । ररन्धुः । ररन्धिथ or ररद्ध । ररन्धथुः । ररन्ध । ररन्ध । ररन्धिव or रेध्व । ररन्धिम or रेध्म । I Fut. *रधिता or रद्धा । II Fut. रधिष्यति or रत्स्यति Impera* रध्यतु । *Imper.* अरध्यत् । Pot. रध्येत् । Bene रध्यात् । Aor. अरधत् । Condi अरधिष्यत् । अरत्स्यत् । Caus.

रन्धयति Aor. अरन्धत् । Desid रिरन्धिषति । रिरत्सति । Inten. रारध्यते Yanluk. रारन्धीति or रारद्धि । Nouns:-रन्धनम् । रन्धकः ॥

णश ८५ अदर्शने । नश्यति । ननाश । नेशतुः । नेशिथ ॥

85. √naśa, to be lost.

According to one view, the aorist takes ए, not only in the chhandas, but in ordinary language also as, 3rd s. अनेशत् ; pl. अनेशन् ; 1st s. अनेशम् ॥

85 √naśa, to be lost The Present is नश्यति । Per ननाश ; नेशतुः, नेशिथ । When the second Person Singular does not take इट् the following sūtra applies.

२५१७ । मस्जिनशोर्झलि । ७ । १ । ६० ॥

नुम्स्यात् । ननंष्ठ । नेशिव-नेश्व । नेशिम-नेश्म । नशिता-नंष्टा । नशिष्यति-नङ्क्ष्यति । नश्येत् । नश्यात् । अनशत् । प्रणश्यति ॥

2517. The augment नुम् is added after the vowel of the root in मस्ज् and नश्, before an affix, beginning with any consonant, other than a semi vowel or a nasal.

NOTE:—As मङ्क्ता, मस्ज्+तृच् (no इट् by VII 2. 10 s.2246), add न्=मस्न् ज्+ तृ, elide स् by VIII. 2. 29, change ज् to क, and न् to anusvâra which then becomes ङ् ॥ मङ्क्तुम्, मङ्क्ष्यम् नंष्टा, नष्टुम् and नष्टव्यम् ॥ But मज्जनम् and नशिता, and मग्न (VI. 4. 32). *In मग्न, and मग्नवान्, the नुम् is supposed to be placed before the last consonant in मस्ज् in order that it may get elided.*

Thus:—नश्+थल्=नश्+नश्+थल्=न+नश्+थल्=न+नश्+नुम्+थल्=ननंष्ठ ॥

After an alterant preposition, the न *is changed to* ण ; *as,* प्रणश्यति । *But* not so, under the circumstances mentioned in the following sūtra :

२५१८ । नशेः षान्तस्य । ८ । ४ । ३६ ॥

णत्वं न स्यात् । प्रनंष्ट । अन्तग्रहणं भूतपूर्वषत्वप्रत्ययर्थम् । प्रनङ्क्ष्यति-नशिष्यति ॥

2518. The ण् is not the substitute of the verb नश् 'to destroy', when ending in ष् ॥

When the श् is changed to ष् in नश्, the न of नश् is not changed. Thus प्रनष्टः, परिनष्टः ॥ *The* नुम् *ordained by VII. 1. 60, is elided by VI. 4. 24.* and श् changed to ष् by VIII. 2. 36. S. 294.

Why do we say षान्तस्य ? Observe प्रणश्यति, परिणश्यति ॥ The word अन्त is taken in order that the prohibition may apply to words like प्रनङ्क्ष्यति, which did end with ष् though the ष has been changed by other rules, and is no longer visible. For here the श् of नश् is changed to ष् by VIII. 2. 36, and then this ष् is changed to क् by VIII. 2. 41 s. 295; and the नुम् is added by VII. 1. 60. s. 2517.

Pre नश्यति। Per. ननाश। नेशतुः। नेशुः। नेशिथ or ननंष्ठ। नेशथुः। नेश। नेशिम or नेश्म। I Fut. नशिता or नंष्टा। II Fut. नशिष्यति or नङ्क्ष्यति। Impera नश्यतु। Impor अनश्यत्। Poten नश्येत्। Bene नश्यात्। Aor अनशत्। अनशताम्। अनशन्। Condi अनशिष्यत् or अनङ्क्ष्यत्॥

तृप ८६ प्रीणने। प्रीणनं तृप्तिस्तर्पणं च। 'नाग्निस्तृप्यति काष्ठानाम्'। 'पितॄनतार्प्सीत्' इति भट्टिः इत्युभयत्र दर्शनात्। ततर्पिथ-तत्रप्थ-ततर्प्थ। तर्पिता-तर्प्ता-त्रप्ता। 'स्पृशमृशकृषतृपदृपां च्लेः सिज्वा'। अतार्प्सीत्-अतर्पीत्-अत्राप्सीत्-अतृपत्॥

86. √tripa, to be pleased, to become satisfied. The word प्रीणन here means satisfaction, as well as causing satisfaction to another, as नाग्निस्तृप्यति काष्ठानाम् the fire is never satiated with fuels, so also पितॄन् अतार्प्सीत् 'He caused satisfaction to the ancestors' (Bhatti I 1). There we find it used in both senses. In the aorist the सिच् is optional by the vārtika under III 1 47 s 2407. Thus we have four forms (1) अतृपत् । अतृपताम् with अङ् as the root belongs to the pushādi class. (2) अतर्पीत् । अतर्पिष्टाम् with सिच्. There is no vṛiddhi because of VII 2 4 s 2268. (3) अत्राप्सीत् when अम् is augment. (4) अतार्प्सीत् no अम् but vṛiddhi in both cases by VII 2 3 s 2267.

Pre तृप्यति। Per ततर्प। ततृपतुः। ततर्पिथ or ततर्प्थ or तत्रप्थ। ततृपथुः। ततृप। ततर्प। ततृपिव I Fut. तर्पिता। तर्प्ता or त्रप्ता। II Fut. तर्पिष्यति। तर्प्स्यति or त्रप्स्यति। Impera. तृप्यतु। Impor अतृप्यत्। Poten तृप्येत्। Bene तृप्यात्। Aor (1) अतृपत्। अतृपताम् (2) अतर्पीत्। अतर्पिष्टाम्। (3) अतार्प्सीत्। (4) अत्राप्सीत्। Causa तर्पयति। तर्पयते। Aor अततर्पत्। अतीतृपत्। Desid तितर्पिषति। तितृप्सति। Inten तरीतृप्यते। Yanluk तरीतृपीति। तरीतर्प्ति। Past Parti Pass तृप्तः। Active तृप्तवान्। Ger तर्पित्वा। तृप्त्वा॥

दृप ८७ हर्षमोहनयोः। मोहनं गर्वः। दृप्यतीत्यादि॥

रधादिपाठोऽपि वेट्कार्थमनुवादः॥

87. √dripa, to be greatly delighted; 2 to be mad or foolish. The word मोहन here means to be proud. These two roots tṛip and dṛip belonging to रधादि take इट् optionally (VII 2 45 s 2515); they are mentioned here in order to apply to them the augment अम्॥

Pre दृप्यति। Per ददर्प। I Fut दर्पिता॥

द्रुह ८८ जिघांसायाम्। 'वा द्रुहमुह' (३२५) इति वा घः। धत्वे

ढ । दुद्रोग्ध-दुद्रोढ । दुद्रोहिथ । द्रोहिता-द्रोग्धा द्रोढा । द्रोहिष्यति-ध्रोक्ष्यति । ढत्वघत्वयो स्तुल्य रूपम् । अद्रुहत् ॥

85 √druha, to bear malice or hatred, to seek to hurt or injure In 2nd Per S of the Perfect when no इट् is added we have दुद्रोग्ध । It is thus evolved दुद्रोह्+थ=दुद्रोघ+थ (VIII 2 33 s 327)=दुद्रोध्+थ (VIII 2 40 s. 2280)=दुद्रोग्+ध (VIII 4 53 s 52)=दुद्रोग्ध । But when ह is not changed to घ for s 327 is optional, then ह is changed to ढ by VIII 2 31 s 324 and the थ is changed to ढ by VIII 4 41 s 113 and the first ढ is elided by VIII 3 13 s 2335 and we have दुद्रोढ ॥

Pre द्रुह्यति । Per दुद्रोह । दुद्रुहतु । दुद्रोहिथ or दुद्रोग्ध or दुद्रोढ । दुद्रुहथु । दुद्रुहिव or दुद्रुह्व । I Fut द्रोहिता or द्रोग्धा or द्रोढा । II Fut द्रोहिष्यति or ध्रोक्ष्यति । The form will be the same ध्रोक्ष्यति, whether ह is changed to घ or ढ । Thus द्रोघ्+स्यति= ध्रोघ्+स्यति (VIII 2 37, s 326)=ध्रोक्+स्यति (VIII 4 55 s 121)=ध्रोक्ष्यति । So also when ह is changed to ढ । As द्रोढ्+स्यति=ध्रोढ+स्यति=ध्रोक्+स्यति (VIII 2 41 s 295)=ध्रोक्ष्यति । Impera द्रुह्यतु । Imper अद्रुह्यत् । Poten द्रुह्येत् । Bene द्रुह्यात् । Aor अद्रुहत् । Condi अद्रोहिष्यत् or अध्रोक्ष्यत् । Causa द्रोहयति Aor अदुद्रुहत् । Desid दुद्रोहिषति । दुद्रुहिषति । दुध्रुक्षति । Inten दोद्रुह्यते । Yanluk. दोद्रोग्धि । दोद्रोढि । दोध्रोक्षि । Past Parti Pass द्रुग्ध or द्रूढ । Act. द्रुग्धवान् or द्रूढवान् । Ger द्रुहित्वा or द्रोहित्वा or द्रुग्ध्वा or द्रूढ्वा ॥

मुह ८९ वैचित्त्ये । वैचित्त्यमविवेक । मुह्यति । मुमोहिथ-मुमोग्ध-मुमोढ । मोग्धा-मोढा मोहिता । मोहिष्यति मोक्ष्यति । अमुहत् ॥

89 √Muha, to faint, swoon

Pre मुह्यति Per मुमोह । मुमुहतु । मुमोहिथ or मुमोग्ध or मुमोढ । मुमुहिव or मुमुह्व । I Fut मोहिता । मोग्धा । मोढा । II Fut मोक्ष्यति or मोहिष्यति । Impera मुह्यतु । Impe. अमुह्यत् । Pot मुह्येत् । Bene मुह्यात् । Aor अमुहत Condi अमोहिष्यत् or अमोक्ष्यत् । Causa मोहयति । Desid मुमुहिषति । मुमोहिषति । मुमुक्षति । Inten मोमुह्यते Yanluk मोमोग्धि । मोमोढि । Past. Parti Pass मुग्ध । मूढ । Act. मुग्धवान् । मूढवान् । Ger मुहित्वा or मोहित्वा । मुग्ध्वा or मूढ्वा ॥

ष्णुह ९० उद्गिरणे । स्नुह्यति । सुष्णोह । सुष्णोहिथ-सुष्णोग्ध-सुष्णोढ । सुष्णुहिव सुष्णुह्व । स्नोहिता-स्नोग्धा-स्नोढा । स्नोहिष्यति-स्नोक्ष्यति । अस्नुहत् ॥

90 √shnuha, to vomit

Pre स्नुह्यति । Per सुष्णोह । सुष्णोहिथ or सुष्णोग्ध or सुष्णोढ । सुष्णुहिव or सुष्णुह्व । I Fut स्नोहिता, स्नोग्धा or स्नोढा । II Fut स्नोहिष्यति or स्नोक्ष्यति । Impera स्नुह्यतु Imper. अस्नुह्यत् । Pot स्नुह्येत् । Bene स्नुह्यात् Aor अस्नुहत् । Past. Parti Pass. स्नुग्ध or स्नूढ । Ger स्नोहित्वा स्नुहित्वा स्नुग्ध्वा । स्नूढ्वा ॥

षिग्रह ९१ प्रीतौ । स्निह्यति । सिष्णेह । वृत् । रधादय समाप्ता । पुषादयस्तु आगणान्तादिति सिद्धान्त ॥

91. √shnih, to feel or have affection for

Pre स्निह्यति । Per सिष्णेह । सिष्णेहिथ or सिष्णग्ध or सिष्णेढ । सिष्णिहिव or सिष्णिह्व । I Fut स्नेहिता । स्नेग्धा । स्नेढा । II Fut स्नेहिष्यति or स्नेक्ष्यति । Impera स्निह्यतु । Imper अस्निह्यत् । Poten स्निह्येत् । Bene स्निह्यात् । Aor. अस्निहत् । Inten सेष्णिह्यते । सेष्णिग्धि or सस्नेढि । Desid. सिस्निहिषति । सिस्नेहिषति । सिस्निक्षति । Parti Pass स्निग्ध or स्नीढ । Acti स्निग्धवान् or स्नीढवान् Ger स्निहित्वा or स्नेहित्वा or स्निग्ध्वा or स्नीढ्वा । Caus स्नेहयती । Aor अस्निष्णिहत् ।

Vrit Here end the Radhâdi roots But the Pushâdi roots do not end here for the valid opinion is that they extend upto the end of this class

NOTE —The word वृत् might be applied to Pushâdi and some have applied it thus They say the pushâdi ends here, and samâdi begins next This is however not correct

शमु ९२ उपशमे ।

92 √samu to be tranquil Thus शम्+श्यन्+तिप् । Now applies the following which causes the श of शम् to be lengthened

२५१९ । शमामष्टाना दीर्घ श्यनि । ७ । ३ । ७४ ॥

शमादीनामित्यर्थं । प्रशिशाम्यति । शमतु । शमिथ । शमिता । अशमत् ॥

2519 Before the Present character श्यन्, a long is substituted for the root-vowel in शम् and the seven roots that follow it

NOTE —As शाम्यति ताम्यति दाम्यति श्राम्यति, भ्राम्यति क्षाम्यति क्लाम्यति and माद्यति ॥ Why of these eight only? Observe असयति ॥ Why before श्यन्? Observe भ्रमति the श्यन् being optional after this root by III 1 70

Thus प्रणिशाम्यति । In नि is changed to णि (III 4 17 s 2285)

92 √samu to be calm quiet or tranquil

Pre शाम्यति । Per शशाम । शेमतु । शमु । शेमिथ । शेमिव । I Fut शमिता । II Fut शमिष्यति । Impera शाम्यतु । Imper. अशाम्यत् । Poten शाम्येत् । Bene शम्यात् । Aor अशमत् । Pass शम्यते । Aor अशमि or अशामि । Caus शमयति । Desid शिशमिषति । Inten शशम्यते Yanluk शशमीति । शशन्ति । Ld शशान्त । Past Parti Pass. शान्त । Active शान्तवान् । Ger शमित्वा or शान्त्वा । Nouns —शमी । शमन । प्रशान् । शान्ति । शमित । शम्य । शम्बु । शान्त्व म्यम् । शामीलम् । शमीली । शमलम् ॥

तमु ९३ काङ्क्षायाम् । ताम्यति । तमिता । अतमत् ॥

93 √tamu 1 to wish desire (2 to be distressed in body or mind)

Pre. ताम्यति । Per. तताम । तेमतुः । तेमिथ । तेमिम । I Fut. तमिता । II Fut. तमिष्यति । Impera. ताम्यतु । Imper. अताम्यत् । Poten. ताम्येत् । Bene. तम्यात् । Aor. अतमत् । Condi. अतमिष्यत् । Causa. तमयति । Desid. तितमिषति । Inten. तंतम्यते । Yanluk. तंतमीति । तंतन्ति । d. तंतान्तः । Past. Parti. Pass. तान्तः । Act. तान्तवान् ॥

दमु ९४ उपशमे ।

उपशम इति यण्न्तस्य । तेन सकर्मकोऽयम् । न तु शमिवदकर्मकः । अदमत् ।

94. √damu, to make calm or tranquil, to tame. The word उपशम here has causative force, i. e. to make one calm or tranquil: and not to be himself tranquil. It is therefore a transitive verb and herein it differs from √शम् । In fact the word उपशम here is derived from the causative root of शम्, and is therefore different from the उपशम of No. 92, which is derived from the simple root शम् ॥

Pre. दाम्यति । Per. ददाम । I Fut. दमिता । II Fut. दमिष्यति । Impera. दाम्यतु । Imper. अदाम्यत् । Poten. दाम्येत् । Bene. दम्यात् । Aor. अदमत् । Condi. अदमिष्यत् । Causa. दमयति or ते । Past. Pass. दान्तः । or दमितः । Act. दान्तवान् । Nouns : दमनः । दान्तः । अरिन्दमः । दमितः । दमुनाः । दमथः । दमितुकामः

श्रमु ९५ तपसि खेदे च ।

श्राम्यति । अश्रमत् ।

95. √Śramu, 1. *to perform austerities*, 2. *to be afflicted or distressed.*

Pre. श्राम्यति । Per. शश्राम । I Fut. श्रमिता । II Fut. श्रमिष्यति । Ipmera. श्राम्यतु । Imper. अश्राम्यत् । Poten. श्राम्येत् । Bene. श्रम्यात् । Aor. अश्रमत् Condi. अश्रमिष्यत् Past Pass श्रान्तः । Act. श्रान्तवान् । Noun —कुमार श्रमणा

भ्रमु ९६ अनवस्थाने ।

'वा भ्राश-' (सू २३२१) इति श्यन्वा । तस्मिन् कृते 'शमामष्टानाम्-' (सू २५१९) इति दीर्घः । भ्राम्यति । भ्रमति । अभ्रमत् । शेषं भ्वादिवत् ।

96 √bhramu, to roam or wander about. This root optionally takes श्यन् by III 1 70 S 2321. When श्यन् is added then there is lengthening of अ by VII. 3 74 S. 2519. As भ्राम्यति । The aorist is by अङ् as अभ्रमत् । Otherwise it is conjugated like the √भ्रम of the Bhuâdi class No. 903.

Pre. भ्राम्यति । Aor. अभ्रमत् । *Noun* भ्रमी

क्षमू ९७ सहने ।

क्षाम्यति । चक्षमिथ-चक्षन्थ । चक्षमिव-चक्षण्व । चक्षमिम-चक्षण्म । क्षमिता-क्षन्ता । अक्षमत् । भ्वादिस्तु षित् ।

97. √kshamû, to suffer, endure. This root has not the *indicatory* ष. The Bhvâdi root क्षमूष् has an indicatory ष Therefore from the present root we get the noun क्षान्तिः while from that of the Bhvâdi class we get क्षमा ।

Pre क्षाम्यति । Per चक्षाम । चक्षमतुः । चक्षमिथ or चक्षन्थ । चक्षमिव or चक्षण्व । चक्षमिम or चक्षण्म । I Fut. क्षमिता or क्षन्ता II Fut क्षमिष्यति or क्षंस्यति Imper क्षाम्यतु Imper अक्षाम्यत् । Poten क्षाम्येत् । Bene क्षम्यात् । Aor अक्षमत् । Causa क्षमयति Aor अचिक्षमत् । Desid चिक्षमिषति or चिक्षंसति । Inten चंक्षम्यते । yanluk चंक्षमीति Past Ger क्षान्त्वा or क्षमित्वा Noun क्षमी ।

क्लमु ९८ ग्लानौ ।

क्लाम्यति-क्लामति । शमीति श्यन्यपि 'ष्ठिवुक्लमु-' (सू २३२०) इत्येव । दीर्घे सिद्धे शमादिपाठः घिनुणर्थः । अङ् । अक्लमत् ।

98 √klamu, to be fatigued or tired This also takes optionally श्य by III 1 70 S 2321 The अ of √क्लमु would have been lengthened befor श्यप् as it is lengthened before शप् by VII 3 75 S 2320 then why is i read in the शमादि class? It is read in the शमादि class in order that i may take the affix घिनुण् (III 2 141 S 3121) The aorist is formed by अ is अक्लमत् ।

Pre क्लाम्यति or क्लामति । Per चक्लाम । I Fut क्लमिता । Aor अक्लमत् ।

मदी ९९ हर्षे ।

माद्यति । अमदत् । शमादयोऽष्टौ गताः ।

99 √madi to revel or delight in

Pre माद्यति Aor अमदत् । Causa मदयति or मादयति । Nouns —मदनः उन्मादी । मदः । प्रमदः । सम्मदः । उन्मदिष्णुः । मदिरा । इरम्मदः । मद्रम् । Gerund मदित्वा । Part मत्तः । मत्तवान् ।

Here end the eight roots of the Śamâdi class.

असु १०० क्षेपणे ।

अस्यति । आस । असिता ।

100 √asu, to throw Pres अस्यति । Per आस । First Future असिता । In forming the Aorist थ is inserted by the following sûtra —

२५२० । अस्यतेस्थुक् । ७ । ४ । १७ ।

अङि परे । आस्थत् । अस्य पुषादित्वादङि सिद्धे 'अस्यतिवक्ति-' (सू २४३८) इति वचनं तङर्थम् । तङ् तु 'उपसर्गादस्यत्यूह्योः' इति वक्तव्ये । पर्यास्थत ।

2520 The root अस् (अस्यते) gets the augment थुक before this Aorist formed by अङ् ॥

As आस्थत्, आस्थताम् आस्थन् ॥ See III 1 52 S. 2438

This root takes अङ् by III 1 55 S 2343 because it belongs to the पुषादि class Why is then अङ् enjoined specifically after it by the sûtra III 1 52 S 2438? That sûtra ordains अङ् in the Atmanepada while the Pushâdi aṅ comes in the Parasmaipada only The √as is conjugated in the Atmanepada when it takes particular prepositions such as परि &c as will be taught in the vârtika under sûtra VII 1 7 S 2701 As पर्यास्थत ।

100 √asu to throw

अस्तवान् । Ger. असित्वा or अस्त्वा । Nouns.—असुरः । स्वस्ता । समस्या । संन्यस्य । मायनम् । असुः ।

100 √as preceded by any prefix is conjugated in the Atmanepadi.

Pre निरस्यते । Per. निरासे । निरासिषे I Fut. निरासिता । II Fut. निरसिष्यते। Impera निरस्यताम् । Imper. निरास्यत । Poten निरस्येत । Bene निरसिषीष्ट Aor. निरास्थत । निरास्थेताम् । Pass. निरस्यते । Aor. निरासि d. निरासिषाताम् । Desid नरसिसिषते or ति ।

यसु १०१ प्रयत्ने ।

101. √yasu, to strive, endeavour, labor. This root optionally takes श्यन् by the *following two sûtras* —

२५२१ । यसोऽनुपसर्गात् । ३ । १ । ७१ ।

2521. The affix श्यन् is optionally added after the verb यस् 'to strive', when it is employed, without a preposition, and when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows.

Thus यस्यति *or* यसति *'he strives'. But no option is allowed in* आयस्यति, प्रयस्यति. This option is allowed even when the preposition is सम् by the following sûtra —

२५२२ । संयसश्च । ३ । १ । ७२ ।

श्यन्वा स्यात् । यस्यति–यसति । संयस्यति–संयसति । 'अनुपसर्गात्' किम् । प्रयस्यति ।

2522. The affix श्यन् is optionally employed after the *root* यस् 'to strive', when it is preceded by the preposition सम्, and when a sârvadhâtuka affix denoting an agent, follows

Thus संयस्यति or संयसति he strives'.

101. √yasu, to strive, endeavour, labor

Pre यस्यति or यसति । Per ययास । येसुः । I Fut. यसिता । *II Fut.* यसिष्यति । Impera यस्यतु or यसतु । Impera अयस्यत् or अयसत् । *Poten* यस्येत् *or* यसेत् । *Bene* यस्यात् । Aor अयसत् । Condi अयसिष्यत् । Causa यासयति *Desid* यियसिषति । *Intens* यायस्यते । yanluk यायस्ति । Past Pass यस्तः । Act यस्तवान् *Ger* यसित्वा *or* यस्त्वा ।

जसु १०२ मोक्षणे ।

जस्यति ।

102. √jasu, to set free, release This root *is in the Churâdi class*

Pre. जस्यति । Per. जजास I Fut जसिता *II Fut* जसिष्यति *Impera* जस्यतु Imper. अजस्यत् Poten जस्येत् Bene जस्यात् Aor अजसत् *Noun* - [illegible] ।

तसु १०३ उपक्षये ।

तस्यति । अतसत् ।

103. √tasu, to fade away, become exhausted, [illegible]

Pre. तस्यति । Per ततास । *I Fut* तसिता । *II Fut* तसिष्यति । *Impera* तस्यतु । Imper अतस्यत् । Poten. तस्येत् । *Bene.* तस्यात् । *Aor* अतसत् । *Causa* [illegible]

दसु १०४ च ।

दस्यति । अदसत् ।

104 √dasu cha to throw, toss decay In the sense of 'to give' it is Bhvādi

Pre दस्यति । Per ददास । I Fut दसिता । II Fut दसिष्यति । Impera दस्यतु । Imper अदस्यत् । Poten दस्येत् । Bene दस्यात् । Aor अदसत् । Condi अदसिष्यत् । Nouns —दस्री । Past. दसितः or दस्तः

वसु १०५ स्तम्भे ।

वस्यति । ववास । ववसुः । न शसदद- (सू २२६३) इति निषेधः । शसादिरयमिति मते तु । वेसतुः । वेसुः ।

105 √vasu to fix In the Perfect there is no एत्व nor the elision of the reduplicate because VI 4 126 S 2263 applies According to others the root is बसु with b In that view the Perfect will be बेसतु , बेसुः ।

Pre वस्यति । Per ववास । ववसुः । I Fut वसिता ।

व्युष १०६ विभागे ।

अयं दाहे पठितः । अर्थभेदेन त्वङर्थं पुनः पठ्यते । अव्युषत् । ओष्ठ्यादिर्दन्त्यान्त्योऽयम् । 'ब्युसति' इत्यन्ये । अयकारं बुस इत्यपरे ।

106 √vyush to divide This has already been taught before with the sense of to burn It is repeated here again because a new meaning is given to it and to conjugate it in the aorist with अङ् as अव्युषत् Some read this root as byus, beginning with ब b and ending with स s As ब्युस्यति ।

The others read the root without य, as बुस √vusa

Pre ब्युष्यति or ब्युस्यति or बुस्यति । Aor अव्युषत् or अब्युसत् ।

प्लुष १०७ दाहे ।

अप्लुषत् । पूर्वं श्वपाठः सिजर्थं इत्याहुः । तद्भ्वादिपाठेन गतार्थमिति युक्तम् ।

107 √plusha to burn The aorist will be with अङ् as अप्लुषत् । It has been taught before also There the aorist is with सिच् । Thus say some Acharyas The better would be to say that it is included in the Bhuadi class and so the aorist will be with सिच ।

Pre प्लुष्यति । Per पुप्लोष । I Fut प्लोषिता । Aor अप्लुषत् ।

बिस १०८ प्रेरणे ।

बिस्यति । अबिसत् ।

108 √bisa to incite drive or urge on instigate

Pre बिस्यति । Per बिबेस । I Fut बेसिता Aor अबिसत् । Nouns । बिसम् । बिस्तः । द्विबिस्त । द्वैबिस्तकी ।

कुस १०९ संश्लेषणे ।

अकुसत् ।

109 √kusa to embrace surround

Pre कुस्यति । Per. चुकोस । I Fut कोसिता । Aor अकुसत् । Noun कुसितायी

बुस ११० उत्सर्गे ।

110. √busa, to discharge, emit, pour forth; divide.

Pre. बुस्यति । Per. बुबोस । I Fut. बोसिता । Impera बुस्यतु । Imper. अबुस्यत् । Poten. बुस्येत् । Bene. बुस्यात् । Aor. अबुसत् । Nouns बुसम् । सलेबुसम् । बुस्तम् ।

मुस १११ खण्डने ।

111. √musa, to cleave, divide

Pre. मुस्यति । Per. मुमोस । I Fut. मोसिता । II Fut. मोसिष्यति Impera. मुस्यतु । Imper. अमुस्यत् । Poten मुस्येत् । Bene. मुस्यात् । Aor. अमुसत् । Nouns मुसलम् । मुसल्यः । मुस्ता । मुस्तकम् ।

मसी ११२ परिणामे ।

परिणामो विकारः । 'समी' इत्येके ।

112. √masī, to weigh, measure, to change form Some read it as समी √samī.

Pre मस्यति । Per. ममास । मेसतुः । I Fut मसिता । II Fut मसिष्यति । Impera. मस्यतु । Imper. अमस्यत् । Poten. मस्येत् । Bene. मस्यात् । Aor. अमसत् । Condi. अमसिष्यत् । Causa. मासयति । Aor अमीमसत् । Desid मिमसिषति । Inten. मामस्यते । yañluk मामस्ति Past. Pass. मस्तः । Act मस्तवान् । Nouns.—मस्तकम् । मस्तु ।

लुट ११३ विलोडने ।

113 √luta, to roll or wallow on the ground The Bhuâdi root forms its aorist as अलोटीत् with सिच् । It is in the Dyutâdi list also, and so the aorist is with अङ् also As अलुटत् । A अलोटिष्ट ।

Pre लुट्यति । Per. लुलोट । I Fut लोटिता । II Fut. लोटिष्यति । Impera लुट्यतु । Imper. अलुट्यत् । Poten लुट्येत् । Bene लुट्यात् । Aor. अलुटत् । Condi. अलोटिष्यत् ।

उच ११४ समवाये ।

उच्यति । उवोच । ऊचतुः । मा भवानुचत् ।

114. √ucha, to be suitable, suit, fit.

Pre. उच्यति । Per उवोच । ऊचतु । उवोचिथ । I Fut ओचिता । II Fut ओचिष्यति । Impera उच्यतु । Imper. औच्यत् । Poten. उच्येत् । Bened. उच्यात् । Aor. औचीत् (The real form without the augment अ is उचत् as in मा भवानुचत् ।). Condi. औचिष्यत् Desid. ओचिचिषति । Past Pass. उचितः । Ger. ओचित्वा । Nouns—औचित्यम् । ओकः । ओकसी । उच्चम् । औचिती ।

भृशु ११५ भ्रंशु ११५ (क) । अधः पतने ।

बभर्श । अभृशत् । 'अनिदिताम्–' (४१५) इति नलोपः । भ्रश्यति । अभ्रशत् ।

115. √bhṛiśu, √bhranśu, to fall down. As बभर्श । Aor. अभृशत् । From भ्रंशु we have भ्रश्यति and Aor. अभ्रशत् । The nasal is elided by. S. 415.

Pre. भृश्यति । Per. बभर्श । बभृशतुः । बभृशुः । बभर्शिथ । बभृश । बभृशिव । I Fut. भर्शिता । II Fut. भर्शिष्यति । Impera. भृश्यतु । Imper. अभृश्यत् । Poten. भृश्येत् ।

Bene. भृश्यात् । Aor. अभृशत् Condi. अभर्शिष्यत् । Causa. भर्शयति Aor. अबीभृशत् । अबभर्शत् । Desider. बिभर्शिषति । Inten. बरीभृश्यते । yañ luk बरीभर्ष्टि । Past. Pass. भृष्टः । Act. भृष्टवान् । Ger. भर्शित्वा भृष्ट्वा ।;Nouns :—भृशम् । भार्श्यम् । भ्रशिमा । भ्रशीयान् ।

115 A. √bhraṁśu.

Pre. भ्रश्यति Per. बभ्रंश बभ्रंशतुः । बभ्रंशिथ । बभ्रंशिव I Fut. भ्रंशिता । II Fut. भ्रंशिष्यति । Impera. भ्रश्यतु । Imper. अभ्रश्यत् । Poten. भ्रश्येत् । Bene. भ्रश्यात् । Aor. अभ्रशत् । Causa. भ्रंशयति । Desid. बिभ्रंशिषति । Inten. बाभ्रश्यते । yañ luk बाभ्रंष्टि । Past. Ger. भ्रंशित्वा । or भ्रष्ट्वा ।

वृश ११६ वरणे ।

वृश्यति । अवृशत् ।

116. √vriś to choose, select.

Pre. वृश्यति । Per. ववर्श । I Fut. वर्शिता । II Fut. वर्शिष्यति । Impera. वृश्यतु । Imper. अवृश्यत् । Poten. वृश्येत् । Bene. वृश्यात् । Aor. अवृशत् । Nouns वृशिष्ठः (VI. 4. 161 S 1785). वृशीयान् ।

कृश ११७ तनूकरणे ।

कृश्यति ।

117. √kriśa, to become lean or emaciated ; to wane.

Pre. कृश्यति । Per. चकर्श । I Fut कर्शिता । II Fut. कर्शिष्यति । Impera. कृश्यतु । Imper. अकृश्यत् । Poten. कृश्येत् । Bene. कृश्यात् । Aor. अकृशत् । Condi. अकर्शिष्यत् । Causa. कर्शयति । Ger. कर्शित्वा । or कृशित्वा । Nouns: कृशः । क्रशिष्ठः । क्रशीयान् । प्रकृशितः । परिकृशितः । क्रशिमा । कृशानुः ।

ञितृष ११८ पिपासायाम् ।

118. √ñitrisha to be thirsty.

Pre. तृष्यति । Per. ततर्ष । I Fut. तर्षिता । II Fut. तर्षिष्यति । Impera. तृष्यतु । Imper. अतृष्यत् । Poten तृष्येत् । Bene तृष्यात् । Aor. अतृषत् । Condi. अतर्षिष्यत् । Past. तृषितः । Ger. तृषित्वा or तर्षित्वा । Nouns: तृष्णक् । तृष्णा । तृट् । [illegible] । [illegible] ।

हृष ११९ तुष्टौ ।

श्यन्नन्तो भौवादिकाद्विशेषः ।

119. √hrisha, to be delighted, pleased. It is differentiated from the Bhuadi हृष by taking श्यन् and forming the aorist with अङ् ।

Pre. हृष्यति । Per. जहर्ष । I Fut. हर्षिता । II Fut. हर्षिष्यति । Impera. हृष्यतु । Imper. अहृष्यत् । Poten. हृष्येत् । Bene. हृष्यात् । Aor. अहृषत् । Condi. अहर्षिष्यत् ।

रुष १२० रिष १२१ (क) हिंसायाम् ।

'तीषसह-' (२३४०) इति वेट् । रोषिता-रोष्टा । रेषिता-रेष्टा ।

120. √rusha, √risha, to be angry, to injure. It optionally takes इट् under S. 2340. A रोषिता or रोष्टा, रेषिता or रेष्टा ।

Pre. रुष्यति । Per. रुरोष । रुरोषिथ । रुरोष्ठ । I Fut. रोषिता । or रोष्टा । II Fut. रोषिष्यति । Impera. रुष्यतु । Imper. अरुष्यत् । Poten. रुष्येत् । Bene. रुष्यात् Aor.

अरुपत् । Condi. अरोपिष्यत् । Desi. रुरुपिषति । रुरोपिषति । Ger. रोपित्वा or रुपित्वा or रुपित्वा । Part रोपितः or रुप्तः ।

डिप १२१ क्षेपे ।

121. √dipa, to throw. It is found in the Tudâdi and Churâdi classes also.

Pre. डिप्यति । Per. डिडेप । डिडेपिथ । डिडिपिव । I Fut. डेपिता । II Fut. डेपिष्यति । Impera डिप्यतु । Imper. अडिप्यत् । Poten. डिप्येत् । Bene. डिप्यात् । Aor. अडिपत् । Condi. अडेपिष्यत् । Pass. डिप्यते Caus. डेपयति Aor. अडीडिपत् । Desi. डिडिपिषति । डिडेपिषति । Inten. डेडिप्यते । yań luk डेडेप्ति । Ger. डिपित्वा

कुप १२२ क्रोधे ।

122. √kupa to be angry.

Pre. कुप्यति । Per चुकोप । I Fut. कोपिता । II Fut. कोपिष्यति । Impera. कुप्यतु । Imper अकुप्यत् । Poten कुप्येत् । Bene. कुप्यात् । Aor. अकुपत् । Condi. अकोपिष्यत् । Noun कुप्यम् 'a forest'.

गुप १२३ व्याकुलत्वे ।

123. √gupa, to be confused or disturbed.

Pre. गुप्यति । Per. जुगोप । I Fut. गोपिता । II Fut. गोपिष्यति । Impera. गुप्यतु । Imper. अगुप्यत् । Poten गुप्येत् । Bene गुप्यात् । Compare गोपायति and जुगुप्सते of Bhvâdi, and गोपयति of Churâdi class.

युपु १२४ रुपु १२५ लुपु १२६ विमोहने ।

युप्यति । रुप्यति । लुप्यति । लोपिता । लुप्यति. सेट्कः । अनिट्कारिकासु लिपिनाहचर्यात्तौदादिकस्यैव ग्रहणात् ।

124. √yupu, 125 √rupu, 126 √lupu, to trouble; to efface; to make level or smooth. Of these the √lupu is सेट्, the root लुप् mentioned in the anit list is not this root, but the Tudâdi root लुप् as it is read along with √लिप of that class.

Pre युप्यति । Per युयोप । I Fut. योपिता । II Fut. योपिष्यति । Impera. युप्यतु । Imper. अयुप्यत् । Poten. युप्येत् । Bene. युप्यात् । Aor. अयुपत् । Condi अयोपिष्यत् ।

125. √rupu,

Pre. रुप्यति । Per. रुरोप । I Fut. रोपिता । II Fut. रोपिष्यति । Impera. रुप्यतु । Imper. अरुप्यत् । Poten. रुप्येत् । Benedic. रुप्यात् । Aor. अरुपत् । Condi. अरोपिष्यत् ।

126. √lupu.

Pre. लुप्यति । Per. लुलोप । I Fut लोपिता । II Fut लोपिष्यति । Impera. लुप्यतु । Imper. अलुप्यत् । Poten. लुप्येत् । Bene. लुप्यात् Aor. अलुपत् । Condi. अलोपिष्यत् ।

स्तूप १२७ समुच्छ्राये ।

It is not given in the Siddhânta. It means "to heap up to pile, to collect to raise."

लुभ १२८ गार्ध्ये ।

गार्ध्यमाकाङ्क्षा । 'तीषसह-' (२३४०) इति वेट् । लोभिता-लोब्धा । लोभिष्यति । लुभ्येत् । लुभ्यात् । अलुभत् । भ्वादिषु वृत्करणात्स्वादीनामपि भ्वादित्वम् । अतो लोभते इत्यपि भवतीत्यात्रेयः ।

128. √lubha, to covet, long for The word 'gârdhyam' means 'greed' It is optionally वेट् by S. 2340. As the word, वृत् 'finished,' is not used at the end of Bhuâdi class, as it is used at the end of other classes, every root can be conjugated in the Bhuâdi class, as that list is not exhaustive. Therefore लुभ forms लोभते also in the Bhuâdi class. This is the opinion of Atreya.

Pre लुभ्यति । Per. लुलोभ । लुलोभिथ । I Fut लोभिता or लोब्धा । II Fut. लोभिष्यति । Impera. लुभ्यतु ।Imper. अलुभ्यत् । Poten लुभ्येत् । Bene लुभ्यात् । Aor. अलुभत् । Condi अलोभिष्यत् । Causa लोभयति Aor अलूलुभत् । Ger. लोभित्वा or लुभित्वा or लुब्ध्वा । Part लुब्धः ।

क्षुभ १२९ संचलने ।

क्षुभ्यति ।

129 √kshubha, to be agitated or disturbed

Pre क्षुभ्यति । Per चुक्षोभ । I Fut क्षोभिता । II Fut क्षोभिष्यति । Impera क्षुभ्यतु । Imper. अक्षुभ्यत् । Poten क्षुभ्येत् । Bene क्षुभ्यात् । Aor. अक्षुभत् or अक्षोभीत् ।

णभ १३० तुभ १३१ हिंसायाम् ।

क्षुभिनभितुभयो र्द्युतादौ क्र्यादौ च पठ्यन्ते । तेषां द्युतादित्वादङ् सिद्धः । क्र्यादित्वात्पक्षे सिज्भवत्येव । इह पाठस्तु श्यनर्थः ।

130. √nabha, 131 √tubha to injure, hurt, kill The roots क्षुभ and नभ and tubha are in the Dyutâdi and Kryadi list, also (See Bhuâdi 787 &c.) and Kryâdi, they would have taken अङ् in the aorist by the fact of their being listed in the Dyutâdi, their inclusion in the Kryâdi class shows that the aorist is formed with सिच् also when it is considered to belong to that class See Kryâdi No. 47 &c Their inclusion therefore, here, is purely for the sake of श्यन् ।

Pre. नभ्यति । प्रणभ्यति । Per ननाभ । नेभतुः । नेभिथ । नेभिथ । I Fut नभिता । Aor. अनभत् or अनभीत् or अनाभीत् ।

131. √tubha The remarks applicable to √kshubha and √nabha apply to this also.

Pre तुभ्यति । Per तुतोभ । I Fut तोभिता । II Fut तोभिष्यति । Impera तुभ्यतु । Imper अतुभ्यत् । Poten तुभ्येत् । Bene तुभ्यात् । Aor अतुभत् । Condi अतोभिष्यत् ।

क्लिदू १३२ आर्द्रीभावे ।

क्लिद्यति । चिक्लेदिथ-चिक्लेत्थ । चिक्लिदिव-चिक्लिद्व । चिक्लिदिम-चिक्लिद्म । क्लेदिता-क्लेत्ता ।

132 √klidû, to become wet, be damp, moist

Pre क्लिद्यति । Per. चिक्लेद । चिक्लेदिथ or चिक्लेत्थ । चिक्लिदिव or चिक्लिद्व । चिक्लिदिम or चिक्लिद्म । I Fut. क्लेदिता or क्लेत्ता । II Fut. क्लेदिष्यति or क्लेत्स्यति । Impera.

क्लिद्यतु । Imper. अक्लिद्यत । Poten. क्लिद्येत् । Bene. क्लिद्यात् । Aor. अक्लिदत् । Condi. अक्लिदिष्यत् or अक्लेत्स्यत् । Causa. क्लेदयति Aor. अचिक्लिदत् । Desi. चिक्लिदिषति । चिक्लित्सति । Inten चेक्लिद्यते । yañluk चेक्लेत्ति । Part. Pass. क्लिन्नः । Act. क्लिन्नवान् । Ger. क्लिदित्वा or क्लेदित्वा ।

ञिमिदा १३३ स्नेहने ।

'मिदेर्गुणः' (२३४६)। मेद्यति । अमिदत् । द्युतादिपाठादेवाभिदत् । अमेदिष्टेति सिद्धे इह पाठोऽमेदीदिति मा भूदिति । द्युतादिभ्यो यदिदेशाहवमेधदितु पाठस्तुचितः ।

133 √ñi midâ, to be unctuous or greasy, to love. This root would have formed its aorist with अङ् by the very fact of its being included in the Dyutâdi class (See Bhuâdi 777 to 799). The aorist would be अमिदत् and अमेदिष्ट there under. Its inclusion here indicates that it never takes सिच्, and we can never have the form अमेदीत् । If this be so, its inclusion there is problematic For it would have formed अमिदत् under Pushâdi. The better arrangement would have been, not to read it in the Dyutâdi class, but in the atmanepadi class any where else of the Bhuvâdi, to give us the form अमेदिष्ट ।

Pre मेद्यति । The vowel is gunated by S. 2346. Per. मिमेद । मिमेदिथ । I Fut. मेदिता । II Fut मेदिष्यति । Impera मेद्यतु । Imper. अमेद्यत । Poten. मेद्येत् । Bene. मिद्यात् । Aor. अमिदत् । Desi. मिमिदिषति । मिमेदिषति । Ger. मेदित्वा or मिदित्वा ।

ञिक्ष्विदा १३४ स्नेहनमोचनयोः ।

134. √ñi kshvidâ 1 to be greasy or unctuous, love, 2. to release. It is in the Bhvadi also See No. 780.

Pre. क्ष्विद्यति । Per चिक्ष्वेद । I Fut क्ष्वेदिता । II Fut. क्ष्वेदिष्यति । Impera. क्ष्विद्यतु । Imper. अक्ष्विद्यत । Poten. क्ष्विद्येत् । Bene. क्ष्विद्यात् । Aor. अक्ष्विदत् । Condi. अक्ष्वेदिष्यत् ।

ऋधु १३५ वृद्धौ ।

आनर्ध । आर्धत् ।

135. √ridhu to prosper, grow, increase. This root is found in the Svâdi also See No. 24.

Pre ऋध्यति । Per. आनर्ध । आनृधतुः । आनर्धिथ । आनर्धिव । I. Fut. अर्धिता । II Fut. अर्धिष्यति । Impera ऋध्यतु । Imper. आर्ध्यत् । Poten. ऋध्येत् । Bene. ऋध्यात् । Aor. आर्धत् । (The real form is ऋधत् without the augment अ as in मा भवान् ऋधत् ।) Condi. आर्धिष्यत् । Causa. अर्धयति । Aor आर्दिधत् । Desi. अर्दिधिषति or ईर्त्सति । VII. 2. 49. S. 2318. Past. Part. ऋद्धः । Ger. अर्धित्वा or ऋद्ध्वा ।

गृधु १३६ अभिकाङ्क्षायाम् ।

अगृधत् । गृद्ध । पुषादयो दिवाद्यन्तर्गणाः । केचित्तु पुषादिसमाप्त्यर्थं सेव वृत्करणम् । दिवादिस्तु क्त्वादिरोऽकृतिगणः । तेन क्षीयते ग्रयन्तीत्यादि सिद्धमित्याहुः ।

136. √gridhu, to covet, desire, to be greedy.

Pre घृष्यति । Per. जघर्ष । जघृषतुः । जघर्षिथ । जघृषिव । I Fut गर्षिता । II Fut. गर्षिष्यति । Impera घृष्यतु । Imper. अघृष्यत् । Poten घृष्येत् । Bene घृष्यात् । Aor. अघृषत् । Condi अगर्षिष्यत् । Causa गर्षयति or ते (I 3 69 S 2739) Desi. जिगर्षिषति । Inten. जरीघृष्यते । yan luk जर्घर्षीति । Ger गर्षित्वा or घृष्ट्वा । Nouns. घृष्टः । गर्षिता । घृषः ।

वृत् । Finish According to Atreya and Maitreya the Divâdi and Pushâdi reach their completion here Others hold that the word vrit applies to Pushâdi only. There is no end to Divâdi class It is an Akritigana like the Bhvâdi. And thus the forms क्षीयते and मृग्यति &c. are explained by them.

मृग १३७ अन्वेषणे ।

137.√ mriga, to seek, search for.

Pre मृग्यति ।

इति तिङन्तदिवादिप्रकरणम् ।

अथतिङन्त स्वादि प्रकरणम् ।

CHAPTER V.

THE SU-CLASS VERBS.

षुञ् १ अभिषवे ।

अभिषवः स्नपनं पीडनं स्नानं सुरासवनं च । तत्र स्नानेऽकर्मकः ।

The first root of this class is —

1. √shuñ to bathe The word abhishava here means to make one bathe, to squeeze, to bathe, and to distil spirituous liquor It is intransitive in the sense of bathing

Thus सु+शप्+ति । Now applies the following sûtra by which the vikarana श्नु comes after these verbs instead of शप् ।

२५२३ । स्वादिभ्यः श्नुः । ३ । १ । ७३ ।

सुनोति । सुनुतः । 'हुश्नुवोः-' (२३८७) इति यण् । सुन्वन्ति । सुन्वः-सुनुवः । सुन्वहे-सुनुवहे । सुषाव-सुषुवे । सोता । सुनु । सुनवानि । सुनवै । सुनुयात् । सूयात् । 'स्तुसुधूञ्भ्यः-' (२३८५) इतीट् । असावीत्-असोष्ट । अभिसुनोति । अभ्यषुणोत् । अभिसुषाव ।

2523. The affix श्नु comes after the roots of Svâdi class when a sârvadhâtuka affix denoting an agent follows.

This debars शप्. As सु+श्नु+तिप्=सु+नु+ति=सुनोति 'he presses out'. The dual is सुनुतः । The plural is सुनु+अन्ति=सुन्वन्ति । Here व is substituted for उ by VI. 4. 87 S. 2387 The First Person dual is सुन्वः or सुनुवः by VI 4 107 S 2313 The âtmanepadi dual is सुन्वहे or सुनुवहे । In the aorist there is इट् by VII. 2 72, S. 2385 As असावीत् ।

The स is changed to ष after an alternant preposition (VIII 3 65 S 2270) As अभिषुणोति, but not in अभिसुषाव because of the implied prohibition of VIII 3 64 S 2277 Nor is स changed in the Second Future and Desiderative because of the following

२५२४। सुनोतेः स्यसनोः। ८। ३। ११७।

स्ये सनि च परे सुनः षो न स्यात्। अभिसोष्यति।

2524 The स of सु (सुनोति) is not changed to ष in the Future, Conditional and Desiderative

Thus —अभिसोष्यति, परिसोष्यति, अभ्यसोष्यत्, पर्यसोष्यत्॥

1 √shu, to press out or extract juice, to distil Parasmaipada

Pre सुनोति। सुनुतः। सुन्वन्ति। सुनोषि। सुनोमि। सुनुमः। सुन्मः। Per सुषाव। सुषुवतुः। सुषोथ or सुषविथ। सुषुवथुः। सुषव। सुषाव or सुषव। सुषुविव। I Fut सोता। II Fut सोष्यति। Impera सुनोतु। सुनुतात्। सुनुतात्। सुन्वन्तु। सुनु। सुनवानि। सुनवाम। सुनवानि। Imper असुनोत्। असुनुताम्। असुन्वन्। असुनोः। असुनवम्। असुनुव or असुन्व। Potn सुनुयात्। सुनुयाताम्। सुनुयुः। सुनुयाः। सुनुयाम्। Bene सूयात्। सूयास्ताम्। Aor असावीत्। असाविष्टाम्। असावीः। असा ... । Cond असोष्यत्। Caus सावयति। Aor असूषवत्। Desid सुसूषति। Inten सोषूयते। Yaṅ luk सोषवीति or सोषोति। Part सुषुवस्। Nouns —अभिषव। सोमसुत्। सुत्वरी। सुत्वा। सुत। सुरा।

1 √shuñ to press out or extract juice to distil Atmanepada

Pre सुनुते। सुन्वाते। सुन्वते। सुनुषे। सुन्वे। सुनुवहे। सुन्वहे। Per सुषुवे। सुषुविषे। सुषुविध्वे सुषुविढ्वे। सुषुवे। सुषुविवहे। सुषुविमहे। I Fut सोता। II Fut सोष्यते। Impera सुनुताम्। सुन्वाताम्। सुन्वताम्। सुनुष्व। सुनवै। सुनवावहै। Imper असुनुत। असुन्वाताम्। असुन्वत। असुनुथाः। असुन्वि। असुन्वहि। असुनुवहि। Potn सुन्वीत। सुन्वीयाताम्। Bene सोषीष्ट। सोषीयास्ताम्। सोषीढ्वम्। Aor असोष्ट। असोषाताम्। असोष्ठाः। असोढ्वम्। Condi असोष्यत।

सिञ् २ बन्धने।

सिनोति। सिषिनोति। सिषाय-सिष्य। सेता।

2 √shiñ To bind Parasmaipada

Pre सिनोति। सिनोषि। सिनोमि। सिनुथ। सिन्वः। Per सिषाय। सिष्यतुः। सिषयिथ or सिषेथ। सिष्य। सिषाय or सिषय। सिषियिव। I Fut सेता। II Fut सेष्यति। Impera सिनोतु। सिनु। सिनवानि। Imper असिनोत्। Potn सिनुयात्। Bene सीयात्। Aor असैषीत्। असैष्टाम्। Condi असेष्यत्। Pass सीयते। Caus साययति। Aor असीषयत्। Desid सिसीषति or ते। Inten सेषीयते। Yaṅ luk सेषयीति or सेषेति। Part Pass सितः। Act. सिद्वान्। Nouns —सैरिकः। सतु। सिता। सेतुः। सिनः। असिता सेतुम्। परिषितः। परिषयः।

2 √shiñ to bind fasten Atmanepada

Pre सिनुते। सिनुवे। सिन्वे। सिन्वहे or सिनुवहे। Per सिष्ये। सिषियिषे। सिषियिवहे। I Fut सेता। II सेष्यते। Impera सिनुताम्। सिनुष्व। सिनवै। Imper असिनुत। असिनुथाः। असिन्वि। असिन्वहि or असिनुवहि। Potn सिन्वीत। Bene सेषीष्ट। Aor असेष्ट। असेषाताम्। Condi असेष्यत

शिञ् ३ निशाने ।

हासच्यादिः । शेता ।

3 √śiñ, to whet to sharpen Parasmaipada

Pre शिनोति । Per शिशाय । I Fut शेता । II Fut शेष्यति । Impera शिनोतु । Imper अशिनोत् । Poten शिनुयात् । Bene शीयात् । Aor अशैषीत् ।

3 √śiñ to whet sharpen Atmanepada

Pre शिनुते । Per शिश्ये । I Fut शेता । II Fut शेष्यते

डुमिञ् ४ प्रक्षेपणे ।

'मीनातिमिनोति–' (२५०८) इत्यात्वम् । ममौ । ममिथ–ममाथ । मिम्ये । माता । मीयात् । मासीष्ट । अमासीत् । अमासिष्टाम् । अमास्त ।

4 √du miñ, to throw, cast scatter Parasmaipada

Pre मिनोति । Per ममौ (S 2508) मिम्यतुः । मिम्युः । ममिथ or ममाथ । मम्यथुः । मम्य । ममौ । मिम्यिव । मिम्यिम । I Fut माता । II Fut मास्यति । Impera मिनोतु । मिनु । मिनवानि । Imper अमिनोत् । अमिनुताम् । Poten मिनुयात् । Bene मीयात् । Aor अमासीत् । अमासिष्टाम् । Condi अमास्यत् । Causa माययति । Aor अमीमयत् । Desid मित्सति । Inten मेमीयते । yanluk मेमेति । मेमयीति । Nouns मित्रम् मीरः, प्रमयः

4 √du miñ Atmanepada

Pre मिनुते । Per मिम्ये । मिम्यिवहे । मिम्यिमहे । I Fut माता । II Fut मास्यते । Impera मिनुताम् । मिनुष्व । मिनवै । Imper अमिनुत । Poten मिन्वीत । Bene मासीष्ट । Aor अमास्त । अमासाताम् । Condi अमास्यत ।

चिञ् ५ चयने ।

प्रणिचिनोति ।

5 √chiñ to collect The Present 3rd person is चिनोति । The preposition नि is changed to णि as प्रणिचिनोति (VIII 4 17 S 2285) In the Perfect, the च is optionally changed to क by the following —

२५२५ । विभाषा चेः । ७ । ३ । ५८ ।

अभ्यासात्परस्य चिञः कुत्वं वा स्यात्सनि लिटि च । प्रणिचिकाय । चिचाय–चिक्ये चिच्ये । अचैषीत् अचेष्ट ।

2525 A guttural is optionally substituted for the च् of चि after a reduplication in the Desiderative and Perfect As चिचीषति or चिकीषति चिचाय or चिकाय ॥ But चेचीयते in other cases

5 √chiñ to collect Parasmaipada

Pre चिनोति Per चिकाय or चिचाय । चिक्यतुः or चिच्यतुः । चिकयिथ or चिकेथ or चिचयिथ or चिचेथ । चिक्यिव । or चिच्यिव । I Fut चेता । II Fut चेष्यति । Impera चिनोतु । चिनुतात् । Imper अचिनोत् । Poten चिनुयात् । Bene चीयात् । Aor अचैषीत् । Condi अचेष्यत् । Causa चापयति । चाययति । Desi चिचीषति । चिकीषति । Inten चेचीयते चेकीयते । yanluk चेचेति । Past Pass चितः । Act चितवान् । चेयम् Nouns —निकाय्यः । धाय्या । परिचाय्यः । उपचाय्यः । अग्निचित् । श्येनचित् । निश्चयः । प्राचितीनः । पुष्पप्रचायः । फलप्रचयः । कायः । प्राचितिकः । गोमय निकायः । भिक्षुनिकायः । चिति । द्विचितीकः । आचितीनः । प्राचितः । प्राचितकः । आचितः । चिमय् ।

5 √chiñ, to collect Atmanapada.

Pre चिनुते । Per. चिच्ये or चिक्ये I Fut चेता । II Fut चेष्यते । Impera, चिनुताम् । Imper. अचिनुत । Poten चिन्वीत । Bene चेषीष्ट । Aor अचेष्ट ।

स्तृञ् ६ आच्छादने ।

स्तृणोति । स्तृणुते । 'गुणोऽर्ति-' (२३८०) इति गुणः । स्तर्यात् ।

6. √stṛiñ, to cover. The Present is स्तृणोति । Atm. स्तृणुते । In the Potential there is guṇa by S. 2380 As स्तर्यात् । In the Âtmanepada, the इट् is optional in the Benedictive and Aorist by the following.

२५२६ । ऋतश्च संयोगादेः । ७ । २ । ४३ ।

ऋदन्तात्संयोगादेः परयोर्लिङ्सिचोरिड्वा स्यात्तङि । स्तरिषीष्ट-स्तृषीष्ट । अस्तरिष्ट-अस्तृत ।

2526. The इट् is optionally added to the endings of the Atmanepada Benedictive and S-Aorist, after a root, which ends in short ऋ, which is preceded by a conjunct consonant.

As स्तरिषीष्ट or स्तृषीष्ट । Aor अस्तरिष्ट or अस्तृत ।

Note —Why ending in short ऋ? Observe च्योषीष्ट, अच्योष्ट, प्रोषीष्ट and अप्रोष्ट। Why 'beginning with a conjunct consonant,'? Observe कृषीष्ट, हृषीष्ट, अकृत and अहृत। Why 'in the Atmanepada'? Observe अस्वार्षीत्, अस्मार्षीत्। In संस्कृषीष्ट and समस्कृत there is not इट्, first because स्कृ (the form assumed by कृ with सुट् augment) is not so enunciated in the Dhâtupâṭha, the word upadesa of VII. 2. 10, is understood here, so that the rule applies to those roots only which in the Dhâtupâṭha are ऋ ending and preceded by conjunct consonant, and secondly सुट् augment is considered as not attached to the root (VI 1. 135), and therefore स्कृ is not considered a root beginning with a conjunct consonant.

6. √stṛiñ, to cover Parasmaipada.

Pre स्तृणोति । स्तृणुतः । स्तृण्वन्ति । स्तृणोषि । स्तृणोमि । स्तृण्वः or स्तृणुवः । स्तृण्मः or स्तृणुमः । Per तस्तार । तस्तरतुः । तस्तरुः । तस्तर्थ । तस्तर । तस्तार or तस्तर । तस्तरिव । I Fut स्तर्ता । II Fut स्तरिष्यति । Impera स्तृणोतु । स्तृणु । स्तृणवानि । Imper. अस्तृणोत् । Poten. स्तृणुयात् । Bene. स्तर्यात् । Aor अस्तार्षीत् । अस्तार्ष्टाम् । Condi. अस्तरिष्यत् । Pass स्तर्यते । Causa. स्तारयति । Aor अतिस्तरत् । Desid. तिस्तीर्षति । Inten तास्तर्यते । yañluk तास्तर्ति । तास्तरीति । Pass. स्तृतः । Act. स्तृतवान् । Ger. स्तृत्वा

6. √stṛiñ, to cover. Atmanepada.

Pre. स्तृणुते । स्तृण्वाते । स्तृण्वते । Per. तस्तरे । तस्तराते । तस्तरिरे । तस्तरिढ्वे तस्तरिध्वे । तस्तरे । तस्तरिवहे । I Fut. स्तर्ता । II Fut स्तरिष्यते । Impera स्तृणुताम् । स्तृणुष्व । स्तृणवै । Imper अस्तृणुत । Poten. स्तृण्वीत । Bene स्तृषीष्ट or स्तरिषीष्ट । Aor अस्तृत or अस्तरिष्ट । अस्तृषाताम् or अस्तरिषाताम् । Condi. अस्तरिष्यत ।

कृञ् ७ हिंसायाम् ।

कृणोति-कृणुते । चकार । चकर्थ । चक्रे । क्रियात् । कृषीष्ट । अकार्षीत् । अकृत ।

7 √kriñ to hurt injure kill Parasmaipada

Pre कृणोति । Per चकार । चकतुः । चकर्थ चक । चकार or चकर । चकृम । I Fut कर्ता । II Fut करिष्यति । Impera कृणोतु । Imper अकृणोत् । ... कृणुयात् । Bene क्रियात् । Aor अकार्षीत् । अकार्ष्टाम् । Causa कारयति । Aor अचीकरत् । Desid चिकीर्षति । Inten चेक्रीयते । yaṅluk चर्करीति ।

7 √kriñ Atmanepada

Pre कृणुते । Per चक्रे । चक्राते । चकृषे । चकृढ्वे । चक्रे । चकृवहे । I Fut कर्ता । II Fut करिष्यते । Impera कृणुताम् । Imper अकृणुत । Poten कृण्वीत । Ben कृषीष्ट । Aor अकृत । अकृषाताम् । Desid चिकीर्षते ।

वृञ् ८ वरणे ।

8 √vriñ to choose, select In the Perfect, 2nd person singular the augment इट् is optional by the implication of the following sutra

२५२७ । बभूथाततन्थजगृम्भववर्थेति निगमे । ७ । २ । ६४ ।

एषां वेदे इड भावो निपात्यते । तेन भाषाया मलोट् । ववरिथ । ववृव । ववृम । वरिता-वरीता ।

2527 In the Veda are found the irregular forms babhūtha, âtatantha jagrimbha and vavartha

As सं हि होता प्रथमो बभूथ (=बभूविथ) येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थ (=आततनिथ) जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तम् (=जगृहिम) ववर्थ त्वं हि ज्योतिषा (=ववरिथ) See ... 13

This is also a niyama rule with regard to व, for by VII 2 13 ... वृ was already anit and its Perfect would have been ववर्थ by ... The special mention of this form shows that in classical literature ... is always सेट् before थ of the Perfect.

Therefore we have In classical literature ववरिथ with the ... In the First Future we have वरिता or वरीता । The lengthening is by VII 2 38 S 2391

The इट् augment is optional in the Atmanepada Benedictive and ... by the following —

२५२८ । लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु । ७ । २ । ४२ ।

वृङ्वृञ्भ्यामॄदन्ताच्च परयोः लिङ्सिचोरिड्वा स्यात्तङि ।

2528 The इट् is optionally added to the endings of the Atmanepada Benedictive and s Aorist, after vṛi and roots ending in long ṛi (ॠ).

Thus the Benedictive is वृषीष्ट । But when इट् is added ... the following equations वृ+इ+सी+ष्ट = वर्+इ+सी+ष्ट ... Now VII 2 38 S 2391 requires the lengthening of this इ ... This is prevented by the following

२५२९ । न लिङि । ७ । २ । ३९ ।

... लिङि ... वरिषीष्ट-वृषीष्ट । अवरिष्ट-अवरीष्ट ...

2529. The इट् is not lengthened after the root वृ and ऋ ending radicals in the Benedictive.

As वरिषीष्ट,

8. √vriñ, to choose, select Parasmaipada.

Pre वृणोति । Per ववार । ववृतुः । ववरिथ । ववृ । ववार or ववर । ववृम । I Fut. वरिता or वरीता । II Fut. वरिष्यति or वरीष्यति । Impera वृणोतु । वृणुतात् । Imper. अवृणोत् । Poten वृणुयात् । Bene व्रियात् । Aor अवारीत् । अवारिष्टाम् । Condi. अवरिष्यत् । अवरीष्यत् । Pass व्रियते । Aor अवारि । Causa वारयति । Aor. अवीवरत् । Desid. वुवूर्षति । विवरिषति । विवरीषति । Inten वेवीर्यते । yañ luk वर्वर्ति । Nouns — वृत्यः । वारयम् । वार्या । पतिवरा । निवरा । वरुणानी । वारुणी ।

8 √vriñ, to select, choose. Atmanepada.

Pre वृणुते । Per. ववे । ववृषे । ववृढ्वे । ववृवहे । I Fut वरिता or वरीता । II Fut वरिष्यते or वरीष्यते । Impera वृणुताम् । Imper. अवृणुत । Poten. वृण्वीत । Bene. वृषीष्ट or वरिषीष्ट । Aor अवृत or अवरिष्ट । अवरीष्ट । अवृषाताम् or अवरिषाताम् or अवरीषाताम् । अवृध्वम् । अवरिध्वम् । अवरीध्वम् । अवरिढ्वम् । अवरीढ्वम् । Condi अवरिष्यत । अवरीष्यत । Causa. वारयति । अवीवरत् । Desid वुवूर्षते । विवरिषति । विवरीषति । Inten. वेवीयेते । Nouns वृत्यः । वार्या । वरा । वारणम् । वृषम् । नीवारः । निवरः । प्रावरः प्रवरः । प्रवरा । वर्म । वर्मी । वार्मिकायणिः । वरूथ । वर्षम् । वर्णः । वर्णी । ब्राह्मवर्णी । वरुणः । वरुणानी । मैत्रावरुणः । वरुणदत्तः । वरुणिकः । वरुणिल । वरुणदत्तकः । वर्णुः । वरत्री ।

धुञ् ९ कम्पने ।

धुनोति-धुनुते । अधौषीत् । अधोष्यत् । दीर्घान्तोऽप्ययम् । धूनोति-धूनुते । 'स्वरतिसूति-' (२२७९) इति वेट् । दुधविथ-दुधोथ । किति लिटि तु 'श्र्युकः -' (२३८१) इति निषेधं बाधित्वा क्रादिनियमान्नित्यमिट् । दुधुविव । 'स्तुसुधूञ्भ्यः-' (२३८५) इति नित्यमिट् । अधावीत्-अधविष्ट-अधोष्ट ।

9. √dhuñ, to tremble, shake This root is taught with long ऊ also, as धूञ् । It will be optionally वेट् as it is specifically mentioned in the sûtra VII 2. 44 S. 2279 As दुधविथ or दुधोथ । In other terminations of the कित् Perfect the इट् augment is compulsory, because the prohibition of VII. 2. 11 S. 2381 is superseded by VII. 2 13 S 22 93 As दुधुविव । The P. Aor is अधावीत् । The इट् here is compulsory under VII. 2 72 S. 2385

Pre धुनोति । Per. दुधाव । दुधविथ or दुधोथ । I Fut धोता । धोतासि । II Fut. धोष्यति । Impera धुनोतु । Imper अधुनोत् । अधुनुताम् । Poten धुनुयात् । Bene धूयात् । Aor. अधौषीत् । Condi अधोष्यत् । Causa धावयति । Aor. अदूधवत् । Desid. दुधूषति । Inten दोधूयते । yañluk दोधोति । Parti. धुतः । Ger. धुत्वा । Nouns धुनिः ।

9. √dhuñ Atmanepada

Pre. धुनुते । Per दुधुवे । दुधुविषे । I Fut धोता । धोतासे । II Fut धोष्यते । Impera. धुनुताम् । Imper अधुनुत । Poten धुन्वीत । Bene. धोषीष्ट । Aor. अधोष्ट । Condi. अधोष्यत । Desid. दुधूषते ।

9 (a) धूञ् √dhûñ This dhûñ is found in the Kryâdi class and Yujâdi also. The root dhû without ञ् is in the Tudâdi also.

Pre. धुनोति। A. धुनुते। Per. दुधाव A. दुधुवे। दुधविथ or दुधोथ। दुधुविव। I Fut. धोता or धविता। II Fut. धोष्यति or धविष्यति। A धोष्यते or धविष्यते। Impera. धुनोतु or धुनुतात्। Imper. अधुनोत्। Poten धुनुयात्। A धुन्वीत। Bene. धूयात्। A धोषीष्ट or धविषीष्ट। Aor. अधावीत्। अधाविष्टाम्। A अधोष्ट or अधविष्ट। Causa धूनयति (See Vârtika under S. 2572 for न). Desid. दुधूषति। Past Part. धूतः। Ger. धूत्वा।

The following roots are Parasmaipadins.

टुदु १० उपतापे।

दुनोति।

10. √tudu, to burn.

Pre. दुनोति। Per. दुदाव। I Fut. दोता। II Fut. दोष्यति। Impera. दुनोतु। Imper. अदुनोत्। Poten दुनुयात्। Bene दूयात्। Aor. अदौषीत्। Condi. अदोष्यत्। Causa दावयति। Aor अदूदवत्। Desid दुदूषति। Inten दोदूयते। yańluk दोदोति। Parti दुतवान्। Ger. दुत्वा। Noun दावः। दवथुः।

हि ११ गतौ वृद्धौ च।

11. √hi, to go, 2. to promote.

Thus हिनोति। The न is changed to ण after an alterant preposition by the following sûtra.

२५३० । हिनुमीना । ८ । ४ । १५ ।

उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यैतयोर्नस्य णः स्यात्। प्रहिणोति।

2530. The न of हिनु and मीना is changed into ण, when coming after an upasarga containing in it a cause of change.

Thus प्रहिणोति। (प्रहिणुतः, प्रमीणाति, प्रमीणीतः)॥

Note—The root हि belongs to the Svâdi class of verbs and takes the vikarana नु technically श्नु, and the root मी belongs to Kryâdi class which takes the vikarana श्ना। In the sûtra the verbs are shown with the vikaranas affixed. Under certain circumstances the forms of the vikarana is changed from नु to नो and ना to नी, but the rule still applies, because the substitute of an अच् or vowel is like the principal. See I. 1 57.

In forming the Perfect we have हि+णल्=हिहि+अ। Now applies the following sûtra by which the ह is changed to घ।

२५३१ । हेरचङि । ७ । ३ । ५६ ।

अभ्यासात्परस्य हिनोतेर्हस्य कुत्वं स्यान्न तु चङि। जिघाय।

2531. A guttural is substituted for the ह of हि (हिनोति) after a reduplication, but not in the Reduplicated Aorist (चङ्)।

As जिघाय but प्राजीहयत् in the Reduplicated Aorist.

Obj. The word अचङि could be dispensed with from the sûtra, inasmuch as चङ् can never come after the simple root हि, but after the causative of हि, and the causative stem of हि is a different verb than हि. Ans. The fact of this word अचङि being employed in the sûtra indicates the

existence of the following maxim : प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि ग्रहणम् " A radical denotes whenever it is employed in Grammar, not only that radical itself, but it denotes also whatever stem may result from the the addition to it of the causative affix णि" । Therefore we have प्रजिघापयिषति ।

11 √hi, to go, promote.

Pre हिनोति । Per. जिघाय । जिघ्यतुः । जिघ्युः । जिघयिथ or जिघेथ । जिघ्य । जिघ्यिव । I Fut. हेता । II Fut. हेष्यति । Impera. हिनोतु । Imper. अहिनोत् । Poten. हिनुयात् । Bene. हीयात् । Aor. अहैषीत् । Condi. अहेष्यत् Causa. हाययति; Aor अजीहयत् । Desdi जिघीषति । Inten. जेघीयते । yan luk जेघेति । Part. Pass. हितः । Act हितवान् । Nouns :— हेतिः । हयः । हेतुः । संहितोरुः ।

पृ १२ प्रीतौ ।

पृणोति । पर्ता ।

12. √pri, to please or delight.

Pre पृणोति । Per. पपार । पप्रतुः । पप्रुः । पपर्थ । पप्रथुः । पप्र । पपार or पपर । पप्रिव । पप्रिम । I Fut. पर्ता । II Fut परिष्यति । Impera. पृणोतु । Imper. अपृणोत् । Poten पृणुयात् । Bene प्रियात् । Aor. अपार्षीत् । Condi. अपरिष्यत् Causa. पारयति Aor. अपीपरत् । Desid. पुपूर्षति । Inten. पेप्रीयते ।

स्पृ १३ प्रीतिपालनयोः ।

'प्रीतिचलनयोः' इत्यन्ये । 'चलनं जीवनम्' इति स्वामी । स्पृणोति । पस्पार । 'स्मृ' इत्येके । स्मृणोति । पृणोत्यादयस्त्रयोऽपि छान्दसा इत्याहुः ।

13. √spri, to gratify, to protect Another reading is 'prîti-chalanyoh' —'to gratify, to live'. The word 'chalana' here means 'living', according to Svâmi. Some read it as स्मृ √smri as स्मृणोति । The three roots pri, spri, and smri are Vaidic, according to some.

Pre. स्पृणोति । Per. पस्पार । पस्पर्थ । I Fut स्पर्ता । II Fut. स्परिष्यति । Impera स्पृणोतु । Imper. अस्पृणोत् । Poten. स्पृणुयात् । Bene. स्प्रियात् । Aor. अस्पार्षीत् । Condi. अस्परिष्यत् । Causa. स्पारयति । Desid पुस्पूर्षति । Inten. पेस्प्रीयते ।

आपॢ १४ व्याप्तौ ।

आप्नोति । आप्नुतः । आप्नुवन्ति । आप्नुवः । आप्ता । आप्नुहि । लृदित्वादङ् । आपत् ।

14. √aplri, to pervade.

Pre. आप्नोति । आप्नुतः । आप्नुवन्ति । आप्नोषि । आप्नोमि । आप्नुव । Per. आप । आपतुः । आपिथ । आपिव । I Fut आप्ता । II Fut. आप्स्यति । Impera आप्नोतु । आप्नुहि । आप्नवानि । Imper. आप्नोत् । Poten. आप्नुयात् । Bene. आप्यात् । Aor. आपत् । The aorist is formed by अङ् as the root has an indicatory ऌ (III. 1. 55 S. 2343). Condi. आप्स्यत् । Causa आपयति । Aor मा भवान् आपिपत् । Desid. ईप्सति VII 4. 55 S 2619. Parti. Pass आप्तः । Act. आप्तवान् । Nouns:—आप्य आप्तिः । आप्तजीविकः । आपः । परीपम् । अन्तरीपम् । द्वैपायन ।

शक्लृ १५ शक्तौ ।

अशकत् ।

15. √saklri, to be able.

Pre शक्नोति । शक्नुतः । शक्नुवन्ति । Per शशाक । शेकतुः । शेकुः । शशकिथ or शेकिथ । I Fut. शक्ता । II Fut. शक्ष्यति । Impera शक्नोतु । शक्नुहि । Imper अशक्नोत् । Poten शक्नुयात् । Bene. शक्यात् । Aor. अशकत् Condi अशक्ष्यत् । Desid. शिक्षते 'He desires to be able'. As धनुषि शिक्षते । See Vârtika under S 2687. Past Pass शक्तः । शकितः । Act शक्तवान् । शकितवान् । Nouns —शक्रः । शकलम् ।

राध १६ साध १७ संसिद्धौ ।

राध्नोति ।

16 √râdha, to accomplish, 17 √sâdha to accomplish! The Present is राध्नोति । In the Perfect, the reduplicate is elided, and ए substituted for आ by the following sûtra

२५३२ । राधो हिंसायाम् । ६ । ४ । १२३ ।

एत्वाभ्यासलोपौ स्तः किति लिटि सेटि थलि च । रेधतुः । रेधुः । रेधिथ । राद्धा । राध्नोति । राद्धा । अरात्सीत् । अराद्धाम् ।

2532. The ए is substituted for the आ of राध when meaning 'to hurt some one', and the reduplicate is elided, before the affixes of the Perfect having an indicatory क् (or ङ्), as well as before थल् with the इट् augment.

Thus अपरेधतुः, अपरेधुः, अपरेधिथ, but रराधतुः, रराधुः, रराधिथ in any other senses than that of 'hurting' In this sûtra the *long* आ of राध is to be replaced by ए, the anuvritti of short अ (अतः VI 4 120) is therefore not appropriate here We should either read the anuvritti of आ from VI 4 112, or we should read the word एकहल्मध्ये in this way " in एत् *whatever* stands between two simple consonants is replaced by ए .

16 √râdha, to accomplish, complete

Pre राध्नोति । राध्नुतः । राध्नुवन्ति । राध्नुवः । Per रराध । रराधतु or रेधतुः । रेधुः or रराधुः । रराधिथ or रेधिथ । I Fut राद्धा । II Fut रात्स्यति । Impera राध्नोतु । राध्नुहि । Imper अराध्नोत् । *Poten* राध्नुयात् । *Bene* राध्यात् Aor । अरात्सीत् । अराद्धाम् । अरात्सुः । Condi. अरात्स्यत् । Pass राध्यते । Causa राधयति । Aor. अरीरधत् *Desid* रिरात्सति । *Inten* राराध्यते ।

17 √sâdha, to complete finish

Pre साध्नोति । Per ससाध । ससाधतुः । ससाधुः । ससाधिथ । ससाधिव I Fut. साद्धा । II Fut सात्स्यति । Impera साध्नोतु । Imper असाध्नोत् । Poten साध्नुयात् । Bene साध्यात् । Aor. असात्सीत् । असाद्धाम् । *Condi* असात्स्यत् । Causa साधयति । Aor. असीषधत् । Desid सिषात्सति । Inten सासाध्यते । yaṅluk सासाद्धि । Nouns साधुः साधनः

अथ द्वावनुदात्तेतौ

The two following roots are anudâttet.

अशू १८ व्याप्तौ संघाते च ।

अश्नुते ।

18 √asû, to pervade 2 to accumulate.

The Present is अश्नुते । In the Perfect, न is inserted after the long आ of the reduplicate, by the following sûtra

२५३३ । अश्नोतेश्च । ७ । ४ । ७२ ।

दीर्घादभ्यासादवर्णादुत्तरस्य नुट् स्यात् । आनशे । अशिता-अष्टा । अशिष्यते-अक्ष्यते । अश्नुवीत । अक्षीष्ट-अशिषीष्ट । आशिष्ट-आष्ट । आक्षाताम् ।

2533. After the lengthened आ of the reduplicate of अश् (अश्नोति), comes the augment नुट् (न) before the short अ of the root in the Perfect

This applies to a case where the root does not contain a double consonant Thus आनशे, आनशाते, आनशिरे ॥ The rule applies to अश् of the Svâdi 18 and not to अश् of the Kryâdi 51, there we have आश, आशतुः, आशुः ॥

18. √asû, 1 to pervade, 2. to heap, accumulate.

Pre अश्नुते । अश्नुवाते । अश्नुवते । अश्नुषे । अश्नुध्वे । अश्नुवे । अश्नुवहे । Per. आनशे । आनशाते । आनशिषे or आनक्षे । आनशिध्वे or आनड्ढ्वे । आनशिवहे or आनश्वहे । आनशिमहे or आनश्महे I Fut. अष्टा । अशिता । II Fut. अक्ष्यते । or अशिष्यते । Impera. अश्नुताम् । अश्नुष्व । Imper आश्नुत । आश्नुथाः । आश्नुवि । Poten अश्नुवीत । अश्नुवीथाः । Bene अशिषीष्ट । अक्षीष्ट । Aor आशिष्ट or आष्ट । आशिषाताम् आक्षाताम् । Condi आक्ष्यत । आशिष्यत । Causa आशयते । Aor. आशिशत् । Desid अशिशिषते । Inten अशाश्यते । yaṅ luk अशाशीति । Pass. अष्टः । Act अष्टवान् । Ger अष्ट्वा or अशित्वा । Nouns —आशिकः । आशु । श्वशुरः । अशरद् । अश्म । अक्ष । अशः । अशि । अशि ।

ष्टिघ १९ आस्कन्दने ।

स्तिघ्नुते । तिष्टिघे । स्तेघिता ।

19 √shtigha, to assail, attack.

Pre. स्तिघ्नुते । Per तिष्टिघे । I Fut स्तेघिता । II Fut स्तेघिष्यते । Impera. स्तिघ्नुताम् । Imper अस्तिघ्नुत । Poten. स्तिघ्नुवीत । Bene. स्तिघिषीष्ट । Aor अस्तेघिष्ट । Condi. अस्तेघिष्यत । Causa. स्तेघयति Aor. अतिष्टिघत् । Desid तिष्टिघिषते । तिष्टेघिषते । Inten तेष्टिघ्यते yaṅ luk तेष्टिघीति or तेष्टेग्धि । Ger स्तिघित्वा । स्तेघित्वा ।

अथ आ गणान्तात् परस्मैपदिनः ॥

All the roots up to the end of this class are Parasmaipadins.

तिक २० तिग २० क । गतौ च ।

चादास्कन्दने । तिक्नोति । तिग्नोति ।

20. √tika 20(a) √tiga to go, attack, assail. By force of the letter च the meaning to assail is also taken here

Pre. तिक्नोति । Per. तितेक । तितेकिथ । तितिकिव । I Fut तेकिता । II Fut. तेकिष्यति । Impera. तिक्नोतु । Imper. अतिक्नोत् । Poten. तिक्नुयात् । Bene. तिक्यात् । Aor. अतेकीत् । Condi । अतेकिष्यत् । Causa तेकयति Aor. अतीतिकत् । तैकायनिः Desid तितेकिषति । Inten तेतिक्यते । yaṅ luk तेतिकीति । Nouns —तिकः तैकायनः । तिकर्कितवाः ।

20. √tiga to go, to attack, assail.

Pre तिग्नोति। Per तितेग। I Fut. तेगिता। II Fut तेगिष्यति। Impera तिग्नोतु। Imper अतिग्नोत्। Poten तिग्नुयात्। Bene तिग्यात्। Aor अतेगीत्। Condi अतेगिष्यत्। Causa तेगयति। Desid तितेगिषति। Inten तेतिग्यते।

षघ २१ हिंसायाम्।

सिघ्नोति।

21 √shagha, to hurt injure, kill

Pre सघ्नोति। Per ससाघ। सेघतुः। सेघिथ। सेघिव। I Fut सघिता। II Fut. सघिष्यति। Impera सघ्नोतु। Imper असघ्नोत्। Poten सघ्नुयात्। Bene सघ्यात्। Aor असाघीत् or असघीत्। Condi असघिष्यत्। Causa साघयति। Aor असीषघत्। Desid सिसघिषति। Inten सासघ्यते। yan luk सासघीति। सासघ्मि।

ञिधृषा २२ प्रागल्भ्ये।

धृष्णोति। दधर्ष। धर्षिता।

22 √nidhrishâ to be proud or over bearing

Pre धृष्णोति। Per दधर्ष। दधृषतुः। दधर्षिथ। दधर्षिव। I Fut धर्षिता। II Fut धर्षिष्यति। Impera धृष्णोतु। Imper अधृष्णोत्। Poten धृष्णुयात्। Benedi धृष्यात्। Aor अधर्षीत्। Condi अधर्षिष्यत्। Causa धर्षयति। Aor अदीधृषत्। अददर्षत् Desid दिधर्षिषति। Inten दरीधृष्यते। yan luk दरीधृषीति। दरिधर्ष्टि। Part Pass धृष्टः। Act धृष्टवान्। Ger. धर्षित्वा। Noun — दधृक्।

दम्भु २३ दम्भने।

दम्भनं दम्भः। दभ्नोति। ददम्भ। 'श्रन्थिग्रन्थिदम्भिस्वञ्जीनां लिटः कित्त्वं वा' इति व्याकरणान्तरसिद्धाम्यायीयत इत्युक्तम्। 'अनिदिताम्- (४१५) इति नलोपः। तस्याभीयत्वाद् सिद्धत्वेन एत्वाभ्यासलोपयोरभावे। * दम्भेश्च एत्वाभ्यासलोपौ वक्तव्यौ *। देभतुः। ददम्भतुः। दद कित्त्वं पिदपिद्विषयकमिति सुधाकरादयः। तन्मते तिप्सिप्मिप्सु। देभ। देभिथ। देभ इति रूपान्तरं बोध्यम्। अपिद्विषयकमिति न्यासकारादिमते तु। ददम्भ। ददम्भिथ। ददम्भेत्येव। दभ्यात्।

23 √dambhu to deceive cheat to injure, hurt Thus the Present is दभ्नोति। Perfect ददम्भ। We have already mentioned under S 2397, that according to a certain Grammar (?) the affixes of the Perfect are optionally कित् after the roots sranth granth, dambh and svañj That rule is to be adopted here The nasal is elided by S 415 This elision being âbhiya (because taught by VI 4 24 which occurs in the subdivision of असिद्ध वदत्राभात् VI 4 22 S 2183) is asiddha and so there can be no ए change or elision of the reduplicate in the Perfect Hence the following vartika. 'The ए change and the elision of abhyâsa take place with regard to this root dambha by the sûtra VI 4 120 S. 2260 Thus देभतुः। When not कित्, we have ददम्भतुः।

According to Sudhâkara and others the कित् taught by the above applies to all affixes of the Perfect whether they be पित् or non पित्। In their opinion even in the singulars तिप्, सिप् and मिप् we have देभ देभिथ and देभ। According to Nyâsakâra and others the कित् taught by the above rule is con-

fined to non-पित् affixes, therefore the singulars are 3 ददम्भ, 2. ददम्भिथ and 1. ददम्भ।

Pre. दभ्नोति। The nasal is elided by S. 415. Per ददम्भ or देभ। देभतुः or ददम्भतुः। ददम्भुः or देभुः। ददम्भिथ or देभिथ। देभथुः or ददम्भथुः। ददम्भ or देभ। ददम्भ or देभ। देभिव। I Fut दम्भिता। II Fut. दम्भिष्यति। Impera. दभ्नोतु। Imper. अदभ्नोत्। Poten दभ्नुयात्। Bene. दभ्यात्। Aor. अदम्भीत्। Condi. अदम्भिष्यत्। Causa दम्भयति। Aor. अददम्भत्। Desid. दिदम्भिषति। धिप्सति। धीप्सति। VII 4 56 S. 2621 Inten दादभ्यते। yan luk दादम्भि। Past Pass दब्धः Act दब्धवान्। Ger. दम्भित्वा or दब्ध्वा।

ऋधु २४ वृद्धौ।

24 √ridhu, to prosper, flourish, grow.

Pre ऋध्नोति। Per आनर्ध। आनृधतुः। आनर्धिथ। आनृधिव। I Fut अर्धिता। II Fut अर्धिष्यति। Impera ऋध्नोतु। Imper आर्ध्नोत्। Poten ऋध्नुयात्। Bene ऋध्यात्। Aor ऋधत् as मा भवान् ऋधत्। Condi आर्धिष्यत्। Causa. आर्धयति। Aor आर्दिधत्। Desid अर्दिधिषति or ईर्त्सति। Past. Pass. ऋद्ध। Ger. अर्धित्वा or ऋद्ध्वा।

तृप २५ प्रीणने।

क्षुभ्नादित्वाण्णत्वं न। तृप्नोति।

25. √tripa, to be pleased or satisfied Some read this root here. The न is not changed to ण as it is considered to belong to the kshubhnâdi class.

Pre. तृप्नोति। Per. ततर्प। ततृपतुः। ततर्पिथ or ततर्प्थ or तत्रप्थ। ततृपथुः। ततृप। ततर्प। ततृपिव। I Fut. तर्पिता or तर्प्ता or त्रप्ता। II Fut. तर्पिष्यति or तर्प्स्यति or त्रप्स्यति। Impera तृप्नोतु। Imper. अतृप्नोत्। Poten. तृप्नुयात्। Benedi तृप्यात् Aor अतर्पीत् or अतृपत्। अतर्प्सीद्दाम् or अतृपताम्।

२५३३। छ। छन्दसि।

आ गणान्तादधिकारोऽयम्।

2533, A. The roots given here-after up to the end of the chapter are found employed in the Chhandas literature only

This is an adhikâra gana sûtra and exerts its influence up to the end of the chapter.

अह २६ व्याप्तौ।

अह्नोति।

26 √aha, to pervade.

Pre अह्नोति।

दघ २७ घातने पालने च।

दघ्नोति।

27 √dagha, 1. to kill, hurt, 2. to protect.
Pre. दघ्नोति ।

चमु २८ भक्षणे

चम्नोति ।

28 √chamu to eat
Pre चम्नोति ।

रि २९ क्षि ३० चिरि ३१ जिरि ३२ दाश ३३ दृ ३४ हिंसायाम् ।

रिणोति । क्षिणोति । अयं भाषायामपीत्येके । न तस्य यः क्षणुत्वं क्षिणोति । ऋक्षीत्येक वचनादिरित्यन्ये । ऋक्षिणोति । चिरिणोति । जिरिणोति । दाश्नोति । दृणोति । वृत् ।

29 √ri, 30 √kshi, 31 √chiri, 32 √jiri, 33 √dâsa, 34 √dri to hurt kill.

Pre. रिणोति ।

30. √kshi to hurt, kill. Some say that this root is found in the ordinary Sanskrit also As न वद् यथः क्षणुत्वं क्षिणोति । Here kshinoti is used. So also इयं इदं व्यायतपातमक्षिणोत् । Some read it as ऋक्षि, as ऋक्षिणोति, and do not read two root रि and क्षि separately, but one root ऋक्षि ।

Pre क्षिणोति ।

31. √chiri to hurt, kill.
Pre. चिरिणोति ।

33 √jiri, to kill, hurt.
Pre. जिरिणोति ।

33 √dâs, to hurt, kill.
Pre. दाश्नोति ।

34 √dri, to hurt, kill
Pre. दृणोति ।

वृत् । End.

इति तिङन्तस्वादिप्रकरणम् ।

Here end the roots of the Svâdi Class.

———o———

॥ अथतिङन्त तुदादि प्रकरणम् ॥

CHAPTER VI.

TUDADI ROOTS.

तुद १ व्यथने ।

तुदादिभ्यः शः ।

This class of verbs take the vikarana श । The first root is तुद 'to torment'.

Thus तुद्+शप्+ति। Now applies the following sûtra by which श comes to the exclusion of शप्।

२५३४। तुदादिभ्यः शः। ३। १। ७७।

तुदति-तुदते। तुतोद। तुतोदिथ। तुतुदे। तोत्ता। अतौत्सीत्-अतुत्त।

2534 The affix श is employed after the roots of the Tudâdi class, in denoting the agent when a sârvadhâtuka affix follows.

This debars शप्. The indicatory श makes this affix a sârvadhâtuka affix. As तुद+श+ति=तुद+अ+ति=तुदति (I. 2. 4) 'he pains or torments'.

The root तुद् and the six following roots are svaritet.

1 √tuda, to pain, vex, torment

Pre तुदति। तुदतः। तुदन्ति। तुदसि। तुदथः। तुदथ। तुदामि। तुदावः। तुदामः। Per. तुतोद। तुतुदतुः। तुतुदुः। तुतोदिथ। तुतुदथुः। तुतुद। तुतोद। तुतुदिव। तुतुदिम। I Fut. तोत्ता। II Fut तोत्स्यति। Impera तुदतु तुदतात्। तुदताम्। तुदन्तु। तुद or तुदतात्। तुदतम्। तुदत। तुदानि। तुदाव। तुदाम। Imper अतुदत्। अतुदः। अतुदम्। Poten तुदेत्। तुदेताम्। तुदेयुः। तुदेः। तुदेयम्। Bene तुद्यात्। तुद्यास्ताम्। Aor अतौत्सीत्। अतौत्ताम्। (VIII. 2 26 S. 2281) अतौत्सीः। अतौत्सम्। Condi. अतोत्स्यत्। Causa. तोदयति। अतूतुदत्। Desid. तुतुत्सति। Inten तोतुद्यते। yan luk तोतुदीति or तोतोत्ति। Ger. तुत्त्वा। Nouns —तुत्स्यम् तोत्त्रम् अत्र तुदः विधु तुदः तिलंतुदः तुदती। तुदन्ती।

Atm. Pre. तुदते। तुदेते। तुदन्ते। तुदसे। तुदेथे। तुदध्वे। तुदे। तुदावहे। तुदामहे। Per. तुतुदे। तुतुदाते। तुतुदिरे। तुतुदिषे। तुतुदाथे। तुतुदिध्वे। तुतुदे। तुतुदिवहे। तुतुदिमहे। I Fut तोत्ता। II Fut तोत्स्यते Impera.। तुदताम्। तुदेताम्। तुदन्ताम्। तुदस्व। तुदेथाम्। तुदध्वम्। तुदै। तुदावहै। तुदामहै। Imper अतुदत। अतुदथाः। अतुदे। Poten तुदेत। तुदेयाताम्। तुदेरन्। तुदेथाः। तुदेय। तुदेवहि। Bene. तुत्सीष्ट। तुत्सीयास्ताम् (I. 2 11. S. 2300) Aor अतुत्त। अतुत्साताम्। Causa तोदयते। Desid तुतुत्सते।

णुद २ प्रेरणे।

नुदति-नुदते। नुनोद-नुनुदे। नोत्ता।

2 √nuda, to send.

Pre. नुदति। प्रणुदति or ते। Per नुनोद। I Fut. नोत्ता। II Fut. नोत्स्यति। Impera नुदतु। Imper. अनुदत्। Poten नुदेत्। *Bene. नुद्यात्। Aor अनौत्सीत्।* Condi अनोत्स्यत् Causa नोदयति Desid. नुनुत्सति। Inten. नोनुद्यते। Past Pass नुन्नः। नुत्तः। Act. नुन्नवान्। नुत्तवान्। Ger. नुत्वा। Nouns काकुदः। धोकायनुदः।

Atm. Pre. नुदते। Per नुनुदे। I Fut. नोत्ता। II Fut. नोत्स्यते। *Impera.* नुदताम्। Imper अनुदत। Poten नुदेत। Bene. नुत्सीष्ट। Aor अनुत्त। Condi. अनोत्स्यत। Causa. नोदयते। Desid नुनुत्सते।

दिश ३ अतिसर्जने।

अतिसर्जनं दानम्। देष्टा। दिक्षीष्ट। अदिक्षत्-अदिक्षत।

3. √disa, to give, grant, bestow.

Pre. दिशति। *Per.* दिदेश। दिदेशिथ। दिदिशिव। I Fut. देष्टा। II Fut. देक्ष्यति। Impera. दिशतु। Imper. अदिशत्। Poten. दिशेत्। Bene. दिश्यात्। Aor. अदिक्षत्।

अदिशताम्। अदिशन्। अदिश। Condi. अदेक्ष्यत् Causa देशयति। अदीदिशत्। Desid. दिदिक्षति। Inten देदिश्यते। yañ luk देदिशीति। देदेष्टि। Nouns —दिक्। dual दिशौ pl दिश। प्रतिदिशम्। दिशा दिश्यम्। दैष्टिकः दिष्टिः देशः मादेश प्रदेशिनी।

Atm. Pre दिशते। Per दिदिशे। दिदिशिरे। दिदिशिषे। दिदिशिवहे। I Fut. देष्टा। II Fut देक्ष्यते। Impera दिशताम्। Imper अदिशत। Poten. दिशेत। Bene. दिक्षीष्ट। Aor अदिक्षत। अदिक्षाताम्। अदिक्षथाः। अदिक्षि अदिक्षावहि। Desid दिदिक्षते।

भ्रस्ज ४ पाके।

'ग्रहिज्या–' (२४१२) इति संप्रसारणम्। सस्य श्चुत्वेन शः। शस्य जश्त्वेन जः। भृज्जति–भृज्जते।

4 √bhrasja, 'to cook'

In conjugating this root there is vocalisation of र into ऋ by S. 2412 Then the स is changed to श a letter homogeneous with ज। Then the श becomes ज by जश् rule Thus भ्रस्ज्+श+ति=भृस्ज्+श+ति because श is ङित् by I 2 4. S. 2234 (VI 1 16 S 2412)=भृश्ज्+श+ति (VIII 4 40 S 111) =भृज्ज्+श+ति (VIII 4 53 S 52)=भृज्जति। Atm भृज्जते।

In the Perfect the following sûtra applies —

२५३५। भ्रस्जो रोपधयो रमन्यतरस्याम्। ६।४।४७।

भ्रस्जे रेफस्योपधायाश्च स्थाने रमागमो वा स्यादार्धधातुके। मित्त्वादन्त्यादचः परः। स्थानषष्ठीनिर्देशाद्रोपधयोर्निवृत्तिः। बभर्ज। बभर्जतुः। बभर्जिथ–बभर्ष्ठ। बभर्जे। रमभावे बभ्रज्ज। बभ्रज्जतुः। बभ्रज्जिथ। 'स्कोः–' (३८०) इति सलोपः। 'व्रश्च–' (२९४) इति षः। बभ्रष्ठ। बभ्रज्जे। भर्ष्टा–भ्रष्टा। भ्रक्ष्यति–भर्क्ष्यति। " ङ्किति रमागमं बाधित्वा संप्रसारणं पूर्वविप्रतिषेधेन "। भृज्ज्यात्। भृज्ज्यास्ताम्। भर्क्षीष्ट–भ्रक्षीष्ट। अभार्क्षीत्–अभ्राक्षीत्। अभर्ष्ट–अभ्रष्ट।

2535. In the room of the र् and the penultimate letter स् of the root भ्रस्ज there is optionally the substitute रम् when an ârdhadhâtuka affix follows.

Note —The र् and स् cease to exist and र takes their place The substitute having an indicatory म् comes after the final vowel (I 1 49) Thus भ्रस्ज+तृ=भर्ज+तृ=भर्ष्टृ the ज being changed to ष by VIII. 2 36, and त to ट by VIII 4 41 The other form will be भ्रष्टृ, so also भ्रष्टुम् and भर्ष्टुम् भ्रष्टव्यम् and भर्ष्टव्यम्, भ्रज्जनम् or भर्जनम् ॥ But भृष्टः and भृष्टवान् by VI 1 16, in spite of this rule. The word उपदेश (VI 4. 37), is understood here also The rule therefore applies to the simple root bhrasj as originally taught in the Dhatupâṭha, and not to any Derivative root from it. As the Intensive (यङ्) is बरीभृज्ज्यते ॥

Thus bhrasj+nal=bharj+nal. The र् and स् are elided, and in their place is put र्। In other words, the stem before ardhadhâtuka affixes is भर्ज्। Thus we have बभर्ज। When there is not रम् augment, then we have बभ्रज्ज &c. In this latter case, in second person singular we get बभ्रष्ठ thus बभ्रज्ज्+थ=बभ्रज्+थ (the स is elided by S 380)=बभ्रष्+थ (ज changed to ष by VIII. 2 36 S. 294)

Vârt —The vocalisation takes place before किद् and ङिद् affix to the exclusion by anticipation of the substitute रम् । As भृज्ज्यात् ।

4 √bhrasja, to fry, roast

Pre भृज्जति । भृज्जसि । भृज्जामि । Per. बभर्ज । बभ्रज्ज । बभर्जतुः बभ्रज्जतुः । बभर्जुः बभ्रज्जुः । बभर्जिथ or बभर्ष्ठ । बभ्रज्जिथ or बभ्रष्ठ । बभर्जथुः बभ्रज्जथुः । बभ्रज्ज । बभर्जिम बभ्रज्जिम । I Fut भर्ष्टा भ्रष्टा । II. Fut भ्रक्ष्यति or भर्क्ष्यति । Impera भृज्जतु । Imper. अभृज्जत् । Poten. भृज्जेत् । भृज्जेयुः । Bene भृज्ज्यात् भृज्ज्यास्ताम् । Aor अभार्क्षीत् । अभ्राक्षीत् । अभार्ष्टाम् । अभ्राष्टाम् । अभार्क्षुः । अभ्राक्षुः । अभार्क्षीः । अभार्ष्टम् । अभार्क्षम् । Caus. भर्जयति । Aor. अबभर्जत् । or भ्रज्जयति Aor अबभ्रज्जत् । Desid. बिभर्क्षति । बिभर्जिषति । बिभ्रक्षति । बिभ्रज्जिषति । Inten बरीभृज्ज्यते । yan luk बाभ्रष्टि Past Pass. भृष्टः । Act. भृष्टवान् । Ger. भृष्ट्वा । Nouns:—भर्ज्यः । भृड्ः । भार्गायणः । भार्गिः । भृगुः । भार्गवः । भृगवः । भ्राष्ट्रः ।

Atm Pre भृज्जते । भृज्जसे । भृज्जे । Per. बभर्जे । बभ्रज्जे । बभर्जाते । बभ्रज्जाते । बभर्जिरे । बभ्रज्जिरे । बभर्जिषे । बभ्रज्जिषे । I Fut. भ्रष्टा । भर्ष्टा II Fut भ्रक्ष्यते or भर्क्ष्यते । Impera भृज्जताम् । Imper. अभृज्जत । Poten. भृज्जेत । भृज्जेयाताम् । भृज्जेरन् । Bene. भर्क्षीष्ट । भ्रक्षीष्ट । भर्क्षीयास्ताम् । भृक्षीयास्ताम् । Aor. अभर्ष्ट । अभृष्ट । अभक्षाताम् । अभृक्षाताम् । अभर्ष्ठाः । अभर्क्षाथाम् । अभर्ड्वम् । अभर्क्षि । अभृड्ढ्वम् ।

क्षिप ५ प्रेरणे ।

क्षिपति-क्षिपते । क्षेप्ता । अक्षैप्सीत्-अक्षिप्त ।

5. √kshipa, to send.

Pre क्षिपति । A. क्षिपते । Per चिक्षेप । A चिक्षिपे । चिक्षेपिथ । A. चिक्षिपिषे । चिक्षिपिव । I Fut. क्षेप्ता । II Fut क्षेप्स्यति । A. क्षेप्स्यते । Impera क्षिपतु । A. क्षिपताम् । Imper अक्षिपत् । A. अक्षिपत । Poten. क्षिपेत् । A. क्षिपेत । Bene. क्षिप्यात् । A क्षिप्सीष्ट । Aor. अक्षैप्सीत् अक्षैप्ताम् । A. अक्षिप्त । d अक्षिप्साताम् । Condi. अक्षेप्स्यत् Caus. क्षेपयति । Aor अचिक्षिपत् । Desid चिक्षिप्सति । A चिक्षिप्सते । Inten चेक्षिप्यते । yan luk चेक्षिपीति । चेक्षेप्ति ।

कृष ६ विलेखने ।

कृषति-कृषते । क्रष्टा-कर्ष्टा । कृष्यात् । कृक्षीष्ट । 'स्पृशमृशकृष-' इति सिज्वा । पक्षे क्सः । सिचि अम्वा । अक्राक्षीत्-अकार्क्षीत्-अकृक्षत् । तङि 'लिङ्सिचौ-' (२३००) इति कित्त्वात् । अकृष्ट । अकृक्षाताम् । अकृक्षत । अकृक्षत । अकृक्षाताम् । अकृक्षन्त ।

6 √krisha, to plough, to make furrows

The Aorist is formed *optionally* by सिच् under a vârtika to sûtra III. 1 47 S 2407, to the Bhuadi root √krisha. When सिच् is not added the aorist is formed by क्स (III. 1. 45 S 2330) When सिच् there is optionally अम् augment. But in the Atmanepada there is no अम् because the सिच् is there कित् under I 2. 11 S 2300 Compare Bhuadi कृष No. 1039.

Pre कृषति । A. कृषते । Per चकर्ष । A चकृषे । चकर्षतुः । A. चकृषाते । चकृषिथ । A. चकृषिषे । चकर्ष चकृषिव I Fut. क्रष्टा । कर्ष्टा II Fut. क्रक्ष्यति । कर्क्ष्यति । A क्रक्ष्यते or कर्क्ष्यते । Impera कृषतु । A. कृषताम् । *Imper.* अकृषत् । A. अकृषत । Poten. कृषेत् । A. कृषेत । P.D कृषेताम् । A D. कृषेयाताम् । Bene कृष्यात् । A. कृक्षीष्ट । Aor. 1. with क्स अकृक्षत् । अकृक्षताम् । अकृक्षन् । A. अकृक्षत । D. अकृक्षाताम् । pl. अकृक्षन्त । 2 with सिच्

अकार्षीत् । अकार्ष्टाम् । अकार्षुः । A. अकृष्ट । D अकृक्षाताम् । pl अकृक्षत 3 with क्स । अक्राक्षीत् । D अक्राष्टाम् । &c Causa कर्षयति । Aor अचकर्षत् । अचीकृषत् । Desid चिकृक्षति । Inten चरीकृष्यते । yaṅ luk चरीकृष्टीति ।

ऋषी ७ गतौ ।

परस्मैपदी । ऋषति । आनर्ष ।

7 √rishi to go This root is Parasmaipadi

Pre ऋषति । मार्षति (VI 1 91 S 74) Per आनर्ष । (VII 4 70 S 2248 and VII 4 71 S 2288) आनृषतुः । आनृषुः । आनर्षिथ । आनर्षिव । I Fut अर्षिता II Fut अर्षिष्यति । Impera ऋषतु । Imper आर्षत् । (VI 1 90 S 269) Poten ऋषेत् । Bene ऋष्यात् । Aor आर्षीत् । As मा भवानर्षीत् । The vriddhi is prevented by VII 2 4 S 2268 Causa अर्षयति । Aor आर्षिषत् । Desid अर्षिषिषति । Past Part Pass ऋष्टः । Act ऋष्टवान् । Ger अर्षित्वा । Nouns —ऋषः ।

जुषी ८ प्रीतिसेवनयोः ।

आत्मनेपदिनश्चत्वारः । जुषते ।

8 √jushi, 1, to be pleased to enjoy 2 to devote or attach oneself to

This and the following three roots are Atmanepadis

Pre जुषते । Per जुजुषे । जुजुषिषे । I Fut जोषिता । II Fut जोषिष्यते । Impera जुषताम् । Imper अजुषत । Poten जुषेत । Bene जोषिषीष्ट । Aor अजोषिष्ट । अजोषिषाताम् । Causa जोषयति । अजूजुषत् । Desid जुजुषिषते । जुजोषिषते । Inten जोजुष्यते yaṅ luk जोजोष्टि । Past Pass जुष्टः । Act जुष्टवान् । Ger जुषित्वा । जोषित्वा । Nouns —जुषत् । जुष्यः । सजूः । D सजुषौ । pl सजुषः । जोषम् ।

ओविजी ९ भयचलनयोः ।

प्रायेणायमुत्पूर्वः । उद्विजते ।

9 √O viji This root is generally found preceded by उत् । As उद्विजते । The सेट् affixes are treated as ङित् by the following sûtra

२५३६ । विज इट् । १ । २ । २ ।

विजेः पर इडादिः प्रत्ययो ङिद्वत् । उद्विजिता । उद्विजिष्यते ।

2536 An affix that begins with the augment इट् (VII 2 35) is ङित् after the root *vij*, 'to be afraid to tremble'

Note —The root विज् does not strengthen its vowel before the affixes that take the intermediate इ, *because those terminations are treated like* ङित् affixes The root विज belongs to the Tudadi class Thus उद्विजिता he will be agitated, उद्विजितुम् for the purpose of being agitated उद्विजितव्यम् 'ought to be agitated

But those affixes, which are not preceded by the augment इट् *are not* like ङित and they consequently produce their own proper action such as gunation &c. As उत्+विज्+ल्युट्=उद्वेजनम्, उद्वेजनीयम् 'that which ought to be agitated'

9 √O viji, 1 to be afraid. 2 to shake, tremble.

Pre उद्विजते । Per उद्विविजे । उद्विविजिषे । I Fut उद्विजिता । No guna. II Fut उद्विजिष्यते । Impera उद्विजताम् । Imper उदविजत । Poten उद्विजेत । Bene उद्विजिषीष्ट । Aor उदविजिष्ट । Causa उद्वेजयते । Aor उदवीविजत् । Desid उद्विविजिषते । Inten. उद्वेविज्यते । yan luk उद्वेविजीति । उद्वेवेक्ति । Past Pass उद्विग्न । Act उद्विग्नवान् । Ger उद्विजित्वा ।

ओलजी १० ओलस्जी १० क । व्रीडायाम् ।

लजते । लेजे । लज्जते । ललज्जे ।

10 √O lajî √O lasjî to be ashamed, to blush

Pre लजते । Per लेजे । लेजिषे । I Fut लजिता । II Fut लजिष्यते । Impera लजताम् । Imper अलजत । Poten लजेत । Bene लजिषीष्ट । Aor अलजिष्ट । Condi अलजिष्यत Causa लाजयति । Aor अलीलजत् Desid लिलजिषते । Inten लालज्यते । yan luk लालजीति । लालक्ति । Past Pass लग्नः । Act लग्नवान् । Ger लजित्वा ।

10A √O lasjî to be ashamed, to blush

Pre लज्जते । Per ललज्जे । I Fut लज्जिता । II Fut लज्जिष्यते । Impera लज्जताम् । Imper अलज्जत । Poten लज्जेत । Bene लज्जिषीष्ट । Aor अलज्जिष्ट । अलज्जिषाताम् । अलज्जिषत । Causa लज्जयति । Aor अललज्जत् । Desid. लिलज्जिषते । Inten लालज्ज्यते । yan luk लालज्जीति । लालक्ति । Part Ger लज्जित्वा । Nouns —लज्जा ।

अथ परस्मैपदिनः ।

ओव्रश्चू ११ छेदने ।

'ग्रहिज्या (२४१२) । वृश्चति । वव्रश्च । वव्रश्चतुः । वव्रश्चिथ-वव्रष्ठ । लिट्यभ्यासस्य- (२४०८) इति सम्प्रसारणम् । रेफस्य ऋकारः । उरत् (२२४४) । तस्य अचः परस्मिन्- (५०) इति स्थानिवद्भावात् न सम्प्रसारणे (३६३) इति वस्योत्व न । व्रश्चिता-व्रष्टा । व्रश्चिष्यति व्रक्ष्यति । वृश्च्यात् । अव्रश्चीत् अव्राक्षीत् ।

11 √O vraschu to cut

The व of the root is vocalised to ऋ by VI 1 16 S 2412 because the affix य is ङित् । Thus वृश्चति ।

In the Perfect वव्रश्च + णल् = वव्रश्च + णल (vocalisation is by VI 1 17 S 2408) = वव्रश्च + णल (The ऋ is changed to अ by VII 4 66 S 2244) This व is not now vocalised to उ i e we have not the form उवृश्च because the अ substitute of ऋ is considered sthanivat to ऋ by I 1 57 S 50 Therefore व being really equivalent to वृ there is no further vocalisation because of the prohibition of VI 1 37 S 363 Thus the Perfect is वव्रश्च

Pre वृश्चति । Per वव्रश्च । वव्रश्चतु । वव्रश्चिथ वव्रष्ठ । वव्रश्चिव । I Fut व्रश्चिता । or व्रष्टा । II Fut व्रक्ष्यति । or व्रश्चिष्यति । Impera वृश्चतु । Imper अवृश्चत् । Poten वृश्चेत् । Bene वृश्च्यात् । Aor अव्रश्चीत् or अव्राक्षीत् । अव्रश्चिष्टाम् or अव्राष्टाम् । अव्रश्चिषुः । अव्राक्षुः । अव्रश्चिष्टम् । अव्रश्चिष्ट । अव्रश्चिषम् । Causa व्रश्चयति । Aor अवव्रश्चत् । Desid विव्रश्चिषति, or विव्रक्षति । Inten वरीवृश्च्यते yan luk वावृष्टि । Dual वावृष्ट । Past Pass वृक्ण Act वृक्णवान् Ger व्रश्चित्वा Nouns —वृक्षः ।

व्यच १२ व्याजीकरणे ।

विचति । विव्याच । विविचतुः । व्यचिता । व्यचिष्यति । विच्यात् । अव्याचीत्-अव्यचीत् । 'व्यचेः कुटादित्वमनसि' इति तु नेह प्रवर्तते । 'अनसि' इति पर्युदासेन कृन्मात्रविषयत्वात् ।

12. √Vyacha *to deceive.*

Vârtika:—The root व्यच् 'to deceive,' is also treated like kutâdi verbs, except before the affix अस्. As विचिता 'the deceiver', विचितुम् 'for the purpose of deceiving' विचितव्यम् &c. Here there is samprasârana before the nit terminations ता, तुम् and तव्यत्, and the य of व्यच् is changed into इ by VI 1 16.

But the affix अस् is not nit and consequently there is no samprasârana before it Thus उरुव्यचाः 'an imp'

By I. 2. 1 S 2461, all affixes other than those which have an indicatory ञ or ण are treated as nit after the roots of the kutâdi class. The √vyacha by the above Vârtika is declared to be a root of the kutâdi class Therefore all affixes after it being nit, there ought to have been samprasârana in the Aorist also But this is not so because the word असि indicates that the √vyacha is kutâdi only before the affixes of the same class as अस *viz*, *before the* कृत् *affixes not before the* तिङ् affixes

Pre. विचति । (S. 2412). Per. विव्याच । विविचतुः । विव्यचिथ । विविचिथ । विविच विव्याच । विविचिव । I Fut व्यचिता । II Fut व्यचिष्यति । Impera. विचतु । Imper. अविचत् । Poten विचेत् । Bene. विच्यात् । Aor. अव्याचीत् or अव्यचीत् । अव्याचिषाम् or अव्यचिषाम् । *Causa* व्याचयति । Aor. अविव्यचत् । *Desid* विव्यचिषति । Past Pass. विग्नः or विचितः । Act. विग्नवान् or विचितवान् Ger. विचित्वा Noun —उरु व्यचाः 'an imp'.

उछि १३ उञ्छे ।

उञ्छति ।

13 √uchhi, to glean, gather bit by bit

This and the next root are given in the Bhvâdi class also No 230 and 231.

Pre उञ्छति ।

उछी १४ विवासे ।

उच्छति ।

14 √uchhî, to abandon, to cease, to finish.

Per उच्छति ।

ऋछ १५ गतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु ।

ऋच्छत्यृताम्' (२३८३) इति गुणः । द्विहल्ग्रहणस्यानेकहलुपलक्षणत्वान्नुट् । आनर्च्छ । आनर्च्छुः । ऋच्छिता ।

15 √richha, 1 to go 2 to fail in faculties 3 to become hard or stiff.

In the Perfect there is guna by VII 4 15 S 2383 and there is augment of the नुट् because the words two consonants in VII. 4, 71 S. 2238 include more than two consonants also

Pre ऋच्छति । Per आनर्च्छ । आनर्च्छतुः । आनर्च्छुः । आनर्च्छिथ । आनर्च्छिव । I Fut ऋच्छिता । II Fut ऋच्छिष्यति । Impera. ऋच्छतु । Imper आर्च्छत् । Poten ऋच्छेत् । Bene ऋच्छ्यात् । Aor आर्च्छीत् । (ऋच्छीत् without the augment as in मा

भयानुच्छीत् ।) आर्च्छिट्टाए । आर्च्छिदयन् । Causa म्रुच्छयति । Aorist आर्मिच्छत् । (माभयानुचिच्छत्). Desid ऋचिच्छिषति । Ger ऋच्छित्वा ।

मिछ १६ उत्क्लेशे ।

उत्क्लेशः पीडा । मिमिच्छ । अमिच्छीत् ।

16 √michha 1 to hinder, 2. to annoy

The word 'utklesha' here means pain

Pre मिच्छति । Per. मिमिच्छ । मिमिच्छतुः । I Fut मिच्छिता । II Fut. मिच्छिष्यति । Impera मिच्छतु । Imper अमिच्छत् । Poten मिच्छेत् । Bene. मिच्छ्यात् । Aor अमिच्छीत् । Causa मिच्छयति । Aorist अमिमिच्छत् । Desid. मिमिच्छिषति । Inten मेमिच्छ्यते । yañ luk, मेमिच्छीति । मेमेष्टि ।

जर्च १७ जर्ज, चर्च १७ क । झर्झ १७ ख । परिभाषणभर्त्सनयो. ।

17 √jarcha, 17A √jarja, 17B √charcha, 17C. √jharjha, 1 to say, 2 to blame

Pre जर्चति । चर्चति । झर्झति । Per जजर्ज । चचर्च । जझर्झ । Nouns —चर्चिका । जर्जरः । झर्झरः ।

त्वच १८ संवरणे ।

तत्वाच ।

18. √tvacha, to cover.

Pre त्वचति । Per तत्वाच । I Fut त्वचिता । II Fut त्वचिष्यति । Impera. त्वचतु । Imper. अत्वचत् । Poten त्वचेत् । Bene त्वच्यात् । Aor अत्वाचीत् । or अत्वचीत् । Causa त्वचयति । Aorist अतित्वचत् । Nouns —त्वक् त्वचः वाक्त्वचम् ।

ऋच १९ स्तुतौ ।

आनर्च ।

19 √richa to praise.

It is conjugated like √ऋच ।

Pre ऋचति । Per आनर्च । I Fut अर्चिता । Nouns —ऋक् ।

उब्ज २० आर्जवे ।

20 √ubja, to make straight

The penultimate according to some, is not ब but an upadhmânîya letter *viz*, a sibilant of the guttural class *i e* उ≍ज This upadhmânîya is included in the शर्, *i e* the sibilants श ष स include these lost sibilants of the guttural and palatal classes also Thus the root being उ≍ज, the upadhmânîya is changed to a letter of the जश् class, *viz*, ब Thus we get उब्ज । Some read the root as having a penultimate द (da) which becomes ब Whereas others read it as having ब as a penultimate originally Thus according to these different views we have either अभ्युद्गः or अभ्युब्ज similarly समुद्गः or उद्गुब्ज ।

In the Desiderative, उबिब्जिषति ।

Pre उब्जति । Per उब्जा चकार । I Fut उब्जिता । II Fut. उब्जिष्यति । Impera उब्जतु । Imper, औब्जत् । Poten. उब्जेत् । Bene. उब्ज्यात् । Aor. औब्जीत् ।

ऋफ ३० ऋम्फ ३० क । हिंसायाम् ।

ऋफति । आनर्फ । ऋम्फति । ऋम्फाञ्चकार ।

30 √ripha, √ripha, √rimpha to injure, hurt, kill

Pre ऋफति । ऋम्फति । Per आनर्फ । आनृफतुः । ऋम्फाञ्चकार । Desid ऋर्फिफिषति । ऋम्फिफिषति । Ger ऋर्फित्वा । ऋम्फित्वा ।

गुफ ३१ गुम्फ ३१ क । ग्रन्थे ।

गुफति । जुगोफ । गुम्फति । जुगुम्फ ।

31 √gupha, √gumpha to weave together, tie, wind round

Per गुफति । गुम्फति । Per जुगोफ । जुगुम्फ ।

उभ ३२ उम्भ ३२ क । पूरणे ।

उभति । उवोभ । उम्भति । उम्भाञ्चकार ।

32 √ubha, √umbha, to fill with

Pre उभति । उम्भति । Per. उवोभ । ऊभतुः । उम्भाञ्चकार । Nouns —उभौ । उभाहस्ति उभयाहस्ति । उभावाहु । उभयावाहु । कुम्भी।। अयस्कुम्भी कुम्भः कुम्भीनसः स्कुम्भः ।

शुभ ३३ शुम्भ ३३ क । शोभार्थे ।

शुभति । शुम्भति ।

33 √subha, √sumbha to look beautiful, be splendid

Pre शुभति । शुम्भति ।

दृभी ३४ ग्रन्थे ।

दृभति ।

34 √dribhī to tie fasten, string together.

Pre दृभति । Past Pass दृब्धः ।

चृती ३५ हिंसाग्रन्थनयोः ।

चर्तिता । 'सेऽसिचि–' (२५०६) इति वेट् । चर्तिष्यति–चर्त्स्यति । अचर्तीत् ।

35 √chriti, 1 to hurt kill 2 to tie bind or connect together.

Pre चृतति । Per चचर्त । चचृततुः । चचर्तिथ । I Fut चर्तिता । II Fut चर्तिष्यति or चर्त्स्यति । The इट् is optional by S 2506, Impera चृततु । Aor अचर्तीत् । Causa चर्तयति Aor अचीचृतत् । अचचर्तत् । Inten चरीचृत्यते । yan luk चरीचर्ति । चरीचृतः । Past. चृतः । चृतवान् ।

विध ३६ विधाने ।

विधति । वेधिता ।

36 √vidha to rule, govern, administer.

Pre विधति । Per विवेध । I Fut वेधिता । II Fut वेधिष्यति । Impera विधतु Imper. । अविधत् । Poten विधेत् । Bene. विध्यात् । Aor अवेधीत् । Causa वेधयति Aor. अवीविधत् । Desid. विविधिषति । विवेधिषति । Inten. वेविध्यते । yan luk वेवेद्धि । Ger विधित्वा । वेधित्वा ।

जुड ३७ गतौ ।

तवर्गपञ्चमान्त इत्येके । जुडति । 'नयतो जुनन्ति ।

37. √juda (√juna) to go. Some read it as √जुन, as in the example, इन्द्रियैर्विरक्ते मरुतो जुनन्ति ।

Pre. जुडति । Per. जुजोड । I Fut. जोडिता । II Fut. जोडिष्यति । Impera. जुडतु । Imper. अजुडत् । Poten. जुडेत् । Bene. जुड्यात् । Aor. अजोडीत् । Condi. अजोडिष्यत् । Causa. जोडयति । Aor. अजूजुडत् । Desid. जुजुडिषति । जुजोडिषति । Inten. जोजुड्यते yan luk जोजुडीति । जोजोड्डि । Past Pass. जुडितः । Ger. जुडित्वा । जोडित्वा ।

मृड ३८ सुखने ।

मृडति । मर्डिता ।

38. √mrida to be delighted or happy.

Pre. मृडति । Per. ममर्ड । I Fut मर्डिता । II Fut. मर्डिष्यति । Impera. मृडतु । Imper. अमृडत् । Poten मृडेत् । Bene. मृड्यात् । Aor. अमर्डीत् । Condi. अमर्डिष्यत् । Desid. मिमर्डिषति । Inten. मरीमृड्यते yan luk मरीमर्ड्डि । Nouns:—मृडानी मृडः मृडीकं ।

पृड ३९ च ।

पृडति ।

39. √prida cha, to delight, please.

Pre पृडति । Per. पपर्ड । I Fut पर्डिता II Fut. पर्डिष्यति । Impera पृडतु । Imper. अपृडत् । Poten. पृडेत् । Bene. पृड्यात् । Aor अपर्डीत् । Condi. अपर्डिष्यत् । Causa. पर्डयति । अपीपृडत् । अपपर्डत् । Desid. पिपर्डिषति । Inten. परी पृड्यते । परीपर्ड्डि ।

पृण ४० प्रीणने ।

पृणति । पपर्ण ।

वृण ४० क । च ।

वृणति ।

40. √prina, √vrina to delight. The √वृण is read after this.

Pre पृणति । वृणति । Per पपर्ण । I Fut. पर्णिता । II Fut. पर्णिष्यति । Impera. पृणतु । Imper. अपृणत् । Poten पृणेत् । Bene. पृण्यात् । Aor. अपर्णीत् । Nouns :— लोकंपृणः ।

मृण ४१ हिंसायाम् ।

41. √mrina to injure, hurt, kill

Pre. मृणति । Per. ममर्ण । I Fut मर्णिता । II Fut मर्णिष्यति । Impera. मृणतु । Imper. अमृणत् । Poten मृणेत् । Bene. मृण्यात् । Aor. अमर्णीत् । Nouns: —मृणालम् ।

तुण ४२ कौटिल्ये ।

तुतोण ।

42. √tuna to curve, make crooked, bend.

Pre. तुणति । Per. तुतोण । I Fut. तोणिता । II Fut. तोणिष्यति । Impera. तुणतु । Imper. अतुणत् । Poten. तुणेत् । Bene. तुण्यात् । Aor. अतोणीत् ।

पुण ४३ कर्मणि शुभे।

पुणति।

43 √puna to be virtuous or holy act in a virtuous manner

Per पुणति। Prc पुपोण। I Fut पोणिता। II Fut पोणिष्यति। Impera पुणतु। Imper अपुणत्। Poten पुणेत्। Bene पुण्यात्। Aor अपोणीत्। Nouns —अनैपुणम्। अनिपुणः। नैपुणी। आचार निपुणः। निपुणः।

मुण ४४ प्रतिज्ञाने।

44 √muna to promise

Pre मुणति। Per मुमोण। I Fut मोणिता। II Fut मोणिष्यति। Impera मुणतु। Imper अमुणत्। Poten मुणेत्। Bene मुण्यात्। Aor अमोणीत्।

कुण ४५ शब्दोपकरणयोः।

45 √kuna 1 to sound 2 to support aid

Pre कुणति। Per चुकोण। I Fut कोणिता। II Fut कोणिष्यति। Impera कुणतु। Imper अकुणत्। Poten कुणेत्। Bene कुण्यात्। Aor अकोणीत्।

शुन ४६ गतौ।

46 √suna to go move

Pre शुनति। Per शुशोन। I Fut शोनिता। II शोनिष्यति। Impera शुनतु। Imper अशुनत्। Poten शुनेत्। Bene शुन्यात्। Aor अशोनीत्। Nouns —शुनकः।

द्रुण ४७ हिंसागतिकौटिल्येषु।

47 √druna 1 to hurt injure 2 to go move 3 to make curved or crooked bend

Pre द्रुणति। Per दुद्रोण। I Fut द्रोणिता। II Fut द्रोणिष्यति। Impera द्रुणतु। Imper अद्रुणत्। Poten द्रुणेत्। Bene द्रुण्यात्। Aor अद्रोणीत्। Nouns —द्रुण। द्रोणी। द्रौणिकि। द्रुणी। द्रौणी। द्रौणायन। द्रौणकी। द्विद्रोणम्। द्रोणः।

घुण ४८ घूर्ण ४९ भ्रमणे।

48 √ghuna 49 √ghûrna, to roll whirl stagger reel

Pre घुणति। Per. जुघोण। I Fut घोणिता। II Fut घोणिष्यति। Impera घुणतु। Imper अघुणत्। Poten घुणेत्। Bene घुण्यात्। Aor अघोणीत्।

Atm Pre घुणते। Per जुघुणे। I Fut घोणिता। II Fut घोणिष्यते। Impera घुणताम्। Imper अघुणत। Poten घुणेत। Bene घुणिषीष्ट। Aor अघुणिष्ट।

49 √ghûrna to roll whirl

Per घूर्णति। Per जुघूर्ण। I Fut घूर्णिता। II घूर्णिष्यति। Impera. घूर्णतु। Imper अघूर्णत्। Poten घूर्णेत्। Bene घूर्ण्यात्। Aor अघूर्णीत्।

Atm Pre घूर्णते। Per जुघूर्णे। I Fut घूर्णिता। II Fut घूर्णिष्यते। Impera घूर्णताम्। Imper अघूर्णत। Poten घूर्णेत। Bene घूर्णिषीष्ट। Aor अघूर्णिष्ट।

षुर ५० ऐश्वर्यदीप्त्योः।

सुरति। सुषोर। आशिषि सूर्यात्।

50 √shura √sura, 1 to rule, 2 shine

Pre. छुरति । Per. चुच्छोर । चुच्छुरतुः । I Fut. छोरिता । II Fut. छोरिष्यति । Impera. छुरतु । Imper. अच्छुरत् । Poten छुरेत् । Bene. छूर्यात् । Aor. अच्छोरीत् । Causa. छोरयति । अचुच्छुरत् । Inten चोच्छूर्यते । yaṅ luk चोच्छोर्त्ति । Noun —छुरा ।

कुर ५१ शब्दे ।

कुरति । कूर्यात् । अत्र 'न भकुर्छुराम्' (१६२९) इति निषेधो न । करोतेरेव तत्र ग्रहणादित्याहुः ।

51. √kura to sound

Pre कुरति । Per. चुकोर । I Fut. कोरिता । II Fut. कोरिष्यति । Impera कुरतु । Imper अकुरत् । Poten कुरेत् । Bene. कूर्यात् । The lengthening ordained by इलिच (VIII 2 77 S. 354) was set aside with regard to कुर् by नभ कुर् &c. S 1629 But that prohibition refers to कुर् form of √कृ 'to do' according to commentators Hence there is lengthening with regard to this root Aor. अकोरीत् ।

खुर ५२ छेदने ।

52 √khura, √kshura to scratch, cut.

Pre. खुरति । Per- चुखोर । I Fut. खोरिता । II Fut. खोरिष्यति । Impera. खुरतु । Imper. अखुरत् । Poten. खुरेत् । Bene खूर्यात् । Aor अखोरीत् । Inten. चोखूर्यते । Noun —खुरः । कत्वा चखुरा । खुरप. ।

मुर ५३ संवेष्टने ।

53. √mura to encircle, surround

Pre. मुरति । Per. मुमोर । I Fut. मोरिता । II Fut मोरिष्यति । Impera. मुरतु । Imper. अमुरत् । Poten मुरेत् । Bene. मूर्यात् । Aor अमोरीत् । Condi अमोरिष्यत् । Noun —मुरः ।

क्षुर ५४ विलेखने ।

54. √kshura, √khura to make lines or furrows.

Pre क्षुरति । Per. चुक्षोर । I Fut क्षोरिता । II Fut. क्षोरिष्यति । Impera. क्षुरतु । Imper अक्षुरत् । Poten क्षुरेत् । Bene क्षूर्यात् । Aor अक्षोरीत् । Condi. अक्षोरिष्यत् । Noun —क्षुरम् ।

घुर ५५ भीमार्थशब्दयोः ।

55. √ghura, 1. to be frightful or terrible, 2 to sound, snore, snort to cry in distress

Pre घुरति । Per जुघोर । I Fut घोरिता । II Fut घोरिष्यति । Impera घुरतु । Imper अघुरत् । Poten घुरेत् । Bene घूर्यात् । Aor अघोरीत् । Nouns — घोरः । घुर्घुरः ।

पुर ५६ अग्रगमने ।

56. √pura to go in front

Pre पुरति । Per. पुपोर । I Fut पोरिता । II Fut पोरिष्यति । Impera पुरतु । Imper. अपुरत् । Poten, पुरेत् । Bene. पूर्यात् । Aor अपोरीत् । Nouns —पुरम् । पुरी ।

वृहू ५७ उद्यमने ।

दन्त्योष्ठ्यादिः । पवर्गीयादिरित्यन्ये ।

57. √vrihû, √brihû, to grow, increase, expand The root begins with the dento labial व v Others say it is labial ब b

Pre वृहति । Per ववर्ह । ववृहतुः । ववर्हिथ । or ववर्ढ । I Fut वर्हिता । or वर्ढा । II Fut वर्हिष्यति । or वर्क्ष्यति । Impera वृहतु । Imper अवृहत् । Poten वृहेत् । Bene. वृह्यात् । Aor. अवर्हीत् or अवृक्षत् । अवर्हिष्टाम् or अवृक्षताम् । Causa वर्हयति । Aor अवीवृहत् । अववर्हत् । Desid विवर्हिषति । विवृक्षति । Inten वरीवृह्यते । yañ luk वरीवर्ढि । Past Ger वर्हित्वा or वृढ्वा ।

तृहू ५८ स्तृहू ५८ क । तृंहू ५८ ख हिंसार्थाः ।

तृहति । ततर्ह । स्तृहति । तस्तर्ह । तर्हिता-तर्ढा । स्तर्हिता-स्तर्ढा । अतृहीत्-अतार्क्षीत् । अतार्ढाम् ।

58. √trihû, (a) strihû, (b) trimhû to injure, hurt, kill Pre तृहति । Per ततर्ह ।

58(a). √strihû Pre स्तृहति । Per तस्तर्ह । I Fut स्तर्हिता or स्तर्ढा ।

58(b) तृंहू √trimhû to injure, kill

Pre. तृहति । The nasal is elided by VI 4 24 S 415, as the vikarana श is ङित् (I 2 4) Per. ततृंह । ततृंहतुः । ततृंहिथ । or ततृण्ढ । I Fut तृण्ढा । or तृंहिता । II Fut तृंहिष्यति । or तृङ्क्ष्यति । Impera तृहतु । Imper अतृहत् । Poten तृहेत् । Bene तृह्यात् । The yasut being कित् the nasal is elided Aor अतृंहीत् । अतृंहिष्टाम् or अतार्ङ्क्षीत् । अतार्ण्ढाम् । Causa तृंहयति । Aor अततृंहत् । Desid. तितृंहिषति । or तितृङ्क्षति । The anit, सन् is कित् । Inten. तरीतृंहीति or तरीतृण्ढीति । Past तृढः । तृढवान् । Ger तृंहित्वा or तृण्ढ्वा ।

इष ५९ इच्छायाम् ।

'इषुगमि-' (२४००) इति छः । इच्छति । एषिता-एष्टा । एषिष्यति । इष्यात् । ऐषीत् ।

59 √isha to wish for, desire Some read it as having an indicatory उ । By S 2400 the ष is replaced by छ in conjugational tenses

Pre इच्छति । Per इयेष । ईषतुः । I Fut. एषिता । एष्टा । II Fut. एषिष्यति । Impera इच्छतु । Imper. ऐच्छत् । Poten इच्छेत् । Bene इष्यात् । Aor. ऐषीत् । Nouns —इष्टिः । इच्छा । इच्छुः । एषणी ।

मिष ६० स्पर्धायाम् ।

मिषति । मेषिता ।

60 √misha, to rival, contend, emulate.

Pre मिषति । Per मिमेष । I Fut मेषिता । II Fut. मेषिष्यति । Impera मिषतु । Imper. अमिषत् । Poten मिषेत् । Bene. मिष्यात् । Aor अमेषीत् अमेषिष्टाम् । Causa. मेषयति । Aor अमीमिषत् । Desid मिमिषिषति । मिमेषिषति । Inten. मेमिष्यते । yañ luk मेमेष्टि । Ger मेषित्वा or मिषित्वा । Nouns —मेषः । मेषी । निमेषः ।

किल ६१ श्वैत्यक्रीडनयोः ।

61 √kila, 1. to be or become white, 2. to play, sport.

Pre. किलति । Per चिकेल । I Fut. केलिता । II Fut. केलिष्यति । Impera किलतु । Imper अकिलत् । Poten किलेत् । Bene किल्यात् । Aor अकेलीत् । Causa केलयति । Desid चिकिलिषति । चिकेलिषति । Inten चेकिल्यते । Nouns [illegible]

तिल ६२ स्नेहे ।

62. √tila, to be unctuous or greasy.

Pre. तिलति । Per. तितेल । I Fut तेलिता । II Fut तेलिष्यति । Impera तिलतु । Imper. अतिलत् । Poten. तिलेत् । Bene. तिल्यात् । Aor अतेलीत् । Causa. तेलयति । अतीतिलत् । Desid तितिलिषति। तितेलिषति । Inten तेतिल्यते ।

चिल ६३ वसने ।

63 √chila, to put on clothes

Pre चिलति । Per चिचेल । I Fut. चेलिता । II Fut चेलिष्यति । Impera. चिलतु । Imper अचिलत् । Poten. चिलेत् । Bene चिल्यात् । Aor अचेलीत् । Causa चेलयति । अचीचिलत् । Desid चिचिलिषति । चिचेलिषति । Inten चेचिल्यते ।

चल ६४ विलसने ।

64 √chala, to sport, play, frolic about

Pre चलति । Per चचाल । I Fut. चलिता । II Fut चलिष्यति । Impera चलतु । Imper. अचलत् । Poten. चलेत् । Bene । चल्यात् । Aor अचालीत् । अचलीत् । Cause. चलयति । Desid चिचलिषति । Inten चाचल्यते ।

इल ६५ स्वप्नक्षेपणयोः ।

65 √ila 1. to sleep 2 to throw.

Pre इलति । Per. इयेल ईलतुः । I Fut एलिता । II Fut एलिष्यति । Impera इलतु । Imper ऐलत् । Poten इलेत् । Bene इल्यात् । Aor. ऐलीत् । ऐलिष्टाम् । Condi. ऐलिष्यत् । Causa एलयति । Desid एलिलिषति । Noun —इला 'earth'.

विल ६६ संवरणे ।

दन्त्योष्ठ्यादिः ।

66 √vila, to cover conceal. It begins with the dento-labial व v

Pre विलति । Per विवेल । I Fut वेलिता । II Fut. वेलिष्यति । Impera विलतु । Imper अविलत् । Poten विलेत् । Bene. विल्यात् । Aor. अवेलीत् ।

बिल ६७ भेदने ।

ओष्ठ्यादिः ।

67. √bila to split, cleave, divide It begins with the labial ब b.

Pre बिलति । Per बिबेल । I Fut. बेलिता । II Fut. बेलिष्यति । Impera. बिलतु । Imper अबिलत् । Poten. बिलेत् । Bene. बिल्यात् । Aor. अबेलीत् । Noun —बिलम् ।

णिल ६८ गहने ।

68. √nila, to become grave hard, to lurk, hide, to stick, to die.

Pre. निलति । प्रणिलति । Per. निनेल । I Fut नेलिता । II Fut नेलिष्यति । Impera. निलतु । Imper. अनिलत्। Poten. निलेत् । Bene. निल्यात् । Aor. अनेलीत् ।

हिल ६९ भावकरणे ।

69. √hila, to sport amorously.

Pre. हिलति । Per जिहेल । I Fut. हेलिता । II Fut. हेलिष्यति । Impera. हिलतु । Imper. अहिलत् । Poten हिलेत् । Bene. हिल्यात् । Aor. अहेलीत् ।

शिल ७० षिल ७० उञ्छे ।

70 √sila √shila to glean

Pre शिलति । षिलति । Per शिशेल । सिषेल । I Fut शेलिता । सेलिता ।

मिल ७१ श्लेषणे ।

71 √mila to join The svaritet √mila is given further on The present √mila will be Parasmaipadi even when the fruit of the action accrues to the agent

Pre मिलति । Per मिमेल । I Fut मेलिता । II Fut मेलिष्यति । Impera मिलतु । Imper अमिलत् । Poten मिलेत् । Bene मिल्यात् । Aor अमेलीत् ।

लिख ७२ अक्षरविन्यासे ।

लिलेख ।

72 √likha to write

Pre लिखति । Per लिलेख । I Fut लेखिता । II Fut लेखिष्यति । Impera लिखतु । Imper अलिखत् । Poten लिखेत् । Bene लिख्यात् । Aor अलेखीत् । Desid लिलिखिषति । लिलेखिषति । *Inten लेलिख्यते । Past Pass लिखितः । Act लिखितवान् ।* Ger लिखित्वा । लेखित्वा । Nouns —लेखनः । लेखनी रेखा । लेखा । दुर्लेखः । दन्तलेखकः ।

कुट ७३ कौटिल्ये ।

गाङ्कुटादिभ्यः (२४६१) इति ङित्वम् । चुकुटिथ । चुकोट । चुकुट । कुटिता ।

73 √kuta to be crooked or curved From this up to 108 √kun are the kutâdi roots All affixes after these roots are considered as ṅit except those which have an indicatory ञ or ण (See I 2 1 S 2461)

Pre कुटति । Per चुकोट । चुकुटतुः । चुकुटिथ । चुकोट or चुकुट । चुकुटिव । I Fut कुटिता । II Fut कुटिष्यति । Impera कुटतु । Imper अकुटत् । Poten कुटेत् । Bene कुट्यात् । Aor अकुटीत् । अकुटिष्टाम् । Causa कोटयति । Aor अचूकुटत् । Desid चुकुटिषति । Inten चोकुट्यते । yan luk चोकुटीति । चोकोट्टि । The affixes are ṅit in the yan luk Ger कुटित्वा । Nouns —कुटयः । कोटयः । कोटः । कुटूरः । कुड्मलम् । कोटरः कुटिलम् । कुटिलिका । कौटिलिकः । कुटी । कुटीरः । कुटरः ।

पुट ७४ संश्लेषणे ।

74 √puta to embrace clasp intertwine

Pre पुटति । Per पुपोट । I Fut पुटिता । Aor अपुटीत् । Nouns —पुटिका । पुटः ।

कुच ७५ संकोचने ।

75 √kucha to contract The word संकोचन given as the meaning of this root is formed by the affix ल्युट् added to कुच् । The form ought to be संकुचन but the use of संकोचन by Pânini shows that ल्युट् causes guna inspite of the root belonging to the kutâdi class

Pre कुचति । Per चुकोच । I Fut. कुचिता । Aor अकुचीत् । Nouns —संकोचः

गुज ७६ शब्दे ।

76 √guja to sound to hum buzz.

Pre गुजति । Per जुगोज । I Fut गुजिता Aor. अगुजीत् । Noun —गोजः ।

गुड ७७ रक्षायाम् ।

77. √guda, to defend, preserve

Pre. गुडति । Per जुगोड । I Fut गुडिता । Aor अगुडीत । Nouns —गुडः 'Sugar,' गुडा 'hair'

डिप ७८ क्षेपे ।

78 √dipa, to throw, cast, send This root is found in the Divâdi class also, as डिप्यति ।

Pre डिपति । Per. डिडेप । I Fut डिपिता । Aor अडिपीत् ।

छुर ७९ छेदने ।

'न भकुर्छुराम् (१६२८) इति न दीर्घः । छुर्यात् ।

79 √chhura, to cut, divide. The उ is not lengthened in the Benedictive, because of the prohibition of VII 2 79 S 1629.

Pre. छुरति । Per. चुच्छोर । I Fut छुरिता । Bene छुर्यात् । छुर्यास्ताम् । Aor. अच्छुरीत् । Noun —छुरिका ।

स्फुट ८० विकसने ।

स्फुटति । पुस्फोट । ।

80 √sphuta, to expand, open, blow, blossom

It is conjugated in the Bhuadi and Churadi classes also.

Pre स्फुटति । Per. पुस्फोट । I Fut स्फुटिता । Aor अस्फुटीत् ।

मुट ८१ आक्षेपमर्दनयोः ।

81. √muta 1 to blame, rebuke, 2 to crush

It is conjugated in the Bhuadi also as मोटति ।

Pre. मुटति । Per मुमोट । I Fut मुटिता । Aor अमुटीत् ।

त्रुट ८२ छेदने ।

वा भ्राश-' (२३२१) इति श्यन्वा । त्रुट्यति-त्रुटति । तुत्रोट । त्रुटिता ।

82 √truta to tear, break, snap

Pre त्रुटति । or त्रुट्यति । This root optionally takes श्यन् by III. 1. 70 S 2321 Per. तुत्रोट । I Fut त्रुटिता । Impera त्रुटतु or त्रुट्यतु । Imper. अत्रुटत् or अत्रुट्यत् । Poten. त्रुटेत् or त्रुट्येत् । Aor. अत्रुटीत् । Noun —त्रोटिः ।

तुट ८३ कलहकर्मणि ।

तुटति । तुतोट । तुटिता ।

83 √tuta, to dispute, quarrel.

Pre. तुटति । Per तुतोट । I Fut तुटिता । Aor अतुटीत् । Noun —तुटिः ।

चुट ८४ छुट ८४ क । छेदने ।

84. √chuta, √chhuta, √chuna to cut off, divide.

The Bhvâdi form is चोटति ।

Pre. चुटति । छुटति । Per चुचोट । चुछोट । I Fut. चुटिता । छुटिता । Aor. अचुटीत् । अछुटीत् ।

जुट ८५ बन्धने ।

85 √juda √juta, to bind

Pre जुटति । जुडति । Per जुजोट । जुजोड । I Fut जुटिता । जुडिता । Aor अजुटीत् । अजुडीत् ।

कड ८६ मदे ।

86 √kada to be disturbed or confused This root need not have been read in the kutadi list, as it does not show any peculiarity of nit conjugation

Pre कडति । P r चकाड । I Fut कडिता । Aor अकडीत् ।

लुट ८७ संश्लेषणे ।

87 √luta to adhere.

It is conjugated in the Bhvâdi and Divâdi classes, also as लोटति and लुट्यति ।

Pre लुटति । Per लुलोट । I Fut लुटिता ।

कृड ८८ घनत्वे ।

घनत्वं सान्द्रता । चकर्ड । कृडिता ।

88 √krida to cluster together The word घनत्व means सान्द्रता 'clustered together', 'dense'. According to some it means 'to graze'

Pre कृडति । Per चकर्ड । I Fut कृडिता ।

कुड ८९ बाल्ये ।

89 √kuda to play or act like a child

Pre कुडति । Per चुकोड । I Fut कुडिता ।

पुड ९० उत्सर्गे ।

90 √Puda to leave quit abandon

Atreya reads मुड instead

Pre. पुडति ।

घुट ९१ प्रतिघाते ।

91 √ghuta to retaliate, to strike again It is conjugated in the Atmanepadi of the Bhvadi class also (I 782)

Pre घुटति । Per जुघोट । I Fut. घुटिता । Nouns —घोटः । घोटकः ।

तुड ९२ तोडने ।

तोडनं भेदः ।

92 √tuda to split, rend, break The word तोडन means breaking This root ends in the third letter i.e., ड, but that which ends in the first letter i e, ट (तुट) meaning (to dispute, quarrel, has already been conjugated before (See No. 83).

Pre तुडति । (The Bhvadi form is तोडति ।) Per तुतोड । I Fut तुडिता ।

थुड ९३ स्थुड ९४ संवरणे ।

थुडति । तुथोड । थुड । खुड छुड इत्येके ।

93 √thuda 94 √sthuda to cover, screen Some read खुड and छुड instead

Pre थुडति । Per तुथोड । I Fut थुडिता ।

94 √sthuda to cover screen

Pre स्थुडति । Per तुस्थोड । I Fut स्थुडिता ।

स्फुर ९५ स्फुल ९६ सञ्चलने ।

स्फुड स्फुरणे स्फुल सञ्चलने इत्येके ।

95 √sphura to throb palpitate shake The स is changed to ष after निर् वि &c by the following sûtra —

२५३७ । स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविभ्यः । ८ । ३ । ७६ ।

षत्वं वा स्यात् । निःष्फुरति निःस्फुरति । स्फर इत्यकारोपधं केचित्पठन्ति । पस्फार ।

2537 ष् is optionally substituted for the स् of स्फुर् and स्फुल after the prepositions निर् नि and वि ॥

Thus निष्फुरति or निस्स्फुरति निस्फुरति or निष्फुरति विस्फुरति विष्फुरति ॥ स्फुलति, निष्फुलति निस्स्फुलति निस्फुलति निष्फुलति, विस्फुलति विष्फुलति ॥

Pre स्फुरति । Some read स्फर instead as स्फरति पस्फार &c Per पुस्फोर । I Fut स्फुरिता । II Fut स्फुरिष्यति । Impera स्फुरतु । Imper अस्फुरत् । Poten स्फुरेत् । Bene स्फूर्यात् । Aor अस्फुरीत् । Causa स्फोरयति or स्फारयति । Aor अपुस्फुरत् । (पुस्फोरयिषति । पुस्फारयिषति ।) Desid पुस्फुरिषति । Inten पोस्फूर्यते । yañ luk पोस्फोर्ति । Dual पोस्फूर्तः ।

96 √sphula, to tremble vibrate 2 to collect

Pre स्फुलति । Per पुस्फोल । I Fut स्फुलिता ।

स्फुड ९७ चुड ९८ व्रुड ९९ संवरणे ।

97 √sphuda 98 √chuda √buda 99 √vruda to cover

Pre स्फुडति । Per पुस्फोड ।

98 √chuda

Pre चुडति । Per चुचोड ।

99 √vruda

Pre व्रुडति । Per वुव्रोड ।

क्रुड १०० भृड १०१ निमज्जने इत्येके ।

100 √kruda √kuda 101 √bhrda to sink dive

Pre क्रुडति । Per चुक्रोड । Nouns —क्रीडा । क्रोड । कल्याणक्रोडी ।

101 √bhrida

Pre भृडति ।

हुड १०२ सङ्घाते ।

102 √huda to collect This root is neither mentioned in the Siddhânta Kaumudi nor in the Mâdhavîya Dhâtu vritti

गुरी १०३ उद्यमने ।

अनुदात्तेत् । गुरते । जुगुरे । गुरिता ॥

103. √gurî, to make an effort or exertion

This is anudâttet, set and âtmanepadi.

Pre. गुरते । Per जुगुरे । जुगुरिषे । I Fut गुरिता । II Fut गुरिष्यते । Impera गुरताम् । Imper. अगुरत । Poten गुरेत । Bene. गुरिषीष्ट । Aor अगुरिष्ट । अगुरिषाताम् । Causa. गोरयति । Aor अजूगुरत । Desid जुगुरिषते । Inten जोगूर्यते । yañ luk जोगोर्त्ति । Past. Pass गूर्णः Act गूर्णवान् Noun —गूर्तिः ।

णू १०४ स्तवने ।

दीर्घान्तः । परीणूतगुणोदयः । इतश्चत्वार परस्मैपदिनः । नुवति । अनुवीत् ।

104 √nû, √nu, to praise It ends in long ऊ, as in the sentence परिणूत गुणोदयः । The four roots hereafter are Parasmaipadis

Pre नुवति । Per नुनाव । नुनुवतुः । नुनुविथ । I Fut नुविता । II Fut नुविष्यति । Impera नुवतु । Imper अनुवत । Poten नुवेत । Bene नूयात् । Aor अनुवीत् । Desid नुनूषति । Inten नोनूयते । yañ luk नोनोति Past Pass नूतः Act नूतवान् । Ger नूत्वा ।

धू १०५ विधूनने ।

धुवति ।

105 √dhû to shake, agitate.

It is conjugated like the last

Pre धुवति । Nouns —धवित्रम् ।

गु १०६ पुरीषोत्सर्गे ।

जुगुविथ-जुगुथ । गुता । गुष्यति । अगुवीत् । हस्वादङ्गात् (२३६८) । अगुताम् । अगुषुः ।

106 √gu √gû, to evacuate defecate

Pre गुवति । Per जुगाव । जुगुवतुः । जुगुविथ or जुगुथ । I Fut. गुता । II Fut गुष्यति । Impera गुवतु । Imper अगुवत । Poten गुवेत । Bene गूयात । Aor अगुवीत् । अगुताम् । अगुषुः । (VIII 2 27 S 2 69) Desid जुगूषति । Past Pass गूतः । Act गूतवान् ।

ध्रु १०७ गतिस्थैर्ययोः ।

'ध्रुव इति पाठान्तरम् । आद्यस्य ध्रुवतीत्यादि गुवतिवत् । द्वितीयस्तु सेट् । दुध्रुविथ । ध्रुविता । ध्रुविष्यति । ध्रुयात् । अध्रुवीत् । अध्रुविष्टाम् ।

107. √dhru, 1 to go move 2. to be firm or fixed Another reading is ध्रुव । The first root is अनिट् and is conjugated like the last The second is set and is conjugated as follows —

Pre ध्रुवति । Per दुध्राव । दुध्रुवतुः । दुध्रुविथ । I Fut. ध्रुविता । II Fut ध्रुविष्यति । Impera ध्रुवतु । Imper अध्रुवत् । Poten ध्रुवेत् । Bene ध्रूयात् । Aor. अध्रुवीत् । अध्रुविष्टाम् । अध्रुविषुः Desid दुध्रुविषति । Inten. दोध्रूयते ।

कुङ् १०८ शब्दे ।

'दीर्घान्तः' इति कैयटादयः । कूविता । अकूविष्ट । 'ह्रस्वान्तः' इति न्यासकारः । कुता । अकुत । वृत् । कुटादयो वृत्ताः ।

108 √kuñ, √kûñ, to sound, to moan, groan, cry According to Kaiyata, the root ends in long ऊ and so its I Fut. is कूविता and Aorist अकूविष्ट । According to Nyâsakâra, it ends in short उ and its I. Fut. and Aorist are कुता and अकुत respectively.

Pre कुवते । I Fut कुता । Vṛit (end). Here end the kuṭâdi roots.

पृङ् १०९ व्यायामे ।

प्रायेण व्याङ्पूर्वः । रिङ् । इयङ् । व्याप्रियते । व्यापप्रे । व्यापप्राते । व्यापरिष्यते । व्यापृत । व्यापृषाताम् ।

109. √priñ, to be busy or active

It is generally preceded by the preposition व्याङ्.

The ऋ is changed to रिङ् by VII. 4 28 S 2367 and then there is इयङ् substitution

Pre व्याप्रियते । Per. व्यापप्रे । व्यापप्राते । I Fut व्यापर्त्ता । व्यापर्त्तासे । II Fut. व्यापरिष्यते । Impera व्याप्रियताम् । Imper व्याप्रियत । Poten. व्याप्रियेत । Bene. व्यापृषीष्ट । व्यापृषीयास्तां । व्यापृषीरन् । Aor. व्यापृत । व्यापृषाताम् । व्यापृषत । Causa. व्यापारयति । Aor व्यापीपरत् । Desid. व्यापुपूर्षते । Inten व्यापेप्रियते । yañ luk व्यापर्पर्ति । Past Act व्यापृतवान् । Ger व्यापृत्य ।

मृङ् ११० प्राणत्यागे ।

110. √mriñ, to die This root is Atmanepadi under certain restrictions as mentioned in the following sûtra —

२५३८ । म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च । १ । ३ । ६१ ।

लुङ्लिङोः शितश्च प्रकृतिभूतान्मृङस्तङ् नान्यत्र । रिङ् इयङ् । म्रियते । ममार । ममर्थ । मम्रिव । मर्त्तासि । मरिष्यति । मृषीष्ट । अमृत ।

2538. After the verb mṛi to die, when it has one of the affixes having an indictory श, as well as when it takes the affixes luñ (Aorist III 2. 110) and liñ (Benedictive III 3 159) the Atmanepada affixes are used; (but in other tenses it is Parasmaipadi).

Note.—This is a restrictive sûtra the root मृङ् (to die), is marked with a ङ् as an indicatory letter, so by sûtra I 3·12 *it would be always* Atmanepadi. But the present aphorism restricts it to लुङ् luñ (*Aorist*) and लिङ् liñ (Benedictive) tenses, as well as to those tenses which are शित्. Those that take शित् affixes are the special tenses e. i. the Present, the Imperfect, the Potential and the Imperative

It is only before these three affixes, namely, liñ, luñ and śit affixes, that the root mṛi takes the terminations of the âtmanepada. Thus the

aorist अमृत amrita he died, Benedictive मृषीष्ट mṛishishta may he die Similarly before sit affixes thus म्रियते 'he dies,' =मृ+श+ते (VII 4 28) =म्रिय+श+ते=म्रियते (VI 4 77) म्रियेते म्रियन्ते

In other tenses, viz, the two Futures, the Perfect and the Conditional this verb is Parasmaipadi As —मरिष्यति he will die अमरिष्यत्

The indicatory ङ् in the root is for the sake of accent under VI 1 186 S 3730

Pre. म्रियते । Per ममार । मम्रतुः । मम्रुः । ममर्थ । मम्रिव । I Fut मर्ता । मर्तासि । II Fut मरिष्यति । Impera. म्रियताम् । Imper. अम्रियत । Poten म्रियेत । Bene मृषीष्ट । Aor अमृत । अमृषाताम् । Causa मारयति । Aor अमीमरत् । Desid मुमूर्षति । Inten मरीम्रीयते । yañ luk मर्मरीति । मर्मर्ति Past Pass मृतः । Act मृतवान् । Ger मृत्वा । Nouns —मृत्युः । अमरः । अमृतम् ।

The following seven are Parasmaipadis

रि १११ पि ११२ गतौ ।

लघूपधगुणादन्तरङ्गत्वादियङ । रियति । पियति । रेता । पेता ।

111 √ri 112 √pi to go

Pre रियति । Per. रिराय । रिर्यतुः । रिर्युः । रिरयिथ । or रिरेथ । रिरियिव । रिरियिम । I Fut रेता । II Fut रेष्यति । Impera रियतु । Imper अरियत् । Poten रियेत् । Bene रीयात् । Aor अरैषीत् । अरैष्टाम् । अरैषुः । Causa राययति । Aor अरीरयत् । Desid रिरीषति । Inten रेरीयते । yan luk रेरयीति । रेरेति ।

112 √pi to go It is conjugated like the last

Pre पियति । Per पिपाय । I Fut. पेता । II Fut पेष्यति । Impera पियतु । Imper अपियत् । Poten पियेत् । Bene पीयात् । Aor अपैषीत् ।

धि ११३ धारणे ।

113 √dhi to hold have possess

Per धियति । Per दिधाय । दिध्यतुः । दिध्युः । दिधयिथ or दिधेथ । I Fut धेता । II Fut धेष्यति । Impera धियतु । Imper अधियत् । Poten धियेत् । Bene धीयात् । Aor अधैषीत् ।

क्षि ११४ निवासगत्योः ।

114 √kshi 1 to abide dwell stay 2 to go move

Pre क्षियति । Per चिक्षाय । चिक्षियतुः । चिक्षियुः । चिक्षयिथ or चिक्षेथ । I Fut. क्षेता । II Fut. क्षेष्यति । Impera क्षियतु । Imper अक्षियत् । Poten क्षियेत् । Bene क्षीयात् । Aor अक्षैषीत् । Nouns —क्षीणायुः । क्षिणायुः । क्षियकः । क्षितिकः । क्षयी ।

षू ११५ प्रेरणे ।

सुवति । सविता ।

115 √shû to excite, incite, impel

Per सुवति । With the preposition सु we have सुषुवति । सुवतः । सुवन्ति । सुवसि । सुवामि । Per सुषाव । सुषुवतुः । सुषविथ । सुषुविथ । I Fut सविता । II Fut सविष्यति । Impera सुवतु । Imper असुवत् । असुवत् । Poten सुवेत् । Bene सूयात् । Aor. असावीत् । असाविष्टाम् । Causa सावयति । Aor असूषवत् । Desid सुसूषति । Inten

सोषूर्यते । yan luk सोषोर्ति । Past Ger सूर्त्वा । Nouns —सौरीयम् । सूर्दः । मयवी । सूर्या । सर्षिमम् । सुरी । सुरः । सौर्यम् । सौरः । सौरी ।

कॄ ११६ विक्षेपे ।

किरति । किरतः । चकार । चकरतुः । करिता-करीता । कीर्यात् । अकारीत् ।

116 √kri to scatter' This root adds a sibilant by the following —

२५३९ । किरतौ लवने । ६ । १ । १४० ।

उपात्किरतेः सुडागमः स्याच्छेदेऽर्थे । उपस्किरति । * अड्भ्यासव्यवायेऽपि सुट् कात्पूर्व इति वक्तव्यम् * । उपास्किरत् । उपचस्कार ।

2539 The augment सुट् is placed before क when the verb कृ comes after उप and the sense is that of 'to cut or split'

Thus उपस्कारं मद्रका लुनन्ति उपस्कारं काश्मीरका लुनन्ति-विक्षिप्य लुनन्ति।

Vart —The above augment takes place when णमुल् is added to the verb उप कृ, as shown in the above examples When the meaning is not that of 'to cut', the form is उपकिरति ॥

Vart —The augment सुट् comes before क, even when a letter of अट pratyâhâra (vowel or semi vowel) intervenes between उप and the root, or when the reduplicate intervenes As उपास्किरत् and उपचस्कार ।

२५४० । हिंसायां प्रतेश्च । ६ । १ । १४१ ।

उपात्प्रतेश्च किरतेः सुट् स्याद्धिंसायाम् । उपस्किरति । प्रतिस्किरति ।

2540 The augment सुट् is placed before क when the verb kri comes after उप and प्रति and the sense is "to cause suffering"

Thus उपस्किरति प्रतिस्किरति । So also उपस्कारम् or प्रतिस्कारं हन्त ते वृषल भूयात्=तथा ते वृषल विक्षेपो भूयाद् यथा हिंसामनुबध्नाति ।

Why do we say when the sense is to cause pain? Observe प्रतिकीर्णम् ॥

116 √kri to scatter

Pre किरति । किरतः । Per चकार । चकरतुः । चकरिथ । चकार or चकर । चकरिव । I Fut. करिता or करीता II Fut करिष्यति or करीष्यति । Impera किरतु । Imper अकिरत् । Poten किरेत् । Bene कीर्यात् । Aor अकारीत् अकारिष्टाम् । Causa कारयति । Aor अचीकरत् । Desid चिकरिषति । Inten चेकीर्यते । yan luk चाकरीती । चाकर्ति । Past Pass कीर्णः Act कीर्णवान् । Nouns —कुरः । कुरः । अवकीर्णी । कीर्णिः । विकिरः । विष्किरः । अस्करः । अवस्करः । उत्कार ।

गॄ ११७ निगरणे ।

117. √grî, to swallow. By the following sûtra, the र of this root is optionally changed to ल ।

२५४१ । अचि विभाषा । ८ । २ । २१ ।

गिरते रेफस्य लत्वं वा स्यादजादौ । गिरति-गिलति । जगार-जगाल । जगरिथ । जगलिथ । गरिता-गलिता ।

2541. The र of grî is optionally changed to ल् before an affix beginning with a vowel.

As गिगिरति or गिगिलति गिगरणम् or गिगलनम्, गिगारकः or गिगालकः ॥

Note —This is a vyavasthita vibhâsha the optional forms have particular meanings Thus गलः meaning neck is always with ल, while गरः poison is always with र।

117 √gri to swallow

Pre गिरति or गिलति। Per जगार, or जगाल। जगरिथ। जगलिथ I Fut. गरिता or गरीता गलिता or गलीता। II Fut गरिष्यति गरीष्यति। गलिष्यति or गलीष्यति। Impera गिरतु or गिलतु। Impr अगिरत् or अगिलत्। *Poten* गिरेत् or गिलेत्। Bene गीर्यात्। Aor अगारीत् or अगालीत्। अगारिष्टाम् or अगालिष्टाम् Pass गार्यते or गाल्यते। Causa गारयति or गालयति Aor अजीगरत् or अजीगलत्। *Desid* जिगरिषति। or जिगलिषति। Inten जेगिल्यते। yan luk जागर्त्ति। Dual जागीर्त्तः। Nouns — गर्भिभार्यः। गर्भः। गार्भिणम्। गरः। गोगर्भिणी। गुरुः। गर्भिणी। उद्गरः। गरीयान्। तिमिंगिलः। गरिमा। गरिष्ठ।

117 √gri when this root is preceded by the preposition अव it is Atmanpadi and is conjugated as follows —

Pre अवगिर (or ल) ते। Per अवजगिरे or ले)। अवजगरि (or लि) षे। I Fut अवगरि (or री लि or ली) ता II Fut अवगरिष्यते। I अव गिरताम्। Im अवागिरत। Pot अवगिरेत। Ben अवगीर्षीष्ट or अवगरिषीष्ट। Aor अवागरिष्ट।

दृङ् ११८ आदरे।

आद्रियते। आद्रियेते। आदद्रे। आददृिषे। आदर्ता। आदरिष्यते। आदृषीष्ट। अदृत। आदृयाताम्।

118 √drih to respect honor

Pr आद्रियते। Per आदद्रे। आददृिषे। *I Fut* आदर्त्ता। *II Fut* आदरिष्यते। Impera आद्रियताम्। Impr आद्रियत। Poten आद्रियेत। Bene आदृषीष्ट। Aor आदृत। अदृषाताम्। Pass आद्रियते। Causa दारयति। Aor अदीदरत्। Desid आदिदरिषति। Inten देद्रीयते। yan luk दर्दर्त्ति। Ger आदृत्य। Nouns —आदृत्यः। आदरः। आदरी।

धृङ् ११९ अवस्थाने।

ध्रियते।

119 √dhrin to be or exist to live

It is conjugated like the last

Pr ध्रियते। Per दध्रे। I Fut धर्ता। II धरिष्यते। Impera ध्रियताम्। Impr अध्रियत। Poten ध्रियेत। Bene धृषीष्ट। Aor अधृत। Nouns —धर्मः। आधारः।

अथ परस्मैपदिनः षोडशः।

प्रच्छ १२० ज्ञीप्सायाम्।

पृच्छति। पप्रच्छ। पप्रच्छतुः। पप्रच्छिथ-पप्रष्ठ। प्रष्टा। प्रक्ष्यति। अप्राक्षीत्। पृष्टः। किरादयो वृत्ताः

120 √prachha to ask, question interrogate

The following sixteen roots are Parasmaipadis

With सम it is Atmanepadi as —

Pre पृच्छति। संपृच्छते। Per पप्रच्छ पप्रच्छतुः। पप्रष्ठ। पप्रच्छिथ। सपप्रच्छे। संपप्रच्छिषे। I Fut प्रष्टा। संप्रष्टा। II Fut प्रक्ष्यति। संप्रक्ष्यते। Impera पृच्छतु। संपृच्छताम्।

Imper अपृच्छत् । समपृच्छत् । Poten पृच्छेत् । सपृच्छेत । Bene पृच्छ्यात् । समप्राक्षीत् । Aor अप्राक्षीत् । अप्राष्टाम् । समप्राष्ट । समप्रक्षाताम् । Caus पृच्छयति । Aor अपपृच्छत् । Desid पिपृच्छिषति । Inten परीपृच्छ्यते । yan luk पापृच्छीति । पाप्रष्टि । Past Ger. पृष्ट्वा । Nouns —प्रश्नः । शब्दप्राट् । प्राट् ।

सृज १२१ विसर्गे ।

विभाषा सृजिदृशोः (२४०४) । ससर्जिथ-ससृष्ठ । स्रष्टा । स्रक्ष्यति । 'सृजिदृशोर्झल्यमकिति । (२४०५) इत्यमागमः । सृजेत् । सृज्यात् । अस्राक्षीत् ।

121 √srija to leave quit abandon

Pre सृजति । Per ससर्ज । ससृजतुः । ससर्जिथ or सस्रष्ठ । by VII 2 65 S 2404 ससृजिव । I Fut स्रष्टा । II Fut स्रक्ष्यति । The अम् augment is by VI 1 58 S 2405 Imp ia सृजतु । Imper असृजत् । Poten सृजेत् । B सृज्यात् । Aor अस्राक्षीत् । अस्राष्टाम् । Pass सृज्यते । Aor असर्जि । Caus सर्जयति । Aor असीसृजत् । अससर्जत् । Desid सिसृक्षति । Inten सरीसृज्यते । yan luk सरीसृजीति । सरीसर्ष्टि । सरिसृष्ट । Adj सृज्यम् । Nouns —उपसर्गः । सर्गः । सर्जिष्ठ । सर्जीयान् । स्रक् ।

टुमस्जो १२२ शुद्धौ ।

मज्जति । ममज्ज । 'मस्जिनशोर्झलि (२५१७) इति नुम् । * मस्जेरन्त्यात्पूर्वो नुम्वाच्यः * । संयोगादिलोपः । ममङ्क्थ । ममज्जिथ । मङ्क्ता । मङ्क्ष्यति । अमाङ्क्षीत् । अमाङ्क्ताम् । अमाङ्क्षुः ।

122 √tu masjo to bathe By VII 1 60 S 2517 a nasal is inserted before the consonantal affixes and this nasal is inserted before the final ज of the root by the following vartika —The नुम् comes before the final letter of the √masja, i e between स and ज । Thus ममज्ज After reduplication, we get 2nd Pers Sing of the Perfect as ममङ्क्थ । The initial स् is elided by VIII 2 29 S 380 But when the affix थ is सेट् there is no नुम् then we get the form as ममज्जिथ ।

Pre मज्जति । Per ममज्ज । ममज्जतुः । ममज्जिथ or ममङ्क्थ । ममज्जिव । I Fut मङ्क्ता । II Fut मङ्क्ष्यति । Impera मज्जतु । Imper अमज्जत् । Poten मज्जेत् । Bene मज्ज्यात् । Aor अमाङ्क्षीत् । अमाङ्क्ताम् । अमाङ्क्षुः । Causa मज्जयति । Aor अममज्जत् । Desid मिमङ्क्षति । Inten मामज्ज्यते yan luk मामङ्क्ति । Past Ger मङ्क्त्वा or मक्त्वा । Nouns —मुद्गः । मद्गुः । मद्गुः । मद्गुरः । मज्जथुः । मज्जा । मज्जानौ ।

रुजो १२३ भङ्गे ।

रोक्ता । रोक्ष्यति । अरौक्षीत् । अरौक्ताम् ।

123 √rujo to break to pieces destroy

Pre रुजति । Per रुरोज । रुरुजतुः । रुरोजिथ । रुरुजिव । I Fut रोक्ता । II Fut रोक्ष्यति । Impera रुजतु । Imper अरुजत् । Poten रुजेत् । Bene रुज्यात् । Aor अरौक्षीत् । अरौक्ताम् । अरौक्षुः । Causa रोजयति । Aor अरूरुजत् । Desid रुरुक्षति । Inten रोरुज्यते । yan luk रोरोक्ति । Past Pass रुग्ण । रुग्न । Act रुग्णवान् । रुग्नवान् । Ger रुक्त्वा । Nouns कूलमुद्रुजः । रोगः । हृद्रोगः । हृदयरोगः रुजा ।

भुजो १२४ कौटिल्ये ।

रुजिवत् ।

124 √bhujo to bend to curve, make crooked

It is conjugated like the last

Pre भुजति । Per बुभोज । I Fut भोक्ता । II Fut भोक्ष्यति । Imp ra भुजतु Aor अभौक्षीत् । Noun :—मूल विभुजः । a chariot

छुप १२५ स्पर्शे ।

छोप्ता । अच्छौप्सीत् ।

125 √chhupa √chupa to touch

Pre छुपति । Per चुच्छोप । चुच्छुपतुः । चुच्छुपिथ । चुच्छुपिव । I Fut छोप्ता । II Fut छोप्स्यति । Impera छुपतु । Imper अछुपत् । Poten छुपेत् । Bene छुप्यात् । Aor अच्छौप्सीत् । अच्छौप्ताम् । Causa छोपयति । Aor अचुच्छुपत् । Desid चुच्छुप्सति । Inten चोच्छुप्यते । yan luk चोच्छुप्ति । Pass छुप्तः । Ger छुप्त्वा ।

रुश १२६ रिश १२६ क । हिंसायाम् ।

तावन्त्यावन्तौ । रोष्टा । रोक्ष्यति । रेष्टा । रेक्ष्यति ।

126 √rusa √risa to injure hurt kill

Pre रुशति । Per रुरोश । रुरोशिथ । रुरुशिव । I Fut रोष्टा । II रोक्ष्यति । Impera रुशतु । Imper अरुशत् । Poten रुशेत् । Bene रुश्यात् । Aor अरुक्षत् । Causa रोशयति । Aor अरूरुशत् । Desid रुरुक्षति । Inten रोरुश्यते । yan luk रोरोष्टि ।

126A √risa to injure

Pre रिशति । Per रिरेश । II Fut रेक्ष्यति । Impera रिशतु । Imper अरिशत् । Poten रिशेत् । Aor अरिक्षत् । Causa रेशयति । Aor अरीरिशत् । Desid रिरिक्षति । Inten रेरिश्यते । yan luk रेरेष्टि ।

लिश १२७ गतौ ।

अलिक्षत् ।

127 √liśa, to go move It is conjugated like √risa It is also found in the Divâdi class

Pre लिशति । Per लिलेश । I Fut लेष्टा । Aor अलिक्षत् ।

स्पृश १२८ संस्पर्शने ।

स्प्रष्टा-स्पर्ष्टा । स्प्रक्ष्यति-स्पर्क्ष्यति । अस्प्राक्षीत् अस्पार्क्षीत्-अस्पृक्षत् ।

128 √spriśa to touch

Pre स्पृशति । Per पस्पर्श । पस्पृशतुः । पस्पर्शिथ । पस्पृशिव । I Fut स्पर्ष्टा । Impera स्पृशतु । Imper अस्पृशत् । Poten स्पृशेत् । Bene स्पृश्यात् । Aor अस्पार्क्षीत् अस्प्राक्षीत् अस्पृक्षत् । अस्पार्ष्टाम् अस्प्राष्टाम् । अस्पार्क्षुः अस्प्राक्षुः । Desid पिस्पृक्षति । Inten परिस्पृश्यते । yan luk परीस्पर्ष्टि । Past Nouns —स्पर्शः । हृदिस्पृक् । दिविस्पृक् उदकस्पर्शः मर्मस्पृक्

विच्छ १२९ गतौ ।

गुपूधूप-' (२३०३) इत्यायः । आर्धधातुके वा । विच्छायति । विच्छायांचकार-विविच्छ ।

129 √vichchha, to go, move. By III 1 28 S. 2303, आय is added to the root before ârdhadhâtuka affixes optionally.

Pre विच्छायति। Per विविच्छ or विच्छायाञ्चकार। विविच्छतुः। विविच्छिथ। विविच्छिव। I Fut विच्छिता or विच्छायिता। II. Fut. विच्छिष्यति or विच्छायिष्यति। Impera. विच्छायतु Aor. अवीच्छीत् अवैच्छीत्। अविच्छिषुः। Caus. विच्छयति। Aor. अविविच्छत् or अविविच्छायत्। Desid. विविच्छिषति। Inten. वेविच्छ्यते। Past Pass. विच्छितः। or विच्छायितः। Ger. विच्छायित्वा or विच्छित्वा। Noun —विश्नः।

विश १३० प्रवेशने।

विशति। वेष्टा।

130. √viśa, to enter. It is conjugated like √riś.

With the prefix नि, it is Atmanepadi.

Pre विशति। निविशते। Per विवेश। निविविशे। निविविशिषे। I Fut. वेष्टा। निवेष्टा। II Fut, निवेक्ष्यते। Impera. निविशताम्। Imper. न्यविशत। Poten. निविशेत Ben निविक्षीष्ट Aor न्यविक्षत। Desid. निविविक्षते। Inten. निवेविश्यते yań luk निवेविशीति or निवेवेष्टि। Past Pass विष्टः। Act. विष्टवान्। Nouns —वेशः। वेशन्तः। विशपदी। वेश्या। वेशः। D देवविशा। S. विट्। विशौ। Pl. विशः।

मृश १३१ आमर्शने।

आमर्शनं स्पर्शः। अम्राक्षीत्-अमार्क्षीत्-अमृक्षत्।

131. √mriśa, to rub, stroke, to touch, to handle. It is conjugated like √spriśa

Pro. मृशति। Per ममर्श। ममृशतुः। ममर्शिथ। ममृशिव। I Fut मर्ष्टा। Aor. अमार्क्षीत्, अम्राक्षीत्, or अमृक्षत्।

णुद १३२ प्रेरणे।

कर्त्रभिप्रायेऽपि फले परस्मैपदार्थः पुनः पाठः।

132 √nuda, to send, to prompt, propel It has been repeated here because it is Parasmaipadi even where the fruit of the action accrues to the agent (See No 2)

षद्लृ १३३ विशरणगत्यवसादनेषु।

'सीदति' इत्यादि भौवादिकवत्। इह पाठो नुम्विकल्पार्थः। सीदती-सीदन्ती। ज्वलादौ पाठस्तु णार्थः। सादः। स्वरार्थश्च। शबनुदात्तः। शस्तूदात्तः।

133 √shadlri 1 to recline, lie down, 2 to go, 3. to be languid, to be in distress. It is conjugated like the Bhvâdi √shad ( ) Its insertion here is for the sake of making the नुम् optional as सीदती or सीदन्ती। Its insertion in the jvalâdi list is for the sake of adding the affix ण to it (III. 1. 140 S. 2902) as सादः। Also for the sake of accent, as the base in the Bhvâdi class is anudâtta, because of the affix शप्, while the base in the Tudâdi is udâtta, because of the vikarana श। Thus Bhvâdi is 'सीदति, while Tudâdi is सीदँति।

Pre सीदँति। Nouns—सीदती or सीदन्ती।

शद्लृ १३४ शातने।

स्वरार्थ एव पुनः पाठः। यथा तु नास्ति। 'शदेः शितः' (२३६२) इत्यात्मनेपदोक्तेः।

134 √sadlri, to fall, perish, decay, wither.

It has been repeated here for the sake of accent for it is conjugated like the Bhvâdi root except in the Present tense.

Thus Bhvâdi शीयते has accent on शी while in the Tudâdi, the accent falls on य । Its repetition here is not for the sake of adding the nasal नुम optionally in the शतृ (Present participle Parasmai), because before शित् affixes it is always Atmanepadi by I 3 60 S 2362. Therefore it never takes शतृ but शानच् । So it always forms शीयमानः ।

Pre शीयते । Per शशाद । I Fut. शत्ता । II Fut शत्स्यति । Impera शीयताम् । Imper अशीयत । Poten शीयेत । Bene. शद्यात् । Aor अशदत् । Causa शातयति । Desid शिशत्सति । Inten शाशद्यते । yañ luk शाशत्ति ।

अथ षट् स्वरितेतः ।

मिल १३५ संगमे ।

'मिल संश्लेषणे' इति पठितस्य पुनः पाठः कर्त्रभिप्राये तङर्थः । मिलति-मिलते । मिमेल-मिमिले ।

135 √mila, to assemble, to accompany, to come or meet together. The repetition of this root which has already been mentioned before as मिल संश्लेषणे is for the sake of making it Atmanepadi when the fruit of the action accrues to the agent

Pre मिलति A मिलते । Per. मिमेल A. मिमिले । I Fut. P and A मेलिता । II Fut मेलिष्यति A ते । Impera. मिलतु A. मिलताम् । Imper. अमिलत् A त । Poten मिलेत् A त । Bene. A. मिलिषीष्ट । Aor A. अमेलिष्ट । Desid मिमिलिषते or मिमेलिषते ।

मुच्लृ १३६ मोक्षणे ।

136 √muchlri, to liberate to loose

The nasal is inserted in the conjugation of this root by the following,—

२५४२ । शे मुचादीनाम् । ७ । १ । ५९ ।

मुच्यात् । मुञ्चति । मुमुचे । मोक्ता । मुच्यात् । मुचीष्ट । अमुचत्-अमुक्त । अमुक्षाताम् ।

2542. In मुच् &c., before the characteristic श of the Tudadi class, the न is placed after the vowel of the root

Thus मुच्—मुञ्चति, (लुम्पति, विन्दति लिम्पति सिञ्चति कृन्तति खिन्दति, पिंशति ।)

Note:—Why 'before श'? Observe मोक्ता, मोक्ष्यति । Why "of मुच् &c."? Observe तुदति नुदति ।

Pre. मुञ्चति । Per मुमोच । मुमुचतुः । मुमोचिथ । मुमुचिम । I Fut मोक्ता । II Fut मोक्ष्यति । Impera मुञ्चतु । Imper अमुञ्चत् । Poten मुञ्चेत् । Bene मुच्यात् । Aor अमुचत् or अमोचयत् । Causa. मोचयति । Aor अमूमुचत् । Desid मुमुक्षति । Inten मोमुच्यते । yañ luk मोमोक्ति । Nouns—मोक्षः । मुक्तः । मोक्तव्यम् । विमोकः । मुक्तिः । अमुमुक्षत् । अमुचत् । अमुक्षन् ।

Atm Pre मुञ्चते । Per मुमुचे । I Fut मोक्ता । II Fut मोक्ष्यते । Impera मुञ्चताम् । Imper अमुञ्चत । Poten मुञ्चेत । Bene मुक्षीष्ट । Aor अमुक्त । अमुक्षाताम् । Causa. मोचयते । अमूमुचत । Desid मुमुक्षते ।

लुप्लृ १३७ छेदने ।

लुम्पति-लुम्पते । अलुपत्-अलुप्त ।

137 √luplri, to cut off, to break

It is conjugated like the last

Pre लुम्पति । Causa. लोपयति । Aor. अलूलुपत् or अलुलोपत् । Inten लोलुप्यते । yañ luk लोलोप्ति ।

Atm. Pre. लुम्पते । Aor. अलुप्त ।

विद्लृ १३८ लाभे ।

विन्दति-विन्दते । विवेद-विविदे । व्याघ्रभूत्यादिमते सेट्कोऽयम् । वेदिता । भाष्यादिमतेऽनिट्कः । वेत्ता । परिवेत्ता । परिवेदने । ज्येष्ठे परित्यज्य दारानग्नींश्च लब्धवानित्यर्थः । तृन्तृचौ ।

138. √vidlri, to get, obtain, acquire

Pre विन्दति । विन्दतः । Per. विवेद । विविदतुः । विवेदिथ । I Fut. वेदिता । According to Vyâgrabhuti, it is set, but according to the Bhâshya it is anit as वेत्ता । Impera विन्दतु । Imper अविन्दत् । Poten. विन्देत् । Bene विद्यात् । Aor अविदत् । अविदताम् । Causa. वेदयति Aor अवीविदत् । Desid विविदिषति or विवेदिषति । Inten वेविद्यते । yañ luk वेवेत्ति । Past Pass वित्तः । Ger विदित्वा or वेदित्वा । Nouns —विन्दः । गोविन्दः । कुन्दः । ब्राह्मणवेदं । विन्दुः । वित्तम् । वेदिता । परिवेत्ता is formed by adding the affix तृन् or तृच् to the root This word means a younger brother married before the elder.

Atm Pre विन्दते । Per. विविदे । I Fut वेदिता । II Fut. वेदिष्यते । Impera. विन्दताम् । Imper अविन्दत । Poten. विन्देत । Bene वेदिषीष्ट । Aor. अवेदिष्ट ।

लिप १३९ उपदेहे ।

उपदेहो वृद्धिः । लिम्पति-लिम्पते । लेप्ता । 'लिपिसिचि-' (२४१८) इत्यङ् । वक्ति तु वा । अलिपत्-अलिपत-अलिप्त ।

139 √lipa, to besmear, to anoint, to cover upadeha means to 'increase'. Its aorist is formed by अङ् (III 1 53 S. 2418) The अङ् aorist is optional in the Atmanepadi.

Pre लिम्पति । Per लिलेप । लिलेपिथ । लिलिपिव । I Fut लेप्ता । II Fut लेप्स्यति । Impera लिम्पतु । Imper. अलिम्पत् । Poten लिम्पेत् । Bene लिप्यात् । Aor. अलिपत् । Causa लेपयति *Aor.* अलीलिपत् । *Desid* लिलिप्सति । *Inten.* लेलिप्यते *yañ luk* लेलेप्ति । Nouns :—लिम्पः । निलिम्पाः । लिपिः । लिबिः ।

Atm. Pre. लिम्पते । Per लिलिपे । I Fut. लेप्ता । II Fut लेप्स्यते । Impera लिम्पताम् । Imper. अलिम्पत । Poten लिम्पेत । Bene. लिप्सीष्ट । Aor अलिप्त or अलिपत । Desid लिलिप्सते ।

षिच १४० क्षरणे ।

सिञ्चति-सिञ्चते । असिचत्-असिचत-असिक्त । अभिषिञ्चति । अभ्यषिञ्चत् । अभिषिषेच ।

140. √shicha to sprinkle, moisten.

Pre सिञ्चते । Per. सिषिचे । असिक्त Aor असिचत असिचाताम् । सिसिचते ।

Pre. सिञ्चति । With the prefix अभि, स is changed to ष Thus अभिषिञ्चति । अभ्यषिञ्चत् । अभिषिषेच । Per. सिषेच । सिषिचतुः । सिषेचिथ । I Fut सेक्ता । II Fut सेक्ष्यति । Impera सिञ्चतु । Imper असिञ्चत् । Poten. सिञ्चेत् । Bene सिच्यात् । Aor.

अखिषत् । Causa खेदयति । Aor अचीखिदत् Desid चिखित्सति । Inten चेखिद्यते । yan luk चेखेत्ति । Nouns —खड्गम् । खिड्गम् ।
अथ त्रयः परस्मैपदिनः ।

कृती १४१ छेदने ।

कृन्तति । चकर्त । कर्तिता । कर्तिष्यति–कर्त्स्यति । अकर्तीत् ।

141 √kritâ to cut

The following three roots are Parasmaipadis

Pre कृन्तति । Per चकर्त । चकृततुः । चकर्तिथ । चकृत । चकृतिम । I Fut कर्तिता । II Fut कर्तिष्यति or कर्त्स्यति । Impera कृन्ततु । Impar अकृन्तत् । Poten कृन्तेत् । Bene कृत्यात् । Aor अकर्तीत् । अकर्तिष्टाम् । Causa कर्तयति । Aor अचकर्तत् । Desid चिकृत्सति or चिकर्तिषति । Inten चरीकृत्यते । yan luk चरिकर्ति । Past Pass कृतः । Act कृतवान् । Nouns —विकर्तनः । कृतिः । कृत्स्नम् ।

खिद् १४२ परिघाते ।

खिन्दति । चिखेद । खेत्ता । अयं दैन्ये दिवादौ रुधादौ च ।

142 √khida *to strike press down afflict*

This root when meaning to be poor belongs to the Divadi and Rudhâdi classes also

Pre खिन्दति । Per चिखेद । चिखिदतुः । चिखेदिथ । I Fut खेत्ता । II Fut खेत्स्यति । Impera खिन्दतु । *Imp r* अखिन्दत् । *Poten* खिन्देत् । *Bene* खिद्यात् । Aor अखैत्सीत् । अखैत्ताम् । Causa खेदयति । Aor अचीखिदत् । Desid चिखित्सति । Inten चेखिद्यते । yan luk चेखेत्ति or चेखिदीति । Past Pass. खिन्नः । Ger खित्त्वा । Noun —खिदिरम् ।

पिश १४३ अवयवे ।

पिशति । पेशिता । अयं दीपनायामपि । त्वष्टा रूपाणि पिंशतु । वृत् । मुचादयस्तुदादयश्च ।

143 √pisá to shape fashion form

This root when meaning to go belongs to the Churadi class

It means also 'to kindle to show as in the sentence त्वष्टा रूपाणि पिंशतु ।

Pre पिंशति । Per पिपेश । पिपेशिथ । पिपिशिम । I Fut पेशिता । II Fut पेशिष्यति । Impera पिंशतु । Imper अपिंशत् । Poten पिंशेत् । Bene पिश्यात् । Aor अपेशीत् । अपेशिष्टाम् । *Causa* पेशयति *Aor* अपीपिशत् । *Desid* पिपिशिषति । Inten पेपिश्यते yan luk पेपिशीति or पेपेष्टि । Past Pass पिशितम् । Ger पेशित्वा or पिशित्वा । Nouns —पिशाचः । पिशिताशः । पिपासुः । पिशंगः । पेशी ।

वृत् (end) Here end both the Muchâdi and the *Tudadi*

इति तिङन्ततुदादिप्रकरणम् ।

अथ तिङन्त रुधादि प्रकरणम् ।

CHAPTER VII.

THE RUDHADI ROOTS

These are some twenty five roots in all. Their chief peculiarity is that in the conjugational tenses they insert a nasal after the final vowel. The first root is

रुधिर् १ आवरणे ।

अथ स्वरितेत इरितश्च ।

1. √rudhir, to cover This root and the eight that follow it are all svaritet and have each an indicatory इर् (III 1. 57 S 2269) This root takes two accusatives as मार्गं गां रुणद्धि । In conjugating verbs of this class, the vikarana श्नम् is added by the following —

२५४३ । रुधादिभ्यः श्नम् । ३ । १ । ७८ ।

शपोऽपवादः । मित्वादन्त्यादचः परः । नित्यस्याद्गुणं बाधते । रुणद्धि । 'श्नसोरल्लोपः' । (२४६८) । णत्वस्यासिद्धत्वादनुस्वारः । परसवर्णः ॥ तस्यासिद्धत्वाण्णत्वं न । 'न पदान्त-' (५१) इति सूत्रेणानुस्वारपरसवर्णयोरल्लोपो न स्थानिवत् । रुन्धः । रुन्धन्ति । रुन्धे । रोद्धा । रोत्स्यति-रोत्स्यते । रुणद्धु । रुन्धात् । रुन्धि । रुणधानि । रुणधै । अरुणत् । अरुन्धाम् । अरुन्धन् । अरुणः ॥ अरुणधम् । अरुधत्-अरौत्सीत्-अरुद्ध ।

2543 -The affix श्नम् comes after the roots of the Rudhâdi class, in denoting an agent when a sârvadhâtuka affix follows.

This debars शप् The indicatory म् of the affix श्नम् shows that the affix न is to be placed after the last vowel *of the root, for sûtra* I 1. 47 S 37, applies though it is an affix and not an augment *As* रुध्+श्नम्+ति=रुध्+न+ति→रु+न+ध्+ति=रुणद्धि 'he obstructs' *So also* भिनत्ति 'he splits'. The indicatory श is for the sake of *sûtra, VI 4 23 S 2514* and VI 4 111 S 2469, and not to give this vikarana the name of sârvadhâtuka, since no purpose *is served by calling it a sârvadhâtuka. Obj* By being a sârvadhâtuka, it will *prevent guna in non*—ङित् affixes, by making them ङित् (I 2 4 S 2234)? *No. The guna* ordained by VII 3 84 S 2168 is with reg*ard to the* इक् *vowels of an anga or stem* But in र+श्नम्+ध्+ति, the र *that ends in the* इक् *vowel* उ is not the *stem* or anga, but *merely a portion of the stem and so* ङित् *affixes* cannot cause the guna of this रु । *Nor does the vikarana itself cause guna, because it* being a nitya or compulsory *affix is added,* before the coming into operation of the Guna rule.

Thus रु+न+ध्+तिप्=रु+न+ध्+ति (VIII 2 40 S 2280)=रु+न+द्+धि (VIII 4 53 S 52)=रुणद्धि ।

The dual is thus formed रु+न+ध्+तस्=रु+न्+०+ध्+तस् (VI 4. 111, S. 2469 The अ of न is elided before the ङित् sârvadhâtuka affix तस्) =रु+न्+०+ध+तस् । The न् is considered asidhha for the purposes of anusvâra change, as it was evolved by the operation of a Tripâdi rule VIII 4 1 S 235, which is looked upon as non effective for the purposes of the prior rule VIII 3 24 S 123 Therefore ण् being still looked upon as न् we change it to anusvâra रु+ं+ध्+तस् । The anusvâra is then changed to a letter homogeneous with the subsequent by VIII 4 58 S 124 As, रु+न्+०+ध्+तस् । This न् obtained by a Tripâdi rule is asiddha for the purposes of the prior VIII 4 1 S 235, and so it is not again changed to ण् ।

Question —In the equation रु+न्+०+ध्+तस्, how can न् be changed to anusvâra before ध्, since the lopâdesa zero *intervenes* between it and ध् and it is sthânivat? Moreover in रु+ं+ध्+तस् how can the anusvâra be changed to न् since it is not followed by ध्, but by a lopâdesa zero?

Answer —The zero is not sthânivat because I 1 58 S 51 makes a special exception in favor of savarna—vidhi and anusvâra—vidhi.

For further explanation of this rule see my Ashtâdhyâyî page 50 paras 6 and 7)

Thus in the third person dual we get रु+न्+ध्+तस्=रु+न्+ध्+धस् (VIII 2 40 S 2280)=रुन्धः or रुन्द्धः ॥

1. √rudhir to cover.

Pre रुणद्धि । रुन्द्धः । रुन्धन्ति । रुणत्सि । रुन्धः । रुन्ध । रुणध्मि । रुन्ध्वः । रुन्ध्मः । Per रुरोध । रुरुधतुः । रुरुधुः । रुरोधिथ । रुरुधिव । I Fut रोद्धा । II Fut रोत्स्यति । Impera रुणद्धु or रुन्धात् । रुन्धाम् । रुन्धन्तु । रुन्द्धि । रुन्धम् । रुन्ध । रुणधानि । रुणधाव । रुणधाम । Imper अरुणत् or ०द् । अरुन्धाम् । अरुन्धन् । अरुणत् or अरुणः । अरुन्धम् । अरुन्ध । अरुणधम् । अरुन्ध्व । अरुन्ध्म । Poten रुन्ध्यात् । रुन्ध्याताम् । रुन्ध्युः । रुन्ध्याः । रुन्ध्यातम् । रुन्ध्यात । रुन्ध्याम् । रुन्ध्याव । रुन्ध्याम । Bene रुध्यात् । रुध्यास्ताम् । Aor अरुधत् or अरौत्सीत् । अरुधताम् or अरौद्धाम् । अरुधन् or अरौत्सुः । अरुधः or अरौत्सीः । अरुधत or अरौद्ध । अरुधत or अरौद्ध । अरुधम् or अरौत्सम् । अरुधाव or अरौत्स्व । अरुधाम or अरौत्स्म । Pass. रुध्यते । Aor अरोधि । Causa रोधयति । Aor. अरूरुधत् । Desid रुरुत्सते । Inten रोरुध्यते । yan luk रोरोद्धि Past. Parti रुद्धः । Parti Ger रुद्ध्वा or रुध्य । Nouns —रोधः । रुधिरम् ।

1 √rudh Atmanepadi

Pre रुन्धे । रुन्धाते । रुन्धते । रुन्त्से । रुन्धाथे । रुन्द्ध्वे । रुन्धे । रुन्ध्वहे । रुन्ध्महे । Per रुरुधे । रुरुधाते । रुरुधिरे । रुरुधिषे । रुरुधाथे । रुरुधिढ्वे । रुरुधे । रुरुधिवहे । रुरुधिमहे ।

I Fut रोद्धा । II Fut रोत्स्यते । Impera रुन्धाम् । रुन्धाताम् रुन्धताम् । रुन्त्स्व । रुन्धाथाम् । रुन्ध्वम् । रुणधै । रुणधावहै । रुणधामहै । Imper अरुन्ध । अरुन्धाताम् । अरुन्धत । अरुन्धाः । अरुन्धाथाम् । अरुन्ध्वम् । अरुन्धि । अरुन्ध्वहि । अरुन्ध्महि । Poten रुन्धीत । रुन्धीयाताम् । रुन्धीरन् । रुन्धीथाः । रुन्धीयाथाम् । रुन्धीध्वम् । रुन्धीय । रुन्धीवहि । रुन्धीमहि । Bene रुत्सीष्ट । रुत्सीयास्ताम् । Aor अरुद्ध । अरुत्साताम् । अरुत्सत । अरुद्धाः । अरुत्साथाम् । अरुद्ध्वम् । अरुत्सि । अरुत्स्वहि । अरुत्स्महि ।

भिदिर् २ विदारणे ।

भिनत्ति-भिन्ते । भेत्ता । भेत्स्यति । अभिनत्-अभिन्त । अभिदत् । अभिन्त । अभिदत्-अभैत्सीत्-अभित्त ।

2 √bhidir to break, cleave, split.

Pre भिनत्ति । भिन्तः । भिन्दन्ति । भिनत्सि । भिन्थः । भिन्थ । भिनद्मि-भिन्द्वः । भिन्द्मः । Per बिभेद । बिभिदतुः । बिभिदुः । बिभेदिथ । बिभिदिव । I Fut भेत्ता । II Fut भेत्स्यति । Impera भिनत्तु or भिन्तात् । भिन्ताम् । भिन्दन्तु । भिन्धि । भिनदानि । Imper अभिनत् । अभिन्ताम् । अभिन्दन् । अभिनः । अभिन्तम् । अभिन्त । अभिनदम् । अभिन्द्म । Poten भिन्द्यात् । भिन्द्याताम् । भिन्द्युः । भिन्द्याम् । Bene भिद्यात् । भिद्यास्ताम् । Aor अभिदत् । अभिदताम् । अभैत्सीत् । अभैत्ताम् । Causa भेदयति । Aor अबीभिदत् । Desid बिभित्सति । Atm बिभित्सते । Inten बेभिद्यते । yañ luk बेभिदीति or बेभेत्ति । Nouns —भिदुरं । भिदा । भित्तम् । भिदिरं । उद्भिदः ।

2 √bhidir Atmanepadi

Pre भिन्ते । भिन्दाते । भिन्दते । Per बिभिदे । बिभिदिषे । I Fut भेत्ता । II Fut भेत्स्यते । Impera भिन्ताम् । भिन्दाताम् । भिन्त्स्व । भिनदै । Imper अभिन्त । अभिन्दाताम् । अभिन्दत । अभिन्थाः । अभिन्दि । Poten भिन्दीत । Bene भित्सीष्ट । Aor अभित्त । अभित्साताम् ।

छिदिर् ३ द्वैधीकरणे ।

अच्छिदत्-अच्छैत्सीत्-अच्छित्त ।

3 √chhidir to cut to take away to remove

Pre छिनत्ति । Aor अच्छिदत् or अच्छैत्सीत् or अच्छित्त । Nouns छिदुरम् । छिदा । छित्तिः । छेदः । छिदिरम् । छिद्रम् ।

रिचिर् ४ विरेचने ।

रिणक्ति-रिङ्क्ते । रिरेच-रिरिचे । रेक्ता । अरिणक् । अरिचत्-अरैक्षीत्-अरिक्त ।

4 √richir to purge evacuate

Pre रिणक्ति । A रिङ्क्ते । रिणक्षि । रिङ्क्थः । रिङ्क्थ । रिणच्मि । रिञ्च्वः । Per रिरेच, A रिरिचे । रिरिचतुः । रिरेचिथ । रिरिचिव । I Fut रेक्ता । II Fut रेक्ष्यति । A रेक्ष्यते । Impera रिणक्तु or रिङ्क्तात् A रिङ्क्ताम् । रिङ्क्ताम् । रिञ्चन्तु । रिङ्ग्धि । A रिङ्क्ष्व । रिणचानि । A रिणचै । Imper अरिणक्-ग् । A अरिङ्क्त । A अरिङ्क्थाः । A अरिञ्चि । Poten रिञ्च्यात् । A रिञ्चीत । रिञ्च्याताम् । Bene रिच्यात् । A रिक्षीष्ट । Aor अरिचत् or अरैक्षीत् । A अरिक्त । A अरिक्षाताम् । Causa रेचयति । Aor अरीरिचत् । Desid रिरिक्षति A रिरिक्षते । Inten रेरिच्यते । yañ luk रेरिचीति or रेरेक्ति । Nouns —रेकः । रिक्थम् । रिरिक्षुः । रिरिक्षुः । रिरिचिषुः ।

विचिर् ७ पृथग्भावे ।

विनक्ति-विङ्क्ते ।

5. √vichir to separate, to discriminate.

It is conjugated like √richir.

Pro. विनक्ति । A. विङ्क्ते । विङ्क्तः । Nouns:—विवेकी । विवेकः ।

क्षुदिर् ७ संपेषणे ।

क्षुणत्ति-क्षुन्ते । क्षोत्ता । अक्षुदत्-अक्षौत्सीत्-अक्षुत्त ।

6. √kshudir to bruise; pound down.

Pre. क्षुणत्ति । क्षुन्तः । क्षुन्दन्ति । क्षुणत्सि । क्षुणद्मि । क्षुन्द्मः । Per. चुक्षोद । चुक्षुदतुः । चुक्षोदिथ । चुक्षुदिव । I Fut. क्षोत्ता । II Fut. क्षोत्स्यति । Impera. क्षुणत्तु or क्षुन्तात् । क्षुन्ताम् । क्षुन्दन्तु । क्षुन्धि । क्षुणदानि । Imper. अक्षुणत् । अक्षुन्ताम् । अक्षुन्दन् । अक्षुणत्-द् or अक्षुणः । अक्षुणदम् । अक्षुन्द्म । Poten. क्षुन्द्यात् । क्षुन्द्याताम् । Bene. क्षुद्यात् । क्षुद्यास्ताम् । Aor. अक्षुदत् or अक्षौत्सीत् । अक्षुदताम् or अक्षौत्ताम् । अक्षुदन् । Causa. क्षोदयति । Aor. अचुक्षुदत् । Desid. चुक्षुत्सति । A. चुक्षुत्सते । Inten. चोक्षुद्यते । yan luk चोक्षोत्ति । Pass. Past Parti. क्षोदितः । Act. क्षोदितवान् । Nouns:—क्षुद्रः । क्षोदः । क्षोदिमा ।

6. √kshudir. Atmanepada.

Pre. क्षुन्ते । क्षुन्दाते । क्षुन्त्से । क्षुन्ध्वे । क्षुन्द्वहे । Per. चुक्षुदे । चुक्षुदिषे । चुक्षुदिवहे । I Fut. क्षोत्ता । II Fut. क्षोत्स्यते । Impera. क्षुन्ताम् । क्षुन्दाताम् । क्षुन्दताम् । क्षुन्त्स्व । क्षुणदै । क्षुणदावहै । Imper. अक्षुन्त । अक्षुन्दाताम् । अक्षुन्दत । अक्षुन्थाः । Poten. क्षुन्दीत । क्षुन्दीयाताम् । Bene. क्षुत्सीष्ट । क्षुत्सीयास्ताम् । Aor. अक्षुत्त । अक्षुत्साताम् ।

युजिर् ७ योगे ।

योक्ता ।

7. √yujir to join, unite.

Pre. युनक्ति । युङ्क्तः । युञ्जन्ति । युनक्षि । युनज्मि । Per. युयोज । युयोजिथ । युयोज । युयुजिव । I Fut. योक्ता । II Fut. योक्ष्यति । Impera. युनक्तु or युङ्क्तात् । युङ्क्ताम् । युञ्जन्तु । युङ्ग्धि or युङ्क्तात् । युङ्क्तम् । युनजानि । युनजाव । युनजाम । Imper. अयुनक्-ग् । अयुङ्क्ताम् । अयुङ्क्त । अयुङ्क्तम् । Poten. युञ्ज्यात् । युञ्ज्याताम् । Bene. युज्यात् । Pass. युज्यते । Nouns:—युग्यं । युजः । अश्वयुक् । योक्तृ । योगी । योग्यः । यौगिकः । युगम् । परियोगः ।

7. √yujir. Atmanepada.

Pre. युङ्क्ते । युञ्जाते । युङ्क्षे । युङ्ग्ध्वे । युञ्ज्महे । Per. युयुजे । I Fut. योक्ता । II Fut. योक्ष्यते । Impera. युङ्क्ताम् । Imper. अयुङ्क्त । अयुञ्जि । अयुञ्ज्महि । Poten. युञ्जीत । Bene. युक्षीष्ट ।

उच्छृदिर् ८ दीप्तिदेवनयोः ।

छृणत्ति-छृन्ते । चच्छर्द । 'सेऽसिचि-' (२५०३) इति वेट् । चच्छृदिषे-चच्छृत्से । छर्दिता । छर्दिष्यति-छर्त्स्यति । अच्छृदत्-अच्छर्दीत्-अच्छर्दिष्ट ।

8 √uchchhṛidir 1. to shine. 2 to play.

Pre. छृणत्ति । छृन्तः । छृन्दन्ति । छृणत्सि । छृन्थः । Per. चच्छर्द । चच्छृदतुः चच्छृदुः । चच्छृदिव । I Fut. छर्दिता । II Fut. छर्दिष्यति । Imperf. छृणत्तु or छृन्तात् । छृन्धि । छृणदानि । Imper. अच्छृणत् । अच्छृन्ताम् । Poten. छृन्द्यात् । Bene. छृद्यात् । Aor. अछृदत् । Caus. छर्दयति । Aor. अचच्छर्दत् or अचिच्छृदत् or अचिच्छृदत् । Desid. चिच्छर्दिषति or चिच्छृत्सति । Inten. चरीच्छृद्यते । yañ luk चर्छर्त्ति । Pass. Past Parti. छृण्णः । Act. Past Parti. छृण्णवान् । Ger. छृत्वा or छर्दित्वा ।

8. √uchchhṛidir. Atmanepada

Pre. छृन्ते । छृन्दाते । छृन्दते । छृन्त्से । Per. चच्छृदे । चच्छृदिषे । or चच्छृत्से । (The इट् augment is optional by VII 2 57 S 2506). I Fut. छर्दिता । II Fut. छर्दिष्यते or छर्त्स्यते । Imper. अच्छृन्त । अच्छृन्दाताम् । Poten. छृन्दीत । Bene. छर्दिषीष्ट or छृत्सीष्ट । Aor. अछृत or अच्छर्दिष्ट । अच्छृत्साताम् or अच्छर्दिषाताम् ।

उतृदिर् ९ हिंसानादरयोः ।

तृणत्तीत्यादि ।

9. √utṛidir 1. to kill, to destroy, 2 to disregard.

It is conjugated like the last

Pre. तृणत्ति ।

कृती १० वेष्टने ।

परस्मैपदी । कृणत्ति । आर्धधातुके तौदादिकवत् ।

10 √kṛiti to surround, encompass

It is Parasmaipadi, before Ārdhadhātuka affixes it is conjugated like the √kṛit of the Tudādi class

Pre. कृणत्ति । कृन्तः । कृन्तन्ति । कृणत्सि । कृन्थः । Per. चकर्त । चकृततुः । चकर्तिथ । चकृत । चकर्त । चकृतिव । I Fut. कर्तिता । II Fut. कर्त्स्यति or कर्तिष्यति । Impera. कृणत्तु । Imper. अकृणत् । Poten. कृन्त्यात् । Bene. कृत्यात् । Aor. अकर्तीत् । अकर्तिष्टाम् । Caus. कर्तयति । Aor. अचकर्तत् । Desid. चिकृत्सति or चिकर्तिषति । Inten. चरीकृत्यते । yañ luk चरिकृतीति ।

ञिइन्धी ११ दीप्तौ ।

अथ त्रय आत्मनेपदिनः ।

11. √ñi indhi to kindle, to blaze

This and the two following roots are Ātmanepadi

Thus इ+श्नम्+न्ध्+ते । Now applies the following sûtra by which the न of न्ध् is elided

२५४३. श्नान्नलोपः । ६ । ४ । २३ ।

श्नमः परस्य नस्य लोपः स्यात् । श्नसोरल्लोपः (२४६८) । इन्धे । इन्त्से । इन्धिता । इन्धे । ऐन्ध । ऐन्धाः ।

2544 After श्न, which is added to the roots of the seventh class as a characteristic (i. e. the vikarana श्नम्) there is the elision of the following न ।

Therefore, इ+श्न+न्ध्+ते=इ+न+ध्+ते=इन्धे ।

11 √ñi indhi to kindle to blaze

This and the two following roots are Atmanepadi

Pre इन्धे or इन्द्धे । इन्धाते । इन्धते । इन्त्से । Per इन्धाञ्चक्रे or ईधे or (I. 2 6 S 3393) I Fut इन्धिता । II Fut. इन्धिष्यते । Impera इन्धाम् or इन्द्धाम् । इन्धाताम् इन्धताम् । इन्त्स्व । इन्धै । Imper ऐन्ध or ऐन्द्ध । ऐन्धाताम् । ऐन्धत । ऐन्धाः । ऐन्धि Poten इन्धीत । इन्धीयाताम् । Bene इन्धिषीष्ट । इन्धिषीयास्ताम् । Aor. ऐन्धिष्ट ऐन्धिषाताम् । Pass इध्यते । Caus. इन्धयति । Aor ऐन्दिधत् । Desid. इन्दिधिषते Pass. इद्धः । Nouns —[illegible]

खिद १२ दैन्ये ।

खिन्ते । खेत्ता ।

12 √khida to suffer pain or misery

Pre खिन्ते । खिन्दाते । खिन्दते । खिन्त्से । Per चिखिदे । I Fut खेत्ता । II Fut. खेत्स्यते । Imper. खिन्ताम् । खिन्दाताम् । खिन्दताम् । खिन्दै । Imper अखिन्त । अखिन्दाताम् । अखिन्दि । Poten. खिन्दीत । Bene. खित्सीष्ट । Aor. अखित्त । Caus. खेदयति । Aor. अचीखिदत् । Desid चिखित्सते । Inten चेखिद्यते । Pass खिद्यते । Ger खित्त्वा । Nouns —[illegible]

विद १३ विचारणे ।

विन्ते । वेत्ता ।

13 √vida to consider, regard

Pre. विन्ते । I Fut. वेत्ता ।

अथ परस्मैपदिनः ।

The following roots are Parasmaipadi

शिष्लृ १४ विशेषणे ।

[illegible]

14 [illegible]

[illegible]

formed by चङ् because of the indicatory ऌ। See III 1.55. S. 2343. Causa. पेषयति। Aor. अपीपिषत्। Desid. पिपिक्षति। A. पिपिक्षते। Inten. पेपिष्यते। yan luk पेपिषीति or पेपेष्टि। Pass. पिष्टः। Act पिष्टवान्। Nouns — पेषः। पेपिषत्।

पिष्लृ १५ संचूर्णने।

पिपेष। पिनष्टि।

15. √pishlri to pound, to grind.

It is conjugated like √शिष्॥

Pre पिनष्टि Noun —पिष्टम्।

भञ्जो १६ आमर्दने।

भनक्ति। बभञ्जिथ। बभङ्क्थ। भङ्क्ता।

16. √bhañjo, to break, tear down, shatter.

Pre भनक्ति। भङ्क्तः। भञ्जन्ति। भनक्षि। भनज्मि। भञ्ज्मः। Per. बभञ्ज। बभञ्जतुः। बभञ्जिथ or बभङ्क्थ। बभञ्जिव। I Fut भङ्क्ता। II Fut भङ्क्ष्यति। Impera भनक्तु or भङ्क्तात्। भङ्ग्धि। भनजानि। Imper अभनक् or ग्। अभङ्क्ताम्। अभञ्जन्। अभनक्। अभनजम्। Poten भञ्ज्यात्। Bene भज्यात्। Aor. अभाङ्क्षीत्। अभाङ्क्ताम्। Pass. भज्यते। Aor. अभञ्जि or अभाजि। Causa भञ्जयति। Aor. अबभञ्जत्। Desid. बिभङ्क्षति। Inten बम्भज्यते। yan luk बम्भक्ति or बम्भञ्जीति। Pass भग्नः। Act भग्नवान्। Ger. भङ्क्त्वा or भक्त्वा। Nouns —भङ्गुरा। भङ्गः। भङ्गी।

भुज १७ पालनाभ्यवहारयोः।

भुनक्ति। भोक्ता। भोक्ष्यति। अभुनक्।

17. √bhuja, 1 to protect, 2 to eat

Pre भुनक्ति। भुङ्क्तः। भुञ्जन्ति। भुनक्षि। Poten. भुञ्ज्यात्। Bene भुज्यात्। Aor. अभौक्षीत्। अभौक्ताम्। Causa भोजयति। Aor. अबूभुजत्। Desid. बुभुक्षति। Inten बोभुज्यते। yan luk बोभुजीति or बोभोक्ति। Pass. भुक्तः। Nouns — भोगः। भुजः। भोजः।

17. √bhuja, 1 to protect, 2 to eat Atmanepada

Pre. भुङ्क्ते। भुञ्जाते। भुञ्जते। भुङ्क्षे। भुञ्जाथे। भुङ्ग्ध्वे। भुञ्जे। भुञ्ज्वहे। भुञ्ज्महे। Per. बुभुजे। बुभुजिरे। I Fut. भोक्ता। भोक्तारौ। II Fut भोक्ष्यते। Impera भुङ्क्ताम्। Imper. अभुङ्क्त। अभुञ्जाताम्। Poten भुञ्जीत। भुञ्जीयाताम्। Bene भुक्षीष्ट। Aor. अभुक्त। Desid बुभुक्षते।

तृह १८, हिसि १९ हिंसायाम्।

18. √triha, to injure. Thus तृ+श्नम्+ह्+ति=तृणह्+ति। Now by the following sûtra, तृणह् becomes तृणेह् before पित् affixes which begin with a consonant.

२५४५ । तृहण इम् । ७ । ३ । ९२ ।

तृहः श्नमि कृते इमागमः स्याद्धलादौ पिति । तृणेढि । तृण्ढः । ततर्ह । तर्हिता । अतृणेट् । हिनस्ति । जिहिंस । हिंसिता ।

2545 Before a पित् Sârvadhâtuka affix beginning with a consonant, इ is added after ण of the verbal stem तृणह् ॥

Note:—As तृणेढि, तृणेक्षि तृणेह्मि अतृणेट ॥ In the last example though the affix vanishes altogether, yet it produces its effect Why beginning with a consonant? Observe तृणहानि ॥ Why a पित् affix? Observe तृण्ढः with तस् ॥ The stem तृणह is formed from the root तृह (Rudhâdi) with the vikarana श्नम् and is so exhibited in the sûtra in order to indicate that the augment इम् is added *after* the vikarana श्नम् has been added, and that the root तृह of Tudâdi class is not to be taken

Thus तृण+इ+ह+ति= तृणेह्+ति (*VI I 87 S. 69*) =तृणेढ्+ति (*VIII 2 31, S 324*) =तृणेढ्+धि (*VIII 2 40 S 2280*) =तृणेढ्+ढि (*VIII 4 41 S 113*) =तृणे+ढि (VIII 3 31 S 2335) =तृणेढि ।

18 √triha, √trihi 19 √hisi to injure

Pre तृणेढि । तृण्ढः । तृंहन्ति । तृणेक्षि । (VIII 2 41 S. 295) तृण्ढः । तृण्ढ । तृणेह्मि । तृंह्वः । तृंह्मः । Per ततर्ह । ततृहतुः । ततृहुः । ततर्हिथ । ततृहिव । I Fut तर्हिता । II Fut तर्हिष्यति । Impera तृणेढु or तृण्ढात् । तृण्ढाम् । तृंहन्तु । तृण्ढि । तृणहानि । Imper अतृणेट्-ड् । अतृण्ढाम् । अतृंहन् । अतृणेट्-ड् । अतृणहम् । अतृंह्व । Bene तृह्यात् । तृह्यास्ताम् । Aor अतर्हीत् । अतर्हिष्टाम् । Pass तृह्यते । Aor अतर्हि । Caus तर्हयति । Aor अततर्हत् or अतीतृहत् । Desid तितर्हिषति or तितृक्षति । Inten तरीतृह्यते । yañ luk तरीतर्ढि । Ger तर्हित्वा ।

19 √hisi to injure

Pre हिनस्ति । हिंस्तः । हिंसन्ति । हिनस्सि । हिनस्मि । Per जिहिंस । जिहिंसतुः । जिहिंसिथ । जिहिंसिव । I Fut हिंसिता । II Fut हिंसिष्यति । Impera हिनस्तु or हिंस्तात् । हिंस्ताम् । हिंसन्तु । हिन्धि । हिनसानि । Imper अहिनत् । अहिंस्ताम् । अहिंसन् । अहिनत्-अद् । अहिनः (VIII 2. 74 S 2485). अहिनसम् । अहिंस्व । Poten हिंस्यात् । हिंस्याताम् । Bene हिंस्यात् । हिंस्यास्ताम् । Aor. अहिंसीत् or अहिंसिष्टाम् । Caus हिंसयति । Aorist अजिहिंसत् । Desid जिहिंसिषति । Inten जेहिंस्यते । yañ luk जेहिंस्ति । Pass हिंस्यते । Ger हिंसित्वा । Nouns —हिंसकः । हिंस्रः । हिंसा । हिंसः ।

उन्दी २० क्लेदने ।

उनत्ति । उन्त्तः । उन्दन्ति । उन्दांचकार । औनत् । औन्ताम् । औन्दन् । औनः । औनत् । औनदम् ।

20 √undî to wet moisten bathe

Pre उनत्ति। उन्तः। उन्दन्ति। Per. उन्दाञ्चकार। Imp. 1st S उनदानि। Imper. औनत्। औन्ताम्। औन्दन्। औनः, औनत्-द्। औनदम्। Poten उन्द्यात्। उन्द्याताम्। Bene उद्यात्। उद्यास्ताम्। Aor. औन्दीत्। औन्दिष्टाम्। Causa उन्दयति। Desid. उन्दिदिषति। Pass. उन्नम्, उत्तम्, Ger उन्दित्वा। Nouns —समुद्रः। ओद्मः। इन्दुः। ओदनम्। उद्रम्। उदकः। उदधिः। उदपानः। उदमन्थः।

अञ्जू २१ व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु।

अनक्ति। अङ्क्तः। अञ्जन्ति। आनञ्ज। आनञ्जिथ-आनङ्क्थ। अङ्क्ता। अञ्जिता। अङ्ग्धि। अनजानि। आनक्।

21 √añjû, 1. to anoint 2 to shine, 3 to go

Thus अञ्ज्+तिप्=अ+श्नम्+ञ्ज्+ति=अन+ञ्ज+ति=अन+ज्+ति (VI 4 23 S 2344)=अनक्ति। The dual is अन+ञ्+तः=अन+०+ज्+तः (S 2469) =अङ्क्तः (VIII 2 30 S 378, VIII 4 55 S 121). The Plural is अञ्जन्ति। The Perfect 3 S is आनञ्ज the 2 D is आनञ्जिथ or आनङ्क्थ।

In forming the Aorist there is the augment इट् by the following sûtra

२५४६। अञ्जेः सिचि। ७। २। ७१।

अञ्जेः सिचो नित्यमिट् स्यात्। आञ्जीत्।

2546 The स् of the s-Aorist always takes the इट् after अञ्ज् (Rudh 21)

As आञ्जीत्, आञ्जिष्टाम् आञ्जिषुः॥ But अङ्क्ता or अञ्जिता in tenses other than Aorist The root having an indicatory long ऊ optionally takes इट् (VII 2 44)

21 √añju 1 to anoint 2 to shine 3 to go

Pre. अनक्ति। अङ्क्तः। अञ्जन्ति। अनक्षि। अनज्मि। अञ्ज्मः। Per आनञ्ज। आनञ्जतुः। आनञ्जिथ or आनङ्क्थ। आनञ्जिव or आनञ्ज्व। I Fut अङ्क्ता or अञ्जिता। II Fut अङ्क्ष्यति or अञ्जिष्यति। Impera अनक्तु or अङ्क्तात्। अङ्ग्धि। अनजानि। Imper आनक्। आङ्क्ताम्। आञ्जन्। आनजम्। Poten अञ्ज्यात्। Bene अज्यात्। Aor आञ्जीत्। आञ्जिष्टाम्। Caus अञ्जयति। Aor आञ्जिजत्। Desid. अञ्जिजिषति। Pass. अक्तः। Act आनान्। Ger अञ्जित्वा or अङ्क्त्वा। Nouns —आञ्जनम्। अङ्गम्। अङ्गः। अञ्जिष्ठः। अञ्जन। अञ्जलिः।

तञ्चु २२ संकोचने।

तङ्क्ता-तञ्चिता।

22 √tañchû, √tañju to contract shrink

Pre तनक्ति। तङ्क्तः। तञ्चन्ति। तनक्षि। तनच्मि। Per ततञ्च। ततञ्चतुः। ततञ्चिथ or ततङ्क्थ। ततञ्चिव। I Fut तञ्चिता or तङ्क्ता। II Fut तङ्क्ष्यति or तञ्चिष्यति। Impera. तनक्तु or तङ्क्तात्। तङ्ग्धि। तनचानि। Imper अतनक्। अतङ्क्ताम्। अतञ्चन्। अतनचम्। अतनचम्। अतञ्च्व। Poten तञ्च्यात्। Bene तच्यात्। Aor अताङ्क्षीत्। Cause तञ्चयति। Aor अततञ्चत्। Desid तितञ्चिषति or तितङ्क्षति। Inten तातच्यते। yañ luk तातङ्क्ति। Pass तक्तः। Ger तञ्चित्वा। Nouns —आतङ्कः। तक्रम्।

ओविजी २३ भयचलनयोः ।

विनक्ति । विङ्क्तः । 'विज इट्' (२५३६) इति ङित्त्वम् । विविजिथ । विजिता । अविनक् । अविजीत् ।

23 √o vij 1 to be afraid, 2 to shake

Compare the Divâdi root also See No 9

Pre विनक्ति । विङ्क्तः । विञ्जन्ति । विनक्षि । विङ्क्थ । विञ्ज्वः । विञ्ज्मः । Per. विवेज । विविजतुः । विविजुः । विविजिथ । विविजिव । I Fut विजिता । There is no guna of the root vowel because of the prohibition of I 2 2 S 2536 II Fut विजिष्यति । (I 2 2 S 2536). Impera विनक्तु or विङ्क्तात् । विङ्ग्धि । विनजानि । Imper. अविनक् । अविङ्क्ताम् । Poten विञ्ज्यात् । विञ्ज्याताम् । Bene विज्यात् । विज्यास्ताम् । Aor अविजीत् । अविजिष्टाम् । Causa वेजयति । Aor अवीविजत् । Desid विविजिषति । Inten वेविज्यते । yaṅ luk वेविजीति or वेवेक्ति । Pass विज्यते । Aco विज्यात् । Ger विजित्वा । (I 2 2 S 2536, in spite of I 2 18 S 3322)

वृजी २४ वर्जने ।

वृणक्ति । वर्जिता ।

24 √vrij to avoid shine

Pre वृणक्ति । वृङ्क्तः । वृञ्जन्ति । Per ववर्ज । ववृजतुः । ववर्जिथ । ववृजिथ । I Fut वर्जिता । II Fut वर्जिष्यति । Impera वृणक्तु or वृङ्क्तात् । वृङ्क्ताम् । वृङ्ग्धि । वृणजानि । Imper अवृणक् । अवृङ्क्ताम् । अवृणक् । अवृङ्क्तम् । अवृणजम् । अवृञ्ज्व । Poten वृञ्ज्यात् । Bene वृज्यात् । Aor अवर्जीत् । अवर्जिष्टाम् । Causa वर्जयति Aor अवीवृजत् or अववर्जत् । Desid. विवर्जिषति । Inten वरीवृज्यते yaṅ luk वरीवृजीति or वरीवर्क्ति । Pass वृज्यते । Ger वर्जित्वा । (I 2 18 S 3322 causes guna) Nouns —प्रवर्ग्य ।

पृची २५ संपर्के ।

पृणक्ति । पपर्च ।

25. √prichî, to bring in contact with, join

Pre पृणक्ति । पृङ्क्तः । पृञ्जन्ति । *Per* पपर्च । पपृचतुः । पपर्चिथ ।

Here end the Rudhâdi Roots

अथ तिङन्त तनादि प्रकरणम् ॥

CHAPTER VIII.
THE TANADI ROOTS.

अथ दश स्वरितेतः ।

These are ten roots in all of which the first seven are Svaritet, and conjugated in both Padas The first root is

तनु १ विस्तारे ।

तनादिकृञ्भ्य उः (२५४६) । तनोति । तन्वः-तनुवः । तनुते । ततान । तेने । अतनीत्-अतानीत् ।

1 तनु √tanu to stretch In conjugating the roots of this class, sûtra III 1 79 S 2466, introduces the vikarana उ। For the facility of reference we repeat that sûtra here :

२५४७ । उ । तनादि कृञ्भ्य उः । ३ । १ । ७९ ।

2547 The vikarana उ comes after the Tanâdi roots and after the root कृ, in the active voice before sârvadhâtuka affixes

This debars शप् । Thus तन्+उ+ति=तनु+ति=तनोति । The 1st Person dual is तन्वः or तनुवः । The उ is optionally elided here

In the Atmanepada we have तनुते । Per ततान । Pt तेने । Impve. तनु The हि is elided by VI 4 106 S 2334 Imperf अतनीत् or अतानीत् । In forming the aorist, the सिच् is optionally elided by the following —

२५४७ । तनादिभ्य स्तथासो । २ । ४ । ७९ ।

तनादेः सिचो वा लुक्स्यात्तथासोः । थासा साहचर्यादेकवचनं तशब्दो गृह्यते । तेनेह न । यूयमतनिष्ट-अतानिष्ट । अनुदात्तोपदेश-' (२४२८) इत्यनुनासिकलोपः । तकि । अतत-अतनिष्ट । अतथाः-अतनिष्ठाः ।

2547 After the verbs of Tanâdi class there is optionally the luk elision of सिच्, when the Atmanepada affixes त and थास् of the third and second person singular follow

The त refers to the 3rd Per Singular affix because it is read in the company of थास which is also singular Hence in the Second Per. Plural of Parasmaipada त there is no elision of सिच Thus अतनिष्ट यूयम् or अतानिष्ट यूयम् । The vriddhi is by VII 2 7 S 2284 In अतत the nasal is elided by VI 4 37. S 2428 As अतन्+सिच्+त=अतन्+०+त (S 2547)=अत+०+०+त (S 2428)

Thus अतत । (VI 4 37) or अतनिष्ट 'he expanded' अतथाः or अतनिष्ठाः 'thou didst expand' Similarly असात or असनिष्ट 'he gave' असाथाः or असनिष्ठाः 'thou didst give'

1, √tanu to stretch extend

Pre तनोति तनुतः । तन्वन्ति । तनोषि । तनोमि । तन्वः or तनुवः । तन्मः or तनुमः । Per ततान । तेनतुः । तेनुः । तेनिथ । तेनथुः । तेन । ततान or ततन । तेनिव । तेनिम । I Fut तनिता । II Fut तनिष्यति Impera तनोतु or तनुतात् । तनुताम् । तन्वन्तु । तनु । तनवानि । Imper. अतनोत् । अतनुताम् । अतन्वन् । अतनोः । अतनवम् । अतन्व or अतनुव । Poten तनुयात् । तनुयाताम् । तनुयुः । तनुयाम् । Bene तन्यात् । तन्यास्ताम् । Aor अतनीत् । अतानिष्टाम् or अतनिष्टाम् । Pass. तायते or तन्यते । Causa तानयति । Aor अतीतनत् । Desid. तितनिषति or तितांसति or तितंसति । The इट् is optional under a Vârtika to VII. 4 56 S 2621 The lengthening is by VI 4 17 S. 2622. Inten तंतन्यते yañ luk तन्तन्ति । D तन्तान्तः । Ger तत्वा or तनित्वा । Nouns :—तनितः । ततिः । परीततः । तनुः । तनूः । वितानम् । तानः । तितउः ॥

1 √tanu Atmanepada.

Pre तनुते। तन्वाते। तन्वते। तनुषे। तन्वे। तनुवहे or तन्वहे। Per तेने। तेनाते। तेनिषे। तेनिवहे। I Fut तनिता। II Fut तनिष्यते। Impera. तनुताम्। तन्वाताम्। तनुष्व। तनवै। Imper अतनुत। अतन्वाताम्। अतन्वत। अतनुथाः। Poten तन्वीत। तन्वीयाताम्। तन्वीथाः। तन्वीय। Bene तनिषीष्ट। तनिषीयास्ताम्। Aor अतत or अतनिष्ट। अतथाः or अतनिष्ठाः। अतनिष्वम्।

षणु २ दाने।

सनोति-सनुते। 'ये विभाषा' (२३१९)। सायात्-सन्यात्। 'जनसन-' (२५०४) इत्यात्वम्। असात-असनिष्ट। असाथाः-असनिष्ठाः।

2. √shanu to give bestow

In the Potential the न् is optionally replaced by आ under VI 4 43 S. 2319. Thus सायात् or सन्यात्। Before jhalâdi affixes there is आ substitution by VI 4 42 S 2504 As असात् or असनिष्ट। असाथाः or असनिष्ठाः। The ष in the root is lâkshanika the real letter is स। We see this स in yañ luk as संसन्ति। Pre. सनोति। A सनुते। Per. ससान। A सेने। Poten सायात्। Bene सन्यात्। Aor असानीत् A असनिष्ट or असात। (VI 4 42 S 2504), Pass सायते or सन्यते। Desid सिषासति or सिसनिषति। Inten संसन्यते or संसायते yañ luk संसन्ति। Pass. सातः। Act सातवान्। Ger सात्वा or सनित्वा। Nouns —सातिः। सतिः। सन्तिः।

क्षणु ३ हिंसायाम्।

क्षणोति। क्षणुते। 'ह्म्यन्त-' (२२९९) इति न वृद्धिः। अक्षणीत्-अक्षत-अक्षणिष्ट। अक्षथाः-अक्षणिष्ठाः।

3. √kshanu to hurt, injure, to kill

In the aorist there is no Vriddhi because of the prohibition of VII 2 5. S 2299 As अक्षणीत् A अक्षत or अक्षणिष्ट। अक्षथाः or अक्षणिष्ठाः The ष् of the root is lâkshanika, the real letter is स We see it in चिक्षणिष and क्षणितः।

Pre क्षणोति A क्षणुते। Per चक्षाण A चक्षणे। I Fut क्षणिता। A क्षणिताहे। II Fut. क्षणिष्यति A क्षणिष्यते। Impera क्षणोतु or क्षणुतात् A क्षणुताम्। क्षण्वाताम्। Imper. अक्षणोत्। A अक्षणुत। Poten. क्षणुयात् A क्षण्वीत। Bene क्षण्यात् A क्षणिषीष्ट। Aor. अक्षणीत्, अक्षणिष्ट A. अक्षत A. अक्षणिष्टाम् A अक्षथाः or अक्षणिष्ठाः। Causa. क्षाणयति Aor. अचिक्षणत्। Desid चिक्षणिषति। Inten चङ्क्षण्यते। Part Pass क्षतः। Ger. क्षत्वा or क्षणित्वा।

क्षिणु ४ च।

उप्रत्ययनिमित्तो लघूपधगुणः। '× संज्ञापूर्वको विधिरनित्यः ×' इति न भवतीत्यात्रेयाः। क्षेणोति-क्षिणोति। चिक्षेणिथ। क्षेणिताहे। अक्षेणीत्। अक्षित-अक्षेणिष्ट।

4 √kshinu also to kill hurt

When the vikarana उ is added there is guna of the penultimate short इ। But according to Atreya, there is no guna, on the maxim that a rule enunciated by employing a technical term in it is not universally valid.

Pre क्षिणोति or क्षेणोति A क्षिणुते । Per चिक्षेण । चिक्षिणे । I Fut क्षेणिता । क्षेणितासि । क्षेणितासे II Fut क्षेणिष्यति । A क्षेणिष्यते । Impera क्षिणोतु A. क्षिणुताम् । Imper अक्षिणोत् A अक्षिणुत । Poten क्षिणुयात् A क्षिण्वीत । Bene. क्षिण्यात् A क्षेणिषीष्ट । Aor अक्षेणीत् A अक्षित or अक्षेणिष्ट । अक्षेणिषाः । Causa क्षेणयति । Desid चिक्षिणिषति । Inten चेक्षिण्यते । yaṅ luk चेक्षेणीति । Pass क्षितः । Ger चिक्षित्वा or क्षेणित्वा or क्षित्वा । Nouns — क्षितिः ।

ऋणु ५ गतौ ।

ऋणोति-अर्णोति । ऋणुते । अर्णुवन्ति । आनर्च । आनृधे । अर्णितासि । आर्णीत् । आर्त-आर्णिष्ट । आर्णाः-आर्णिष्ठाः ।

5 √rinu to go

Pre ऋणोति । ऋणुतः । अर्णुवन्ति । अर्णोषि । अर्णोमि । Per आनर्ण । आनृणतुः । आनर्णिथ । आनृण । आनृणिव । I Fut अर्णिता । अर्णितासि । II Fut अर्णिष्यति । Impera अर्णोतु । ऋणुहि । Imper आर्णोत् । आर्णुताम् । Poten ऋणुयात् । Bene. ऋण्यात् । Aor आर्णीत् । आर्णिष्टाम् । आर्त or आर्णिष्ट । Causa आर्णयति Aor आर्णिणत् or अ+अर्णिणत् or अ+ऋणिणत् । Desid अर्णिणिषति । Pass ऋतः । Act ऋतवान् । Ger ऋत्वा or अर्णित्वा । Nouns — अर्णः । अर्णवः । ऋतिः । स्वर्णः ।

5 √rinu Atman pada

Pre ऋणुते । अर्णोते । अर्णुवते । अर्णवे । Per आनृणे । आनृणिरे । आनृणिषे । I Fut. अर्णिता । II Fut अर्णिष्यते । Bene अर्णिषीष्ट । Aor आर्णिष्ट or आर्णाः ।

तृणु ६ अदने ।

तृणोति-तर्णोति । तृणुते तर्णुते ।

6 √trinu to eat grass or graze

Pre तर्णोति or तृणोति A तर्णुते or तृणुते । Per ततर्ण । Nouns —तृणम् । तर्णकः ।

घृणु ७ दीप्तौ ।

जघर्ण । जघृणे ।

7 √ghrinu to shine, burn

Pre घर्णोति । A घर्णुते । Per जघर्ण A जघृणे । Nouns — घृणा ।

अथ द्वावनुदात्तेतौ ।

Now the next two roots are anudāttet

वनु ८ याचने ।

वनुते । वनुषे । चान्द्रमते परस्मैपदी । वनोति । ववान ।

8 √vanu to beg ask request Thus Pre वनुते । Per ववने । In the opinion of Chandra the root is Parasmaipadī As वनोति । Per ववान ।

Pre वनुते । वनुवे । वन्वे । वनुमहे । Per ववने । ववनिषे । I Fut. वनिता । II Fut वनिष्यते । Impera वनुताम् । Imper अवनुत । Poten वन्वीत । Bene. वनिषीष्ट । Aor अवनिष्ट or अवत । अवनिष्ठाः or अवथाः । Causa. वानयति । Desid. विवनिषते । Inten वंवन्यते । yaṅ luk वंवन्ति । Past Part Pass वतः । Act वतवान् । Ger. वनित्वा or वत्वा । Nouns —वन्तिः । वनी । वाञ्छा । वनीयकः । वनीयः ।

मनु ९ अवबोधने ।

मनुते । मेने ।

9 √manu to consider.

Pre मनुते । Per मेने ।

डुकृञ् १० करणे ।

करोति । 'अत उत्सार्वधातुके' (२४६७) । कुरुतः । वस् । 'न भकुर्छुराम्' (१६२९) इति दीर्घः । कुर्वन्ति ।

10. √du कृ ñ to do

The Present 3rd Per Sing is करोति । The dual is कृ+उ+तः=कर्+उ+तः=कुर्+उ+तः । (the अ is changed to उ by VI 4 110 S 2467)=कुरुतः । The plural is कुरु+अन्ति=कुर्वन्ति । The उ is changed to व The lengthening required by VIII 2 78. S 2265, does not take place because of the prohibition of VIII 2 79 S 1629

In the First Person Dual and Plural, the affix उ is elided by the following —

२५४८ । नित्यं करोतेः । ६ । ४ । १०८ ।

करोतेः । प्रत्ययोकारस्य नित्यं लोपः स्यात् म्वोः परतः । कुर्वः । कुर्मः । चकर्थ । चकृव । कर्ता । करिष्यति ।

2548 The elision of उ is invariable before म् and व in the case of कृ (करोति)

Thus कुर्वः and कुर्मः ॥ Thus कृ+उ+वः=कुर्+उ+वः (VI 4 110 S. 2467)=कुर्+०+वः (VI 4 108) Now the lopa being not sthânivat, when a vowel is to be lengthened (I 1 58 S 51) उ of कुर् should be lengthened by VIII 2 77 S 354 This contingency is prevented by VIII 2 79 S 1629.

In the Potential we have the same elision by the following —

२५४९ । ये च । ६ । ४ । १०९ ।

कृञ उलोपः स्याद्यादौ प्रत्यये परे । कुर्यात् । आशिषि क्रियात् । कृषीष्ट । अकार्षीत् । 'तनादिभ्यः' (२५४७) इति लुकोऽभावे ह्रस्वादङ्गात् (२३६९) इति सिचो लोपः । अकृत । अकृथाः ।

2549 The affix उ of the stem कुरु is always elided before a personal ending beginning with a य ॥

Thus कुर्यात् कुर्याताम् and कुर्युः ॥ The augment यासुट् is treated here as an affix and it makes the personal ending to which it is added as an affix beginning with य ॥

The Parasmaipada aorist is अकार्षीत् । In the Atmanepada the सिच् will be *optionally* elided by II 4 79 S 2547. In the other alternative the सिच् will be elided by VIII 2 27. S 2369 In other words there will be no सिच् at all As अकृत and अकृथाः ।

10 √du kṛiñ to do

Pre करोति । कुरुतः । कुर्वन्ति । करोषि । कुरुथः । कुरुथ । करोमि । कुर्वः । कुर्मः । Per चकार । चक्रतुः । चक्रुः । चकर्थ । चकृव । I Fut. कर्ता । II Fut. करिष्यति । Impera करोतु, कुरुतात् । कुरुताम् । कुरु । करवाणि । Imper अकरोत् । अकरोः । अकरवम् । Poten कुर्यात् । कुर्याताम् । कुर्युः । Bene क्रियात् । क्रियास्ताम् । Aor अकार्षीत् । अकार्ष्टाम् ।

Pass. क्रियते Aor अकारि । Causa कारयति Aor अचीकरत् । Desi चिकीर्षति । Inten चेक्रीयते yañ luk चर्कर्ति or चर्करीति । Pass कृतः । Act कृतवान् । Nouns — कृती । कुविन्द । कर्म । कर्मठः । काकः । मरुः । कार्पासः । । कृकः

10 √du kriñ Atmanepada

Pre कुरुते । कुर्वाते । कुर्वते । कुरुषे । कुर्वे । कुर्वहे । Per चक्रे । चक्राते । चकृषे । चकृमहे । Impera कुरुताम् । कुरुष्व । करवै । Imper अकुरुत । अकुरुथाः । Poten कुर्वीत । कुर्वीयाताम् । कुर्वीय । Bene कृषीष्ट । कृषीयास्ताम् । Aor अकृत । अकृषाताम् ।

When the root कृ is preceded by the upasarga सम् &c a sibilant is inserted by the following two sûtras

२५५० । सम्परिभ्यां करोतौ भूषणे । ६ । १ । १३७ ।

2550 The augment सुट् is placed before क when सम् परि and उप are followed by the verb कृ and the sense is that of ornamenting

२५५१ । समवाये च । ६ । १ । १३८ ।

संपरिपूर्वस्य करोतेः सुट् स्याद्भूषणे समवाये चार्थे । संस्करोति । अलं करोतीत्यर्थः । संस्कुर्वन्ति । संघीभवन्तीत्यर्थः । सम्पूर्वस्य क्वचिदभूषणेऽपि सुट् । संस्कृतं भक्षाः १२१७) इति ज्ञापकात् । परिनिविभ्यः– (२२७५) इति षः । परिष्करोति । सिवादीनां वा । पर्यष्कार्षीत्– पर्यस्कार्षीत् ।

2551 The augment सुट् is placed before क when the verb कृ comes after सम् परि and उप the sense being that of combining

Thus संस्करोति । The meaning is अलंकरोति he adorns So also संस्कुर्वन्ति meaning "they combine

The augment सुट् is sometimes added to the root preceded by सम् even when the meaning is not that of adorning Because Panini himself has used the word संस्कृतं in the sûtra संस्कृत भक्षाः (S. 1217) not in the sense of adorning

With परि the स of सुट् is changed to ष by VIII 3 70 S 2275 As परिष्करोति । It is optional under the conditions of S 2309 As पर्यष्कार्षीत् or पर्यस्कार्षीत् ।

Thus संस्कर्ता संस्कर्तुम् संस्कर्तव्यम् ॥ The म of सम् is changed to anusvâra by VIII 3. 5 So also परिष्कर्ता परिष्कर्तुं परिष्कर्तव्यम् ॥ The स is changed to ष by VIII 3 70 So also with उप, as उपस्कर्ता, उपस्कर्तुम् उपस्कर्तव्यम् ॥ Why do we say when meaning to ornament ? Observe उपकरोति ॥ Sometime सुट् comes after सम् even when the sense is not that of ornamenting thus संस्कृतमन्नम् ॥

The word समवाय means aggregation Thus तत्र नः संस्कृतम् तत्र नः परिष्कृतम्, तत्र नः उपस्कृतम्=समुदितम् that is we assembled there

With उप the root takes सुट् and has then the following additional meanings also in addition to that given above

२५५२ । उपात्प्रतियत्नवैकृतवाक्याध्याहारेषु च । ६ । १ । १३९ ।

उपात्कृञः सुट् स्यादेष्वर्थेषु । चात्प्रागुक्तयोरर्थयोः । प्रतियत्नो गुणाधानम् । विकृतमेव वैकृतं विकारः । वाक्यस्याध्याहारः । आकाङ्क्षितैकदेशपूरणम् । उपस्कृता कन्या । अलङ्कृतेत्यर्थः । उपस्कृता ब्राह्मणाः । समुदिता इत्यर्थः । एधोदकस्योपस्कुरुते । गुणाधानं करोतीत्यर्थः । उपस्कृतं भुङ्क्ते । विकृतमित्यर्थः । उपस्कृतं ब्रूते । वाक्याध्याहारेण ब्रूत इत्यर्थः ।

2552. The augment सुट् is placed before क, when the verb कृ comes after उप, and the sense is that of 'to take pains for something, to prepare, and to supply an ellipses in a discourse'.

To take pains in imparting a new quality to a thing in order to increase its value, or to keep it safe from deterioration is called प्रतियत्न ॥ That which is prepared or altered is called वैकृतं ॥ The word वैकृतं is the same as विकृत, the affix अण् being added without changing the sense, by considering it to belong to प्रज्ञादि class (V. 4 38). To supply by distinct statement the sense of a sentence which is alluded to, is called the अध्याहार of a sentence. Thus उपस्कृता कन्या, 'an adorned girl'. उपस्कृता ब्राह्मणाः 'the assembled Brâhmanas,' are examples under S. 2550 and 2551 While in *the sense of 'taking pains' we have* एधोदकस्योपस्कुरुते (See I. 3. 32), काण्डं गुणस्योपस्कुरुते ॥ In the sense of 'altering by preparing' we have उपस्कृतं भुङ्क्ते, उपस्कृतं गच्छति ॥ In the sense of 'supplying a thesis' we have उपस्कृतं जल्पति, उपस्कृतमधीते ॥ When not having any one of the above five senses (VI. 1. 137-139) we have उपकरोति ॥

By the following sûtra, the augment is always to be placed before the क of कृ ।

२५५३ । सुट् कात्पूर्वः । ६ । १ । १३५ ।

"अडभ्यासव्यवायेऽपि" इत्युक्तम् । उपस्कार । 'कात्पूर्व-' इत्यादि भाष्ये प्रत्याख्यातम् । तथा हि प्रथमं धातुरुपसर्गेण युज्यते । ततः स्कृ इत्यस्मात् सुट् । ततो द्वित्वम् । एवं च 'ऋतश्च संयोगादेर्गुणः' (२३८९) । संचस्करतुः । 'ऋच्छत्यृताम्' (२३८३) सूत्रे स्मृतेः 'आदृगमहन' (२३८४) इति सूत्रे च "कृञोऽसुट इति वक्तव्यम्" । तेन सुट्काले परत्वादिट् । संचस्करिव । संचस्करिम । 'इडत्यर्ति-' (२३८०) इति सूत्रे 'नित्यं छन्दसि' (३४८३) इति सूत्रात् नित्यम् इत्यनुवर्त्य । 'नित्यं यः संयोगादिस्तस्य' इत्यर्थात्सुटि गुणो न । संस्क्रियात् । 'ऋतश्च संयोगादेः' (२४२३) इति लिङ्सिचोरिट् । 'एकाच उपदेशे-' (२२४६) इति सूत्राद् 'उपदेशे' इत्यनुवर्त्य 'उपदेशे यः संयोगादिः' इति व्याख्यानात् । संस्कृषीष्ट । समस्कृत । समस्कृषाताम् ।

2553 *Upto VI. 1. 157 inclusive, the following sentence is to be supplied in every aphorism*:—"before क् is added स्'. ॥

Vart.—The augment is to be added to क even when the augment अट् or the reduplicate intervenes between the Preposition and the क । We have taught this vârtika already under VI. 1. 140. S 2539 Thus संचस्कार in the Perfect. *Here the स is added between the abhyasa* च *and* क ।

In the Mahâbhâshya the addition of the phrase कात्पूर्वः in the sûtra has been criticised as redundant. That being so, we add the preposition first to the root, on the maxim that an upasarga is first joined to the

root Then we add इट् as it is antaranga to the rule of reduplication. Then we reduplicate Thus we have सस्कृ। Now we apply VII 4 10 S 2379 and guna is substituted for ऋ in the कित् affixes of the Perfect As सञ्चस्करुः।

The sûtras S 2293 and 2296 which prohibit इट् augment with regard to कृ should be read as qualified by the following —

Vârtika —The sûtras 2293 and 2296 apply to the कृ which has not taken the augment सुट्। Therefore when सुट् is added, the root takes the augment इट। As संचस्करिथ। सञ्चस्करिव।

In the लिङ् the root स्कृ ought to take guna by VII 4 29 S 2380 because it ends in ऋ and begins with a conjunct consonant This guna however does not take plac , because in S 2380 we read the anuvritti of लिङ्र्थ from the preceding Ashtâdhyayi sûtra VII 4 8 S 3587 and we interpret the word sañyogâdi there to mean such a root which *always* begins with a conjunct consonant But स्कृ is not s i h a root The √कृ has temporarily ass imed this form Thus we have सं स्क्रियात्।

Nor is इट् augm nt added in the B nedictive l t e Aorist by VII 2 43 S 25.6 f r स्कृ is not the sañyogâdi roo c n mplated by that sûtra For in that sûtra we read the anuvritti of उपदेश from the prec d ing Ashtâdhyâyî sûtra VII 2 10 S 2246 and we interpret that sûtra to m an a root which in its *firs enunciation* (upadesa) in the Dhâtu pâtha is sañyogâdi and ends with ऋ takes इट् in the Benedictive and Aorist in the Atmanepada No v स्कृ is not sanyogâdi in the up d s th re it is only कृ। So that sûtra does not apply, and we have no इट्। The Benedictive therefore is सस्कृषीष्ट and the Aorist is समस्कृत dual समस्कृषाताम्।

The vie v of Kâsikâ is given in the following note —

Note —What is the nec ssity of us ng the phrase कात्पूर्वं in this sûtra? It is used to ind cate that the सु remains unattached to क्, though it stands before it Thus though कृ becomes स्कृ yet th latter should not be considered to be a verb b g nn ng with a conjunct (sanyoga) consonant and therefore the guna taught in VII 4 10 S 2379 (the root ending in ऋ and preceded by a conjunct le er takes guna b fore लिट) does not apply nor do the rules like VII 4 29 S 2380 nor the rules ordaining the addi tion of intermediate इट् (VII 2 43 S 2526) by which the इट् would come in लिङ् and लिच् (Benedictive and Aor st) as सस्कृषीष्ट and समस्कृत and so also VII 4 29 S 2380 does not apply as सस्क्रियते the B n dic ive (संस्क्रिषि) of सस्कृ n If so then the anudatta accent taugh in VIII 1 28 would not take place since the augment सुट् would int vene b tween the non तिङ् word स and the तिङन्त word करोति thus संस्करोति would have accent on the verb It is a maxi n स्वरविधौ व्यञ्जनमविद्यमानवत् in applying a rule

relating to accent the intervening consonants are considered as if non-existent'; and therefore सुट् does not offer any intervention to the application of the rule VIII. 1. 28 S. 3935. If स् is not to be taken as attached to क, how do you explain the guna, in the Perfect 3rd Per. Dual and Plural in संचस्करतुः and संचस्करुः which apparently is done by applying VII. 4. 10. S. 2379. Though that rule strictly applies to roots beginning with a conjunct consonant, it will apply also to roots like संस्कृ which have a conjunct consonant for their penultimate; and the guna is done also on the maxim तन्मध्यपतितस्तद् ग्रहणेन गृह्यते (See VI. 1. 132). The indicatory ट् in सुट् is for the purpose of differentiating it from सु in the Sûtra VIII. 3. 70.

इति तिङन्ततनादिप्रकरणम् ।

अथ तिङन्त क्र्यादि प्रकरणम् ॥

CHAPTER IX.

THE KRYADI ROOTS.

डुक्रीञ् १ द्रव्यविनिमये ।

1. √du krîñ. To purchase, to barter.

The kryâdi roots form the ninth class. They contain 61 roots. In conjugating these roots श्ना is added as a vikârana by the following sûtra.

२५५४ । क्र्यादिभ्यः श्ना । ३ । १ । ८१ ।

क्रीणाति । 'ई हल्यघोः' (२४९०) । क्रीणीतः । ईत्वात्पूर्वं झेरन्तादेशः परत्वान्नित्यत्वादन्तरङ्गत्वाच्च । एवं झस्यादेशः । ततः 'श्नाभ्यस्तयोः-' (२४९३) इत्याल्लोपः । क्रीणन्ति । क्रीणीते । क्रीणाते । क्रीणते । चिक्राय । चिक्रियतुः । चिक्रयिथ-चिक्रेथ । चिक्रियिव । चिक्रियिवे । क्रेता । क्रेष्यति । क्रीणातु । क्रेषीष्ट । अक्रैषीत् । अक्रेष्ट ।

2554. The affix श्ना comes after the roots of the Kryâdi class when a sârvadhâtuka affix follows denoting the agent.

Thus क्री + श्ना + तिप् = क्रीणाति 'He buys.' The dual is क्री + ना + तस् = क्री + नी + तस् (VI. 4. 113. S. 2497, the आ is replaced by ई) = क्रीणीतः । The plural is क्री + ना + झि. Here अन्त should replace झ prior to the operation of the ई—rule: because it is a subsequent rule, being VIII. 1. 3. S. 2169; because it is a nitya or universal rule, and lastly because it is antaranga. So is the case when झ is replaced by अत् (by VII. 1. 5. S 2258). After such अन्त substitution, we have क्री + ना + अन्ति । Now, applies VI. 4. 112 S. 2493 and आ is elided. Thus we get क्रीणन्ति ।

1 √du krīñ to buy, purchase

Parasmai Pre. क्रीणाति। क्रीणीतः। क्रीणन्ति। क्रीणासि। क्रीणीथः। क्रीणीथ। क्रीणामि। क्रीणीवः। क्रीणीमः। Per चिक्राय। चिक्रियतुः। चिक्रियुः। चिक्रयिथ or चिक्रेथ चिक्रियथुः। चिक्रिय। चिक्राय or चिक्रय। चिक्रियिव। चिक्रियिम। I Fut क्रेता। II Fut क्रेष्यति। Impera. क्रीणीतात् or क्रीणातु। क्रीणीताम्। क्रीणन्तु। क्रीणीहि। क्रीणीतम्। क्रीणीत। क्रीणानि। क्रीणाव। क्रीणाम। Imper. अक्रीणात्। अक्रीणीताम्। अक्रीणन्। अक्रीणाः। अक्रीणीतम्। अक्रीणीत। अक्रीणाम्। अक्रीणीव। अक्रीणीम। Poten. क्रीणीयात्। क्रीणीयाताम्। क्रीणीयुः। क्रीणीयाः। क्रीणीयात्। क्रीणीयाव। Bene. क्रीयात्। क्रीयास्ताम्। Aor. अक्रैषीत्। अक्रैष्टाम्। अक्रैषुः। अक्रैषीः। अक्रैष्टम्। अक्रैष्ट। अक्रैषम्। अक्रैष्व। अक्रैष्म। Causa क्रापयति। Aor. अचिक्रपत्। Desid चिक्रीषति। Inten. चेक्रीयते। yaṅ luk चेक्रेति। Past Part Pass क्रीतः। Act क्रीतवान्। Nouns —क्रीतिः। क्रयः। क्रेयः। क्रायकः।

Atmane Pre क्रीणीते। क्रीणाते। क्रीणते। क्रीणीषे। क्रीणाथे। क्रीणीध्वे। क्रीणे। क्रीणीवहे। क्रीणीमहे। Per चिक्रिये। चिक्रियाते। चिक्रियिरे। चिक्रियिषे। चिक्रियाथे। चिक्रियिध्वे। चिक्रिये। चिक्रियिवहे। चिक्रियिमहे। I Fut क्रेता। II Fut क्रेष्यते। Impera. क्रीणीताम्। क्रीणाताम्। क्रीणताम्। क्रीणीष्व। क्रीणाथाम्। क्रीणीध्वम्॥ क्रीणै। क्रीणावहै। क्रीणामहै। Imper अक्रीणीत। अक्रीणाताम्। अक्रीणत। अक्रीणीथाः। अक्रीणाथाम्। अक्रीणीध्वम्। अक्रीणि। अक्रीणीवहि। अक्रीणीमहि। Poten. क्रीणीत। क्रीणीयाताम्। क्रीणीथाः। क्रीणीय। क्रीणीवहि। क्रीणीमहि। Bene क्रेषीष्ट। क्रेषीयास्ताम्। Aor. अक्रेष्ट। अक्रेषाताम्। अक्रेषत। अक्रेष्ठाः। अक्रेषाथाम्। अक्रेढ्वम्। अक्रेषि। अक्रेष्वहि। अक्रेष्महि। Desid चिक्रीषते।

प्रीञ् २ तर्पणे कान्तौ च।

कान्तिः कामना। प्रीणाति-प्रीणीते।

2. √prīñ 1 to please, 2 to be cheerful or gay. Kânti means desire It is conjugated like √krī

Pre प्रीणाति A. प्रीणीते। Causa. प्रीणयति। Aor अपिप्रीणत्। Adjec. प्रियः। Noun —प्रियः।

श्रीञ् ३ पाके।

3. √srīñ to cook.

Pre. श्रीणाति। A श्रीणीते। Causa. श्रापयति। Aor. अशिश्रपत्।

मीञ् ४ हिंसायाम्।

'हिनु मीना' (२५३०)। प्रमीणाति। प्रमीणीतः। 'मीनातिमिनोति-' (२५०८) इत्येज्विषये आत्वम्। ममौ। मिम्यतुः। ममिथ-ममाथ। मिम्ये। माता। मास्यति। मीयात्। मासीष्ट। अमासीत्। अमासिष्टाम्। अमास्त।

4. √mīñ to kill, injure After an alterant preposition the न is changed to ण by VIII 4 15 S 2530. As प्रमीणाति। प्रमीणीतः. In the Perfect, मी becomes मा by VI 1 50 S. 2508, where otherwise it would have become either ए or ऐ by guna or vriddhi

Parasmai Pre मीनाति। मीनीतः। मीनन्ति। मीनासि। मीनीथः। Per. ममौ। मिम्यतुः। ममिथ or ममाथ। मिम्यथुः। मिम्य। ममौ। मिम्यिव। I Fut. माता। II Fut मास्यति। Impera.

मीनातु । Imper अमीनात् । Poten मीनीयात् । Bene मीयात् । Aor अमासीत् । अमासिष्टाम् । Causa मापयति । Aor अमीमपत् । Desid मित्सति । Inten मेमीयते yañ luk मेमेति । Past Parti Pass मीतः । Act मीतवान् । Ger मीत्वा । Nouns — प्रमया । मयः ।

Atmane Pre. मीनीते । मीनाते । मीनीषे । मीने । मीनीवहे । Pre मिम्ये । मिम्यिषे । मिम्ये । मिम्यिवहे । I Fut माता । II Fut. मास्यते । Impera मीनीताम् । Imper. अमीनीत । Poten मीनीत । Bene मासीष्ट । Aor अमास्त । अमासाताम् । Desid मित्सते ।

षिञ् ५ बन्धने ।

सिनाति-सिनीते । सिषाय-सिष्ये । सेता ।

5. √shiñ to bind fasten

Pre सिनाति A सिनीते । Per सिषाय A सिष्ये । I Fut सेता । II Fut सेष्यति A. सेष्यते Desid सिसीषति । Past Parti Pass सितः । Act सितवान् ।

स्कुञ् ६ आप्रवणे ।

6 √skuñ to cov r overspread

This root takes श्नु as well as श्ना vikarana by the following sûtra

२५५५ । स्तन्भुस्तुन्भुस्कन्भुस्कुन्भुस्कुञ्भ्यः श्नुश्च । ३ । १ । ८२ ।

चात् श्ना । स्कुनोति-स्कुनुते । स्कुनाति-स्कुनीते । चुस्काव-चुस्कुवे । स्कोता । अस्कौषीत्-अस्कोष्ट ।

2555 And there is the affix श्ना after स्तन्भ स्तुन्भ स्कन्भ or स्कुन्भ 'to hinder', 'to be dull or insensible', 'to support', and स्कु 'to go by leaps', as well as the affix श्नु when a sârvadhâtuka affix follows, in denoting the agent

As स्तभ्नाति or स्तभ्नोति स्तुभ्नाति or स्तुभ्नोति स्कभ्नाति or स्कभ्नोति स्कुभ्नाति or स्कुभ्नोति स्कुनाति or स्कुनोति. The first four of these roots are not found in the Dhâtupâtha and are to be found in the sûtras and hence called Saûtra roots

6 √skuñ to cover overspread

Parasmai Pre स्कुनोति or स्कुनाति । स्कुनीतः स्कुनन्ति । स्कुनासि । स्कुनामि । Per चुस्काव । चुस्कवतुः । चुस्कविथ or चुस्कोथ । चुस्कुव or चुस्कुविव । I Fut स्कोता । II Fut स्कोष्यति । Impera. स्कुनोतु or स्कुनातु । स्कुनुतात् or स्कुनीतात् । स्कुनन्तु । स्कुनु or स्कुनीहि । स्कुनवानि or स्कुनानि । स्कुनाव । Imper अस्कुनोत् । अस्कुनीताम् । अस्कुनाः । अस्कुनाव । Poten स्कुनीयात् or स्कुनुयात् । स्कुनीयाः । स्कुनीयाम् । Bene स्कूयात् । स्कूयास्ताम् । Aor. अस्कौषीत् । अस्कौष्टाम् । Causa स्कावयति Aor. अचुस्कवत् । Desid चुस्कूषति । Inten. चोस्कूयते yañ luk चोस्कोति । Past Parti Pass स्कुतः । Act स्कुतवान् । Ger स्कुत्वा ।

Atm Pre स्कुनुते or स्कुनीते । स्कुनीषे । Per चुस्कुवे । चुस्कुविषे । चुस्कुविवहे । I Fut स्कोता । II Fut. स्कोष्यते । Impera स्कुनुताम् or स्कुनीताम् । स्कुन्वाताम् or स्कुनाताम् । स्कुन्वताम् । स्कुनीष्व । स्कुनवै or स्कुनै । स्कुनावहै । Imper अस्कुनीत । अस्कुनाताम् अस्कुनीथाः । अस्कुनि । अस्कुनीवहि । Poten स्कुनीत or स्कुन्वीत । स्कुनीयाताम् । स्कुनीथाः or स्कुन्वीथाः । स्कुनीय or स्कोषिय । स्कुन्वीय । Bene. स्कोषीष्ट । Aor. अस्कोष्ट अस्कोषाताम् । Desid चुस्कूषते ।

स्तम्भ्वादयश्चत्वारः सौत्राः ।

सर्वे रोधनार्था इत्येके । माधवस्तु प्रथमतृतीयौ रोधनार्थौ द्वितीयो निष्कोषणार्थं चतुर्थो धारणार्थं इत्याह । सर्वे परस्मैपदिनः । नलोपः । विष्टभ्नोति-विष्टभ्नाति । अवष्टभ्नोति-अवष्टभ्नाति । अवतष्टम्भ । 'जॄस्तम्भु-' (२२९१) इत्यङ् वा । अस्तभत् । अस्तम्भीत् । स्तुभ्नोति । स्तुभ्नाति ।

Some say all these five roots are Sautra and mean to obstruct. But Mádhava gives the meaning of 'hindering,' to the first and third i.e., √stambhu and √skambhu, of 'cutting into pieces' to √stumbhu the second, and of 'support' to √skumbhu the fourth. All these are Parasmaipadins. The nasal is elided.

7. √stanbhu, (√stunbhu,) 8. √skanbhu, (√skunbhu) *to stop, hinder*.

Pre. विष्टभ्नोति or विष्टभ्नाति । The nasal is elided by VI. 4. 24 S. 415. So with अव, as अवष्टभ्नोति or अवष्टभ्नाति । Per. अवतष्टम्भ । Impera. स्तभुहि or स्तभान । Aor. अस्तभत् with अङ् of III. 1. 58. S. 2291, or अस्तम्भीत् ।

7(a). √stunbhu.

Pre. स्तुभ्नोति or स्तुभ्नाति । Impera. स्तुभुहि or स्तुभान ।

8. √skambhu.

In the case of स्कम्भु, the स् is changed to ष when the verb is preceded by वि by the following sûtra.

२५५६ । वेः स्कभ्नातेर्नित्यम् । ८ । ३ । ७७ ।

वेः परस्य स्कभ्नातेः सस्य षः स्यात् । विष्कभ्नोति । विष्कभ्नाति । स्कुभ्नोति । स्कुभ्नाति ।

2556. ष् is always substituted for the स् of स्कम्भ, after the preposition वि ।

Thus विष्कभ्नोति or विष्कभ्नाति ।

8(a). √skumbhu. As स्कुभ्नोति or स्कुभ्नाति ।

In the case of the above four roots there is this further peculiarity, that in the Imperative Second Per. Sing. Parasmai, we have शानच् substituted for श्ना by the following sûtra :—

२५५७ । हलः श्नः शानज्झौ । ३ । १ । ८३ ।

हलः परस्य श्नः शानजादेशः स्याद्धौ परे । स्तभान । स्तुभान । स्कभान । स्कुभान । पक्षे 'स्तभुहि,' इत्यादि ।

2557. The affix शानच् is the substitute of श्ना after a root ending with a consonant, when हि follows.

Note.—The affix हि is the 2nd person singular of लोट् or the Imperative mood. Thus पुषाण 'do thou nourish', गृहाण 'do thou take', from roots पुष् and ग्रह which end with consonants. But we have क्रीणीहि 'do thou

buy , here there is no substitution of शानच् because the root ends with a vowel The repetition of श्ना in the sûtra shows that शानच् is a mere substitute and not an independent affix

Thus from √स्तम्भु—स्तभान, √स्तुम्भु—स्तुभान √स्कम्भु—स्कभान, √स्कुम्भु—स्कुभान । In the other alternative we have स्तम्भुहि &c

युञ् ९ बन्धने ।

युनाति । युनीते । योता ।

9. √yuñ to bind, to fasten

Pre. युनाति A युनीते । I Fut योता Desid युयूषति ।

क्नूञ् १० शब्दे ।

क्नूनाति-नीते । क्नविता ।

10 √knûñ to make a creaking sound

Pre क्नूनाति A क्नूनीते । Per चुक्नाव । चुक्नुवतुः A चुक्नुवे । चुक्नुवाते । I Fut क्नविता । II Fut क्नविष्यति A क्नविषीष्ट । Aor. अक्नावीत् A अक्नविष्ट । Desid चुक्नूषति or ० ते ।

द्रूञ् ११ हिंसायाम् ।

द्रूणाति-द्रूणीते ।

11 √drûñ to hurt injure

Pre द्रूणाति A द्रूणीते ।

पूञ् १२ पवने ।

12 √pûñ, to purify The long ऊ is shortened before the शित् affixes by the following sûtra

२५५८ । प्वादीनां ह्रस्वः । ७ । ३ । ८० ।

शिति परे । पुनाति-पुनीते । पविता ।

2558 A short is substituted for पू &c, before a शित् affix

Note —The Prâdi roots form a subdivision of the Kryâdi class beginning with पूञ् पवने (12) and ending with प्ली गतौ (32) The ल्वादि roots (VIII. 2 44) are a portion of प्वादि (Nos 13 to 32) Others hold that upto the end of the Kryâdi class are Prâdi Thus ज्ञाति, लुनाति, स्तृणाति &c Those who hold that the Prâdi roots are upto the end of the Class explain the non shortening of ज्ञानाति (for ज्ञा would also then become Prâdi) by saying that the express text of VII 3 79 substituting long ज्ञा prevents the shortening. They say had ज्ञा been also shortened then merely ज substitute would have been enough and not ज्ञा, and this ज would have been lengthened in the case of ज्ञा by VII 3 101 to form जानाति

12 √pûñ to purify

Pre पुनाति A पुनीते । पुनीतः A पुनाते । पुनन्ति A पुनते । Per पुपाव A. पुपुवे । पुपुवुः A पुपुविरे । पुपविथ A पुपुविषे । A पुपुवे पुपुविव । I Fut पविता । II Fut पविष्यति A पविष्यते । Imper. पुनातु । पुनीतात् । पुनीहि । पुनै ।

लूञ् १३ छेदने ।

लुनाति । लुनीते ।

13 √lûñ to cut.

It is conjugated like the last.

Pre. लुनाति A. लुनीते । Causa. लावयति Aor. अलीलवत् । (VII 4 80 S. 2577). Past Parti. Pass. लूनः । Ger. लूत्वा । Nouns :—लविमन् । लूनिः । लवकः । अभिलाव । लोवं । लोत्रः ।

स्तॄञ् १४ आच्छादने ।

स्तृणाति-स्तृणीते । तस्तार । तस्तरतुः । स्तरिता-स्तरीता । स्तृणीयात् । स्तृणीत । आशिषि स्तीर्यात् । 'लिङ्सिचो–' (२५२८) इति वेट् । 'न लिङि' (२५२९) इति वृत इटो लिङि दीर्घो न स्यात् । स्तरिषीष्ट । 'उश्च' (२३६८) इति कित्त्वम् । स्तीर्षीष्ट । सिचि च परस्मैपदेषु' (२३९२) इति न दीर्घः । अस्तारीत् । अस्तारिष्टाम् । अस्तरिष्ट-अस्तरीष्ट-अस्तीर्ष्ट ।

14. √stṝñ to cover.

Parasmai Pre. स्तृणाति । स्तृणीतः । स्तृणन्ति । Per तस्तार । तस्तरतुः । तस्तरिथ । तस्तरिव । I Fut. स्तरिता or स्तरीता । (VII 2 38 S. 2391) II Fut. स्तरिष्यति or स्तरीष्यति । (VII 2. 38 S 2391) Impera. स्तृणातु । स्तृणीहि । स्तृणानि । स्तृणाम । Imper अस्तृणात् । अस्तृणीताम् । अस्तृणन् । अस्तृणाम् । Poten. स्तृणीयात् । Bene. स्तीर्यात् । Aor अस्तारीत् । अस्तारिष्टाम् । There is no lengthening of इ into ई by S. 2391, because of the prohibition of VII 2 40 S 2392 Causa. स्तारयति । Aor. अतस्तरत् । VII 4 95 S 2566 Desid तिस्तीर्षति or तिस्तरिषति । or तिस्तरीषति । The इट् is optional by VII. 2. 41 S 2625 Past Parti. Pass. स्तीर्णः । Nouns —मणिप्रस्तारः । प्रस्तरः । विस्तारः । विस्तरः । विष्टारः । प्रस्तारः । स्तीर्णिः ।

Atmane Pre. स्तृणीते । स्तृणाते । स्तृणते । Per तस्तरे । तस्तराते । तस्तरिषे । II Fut स्तरिष्यते or स्तरीष्यते (VII 2. 38. S 2391). Impera स्तृणीताम् । स्तृणीष्व । स्तृणै । Imper. अस्तृणीत । अस्तृणाताम् । Poten स्तृणीत । Bene स्तरिषीष्ट or स्तीर्षीष्ट । The इट् augment is optional by VII. 2. 42. S 2528. The long ई does not take place in स्तरिषीष्ट because VII 2. 38 S 2391 is set aside by VII. 2 39 S 2529. In स्तीर्षीष्ट there is no guna, because the affix is कित् by I. 2. 12. S. 2368] Aor. अस्तीर्ष्ट or अस्तरिष्ट or अस्तरीष्ट । The इट् is optional by S 2528. The lengthening of इ takes place by VII 2. 38 S. 2391.

कॄञ् १५ हिंसायाम् ।

कृणाति-कृणीते । चकार-चकरे ।

15. √kṝñ to injure, hurt, kill.

It is conjugated like the last,

Pre. कृणाति । A. कृणीते । Per. चकार । A. चकरे । चकरतुः । चकरुः ।

वृञ् १६ वरणे ।

वृणाति-वृणीते । ववार-ववरे । वरिता-वरीता । आशिषि 'उदोष्ठ्यपूर्वस्य' (२४९४) वूर्यात् । वरिषीष्ट-वूर्षीष्ट । अवारीत् । अवारिष्टाम् । अवरिष्ट-अवरीष्ट-अवूर्ष्ट ।

16 vrih to choose, select

Pre वृणाति । A वृणीते । Per ववार । A ववरे । I Fut वरिता or वरीता । II Fut वरि (or री) ष्यति । A वरि (or री) ष्यते । Impera वृणातु । A वृणीताम् । Imper अवृणात् A अवृणीत Poten वृणीयात् । A वृणीत । Bene वूर्यात् । The ऋ is changed to ऊ by VII 1 102 S 2494, then र् is added by I 1 51 S 70, and ऊ lengthened by VIII 2 77 S 354 A वरिषीष्ट or वूर्षीष्ट when there is no इट् by the option of VII 2 42 S 2528 then the affix is कित् by S 2368, and ऋ is changed to ऊ by S 2494 When there is इट् it is not lengthened because of S 2529 Aor अवारीत् । D अवारिष्टाम् । A. अवरि or री) ष्ट or अवूर्ष्ट । Causa वारयति Aor. अवीवरत् । Desid वुवूर्षति or विवरि री) (or री) षति । Inten वोवूर्यते yan luk वावर्ति । Past Parti Pass वूर्णः । Act वूर्णवान् । Noun —वूर्णिः ।

धूञ् १७ कम्पने ।

धुनाति-धुनीते । दुधविथ दुधोथ । दुधुविव । धोता-धविता । स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो-- (२३८४) इतीट् । अधावीत्-अधविष्ट-अधोष्ट ।

17 √dhūñ to shake agitate

Parasmai Pre धुनाति । Per दुधाव दुधुवतुः । दुधविथ । दुधुविव॥ दुधुविम । I Fut धोता or धविता । II Fut धो (or धवि) ष्यति । Impera धुनातु । धुनीतात् । Imper अधुनात् । Poten धुनीयात् । Bene धूयात् । Aor अधावीत् । अधाविष्टाम् । The इट is compulsory under S 2385 Causa धूनयति । Aor अदूधुनत् । Desid दुधूषति । Inten दोधूयते । yan luk दोधोति । Past Parti Pass धूतम् । Ger धूत्वा । Noun — धूतम् ।

Atmane Pre धुनीते । Per दुधुवे । दुधुविषे । दुधुविढ्वे (or ध्वे) । दुधुविवहे । II Fut धो (or धवि) ष्यते । Impera धुनीताम् । Imper अधुनीत । Poten धुनीत । Bene धो (or धवि) षीष्ट । Aor अधो (or धवि) ष्ट । Desid दुधूषते ।

। अथ बन्धान्ताः परस्मैपदिनः ।

Now all the roots upto √badha are Parasmaipadins

शॄ १८ हिंसायाम् ।

शॄदृप्रां ह्रस्वो वा (२४९५) इति ह्रस्वपक्षे यण् । अन्यदा ऋच्छत्यृताम् (२३८३) इति गुणः । शश्रतुः-शशरतुः । श्रुकः किति (२३८१) इति निषेधस्य क्रादिनियमेन बाधः । शशरिव-शश्रिव । शरिता-शरीता । शृणीहि । शीर्यात् । अशारिष्टाम् ।

18 √sri to hurt injure kill

Pre शृणाति शृणीतः । शृणाति । शृणाति । Per शशार । शश (or शशर) तुः । शश्रुः or शशरुः । शशरिथ । शश्र । शशार or शशिर । शश्रिव or शशरिव The non पित् terminations being कित् by I 2 5 S 2242 there is optional shortening of the long ॠ by VII 4 12 S 2495 When there is shortening, the ऋ is changed to र or a semi vowel In the other alternative there is guna by S 2383 As शशृ+अतुस्=शश्रतुः । or शशृ+अतुस्=शशर+अतुः=शशरतुः ।

The sûtra 2381 would have prohibited इट् before कित् affixes i e, non पित् affixes But it is set aside by the niyama rule of VII 2 13 S 2293 Therefore शशृ+इट्+व=शश्रिव I Fut शरिता or शरीता । II Fut शरि (or री) ष्यति । Impera शृणातु । शृणीतात् । शृणीहि । Imper अशृणात् । अशृणीताम् । अशृणाः । अशृणाम् । अशृणीत । Poten शृणीयात् । शृणीयाताम् । Bene

शीर्यात् । शीर्यास्ताम् (VII 1. 100 S. 2390), Aor. अशारीत् । अशारिष्टाम् । (No lengthening of ॠ, See VII. 2 40. S 2392) Causa. शारयति । Aor. अशीशरत् । Desid. शिशरि (or री) षति or शिशीर्षति । Inten. शेशीर्यते yañ luk शाशर्ति । Nouns —शारः । नीशारः । शारुकः । शरारुः । विशारदः । शरः । शरीरं । शरत् । शरदिजः । शारदिकं । शारदः । शरदिकः । शारदिका । शरुः । शरव्यं । शारशयत् । शराशरः ।

पॄ १९ पालनपूरणयोः ।

पप्रुः-पपरुः । आशिषि पूर्यात् ।

19 √prī 1. to nourish, 2 to fill.

Pre पृणाति । Per. पपार । पपरुः । पप्रुः । I Fut. परि (or री) ता । II परि (or री) ष्यति । Impera पृणातु । Imper. अपृणात् । Poten. पृणीयात् । Bene. पूर्यात् । (S. 2494,) Aor. अपारीत् । अपारिष्टाम् । Causa पारयति । Aor. अपीपरत् । Desid. पिपरि (or री) षति or पुपूर्षति । Inten. पोपूर्यते । yañ luk पापर्ति । Past Parti Pass पूर्तः । Act. पूर्तवान् ।

वॄ २० वरणे ।

'भरणे' इत्येके ।

20 √vrī to choose, elect. Some say it means 'to support'

It is conjugated like √vrīñ.

Pre, वृणाति ।

भॄ २१ भर्त्सने ।

भरणेऽप्येके ।

21 √bhrī to blame, censure. It is conjugated like √vrīñ It means also 'to support'

Pre. भृणाति । Per बभार । Nouns —भरः । भरित्रं ।

मॄ २२ हिंसायाम् ।

मृणाति । ममार ।

22. √mrī to kill, to injure. It is conjugated like √vrī.

Pre. मृणाति । Per. ममार ।

दॄ २३ विदारणे ।

ददरुः । दद्रुः ।

23 √drī to pierce

Pre. दृणाति । Per ददार । ददरुः or दद्रुः । ददर or दद्र । Causa दरयति or दारयति । Aor अददरत् । Nouns —दरः । दरी । पुरन्दरः । भगन्दरः । दारः दरत् । दृषत् ।

जॄ २४ वयोहानौ ।

'झॄ' इत्येके । 'धॄ' इत्यन्ये ।

24. √jrī to grow old, to wither. Some read it as √झॄ jhhrī, others as √धॄ dhrī

Pre जृणाति ।

24(a) √dhrī, according to Maitreya.

Pre. धृणाति ।

नॄ २५ नये ।

25. √nṝ to lead, to go.

Pre नृणाति । Past Parti Pass नीर्णः । Act नीर्णवान् । Nouns —नरः । ना । नारी ।

कॄ २६ हिंसायाम् ।

26. √kṝ to injure, hurt, kill

Pre. कृणाति ।

ऋ २७ गतौ ।

ऋणाति । अरांचकार । अरिता-अरीता । आर्णीत् । आर्णीतम् । ईर्यात् । आरिष्टाम् ।

27. √ṝ to go, move

Pre ऋणाति । ऋणीतः । ऋणन्ति । ऋणासि । Per अरांचकार । I Fut अरिता or अरीता । II Fut अरिष्यति or अरीष्यति । Impera ऋणातु । ऋणीताम् । ऋणीहि । ऋणानि । Imper आर्णात् । आर्णीताम् । आर्णाः । आर्णात् । आर्णीम । Poten ऋणीयात् । ऋणीयाताम् । Bene ईर्यात् । ईर्यास्ताम् । Aor आरीत् । आरिष्टाम् । Causa अारयति । Aor. आरयातरिरत् । Desid. अरिरिषति or अरिरीषति or ईर्षिषति । Past Part Pass ईर्णः । Act. ईर्णवान् । Ger ईर्त्वा ।

गॄ २८ शब्दे ।

28. √gṝ to sound, to call out, invoke, proclaim

Pre गृणाति । Per. जगार । Inten जेगिरीयते । yan luk जागर्ति । D जागीर्षति ।

ज्या २९ वयोहानौ ।

'ग्रहिज्या–' (२४१२) ।

29. √jyā to grow old, to decay Thus ज्या+ना+ति=जि+ना+ति (vocalisation by S 2412) Now the following sūtra lengthens the इ which however again becomes short by S 2558.

२५५९ । हलः । ६ । ४ । २ ।

अङ्गावयवाद्धलः परं यत्सम्प्रसारणं तदन्ताङ्गस्य दीर्घः स्यात् । इति दीर्घे कृते । 'प्वादीनां ह्रस्वः' (२५५८) । जिनाति । जिज्यौ । जिज्यतुः ।

2559. The long vowel is substituted for a vocalised half-vowel ऋ, इ and उ at the end of a stem, when it is preceded by a consonant which is a portion of the stem

Thus जि+ना+ति=जी+ना+ति=जि+ना+ति (shortened by S 2558 as it belongs to Pvādi class)

Pre. जिनाति । जिनीतः । जिनन्ति । जिनासि । जिनामि । Per जिज्यौ । जिज्यतुः । जिज्यिथ or जिज्याथ । जिज्यिव । I Fut. ज्याता । II Fut. ज्यास्यति । Impera. जिनातु । जिनीताम् । जिनीहि । जिनानि । जिनाव । Imper अजिनात् । अजिनीताम् । अजिनाः । अजिनाम् । अजिनिव । Poten जिनीयात् । जिनीयाताम् । जिनीयाः । जिनीयाम् । Bene. जीयात् । जीयास्ताम् । Aor. अज्यासीत् । अज्यासिष्टाम् । Causa ज्यापयति । Aor अजिज्यपत् । Desid. जिज्यासति । Inten जेजीयते yañ luk जाज्याति । Past Parti. Pass जीनः । Ger जीत्वा । Nouns —प्रज्यायः । ज्यानिः ।

री ३० गतिरेषणयोः ।

रेषणं वृकशब्दः ।

30 √ri 1 to go 2 to howl The word रेषण means the howling of a wolf

Pre. रिणाति । रिणीतः । रिणासि । रिणामि । Per. रिराय । रिरियतुः । रिरयिथ or रिरेथ । रिरियिव । Impera रिणातु । रिणीहि । रिणानि । Imper अरिणात् । अरिणीताम् । अरिणाः । अरिणाम् । Poten. रिणीयात् । Bene. रीयात् । रीयास्ताम् । Aor. अरैषीत् । अरैष्टाम् । Causa रेपयति । Aor अरीरिपत् । Desid रिरीषति । Inten. रेरीयते ।

ली ३१ श्लेषणे ।

'विभाषा लीयतेः' । (२५०९) इत्येज्विषये आत्वं वा । ललौ-लिलाय । लाता-लेता ।

31 √li to adhere, to melt. The ली is optionally treated as ला under circumstances mentioned in S. 2509 As First Fut. लाता or लेता । Per. ललौ (from ला), or लिलाय ।

Pre. लिनाति । Per. ललौ or लिलाय । लिल्यतुः । ललाथ or लिलेथ or लिलयिथ । लिलियिव । I Fut. लाता or लेता । Impera. लिनातु । Imper. अलिनात् । Poten. लिनीयात् ।

व्ली ३२ वरणे ।

व्लिनाति ।

32. √vli, or √bli, 1. to go 2. to choose. 3. to support.

Pre व्लिनाति । व्लिनीतः । व्लिनासि । व्लिनामि । Per विव्लाय । विव्लियतुः । विव्लेथ or विव्लयिथ । विव्लियिव । I Fut व्लेता । II Fut व्लेष्यति । Impera. व्लिनातु । व्लिनीहि । व्लिनानि । Imper अव्लिनात् । Poten व्लिनीयात् । Bene व्लीयात् । Aor अव्लैषीत् । अव्लैष्टाम् । Causa. व्लेपयति । Aor. अविव्लिपत् । Desid. विव्लीषति । Inten वेव्लीयते । Past Parti Pass व्लीनः । Ger. व्लीत्वा ।

प्ली ३२ क । गतौ ।

वृत् । ल्वादयो वृत्ताः । प्वादयोऽपीत्येके ।

32(a) √pli to go.

It is conjugated like √bli

Pre. प्लिनाति ।

Vrit —End Here end the Luâdi roots According to others Pvâdi also end here

व्री ३३ वरणे ।

33 √vri to select

Pre व्रीणाति । व्रीणीतः । व्रीणासि । व्रीणामि । Per. विव्राय । विव्रियतुः । विव्रेथ । विव्रियिव । I Fut व्रेता । II Fut. व्रेष्यति । Impera व्रीणातु or व्रीणीतात् । व्रीणीहि । व्रीणानि । Imper अव्रीणात् । अव्रीणीताम् । अव्रीणाः । अव्रीणाम् । Poten. व्रीणीयात् । Bene व्रीयात् । Aor अव्रैषीत् । अव्रैष्टाम् । Causa. व्रापयति । Aor अविव्रपत् । According to Swami व्रेपयति । Desid. विव्रीषति । Inten वेव्रीयते yah luk वेव्रेति ।

भ्री ३४ भये ।

'भरे' इत्येके ।

34 √bhrī to fear, to support.

It is conjugated like the last.

Pre भ्रीणाति ।

क्षीष् ३५ हिंसायाम् ।

एषां त्रयाणां ह्रस्वः । केषांचिन्मते तु न ।

35. √kshīsh to injure, kill. The three roots भ्री, भ्री and क्षीष् are shortened. According to the opinion of others they are not. The root क्षीष् has an indicatory ष, and consequently takes the affix अङ्, as क्षीषा ।

Pre. क्षीणाति । Per चिक्षाय । Act क्षीतवान् । Ger. क्षीत्वा । Adjct. क्षीणः ।

ज्ञा ३६ अवबोधने ।

'ज्ञाजनोर्जा' (२५११) । जानाति । दीर्घनिर्देशसामर्थ्यान्न ह्रस्वः ।

36. √jnā to know Thus ज्ञा+श्ना+ति=जा+ना+ति (S. 2511). As the substitute जा is taught with a long आ in the rule S 2511, it is not shortened by the Pvādi rule VII. 3 80 S 2559.

Pre जानाति । जानीतः । जानन्ति । जानासि । जानामि । जानीमः । Per. जज्ञौ । जज्ञतुः । जज्ञिथ or जज्ञाथ । जज्ञिव । I Fut. ज्ञाता । II Fut ज्ञास्यति । Impera जानातु । जानीहि । जानानि । Imper अजानात् । अजानीताम् । अजानाम् । Poten जानीयात् । Bene ज्ञायात् or ज्ञेयात् । ज्ञायास्ताम् or ज्ञेयास्ताम् । Aor अज्ञासीत् । अज्ञासिष्टाम् । Caus ज्ञापयति । Aor. अजिज्ञपत् । Desid जिज्ञासते । Inten जाज्ञायते । yañ luk जाज्ञाति । Past Parti Pass. ज्ञप्तः or ज्ञपितः । Nouns —ज्ञः । प्राज्ञः ।

बन्ध ३७ बन्धने ।

बध्नाति । बबन्धिथ बबन्ध । बन्धा । भन्त्स्यति । बधान । अभान्त्सीत् । [illegible] (१२) इति [illegible] (२२८१) इति [illegible] । [illegible] । [illegible] । अबान्द्धाम् । अभान्त्सुः ।

वावध्यते yan luk वावन्धि । Past Part. Pass बद्धः । Nouns —बधिरः । बन्धुः । बन्धुरः । बन्धः ।

वृङ् ३८ संभक्तौ ।

वृणीते । वव्रे । ववृषे । ववृढ्वे । वरिता–वरीता । अवरिष्ट–अवृत ।

38 √vriñ to divide.

Compare Svâdi वृञ् ।

Pre. वृणीते । वृणाते । वृणीषे । वृणे । वृणीवहे । Per वव्रे । ववृषे । ववृढ्वे । वव्रे । ववृवहे । I Fut. वरिता or वरीता । II Fut वरिष्यते or वरीष्यते । Impera. वृणीताम् । वृणाताम् । वृणीष्व । वृणै । Imper अवृणीत । अवृणाताम् । अवृणीथाः । अवृणि । Poten वृणीत । वृणीयाताम् । Bene वृषीष्ट or वरिषीष्ट । Aor अवरिष्ट or अवरीष्ट or अवृत । अवृढ्वम् । (2) अवरिढ्वम् । (3) अवरीढ्वम् । (4) अवरिढ्वम् । (5) अवरीढ्वम् । Aor अवारि । 2) अवृत । (3) अवरिष्ट । (4) अवरीष्ट । (5) अवारिष्ट । In the dual the five forms of the Active, plus अवारिढ्वम् and अवारिध्वम् । In all seven Causa. वारयति । Aor. अवीवरत् । Desid. वुवूर्षति or विवरिषति or विवरीषति । Inten वेव्रीयते yañ luk वर्वर्त्ति Nouns —वर्या । वार्या । वरेण्यः ।

श्रन्थ ३९ विमोचनप्रतिहर्षयोः ।

इतः परस्मैपदिनः । श्रथ्नाति । श्रन्थिग्रन्थि–' इत्यादिना कित्त्वपक्षे एत्वाभ्यासलोपावप्यत्र वक्तव्यौ इति हरदत्तादयः । श्रेथतुः–श्रेथुः । इदं कित्त्वं पित्तामपीति सुधाकरमते । श्रेथिथ । अस्मिन्नपि पक्षे णलि । शश्राथ । उत्तमे तु शश्राथ–शश्रथेति माधवः । तत्र मूलं मृग्यम् ।

39 √sranth 1 to loosen, liberate 2 to delight repeatedly. From this forward are Parasmaipada roots. According to Haradatta there is एत्व and elision of the reduplicate in the Perfect when the affixes are treated as कित् under the *Rule* mentioned in S 2397 See Padamanjari on I 2 6, where Haradatta says. It must be stated that there is also एत्व and elision of the reduplicate" According to the opinion of Sudhâkara this कित्त्व applies to the पित् terminations of the Perfect also as श्रेथिथ In this view the णल् (3rd S and 1st S) is also कित् । As शश्राथ । In the 1st S Mâdhava has given two forms शश्राथ and शश्रथ । The authority for it is questionable When कित्, the nasal is elided by VI 4 24 S. 415. According to Mâdhava the कित् rule is optional.

Pre श्रथ्नाति । श्रथ्नासि । श्रथ्नीवः । श्रथ्नीमः । Per शश्रन्थ or शश्राथ । श्रेथतुः or शश्रन्थतुः । श्रेथुः । शश्रन्थिथ or श्रेथिथ । श्रेथथुः । श्रेथ । शश्रन्थ or शश्राथ or शश्रथ । श्रेथिव । श्रेथिम । I Fut. श्रन्थिता । II Fut. श्रन्थिष्यति । Impera श्रथ्नातु । श्रथ्नीतात् । श्रथान । (III 1. 83 S 2557) श्रथ्नानि । Imper. अश्रथ्नात् । अश्रथ्नीताम् । अश्रथ्नाः । अश्रथ्नीव । Poten श्रथ्नीयात् । श्रथ्नीयाताम् । Bene श्रथ्यात् । श्रथ्यास्ताम् । Aor. अश्रन्थीत् । अश्रन्थिष्टाम् । अश्रन्थिषुः । Pass श्रथ्नीते । (The न is elided by the vârtika under III. 1 88 S. 2771) Aor अश्रन्थिष्ट । Causa. श्रन्थयति । Aor अशश्रन्थत् । Desid. शिश्रन्थिषति । Inten शाश्रथ्यते yañ luk शाश्रन्थीति or शाश्रन्ति । Ger. श्रन्थित्वा or श्रथित्वा । Nouns —श्रन्थना । श्रथः । हिमश्रथः ।

मन्थ ४० विलोडने ।

40 √manth to churn It governs two objectives The perfect affixes are not कित् here In the Passive, the affixes यङ् and कित् are not elided

Pre. मथ्नाति । Per ममन्थ । ममन्थतुः । Pass. मथ्यते । Aor अमन्थीत् ।

श्रन्थ ४१ क । ग्रन्थ ४१ सदर्भे ।

अर्थभेदात्पुनः पाठः । रूपं प्राग्वत् ।

41(a). √srantha, 41 √grantha to write, compose The √śrantha is repeated here, because of the difference of meaning Its conjugation is the same as already given above (See No 39).

Pre ग्रथ्नाति । Noun —ग्रन्थि ।

कुन्थ ४२ संश्लेषणे ।

'संक्लेशे' इत्यन्ये । कुथ्नाति । चुकुन्थ । 'कुथ' इति दुर्गः । चुकोथ ।

42 √kuntha to cling to to suffer pain According to Durga, the root is kutha, the Perfect is चुकोथ । This root is found in the BhvAdi and DivAdi.

Pre कुथ्नाति । Per. चुकुन्थ or चुकोथ ।

मृद ४३ क्षोदे ।

46. √kusha to tear, extract, pull or draw out

The इट् augment is optional, if the root is preceded by निर् by the following sûtra

२५६० । निरः कुषः । ७ । २ । ४६ ।

निरः परात्कुषो वलादेरार्धधातुकस्य इड्वा स्यात् । निष्कोषिता-निष्कोष्टा । निरकोषीत्-निरकुक्षत् ।

2560. A valâdi-ârdhadhâtuka affix gets optionally the augment इट्, after कुष् when it is preceded by निर् ।

As निष्कोष्टा or निष्कोषिता, निष्कोष्टुम् or निष्कोषितुम् निष्कोक्ष्यति or निष्कोषिष्यति । But only कोषिता, कोषितुं, कोषिष्यति without निर् ।

Pre. कुष्णाति । कुष्णासि । कुष्णामि । कुष्णीमः । Per. चुकोष । चुकुषतुः । चुकोषिथ । चुकुषिम । Impera कुष्णातु । कुषाण । Imper अकुष्णात् । Poten. कुष्णीयात् । Bene कुष्यात् । Pass कुष्यति or कुष्यते । Aor अकोषि । Nouns —कुष्टः । कुषितः । कोषितव्यः । कोषः । कोषकः ।

46. √kusha, preceded by निर्

Pre. निष्कुष्णाति । Per निश्चुकोष । I Fut निष्कोषिता or निष्कोष्टा । II Fut. निष्कोषिष्यति or निष्कोक्ष्यति । Aor. निरकोषीत् or निरकुक्षत् । Desid. निश्चुकोषिषति or निश्चुकुक्षति । Past Parti Pass. निष्कुषितम् ।

क्षुभ ४७ संचलने ।

'क्षुभ्नादिषु च' (७९२) । क्षुभ्नाति । क्षुभ्नीतः । क्षोभिता । क्षुभाण ।

47. √kshubha to shake, tremble. The vikarana ना is not changed to णा because of the prohibition under VIII 4. 39 S. 792. This root is conjugated in the Bhvâdi and Divâdi also

Pre. क्षुभ्नाति । क्षुभ्नीतः । Per चुक्षोभ । चुक्षुभतुः । चुक्षोभिथ । चुक्षुभिम । I Fut. क्षोभिता । II Fut क्षोभिष्यति । Impera क्षुभ्नातु । क्षुभाण । क्षुभ्नानि । Imper. अक्षुभ्नात् । Poten क्षुभ्नीयात् । Bene क्षुभ्यात् । Aor. अक्षोभीत् । अक्षोभिष्टाम् । Desid. चुक्षुभिषति ।

णभ ४८ तुभ ४९ हिंसायाम् ।

नभ्नाति । तुभ्नाति । 'नभते' 'तोभते' इति शपि । 'नभ्यति' तुभ्यति' इति श्यनि ।

48 √nabha, 49 √tubha to hurt, injure. These two roots are conjugated in the Bhvâdi and Divâdi also.

Pre नभ्नाति । With प्र, we have प्रणिनभ्नाति or प्रनिनभ्नाति । VIII. 4 18. S 2232. Aor. अनभीत् or अनाभीत् ।

49 √tubha.

Pre तुभ्नाति ।

क्लिशू ५० विबाधने ।

'स्वाद' (९१२) इति इरनिषेधः । क्लिश्नाति । क्लेशिता -क्लेष्टा । अक्लेशीत्-अक्लिक्षत् ।

50. √kliśu to torment, afflict —Thus क्लिश्+ना+ति। Here न is not changed to a nasal homogenous with श namely ञ् because of the prohibition of VIII. 4 44. S. 112.

Pre क्लिश्नाति। क्लिश्नीतः। क्लिश्नासि। क्लिश्नामि। Per चिक्लेश। चिक्लिशतुः। चिक्लिशिथ or चिक्लेष्ठ। चिक्लिशिव or चिक्लिश्व। I Fut क्लेष्टा or क्लेशिता। II Fut. क्लेशिष्यति or क्लेक्ष्यति। Impera क्लिश्नातु। क्लिशान। क्लिश्नानि। Imper. अक्लिश्नात्। Poten क्लिश्नीयात्। Bene क्लिश्यात्। Aor अक्लेशीत् or अक्लिक्षत्। अक्लेशिष्टाम्। Causa क्लेशयति Aor। अचिक्लिशत्। Desid चिक्लेशिषति चिक्लिशिषति or चिक्लिक्षति। Inten चेक्लिश्यते। Past Part. Pass क्लिष्ट or क्लिशितः Ger। क्लिशित्वा or क्लिष्ट्वा।

अश ५१ भोजने।

अश्नाति। आश।

51 √aśa to eat

Pre अश्नाति। अश्नीतः। अश्नासि। अश्नामि। Per आश। आशिथ। आशिव। I Fut अशिता। II Fut अशिष्यति। Impera. अश्नातु। अशान। अश्नानि। Imper आश्नात्। आश्नाः। आश्नाम्। Poten अश्नीयात्। Bene अश्यात्। Aor आशीत्। आशिष्टाम्। Causa आशयति। Aor आशिशत्। Desid अशिशिषति। Inten अशाश्यते। yaṅ luk आशिष्टि। See vārtika under S 2630 Per Part. Parasmai आश्वान्। (III 2 109 S 3098)

उध्रस ५२ उञ्छे।

उकार इत्। ध्रस्नाति। उकारो धात्ववयव इत्येके। उध्रसाञ्चकार।

52 √uddhrasa to throw or toss up 2 to lean The उ is indicatory. Kshiraswāmi says the उ is part of the root Then the Perfect is उध्रसाञ्चकार। Pre उध्रस्नाति। Aor औध्रसीत्।

Pre ध्रस्नाति। *Per.* दध्रास। दध्रसिथ। *I Fut* ध्रसिता। *II Fut* ध्रसिष्यति। Impera ध्रस्नातु। ध्रसान। Imper अध्रस्नात्। Poten ध्रस्नीयात्। Bene ध्रस्यात्। *Aor* अध्रासीत्। *or* अध्रसीत्। *Causa* ध्रासयति। *Aor* अदिध्रसत्। *Desid* दिध्रसिषति। Inten दाध्रस्यते yaṅ luk दाध्रस्ति। Past Part. Pass ध्रस्त। Ger. ध्रसित्वा। or ध्रस्त्वा।

इष ५३ आभीक्ष्ण्ये।

पौनःपुन्यं भृशार्थो वा आभीक्ष्ण्यम्। इष्णाति। 'तीषसह–' (२३४०) इत्यत्र सहिना साहचर्यादकारविकरणस्य तौदादिकस्यैव इषेर्ग्रहणं न तु इष्यतीष्णात्योरित्याहुः। एषिता। वस्तुतस्तु इष्णातेरपि इड्विकल्प उचितः। तथा च वार्तिकम्— "इषेस्तकारे श्यन्प्रत्ययात् प्रतिषेधः" इति।

53 √isha to cause to move quickly, let fly cast 2 to fly off escape, 3 to strike, smite

The word ābhīkshṇyam means continued repetition or intensity See III. 2 81. The continuity refers to the action in general The √isha mentioned in VII 2. 48 S 2340 does not refer to the present root because that root is recited there along with सह and therefore refers to the Tudādi root इष whose vikaraṇa is अ and not to this root or to the √isha of the Divādi class. This is what the Achāryas say Therefore the इट् augment is not optional in the case of the present root Thus the 1st Future is एषिता according to their opinion. But as a matter of fact, the present root also takes optionally इट् because of the following

59a /khava

Before क्वि and क्ति affixes the व is changed to ऊ by the following sûtra

२५६१ । च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ६ । ४ । १९ ।

सतुक्कस्य छस्य वस्य च क्रमात् 'श' ऊठ् एतावादेशौ स्तोऽनुनासिके क्वौ झलादौ च क्ङिति । खौनाति । चखाव । खविता । शानचः परत्वादूठि कृते हलन्तत्वाभावान्न शानच् । खौनीहि ।

2561 For च्छ् (including the augment तुक्) is substituted श and for व is substituted ऊठ् before an affix beginning with a Nasal, as well as before क्वि and jhalâdi कित and ङित affixes (VI 4 15)

Thus खव्+ना+ति=ख+ऊठ्+ना+ति=खौनाति । Pre खौनाति । Per चखाव । I Fut खविता । Impera खौनातु । खौनीहि । The affix शानच required by III 1 83 S 2557 is not added here because when ऊठ substitution takes place the root no longer ends in a consonant Imper अखौनात् । Poten खौनीयात् । Bene खूयात् ।

हेठ ६० च ।

हृत्यम् । हेठ्णाति ।

60 /hedha cha to be born &c.

Pre हेठ्णाति । The ठ is changed to ट् and न to ण

ग्रह ६१ उपादाने ।

स्वरितेत् । ग्रहिज्या (२४१२) । गृह्णाति गृह्णीते ।

61 /graha to seize This root is svaritet The र is vocalised to ऋ by S 2412 Thus we have P गृह्णाति । A गृह्णीते । The augment इट is lengthened by the following sutra

२५६२ । ग्रहोऽलिटि दीर्घः । ७ । २ । ३७ ।

एकाचो ग्रहेर्विहितस्येटो दीर्घः स्यान्न तु लिटि । ग्रहीता । लिटि तु जग्रहिथ । गृह्यात् । ग्रहीषीष्ट । ह्यन्त (२२९९) इति न वृद्धि । अग्रहीष्टाम् अग्रहीट् । अग्रहीषाताम् । अग्रहीषत ।

2562 The augment इट added to the valadi ârdhadhatuka affixes becomes lengthened, except in the Personal endings of the Perfect, after the root ग्रह ॥

As ग्रहीता ग्रहीतुम् ग्रहीतव्यम् ॥ Why not in the Perfect? Observe जगृहिव जगृहिम ॥ The lengthening takes place of the इट् taught in VII 2 35 and does not refer to the चिण्वद् इट् of VI 4 62 as ग्राहिता, ग्राहिष्यते ॥

61 /graha to seize tale

Parasmai Pr गृह्णाति । गृह्णीतः । गृह्णन्ति । गृह्णासि । गृह्णामि । Pre जग्राह । जगृहतुः । जगृहुः । जग्रहिथ । जगृहथुः । जग्राह or जग्रह । जगृहिव । I Fut ग्रहीता (S 2562) II Fut ग्रहीष्यति (S 2562) Impera गृह्णातु । गृहाण । गृह्णानि । Imper अगृह्णात् । अगृह्णीताम् । Poten गृह्णीयात् । गृह्णीयाताम् । गृह्णीयुः । Bene गृह्यात् । गृह्यास्ताम् । Aor अग्रहीत् । अग्रहीष्टाम् । The vridhi is prohibited because the root ends in ह

Thus सत्यापयति 'he speaks truly', विपाशयति 'he unfetters or liberates', रूपयति 'he looks', उपवीणयति 'he sings with the lute', अनुतूलयति 'he makes a brush', उपश्लोकयति 'he praises in verse', अभिषेणयति 'he advances with the army', अनुलोमयति 'he rubs over the hair', त्वचयति 'he feels of the skin', संवर्मयति। 'he puts on the mail armour' वर्णयति '*he* celebrates or colors', अवचूर्णयति he pulverises The roots of the *Churâdi* class belong to the tenth conjugation, a list of which will be given hereafter After the verbs of the *Churâdi* class the affix णिच् is employed without alteration of the sense, as चोरयति। he steals' So also चिन्तयति।

From सत्य upto चूर्ण are enumerated certain prâtipadikas that take णिच्। It was not necessary to have mentioned them separately For they would like every other noun, have taken णिच् to form verbs, under the General Rule given further on namely the ——

Gana Sutra —Diversely the affix णिच् is added to a pratipadika, with the force of the meaning of the root and thereby the word undergoes the same modifications as before इष्ठन्।

This gana sûtra is taught further on, *See root No 366.* *The mention* of these special nouns in this sutra is therefore illustrative only While in the case of the Churâdi roots the force of the affix is that of svârthi—i e, it does not change the meaning of the root

Thus चुर्+णिच्=चोर+णिच (The guna is by S 2189)=चोरि। Now the stem चोरि gets the designation of dhâtu or root by S 2301 Being a dhâtu, it takes शप् vikarana the vikarana of the roots in general and the terminations तिप् &c Thus चोरि+शप्+तिप् (III 1 68 S 2167)=चोरे+अ+ति (VII 3 84 S. 2168)=चोरयति।

The root चोरि like all other roots of this class may be conjugated in the Atmanepada also when the fruit of the action accrues to the agent The following sûtra states that rule

२५६४। णिचश्च। १। ३। ७४।

णिजन्तादात्मनेपदं स्यात्कर्तृगामिनि क्रियाफले। चोरयते। चोरयामास। चोरयिता। चोरयिता। चोरयिषीष्ट। णिश्रि– (२३१२) इति चङ्। 'णौ चङि–' (२३१४) इति ह्रस्वः। द्विर्वचनम्। हलादि शेषः (२१७९)। दीर्घो लघोः २३१८ इत्यभ्यासदीर्घः। अचूचुरत्–अचूचुरत।

2564. After a verb ending in affix ni (णिच्) when the fruit of the action accrues to the agent, the Atmanepada is employed

Thus चोरयते The Perfect is formed periphrastically as चोरयामास। The First Future is चोरयिता। The Paras Ben is चोर्यात्। The Atm. Benedicti is चोरयिषीष्ट।

The aorist of णिजन्त roots is formed by चङ् under III 1 48 S 2312 Thus चोरि+चङ्+त=चोर्+चङ्+त (VI 4 51 S. 2313)=चुर्+चङ्+त (the shortening takes place by VII 4 1 S 2314)=चुर्+चुर्+चङ्+त (VI 1 11.

S 2315)=अ+चुर्+अट्+त (VII 4. 60 S 2179)=अ+चुर्+अट्+त (VII. 4. 94. S 2318)=अचूचुरत्। The Âtmanepada Aorist will be अचूचुरत।

चुर १ स्तेये।

1. √chura to steal. The final अ in चुर is for the sake of utterance only as there is no other necessity of it. The root चुर् &c are inchoate roots. to complete them, णिच् is added. The real root is चोरि। Sometimes, however, चुर &c are considered as independent roots.

Parasmai. Pre. चोरयति। चोरयतः। चोरयन्ति। चोरयसि। चोरयथः। चोरयथ। चोरयामि। चोरयावः। चोरयामः। Per. चोरयाञ्चकार or चोरयाम्बभूव or चोरयामास। I Fut. चोरयिता। II Fut. चोरयिष्यति। Impera. चोरयतु। Imper. अचोरयत्। Poten. चोरयेत्। Bene. चोर्यात्। Aor. अचूचुरत्। Desid. चुचोरयिषति। Nouns —चोरः। चौरः। चोरकः।

Atmane. Pre. चोरयते। चोरयेते। चोरयन्ते। चोरयसे। चोरयेथे। चोरयध्वे। चोरये। चोरयावहे। चोरयामहे। Per. चोरयाञ्चक्रे। I Fut. चोरयिता। II. Fut. चोरयिष्यते। Impera. चोरयताम्। Imper. अचोरयत। Poten. चोरयेत। Bene. चोरयिषीष्ट। Aor. अचूचुरत। Desid. चुचोरयिषते।

चिति २ स्मृत्याम्।

चिन्तयति। अचिचिन्तत्। चिन्त इति पठितव्ये इदित्करणं णिचः पाक्षिकत्वे लिङ्गम्। तेन 'चिन्त्यात्' 'चिन्त्यते' इत्यादौ नलोपो न। चिन्तति। चिन्तेत्। एतच्च ज्ञापकं सामान्यापेक्षमित्येके। 'अत एकहल्-' (२२६०) इत्यत्र वृत्तिकृता 'कणतुः' 'रणतुः' इत्युदाहृतत्वात्। विशेषापेक्षमित्यपरे। अत एव आधृषाद्वा, इत्यस्य न वैयर्थ्यम्।

2. √chiti, to think, consider, ponder over. For the purposes of Churâdi, the root ought to have been read as चिन्त and not चिति with an indicatory इ। The nasal brought in by इदित् differs from the nasal inherent with the root, in one important point, namely the इदित् nasal is never elided, the other is elided before कित् affixes (VI 4 24 S 415). But that contingency can never apply to the Churâdi roots. For these roots invariably take णिच्, and so half roots like चिन्त &c. can never be followed directly by a कित् affix, for णिच् always intervenes. Even when णिच् is elided under certain circumstances, the lopa becomes sthânivat and acts as a buffer. What is then the necessity of this indicatory इ in चिति and why is not the semi root read चिन्त at once?

The very fact of this इदित् shows, by implication, the existence of the following rule "all the so called Churâdi roots, that have an indicatory इ get णिच् *optionally*." Therefore these roots may be conjugated like Bhvâdi roots also. And when thus conjugated the इदित् prevents the elision of the nasal. As चिन्त्यात्, चिन्त्यते &c. Others hold that the इ is an indication that *all* Churâdi roots are optionally णिजन्त, and not merely those roots which have an indicatory इ। The author of the Kâśikâ evidently adopts this view. For in giving counter-examples of rule VI. 4. 120 S. 2260, he writes कणतुः, रणतुः from the Churâdi root रण। If the णिच् were universal,

नत्र would have formed its Perfect periphrastically and never by reduplication. While on the other hand, some hold, that the इ in चिति does not indicate that *all* Churâdi roots are optionally णिजन्त, but that it indicates only a special rule, namely those Churâdi roots which are marked with इ may take णिच् optionally Their authority is the gana sûtra आधृषाद्वा, which is read after the root स्वद् (No 263) It means that all roots from No 264 upto 306 (धृष) take णिच् optionally. If the णिच् was optional for *all* the roots of the Churâdi class, there was no necessity of specialising these few roots from युज upto धृष । In this view, this gana sûtra does not become superfluous as it would be under the former view.

Pre चिन्तयति । चिन्तति । Per चिन्तयामास or चिचिन्त । I Fut चिन्तयिता or चिन्तिता । Poten चिन्तयेत् । चिन्तेत् । Benc चिन्त्यात् । Aor. अचिचिन्तत् । Nouns — चिन्ता ।

यत्रि ३ संकोचे ।

यन्त्रयति । 'यन्त्र इति पठितुं' युक्तम् । यत्तु इदित्करणाद्यन्त्रतीति माधवेनोक्तं तच्चिन्त्यम् । एवं कुद्रितन्त्रिम्रक्षि ।

3 √yatri, to restrain, curb, check The root might well have been read as यन्त्र । Mâdhava on the strength of its being इदित् makes णिच् optional and he conjugates it in the Bhuâdi also As यन्त्रति । It is problematic So also with regards to the roots √kudri, √tatri and √mrakshi

Pre यन्त्रयति । यन्त्रति । Past Parti Pass. यन्त्रितः । Nouns — यन्त्रणा ।

स्फुडि ४ परिहासे ।

स्फुण्डयति । इदित्करणात्स्फुण्डति । 'स्फुटि' इति पाठान्तरम् । स्फुण्टयति ।

4 √sphudi to jest joke laugh at The णिच् is optional, because of इदित् । Another reading is sphuti

Pre स्फुण्डयति । स्फुण्डति । or स्फुण्टयति । स्फुण्टति ।

लक्ष ५ दर्शनाङ्कनयोः ।

5 √laksha, 1. to notice, observe, see 2. to mark denote

Pre. लक्षयति । Nouns — लक्ष्मी । लक्ष्मीवान् । लक्षणा । लक्ष्य । लक्षणम् । लाक्षिक । लाक्षणिक ।

कुद्रि (कुद्र) ६ अनृतभाषणे ।

कुन्द्रयति ।

6 √kudri, to lie Swâmi reads it with an indicatory ऋ as कुद्र । Then we have कोद्रयति । Aor अचुकोद्रत् ।

Pre कुन्द्रयति । कुन्द्रति । Aor. अचुकुन्द्रत् ।

लड ७ उपसेवायाम् ।

लाडयति ।

7. √lad, to fondle, caress The root is found in the Bhuâdi also, with the force vilâsa

Pre. लाडयति ।

मिदि (मिद) ८ स्नेहने ।

मिन्दयति-मिन्दति ।

8. √midi, to love; to be unctuous or greasy. The indicatory इ is to imply that णिच् is optional. The root is found in the Bhuâdi and Divâdi also

Pre मिन्दयति or मिन्दति ।

ओलडि (उलडि) ९ उत्क्षेपणे ।

ओलण्डयति-ओलण्डति । ओकार इत्येके । लण्डयति-लण्डति । उकारादिरयमित्यन्ये । उलण्डयति ।

9 √oladi, to toss up, throw up Some say that ओ is not part of the root, but indicatory Some read it as उलडि beginning with उ u

Pre ओलण्डयति or ओलण्डति । or लण्डयति or लण्डति । or उलण्डयति or उलण्डति । Desid. ओलिलण्डयिषति ।

जल १० अपवारणे ।

'लज' इत्येके ।

10 √jala, to cover, screen. Some read it as लज √laja

Pre जालयति । लाजयति ।

पीड ११ अवगाहने ।

पीडयति ।

11 √pîda, to pain torment In the aorist the shortening of the penultimate required by VII 4 1 S 2314, is optional, in the case of this root, by the following sûtra

२५६५ । भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडामन्यतरस्याम् । ७ । ४ । ३ ।

एषामुपधाया ह्रस्वो वा स्याच्चङ्परे णौ । अपीपिडत्-अपिपीडत् ।

2565. The shortening of the penultimate of the णिच् ending stem, in the चङ् (reduplicated) Aorist, is optional in the following:—bhrâj, bhâs, bhâsh, dîp, jîv, mîl and pîd.

Thus अपीपिडत् or अपिपीडत् ।

Pre. पीडयति । Aor अपीपिडत् or अपिपीडत् । Noun :—पीडा ।

नट १२ अवस्यन्दने ।

अवस्यन्दन नाटयम् ।

12. √nata, to drop or fall. Avasyandana means dancing, or acting. The roots have many meanings, and so it means to hurt also when preceded by उत्, as चौरस्योन्नाटनम् under II. 3. 56 S. 617, where the verb governs the genetive. But that rule does not apply to the aorist, where we have the accusative, as चौरमुन्नीनटत् । See the Bhuâdi नट् No. 332, for the contrary opinion.

Pre. नाटयति । Aor. अनीनटत् ।

श्रथ १३ प्रयत्ने ।
प्रस्थाने इत्येके ।

13 √sratha to make effort Maitreya reads it as प्रस्थाने to go *Many say it means great rejoicing Some read the root श्रथि after this*

Pre श्राथयति ।

बध १४ संयमने ।
बाधयति । बन्ध इति चान्द्रः ।

14 √badha to restrain Chandra reads it as बन्ध । The root is found in the kryâdi also as बध्नाति । The Bhvâdi बन्ध is always सन् ending and so its form is बीभत्सते । That can never be confounded with this root See Bhvâdi No 973

Pre बाधयति ।

पॄ १५ पूरणे ।
पारयति । दीर्घोच्चारणं णिचः पाक्षिकत्वे लिङ्गं तद्धि सेट्कत्वार्थं । एवं पृणाति पिपर्तिभ्यां परिता इत्यादिसिद्धावपि परति परतः इत्यादिसिद्धिः फलम् ।

15 √pri, to fill The long ॠ indicates by implication that the णिच् is optional and that the root is also सेट् । The result is that we have forms like परति and परतः in the present Of course in the First Future also we have the alternative form परिता but then this can be derived either from the पॄ पृणाति or पृ पिपर्ति (See Kryâdi No 19 and Juhotyâdi No 4)

Note —If the णिच् were invariably added then there was no necessity of long ॠ, for short ऋ would also give the form पारयति । The only purpose *that long ॠ serves is that the root becomes सेट् under the Kârikâ* ऊदॄदन्तैः । &c (See S 2258) Thus पॄ+इट्+ता=परिता । But this form can be evolved from other roots also

Pre पारयति or परति । D पारयतः or परतः ।

ऊर्ज १६ बलप्राणनयो ।

16 √ûrja to strengthen to live to breathe

Pre ऊर्जयति । Aor और्जिजत् । D sid ऊर्जिजयिषति । Noun —ऊर्क् ।

पक्ष १७ परिग्रहे ।

17 √paksha to take, seize, to side with

Pre पक्षयति । Aor अपपक्षत् ।

वर्ण १८ चूर्ण १८ क । प्रेरणे ।
'वर्ण वर्णने इत्येके ।

18 √varna to send

Some read √varna varnane, 'to describe' and √chûrna preshane 'to send or incite

Pre वर्णयति ।

18A √chûrna to powder

Pre चूर्णयति ।

प्रथ १९ प्रख्याने ।

प्राथयति । नान्ये मितोऽहेतौ इति वक्ष्यमाण-नियमाद्‌ न मित्‌ ।

19 √pratha to spread abroad proclaim. This root is Bhuâdi also, and read there in the ghatâdi class which is मित्‌। See Bhuâdi No. 802 But the Churâdi pratha is not मित्, because under the gana sûtra नान्ये मितो ऽहेतौ given under VII 3 36 S 2570 further on, no other roots, except the five घट् &c of the Churâdi class in which णिच् is स्वार्थे i e, does not change the meaning of the root, are मित्। Therefore it is not मित्। We have always प्राथयति and never प्रथयति from this root

In the aorist the following sûtra ordains अ in the reduplicate instead of इ of VII 4 79 read with VII 4 93 (S 2317 and 2316).

२५६६ । अत्स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तॄस्पशाम् । ७ । ४ । ९५ ।

एषामभ्यासस्यात्‌ स्याच्चङ्परे णौ । इत्वापवादः । अपप्रथत्‌ ।

2566 Short अ is substituted for the vowel of the reduplicate in the Reduplicated Aorist of the Causative, of the roots smri, dri, tvar, prath, mrad, stri and spas

Note —Thus असस्मरत्, अददरत्, अतत्वरत्, अपप्रथत् अमम्रदत् अतस्तरत्, अपस्पशत्‌ This debars the इ which would have come under VII. 4 93 The *short* अ indicates that it is not to be lengthened by VII 4 94, as अददरत्

This debars the इ of VII 4 79 S 2317 Thus अपप्रथत्।

Pre. प्राथयति । Aor अपप्रथत्।

पृथ २० प्रक्षेपे ।

20 √pritha, to throw cast By the following sûtra, short ऋ is optionally substituted in the reduplicate of the aorist

२५६७ । उर्ऋत्‌ । ७ । ४ । ७ ।

उपधाया ऋवर्णस्य स्थाने ऋत्‌ स्याद्वा चङ्परे णौ । ऋदित्वापवादः । अपीपृथत्‌-अपपर्थत्‌ । पृथ प्रक्षेपे । पार्थयति ।

2567 The short ऋ is optionally substituted for the penultimate ऋ of a Causative or णिच्—ending stem, in the reduplicated Aorist in चङ्।

Note —This debars the इर् (VII 3 101) अर् (VII 3 86) and आर् (VII 2 114) substitutes Thus अचीकृतत् (VII 1 101) or अचिकीर्तत् from कृत (Chur 111) अवर्वर्तत् (VII 3 86), or अवीवृतत्, अममार्जत् (VII 2. 114) or अमीमृजत् Though the इर् अर् and आर् substitutes are antaranga operations they are prohibited by the express text of this sûtra The short ऋ is substituted even for a long ॠ the त of ऋत shows that as in अचीकृतत् (VIII. 2 77) In fact this ऋ substitute does not take place after the operations of इर्, आर् and अर् substitutions have taken effect, but it is a form which suspends the operation of all those rules

Thus अपीपृयत् or अपपर्यत् । Some read this root as पर ।
Pre पार्ययति or पारयति । Aor. अपपर्यत् or अपीपृयत् । अपीपयत् ।

शम्ब (शम्ब) २१ (साम्ब) संबन्धने ।

सम्बयति । अससम्बत् । सम्बच । अससम्बत् । साम्ब इत्येके ।

21. √shamba, to collect, to heap together
Maitreya reads after this—

२१ क । शम्बच । अशशम्बत् ।

The root सम्ब also has the same meaning Some read it as साम्ब ।
Pre. सम्बयति । साम्बयति । Aor असमम्बत् । अससाम्बत् । Noun —साम्बरम् ।

भक्ष २२ अदने ।

22. √bhaksha, to eat.
Pre. भक्षयति ।

कुट्ट २३ छेदनभर्त्सनयोः ।

'पूरणे' इत्येके । कुट्टयति ।

23. √kutta, 1. to cut, divide 2 to blame, censure Some say it means 'fill' also.

Pre कुट्टयति । *Aor.* अचुकुट्टत् । *Nouns* कुट्टाकः । कुट्टाकी । कुट्टनं । कुट्टः । कुट्टिम ।

पुट्ट २४ चुट्ट २४ क । अल्पीभावे ।

24 √putta, 24A √chutta, to become small decrease
Pre. पुट्टयति । Aor. अपुपुट्टत् ।
24A. √chutta
Pre चुट्टयति । Aor. अचुचुट्टत् ।

अट्ट २५ षुट्ट २६ अनादरे ।

अट्टयति । अत्र दोपधः । तृस्वस्यासिद्धत्वात् न न्द्राः-' (२४४६) इति निषेधः । आट्टिटत् ।

25 √Att 26 √shutta to despise, contemn

The root अट्ट has a penultimate द really This द is changed to ट् by VIII 4 41 S. 113 This ट् substitution being considered asiddha the द is not reduplicated by the prohibition of VI 1 3 S 2446 The टि is reduplicated Thus आट्टिटत् । See also Bhuâdi अट्ट No 273
Pre. अट्टयति । Aor आट्टिटत् ।
26 √shutta
Pre. षुट्टयति । Aor असुषुट्टत् ।

लुण्ट २७ स्तेये ।

लुण्टयति । 'लुण्टति' इति 'लुटि स्तेये' इति भौवादिकस्य ।

27. √lunt to steal, rob, loot

But the Bhuâdi लुटि स्तेये (No. 350) gives लुण्टति । What is the necessity of reading the Chur Adi root with ट, when by reading the present root as लुटि we could have obtained the ChurAdi and the Bhuâdi form लुण्टयति and लुण्टति by making the णिच् optional. This is for the sake of the लुट

affix which would have been otherwise debarred by the पाश्च of III. I. 155. S 3185 where घुणट is specifically mention l Under the pr sent arrangement पाश्च of that sûtra applies to the pratipA lokta form घुण्ट of ChurAdi, and *not to the* घुटि *of Bhuâdi. Thus from ChurAdi we have the noun* घुण्टाकः, but from Bhuâdi, we get the noun घुण्टिदः।

Pre घुण्टयति । Aor अजुघुण्टद् । Noun —घुण्टाकः fem घुण्टाकी ।

श्रठ २८ श्वठ २९ भसंस्कारगत्योः । श्वठि इत्येके ।

28. √satha. 29 √svatha 1. to finish 2 to go more

Some read it as श्वठि √svathi

Pre शाठयति । श्वाठयति । श्वण्ठयति । Aor अशीशठत् । अशिश्वठत् । अशश्वण्ठत् ।

तुजि ३० पिजि ३१ हिंसाबलादाननिकेतनेषु ।

तुञ्जयति । पिञ्जयति । इदित्करणात्तुञ्जति । पिञ्जति । 'तुज' 'पिज' इति केचित् । 'लजि' 'लुजि' इत्येके ।

30 √tuji 31 √piji 1 to hurt, kill 2, to be strong or powerful, 3 to give to take, 4 to live, dwell.

Because of the indicatory इ the णिच् *is optional* Some read these as तुज and पिज others as लजि and लुजि । The Bhuâdi तुजि means ' to protect' also (See No 264).

Pre. तुञ्जयति or तुञ्जति । Aor अतुतुञ्जत् ।

31 √piji

Pre. पिञ्जयति or पिञ्जति । Aor अपिपिञ्जत् ।

पिस ३२ गतौ ।

पेसयति । पेसति इति तु पषि गतम् ।

32 √pisa to go The Bhuâdi पिस forms पेसति । (See No 751)

Pre. पेसयति । Aor अपीपिसत् ।

षान्त्व ३३ सामप्रयोगे ।

33 √shântva to pacify appease

Pre सान्त्वयति । Aor अससान्त्वत् । D sid सिषान्त्वयिषति ।

श्वल्क ३४ वल्क ३५ परिभाषणे ।

34 √svalka 35 √valka to tell, narrate.

Pre श्वल्कयति । Aor अशश्वल्कत् ।

35 √valka

Pre वल्कयति । Aor अववल्कत् ।

ष्णिह ३६ स्नेहने ।

'स्फिट' इत्येके ।

36 √shniha to make unctuous, to cause to love.

Some read it as स्फिट । It is conjugated in the Divâdi also (See No 91)

Pre. स्नेहयति । Aor. असिष्णिहत् ।

स्मिट ३७ अनादरे ।

अषोपदेशत्वान्न षः । असिस्मिटत् । 'स्मिङ् अनादरे' इत्येके । ङित्त्वस्यावयवेऽचरितार्थत्वादित्यवयवं कृत्स्नमात्मनेपदम् । स्माययते ।

37 √-smita to slight scorn, despise

As it is not taught with ष there is no change of स into ष, as असिस्मिटत् । Some read it as स्मिङ् 'to slight' As the indicatory ङ् can have no meaning in a part of a root, it must therefore be taken to indicate that the स्मिङ् root is âtmanepadî As स्माययते । This is on the maxim अवयवे कृत लिङ्गम् &c.

Pre स्मेटयति । स्माययते । Aor असिस्मिटत् । असिस्मियत् ।

श्लिष ३८ श्लेषणे ।

38. √slisha to unite, join, connect.

The श्लेषति 'to burn' is Bhuâdi, and श्लिष्यति to embrace is Divâdi.

Pre श्लेषयति । Aor अशिश्लिषत् ।

पथि ३९ गतौ ।

पन्थयति-पन्थति ।

39 √pathi to go. The पथति is Bhuâdi. The indicatory इ makes it Bhuâdi पन्थति also

Pre. पन्थयति or पन्थति । Aor अपपन्थत् or अपन्थीत् ।

पिच्छ ४० कुट्टने ।

40 √pichha to cut, divide.

Pre. पिच्छयति । Aor. अपिपिच्छत् ।

छदि ४१ संवरणे ।

छन्दयति-छन्दति ।

41. √chhadi to cover.

Pre छन्दयति or छन्दति । Aor अचच्छन्दत् ।

श्रण ४२ दाने ।

प्रायेणायं विपूर्वः । विश्राणयति ।

42. √srana to give, bestow It is generally preceded by the preposition वि. This root is read in the ghaṭâdi list also The causative is therefore श्रणयति ।

Pre विश्राणयति । Aor अशिश्रणत् ।

तड ४३ आघाते ।

ताडयति ।

43 √tada to beat strike

Pre. ताडयति । Aor अतीतडत् ।

खड ४४ खडि ४४ क । कडि ४५ क । भेदने ।

खाडयति । खण्डयति । कण्डयति ।

44. √khada 44A. √khadi, 44B √kadi, to cut, divide.

Pre. खाडयति। खण्डयति or खण्डति। कण्डयति or कण्डति। Aor. अचीखडत्। अखण्डीत् or अचखण्डत्। अचकण्डत् or अकण्डीत्।

कुडि ४५ रक्षणे।

45 √kadi, to protect.

Pre. कुण्डयति or कुण्डति।

गुडि ४६ वेष्टने।

'रक्षणे' इत्येके। 'कुठि' इत्यन्ये। अवकुण्ठयति-अवकुण्ठति। 'गुठि' इत्यपरे।

46 √gudi to surround, envelop, cover. Some say it means to protect, some read the root as कुठि। others as गुठि।

Pre गुण्डयति or गुण्डति। अव कुण्ठयति or अव कुण्ठति।

खुडि ४७ खण्डने।

47 √khudi to break in pieces, to divide.

Pre. खुण्डयति or खुण्डति।

वटि ४८ विभाजने।

'वडि' इत्येके।

48 √vati to divide. Some read it as √vadi.

Pre वण्टयति। वण्डयति। or वण्डति।

मडि ४९ भूषायां हर्षे च।

49. √madi 1 to adorn, 2 to rejoice The मण्डते is Bhuâdi. There is a Bhuâdi root मडि भूषायाम् (No. 344). So the च in मडि of the present root is not to indicate that the णिच् is optional. Therefore we cannot have the form मण्डति meaning 'he rejoices.'

Pre. मण्डयति।

भडि ५० कल्याणे।

50. √bhadi to make fortunate. See Bhuâdi √bhadi No 292.

Pre भण्डयति or भण्डति।

छर्द ५१ वमने।

51. √chharda to vomit

Pre. छर्दयति। Aor. अचच्छर्दत्।

पुस्त ५२ बुस्त ५२ क। आदरानादरयोः।

52 √pusta. 52A √busta, to regard, to disrespect, contemn.

Pre. पुस्तयति। बुस्तयति। Noun.—पुस्तकम्। बुस्तम्।

चुद ५३ संचोदने।

53 √chuda, to send, direct · to ask. When it means to ask, it takes two accusatives as देवदत्तमर्थं चोदयति।

Pre चोदयति। Nouns:—चूडा। चूडाला।

नक्क ५४ धक्क ५५ नाशने।

णोपदेशेष्वस्य पर्युदस्तोऽयम्। ननक्कयति।

54. √nakka. 55. √dhakka to destroy completely. The root begins with the dental न and is specially mentioned in the list of seven roots which do not change their न to ण See VI 1. 65. S. 2286.

Pre. नक्कयति । प्रणक्कयति ।

55 √dhakka, to destroy

Pre. धक्कयति ।

चक्क ५६ चुक्क ५६ क । व्यथने ।

56. √chakka. 56A √chukka, to suffer, to inflict pain Some texts read it as चिक्क √chikka.

Pre चक्कयति । चुक्कयति ।

क्षल ५७ शौचकर्मणि ।

57. √kshala to wash, purify, cleanse.

Pre क्षालयति । Aor अचिक्षलत् ।

तल ५८ प्रतिष्ठायाम् ।

58 √tala, to establish.

Pre. तालयति । Aor. अतीतलत् । Nouns —ताल । तल ।

तुल ५९ उन्माने ।

तोलयति । अतूतुलत् । कथं 'तुलयति तुलना' इत्यादि । '-अतुलोपमाभ्याम्-' (६३०) इति निपातनादकारान्तस्य तुलाशब्दस्य सिद्धौ ततो णिच् ।

59 √tula to weigh, measure If the proper form is तोलयति how do you explain the form तुलयति in the sentence तुलयति तुलना &c The form तुलयति is derived from the noun तुला with णिच् under the gana sûtra already mentioned before and to be taught hereafter (see root √कत्र sûtra 2573) The word तुला is formed by अङ् under the nipâtana of II. 3 72 S 630 where Pânini himself uses the word तुला । Thus तुला + णिच् (gana sûtra) = तुलयति। But the aorist is अतुतुलत् । *There is no lengthening of the reduplicate as a vowel has been elided*

Pre. तोलयति । Aor अतूतुलत् । Nouns —तुला । तुल्यम् ।

दुल ६० उत्क्षेपे ।

60 √dula, to swing

Pre दोलयति । Aor अदूदुलत् । Nouns —दोला । दुलि । ।

पुल ६१ महत्वे ।

61. √pula, to be great, to be lofty, पोलति is Bhuâdi.

Pre पोलयति ।

चुल ६२ समुच्छ्राये ।

62. √chula, to raise, elevate.

Pre. चोलयति । Noun —चोल । ।

मूल ६३ रोहणे ।

63. √mûla to plant, to grow, sprout

Pre मूलयति ।

कल ६४ पिल ६५ क्षेपे ।

64. √kala. 65. √pila to hold, bear, carry. The form कल कलयति is from kathādi कल. The कलते is Bhuādi (No 526).

Pre. कालयति ।

65. √pila or √vila. The Tudādi root form is पिलति ।

Pre. वेलयति or पेलयति । Nouns:—वेला ।

बिल ६६ भेदने ।

66. √bila to split, to divide. The Bhuādi form is बेलति ।

Pre बेलयति ।

तिल ६७ स्नेहने ।

67. √tila, to be unctuous or greasy, to annoint. The Tudādi form is तिलति, and Bhuādi तेलति । Pre. तेलयति ।

चल ६८ भृतौ ।

68. √bala, to live. Not in the Siddhānta. Instead of this we find there बल भृतौ । The Bhuādi is बलति ।

Pre. बालयति ।

पाल ६९ रक्षणे ।

69. √pāla to protect.

Pre पालयति । Aor. अपीपलत् ।

लूष ७० हिंसायाम् ।

70. √lūsha, to hurt, injure.

Pre. लूषयति । Aor. अलूलुषत् ।

शुल्ब ७१ माने ।

शूर्प ७१ क । च ।

71. √śulba 1. to measure 2. to create. Another reading is शूर्प 'śūrpa.'

Pre. शुल्बयति । शूर्पयति । Aor. अशुशुल्बत् । Noun:—शूर्पं ।

चुट ७२ छेदने ।

72. √chuṭa to cut off, divide.

Pre. चोटयति or चुटति in Tudādi.

मुट ७३ संचूर्णने ।

73. √muṭa to crush, break, powder.

Pre. मोटयति or मोटति in the Bhuādi with the sense of 'to rub' or मुटति in Tudādi No. 98.

पडि ७३ क । पसि ७४ नाशने ।

पण्डयति-पण्डति । पंसयति-पंसति ।

73A. √paḍi. 74. √pasi to destroy. The Bhuādi form is पण्डते (No. 30).

Pre. पण्डयति or पण्डति । पंसयति or पंसति । Noun:—पांसु ।

वज ७५ मार्गसंस्कारगत्योः ।

75. √vaja 1, to trim, prepare, 2. to go, move. Another reading is व्रज 'to go.' Swami reads it व्रज, मार्ग as two roots: namely vraj one, and mârga another root. In another text we find वज् व्रज् two roots (See also Bhûâdi Nos 271 and 272)

Pre वाजयति । व्राजयति । मार्गयति ।

शुल्क ७६ अतिस्पर्शने ।

76 √śulka to gain, to pay, give: to touch.

Pre शुल्कयति ।

चपि ७७ गत्याम् ।

चम्पयति-चम्पति

77. √chapi, to go, move.

Pre. चम्पयति or चम्पति ।

क्षपि ७८ क्षान्त्याम् ।

क्षम्पयति-क्षम्पति ।

78 √kshapi to endure.

Pre क्षम्पयति or क्षम्पति ।

क्षजि ७९ कृच्छ्रजीवने ।

79 √kshaji, to live in distress or pain.

Pre. क्षञ्जयति or क्षञ्जति । Another form is with छ chh.

श्वर्त ८० गत्याम् ।

श्वभ्र ८० क च ।

80. √śvarta, 80A √svabhra, to go, move.

Pre. श्वर्तयति । श्वभ्रयति ।

ज्ञप ८१ मिच्च ।

अयं ज्ञाने ज्ञापने च वर्तते ।

81. √jñapa, 1. to know 2 to inform This root is मित् and it means to know and make others to know Being a मित् root the following sûtra (S 2568) applies

२५६८ । मितां ह्रस्वः । ६ । ४ । ९२ ।

मितामुपधाया ह्रस्वः स्याण्णौ परे । ज्ञपयति ।

2568. The roots having an indicatory म, retain their penultimate short vowel before the affix णि The penultimate of मित् roots is shortened

The मित् roots are घटादि a subdivision of Bhwâdi (800 to 873), and all other roots that end in अम् as जम् and तम् of the Divâdi class Thus घटयति व्यथयति, जनयति रजयति, शमयति ज्ञपयति ॥ Some read the anuvritti of the word 'optionally' from the last sûtra into this. This will then be a limited option only (vyavasthita-vibhâshâ) The forms उत्कामयति and संक्रामयति are thus explained.

Pre. ज्ञपयति Desid. जिज्ञपयिषति । ज्ञीप्सति । Past Parti. Pass. ज्ञप्तः or ज्ञपितः ।

यम ८२ च परिवेषणे ।

चान्मित् । परिवेषणमिह वेष्टनम् । न तु भोजनं नापि वेष्टना । यमयति चन्द्रम् । परिवेष्टयतीत्यर्थः ।

82. √yama cha. By force of च, this root is also a मित् । The word pariveshaṇa here means 'to move round' and not 'to feed'; or 'surround.' As यमयति चन्द्रम् "He moves round the moon." Pre. यमयति ।

क्षप ८३ । (चह) ८३ क । परिकल्कने ।

चहयति । अचीचहत् । कथादौ वक्ष्यमाणस्य तु अदन्तत्वेनाग्लोपित्वाद्दीर्घसन्वद्भावौ न । अचचहत् । 'चप' इत्येके । चपयति ।

83. √kshapa to miss, to deceive. Not in the Siddhanta.

83A. √chaha, to deceive. *This root is read in the kathâdi list also,* as will be taught further on. The result is that as it ends with अ, which *is however elided · therefore it becomes* अग्लोपित् *and consequently VII. 4.* 93, S 2316 does not apply and so there is no lengthening under S. 2318 or Sanbadbhava in the aorist. As अचचहत् ।

Maitreya reads the root as √चप and he gives the example चपयति ।

Being मित्, we have the Passive aorist अचहि or अचाहि with चिण् and चाहिंचाहं with णमुल् । Pre चहयति । Aor. अचीचहत् ।

रह ८४ त्यागे ।

इत्येके । अरीरहत् । कथादेस्तु अररहत् ।

84. √raha to quit, leave, abandon This will also be found in the kathâdi, and the aorist there will be अररहत्, while the aorist here is अरीरहत् ।

Pre रहयति । Aor. अरीरहत् ।

बल ८५ प्राणने ।

बलयति ।

85 √bala to strengthen, to live. Pre. बलयति ।

चिञ् ८६ चयने ।

86. √chiñ to collect, gather Thus चि+णिच्+शप्+तिप्=चै+णिच+शप्+तिप् । Now applies the following sûtra.

२५६९ । चिस्फुरोर्णौ । ६ । १ । ५४ ।

आत्वं वा स्यात् ।

2569. There is optionally the substitution of आ in the room of the diphthong of the roots चि and स्फुर when the affix णिच् is added.

Thus चै+णिच्+शप्+तिप्=चा+णिच्+शप्+तिप् ।

Now applies the following sûtra by which a पु is inserted.

✓ २५७० । अर्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ । ७ । ३ । ३६ ।

चपयति-चययति । चित्करणसामर्थ्यादिदम् णिज्विकल्पः । चयते । प्रणिचपयति-प्रणिचययति । 'नान्ये मितोऽहेतौ' । अहेतौ स्वार्थे णिचि ज्ञपादिभ्योऽन्ये मितो न स्युः । तेन शमादीनामन्तस्य मुख्यं मित्त्वं न ।

2570. The augment पुक् (प्) is added to the roots ऋ, ह्री, व्ली, री, क्नूय्, क्ष्माय्, and to a root ending in long आ, when the affix णि follows.

Thus चा+प्+णि+अ+ति=च+प्+णि+अ+ति S 2568. Because the root is मित्)=चपयति । When there is no आत्त्व of S. 2569, we have चययति ।

The root चि has an indicatory ञ् which shows that णिच् is optional Therefore without णिच् we have चयति or चयते ।

So also प्रणिचपयति or प्रणिचययति ।

नान्ये मितोऽहेतौ ।

Gana sutra—Except these (jñap, yama, chaha, chapa, raha, bala and chi) no other roots of this churâdi class are मित् ।

The word अहेतौ means 'without the causative force'—the class where णिच् is added as svârtha, i.e, the Churadi class Therefore the roots शम् &c., though ending in अम् will not be मित् under the gana sûtra जनीजृष (See S. 2353) See S. 2352 also Pre. चपयति or चययति or चयति ।

घट्ट ८७ चलने ।

87 ✓ghatta to shake, stir about Pre घट्टयति । The Bhuâdi form is घट्टते ।

मुस्त ८८ संघाते ।

88. ✓musta to heap up, gather, accumulate. Mâdhavîya reads here बस्तयति ।

खट्ट ८९ संवरणे ।

89. ✓khatta to cover, screen Pre खट्टयति ।

षट्ट ९० स्फिट्ट ९१ चुबि ९२ हिंसायाम् ।

90. ✓shatta 91. ✓sphitta. 92. ✓chubi to injure, kill.

Pre. षट्टयति ।

91. ✓sphitta. Pre. स्फिट्टयति ।

92. ✓chubi.

Pre. चुम्बयति (or चुम्बति Bhuadi 'to kiss.')

पुस, व्युष ९३ पुल ९४ संघाते ।

'पूर्ण' इत्येके । 'पुण' इत्यन्ये ।

93 ✓pusa. 94. ✓pûla to collect Some read पूर्ण ✓purna Others read पुण ✓puna. Some read ✓vyus for ✓pus.

94 ✓pûla Pre पूलयति ।

पुंस ९५ अभिवर्धने ।

95. √pumsa 'to crush, grind; to trouble. Pre. पुंसयति ।

व्यप (व्यय) क्षेपे ९६ टकि ९७ बन्धने ।

टङ्कयति-टङ्कति ।

96. √vyapa, to throw. This root is not in the Siddhânta.

97. √ṭaki to bind, tie, fasten.

Pre. टङ्कयति or टङ्कति । Nouns:—टङ्कः । वितङ्कः ।

धूस ९८ कान्तिकरणे ।

धूसयति । दन्त्यान्तः । 'मूर्धन्यान्तः' इत्येके । 'तालव्यान्तः' इत्यपरे ।

98. √dhûsa, to adorn, decorate. The sibilant is dental (स). Some say it is cerebral (ष) Others say it is palatal (श).

Pre. धूसयति । Noun :— धूसरः ।

कीट ९९ वर्णे ।

99 √kîṭa 1. to tinge or color, 2. to bind. Pre. कीटयति ।

चूर्ण १०० संकोचने ।

100 √chûrṇa, to contract, to close, shrink. The repetition of √churna is for the sake of different meaning.

Pre. चूर्णयति ।

पूज १०१ पूजायाम् ।

101. √pûja, to worship. Pre. पूजयति । Noun :—पूजा ।

अर्क १०२ स्तवने ।

'तपने' इत्येके ।

102. √arka, 1. to heat, warm. 2. to praise. Some read तपने instead of स्तवने । तपन means 'heating.' Pre. अर्कयति ।

शुठ १०३ आलस्ये ।

103. √śuṭha, to be idle or lazy.

Pre. शोठयति । The Bhuâdi form is शोठति (No. 364).

शुठि १०४ शोषणे ।

शुण्ठयति-शुण्ठति ।

104. √śuṭhi to be dry.

Pre शुण्ठयति or शुण्ठति । The root शुण्ठ is read in the Bhuâdi also. (No. 365). This root would have given the form शुण्ठति । The Bhuâdi शुण्ठ is rather superfluous.

जुड १०५ प्रेरणे ।

105. √juḍa, to send.

Pre. जोडयति । The form जुडति is Tudâdi (No. 85).

गज १०६ मार्ज १०७ शब्दार्थौ ।

गाजयति । मार्जयति ।

106. √gaja. 107. √mârja to sound, roar.

Pre. गाजयति or गाजयते । The Bhuâdi forms are गज्जति, गर्जति and मुञ्जति । (Nos 265, 266 and 267)

मर्च १०७ क । च ।

मर्चयति ।

107 √mârja. 107(*a*) √marcha to sound.

Pre. मार्जयति । मार्चयति । Bhuâdi मर्चति ।

घृ १०८ प्रस्रवणे ।

'स्रावणे' इत्येके ।

108 √ghṛi to sprinkle over, wet, moisten. Some read स्रावणे instead of प्रस्रवणे ।

Pre. घारयति । The Bhuâdi is घरति । The juhotyadi is जिघर्ति । (See No I. 985 and No III. 14).

पचि १०९ विस्तारवचने ।

पञ्चयति । 'पञ्चते' । इति व्यक्तार्थस्य पचि गतम् ।

109 √pachi, to explain fully, dilate upon, amplify

Pre पञ्चयति or पञ्चति । In the Bhuâdi पञ्चते has been taught (No 187).

तिज ११० निशाने ।

तेजयति ।

110 √tija, to sharpen Pre तेजयति । The Bhuâdi form is तेजति ।

कॄत १११ संशब्दने ।

111 √krîta 1 to mention utter 2 to name, call Thus कॄत+णिच्+शप्+ति । Now applies the following sûtra by which the ॠ is changed to इ र् ।

✓२५७१ । उपधायाश्च । ७ । १ । १०१ ।

धातोरुपधाभूतस्य ॠत इत्स्यात् । रपरत्वम् । 'उपधाया च (२२६५) इति दीर्घः । कीर्तयति । 'उॠत् (२५६७) । अचीकृतत्-अचिकीर्तत् ।

2571. इ is also substituted for the penultimate long ॠ of a root and thereby र् is added to इ by I 1 51. S 70.

As कीर्तयति कीर्तयतः, कीर्तयन्ति, from कॄत ॥ The lengthening is by VIII. 2. 78 S 2265

Pre कीर्तयति । *Aor* अचीकृतत् or अचिकीर्तत् (See VII 4 7 S 2567)

वर्ध ११२ छेदनपूरणयोः ।

112 √vardha, 1. to cut, divide, 2 to fill Pre वर्धयति। Aor. अववर्धत् ।

कुबि ११३ आच्छादने ।

कुम्बयति । 'कुभि' इत्येके ।

113. √kubi, to cover. Some read कुभि √kubhi

Pre. कुम्बयति or कुम्बति । कुम्भयति or कुम्भति । Noun :—कुम्बा ।

लुबि ११४ तुबि ११५ अदर्शने ।

'अर्दने' इत्येके ।

114. √lubi, (to torment, harass). 115. √tubi to become invisible to hurt, trouble. Instead of 'adarshane,' another reading is 'ardane'.

Pre. लुम्बयति ।

115. √tubi 'to disappear'. Pre. तुम्बयति ।

ह्लप ११६ व्यक्तायां वाचि ।

'क्लप' इत्येके ।

116. √hlapa to speak, to sound, to creak. Some read it √klapa.

Pre. ह्लापयति । क्लापयति ।

चुटि ११७ छेदने ।

117. √chuṭi to cut, divide Pre. चुण्टयति or चुण्टति ।

मृडि, तुडि ११८ इल ११९ प्रेरणे ।

एलयति । ऐलिलत् ।

118. √mṛidi. √tuḍi 119. √ila to send The √mṛidi is apparently wrong according to Mâdhava and it is not given in the Siddhânta. nor is √tudi.

119. √ila. Pre एलयति । Aor. ऐलिलत् ।

म्रक्ष १२० म्लेच्छने ।

120. √mraksha (1. to smear, annoint 2. to accumulate) 3. to speak indistinctly. Pre. म्रक्षयति ।

म्लेच्छ १२१ अव्यक्तायां वाचि ।

121. √mlechha, to speak confusedly, barbarously.

Pre. म्लेच्छयति । The Bhuâdi form is म्लेच्छति ।

ब्रूस १२२ बर्ह १२३ हिंसायाम् ।

केचिदिह गर्ज गर्द शब्दे । गर्ध अभिकाङ्क्षायाम् इति पठन्ति ।

122. √vrûsa. 123. √varha, to injure, kill. Some read here √garja and √garda 'to make sound', and √gardha 'to desire'.

Pre: ब्रूसयति ।

123. √varha. Pre. बर्हयति ।

गर्ज गर्द १२४ शब्दे ।

124. √garja, √garda to sound. Pre. गर्जयति । गर्दयति ।

गर्ध १२५ अभिकाङ्क्षायाम् इति पठन्ति ।

125. √gardha, to be desirous or greedy. Pre. गर्धयति ।

गुर्द १२६ पूर्वनिकेतने ।

126. √gurda. 127. √purva, to dwell, inhabit. Some do not read

पूर्व as a separate root but make it part of the meaning, as purvanikatane 'former dwelling place'. Pre. पूर्वयति ।

पुर्व (पूर्व) १२७ निकेतने ।

127. √purva Pre. पूर्वयति ।

जसि १२८ रक्षणे ।

'मोक्षणे' इति केचित् । जंसयति-जंसति ।

128. √jasi, to protect, to liberate. Instead of rakshane, Deva reads it mokhshane. Pre. जंसयति or जंसति । The Divâdi form is जस्यति ।

ईड १२९ स्तुतौ ।

129. √ida, to praise.

Pre. ईडयति । The adâdi form is ईट्टे । Aor. ऐडिडत् ।

जसु १३० हिंसायाम् ।

130. √jasu to injure, to kill.

Pre. जासयति । Past Parti. Pass. जस्तः । Ger. जसित्वा or जस्त्वा ।

पिडि १३१ संघाते ।

131 √pidi, to heap or accumulate. Pre. पिण्डयति or पिण्डति ।

रुष १३२ रोषे ।

'रुट' इत्येके ।

132. √rusha, to be angry. Some read it as √ruṭ

Pre रोषयति । The Bhuâdi form is रोषति । The Divâdi is रुष्यति ।

डिप १३३ क्षेपे ।

133. √dipa, to throw, cast. Pre. डेपयति ।

ष्टुप १३४ समुच्छ्राये ।

134 √shtûpa, to heap up, to erect, raise. Pre. स्तूपयति ।

आकुस्मादात्मनेपदिनः । कुस्मनाम्नो वा इति वक्ष्यते

तमभिव्याप्येत्यर्थः । अकर्तृगामि फलार्थमिदम् ॥

Sub-section II. upto the √kusma, are Atmanepadis. The √kusma *will be taught later on. All the roots taught hereafter and including* √kusma are Atmanepadis This is in order to make these roots Atmanepadis when the fruit of the action does not accrue to the agent.

चित १३५ संचेतने ।

चेतयते । अचीचितत् ।

135. √chita, to perceive, to understand.

Pre. चेतयते । The Bhuâdi form is चेतति (See No. 39). Aor. अचीचितत् ।

दशि १३६ दंशने ।

दंशयते । अददंशत् । इदित्वादिपक्षमभावे । दंशति । आकुस्मीयमात्मनेपदं विभूर्षितयो नेत्येके

आत्मनेपदाभावे । मन्त्रोक्ते वक्ष्यमाणत्वर्यादुदादेरेव ग्रहणम् ।

136. √daśi, to bite.

146 √vishka, to injure, to hurt Some read it as हिष्क giving the example of हिष्कयते । Pre विष्कयते ।

निष्क १४७ परिमाणे ।

147 √nishka, to weigh, measure
Pre. निष्कयते । Nouns —निष्कः । नैष्किकम् ।

लल १४८ ईप्सायाम् ।

148 √lala, (to fondle), to desire
Pre लालयते । Aor. अलीललत । Nouns —कुलालः । कौलालिका ।

कूण १४९ सङ्कोचे ।

149. √kûna to contract close Some read the root as कुण but it is not approved, for the √kuna will be taught in the kathâdi class The Tudadi form is कुणति । Pre. कूणयते । Noun —कूणिः ।

तूण १५० पूरणे ।

150 √tûna, to fill, fill up Pre. तूणयते । Nouns —तूणः । तूणीरः ।

भ्रूण १५१ आशाविशङ्कयोः ।

151 √bhrûna, 1. to hope 2 to fear. Pre भ्रूणयते । Noun —भ्रूणः ।

शठ १५२ श्लाघायाम् ।

152 √satha, to praise, to boast Pre शाठयते ।

यक्ष १५३ पूजायाम् ।

153 √yaksha to worship Pre यक्षयते ।

स्यम १५४ वितर्के ।

154 √syama, to consider, reflect Syamate is Bhuâdi form, the meaning differs from the present root Pre स्यामयते ।

गूर १५५ उद्यमने ।

155 √gûra to make an effort or exertion Some read it as गुरी, but this is not an approved reading Pre गूरयते ।

शम १५६ लक्ष १५७ आलोचने ।

'नान्ये मितः—' इति मित्त्वनिषेधः । शामयते ।

156. √sama, 157. √laksha, to see, look at, inspect, display. Though the root शम ends in अम, it is not मित् because of the prohibition, no other roots of the Churâdi class are मित् except the seven viz, ज्ञप &c Therefore we have शामयते but never शमयते । Pre. शामयते । लक्षयते ।

कुत्स १५८ अवक्षेपणे ।

158. √kutsa, to abuse, revile Pre. कुत्सयते ।

त्रुट १५९ छेदने ।
कुट' इत्येके ।

159 √truta, to cut, divide Some read it as कुट. This root is found in the Tudâdi class also, Pre त्रोटयते ।

गल १६० स्रवणे ।

160. √gala, to flow. Pre. गालयते । The Bhuâdi form is गलति ।

भल १६१ आभण्डने ।

161. √bhala, (to see, behold); to expound, explain. Pre. भालयते ।

कूट १६२ आप्रदाने ।

'अवसादने' इत्येके ।

162 √kûṭa, to abstain from giving; to censure. According to some, it means also to be distressed. Some read it as कुट प्रतापने meaning to burn The form will be कोटयते । Pre. कूटयते ।

कुट्ट १६२ क । प्रतापने ।

162A. √kuṭṭa, to burn, कुट्टयते । This is found in the kathâdi also.

वञ्चु १६३ प्रलम्भने ।

163. √vanchu, to cheat, deceive, defraud. According to Haradatta, the root has an indicatory long ऊ. The root is Parasmaipadi in certain senses.

Pre. वञ्चयते । वञ्चति । (Because the इट् is optional before क्त्वा by the force of the indicatory ऊ, therefore the णिच् is optional. The reasoning is the same as in the case of the इदित् roots of this class.) Inten. वनीवच्यते (VII. 4. 84. S. 2642). Past Parti. Pass वक्तम् । Ger. वञ्चित्वा or वचित्वा (I. 2. 24. S 3325) or वक्त्वा ।

वृष १६४ शक्तिबन्धने ।

शक्तिबन्धनं प्रजननसामर्थ्यं शक्तिसंबन्धश्च । वर्षयते ।

164 √vrisha, to be powerful or eminent 2 To have the power of production. The words शक्तिबन्धने mean both 'the power of procreation,' and 'to be powerful.' The forms वर्षति and वर्षते are Bhuâdi from different roots Pre. वर्षयते ।

मद १६५ तृप्तियोगे ।

मादयते ।

165. √mada, to please, gratify Pre. मादयते ।

दिवु १६६ परिकूजने ।

166. √divu, to suffer pain, lament, moan. Pre. देवयते । Noun:— परिदेवकः ।

गृ १६७ विज्ञाने ।

गारयते ।

167. √gri, to make known, relate, teach. The form गिरति is Tudâdi from √gri (No. 117); गृणाति (kryâdi 28) गरति (Bhuâdi No. 984). Pre. गारयते ।

विद् १६८ चेतनाख्याननिवासेषु ।

वेदयते ।

सत्तायां विद्यते ज्ञाने वेत्ति विन्ते विचारणे ।

विन्दते विन्दति प्राप्तौ श्यन्लुक्श्नम्शेष्विदं क्रमात् ॥

168 √vida, 1 to feel, experience, 2. to tell, declare 3 to dwell This root is found in other classes also In the sense of 'to be' we have विद्यते 'It is'. (This is Divâdi) In the sense of 'to know,' we have वेत्ति 'He knows'. (This is Adâdi) In the sense of 'to reason,' or 'reflect' we have विन्ते 'He reflects'. (This is Suâdi). In the sense of 'to obtain or gain,' we have विन्दति or विन्दते 'He acquires' (This is Tudâdi) All these meanings are summarised in the verse given above.

Pre वेदयते ।

मान १६९ स्तम्भे ।

मानयते ।

169. √mâna, to be proud. While मन्यते 'he knows', and मनुते 'he understands' are other forms. Pre मानयते ।

यु १७० जुगुप्सायाम् ।

यावयते ।

170. √yu, to censure While युनाति or युनीते 'He binds and यौति 'He mixes' are other forms Pre यावयते ।

कुस्म १७१ नाम्नो वा ।

'कुस्म' इति धातुः कुत्सितस्मयने वर्तते । कुस्मयते । अचुकुस्मत् । अथ वा कुस्म' इति प्रातिपदिकम् । ततो धात्वर्थे णिच् । इत्याकुस्मीयाः ।

171 √kusma, 1. to smile improperly, 2 to guess percieve imagine

Gana sutra —The affix णिच् comes after kusma, whether it be a root or a Name (*i e*, a Prâtipadika)

The word kusma is either a root meaning to smile improperly As कुस्मयते, Aor अचुकुस्मत or the word kusma is a noun and to it is added णिच् to make a derivative verb *Quere* From what root is this noun derived, if there is no distinct root like kusma.

Note —कु is not to be considered as a prefix. कुस्म is an invariable compound, if it be a compound of कु+स्मि (smile) The anomalies in the other view are (1) कुस्मयते and not कुस्माययते (2) we could not get कुस्मयांचक्रे । (3) nor अचुकुस्मत with चङ्, and अट् would come after कु । (4) nor कुस्मनः with युच् but कुस्मितः (5) No इट् in कुस्मयिता (6) The gerund would be with ल्यप् and not with ktvâ

Pre. कुस्मयते । Per. कुस्मयां चक्रे । I Fut कुस्मयिता । Aor अचुकुस्मत । Desid. चुकुस्मयिषते । Ger. कुस्मयित्वा । Nouns —कुस्मनः (and not कुस्मितः), कुस्मकः ।

Here ends the A kusmiya sub division.

180. √ama, to be ill or diseased.

Though ending in अम् the root is not मित् because of the rule that only jñap &c. roots[1] of the Churâdi class are mit The √ama 'to move' is Bhuâdi also. With regard to this root, the मित् hood is prohibited by the rule:—" The roots कम्, चम् and अम् are not मित् in the causative." Therefore both अम् roots are non-mits. See the gaṇa sûtra न कम्यमिचमाम् under the Bhuâdi root √svana No. 861.

Pre. आमयति । आमयतः । Noun :— आमः ।

घट १८१ स्फुट १८२ भेदने ।

विकासे ग्रयपोः 'स्फुटति-स्फोटते' इत्युक्तम् ।

181 √chaṭa. 182. √sphuṭa to pierce, break When meaning to bloom, the root is conjugated in the Tudâdi and Bhuâdi as स्फुटति or स्फोटते ।

घट १८३ संघाते ।

घाटयति ।

183. √ghaṭa, to injure, kill, collect together. Pre घाटयति ।

हन्त्यर्थाश्च १८४ ।

नवगणपठिता अपि हन्त्यर्थाः स्वार्थे णिच लभन्त इत्यर्थः ।

184. *Gaṇa sutra* —The roots denoting 'to kill' take णिच् without change of sense.

Although such roots are read in the oth r nine classes, y t they are all capable of being conjugated in the Churâdi class, by virtue of this rule. This therefore increases the list of Churâdi roots enormously Thus from the Adâdi root हन् we can form not only हन्ति he kills,' but घातयति 'he kills' also.

दिवु १८५ मर्दने ।

उदित्वाद्देवतीत्यपि ।

185. √diva *to vex, torment. Owing to the indicatory* उ, *the* णिच् is optional. We have therefore देवति also Pre. देवयति ।

अर्ज १८६ प्रतियत्ने ।

अयमर्थान्तरेऽपि । द्रव्यमर्जयति ।

186 √arja, to prepare It has other meanings also. As द्रव्यमर्जयति. 'He acquires property.'

घुषिर् १८७ विशब्दने ।

घोषयति । 'घुषिरविशब्दने' (३०६३) इति सूत्रे 'अविशब्दने' इति निषेधाल्लिङ्गादनित्योऽस्य णिच् । घोषति । इरित्वादघुषत् । अघुषत्-अघोषीत् । पक्षान्तरे तु अजूघुषत् ।

187. √ghushir, to sound, to cry or proclaim aloud. Pre. घोषयति । In the sûtra VII. 2 23 S. 3063 we are told that the root घुषिर् does not take the intermediate इ when the meaning is other than that of 'to sound'

('a visabdane') Therefore by the implication of the word अविशब्दने in that sûtra, we infer that the णिच् is not compulsory after this root Therefore we have घोषति also, Owing to the indicatory ऋ, the aorist is optionally formed by अङ्। As अघुषत् or अघोषीत्। The aorist of the Churâdi will be अजूघुषत्।

आङः क्रन्द १८८ सातत्ये ।

भौवादिकः क्रन्दधातुराह्वानादर्थे उक्तः। स एवाङ्पूर्वो णिचं लभते सातत्ये। आक्रन्दयति। अन्ये तु 'आङ्पूर्वो घुषिः क्रन्दसातत्ये' इत्याहुः। आघोषयति।

188 √â kranda "to repeat" In the Bhuâdi class the root, √kranda has been taught in the sense of to call &c, (No. 71) That very root when preceded by the preposition आङ् takes the affix णिच् when the meaning is that of repetition. As आक्रन्दयति.

Others says that the root √ghushir preceded by आङ् has the sense of क्रन्दसातत्ये 'repetition of sound'. As आघोषयति।

लस १८९ शिल्पयोगे ।

189. √lasa, to exercise or practise any art The Bhuâdi लसति has a different meaning Pre लासयति।

तसि १९० भूष १९० क । अलंकरणे ।

अवतंसयति अवतसयति। भूषयति।

190 √tasi, to decorate Pre अवतंसयति or अवतसयति। 190(a) √bhusa to decorate As भूषयति।

मोक्ष १९१ असने ।

191 √moksha, to cast hurl fling. Pre मोक्षयति। As मोक्षयति शरान्।

अर्ह १९२ पूजायाम् ।

192 √arha, to worship Pre अर्हयति।

ज्ञा १९३ नियोगे ।

आज्ञापयति।

193 √jñâ, to order, direct The root is always preceded by आङ्। When meaning to kill, &c, we have ज्ञपयति। Wh n meaning to understand, we have ज्ञपयति or विज्ञापयति। See Ghatâdi list in the Bhuâdi class The kryâdi form is जानाति। Pre. आज्ञापयति।

भज १९४ विश्राणने ।

194. √bhaja to give.

Pre भाजयति। The Bhuâdi is भजति or भजते। The Rudhâdi is भनक्ति।

शृधु १९५ प्रसहने ।

'अशशर्धत्-अशीशृधत्'।

195 √śridhu to insult, to mock, ridicule. The णिच् is optional because of the indicatory उ। Pre शर्धयति। शर्धति। Aor. अशशर्धत् or अशीशृधत् or अशीशृधत्। Ger शर्धित्वा or शृद्ध्वा।

यत १९६ निकारोपस्कारयोः ।

196. √yata, 'to endeavour.' The word 'nikâra' means 'endeavour,' 'direction.' Kshîrasvâmî reads निराकारोपस्कारयोः nirâkâra he explains to mean 'to overpower.' Preceded by निर् it means 'to give back.' As ऋणं निर्यातयेति 'he repays the debt.' Pre. यातयति ।

रक १९७ लग १९७ आस्वादने ।

'रघ' इत्येके । 'रग' इत्यन्ये ।

197. √raka, √laga to taste. Some read √ragha, others √raga instead of √raka. The Ghatâdi form is लगयति but the sense is different.

Pre. राकयति । लागयति । राघयति । रागयति ।

अञ्चु १९८ विशेषणे ।

अञ्चयति । उदित्वमिड्विकल्पार्थम् । अत एव विभाषितो णिच् । अञ्चति । एवं गुधुजसु-प्रभृतीनामपि बोध्यम् ।

198. √anchu to manifest. As अञ्चयति । The indicatory उ makes the augment इट् optional, consequently the णिच् is also optional. Thus अञ्चति । Similar is the case with the roots √śridhu, √jasu, &c, mentioned before.

लिगि १९९ चित्रीकरणे ।

लिङ्गयति–लिङ्गति ।

199 √ligi, to paint.

Pre. लिङ्गयति or लिङ्गति । The Bhuâdi लिङ्गति means 'to go'.

मुद २०० संसर्गे ।

मोदयति सक्तून्घृतेन ।

200. √muda to mix, blend As मोदयति सक्तून् घृतेन 'he mixes the gruel with clarified butter.'

त्रस २०१ धारणे ।

'ग्रहण' इत्येके । 'वारणे' इत्यन्ये ।

201. √trasa, to hold. Some read grahaṇe 'to take', others वारणे 'to obstruct,' instead of 'dhâraṇe'. Pre. त्रासयति ।

उध्रस २०२ उञ्छे ।

उकारो धात्ववयव इत्येके । नेत्यन्ये । ध्रासयति । उध्रासयति ।

202. √udhrasa, (to throw or toss up), to glean. Some say उ is part of the root. Others say it is not The root is kryâdi also.

Pre. ध्रासयति or उध्रासयति ।

मुच २०३ प्रमोचने मोदने च ।

203. √mucha to liberate, to gladden, delight. It is Bhuâdi and Tudâdi also. Pre. मोचयति ।

वस २०४ स्नेहच्छेदापहरणेषु ।

204 √vasa 1. to love, 2 to cut divide, 3 to take

Pre वासयति । Other forms are वस्ते 'he covers' (Adâdi No. 13), वस्यति 'he stops' (Divâdi No. 105), while वास is kathâdi.

चर २०५ संशये ।

205 √chara to doubt Pre चारयति । The Bhuâdi is चरति ।

च्यु २०६ सहने ।

'हसने च' इत्येके । च्यावयति । 'च्युस' इत्येके । च्योसयति ।

206. √chyu to laugh, to suffer pain. Some read it as च्युस √chyus. Pre. च्यावयति or च्योसयति ।

भुवोऽवकल्कने २०७ ।

अवकल्कनं मिश्रीकरणमित्येके । चिन्तनमित्यन्ये । भावयति ।

207 √Bhû The root √bhu takes the affix णिच् when meaning 'to mix' 'to reflect'. The word avakalkana means according to some 'to mix' others say it means 'to think' Pre. भावयति । The Bhuâdi form is भवति ।

कृपेश्च २०८ ।

कल्पयति ।

308 √kripa This root also takes णिच् in the senses mentioned in the last Pre कल्पयति ।

आ स्वदः सकर्मकात् ।

स्वदिमभिव्याप्य सम्भवत् कर्मभ्य एव णिच् ।

Gana sutra —The affix णिच् comes after the following roots upto √svada inclusive when they take an object

Where there is a possibility of governing an objective case there these roots are Churâdi

Some explain this sûtra as 'The *root Svada preceded by* आ takes the affix णिच् when it is Transitive"

ग्रस २०९ ग्रहणे ।

ग्रासयति फलम् ।

209 √grasa to eat, devour. As ग्रासयति फलम् 'he eats the fruit'

पुष २१० धारणे ।

पोषयत्याभरणम् ।

210 √pusha, to put up or wear. As पोषयत्याभरणम् 'She wears ornaments'. Other forms are पोषति (Bhuâdi), पुष्यति (Divâdi) पुष्णाति kryâdi).

दल २११ विदारणे ।

दालयति ।

211. √dala to split, to tear. As दालयति।

पट २१२ पुट २१३ लुट २१४ तुजि २१५ मिजि २१६ पिजि २१७ लुजि २१८ भजि २१९ लघि २२० त्रसि २२१ पिसि २२२ कुसि २२३ दशि २२४ कुशि २२५ घट २२६ घटि २२७ बृहि २२८ बर्ह २२९ बल्ह २३० गुप २३१ धूप २३२ विच्छ २३३ चीव २३४ पुथ २३५ लोकृ २३६ लोचृ २३७ णद २३८ कुप २३९ तर्क २४० वृतु २४१ वृधु २४२ भाषार्थाः।

पाटयति। पोटयति। लोटयति। तुञ्जयति। तुञ्जति। एव परेषाम्। घाटयति। घण्टयति।

212. √pata, 213. √puta, 214. √lata, 215. √tuji 216 √miji, 217 √piji, 218 √luji, 219 bhaji, 220 √laghi, 221 √trasi, 222 √pisi, 223 kusi, 224 √dasi, 225 √kusi, 226 √ghata, 227 √ghati, 228 √brihi, 229 √barha, 230 balha, 231 √gupa, 232 dhûpa, 233 √richchha, 234 √chîva, 235 √putha, 236 √lokri, 237 √lochri, 238 √ṇada, 239 √kupa, 240 tarka, 241 √vritu, 242, √vridhu, to speak, to shine

Thus पाटयति, पोटयति, लोटयति, तुञ्जयति, or तुञ्जति। So also of the rest घटयति, घण्टयति।

In forming the Aorist of लोकृ and लोचृ there is no shortening by the following:—

√२५७२। नाग्लोपिशास्वृदिताम्। ७।४।२।

णिच्यग्लोपिनः शास्तेर्ऋदितां चोपधाया ह्रस्वो न स्याच्चङ्परे णौ। अलुलोकत्। अलुलोचत्। वर्तयति। वर्धयति। ऋदित्वाद्वर्तति। वर्धति।

2572. The shortening of the penultimate of the stem, before the causative affix, in the reduplicate-Aorist, does not take place, when it is a (Denominative) stem, which has lost a simple (end vowel of the Nominal-stem), before the Causative sign and also not, when it is the verb शास्, or a root which has an indicatory ऋ॥

Note.—The word अग्लोपिन् means literally a stem, in which a simple vowel (अक् pratyâhâra) or a portion containing an अक् vowel has been dropped. As the final vowels of Denominative stems are so elided before the Causative sign णि, the sûtra has been translated accordingly Thus अममालत्=मालामाख्यत्; अममालत्=मातरमाख्यत्, अरराजत्=राजानमतिक्रान्तवान्, अलुलोमत्=लोमान्यनुमृष्टवान्॥ Where a simple अक vowel *alone* is elided, as in the case of माला, there the elided आ being sthânivat, would prevent the shortening, the आ of मा not being then considered penultimate. So that अग्लोपिन् could be spared from the sûtra, since the sthânivad-bhâva would prevent shortening. But where an अक् vowel plus a consonant is dropped, as in राजन् and लोमन्, there the sthânivad-bhâva does not apply (I. 1. 57), hence the necessity of employing the term अग्लोपिन् in the sûtra.

Similarly अयथायद् from याथ्, and अवसायद् from वस्, ... from ...
and अलुलोकद् from लोकृ। See III. 1. 21 and 25.

Thus अलुलोकद् and अलुलोचद्। So also वर्हयति। वर्हति। As ... is read above with an indicatory उ, the णिच् is optional and so we have ...।

212 √pata Pre पाटयति। But पटति in kathâdi and ... in Bhuâdi.

213. √puta Pre. पोटयति। But पुटति in kathâdi and पुटति in Tudâdi.

214 √luta Pre. लोटयति। But लोटति (Bhuâdi No. ...) and लुटति (Divâdi No 113). So also लोटते and लुटति।

215. √tuji Pre. तुञ्जयति। तुञ्जति। But तोजति (Bhuâdi).

216 √miji Pre मिञ्जयति। मिञ्जति।

217. √piji Pre. पिञ्जयति। पिञ्जति। But पिङ्क्ते। (Adâdi).

218. √luji Pre लुञ्जयति।

219 √bhaji Pre. भञ्जयति। But भजति। (Bhuâdi) भनक्ति (Rudhâdi), and भाजयति already gone before

220. √laghi. Pre. लङ्घयति। लङ्घति।

221. √trasi Pre त्रंसयति। त्रसति। But त्रस्यति and त्रसति (Divâdi).

222. √pisi Pre पिंसयति। पिंसति। But पेसति ... and पेसति Bhuâdi

223. √kusi. Pre. कुंसयति। कुंसति। Noun कुंसः।

224 √dasi. Pre दंसयति। दंसति। But दसति ... in Bhuâdi

225 √kusi Pre कुंसयति। कुंसति।

226 √ghata. Pre घाटयति। It means 'to ...' also. Its repetition here is because of the difference of meaning. While घटते is ghatâdi

227. √ghati Pre. घण्टयति। घण्टति। Noun घण्टा।

228 √vrihi. Pre. बृंहयति। बृंहति। The Bhuâdi is बृंहति।

229. √varha. Pre. वर्हयति।

230. √valha Pre. वल्हयति।

231. √gupa Pre गोपयति। But गोपायति 'to protect' is Bhuâdi, गुप्यति is Divadi

232 √dhûpa Pre. धूपयति। But धूपति is Tudâdi.

233 √vichchha Pre विच्छयति। But विच्छयति is Tudâdi.

234 √chîva Pre चीवयति।

235. √putha Pre पोथयति। But पुथ्यति 'to injure' is Divâdi, and पुन्थति is Bhuâdi

236. √lokri. Pre. लोकयति। But लोकते 'to see' is Bhuâdi, Aor. अलुलोकद्। S 2572.

237. √lochri Pre. लोचयति। But लोचते 'to see' is Bhuâdi. Aor. अलुलोचद्।

238. √nada Pre. नादयति। But नदति 'to sound' is Bhuâdi.

239. √kupa. Pre. कोपयति। But कुप्यति 'to be angry' is ...

240. √tarka. It means 'to reason' 'to argue', 'to draw inferences,' also. Pre. तर्कयति ।

241. √vritu. Pre. वर्त्तयति । वर्तति because of the indicatory उ । वृत्यते is Divâdi. वर्तते is Bhuâdi.

242. √vridhu. Pre. वर्धयति । वर्धति for the same reason.

रुठ २४३ लजि २४४ अजि २४५ दसि २४६ भृशि २४७ रुशि २४८ शीक २४९ रुसि २४८ क । नट २५० पुटि २५१ जुचि (जिवि) २५२ जि २५२ क । - चि २५२ ख । रघि २५३ लघि २५४ अहि २५५ रहि २५६ महि २५७ च ।

243. √rutha to 257 √mahi cha, to speak. These fifteen roots are given by Kâśyapa and Swâmî.

Pre. रोठयति । But स्तठति 'he steals' is Bhuâdi and रोठते 'he re-acts.'

244. √laji. Pre. लञ्जयति । लञ्जति । compare लजति-लञ्जति 'he parches' in the Bhuâdi No. S. 257, 258) and लाजति-लाञ्जति । (Bhuâdi Nos. 259 & 260) लजते is Tudâdi No, 10. and लञ्जयति 'he manifests' is kathâdi.

245. √aji. Pre. अञ्जयति । अञ्जति । But अनक्ति in Rudhâdi.

246. √dasi. Pre. दंसयति । दंसति ।

247. √bhriśi. Pre. भ्रंशयति or भ्रंशति । But भर्शति (Bhuâdi) and भ्रश्यति (Div. 115.) 'he falls.'

248. √ruśi. Pre. रुंशयति । रुंशति ।

248 (a). रुसि, 249. √śîka.

Pre. रुंसयति । रुंसति । शीकयति । But शीकति-ते 'he sprinkles' is Bhuâdi No. 75.

250. √naṭa. Pre. नाटयति । When meaning to dance, it is also Churâdi as taught in No 12. नटति is Ghaṭâdi.

251. √puṭi. Pre. पुण्टयति । But पोटते 'he changes' is Bhuâdi.

252. √juchi. Pre. जुञ्चयति or जुञ्चति ।

253. √raghi Pre. रङ्घयति or रङ्घति । See also Bhuâdi No. 107, for रङ्घते । 'he moves'.

254. √laghi. Pre. लङ्घयति or लङ्घति ।

255. √ahi.

Pre. अंहयति or अंहति । But अंहते 'he moves' is Bhuâdi No 660.

256. √rahi. Pre. रंहयति or रंहति । But रहयति 'he abandons' is kathâdi.

257. √mahi. Pre. मंहयति or मंहति । But महयति 'he honors' is kathâdi महति is Bhuâdi No. 760 मंहते is No. 665.

लडि २५८ तड २५९ नल २६० च ।

258. √ladi. 259. √tada. 260. √nala cha, to speak.

Pre. लण्डयति or लण्डति । But लाडयति 'to fondle,' and लडति also ओलण्डति । But तण्डति and तण्डते (Bhuâdi Nos. 374 & 293); and तडति is Tudâdi No. 92 नालयति or नलयति । But नलति is Bhuâdi No. 691.

पुरी २६१ आप्यायने ।

ईदित्वं निष्ठायामिड्निषेधाय । अत एव णिज्वा ।

पूरयति-पूरति ।

261. √pûrî, to fulfil, satisfy. The long indicatory ई is for the sake of prohibiting the augment इट् । Therefore the णिच् is optional.

Pre. पूरयति or पूरति । But पूर्यते in the Divâdi No 43.

रुज २६२ हिंसायाम् ।

262 √ruja, to hurt kill

Pre रोजयति । But रुजति 'he breaks' is Tudâdi No 123

ष्वद २६३ आस्वादने।

'स्वाद' इत्येके । असिष्वदत् । दीर्घस्य स्वदोपदेशत्वात् । असिस्वदत् ।

263. √shvada, to taste Some read it as √shvâda. The aorist of ष्वद् is असिष्वदत But of the long स्वाद it is असिस्वदत् । The स is not changed to ष because the root is exhibited as स्वाद and not as ष्वाद ।

Pre स्वादयति । But the Bhuâdi form is स्वादते or स्वदते । Aor. असिष्वदत् ।

आधृषाद्वा ।

इत ऊर्ध्वं विभाषित णिचो धृषधातुमभिव्याप्य ।

Gana Sutra —The roots upto dhrisha inclusive are optionally conjugated in णिच् । (No 306)

युज २६४ पृच २६५ संयमने ।

योजयति-योजति । अयौक्षीत् । पर्चयति-पर्चति । पर्चिता । अपर्चीत् ।

264 √yuja 265 √pricha to join, unite

Pre योजयति । or योजति । I Fut योक्ता । Aor अयौक्षीत् ।

265 √pricha Pre पर्चयति or पर्चति । I Fut पर्चिता । Aor अपर्चीत् ।

अर्च २६६ पूजायाम् ।

266 √archa, to worship Pre अर्चयति or अर्चति ।

षह २६७ मर्षणे ।

साहयति । 'स स्वाय नागः सहति कलभेभ्यः परिभवम्' ।

267. √shaha to cause to bear or suffer

Pre साहयति or सहति or सहते । This ought not to be read here according to the author of the vritti. However the form सहति is valid, as we find it in the following sentence स स्वाय नागः सहति कलभेभ्यः परिभवम् ।

ईर २६८ क्षेपे ।

268 √îra, to cast, (to go) Pre. ईरयति or ईरति । But ईर्ते is *Adâdi*

ली २६९ द्रवीकरणे ।

लाययति-लयति । लेता ।

269 √lî, to melt Pre. लाययति or लयति । But लीयते is Divâdi No 31, and लिनाति is kryâdi No. 31, I Fut लेता ।

वृजी २७० वर्जने ।

वर्जयति-वर्जति ।

270 √vrijî, to shun, avoid. The long ई indicates the absence of the augment इट् in the Nishthâ.

Pre. वर्जयति or वर्जति । But वृक्ते is Adâdi No 19, and वृङ्क्ते and वृणक्ति is Rudhâdi No. 24, I Fut. वर्जिता ।

वृञ् २७१ आवरणे ।

वारयति-वरति-वरते । वरिता-वरीता ।

271. √vriñ, to cover

Pre वारयति or वरति । A वरते । cf वृणोति, वृणुते of Svâdi No 8, and वृणीते of kryâdi No 20, I Fut वरिता or वरीता ।

जॄ २७२ वयोहानौ ।

जारयति-जरति । जरिता-जरीता ।

272. √jri, to grow old Pre जारयति or जरति । I Fut जरिता or जरीता ।

ज्रि २७२ क । च ।

ज्रापयति-ज्रयति । ज्रेता ।

272A √jri cha, to grow old Pre. ज्रापयति or ज्रयति । I Fut. ज्रेता ।

रिच २७३ वियोजनसंपर्चनयोः

रेचयति-रेचति । रेक्ता ।

273 √richa, 1. to separate, 2 to unite Pre रेचयति or रेचति । I Fut रेक्ता ।

शिष २७४ असर्वोपयोगे ।

शेषयति-शेषति । शेष्टा । अशिषत् । अयं विपूर्वोऽतिशये ।

274 √sisha to leave as remainder spare It is generally preceded by the preposition वि meaning to excel Thus विशेषयति or विशेषति ।

Pre. शेषयति or शेषति । I Fut. शेष्टा । Aor अशिषत् ।

तप २७५ दाहे ।

तापयति-तपति । तप्ता ।

275 √tapa to burn Pre तापयति or तपति । I Fut तप्ता ।

तृप २७६ तृप्तौ ।

'सन्दीपने' इत्येके । तर्पयति-तर्पति । तर्पिता ।

276 √tripa, to please Kshirasvâmi says it means सन्दीपने 'to kindle' This root is not Anit The तृप् of the Divâdi class is Anit.

Pre तर्पयति or तर्पति । But तृप्यति is Divâdi No 86, and तृपति is Tudâdi No 26, I Fut तर्पिता ।

छृदी २७७ संदीपने ।

छर्दयति-छर्दति । छर्दिता । छर्दिष्यति । 'सेऽसिचि-' (२५०६) इति विकल्पो न । णाश्चर्यास्य चौरादिकस्यैव ग्रहणात् । 'चप छृप दृप संदीपने' इत्येके । चर्पयति । छर्पयति ।

277. √chhṛidi, to kindle. The root छृद mentioned in sûtra VII. 2. 57, S. 2506 does not refer to the present root, but to the Rudhâdi root, because the other roots read along with it there belong to that class, consequently there is no optional adding of the augment इट्।

Some read here the following three additional roots: √chṛipa as चर्पयति; √chhṛipa as छर्पयति; and √dṛipa, as दर्पयति।

Pre. छर्दयति or छर्दति। But छृन्ते, छृणत्ति is Rudhâdi No. 8, I Fut. छर्दिता। II Fut. छर्दिष्यति। Past Parti. Pass. छृण्णः। Act. छृण्णवान्।

दृभी २७८ भये।

दर्भयति-दर्भति। दर्भिता।

278. √dṛibhî, to fear.

Pre. दर्भयति *or* दर्भति। I Fut. दर्भिता। Past Parti Pass दृब्धः।

दृभ २७९ संदर्भे।

अयं तुदादावीदित्।

279. √dṛibha, to tie, fasten, string together. This root is ईदित् in the Tudâdi class It is conjugated like the last, but *as it has no indicatory* long ई, the nishthâ is सेट्।

Pre. दर्भयति or दर्भति। The Tudâdi form is दृभति। Past Parti. Pass. दर्भितः।

श्रथ २८० मोक्षणे।

'हिंसायाम्' इत्येके।

280 √śratha, to untie, loosen, (to kill). Some say it means 'to hurt' or to injure'. Pre. श्रथयति or श्रथति। See श्राथयति No. 13, for 'he endeavours'; श्रथयति। 'he is weak' in Kathâdi.

मी २८१ गतौ।

माययति-मयति। मेता।

281. √mî, to go, move.

Pre. माययति or मयति। cf. मीनीते, मिनाति of the kryâdi No. 4; मिनोति, मिनुते of the Svâdi No. 4, I Fut मेता। Desid. मिमीषति।

ग्रन्थ २८२ बन्धने।

ग्रन्थयति-ग्रन्थति।

282. √gratha, to fasten, tie. Pre. ग्रन्थयति or ग्रन्थति।

शीक २८३ आमर्षणे।

283. √śîka, to be patient. *Pre.* शीकयति or शीकति। cf. शीकते 'he sprinkles' Bhuâdi No 75. I Fut. शीकिता।

चीक २८४ च।

284. √chîka cha, to endure, bear, suffer.

Pre. चीकयति or चीकति। I Fut. चीकिता।

अर्द २८५ हिंसायाम् ।

स्वरितेत् । अर्दयति-अर्दति-अर्दते ।

285 √arda, to injure, hurt, kill It is Svaritet.

Pre अर्दयति or अर्दति or अर्दते । cf Bhuadi No 56

हिसि २८६ हिंसायाम् ।

हिंसयति-हिंसति । 'हिनस्ति' इति श्नमि गतम् ।

286. √hisi, to hurt, injure, kill. The णिच् would have been optional by the very fact that it has an indicatory इ। Its inclusion in the चुरादि list appears superfluous

Pre. हिंसयति or हिंसति । But हिनस्ति is Rudhadi No. 19

अर्ह २८७ पूजायाम् ।

287. √arha, to worship. Pre. अर्हयति cf. No. 192 or । अर्हति ।

आङः षद २८८ पद्यर्थे ।

आसादयति-आसीदति । 'पाघ्रा-' (२३६०) इति सीदादेशः । आसत्ता । आसात्सीत् ।

288. √âṅah shada, to approach, go to, reach The √shada preceded by the preposition आ is optionally conjugated in the Churâdi class

Pre. आसादयति or आसीदति। The सीद is substituted for सद by VII 3. 78 S 2360 in the Bhuadi See No 907, I Fut आसत्ता । Aor आसात्सीत् ।

शुन्ध २८९ शौचकर्मणि ।

शुन्धिता । अशुन्धीत् । अशुन्धिषाम् ।

289 √sundha, to be purified or cleansed, to cleanse

Pre शुन्धयति or शुन्धति । cf Bhuâdi No 74, which is however intransitive I Fut. शुन्धिता । Aor. अशुन्धीत् । अशुन्धिषाम् ।

छद २९० अपवारणे ।

स्वरितेत् ।

290 √chhada, to cover It is svaritet.

Pre छादयति *or* छदति *or* छदते । *But* छदयति *is ghatâdi*

जुष २९१ परितर्कणे ।

परितर्कणमूहो हिंसा वा । 'परितर्पणे' इत्यन्ये । परितर्पणं परितृप्तिक्रिया । जोषयति-जोषति । प्रीतिसेवनयोर्'रुप्त' इति तुदादौ ।

291. √jusha, to hurt, to be satisfied The word paritarkana means 'to reason' 'to injure' Kshîra Swâmi says the root means 'to be satisfied'. It is conjugated in the Tudâdi also See No. 8

Pre जोषयति or जोषति ।

धूञ् २९२ कम्पने ।

वा विस्तरचिकृत्य । "धूञ्प्रीञोर्नुग्वक्तव्यः" । धूनयति-धवति-धवते । केचित्तु 'धूञ्प्रीञोः-' इति पठित्वा प्रीञातिवाहचर्याद्धुनातेरेव नुकमाहुः । धावयति । अयं स्वादौ क्र्यादौ तुदादौ च । स्वादौ ह्रस्वश्च । तथा च कविरहस्ये—

'धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकं चूतं धुनाति धुवति स्फुटितातिमुक्तम् ।
वायुर्विधूनयति चम्पकपुष्परेणून्यत्कानने धवति चन्दनमञ्जरीश्च ॥'

292. √dhûñ, *to shake, agitate, cause to move.* Under the rules applying to णिच्, we find the following vârtika under sûtra VII. 3. 37. S. 2585, in which the anuvṛitti of णौ "when णि follows," is current from VII 3. 36 S. 2570:—

Vârtika.—It should be stated that the roots dhûñ and prîñ take the augment नुक् when the affix णि follows.

Thus धूनयति or धवति or धवते। Some read this vârtika as धूञ्प्रीञोर्नुग्वक्तव्यः। *and because* धूञ् *is found in the company of* प्रीणाति, they would confine the augment नुक् to the धू of the kryâdi *class and not to the Churâdi* धू. According to them, it is conjugated as धावयति।

This root is Svâdi No. 9; kryâdi No. 17; and Tudâdi No. 105. The ऊ is short in the Svâdi. Thus we find in the above verse of Kavirahasya all the different conjugations of the √dhû.

Pre. धूनयति *or* धावयति *or* धवते।

प्रीञ् २९३ तर्पणे।

प्रीणयति। "धूञ्प्रीञोः–" इति हरदत्तोक्तपाठे तु। प्राययति-प्रयति-प्रयते।

293. √prîñ, to please, satisfy. If we apply the vârtika given under the last root, then we get नुक् augment, and the form will be प्रीणयति। But if we follow the opinion of Haradatta, who reads the vârtika as धूञ्प्रीञोः &c., then there will be no नुक् augment; and the form will be प्राययति।

Pre. प्रीणयति or प्राययति। Without, णिच्, प्रयति or प्रयते।

श्रन्थ २९४ ग्रन्थ २९४ क। संदर्भे।

294. √śrantha, 294A. √grantha, to fasten, tie.

Pre. श्रन्थयति or ग्रन्थयति or श्रन्थति, ग्रन्थति। cf. श्रथ्नाति, ग्रथ्नाति Kryâdi No. 41; श्रन्थते, ग्रन्थते Bhuadi.

आप्लृ २९५ लम्भने।

आपयति-आपति। आपत्। आप्ता। स्वरितेदयमित्येके। आपते।

295. √âplṛi, *to obtain.* Some say this root is svaritet.

Pre आपयति or आपति or आपते। I Fut. आप्ता। Aor. आपत् with अङ् because the root has an indicatory लृ।

तनु २९६ श्रद्धोपकरणयोः।

'उपसर्गाच्च दैर्घ्ये'। तानयति। वितानयति-तनति। वितनति। 'चन श्रद्धोपहननयोः' इत्येके। चानयति-चनति।

296. √tanu, 1. to confide, trust, place confidence in. 2. to help, assist, aid. When preceded by an upasarga it means to extend. Some read at as √chana to trust,' 'to kill.' Pre. तानयति। वितानयति।, तनति। वितनति। चानयति। चनति। cf. चनयति। of the Ghatâdi.

वद २९७ संदेशवचने।

वादयति। स्वरितेत्। वदति-वदते। अनुदात्तेदित्येके। अवदत्। अवदिष्ट। ववदे। वदात्।

297. √vada, to cause to speak or say; to cause to sound, play on a musical instrument. This root is svaritet. Some say it is anudâttet.

Pre. वादयति or वदति । A. वदते । Per. ववाद । A. ववदे । ववदतुः । ववदिथ । Bene. वद्यात् ।

वच २९८ परिभाषणे ।

वाचयति-वचति । वक्ता । अवाचीत् ।

298. √vacha, to speak. Pre वाचयति or वचति । I Fut. वक्ता । Aor. अवाचीत् ।

मान २९९ पूजायाम् ।

मानयति-मानति । मानिता । विचारणे तु भौवादिको नित्यसन्नन्तः । स्तम्भे मानयते । इत्याकुस्मीयाः । मन्यत इति दिवादौ । मनुत इति तनादौ च ।

299. √mâna, to honour, to worship. When it means 'to reflect,' it is Bhuâdi and invariably followed by सन् । When meaning 'to stop,' it is read in the Akusmiya class, and we have मानयते । In the Divâdi we have मन्यते । (No. 67.); in the Tanâdi मनुते (No. 9).

Pre. मानयति or मानति । I Fut मानिता ।

भू ३०० प्राप्तावात्मनेपदी ।

भावयते-भवते । णिच्संनियोगेनैवात्मनेपदमित्येके । भवति ।

300. √bhû, to obtain, gain. It is Atmanepadi. Some say it is Atmanepadi only then when णिच् is joined to it. Otherwise it is Parasmaipadi; as भवति and never भवते ।

Pre. भावयते or भवते । According to others भवति । I Fut, भविता ।

गर्ह ३०१ विनिन्दने ।

301. √garha, to blame, censure, reproach.

Pre. गर्हयति or गर्हति । cf. Bhuâdi गर्हते No. 667.

मार्ग ३०२ अन्वेषणे ।

802. √mârga, to seek. Pre, मार्गयति । But मृगयते is kathâdi. I Fut. मार्गिता । Pre. Parti Atmane मार्गेषः ।

कठि ३०३ शोके ।

उत्पूर्वोऽयमुत्कण्ठायाम् । कण्ठत इत्यात्मनेपदी गतः ।

303. √kaṭhi, to mourn, grieve for. When preceded by उत् it means 'to be anxious'. कण्ठते is Atmanepadi already taught before Pre. कण्ठयति or कण्ठति । But कण्ठते is Bhuâdi No 283, and कठति (Bhûadi NO. 350). I Fut. कण्ठिता ।

मृजू ३०४ शौचालंकारयोः ।

मार्जयति-मार्जति । मार्जिता-मार्ष्टा ।

304. √mṛjû, 1. to wipe or wash off, cleanse. 2. to deck, adorn. The इट् is optional because of the indicatory ऊ ।

Pre. मार्जयति or मार्जति । I Fut. मार्जिता or मार्ष्टा । Past Parti. Pass. मृष्टः ।

मृष ३०५ तितिक्षायाम् ।

स्वरितेत् । मर्षयति-मर्षति-मर्षते । मृष्यति-मृष्यते इति दिवादौ । सेचने मर्षति ।

305 √mrisha to suffer, endure, put up with

Pre मर्षयति or मर्षति । A मर्षते । But मृष्यते or ति is Divâdi No 55, and मर्षति 'he sprinkles is Bhuâdi No 739.

धृष ३०६ प्रसहने ।

धर्षयति-धर्षति । इरित्यायुधीयाः ।

306 √dhrisha, to assail attack, outrage According to Śâkatâyana the root has an indicatory इर । The Nishthâ is therefore धृष्टः । Some read the root धष बन्धने here Pre धर्षयति । I Fut धर्षिता or धृषिता ।

Here end the Yujâdi or Adhrishiya roots

अथादन्ताः ।

Sub section *Kathâdi Roots* —Now all the roots taught hereafter end in a short अ ।

कथ ३०७ वाक्यप्रबन्धे ।

अल्लोपस्य स्थानिवद्भावान्न वृद्धिः । कथयति । अग्लोपित्वान्न दीर्घसन्वद्भावौ । अचकथत् ।

307 √katha to tell, narrate The final अ in कथ is part of the root and not indicatory The result of which is that when this अ is elided, the substitute Zero becomes sthânivat and prevents vriddhi Thus कथ + णिच् + शप् + ति = कथ् + णिच् + शप् + ति (the अ is elided by VI 4 48 S. 2308) This elided अ becomes sthânivat for the purposes of purvaviddhi, under I 1 57 S 50, the substitution of vriddhi for the penultimate by VII 2. 116 S 2282, does not take place for the अ in क is not penultimate Hence we get कथयति and not काथयति ।

Moreover as there is the elision of the vowel अ of the root कथ by VI. 4 48 S 2308 the root is अग्लोपिन् and therefore in the Aorist there is neither the lengthening by VII 4 94 S 2318, nor the San vadbhâva, taught in VII 4 93. S 2316 We have अचकथत् ।

Other uses of making the final अ a portion of the root will be mentioned later on as occasion requires Pre कथयति । Aor अचकथत् ।

वर ३०८ ईप्सायाम् ।

वरयति । वारयतीति गतम् ।

308 √vara to ask for choose

Pre वरयति । While वारयति has been taught before See No 271.

गण ३०९ सङ्ख्याने ।

गणयति ।

309 √gana to count number, enumerate In forming the aorist a long ई is optionally substituted for the अ of ग by the following sûtra

२५७३ । ई च गणः । ७ । ४ । ९७ ।

गणेरभ्यासस्य ईत्स्यात्चङ्परे णौ । चादत् । अजगणत्–अजीगणत् ।

2573. In the Reduplicate Aorist of the णिच् ending roots ई is substituted optionally for the vowel of the reduplicate in गण् ॥

As अजीगणत् or अजगणत् ॥ गण is a root which ends in अ, and this अ being elided by VI. 4. 48 before the affix णि, the rule VII. 4. 93, does not apply to it, because there is an ak-lopa here, so in the other alternative, it has its natural अ ।

Pre. गणयति । Aor. अजीगणत् or अजगणत् । Nouns :—गणिका । गाणिक्यम् ।

शठ ३१० श्वठ ३१० क । सम्यगवभाषणे ।

310. √śatha, 310A. √śvatha, to speak ill of, to speak well or elegantly. Some read असंभाषणे ।

Pre. शठयति । श्वठयति । But शाठयति and श्वाठयति in Gatyâdi, and शाठयते in âkusmiya; and शठति is Bhuâdi No. 321.

पट ३११ वट ३११ क । ग्रन्थे ।

311. √pata, 311A. √vata, to string, or weave

Pre. पटयति । But पाटयति 'he speaks' has been taught before. पटति 'he moves' is Bhuâdi No. 318. So also वटयति । But Bhuâdi is वटति No. 322, and the causative of it is वाटयति 'he causes to surround' वटयति is ghatâdi No 816.

रह ३१२ त्यागे ।

अररहत् ।

312. √raha, to quit, leave, abandon. Pre. रहयति । But रहति Bhuâdi No. 767; and रहति 'he goes' No. 768. Aor. अररहत् ।

स्तन ३१३ गदी ३१४ देवशब्दे ।

स्तनयति । गदयति । अजगदत् ।

313. √stana 314 √gadî, to thunder, roar loudly. The long ई is the sign of the dual case in सन्नपदी ।

Pre. स्तनयति । Aor अतस्तनत् । Desid. तिस्तनयिषति । स is not changed to ष as the root is not षोपदेश । Noun स्तनयित्नु ।

314 √gadî. Pre. गदयति । But गदति Bhuâdi No. 52.

पत ३१५ गतौ वाणिजन्तः ।

णाद्न्त इत्येके । अदन्ते पतयति–पतति । पतांचकार । अपतीत् । द्वितीये पातयति । अपीपतत् ।

Gana Sutra :—Optionally the verb √pata takes णिच् when meaning 'to go'. Some say the option refers not to णिच् but to its being adanta (ending in a short अ) According to the first view we have पतयति or पतति । Per. पतयांचकार । Aor. अपतीत् । According to the second view we have Pre. पातयति । Aor अपीपतत् ।

315 √pata, 'to go'.

Pre पतयति or पतति । I पाततति or पतयति । Per. पतायचकार । The Perfect is periphrastic, as the root contains more than *one* vowel (*i e., pata*) Not so the Bhuâdi √pata No 898 But if वा refers to अदन्त, then the Per. is पतया चकार । Aor. अपतीत् or अपीपतत् । Noun :—पतयालुः ।

पष ३१६ अनुपसर्गात् ।

गतःविरपेय । पषयति ।

316 √pasha, when not preceded by a preposition, means 'to go,' and takes णिच् ।

Pre पषयति । But it is Bhuâdi when preceded by an upasarga, as प्रपषति । The anuvritti of वा is taken here by some According to them the *root is optionally* अदन्त । *Thus we have* पाषयति *also.*

स्वर ३१७ आक्षेपे ।

स्वरयति ।

317 *√svara, to find fault, blame, reprove, censure.*

Pre स्वरयति । But स्वरति 'he makes sound' is Bhuâdi

रच ३१८ प्रतियत्ने ।

रचयति ।

318 √racha, to arrange, prepare, make ready ' Pre रचयति ।

कल ३१९ गतौ सङ्ख्यानेच ।

319 √kala to go, 2 to enumerate, calculate. Pre कलयति । But कालयति 'He throws is No 64, and कलते is Bhuâdi No 526, Noun —कलिः 'the period or unit of astronomical calculation '

चह ३२० परिकल्कने ।

परिकल्कनं दम्भः शाठ्य च ।

320 √chaha, to be proud or haughty The word parikalkana means pride and deceit Pre चहयति । See the section Ghatâdi for this root The Bhuâdi is चहति । No. 765.

मह ३२१ पूजायाम् ।

महयति । महतीति अपि मतम् ।

321. √maha, to honor, worship Pre. महयति । But महति is Bhuâdi No 766

सार ३२२ कृप ३२३ श्रथ ३२४ दौर्बल्ये ।

सारयति । कृपयति । श्रथयति ।

322. √sâra, 323. √kripa 324 √sratha, to be weak, Pre सारयति ।

323 √kripa. Pre. कृपयति But cf. कल्पयति from कृपूसामर्थ्ये (No I 779) and कल्पते from Bhuâdi No 799

324 √sratha

Pre. श्रथयति । But श्राथयति 'He *tries*' is No X' 13, and श्राथयति ' He releases' is No X 282, while श्रथति is âdhrishîya

स्पृह ३२५ ईप्सायाम् ।

325 √spriha, to desire Pre स्पृहयति । Noun —स्पृहयालुः ।

भाम ३२६ क्रोधे ।

अबभामत् ।

326 √bhâma, to be angry

Pre. भामयति । But भामते is Bhuâdi No 468 Aor अबभामत् ।

सूच ३२७ पैशुन्ये ।

सूचयति । अषोपदेशत्वान्न षः । असूसुचत् ।

327. √sûcha, to trace out spy, ascertain

Pre सूचयति । Aor असूसुचत् । The स is not changed to ष, as the root is not षोपदेश । Inten सोसूच्यते । स not changed to ष ।

खेट ३२८ भक्षणे ।

तृतीयान्त इत्येके । खोट इत्यन्ये ।

328 √kheta to eat Some read it as खोट √khota and √kheda Pre खेटयति । खोटयति । The Bhuâdi form is खेटति । Noun —चाखेटना ।

क्षोट ३२९ क्षेपे ।

329 √kshota, to throw Pre क्षोटयति ।

गोम ३३० उपलेपने ।

अजुगोमत् ।

330 √goma to plaster with cowdung Pre गोमयति । Aor अजुगोमत् ।

कुमार ३३१ क्रीडायाम् ।

अचुकुमारत् ।

331 √kumâra to play Pre कुमारयति । Aor अचुकुमारत् ।

शील ३३२ उपधारणे ।

उपधारणमभ्यासः ।

332 √sîla to study practise repeatedly The word upadhârana means 'practice Pre शीलयति । But शीलति he meditates is Bhuâdi No 556 Past Parti. Pass शीलितः ।

साम ३३३ सान्त्वप्रयोगे ।

अससामत् । साम सान्त्वने इत्यसौ तस्य तु असीषमत् ।

333 √sâma to appease conciliate, soothe

Pre सामयति । Aor अससामत् । But असीषमत् from the root साम सान्त्वने which has been taught before Quere No where before has the root साम सान्त्वने been taught in the current texts of the Siddhânta Kaumudi or Dhâtupâtha Mâdhava also refers to साम सान्त्वने here but no where has he given it separately Others say that the root सान्त्व सामप्रयोगे No 33, should be read as two roots (1) सान्त्व (2) साम, and प्रयोगे is their meaning

वेल ३३४ कालोपदेशे ।

वेलयति । 'काल' इति पृथग्धातुरित्येके । कालयति ।

334. √vela, to count the time. Some say काल is a separate root; and not the meaning of वेला । Pre. वेलयति । कालयति । Noun :—वेला ।

पल्यूल ३३५ लवनपवनयोः ।

335. √palyûla, 'to salt,' 'to purify.' The word palyula means 'soap.' As in the Taittariya Samhita नास्य पल्यूलनेन वासः पल्यूलयेयुः । Pre. पल्यूलयति ।

वात ३३६ सुखसेवनयोः ।

'गतिसुखसेवनेषु' इत्येके । वातयति । अववातत् ।

336. √vâta, 1. to go: 2, to make happy; 3. to serve.
Pre. वातयति । Aor. अववातत् ।

गवेष ३३७ मार्गणे ।

अजगवेषत् ।

337. √gavesha, to seek, search, to hurt Pre. गवेषयति । Aor. अजगवेषत् ।

वास ३३८ उपसेवायाम् ।

338. √vâsa, to scent, perfume, incense, fumigate, make fragrant; to steep, infuse; to spice, season Pre वासयति । Compare वस्ते AdAdi No. 13; and वस्यति 'he stops' Divâdi No. 105, Noun :—वासना ।

निवास ३३९ आच्छादने ।

अनिनिवासत् ।

339. √nivâsa, to dress Pre. निवासयति । Aor. अनिनिवासत् ।

भाज ३४० पृथक्कर्मणि ।

340. √bhâja, to divide, distribute Pre. विभाजयति ।

सभाज ३४१ प्रीतिदर्शनयोः ।

'प्रीतिसेवनयोः' इत्यन्ये । सभाजयति ।

341 √sabhâja, 1. to please, 2. to show According to others it means 'to please' and "to serve.' Pre सभाजयति ।

ऊन ३४२ परिहाणे ।

ऊनयति । 'ओः पुयण्ज–' (२५७७) इति सूत्रे 'पयपोः' इति वक्तव्ये वर्णमध्यादकारउकारग्रहो लिङ्गं 'णिचि अच आदेशो न स्याद्द्वित्वे कार्ये' इति । 'यत्र द्वित्वकारणभूतोत्तरखण्डस्यादोऽच् परक्रियायां परनिमित्तके रूपे याचयों लभ्यते तत्रैवायं निषेधः' । ज्ञापकस्य सजातीयापेक्षत्वात् । तेन 'अचिक्कीर्तत्' इति सिद्धम् । प्रकृते तु न शब्दस्य द्वित्वं तत्र ऊनस्तस्योऽल्लोपः । औननत् । भाववानूननत् ।

342 √ûna, to leave deficient or unfinished, to lessen, diminish. Pre. ऊनयति । Aor. अ + ऊनिनत् or औननत् । Noun :—न्यूनः ।

In forming its aorist, the syllable न is reduplicated in order to obtain the desired form औननत् which is done by first reduplicating the न and then

eliding the अ by force of the affix णिच्. Of course this is an unusual procedure, but in following the ordinary procedure the difficulty is this, if in अन्+णि+चङ् we elide the अ of न first and this we must do, because elision taught later should be applied first, then the only syllable that we can reduplicate will be नि, formed by न्+इ of णिच्, and the form would be आनिनत्। Nor can the sûtra द्विर्वचनेऽचि help us (whether we interpret that sûtra to mean that the elided अ is *sthânivat* for the purposes of reduplication or that the elision should not take place when there is reduplication yet to be done), because the affix णिच् does not cause reduplication and therefore द्विर्वचनेऽचि does not apply to it. To get out of this difficulty, we take the help of the *jnâpaka* of VII. 4. 80 S. 2577, i.e., the existence of the following rule :—Though णिच् is not the cause of reduplication, yet the substitution to be caused by it does not take place or is to be considered as *sthânivat* for the purposes of reduplication.

The *jnâpaka* is arrived from the whole sûtra according to some. By VII. 4. 80 S. 2577, the following forms are evolved बिभावयिषति यियावयिषति, जिजावयिषति, from √bhû, √yu and √ju, by changing the उ of the reduplicate into इ. Now, had णिच् been allowed to operate first, there would have been no उ in the reduplicate, but the भू, यु and जु would have been followed by अ, and this अ would have been changed to इ by the ordinary rule of VII. 4. 79 S. 2317. It is only when णिच् is added that there is a possibility of उ, &c. *being followed by* अ, *otherwise not*.

would have made the sûtra ओः पयणोरपरयोः । His not having made it so, is the jñâpaka that णिच् does not produce its effect till the reduplication is not over For had it produced its effect first, then अबीभवत्, अपीपवत्, अरीरवत्, अलीलवत् अजीजवत् (the चङ् aorists of भू, पू, रु, लू and जु and चङ् is treated like सन्), could have been evolved by the ordinary rule of सन्यतः, and there would have been no उ in the reduplicate to operate upon by ओः पु &c. *Therefore the employment of पु instead of प, and of यण् pratyahâra* instead of य is useless hence we say this is ज्ञापकः of the above rule. The operation of the jñâpaka is formed where the sûtra ओः पुयण् &c. does not apply, as in बुभावयिषति उडुडावयिषति Aor औड्डवत् जुहावयिषति Aor अजूहवत्, ऊर्णुनावयिषति Aor. और्णुनवत् पुस्फारयिषति Aor. अपस्फुरत् ।

In the formation of the forms in लिट् or ardhdhatuka where guna is applicable the letter ऐ is changed to आ by the sûtra विभाषालीयतेः

ऊन+णिच्+चङ्+त=ऊन्+णिच्+चङ्+त=ऊनिनि+चङ्+त=ऊनिनत् with अट्= औनिनत् ।

When we elide the अ of ऊन before the णि and चङ्, because the rule of elision is subsequent to that of reduplication, and also because it is antaranga, then we get the stem ऊनि a root which begins with a vowel, and in its reduplication the sûtra अजादेर्द्वितीयस्य (VI 1. 2 S 2176) applies, and so नि is reduplicated, and we get the above form औनिनत् ।

But this is not the desired form the correct form is औननत् । This cannot be obtained without reduplicating न । Nor can you say that by applying the sûtra द्विर्वचनेऽचि (I 1. 59. S. 2243), the elided अ of ऊन will be sthânivat for the purposes of reduplication and that न will be reduplicated and not नि । That sûtra applies where the *cause* of reduplication *follows such elided* अ । *But here the* अ *is elided by* णिच् *which is not the* cause of reduplication, and so that sûtra does not help you Therefore our author says "In the sûtra VII 4. 80. 6. 2577 Pânini has used पु यण्, जि, while प, यण् would have been sufficient, the very fact of Pânini's using the word पु denoting the whole class of labials, the word यण् denoting the letters included in that pratyâhâra, and ज, indicates, that the substitution for the vowel does not take place before णिच् when reduplication is to be done

The meaning is this. The sûtra VII 2 74. S 2626 ordains the augment इट् to the affix सन् after the root पूङ्, and the sûtra VII 2 49 S. 2618 similarly ordains इट् to सन् after the root यु (यौति) Thus पू+इ+स+ति, and यु+इ+स+ति, here the affix इ causes guna, and we have पवि+सति, and सन् causes reduplication and by the sthânivadbhâva of द्विर्वचनेऽचि or the prohibition of substitution by the above vârtika, the reduplication will be of the stem ending in उ, thus पु पवि+सति, and युयवि+सति=पुपविषति and युयविषति । Now applies VII. 4 80 S. 2577, and उ is changed to इ । Therefore in order that the उ of the reduplicate may

be changed to इ, the word पु, यण् have not been used by Pâṇini, but पु, and यण्। Otherwise the forms पिपविषते or ० ति could not be formed, by substituting इ for the उ of the reduplicate.

Moreover, if you say that by using the terms पु and यण् the rule is made applicable to all the labials, as a class, and so also to all semi-vowels and that thus we get अबीभवत्, अपीपवत्, अरीरवत्, अलीलवत्, अजीजवत्, बिभावयिषति, पिपावयिषति, रिरावयिषति, लिलावयिषति। We reply that these forms could have been got without that sûtra. For after changing the ऊ to अव् or आव् as required, we reduplicate the stem ending in अव् or आव् and then for the अ of the reduplicate we substitute long ई, by VII. 4 79. S. 2317 and VII. 4 94. S 2318. Therefore the mention of पु यण् is useless in that sûtra.

Consequently we say that the sûtra indicates by implication the existence of the above maxim, that the substitution required by णिच् does not take place in the case of a vowel, when a reduplication is to take place. In other words, the substitution is postponed, till the reduplication is not effected. After that the substitution takes place.

Moreover this prohibition, that a substitution caused by णिच्, does not take place, is qualified by this further proviso: 'This prohibition applies only there, where by reduplication, the first vowel of the second portion of the stem next to the reduplicate is अ, whether original or obtained by the application of any rule."

The utility of the maxim obtained from the implication of ओः पुयण् जि &c. is illustrated in the following example. जु+णिच्+ऊट्+सन्+ति=जुजा-वयिषति। The चङ् aorist is अजुजवत्। Similarly "he acts like उङ्" is उवति। Here to the nominal base उङ् we add क्विप् under the vârtika to S. 2665, and we get the *root* उङ्. To this we add णिच् and सन्। We get उडुडावयिषति; the चङ् aorist is औडुडवत्। Similarly from the sûtra Dhâtu द्रु, we have with णिच् and सन्, the form दुद्रावयिषति, the चङ् aorist is अदुद्रवत्। Similarly दुद्रावयिषति and अदुद्रवत्। दुस्त्रावयिषति, अदुस्त्रवत्। The अत् in the last example is by VI. 1. 54 S. 2569, and we have अदुस्त्रवत्। Here the उ appears in the reduplicate. If there had not been the above jñâpaka rule we would have got the forms दिद्रावयिषति &c. Considering all these points, the author of the vârtikas, Kâtyâyana says: "The पु and यण् in the sûtra VII. 4. 80 indicate by implication that the substitute of a vowel caused by णि is sthânivat to the original." This sthânivadbhâva is illustrative of the prohibition also: namely that the substitution for the vowel does not take place till the reduplication is not done. Therefore, Bhattoji Dikshita has given the above rule in the form of a prohibition, rather than an affirmation. For prohibition is also illustrative of the sthânivadbhâva.

Question.—If this be a general rule, then from the root ऊर्णुनाव्, we get the following form in the aorist. ऊर्णु+णिच्+चङ्+त Here we redupli-

cate first, and get च्+कृत+णिच्+अ+त=चद्+कृत+णिच्+अ+त(VII. 4. 66. S 2244)=अचकीर्तत्। But this is incorrect.

Answer.—In order to prevent this, we have added the proviso, that the above rule will not apply when the substitution caused by णि is not, such as ends in अ। *Here the substitution caused by णिच् is not अ ending.* The *uttarakhanda* or the portion of the stem next to the reduplicate may contain either an original अ, or the अ of the affix चङ्। Thus in चीकरत् or चीकनत् the uttarakhanda of the stem is र् and न् without any अ of their own, the अ that is seen in them is the अ of चङ्, so they have no अ in their परिनिष्ठित state, so the author has used the additional word प्रक्रिया। They get an अ in the state of evolution. While in the case of गुणायपिपति &c. there is no अ in the prakriyâ state, for there the vowel is (गुणी+णि+ढङ्+ चति) यी, and it is in parinishṭhita state that we get अ of या॥

Moreover a jñâpaka rule applies to cases *sui generis* and not to every case indiscriminately. Therefore we have the form अचिकीर्तत् and not अचकीर्तत्। For the jñâpaka is derived here from the sûtra ग्रवण् णि *&c.*, where *always* the uttarakhanda of the stem will have the letter अ, and so the jñâpaka is confined to such cases only.

In the case of जन, *before* चङ्, *we reduplicate the* न *first, and then elide the* अ, as जन+णिच्+चङ्+त = जजन+णिच्+चङ्+त = जजन्+णिच्+चङ्+त (VI. 4. 48 S 2308)=जजन्+चङ्+त (VI 4 51. S 2313)=जजनत्।

ध्वन ३४३ शब्दे।

अदध्वनत्।

343 √dhvana, to sound. Pre. ध्वनयति। The Bhuâdi form is ध्वनति। Aor. अदध्वनत्।

कूट ३४४ परितापे।

'परिदाहे' इत्यन्ये।

344. √kûṭa to be distressed, some say it means to burn. (It means also to invite. See the next root)

Pre. कूटयति। The form कूटयति belongs to the आकुस्मीय class.

संकेत ३४५ ग्राम ३४६ कुण ३४७ गुण ३४७ च। चामन्त्रणे।

चात्कूटोऽपि। कूटयति। संकेतयति। ग्रामयति। कुणयति। गुणयति। पाठान्तरम्।

केत ३४७ रा। श्रावणे निमन्त्रणे च।

केतयति। निकेतयति 'कुण गुण चामन्त्रणे। चकारात्केतने।

345 sanketa. 346. √grâma. 347. √kuna. √guna to invite

By force of the word च, we draw in the root कूट also Thus कूटयति also means 'he invites.' While another reading is केत श्रावणे निमन्त्रणे च। keta 'to be learned' or 'to hear' 'to invite' As केतयति and निकेतयति। After this are read the following. √kuna √guna 'to invite.' By force of च they have the sense of ketana also. Pre. चकेतयति।

346. √grâma. Pre. ग्रामयति।

347. √kuna. √guna cha. Pre. कुणयति। गुणयति।

कूण ३४८ संकोचनेऽपि ।

348 √kûṇa, means to contract, close also, in addition to the meanings given to the roots mentioned last. Pre. कूणयति ।

स्तेन ३४९ चौर्ये ।

अतिस्तेनत् ।

349. √stena, to steal. Pre स्तेनयति । Aor अतिस्तेनत् । Nouns —स्तेनः । स्तैयम् । स्तैन्यम् ।

आगर्वादात्मनेपदिनः ।

Section VI. Up to the √garva inclusive, are Atmanepadis.

पद ३५० गतौ ।

पदयते । अपपदत ।

350 √pada, to go or move. Pre पदयते । The Divâdi form is पद्यते । Aor. अपपदत ।

गृह ३५१ ग्रहणे ।

गृहयते ।

351. √griha, to accept. Pre. गृहयते । Noun.—गृहयाळुः ।

मृग ३५२ अन्वेषणे ।

मृगयते । 'मृग्यति' इति कण्ड्वादिः ।

352 √mriga, to seek. Pre. मृगयते । The form मार्गयति is आधृषीय, and मृग्यते is कण्ड्वादि ।

कुह ३५३ विस्मापने ।

353 √kuha, to cheat, deceive, Pre कुहयते । Nouns —कुहना । कुह ।

शूर ३५४ वीर ३५५ विक्रान्तौ ।

354. √sûra 355 √vîra, to act the hero, be powerful. Pre शूरयते ।

355 √vîra Pre वीरयते ।

स्थूल ३५६ परिबृंहणे ।

स्थूलयते । अतुस्थूलत ।

356 √sthûla, to become big or stout, grow bulky or fat

Pre. स्थूलयते । Aor अतुस्थूलत । Nouns —स्थूलः । स्थविष्ठः । स्थवीयान् ।

अर्थ ३५७ उपयाच्ञायाम् ।

अर्थयते । आर्तथत ।

357. √artha, to request, beg, supplicate. Pre अर्थयते । I Fut अर्थयिता । II Fut. अर्थयिष्यते । Aor आर्तथत ।

सत्र ३५८ संतानक्रियायाम् ।

अससत्रत् । अनेकाच्त्वान्न षोपदेशः । सिसत्रयिषते ।

358 √sattra, to perform a sacrifice

As the root consists of more than one vowel it has not been taught with a ष as its initial. Therefore in the Desiderative the root स remains unchanged Pre सत्रयते । Aor अससत्रत । Desid सिसत्रयिषते ।

गर्व ३५९ माने ।

गर्वयते । अदन्तत्वसामर्थ्यादिति णिजभावपक्षे गर्वः । 'चातोऽन्त उदात्तः' लिटि 'चाम्' च प्रतत् । प्रत्ययेऽपि । इत्यागर्वीयाः ।

359 √garva to be proud. As the root ends in अ, therefore the णिच् is optional The result of this is that the final of the root is udâtta, by which the accent falls on व and also the Perfect is formed by आम् as the root consists of more than one vowel. So also in the case of the other roots mentioned hereafter. Pre गर्वयते ।

Here ends the section of आगर्वीय ।

सूत्र ३६० वेष्टने ।

सूत्रयति । असुसूत्रत् ।

360 √sûttra, to tie, to bind Pre. सूत्रयति । Aor. असुसूत्रत् । Inten. सोसूत्र्यते ।

मूत्र ३६१ प्रस्रवणे ।

मूत्रयति—मूत्रति ।

361 √mûttra, to make water, to micturate.

Pre. मूत्रयति or मूत्रति । Inten. मोमूत्र्यते ।

रूक्ष ३६२ पारुष्ये ।

362. √rûksha, to be severe. Pre. रूक्षयति । The Bhuâdi form रूक्षति ।

पार ३६३ तीर ३६४ कर्मसमाप्तौ ।

अपपारत् । अतितीरत् ।

363. √pâra. 364 √tîra, to accomplish.

Pre. पारयति। तीरयति। Aor अपपारत् । अतितीरत् ।

पुट ३६५ संसर्गे ।

पुटयति ।

365 √puta to compose put together Pre. पुटयति । The form पोटयति 'he speaks has already been taught before. पुटति 'he embraces is Tudâdi.

धेक ३६६ दर्शने इत्येके ।

अदिधेकत् ।

366. √dheka to see. This root is given by some Mâdhava does not give it Aor, अदिधेकत् ।

कत्र ३६७ शैथिल्ये ।

कत्रयति-कत्रति । 'कर्त' इत्यप्येके । कर्तयति-कर्तति ।

367, √kattra, to relax. Durga reads it as कर्त । Pre कत्रयति or कत्रति । कर्तयति or कर्तति । Nouns —कत्रिः । कात्रिवकम् ।

प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलमिष्ठवच्च ३६८ ।

प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे णिच् स्यादिष्ठे यथा प्रातिपदिकस्य पुंवद्भावरभावटिलोपविन्मतुब्लोपयणादिलोपप्रस्थस्फाद्यादेशभसंज्ञास्तद्वण्णावपि स्युः । पटुमाचष्टे पटयति । परत्वाद्वृद्धौ सत्यां टिलोपः । अपीपटत् । 'णौ चङि-' (२३१४) इत्यत्र भाष्ये तु 'वृद्धेर्लोपो बलीयान्' इति स्थितम् । अपपटत् । 'तत्करोति तदाचष्टे' । पूर्वस्य प्रपञ्चः । कीटिदाचष्ट इति धात्वर्थमात्र णिजर्थं । स हर्षस्यविषयितः । तेनातिक्रामति । अश्वेनातिक्रामति अश्वयति । हस्तिनातिक्रामति हस्तयति । 'धातुरूपं च । णिच्प्रकृतिर्धातुरूपं प्रतिपद्यते । चकारोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । तथा च वार्तिकम्— '* आख्यानात्कृतस्तदाचष्टे कृल्लुक्प्रकृतिप्रत्यापत्तिः प्रकृतिवच्च कारकम्' इति । कंसवधमाचष्टे कंसं घातयति । इह 'कंस हन्' इति स्थिते ।

368. *Gana sutra.*—After every nominal stem the affix णिच् may be added with the force of a verb, and it is then treated like the affix इष्ठन् ।

All the changes which the affix इष्ठन् causes, takes place when णिच् is added to nouns The affix इष्ठन् *forms superlatives under* V 3. 55 S 2001 upto V 3 65 and changes caused by इष्ठन् are *given in sutra*, VI 4 154 and the following

Thus the nominal stem if feminine, becomes *masculine* when इष्ठन् is added The same will be the case when णिच् is added so *also there is the* elision of टि, the elision of विन् and मतुप्, the elision of यण् &c, the substitution of र स्थ, स्फा &c, and getting the designation of भ । Thus there is elision of टि in पटयति derived from पटु । The णिच् causes the vriddhi of the उ of पटु because the rule of vriddhi is subsequent and after the vriddhi has taken place the vârtika causes the elision of टि । Thus in this view, the aorist is अपीपटत् । But in commenting on the sûtra VII 1 1 S. 2314 णौ चङि &c Patanjali says ' The lopa rule is stronger than the rule of vriddhi" Therefore in पटु+णि+चङ् if we have टि lopa first then the equation is पट्+णिच+चङ्=पट्+०+चङ्=अपपटत् । In this view there is not sanvadbhâva nor lengthening as required by VII 4 93 S 231C and VII 4 94 S 2318, because there is the elision of उ (the vowel of अक् pratyâhara) The force of णिच् after nominal stems is given by the following

तत् करोति तद् आचष्टे ॥

Gana sutra—The affix nich coming after a noun denotes ' he does that thing or he declares that thing '

This is an amplification of the last gana sutra Doing or declaring whatever is expressed by the noun is the meaning of the affix णिच् । The senses of the tense affixes लट् &c is not mentioned here, for they will come as a general rule

तेनातिक्रामति ॥

Gana sutra – The affix णिच् is added to a nominal base in the third case in construction, in the sense of he excels by means thereof

As अश्वेनातिक्रामति=अश्वयति he surpasses by means of the horses so also हस्तयति ' he excels through the elephant

धातुरूपं च ॥

Gana sutra —The nominal base before the affix णिच् takes the form of a dhâtu (By force of the word च *other meanings not specified are also included*) Thus the following vârtika teaches —

Vârtika —After a word formed by a krit affix and denoting a story, there is added the affix nich with the force he recites or declares that legend, and thereby the *krit affix is elided and the word resumes its original form*, and the base is as if the agent

Thus कंसवधमाचष्टे=कंसं घातयति ' he declares or recites the story of the killing of Kansa Here we have कंस+वध । Now applies the following sûtra

Note —The Prâtipadika followed by the causative णि undergoes all the changes as it would have undergone had the affix इष्ठ followed it These changes are (1) पुंवद्भाव the feminine noun becomes masculine as,

एनीमाचष्टे = एतयति श्येतयति ॥ ङस् belongs to तसिलादि affixes and causes masculation by VI. 3 35 S 836 (2) रभाव:—the change of ऋ to र, as पृथुमाचष्टे = प्रथयति म्रदयति, see VI 4 161. S 1785, (3) टिलोप:—as, पटुमाचष्टे = पटयति, लघयति by this sûtra (4) यणादिपरम् i.e, the application of Rule VI 4 156 S 2015 as स्थूलमाचष्टे = स्थवयति ॥ According to the school of Bhâradvâja, three more purposes are served (5) विन् मतोर्लुक्—as स्रग्विणमाचष्टे = स्रजयति, वसुमन्तमाचष्टे = वसयति, see V 3 65 S. 2020, (6) कन्विधि:—the substitution of कन् for युवन् and अल्प (V 3 64 S 2019)—as युवानमाचष्टे or अल्पमाचष्टे = कनयति ॥ (7) प्रादि substitution, as required by VI 4. 157 S. 2016 as, प्रियमाचष्टे = प्रापयति ॥

Vart —After words ending in कृत् affixes and describing legends, comes the affix णिच्, when the sense is 'he recites or narrates that' The कृत् affix is elided, the word resumes its basic (प्राकृतिक) form, and the base is as if the agent, thus कंसवधमाचष्टे = कंसं घातयति, बलिबन्धमाचष्टे = बलिं बन्धयति, राजागमनमाचष्टे = राजानम् आगमयति

Note —Under the conditions mentioned in the last वार्तिक the upasarga आ is elided, when duration of time is meant expressing limit Thus आरात्रिविवासं आचष्टे = रात्रिं विवासयति, here the आ of आरात्रि is elided

Note —Under the conditions mentioned in the last note the affix णिच् has the sense of making wonderful, meaning 'attaining that.' Thus उज्जयिन्या: प्रस्थितो माहिष्मत्यां सूर्योद्गमनं सम्भावयते = सूर्यमुद्गमयति 'going from Ujjain he finds the sun rise in Mahismati (wonderful speed)'.

Note —When an asterism is in composition and the sense is that of knowing there comes the affix णिच् after a word ending in कृत् affix the कृत् affix is elided the word reassumes its basic form and the base is as if the agent Thus पुष्ययोगं जानाति = पुष्येण योजयति So also मघाभिर्योजयति

२५७४ । हनस्तोऽचिण्णलोः । ७ । ३ । ३२ ।

हन्तेस्तकारोऽन्तादेशः स्याच्चिण्णल्वर्जे ञिति णिति । नन्वसाङ्गस्य धातुमात्रस्य च कार्यविधिरयं प्राप्तः । ततश्चाङ्गाधिकारोऽपि । किं च । कृत्यतद्धे न स्यात् । धातोः स्वरूपग्रहणे तत्प्रत्यये कार्यविज्ञानात् । सत्यम् ।" प्रकृतिवच्च " इति चकारो भिन्नक्रमः । कारकं च । कारकार्थम् । हेतुमण्णिचः प्रकृतेर्हन्त्यादेर्हेतुमत्यर्थे यादृशं कारकं धात्वर्थान्तर्भूतं द्वितीयान्तं यादृशं च कार्यं कृत्यतद्धादि तदितरोपीत्यर्थः । कंसमजीघतत् । 'कर्तृकरणाद्धात्वर्थे । कर्तृव्यापारार्थं करणं न तु बधुरादिणानमित्यर्थः । असिना हन्ति । घातयति ।

2574 त is substituted for the न of the root हन् before an affix with an indicatory ञ् or ण्, which causes also the vriddhi of the penultimate अ but the augment is not added before the Aorist-sign चिण्, nor before the Personal ending णल् of the Perfect

Note —The anuvritti of 'Taddhita' ceases and with it that of णित् also which causes Vriddhi in Taddhita only The णित् and ञित् do govern still Thus घात: (with घञ्), घातयति (with णिच्) • घातक: (with ण्वुल्), साधुघातिन् with णिनि, घातघातम् with णमुल् ॥ But अघानि and जघान with चिण्

and वधू ॥ This sûtra has reference to roots, and refers to those affixes only which come after roots (धातुप्रत्यय) therefore not in वाक्यस्थः from कृदन्त् ॥

Thus कंसवधमाचष्टे । Here to the krit formed word कंसवध we add the affix णिच् । Now वध is formed by अप् affix added to हन् by III 3 76 S 3253 and thereby हन् is changed to वधू । By the vârtika given above we drop the krit affix अप् and then the modification वधू disappears and the original हन् reappears. Thus we get कंस हन्+णिच् । Now by the present sûtra we substitute घ for ह । As कंस+हन्+णिच=कंस+घात्+णिच्=कंसघातयति ।

Now, *the whole form* कंस हन् *gets the designations of aṅga and dhatu* and not the form हन् alone Therefore the augment अट् should be placed before कंस in the Imperfect and the aorist and the reduplication should be of कंस and not of हन् But this is undesirable for the proper form of the Aorist is कंसजीघतत् and not something like अचीकंसहनत् ।

This *objection* that the whole *form* कंसहन् is the anga and the dhâtu, is open to the above objection with regard to the augment अट् and the reduplication Moreover there will be no gutturalization of ह into घ or of the change of न into त for it is the general rule, that when a particular root form is mentioned in a sûtra the operation ordained by the sûtra is to be performed on that root form alone when the particular affix follows Therefore the changes which will take place with regard to the √han will not take place when the root is कंस हन्

As in the word प्राघ्नन्तम् there is no change of न into त by the present sûtra because the root here is not simple हन् but compound of प्र+हन् ।

True, this would have been so but the above vârtika uses the word 'cha' in prakritivat cha and it indicates a different operation for it is to be read not after प्रकृति but *after* कारक, *i e* प्रकृतिवत् कारक च । *And by* the force of the word cha we draw in the word kâryam also Thus not only the kâraka relation resumes the form of the original, but the *operation* (kâryam) also is the same

Note—Though by simply making the kâryam the same as the *original* we can get the अट् augment and the reduplication of the original verb *yet by applying the same to kâraka we get back the original case ending* of the noun *By* kâryâtidesa *we get the* ह *changed to* घ and न to त । Thus when the noun (or rather compound word) कंसवधः is to be converted to a denominative verb not only by kâryât desa the वधः goes back to its original form हन् and then हन् is operated upon but the upapada कंस which had lost its case-ending in forming the samâsa gets back that case ending by kârakatidesa Thus the aorist of the denominative verb derived from कंसवधः will be कंसजीघतत् । *Here the accusative case-ending which was latent in* कंसवधः becomes *manifest as a* kâraka relation

When the णिच् affix of the causative (hetumat) is added to the root √han, the root undergoes certain changes With regard to the causative

affix णिच् the root हन् is the base (prakriti). There is always a particular kâraka relation which a word has before a causative verb, though that case-relation becomes latent when an upapada samâsa is formed, that particular case-relation, as well as the particular operations, such as gutturalisation of ह to घ and त change of न which take place before the causative णिच् in the case of हन्, both these namely the kâraka relation, and kârya operation re-appear in the case of denominative verbs formed from nouns like कंसवधः &c. As कंसमजीघनत्।

Note —Similarly from the compound word राजागमन, we have राजानमागमयति meaning "he declares the coming of the king, or narrates the story of the coming of the king' So also from देवदत्तपाक we have देवदत्तेन पाचयति, from रुक्मिणी हरण we have रुक्मिणीम् or रुक्मिण्या हारयति।

कर्तृ करणाद् धात्वर्थे ॥

Gana sutra.—To the noun denoting the instrument with which the agent operates, is added the affix णिच् with the force of a verb.

The word करण or instrument here means the object by means of which any act is accomplished by the agent and not merely the organs of of sense like eye, ear, &c

Thus असिना हन्ति = असयति 'He kills with the sword'

Note —Similarly चक्षुषा पश्यति = चक्षयति। *Some do not form such verbs.* So देवदत्तेन पाचयति = देवदत्तयति। Other examples are करिभिरव सन्नाति = अवकरयति। परशुना छिनत्ति = परशयति 'he axes. दात्रेण लुनाति = दात्रयति 'he sickles'

वष्क ३६९ दर्शने।

369 √vashka, to see. Pre वष्कयति।

चित्र ३७० चित्रीकरणे।

'आलेख्यकरणे' इत्यर्थः। कदाचिद्दर्शने। 'चित्र' इत्ययमद्भुतदर्शने णिचं लभते। चित्रयति।

370 √*chitra, to paint, to see. The word chitrî karana means* 'painting a picture'.

Vartika.—The affix णिच् is added to चित्र with the force of 'to see as a wonder'. As चित्रयति 'he sees as a wonder' Pre चित्रयति।

अंस ३७१ समाघाते।

371 √ansa, to divide. Pre. अंसयति। Noun —अंसः।

वट ३७२ विभाजने।

372. √vata to distribute Pre. वटयति।

रट ३७३ परिभाषणे।

373. √rata to speak. This root is not found in the Siddhânta.

लज ३७४ प्रकाशने।

'वटि' 'लजि' इत्येके। वण्टयति। लञ्जयति। अदन्तेषु पाठबलाददन्तत्वे वृद्धिरित्यन्ये। वण्टापयति। लञ्जापयति। शाकटायनस्तु कथादीनां सर्वेषां पुगमाह। तन्मते 'कथापयति' गणापयति इत्यादि।

374. √laja, to make clear. Instead of 372 √vata and 374 √laja, others read these as √vati and √laji. As वण्टयति, लञ्जयति। These roots

ordinarily even would not take vriddhi, because the vowel is heavy. Their inclusion in the kathâdi class therefore can serve no purpose. We therefore, infer that the vriddhi of the अ of णिच् takes place in their case. Thus we have वटापयति and लजापयति। *Note:—Both these roots have already been taught in the Chûrâdi class;* वट as No 311 and लजि as No. 244.

But according to Sâkaṭâyana, all the roots of kathâdi subdivision take नुक् augment. According to him the forms are वण्टयति, लञ्जयति।
Pre. लक्षयति।

मिश्र ३७५ संपर्के ।

375 √miśra, to mix. *Pre* मिश्रयति। Noun :— पुरुमिश्र।

सङ्ग्राम ३७६ युद्धे ।

अयमनुदात्तेत् । अकारप्रश्लेषात् । असंसङ्ग्रामत ।

376. √saṅgrâma, to fight This is anudâtteta Because an अ is understood here. Note संग्राम + अ (anudâtta) = संग्राम। Thus the final अ of संग्राम represents really two अ's, one an anudatta अ which is इत् and makes the root Atmanepadi; and the other the अ of the word संग्राम which is elided before णिच्। *The word* संग्राम *is really a noun denoting* 'a battle': *and the affix* णिच् *is added to it with the force of* तत् करोति 'he does that.'

The aorist is असंसङ्ग्रामत the penultimate आ is not shortened, as the elided अ acts as a preventive, for it makes the root an अग्लोपिन् one. Pre. संग्रामयते। Aor. असंसङ्ग्रामत।

स्तोम ३७७ श्लाघायाम् ।

382A. √añga This also means the same. Pre. अङ्गयति । अङ्गयति ।
But अङ्गते and अङ्गति are Bhuâdi Aor आङ्गकत् । आञ्जगत् ।

सुख ३८३ दुःख ३८४ तत्क्रियायाम् ।

383 √sukha, to give pleasure, 384 √duhkha, to give pain. These are also nouns, and णिच् would have been added to them under the gana sûtra given above Some say their separate mention is for the sake of adding the affix even when an upasarga is added. Pre. सुखयति । दुःखयति ।

रस ३८५ आस्वादनस्नेहनयोः ।

385 √rasa to taste, to delight. Pre रसयति । But रसति is Bhuâdi.

व्यय ३८६ वित्तसमुत्सर्गे ।

अवव्ययत् ।
386 √vyaya to dissipate. Pre व्ययति । But व्ययते is Bhuâdi.

रूप ३८७ रूपक्रियायाम् ।

रूपस्य दर्शनं करणं वा रूपक्रिया ।
387. √rûpa to give beauty. The seeing of beauty and making beautiful are both meant by the word rûpa-kriya Pre रूपयति । रूपति ।

छेद ३८८ द्वैधीकरणे ।

अचिच्छेदत् ।
388 √chheda, to bisect divide into two
Pre. छेदयति । छदयति । Aor. अचिच्छेदत् ।

छद ३८८ क । अपवारणे ।

इत्येके । छदयति ।
388A √chhada apavâraṇe is given by some instead of √chheda

लाभ ३८९ प्रेरणे ।

389 √lâbha, to send Pre लाभयति । But लभते 'he acquires' is Bhuâdi

व्रण ३९० गात्रविचूर्णने ।

390 √vrana to wound Pre व्रणयति । But व्रणति 'he makes sound' is Bhuâdi.

वर्ण ३९१ वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु ।

वर्णक्रिया वर्णकरणम् । सुवर्णं वर्णयति । कथां वर्णयति । विस्तृणातीत्यर्थः । हरिं वर्णयति । स्तौतीत्यर्थः ।
391. √varna, to color, to exert to extend, praise, explain
The word वर्णक्रिया means giving color As सुवर्णं वर्णयति 'he polishes the gold But कथां वर्णयति 'he relates a story'—or 'he expands the talk'. हरिं वर्णयति 'he praises Hari Pre. वर्णयति ।

बहुलमेतन्निदर्शनम् ३९२ ।

अदन्तधातुनिदर्शनमित्यर्थः । बाहुलकादन्येऽपि बोध्याः । तद्यथा । 'चर्च' इति भावे । अचचर्चत् । 'चिन्त दर्शने' । 'चप प्रेरणे' । 'वस निवासे' । 'तुत्थ आवरणे' । स्वस्माद्दोलयति । प्रेङ्खोलयति । विडम्बयति । अवधीरयतीत्यादि । अन्ये तु दशगणीपाठो 'बहुलम्' इत्याहुः । तेनापठिता अपि, सौत्र लौकिकवैदिका बोध्याः । अपरे तु नवगणीपाठो 'बहुलम्' इत्याहुः । तेनापठितेभ्योऽपि क्वचित्स्वार्थे णिच् । 'रामो राज्यमचीकरत्' इति यथेत्याहुः । चुरादिभ्य एव बहुलं णिजित्यर्थ इत्यन्ये । एवं यथाः मात्रां ग्रन्थे स्थिताः ।

392 *Gana sutra*.—In this class diversely many roots besides those mentioned above are to be included as ending in अ।

This class means the sub class of roots ending in अ or the kathâdi class By force of the word बहुल other words are also so included As the following

392(*a*). √parna, 'to make green' As पर्णयति, Aor अपपर्णत्।

392(*b*) √vishka 'to see' As विष्कयति।

392(*c*) √kshapa 'to send' As क्षपयति।

392(*d*) √vasa 'to dwell As वसयति।

392(*e*) √tuttha, 'to cover' As तुत्थयति।

So also we get the forms आन्दोलयति प्रेङ्खोलयति, विडम्बयति अवधीरयति &c

Others say that the word बहुल here means that there is diversity regarding *all* the roots of the ten classes Therefore roots not mentioned in the Dhâtupâtha are valid *such as sautra roots, the laukika roots found* in ordinary language, and vaidika roots Others say the bahula applies to the roots of the nine classes namely roots other than churâdi, also take णिच् without any causative force As रामो राज्यमचीकरत् while others hold that bahulam qualified णिच् namely the churâdi roots take nich diversely All these several views are to be found maintained by the ancient authors. Thus the following is valid.

विगलन्त्याशु जीमूता, विह्लयन्ते दिवियदः।
क्षयन्ति विद्युतः प्रावृट्, वीथ तेजाम विग्रहाः।

Pre पर्णयति।

णिङ्ङ्गान्निरसने ३९३।

अङ्गवाचिन प्रातिपदिकान्निरसनेऽर्थे णिङ् स्यात्। हस्तौ निरस्यति हस्तयते। पादयते।

393 *Gana sutra*—The affix णिङ comes after a noun denoting a bodily organ, when the sense is that of 'moving' or 'removing' Thus हस्तौ निरस्यति=हस्तयते 'he moves the hand' So also पादयते।

श्वेताश्वाश्वतरगालोडिताह्वरकाणामश्वतरेतकलोपश्च ३९४।

श्वेताश्वादीनां चतुर्णामश्वादयो लुप्यन्ते णिङ् च धात्वर्थे। श्वेताश्वमाचष्टे तनातिक्रामति वा श्वेतयते। अश्वतरमाचष्टे अश्वयते। गालोडित वाचा विमर्शः। तत्करोति, गालोडयते। आह्वरयते। केचित्तु णिचमेवानुवर्तयन्ति तन्मते। परस्मैपदमपि।

394 *Gana sutra*—The words svetâsva asvatara, gâlodita, and âhvaraka lose their final *asva tara, ita* and *ka* respectively before the affix णिङ्।

Thus श्वेतयते 'he declares the svetâsva story or he surpasses by a white horse' So also अश्वयते he surpasses by means of a mule'

The word गालोडित means the confusion of speech He who does that, is said गालोडयते He speaks *confusedly* So also आह्वरयते।

Some read the anuvritti of णिच् only in this sûtra According to them, these may be Parasmaipadis also As श्वेतयति।

पुच्छादिषु धात्वर्थे इत्येव सिद्धम्। ३९५।

विकल्पादेव बहुलवचनादात्मनेपदमस्तु। मास्तु 'पुच्छभाण्ड-' (२६७६) इति णिङ् विधिः। सिद्धशब्दो मन्यान्ते मङ्गलार्थः।

395 *Gana sutra*—The words puchchha &c. would take the affix णिङ् by the rule प्रातिपदिकाद् &c (gana sutra 388 *ante*), and therefore Pânini need not have made his rule III 1. 20 S 2676 regarding those words

These words would take णिच by the gana sûtra above mentioned and they would be Âtmanepadi by force of the word *bahula* so no need of teaching णिङ् under III 1. 20. S. 2676

The word Siddham is used at the end as a mark of auspiciousness

Here ends the Churâdi Chapter.

इति णिजन्तचुरादिप्रकरणम्।

अथ तिङन्त णिच्प्रकरणम् ।

CHAPTER XI.

CONJUGATION OF THE CAUSATIVES.

Causatives are formed by adding णिच् to any root The force of this is given in the two following sûtras.

२५७५ । तत्प्रयोजको हेतुश्च । १ । ४ । ५५ ।

कर्तुः प्रयोजको हेतुसंज्ञः कर्तृसंज्ञश्च स्यात् ।

2575. That which is the mover thereof, *i. e*, of the independent source of action, is called *Hetu or cause, as well as* kartâ or agent

Note:—Thus कारयति he causes to be made, हारयति he causes to be taken. When hetu is employed as agent, the verb is put in the causative form (III 1. 26)

The force of the word च is to give both names to the mover of an agent *viz*, Hetu and kartâ otherwise by I. 4 1 one name would have been given

२५७६ । हेतुमति च । ३ । १ । २६ ।

प्रयोजकव्यापारे प्रेषणादौ वाच्ये धातोर्णिच् स्यात् । भवन्तं प्रेरयति भावयति । 'णिचश्च' (२५६४) इति कर्तृगे फल आत्मनेपदम् । भावयते । भावयांबभूव ।

2576 The affix णिच् is employed after a root, when the operation of a causer, such as command &c, is to be expressed.

Note:—The *hetu* means the mover of the independent agent; an operation relating to the *hetu*, such as *directing* &c. is called *hetumat*; as कटं कारयति 'he causes to prepare a mat', ओदनं पाचयति 'he makes the rice to be cooked'. In other words, the affix णिच् forms the causative verbs

Thus भवन्तं प्रेरयति=भावयति 'he sets one a-thinking.' By I. 3. 74. S 2564, the णिजन्त roots are conjugated in the *Atmanepada*, when the fruit of the action accrues to the agent, as भावयते 'he sets himself a-thinking.' So also भावयां बभूव ।

२५७७ । ओः पुयण्ज्यपरे । ७ । ४ । ८० ।

सनि परे यदङ्गं तदवयवाभ्यासोकारस्येत् स्यात्पवर्गयण्जकारेष्ववर्णपरेषु परतः । अबीभवत् । अपीपवत् । मूङ् । अमीमवत् । अयीयवत् । अरीरवत् । अलीलवत् । अजीजवत् ।

2577. इ is substituted for the final उ or ऊ of a reduplicate, before a labial, a semi-vowel and before ज्, when अ or आ follows these consonants, in the Desiderative

The णिजन्त roots form the their Aorists with चङ् and all the operations of सन् are performed on them Therefore the Aorist of the णिजन्त root भावि from √bhû is thus formed —भावि+चङ्+त Now the चङ् requires reduplication Thus we get भा+भावि+चङ्+त But भा is really to be considered as भु for the णिच् operation is suspended as already explained before in conjugating the √ana, (Churâdi 342) Thus we get भु+भावि+चङ्+त (the इ being elided by VI 4 51 S 2313)=भु+भव्+अ+त Now applies the present sûtra and we get अबीभवत् । So also अपीपवत् । अमीमवत् from the √mûñ अयीयवत् from the √yu अरीरवत् । अलीलवत् । अजीजवत् from the sautra root जु 'to go

But this इ is optional in the case of the roots given in the next sûtra (For further explanation of this sûtra See S 2 2C)

२५७८ । स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनां वा । ७ । ४ । ८१ ।

एषामभ्यासोकारस्य इत्वं वा स्यादवर्णान्तपरे यण्परे परे । असिस्रवत्-असुस्रवत् । 'नाग्लोपि-' (२५७२) इति ह्रस्वनिषेधः । अशशासत् । अदुद्रोकत् । अचीचकासत् । मतान्तरे । अचचकासत् । 'नाग्लोपि' इति तुरुत्वगुमकस्य उदाहरिष्यत । स्वस्तायिकच् । ऊर्णोतेर्णिजन्तात् द्वावादस्वाद्वा वृद्धिं बाधित्वा विलोपः । ओरयति । 'ओ यणि-' (२३१४) इति ह्रस्वः । 'दीर्घो लघोः' (२३१८) । न नाग्लोपित्वाद्वयोरप्यसंभवः । स्वाकृतिनिर्देशात् । औरुरवत् ।

2578. इ is optionally substituted for the final उ of the reduplicate of स्रु श्रु द्रु प्रु प्लु and च्यु when the semi-vowel is followed by अ or आ of the root in the Desiderative or in the Causative Aorist

Note — Thus सिस्रावयिषति or सुस्रावयिषति, शिश्रावयिषति or शुश्रावयिषति दिद्रावयिषति or दुद्रावयिषति पिप्रावयिषति or पुप्रावयिषति पिप्लावयिषति or पुप्लावयिषति, चिच्यावयिषति or चुच्यावयिषति । All these are Desideratives of the Causatives of the above roots Here though a letter like स्, श्, द् &c , intervenes between the semi vowel and the preceding उ of the reduplicate, yet the substitution takes place owing to the express text of this sûtra. In the preceding aphorism, the semi vowel followed immediately after the उ of the reduplicate The option of the present sûtra is therefore, an aprâptavibhâshâ. The word अपरे is understood here also therefore no in बुभूषति भूषति ॥

Thus the Aorist of स्रु is असिस्रवत् or असुस्रवत् । By VII 4 2 S 2572 where an अक् vowel of the root is elided there is no shortening as अचकासत् अदुद्रोकत्, and अचीचकासत् । According to another opinion the form would be अचचकासत् ।

The example of ऊर्णोति will be given in the Chapter of roots derived from nouns

Causatives may be formed of Churâdi roots also, though they already end in णिच्. In that case, the first णिच् will be elided either because of the conflict of two rules, or because one is an exception to the other and so there will be no vriddhi Thus चोरयति। In the aorist here is the shortening of the penultimate by VII. 4. 1 S 2314 Thus चोर becomes चुर. Then there is lengthening of the reduplicate VII. 4. 94 S. 2318 Thus अचूचुरत्। Both the shortening by VII. 4. 1 S. 2314 and the lengthening by VII 4. 94 S. 2318 apply successively and are not impossible because *there is the form of* णिच् *before the affix* चङ्. *But we may have another* form अचुचोरत् also.

२५७९। णौ च संश्चङोः। ६। १। ३१।

सन्परे चङ्परे च णौ श्वयतेः संप्रसारणं वा स्यात्। 'X संप्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं बलवत् X' इति वचनात्संप्रसारणम्। पूर्वरूपम्। अशूशवत्। अशुशुत्वान्न दीर्घः। अशिश्वयत्।

2579. There is optionally the vocalisation of the semivowel, in the causative of श्वि, when followed by the Desiderative सन् and the Aorist चङ् affix.

The phrase विभाषा श्वेः is understood here In forming the Desiderative and the Reduplicated Aorist forms of the Causative of श्वि, there is optional vocalisation. Thus शुशावयिषति or शिश्वाययिषति॥ So also in the Reduplicated Aorist चङ्, as अशूशवत् or अशिश्वयत्॥ By the maxim संप्रसारणं संप्रसारणाश्रयं च बलीयो भवति (see sûtra VI. 1. 17), the antaraṅga substitution of Vriddhi &c, is superseded by the samprasâraṇa and the subsidiary operations relating to it here. The vriddhi and the substitution of आव् take place *after* the samprasâraṇa has taken place The sûtra VII. 4 80 teaching the substitution of इ for the उ of the reduplicate, when सन् follows, shows by implication that the substitution caused by णि is sthânivat though it itself does not cause reduplication (I. 1. 59) Thus श्वि+णि=श्वै+इ=श्वाय्+इ=श्वायि॥ In reduplicating श्वायि we cannot form श्वाश्वाय, but must consider the substitute equal to the original व of श्वि and must reduplicate it. We thus get शिश्वाययिषति॥ *In the case of* vocalisation, the rules of Vriddhi &c are postponed Thus श्वि+णि+सन् (VI. 1. 108)=शु+णि+सन्=शौ+इ+सन्=शाव्+इ+इट्+सन्=शावे+इट्+सन् =शावयि+सन्॥ Here we require reduplication. The substitute आव् in शाव् though not *caused* by सन्, is treated sthânivat under I 1 59 to उ, which is carried in reduplication. Similarly the Aorist. श्वि+णि+चङ्= शु+इ+अ=शु+शु+इ+अ=शु+शौ+इ+अ=शु+शाव्+इ+अ=शु+शव् +इ+अ (VII. 4. 1)=शु+शव्+०+अ (VI. 4 51)=अशूशवत् (VII. 4. 94.)

२५८०। स्तम्भुसिवुसहां चङि। ८। ३। ११६।

उपसर्गनिमित्त षत्वं सस्य षो न स्याच्चङि। अवातस्तम्भत्। पर्यसीषिवत्। न्यसीषहत्। आदिदत्। आशिशत्। बहिरङ्गोऽप्युपधाह्रस्वो द्वित्वात्प्रागेव। ओणेर्ऋदित्करणाल्लिङ्गात्। भा

प्रत्यैदिधत् । एकादावेधतौ विभाषाऽत्र वृद्धिः । मा भवान्प्रैदिदत् । 'न न्द्राः-(२४४६) इति नदराणां न द्वित्वम् । औन्दिदत् । आड्डिडत् । आर्चिचत् । 'उब्ज आर्जवे'। उपदेशे दकारोपधः । 'भुजन्युब्जौ पाण्युपतापयोः (२८११) इति सूत्रे निपातनाद्गुत्वं च । दबान्तरङ्गोऽपि द्वित्वविषये 'नन्द्राः- (२४४६) इति निषेधादिभशब्दस्य द्वित्वे कृते प्रवर्तते न तु ततः प्राक् । दकारोच्चारणसामर्थ्यात् । औब्जिजत् । अजादेरित्येव । नेह । अदिद्रवत् ।

2580. The ष् change does not take place in the reduplicated Aorist of the roots स्तम्भ्, सिव् and सह् ॥

The root स्तम्भ required ष change by VIII 3 67, and the roots सिव and सह by VIII 3 70 Thus पर्यतस्तम्भत् अभ्यतस्तम्भत् ॥ सिव :—पर्यसीषिवत् न्यसीषिवत् ॥ सह :—पर्यसीषहत् न्यसीषहत् ॥

Note —This prohibition refers to the ष change that is caused by an Upasarga and not to the reduplicate change, as we have illustrated in the above example

Similarly आटिटत्, आशिशत् । Here the reduplication is of the root *plus* the affix णिच्, *viz* of टि and शि । Thus अट् or अश्+णिच्+चङ् =आटि or आशि+चङ् Here the rule of shortening of the penultimate, (VII 4 1 S 2314) though a Bahiranga operation takes place before reduplication because of the implication of the long ऋ in the root कॄत् । For, when the root is reduplicated along with the णिच्, there is no sanvad bhâva, and consequently, there is no lengthening by VII 4 94 S 2318 Thus we have अटिटत् and अशिशत् which with the augment becomes आटिटत् and आशिशत् । But if the reduplication had taken place before the shortening of the penultimate then the penultimate could never have been shortened Now, the root ओण् (Bhuâdi 482) has an indicatory ॠ which means that in the चङ् aorist the penultimate will not be shortened (VII. 4 2 S 2572) Thus ओण्+णिच्+चङ्=ओणि+चङ्+त Had the rule of shortening not applied before reduplication, we would get, regularly ओणिणि+चङ्+त giving us the form औणिणत् But the indicatory ॠ is a jñâpaka showing that the shortening takes place before reduplication and hence the necessity of adding ॠ to the root ओण् to prevent this shortening.

Similarly the Causative Aorist of एध is ऐदिधत् without the augment अ । As in मा भवान् एदिधत् । With the preposition प्र it will be मा भवान् प्रैदिधत् । Here the sûtra VI 1 89 S 73 does not cause vriddhi of प्र+एदिधत्, because in explaining that sûtra we have shown that the vriddhi takes place then only when there is a diphthong ए in the verb एधति, and not when by shortening, it assumes the form ए । In fact that sutra VI 1 89 S 73 is qualified by the word एजादि ॥

In reduplicating, the न द and र are not reduplicated because of the prohibition of VI. 1 3 S. 2446 As औन्दिदत्, आड्डिडत्, आर्चिचत् ।

The root चञ्च Tudâdi No 21 is really उञ्छ and has a penultimate छ in upadesa. The छ is changed to च, because of the nipâtana of the sûtra VII. 3 61. S. 2877 where Pânini used the form उञ्च। Though this छ changed to च is antaranga, yet S 2416 applies, and च is not reduplicated, but णि is reduplicated, for the rule changing the छ to च is suspended till reduplication, and comes into force after reduplication, and not before it. This is because उच्छ is उञ्छ really Thus its aorist is औञ्चिचत्। See Tudâdi No. 21.

The prohibition of न न्द्राः (S 2416) applies only where the root begins with a vowel Where the root begins with a consonant, there the न, द or र is reduplicated As अदिद्रपत्।

२५८१ । रभेरशब्लिटोः । ७ । १ । ६३ ।

रभेर्नुम् स्यादचि । न तु शब्लिटोः । आररम्भत् ।

2581. The augment नुम् is added after the vowel of the root रभ before an affix beginning with a vowel, but not before the vikarana शप् or the affixes of the Perfect.

Thus आरम्भयति, आरम्भकः, साध्वारम्भी, आरम्भमारम्भम् आरम्भो वर्तते ॥ Aor. आररम्भत्। But आरभते in शप्, and आरेभे in लिट्, and आरब्धा before an affix beginning with a consonant.

२५८२ । लभेश्च । ७ । १ । ६४ ।

अललम्भत् । ईर्ष्यतेस्तृतीयस्य (२४३१) इति सूत्रे 'अचदि दृश्युक्तेः कुत्व न । अजीजयत् । 'स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तॄस्पशाम्' (२५६६) । असस्मरत् । अददरत् । नयरस्य ननत्यांदेश सर्वत्र दीर्घः ।

2582. So also of लभ्, before an affix beginning with a vowel, with the exception of शप् and लिट there is the augment नुम् ॥

As लम्भयति, लम्भकः साधुलम्भी लाभंलम्भम् लम्भो वर्तते Aor, अललम्भत् ॥ But लभते with शप्, and लेभे in the Perfect and लब्धा before an affix beginning with a consonant. The separation of this from the last, is for the sake of the subsequent aphorisms.

The Aorist of the Causative of जि is अजीजपत्। The ज is not changed to a guttural here by VII 3 56. S 2531 because exception is specifically made there in favor of चङ् Aorist

By VII. 4 95 S, 2566, the reduplicate vowel is changed to अ in the case of √smri, √dri &c As असस्मरत्। अददरत्। The short अ is not lengthened, because it is so ordained, otherwise S 2566 would have taught long आ at once.

२५८३ । विभाषा वेष्टिचेष्ट्योः । ७ । ४ । ९६ ।

अभ्यासस्यात्वं वा स्याच्चङ्परे णौ । अववेष्टत्-अविवेष्टत् । अचचेष्टत्-अचिचेष्टत् । 'भ्राजभास-' (२५६५) इत्यादिना वोपधाह्रस्वः । अबिभ्रजत्-अबभ्राजत् । * काण्यादीनां वेति वक्तव्यम्* । एयन्ताः कणरणभणश्रणलुपहेठाः काण्यादयः षड्भाष्य उक्ताः । ह्वाधियाचिलोटिलोपयतयोरधिका क्वापि । चाणिलोटि' इत्यप्यन्यत्र इत्य ह्वादय । अचीकणत्-अचकाणत् ।

2583 Short अ is optionally substituted for the vowel of the reduplicate in वेष्ट् and चेष्ट् in the Reduplicated Aorist of the Causative

Thus अववेष्टत् or अविवेष्टत्, अचचेष्टत् and अचिचेष्टत्। In one alternative there is shortening of the reduplicate (*VII 4 59*), and after such shortening, there is अ substituted in the other alternative.

By VII 4 3 S 2565 the roots √bhraj &c., are optionally lengthened in the penultimate. As अबिभ्रजत् or अबभ्राजत्।

Vartika —The roots काणि and the rest optionally shorten their penultimate in the चङ् Aorist

In the Mahâbhâshya, the following six roots when Causative are classed as *Kânyâdi*, namely कण, रण, भण, श्रण, लुप and हेठ। The Nyâsa adds the following four हाटि, वाणि, लोटि, and लोपि। While two more चाणि and धोटि are mentioned in other places. Thus altogether there are *twelve* Kânyâdi roots. Thus अचीकणत् or अचकाणत्। अरीरणत् or अरराणत्। अबीभणत् or अबभाणत्। अशीश्रणत् or अशश्राणत्। अलूलुपत् or अलुलोपत्। अजीहिठत् or अजिहेठत्।

२५८४। स्वापेश्चङि। ६।१।१८।

ण्यन्तस्य स्वापेश्चङि संप्रसारणं स्यात्। असूषुपत्।

2584 Of the causative verb स्वापि "to cause one to sleep", there is vocalisation of the semi-vowel, when the affix चङ् of the Reduplicated Aorist follows

Thus the Aorist of स्वापि is असूषुपत्, असूषुपताम्, असूषुपन्।

Note — First vocalisation takes place before reduplication, then there is guna of the penultimate short vowel, then this is again shortened by VII. 4 1, then there is reduplication and then lengthening of the vowel of the reduplicate by VII. 4. 94. Thus स्वापि + चङ् = सुपि + चङ् = सुप् (VI 4 51) + चङ् (VII 3 86) = सोप + चङ् = सुप् + चङ् (VII 4 1) = सु + सुप् + चङ् (VI. 1. 11) = सूसुप (VII. 4 94) which with the augment अ becomes असूषुपत्।

Note—Why do we say "when चङ् follows"? Observe स्वाप्यते स्वापितः। The anuvṛtti of किति has ceased, that of ङिति however is here.

२५८५। शाच्छासाह्वाव्यावेपां युक्। ७।३।३७।

णौ। पुकोऽपवादः। शाययति। छाययति।

2585. The augment युक् (य्) is added to the verbal stems शा, छा, सा, ह्वा, व्या, वे and पा before the affix णि (Causative).

This debars पुक्। As शाययति, छाययति, साययति, ह्वाययति, व्याययति, वाययति, पाययति 'causes to drink.' (Bhu 972) and पाययति। The word पा in this takes the root पा [illegible] 'to dry' (Bhu [illegible]), but not पा 'to protect' (Ad 47) because the latter loses the शप् vikaraṇa.

Note —The roots पुञ् and मीञ् take the augment पुक् before णि, as पूनयति मीपयति ॥

All these augments are added to the roots in order that VII. 4. 1. should cause the shortening of the vowel preceding these Thus the Aorist of the above are अपीपयत् अपीपलत्, अदूदुषत्, अपीपिषत् ॥

The roots षा, दा, सा, हा ध्या and पा are exhibited as ending in long आ their Dhâtupâtha forms are सा, गो, षो, सै, दो, हे, श्ये and पै ॥ This indicates that these roots would have taken पुक् by VII. 3 36, the word आत् 'ending in long आ' means the roots which actually end in long आ, as well as those which get long आ by VI 1 45. This also indicates, that in this subdivision or section, the maxim of lakshana pratipadokta &c does not apply. Therefore when the roots इ with आप, and जि assume the form अधि आ and जा before the affix णि by VI 1. 48, the augment पुक् is added to them, thus अध्यापयति, जापयति ॥

In forming the aorist of ह्वा *the following sûtra causes vocalisation.*

२५८६ । ह्वः संप्रसारणम् । ६ । १ । ३२ ।

सन्परे चङ्परे च णौ ह्वः सम्प्रसारणं स्यात् । अजूहवत्–अजुहावत् ।

2586. There is the vocalisation of the semi-vowel of the causative of *hve* (ह्वे) before the Desiderative and the Reduplicated Aorist affixes.

The whole of VI. 1 31 is to be read into this sûtra Thus (जुहावयिषति and जुहावयिषतः, जुहावयिषन्ति,) अजूहवत् or अजुहावत्, अजूहवताम् and अजूहवन् ॥

Note —The root ह्वा does not take the augment य required by VII. 3. 37 before the affix णि because the Samprasârana rule is stronger. The repetition *of the word* सम्प्रसारण *in this sûtra, though* its anuvritti was present, indicates that the force of the word विभाषा has ceased * Though this and the next sûtra VI 1 33 could well have been made one, their separation shows that the samprasârana does not take place when another affix, not causing reduplication intervenes As ह्वायकमिच्छति=ह्वायकीयति, the Desiderative of this verb is जिह्वायकीयिषति ॥

२५८७ । लोपः पिबतेरीच्चाभ्यासस्य । ७ । ४ । ४ ।

पिबतेरुपधाया लोपः स्यादभ्यासस्य ईदन्तादेशश्च चङ्परे णौ । अपीप्यत् । 'अर्तिह्री-' (२५७०) इति पुक् । अर्पयति । ह्रेपयति । व्लेपयति । रेपयति । क्नोपयति । क्ष्मापयति । स्थापयति ।

2587. The penultimate vowel, in the Causative stem of पा 'to drink' is elided in the Aorist, and for the vowel of the Reduplicate there is substituted long ई ॥

As पा+णि+अत्=पाय्+इ+अत् (VII. 3 37)=पाय्+अत (VI. 4 51)= पुप्+अत (VII. 4. 8)=पप्य्+अत (I 1 59)=पीप्यत् (VII 4 4) Thus अपीप्यत्, अपीप्यताम्, अपीप्यन् ॥ When the penultimate आ is elided, there remains प्

which cannot be reduplicated as having no vowel, but the elided अ is considered as sthânivat and thus प is reduplicated. Sûtra VII. 4. 80 establishes by implication the principle that the substitutes caused by णि are sthânivat. Thus भू+णि=भावि; in reduplicating, this भा will not be reduplicated, but भू, as बुभावि, भा=भू by sthânvad-bhâva.

We repeat here VII 3. 36 S. 2570, because of the context.

२५८७ । क । अर्त्तिह्रीव्लीरीक्नूयीक्ष्माय्यातां पुङ्णौ । ७ । ३ । ३६ ।

2587A. The augment पुक् (प्) is added to the roots ऋ, ह्री, व्ली, री, क्नूयी, क्ष्माय्, and to a root ending in long आ, when the affix णि (the Causative) follows.

As अर्पयति, ह्रेपयति, व्लेपयति, रेपयति, क्नोपयति, क्ष्मापयति ॥ The anuvritti of every word other than अङ्ग (VI. 4 1.) ceases The य् of क्नूय and क्ष्माय् drops by VI. 1. 66. The guṇa takes place by VII 3. 86 Of the roots ending in long आ, we have स्थापयति, दापयति, धापयति ॥ The root ऋ (Bhu. 983) गतिप्रापणयोः, and ऋ (Juhotyâdi 16) गतौ are both meant here. Similarly री includes रीङ् स्रवणे (Divâdi 30), and री गतिरेषणयोः (Kryâdi 30). The augment *is added at the end of the preceding stem of the root, and not to* the affix. Being added to the root it becomes part of the root-stem, and in forming the reduplicate Aorist of such stems, the vowel before प् is shortened by VII. 4. 1. If प् were not the part of the stem, that vowel would not be shortened. *Thus from* दापयति; *we have Aorist* अदीदपत् ॥

In forming the Aorist of स्थापयति, the following sûtra applies:—

२५८८ । तिष्ठतेरित् । ७ । ४ । ५ ।

उपधाया इदादेशः स्यात्चङ्परे णौ । अतिष्ठिपत् ।

2588 Short इ is substituted for the penultimate vowel of the Causative stem of स्था in the Aorist

Thus अतिष्ठिपत् अतिष्ठिपताम्, *and* अतिष्ठिपन् ॥ *The form is thus evolved* स्था+णिच्+चङ्=स्थाप्+इ+अत्(VII 3. 36)=स्थाप्+अत् (VI 4. 51)=स्थिप्+अत् (VII. 4. 5)=तिष्ठिपत् ॥

२५८९ । जिघ्रतेर्वा । ७ । ४ । ६ ।

अजिघ्रिपत्-अजिघ्रपत् । 'ऊर्णोतेः' (२५६१) । और्णुनवत्-और्णुनवत् । अचीकृतत्-अचकीर्तत् । अचीकृपत्-अचकल्पत् ॥ अमीमृजत्-अममार्जत् । "पातेर्णौ लुग्वक्तव्यः" । लुकोऽपवादः । पालयति ।

2589 Short इ is optionally substituted for the penultimate vowel of the Causative stem of घ्रा in the Aorist.

As अजिघ्रिपत् or अजिघ्रपत्, अजिघ्रिपताम् or अजिघ्रपताम्, अजिघ्रिपन् or अजिघ्रपन् ॥ Thus घ्रा+णि+चङ्=घ्राप्+इ+अत्.(VII. 3 36)=घ्रिप्+इ+अत् (VII. 4 6)=घ्रिप्+अत् (VI. 4. 51)=जिघ्रिपत् ॥ When इ *is not substituted,* आ *is shortened* by VII 4. 1.

We repeat here VII. 4. 7. S 2567.

२५८९ । क । उॠत् । ७ । ४ । ७ ।

2589A. Short ऋ is optionally substituted for the penultimate ॠ and ऋ of a Causative stem, in the reduplicated Aorist.

This debars the इद् (VII. 3. 101) गुण् (VII 3. 86) and वृद् (VII. 2. 114) substitutes. Thus अचिकीर्तत् (VII 1. 101) or अचीकृतत् from कॄत् (Chur. 111.): अचकर्तत् (VII. 3 86), or अचीकृतत्, अममार्जत् (VII 2. 114) or अमीमृजत् ॥

Note.—Though the इद्, गुण् and वृद् substitutes are antaranga operations, they are prohibited by the express text of this sûtra. The short ऋ is substituted even for a long ॠ: the त् of ऋत् shows that, as in अचीकृतत् (VIII. 2, 77) In fact, this ऋ substitute does not take place after the operations of इद्, गुण् and वृद् substitutions have taken effect, but it is a form which suspends the operation of all those rules.

In forming the चङ् Aorist of √पा, the augment लुक् should have been added by 2587A, but the following vârtika prevents it.

Vart:—The root पा 'to protect' takes the augment लुक् before णि, as पालयति ॥

The root वा would have also taken the augment जुक् but this is prevented by the following when the root means 'to shake'.

२५९० । वो विधूनने जुक् । ७ । ३ । ३८ ।

वातेर्जुक् स्यात्कम्पने णौ । वाजयति । 'कम्पे' किम् । केशान्वापयति । विभाषा लीयतेः' (२५०८) ।

2590. वा gets the augment जुक् (ज्) before the affix णि when the Causative has the sense of 'shaking'.

As पक्षेणोपवाजयति ॥ But घट वापयति केशान् when the sense is not that of shaking. This form could have been obtained from the root वज 'to move', (Bhu. 271) with the affix णि in the ordinary way without any augment. The special augment ज् to वा indicates that this root will not take पुक्, which it would have otherwise done by the last sûtra. The root वा belongs to Bhu. 969 (ओवै शोषणे) ॥

The roots ली, and लीङ् optionally become ला by VI 1. 51 S. 2509 and therefore they would have taken पुक् in the Causative. The following sûtra ordains पुक् optionally.—

२५९१ । लीलोर्नुग्लुकावन्यतरस्यां स्नेहविपातने । ७ । ३ । ३९ ।

लीयतेर्लातेश्च । क्रमान्नुग्लुकावागमौ वा स्तो णौ स्नेहद्रवे । विलीनयति-विलापयति-विलालयति-विलापयति वा घृतम् । 'ली' 'ई' इति ईकारप्रश्लेषाल्लीयतेरपि नुक् । स्नेहद्रवे' किम् । लोहं विलापयति । * प्रलम्भनाभिभवपूजासु लियो नित्यमात्त्वमिति वाच्यम् *

2591. The roots ली and ला get optionally नुक् and लुक् augment respectively, before the affix णि when the causative means 'the melting of a fatty substance.'

As वि लीनयति, वि लालयति, वि लाययति or वि लापयति घृतम् ॥ The augment नुक् is added to ली when the root ends in long ई and that also optionally When *the augment is not added, the regular causative* लाययति *is formed* But when ली gets the form ला by VI. 1. 51, it does not take the augment नुक् ॥ The root ली includes both ली and लीङ् of Kryâdi and Divâdi The root ला includes ला 'to give' (Adâdi 49) and ला the form assumed by ली under VI 1. 51. When लुक् is not added to ला, पुक् is added by VII 3 36 Why do we say when meaning to melt fat ? Observe only लोहं विलापयति जटाभिरालापयते (1 3. 70)

Vârtika —The ली invariably takes आ substitution when the sense *is that of* 'deceiving,' sub-duing' or showing respect,' when the affix is not णिच् ॥ As बालमुल्लापयते श्येनो वर्तिकामुल्लापयते ॥ The option allowed by this aphorism is a restricted option (vyavasthita-vibhâshâ). The substitution of आ *for the final of* ई *is optional when the sense of the root is* not that of 'showing respect', 'subduing' or 'deceiving'. But when it has any one of these three senses, the substitution is *compulsory*. See I. 1 70

When the √ली becomes ला by this Vârtika, it is always conjugated in the Atmanepada, even when the fruit of the action does not accrue to the agent by the following sûtra

२५९२ । लियः संमाननशालीनीकरणयोश्च । १ । ३ । ७० ।

लीङ्लियोर्ण्यन्तयोरात्मनेपदं स्यात्कर्त्रगामिन्यपि फले पूजाभिभवयोः प्रलम्भने चार्थे । जटाभिर्लापयते । पूजामधिगच्छतीत्यर्थः । श्येनो वर्तिकामुल्लापयते । अभिभवतीत्यर्थः । बालमुल्लापयते । वञ्चयतीत्यर्थः ।

2592 After the causative of the verb ली to melt or stick, the Atmanepada is employed, when used in the sense of showing respect, subduing and deceiving, *even though the fruit of* action does not accrue to the agent

The phrase of the causative ending in णि' is to be supplied here from *sûtra 67. This sûtra has its scope only when the fruit of the action does* not accrue to the agent. In the Dhâtupâtha, there are two roots ली, one is technically called लीङ् and means 'to stick,' and belongs to the Divâdi class The other ली meaning to melt ' belongs to the Kryâdi class As there is no specification in the sûtra as to what ली is to be taken, both are, therefore, taken

As जटाभिर्लापयते 'he gets respect or causes respect to be shown to him on account of his matted hair श्येनो वर्तिकामुल्लापयते 'the hawk subdues the partridge बालमुल्लापयते 'he deceives the boy'.

The root भी also becomes भा by the following

२५९३ । बिभेतेर्हेतुभये । ६ । १ । ५६ ।

बिभेतेरेच आत्वं वा स्याद्धेतुभये णौ ।

2593. There is optionally the substitution of आ for the diphthong of the root भी 'to fear', in the Causative, when the fear is produced directly through the agent of the causative.

Thus भी+णि=भा+णि This भा takes पुक् by VII 3. 36 S. 2570. The following sûtra causes it to be conjugated in the Atmanepada.

२५९४ । भीस्म्योर्हेतुभये । १ । ३ । ६८ ।

एतयोर्ण्यन्तयोरात्मनेपदं स्याद्धेतोश्चेद्भयस्मयौ । सूत्रे भयग्रहणं स्मयस्याप्युपलक्षणम् । मुण्डो भापयते ।

2594. After the causatives of the verbs bhi to fear, and *smi to wonder, even where the fruit of the action accrues not* to the agent, the Atmanepada is employed, when the fear is produced directly by the causative agent.

Note—The phrase 'of the causative ending in णि' is understood in this sûtra and is to be supplied from the previous aphorism. This sûtra is also restricted to cases where the fruit of the action does not accrue to the agent The word हेतु in the aphorism has been defined later on in sûtra I. 4. 55 (स्वतन्त्रस्य कर्त्ता), *it is the agent which is the mover of another's* agent. When a fear is caused by a हेतु it is called हेतुभय The word भय 'fear' in the aphorism is illustrative and includes by implication विस्मय 'astonishment' also As जटिलो भीषयते 'the jatila, the cock headed frightens.' मुण्डो भीषयते 'the munda, the shaven headed frightens', जटिलो विस्मापयते 'the jatila astonishes,' मुण्डो विस्मापयते the munda astonishes' *i.e.*, the very fact of matted hair or shaven head frightens' &c.

Note—Why do we say हेतुभय? For if the fear or astonishment is not the direct result caused by the agent, but arises from something else, then the âtmanepada will not be used. As कुञ्चिकयैन भाययति ' he frightens *him* with the kunchika,' रूपेण विस्माययति he astonishes with his form'. Here kunchika and *rupa are the instruments, which cause fear or astonishment*, and are not the hetu thereof

Thus मुण्डो भापयते ।

But when the root भी is not changed to भा, then instead of पुक्, it takes the augment षुक् by the following sûtra

२५९५ । भियो हेतुभये षुक् । ७ । ३ । ४० ।

'भी' 'ई' इति ईकारः प्रश्लिष्यते । ईकारान्तस्य भियः षुगागमो हेतुभये । भीषयते ।

2595 The augment षुक् is added to the root भी before the affix णि, when fear is caused immediately owing to the agent of the Causative

As मुण्डो भीषयते, जटिलो भीषयते ॥

Note :—See I. 3 68 *Here also* भी *with long* ई *being employed* in the sûtra, indicates that षुक् is added then only, when the root has the form भी,

but when it assumes the form भा by VI 1. 56 the proper augment षुक् will come, as मुण्डो भापयते ॥ Why do we say 'when the agent of the causative is himself the direct cause of fear? Observe कुञ्चिकयैनं भाययति, for here कुञ्चिका causes fear and not the agent of the verb The ई is vriddhied and आय substituted

The भी of this sutra may be taken to be a compound of भी+ई meaning that the root भी when ending in long ई takes षुक् and not when it ends in long आ ।

२५९६ । नित्यं स्मयते. । ६ । १ । ५७ ।

स्मयतेरेचो नित्यमात्वं स्याण्णौ हेतोः स्मये । जटिलो विस्मापयते । हेतीद्भयस्मयाविह्यु क्तेनेह । कुञ्चिकयैनं भाययति । विस्माययति । कथं तर्हि विस्मापयन्विस्मितमात्मवृत्तौ इति । मनुष्यवाचा इति करणादेव हि तत्र स्मयः । अन्यथा शानजपि स्यात् । सत्यम् । विस्माययन् इत्येव पाठ इति साम्प्रदायिकाः । यद्वा । मनुष्यवाक्प्रयोज्यकर्त्री विस्मापयते तथा सिंहो विस्मापयन्निति ण्यन्ताण्णौ 'शता' इति व्याख्येयम् ।

2596 There is invariably the substitution of आ for the diphthong of the root स्मि 'to smile' in the Causative, when *the astonishment is produced directly through the Agent of the Causative*

The words णौ and हेतुभये are both understood here The word नित्य shows that the anuvritti of विभाषा ceases Thus मुण्डो जटिलो वा विस्मापयते ॥ Otherwise we have कुञ्चिकयैनं विस्माययति ॥ The word भय here is taken to mean स्मयति i. e, 'wondering, feeling astonished See I 3 68 where also this meaning has been extended to भय by its connection with भीस्मि together, the proper word ought to have been हेतुस्मये in connection with स्मि, and हेतुभये in connection with भी ॥

Question —How do you explain the form विस्मापयन् *in the following* verse (Raghu Vamsa II 33) स्मार्यवृत्तं निगृहीतधेनुं मनुष्यवाचा मनुवंशकेतुम् । विस्मापयन् विस्मितमात्मवृत्तौ । सिंहोरुसत्त्व निजगाद सिंहः ॥ 'The lion who had seized the cow, spoke to him (King Dilipa) the elect of the Aryas, the *banner of Manu's line, and possessed of lion's prowess, in human accents* thus astonishing him (the more) who was (already) surprised at his own state (of paralysis in not being able to shoot the arrow at the lion)?' For here the astonishment is not produced by the *Agent* (karta) but by the Instrument (karana) namely by 'the human voice' in which the lion addressed the King Dilipa and therefore, there ought to have been no आ nor षुक् ॥ Moreover, the proper participial affix in that case would have been शानच् of the Atmanepada and not शतृ as it is in विस्मापयन् ॥

Answer —True. Therefore, the text according to the traditional reading is विस्माययन् and not विस्मापयन् । (*Note* —In fact Mallinatha reads it as विस्मापयन् and explains it as विस्मि+णिच=विस्मे+णि=विस्मापि which with शतृ becomes विस्मापि+शतृ=विस्मापयन् ।)

Or. The real sentence is this The king (already) wonders (at his loss of control over his limbs) (राजा विस्मयते) Him astonishes (further) the human voice (of the lion) (तं मनुष्यवाक् विस्मापयते). By means of that voice the lion astonished the king (तया सिंहो विस्मापयत्) Thus the *hetu* of the first causative is 'the human voice' and so there are both षत and युक्। That is to say, the human voice is the agent of the impeller of the action, and it produces astonishment By means of that the lion astonished &c. Thus it is a case of double causative and the षद्द affix is added after such a double Causative.

The human voice causes astonishment, मनुष्यवाक् विस्मापयते। The lion through the human voice causes astonishment, सिंहो मनुष्यवाचा विस्मापयत्। Thus विस्मापि + णि + षद्द = विस्माप् + णि + षद्द (the first णि is elided by VI 4. 51. S. 2313) = विस्मापि + षद्द = विस्मापयत्।

२५९७। स्फायो वः। ७। ३। ४१।
णौ। स्फावयति।

2597. For the final of the stem स्फाय् is substituted व् in the causative

As स्फावयति॥

२५९८। शदेरगतौ तः। ७। ३। ४२।
शदेर्णौ तोऽन्तादेशः स्यान्न तु गतौ। शातयति। गतौ तु गाः शादयति गोपालः। गमयतीत्यर्थः।

2598 For the final of the शद् is substituted त in the Causative, when it does not mean 'to drive'.

As पुष्पाणि शातयति, फलानि शातयति but गाः शादयति गोपालकः "the cowherd drives the kine."

२५९९। रुहः पोऽन्यतरस्याम्। ७। ३। ४३।
णौ। रोपयति-रोहयति।

2599 प् may optionally be substituted for the final of रुह् in the Causative.

As व्रीहीन् रोपयति or रोहयति॥ "He sows the barley." According to Padamanjari this sûtra could be dispensed with The form रोपयति could be obtained from the root रुप् of the Divâdi class which though meaning मोहन may be taken to mean 'grow' also, अनेकार्थत्वाद् धातूनाम्॥

२६००। क्रीङ्जीनां णौ। ६। १। ४८।
एषामेच आत्वं स्याण्णौ। क्रापयति। अध्यापयति। जापयति।

2600. The substitution of आ for the diphthong takes place in the causatives of the roots क्री 'to buy', इ 'to study' and जि 'to conquer.'

Thus क्रापयति Aor. अचिक्रपत्। अध्यापयति and जापयति Aor अजीजपत्। The augment पु is added by VII. 3. 36, since these roots end in long आ॥ The aorist of अध्यापयति is formed by the following sûtra.

२६०१ । णौ च संश्चङोः । २ । ४ । ५१ ।

सन्परे चङ्परे च णौ इङो गाङ्वा स्यात् । अध्यजीगपत् । अध्यापिपत् ।

2601 गाङ् is optionally the substitute of इङ् in the causative (णि) when that causative takes the affix san (desiderative) and chan (Aorist)

Thus (अधिजिगापयिषति or अध्यापिपयिषति 'he desires to teach') अध्यजीगपत् or अध्यापिपत् '*he taught*' *The* ई *is changed into* आ *by VI 1 48* *Thus* इ + णिच् = आ + णिच् = आ + प् + इ = आपि This rule applies to the Desideratives of Causatives and the Aorist of the Causatives

२६०२ । सिध्यतेरपारलौकिके । ६ । १ । ४९ ।

ऐहलौकिकेऽर्थे सिध्यतेरेच आत्वं स्याण्णौ । अन्नं साधयति । निष्पादयतीत्यर्थः । अपारलौकिके किम् । तापसः सिध्यति । तत्त्वं निश्चिनोति । तं प्रेरयति । सेधयति तापसं तपः ।

2602 The substitution of आ takes place for the diphthong in the causative of सिधु, when it does not refer to the next life.

The word पारलौकिक is derived from परलोक 'the next world by adding the affix ठञ् with the force of 'for the sake of' (V 1 109) The double Vriddhi takes place by VII 3 20 The sense of the word सिधु must refer to अज्ञान or non intelligent things for the purposes of this substitution. Thus अन्नं साधयति, ग्रामं साधयति ॥ Why do w say when not referring to the next world? See तपस्तापसं सेधयति स्वान्येव कर्माणि सेधयन्ति ॥ The force of सिधु is here that of knowledge, तापसः सिद्ध्यति=ज्ञानविशेषमासादयति 'The ascetic realises the truth' i e, becomes Perfect The austerity incites the ascetic to the acquisition of that knowledge, and so we say सेधयति तापसं तपः 'the austerity produces perfection in the ascetic'. Why the substitution does not take place in अन्नं साधयति ब्राह्मणेभ्यो दास्यामि 'he causes food to be prepared for the purpose of giving to the Brahmanas Here though the gift of the food produces effect in the next world yet as that is the effect of दान and not of the verb सिधु the substitution does take place When the verb सिधु *directly* and not through the mediation of another action, produces pâralaukika effect, then the substitution does not take place. The verb सिधु *here belongs to the Divâdi class* and not *to the* Bhuâdi, as the form सिध्यति in the sûtra shows it.

२६०३ । प्रजने वीयतेः । ६ । १ । ५५ ।

आत्वं वा स्याण्णौ प्रजनेऽर्थे । वापयति-वाययति वा गाः पुरोवातः । गर्भं ग्राहयतीत्यर्थः । 'ऊदुपधाया गोहः' (२३६४) । गूहयति ।

2603 There is optionally the substitution of आ in the room of the diphthong of the root वी in the Causative, when meaning 'to conceive an embryo'.

The root वी Adâdi 39 means 'to go, to conceive, to shine, to eat, and to desire' The substitution takes place when it means 'to impregnate or conceive'. Thus पुरो वातो गाः प्रवापयति or प्रवाययति = गर्भं ग्राहयति ॥ The word प्रजन means the receiving of the embryo which in course of time will lead to the birth of a child.

The causative of √गुह संवरणे (Bhu. 944) is गूहयति । The short उ is lengthened by VI 4 89 S 2365.

२६०४ । दोषो णौ । ६ । ४ । ९० ।

'दुषः' इति सुवचम् । दुष्यतेरुपधाया ऊत्स्याण्णौ । दूषयति ।

2604 The ओ of दोष् is replaced by ऊ before the causative णि ॥

Thus दूषयति, दूषयतः, दूषयन्ति ॥ Similar reasons as in गोह, may be given for the root दुष being exhibited as दोष in the sûtra. But the better construction of the sûtra would have been दुषो णौ । When not followed by णि, we have दोषो वर्तते ॥

The substitution however, is optional by the following sûtra if it means mental agitation

२६०५ । वा चित्तविरागे । ६ । ४ । ९१

विरागोऽप्रीतिः । चित्तं दूषयति–दोषयति वा कामः । 'मितां ह्रस्वः' (२५६८) घटादौ चुरादौ च मित उक्ताः । घटयति । 'जनीजॄष्–' । जनयति–जरयति । जॄणातेस्तु । जारयति । * रञ्जेर्णौ मृगरमणे नलोपो वक्तव्यः * । मृगरमणमाखेटकम् । रजयति मृगान् । 'मृग–' इति किम् । रञ्जयति पक्षिणः । रमणादन्यत्र तु रञ्जयति मृगान्तुषादिना । चुरादिषु घटादिर्न । 'चिस्फुरोर्णौ' (२५६९) । चपयति–चययतीत्युक्तम् । चिनोतेस्तु । चापयति–चाययति । स्फारयति–स्फोरयति । अपुस्फरत्–अपुस्फुरत् ॥

2605 The ऊ substitution for the ओ of दोष् is optional, when the sense is that of the disturbing of the mind.

As चित्तं or प्रज्ञां दूषयति or दोषयति कामः 'the desire perverts the Intelligence' Otherwise साधनं दूषयति when mental agitation is not meant.

Here we repeat the sûtra VI 4 92. S 2568, because of the context.

२६०५ । क । मितां ह्रस्वः । ६ । ४ । ९२ ।

2605A The roots having an indicatory म्, retain their penultimate short vowel before the Causative णि ॥

The मित् roots are घटादि a subdivision of the Bhuâdi (800 to 873), and some belong to the Churâdi, and all other roots that end in अम् as शम् and दम् of the Divâdi class Thus घटयति व्यथयति, जनयति from √janî (I. 862) जरयति, from √jrîsh (I 863), but जारयति from the Rudhâdi root जॄ (IX 24). शमयति, दमयति ॥ Some read the anuvritti of the word 'optionally' from the last sûtra into this. This will then be of limited option only (vyavasthita vibhâshâ) The forms उत्क्रामयति and संक्रामयति are thus explained.

Vart —The causative of the root रञ्ज loses its nasal when meaning 'to hunt the deer' as, रजयति मृगान् 'he hunts the deer', but रञ्जयति पक्षिणः 'he hunts the birds' Moreover when the sense is other than that of hunting we have रञ्जयति in connection with मृगः also As रञ्जयति मृगान् तृणदानेन 'he gratifies the deer by giving them grass'.

In the Churâdi class, under the subdivision घटादि which are मित् we find the root चिञ् (X 86) In forming its causative the following sûtra applies.

२६०५ । ख । चिस्फुरोर्णौ । ६ । १ । ५४ । ।

2605B There is optionally the substitution of आ in the room of the diphthong of the roots चि and स्फुर when in the Causative

Thus चपयति चययति (VII 3. 36 for the addition of पु) but from the √चि चिनोति (V. 5) we have चापयति and चाययति । The svâdi चि is not मित् । So also स्फोरयति or स्फारयति । The Aor is अपुस्फुरत् or अपुस्फरत् ।

२६०६ । उभौ साभ्यासस्य । ८ । ४ । २१ ।

साभ्यासस्यानितेरुभौ नकारौ णत्वं प्राप्नुतो निमित्ते सति । प्राणिणत् ।

2606 Both the न's are changed into ण in the reduplicated forms of the verb अन् when preceded by an upasarga competent to cause the change

Thus in the Desiderative प्राणिणिषति and the Aorist of the Causative प्राणिणत् and so also पराणिणिषति and पराणिणत् ॥

Note —If the maxim पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने be not applied here, then we have the following dilemma in प्रानि+स+ति ॥ Here the affix सन् requires reduplication, and the present sûtra requires ण change of न ॥ The णत्व being asiddha the reduplication being made first we have प्रानिनि+स+ति, and then the reduplicate नि intervenes between the cause र and the root न of नि and so this न would not be changed to ण ॥ If however the above maxim be applied, we first apply the णत्व rule as प्राणि+स+ति and then reduplicate णि, and we get the form प्राणिणिषति even without this sûtra.

Note —If we could get this form by the application of the above maxim, where is the necessity of the present sûtra? The sûtra is necessary in order to indicate that the above maxim is *anitya* or not of universal application And because it is *anitya*, that the form [illegible] is evolved by reduplicating रद् (See VIII. 2 1).

२६०७ । णौ गमिरबोधने । २ । ४ । ४६ ।

इणो गमिः स्याण्णौ । गमयति । बोधने तु प्रत्याययति । "इण्वदिकः" । अधिगमयति । 'इणस्तोऽसिचक्रमोः' (२५३४) । हो हन्तेः' इति कुत्वम् । घातयति । "ईर्ष्यतेस्तृतीयस्येति वक्तव्यम्" । तृतीयव्यञ्जनस्य तृतीयैकाच इति वार्थः । प्रादौ मकारस्य द्वित्वं [illegible] ।

द्वितीये तु 'अजादेर्द्वितीयस्य (२१७६) इत्यस्यापवादतया यकारे प्रवर्तते । ऐर्ष्यियत्-ऐर्ष्यिर्ष्यत् ।
द्वितीयव्याख्याने तु णिजन्ताच्चङि यकार एवाभ्यासे श्रूयते । हलादिः शेषात् । द्वित्वं तु द्वितीयस्यैव ।
तृतीयाभावेन प्रकृतवार्तिकाप्रवृत्तेः । णिजन्तस्यैवाद्रावतोर्हेतुमत्यौ गुडेन गुरुयोर्यः । तेन 'आर्यमन्ति
मयनोऽस्यतं मिथा इत्यादि सिद्धम् । एवं सकर्मकेषु सर्वेषु प्रतम् ।

2607 When the affix णि (Causal) follows, गमि is the substitute of इण् when the sense is not that of 'informing' but that of 'going'

गमयति 'makes him go' गमयत:, गमयन्ति &c But प्रत्याययति 'causes to believe.' अधिगमयति The इ of गमि is for articulation

Vârt —So also इक् to 'remember' which is treated like इण् as, अधिगमयति ॥

We repeat here the sûtra VII. 3 32. S 2574.

२६०७ । त । हनस्तोऽचिण्णलोः । ७ । ३ । ३२ ॥

2607A For the न of हन् is substituted त before an affix with an indicatory ञ् or ण्, but not before the affix चिण् of the Aorist, nor before णल् of the Perfect.

Thus हन+णिच्=हत+णिच्=हात+णिच् । Then by VII. 3 54 S 358, ह is changed to घ and we get घातयति ।

So also ईर्ष्ययति ॥ In forming its चङ् Aorist, the reduplication is irregular, as given in the following Vârtika.

Vartika —In the case of ईर्ष्यति the third should be reduplicated

The meaning is the *third consonant*, or the third *syllable* If we take the first meaning, then this *Vârtika prohibits the reduplication of* र, (for र is already prohibited by नन्द्राः) If we take the second meaning, this vârtika becomes an exception to VI 1 2 S 2176 and is applicable to Desiderative bases only, *for there alone we get the third syllable*

Thus by the ordinary rule the Aorist is ऐर्षिष्यत् while by this vârtika it is ऐर्ष्यिष्यत् *according to the first meaning In the case of the second meaning*, the य alone will be heard in the reduplicate चङ् Aorist Because the ष् would be elided by हलादिःशेषः (VII. 4 60 S. 2179) So the reduplication will be of the *second* syllable only, because there being no *third* syllable, the vârtika under consideration does not apply for it applies only to the Desideratives.

In fact only *one* meaning can be illustrated in the Aorist of the Causative, while both are applicable in *Desiderative*, as given in the following note

Note —In the case of the verb ईर्ष्यति the third should be reduplicated "Third of what'? Some say the third of the consonants, and according

to them the form is ईर्ष्यिषिषति ॥ Others say the third syllable, therefore of the root ईर्ष्यिष (ईर्ष्य+इट्+सन्), the third syllable ष is reduplicated: Thus ईर्ष्यिषष, ईर्ष्यिषिष (VII. 4 79) the अ of ष is changed into short इ by VII. 4. 79.=ईर्ष्यिषिषति ॥

The root अर्थ (X. 357) belongs to the Agârvîya subdivision, and ought to be conjugated in the Atmanepadi. How do you explain the Parasmaipada in प्रार्थयन्ति शयनोत्थितं प्रियाः (Mâgha)? It ought to be Atmanepada because the √artha belongs to agarvîya subdivision of the Churâdi.

Of the root, in which the causative णिच्, ceases to have the force of the causative (*nivritta-preshana*), *the meaning is the same as of the pure non* णिच् root. In fact the णिच् does not make any alteration in the meaning. Therefore प्रार्थयन्ति is really equal to प्रार्थनां कुर्वन्ति ।

So is to be understood to be the case in all Transitive roots

Here ends the Chapter on the Conjugation of Causatives.

इति तिङन्तणिच्प्रकरणम् ।

—— o ——

॥ अथ तिङन्त सन् प्रकरणम् ॥

CHAPTER XII.

THE DESIDERATIVE VERBS.

२६०८ । धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा । ३ । १ । ७ ।

इषिकर्मण इषिणैककर्तृकाद्धातोः सन्प्रत्ययो वा स्यादिच्छायाम् । धातोर्विहितत्वादिह सन आर्धधातुकत्वम् । इट् । द्वित्वम् । 'सन्यतः' (२३१७) । पठितुमिच्छति पिपठिषति । 'कर्मणः' किम् । गमनेनेच्छतीति करणान्मा भूत् । 'समानकर्तृकात्' किम् । शिष्याः पठन्त्वितीच्छति गुरुः । वाग्रहणात्पक्षे वाक्यमपि । 'लुङ्सनोर्घस्लृ' (२४२९) । 'एकाच उपदेशे-' (२२४६) इति नेट् ।' सस्य तत्वम् । अत्तुमिच्छति जिघत्सति । "ईर्ष्यतेस्तृतीयस्य-" इति यिशब्दस्य द्वित्वम् । ईर्ष्यियिषति-ईर्ष्यिषिषति ।

2608. The affix सन् is optionally attached, in the sense of wishing, after a root expressing the object wished, and having the same agent of the action as the wisher thereof.

The word धातोः being especially used in this sûtra, shows that this सन् is an Ârdhadhâtuka affix, while the सन् taught in the two preceding Ashtâdhyâyî sûtras S 2309 and 2393. do not get this designation. The result is that this सन् gets the augment इट् where necessary. Thus पठ्+इट्+सन्+शप्+तिप्=पठ् पठ्+इषति=पपठ्+इषति। Now applies VII. 4. 79. S. 2319 and the अ of प is changed to इ। Thus we get पिपठिषति 'He desires to read'.

Why do we say कर्मणः 'after (a root expressing) an object'? The affix will not come after an Instrumental case. Thus गमनेनेच्छति, here there is no affix But गन्तुमिच्छति will be जिगमिषति.

Why do we say समानकर्तृकात् 'when the subject of the verb to wish, is also the subject of the verb denoted by the object wished'? Observe 'शिष्याः पठन्तु' इति इच्छति गुरुः 'The teacher wishes 'Let the pupils read.' Here the teacher is the agent of the verb 'to wish', but he is not the agent of the verb 'to read', and hence there is no affixing of सन् ।

The word वा 'optionally shows that a sentence may also be employed to express the same idea. Thus कर्तुमिच्छति or चिकीर्षति

In forming the Desiderative of √अद् 'to eat, घस् replaces अद् by II 4 37 S 2427 The इट् augment is not added because of S 2246

Thus घस्+घस्+सन्+ति=जघस्+सति=जिघस्+सति (S 2617) =जिघत्सति (The स is changed to त)

Vârt —The third of ईर्क्ष्य is reduplicated optionally This vârtika has already been given under the last sûtra S. 2607 There are two interpretations of it One is that the third *consonant* of ईर्क्ष्य namely ष is reduplicated The other is that the third *syllable* of ईर्क्षिष is reduplicated namely the ष of षत् । Thus we have two forms ईर्क्षिषिषति or ईर्क्षिषिषति ।

२६०९ । रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः संश्च । १ । २ । ८ ।

एभ्यः सन् क्त्वा च कितौ स्तः । रुरुदिषति । विविदिषति । मुमुषिषति ।

2609 The affixes *ktvâ* and *san* (III 1. 7) are *kit*, after *rud* 'to weep,' *vid* 'to know, *mush* 'to steal,' *grah* 'to seize,' *svap* 'to sleep,' and *prachchh* 'to ask'

Thus रुरुदिषति 'he wishes to cry विविदिषति 'he wishes to know', मुमुषिषति he wishes to steal

In forming the Desiderative of ग्रह् the augment इट् is not added by the following sûtra

Note —The verb ग्रह् is changed into गृह्, स्वप् into सुप्, प्रच्छ् into पृच्छ before *kit* affixes by samprasârana (VI 1 16).

Note —The *ktvâ* and *san* would have been *optionally kit* after the verb रुद् विद् and मुष् by virtue of I 2 26, but this sûtra makes them *necessarily* so after these three verbs In the case of the verb ग्रह् these affixes are *kit* by virtue of this sûtra only. In the case of the verbs स्वप् and प्रच्छ् the affix क्त्वा is of course *kit*, because these two verbs are anit, that is, they do not take the intermediate इ; and therefore the क्त्वा being directly affixed to them, and rule I 2 18 not applying, the indicatory *k* would make it *kit*. In reference to these verbs, therefore the present sûtra teaches something new, only with regard to the affix सन्, by making

that also *kit*. The verb प्रच्छ् takes the intermediate इ when the affix सन् follows, by virtue of the sûtra VII. 2 75.

२६१० । सनि ग्रहगुहोश्च । ७ । २ । १२ ।

ग्रहेर्गुहेरुगन्ताच्च सन इण् न स्यात् । 'ग्रहिज्या-' (२४१२) इति सम्प्रसारणम् । सनः षत्वस्यासिद्धत्वाद्भष्भावः । जिघृक्षति । जुघुक्षति ॥

2610. The Desiderative affix सन् does not get the augment इट्, not only after roots ending in उ, ऊ, ऋ and ॠ, but also after ग्रह and गुह ॥

Thus ग्रह्+सन्+शप्+ति=गृह्+सति । The र is vocalised by VI. 1. 16 S. 2412. Then reduplication takes place. As जागृह+सति । Then ह is changed to ढ by VIII. 2 31 S 324, and ढ changed to क् by VIII. 2 41 S 295. Thus जागृक्+षति (*for the* स *was already changed to* ष *because it followed* ऋ, the ह being no intervention) But this ष of सन् being considered asiddha, the ग् is changed to घ्, or rather क् (*for* ढ् *of* ह) *being considered asiddha*, the ग is changed to घ by VIII. 2 37. S 326, for जागृक् is still considered a झषन्त, as if ending in ष and followed by स *still*, though it is changed to ष, and thus S 326. is made applicable The whole equation is thus shown ग्रह्+सन् (the affix is कित् by 1. 2. 8)=गृह् +सन् (VI 1 16)=गृढ्+सन् (VIII 2. 31)=गृक्+सन् (VIII 2 41)=जिघृक्षति (VIII. 2 37). So also with गुहू संवरणे the सन् is कित् here by 1 2 10.

From गुह् we have जुघुक्षति । The desiderative सन् of प्रच्छ takes इट् by the following sûtra

२६११ । किरश्च पञ्च भ्यः । ७ । २ । ७५ ।

'कॄ' 'गॄ' 'दृङ्' 'धृङ्' 'प्रच्छ' एभ्यः सन इट् स्यात् । पिपृच्छिषति । चिकरिषति । जिगरिषति । जिगलिषति । अत्रेटो दीर्घो नेष्टः । दिदरिषते । दिधरिषते । कथम् 'उद्दिधीर्षुः' इति । भौवादिकयोर्दृधृञोरिति बोध्यम् ।

2611 The desiderative सन् takes इट् after कॄ and the four roots that follow it. (Tud. 116-120), namely √gri, √dri, √dhri and √prachchha.

Thus चिकरिषति, जिगरिषति दिदरिषते, दिधरिषते, पिपृच्छिषति (I. 2 8, VI 1 16) But पिपृच्छिषति not included in the five The roots कॄ and गॄ would have optionally got इट् in the desiderative by VII. 2 41, which would have been optionally lengthened by VII 2. 38. But the इट् here being specifically ordained, does not get lengthened by VII. 2 38 S 2391 How do you explain उद्दिधीर्षुः ? It is from the Bhuâdi root दृङ् or धृञ् ॥ Nos. 918 and 1009

२६१२ । इको झल् । १ । २ । ९ ।

इगन्ताज्झलादिः सन् कित्स्यात् । बुभूषति । दीङ् । दादुर्निष्कति दिदीषते । एकियपरत्वा-भावात् 'मीनातिमिनोति-' (२५०८) इत्यात्वं न । अत एव 'सनि मीमा-' (२६२३) इति सूत्रे मामात्वोः पृथग्ग्रहणं कृतम् ।

2612 The affix *san* beginning with a letter of the *Pratyāhāra jhal* is like *kit*, after verbs ending in *ik* vowels

Thus from √भू we have बुभूषति । The सन् here takes no augment इट्, and so it is झलादि, and consequently भू is not gunated, because the affix is कित् ।

Similarly from दीङ् Divādi (No. 26) we have दिदीषते 'he wishes to give'. The ई is not changed to आ because VI 1.50 S. 2508 applies there only where ई otherwise would have been changed to ए or ऐ (एच् विषय) । Therefore in the sūtra VII 4 54, S 2623, the roots मा and मी are separately enumerated

Note —After the verbs ending in इक् the desiderative suffix सन् is *kit* when it is झलादि, that is to say when the affix सन् does not take the intermediate इ The affix सन् is an affix which begins with स् a letter of the झल् class. But if the intermediate इ is added before it it is no longer a झलादि affix, and in that case it is not कित् Thus from जि 'to conquer' which is a verb ending in इक्, we have जिगीषति 'he wishes to conquer' यु 'to mix' युयूषति, so also कृ 'to do' चिकीर्षति, तॄ 'to cross' तितीर्षति, भू 'to be' बुभूषति

Note —If however, verbs ending in इ or उ or ऋ or ॠ, take an intermediate इ, they likewise take guna. As —स्मि 'to smile' takes guna, and makes its desiderative सिस्मयिषते.

Note —The झलादि सन् is not *kit* after verbs ending in any other letter than the इक् As पिपासति (from पा) 'he wishes to drink' So from स्था we have तिष्ठासति

Note —The object of making the affix सन् *kit* after verbs ending in *ik* vowels, is to prevent the guna of the vowel of the root, as in चिचीषति 'wishes to collect' तुष्टूषति 'wishes to praise'

२६१३ । हलन्ताच्च । १ । २ । १० ।

इग्वर्णीपाद्धलः परो झलादिः सन् किद्वत्स्यात् । गुह । जुघुक्षति । बिभित्सति । 'इकः' किम् । यियक्षते । 'झल्' किम् । विवर्तिषते । इक्‌ग्रहणं ज्ञापकम् । तृ ह । तितृक्षति-तितृहिषति ।

2613. And after a root ending in a consonant, and preceded by a vowel of the *pratyāhāra ik*, the affix *san* beginning with a *jhal* consonant, is like *kit*

Thus from गुह we have जुघुक्षति, and from भिद् 'to pierce' we have बिभित्सति 'he wishes to break,' here the root भिद् contains the *ik* vowel इ, it ends in a consonant द् the affix सन् is directly added without taking an intermediate इ, and therefore it fulfills all the conditions of the sūtra and the vowel is not gunated

Why do we say "preceded by इ ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ऌ vowel"?

If the final consonant of the verb is not preceded by a vowel of the *ik* class, the affix सन् is not *kit* after such a verb. As यज्+सन्+ते=यियक्षते

'wishes to sacrifice' Had the affix सन् been here a *kit* affix, there would have been samprasârana by rule VI 1. 16 which declares that there is samprasârana of the verbs यज्, वप्, and ग्रह्, &c., before *kit* affixes.

Why do we say jhalâdi *san*?

If the san takes the intermediate इ *and is then no longer a* झलादि सन् it is not *kit*, and it causes guna As वृत्+इ+सन्=विवर्तिषते 'he desires to be' Here there is guna of *ṛi*.

Roots like दम्भ् तृह् &c., are governed by this rule, though they end in conjunct consonants, for the word हल् of the sûtra means *jâti* or class, thus दम्भ्+सन्+तिप्=दम्भ+सति (VI. 4. 24 the *m* being elided by treating सन् as कित्)=धीप्सति or धिप्सति (VII 4. 56). So from तृह् we have तितृक्षति or तितृहिषति।

२६१४। अज्झनगमां सनि। ६। ४। १६।

अजन्तानां हन्तेरजादेशगमेश्च दीर्घः स्याज्झलादौ सनि। 'सन्लिटोर्जेः' (२३३१)। जिगीषति। 'विभाषा चेः' (२५२५)। चिकीषति-चिचीषति। जिघांसति।

2614 The lengthening of the vowel takes place in the case of a stem ending in a vowel, as well as of हन् and गम् (which is the substitute of इ) when the Desiderative affix सन् being jhalâdi (*i. e* not taking the augment इट्) follows.

Note.—Thus of roots ending in vowel we have:—चिचीषति, तुष्टूषति, चिकीर्षति जिहीर्षति (VII 1 100), of हन् and गम् जिघांसति and अधिजिगांसते।

Thus from the root जि we get जिगीषति, the ज is changed to ग (VII 3 57 S. 2331) Similarly from √चिञ् चयने, we get चिकीषति or चिचीषति, the च is optionally changed to क by VII 3 58 S 2525 From the √हन् we get जिघांसति।

The गम् of this sûtra is the substitute of the root इङ् and in forming its desiderative, the following sûtra applies:—

But in the Passive, the conjugation will be Atmanepadi No इट् will be added *here to the affixes, because it is confined to the Parasmaipada* affixes only The गम् being now *jhaládi*, there will be lengthening. Thus we get जिगांस्यते । अधिजिगांस्यते ।

The last sûtra refers to that गम् which is the substitute of इ and therefore there is no lengthening of the root गम् meaning 'to go'. In its case, the forms will be जिगंसते । अधिजिगंसते ॥

Note—The rule applies to that गम् which is the substitute of इक्, इण् or इङ् (II. 4 47 and 48) 'to study' Therefore, not in अधिजिगंसते वत्सो मात्रा (cf. VII. 2. 58) In the Veda we read स्वर्गं लोकं समजिगांसत्, where though गम् means 'to go' and is not, therefore, the substitute of इङ्, the lengthening takes place by the rule VI 3. 137 Or the word अच् should not be added in the sûtra at all which should be read as झनगमां सनि meaning, "There is lengthening of the stem when the Desiderative सन् follows". This would apply of course, to vowel-ending stems because the sentence would mean that, for there cannot be lengthening of a consonant This will apply to गम् also, in this way —'A stem ending in a vowel is lengthened in the Desiderative, and so also of गम् which is a substitute of the vowel-stem इ" ॥ In this way, we may see, that there is no necessity of the Vârtika

२६१६ । इङश्च । २ । ४ । ४८ ।

इङो गमिः स्यात्सनि । अधिजिगांसते ।

2616. And of इङ् 'to study,' गमि is the substitute when सन् follows.

अधिजिगांसते, ० सेते, ० सन्ते 'he wishes to study.' The root इङ् is always preceded by the preposition अधि This will be Atmanepadi by I. 3 12 and I, 1 56 The form is similarly evolved by the application of rules VII 2. 58, and VI. 4. 16

२६१७ । रलो व्युपधाद्धलादेः संश्च । १ । २ । २६ ।

इश्च उश्च वी ते उपधे यस्य तस्माद्धलादे रलन्तात्परौ क्त्वासनौ सेटौ वा कितौ स्तः । 'रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः संश्च' (२३४४) । दिद्युतिषते-दिद्योतिषते । रुरुदिषते-रुरोदिषते । लिलिखिषति-लिलेखिषति । 'रलः' किम् । दिदेविषति । 'व्युपधात्' किम् । विवर्तिषते । 'हलादेः' किम् । एषिषिषति । इह नित्यमपि द्वित्वं गुणेन बाध्यते । 'X उपधाकार्यं द्विर्वचनात्प्रबलम् X' । स्वरोत्थं दित्करवस्य सामान्यापेक्षज्ञापकत्वात् ।

2617. After a verb which begins with a consonant, and ends in a letter of *Ral pratyahara*, and has as its penultimate इ or ई, उ or ऊ, the *ktvâ* and *san* affixes are optionally *kit*

The wording of this sûtra *requires* a little explanation. It consists of the following words:—

1. रलः *ralah*, ablative of रल् (*after the consonants included in the Pratyahara ral i. e*, all the consonants except य् y and व् *v*). Verbs having their final letter any single consonant except य् y or व् *v*.

2. व्युपधात् means "after penultimate वी." It is a compound of वी+उपधा. The वी itself is a compound of उ+इ=वि, in the dual वी. Therefore the phrase means "after (verbs) having for their penultimate either इ *i* or उ *u* long or short."

3. हलादेः means "beginning with a consonant"

All these three words qualify the word "verb" understood.

4. संश्च means "and san."

The sûtra means, those verbs which have a रल् letter in the end, a हल् in the beginning, and an इ, ई or उ, ऊ in their penultimate, may optionally treat the affixes *ktvâ* and *san* as कित्.

Thus द्युत् 'to shine,' makes द्युतित्वा or द्योतित्वा 'having shone,' लिख् 'to write' makes लिखित्वा or लेखित्वा.

Similarly in *san* affix we have लिलिखिषति or लिलेखिषति 'he wishes to write' दिद्युतिषते or दिद्योतिषते 'he wishes to shine.'

So also रुरुचिषते or रुरोचिषते ।

Why 'rala'? The rule does not apply if the verb ends in a letter other than रल्. As दिव्+क्त्वा=देवित्वा; its desiderative will be दिदेविषति. No option is allowed here.

Why व्युपधात्? There is no option when the penultimate vowel is not इ or उ. As वृत्+क्त्वा=वर्तित्वा. Des. विवर्तिषते.

Why हलादेः? The rule does not apply if the verb does not begin with a consonant. As एषित्वा and एषिषिषति There is no option allowed here.

Note:—The rule does not apply if the क्त्वा and सन् are *anit*. As भुक्त्वा, बुभुक्षते.

The reduplication though *nitya*, is here postponed in favor of *guna*, because of the maxim:—"An operation relating to penultimates is stronger than reduplication."

Moreover, the indicatory ऌ in the root श्चोतृ is also a ज्ञापक of the relative strength of these rules

२६१८ । सनीवन्तर्धभ्रस्जदम्भुश्रिस्वृयूर्णुभरज्ञपिसनाम् । ७ । २ । ४९ ।

इवन्तेभ्यर्धादिभ्यश्च सन इड्वा स्यात् । दम्भादि 'हलन्ताच्च' (२६१३) इति कित्वम् । 'च्छ्वोः–' (२५६१) इति वस्य ऊठ् । यण् । द्वित्वम् । दुद्यूषति–दिदेविषति । 'स्तौतिण्योरेव–' (२६२०) इति नियमादस्य षः । सुस्यूषति–सिसेविषति ।

2618. The desiderative सन् may optionally take इट्, after a root ending in इव्, and after ऋध्, भ्रस्ज, दम्भु, श्रि, स्वृ, यु, ऊर्णु, भृ, ज्ञप्, and सन् ॥

Note:—Thus दिदेविषति or दुद्यूषति, सिसेविषति, सुस्यूषति ॥ ऋध्, अर्दिधिषति, ईर्त्सति ॥ भ्रस्ज, बिभ्रज्जिषति, (VI. 4. 47) बिभर्क्षति, (VIII. 2. 36 and 41) बिभर्जिषति,

विवर्धिषति ॥ दम्भु दिदम्भिषति, धिप्सति (VII 4 56) धीप्सति, श्रि, शिश्रयिषति, शिश्रीषति ॥ स्मृ सिस्मरिषति सुस्मूर्षति ॥ यु यियविषति, (VII. 4 80) युयूषति, ऊर्णु, प्रोर्णुनविषति, प्रोर्णुनुविषति, प्रोर्णुनूषति ॥ The root दृश् of the Third class is to be taken, as the form भव with सन् in the sûtra indicates दिदरिषति, दुदूर्षति ॥ धृषि दिधरिषति, दीधूर्षति ॥ दृ दिदरिषति दिदरीषति ॥ वैदिकप्रयोगार्थमिदमित्यन्ये, दरिद्रातेरिति पठन्ति ॥ तितनिषति, तितंसति तितांसति, पिपतिषति, पित्सति, दिदरिद्रिषति, दिदरिद्रासति ॥ सनीति किम् ? देविता ॥ See S 2621 further on

When no इट् augment is added the सन् is कित् by S 2613 The व् is changed to ऊ by S 2561. Thus दिव्+सन्+सन्+तिप्=दिव्+सति=दि+ऊ+सति=द्यूसति=दुद्यूषति । When however, सन् takes इट् then the affix is not कित् and we get दिदेविषति ।

Similarly from सिव् we get, सुस्यूषति or सिसेविषति । The second स is not changed to ष because of the niyama rule VIII. 3 61. S 2627 to be taught later on

In forming the Desiderative of ऋध्, we have अर्दिधिषति with सेट् सन्, and ऋध्+सन् when anit Now apply the following two sûtras

२६१९ । आप्ज्ञप्यृधामीत् । ७ । ४ । ५५ ।

एषामच ईत्स्यात्सादौ सनि ।

2619 For the vowel of the roots आप्, ज्ञपि and ऋध् there is substituted long ई before the सन् of the Desiderative, when it begins with स् ॥

Note —Thus आप्—ईप्सति ज्ञपि—ज्ञीप्सति, ऋध्—ईर्त्सति (I 1. 51). The reduplication is dropped by VII. 4 58 In the Causative stem ज्ञपि there are two vowels, the इ (णि) is dropped by pûrva-vipratishedha (the prior d barring the subsequent) according to VI 4 51, and ई substituted for अ according to the present sûtra The word सन् is to be read into the sûtra otherwise आप्स्यति ॥ The सन् must begin with स् i e, should not take the इट् augment as in जिज्ञपयिषति, अर्दिधिषति ॥ The roots ज्ञपि and ऋध् are optionally सेट् in the Desiderative by VII 2 49.

२६२० । अत्र लोपोऽभ्यासस्य । ७ । ४ । ५८ ।

'सनि मीमा-' (२६२३) इत्यारभ्य यदुक्तं तत्राभ्यासस्य लोपः स्यात् । आप्तुमिच्छति ईप्सति । ज्ञपयितुमिच्छति । दम्भ्, ईर्त्सति । ईर्त्सति-अर्दिधिषति । जिज्ञपयिषति-जिज्ञपयिषति-ज्ञीप्सति-जिज्ञपिषति ।

2620 The reduplicate is dropped under the circumstances mentioned in the foregoing sûtras VII 4 54 to VII. 4. 57.

Note —The examples are given under the above mentioned sûtras The word 'of the reduplicate अभ्यासस्य is to be supplied in all the subsequent sûtras up to the end of the chapter This sûtra VII. 4 59 says 'a short is to be substituted, we must supply the words 'for the reduplicate' to complete the sense, as डुढौकिषते, तुत्रौकिषते ॥ The word अत्र in the sutra indicates that the reduplication is not to be elided, when an affix is treated

like सन् but is not actually सन् ॥ Thus चङ् Aorist is treated like सन् by VII 4 93, but the reduplication will not be dropped there, as अमीमपत् अदीदपत् ॥ Some say the word अत्र here indicates that the *whole* of the reduplicate is dropped, and not only its final letter Others elide the whole of the reduplicate on the maxim नानर्थकेऽलोऽन्त्यविधिः । The rule I 1 52, by which a substitute should take the place of only the final letter of that which is exhibited in the Genitive case, is not valid when what is exhibited in the Genitive is meaningless'

Thus आप्+ति=ईप्+सति=ईप्सति (No reduplication)

So also ऋधु+सति=ईधु+सति=ईर्धु+सति (I 1 51 S 70)=ईर्त्+सति (VIII 4 55 S 121)=ईर्त्सति । *The* सेट् *form is* अर्दिधिषति । *The form* अर्दिधिषति is thus evolved The Desiderative root is अर्धिष the ऋ being gunated by VII 3 86 before सन् ॥ Now we reduplicate it, and the second syllable धिष् will be reduplicated by VI 1 2 and the रेफ is not duplicated by VI 1 3 so we get धिष् to reduplicate and ध is changed to द ॥ The form ईर्त्सति is thus evolved By VII 4 55, the ऋ is changed to long ई which is followed by र् by I 1 57 Thus we have ईर्त्स as root and स is reduplicated, and the reduplicate is elided (VII 4 58) The forms धित्सति and धीत्सति are similarly formed

From भ्रस्ज (the third root given in S 2618) we get बिभ्रज्जिषति or बिभर्ज्जिषति as सेट् the double form is owing to the optional रम् augment For A it forms are बिभ्रक्षति or बिभर्क्षति ।

In forming the Desiderative of दम्भ (the fourth root in S 2618) the following sûtra applies

२६२१ । दम्भ इच्च । ७ । ४ । ५६ ।

दम्भेरच इत्स्यादीच्च हलादौ सनि । अभ्यासलोपश्च । हलन्ताच्च (२६१३) इत्यत्र हलग्रहणं जातिपरमित्युक्तम् । तेन सनः कित्त्वान्नलोपः । धिप्सति धीप्सति दिदम्भिषति । शिश्रीषति-शिश्रयिषति । 'उदोष्ठ्यपूर्वस्य' (२४९४) । तुस्तूर्षति तिस्तरिषति । पुपूर्षति पिपरिषति । ऊर्णुनूषति-ऊर्णुनुविषति-ऊर्णुनविषति । न च परत्वाद्गुणावादेशयोः कृतयोरभ्यास उकारो न श्रूयेतेति वाच्यम् । द्विर्वचनेऽचि (२२४३) इति सूत्रेण [illegible] । न च एवं तस्य द्वित्वं प्रति कार्यित्वान्निमित्तता कथमिति वाच्यम् × कार्यमनुभवन्हि कार्यी निमित्ततया नाश्रीयते न त्वननुभवन्नपि × । न चेह णिज्कार्यमनुभवति । बुभूषति [illegible] । अपि पुनन्तो [illegible] । इकोऽझल् (२६१२) इति कित्त्वान्न गुणः । अज्झन- (२६१४) इति दीर्घः परत्वादगन्तलक्षणेन बाध्यते । 'आप्ज्ञप्य- (२६११) इति ईत् । धीप्सति-[illegible] । [illegible] । [illegible] (२५०४) इत्यादयः । [illegible] । * तनिपतिदरिद्रातिभ्यः सनो वा इड्वाच्यः * ।

2621 For the vowel of the root दम्भ् there is substituted इ as well as ई before the सन् of the Desiderative, when it begins with स् ॥

Note —As धीप्सति or धिप्सति ॥ But दिदम्भिषति before the सेट् सन् ॥ The reduplication falls off by VII 4 58

We have said in explaining I 2 10. S 2613 हलन्ताच्च that the word हल् or consonant there signifies the whole *class*, and not a root which ends in a *single* consonant. The सन् being कित् after a root that ends in one consonant or more, it is कित् after दम्भ also, which ends in two consonants भ and म। Therefore the nasal is elided. Thus we get धिप्सति or धीप्सति। The द is changed to ध.

When the सन् is सेट् we have दिदम्भिषति. From श्रि (fifth root of S 2618) we get Anit शिश्रीषति and set शिश्रयिषति।

From स्वृ (sixth root of S 2618), we have Anit सुस्वूर्षति and set सिस्वरिषति। The ऊ in the Anit form is by VII 1 102 S. 2494, after the short ऋ has been lengthened by S 2614.

From यु (seventh root of S 2618) we have Anit युयूषति, set यियविषति। Here the equation is यु+इ+षति=युयु+इषति (the reduplication takes place first) =यु+यविषति=यियविषति (VII 4 80 S 2577).

From ऊर्णु (eighth root of S 2618) we have Anit ऊर्णुनूषति or ऊर्णुनुविषति, set ऊर्णुनविषति। In ऊर्णु+इषति, the guna being taught subsequently should take place first, and then reduplication. Then we get ऊर्णो+इषति, and here ओ is changed to अव्, and we have ऊर्णव्+इषति। But we cannot however, do this the guna and अव् substitution do not take place *prior* to reduplication, because of the sûtra द्विर्वचनेऽचि (S 2243), which teaches according to one interpretation, that a substitute of a vowel is just like the original for the purposes of reduplication, and according to another, that no substitution should take place so long as reduplication is not finished. Under whatever view of that sûtra, the reduplicate is नु and not न.

Nor must one object saying 'How can a Sannanta be the occasion or cause of reduplication when it is itself an effect with regard to reduplication? For the following Paribhâshâ answers this objection

"Surely, that which undergoes an operation can, so far as it undergoes that operation, not be made the cause (of the application of a Grammatical rule)'

To explain this Paribhâshâ the following is extracted from Kielhorn's translation of the Paribhâshendusekhara :—' The words 'so far as it undergoes that operation are intended to make (the formation *of*) ऊर्णुनविषति and other (forms) possible. For in (the formation of) this (ऊर्णुनविषति) the syllable न has been reduplicated in accordance with I 1 59, whereas without (the restriction 'so far as it undergoes that operation') that (rule of Panini's) could have had no concern (with the formation of ऊर्णुनविषति). The term सन्यङोः in VI 1 9 being a genitive, that which ends with सन् (i e, ऊर्णु+इस्) undergoes the operation (of reduplication) taught in VI. 1 9. Were, then, the present Paribhâshâ to enjoin merely that 'that which undergoes an operation cannot be made

the cause of the application of a grammatical rule'). इषु which forms part of the *kâryin* ऋु+इषु) could not be the cause of the peculiar reduplication (which is taught in I. 1 59.) But as the Paribhâshâ teaches that, that which undergoes an operation can only so far as it undergoes that operation not become the cause of the application of a grammatical rule, *there is no reason why* इषु *in* ऋु+इषु *should not cause the application* of I 1. 59, for although ऋु+इषु, which includes इषु, is *kâryi*, yet the syllable ऋु only can be called the *kâryam anubhavan kâryi*)."

From भस *the ninth root in S. 2618, we have* बुभूर्षति *(Anit)* and बिभरिषति (set)

The root ध्वनि (the last but one of S. 2618) is from ध्वा with the augment पुक् । Or it is the root ध्वप् one of the मित् roots, and प् is part of the root It is then of the Churâdi class When the सन् is Anit, it is कित् by S. 2612 and *so there is no guna* *The lengthening required by S 2614,* is superseded by the subsequent rule which causes the elision of णि in धवि ॥ Then there is ई by S. 2619 Thus we have धीप्सति (Anit) Or जिज्ञपयिषति (Set) But the non-मित् root ज्ञपि gives us जिज्ञापयिषति ।

From सन् (the last of S 2618) we have सिषासति (the long आ replaces न by S. 2504) as Anit, and सिसनिषति as set.

Vart —The इट् is added to सन् after श्रि यु and दरिद्रा optionally, as तितनिषति or तितंसति or तितांसति, (VI 4 17) पिपतिषति or पित्सति (VII. 4 54, VIII 2 23. VII 4 58) दिदरिद्रिषति or दिदरिद्रासति ॥ Why do we say 'Desiderative'? Observe देविता, भ्रष्टा ॥

In the case of तन् the following sûtra applies

२६२२ । तनोतेर्विभाषा । ६ । ४ । १७ ।

तनोतेरुपधाया दीर्घो वा स्याज्झलादौ सनि । तितांसति-तितंसति-तितनिषति । * धातूपदेशं यन्वक्तव्यः * । यथा बुभूर्षति । कूल पिपतिषति ।

2622 The lengthening of the penultimate of तन् is optional, before the Desiderative सन्, when *it does not take* the augment इट् ॥

Thus तितांसति or तितंसति ॥ But in तितनिषति no alternative is allowed, as इट् is added to सन् by VII. 2 49 Vârt optionally

Vart —The affix सन् is added, when the sense is that of 'in imminent danger', as कूलं पतितुमिच्छति कूलम् = पिपतिषति कूलम् 'the bank is in imminent danger of falling down'. So also श्वा मुमूर्षति.

Vart —There is no affixing of सन् after a verb which has already taken सन् in the sense of wishing As चिकीर्षितुमिच्छति. *But from the* सन् of III 1 5, 6 not denoting wishing, we have जुगुप्सिषते, मीमांसिषते.

Besides पिपतिषति given above we have an Anit form also, when the following sûtra applies.

२६२३। सनि मीमाघुरभलभशकपतपदामच इस्। ७।४।५४।

एषामच इस् स्यात्सादौ सनि। अभ्यासलोपः। 'स्कोः-' (३८०) इति सलोपः। पित्सति। दिदरिद्रिषति-दिदरिद्रासति। 'डुमिञ्' 'मीञ्' आभ्यां सन्। कृतदीर्घस्य मिनोतेरपि मीरूपाविशेषादिस्। 'सः सि-' (२३४२) इति तः। मित्सति। मित्सते। 'मा' माने। मित्सति। माङ्मेङोः। मित्सते। 'देदाणोः'। दित्सति। 'देङ्'। दित्सते। 'दाञ्'। दित्सति-दित्सते। 'धेट्'। धित्सति। 'धाञ्'। धित्सति-धित्सते। रिप्सते। लिप्सते। 'शक्लृ'। शिक्षति। 'शक मर्षणे' इति दिवादिः। स्वरितेत्। शिक्षति-शिक्षते। पित्सते। '* राधो हिंसायां सनीस् वाच्यः *'। प्रतित्सति। 'हिंसायाम्' किम्। आरिरात्सति।

2623. The इस् is substituted for the root-vowel of मी, मा, दा and धा (धु), रभ्, लभ्, शक्, पत and पद् when the Desiderative सन् beginning with स् (*i e*, not taking the augment इट्) follows.

Thus पत्+सन्=पिस्त्+सन्। The reduplicate is elided by S. 2620: and the स is elided by S. 380. Thus we get पित्सति (पत्+सन्+शप्+तिप् =पित्त+सति=पित्+सति)

So also from दरिद्रा of the Vârtika we have दिदरिद्रिषति or दिदरिद्रासति।

The मी includes मीनाति (Kryâdi 4) and मिनोति (मि of Svâdi 4) for मि assumes the *form* मी, by VI. 4 16 Thus मित्सति, प्रमित्सति॥ The स् of इस् becomes त् by S. 2342. The मा denotes all the roots which assume the form मा, on the maxim गामादा ग्रहणेष्वविशेषः "The terms गा, मा or दा when they are employed in Grammar denote both the original roots गा, मा and दा and also the roots which are changed to गा मा and दा" ॥ They are मा and माङ् माने, and मेङ् प्रणिदाने॥ Thus मित्सति, मित्सते, अप मित्सते॥ धु — दित्सति or दित्सते from दो, or देङ् or दाञ्। So also धित्सते or धित्सति from धेट् or धाञ्। रभ्—आरिप्सते, लभ्—आलिप्सते, शक्—शिक्षति But from the Divâdi root we have शिक्षति or ते। पत्—पित्सति, पद्—प्रपित्सते॥ In the roots that end in a vowel, the स् of इस् is changed to त् by VII 4 49, S 2342 and in the roots that end in a consonant, this स् is dropped, according to VIII. 2 29 S 380. The reduplication falls by VII 4. 58 S 2620

Why do we say 'when the Desiderative follows'? Observe दास्यति॥ The word सि is understood here from VII. 4 49, so the rule will *not apply* when the Desiderative takes the augment इट्, as प्र पिपतिषति॥ Here पत optionally takes इट् under the vârtika सनिपतिदरिद्राणामुपसंख्यानम् S 2621.

Vârt—The इस् comes after the root-vowel of राध् in the Desiderative, when the sense is that of 'to injure.' As प्रति रित्सति॥ Why do we say when the sense is that of 'to injure'? Observe आरि रात्सति॥

२६२४। मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा। ७।४।५७।

सादौ सनि। अभ्यासलोपः। मोक्षते-मुमुक्षते वा वत्सः स्वयमेव। 'अकर्मकस्य' किम्। मुमुक्षति वत्सं कृष्णः। 'न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः' (२३४८)। विवृत्सति। तङि तु। विवर्तिषते। 'सेऽसिचि-' (२५०६) इति वेट्। निनर्तिषति-निनृत्सति।

2624 When मुच् has an Intransitive signification, Guna is optionally substituted for its vowel before the init सन् of the Desiderative and thereby the reduplicate is elided

By I 2 10, S 2613 after a root ending in a consonant the सन् is like कित् and does not cause Guna The present sûtra ordains it optionally As मोक्षते or मुमुक्षते वत्सः स्वयमेव ॥ Why do we say 'Intransitive'? In the Transitive there is one form only, as मुमुक्षति वत्सं कृष्णः 'Krishna wishes to release the calf' मुच् becomes Intransitive when it has a Reflexive significance, or when it expresses a mere action The reduplication is elided by VII 4. 58 S 2620

Here we repeat the sûtra VII 2. 59 S 2348

२६२४ । क । न वृद्भ्यश्चतुर्भ्यः । ७ । २ । ५९ ।

2624 A The Parasmaipada ârdhadhâtuka affixes beginning with स् do not get the augment इट् after वृत् and the three roots that follow it

Thus वृत्—वर्त्स्यति अवर्त्स्यत्, विवृत्सति । वृधु वर्त्स्यति । अवर्त्स्यत् । विवृत्सति । शृधु । शर्त्स्यति । अशर्त्स्यत् । शिशृत्सति । स्यन्दू । स्यन्त्स्यति । अस्यन्त्स्यत् ।

The वृतादि roots are four वृत् वृध् शृध् and स्यन्द् (Bhu 795 798) In the examples, the Parasmaipada forms are shown, because these roots are optionally Parasmaipadi by I 3 92 S 2347 before स्य and सन् ॥

In the âtmanepada इट् is added As विवर्तिषते ।

In the case of roots mentioned in VII 2. 57 S 2506 the इट् augment is optional Thus निनर्तिषति or निनृत्सति ।

२६२५ । इट् सनि वा । ७ । २ । ४१ ।

वृङ्वृञ्भ्यामृदन्ताच्च सन इड्वा स्यात् । तितरिषति-तितरीषति-तितीर्षति । विवरिषति-विवरीषति वुवूर्षति । वृङ् । वुवूर्षते-विवरिषते । दुध्वूर्षति ।

2625 The Desiderative स् may optionally take इट (which is optionally lengthened also) after the two roots वृङ् and वृञ् and after ऋ ending roots

As from वृञ् we have वुवूर्षति । विवरिषति । विवरीषति । प्रावुवूर्षति । प्राविवरिषति । प्राविवरीषति । From वृङ् वुवूर्षते or विवरिषते । ऋकारान्तेभ्यः । तितीर्षति । तितरिषति । तितरीषति ।

So also दुध्वूर्षति from ध्वृ कौटिल्ये । The ऋ is lengthened by S 2614 then there is उ by VII 1 102 S 2494 which is lengthened by S 354

२६२६ । स्मिपूङ्रञ्ज्वशां सनि । ७ । २ । ७४ ।

स्मिङ् पूङ् ऋ अञ्जू अशू एभ्यः सन इट् स्यात् । सिस्मयिषते । पिपविषते । अरिरिषति । इह रिस् शब्दस्य द्वित्वम् । इस् इति सनोऽवयव कार्यभागिति कार्यिणो निमित्ततयायोगात् द्विर्वचनेऽचि (२२४३) इति न प्रवर्तते । अञ्जिजिषति । अशिशिषते । 'उभौ साभ्यासस्य (२६०६) । प्राणिणिषति । उच्छेरुक् । प्रत्यय । 'X पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने X इति

त्वात् सहितापेदो द्वित्वम् । इणादिः षेषः' (२१७९) । उचिचिषयति । '× निमित्तापाये नैमित्तिकापायः ×' इति त्वनित्यम् । 'स्तुवो:–' (२५६१) इति षत्वप्रकरणस्यानवकाशात् । तिप्रत्यापत्तिवचनाद्वा–' । 'ओः पुयण्ज्यपरे' (२५७९)(२६०१) इति सूत्राभ्यामिकौ णाद् स्पशेः परत्वं च वा । पिपिक्षावयिषति–प्रध्यापिपयिषति । पिपठायिषति–पुप्लावयिषति । 'ड: वारणम्' (२५८६) । बुद्धावयिषति । 'ओ द्विरुक्तस्मात्तमात्रदेशो न' इत्युक्तत्वादुकारस्य द्वित्वम् । तारयिषति । पुप्लावयिषति । 'ओः पुयण्ज्यपरे (२५७७) । पिपावयिषति । पिपावयिषति । नावयिषति । रिरावयिषति । लिलावयिषति । जिजावयिषति । 'पुयण्ज' इति किम् । बुभाव-षति । 'अपरे' किम् । बुभूषति । 'स्रवति' (२५७८) इतीत्वं वा । सिस्रावयिषति । सुस्रावयिषती-ति । 'अपरे' इत्येव । बुभूषते ।

2626. The Desiderative सन् gets the augment इट् after the roots स्मिङ्, पूङ्, ऋ, अञ्जू and अशू ॥

Thus सिस्मयिषते, पिपविषते (VII. 4 80) अरिरिषते, अञ्जिजिषति (VI. 1. 2 and 3) and अशिशिषते । The root पूञ् is not governed by this rule, as पुपूषति । The √अशू (V. 18) of the Svâdi class is taken here, and not √अश (IX. 51) of the Kryâdi class, for the latter *always* has इट्, while the former having an indicatory long ऊ has *optionally* इट् ॥ Both the Bhuâdi and Juhotyâdi ऋ are taken in the sûtra.

The √ऋ is Anit as a rule. In अरिरिषते the reduplication is of the syllable रिष (ऋ+इट्+सन्=अर्+इट+सन्=अरिष). Here इष् is a portion of the kâryin अरिष and since a portion of सन् itself undergoes grammatical operation therefore, it can not be the cause for the application of the operating rule, hence the sûtra द्विर्वचनेऽचि (S. 2243) does not apply. See the Paribhâshâ under VII 4 56. S. 2621. In fact, the rule of reduplication here is सन्यङोः (Genitive case) meaning ' of a sananta or a yañanta, there is reduplication ' (VI 1. 9 S 2395) Strictly speaking, therefore, it is not the cause of reduplication but that a san-ending stem is reduplicated The san ending stem is अरिष, and it is to be reduplicated Therefore रि is doubled and ऋ the original root for अर् substitute is not considered sthânivat. Had सन्यङोः been in the Locative then द्विर्वचनेऽचि would have applied.

In the Desiderative of √अश, both श s become changed to ष when preceded by an alternant preposition, (VIII. 4 21 S. 2606). Thus प्राशिशिषति ।

In the case of √उच्छी, the augment तुक् is added to छ, and it becomes च्, thus we have उच्छ । Here च though caused by a Tripâdi rule is not asiddha for the purposes of reduplication because of the maxim "the sûtra VIII. 2 1 does not hold good in reduplications" Therefore, we reduplicate च्छि (च and छ and इट्). Then by हलादिशेषः rule (S 2179) we get चि (not छि) thus, उचिच्छिषति । The maxim "on the disappearance of a cause, the effect also disappears", is not of universal application This we learn from the jñâpaka of S. 2561 where Pânini uses स्तुवोः, the व along with the augment तुक् or by the vârtika under S 2573, (वाच्यमाणत् इतस् तदापद् व इत्युदक् निमित्तापायेऽपि &c.) For had the rule " on the disappearance of a cause, the

effect also disappears" been of universal validity, there was then no necessity of using the words prakriti-pratyâpatti ' there is return of the original form" in the above vârtika. For as soon as the krit affix was elided, the effect of krit would have also vanished, and so the word would have assumed its original form, without the express rule to that effect. That vârtika also is, therefore, a jñâpaka.

By the *two sûtras of the same form namely*, णौ च संश्चङोः (*VI 1. 31* S 2579, II. 4. 51. S 2601), the root इङ् is replaced by गा, and there is vocalisation of श्वि। Thus we have अधिजिगापयिषति or अध्यापिपयिषति। शिश्वाययिषति or शुशावयिषति।

By VI. 1 32. S 2586, ह्व is vocalised. As जुहावयिषति। Here हु is reduplicated, because of the maxim, the vowel substitution does not take place, prior to reduplication, when णि follows. (See √ऊन Churâdi No. 342).

So also we have पुस्फारयिषति, जुहावयिषति।

Here we again give the sûtra VII. 4 80 S 2577.

२६२६। क। ओः पुयण्ज्यपरे। ७। ४। ८०।

2626A इ is substituted for the final उ or ऊ of a reduplicate, before a labial, a semi-vowel and before ज् when अ or आ follows these consonants, in the Desiderative.

The word पु यण्—जि is the Locative singular of the samâhâra dvandva compound of those three words—पु यण् and ज्॥ The samâsânta affix टच् (V 4 ·106) does not come, as these affixes are anitya. The word अ परे means that after which is the letter अ॥

Thus 1 Labial.—पिपविषते पिपावयिषति, बिभावयिषति, 2. Semi vowel —यियविषति, यियावयिषति, रिरावयिषति, लिलावयिषति, 3 ज—जिजावयिषति from the root जु॥

The word पिपविषते is from √पू which gets इट् augment in सन् (*VII 2 74*) then there is guna and अव् substitutions, but these latter being sthânivat for reduplication (*I. 1 59*) पू is doubled, and for ऊ there is substituted इ by the present sûtra पिपावयिषति is the Desiderative of the Causative of पू॥ बिभावयिषति is the Desiderative of the Causative of भू॥ यियविषति *is* the Desiderative of यु 'to mix', which is सेट् by VII 2 49 यियावयिषति is the Desiderative of the Causative of this root The words रिरावयिषति and लिलावयिषति are the Desiderative of the Causatives of रौति and लुनाति॥

This sûtra indicates the existence of the following maxim —अङ्गवृत्त निमित्तेऽपि णौ स्थानिवद् भवति, ' though not the cause of reduplication, the substitute which takes place when णि *follows*, becomes like the original ' Thus in जिजावयिषति we have जावि+सन् from जु+णि+सन्, here the आव् substitute caused by णि is sthânivat to ऊ, otherwise there would be no उ in the reduplicate to be operated upon by the present sûtra, See VI. 1. 31 S 2621 also

Why do we say "for the ष or स' ? Observe वाचष्यते, the Desiderative of which will be वाचयिषति ॥

Why do we say 'followed by a labial, semi-vowel or ष'? Observe सव सुनावयिषति, according to Padamanjari it is सवसुनावयिषति from the sautra root सु ॥ सुदावयिषति ॥

Why do we say 'when these consonants are *followed by an* अ'? Observe सुसूषति ॥

By VII. 4, 81 S. 2578, there is इ substitution optionally in the case of the roots mentioned in that sûtra Thus सिस्रावयिषति or सुस्रावयिषति । The word अपरे of the above sûtra applies to this also. Thus we have सुस्रूषते only when अ does not follow.

२६२७ । स्तौतिण्योरेव षण्यभ्यासात् । ८ । ३ । ६१ ।

अभ्यासेणः परस्य स्तौतिण्यन्तयोरेव सस्य षः स्यात्षभूते सनि नान्यस्य । तुष्टूषति । 'ष्टुतिस्वाप्योः-' (२३४४) इत्युत्वम् । सुष्वापयिषति । सिषाधयिषति । 'स्तौतिण्योः' किम् । सिसिषति । उपसर्गात्सु स्वादिष्वभ्यासेन च-' (२२७७) इति षत्वम् । परिषिषिषति । 'षणि' किम् । तिष्ठासति । सुषुप्सति । अभ्यासादित्युक्तेर्नेह निषेधः । इण् । प्रतीषिषति । इक् । अधीषिषति ।

2627 ष् is substituted for स after इ or उ in the reduplication of a Desiderative, if the स of सन् is changed to ष् and not *otherwise and then only in* स्तु and in the Causative of roots, which in the Dhâtupâtha begin with a ष ॥

This rule is confined to the Desideratives of स्तु and of ष् beginning roots in the Causative, provided that the Desiderative sign स् is changed to ष् ॥ The rule applies to the स् of the substitute and not to the affix स्, *as there can be no such* स् *after a reduplicate syllable Therefore* स् *means* that स which replaces the ष् of the roots.

Thus from स्तु we have तुष्टूषति ॥ Here the स of सन् is changed to ष by the last sûtra, and therefore so also after the reduplicate उ, the स of स्तु is changed to ष ॥

Of the Causatives of roots beginning with ष् in the Dhâtupâtha, we have सिषेवयिषति, सिषिञ्जयिषति, सुष्वापयिषति ॥ In this last, the स् of स्वप् is changed to उ by VII 4 67 S 2344. So also सिषाधयिषति ।

Why 'stu and the Causatives'? Though this ष change would have taken place by the preceding Ashtâdhyâyî sûtra (VIII 3 59), yet the separate enunciation of this rule indicates that this is a *niyama* aphorism —the ष change takes place only in these cases of स्तु and the Causatives of Desideratives under the conditions mentioned in this sûtra, and *no where else.* Thus सिसिक्षति *from* the root षिच क्षरणे (Tud 140) This is a root, which is exhibited in the Dhâtupâtha with a ष, therefore the form ought to have been सिषिक्षति by VIII 3. 59, but it is not so, because of the

niyama of the present sûtra So also सुषूषते from षूङ् प्राणिप्रसवे (Div 24) and सुषूषति from षू प्रेरणे (Tud 115).

If this is a niyama rule by the very fact of its separate enunciation, what is then the necessity of using the word एव in the aphorism? Ans एवतोऽवधारणार्थं, so that the sûtra may mean "if स्तु and Causatives only when षण् follows" and not "if स्तु and Causatives when षण् only follows" In the latter view, we could not get the form सुष्टाव, and the rule would have applied to सिषिचति also

Why do we say in the Desiderative ष? So that the niyama may not be any where else Had षणि not been used in the sûtra, the restriction would have been with regard to every affix and the sûtra would have meant "if there is occasion of षत्व change after a reduplicate it should take place only in the case of स्तु and the Causatives Therefore ष change would not have taken place in सिषेव as it is not a Causative

Why do we say after a reduplicate?

Answer—So that this restriction may apply to that स which would have been caused by the इ or उ of an abhyâsa and not to that which would have been caused by an upasarga As अभिषिषिक्षति though without the Preposition the form is सिसिक्षति Here स is changed to ष by S. 2277

Question—No this cannot be the reason because the ष caused by the upasarga is considered as asiddha and hence there would be no restriction

Answer—Then we say the abhyâsa is taken to be qualified by षण् namely that abhyâsa which is *caused* by षण्, would give occasion to this rule and not any other abhyâsa. Therefore if a reduplication has been caused by यङ् and then षण् is added to it then the restriction of the present sûtra will not apply and षत्व change will take place though the root may not be a Causative &c Thus the यङ् of स्वप is सोषुप्य (VI 1 19) the Desiderative of this root is सोषुपिषते with इट् augment the elision of अ (VI 4 48) of अ the elision of य् by VI. 4 49

Question—No this also cannot be the reason because the षत्व change is antaranga while the restriction niyama is Bahiranga Therefore the word abhyâsa is employed superfluously in the sûtra.

Answer—The word abhyâsa is taken in the sûtra so that the restriction may be with regard to that स which might have been caused by the इ or उ of the abhyâsa, and not to that स which might be occasioned by the इ or उ of a *dhâtu* or verbal root. Thus [illegible] [illegible] Here the root [illegible] or [illegible] in the sense of [illegible] &c is turned to Desiderative with सन् and by VI 1 2 the [illegible] is reduplicated then by VII 4 79 the [illegible] is changed to [illegible] Thus [illegible] by the force of the इ of the abhyâsa [illegible] the स is changed to ष as [illegible], (VIII 3 59) then as the restriction of the sûtra does not apply the root [illegible] causes the षत्व of the abhyâsa as [illegible] Had the word अभ्यासात् not been used in the sûtra, the ष of abhyâsa could not

have been changed to ष, for then the sûtra would have meant 'ष is substituted for स, only in the case of स्तु and Causatives in the Desiderative षण्'', and as इषिष is not a Causative-Desiderative, the restriction would have applied.

२६२८ । सः स्विदिस्वदिसहीनां च । ८ । ३ । ६२ ।

अभ्यासेणः परस्य ण्यन्तानामेषां सस्य स एव न तु षः षणि परे । सिस्वेदयिषति-सिस्वादयिषति । सिसाहयिषति । 'स्थादिष्वेवाभ्यासस्य' इति नियमान्नेह । अभिसुसूषति ।

शैषिकान्मतुबर्थीयाच्छैषिको मतुबर्थिकः ।
सरूपप्रत्ययो नेष्टः सन्नन्तान्न सनिष्यते ॥

शैषिकाच्छैषिकः सरूपो न । तेन शालीये भव इति वाक्यमेव न तु छान्ताच्छः । 'सरूपः' किम् । अहिच्छत्रे भव आहिच्छत्रः । आहिच्छत्रे भव आहिच्छत्रीयः । अणन्ताच्छः । तथा मत्वर्थीयसरूपः न । धनवानस्यास्ति । इह मतुबन्तान्मतुप् न । विरूपस्तु स्यादेव । दण्डिमती शाला । 'सरूपः' इत्यनुवर्त्यते । अर्थद्वारा सादृश्यं तस्यार्थः । तेन इच्छासन्नन्तात्सन् न । स्वार्थसन्नन्तात्तु स्यादेव । जुगुप्सिषते । मीमांसिषते ।

2628. The स is substituted for the ष् after the reduplicate of the षण् Desiderative of the Causatives of स्विद् स्वद्, and सह् ॥

The स substitute of ष् debars the cerebral change. In other words, the स of these roots remains unchanged. As सिस्वेदयिषति, सिस्वादयिषति and सिसाहयिषति ॥

By the niyama of S. 2277, there is no change here. अभिसुसूषति ।

Karika—An affix of the same form is not again added to a word which has already once taken it, under the following circumstances;— (1) a word which has already taken a śaishika affix will not take another śaishika of the same form (2) a word which has taken an affix having the sense of *matup*, will not take another *matup* sense affix of the same form; and (3) lastly a root that has already taken the affix सन् will not take another सन् ।

Thus of (1) we have शालीयः formed by the śaishika छ added to शाला । No second छ can be added. Thus we cannot have शालीये भवः=शालीयीयः, but we must use the sentence शालीये भवः ।

Why do we say 'of the same form'? Observe अहिच्छत्रे भवः=आहिच्छत्रः with अण्, from this we have a tertiary derivative आहिच्छत्रे भवः=आहिच्छत्रीयः with छ ॥ Here अण् and छ are not of the *same* form; and so one does not debar the other.

Similarly with matup-affix. As from धनवान् we cannot have a tertiary derivative with matup: as धनवानस्यास्ति, no second मतुप् is added here. Of course, an affix of dissimilar form can be added. As दण्डिमती शाला । The word 'sarûpa' here means the same in *form* AND *sense*. Therefore if a root has taken the *Desiderative* सन् (the affixes which has the force of *he wishes*), it will not again take another सन् । But if a root has taken the svârthika सन् (the affix which does not change the meaning of the root, as the सन् of III. 1. 5 S. 2393 added to √gup, √tij and √kit &c.), then it will take the Desiderative सन् also. Thus from the sannanta root jugupsa we form the Desiderative जुगुप्सिषते; मीमांसिषते ॥

Here end the Desideratives.

इति तिङन्तसन्प्रकरणम् ।

॥ अथ तिङन्तयङ् प्रकरणम् ॥

CHAPTER XIII.

INTENSIVES WITH YAN

२६२९ । धातोरेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् । ३ । १ । २२ ।

[पौनःपुन्ये भृशार्थे च क्रियासमभिहारस्तस्मिन्द्योत्ये यङ् स्यात् ।

2629. The affix यङ् comes after a root consisting of a single syllable, beginning with a consonant, when the repetition of the act or the intensity thereof is intended

Note —The phrase *kriyâ samabhihâra* means repetition of the act or its intensity As पच् ' to cook , पापच्यते he cooks again and again , जाज्वल्यते ' he shines with great intensity The root must be a simple root and not compounded with any *upasarga* We cannot therefore make Intensives of verbs like प्राट् ' to go (because the root अट् is preceded by the upasarga प्र) or जागृ to be awake (because it contains two vowels) , or ईक्ष् ' to see (because it begins with a vowel)

२६३० । गुणो यङ्लुकोः । ७ । ४ । ८२ ।

अभ्यासस्य गुणः स्याद्यङि यङ्लुकि च । सनाद्यन्ताः- (२३०४) इति धातुत्वाल्लडादयः । ङिदन्तत्वादात्मनेपदम् । पुनः पुनरतिशयेन वा भवति बोभूयते । बोभूयाञ्चक्रे । अबोभूयिष्ट । 'धातोः' किम् । आर्धधातुकत्वं यथा स्यात् । तेन भ्रुवो वचिः (२४५३) इत्यादि । एकाचः किम् । पुनः पुनर्जागर्ति । हलादेः किम् । भृशमीक्षते । भृशं शोभते रोचत इत्यत्र यङनेति भाष्यम् । पौनःपुन्ये तु स्यादेव । रोरुच्यते । शोशुभ्यते । *सूचिसूत्रिमूत्र्यट्यर्त्यशूर्णोतिभ्यो यङ् वाच्यः* । आद्यास्त्रयश्चुरादावदन्ताः । सोसूच्यते । सोसूत्र्यते । मोमूत्र्यते । अनेकाच्त्वेनाप्राप्तोपदेशत्वात्पदं न ।

2630 Guna is substituted for the इ and उ (with their long) of a reduplicate, when the Intensive character यङ् follows and also when it is elided

Thus चेचीयते, लोलूयते with यङ् and जोहवीति with यङ् लुक् ॥

The stems ending in यङ् or यङ् लुक् get the designation of dhâtu by S 2304, and so are conjugated in all Moods and Tenses. In making the Intensives the root is reduplicated and it takes the terminations of the Atmanepada as the root is ङित् because यङ् has an indicatory ङ् ।

Thus बोभूयते ' He becomes again and again or ' it becomes intense Per बोभूयाञ्चक्रे । Aor अबोभूयिष्ट ।

Why have we used the word धातोः ' after a root ' in the sûtra? So that the affix यङ् may get the designation of Ardhadhâtuka Being an ârdhadhâtuka affix the modifications which a root undergoes before it, take place here also Thus ब्रू is replaced by वच before ârdhadhâtuka

affixes. The same substitution will take place before यङ्। So that the Intensive of ब्रू will be from the root वच् (S 2453).

Why do we say "after a monosyllabic root"? The affix यङ् is not added to the root जागृ which is of two syllables. Here we must use a sentence as, पुनः पुनर्जागर्ति।

Why do we say "beginning with a consonant"? Observe भृशमीक्षते from ईक्ष।

The affix यङ् is not added according to the Bhâshya, in these cases भृशं शोभते or भृशं रोचते, as it is against usage to make Intensive forms of these verbs in the sense of *intensity*, though in the sense of *repetition* we have रोरुच्यते and शोशुभ्यते।

Vart:—The intensive affix यङ् comes after सूचि, सूत्रि, मूत्रि अटि, अर्ति, अश and ऊर्णु, though some of these contain more than two vowels and others begin with a vowel. The first four roots सूच, सूत्र, मूत्र and अट all end in अ which is a portion of the root: and therefore they are dysyllabic. These are Churâdi roots.

In सोसूच्यते, the second स is not changed to ष, because the root is not monosyllabic and is not taught in the Dhâtupâtha with an initial ष।

So also मोमूत्र्यते।

२६३१। यस्य हलः। ६। ४। ४९।

'यस्य' इति संघातग्रहणम्। हलः परस्य यशब्दस्य लोपः स्यादार्धधातुके। 'आदेः परस्य' (४४)। 'अतो लोपः' (२३०८)। सोसूचांचक्रे। सोसूचिता। सोसूत्रिता। मोमूत्रिता।

2631. When a consonant precedes the final य in a verbal stem, this य is elided also before an ârdhadhâtuka affix.

Thus Per. सोसूचां चक्रे। I Fut. सोसूचिता। So also सोसूत्रिता। मोमूत्रिता॥

In the sûtra यस्य is given, which is the Genitive singular of य namely of the two letters य् अ॥

Note:—By the rule of अलोऽन्त्यस्य (I 1. 52), the अ of य ought to be elided and not य्, but that rule is evidently inapplicable here, since the elision of अ would have taken place by the preceding Ashtâdhyayî rule S. 2308: the present rule therefore teaches the elision of य (ya).

The word हलः is to be considered as in the ablative case, and then by I 1. 54, S 44 the first letter would be elided namely य्। The अ is of course, elided by VI. 4 48 S. 2308.

Why have we taken [the two letters (संघात) conjointly *viz*,] य and not य्? Observe ईर्ष्यिता, मव्यिता, शुच्यिता from the simple *roots* ईर्ष्य्, मव्य्, and शुच्य्॥ Here य् not being followed by अ, is not elided (see Bhuadi 541—546).

Why do we say 'when preceded by a consonent?' Observe लोलूयिता, पोपूयिता॥

In conjugating the root अट in the intensive, the following sûtra applies.

२६३२ । दीर्घोऽकितः । ७ । ४ । ८३ ।

अकितोऽभ्यासस्य दीर्घः स्याद्यङि यङ्लुकि च । अटाट्यते ।

2632. A long vowel is substituted for the अ of the reduplicate in the Intensive (with expressed or elided यङ्), when the reduplicate receives no augment having an indicatory क् ॥

The reduplicate receives augments like नीक्, मुक् by S. 2642 and S. 2643. Thus अटाट्यते । So also पापच्यते, and पापचीति, यायज्यते and यायजीति ॥ Why do we say "when it gets no augment? Observe यंयम्यते, यंयमीति, रंरम्यते, रंरमीति ॥

Note :—*Obj* :—When the म् augment is added, the reduplicate will end in a consonant, and as it does not end in a vowel, there will be no occasion for lengthening; hence the employment of the term अकितः is useless.

Note :—*Ans.*—The employment of this term by the Achârya indicates the existence of the following maxim. अभ्यासविकारेष्वपवादा नोत्सर्गान् विधीन् बाधन्ते "so far as changes of a reduplicative syllable are concerned, rules which teach those changes do not supersede one another". What is the necessity of this indication (jñâpaka)? Observe डोढौक्यते, here the rule of lengthening of this sûtra, does not supersede, though it is subsequent, the *rule of shortening in VII 4 59; so the diphthong* औ *is shortened to* उ, and it is then gunated by VII. 4. 82. Secondly observe अचीकरत्, here इ is substituted in the reduplicate by VII. 4. 79 plus 93, and then this is lengthened *by* VII. 4. 94, *the latter not superseding the former. Thirdly* observe मीमांसते &c., where in मान्+सन् (III 1. 6), the reduplicate is lengthened but that does not prevent the इ of VII 4. 79. Fourthly observe अजीगणत्, where the ई substitute (VII. 4. 97) does not supersede the sûtra VII. 4 60, by which the ण् of गण् is elided.

In conjugating the √ri of the above vârtika (S. 2630), the following sûtra applies :—

२६३३ । यङि च । ७ । ४ । ३० ।

अर्तेः संयोगादेर्ऋतो गुणः स्याद्यङि । यकारपररेफस्य न द्वित्वनिषेधः । 'अरार्यते' इति भाष्योदाहरणात् । अरारिता । अरार्यिता । सर्वेनूयते । बेभिद्यते । अल्लोपस्य स्थानिवत्त्वान्नोपधागुणः । बेभिदिता ।

2633. Guṇa is substituted for the final ऋ of the root ऋ (ऋच्छ्) and in those roots, ending in short ऋ, in which the vowel is preceded by a conjunct consonant, when the Intensive character यङ् follows,

The root ऋ takes यङ् according to the Vârtika under Sûtra 2630, with Guṇa we have ऋ+य=अर्य ॥ By VI. 1. 2, the second member is reduplicated, in spite of the prohibition in VI. 1. 3, for according to Patanjali र् followed by य is not governed by that prohibition. So we have अर्य, and

according to VII 4 60, the य् is dropped and we have चर्य, and by VII. 4. 83, we get चरार्यं ॥ This is an exception to I 1 5 Thus we have चरार्यते according to the example given in the Bhâshya The I Fut. is चरारिता । So also अरारिता is I Fut of √अर of the same vârtika From ऊर्णु we have ऊर्णोर्नुयते ।

Similarly from भिद we have बेभिद्यते । The elided अ of य acts as स्थानिवत् and so prevents the guna of the penultimate इ ॥ I Fut is बेभिदिता ।

२६३४ । नित्यं कौटिल्ये गतौ । ३ । १ । २३ ।

गत्यर्थात्कौटिल्य एव यङ् स्यान्न तु क्रियासमभिहारे । कुटिलं व्रजति वाव्रज्यते ।

2634 The affix यङ् invariably comes, in the sense of crookedness, after a simple verb expressing motion

Thus क्रम to move चंक्रम्यते 'he moves crookedly'. So also वाव्रज्यते After a verb of motion, the यङ् never expresses intensity or repetition, so if the latter sense is to be expressed, a phrase must be employed, as भृशं क्रामति he wanders much ' This is inferred from the word नित्य used in the sûtra i e, यङ् always has the sense of crookedness and no other sense after a verb of motion

२६३५ । लुपसदचरजपजभदहदशगृभ्यो भावगर्हायाम् । ३ । १ । २४ ।

एभ्यो धात्वर्थगर्हायामेव यङ् स्यात् । गर्हितं लुम्पति लोलुप्यते । सासद्यते ।

2635 The affix यङ् when it is intended to convey the sense of contempt (गर्हा) in respect of the sense of the root (भाव) comes always after the following roots, viz —लुप् 'to cut off', सद् 'to sit', चर 'to walk जप् ' to mutter silently any sacred formula, जभ 'to gape or yawn, दह् 'to burn', दश् ' to bite' and गृ ' to swallow'

Thus लोलुप्यते he cuts off badly सासद्यते he sits badly चञ्चूर्यते 'he walks badly जञ्जप्यते he recites badly so also जञ्जभ्यते दन्दह्यते दन्दश्यते, निजेगिल्यते The affix यङ् lo s not come in the sense of r petition &c , after the above verbs b it only in the sens of censurabl performance of the action denoted by th verbs Separate words m ist b used to express the Intens ve or the Fr q ı ntıt ve m.anı ıg As भृशं लुम्पति 'h cuts off much

Note —Why do ve say wh n contempt in regard to the sense of the root is m ant ? Observe साधु जपति he recites well There is no affixing as no contempt is denoted Why do we say in regard to the action denoted by the root ? When the contempt is not with regard to the sense of the root but with regard to the act on as accomplished the affix is not employed Thus मन्त्रं जपति वृषलः the Sûdra recites the sacred mantras The word नित्य of the last *aphorism is understood* here also

The Intensive of चर is formed by the following —

२६३६ । चरफलोश्च । ७ । ४ । ८७ ।

अनयोरभ्यासस्यान्ते नुगागमः स्याद्यङ्यङ्लुकोः । नुक्' इत्यनेनानुस्वारो लक्ष्यते । * स च पदान्तवद्वाच्यः * । 'वा पदान्तस्य' (१२५) इति यथा स्यात् ।

2636. The augment नुक् comes after the reduplicate of चर् and फल् in the Intensives (with or without यङ्) ॥

Note—Thus चंचूर्यते and चंचूरीति (the lengthening of उ is by VIII. 2. 77) पंफुल्यते and पंफुलीति ॥ See the following sûtra.

The नुक् here refers to anusvâra. It is treated like padânta by the following

Vârtika.—The anusvâra should be treated as if final in a Pada. That being so, VIII. 4. 59. S. 125 applies to it: and it remains unchanged.

Thus चर+यङ्=चर चर+यङ्=चं चर्+यङ् । Now applies the following.

२६३७ । उत्परस्यातः । ७ । ४ । ८८ ।

चरफलोरभ्यासात्परस्यात उत्स्याद्यङ्यङ्लुकोः । 'हलि च' (३५४) इति दीर्घः । चञ्चूर्यते-चञ्चूर्यते । पम्फुल्यते-पफुल्यते ।

2637. For the subsequent अ (*i.e.*, for the अ of the root and not of the reduplicate), there is substituted उ in the Intensive (with or without यङ्) of चर् and फल् ॥

The examples have been given above, as चञ्चूर्यते, चञ्चूरीति and पंफुल्यते पफुलीति ॥ The lengthening is by S. 354. Why do we say 'the अ which stands subsequent to the reduplicate'? The substitute does not replace the अ of the reduplicate. Why do we say 'of अ'? The substitute should not replace the final letter, which it otherwise would have done by I 1. 12. The त in उत् debars guna (VII 3. 83) in चञ्चूर्ति and पफुलीति, for though उ is lengthened by VIII. 2. 77, in चञ्चूर्ति, yet that lengthening is considered as non-existent or asiddha (VIII. 2 1) for the purposes of Guna (VII. 3 36). *Quere.* If the त in उत् debars guna, why should it not debar lengthening also of VIII 2. 77?

In conjugating √japa and √jabha, √daha and √daśa of S 2635 the following applies

२६३८ । जपजभदहदशभञ्जपशां च । ७ । ४ । ८६ ।

एषामभ्यासस्य नुगागमः स्याद्यङ्यङ्लुकोः । गर्हितं जपति जञ्जप्यते इत्यादि ।

2638. The augment नुक् comes after the reduplicates of जप, जभ, दह, दश, भञ्ज, and पश in the Intensive (with or without यङ्) ॥

Thus जञ्जप्यते and जञ्जपीति, जञ्जभ्यते and जंजभीति, दंदह्यते and दंदहीति; दंदश्यते and दंदशीति ॥ The root is दंश्, but it is exhibited in the sûtra as दश, showing that even in यङ् लुक, the root loses its nasal Similarly बम्भज्यते and बंभञ्जीति, and पंपश्यते and पंपशीति ॥ This last is a sautra root.

In conjugating √gṛî of S. 2635, a ल is substituted for र by the following —

२६३९ । ग्रो यङि । ८ । २ । २० ।

गिरते रेफस्य लत्वं स्याद्यङि । गर्हितं गिलति जेगिल्यते । 'गुणाख्या-' (२४६२) इतीत्वम् । गुणः । देदीयते । पेपीयते । सेषीयते । 'विभाषा श्वेः' (२४२०) । शोशूयते । शेश्वीयते । 'यङि च' (२६३३) । चास्वर्यते । 'रीङृत' (१२३४) । चेक्रीयते । सुट् । संचेस्क्रीयते ।

2639. ल् is substituted for the र of गृ in the Intensive.

Thus निजेगिल्यते, निजेगिल्येते, निजेगिल्यन्ते ॥ The root गृ takes यङ् when the sense of contempt is conveyed, with regard to the action denoted by the root, (III. 1. 24), गर्हितं गिलति=जेगिल्यते ॥

Note:—Some say that ग of the sûtra includes the two roots गॄ (गिरति Tud. 117) and गॄ (गृणाति Kry. 28). Others hold that the Tudâdi grî is only taken and not the Kryâdi. The Kryâdi grî never takes the Intensive form, no example of which is to be met in literature.

Note:—Why do we say in the Intensive? Observe गिगीर्यते with the Passive affix यक् ॥

The घु roots, and मा, स्था &c., take long ई by S. 2462. Then there is guna: thus from √दा we have देदीयते ॥ From √पा (S 2462) we have पेपीयते । From √षा (*i.e.*, षो), we have सेषीयते ।

The √टु ओ श्वि optionally is vocalised by VI 1. 30 S. 2420. As शोशूयते or शेश्वीयते. ।

From √स्वृ we have सास्वर्यते । The guna is by VII 4. 30 S. 2633. From कृ we have चेक्रीयते । The री is by S. 1234. With सुट्, संचेस्क्रीयते ।

२६४० । सिचो यङि । ८ । ३ । ११२ ।

सिचः सस्य षो न स्याद्यङि । सेसिच्यते ।

2640 The ष् substitution does not take place in the स् of सिच् of the Intensive.

Thus सेसिच्यते *and* अभिसेसिच्यते ॥

२६४१ । न कवतेर्यङि । ७ । ४ । ६३ ।

कवतेरभ्यासस्य चुत्वं न स्याद्यङि । कोकूयते । कौति कुवतोस्तु चोकूयते ।

2641. The Palatal is not substituted for the Guttural of the reduplicate of कु (कवते) in the Intensive.

As कोकूयते उष्ट्रः, क्रोकूयते खरः ॥ The कु here is कुङ् (Bhu. 999), and not कु 'to make sound' (Ad. 33, कौति), nor कुङ् (Tud. 108, कुवति) ॥ Of those two, we have चोकूयते ॥ Why do we say in the Intensive? Observe कुकुवे ॥

२६४२ । नीग्वञ्चुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतपदस्कन्दाम् । ७ । ४ । ८४ ।

एषामभ्यासस्य नीगागमः स्याद्यङ्यङ्लुकोः । 'अकितः' इत्युक्तेर्न दीर्घः । नलोपः । वनीवच्यते । वनीवच्यत इत्यादि ।

2642. The augment नीक् is added to the reduplicate of the Intensive (with the expressed or elided यङ्) in the following:— वञ्च्, स्रंस्, ध्वंस्, भ्रंस्, कस्, पत, पद् and स्कन्द् ॥

The augment makes the reduplicate कित् and so there is no lengthening because of अकितः of sûtra VII. 4 83. S 2632.

Thus वनीवच्यते and वनीवञ्चीति, सनीस्रस्यते and सनीस्रंसीति, दनीध्वस्यते and दनीध्वंसीति, बनीभ्रस्यते and बनीभ्रंशीति, (बनीभ्रश्यते and बनीभ्रशीति), चनीकस्यते and चनीकसीति; पनीपत्यते and पनीपतीति, and पनीपद्यते and पनीपदीति, चनीस्कद्यते and चनीस्कन्दीति ॥ The nasal is elided in one alternative by VI 4 24.

In forming the Intensive of nasal-ending roots नुक् is inserted by the *following.*

२६४३ । नुगतोऽनुनासिकान्तस्य । ७ । ४ । ८५ ।

अनुनासिकान्तस्याङ्गस्य योऽभ्यासोऽदन्तस्तस्य नुक् स्यात् । नुकानुस्वारो लक्ष्यत इत्युक्तम् । यँयम्यते-यंयम्यते । तपरत्वसामर्थ्याद्भूतपूर्वदीर्घस्यापि न । 'भाम' क्रोधे । बाभाम्यते । 'ये विभाषा' (२३१९) । जाजायते-जञ्जन्यते । "* हन्तेर्हिंसायां यङि घ्नीभावो वाच्यः *" । जेघ्नीयते । हिंसायाम्' किम् । जङ्घन्यते ।

2643. The augment नुक् (न्) is added after the short अ of a reduplicate in the Intensive (with or without यङ्) when the root ends in a Nasal.

The नुक् is anusvâra as already mentioned in S. 2636

As तन्तन्यते and तन्तनीति, जङ्गम्यते and जङ्गमीति, यंयम्यते and यंयमीति, रंरम्यते and रंरमीति ॥ The augment न् here should be considered as anusvâra, because an âdeśa is indicated by the nature of the sthânin which is replaced; and therefore in यंयम्यते, it remains anusvâra Had it been न् it could not have been changed to anusvâra in यंयम्यते, रंरम्यते (See VIII. 3 24). In तन्तन्यते &c, the anusvâra is changed to न्, ङ &c, by VIII 4 58; the other forms तंतन्यते तंतनीति, जंगम्यते, जंगमीति are derived by the following —

Vart: —This anusvâra should be treated as if it was at the end of a Pada or word. That being so VIII. 4. 59 applies, and we have the anusvâra unchanged, as in तंतन्यते &c.

Why do we say "*after a short* अ"? *Observe* तेतिम्यते ॥ The त् in अत् indicates that the augment will not be added to a reduplicate which once was long आ but became short by VII 4. 59 as from भाम 'to be angry' is बाभाम्यते, (the second lengthening takes place by VII. 4. 83). Why do we say ending in a nasal? Observe पापच्यते ॥

The nasal ending roots जन, सन्, खन optionally become जा, सा, खा by VI. 4. 43 S. 2319, as जाजायते or जञ्जन्यते ।

Vart:—In the Intensive of हन् 'to kill,' घ्नी is substituted *for* हन् as जेघ्नीयते ॥ The substitute is with a long ई, had it been with a short इ, that might also have been lengthened by VII. 4 25. Not doing so, however indicates the existence of the maxim संज्ञापूर्वकविधेरनित्यत्वम् "A rule is not universally valid, when that which is taught in it is denoted by a technical term". It is through this that स्वायंभुव is formed from स्वयंभू, because the Guna taught by VI. 4. 146, does not take place here before the Tad-

dhita affix अण्, in as much as that rule VI. 4. 146. is taught by employing the technical term गुण in ओर्गुण. instead of ओरोत्, hence that rule is anitya, and we have शवक् ॥

Why do we say when meaning 'to kill'? Observe जङ्घन्यते where it means to do.

२६४४ । रीगृदुपधस्य च । ७ । ४ । ९० ।

ऋदुपधस्य धातोरभ्यासस्य रीगागमः स्याद्यङ्यङ्लुकोः । वरीवृत्यते । क्षुभ्नादित्वान्न णः । नरीनृत्यते । जरीगृध्यते । उभयत्र सत्वम् । चलीक्लृप्यते । "रीगृत्वत इति वक्तव्यम्" । वरीवृश्च्यते । परीपृच्छ्यते ।

2644 The reduplicate of a root, which has a ऋ in the penultimate position, gets the augment री in the Intensive (*with or without* यङ्) ॥

As वरीवृत्यते and वरीवृतीति, वरीवृध्यते and वरीवृधीति ॥ नरीनृत्यते and नरीनृतीति ॥ Here न is not changed to ण because it is considered to belong to Kshubhnâdi class. So also जरीगृध्यते । From क्लृप् we get चलीक्लृप्यते with ल in both places.

Vart.—It should be rather stated '*a root which contains a* ऋ; when यङ् follows, whether this ऋ be of upadeśa, or obtained by samprasâraṇa so that the augment may come in वरीवृश्च्यते and वरीवृश्चीति where the ऋ is of vocalisation, and not penultimate also So also परीपृच्छ्यते ।

२६४५ । स्वपिस्यमिव्येञां यङि । ६ । १ । १९ ।

सम्प्रसारणं स्याद्यङि । सोषुप्यते । सेसिम्यते । वेवीयते ।

2645. There is vocalisation of the semi-vowel of the verbs स्वप् 'to sleep', स्यम् 'to shout', and व्ये 'to cover', when followed by the affix यङ् of the Intensive.

Thus सोषुप्यते, सेसिम्यते, वेवीयते (VII. 4. 25 the short इ is lengthened). Why do we say '*when* यङ् *follows?* Observe स्वप्न *formed by* नजिङ् *III.* 2. 172.

२६४६ । न वशः । ६ । १ । २० ।

वावश्यते ।

6246. There is not vocalisation of the semi-vowel of वश्, when the affix यङ् follows.

The word यङि is understood here. As वावश्यते, वावश्येते, वावश्यन्ते ॥ Why do we say "when यङ् follows"? Observe उष्टः, उशन्ति ॥ See VI. 1. 16 to which this rule is an exception.

२६४७ । चायः की । ६ । १ । २१ ।

चेकीयते ।

2647. The verb की is substituted for the verb चाय् 'to worship, to observe', when the Intensive affix यङ् follows.

The phrase यङि is understood here. Thus चेकीयते, चेकीयेते, चेकीयन्ते ॥

Note —The exhibition of की in the sûtra with a long ई indicates that there is long vowel even in tenses where यङ् is elided as चेकीतः ॥ For if the sûtra had enunciated कि with a short इ as the substitute of चाय् the forms चेकीयते &c , would have been still valid. Thus चि+यङ्=चि+कि+य =चे+कि+य=चे+की+य (*VII 4 25 causing the lengthening of the short* इ) But then the Nishtha would have been चेकितः which is wrong

२६४८ । ई घ्राध्मोः । ७ । ४ । ३१ ।

जेघ्रीयते । देध्मीयते ।

2648 Long ई is substituted for the vowel of the roots घ्रा and ध्मा in the Intensive

As जेघ्रीयते, देध्मीयते ॥ *The long* ई *is for the sake of the subsequent Ashtâdhyâyî* sûtra, short इ would have by VII. 4 25, given the same forms also.

२६४९ । अयङ् यि क्ङिति । ७ । ४ । २२ ।

शीङोऽयङादेशः स्यादादौ क्ङिति परे । शाशय्यते । अभ्यासस्य ह्रस्व । ततो गुणः । डोढौक्यते । तोत्रौक्यते ।

2649. Before an affix beginning with य् and having an indicatory क् or ङ् there is substituted अय् for the ई of शी ॥

As शय्यते *with* यक्, शाशय्यते *with* यङ् प्रशय्य *and* उपशय्य *with* ल्यप् *which* being the substitute of क्त्वा is कित् ॥ But शिश्ये where the affix is य, and शेयम् where the affix is यत् (neither कित् or ङित्) ॥

So also डोढौक्यते and तोत्रौक्यते ।

Here ends the conjugation of Intensives in Yañ

इति तिङन्तयङ् प्रकरणम् ।

—— o ——

॥ अथ तिङन्त यङलुक् प्रकरणम् ॥

CHAPTER XIV.

INTENSIVES WITH YAN—ELIDED.

२६५० । यङोऽचि च । २ । ४ । ७४ ।

यङोऽच्प्रत्यये लुक् स्याच्चकारात्तं विनापि बहुलं लुक् स्यात् । अनैमित्तिकोऽयमन्तरङ्गत्वादादौ भवति । ततः प्रत्ययलक्षणेन यङन्तत्वाद्द्विित्वम् । अभ्यासकार्यम् । धातुत्वाल्लडादयः । 'शेषात्कर्तरि–' (२१५९) इति परस्मैपदम् । अनुदात्तङितः–' (२१५७) इति तु न । ङित्वस्य प्रत्ययाप्रत्ययसाधारणत्वेन प्रत्ययलक्षणाप्रवृत्तेः । यत्र हि प्रत्ययस्यासाधारणं रूपमाश्रीयते तत्रैव तत् । अत एव लुङ्परस्मात् ह्रस्वः अत्वसन्तस्य– (४२५) इति दीर्घो न । येऽपि स्पर्धप्रीङादयो ऽनुदात्तङितस्तेभ्योऽपि न । अनुदात्तङितः–' (२१५७) इत्यनुबन्धनिर्देशात् । तत्र च '× श्तिपा-शपा–×' इति निषेधात् । अत एव स्यन्नादयो न । गणेन निर्देशात् । किं तु शपैव । 'चर्करीतं च' *त्यदादौ पाठाच्छपो लुक् ।

2650 And there is diversely the luk-elision of यङ् (III. 1. 22) when the affix अच् (III. 1. 134) follows :—

By using 'diversely' there is elision of यङ् when other affixes than अच् follow, both in the sacred and profane literature; as लोलुव 'much cutter' (लोलुय+अच्), पोपुवः 'much purifier.' सनीस्रंसः from स्रंस 'to drop.' दनीध्वसः from ध्वंस 'to fall,' the नी being added by (VII. 4 84).

Note —So also यङ् is elided before other affixes than अच्। thus यातुर्मित्रो लालपीति, दुन्दुभिर्वावदीति॥ See also I. 1. 4.

The elision of यङ् takes place first before all other operations, because (the elision is antaraṅga as it is not dependent on any thing else as an efficient cause Then after such elision, the reduplication takes place, because the affix यङ्, though elided, leaves its effect behind. The root is considered to be यङन्त and so reduplicated When doubling takes place, all operations of reduplication also take place *As the base ending in* यङ् (whether present or elided) gets the designation of Dhâtu (root), it is conjugated in all moods and Tenses. It is conjugated in the Parasmaipada, because of the universal rule of S 2159. The ङ् of यङ् does not make the conjugation Atmanepadi by S 2157 The ङ् cannot act as Pratyaya lakshana because the elision of ङ् takes place even where य or a pratyaya is added, and where it is not added The rule of Pratyaya lakshana applies there only where an *affix* (pratyaya) is elided It applies to the non-usual *form of the affix*, *and depends upon the real* (non common) form of the affix (an affix stripped of all its indicatory letters). If there were the Pratyaya lakshana of the elision of that which was not an integral portion of an affix, the *formation* of सुदृषद् would be impossible. For it is formed by adding सु to the plural noun दृषदः। as शोभना दृषदः (अस्मिन्)=सुदृषद्॥ In forming this Bahuvrîhi compound, the Nominative Plural affix जस् of दृषदः is elided but there is no pratyaya lakshana. Had there been a pratyaya lakshana, the word सुदृषद् being still considered to be अस्—ending, would cause the rule S 425 to apply, and so there would be lengthening of the penultimate But it is not intended because अस् is not essentially a Pratyaya in the sûtra अत्वसु &c (S 425)

The Atmanepada terminations will not come in yaṅ luk after those roots even which in the Dhâtupâtha are especially Atmanepadi i.e., which are anudâtta or which have an indicatory ङ्। Thus the roots स्पर्ध, शीङ् &c, must be conjugated in the Parasmaipada in yaṅ luk, though in their ordinary state they are Atmanepadî Because the rule अनुदात्तङित (S 2157) refers to indicatory letters which are anudâtta, or which is ङ्। The change caused by *an indicatory letter* does not take place in यङ् लुक् on the maxim श्तिपा शपानुबन्धेन &c, (S. 2246)

Similarly there will not be added the vikaraṇas श्यन् &c, to the Intensive-roots in yaṅ luk, because those vikaraṇas are exhibited in the rules

ordaining them as coming after roots belonging to *ganas* (गणनिर्देश) ; so they do not come in yañ luk But not so the vikarana शप् । The rule ordaining it does not mention any gana, the rule is not भ्वादिभ्य शप् but कर्तरि शप् *(III 1. 68 S 2167). The* शप् *not being* गणनिर्दिष्ट *will come after* yañ luk roots.

This शप्, however, is elided by the following gana sûtra.

। चर्करीतं च ।

1 And after the verb called charkarîta the affix शप् is luk elided

This sûtra is given at the end of Adâdi roots Charkarîta is the *technical name for* यङ्लुक् *roots*

The शप् being luk elided, the conjugation is very much like that of the Adâdi verbs with the following modifications.

२६५१ । यङो वा । ७ । ३ । ९४ ।

यङ्लुगन्तात्परस्य हलादेः पित सार्वधातुकस्येड् वा स्यात् । 'भूसुवोः–' (२२२४) इति गुणनिषेधो यङ्लुकि भाषायां न । '–बोभूतुतेतिक्ते–' (३५९८) इति छन्दसि निपातनात् । अत एव यङ्लुग्भाषायामपि सिद्धः । न च यङ्लुगन्तप्रस एव गुणाभावो निपात्यतामिति वाच्यम् । '× प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणात् ×' । 'द्विः प्रयोगो द्विर्वचनं षाष्ठम्' इति सिद्धान्तात् । बोभवीति–बोभोति । बोभूतः । बोभुवति । बोभवाञ्चकार । बोभविता । अबोभवीत्–अबोभोत् । अबोभूताम् । अबोभवुः । बोभोतु । बोभूतात् । बोभुवतु । बोभवाञ्चकार । बोभविता । अबोभवीत्–अबोभोत् । अबोभूताम् । अबोभवुः । बोभूयात् । बोभूयाताम् । बोभूयास्ताम् । 'गातिस्था–' (२२२३) इति सिचो लुक् । 'यङो वा' (२६५१) इतीट्पक्षे गुणं बाधित्वा नित्यत्वाद्वुक् । अबोभूवीत् । अबोभोत् । अबोभूताम् । अभ्यस्ताश्रयो जुस् । नित्यत्वाद्वुक् । अबोभूवुः । अबोभविष्यदित्यादि । पास्पर्धीति–पास्पर्धि । पास्पर्धः । पास्पर्धति । पास्पर्त्सि । 'हुझल्भ्यो हेर्धिः' (२४२५) । पास्पर्धि । लङ् । अपास्पर्त्–अपास्पर्द् । सिपि दश्च (२४६८) इति रुत्वपक्षे रो रि (१७३) अपास्पाः । जागाढि । जागाढ्सि । अजागात् । सिपि रुत्वपक्षे । अजागाः । नाथ् । नानात्ति । नानात्तः । दध । दादद्धि । दादद्धः । दाधर्त्सि । अदाधत् । अदादधुः । अदाधः । अदाधत् । लुङि । अदादाधीत्–अदादधीत् । चोस्कुन्दीति–चोस्कुन्ति । अचोस्कुन् । अचोस्कुन्ताम् । अचोस्कुन्दुः । मोमुदीति–मोमोत्ति । मोमोदाञ्चकार । मोमोदिता । अमोमुदीत्–अमोमोत् । अमोमुत्ताम् । अमोमुदुः । अमोमुदीः – अमोमोः । अमोमोत् । लुङि गुणः । अमोमोदीत् । चोकूर्ति–चोकुर्दीति । लङ् तिप् । अचोकूत्–अचोकूर्दीत् । सिप्पक्षे । अचोकूः । अचोकूर्त्तां । अचोकूर्दुः । वनीवञ्चीति–वनीवङ्क्ति । वनीवक्तः । वनीवञ्चति । अवनीवञ्चीत् । अवनीवन् । जङ्गमीति–जङ्गन्ति । अनुदात्तोपदेश– (२४२८) इत्यनुनासिकलोपः । जङ्गतः । जङ्गमति । म्वोश्च (२३०९) । जङ्गन्मि । जङ्गन्वः । मकारग्रहणोक्तत्वान्नेह निषेधः । जङ्गमिता । अनुनासिकलोपस्याभीयत्वेनासिद्धत्वान्न हेर्लुक् । जङ्गहि । मो नो धातोः (३४१) । अजङ्गन् । अनुबन्धनिर्देशान्न च्लेरङ् । ह्यन्त– (२२९९) इति न वृद्धिः । अजङ्गमीत् । अजङ्गमिष्टाम् । इन्वेर्यङ्लुक् । अभ्यासाच्च (२४३०) इति कुत्वं यद्यपि हो हन्तेः– (३५८) इत्यतो 'हन्तेः' इत्यनुवर्त्य विहितं तथापि यङ्लुकि भवत्येवेति न्यासकारः । '× श्तिपा शपा ×' इति निषेधस्त्वनित्यः । 'गुणो यङ्लुकोः' (२६३०) इति सामान्यापेक्षज्ञापकादिति भावः । जङ्घनीति । जङ्घन्ति । जङ्घतः । जङ्घ्नति । जङ्घनिता । श्तिपानिर्देशाज्जादेशो न । जङ्घहि । अजङ्घनीत् । अजङ्घन् । जङ्घन्यात् । आशिषि तु वध्यात् । अवधीत् । अवधिष्टामित्यादि । वधादेशस्य द्वित्वं न भवति । स्थानिवत्त्वेन 'अनभ्यासस्य' इति निषेधात् । तद्धि समानाधिकरणं धातोर्विशेषणम् । बहुव्रीहित्वात् । आङ्पूर्वात्तु 'आङो यमहनः' (२६९५) इत्यात्मनेपदम् ।

Professor Cecil Bendall, M A, 105 *Castle St. Cambridge* *5th May* 1904 * * Since the appearance of your Panini I have had occasion to read a portion of this chapter (Karaka) with a pupil, I found your elucidations and remarks on the Sutras involved to be of the greatest value * * * I felt always that your Siddhanta Kaumudi will be equally useful * * *

—— o ——

It is acknowleged on all hands except perhaps by some extremist advocates of philology, that Panini's is the most scientific grammar that we know of But the study of Panini has always been considered to be a frightful bugbear not only by several oriental scholars in the West but by the Sanskrit-loving savants of the East as well, and this, in spite of its further systematization and simplification by Bhattoji Dikshita in his well known Siddhanta Kaumudi Babu S C Vasu deserves great credit for the immense thought and labour he has put forth in bringing out this edition of the Kaumudi so soon after his masterly edition of the Ashtadhyayi An English translation is given for every aphorism and its explanation by Bhattoji and copious notes are added, partly original and partly based on commentaries like the Tattwabodhini, so that one who has a fairly general knowledge of Sanskrit may easily master the Kaumudi without the help of a Pandit instructor The book serves, though in a much better way, the same purpose which Dr Ballantyne's edition of the Laghu Kaumudi (Vizianagram Sanskrit Series) was intended to serve for less advanced students of Sanskrit Grammar.

(The Indian Review May, 1907)

—— o ——

BY THE SAME AUTHOR

THE ASHTADHYAYI OF PANINI

Complete in 1,682 pages, Royal Octavo,

Containing Sanskrit Sutras and Vrittis with Notes and Explanations in English, based on the celebrated Commentary called the Kâśikâ.

Price for the Complete work

Indian	...	Rs	45	0	0
Foreign	...	£	3	0	0

The Right Hon'ble F MaxMuller, *Oxford, 9th February*, 1892 —* * From what I have seen of it it will be a very useful work What should I have given for such a work forty years ago when I puzzled my head over Panini's Sûtras and the Commentaries * * * I hope you may succeed in finishing your work

The Right Hon'ble F MaxMuller. *Oxford, 30th April*, 1899 —* * * Allow me to congratulate you on your successful termination of Pânini's Grammar It was a great undertaking and you have done your part of the work most admirably. I say once more, what should I have given for such an edition of Panini when I was young, and how much time would it have saved me and others Whatever people may say, no one knows Sanskrit who does not know Pânini* * * * * * * * *

THE SIDDHANTA KAUMUDI

OF

BHATTOJI DIKSHITA,

Containing the original text with notes, and explanations in English based on Tattvabodhini, Kásiká and other Commentaries

---

TRANSLATED BY

SRISA CHANDRA VASU, B A.,

AUTHOR OF PANINI'S ASHTADHYAYI, &c, &c., &c

—o—

To be completed in three Volumes, Royal Octavo about 2,500 pages.

The Siddhanta Kaumudi of Bhattoji Dikshita requires no introduction to the public The translation follows the same lines as was adopted in the previous work, the Ashtádhyáyi

Just Ready.

CAN BE SUPPLIED AT ONCE TO SUBSCRIBERS

VOLUME I.

COMPLETE IN 1,028 PAGES, ROYAL OCTAVO.

VOLUME II—(Part I Chapters I to XIII)

(Conjugation of roots belonging to the Bhû, Ad, Hu, Div, Su, Tud Rudh, Tan, Kri and Chur Classes) 580 pp., Royal 8vo

VOLUME II—Part II.

(Contains the Kridanta and Unadi Affixes) complete in 408 pages Royal 8vo

VOLUME III

Complete in 247 pp, Royal Octavo, contains the Grammar of the Vedas

—o—

TERMS.

For Non-Subscribers—

Sending orders after completion of the work

Price for the complete work,	(Indian rate)	...	Rs. 45
" "	(Foreign rate)	...	£ 3

For Subscribers—

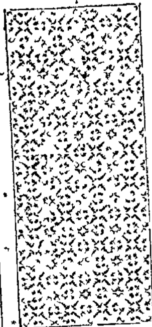
(A) Getting their names registered during the course of publication, but paying after the completion of the work . . .	...	Rs 35
(B) Paying during the course of publication, by instalments—(Rs 10, 10 and 5)—(Indian rate)	...	Rs 25
(Foreign rate)	..	£ 2
(C) Paying at once, at the time of registering their names	...	Rs 20
(Foreign rate)	...	£ 2

Note.—In the cases of orders by V. P Post, extra charges are made for postage and V. P. Commission.

Applications should be addressed to the

MANAGER, PANINI OFFICE,
Bahadurganj, Allahabad.

Upper India Press, Allahabad.

Vol. II. Part I

FASCICULUS VI.

1907.

Published by
The Panini Office,
Bhuvaneshwari Ashram,
28 40 Bahadurganj,
ALLAHABAD

SIDDHANTA KAUMUDI

OF

BHATTOJI DIKSHITA

TRANSLATED INTO ENGLISH

BY

SRISA CHANDRA VASU,

AND

VAMANA DAS VASU.

WORKS BY SRISA CHANDRA VASU.

1 THE ASHTADHYAYI OF PANINI.—Containing Sanskrit Sûtras and Vrittis with Notes and explanations in English, based on the celebrated commentary the Kasika. Royal Octavo pages 1662 price Rs 45

2 ISHA AND KENA UPANISHADS.—With Anvaya Vritti Word meaning, extracts from the commentaries of Shankara, Ramanuja and Madhava Charya Notes and Translations in English, together with Introduction and Index Crown 8vo pages 175 Price Re 1

3 KATHA UPANISHAD.—With Sanskrit text anvaya, Vritti word meanings extract from the Commentaries of Sankara, Ramanuja and Madhva, notes and translations into English with Indexes of Mantras and Sanskrit words with their meaning in English Cr 8vo pages 224 Price Re 1

4 A CATECHISM OF HINDUISM.—Containing 179 Questions and Answers on the Cardinal Principles of Hinduism with Sanskrit Quotations from Śrutis (Vaidic and Tantric) and Puranas Cr. 8vo. pages 71 price 6 annas

5 DAILY PRACTICE OF THE HINDUS.—This is a book containing the Morning duties of every Hindu from early rising till he finishes his Sandhya. Contents The Daily Practice of the Hindus on Bathing Tarpana or offering water to ancestors, Sama Vedi Sandhya, Madhyandini Sandhya and Tantrika Sandhya Vedic Mantras are transliterated in English also Word meaning and Grammatical notes on these are fully given Royal 16 mo. pages 230 Price Re. 1.

6 AN EASY INTRODUCTION TO YOGA PHILOSOPHY.—"Is an earnest endeavour to bring the truths of Yoga Philosophy within reach of the general reader, while serving as a convenient hand book for ready reference for learners and teachers alike", *The Central Hindu College Magazine, June 1904* Cr 8vo pages 80 price 8 annas

7 SHIVA SANHITA.—A most famous treatise on Hatha and Raja Yoga English translation with notes. Cr. 8vo pages 64 price 8 annas

[illegible] इत्यादि' । 'उपसर्गस्य-' (२३३६) इति नपरत्वाभ्न गुण । इति च (३५४) इति दीर्घस्तु [illegible] । तस्यासिद्धत्वेन तपरत्वनिरर्थकत्वाभावात् । चर्कुरीति-चर्कर्ति । चर्कृतः । चर्कुरति । चमकुरीत् । चमकुर्त् । [illegible] । 'जनसन-' (२५०४) इत्यात्वम् । [illegible] । [illegible] (२५४४) इत्युपधायाः । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । ये विभाषा (२३१८) । [illegible] । [illegible] । 'हलो यमां-' (२५४२) इत्यत्र 'नाभ्यस्तस्य इत्यनुवृत्तेस्तो वृद्धिर्न । [illegible] । [illegible] । [illegible] । आतिथि दीर्घः । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । इत्यपोः' (२४९०) । [illegible] । [illegible] (२४९८) [illegible] (२४९९) [illegible] (२५००) 'गुणाः' (२४६२) 'वर्तिकि' (२३७४) इत्यते [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] (२६४५) [illegible] । [illegible] (२४०४) इति [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] (२४०९) [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] ।

2651 The पित् Sârvadhâtuka affixes, beginning with a consonant, optionally get the augment ईट् in the Intensive

Note —As [illegible] in [illegible], so also [illegible] [illegible] [illegible] । (Rig IV 58 3). Also not as [illegible] [illegible] and [illegible] These are all examples of the Intensive with the elision of यङ When the stem retains यङ् there can be no पित् Sârvadhâtuka affix beginning with a consonant after it because then यङ् will intervene between the affix and the stem Hence no examples of the same can be given

Thus यु+यङ्=यु+०=यु+यु+०=यो+यु+०=योयु This is the new root योयु+यङ्+ति=योयु+०+तिप् । Now applies the present sûtra योयु+ईट्+ति । Then arises the question should the उ be gunated or not?

To this we answer by saying 'there should be guna in the यङ् लुक् for the rule prohibiting guna in the case of यु, as taught in VII 3. 89 S 2224 cannot apply to the yaṅ luk in the classical literature This we infer from VII 4 65 S 3576 (jñâpaka) For if the yaṅ luk of the classical literature did not take guna because of the prohibition of VII 3 89, S 2224 why did Pâṇini show योयुवु (Imperative) as an exceptional form in the Vaidic yaṅ luk? That very form योयुवु given by Pâṇini in VII 4 65 S. 3596 show by implication that in the classical यङ्लुक् the form would not be योयुवु but something different i e there would be guna ' This jñâpaka further shows that yaṅ luk is not confined to the Vaidic forms, but in the classics also

The sûtra VII 3 89 S 2224 prohibits in express terms the guna of यु before the sârvadhâtuka पित् affixes. So it is argued that there should be no guna But as a matter of fact that prohibition does not apply to यङ्लुक् in the classical literature This we infer by Pâṇini using the Chhândasa form योयुवु in S 3596 Had the prohibition of the gunation of यु applied to the classical yaṅ luk (as it applies to the Vaidic yaṅ luk) then Pâṇini

would not have given that particular example बोभूतु in the Vaidic when such would have been the regular form

Nor can it be said that the prohibition of guna with regard to भू, as given in VII 3 88 S 2224 applies to the simple root भू and not to the derivative root बोभू and so there was the necessity for Pânini of showing the irregular form बोभूतु। For the Paribhâshâ प्रकृति &c, states that a rule enunciated with regard to a simple root, applies to its यङ् लुक् form also. Therefore, the prohibition of guna with regard to भू would have applied to बोभू also. The maxim प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणम् is further strengthened by the fact that the reduplications in the sixth adhyâya of Pânini (VI 1 1. &c) are really the double use or repetition of the original root, and so they are not essentially different from the original roots

Therefore we have बोभू+ईति=बोभवीति। When there is not the ईट् augment, there we have बोभोति। The dual affix तस् being ङित् causes no guna, as बोभूतः। The Plural is बोभू+झि=बोभू+अति (VII. 1. 4. S. 2479)=बोभुवति।

The Perfect is बोभवां चकार। I Fut बोभविता। II Fut. बोभविष्यति। Impve. 3. S. बोभवीतु or बोभोतु (Vaidic बोभूतु). With तातङ् we have बोभूतात्। 2. S बोभूहि। 1. S बोभवानि। D बोभवाव॥ Imperfect अबोभोत् or अबोभवीत्। D. अबोभूताम्। pl. अबोभवुः॥ Pot. बोभूयात्। D बोभूयाताम्। Ben. बोभूयात्। D बोभूयास्ताम्।

In forming the Aorist the सिच् is elided by II 4. 77 S. 2223. When ईट् is added by VII. 3. 94. S. 2651 the उ is replaced by वुक् (VI. 4 88. S. 2174) which debars the guna, because it is nitya. Thus we have अबोभोत् or अबोभूवीत्। D अबोभूताम्। The plural is formed by जुस्, and वुक् replaces उ। Thus अबोभूवुः। (*Note*:—Mâdhava gives अबोभूवन्).

The conditional is अबोभविष्यत्।

Now we shall take some typical roots and conjugate them in yañ luk.

2. √spardha. (Bhvâdi 3).

Pre. पास्पर्धीति। Here the reduplicate has been lengthened by VII. 4. 83. S. 2632. There is insertion of the long ई optionally by VII. 3 94. S. 2651. When there is no insertion of the long ई, the form is पास्पर्द्धि। The त is changed to ध by VIII 2. 40 S. 2280 and one ध is elided by VIII. 4. 65. S. 71. Dual पास्पर्द्धः। Pl. पास्पर्द्धति। 2nd Sing. पास्पर्त्सि।

In the Perfect, we have पास्पर्धाञ्चकार। I Fut पास्पर्धिता। II. Fut. पास्पर्धिष्यति। Imperative 3rd S. पास्पर्धीतु or पास्पर्द्धु or पास्पर्द्धात्। Dual. पास्पर्द्धाम्। Pl पास्पर्धतु। 2nd S पास्पर्द्धि। The हि is changed to धि by VI. 4. 101 S. 2425. Imperfect अपास्पर्त् or अपास्पर्द्। When there is augment ईट् in the Imperfect, then the form is अपास्पर्धीत्। In the 2nd Per. singular one form is अपास्पः where the final ध् of the root is changed to र by VIII. 2. 75. S. 2463 and one र is elided by VIII. 3, 14. S. 173. But

when there is no ईट् by S 2468, the form of the 2nd Per. singular is अपास्पर् or अपास्पर्त् । Pot. पास्पर्ध्यात् Dual. पास्पर्ध्याताम् । Ben. Dual. पास्पर्ध्यास्ताम् । Aor. अपास्पर्धीत् । Here the ईट् is compulsory by VII. 3. 96. S. 2225. The स is elided by VIII 2. 28 S. 2266. Dual अपास्पर्धिष्टाम् । Pl. अपास्पर्धिषुः । Con अपास्पर्धिष्यत् ।

3. √gādhṛ. (Bhvādi 4).

Pre 3rd S जागाद्धि or जागाधीति with long ईट् । The sūtras VIII. 2. 40 S. 2280 and VIII. 4. 53 S. 52 apply in evolving the first form, for त of तिप् is changed to ध and the ध of the root is changed to द । The 2nd Sing. is जाघात्सि । Here by VIII. 2. 37 S. 326 the ग of the root is changed to घ, and by VIII. 4. 55 S. 121 the ध is replaced by त । The Perfect is जागाधां चकार । The form is Parasmaipadi. I. Fut. जागाधिता । II. Fut. जागाधिष्यति । Imperative 3rd S. जागाधीतु or जागाद्धु or जागाद्धात् । Dual जागाद्धाम् । Pl. जागाधतु । 1st S. जागाधानि । Imperfect 3rd S. अजागाधीत् । अजागात् । Dual अजागाद्धाम् । Pl. अजागाधुः । Or 2nd S. with ईट् is अजागाधीः otherwise it is अजाघात् or ०द् । Pot. जागाध्यात् । जागाध्याताम् । Aorist अजागाधीत् । Dual अजागाधिष्टाम् । Ben. जागाध्यात् । जागाध्यास्ताम् । Con. अजागाधिष्यत् ।

4. √nāthṛ, (Bhvādi 7).

Pre. 3rd Sing. नानात्ति or नानाथीति when ईट् is added Dual नानात्तः । 2nd Dual नानात्थः । In नानात्ति the थ is replaced by ध (VIII. 2. 40 S. 2280, and then this is changed to त by VIII 4 55 S. 121.

5. √dadha, (Bhvādi 8).

Pre. 3rd S दादद्धि or दादधीति with ईट् । Dual दादद्धः । Pl दादधति । 2nd S. दादधीषि or दादत्सि । 1st S दादध्मि or दादधीमि । Per दादधां चकार । I. Fut. दादधिता । II. Fut. दादधिष्यति । Impera. 3rd S. दादद्धु or दादद्धात् or दादधीतु । 1st S. दादधानि । Imperfect अदादत् or अदादद् । Dual अदादद्धाम् । Pl. अदादधुः । 2nd S. अदादधाः or अदादत् or ०द् । अदादद्ध । 1st S अदादधम् । Pot. दादध्यात् । Dual दादध्याताम् । Ben. दादध्यात् । Dual दादध्यास्ताम् । Aor. अदादधीत् or अदादाधीत् where the vṛiddhi is optional by VII. 2. 7. S 2284 Dual अदादधिष्टाम् or अदादाधिष्टाम् । Con. अदादधिष्यत् ।

6. √skudi, (Bhvādi 9).

Pre. चोस्कुन्दीति with ईट्; or चोस्कुन्ति without ईट् । Per. चोस्कुन्दांचकार । Imperfect अचोस्कुन् or अचोस्कुन्दीत् with ईट् । Dual अचोस्कुन्ताम् Pl. अचोस्कुन्दुः । Aor. अचोस्कुन्दीत् । The ईट् is compulsory by VII. 3. 96. S. 2225. Dual अचोस्कुन्दिष्टाम् ।

7. √muda (Bhvādi 16)

Pre. 3rd S मोमुदीति or मोमोत्ति । Dual मोमुत्तः । Pl. मोमुदति । 2nd S. मोमोत्सि or मोमुदीषि । 1st S मोमोद्मि or मोमुदीमि । Dual मोमुद्वः । Per. मोमोदांचकार । I. Fut. मोमोदिता । II. Fut. मोमोदिष्यति । Imperative मोमोत्तु or मोमुदीतु or मोमुत्तात् । 2nd S. मोमुद्धि । There is no guṇa here, as हि is ङित् । 1st S मोमुदानि । Dual मोमुदाव । The guṇa is prevented here by VII. 3 87.

S 2503 *Quere* —Why does not the sûtra I 1 4 S 2656 prevent guna in the case of मोमोदिता (I Fut) also?

Answer —The elision of यङ् is by II 4 74 S 2650 where the word बहुलं is understood from the preceding Ashtâdhyâyi sûtra बहुलं छन्दसि (II. 4. 73 S 3400) Hence diversely, the guna is not prevented here, for the elision of the ârdhadhâtuka यङ् is by a bahulam rule, and so it *does not occasion the application of the rule I 1 4 S 2656 This is not* however the view of the Mâdhavîya The form there given is मोमुदिता।

Imperfect, 3rd S अमोमोत् or ०द्, or अमोमुदीत्। Dual अमोमुत्ताम्। Pl अमोमुदुः। 2nd S. अमोमोत् or अमोमोद् or अमोमोः (VIII 2 75. S 2468) or अमोमुदीः with ईट्। 1st S अमोमुदम्। Pot मोमुद्यात्। Ben. 3rd S. मोमुद्यात्। Dual मोमुद्यास्ताम्। Aorist अमोमोदीत्। Here there is guna either because the elision of णिच् *is considered as asiddha, and so* णिच् causes guna, or there is guna by pratyaya lakshana (I 1 62. S 262), therefore the sûtra VII 3 87 S 2503 finds no scope here Dual अमोमोदिष्टाम्। Con अमोमोदिष्यत्।

8. √kurda (Bhvâdi 21) √gurda (22) √khurda (23)

Pre चोकूर्त्ति or चोकूर्दीति। 2nd S. चोकूर्त्से। Per चोकूर्दाञ्चकार। I Fut. चोकूर्दिता। Imperfect 3rd S अचोकूर्दीत् or अचोकूर्त् or अचोकूर्द् (VIII 4 56 S 206), 2nd S अचोकूः (VIII 2. 75 S 2468), or अचोकूर्दीः। The Imperfect 2nd S. of √khurd and √gurd are अचोखूः and अजोगूः respectively

9 √vanchu '*to go*' (*Bhvâdi 204*) *The force of the Intensive affix* यङ् here is that of moving crookedly by III 1 23 S 2634 By VII 4 84 S. 2642 there is inserted the augment नीक्।

Pre, 3rd S वनीवञ्चीति or वनीवङ्क्ति। Dual वनीवक्तः। Pl वनीवचति। In the Dual the nasal is elided because the Dual affix तस् is ङित् and so VI 4 24 S. 415 causes the elision Imperative 3rd S. वनीवञ्चीतु or वनीवक्तु or वनीवक्तात्। Dual वनीवक्ताम्। pl वनीवचतु। 2nd S वनीवग्धि। 1st S वनीवञ्चानि। Imperfect अवनीवञ्चीत् or अवनीवन्।

10 √gamlri to go (Bhvâdi 1031)

Pre जङ्गमीति or जङ्गन्ति। The augment मुक् is added by VII 4 85 S 2643 The final nasal is elided by VI 4 37 S 2428 in the dual as जङ्गतः। Pl. जङ्ग्मति। The penultimate अ is elided by VI 4 98 S 2363 The 1st Sing is जङ्गन्मि। Dual जङ्गन्वः। The final म of गम् is changed to न् by VIII 2. 65 S 2309, I Fut जङ्गमिता। Here the intermediate इट् is not debarred because the prohibition of S 2246 we have already *explained applies to* monosyllabic roots and not to yań luk See sûtra VII 2 10 S 2246 Compare I. Fut गन्ता of the primitive √gam Imperative 3rd S. जङ्गमीतु or जङ्गन्तु। 2nd S. जङ्गहि। Q. Why does not the sûtra अतो हेः (VI 4 105 S 2202) cause the elision of हि for the stem जङ्ग ends in अ? *Ans* —The *real stem is* जङ्गन् (म् *changed to* न् *by S 2309*), and the final न् *is elided* before हि by the âbhîya rule VI 4 37 S. 2428, and consequently this elision is considered as asiddha (VI. 4 22 S 2183), and so the हि is not

elided But according to Sudhâkara the form would be जङ्गति the म् is not elided, for the sûtra VI 4 37 S. 2428 is confined to the primitive roots (upadesa) as taught in the Dhâtupâtha and which are anudâtta and not to derivative roots The Imperfect is अजङ्गमीत् or अजङ्गन्। This latter form is got by the application of मो नो धातोः (VIII 2 64. S 341) whereby the final म् of the root is changed to न्। Dual अजङ्गताम्। Pl. अजङ्गमुः (ajangmuḥ) 2nd S. अजङ्गमीः। Dual अजङ्गतम्। Pl अजङ्गत। 1st S अजङ्गमम्। Dual अजङ्गन्व। Pl. अजङ्गन्म। The Aorist 3rd S is अजङ्गमीत्। There is not the अङ् aorist here, for अङ् is confined to the primitive √gam which has an indicatory ऌ (III 1 55 S 2343), and not to the derivative root where there is no anubandha ḷṛi Nor is there vṛiddhi in the aorist, for it is prevented by VII 2 5 S 2299 The dual is अजङ्गमिष्टाम्।

11 √han to kill (A lâ lt 2)

Pre जङ्घनीति or जङ्घन्ति। Q—Here the ह is changed to घ by VII 3 55 S 2430. But a reference to that sûtra will show that its operation is confined to the primitive root हन् for in the sutra अभ्यासाच्च (VII. 3 55. S 2430) the word हन्तेः is understood from the preceding ashtadhyâyî sûtra हो हन्तेः &c, (VII 3. 54 S. 358), and as हन्तेः in the sûtra is exhibited with श्तिप्, therefore that rule is confined to Primitive roots, and not to yañ luk because of the Paribhâshâ —

श्तिपा शपानुबन्धेन निर्दिष्टं यद्गणेन च।
यत्रैकाज्ग्रहणं चैव पञ्चैतानि न यङ्लुकि॥

See sûtra 2246 (VII 2. 10) for its explanation *Ans.*—The objection is valid But according to Nyâsakâra, the ह is changed to घ in spite of that Paribhâshâ, which only shows that the rule contained in the Paribhâshâ above given is not of universal application and is anitya. That the Paribhâshâ is anitya we infer from the jñâpaka of sûtra गुणो यङ्लुकोः (VII 4. 82. S. 2630), which ordains guna of the abhyâsa of the yañ root. But the rule requiring reduplication is enunciated by using the word एकाच् for VI 1 1. S. 2175 says एकाचो द्वे प्रथमस्य, and if the above Paribhâshâ were of universal application, there would be no *reduplication in* यङ्लुक् any where But Pânini takes for granted that there is reduplication in yañ luk also, for he ordains guna of the reduplicate in yañ luk by S 2630, which he would not have done had there been no reduplication in यङ्लुक्। The fact that there is reduplication in yañ luk, is a breach of the above Paribhâshâ Hence the Paribhâshâ is *anitya* evidently, so far as reduplication is concerned. Why should it not be anitya in other respects also?

The Dual is जङ्घतः। Pl जङ्घ्नति। Fut. जङ्घनिता। Imperative 2nd Sing. जङ्घहि। The sûtra हन्तेर्जः (VI 4. 36 S. 2431) does not apply here, and so the ह of हन् is not changed to ज as in जहि, because the rule 2431 is shown with श्तिप् and so the above Paribhâsha applies. It is not consid-

ered anitya here. The chhândas form of 2nd Sing. given in Nyâsa is is जङ्घनीहि। The elision of the final न् required by VI. 4. 37. S. 2428 does not take place in this example.

The Imperfect is अजङ्घनीत् or अजङ्घन्। Pot. जङ्घन्यात्। Ben. वध्यात्। Aor. 3rd S. अवधीत्। Dual अवधिष्टाम् &c. Here the √hân is replaced by √vadha (II, 4. 42 S. 2433 and 2434) and when so, there is no reduplication. For the whole reduplicated stem "जङ्घन्" is replaced by वध in the Benedictive and Aorist, and this substitute वध is not again reduplicated. The reason of this is, that वध being a substitute of the *reduplicated* stem "jañghan," is sthânivat to it (I. 1. 56 S. 49) and is considered to be an *abhyasta* or reduplicated stem already; and there is no reduplication of an already reduplicated stem, because of the prohibition "अनभ्यासस्य" in VI. 1. 8. S. 2177; and as it is in apposition with धातोः in the same sûtra S. 2177, it qualifies the root. So that a root which is not a reduplicate, is reduplicated. Because the force of the Bahuvrihi in the compound अनभ्यास makes it a qualifying term to the word 'dhâtoh" in S 2177.

The √han is Atmanepadi when preceded by the Preposition आङ्। See sûtra S. 2695. The yañ luk of √âhan therefore will be आजङ्घते &c.

12. √chara to go, to eat. (Bhvâdi, 591).

Pre. चञ्चुरीति or चञ्चूर्ति। The अ of चर् is changed to उ by VII. 4. 88 S. 2637. This short उ is lengthened by VIII. 2. 77. S. 354 in the second form where there is no ईट्। Thus we have चञ्चूर्+ति। This long ऊ is to be considered as non-effective for the purposes of guṇa ordained by VII 3. 86 S. 2189, because it is caused by a Tripâdi rule (VIII. 2. 77 S. 354) and is therefore asiddha for the purposes of the application of a prior rule (VIII. 2. 1. S. 12). This long ऊ therefore ought to be guṇated by VII. 3 86 S. 2189. This however is not the case because the उ was ordained by उत्परस्यातः (VII. 4. 88 S. 2637), the indicatory त् in उत् shows that there is no guṇa, but the form उ is to be retained. *Q.*—If the form उ is to be retained, because of त् in उत् (I. 1. 70 S. 15), why is it lengthened by VIII. 2. 77 S. 354 for त् should prevent lengthening also. *Ans.*—The lengthening is, however, considered as asiddha for the purposes of the application of all other rules, and hence it is not prevented.

The dual is चञ्चूर्तः। Pl. चञ्चुरति। I. Fut. चञ्चुरिता। II Fut. चञ्चुरिष्यति। Imperative चञ्चुरीतु or चञ्चूर्तु। Imperfect अचञ्चुरीत् or अचञ्चूः। The lengthening here is by VIII. 2. 76 S. 433.

13. √khan to dig (Bhvâdi 927).

Pre. चङ्खनीति or चङ्खन्ति। Dual चङ्खातः। Here the final न् is replaced by आ (VI. 4. 42 S. 2504) The lengthening of अ of खन् would have taken place by VI. 4. 15 S. 2366 also, but that rule is debarred by the subsequent rule VI. 4. 42 S. 2504. The plural is चङ्खनति (chañkhnati). The penul-

timate न of खन् is elided by VI. 4. 98 S. 2363. The Imperative 2nd Singular is चङ्खाहि। The हि being अपित् (III. 4. 87 S. 2201) is ङित् (I. 2. 4. S. 2234), hence जनसन &c., (VI. 4. 42 S. 2504) applies and the न is changed to आ। 1st Sing. चङ्खनानि। Imperfect 3rd Sing अचङ्खनीत् or अचङ्खन्। Dual अचङ्खाताम्। Pl. अचङ्खनुः। Pot. चङ्खायात् or चङ्खन्यात्। The आ substitution for न is optional here by VI. 4. 43 S. 2319. Aor अचङ्खनीत् or अचङ्खानीत्। The vriddhi is here optional by अतो हलादेः (VII. 2. 7 S. 2234).

Note:—Some give the Pre. 3rd Dual चङ्खातः।

14. √yu to mix. (Adâdi 23).

Pre योयोति or योयवीति। Sûtra VII. 3. 89 S. 2443 would have caused vriddhi of उ, but as the word नाभ्यस्तस्य is understood in that sûtra from the preceeding Ashṭâdhyâyî sûtra VII. 3. 87 S. 2503, the vriddhi does not take place in the case of the reduplicate stem योयु। I Fut योयविता। Imperative योयवीतु or योयोतु। Imperfect अयोयवीत् or अयोयोत्। Pot योयुयात्। Ben. योयूयात्। Here there is lengthening (VII. 4. 25 S. 2298) Aor. अयोयावीत्।

15. √nu to praise, (Adâdi 25). Pre. नोनवीति or नोनोति। Imperative नोनवीतु। Imperfect अनोनवीत् or अनोनोत्। Pot. नोनुयात्। Ben. नोनूयात्। Aor. अनोनावीत्।

16. √hâ 'to go,' 'to abandon' (juhotyâdi 6 and 7)

Pre. जाहेति or जाहाति। Dual जाहीतः। Here the sûtra ई हल्यघोः। (VI. 4. 113 S. 2497) applies, and so there is long ई substitution. The following five sûtras which apply to the primitive root √hâ, do not apply to the Intensive root √jâhâ, because those rules specifically apply to the *primitive* root √hâ; as the root is exhibited in those sûtras with श्तिप् as हाति, and hence the Paribhâshâ given under the √nan (above) applies and prevents the applications of these rules in यङ्लुक्। These five rules are (1) VI. 1. 116 S. 2498 which ordains optional short इ, (2) VI. 4. 117 S. 2499 which ordains long आ before हि affix, (3) VI. 4. 118. S. 2500 which teaches the elision of आ before an affix beginning with य। (4) VI. 4. 66. S. 2462 which requires आ to be changed to ई, and (5) VI. 4. 67 S. 2374 which requires ए substitution. In all these sûtras the root √hâ is exhibited with श्तिप्।

The Plural, therefore, is जाहति। 2nd S जाहासि or जाहेषि। Dual जाहीथः। Pl. जाहीथ। 1st S. जाहेमि or जाहामि। Dual जाहीवः Pl जाहीमः। Imperative 2nd S. जाहीहि (S. 2497). Imperfect अजाहेत् or अजाहात्। Dual अजाहीताम्। Pl. अजाहुः। Pot. जाहीयात्। The long ई is by S. 2497. Ben. जाहायात्। Aor. अजाहासीत्। Dual अजाहासिष्टाम्। Con. अजाहिष्यत्।

Note:—Mâdhavîya gives Pre. 3rd Sing. जाहेति instead of जाहाति।

17. √svap 'to sleep' (Adâdi 58).

Pre. सास्वपीति or सास्वप्ति। The vocalisation of व into उ which takes place in the case of यङ् as in सोषुप्यते by VI. 1. 19 S. 2645, does not take place in यङ्लुक् because the elision of an affix by लुक् prevents the affix

leaving any operative force behind. See I 1 62 S 262 and I 1 63 S 263 The sûtra रुदादिभ्यः (VII 2 76 S 2474) requires the augment इट् to be added to sârvadhâtuka affixes The √svap belongs to rudâdi subdivision and ought to take इट्। But the operation of this rule is prevented also because the rule is enunciated with regard to a gana by using the word रुदादि and so by the Paribhâsha given above under √han, that sûtra does not apply to yaṅ luk

The Dual is सास्वप्तः । Pl सास्वपति । Imperfect असास्वपीत् or असास्वप् । Pot. सास्वप्यात् । Ben सासुप्यात् । Here the व is changed to उ by samprasarana because VI 1 15 S. 2409 applies This vocalisation is not inoperative in यङ्लुक् like the previous one of VI 1 19 S 2645 The aorist is असास्वापीत् or असास्वपीत् । The vriddhi is optional by अतो हलादेः (VII 2 7. S 2284)

18 √vṛit (Bhvâdi 795)

Pre वर्वृतीति or वरिवृतीति or वर्वर्ति or वरिवर्ति or वरीवर्ति । These five forms are obtained by the application of the following two aphorisms

२६५२ । रुग्रिकौ च लुकि । ७ । ४ । ९१ ।

ऋदुपधस्य धातोरभ्यासस्य रुक् रिक् रीक् एत आगमाः स्युर्यङ्लुकि ।

2652 The augments रीक् रुक् and रिक come after the reduplicate of a root which has a ऋ in the penultimate, only when the यङ् of the Intensive is elided

Note —Thus वर्वर्ति वरिवर्ति and वरीवर्ति, वर्वर्ति, वरिवर्ति वरीवर्ति ॥ The उ in रुक् is for the sake of pronunciation, the augment is र् ॥ The रीक is read here from VII 4 90 S 2644

Note —नर्नृत्यते and नरीनृत्यमानः should also be enumerated These have taken रुक् augment, though the यङ् is not elided here

२६५३ । ऋतश्च । ७ । ४ । ९२ ।

चरिवृति । लिङि रिग्ग्रहणनिर्देशात् 'गुणोऽर्ति-' (२३८०) इति गुणो न । रिङ् एलोपः दीर्घः । चरिवृति । लिङि रिवर्णनिर्देशात् 'गुणोऽर्ति-' (२३८०) इति गुणो न । रिङ् एलोपः दीर्घः । चरिकियात्-चरीकियात् । (22) 'वृङ् वरणे' । वर्वृतीति । वर्वर्ति । वर्वृतः । वर्वृतति । वारिवृत्-वरिरियात्-वरीरियात् । (23) पृच् आभ्यास् आपृच्छीति-आपर्ष्टि । तदादौ छिन्निमित्तं संप्रसारणम् । तस्य अपर्पृट् । (23) पृच्छा भ्यासे आपृच्छीति-आपर्ष्टि । लुकि । आपृच्छिता । अहिज्यादिषु पाठाद्गृहीत्वान्तरे न भवति । आपृष्टः । आपृच्छति । आपृच्छीषि-आपर्षि । लुङि । आपृच्छिता । अहिज्यादिषु पाठाद्ग्रहीत्वान्तरे न भवति । आपृष्टः । आपृच्छति । आपृच्छीषि-आपर्षि । लुङि । आपृच्छिता । अर्दोऽलिटि -(२५५२) इति दीर्घस्तु न । तत्र 'अकारः' इत्यनुवृत्तेः । माधवस्तु दीर्घमाह तद्भाष्य-विरुद्धम् । (24) वर्वृधीति । वर्वर्द्धि । वर्वृद्धः । वर्वृधति । वर्वृधीषि-वर्वर्त्सि । अवर्वृधीत् । इडभावे गुणः । हलङ्यादिलोपः । अवर्वाः अवर्वर्धम् । अवर्वर्द् । अवर्वृधाम् । सिपि 'दश्च' (२३५८) इति पक्षे रुत्वम् । अवर्वाः । अवर्वर्धीत् । अवर्वर्धिष्टाम् । (25) पापच्छीति-पापष्टि । तदादौ 'प्रहिज्या-' (२४१२) इति संप्रसारणं न भवति रिफवा निर्देशात् । 'च्छ्वोः शूड्-' (२५६१) इति शः । 'व्रश्च-' (२९४) इति षः । पापष्टः । पापच्छति । पापक्षि । पापच्छः । पापच्छः ।

(26) 'यकारवकारान्तानां तु ऊठभाविना यङ्लुङ्नास्ति' इति 'च्छ्वोः-' (२५६१) इति सूत्रे माधवे स्वभिमतम् । कैयटेन स्पष्टीकृतम् । इदं च 'च्छ्वोः-' (२५६१) इति सूत्रोक्तविषयकम् । 'ज्वरत्वर-' (२६५४) इत्यूठ्भाविनोः स्विमव्योस्तु यङ्लुगस्त्येवेति न्याय्यम् । माधवादिसंमतं च । (27) 'भवद् सम्पने' । अथ धातु ऊठ्भावी । 'तेवृ देवृ देवने इत्यादयो वाच्याः । (28) 'हन गतौ' । आहनीति-आहन्ति । आहतः । आहनति । आहनीषि-आहंसि । वलि लोपे यशादौ दीर्घः । आहानि । आहताः । आहताः । (29) 'वर्ण गतिकान्त्योः' । आहर्णीति-आहर्ति । आहर्तः । आहर्णति । लोटि । आहर्हि । अजाहः । अजाहर्णीत् । अजाहर्तुः । (30) 'मव बन्धने' ।

2653 The reduplicate of a root, which ends in short ऋ, gets, in the Intensive without यङ्, the above augments री, र and रिक्॥

Note—Thus चर्करीति चरिकर्ति, and चरीकर्ति, चर्हर्ति, चरिहर्ति and चरीहर्ति॥ Why do we say 'which ends in a *short*' ऋ? The rule does not apply to roots ending in long ॠ as, चाकर्ति, चाकीर्तः, चाकिरति from कॄ॥ The word ऋतः qualifies the word धातु and not the word अभ्यास, for an abhyâsa is always short, so the त in ऋत् would become meaningless if the word qualified reduplicate. Therefore कॄ ending in long ॠ does not get री, र् and रिक् augments in the reduplicate.

Thus from वृत् we get वर्वर्ति with रुक्, वरिवर्ति with रिक्, and वरीवर्ति with रीक् of VII 4 90 S 2344. The Dual is वर्वृतः or वरिवृतः or वरीवृतः। Pl वर्वृतति or वरिवृतति or वरीवृतति। Perfect वर्वर्तांचकार or वरिवर्तांचकार or वरीवर्तांचकार। I Fut वर्वर्तिता or वरिवर्तिता or वरीवर्तिता। II. Fut वर्वर्तिष्यति or वरिवर्तिष्यति or वरीवर्तिष्यति। Here the affix स्य takes the augment इट्, in spite of the prohibition of VII 2 59 S. 2348 because that rule uses the word वृद्भ्यः and is thus a गणनिर्देश rule, and hence by the Paribhâshâ already mentioned under √han, such a rule does not apply to yaṅ luk. Imperative, 3rd S वर्वर्तीतु or वर्वर्तु or वरिवर्तु or वरीवर्तु or वरिवृतीतु or वरीवृतीतु। Dual वर्वृत्ताम् or वरिवृत्ताम् or वरीवृत्ताम्। Pl वर्वृततु or वरिवृततु or वरीवृततु। 2nd S. वर्वृद्धि or वरिवृद्धि or वरीवृद्धि। Imperfect 3rd S अवर्वृतीत् or अवरिवृतीत् or अवरीवृतीत् with ईट्। or अवर्वर्त् or अवरिवर्त् or अवरीवर्त् without ईट्। In the 2nd Person singular where there is र substitution for द् by S 2468, the र is elided by S 173. Thus we have अवर्वाः or अवरिवाः or अवरीवाः। Where there

is no चरव, for it is optional, there we have the regular forms चर्यु॑र्त चरिपृतीः or चरीदृतीः with ईट्, and चर्त—चरिवर्त—चरीवर्त without

The aorist of the simple root वृत् is formed by चङ् by द्युतादिभ्य्लुङि (1. 55 S 2343), but the rule is enunciated with regard to gana by using the words pushâdi &c, so it does not apply to यङ् लुक् under the Paribhâ already mentioned before Hence we have Aor 3rd S अवर्वर्तीत् or अवरिव or अवरीवर्तीत् ।

10 √du kriñ 'to do (Rudhâdi 8)

Pre. चर्करीति or चर्कर्ति or चरिकर्ति or चरीकर्ति &c The conjugation of √ is perhaps the most difficult, even according to ancient grammarians The old name of the yañ luk i e, Charkarîta is derived from this ro The following karika shows the idea of the ancients as regards this r and root krî in long ri

Kârikâ —किरति चर्करीतान्तं पचतीत्यत्र यो नयेत् ।
प्राप्तिज्ञं तमहं मन्ये प्रारब्धस्तेन सङ्ग्रहः ॥

Kârikâ —He who can conjugate, in the Present tense, the yañ l Intensive of कृ and of other roots ending in long ॠ is considered by me be a person who has attained the right knowledge of the employme of the augments रु्, री, रि &c, and he has obtained the right use of word

The word किरति *in the Kârikâ is illustrative of all roots like* कॄ (किरत् ending in long ॠ u चर्करीत is the name given to the यङ् लुक् form of t Intensive by ancient grammarians. चर्करीतान्त means *therefore a for* ending in yañ luk पचति is illustrative of लट् or Present tense

The following conjugation of √कॄ has been prepared by Pandit Ja Govinda Mâlavya and we give it here as a grammatical curiosity

Note —The difference between √कृ and √कॄ with long ॠ is shown i चाकर्ति without ईट । With ईट the form is चाकरीति । Imperative चाकरीतु चाकर्तु or चाकीर्तात् । Dual चाकीर्तम् । Pl चाकिरतु । 2nd Sing चाकीर्हि । Imperfect अचाकरीत् or अचाकः । अचाकीर्ताम् । अचाकरु । Pot चाकीर्यात् । B n B. Dual चाकीर्यास्ताम् । Aor. अचाकारीत् dual अचाकारिष्टाम् ।

॥ डुकृञ् करणे ॥

		Singular.	Dual	Plural.
Pre.	3rd	चर्करीति, चरिकरीति, चरीकरीति, चर्कर्ति, चरिकर्ति, or चरीकर्ति ॥	चर्कृतः, चरिकृतः, or चरीकृतः ॥ ...	चर्क्रति, चरिक्रति or चरीक्रति ॥
	2nd	चर्करीषि, चरिकरीषि, चरीकरीषि, चर्कर्षि, चरिकर्षि or चरीकर्षि ॥	चर्कृथः, चरिकृथः or चरीकृथः ॥	चर्कृथ, चरिकृथ or चरीकृथ ॥
	1st	चर्करीमि, चरिकरीमि, चरीकरीमि, चर्कर्मि चरिकर्मि or चरीकर्मि ॥	चर्कृवः चरिकृवः or चरीकृवः ॥ ...	चर्कृमः, चरिकृमः or चरीकृमः ॥
Per.	3rd	चर्कराञ्चकार, चरिकराञ्चकार or चरीकराञ्चकार ।	चर्कराञ्चक्रतुः चरिकराञ्चक्रतुः or चरीकराञ्चक्रतुः ।	चर्कराञ्चक्रुः, चरिकराञ्चक्रुः or चरीकराञ्चक्रुः ॥
	2nd	चर्कराञ्चकर्थ, चरिकराञ्चकर्थ or चरीकराञ्चकर्थ ।	चर्कराञ्चक्रथुः, चरिकराञ्चक्रथुः or चरीकराञ्चक्रथुः ।	चर्कराञ्चक्र, चरिकराञ्चक्र or चरीकराञ्चक्र ।
	1st	चर्कराञ्चकार, चरिकराञ्चकार or चरीकराञ्चकार ।	चर्कराञ्चकृव, चरिकराञ्चकृव or चरीकराञ्चकृव ।	चर्कराञ्चकृम, चरिकराञ्चकृम or चरीकराञ्चकृम ।
	3rd	चर्करामास, चरिकरामास or चरीकरामास । ...	चर्करामासतुः, चरिकरामासतुः or चरीकरामासतुः ।	चर्करामासुः, चरिकरामासुः or चरीकरामासुः ।
	2nd	चर्करामासिथ चरिकरामासिथ or चरीकरामासिथ ।	चर्करामासथुः, चरिकरामासथुः or चरीकरामासथुः ।	चर्करामास, चरिकरामास or चरीकरामास ।
	1st	चर्करामास, चरिकरामास or चरीकरामास । ...	चर्करामासिव, चरिकरामासिव or चरीकरामासिव ।	चर्करामासिम चरिकरामासिम or चरीकरामासिम ।
	3rd	चर्कराम्बभूव, चरिकराम्बभूव or चरीकराम्बभूव ।	चर्कराम्बभूवतुः, चरिकराम्बभूवतुः or चरीकराम्बभूवतुः ।	चर्कराम्बभूवुः, चरिकराम्बभूवुः or चरीकराम्बभूवुः ।

		Singular.	Dual.	Plural.
Per.	2nd	चर्कराम्बभूविथ, चरिकराम्बभूविथ or चरीकराम्बभूविथ।	चर्कराम्बभूवथुः, चरिकराम्बभूवथुः or चरीकराम्बभूवथुः।	चर्कराम्बभूव चरिकराम्बभूव or चरीकराम्बभूव।
	1st	चर्कराम्बभूव, चरिकराम्बभूव or चरीकराम्बभूव।	चर्कराम्बभूविव चरिकराम्बभूविव or चरीकराम्बभूविव।	चर्कराम्बभूविम, चरिकराम्बभूविम or चरीकराम्बभूविम।
I. Fut.	3rd	चर्करिता, चरिकरिता or चरीकरिता।	चर्करितारौ, चरिकरितारौ or चरीकरितारौ।	चर्करितारः, चरिकरितारः or चरीकरितारः।
	2nd	चर्करितासि, चरिकरितासि or चरीकरितासि।	चर्करितास्थः, चरिकरितास्थः or चरीकरितास्थः॥	चर्करितास्थ चरिकरितास्थ, or चरीकरितास्थ।
	1st	चर्करितास्मि, चरिकरितास्मि or चरीकरितास्मि।	चर्करितास्वः, चरिकरितास्वः or चरीकरितास्वः॥	चर्करितास्मः, चरिकरितास्मः or चरीकरितास्मः।
II. Fut.	3rd	चर्करिष्यति, चरिकरिष्यति or चरीकरिष्यति।	चर्करिष्यतः, चरिकरिष्यतः or चरीकरिष्यतः।	चर्करिष्यन्ति, चरिकरिष्यन्ति or चरीकरिष्यन्ति।
	2nd	चर्करिष्यसि, चरिकरिष्यसि or चरीकरिष्यसि।	चर्करिष्यथः, चरिकरिष्यथः or चरीकरिष्यथः।	चर्करिष्यथ, चरिकरिष्यथ or चरीकरिष्यथ।
	1st	चर्करिष्यामि, चरिकरिष्यामि or चरीकरिष्यामि।	चर्करिष्यावः, चरिकरिष्यावः or चरीकरिष्यावः।	चर्करिष्यामः, चरिकरिष्यामः or चरीकरिष्यामः।
Imperative	3rd	चर्करीतु चरिकरीतु चरीकरीतु। चर्कर्तु, चरिकर्तु or चरीकर्तु।	चर्कृताम्, चरिकृताम् or चरीकृताम्।	चर्क्रतु, चरिक्रतु or चरीक्रतु।
	2nd	चर्कृहि, चरिकृहि or चरीकृहि।	चर्कृतम् चरिकृतम् or चरीकृतम्।	चर्कृत चरिकृत or चरीकृत।
	1st	चर्कराणि, चरिकराणि or चरीकराणि।	चर्कराव चरिकराव or चरीकराव।	चर्कराम चरिकराम or चरीकराम।
Imperfect.	3rd	अचर्करीत्, अचरिकरीत्, अचरीकरीत्, अचर्कः, अचरिकः or अचरीकः॥	अचर्कृताम्, अचरिकृताम् or अचरीकृताम्।	अचर्करुः, अचरिकरुः or अचरीकरुः।

	2nd	अचर्करीः, अचरिकरीः, अचरीकरीः, अचर्कः, अचरिकः or अचरीकः ॥	अचर्कृतम्, अचरिकृतम् or अचरीकृतम् ।	अचर्कृत, अचरिकृत or अचरीकृत ।
	1st	अचर्करम् अचरिकरम् or अचरीकरम् ...	अचर्कृव अचरिकृव or अचरीकृव ।	अचर्कृम, अचरिकृम or अचरीकृम ।
Poten.	3rd	चर्कृयात्, चरिकृयात् or चरीकृयात् ।	चर्कृयाताम् चरिकृयाताम् or चरीकृयाताम् ।	चर्कृयुः, चरिकृयुः or चरीकृयुः ।
	2nd	चर्कृयाः, चरिकृयाः or चरीकृयाः । ...	चर्कृयातम्, चरिकृयातम् or चरीकृयातम् ।	चर्कृयात, चरिकृयात or चरीकृयात ।
	1st	चर्कृयाम्, चरिकृयाम् or चरीकृयाम् । ...	चर्कृयाव, चरिकृयाव or चरीकृयाव ।	चर्कृयाम, चरिकृयाम or चरीकृयाम ॥
Ben	3rd	चर्क्रियात्, चरिक्रियात् or चरीक्रियात् । ...	चर्क्रियास्ताम्, चरिक्रियास्ताम् or चरीक्रियास्ताम् ।	चर्क्रियासुः, चरिक्रियासुः or चरीक्रियासुः ।
	2nd	चर्क्रियाः चरिक्रियाः or चरीक्रियाः । ...	चर्क्रियास्तम्, चरिक्रियास्तम् or चरीक्रियास्तम् ।	चर्क्रियास्त, चरिक्रियास्त or चरीक्रियास्त ।
	1st	चर्क्रियासम्, चरिक्रियासम् or चरीक्रियासम् । ...	चर्क्रियास्व, चरिक्रियास्व or चरीक्रियास्व ।	चर्क्रियास्म, चरिक्रियास्म or चरीक्रियास्म ।
Aor.	3rd	अचर्कारीत्, अचरिकारीत् or अचरीकारीत् । ...	अचर्कारिष्टाम्, अचरिकारिष्टाम् or अचरीकारिष्टाम् ।	अचर्कारिषुः, अचरिकारिषुः or अचरीकारिषुः ।
	2nd	अचर्कारीः, अचरिकारीः or अचरीकारीः । ...	अचर्कारिष्टम्, अचरिकारिष्टम् or अचरीकारिष्टम् ।	अचर्कारिष्ट, अचरिकारिष्ट or अचरीकारिष्ट ।
	1st	अचर्कारिषम्, अचरिकारिषम् or अचरीकारिषम् । ..	अचर्कारिष्व, अचरिकारिष्व or अचरीकारिष्व ।	अचर्कारिष्म, अचरिकारिष्म or अचरीकारिष्म ।
Con.	3rd	अचर्करिष्यत्, अचरिकरिष्यत् or अचरीकरिष्यत् ।	अचर्करिष्यताम्, अचरिकरिष्यताम् or अचरीकरिष्यताम् ।	अचर्करिष्यन्, अचरिकरिष्यन् or अचरीकरिष्यन् ।
	2nd	अचर्करिष्यः, अचरिकरिष्यः or अचरीकरिष्यः ।..	अचर्करिष्यतम्, अचरिकरिष्यतम् or अचरीकरिष्यतम् ।	अचर्करिष्यत, अचरिकरिष्यत or अचरीकरिष्यत ।
	1st	अचर्करिष्यम्, अचरिकरिष्यम् or अचरीकरिष्यम् ।	अचर्करिष्याव, अचरिकरिष्याव or अचरीकरिष्याव ।	अचर्करिष्याम, अचरीकरिष्याम or अचरीकरिष्याम ।

कॄ √KRI 'TO SCATTER.'

		Singular.	Dual.	Plural.
Pre.	3rd	चाकरीति or चाकर्ति	चाकीर्तः ...	चाकिरति
	2nd	चाकरीषि or चाकर्षि	चाकीर्थः ...	चाकीर्थ
	1st	चाकरीमि or चाकर्मि	चाकीर्वः ...	चाकीर्मः
Per.	3rd	चाकराञ्चकार, चाकरामास or चाकराम्बभूव	चाकराञ्चक्रतुः, चाकरामासतुः or चाकराम्बभूवतुः ।	चाकराञ्चक्रुः, चाकरामासुः or चाकराम्बभूवुः
	2nd	चाकराञ्चकर्थ, चाकरामासिथ or चाकराम्बभूविथ	चाकराञ्चक्रथुः, चाकरामासथुः or चाकराम्बभूवथुः	चाकराञ्चक्र, चाकरामास or चकराम्बभूव
	1st	चाकराम्बभूव, चाकरामास or चाकराञ्चकार	चाकराञ्चकृव, चाकरामासिव or चाकराम्बभूविव ।	चाकराञ्चकृम, चाकरामासिम or चकराम्बभूविम ।
I Fut	3rd	चाकरिता	चाकरितारौ ...	चाकरितारः ।
	2nd	चाकरितासि ...	चाकरितास्थः ...	चाकरितास्थ ।
	1st	चाकरितास्मि ...	चाकरितास्वः ...	चाकरितास्मः ।
II Fut.	3rd	चाकरिष्यति ...	चाकरिष्यतः ...	चाकरिष्यन्ति ।
	2nd	चाकरिष्यसि ...	चाकरिष्यथः ...	चाकरिष्यथ ।
	1st	चाकरिष्यामि ...	चाकरिष्यावः ...	चाकरिष्यामः ।
Impera.	3rd	चाकरीतु, चाकर्तु or चाकीर्तात्	चाकीर्ताम् ... / चाकीर्तम् ...	चाकिरतु । / चाकीर्त ।
	2nd	चाकीर्हि or चाकीर्तात्	चाकराव ...	चाकराम ।
	1st	चाकराणि	अचाकीर्ताम् ...	अचाकरुः ।
Imper.	3rd	अचाकरीत् or अचाकः	अचाकीर्तम् ...	अचाकीर्त ।
	2nd	अचाकरीः or अचाकः		
	1st	अचाकरम् ...	अचाकीर्व ...	अचाकीर्म ।
Pot.	3rd	चाकीर्यात् ...	चाकीर्याताम् ...	चाकीर्युः ।
	2nd	चाकीर्याः ...	चाकीर्यातम् ...	चाकीर्यात ।
	1st	चाकीर्याम् ...	चाकीर्याव ...	चाकीर्याम ।
Ben.	3rd	चाकीर्यात् ...	चाकीर्यास्ताम् ...	चाकीर्यासुः ।
	2nd	चाकीर्याः ...	चाकीर्यास्तम् ...	चाकीर्यास्त ।
	1st	चाकीर्यासम् ...	चाकीर्यास्व ...	चाकीर्यास्म ।
Aor.	3rd	अचाकारीत् ...	अचाकारिष्टाम् ...	अचाकारिषुः ।
	2nd	अचाकारीः ...	अचाकारिष्टम् ...	अचाकारिष्ट ।
	1st	अचाकारिषम् ...	अचाकारिष्व ...	अचाकारिष्म ।
Con.	3rd	अचाकरिष्यत् ...	अचाकरिष्यताम् ...	अचाकरिष्यन् ।
	2nd	अचाकरिष्यः ...	अचाकरिष्यतम् ...	अचाकरिष्यत ।
	1st	अचाकरिष्यम् ...	अचाकरिष्याव ...	अचाकरिष्याम ।

21. √trî 'to cross' (Bhu 1018)

Pre. 3rd Sing. तातर्त्ति । In the reduplicate the ऋ is changed to अ by VII. 4. 66 S 2244, which अ is followed by र् (I 1. 51 S. 70) and this र is elided by VII. 4. 60 S. 2179. The अ is then lengthened by VII 4 83 S. 2632, thus, we get tâtarti. Dual तातीर्तः । Pl. तातिरति । 2nd S. तातर्षि । Dual तातीर्थः । Pl. तातीर्थ । Imperative 3rd S. तातर्तु or तातरीतु or तातीर्तात् । Dual तातीर्ताम् । Pl. तातिरतु । 2nd S. तातीर्हि । 1st S. तातराणि । Imperfect 3rd S अतातरीत् or अतातः । Dual अतातीर्ताम् । Pl. अतातरुः । Pot. तातीर्यात् । Dual तातीर्याताम् । Ben. तातीर्यात् । Dual तातीर्यास्ताम् । Aor. अतातारीत् । Dual अतातारिष्टाम् ।

22 √ri 'to go' (Bhu. 983, juhotyâdi 16).

Pre. अरर्ति or अरियर्ति or अररीति or अरियरीति । In forming the Intensive in yañ luk of √ri, the root is first reduplicated ऋऋ, then the first ऋ is changed to अ by VII 4 66. S. 2244 ऋ+ऋ=अ+ऋ । This अ is followed by र (I 1. 51. S. 70) as अर्+ऋ । The र is elided however by VII 4. 60. S. 2179 As अ+ऋ । Then by VII. 4 92 S. 2653 the three augments रुक् or रीक् or रिक् may be added to the reduplicate The second ऋ is then gunated. Thus with रुक् the stem becomes अरर् । In the case of रीक् or रिक् there comes the further substitution of इयङ् by VI. 4 78 S 2290 Thus with री or रि the stem was अरी+अर् or अरि+अर् With इयङ् substitution, we have, अरिय्+अर् or अरिय्+अर् In other words, the रीक् and रिक् forms become the same, when इयङ् is substituted Thus the रीक् and रिक् stem is अरियर् which with ति gives अरियर्ति । With the augment ईट् we get the other two forms अररीति or अरियरीति ।

The Dual is अरृतः arritah or अरियृतः । The plural is ऋ+झि । There is reduplication as before, and we get अ+ऋ+झि । Then रुक् is added to the reduplicate, and we have अर्+ऋ+झि । The झ is replaced by अत by VII 1 4 S 2479. Thus we have अर्+ऋ+अति । The ऋ+अति becomes रति by यणादेश (semi-vowel substitution VI. 1 77 S 47) Thus we have अर्+रति । The first र् of रुक् is elided by VIII 3 14 S 173 Thus we get अ+रति । Then the अ is lengthened into आ by VI. 3 111 S 174, and so the form ultimately is आरति । *Q.*—But how do you elide र by VIII. 3. 14 S. 173 for that sûtra says that र is elided when it is followed by र, while in अर्+रति, the र is not technically followed by र for the र of रति is really ऋ, by the maxim of sthânivat âdesa (I. 1 57 S 50). *Ans.*—The र substitute of ऋ is not considered sthânivat, because in the Tripâdi rules, the rule of sthânivat does not apply and the elision of र before र् is by a Tripâdi rule (VIII 3 14 S. 173). See vârtika पूर्वत्रासिद्धीये न स्थानिवत् under VIII. 4 1 S. 235, and VIII. 3. 58 S 434 Thus the plural with the रुक् augment is आरति ।

With रीक् or रिक् augments, the plural will be अरी+ऋ+अति or अरि+ऋ+अति With इयङ् substitution for री and रि, we get अरिय्+ऋ+अति

in both cases. Then there is र for ऋ, as ariy+r+ati i. e. अरिय्+रति Thus the form is अरिय्रति ariyrati Q.—Why is not य् elided before र by लोपो व्योर्वलि (VI. 1 66 S 873)? Ans —The य् would have been elided had there been an original र following it the र that follows is really ऋ by sthânivat rule of अचः परस्मिन् (I. 1. 57 S 50) The rule I 1 58 S 51 does not apply as that is modified by the vârtika स्वरदीर्घयलोपेषु लोपाजादेश एव न स्थानिवत् । See sûtra II. 4 56 S 2292 where this vârtika is explained

In the Benedictive, there is no guna for the guna ordained by VII 4 29 S 2380 (गुणोऽर्तिसंयोगाद्योः) applies to the primitive root ऋ and not to yañ luk, as the root is exhibited in the sûtra as ऋ र्ति with श्तिप्, and therefore by the Paribhâsha already given under S 2246 and here also under √han, the rule does not apply to yañ luk

Next there is रिक् âdesa by VII. 4 28 S 2367. Then there is elision of the first र by रोरि (VIII 3 14 S 173), and lengthening by VI. 3 111 S 174. Thus आरियात् or अरिरियात् or अरीरियात् ।

A complete conjugation of this root is given below according to Pandit Jay Govinda Mâlavya

ऋ 'to go

Pre 3rd P. S अरर्ति or अरियर्ति or अररीति or अरियरीति । D अर्ऋतः or अरियृतः । Pl. आररति or अरियृति । 2nd P S. अरर्षि or अरीयर्षि or अररीषि or अरियरीषि । D. अर्ऋथः or अरियृथः । Pl अर्ऋथ or अरियृथ । 1st P S अरर्मि or अरियर्मि or अररीमि or अरियरीमि । D. अर्ऋवः or अरियृवः । Pl अर्ऋमः or अरियृमः ।

Per 3rd S. अररांचकार or अरियरांचकार ।

I Fut S अररिता or अरियरीता ।

II Fut S अररिष्यति or अरियरिष्यति ।

Impera 3rd S. अरर्तु or अरियर्तु or अररीतु or अरियरीतु or अर्ऋतात् or अरियृतात् । D अर्ऋताम् or अरियृताम् । Pl आरतु or अरियृतु । 2nd S अर्ऋहि or अरियृहि or अर्ऋतात् or अरियृतात् । D. अर्ऋतम् or अरियृतम् । Pl अर्ऋत or अरियृत । 1st S अरराणि or अरियराणि । *D* अरराव *or* अरियराव । *Pl.* अरराम *or* अरियराम ।

Imper. 3rd S. आररः or आरियः or आररीत् or आरियरीत् । D आर्ऋताम् or आरियृताम् । Pl आरः or आरियरुः । 2nd S आररः or आरियः or आररीः or आरियरीः । D. आर्ऋतम् or आरियृतम् । Pl आर्ऋत or आरियृत । 1st S आररम् or आरियरम् । D आर्ऋव or आरियृव । Pl. आर्ऋम or आरियृम ।

Pot. 3rd S. अर्ऋयात् or अरियृयात् । D. अर्ऋयाताम् or अरियृयाताम् । Pl. अर्ऋयुः or अरियृयुः । 2nd S अर्ऋयाः or अरियृयाः । D. अर्ऋयातम् or अरियृयातम् । Pl अर्ऋयात or अरियृयात । 1st. S. अर्ऋयाम् or अरियृयाम् । D. अर्ऋयाव or अरियृयाव । Pl. अर्ऋयाम or अरियृयाम ।

Ben 3rd S आरियात् or अरिरियात् or अरीरियात् । D आरियास्ताम् or अरिरियास्ताम् or अरीरियास्ताम् । Pl आरियासुः or अरिरियासुः or अरीरियासुः । 2nd S आरियाः or अरिरियाः or अरीरियाः । D आरियास्तम् or अरिरियास्तम् or अरीरियास्तम्।

Pl. आरित्यास्त or अरिरियास्त or अरीरियास्त । 1st S आरियासम् or अरिरियासम् । or अरीरियासम् । D आरियास्व or अरिरियास्व or अरीरियास्व । Pl आरियास्म or अरिरियास्म or अरीरियास्म ।

Aor. 3rd S. आरारीत् or आरियारीत् । D. आरारिष्टाम् or आरियारिष्टाम् । Pl. आरारिषुः or आरियारिषुः । 2nd S आरारीः or आरियारीः । D आरारिष्टम् or आरियारिष्टम् । Pl आरारिष्ट or आरियारिष्ट । 1st S आरारिषम् or आरियारिषम् । D. आरारिष्व or आरियारिष्व । Pl आरारिष्म ro आरियारिष्म ।

Con. S आरारिष्यत् or आरियारिष्यत् ।

23 √grihû 'to seize'. (Bhvâdi 681)

Pre. जर्गृहीति the guna is prevented by VII 3. 87 S. 2503 or जर्गर्ढि । Dual जर्गृढः । Pl जर्गृहति । 2nd S जर्गृहीषि or जर्घर्क्षि । Dual जर्गृढः । 1st जर्गृहीमि Dual जर्गृह्वः । Pl जर्गृह्मः । Per जर्गृहाञ्चकार । I Fut जर्गर्हिता or जरीगर्हिता । The इट् augment is not optional here, though the root has an indicatory long ऊ । Imperative जर्गृहीतु or जर्गर्ढु । Dual जर्गृढाम् । Pl. जर्गृहतु । 2nd S जर्गृढि । 1st S जर्गृहाणि । Imperfect 3rd S अजर्गृहीत् । But when there is no ईट्, the form is अजर्घर्ट् ajarghart Here there is भष् bhâva by VIII 2 37 S 326. Dual अजर्गृढाम् । Pl अजर्गृहुः । 2nd S. अजर्गृहीः or अजर्घर्ट् or अजर्घर्ड् ajarghart or ajarghard, 1st Sing. अजर्गृहम् । Dual अजर्गृह्व । Pot जर्गृह्यात् । Aor अजर्गर्हीत् । Dual अजर्गर्हिष्टाम् । Con अजर्गर्हिष्यत् ।

24 √graha to hold (Kryâdi 61).

The yan luk forms of the √grah are some what different from these of the last root. Pre 3rd S जाग्रहीति or जाग्राढि । The samprasârana required by VI 1. 16 S. 2412 does not take place, as the affix यङ् is elided by लुक् and so there is no pratyaya lakshana Thus जाग्रह्+ति=जाग्रह्+ढि=जाग्रढ्+ढि=जाग्रद्+ढि=जाग्र+ढि=जाग्राढि ।

The dual however causes vocalisation, because the dual affix तस् is ङित् and so VI. 1. 16 S 2412 applies But the ऋ so obtained by vocalisation, is Bahiranga and so the augments यङ्, रीक् or रिक् do not come Thus we get जागृढः । Pl. जागृहति । 2nd S. जाग्रहीषि or जाग्रक्षि । 1st S जाग्रह्मि । Dual जागृह्वः । Per. जाग्रहाञ्चकार । I Fut जाग्रहीता । II Fut जाग्रहीष्यति । The Future forms with long ई are according to Mâdhava He says "The sûtra VII. 2 37 S 2562 ग्रहोऽलिटि दीर्घः causes the lengthening of the इट् augment for the sûtra means ग्रहेर्यद्विहितमार्धधातुकं तस्य य इडिति विहितविशेषणत्वेऽपि द्विप्रयोगकरणाद् द्विर्वचनस्य द्विरुक्तोऽपि स एव ग्रहिरिति दीर्घो भवति । But the author of the Siddhânta Kaumudi says "The rule ग्रहोऽलिटि (VII. 2 37 S 2562) does not cause the lengthening of इट्, because the words एकाचः 'after a monosyllabic" are understood there The Intensive root जाग्रह् is not monosyllabic. The lengthening given by Mâdhava is against the Mahâ Bhâshya and the rest like Kaiyata and Haradatta" So the forms are I Fut जाग्रहिता । II Fut. जाग्रहिष्यति ।

25 √gridhu 'to be greedy'. (Divâdi 136).

Pre जर्गृधीति or जरिगृधीति or जरीगृधीति with ईट् and the augments रुक्, रिक् or रीक्। Or जर्गर्द्धि or जरिगर्द्धि or जरीगर्द्धि without ईट। Dual जर्गृद्धः or जरिगृद्धः or जरीगृद्धः। Pl जर्गृधति or जरिगृधति or जरीगृधति। Similarly 2nd Per Singular has six forms जर् or जरि or जरीगृधीषि or घर्त्सि।

The Imperfect 3rd Sing. is अजर्गृधीत् or अजरि० or अजरीगृधीत् with ईट्।

When there is no ईट् added, then there is guna of the ऋ of the root, as अगृध्+त=अगृध्+०, the aprikta त is elided by VI 1 68 S. 252, then guna अगर्ध्+० Then ग is changed to घ by VIII 2 37 S 326 as अघर्ध्। The ध is changed to द by VIII 2 39 S 84 and optionally this द is changed to त by VIII 4.56 S. 206 So the forms with reduplication are अजर्घत् or अजर्घद् with रुक्, and अजरि० or अजरीघर्द् with रिक् and रीक्। The dual is अजर्गृद्धाम् or अजरि० or अजरी गृद्धाम्। The 2nd P r Sing is अजर्गृधी &c. But when ईट् is not added and where the affix सिप् is changed to द which is again changed to र we have अजर्घाः। This form is thus evolved

अगृध्+स्=अगृध्+० (VI 1. 68 S. 252) =अगर्ध् (guna)=अघर्ध् (ग changed to घ by VIII 2 37 S 326)=अघर्द् (VIII 2 39 S 84) अघर्द्र् (द् changed to र by VIII. 2 75 S 2468)=अघर् (the first र is elided by VIII 3 14 S 173)=अघाः (elongation by VI 3 111 S 174)=अजर्घाः (with reduplication and रुक् augment). With रिक् and रीक् we have अजरिघाः and अजरीघाः।

The Aorist is अजर्गर्धीत् (or अजरि० and अजरी०) Dual अजर० or अजरि० or अजरी गर्धिष्टाम्।

(*Note* —See volume I p 88 sûtra VI. 3 111 S 174 for अजर्घाः)

26 √prachchha 'to ask' (Tudâdi 120)

Pre पाप्रच्छीति with ईट्। पाप्रष्टि without ईट्। The छ is changed to ष by VIII 2 36 S 294 The Dual is पाप्रष्टः। The र् of prachchha is not vocalised to ऋ before the ङित् affix तस्, though so required by VI 1 16 S 2412, because the root is exhibited in this sûtra 2412 as पृच्छति with श्तिप्, and therefore by the paribhâshâ already given under √han, the rule 2412 does not apply to यङ् लुक्। The च्छ is replaced by श (by VI 4 19 S 2561), and this श is changed to ष by VIII 2 36 S 294 Thus we get पाप्रष्टः। The plural is पाप्रच्छति। 1st Sing पाप्रच्छिम। Dual पाप्रच्छ्वः। pl पाप्रश्मः। I Fut पाप्रच्छिता। II Fut पाप्रच्छिष्यति। Imperative 3rd S पाप्रष्टु। 2nd S पाप्रड्ढि। 1st Sing. पाप्रच्छानि। Imperfect अपाप्राट्। pl. अपाप्रच्छुः। 2nd S अपाप्रच्छीः or अपाप्राट्। Dual अपाप्रष्टम् pl अपाप्रष्ट। 1st S अपाप्रच्छम्। D अपाप्रच्छ्व। Pl अपाप्रश्म।

27 Roots ending in व् or य्, where the व is changed to ऊट् *do not take yañ luk*

In the Great Commentary it has been indirectly said in the explanation on the sûtra च्छ्वोः (VI 4 19) that those roots are not capable of being conjugated in yañ luk which end in व् or य्, and are such that their व् is changed to long ऊ (ऊट्) In other words no root which ends in व् or

व् can be conjugated in yaṅ luk, when the व् of such a root is capable of being changed to long ऊ। Though the Mahâbhâshya has not expressly laid down such a rule, yet it can be inferred from its comment on VI 4 19, S 2561, while Kaiyyata in his gloss thereon is more express But व of a root is changed to ऊठ् by VI. 4. 19 S 2561 (च्छ्वोः &c.) as well as by VI. 4 20 S 2654 (ज्वर &c) The prohibition of यङ्लुक् applies to the ऊठ् of VI 4. 19 S 2561 (च्छ्वोः) and not to the ऊठ् of ज्वर &c (VI 4. 20) Therefore in the case of the two roots स्यव् (Divâdi 3) and मव् (Bhvâdi 630) where the ऊठ substitution takes place by ज्वर &c. (VI 4 20 S. 2654) it is proper that they should be conjugated in yaṅ luk. The opinion of Mâdhava and others is also to the same effect The root मव्य 'to bind (Bhvâdi 541) ends in य्, and the व of this root is replaced by ऊ after the elision of य् by लोपोव्योः (VIII. 4. 64 S 60). This is a root which ends in a य् where the rule of ऊठ् applies The root ought not to take yaṅ luk But the Mâdhavîya gives its yaṅ luk form Very likely sûtra VI. 4 20 S 2654 when it uses the √मव means √मव्य also According to Siddhânta √mavya does not take yaṅ luk

The roots like तेव् देव् (Bhvâdi 528) &c., end in व, and their व is changed to ऊठ, and so they take no yaṅ luk.

28 √मव्य to bind. [Note —As said above according to Bhattoji Dikshita this root does not take yaṅ luk According to Mâdhavîya it does]

Pr मामव्यीति with ईट् । मामति without ईट् । In this case the व of मव् is elided by लोपोव्योर्वलि (VI 1. 66 S. 873) while the य was elided by VIII. 4. 64 S. 60 Dual मामोतः । Here the य of मव्य is elided by VIII 4 64 S 60. The stem then is मव्, and here व् is changed to ऊठ् and there is vriddhi. The ऊठ substitution (VI 4. 19) being subsequent to lopa of VI 1 66 debars the latter The vriddhi takes place by VI 1. 89 S. 73 As मामव्+तस्=माम+ऊठ्+तस्=मामौ+तः (अ+ऊ=औ S 73). The 3rd P pl is मामव्यति The plural affix is झि, an affix beginning with a वल् letter, and so the य् of मव्य ought to be elided before it by VI 1 66 S 873. But as झि is always replaced by अति the affix cannot be said to begin with a वल् letter: and so the lopa of S. 873 is debarred

The 2nd Pers. Sing is मामव्यीषि with ईट् or मामषि without ईट् । Dual मामोथः । Pl मामोथ । In these the य् is elided, the व् is replaced by ऊठ् and there is vriddhi, i e, the अ of म plus the ऊ of ऊठ् become औ by VI 1. 89 S. 73

The 1st Per Sing. is मामव्यीमि or मामोमि । Dual मामोवः । Pl मामोमः । Though the affix मिप् being पित् is not ङित्, yet before this affix also there is ऊठ् substitution, because it begins with a nasal (anunâsika), and so VI 4. 19 S 2561 applies.

The Imperative 3rd S is मामण्यीतु or मामन्तु or मामीतात् । Dual मामीताम् । Pl. मामन्वतु । 2nd S मामीहि or मामीतात् । Dual मामीतम् । Pl मामीत । 1st S मामण्यानि । Dual मामण्याव ।

Imperfect 3rd Sing अमामण्यीत् । *Dual* अमामीताम् । *Pl* अमामण्युः । 2nd S. अमामः । 1st S अमामण्यम् । D अमामाव । Pl अमामीम । In the Dual, the ण्व being elided there is lengthening of the अ of म by VII 3 101 S 2170 In the plural the व being elided the ण् is changed to ऊठ् because the affix मस् begins with a nasal

29 √haya to go (*Bhvâdi 545*)

Pre. 3rd S जाहयीति or जाहेति । Dual जाहतः । Pl जाहयति । 2nd S जाहेषि or जाहयीषि । 1st S जाहयीमि or जाहामि । There is lengthening of the अ in the second case, because when the य् of हय् is elided before the valâdi affix मि by लोपो व्योर्वलि (VI 1 66 S 873), the अ of ह is lengthened by VII 3 101 S 2170 Dual जाहावः । *Pl* जाहामः ।

The full conjugation of this root is shown below —

Pre 3rd P S जाहयीति *or* जाहेति । *D* जाहतः । *Pl* जाहयति । *2nd P S* जाहयीषि or जाहेषि । D जाहथः । Pl जाहथ । 1st P S जाहयीमि or जाहामि D जाहावः । Pl जाहामः । Per 3rd S जाहयाञ्चकार । 2nd S जाहयाञ्चकर्थ । 1st S जाहयाञ्चकार । 1st Fut 3rd S. जाहयिता । II Fut 3rd S जाहयिष्यति । Imperative 3rd S जाहयीतु *or* जाहेतु *or* जाहतात् । *D* जाहताम् । *Pl* जाहयतु । *2nd* S जाहिहि or जाहतात् । D जाहतम् । Pl जाहत । 1st S जाहयानि । D जाहयाव Pl जाहयाम । Imper 3rd S अजाहयीत् । अजाहेत् । D अजाहताम् । Pl अजाहयुः । 2nd S अजाहयीः or अजाहेः । D अजाहतम् । Pl अजाहत । 1st S अजाहयम् । D अजाहाव । Pl अजाहाम । Pot 3rd S जाहयात् । D जाहयाताम् । *Pl* जाहयुः । 2nd S जाहयाः । D जाहयातम् Pl जाहयात । 1st S जाहयाम् । D जाहयाव । Pl जाहयाम । Ben 3rd S जाह्यात् । D जाह्यास्ताम् । Pl जाह्यासुः । 2nd S जाह्याः । D जाह्यास्तम् । Pl जाह्यास्त । 1st S जाह्यासम् । D जाह्यास्व । Pl जाह्यास्म । Aor 3rd S अजाहयीत् । D अजाहयिष्टाम् । Pl अजाहयिषुः । 2nd S अजाहयीः । D अजाहयिष्टम् । Pl अजाहयिष्ट । 1st S अजाहयिषम् । D अजाहयिष्व Pl अजाहयिष्म । Con 3rd S अजाहयिष्यत् ।

30 √harya to go &c (Bhvâdi 518)

Pre 3rd Sing जाहर्यीर्ति or जाहर्ति । Dual जाहर्तः । Pl जाहर्यति । 2nd S जाहर्षि । The य is not optionally doubled because of the prohibition of शरोऽचि (VIII. 4 49 S 340) 1st S जाहर्मि । Imperative 2nd Sing जाहर्हि । 1st S जाहर्याणि । Imperfect 3rd S अजाहर्यीत् । But when ईट् is not added the form is अजाहः । The य् is elided by VI 1 66 S 873 the aprikta त is elided by VI 1 68 S 252 The Dual is अजाहर्ताम् । Pl अजाहर्युः । 1st S. अजाहर्यम् ।

31 √mava 'to bind (Bhvâdi 630)

In conjugating this root in यङ् लुक् the मव् portion of the root मव is replaced by ऊठ् by the following sûtra

२६५४ । ज्वरत्वरस्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ६ । ४ । २० ।

एषामुपधावकारयोरूठ् स्यात्क्वौ झलादावनुनासिकादौ च प्रत्यये । अत्र क्ङितीति नानुवर्तते । अवतेस्तुनि ओतुः इति दर्शनात् । अनुनासिकग्रहणं चानुवर्तते । अवतेर्मनिन्प्रत्यये तस्य टिलोपे ओम् इति दर्शनादेतदभाव ऊठि पिति गुणः । मामोति—मामवीति । मामूतः । मामवति । मामोषि । मामोमि । मामावः । मामूमः । मामोतु । मामूतात् । मामूहि । मामवानि । अमामोत् । अमामोः । अमामवम् । अमामाव । अमामूम । तुर्वी हिंसायाम् । तोतूर्वीति ।

2654 In the five roots ज्वर् त्वर् स्रिव् अव् and मव् there is the single substitution of ऊठ for the व and the vowel preceding the final consonant when they are followed by the affix kvi, or an affix which begins with a nasal or a *jhal* consonant

Note —Jvaraḥ जूः, जुरौ जुरः जूर्तिः ॥ त्वरः —तूः तुरौ तुरः तूर्तिः ॥ स्रिविः —स्रूः स्रुवौ, स्रुवः स्रूतः स्रूतवान् स्रूतिः ॥ अवः—ऊः उवौ उवः ऊतिः ॥ मव —मूः मुवौ मुवः मूतः मूतवान्, मूतिः ॥ ज्वरत्वरोरुपधा वकारात् परा स्रिव्यवमवां पूर्वा ॥

Note —In ज्वर् and त्वर् the ऊ replaces व as well as the अ which *follows* व्, and in स्रिव् अव् and मव् it replaces the व् and the vowel इ and अ which *precede* व् ॥ Another reading is स्त्रिव ॥

The anuvritti of क्ति and ङित् is not current in this sûtra from VI 4 15 S 2660 though they were current in the sûtra immediately preceding this in the Ashtâdhyâyi namely in VI 4 19 S 2561 For in अव्+तुन् the root is replaced by ऊ before this affix तुन् which is neither कित् nor ङित् and we get the form ओतुः a cat Had the condition of कित् or ङित् been applicable to this sûtra then we could not have got the form ओतुः from √अव । The root √ava takes the affix तुन् by the Unâdi sûtra I 69 (सितनि गमि &c) See Unâdi p 164

Though the anuvritti of कित् and ङित् is not current in this sûtra yet that of अनुनासिकादि and झलादि is current from the preceding Ashtâdhyâyi sûtras VI 4 15 S 2660 and VI 4 19 S 2561 An affix which begins with a nasal letter when added to any one of the five roots mentioned in this sûtra causes the ऊठ् substitution This we infer from अव्+मनिन्= ओम् । Here there is ऊठ substitution before the affix मन् which begins with a nasal The टि portion of the affix is elided See Unâdi p 181, sûtra अवतेष्टिलोपश्च (Un I 142)

Pre मामवीति with ईट् but मामोति without ईट । Here the अव portion of मव् is replaced by ऊठ् । and so we have मामू+तिप्=मामोति । The affix तिप् being पित् is not ङित् and causes guna The dual is मामूतः । Pl मामवति । The plural affix अति is not jhalâdi and so there is no ऊठ् substitution 2nd S मामोषि । 1st S. मामोमि । Dual मामावः । Here the व् of मव् is elided before the व of the valâdi affix by VI 1 66 S 873, and then the अ of म is lengthened by VII 3 101 S 2170 Pl मामूमः । Imperative 3rd S मामोतु or मामूतात् । 2nd S मामूहि 1st S मामवानि । Imperfect 3rd S अमामोत् or अमामोः । 1st S अमामवम् । Dual अमामाव । Pl अमामूम ।

Pandit Jay Govinda Mâlavya has prepared the conjugation of this root as follows :—

Pre. 3rd P. S मामवीति or मामोति । D मामूतः । Pl. मामवति । 2nd P S. मामवीषि or मामोषि । D मामूथः । Pl मामूथ । 1st P. S मामवीमि or मामोमि D मामूवः । Pl मामूमः । Per मामवाञ्चकार । I Fut. मामविता । II. Fut. मामविष्यति । Impera. 3rd S मामवीतु or मामोतु or मामूतात् । D मामूताम् । Pl. मामवतु । 2nd S. मामूहि or मामूतात् । D मामूतम् । Pl मामूत । 1st S मामवानि । D मामवाव । Pl मामवाम । Imper 3rd S अमामवीत् or अमामोत् । D. अमामूताम् । Pl. अमामवुः । 2nd S. अमामवीः or अमामोः । D. अमामूतम् । Pl अमामूत । 1st S. अमामवम् । D. अमामूव । Pl अमामूम । Pot. 3rd S मामूयात् । D मामूयाताम् । Pl मामूयुः । 2nd S . मामूयाः । D. मामूयातम् । Pl मामूयात । 1st S मामूयाम् । D मामूयाव । Pl मामूयाम । Ben. 3rd S मामूयात् । D. मामूयास्ताम् । Pl मामूयासुः । 2nd S मामूयाः । D मामूयास्तम् । Pl. मामूयास्त । 1st S मामूयासम् । D. मामूयास्व । Pl मामूयास्म । Aor. 3rd S अमामवीत् । D अमामविष्टाम् । Pl अमामविषुः । 2nd S. अमामवीः । D. अमामविष्टम् । Pl अमामविष्ट । 1st S अमामविषम् । D. अमामविष्व । Pl. अमामविष्म । Con 3rd S अमामविष्यत् ॥

32 √turvi 'to injure'. (Bhvâdi 601)

Pre तोतूर्वीति with ईट् । But without ईट् we have तोतुर्व्+तिप् । Now applies the following sûtra which teaches the elision of व ।

२६५५ । राल्लोपः । ६ । ४ । २१ ।

रेफात्परयोश्छ्वोर्लोपः स्यात्क्वौ झलादावनुनासिकादौ च प्रत्यये । इति वलोपः । तोतुर्वदुर्वा ।

2655. After र् there is the elision of छ् and व् before 'क्वि' as well as before affixes beginning with a jhal or a nasal

Note.—Thus from मुर्छा—मूर्, मुरौ, मुरः, मूर्तः, मूर्तवान्, मूर्तिः, the त of Nishthâ is not changed into न by VIII 2 57 So also from धुर्वी we have धूर्, धुरौ, धुरः, धूर्तः, धूर्तवान्, धूर्तिः । So also the व is eluded as from हुर्छा—हूर्, हुरौ, हुरः, हूर्तः, हूर्तवान्, हूर्तिः । मुर्वी—मूः, मुरौ, मुरः मूर्तः मूर्तवान् मूर्तिः ।

Thus तोतुर्व्+तिप्=तोतुर्+तिप् (The व् is elided by the present sûtra)= तोतोर्+तिप् । There is guna of the short penultimate उ by VII. 3. 86 S. 2189. Here an objection is raised by an opponent who says there should be no guna, because तिप् is an affix which has caused a portion of the root (namely the letter व्) to be elided, and therefore the following sûtra prevents guna.

√२६५६ । न धातुलोप आर्धधातुके । १ । १ । ४ ।

धात्वंशलोपनिमित्ते आर्धधातुके परे इकौ गुणवृद्धी न स्तः । इति नेह निषेधः । किन्तु आर्धधातुकत्वात् । लोलोति । 'ईति च' (२७४) इति दीर्घः । लोलूयः । लोलुवति । लोलोति । पोपोति । मामोति । 'अकृत्' । मोमति । मेमूयः । मेमूर्च्छीत्यादि । 'आर्धधातुके' इति किम् । त्रिवधः । ईट् चेति किम्वाति विकारो । ऐतिहि । भव वय् सुतरां । गुणवृद्धि निषेधः शब्दैव लीलावत्स्वपि ।

2656. The guṇa and vṛiddhi substitutions, which otherwise would have presented themselves, do not take place, when

such an ârdhadhâtuka (III. 4. 114) affix follows, which causes a portion of the root to be elided

Note —Thus in लोलुवः "a great cutter," the original root is लू 'to cut" which forms the Intensive verb लोलूय. In forming the noun of agency from the verb लोलूय an ârdhadhâtuka suffix अच् III. 1 134, is added Thus लोलूय+अच् At this stage, by force of II. 4. 74, which declares that 'before the affix अच् (III 1. 134) the य of the Intensive verb must be suppressed," the *ya* is dropped and we have लोलू+अ Here by the general rule VII. 3 84, the final ऊ would have been gunated But by virtue of the present sûtra, no guna takes place, because here on account of the ârdhadhâtuka affix अच्, a portion of the root, namely, य, has been elided, therefore no guna takes place Thus we have लोलुवः 'a great cutter"

Note —The word धातु root' has been used in the sûtra in order to indicate that *the exception does not apply where there is an elision of an* anubandha or of an affix As in लूञ्+तृच्=लो+तृ=लविता Here the indicatory letter ञ् has been elided but that does not prevent gunation

Note —The word "*ikah* ' of the previous sûtra is understood in this *sûtra also The ik letters only are not gunated or vriddhied before such* ârdhadhâtuka affixes, the other vowels may do so. Thus in अभाजि the equation is as follows —अ+भञ्ज्+चिण्=अ+भज्+इ (VI 4 33) Here the ârdhadhâtuka affix चिण् has caused a portion of the root भञ्ज्, to be suppressed, *viz*, the letter ञ् has been elided But nevertheless the अ of भज् is vriddhied before चिण् because अ is not included in the pratyâhâra ik, and the exception contained in the present sûtra only applies to the ik letters So also रञ्ज्+घञ् (III. 3 18)=रज्+अ (VI. 4 27)=रागः (VII. 2 116, and VII. 3. 52)

In तोतुर्+ति therefore there should be no guna, says the opponent. To this it is replied that there will be guna, for the prohibition of न धातुलोपे &c of the present sûtra applies only to *ârdhadhâtuka* affixes, and तिप् being पित् is Sârvadhâtuka (*III 4 113 S 2166*).

Therefore there is guna. Thus the form is तोतोर्त्ति। The dual is तोतूर्तः। The affix तस् being ङित् does not cause guna. The lengthening of the उ is by S 354 The व् of तुर्वी would have *been elided* before ति&c., by VI 1 66 S 873 also, but in the case of तोतुर्व्+तस् (Dual) the elision of व् taught by S 873 would have been set aside by VI 4 19 S. 2561, and there would have been ऊठ् substitution for व्। Hence the necess*ity of the* sûtra राल्लोपः (VI. 4. 21 S. 2655.) The plural is तोतुर्वति।

Similarly from the roots थुर्वी दुर्वी and धुर्वी 'to injure' (Bhvâdi 602, 604 603) we have तोथोर्त्ति। दोदोर्त्ति। दोधोर्त्ति।

33. √mûrchchha 'to faint' (Bhvâdi 227)

Pre मोमूर्छीति with ईट्, and मोमोर्त्ति without ईट्। The छ is elided by राल्लोपः (S. 2655). Dual मोमूर्तः। Pl. मोमूर्छति। 2nd S. मोमूर्छीषि or

मोमोर्ति । Dual मोमूर्तः । Pl मोमूर्छति । 1st S मोमूर्च्छीमि or मोमोर्मि । Dual मोमूर्छ्वः । pl मोमूर्मः । Per मामूर्छां चकार । I Fut मोमूर्छिता । Impera मोमूर्छीतु or मोमोर्तु or मोमूर्तात् । 2nd S मोमूर्हि । Imperfect अमोमूर्छीत् or अमोमोः । Pl अमोमूर्छुः । Pot मोमूर्छ्यात् । Aor अमोमूर्छीत् । Dual अमोमूर्छिष्टाम् । Con अमोमूर्छिष्यत् ।

In the sûtra II 4 35 S 2432 आर्धधातुके the word ârdhadhâtuka is in the locative case The force of the locative is that of विषयसप्तमी । That is, *it means whenever there is an occasion to add an ârdhadhatuka affix* Thus the root अज 'to go' (Bhvâdi 248) is replaced by वी whenever there is an occasion to add an ârdhadhâtuka affix Thus its Intensive with यङ् is वेवीयते । The √aja is replaced by √vî generally before any particular ârdhadhâtuka affix is added. But in यङ् लुक्, the very ârdhadhâtuka affix यङ् is elided, and so there is no occasion to add an ârdhadhâtuka affix, and consequently there is no substitution of वी for अज by II 4 56 S 2492, therefore there can be no यङ् लुक conjugation of अज, *as it is not a root that commences with a consonant (III. 1 22 S 2629). See Ashtâdhyâyî p. 324 on II 4 35*

Therefore where यङ् is expressly added, there अज् is replaced by वी and we have वेवीयते । But where यङ् is to be elided by लुक् by II 4 74 S 2650 there no ârdhadhâtuka affix is expressly added so the root अज् is not subject to the addition of an ârdhadhâtuka affix, and so there is no substitution of अज् by वी and consequently there is no यङ् लुक् conjugation at all

इति तिङन्तयङ्लुक्प्रकरणम् ।

Here ends yań luk

॥ अथ तिङन्ते नामधातुप्रकरणम् ॥

CHAPTER XV.

THE DENOMINATIVE VERBS.

२६५७ । सुप आत्मनः क्यच् । ३ । १ । ८ ।

इषिकर्मण एषितुः सम्बन्धिनः सुबन्तादिच्छायामर्थे क्यच्प्रत्ययो वा स्यात् । धात्ववयवत्वात् सुब्लुक् ।

2657. The affix क्यच् is optionally employed, in the sense of wishing, after a word ending in a case-affix, denoting the object wished as connected with the wisher's self.

The case-affix is elided, where the noun becomes part of the verb S. 650.

Note :—This forms the Denominative verbs, *i.e*, verbs derived from nominal bases. As, पुत्र '*son*', पुत्रीयति '*he wishes for a son of his own*' (पुत्र+क्यच्=पुत्री+य=पुत्रीय)'(II. 4. 71 S 650 VII. 4. 33 S 2658).

Note :—*Why do we use the word* सुप् ? *The affix should not come after* a whole sentence, but only after the particular word ending in the case-affix. Thus in महान्तं पुत्रमिच्छति, the affix comes only after पुत्रम् and not महान्तं पुत्रं.

Note:—Why do we say *âtmanah* ? Observe राज्ञः पुत्रमिच्छति 'he wishes a son for the king.' Here there is no affixing as the wishing is for another and not for one's own self.

Note:—The क in क्यच् is for the sake of classing *kyach*, *kyaṅ and kyash* in one common group by simply using the word क्य, as in the sûtra नः क्ये I 4 15 S. 2659; while च् distinguishes *kyach* from *kyaṅ* &c, and is not for the sake of accent, the affix will be udâtta by III. 1. 3. S. 3703.

Thus पुत्र+क्यच्+ति । Now applies the following —

२६५८ । क्यचि च । ७ । ४ । ३३ ।

अस्य 'ईत्' स्यात् । आत्मनः पुत्रमिच्छति पुत्रीयति । 'वान्तो यि प्रत्यये' (६३) गव्यति । नाव्यति । 'लोपः शाकल्यस्य' (६७) इति तु न । अपदान्तत्वात् । तथा हि ।

2658. Long ई is substituted for the final अ or आ of a Nominal stem, before the Denominative affix क्यच् ॥

Thus पुत्र+य+शप् +ति=पुत्री+यति=पुत्रीयति । So also गो+क्यच्+शप्+ति=गव्यति । Here sûtra VI. 1 79 S. 63 applies So also नाव्यति । The elision of य optionally, allowed by S 67 does not apply here : because that refers to the final य of a *Pada*. while here it is not *pada* final : because by the next sûtra, nouns ending in न only get the designation of Pada before क्य affix.

Note :—As पुत्रीयति, घटीयति, खट्वीयति, मालीयति ॥ This is an exception to VII 4. 25. S. 2298. The separating of this aphorism from the preceding, is for the sake of the subsequent aphorism.

२६५९ । नः क्ये । १ । ४ । १५ ।

क्यचि क्यङि च नान्तमेव पदं स्यान्नान्यत् । संनिपातपरिभाषया अवधौ अस्य कोऽपि न । गव्यांचकार । गव्यिता । नाव्यांचकार । नाव्यिता । नलोपः । राजीयति । 'मान्योपसंख्यानयोः' (१३१३) । स्रुच्यति । वाच्यति । 'एकार्थयोः' इत्येव । पुष्पस्यति । ? 'हलि च' (३५४) । गीर्यति । पूर्यति । 'धातोः' इत्येव । नेह । दिवमिच्छति दिव्यति । इदं पुत्रमिच्छति पुत्रेतीति नावबोधार्थं अस्मदाद्यर्थस्य विग्रहः । पुत्रीयतेः ? । दीर्घकीर्ति दीर्घेण माषः ? । अदस्यति । 'दीर्घश्च' (२२३४) । कर्त्रीयति । 'क्यच्योश्च' (२११८) । गार्गीयति । वात्सयति । 'अकृत्सार्व-' (२२९८) इति दीर्घः । कवीयति । कवीयति ।

2659. The word-form ending in न, is alone called pada, when kya follows (*i.e.*, the affixes kyach, kyaṅ and kyash).

Note —These are affixes by which denominative verbs are formed from nouns. A word ending in न is called pada, when these affixes follow Thus राजन्+क्यच्=राजीय, and the 3rd Per. *s* राजीयति "he behaves like a king." So also राजन्+क्यङ्=राजायते (VII 4 25) चर्मन्+क्यष्=चर्मायते or चर्मायति. The result of its being called pada is that the न् of राजन्, चर्मन् &c., is elided by VIII. 2 7, S 236 (there is elision of न् final in a pada which is entitled to the designation of prâtipadika) Thus राजन्+क्यच्= राज+य=राजीय (VII 4. 33 S 2658)

Note —These three affixes क्यच् &c, come after case inflected words (*i e.*, words ending in sup), and though before these affixes the case terminations are elided, still by I 1. 62 such words would have retained the name of pada which they got by I. 4 14. S. 29 The present sûtra, however, makes a restriction (niyama) It declares that only words ending in न् retain the name of pada while all other case-inflected words before these affixes do not retain that designation. Thus the words वाच् 'speech' स्रुच् '*a ladle' are not treated as* pada *and we have* वाच्यते and स्रुच्यते Had they been pada, the च would have been changed into क् by VIII. 2. 30 S 378.

In forming the Perfect, we apply आम्, as गव्य+आम्+चकार। Now VI 4. 49 S 2631 requires the elision of य। But the elision does not take place because of the maxim — That which is taught in a rule the application of which is occasioned by the combination of two things, does not become the cause of the destruction of that combination" Here अव् and आव् substitutions were caused in गो+क्यच् and नौ+क्यच्, by the presence of य्, and this य cannot now destroy this य by S 2631

Thus we get Per गव्यांचकार। I Fut. गव्यिता। So also नाव्यांचकार। I. Fut नाव्यिता।

But a word ending in न् gets the designation of Pada, and so its न् is elided by VIII 2. 7 S. 236 As राजीयति।

From युष्मद् we get त्वद्यति the syllable युष्म is replaced by त्व (VII 2. 98 S. 1373)। So from अस्मद् we get मद्यति। The sûtra VII 2 98 S 1373 has current in it the anuvritti of एकवचने when in the singular, from VII 2. 97 S 389 Therefore in the plural we get युष्मद्यति and अस्मद्यति।

From गीः and पुः we get गीर्यति and पूर्यति। Here by VIII 2 77 S 354 the penultimate is lengthened The lengthening, however, takes place of the short vowel of the *root*, for the word *dhâtoḥ* is understood in that sûtra Therefore, there is no lengthening here दिवमिच्छति=दिव्यति। The counter example पुरम् इच्छति=पुर्यति given by Mâdhava in this connection is of doubtful validity For पुः and गीः stand on the same level. If गिरमिच्छति is गीर्यति, पुरमिच्छति should be पूर्यति। Because पुः and गीः are derived from the roots गृ and पॄ by adding the affix क्विप्, and VII 1. 100 S 2390, and VII. 1 102 S 2494

The example दीव्यति given by the ancients is erroneous For if दिवमिच्छति were दीव्यति, then दिव might be derived from √दिवु with क्विप्, but the form would be द्यूः which with क्यच् will be द्यूयति। If it (दिव) be formed by the affix डिव् then the penultimate will be gunated, and we get देव्यति। In the Kâsikâ on हलि च (VIII. 2. 77 S. 354) we find the same counter-example दिवमिच्छति = दिव्यति।

So also from अदस् we get अदस्यति। From कर्तृ, we have कर्त्रीयति by रीङ् of VII 4. 27 S 1234 The patronymic य however is elided, as from गार्ग्य we get गार्गीयति by VI 4 152 S 2119. From वाच्, वाच्यति। From कवि, we have कवीयति। The lengthening is by S. 2298 So also समिध्यति।

२६६० । क्यस्य विभाषा । ६ । ४ । ५० ।

हलः परयोः क्यच्क्यङोर्लोपो वा स्यादार्धधातुके । 'आदेः परस्य' (४४) । 'अतो लोपः' (२३०८) । तस्य स्थानिवत्त्वाल्लघूपधगुणो न । समिधिता । समिध्यिता । "मान्तप्रकृतिकसुबन्तादव्ययाच्च क्यच् न" । किमिच्छति । इदमिच्छति । स्वरिच्छति ।

2660 The elision of य of the Denominative stem (क्य) is optional, when preceded by a consonant and followed by an ârdhadhâtuka affix

The क्य denotes the affixes क्यच् and क्यङ्। Thus समिध्यिता or समिधिता, दृषद्यिता or दृषदिता meaning समिधमात्मन इच्छति or समिध इवाचरति &c

Of the whole affix य (consisting of two letters य and अ) the य् y is elided by this sûtra read with S आदेः परस्य (S 44) the अ is then elided by S 2308 Thus समिध्य+इ+ता = समिध+इ+ता (VI. 4. 50 S 2660) = समिध्+०+इ+ता (VI 4 48. S 2308) This elided अ acts as sthânivat, *and so the इ of समिध् does not become penultimate and so it is not* gunated by VII. 3. 86 S 2189 Thus we get समिधिता in the First Future

When य् is not elided we have समिध्यिता।

Vart —The affix क्यच् does not come after a case inflected noun, which in its basic condition (prakriti) ends in म, nor after an Indeclinable. Thus the Pronouns किम् इदम् are म-ending Prakritis No क्यच् can be added to them So we have a sentence only. As किमिच्छति or इदमिच्छति। Similarly स्वर् is an Indeclinable and here also we have स्वरिच्छति।

२६६१ । अशनायोदन्यधनाया बुभुक्षापिपासागर्धेषु । ७ । ४ । ३४ ।

क्यजन्ता निपात्यन्ते । अशनायति । उदन्यति । धनायति । 'बुभुक्षादौ' किम् । अशनीयति । उदकीयति । धनीयति ।

2661. The Denominative roots अशनाय, उदन्य and धनाय are irregularly formed, when they respectively mean 'to be hungry', 'to be thirsty', 'to be greedy'.

Thus अशनायति from अशन+क्यच्, आ instead of ई, the other form being अशनीयति who is not hungry at the time, but wishes to get food for some future occasion, and therefore when not meaning 'to be hungry'; उदन्यति '*he is thirsty*', उदन् *being substituted for* उदक, *in any other sense we* have उदकीयति, who wants water for purposes of bathing &c. धनायति 'he is greedy', in any other sense, धनीयति who is poor, and therefore wishes to get riches

२६६२ । अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौ क्यचि । ७ । १ । ५१ ।

एषां क्यचि असुगागमः स्यात् । "* अश्ववृषयोर्मैथुनेच्छायाम् *" । अश्वस्यति वडवा । वृषस्यति गौः । "* क्षीरलवणयोर्लालसायाम् *" । क्षीरस्यति बालः । लवणस्यत्युष्ट्रः । "* सर्वप्रातिपदिकानां क्यचि लालसायां सुगसुकौ *" दधिस्यति–दध्यस्यति । मधुस्यति–मध्वस्यति ।

2662. The augment असुक् is added after the words अश्व, क्षीर, वृष and लवण before the Denominative affix क्यच्, when the delight of the subject in these things is to be expressed.

The anuvritti of छन्दसि does not extend to this sûtra or any further. Thus अश्वस्यति वडवा, क्षीरस्यति माणवक, वृषस्यति गौ, लवणस्यत्युष्ट्रः ॥ अश्व+असुक्+य+ति=अश्वस्यति (VI 1. 97. S 191) Why 'when the delight of the subject is meant'? Observe अश्वीयति, क्षीरीयति, वृषीयति and लवणीयति ॥

Vârt —After अश्व and वृष the force of the augment is that of desiring sexual connection. *Vârt*:—After क्षीर and लवण it has the force of ardently wishing for, *i. e.*, an intense thirsting after the thing. The augment is not added, though the sense may be that of delight, if it has not the above meanings. Others say *Vart*:—The augments सुक् and असुक् should be added after every nominal stem when the sense is that of intense yearning after that thing: as दध्यस्यति, मध्वस्यति with असुक् । When the augment सुक् is added the forms are दधिस्यति, मधुस्यति &c.

२६६३ । काम्यच्च । ३ । १ । ९ ।

उक्तविषये काम्यच् स्यात् । पुत्रमात्मन इच्छति पुत्रकाम्यति । इह 'यस्य हलः' (२६३१) इति लोपो न । अनर्थकत्वात् । 'यस्य' इति संघातग्रहणमित्युक्तम् । यशस्काम्यति । सर्पिष्काम्यति । मान्तान्तेभ्योऽप्ययं स्यादेव । किङ्काम्यति । स्वःकाम्यति ।

2663. And the affix काम्यच् is also employed, in the same sense of wishing, after a word ending in a case-affix, denoting the object wished as connected with the wisher's self.

Thus, पुत्रकाम्यति '*he wishes for a son of his own*'.

The making of this a separate sûtra, instead of adding it with III. 1. 8. S. 2637 and making one sûtra of them both, is for the sake of the subsequent sûtra, where the anuvritti of *Kyach* only runs, and not that of *kâmyach*. The च of *kâmyach* is not indicatory, but is a part of the real affix. Here, therefore, rule I 3. 8 S. 195 which would have made the letter च indicatory, does not apply, because no particular purpose would be served

by making it indicatory. Or the affix *kâmyach* may be considered to have an indicatory च before it i.e., the affix being *chkâmya*.

The rule VI. 4. 49, S. 2631 requiring the elision of य्, does not apply here; because that rule would be redundant here. The यस्य of S. 2631 refers to the syllable य्+अ "ya," as we have explained it there. Were this य *of* काम्य *to be elided before ardhadhâtuka affixes we could not get the* desired form.

So also we have यशस्काम्यति, सर्पिष्काम्यति ।

This affix comes after bases ending in म् and after Indeclinables even, contrary to यच । See vârtika under VI. 4. 50 S. 2660. Thus we get किंकाम्यति । स्वःकाम्यति ।

२६६४ । उपमानादाचारे । ३ । १ । १० ।

उपमानात्कर्मणः सुबन्तादाचारेऽर्थे क्यच्स्यात् । पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति छात्रम् । विष्णूयति द्विजम् । «अधिकरणाच्चेति वक्तव्यम्» । प्रासादीयति कुट्यां भिक्षुः । कुटीयति प्रासादे ।

2664. The affix क्यच् is optionally employed, in the sense of *treatment, after a word ending in a case-affix denoting the* object of comparison.

Thus पुत्रमिवाचरति छात्रं=पुत्रीयति छात्रम् 'he treats the pupil as a son'. So also विष्णूयति द्विजम् 'he treats the Twice-born as a Vishṇû.

Vart.—So also in a locative case. As प्रासादीयति कुट्यां 'he dwells in a hut as if it were a palace' पर्यङ्कीयति मंचके 'in a cot he lies down as if he were on a royal bedstead; he treats a cot as a royal bedstead'. So also कुटीयति प्रासादे ।

२६६५ । कर्तुः क्यङ् सलोपश्च । ३ । १ । ११ ।

उपमानात्कर्तुः सुबन्तादाचारे क्यङ् वा स्यात् । सान्तस्य तु कर्तृवाचकस्य लोपो वा स्यात् । क्यङ् चेत्युक्तेः पक्षे वाक्यम् । सान्तस्य लोपस्तु क्यङ्संनियोगशिष्टः । स च व्यवस्थितः । «ओजसोऽप्सरसो नित्यमितरेषां विभाषया» । कृष्ण इवाचरति कृष्णायते । ओजःशब्दो वृत्तिविषये तद्वति । ओजायते । अप्सरायते । पयायते-पयस्यते । विद्वायते-विद्वस्यते । त्वद्यते । मद्यते । अनेकार्थत्वे तु युष्मद्यते । अस्मद्यते । 'क्यङ्मानिनोश्च' (८३१) । कुमारीवाचरति कुमारायते । हरिणीवाचरति हरितायते । गुर्वीव गुरूयते । सपत्नीव सपत्नायते-सपतीयते-सपत्नीयते । युवतिरिव युवायते । पट्वीमृद्व्याविव पट्वीमृद्वयते । 'न कोपधायाः' (८३८) । पाचिकायते । «आचारेऽवगल्भक्लीबहोडेभ्यः क्विब्वा» । वाग्रहणात्क्यङपि । अवगल्भादयः पचाद्यजन्ताः । क्विप्संनियोगेनानुदात्तत्वमनुनासिकत्वं चाप्रत्ययस्य प्रतिज्ञायते । तेन तङ् । अवगल्भते । क्लीबते । होडते । भूतपूर्वादप्यनेकाच आम् । एतद्वार्तिकारम्भसामर्थ्यात् । णं च अवगल्भत इत्यादि सिद्धिस्तत्फलम् । केवलानामेवाचारेऽपि वृत्तिसंभवात् । धातूनामनेकार्थत्वात् । अवगल्भांचक्रे । क्लीबांचक्रे । होडांचक्रे । वार्तिकेऽवेरुपसर्गविशिष्टपाठात्केवलादुपसर्गान्तरविशिष्टाच्च नस्केवेति माधवादयः । तङ् नेति हरदत्तः । «सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विब्वा वक्तव्यः» । पूर्ववार्तिकं तु अनुबन्धासंजनार्थं तत्र क्विबन्तात्ते । प्रातिपदिकग्रहणादिह सुप इति न संबध्यते । तेन पदकार्यं न । कृष्ण इवाचरति कृष्णति । 'अतो गुणे' (१९१) इति पररूपम् । स्व इवाचरति स्वति । स्वतः । स्वन्ति । अल्पाच्तरत्वपक्षेऽपि अनेकाच इत्युक्तेर्नाम् । सस्वौ । सस्वुः । सः । स्विवम् । 'अतो

गुणे (१९१)। 'अत आदेः' (२२४८) इति दीर्घः। णल्। औ। वृद्धिः। अतुसादिषु तु 'आतो लोप इटि च' (२३७२) इत्यालोपः। मालेवाचरति मालाति। लिङ्गविशिष्टपरिभाषयैकादेशस्य पूर्वान्तवद्भावाद्वा क्विप्। मालाञ्चकार। लुङि। अमालात्। अत्र हल्ङ्यादिलोपो न। क्रोशदध्वादयो अपि छोरेव लोपविधानात्। इट्सकौ। अमालासीत्। कविरिव कवयति। आशीर्लिङि। कवीयात्। 'णिचि वृद्धिः—' (२२९७) इत्यत्र 'धातोः' इत्यनुवर्त्य धातुरेव यो धातुरिति व्याख्यानान्नामधातोर्न वृद्धिरिति कैयटादयः। अकवयीत्। माधवस्तु नामधातोरपि वृद्धिमिच्छति। अकवायीत्। वीरिव वयति। विवाय। विव्युः। अवयीत्—अवायीत्। श्रीरिव श्रयति। शिश्राय। शिश्रियतुः। पितेव पितरति। आशिषि रिङ्। पित्रियात्। भूरिव भवति। अत्र 'गातिस्था—' (२२२३) इति 'भुवो वुक्—' (२१७४) इति भवतेः—' (२१८१) इति च न भवति। अभिव्यक्तत्वेन धातुपाठस्थस्यैव तत्र ग्रहणात्। अभावीत्। बुभाव। द्रुरिव द्रवति। 'णिश्रि—' (२३१२) इति न चङ्। अद्रावीत्।

2665. The affix क्यङ् is optionally employed in the sense of behaving, after a word ending in a case-affix, denoting the object of comparison of the agent, and there is elision (*lopa*) of the final स of the noun, if it ends with a स.

The word वा 'optionally' is current from III 1 7. S 2608 Since 'क्यङ् is optionally employed', as said above, we have in the alternative the full sentence The elison of स of the स ending nouns, is dependent on the presence of क्यङ्। *This elision is a regulated one—the* स is dropped under particular circumstances only as taught in the following

Vârtika.—The elision of the स of the words ओजस् and अप्सरस् is invariable, of others optional

Thus from krishna, we have कृष्णायते 'he acts like Krishna'.

The word ओजस् 'strength, when used as a verb means a person possessed of it As ओजायते 'he acts as if he possessed vigour = ओजस्वीव आचरति। So also अप्सरायते 'she behaves like an Apsaras The elision of स is compulsory in these two cases

But not so here यशायते or यशस्यते, विद्वायते or विद्वस्यते।

So also त्वद्यते from युष्मद् and मद्यते from अस्मद्। But when the Pronouns are plural, we have युष्मद्यते and अस्मद्यते।

A Feminine noun becomes masculine before क्यङ् by VI. 3 36. S 837. Thus कुमारायते 'he acts like a girl' हरिणायते he behaves like a she antelope' So also गुरूयते 'he behaves like a female teacher'

So also सपत्नीवाचरति=(1) सपत्नायते, or (2) सपत्नीयते or (3) सपत्नीयते। The word सपत्न means an 'enemy', and its feminine is सपत्नी 'a female enemy,' formed by ङीष् as the word belongs to the Sârṅgavâdi class. With क्यङ्, the word resumes its masculine form सपत्न, from which we get सपत्नायते, with lengthening under VII 4 25 S 2298 *This is the first form* (2). The second is from सपत्नी 'a co wife one having the same husband as another.' It is formed by न् under IV 1 35 S 492 and then ङीप् added to पति। Therefore when this सपत्नी becomes masculine, the form becomes

सपत्नि from which we get सपत्नीयते । (3). The third comes from पत्नी 'legal wife', compounded with स, and as this word has no corresponding masculine, it retains its form and we get सपत्नीयते ।

Similarly from युवति we have युवायते (masculine), from पट्वीमृद्व्याविव आचरति we have पट्वीमृदूयते । Here मृद्वी which is in immediate contact with the affix has become masculine, but not so पट्वी because it is not *followed* by क्यङ् ।

But a Feminine with a penultimate क does not become masculine (VI 3 37 S 838) Thus पाचिकायते । So also पञ्चमीयते चोरनीयते ब्राह्मणीयते । &c.

Vârtika.—The affix क्विप् comes optionally after the words avagalbha, klība and hoda, with the force of behaving like that '

By force of the word ' optionally ' we have the affix क्यङ् also, as well as a sentence

Q—*All* nouns can take क्विप् in this sense under the vârtika ' सर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विप् to be stated here after, what is the necessity of the present vârtika ?

Ans—As a matter of fact the present vârtika teaches something other than what appears on the surface The words avagalva &c are formed by the अच् affix of the Pachâdi class This अच् is to be known to be Anudâtta and Anunâsika when in contact with *kvip* Thereby, these *verbs* will be conjugated in the Atmanepada. When these nouns do not take *kvip*, but take kyañ then the affix अच् is not Anudâtta or Anunâsika Consequently it does not get the designation of इत् and is not therefore elided

Thus अवगल्भ + क्विप् + शप् + ते = अवगल्भ + ० + अते (अ *elided because* इत्) = अवगल्भते । So also क्लीबते and होडते । So also अवगल्भमानः ।

But अवगल्भ + क्यङ् + शप् + ते = अवगल्भायते (here अ is not elided, but lengthened by VII 4 25. S 2298) So also क्लीबायते होडायते ।

The Perfect of क्विप्—ending words is formed by आम् (periphrastically), though it does not consist of more than one syllable For when गल्भ (noun) becomes गल्भ् (verb by kvip) it becomes monosyllabic and ought to form regular Perfect But that is not the case because it was at one time not monosyllabic This is because of the very fact of this vârtika The making of this vârtika is a Jñâpaka, that a stem which at one time was polysyllabic is still treated as such for the purposes of Periphrastic Perfect. The *getting* the form अवगल्भते is not absolutely dependent on this vârtika so it cannot be said that the vârtika is necessary for the formation of अवगल्भते । For the simple roots also can be used with the force of ' behaving like that " because roots have many meanings (That is to say, the form अवगल्भते can be derived from the simple root √गल्भ dhârshtye (Bhuâdi 419) with the Preposition अव and so there is no necessity of deriving it from the *noun* अवगल्भः । Therefore the real thing taught by this vârtika is that

the '*Perfect is formed by* आम्, *which would not be the case in the event* of the simple root गल्भ ।) Thus the Perfect of the Denominative अवगल्भते is अवगल्भां चक्रे, of the simple अवगल्भते is अवजगल्भे । Similarly क्लीबां चक्रे, होढां चक्रे । The √*klîba is Bhuâdi 406*, and √*hodri Bhuâdi 305.*

In the vârtika, we have ava-galva, with the preposition *ava* From this fact, Mâdhava and others hold, that from the simple noun गल्भः, or from a noun having some upasarga other than अव before it, there will be no क्विप् but क्यङ् only The proper inference is, however, that they will not take the affixes of the Atmanepada.

(Note —In the *Mâdhavîya Dhâtuvritti*, however, we find him *saying* under the √galva (Bhuâdi 419) that the conjugation will be Parasmaipadi, and not that no *kvip* will be added. Bhattoji had perhaps some different text of the *Mâdhavîya before him The counter-example given* in the Mâdhavîya is गल्भति and प्रगल्भति ।)

Vart —The affix क्विप् comes optionally in this sense after all crude *nouns As* अश्वति *or* अश्वायते गर्दभति *or* गर्दभायते

The affix क्विप् has been taught in the previous vârtika with regard to three nouns

As the word 'prâtipadika' is us-d in the present vârtika, the 'word सुपः (S 2657) 'after a case inflected noun,' has no applicability here Therefore, the operations dependent on the word getting the d' signation "pada' do not take place here

Thus कृष्ण इवाचरति = कृष्णति । It is thus formed कृष्ण + अ ल् + तिप् = कृष्ण + ति (the final अ of Krishna and the अ of अल् coalesce into the form of the subsequent by sûtra VI 1. 97 S 191) Similarly अ इवाचरति = अति । D अतः । pl. अन्ति ।

The Perfect will be formed not by आम् which ought to be under the strict interpretation of III. 1 35. S 2306 For अ is here a denominative formed with the *affix* kvip, and therefore it is a pratyayânta dhâtu, within the meaning of that sûtra But in explaining that sutra, we have removed the word 'pratyaya' and substituted for it 'anekâchah' So that, even where a root is a derivative root (pratyayânta), but if it is monosyllabic, it will not take आम् । Therefore the Perfect is formed by औ अतुः उः &c. As अ + णल् , *Now applies VI. 1 97 S 101 by which* अ + अ *(of* णल्*)* would become अ But this is superseded by VII 4 70 S 2248 and we have lengthening instead Thus अ + णल् becomes आ + णल् Then the णल् is changed to औ by VII. 1. 34 S 2371 Then आ + औ becomes औ by VI. 1 88 S. 72.

In the Dual, we have आ + अतुस् Here आ is elided by VI 4 64, S 2372 and thus we get अतुः as the Dual. Similarly in the Plural we have उः only

because of the express employment of the root भू in those sûtras There fore we have in the Perfect बुभाव and not बभव and in the Aorist अभावीत् and not अभूत् ।

From द्रु 'a tree,' we have द्रवति 'it is like a tree' The Aorist is अद्रावीत्। It is not formed by चङ् though the aorist of the simple root द्रु is so formed under III 1. 48 S 232

From इदम् or राजन् 'a king', we have इदम् or राजन्+क्विप्+शप्+तिप् Now applies the following sûtra, by which the penultimate अ is lengthened

२६६६ । अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति । ६ । ४ । १५ ।

अनुनासिकान्तस्योपधाया दीर्घः स्यात्क्वौ झलादौ च क्ङिति । इदमिवाचरति । इदामति । राजेव राजानति । पन्था इव पथीनति । मथीनति । ऋभुक्षीणति । दीव्यतीति देवतीति माधवः । तत्र एति दायतीत्युचितम् । क इव कति । चमौ इति हरदत्तः । माधवस्तु 'च्छ्वोः शूडनुनासिके च' इति ऊठं बाधित्वान्तो लोपावयव इति रूपमाह । स्व इव स्वमौ । स्वव । यत्तु स्वामाव स्वाप्कारेति तदनाकरमेव ।

2666 The penultimate vowel of a stem, ending in a nasal is lengthened before the affix क्वि and before an affix having an indicatory क् or ङ् which begins with a consonant other than a semi-vowel or a nasal,

Thus from इदम् 'this', we have इदामति 'he behaves like this' from राजन् we have राजानति 'he is like a king' Similarly from पथिन् 'road पथीनति । Some give पथीनति । From मथिन्, मथीनति ।

From ऋभुक्षिन्, ऋभुक्षीणति ।

Note —The other examples of this sûtra are given below.

Thus प्रशान् and प्रतान् from the roots शम् and तम् by VIII 2 64. So also before an affix beginning with a झल् consonant (any consonant but a nasal and a semi vowel) As शान्तः (with क्त) शान्तवान् (with क्तवतु), शान्त्वा (with क्त्वा) and शान्तिः (with क्तिन्) These are all formed with कित् affixes As to ङित् affixes we have शंशान्तः and तन्तान्तः formed by तस् 3rd Person Dual added to the Intensive roots शम् and तम् ॥ तस् is ङित् by 1 2 4 Why do we say 'ending in a Nasal ? Observe ओदनपक्, पक्तः, पक्तवान् ॥ Why do we say 'before क्वि and jhalâdi affix ? Observe गम्यते, रम्यते ॥ Why do we say a कित् or a ङित् affix ? Observe गन्ता and रन्ता ॥

Similarly from दिव्, as दीव्यतीति we have देवति according to Mâdhava (दिव्+क्विप्+शप्+तिप्) But the proper form is द्यवति with the ऊठ् substitution und r VI 4 19 S 2561 Thus दिव्+क्विप्+शप्+तिप्=दि+ऊ+क्विप्+शप्+तिप् । Here the guna of the penultimate required by VII 3 86. S 2189 is debarred by the antaranga ऊठ्, and we have द्यू which now by guna gives द्यवति ।

Similarly from ब्रा 'Brahmā', we have ब्र+क्विप्+यक्+तिप्=ब्रति 'he behaves like Brahmā' The Perfect, according to Haradatta is बब्रौ, but according to Mādhava it is बब्र। He relies on the vārtika given under S 2313 which declares that the rule of the elision of अ supersedes by anticipation even the subsequent rules as to यण् and य, इत्व &c. So the vṛiddhi to be caused by णल् in ब्र+णल् is superseded by VI 4 64 S 2372, and we get the form बब्र।

Similarly from स्व we have Pre स्वति Per सस्वौ or सस्व। The Periphrastic Perfect स्वामास or स्वाञ्चकार is invalid according to our view. For though √sva (noun स्व+क्विप्=√स्व) is a pratyaya ending root yet we have explained the sūtra, III 1 35 S 2306, by saying that a root containing more than one syllable takes आम् and not a monosyllabic root.

२६६७ । भृशादिभ्यो भुव्यच्वेर्लोपश्च हलः । ३ । १ । १२ ।

अभूततद्भावविषयेभ्यो भृशादिभ्यो भवत्यर्थे क्यङ् स्याद्धलन्तानां लोपश्च । अभृशो भृशो भवति भृशायते । अच्वेः इति पर्युदासात् अभूततद्भाव इति लभ्यते । तेनेह न । क्व दिवा भृशा भवन्ति । ये रात्रौ भृशा भवन्त्यादयस्ते दिवा क्व भवन्तीत्यर्थः । सुमनस् एतस्य सलोपः । सुमनायते । भृशादौ 'संग्राम युद्धे' इति पठ्यते । तत्र संग्राम इति प्रातिपदिकम् । तस्मात् 'सत्याप-' इति णिच्‌ । तत्संनियोगेनाग्रहस्य आपद्यते । युद्धे योऽर्थं ग्रामयन्ते इत्युक्तेऽपि ग्रामस्योत्सग्रामयन्ते शब्दे विशिष्टार्थो दापयति । उपसर्गसमानाकारं पूर्वपदं धातुसंज्ञाप्रयोजके प्रत्यये चिकीर्षिते पृथक् क्रियते इति । तेन असंग्रामयत । स्वप्नायते । उन्मनायते । अवमनायत । अयं पाठानरमतः अधागरिमष्ट्रत्यादावप्ये अस्य पृथक्करणं बोध्यम् । धापदं च कृतादोषविषयम् । तेन धात्वोपसर्गस्य सकम स्पृते न त्यादेशेनाधइतं तमेव पृथक्कृति । यच च जा 'ऊढः ओढः' य इवार्थं 'ओढा' यस्या । --- तमनाय स्थगनस्य इति वण एयप् । ज्ञापकस्य विशेषविषयत्वे पाठवार्त्तिक गद्यार्थं च प्रमाणम् । तथाहि । " उत्पोमाद्ध्वादः प्रति- षेधः " । उत्पोमाकोत्र परयोटादः परस्य नेत्यर्थः । उत्पान्येतयोरोत्सोयत् । औत्कण्ठितयत् । औदीयत् । आत्स्व (२६९) इति चकारेण पुत्रपुंडिविषाभादिद बिडलिति न हि स्पिलष ।

2667 The affix क्यङ् in the sense of becoming what the thing previously was not, is employed after the crude forms भृश and the rest, which do not end with the affix च्वि (V 4 50), and there is elision (lopa) of the final consonant of these words, if they end in a consonant

Thus अभृशो भृशो भवति=भृशायते 'he becomes much (from a little) शीघ्रायते he becomes swift (from being tardy) All these roots will be Atmanepadi (I 3 12)

The phrase अच्वेः 'not ending in the adverbial affix chvi refers to every one of the words belonging to the class भृशादि It may be objected what was the necessity of adding this condition, since the affix च्वि itself denotes that something has become what it was not before, and therefore a word which has taken the affix च्वि will not again take क्यङ् in that very sense The repetition of च्वि here shows that the word भृश् &c. take the affix kyaṅ in the sense of abhūta tadbhāva, but never take the affix च्वि, in

the sense of 'something becoming what it was not before'. Thus the present sûtra is an exception to sûtra V. 4 50 which ordains च्वि

॥ भृशादि ॥

भृश, शीघ्र, चपल, मन्द, पण्डित, उत्सुक, उन्मनस्, अभिमनस्, सुमनस्, दुर्मनस्, रहस्, रेहस्, शश्वत् बृहत् वेहत् नृषत् शुधि अधर, ओजस्, वर्चस्, (विमनस्, तमस्, रोहत, वृष शुचिस्, अरजस्) ।

When there is not the sense of abhuta tad bhâva, we have no affixing of kyan Thus क्व दिवा भृशा भवन्ति which means "where go the stars in the day time, that appear at night'? The word भृशाः here refers to stars, &c

सुमनस् is a word of this Bhrisâdi class It's final स् is elided Thus सुमनायते । In the Imperfect where is the augment अट् to be added? Before सु or after सु? The following considerations show that it should be after सु।

'In the Churâdi class we have संग्राम युद्धे (No. 376) The word संग्राम grâma' there is a noun It takes णिच् in the sense of तत् करोति &c. [See vârtika under root कृत (X 367)] When णिच् is added the √ sangrâma is considered to have a final indicatory अ in addition to the अ of the noun In fact, samgrâma+अ=samgrâma Here अ+अ have become one single अ by अतो गुणे (VI 1. 97 S. 191) Therefore we have used the phrase "अदन्तः संग्रामं युद्धं करोति" in explaining that root The second अ is considered as इत् and anudâtta The √samgrâma, is consequently conjugated in the Atmanepada.

Now why has Panini used the bigger word संग्राम and not the shorter word ग्राम, for ग्राम युद्धे would have given the same forms, by adding the proper upasarga सम् to the verbs, as the word संग्राम? The use of the bigger word संग्राम indicates the existence of the following rule — 'A compound noun having for its first term a word of the same form as an upasarga is split up and separated from such upasarga looking first term when an affix giving it the designation of dhâtu 'root' is intended to be added to it.'

Therefore in सुमनस् though सु is not strictly speaking an upasarga, but as it is उपसर्गप्रतिरूपक, it must be separated from मनस् and अट् inserted in the middle Thus the Imperfect is स्वमनायत । Similarly उन्मनायते Imp उदमनायत ।

Similarly in अवगल्भ &c, we have Imp अवागल्भत । Aor अवागल्भिष्ट । where अव the upasarga looking term is separated from गल्भ

The jñâpaka rule above given is not to be extended to every case It is confined to cases *suo generis*. The separation of the pseudo upasarga takes place there only where the *full* and exact sound of the upasarga is heard in utterance and not there where by âdesa (substitution), the upa

sarga form is modified and becomes something else Thus आ+ऊढः= ओढः । The gerund formed from the denominative √odha will be ओढायित्वा with ktvâ, and not with lyap as is the case with उपमत्य or प्रपगल्भ्य &c Because the upasarga आ is not heard here as आ but has become ओ and so the above rule does not apply

As regards the *limited* scope of this rule derived from the jñâpaka of चंक्रमयुडे, the authority is to be found in the vârtika given under VI 1 95 and Patanjali s comments there on That vârtika is as follows —

Vartika —There is not the single substitute of the form of the sub sequent in the case of आट् when followed by उम् or ओम् or आट् ।

Thus उस्रा the cow From it we have Denominative Imperfect 3rd singular औस्रीयत् he desired a cow आट्+ओस्रीयत् । Here आ+उ does not become ओ by VI 1 96 S. 2214 but औ । The affix here is क्यच् (S 2658) Similarly औङ्कारीयत् । Here आ+ओ(ङ्कारीयत्) does not become ओ by VI 1. 95 S. 80 but औ by the present vârtika. Similarly आट्+आट्+अटीयत् । Here आट्+आट् do not become pararupa ekâdesa but we have आटीयत् । In all these cases there is vriddhi by VI 1 90 S 269. The force of च in आटश्च (S 269) is to *reordain* vriddhi which was set aside by the preceding Ashtâdhyâyî rules This च used by Panini also indicates the limited scope of the jñâpaka upasarga samânâkâram purvapadam &c And it has been fully established by Patañjali also in the Sixth Adhyâya.

The following extract from the Kasika on VII 2 21 will be explicit.

प्रभौ परिवृढ. ।

The irregularly formed परिवृढ means 'Lord'

This is formed like दृढ, from वृह् or वृ ह् ॥ When not having the sense of Lord we have परिवृंहितम् and परिवृ ढितम् ॥

The ह is elided first as an anomaly By so doing we can get the forms like परिवृढयति परिवृढयाञ्चकार, पारिवृढीकन्या ॥ The form परिवृढय्य is formed by ल्यप instead of ktvâ ॥ Though the full noun is परिवृढ and णिच् is added to such a noun yet for the purposes of ktvâ it is considered as a compound verb, having परि as upasarga In fact णिच् is added to वृढ, and the root becomes वृढि and then ktvâ is added to this root and then there is compounding of परि with this word ending in ktvâ and then by the regular process the ktvâ is replaced by ल्यप् ॥ The general rule is that Derivative roots formed from nouns like परिवृढ उदमनस् सुमनस् &c, which have an upasarga as one of their formative elements, are treated as if they were compound verbs having those upasargas The result of this is that though the full noun is सुमनस्, yet in the derivative verb सु will be treated as an upasarga, as in ordinary compound verbs Thus the augment अ in the Imperfect is added after सु and not before it, as सुअमनायत, उदमनायत ॥ The rule is उपसर्गसमानाकारं पूर्वपदं धातुसंज्ञाप्रयोजके प्रत्यये चिकीर्षिते पृथक् क्रियते ॥ The

Participal form of these words is therefore with ल्यप् and no ktvâ as [illegible] and [illegible] The only exception to this rule is the noun संग्राम, in which the upasarga सम् is not considered as a separate member in the Derivative verb This being the general rule in पर्युभूषति the portion परि is treated as an upasarga, and भूषति as the verb, and its accent is governed by तिङ्ङतिङः (VIII 1 28) i e, it becomes altogether unaccented and परि retains its accent So also परिभूष्य, where परि is compounded with the Participial *form* भूषित्वा and then क्त्वा is changed to ल्यप् by VII 1 37

२६६८ । लोहितादिडाज्भ्यः क्यष् । ३ । १ । १३ ।

लोहितादिभ्यो डाजन्तेभ्यश्च भवत्यर्थे क्यष्स्यात् ।

2668 The affix क्यष् in the sense of becoming what the thing previously was not, is employed after the words लोहित &c and after those that end with the affix डाच् (V. 4 57), when these words do not take the affix च्वि (V 4 50)

२६६९ । वा क्यषः । १ । ३ । ९० ।

क्यषन्तात्परस्मैपदं वा स्यात् । लोहितायति-लोहितायते । अत्र 'अच्वेः' इत्यनुवृत्त्याभूततद्भावविषयत्वं लभ्यं तच्च लोहितशब्दस्यैव विशेषणम् । न तु डाचोऽसंभवात् । नाप्यादिशब्दग्राह्याणां तस्यमध्यपाठाभावात् । तथा च वार्तिकम्- "लोहितडाज्भ्यः क्यष्वचनं भृशादिष्वितराणि" इति । न चैवं डाजन्तेभ्य इव क्यषोऽपि ककारः श्रूयेत लोपविधानसामर्थ्यादिति वाच्यम् । तस्यापि भाष्ये प्रत्याख्यानात् ॥ पटपटायति-पटपटायते । कृभ्वस्तियोगं विनापीह डाच् । डाजन्तात्क्यषो विधानसामर्थ्यात् । यत्तु ।

लोहितश्यामदुःखानि हर्षगर्वसुखानि च ।
मूर्च्छानिद्राकृपाधूमाः करुणा नित्यचर्मणी ॥

इति पठित्वा श्यामादिभ्योऽपि क्यषं भट्टप्रभृतय उदाहरन्ति तद्भाष्यवार्तिकविरुद्धम् । तस्मात् तेभ्यः क्यङेव । श्यामायते । दुःखादयो वृत्तिविषये तद्वति वर्तन्ते । लिङ्गविशिष्टपरिभाषया लोहिनीशब्दादपि क्यष् । लोहिनीयति । लोहिनीयते ।

2669 The affixes of the parasmaipada are used optionally after the denominative verbs ending in the affix kyash

Thus लोहितायते or लोहितायति 'he becomes red', (पटपटायते or पटपटायति he makes a *noise like patapata*',) (लोहित+य=लोहिता+य=लोहिताय, VII 4 25)

The anuvritti of अच्वेः is current in S 2668 from S 2667 and hence the affix क्यष् is added in the sense of अभूततद्भाव i e *something becoming* that which it was not before It qualifies the word lohita only and not the डाच्, for it is impossible for डाच् ending words to denote that meaning Nor does अच्वि qualify the word covered by the term आदि in the sûtra For the employment of आदि has been considered superfluous by the *following* —

Vârtika —' The sûtra should have been rather लोहितडाज्भ्यः क्यष् — the affix kyash comes after lohita and dâch ending words—provided they are not of the Bhṛisadi class There is no special class lohitâdi

It should not be said that the क of क्यष् is part of the affix, just as the क of काम्यच् and therefore should not be elided, but should be heard, *as it is possible to utter it, as in लोहितक्यते like लोहित काम्यति । The superfluity* of the क of क्यष् is established.

With डाच् we have पटपटायति or पटपटायते ।

The affix डाच् (V 4. 57) comes when the verb following is one of the three अस्, भू, or कृ, as पटपटाकरोति-भवति or-स्यात्. The present sûtra teaches by implication that when क्यष् follows डाच्, the above restriction, that the verb should be कृ भू or अस्, is not applicable Here डाच् comes without the addition of कृ भू or अस्ति

But those who on the strength of the following verse, use both the Parasmai and the Atmanepadas *after the words* श्याम &c, *go against* the Bhâshya and the vârtika

Verse —1. lohita, 2. śyâma, 3 duhkka, 4 harsha, 5. garva, 6. sukha, 7. mûrchchhâ, 8 nidrâ, 9. kripâ, 10 dhûma, 11. karunâ, 12 nitya, 13 charman (are lohitâdi words).

These words take क्यङ् and never क्यष् । Thus श्यामायते । The words दुःख &c, take क्यङ् when meaning ' he who is or possesses that '.

By the rule, a masculine includes the feminine, the affix क्यष् comes after लोहिनी also, as लोहिनीयति or लोहिनीयते ।

Note—The word पटपटायते is formed by adding the affix *dâch to the* word पट which is first reduplicated, and then takes the denominative affix *kyash* The affix *dâch* is added to express inarticulate sounds

Note —There is no special class called *lohitâdi*. The vârtika, there fore proposes that the sûtra should read without the word *âdi* as लोहितडाज्भ्यः क्यष्, 'the affix *kyash comes after lohita*, and words ending in *dâch*

Kasika —This rule applies to words other than भृशादि which are always invariably Atmanepadi owing to the ङित affix क्यङ् while क्यष् is optionally both (I 3 90) Thus वर्मायति or वर्मायते निद्रायति or निद्रायते, *करुणायति or करुणायते कृपायति or कृपायते. The lohitadi is an* आकृतिगण, the following being some of the words of this class, लोहित, नील, हरित पीत मद्र, फेन and मन्द

Kasika —The indicatory क in क्यष् is not for the sake of prohibiting *guna* and *vriddhi* (I 1 5) For *guna* or *vriddhi* takes place in a *dhâtu* followed by a *sarvadhâtuka* or *ârdhadhâtuka* affix. The affix क्यष् is not added to a *dhâtu* but to a nominal stem hence there is no scope for the *operation of guna* &c. *The* क *is for the sake of* grouping क्यष्, क्यङ् and क्यच् in one class as क्य, as in sûtra नः क्ये (I. 4 15) There is, however, no word ending in न among those enumerated above.

२६७१ । कष्टाय क्रमणे । ३ । १ । १४ ।

चतुर्थ्यन्तात्कष्टशब्दादुत्साहेऽर्थे क्यङ् स्यात् । कष्टाय क्रमते कष्टायते । पापं कर्तुमुत्सहत इत्यर्थः । ''सत्रकक्षकष्टकृच्छ्रगहनेभ्यः कण्वचिकीर्षायामिति वक्तव्यम्'' । कण्वं पापम् । सत्रादयो वृत्तिविषये पापार्थाः । तेभ्यो द्वितीयान्तेभ्यश्चिकीर्षायां क्यङ् । पापं चिकीर्षतीत्यस्वपदविग्रहः । सत्रायते । कक्षायते इत्यादि ।

2670. The affix क्यङ्, in the sense of exerting (in dishonesty) is employed after the word कष्ट 'mischief', when the latter has the fourth case-affix in construction.

Thus, कष्टाय क्रमते=कष्टायते 'he is assiduous for trouble, *i e*, he is assiduous in the commission of dishonesty, or he plots'.

Vart —This affix comes in the sense of exerting in evil, after the words सत्र कष्ट, कक्ष, कृच्छ्र and गहन. The word कण्व means 'sin' or evil The words सत्र &c., denote '*evil*' *in this particular connection. The affix* क्यङ् comes after these words when they are in second case in construction in the sense of exerting for that. Thus पापं चिकीर्षति=सत्रायते, कक्षायते &c In analysing thes words सत्रायते, &c , we must use terms other than these Thus सत्रायते कष्टायते, कक्षायते, कृच्छ्रायते, and गहनायते

Note —When the sense is not of 'evil', the affix is not added, as सत्रः कष्टं क्रामति

२६७१ । कर्मणो रोमन्थतपोभ्यां वर्तिचरोः । ३ । १ । १५

रोमन्थतपोभ्यां कर्मभ्यां क्रमेण वर्तनायां चरणे चार्थे क्यङ् स्यात् । रोमन्थं वर्तयति रोमन्थायते । ''हनुचलन इति वक्तव्यम्'' । चर्वितस्याकृष्य पुनश्चर्वणमित्यर्थः । नेह । कीटो रोमन्थं वर्तयति । अपानप्रदेशान्निःसृतं द्रव्यमिह रोमन्थः । तद् स्नातीत्यर्थ इति कैयटः । वर्तुलं करोतीत्यर्थ इति न्यासकारहरदत्तौ । ''तपसः परस्मैपदं च'' । तपश्चरति तपस्यति ।

2671 The affix क्यङ् is employed after the words, रोमन्थ 'ruminating' and तपस् 'austerity', when they are used as the objects of the action of repeating and performing respectively.

Thus, रोमन्थं वर्तयति=रोमन्थायते गौः 'the cow ruminates'

Vart —This is restricted to the word signifying movements of the jaws *i e*, to draw out from the stomach the food already chewed in order to chew it again *Therefore there is no affixing here, as* कीटो रोमन्थं वर्तयति here रोमन्थ means the excretion that comes out of the lower opening of the alimentary canal According to Kaiyata, it means 'the insect eats its own excretion' According to Nyâsakâra and Haradatta it means the insect makes a ball out of its own excrementa (अपानप्रदेशान्निःसृतं रोमन्थाख्यं द्रव्यं वर्तयति वृत्तं करोति गुलिकां करोतीत्यर्थः, नात्र हनुचलनमस्ति।)

Vart —The Prasmaipada affixes are used after the word तपस्, as तपश्चरति=तपस्यति, 'he performs austerity'.

२६९२ । बाष्पोष्मभ्यामुद्वमने । ३ । १ । १६ ।

बाष्पं ऊष्माणं च उद्वमति इत्यर्थे क्यङ् स्यात् । बाष्पमुद्वमति बाष्पायते । ऊष्मायते । "फेनाच्चेति वाच्यम्" । फेनायते ।

2672. The affix क्यङ् is employed in the sense of ejecting, after the words बाष्प 'vapour' and ऊष्म 'heat' as the object of the action.

Thus, बाष्पायते 'it emits vapour'; ऊष्मायते 'it sends out heat'.

Vartika. So also फेनायते 'it ejects froth'.

२६९३ । शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेभ्यः करणे । ३ । १ । १७ ।

एभ्यः कर्मभ्यः करोत्यर्थे क्यङ् स्यात् । शब्दं करोति शब्दायते । पक्षे 'तत्करोति–' इति णिजपीष्यत इति न्यासः । शब्दयति । "सुदिनदुर्दिननीहारेभ्यश्च" । सुदिनायते ।

2673. The affix क्यङ्, in the sense of making, comes after these words, as the object of the action, *viz* :—शब्द 'sound', वैर 'hostility', कलह 'strife', अभ्र 'cloud', कण्व 'sin' and मेघ 'cloud'.

Thus, शब्दं करोति=शब्दायते 'he makes a noise'. So also वैरायते, कलहायते, अभ्रायते, कण्वायते, मेघायते ।

Vart :—It should be stated that the affix comes after सुदिन, दुर्दिन and नीहार; as सुदिनायते, दुर्दिनायते, नीहारायते ।

According to Nyâsa, these words take the affix णिच् also in the sense of तत्करोति तदाचष्टे, (see churâdi √katra) as शब्दयति ।

Note.—So also should be included the words अटा, अट्टा, शीका, कोटा, पोटा सोटा and प्रुष्टा, as अटायते, अट्टायते, शीकायते, कोटायते, पोटायते, सोटायते and प्रुष्टायते ।

Note :—The word करण in the sûtra is not the Grammatical *Karaṇa* or the instrumental case, but has here its primary meaning of 'doing'.

२६९४ । सुखादिभ्यः कर्तृवेदनायाम् । ३ । १ । १८ ।

सुखादिभ्यः कर्मभ्यो वेदनायामर्थे क्यङ् स्याद्वेदनाकर्तुरेव चेत्सुखादीनि स्युः । सुखं वेदयते सुखायते । 'कर्तृग्रहणम्' किम् । परस्य सुखं वेदयते ।

2674. The affix क्यङ् in the sense of feeling, comes after the words सुख 'pleasure' &c., when the pleasure &c., belong to the agent as he feels thereof.

Thus सुखायते 'he feels pleasure', दुःखायते 'he feels pain'.

Why do we say 'when the feeling belongs to the agent'? Observe सुखं वेदयति प्रसाधको देवदत्तस्य 'the valet knows the happiness of his master Devadatta.' Here the agent *viz.*, a valet, is not the percipient of the 'happiness,' which belongs to his master; hence there is no affixing.

सुखादिः ।

सुख, दुःख, तृप्त, गहन, कृच्छ्र, अस्र, अलीक, प्रतीप, करुण, कृपण, सोढ ।

२६७५ । नमोवरिवश्चित्रङः क्यच् । ३ । १ । १९ ।

'करणे' इत्यनुवृत्तेः क्रियाविशेषे पूजायां परिचर्यायामाश्चर्ये च । नमस्यति देवान् । पूजयतीत्यर्थः । वरिवस्यति गुरून् । शुश्रूषत इत्यर्थः । चित्रीयते । विस्मयत इत्यर्थः । विस्मापयत इत्यन्ये ।

2675. The affix क्यच्, in the sense of making, comes after these words as the object of the action *viz*:—नमस् 'adoration', वरिवस् 'honor' and चित्र 'wonder'.

Thus नमस्यति देवान्, 'he worships the gods', वरिवस्यति गुरून्, 'he honors or serves the elders', चित्रीयते 'he astonishes (makes it wonderful)'. The ङ् in चित्रङ् indicates that it takes the affixes of the Atmanepada (चित्र+य=चित्री+य (VII. 4. 33)=चित्रीय).

२६७६ । पुच्छभाण्डचीवराण्णिङ् । ३ । १ । २० ।

"* पुच्छादुदसने व्यसने पर्यसने च *" । विविधं विरुद्धं वा क्षेपणं व्यसनम् । उत्पुच्छयते । विपुच्छयते । परिपुच्छयते । "* भाण्डात्समाचयने *" । संभाण्डयते । भाण्डानि समाचिनोति । राशीकरोतीत्यर्थः । समबभाण्डत । "* चीवरादर्जने परिधाने च *" । संचीवरयते भिक्षुः । चीवराण्यर्जयति परिधत्ते वेत्यर्थः ।

2676 The affix णिङ्, in the sense of making, comes after these words as the object of the action, *viz*:—पुच्छ 'tail', भाण्ड 'pot' and चीवर 'rag'.

Thus उत्पुच्छयते 'he lifts up the tail', (the sense must be that of lifting or throwing about), संभाण्डयते 'he collects pots in a heap', संचीवरयते भिक्षुः 'the beggar collects or wears rags' Of the affix णिङ्, the effective portion is इ, the other letters are servile The ङ indicates Atmanepada (I. 3. 12) and ण serves the purposes of the application of the rule VI. 4 51 which applies generally to all affixes containing णि, such as णिङ्, णिच् &c.

Vart—After the word पुच्छ the sense of the affix is that of lifting up, casting away or throwing about. The word व्यसन means throwing in different or contrary ways As उत्पुच्छयते विपुच्छयते परिपुच्छयते ।

Vart —After भाण्ड the sense of the affix is that of accumulation in a heap As संभाण्डयते 'he collects the pots, *i e*, makes a heap of them'. The Aorist is समबभाण्डत ।

Vart —After चीवर the sense of the affix is that of acquiring or wearing. As संचीवरयते भिक्षुः 'the beggar acquires or wears rags'.

२६७७ । मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूस्तेभ्यो णिच् ।३।१।२१।

करोत्यर्थे । मुण्डं करोति मुण्डयति । "* व्रताद्भोजनतन्निवृत्त्योः *" । पयः शूद्रान्नं वा व्रतयति । "* वस्त्रात्समाच्छादने *" । संवस्त्रयति । "* हस्तादिभ्यो ग्रहणे *" । हलिकल्योरदन्तत्वं च निपात्यते । हलिं कलिं वा गृह्णाति हलयति, कलयति । महद्धलं हलिः । अदन्तत्वाद्वृद्धौ ह्रस्वाभावः सन्वद्भावोऽपि न । अजहलत् । अचकलत् । कृतं गृह्णाति कृतयति । तूस्तानि विहन्ति वितूस्तयति । तूस्तं केशा इत्येके । जटीभूताः केशा इत्यन्ये । पापमित्यपरे । मुण्डादयः 'तत्करोति-' (२५६३) इत्यत्रैव पठितुं युक्ताः । 'प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे-' इत्येव सिद्धे

क्षेपाधिक्षेपार्थं चापेक्षेऽपीति णिजर्थम्। मुण्डयति माणवकम्। मिश्रयत्यन्नम्। श्लक्ष्णयति वस्त्रम्। लवणयति व्यञ्जनमिति। इति करणादन्यत्रार्थम्। सत्यस्यापुगर्थम्। वेदादिषु मपद्यार्थम्। सत्यं करोत्याचष्टे वा सत्यापयति। '* अर्थवेदयोरप्यापुग्वक्तव्यः *'। अर्थापयति। वेदापयति। पाशं विमुञ्चति विपाशयति। रूपं पश्यति रूपयति। वीणयोपगायत्युपवीणयति। तूलेनानुकुष्णात्यनुतूलयति। तूलाग्रं तूलेनानुघट्टयतीत्यर्थः। श्लोकैरुपस्तौति उपश्लोकयति। सेनयाभियाति अभिषेणयति। 'उपसर्गात्सुनोति-' (२२७०) इति षः। अभ्यषेणयत्। 'प्राक्सितादड्-' (२२७६) इति षः। अभिषिषेणयिषति। 'स्थादिष्वभ्यासेन च-' (२२७८) इति षः। लोमान्यनुमार्ष्टि अनुलोमयति। 'त्वच संवरणे'। पाः। त्वचं गृह्णाति त्वचयति। वर्मणा संनह्यति संवर्मयति। वर्णं गृह्णाति वर्णयति। चूर्णैरवध्वंसते अवचूर्णयति। इष्ठवदित्यतिदेशात्पुंवद्भावादयः। एनीमाचष्टे एतयति। दरदमाचष्टे दारदयति। पृथुं प्रथयति। वृद्धौ सत्यां गुणे वा टिलोपः। अपिप्रथत्-अपप्रथत्। मृदुं म्रदयति। अमम्रदत्। भृशं कृशं दृढं भ्रशयति क्रशयति द्रढयति। अबभ्रशत् अचक्रशत् अददृढत्। परिवृढयति। पर्यवीवृढत्। ऊढिमाख्यत्। औजिढत्। इत्यादीनामसिद्धत्वाड्ढतिशब्दस्य द्वित्वम्। '× पूर्वत्रासिद्धीयमद्वित्वे ×' इति त्वनित्यमित्युक्तम्। 'डि' इत्यस्य द्वित्वमित्यन्ये। औडिढत्। उढमाख्यत्। औजढत्-औडढत्। 'ओः पुयण्-' (२५७७) इति वर्णप्रत्याहारग्रहणे लिङ्गम्। द्वित्वे कार्ये णाविव आदेशो न इति कैयटाद्युक्तम्। 'प्रकृत्यैकाच्' (२०१०)। वृद्धिपुकौ। स्थापयति। स्वां मा वाऽऽचष्टे स्वापयति। मापयति। मपर्यन्तस्य त्वमौ। परत्वात्पूर्वं नित्यत्वाट्टिलोपः। वृद्धिः पुक्। त्वादयति मादयतीति तु न्याय्यम्। अन्तरङ्गत्वात्पररूपे कृते 'प्रकृत्यैकाच्' (२०१०) इति प्रकृतिभावात्। न च प्रकृतिभावो भाष्ये प्रत्याख्यात इति भ्रमितव्यम्। भाष्यस्य प्रेष्ठाद्युदाहरणविशेषेऽन्यथासिद्धिपरत्वात्। युवामावां वा युवयति। आवयति। श्वानमाचष्टे शावयति। 'नस्तद्धिते' (६७९) इति टिलोपः। प्रकृतिभावस्तु न। येन नाप्राप्तिन्यायेन टेः इत्यस्यैव बाधको हि सः। अस्यारम्भसामर्थ्यात्। अन्ये तु 'नस्तद्धिते' (६७९) इति नेहातिदिश्यते इष्ठनि तस्यादृष्टत्वात्। अपितु इत्यादौ परत्वाट्टेरित्यस्यैव प्रवृत्तेः। तेन शुनयतीति रूपमाहुः। विद्वांसमाचष्टे विद्वयति। अकृतसंधिपरिभाषया सम्प्रसारणं नेष्यते। सम्प्रसारणे पूर्वादेशे च विदावयतीत्यन्ये। नित्यत्वाट्टिलोपात्प्राक्सम्प्रसारणम्। अन्तरङ्गत्वात्पूर्वरूपं टिलोपः। विदयतीत्यपरे। उदञ्चमाचष्टे उदीचयति। उदैचिचत्। प्रत्यञ्चं प्रतीचयति। प्रत्यचिचत्। 'इकोऽसवर्णे-' (९१) इति प्रकृतिभावपक्षे। प्रति अचिचत्। सम्यञ्चमाचष्टे समीचयति। सम्यचिचत्-समिअचिचत्। तिर्यञ्चमाचष्टे तिराययति। अङ्गोष्टिलोपेनापहारेऽपि बहिरङ्गत्वेनासिद्धत्वात्तिरसस्तिरिः। 'असिद्धवदत्रा-' (२१८३) इति णिचो लुग्न्यायेन प्रथमटिलोपोऽसिद्धः। अतः पुनष्टिलोपो न। अकृतसंधिपरिभाषया वा। अग्लोपित्वादुपधाह्रस्वो न। अतितिरायत्। सध्र्यञ्चमाचष्टे सध्राययति। ससध्रायत्। विष्वद्र्यञ्चम् अविविष्वद्रायत्। देवद्र्यञ्चम् अदिदेवद्रायत्। अदद्र्यञ्चम् आददद्रायत्। अदमुयञ्चम् अदमुआययति। आददमुआयत्। अमुमुयञ्चम्। अमुमुआययति। अद्। आमुमुआयत्। भुवं भावयति। अबीभवत्। भ्रुवम् अबुभ्रवत्। श्रियम् अशिश्रयत्। गाम् अजुगवत्। रायम् अरीरयत्। नावम् अनूनवत्। स्वयम् स्वाययत्। स्वः। अव्ययानां भमात्रे टिलोपः। स्वयति। अससवत्-असिस्वत्। बहून्नाययति। बहयतीत्यन्ये। स्रग्विणं स्रजयति। मतोः पूर्वत्वात्र वृद्धिः। श्रीमतीं श्रीमन्तं वा श्राययति। अशिश्रयत्। पयस्विनीम् पयययति। इह टिलोपो न तदपवादस्य लुकः प्रवृत्तत्वात्। स्थूलम् स्थवयति। दूरम् दवयति। कथं तर्हि दूरयत्यवनते विवस्वति इति। दूरमतति अयते वा दूरात्। दूरात् कुर्वतीत्यर्थः। युवानं यवयति। कनयति। 'युवाल्पयोः-' (२०१९) इति वा कन्। अन्तिकं नेदयति। बाढं साधयति। प्रशस्यं श्रययति। इह श्रज्यौ न अपवर्गस्य पृथक्कृतेः। वृद्धम् ज्यापयति। वर्षयति। प्रियम् प्रापयति। स्थिरम् स्थापयति। स्फिरम् स्फापयति। उरुम् वरयति। वारयति। बहुलम् बंहयति। गुरुम् गरयति। तृप्रम् त्रपयति। दीर्घम् द्राघयति। वृन्दारकम् वृन्दयति।

इति तिङन्तनामधातुप्रकरणम्।

2677. The affix णिच्, *in the sense of "making," comes after* these words as the object of the action *viz:* मुण्ड, 'shaving', मिश्र 'mixture', श्लक्ष्ण 'soft', लवण 'salt', व्रत 'vow', वस्त्र 'dress', हल 'plough', कल 'strife', कृत 'done', and तूस्त 'matted hair'.

Thus मुण्डं करोति = मुण्डयति 'He shaves'

Vart:—The णिच्, after the word 'vrata' has the force of 'eating as a vow', or 'abstaining from eating as a vow' Thus पयो व्रतयति। 'He lives on milk as a vow.' शूद्रान्नं व्रतयति। 'He abstains from the Sûdras' food, as a matter of religious vow.'

Vart:—The णिच् has the force of 'to cover', after the word 'vastra'. As संवस्त्रयति। '*He covers with clothes.*'

Vart:—After the words 'hali' and the rest, the affix णिच् has the force of 'to seize or take.'

Vart:—And the words 'hali' 'and 'kali' become irregularly 'hala' and 'kalā' and are so exhibited in the sûtra. As हलिं गृह्णाति = हलयति। कलिं गृह्णाति = कलयति। A big plough is called हलिः। The Aorist however is अजहलत्।

Thus हलि+णिच्+चङ्+त। Here VII. 2. 115. S. 254 requires the vriddhi of the इ of hali. While the ishta-vad bhâva ordained by the gaṇa-sûtra under Churâdi √katra (367) requires the elision of इ, as it is the टि portion. But even if इ be not elided first and be changed to ऐ because the vriddhi rule is subsequent in Ashtâdhyâyî order to the टि elision rule (VI. 4. 155. S. 1786); thus हलै+णिच्। then will apply the टि elision rule, *and* ऐ *will be elided by ishta-vad-bhâva ; and we get* हल्+णिच्। Here no अक् vowel has been elided for ऐ is not अक्, and so the root is अनग्लोपिन् and so there will be sanvad-bhâva and lengthening. To prevent this the words are shown as हल and कल in the sûtra, so that rules *VII* 4 79. S. 2317 and VII. 4 94 S. 2318 should not apply to them. So we get अजहलत्, and अचकलत्। For in हल and कल even if we make vriddhi, the vowel elided will be अक् vowel, as हल+णिच्=हला+णिच्=हल्+णिच्। Thus it is अग् lopî and so there is no सन्वद्भाव &c

Note:—In one view, the use of हल *and* कल *in the sûtra is* useless. The words हलि and कलि also would have given the above forms; if the टि elision were to take place prior to vriddhi; for then the words would *become* अग्—लोपिन्। Thus हलि+णिच्+चङ्+त=हल्+णिच्+चङ्+त (VI. 4. 155. S. 1786). Now sûtras S. 2317 and 2318 cannot apply, as an अक् vowel of the root has been elided Thus we have अजहलत्। The fact however, is that Pâṇini having shown हलि and कलि in the sûtra with अ as हल and कल, must have meant that the vriddhi should take place before टि elision. Thus पटु+णिच्+चङ्+त=पटो+णिच्+चङ्+त=पट्+इ+अत=

अपीपटत्। Here णौ is elided · and it is not an अक् vowel, and so the root remains अपुस्फोटिच् and the proper form is अपीपटत् and not अपपटत्।

Similarly कृत गृह्णाति = कृतयति 'he appreciates kindness, i.e, he is grateful' So also तूस्तानि विहन्ति = वितूस्तयति। Some say तूस्तं means 'hair.' Others say it means 'matted locks or hair' While according to another interpretation, it means 'sin. There वितूस्तयति means 'he combs the hair, or disentangles matted hair, or delivers from sin.

It would have been more appropriate to have inserted these words मुण्ड &c., in the sûtra III 1 25. S. 2563, instead of making a separate sûtra of them.

All nouns can be converted into roots by adding णिच् under the gana sûtra प्रातिपदिकाद् धात्वर्थे बहुलमिष्ठवच्च (churâdi ✓katra 367). So the nouns मुण्ड &c., would have taken णिच् under the above gana sûtra also, the specific mention of these few nouns like munda &c, in this sûtra and some other sûtras by Panini indicates that these will take णिच् even where there is सापेक्ष i.e, where something must be added to complete the sense Therefore in the case of nouns not specifically mentioned by Pânini in any of his sûtras, we cannot add णिच् where there is सापेक्ष। Therefore though from पटु आचष्टे we have पटयति, we cannot have this form after दसमेव पटु आचष्टे। But some of the words मुण्ड &c, will become verbs even where there is सापेक्ष। As मुण्डयति माणवकम् 'he shaves the boy', मिश्रयति अन्नम् 'He mixes the food' श्लक्ष्णयति वस्त्रम् 'he softens the dress' लवणयति व्यञ्जनम् he salts the condiment'.

The words हलि and कलि have been specifically mentioned by Pânini, in order to indicate that they become अ ending before णिच्।

The noun सत्य is specifically mentioned (S 2563) in order that it may take the augment आपुक्, as सत्यापयति।

While other nouns have been specifically mentioned by Pânini, simply by way of amplification.

Thus सत्य करोति or आचष्टे = सत्यापयति।

Vart —The words अर्थ and वेद take the augment आप् before the affix णिच्, as अर्थापयति, वेदापयति The whole equation is thus shown अर्थ + आपुक् + णिच् + शप् + तिप् = अर्थ + आप् + इ + अति = अर्थापि + अति = अर्थापयति (VII. 3 86). The final syllable called टि is not elided in this case, i.e, of अर्थाप् the syllable आप् is not elided before णिच्, as it would have been by VI 4. 155. S 1786 The reason is that if आप् was to be elided, there would have been no necessity of adding it.

The affix णिच् has the sense of 'unfettering after the word पाश, of 'seeing' after रूप of 'singing in accompaniment' after वीणा, of 'brushing' after तूल, of 'praising' after श्लोक, of 'leading' after सेना, of 'rubbing' after लोम, of 'taking' after त्वच्, of 'putting on' after वर्म and of 'taking' after वर्ण

Thus विपाशयति 'he loosens the noose', रूपयति 'he sees the form', उपवीणयति he sings to the accompaniment of th Vinâ अनुतूलयति "he brushes with the tula brush" Tula is a brush made of the heads of grass उपश्लोकयति 'he praises with verses'. From सेना we have अभिषेणयति 'he leads the army'. The स of सेना is changed to ष by S 2270 The Imperfect is अभ्यषेणयत् । Here the स is changed to ष by S 2276 The Desiderative is अभिषिषेणयिषति 'he desires to lead the army'. Here स is changed to ष by S. 2277

From लोम, we get अनुलोमयति 'he rubs the hair'.

The noun त्वच is formed from the root त्वच संवरणे (Tudâdi 18), with the affix gha । Thus त्वचयति 'he takes the skin'.

So also सवर्मयति "he fastens with leather "

वर्णयति 'he takes color' from varna

Similarly चूर्णैरवध्वंसते=अवचूर्णयति ।

By the gana sûtra under √katra (X 367), the feminines are converted to masculine and so on (see page 493) Thus एनीमाचष्टे=एतयति (एनी fem. to एत masc) दरदमाचष्टे=दारदयति । The descendant of दरद is दारदः by अञ् under IV 1 170 S. 1188. The feminine of दारदः is दरद् the affix being luk elided by IV 1 177 S 1196. ताम् (दरदम् fem.) आचष्टे=दारदयति (the fem दरद् becomes masc दारदः).

From पृथु=प्रथयति (पृथु becomes प्रथ by VI 4 161 S 1785) The Aorist is अपिप्रथत् or अपप्रथत् । The टि is elided either *after* vriddhi has taken effect or prior to it. Thus पृथु+णिच्+चङ्+त्=पृथौ । णिच्+अत्=पृथ्+इ+अत् (टि elided by S 1786)=अपिप्रथत् । When टि is elided before vriddhi, then the root being अग्लोपिन् there is no san-vad-bhâva nor lengthening, and we have अपप्रथत् ।

From मृदु we have म्रदयति (S. 1785) Aor अमम्रदत् । So also from भृश, भ्रशयति, Aor. अबभ्रशत् । कृश, क्रशयति, Aor अचक्रशत् । दृढ, द्रढयति, Aor. अदद्रढत् ।

Similarly परिवृढयति, Aor पर्यववृढत् । From ऊढि, the Aor. is औजिढत् । The word ऊढि 'marriage' is formed from the √वह with the affix क्तिन्, the ह् is changed to ढ by VIII 2 31 S 324 This change of ह् into ढ being ordained by a Tripâdi rule is considered *asiddha* and therefore in reduplication, we donot reduplicate ढि, but consider it still to be ह् ि and reduplicate this last. Thus we get औजिहत् ।

But there is another view which declares that for the purposes of reduplication the changes caused by the Tripâdi rules are to be considered as valid, for the sûtra VIII 2 1 S 12 is not of universal application (See Paribhâshâ under VI 1. 3 S. 2446). According to this Paribhâshâ, we can not get the form औजिहत् । But we have already explained

und r VI 1 3 S 2446, that this Paribhâshâ its lf is not of universal application. This Paribhâshâ th r fore n o being nitya we apply VIII. 2 1 S 12 to p t the above form

But others hol l this Paribhâshâ to be nitya and they reduplicate टि an l so give the f m ऊोटिटद् ।

Similarly from the noun ऊढ़ा (वह+क्त) we have the Aorist औज्झद् or औडडद् । This is ऊढ+णिच्+चङ+द=ऊढ+०+णिच्+अद=ऊढि+अद । Here in reduplicating we ought to reduplicate ढि with the ऊ of णिच् add d to it How is ड th n reduplicat l in th above forms, i e, how ञ is got in ज and ड of औजडद् and औडडद् This is done by the indication of the sûtra VII 4 80 S 2577 (ओ: पुयण्ज्यपरे) where Pânini has used the class t r a g an l the pratyâhâra यण् in the single letter ज instead of य and व We learn from this indication that a substitution in the room of a vowel caus l by णि do s n t take place when reduplication is to e done. Th refore we donot elide the final अ of ऊढ b fore णिच् The equation therefore is ऊढ+णिच्+अद=ऊडड+णिच्+अद=ऊडड्+णिच्+अद=औडडद् । This we have fully discussed in conjugating the √ûna of the Churâdi cla s (No 42)

The following verse summarises the nouns that change their ऋ to र ।

पृथु मृदु भृशं चैव कृशं च दृढ मेवच ।
परिपूर्व वृढं चैव षडेतान् रविधौ स्मरेत् ॥

In forming the D nominative verbs of स्व &c which are monosyllabic nouns, we apply VI 4 163 S 2010 which we repeat for the sake of the context

२०१०क । प्रकृत्यैकाच् । ६ । ४ । १६३ ।

2010A. "A monosyllabic bha stem retains its original form without undergoing any change before the affixes इष्ठ, इमन् and ईयस् ।"

Thus स्व+णिच्+शप्+तिप्=स्व+णिच्+अति । By retaining its original form there is not the elision of the final अ of स्व by टे: (VI 4 155 S. 1785) Therefore णि produces vriddhi Thus we get स्वा+णिच्+अति । Then there is the addition of the augment पुक् by VII 3 36 S 2570

Thus we get स्वापयति ' He makes his own

Objection —Similarly from त्वां or मां आचष्टे we ought to have त्वापयति or मापयति । Here युष्मद् and अस्मद् have been changed to त्वद् and मद् by VII 2 98 S 1373 i e the युष्म and अस्म (ending with म्) have been replaced by त्व and म so that we have युष्मद्=त्व+अद् and अस्मद्=म+अद् ॥ But b fore त्व+अद् or म+अद् be changed to त्वद् or मद् by अ+अ becoming अ by Para rûpa rule (VI 1 97 S. 191) the sûtra टे: (S. 1786) manifests

its lf because it is a nitya rule and so the अद् is elided Thus we get त्व and म left Then there is the vriddhi and पुक augment. Thus युष्मद्+णिच्+अति=त्व+अद्+णि+अति (VII 2. 98 S. 1373)=त्व+णि+अति (VI 4 155 S 1786)=त्वा+णि+अति (VII. 2 115 S. 254)=त्वाप्+णि+अति (VII. 3. 36. S 2570)=त्वापि+अति (VII 3. 84 S 2168)=त्वापयति। So also मापयति।

Ans —The proper forms, however, are त्वादयति and मादयति। Because the *Para rûpa rule (VI 1 97. S 191) being antaranga takes effect first*, so that त्व+अद् and म+अद् become त्वद् and मद् and then by the application of the present *sûtra prakrityaikâch (S 2010), the bases tvad* and *mad* do not lose their टि portion अद् and thus we get the above forms

Nor should the mistake be made that the rule of the retention of the original (i e, VI. 4. 163. S 2010) has been set aside by Patanjali in his Great commentary.

Note —In the Mahâbhâshya, Patanjali first settles that the Prakrityaikâch rule is confined to the affixes ishtha, una and îyas and then goes on asking 'what are the examples of Prakritibhâva before these affixes ishtha, una and îyas'

1st Ans —प्रेयान् (प्र+ईयस्), and प्रेष्ठः (प्र+इष्ठ) where the टि (अ of प्र) is *not elided (प्र is the substitute of प्रिय by VI 4 157 S. 2016) No, these are* not the proper examples The प्र &c, substituted for प्रिय &c by VI 4 157. S 2016, is asiddha, because of असिद्धवदत्राभात् (VI 4 22 S 2183) and S. 2016 is an âbhîya rule so प्र substitution being asiddha, प्र is considered as if it was प्रिय, i e, a word of *two* syllables, and so S 2010 cannot apply to प्र *So there is neither Prakritibhâva here, nor the elision of टि portion* in प्र+इष्ठ।

2nd Ans —Let then the proper examples be श्रेयान् and श्रेष्ठः which are formed by प्रशस्य+ईयस् and प्रशस्य+इष्ठ and where the word प्रशस्य is replaced by श्र by V 3 60 S 2009 The श्र substitution is by a rule outside the *âbhîya class and is therefore not asiddha Hence the present sûtra applies* to it, and there is Prakritibhâva, and the अ of श्र is not elided before these affixes

No this also is not a valid example The अ of श्र will not be elided because of the *fact of its so uttered as a monosyllable in S 2009.*

3rd Ans —The proper examples therefore, are स्रजिष्ठः, स्रजीयान् from स्रग्विन्। Here विन् is elided by V. 3 65 S. 2020, and so स्रज् becomes monosyllabic Here the final अज् is not elided, but the word retains its original form.

So much for Patanjali Even with regards to स्रजिष्ठः *several objections* are raised to be set aside ultimately. Patanjali, therefore, has not really over ruled this Prakrityaikâch sûtra, but has only shown that the forms,

मेद्यः श्वेद्यः &c can be derived otherwise than by this rule The necessity of this sûtra manifests itself in evolving the form स्वापयति ।

Similarly from युवां and आवां we have युष्मयति and अस्मयति, and from the plural युष्मान् and अस्मान् आचष्टे also the same forms The substitutes युव and आव of the Dual do not come in the Denominative.

Similarly from श्वानमाचष्टे we have शावयति । Here the final अन् of श्वन् is elided by VI 4 144 S 679 There is no Prakriti bhâva and अन् is not retained Because the rule of Prakritibhâva supersedes only the sûtra टेः (VI 4 155 S 1786) and not the preceding sûtra नस्तद्धिते (VI 4 144 S 679) on the maxim येन नाप्राप्ति &c, i e., "a rule which is given (in reference to a particular case or particular cases to which or to all of which) another (rule) cannot but apply (or in other words which all fall already under some other rule) supersedes the latter"

Or by the maxim A rule may it enjoin or forbid (anything) either enjoins or forbids only that which is nearest to it in some other rule'

In other words, under the first maxim wherever there is an occasion to apply the rule prakrityaikâch there also applies the टेः (S 1786) but not नस्तद्धिते (S 679) Thus in श्वन्+इष्ठ the इन् is not elided by टेः (S 1786) nor by S 679

In श्वन्+णिच्+शप्ति, there is vocalisation of व into उ by VI 4. 133 S 362 because the stem is *bha* *The vocalisation takes place even after the* elision of अन् of श्वन्, as the zero is considered sthânivat or because the elision is considered asiddha and so the श्व is न् ending for the purposes of of vocalisation Thus we have शु+णिच्+शप्ति=शौ+णि+अति=शावयति ।

According to others in श्वन्+णिच्+शप्ति the rule VI 4 144 S 679 does not apply for that rule is primarily for Taddhita affixes, and it is by atidesa or analogy that it is applied to णिच् by the Gana sûtra णाविष्ठवत्प्रातिपदिकस्य &c (Churâdi √katra No 287) As the rule नस्तद्धिते (S, 679) never applies to इष्ठन् affix it does not apply to णिच् also For the forms श्रविष्ठः & are derived by टेः (S 1786) and not by नस्तद्धिते (S 679) because टेः (VI 4 155) is subsequent in the Ashtâdhyâyî order to नस्तद्धिते (VI 4 144) According to them the form is शुनयति । Here by ishthavad bhâva there is vocalisation of व into उ by VI 4 133 S 362 Thus शुन्+णिच्+शप्ति । Now there is Prakriti vad bhâva because the word is monosyllabic and so there is no अन् elision

Similarly विद्वांसमाचष्टे=विदुषयति । Some say there is no samprasâraṇa here because of the maxim 'when an operation which is taught in the angâdhikâra (VI 4. to VII 4) has taken place and another operation of the angâdhikâra is subsequently applicable, this latter operation is not allowed to take place

. While others would have vocalisation, vriddhi and आव ; and they form विदावयति (विद्व+णिच्+अति=विद्व+णिच्+अति=विदौ +इ+अति=विदावि +अति=विदावे+अति).

While others hold that the proper form is, विदयति। They say that the samprasâraṇa being a nitya rule takes effect prior to the टि elision. Then there is para-rupa, as it is an antaranga operation. Then there is टि elision. Their equation is this:—

विद्वस्+णिच्+अति=विद् उस्+णिच्+अति=विदुस्+णिच्+अति=विद्+णिच् +अति=विदि+अति=विदे+अति=विदयति।

Similarly उदश्वमाचष्टे=उदीचयति। Here the upasarga उत is separated from the verb अच्, and the affix णिच् is added to this अच्। Then by Prakrityaikâch (S. 2010) the टि-portion is not elided. Thus अच्+णिच्+अति। Then by VI. 4 139 S. 420, the अ of अच् is changed to ई। The nasal of अञ्च् is elided by VI. 4 24. S 415 before the affix णि। Thus ईचि+अति=ईचे+अति=ईचयति।

The Aorist is उदैचिचत्। Thus ईचि+चङ्+त=ईचिचि+चङ्+त (By I 1. 59. S 2243 the इ of णिच् is not elided till reduplication is not finished. After reduplication, it is elided by VI. 4. 51 S. 2313)=ईचिचत् or with अ and vriddhi ऐचिचत्।

Similarly from the noun प्रत्यञ्च् we have Pre. प्रतीचयति। Thus प्रति+अच् +णिच्+अति=प्रति+च्+णिच्+अति (the अ is elided by VI. 4. 138 S. 416)= प्रती+च्+णिच्+अति (the इ of प्रति is lengthened by VI. 3 138. S. 417)= प्रतीचि+अति=प्रतीचयति।

The Aorist is प्रत्यचिचत्। It is thus formed, प्रति+अच्+णिच्+चङ्+त= प्रति+च्+इ+अत (the अ of the root is elided by VI. 4. 138. S 416)=प्रति+चि+अत्=प्रति+चिचि+अत=प्रति+अट्+चिचत्=प्रत्यचिचत्। Here the Aorist augment is अट् and not आट्।

If we apply the option of Śâkalya, as given in VI. 1. 127. S. 91, there will be no sandhi, but prakritibhâva As प्रति अचिचत्।

Similarly सम्यञ्चमाचष्टे=समीचयति। The aorist is either समचिचत् or समि अचिचत् just like प्रत्यञ्च्। समि is the substitute of सम् by VI. 3. 93. S. 421.

From तिर्यञ्चमाचष्टे=तिरायति। Here तिरस् is not an upasarga, nor similar in form to any upasarga. Therefore it is not separated from the root. So the word is not monosyllabic, and hence prakrityaikâch does not apply. Therefore there is the elision of the टि—portion by VI. 4. 155 S. 1786. Thus तिरि+अच्+णिच्+अति=तिरि+०+णिच्+अति। Now तिरस् was replaced by तिरि by VI. 3. 94 S. 423 only then, when the अ of अच् was not elided. But now as the whole root अच् has been elided including the अ, should not the original word तिरस् reappear? No: तिरस् is still replaced by तिरि because the elision of अच् is Bahiranga and so asiddha as regards तिरि sub-

From नौ 'boat' Pre नावयति । Aor अनूनवत् ।

From स्वश्वः 'a beautiful horse or he who possesses a beautiful horse Pre स्वश्वयति । Aor स्वाशश्वत् ।

By the *vârtika* given under IV 2 102 S 1324 there is elision of the टि portion of the stem of an Indeclinable word when it gets the designation of bha Therefore in forming denominative verbs from Indeclinables, there is elision of टि caused by that *vârtika* Thus स्वर् आचष्टे=स्वयति । The Aorist will be असस्वत् or असिस्वत् ।

Note —The Mâdhavîya gives the forms Pre स्वरयति । Aorist असिस्वरत् or असस्वरत् ।

Similarly from बहुस्व आचष्टे=भावयति or according to some बहयति । The बहु is replaced by भू by VI 4 158 S. 2017

Similarly from स्रग्विन् we have स्रजयति । The विन् is elided by V 3. 65 S 2020 Aorist is असस्रजत् ।

In स्रज्+णिच्+अति the vriddhi required by VII 2 116 S. 2282 does not take place because of the maxim अङ्गवृत्ते पुनर्वृत्तौ &c or because of the maxim यथा उद्देशपक्षविधेरनित्यत्वम्, i e A rule is not universally valid when that which is taught in it is denoted by a technical term

Because the sûtra VII 2 116 S 2282 uses the technical term vriddhi which is current in that sûtra from Ashtâdhyâyî <VII 2 114 S 2473

From श्रीमत् (in श्रीमन्त आचष्टे or f श्रीमतीं आचष्टे) we have Pre श्रययति Aor अशिश्रयत् । Here मतुप् is elided by V 3 65 S 2020

From पयस्विनीम् आचष्टे we have Pre पयययति । Here विन् is elided by V 3 65 S 2020 After this there is no el sion of टि of पयस्+णिच्+अति because the above rule (S 2020) ordaining लुक् of विन् is an apavâda to the rule of the elision of टि The Aorist is अपपयत् ।

Note —From गोमत् we have *Pre* गवयति Aor अजूगवत् । Compare the three Aorists of स्रग्विन् पयस्विन् and गोमत् with the Aorist from the nouns गो स्रज् and पयस् ।

From	गो	the Aorist is	अजूगवत् ।
	गोमत्		अजूगवत् ।
	स्रज्		असिस्रजत् ।
	स्रग्विन्		असस्रजत् ।
	पयस्		अपपयत् ।
	पयस्विन्		अपपयत् ।

The Pre of पयस् moreover is पयसयति while that of पयस्विन् is पययति ।

By VI 4 156 S. 2015 the words स्थूल दूर युव ह्रस्व क्षिप्र and क्षुद्र lose the र, व &c, before इष्ठ । Therefore from स्थूल we have स्थूल+णिच्+अति=स्थ+णिच्+अति=स्थो+णिच्+अति (the guna is by VI 4 156 S 2015)=स्थवयति ।

Similarly from दूर, we have Pre. दवयति। The Aorists are अदूदवत् and अदुदवत् respectively. How do you explain then दूरयति in the following शीकरवति निकटवर्तिनि दूरयत्यवनते विवस्वति (author of ...). It is from दूर + अयति or दूर + अयते. The meaning is दूरात् गच्छति। It is locative singular of दूरयत्। That is, we form the upapada compound दूर + अयति or अयति + क्विप् = दूरयत् 'The long-goer'. From this *noun* दूरयत् we get with क्विप्, the 3rd Per. S. दूरयति, or the Locative Sing. of शतृ, दूरयत् i.e., दूरयति।

From युव, we have Pre. यवयति or कनयति। युव is replaced optionally by कन by S. 2019. The Aorist will be अयीयवत् or अचीकनत्।

By V. 3. 63 S. 2014, the word अन्तिक is replaced by नेद, and बाढ by साध before the affix इष्ठ। Therefore from अन्तिक, we have Pre. नेदयति, Aor. अनिनेदत्। From बाढ, Pre. साधयति, Aor. असीषधत्।

From प्रशस्य we have Pre. प्रशस्ययति, Aor. प्राशशस्यत्। Here प्रशस्य is not replaced by श्र, though before the affix इष्ठ, it is always replaced by श्र or ज्य (V. 3. 60 and 61 S. 2009 and 2011). The substitutions do not take place because we separate the upasarga प्र from शस्य and the affix णिच् is added to शस्य and not to प्रशस्य and there is no rule by which शस्य can be replaced by श्र or ज्य।

By V. 3. 62 S. 2013, ज्य replaces वृद्ध। Therefore the denominative verb of वृद्ध is ज्यापयति।

The word वृद्ध is also replaced by वर्ष by VI. 4. 157 S. 2016. Therefore there is another form i.e., वर्षयति। The Aorist of वृद्ध will be अजिज्यपत् or अववर्षत्।

By VI. 4. 157 S. 2016, प्रिय is replaced by प्र, स्थिर by स्थ, स्फिर by स्फ, उरु by वर्, बहुल by बंहि, गुरु by गर्, वृद्ध by वर्ष, तृप्र (grief) by त्रप्, दीर्घ by द्राघ and वृन्दारक by वृन्द। Therefore.

From प्रिय, Pre. प्रापयति (प्रियति Kshirasvâmi)। Aor. अपिप्रपत्।

From स्थिर, Pre. स्थापयति (स्थयति Maitreya स्थिरयति Kaumâra)। Aor. अतिष्ठपत्।

From स्फिर, Pre. स्फापयति। Aor. अपिस्फपत्।

From उरु, Pre. वरयति or वारयति। Aor. अवीवरत्।

From बहुल Pre. बंहयति। Aor. अबबंहत्।

From गुरु, Pre. गरयति। Aor. अजीगरत्।

From तृप्र, Pre. त्रापयति (According to Mâdhava त्रपयति)। Aor. अतित्रपत्।

From दीर्घ, Pre. द्राघयति। Aor. अदद्राघत्।

From वृन्दारक, Pre. वृन्दयति। Aor. अववृन्दत्।

Here ends the conjugation of Denominatives.

—o—

26 √charana, 27. √varana, 'to go' Pre. चरणयति । वरणयति ।

28. √churâna, 'to steal'. Pre. चुरणयति ।

29 √turana, 'to be swift, to make haste' Pre तुरण्यति ।

30. √bhurana, 'to hold to support to maintain'. Pre. भुरणयति ।

31. √gadgada, 'to falter in speech', Pre. गद्गदति ।

32. √elâ, 33. √kelâ 34 √khelâ, 'to be merry or frolic some' Pre. एलायति । केलायति । खेलायति । Some read, 35. √ilâ instead of √elâ as इलायति ।

36 √lekhâ 'to sport or dally wantonly,' to totter, waver'. Pre. लेखायति । Some read it as √lekha ending in short अ । The conjugation then is लेखयति । The अ is elided by अतो लोपः (VI. 4 48 S. 2308)

37 √lita 'to be small', 'to abuse, revile, censure'. Pre. लिट्यति ।

38 √lâta, 'to live' Pre लाट्यति ।

39 √hrinîa, 'to be angry, 'to feel ashamed'. Pre. हृणीयते ।

40 √mahîn, to be honored.' Pre. महीयते. 'He gets honor'. As प्रेत्यस्वर्गे महीयते (Râmâyana) 'after death, he is highly respected in Heaven.'

41 √rekhâ, 'to praise, flatter', 2 to obtain, (3. to vex, annoy, exasperate) Pre रेखायति he feels flattered,' or, 'he flatters another' The word आसादन means 'obtaining attaining', or 'causing to obtain &c'

42 √dravas, 'to trouble or afflict oneself', 2 'to serve or wait upon a person' Pre द्रवस्यति ।

43. √tiras 'to disappear.' Pre तिरस्यति ।

44 √agada, 'to be free from disease'. Pre अगद्यति 'he has good health.'

45 √uras, 'to be strong' Pre. उरस्यति 'he becomes strong'

46. √tarana 'to go'. Pre तरणयति ।

47 √payas, 'to flow' Prasriti is a measure, i e., a handful considered as a measure equal to two palas. Pre. पयस्यति ।

48. √sambhûyas, 'to be abundant' Pre सम्भूयस्यति । Aor समभूयसीत् । Here the augment अट् is added before भू which is not separated

49. √ambara, 50 √samvara 'to bring together'. Pre अम्बरयति । सम्वरयति ।

This is an Akritigana

Here ends the Kandvâdi class

---

apply to it because it does not immediately follow the vowel. Thus चण्डिड्रीयिषति or चण्ड्रीयिषिषति।

Similarly from the √चण्ड्रिय + इ + सन्, we have three forms, viz— चिचण्ड्रीयिषति, or चण्डिड्रीयिषति or चण्ड्रीयिषिषति।

Similarly from the noun स्फिर we formed nominative verb with णिच् before which स्फिर is replaced by स्फ (VI 4 157 S 2010) *and from this denominative root we can form the desiderative root also and thus the following three forms are obtained —*

पिस्फापयिषति, or स्फापिपयिषति or स्फापयिपिषति। (स्फ + णिच् + इ + सन्) Similarly from उरु the following three forms are obtained —विवारयिषति, or वारिरयिषति or वारयियिषति। उरु *is replaced by* वर *(VI 4. 157 S 2010)*

From बाढ we have the following forms —सिसाधयिषति, or साधिधयिषति or साधयिषिषति। बाढ is replaced by साध by V 3 63 S 2014.

In the first form, the second स is not changed to ष because that स is changed to ष which is a substitute, that is, in the case of those roots only which are read in the *Dhâtupâtha with a* ष *and where this* ष *is replaced by* स Though साध is also a substitute and the स of साध may be called a substitute स, because it is a member of a substitute, yet it is not a substitute स in the above sense

We may form a quaternary derivative even Thus from the root भू we may form the Intensive root बोभूय From this a Desiderative root बोभूयिष, from this again a causative root बोभूयिषि from this again a Desiderative root बोभूयिषयिष। Thus बोभूयिषयिषति।

Similarly from भू we may have the Intensive root बोभूय from this the causative root बोभूयि, from this the Desiderative root बोभूययिष, from this again a causative root बोभूययिषि as in बोभूययिषति &c.

Here ends the rosary of affixes

——— o ———

CHAPTER XVIII.

अथ तिङन्तात्मनेपद प्रकरणम्।

——— o ———

THE RULES OF ATMANEPADA

२६७९। क। अनुदात्तङित आत्मनेपदम्। १। ३। १२।
आस्ते। शेते।

2679A. After a root which has an indicatory anudâtta vowel or an indicatory ṅ in the Dhâtupatha, the affixes are those of the Atmanepada.

The word Âtmanepada governs all the subsequent sûtras upto I. 3. 77 inclusive. Thus the root आस has the final स of स as anudâtta. Therefore it is conjugated in the Âtmanepada. Similarly शीङ् has an indicatory ङ and therefore it is also conjugated in the Âtmanepada.

२६७९ । भावकर्मणोः । १ । ३ । १३ ।

भूयते । अनुभूयते ।

2679 An Âtmanepada affix is the substitute of the affix ल (III 4. 69) when it denotes the action of the verb or the object of the verb.

Thus भूयते । अनुभूयते ।

Note.—Sûtra III. 4. 69 declares the "letter ल (लट्, लिट् &c.) is placed after transitive verbs in denoting the object also as well as the agent; and after intransitives in marking the condition (i.e., the action itself which the verb imports) also as well as the agent." The Parasmaipada and Âtmanepada affixes would have come, therefore, generally after all these verbs. The present sûtra restricts Atmanepada affixes to bhâva and karma verbs.

This is clear. Impersonal verbs and passive verbs as a rule are conjugated in the Âtmanepada and take the terminations of that pada. These originally were verbs expressive of states rather than of actions. As of भाव we have ग्लायते भवता 'you dislike (lit. 'it is disliked by you') सुप्यते भवता 'you sleep'. Similarly passive verbs as क्रियते कटः 'the mat is made', ह्रियते भारः 'the load is carried'.

All verbs in Sanskrit may have three voices viz., active, passive, and middle or impersonal, active voice is generally parasmaipada. The reflexive verbs known as कर्मकर्तरि are also Âtmanepadi. Thus लूयते केदारः स्वयमेव 'the wood cuts of itself.' See sûtra 73

२६८० । कर्तरि कर्मव्यतिहारे । १ । ३ । १४ ।

क्रियाविनिमये द्योत्ये कर्तर्यात्मनेपदं स्यात् । व्यतिलुनीते । अन्यस्य योग्यं लवनं करोतीत्यर्थः । 'श्नसोरल्लोपः' (२४६२) । व्यतिस्ते । व्यतिषाते । व्यतिषते । 'तासस्त्योर्लोपः' (२१९१) इति सलोपः । व्यतिसे । 'धि च' (२२४८) । व्यतिध्वे । 'ह एति' (२२५०) । व्यतिहे । व्यत्यसै । व्यतिषीत । व्यत्यास्त । व्यतिराते । व्यतिराते । व्यतिराते । व्यतिभाते । व्यतिभाते । व्यतिभाते । व्यतिभाते ।

2680. *In denoting the agent, when reciprocity of action is to be expressed, the affixes of the Âtmanepada are employed.*

Note.—The active or कर्तृवाच्य verbs when denoting reciprocal action are Âtmanepadi. As, व्यतिपश्यन्ते, 'they look for each other.'

व्यतिलुनीते 'he performs cutting of wood which was the appropriate office of another.'

Note.—The words "reciprocity or interchange of action" of *this sûtra* govern and are understood in the two following sûtras also.

Note.—The word karma in this sûtra means action and not the technical 'karma' meaning object and the word vyati means reciprocity or interchange.

When an action, such as cutting, which was appropriate to one person as a Sudra, is performed by another, as by a Brahmana whose duty it was not, that is called 'interchange of action.'

When such interchange is not meant Parasmaipada is used. As लुनन्ति 'they cut.' The word kartari here is used for the sake of the subsequent aphorism 78, which see.

By VI 4. 111 S 2469, the अ of अस् is elided Thus Sing व्यतिस्ते। Dual व्यतिसाते। Pl. व्यतिषते।

Before 2nd P. Sg. से, the स of the √अस् is elided. Thus व्यतिसे। व्यतिसाथे।

Before the Pl. affix ध्वे, the स is also elided by VIII. 2 25 S 2249, as व्यतिध्वे।

In the 1st person, the स is replaced by ह by VII 4 52 S 2250 As व्यतिहे।

Thus the full conjugation of the root व्यति+अस् is—

	1st Person.		2nd Person.		3rd Person.
Sing.	व्यतिहे,	...	व्यतिसे,	...	व्यतिस्ते।
Dual	व्यतिस्वहे	.	व्यतिसाथे	...	व्यतिसाते।
Pl.	व्यतिस्महे	.	व्यतिध्वे	.	व्यतिषते।

The *Imperative 1st P. Sing* is व्यत्यसै। The *Imperfect 3rd P Sing* is व्यत्यास्त। The Aorist is व्यतिषीष्ट।

From the √रा (II. 49) we have व्यतिरते। It is conjugated 3rd Per S व्यतिरते, Dual व्यतिराते। Pl. व्यतिरते।

Similarly from √भा (II 42) we have 3rd Pers Sing व्यतिभाते, Dual व्यतिभाते, Pl व्यतिभाते Per व्यतिबभे।

The following sutra makes an exception, with regard to the roots meaning 'to go,' and 'to kill.'

२६८१। न गतिहिंसार्थेभ्यः। १। ३। १५।

व्यतिगच्छन्ति। व्यतिघ्नन्ति। "प्रतिषेधे हसादीनामुपसंख्यानम्"। हसादयो हसप्रकाराः शब्दक्रियाः। व्यतिहसन्ति। व्यतिजल्पन्ति। "हरतेरप्रतिषेधः"। सम्प्रहरन्ते राजानः।

2681. After verbs having the sense of 'motion,' or 'injury,' when expressing interchange of action, the Atmanepada affixes are not used.

This aphorism prohibits Âtmanepada affixes in certain cases, where by force of the last sûtra, Atmanepada affixes would have been obtained. As व्यतिगच्छन्ति 'they go against each other,' व्यतिहिंसन्ति 'they injure each other.' व्यतिघ्नन्ति 'they fight together.'

The word 'not' of this sûtra is understood in the subsequent sûtra

Vart.—The prohibition extends to the verbs हस् 'to laugh,' and the rest. As व्यतिहसन्ति, व्यतिजल्पन्ति, व्यतिपठन्ति। The हसादि are those roots which are like the verb to laugh, namely those which express sound.

Vart.—Prohibition must be made of the verb हन्ति 'he injures,' as व्यतिघ्नन्ति ॥

२६८२ । इतरेतरान्योन्योपपदाच्च । १ । ३ । १६ ।

"परस्परोपपदाच्चेति वक्तव्यम्" । इतरेतरस्यान्योन्यस्य परस्परस्य वा व्यतिलुनन्ति ।

2682. And after the verbs which take the words itaretara 'each other,' and anyonya 'one another,' as upapada (or dependant qualifying words), the affixes of Atmanepada are not used, though reciprocity of action be denoted.

Thus इतरेतरस्य व्यतिलुनन्ति 'they cut each other' अन्योन्यस्य व्यतिलुनन्ति 'they cut one another.'

Vart.—This rule must also be applied when the word परस्पर is in composition with the verb as an upapada. As परस्परस्य व्यतिलुनन्ति

२६८३ । नेर्विशः । १ । ३ । १७ ।

निविशते ।

2683. After the verb viś 'to enter,' when preceded by the preposition ni, the Atmanepada affixes are employed.

As विशति 'he enters,' but निविशते 'he enters in.'

Note.—Even when the augment अट् of the Imperfect, Aorist and Conditional tenses intervenes between the root and the preposition, terminations are of the âtmanepada. As न्यविशत 'he entered in.'

Note.—The नि of the sûtra must be an upasarga because that has a sense and not any नि. On this there is this paribhâshâ —अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य 'a combination of letters capable of expressing a meaning denotes whenever it is employed in grammar that combination of letters in so far as it possesses that meaning, but it does not denote the same combination of letters void of a meaning.' Thus in मधुनि विशन्ति भ्रमराः 'the beetles enter the honey flowers.' Here the नि is a part of the word मधुनि and has no sense by itself, and therefore the verb is in the Parasmaipada and not in the Atmanepada.

२६८४ । परिव्यवेभ्यः क्रियः । १ । ३ । १८ ।

अकर्त्रभिप्रायार्थमिदम् । परिक्रीणीते-विक्रीणीते-अवक्रीणीते ।

2684. After the verb krî 'to purchase,' when preceded by pari, vi or ava, the Atmanepada affix is employed, even when the fruit of the action does not accrue to the agent.

The verb डुक्रीञ् 'to buy or barter,' has an indicatory ञ् and therefore, by I. 3. 72 it will be Atmanepada when the fruit of the action accrues to

the agent. The present sûtra, therefore, refers to cases where the fruit of the action does not accrue to the agent

The root क्री 'to buy' as a general rule takes the terminations of both padas, but when it is preceded by pari, vi, or ava, it is restricted to Atmanepada terminations. As परिक्रीणीते 'he buys', विक्रीणीते 'he sells', अवक्रीणीते 'he buys.'

Note—The word pari, vi, and ava must be upasargas, therefore, in the following example there is no Atmanepada termination, because the vi there, is not a preposition but a noun, as, बहुविक्रीणाति वनम्

२६८५ । विपराभ्यां जेः । १ । ३ । १९ ।

विजयते । पराजयते ।

2685 After the verb ji 'to conquer,' preceded by vi or parâ, the Atmanepada affix is employed.

This sûtra debars I. 3 78 S 2159 by which the root जि is generally Parasmaipadi.

As विजयते 'he conquers' पराजयते 'he conquers' The words vi and parâ must be upasargas (prepositions), for the application of this rule. In the following examples, they are used as substantives बहुविजयति वनम्, परा जयति सेना ॥

२६८६ । आङो दोऽनास्यविहरणे । १ । ३ । २० ।

आङ्पूर्वाद्ददातेर्मुखविकसनादन्यार्थे वर्तमानादात्मनेपदं स्यात् । विद्यामादत्ते । 'अनास्य-' इति किम् । मुखं व्याददाति । आस्यग्रहणमविवक्षितम् । विपादिकां व्याददाति । पादस्फोटो विपादिका । नदी कूलं व्याददाति । "परांगकर्मकान्न निषेधः" । व्याददते पिपीलिकाः पतङ्गस्य मुखम् ।

2686 After the verb dâ 'to give,, preceded by âṅ, and when not meaning 'to open the mouth,' the Atmanepada affix is used, even when the fruit of the action does not accrue to the agent.

The root दा is generally both Parasmaipadi and Atmanepadi (I 3 72 S. 2158) But when preceded by the preposition आ, it is restricted to the Atmanepada As विद्यामादत्ते 'he acquires knowledge' But when it means "to widen the mouth" whether actually or metaphorically, it is parasmaipadi. As मुखं व्याददाति 'He expands his own mouth.'

The prohibition also applies when the action is similar to the act of opening the mouth As विपादिकां व्याददाति 'he opens the tumour' कूलं व्याददाति नदी the river breaks the bank'

Vart —When the action does not affect the agents' own body the verb is Atmanepadi, as व्याददते पिपीलिकाः पतङ्गस्य मुखम्, 'the ants open the mouth of a locust'

२६८७ । क्रीडोऽनुसंपरिभ्यश्च । १ । ३ । २१ ।

चादाङः । अनुक्रीडते । संक्रीडते । परिक्रीडते । आक्रीडते । अनोः कर्मप्रवचनीयान्न । उपसर्गेण समा साहचर्यात् । माणवकमनुक्रीडति । तेन सहेत्यर्थः । तृतीयार्थे इत्यनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् । '* समोऽकूजने *' । संक्रीडते । कूजने तु । संक्रीडति चक्रम् । '* आगमेः क्षमायाम् *' । आत्मनेपदं वक्तव्यम् । आगमयस्व तावत् । मा त्वरिष्ठा इत्यर्थः । '* शिक्षेर्जिज्ञासायाम् *' । धनुषि शिक्षते । धनुर्विषये ज्ञाने शक्तो भवितुमिच्छतीत्यर्थः । '* आशिषि नाथः *' । आशिष्येवेति नियमार्थं वार्तिकमिदमुक्तम् । सर्पिषो नाथते । सर्पिर्मे स्यादित्याशास्त इत्यर्थः । कथं नाथसे किमु पतिं न भूभृताम्' इति । 'याचसे' इति पाठ्यम् '* हरतेर्गतताच्छील्ये *' । गतं प्रकारः । पैतृकमश्वा अनुहरन्ते । मातृकं गावः । पितुर्मातुश्चागतं प्रकारं सततं परिशीलयन्तीत्यर्थः । 'ताच्छील्ये' किम् । मातुरनुहरति । '* किरतेर्हर्षजीविकाकुलायकरणेष्विति वाच्यम् *' इत्यादयो विषयाः । तत्र हर्षे विधिपदस्य व्याख्या । इतरे स्फुटे ।

2687. After the verb krid 'to play' preceded by anu, sam or pari, as well as âṅ, the Atmanepada affix is used.

The word 'आङ्' is to be read into the sûtra by virtue of the word च, in the text. As आक्रीडते, संक्रीडते, अनुक्रीडते or परिक्रीडते 'he plays.'

The word anu, pari &c, being taught along with sam, indicates that the upasargas anu, pari &c, are to be taken, and not the karmapravachaniya anu pari &c. Therefore, when these prefixes are used as karmapravachaniya, they do not cause the verb क्रीड् to take the âtmanepada terminations as माणवकमनुक्रीडति । 'he plays with the boy' For the definition and action of karmapravachaniya, see I. 4. 85. S. 549 and II. 3. 8. S. 548.

Vart :—When the verb क्रीड् compounded with सम् means 'to make a rattling or creaking noise,' it does not take âtmanepada terminations. As संक्रीडन्ति शकटानि 'the carts rattle or creak.' But when it does not mean 'to creak,' the conjugation is Atmanepadi. As संक्रीडते 'he plays together.'

Vart·—The verb आगम् takes the âtmanepada terminations when meaning 'to wait for', 'to over look' 'to have patience' as, आगमयस्व तावत् माणवकम् । 'Have patience with the boy.' This applies to the causative root आगमि ।

Vart .—The verb शिक्षे Desiderative of शक् takes âtmanepada terminations, when meaning 'to enquire':—as, धनुषि शिक्षते 'he investigates archery' i. e., he desires to be proficient in the science and practice of archery.

Vart :—The verb नाथ् when meaning to bless, takes the âtmanepada terminations, as, सर्पिषो नाथते he blesses another soliciting from him clarified butter' i.e. "may I have ghee and you be blessed for giving it to me" We have already explained that this vârtika declares a niyama rule i.e, √nâth takes the atmanepada only in blessing. But how do you explain नाथसे in नाथसे किमु' पतिं न भूभृताम् " why do you not pray to the Lord of all the world-upholders' (Kirâtârjuniya XIII. 59)'? The text ought to

be आयसे and not आयते। Why do we say 'when meaning to bless?' Observe, माणवकमनुशास्ति, 'he begs of the boy.'

Vart:—The verb हरति takes the Âtmanepada terminations when meaning 'to take after the nature of the parents.' As पैतृकमश्वा अनुहरन्ते 'the horses resemble their father.' मातृकं गावोऽनुहरन्ते 'the cows always imitate their mother in their actions and behaviour.' But when not having this meaning, we have मातुरनुहरति 'he resembles his mother.' Here mere resemblance of form is indicated, and not resemblance in action, and behaviour.

Vart.—The verb किरति takes Âtmanepada terminations when meaning 'to scratch out or scatter with joy, to make an abode or for food.' The joy &c. are objects. The joy is the cause of scratching. The other two namely 'food' and 'abode' are the results. Thus अपस्किरते। Now applies the following:—

२६८८। अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वालेखने। ६।१।१४२।

अपात्किरतेः सुट् स्यात्। "हर्षजीविकाकुलायकरणेष्विति वाच्यम्"। अपस्किरते वृषो हृष्टः। कुक्कुटो भक्षार्थी। श्वा आश्रयार्थी च। 'हर्षादिषु' इति किम्? अपकिरति कुसुमम्। इह हर्षादिमात्रविवक्षायां यद्यपि तङ् प्राप्तस्तथापि [illegible] सुडभावे तङ् नेष्यते। गजोऽपकिरति। "आङि नुप्रच्छ्योः"। आनुते। आपृच्छते। "शप उपालम्भे"। आशीर्यार्थस्यवस्थितोऽपि [illegible] फलं ... आत्मनेपदं न ... ।

2688. The augment सुट् is placed before क when the verb कृ comes after अप and the sense is 'the scraping of earth by four-footed animals or birds.'

Vart.—The सुट् is added only then when 'joy &c.' as mentioned in the preceding sûtra is indicated.

The verb किरति takes âtmanepada terminations when meaning 'to scratch out or scatter with joy, to make an abode or to search for food.' As अपस्किरते वृषभो हृष्टः 'the bull gores the earth with joy.' अपस्किरते कुक्कुटो भक्षार्थी 'the cock scratches the earth in search of food.' अपस्किरते श्वा आश्रयार्थी 'the dog scratches the earth to make his abode.' Why do we say 'joy etc'? When not having these senses, we have अपकिरति कुसुमम् 'he scatters about the flowers.'

Here there is neither the âtmanepada nor सुट्। Though there would have been âtmanepada affix when where there is the expression of joy &c., yet it is not so, according to the opinion of Patanjali in these cases where we cannot add सुट्। Thus गजोऽपकिरति 'the elephant scatters the earth with joy.' As the elephant has no claws with which it could scratch (आलेखन), the verb कृ does not take सुट् and consequently there is no âtmanepada also.

Vart.—The verbs नु 'to cry' and प्रच्छ 'to ask' take the âtmanepada terminations when preceded by the preposition आङ्, as आनुते शृगालः 'the jackal howls.' आपृच्छते गुरुम् 'he questions the Guru.'

Vart —The verb गद् when meaning 'to abuse or censure' takes Atmanepada affixes As कृष्णय गदते 'he abuses Krishna' Otherwise we have गदं करोति ...

Vart —The root गुद् applies then those rapings through pleasure, or for the sake of hunting, or for making a resting place Therefore not here —अवलिहति स्त्र योद्धवितुमवणिम्‌ । And it is in the above sense of a raping through pleasure &c that the root takes Atmanepada affixes, otherwise the Parasmaipada affixes will follow S o I 3 21 Vârt

२६८८ । समवप्रविभ्यः स्थः । १ । ३ । २२ ।

संतिष्ठते । स्यारव्यौत्सिय (२२८४) । अवतिष्ठत । अवतिष्ठताम्‌ । अवतिष्ठन्त । प्रतिष्ठते । वितिष्ठते । ‘आङः प्रतिज्ञायामुपसंख्यानम्‌’ । अस्ति सकारमातिष्ठते । निर्दिश्य प्रतिज्ञातमित्यर्थः ।

2689 After the verb sthâ 'to stand,' preceded by sam, ava, pra, or vi, the Atmanepada conjugation is used

As संतिष्ठते 'he rests with' ... the ... is formed by I 2.17. S 2389 As अवतिष्ठत । And अवतिष्ठताम्‌ । and अवतिष्ठन्त । अवतिष्ठते 'he waits patiently,' प्रतिष्ठते 'he sets forth,' वितिष्ठते 'he stands apart'

Vart —The verb स्था when preceded by आङ and meaning 'solemn declaration or promise' takes the Âtmanepada terminations, as अस्ति सकारमातिष्ठते । Or to take another example गङ्गे त्वां ... 'for thee I shall ... water or poison' Or शब्दं नित्यमातिष्ठते *I now the Word to be eternal*

२६९० । प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च । १ । ३ । २३ ।

गोपी कृष्णाय तिष्ठते । आशयं प्रकाशयतीत्यर्थः । ‘संशय्य कर्णादिषु तिष्ठते यः’ । कर्णादीन्निर्णेतृत्वेनाश्रयतीत्यर्थः ।

2690 After the verb sthâ when meaning 'to indicate ones intentions to another,' or 'to make an award as an arbitrator,' the Atmanepada affix is employed

The word prakâsana means disclosing ones intentions The word stheyâkhya is a compound of stheya arbitrator and âkhya name

As गोपी कृष्णाय तिष्ठते the Gopi expresses her wish to Krishna, स्थविरतिष्ठते 'he refers to the ... for ... t संशय्य कर्णादिषु तिष्ठते यः 'who, when he is in doubt has recourse to Karna and others as his judges or umpires

२६९१ । उदोऽनूर्ध्वकर्मणि । १ । ३ । २४ ।

मुक्तावुत्तिष्ठते । ‘अनूर्ध्व-’ इति किम्‌ । पीठादुत्तिष्ठति । ‘ईहायामेव’ । नेह । ग्रामाच्छतमुत्तिष्ठति ।

2691 After the verb sthâ, preceded by ut when not meaning 'to get up or rise,' as from a seat, the Atmanepada conjugation is employed

The word '*karma*' in this aphorism means 'action,' and does not mean the grammatical karma or 'object'

As मुक्तौ उत्तिष्ठते 'he strives for liberation' Why do we say 'not rising up'? Observe पीठादुत्तिष्ठति 'he rises up from the seat.'

Vart —*The force of the preposition* 'ut' *must be to express* ईहा, 'effort exertion wish or desire, to surprise or excell' If this be not the force of ut, the terminations are those of the Parasmaipada As अस्माद् ग्रामात् शतमुत्तिष्ठति 'a hundred is yielded by this village' The word ईहा qualifies the word 'anûrdhakarmani,' and does not debar the latter

२६९२ । उपान्मन्त्रकरणे । १ । ३ । २५ ।

आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते । 'मन्त्रकरणे' किम् । भर्तारमुपतिष्ठति यौवनेन' । "उपाद्देवपूजासंगतिकरणमित्रकरणपथिष्विति वाच्यम्" । आदित्यमुपतिष्ठते । कथं तर्हि 'स्तुत्यं स्तुतिभिरर्थ्याभिरुपतस्थे सरस्वती' इति । देवतात्वारोपात् । भूपस्य देवतात्वस्याज्ञा । गङ्गा यमुनामुपतिष्ठते । संमिलतीत्यर्थः । रथिकानुपतिष्ठते । मित्रीकरोतीत्यर्थः । पन्थाः स्रुघ्नमुपतिष्ठते । प्राप्नोतीत्यर्थः । "वा लिप्सायामिति वक्तव्यम्" । भिक्षुकः प्रभुमुपतिष्ठते-उपतिष्ठति वा । लिप्सया उपगच्छतीत्यर्थः ।

2692 After the verb sthâ, preceded by upa, when meaning 'to adore,' the Atmanepada conjugation is used

As ऐन्द्र्या गार्हपत्यमुपतिष्ठते 'he approaches with prayers or worships the Gârhapatya fire with aindra hymns' So also आग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठति 'he praises Agnidhra fire with Agneyya Riks *i e* stands in its front uttering the said verses.

If it does not mean 'praising with hymns the terminations which the verb takes, are those of the Parasmaipada as भर्तारमुपतिष्ठति यौवनेन 'she approaches the husband through youth'

Vart —The verb स्था after the preposition उप takes the terminations of the âtmanepada, when meaning 'worshipping a deity,' 'to approach for intercourse or uniting or joining, 'to form friendship with' and 'to lead to as a way' Thus —1st Deva pujâ आदित्यमुपतिष्ठते 'he worships the Aditya' 2. Sangati karana पतिमुपतिष्ठते नारी 'the wife approaches the husband,' रथिकानुपतिष्ठते forms union with charioteers.' 3 Mitra karana सन्तमुपतिष्ठते साधुः 'the good man approaches the saints to make friends with' What is the difference between Sangati karana and Mitra-karana? Sangati karana means drawing near and approaching together in space, as गङ्गा यमुनामुपतिष्ठते 'the Ganga joins the Yamuna' While the friendly relations may be established without coming in physical contact. 4 Patha —अयं पन्थाः स्रुघ्नमुपतिष्ठते 'this road leads to Srughna'

Vart —*It must be stated that the Atmanepada is optional* when the sense is 'desire of getting' As भिक्षुको ब्राह्मणकुलमुपतिष्ठते or उपतिष्ठति 'a beggar waits at the palace of a Brâhmana with the desire of getting something.'

२६९३ । उपान्मन्त्रकरणे । १ । ३ । २६ ।

उपात्तिष्ठतेरकर्मकादात्मनेपदं स्यात् । भोजनकाले उपतिष्ठते । यत्किंचिदुपस्थितो भवतीत्यर्थः ।

2693 After the verb sthâ, preceded by upa when used intransitively, the Atmanepada conjugation is used

As भोजनकाले उपतिष्ठते 'he stands ready at the time of dinner' यावद्भुक्तमुपतिष्ठते 'he is present whenever it is dinner time' यावदोदनमुपतिष्ठते 'he is present whenever there is food that is he comes at the time of dinner' The word bhukta is formed by adding the affix kta to the root, and has the force of condition here.

The phrase 'when used in the Intransitive' governs the three succeeding sûtras also

If it is transitive the verb upasthâ takes the parasmaipada terminations As राजानमुपतिष्ठति he approaches the king

२६९४ । उद्विभ्यां तपः । १ । ३ । २७ ।

अकर्मकात् इत्येव । उत्तपते । वितपते । दीप्यत इत्यर्थः । "स्वाङ्गकर्मकाच्चेति वक्तव्यम्" । स्वमङ्गं स्वाङ्गं न तु "अद्रवम्-" इति परिभाषितम् । उत्तपते । वितपते पाणिम् । नेह । सुवर्णमुत्तपति । सन्तापयति विलापयति वेत्यर्थः । चैत्रो मैत्रस्य च विमुत्तपति । सन्तापयतीत्यर्थः ।

2694 After the verb tapa 'to shine' when used intransitively and preceded by ut or vi the Atmanepada conjugation is employed

As उत्तपते or वितपते विद्यया विद्यार्थी The scholar shines with knowledge' But in the case of transitive verbs it is Parasmaipada As उत्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः the goldsmith heats the gold वितपति पृष्ठं सविता' the sun heats the back'

Vart —It must be stated that the terminations are of the atmanepada though the verb ut tapa or vi tapa be transitive when the object is some limb or member of one's own body As उत्तपतेपाणिम् or वितपतेपाणिम् or पृष्ठं he heats his own hand or back The word स्वाङ्ग means one's own body and not the paribhâshâ or technical स्वाङ्ग meaning a thing not being liquid or gaseous and being capable of being perceived by the senses, and not being one produced by a change from the natural state exists in a living being and though found elsewhere actually or at any particular time had previously been known as existing in only a living being, or is found to have actually (not figuratively) the same relation to the being it is in as a similar thing has to a living being (IV. 1 54 S 510 स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात्) Therefore not so in the following देवदत्तो यज्ञदत्तस्य पृष्ठमुत्तपति 'Devadatta heats the back of Yajñadatta' When the preposition is other than ut or vi the prasmaipada affix is employed, as निष्टपति

२६९५ । आङो यमहनः । १ । ३ । २८ ।

आयच्छते । आहते । अकर्मकात्स्वाङ्गकर्मकाच्चेत्येव । नेह । परस्य शिर आहन्ति । कथं तर्हि 'आजघ्ने विषमविलोचनस्य वक्षः' इति भारविः । 'आहध्वं मा रघूत्तमम्' इति भट्टिश्च । प्रमाद एवायमिति भागवृत्तिः । प्राप्येत्यध्याहारो वा । ल्यब्लोपे पञ्चमीति तु ल्यबन्तं विनैव तदर्थावगतौ तद्विषयम् । भेत्तुमित्यादि तुमुन्नन्ताध्याहारो वास्तु । समीपमेत्येति वा ।

2695 After the verb yam 'to stop,' and han 'to injure' when used intransitively and preceded by âṅ the Atmanepada conjugation is employed

The word, intransitive of s 2693 and 'a member of one's body as object' are understood here also Both these verbs are generally parasmaipadi When they take the affix आ they become âtmanepadi Yam belongs to Bhvâdi class, and han to the Adadi class Thus आ+यम्+शप्+ते=आ+यच्छ्+अते (VII 3 77)=आयच्छते 'it spreads' आयच्छेते and आयच्छन्ते ॥ So also आ+हन्+ते=आ+ह+ते (I 2 4 and VI. 4 37)=आहते, 'he strikes' आ+हन्+आते=आ+घ्न्+आते (I. 2 4 and VI 4 98)=आघ्नाते (VII 3 54) Pl आघ्नते

Not so when these verbs are used in the transitive, as आयच्छति कूपाद् रज्जुम् 'he draws up the rope from the well, आहन्ति वृषलं पादेन 'he strikes the sinner with the foot'

When the object is some member of the agent's own body these verbs take the Atmanepada terminations though transitive As आयच्छते पाणिम् 'he puts forth his own hand' आहते शिर 'he hurts his own head' When the object is some limb of another's body the terminations are of the Parasmaipada as आहन्ति शिरः परकीय they hurt others head'

If so how do you explain the use of the Atmanepada आजघ्ने in the following line of Bhâravi? आजघ्ने विषमविलोचनस्य वक्षः । (Kirâtârjuniya XVII. 63) Or the Atmanepada आहध्व in आहध्वं मा रघूत्तमम् of Bhatti? (Bhatti VIII 15) According to the opinion of Bhâgavritti these are mistakes of those authors Or the word प्राप्य is understood in every one of those lines that is to say, the verb आहन is used Intransitively and so it properly takes the Atmanepada conjugation If प्राप्य a word formed by ल्यप्, is understood here, then by the vârtika पञ्चमी विधानेल्यप् लोपे कर्मण्युपसंख्यानं, the words वक्ष and रघूत्तमम् ought to be in the Ablative case (See S 594) That vârtika is confined, however, to cases where the sense of a sentence is clear without the use of a ल्यप् formed participle, (as given in the examples under S 594) But when a ल्यप् ending word is necessary to complete the sentence there the above vârtika is not valid, and so the verb governs the accusative.

Or we may explain the above by taking the word भेत्तुम् 'to pierce' to be understood in the said lines So there is no ल्यप् elision in this case and no difficulty about the above vârtika

Or the words समीपमेत्य 'coming in front' are understood therein. विष-मनेत्रस्य समीपमेत्य वक्ष आहते 'having approached in front of Shiva of the Divine sight, he struck his breast' i.e. he struck his own breast as an athlete does out of extreme satisfaction and since the striking is of one's own breast (स्वाङ्गकर्म), the Atmanepada conjugation is appropriate.

२६९६ । आत्मनेपदेष्वन्यतरस्याम् । २ । ४ । ४४ ।

हनो वधादेशो वा लुङि आत्मनेपदेषु परेषु । आवधिष्ट । आवधिषाताम् ।

2696. When Atmanepada affixes follow, वध् is optionally the substitute of हन् in the लुङ् (Aorist).

Thus आवधिष्ट or आहत, आवधिषाताम् or आहसाताम्, आवधिषत or आहसत.

२६९७ । हनः सिच् । १ । २ । १४ ।

कित्स्यात् । अनुनासिकलोपः । आहत । आहसाताम् । आहसत ।

2697. The *sich* Atmanepada affixes are *kit* after the root *han* 'to kill.'

As आहत, आहसाताम्, आहसत are the aorist of हन्.

The verb हन् becomes Atmanepada when preceded by आ (I. 3. 28). *By the present sûtra the Aorist affixes in the Atmanepada are* कित् *after* हन् and by VI. 4. 37 the न is elided before कित् affixes, then by VIII. 2. 27 the स is elided. Thus आहन्+सिच्+त=आहत.

२६९८ । यमो गन्धने । १ । २ । १५ ।

सिच् कित्स्यात् । गन्धनं सूचनं परदोषाविष्करणम् । उदायत । 'गन्धने' किम् । उदायंस्त पादम् । आकृष्टवानित्यर्थः ।

2698. The affix *sich* before Atmanepada affixes, is *kit* after the verb *yam*, when meaning 'to divulge.'

The word *gandhana* means '*to divulge,*' '*to make known the faults* of another that had been concealed.'

The result of *kit* is that the nasal is elided. The verb यम् becomes Atmanepada when preceded by the preposition आङ् by rule I. 3. 28. Thus उत्+आ+यम्+त=उदायत='he divulged,' उदायसाताम्, उदायसत the *sich* is elided by VIII. 2. 27 and म् by VI. 4. 37.

Why do we say 'to divulge'? When the verb यम् has any other meaning than '*to divulge,*' then the सिच् in the Atmanepada is not *kit*, as उदायंस्त पादम् 'he raised the foot.' So also उदायंस्त कूपादुदकम् 'he raised water from the well.'

The above two verbs when preceded by the preposition सम् and used in the intransitive take the terminations of the Atmanepada As संगच्छते (VII 3 77) 'he joins'

२७०० । वा गमः । १ । २ । १३ ।

गमः परौ झलादी लिङ्सिचौ वा कितौ स्तः । संगसीष्ट-संगंसीष्ट । समगत समगंस्त । समृच्छिष्यते । अकर्मकाभ्यामित्येव । ग्रामं संगच्छति । '*विदिप्रच्छिस्वरतीनामुपसंख्यानम्*' । वेत्तेरेव ग्रहणम् । संवित्ते । संविदाते ।

2700 Optionally after the verb *gam* the liṅ (the Benedictive) and the aorist *sich* beginning with *jhal* consonants, in the Atmanepada are *kit*

The verb गम् 'to go' is Atmanepadi after the preposition सम् by I. 3 29

The result of its being *kit* is that the nasal is dropped in the Atmanepada in *forming* the Aorist with सिच्, and the Benedictive Thus we have the forms —संगसीष्ट or संगंसीष्ट in the Benedictive, and समगत or समगंस्त in the *sich* Aorist

From √ऋच्छ we have समृच्छिष्यते ।

Why do we say when these two roots गम् and ऋच्छ are Intransitive ? Observe ग्रामं संगच्छति ।

Vart —The roots विद् 'to know,' prachchh 'to ask' svar 'to find fault with' should also be enumerated as taking the âtmanepada

The विद् is the root वेत्ति (Adâdi No 55) As संवित्ते Dual संविदाते । In forming the plural the following sûtra applies

२७०१ । वेत्तेर्विभाषा । ७ । १ । ७ ।

वेत्तेः परस्य झादेशस्यातो रुडागमो वा स्यात् । संविद्रते । संविदते । संपृच्छते । संस्वरते । * अर्तिश्रुदृशिभ्यश्चेति वक्तव्यम् * । अर्तीति द्वयोर्ग्रहणम् । अदादिषौ लिङ्सिचोरेवेष्यते । मा समृत । मा समृषाताम् । मा समृषतेति । समार्त । समार्षाताम् । समार्षतेति च क्यादेः । इयर्तेस्तु मा समरत । मा समरेताम् । मा समरन्त । समारत । समारेताम् । समारन्तेति च । संशृणुते । संपश्यते । अकर्मकादित्येव । अत एव स्वरतीति पूर्वापि संशृणुमहे इति सुधाकरप्रयोगः प्रामादिक स्यात् । अध्याहारो वा इति कथञ्चन इति अस्मिन्नकर्मकाधिकारे इत्यत्र कथमकर्मकतेति चेत् । शृणु ।

> धातोरर्थान्तरे वृत्तेर्धात्वर्थेनोपसंग्रहात् ।
> प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया ॥

वहति भारम् । नदी वहति । स्यन्दत इत्यर्थः । जीवति । नृत्यति । प्रसिद्धेर्यथा । मेघो वर्षति । कर्मणोऽविवक्षातो यथा । हिताञ्च यः संशृणुते स किं प्रभुः । 'उपसर्गादस्यत्यूह्योर्वेति वाच्यम्' । 'अकर्मकात्' इति निवृत्तम् । वस्तु निरस्यति निरस्यते । समूहति-समूहते ।

2701 The अत् substitute of झ (atmanepada plural) gets the augment रुट् after the verbal stem विद् (वेत्ति) ॥

As संविदते *or* संविद्रते, संविदाताम् *or* संविद्राताम्, समविदत *or* समविद्रत ॥ The विद् is the Adâdi root here and does not apply to विन्ते, विन्दाते, विन्दते which belongs to the Rudhâdi class (विद विचारणे) ॥

There is no augment in यङ्लुक् here also, as संवेविदते ॥

Similarly from प्रच्छ we have संपृच्छते 'he asks'.

From √स्वर, संस्वरते 'He blames'

Vart —The Ātmanepada terminations are added to √ऋ, √śru, and √driś, when preceded by the preposition सम् ।

The √ऋ includes the two roots of the Bhuādi and the Juhotyādi both But in the लुङ्—aorist only the Juhotyādi is taken, as we have already mentioned under III 1 56 S. 2382 As मा समृत । सम+ऋ+सिच्+त । The सिच् is कित् by I 2 12 S 2368, and so there is no guna. The सिच् is elided by VIII. 2 27 S. 2369, and thus we get समृत। The augment आट् is not added because of मा ॥ The dual is मा समृषाताम्, and the plural is मा समृषत । (The aorist with the augment आट् is समार्त D समार्षाताम्, Pl समार्षत । Thus सम+आट्+ऋत=सम+आर्त (the vriddhi ekādesa is by VI 1 90 S 269)=समार्त ।

Quere —When आ of आट् and the ऋ of √ऋ become आर् by ekādesa then the real equation stands thus —सम+आर्+सिच्+ त । Now सिच् follows after a *long* stem, and so it cannot be elided by VIII 2 27, S 2369 and 3 S. form ought to be समार्ष्ट । The form समार्त appears to be a mistake (*Tattvabōdhinī*)

The above forms are of the Bhuādi ऋ । Of the Juhotyādi ऋ the aorist is by अङ् । Without the augment the forms are मा समरत (सम+ऋ+अङ्+त=सम+अर्+अत VII. 4. 16 S 2406). The dual is मा समरेताम् । The Plural is मा समरन्त । But with the आट् augment we have 3 S समारत, D समारेताम् Pl समारन्त ।

Similarly from सम+श्रु we have संशृणुते and from सम+दृश् we have संपश्यते ।

The words अकर्मकात् 'after an Intransitive verb' are understood in these vārtikas also So we have ग्रामं संपश्यति Parasmaipadi when the verb is Transitive Therefore some say that संशृणुमहे (Ātmanepada) is wrong in the following line of Murāri —

रसमीति पुरापि संशृणुमहे । Or it is a correct form the word इति कथयद्भ्यः is understood in it i e, रसारीति कथयद्भ्यः पुरापि संशृणुमहे ।

In this section, Intransitive verbs are taught, for the anuvritti of अकर्मकात् commenced from I 3 26, S 2393 and is current, how do you include the verbs हन् 'to kill and गम् 'to go along with the Intransitives in I. 3 28, 29 ? Listen,

धातोरर्थान्तरे वृत्तेर्धात्वर्थेनोपसंग्रहात् ।
प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया ॥

'An Intransitive action of a root is denoted —

(1) When it is used with a different meaning than the ordinary root meaning

(2) When the object is included in the sense of the root-meaning

(3) When the object of the verb is so wellknown and invariable that it is never expressed

(4) When it is not desired to express the object i e when the object of the verb is understood or is of secondary importance

1 Thus वहति भारम् 'he carries the load' Here वहति is Transitive and is so used also But it may be used Intransitively when it has a sense other than that of carrying though metaphorically it may mean so. Thus, नदी वहति the river flows Here वहति means flows (2) So also जीवति He lives which is really equal to प्राणान् धारयति। Here the object प्राणान् is really included in the meaning of the root जीव। Similarly नृत्यति 'he dances' which is really equal to गात्राणि विक्षिपति i e he contorts the various limbs of his body (see √जीव प्राणधारणे I 594 √नृति 'गात्र विक्षेपे IV 9), here the objects प्राण and गात्र are included in the meanings of the roots (3) A root whose object is well known and is therefore invariably omitted is also used Intransitively As मेघो वर्षति the cloud rains Here the object जल is not mentioned because it is so well known that whenever one says मेघो वर्षति it is understood that मेघो जलं वर्षति।

(4) When the object is not prominently desired to be denoted i e when no stress is laid on the object As हितान्न यः संशृणुते स किं प्रभुः Here the object of संशृणुते i e advice is understood

Thus हन् to kill and गम् to go though ordinarily Transitive may become Intransitive and so they have been mentioned in sûtras I 2 14 S 2697 and I 3 29 S 2699

Vart —The verbs अस् (Div 100) to throw and ऊह (Bhuâdi 679) 'to optionally take the affixes of the âtmanepada when they follow after an upasarga

The anuvritti of 'after an Intransitive verb' which commenced with I 3 26 S 2693 ceases Thus बन्धं निरस्यति or निरस्यते 'he throws off the bonds समूहति or समूहते।

The root ऊह however is shortened to उह after a Preposition before an affix beginning with य by the following sûtra

२७०२। उपसर्गाद्ध्रस्व ऊहतेः। ७। ४। २३।

यादौ क्ङिति। समुह्यात्। अभि समुह्य।

2702 The short is substituted for the ऊ of ऊह when a Preposition precedes it and an affix beginning with य् with an indicatory क् or ङ् follows

As समुह्यात्। So also समुह्यते, अभ्युह्यते, समुह्य, अभ्युह्यते, अभ्युह्य। So also अभि समुह्य। But ऊह्यते without Preposition

२७०३। निसमुपविभ्यो ह्वः। १। ३। ३०।

निह्वयते।

2703 After the verb hve 'to call,' preceded by ni, sam, upa, or vi, the Atmanepada conjugation is used, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

As निह्वयते ।

२७०४ । स्पर्धायामाङः । १ । ३ । ३१ ।

कृष्णश्चाणूरमाह्वयते । स्पर्धायां किम् । पुत्रमाह्वयति ।

2704 After the verb hve, when meaning 'to challenge' and preceded by ân, the Atmanepada is used, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

As कृष्णश्चाणूरमाह्वयते Krishna challenges Chânûra (in order to conquer him) छात्रश्छात्रमाह्वयते 'one student emulates with another student

This sûtra is also for the purpose of showing that the root hve takes the Atmanepada terminations even when the direct fruit of the action does not accrue to the agent

Why do we say spardhâyam meaning to emulate to vie, to desire to conquer another ? When the verb *hve* has not the above signification it takes the terminations of the Parasmaipada As पुत्रमाह्वयति गोपालः ' the cowherd calls the son

२७०५ । गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषु कृञः । १ । ३ । ३२ ।

गन्धनं हिंसा । उत्कुरुते । सूचयतीत्यर्थः । सूचनं हि प्राणवियोगानुकूलत्वाद्धिंसैव । अवक्षेपणं भर्त्सनम् । श्येनो वर्तिकामुदाकुरुते । भर्त्सयतीत्यर्थः । हरिमुपकुरुते । सेवते । परदारान्प्रकुरुते । तेषु सहसा प्रवर्तते । एधोदकस्योपस्कुरुते । गुणमाधत्ते । गाथाः प्रकुरुते । प्रकथयति । शतं प्रकुरुते । धर्मार्थं विनियुङ्क्ते । एषु किम् । कटं करोति ।

2705 After the verb kri when meaning 'to divulge,' 'to revile 'to serve, to use violence, to cause change, 'to recite and to do an act tending to effect a desired purpose,' the Atmanepada is used even when the fruit of the action does not accrue to the agent

The verb कृञ by I 3 72 would take the affixes of the Atmanepada when the direct fruit of the action accrues to the agent This sutra has been begun to show that this verb takes the Atmanepada terminations under certain circumstances even when the direct fruit of the action does not accrue to the agent

The word gandhana comes from the √gandh to injure (Churâdi 14.), and means to inform against another maliciously with the object of injuring such person Avakshepana means revile to over come sevana means to obey and serve sâhasikya means 'an act of violence prati yatna means imparting a new quality or virtue prakathana means to

narrate fully,' upayoga means 'the disposal of a thing for the object attaining merit &c.'

Thus उपस्कुरुते,=सूचयति means he informs against and as informin against another may lead to the loss of life of that person, it is "killing or hims.. (2) श्येनो वर्तिकामुदाकुरुते 'the hawk reviles the partridge' (हरिमुपकुरुते 'he serves Hari' महामात्रमुपकुरुते 'he serves the Mahâmâtra' (4 परदारान् प्रकुरुते 'he brings under control another's wife i e, violates her (5) एधोदकस्योपस्कुरुते the fuel gives a new quality (boils) to the water (o he prepares the wood and water for a sacrifice) The object of the verb kri takes the affix of the sixth case i e genitive only when the verb means pratiyatna see II, 3 53 Therefore udakasya, though an object has genitive form The verb takes the augment सुट् only when it is preceded by upa and signifies pratiyatna see VI 1 139 Therefore there is the insertion of sibilant in upaskurute The word edhodakasya is a samâhâra compound of एधाः 'fuels and उदक 'water the word edha being a word ending in आ or it is a sandhi of एधस् + उदक । The word दक has the same meaning as उदक । (5) गाथाः प्रकुरुते he recites stories जनापवादान् प्रकुरुते he recites slander (6) शतं प्रकुरुते he devotes a hundred pieces of money to charitable purposes

Why do we say in these senses? Witness कटं करोति he makes a mat' In this case the Atmanepada affix is not employed

The verb kri is understood in the three succeeding sûtras

२७०६ । अधेः प्रसहने । १ । ३ । ३३ ।

प्रसहनं क्षमाभिभवश्च । षह मर्षणेऽभिभवे च इति पाठात् । शत्रुमधिकुरुते । क्षमते इत्यर्थः । अभिभवतीति वा ।

2706 After the verb 'kri', preceded by adhi, when the sense is that of 'overcoming or forgiving', the Atmanepada is used, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

The word prasahana means forbearance as well as 'over-coming, because the root षह is read in the Dhâtupatha as having both these senses As शत्रुमधिकुरुते he forgives the enemy or he conquers him

Note —Why do we say in the sense of to overcome? Witness अर्थमधिकरोति 'he learns the meaning in which example the Atmanepada affix is not employed

२७०७ । वेः शब्दकर्मणः । १ । ३ । ३४ ।

स्वरान्विकुरुते । उच्चारयतीत्यर्थः । 'शब्दकर्मणः' किम् । चित्तं विकरोति कामः ।

2707 After the verb kri, preceded by vi, even when the fruit of the action does not accrue to the agent, and when the sense is that of 'making sound,' (literally, having 'sound' for its object) the Atmanepada is employed

The word karma in the sûtra indicates the objective case or kâraka, and does not express 'action' as in some previous sûtras such as I. 3 24 S 2691

As क्रोष्टा विकुरुते स्वरान् 'the birds are making noise,' स्वरान् विकुरुते वदतान् ॥

The word वि governs the succeeding sûtra

Why do we say 'when governing a word expressive of sound in the objective case'? Witness चित्तं विकरोति कामः 'Desire perverts the mind.'

२७०८ । अकर्मकाच्च । १ । ३ । ३५ ।

वेः कृञ इत्येव । छात्रा विकुर्वते । विकारं लभन्ते ।

2708 After the verb kri preceded by vi, *when used intransitively*, the Atmanepada is used

As विकुर्वन्ते सैन्धवाः the horses move gracefully,' ओदनस्य पूर्णाश्छात्रा विकुर्वते 'the students being full of food are acting as they will, or are aimlessly wandering about

२७०९ । सम्माननोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः । १ । ३ । ३६ ।

सम्माननोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्यया नयतेरर्थाः । एतेषु नयतेरात्मनेपदं । तथा हि । शास्त्रे नयते । शास्त्रस्थं सिद्धान्तं शिष्येभ्यः प्रापयतीत्यर्थः । तेन च शिष्यसम्मानन फलितम् । उत्सञ्जने । दण्डमुन्नयते । उत्क्षिपतीत्यर्थः । आचार्यकरणे । माणवकमुपनयते । विधिनात्मसमीपं प्रापयतीत्यर्थः । उपनयनपूर्वकेणाध्यापनेन हि उपनेतरि आचार्यत्वं क्रियते । ज्ञाने । तत्त्वं नयते । निश्चिनोतीत्यर्थः । भृतौ । कर्मकरानुपनयते । भृतिदानेन स्वसमीपं प्रापयतीत्यर्थः । विगणने । करं विनयते । राजदेयं भागं परिशोधयतीत्यर्थः । व्यये । शतं विनयते । धर्मार्थं विनियुङ्क्त इत्यर्थः ।

2709 After the verb nî 'to lead,' *when used in the sense of 'to guide so as to render the person guided worthy,' 'to lift up,' 'to make one a spiritual guide,' 'to determine the true sense,' 'to employ on wages,' 'to pay as debt,' and 'to give as in charity,' even when the fruit of the action does not accrue to the agent, the Atmanepada is used*

Here the senses of 'to lift up,' 'to know,' 'to pay a debt' and 'to spend' qualify the verb नी and are denoted directly by the root The other senses given in the sutra, do not adhere in the root, but depend upon the context, or is the result of the act. As शास्त्रे नयते 'He leads the pupil into the Scripture i.e. teaches him the truths found in the scriptures From this results the सम्मानन of the pupil

Note.—Sammânana means to respect as नयते चार्वी लोकायते 'the Chârvi gives instruction in the Lokâyata Sâstra.' The word Châvri primarily means intelligence, and by secondary use it has been extended to the preceptor also such a preceptor gives instruction in Lokâyata Sâstra, that is to say, having established the truth of the doctrines of that

philosophy by argumentation, imparts them to the pupils Those doctrines being thus established by reason, cause or bring respect (Sanmânitâ) and honor to the pupil when learned by him

Utsañjana, 'to throw up, or lift up,' as माणवकमुदानयते 'he lifts up the boy' दण्डमुन्नयते 'he lifts up the staff.'

Achârya karana 'acting as a teacher' that is to say to bring a boy near oneself in such a way, that being so brought near (upa netr) he may be instructed and so the instructor becomes an âchârya As माणवकमुपनयते 'he initiates the boy' (i e making him of the preceptor he brings the boy near himself) Mere initiation does not make the initiator an Acharya, when after initiation, the initiator goes on teaching the boy, then he is called an Achârya, with regard to that boy

Jñâna means 'knowledge, a demonstrated verity' As नयते चार्वी लोकायते 'the Chârvi investigates the truth of the Lokâyata doctrine' Or तत्त्वं नयते 'He demonstrates or verifies the Truth'

Bhriti means 'wages' As कर्मकरानुपनयते he employs the servants on hire or wages' literally, he brings the labourers near himself by giving them wages

Vigânana means the paying off as a tribute debts &c As मद्राः करं विनयन्ते, the Madrâs pay the tax due to the king that is they discharge the debt'

Vyaya means 'allotment of money on works of charity &c As शतं विनयते 'he expends a hundred pieces on charitable acts

Why do we say in these senses? Witness अजां नयति ग्रामम् 'he carries the goat to the village' Here there is no Atmanepada affix as the verb has not any one of the above significations

२७१० । कर्तृस्थे चाशरीरे कर्मणि । १ । ३ । ३७ ।

नियः कर्तृस्थे कर्मणि यदात्मनेपदं प्राप्तं तच्छरीरावयवभिन्ने एव स्यात् । सूत्रे शरीरशब्देन तदवयवो लक्ष्यते । क्रोधं विनयते । अपगमयति । तत्फलस्य चित्तप्रसादस्य कर्तृगत्वात् स्वरितञितः– (२१५८) इत्येव सिद्धे नियमार्थमिदम् । तेनेह न । गडुं विनयति । कथं तर्हि विगणय्य नयन्ति पौरुषम्' इति । कर्तृगामित्वाविवक्षया भविष्यति ।

2710 After the verb ni, when it governs an incorporeal object existing in the agent, as its object, the Atmanepada is used

The verb नी is Atmanepadi when governing an object which has no material body but is an abstract noun, that is an object which has abstract but no concrete existence, and when such an object has its seat in a portion of the agent of the verb The word sarira means the body of living beings any portion of such body is also called sarira. As क्रोधं विनयते he subdues his own anger,' मन्युं विनयते 'he suppresses anger The result of the subjugation of anger is mental peace, and thus the fruit of

the action accrues here to the agent, therefore the verb would have been Atmanepadi by S. 2158 also. The present sûtra declares a niyama or restriction. Therefore not in गडुं विनयति ।

The object must reside in the agent (kartṛistha), otherwise the verb will be Parasmaipadi. As देवदत्तो यज्ञदत्तस्य क्रोधं विनयति 'Devadatta removes Yajnadatta's anger.'

The object moreover must be immaterial, otherwise the affix will be of Parasmaipada. As गडुं विनयति 'he removes his own wort.' ग्रीवां विनयति 'he bows his neck.' How do you explain the Parasmaipada in विनयन्ति रुषं तस्य स्त्रियः? This is valid when the accrual of the fruit of action to the agent is immaterial and not desired to be expressed.

Why do we say 'in the case of an object?' Witness बुद्ध्या विनयति 'he is submissive through knowledge.' प्रज्ञया विनयति Here the verb विनयति has not taken an accusative case, but is in construction with an instrumental case, and therefore the present rule does not apply.

२७११ । वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः । १ । ३ । ३८ ।

वृत्तिरप्रतिबन्धः । ऋचि क्रमते बुद्धिः । न प्रतिहन्यत इत्यर्थः । सर्ग उत्साहः । व्याकरणाय क्रमते । उत्सहते । तायनं स्फीतता । अस्मिञ्छास्त्राणि क्रमन्ते । स्फीतानि भवन्तीत्यर्थः ।

2711. After the verb kram 'to move,' when used in the senses of 'continuity' 'energy' and 'development,' the Atmanepada is employed.

The word 'kram' governs the succeeding sûtras up to I. 3. 43 and is understood in them all.

The verb kram by I. 3. 78 (after the rest, let the parasmaipada affixes be employed in marking the agent) would have taken the affixes of the Parasmaipada; the present aphorism enjoins Atmanepada affixes in certain cases when the verb means to have a taste for &c.

Vritti 'continuity' means unobstructed flow, or want of interruption (i.e., a taste for, or facility in anything); sarga 'energy' means application, resolution and determination. Tâyana 'development' means increase and growth.

As (1) ऋच्यस्य क्रमते बुद्धिः—'his reason proceeds unobstructed through the Rik scriptures i.e. he can easily comprehend the Rik.' (2). व्याकरणाध्ययनाय क्रमते 'the pupil shows energy or exerts to study the grammar.' (3) अस्मिञ्छास्त्राणि क्रमन्ते 'the shastras are developed in him.'

Why in these senses only? Witness अपक्रामति 'he runs away.'

२७१२ । उपपराभ्याम् । १ । ३ । ३९ ।

वृत्त्यादिष्वर्थेष्वेव क्रमेर्उपसर्गात्स्यात् प्रयोगे । उपक्रमते पराक्रमते । नेह संक्रामति ।

2712. After the verb kram, preceded by upa and para, when used in the senses of continuity, energy and development, the Atmanepada is employed.

The words vritti &c., of the last sûtra are understood here also. Why has this been made a separate sûtra and not included in the last? The reason is to make a *restrictive rule in the cases of* upasargas; *that is to* say, only in the cases of the upasargas upa and parâ, there is âtmanepada affix; but not so when any other upasarga precedes the verb kram, though *the sense may be of continuity &c.* Thus उपक्रमते 'he commences to advance,' पराक्रमते 'he marches to attack.'

Why do we say after the upasargas 'upa and parâ'? Because, after any other preposition the affix will be of the parasmaipada; as संक्रामति 'he makes progress.' If the sense is not that of "continuity" &c., parasmaipada will be employed, as उपक्रामति पराक्रामति.

२७१३ । आङ उद्गमने । १ । ३ । ४० ।

आक्रमते सूर्यः । उदयत इत्यर्थः । '* ज्योतिरुद्गमन इति वाच्यम् *' । नेह । आक्रामति धूमो हर्म्यतलात् ।

2713. After the verb kram, preceded by âṅ, the Atmanepada *is employed, when used in the sense* of 'the rising of a luminary.'

As आक्रमते सूर्यः 'the sun rises.' आक्रमते चन्द्रमाः 'the moon rises' आक्रमन्ते ज्योतींषि 'the stars rise.'

Vart:—This ascending must refer to the heavenly bodies. Therefore in आक्रामति धूमो हर्म्यतलात्, 'the smoke rises from the surface of the terrace,' the verb क्रम is parasmaipadi. Why do we say in the sense of "to ascend"? Witness आक्रामति माणवकः कुतपम् 'the boy assails the ox.'

२७१४ । वेः पादविहरणे । १ । ३ । ४१ ।

साधु विक्रमते वाजी । 'पादविहरणे' किम् । विक्रामति संधिः । द्विधा भवति इत्यर्थः ।

2714. After the verb kram, preceded by vi, the Atmanepada is employed, when used in the sense of 'placing of footsteps.'

As साधु विक्रमते वाजी 'the horse is pacing gracefully.' The term vikramaṇa is applied to the special movements of horse &c.

Why do we say "in the sense of throwing of foot"? In any other sense, the terminations will be those of the parasmaipada. As विक्रामति अजिनसंधिः 'the fold of the antelope skin is ruptured into two?'

Note:—Though in the Dhâtupâṭha the verb क्रमि and क्रमु have the meanings of pâda viharaṇa and pâda-vikshepa, that is "throwing or placing of foot," and so it might be objected that the present sûtra is a useless repetition, yet as verbs have various other meanings than what is assigned to them in the Dhâtupâṭha, the present sûtra is not unnecessary.

२७१५ । प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम् । १ । ३ । ४२ ।

समर्थौ तुल्यार्थौ । [illegible] । आरम्भेऽनयोस्तुल्यार्थता । प्रक्रमते । उपक्रमते । 'समर्थाभ्याम्' किम् । प्रक्रामति । गच्छतीत्यर्थः । उपक्रामति । आगच्छतीत्यर्थः ।

2715 After the verb kram, the Atmanepada is employed when it is preceded by pra and upa, both conveying the same sense, *viz*, that of "beginning an action."

Tho worl samartha means 'the same meaning" It is a compound of सम+अर्थ। Its sandhi ought to have been समार्थ, but it is considered to belong to the sakandhvâdi class and hence para rûpa ekâdesa into समर्थ। The upasargas प्र and उप have the common meaning of denoting beginning, though they have each other meanings also

As प्रक्रमते भोक्तुम् उपक्रमते भोक्तुम् 'he commences to eat' &c,

The prefixes pra and upa are synonyms, when they denote the commencement of an action

Why do we say, when they are synonyms" Witness the following पूर्वेद्युः प्रक्रामति अपरेद्युरुपक्रामति 'he goes during the first part of the day and he comes back during the latter part of the day' Here in one case the sense is to go, in another it means 'to return.'

N o t e —Why in the latter case of 'aparedyur upakrâmati' there is not Atmanepada by virtue of I 3 39 as there is the upasarga upa here? The answer is that I 3 39 is not applicable as that rule is limited by the condition of the sense of 'continuity &c while in the present sûtra, that limitation is not applicable

२७१६ । अनुपसर्गाद्वा । १ । ३ । ४३ ।

क्रामति-क्रमते । अप्राप्तविभाषेयम् । वृत्त्यादौ तु नित्यमेव ।

2716 After the verb kram, the Atmanepada is optionally employed, when it is not preceded by any preposition

The root 'kram may always be conjugated as Atmanepadî when not having any upasarga The option allowed by this sutra is an example of what is technically known as aprâpta vibhashâ *viz*, an option which is not an alternative limitation to a general rule already found or known

Examples क्रामति or क्रमते 'he goes over

Note —Why do we say 'when it is without any preposition? For no option is allowed when it takes preposition As संक्रामति Nor is any option allowed when it has particular meanings of वृत्ति continuity' &c. as given in I 3 38 S. 2711 though the root there also is without any preposition

२७१७ । अपह्नवे ज्ञः । १ । ३ । ४४ ।

शतमपजानीते । अपलपतीत्यर्थः ।

2717 After the verb jñâ, when used in the sense of 'denying' the Atmanepada is employed

The root jñâ which ordinarily means 'to know and is parasmaipadî by I 3 78 S 2159 becomes Atmanepadî when through the virtue of

prefix it means 'to deceive:' as शतमपजानीते he denies the debt of a hundred rupees'

Note —Why do we say when meaning "to deny?" Observe —न त्वं किञ्चिदपि जानासि 'thou knowest not anything'

२७१८ । अकर्मकाच्च । १ । ३ । ४५ ।

सर्पिषो जानीते । सर्पिषा उपायेन प्रवर्तत इत्यर्थः ।

2718 *And when used intransitively, after the verb jña, the Atmanepada is employed, even when the fruit of the action does not accrue to the agent*

As सर्पिषो जानीते, मधुनो जानीते '*he engages in sacrifice by means of clarified butter or honey*' (See II 3 51 S 612)

Note —This Atmanepadî form of jña is employed when the fruit of the action does not accrue to the agent From I 3. 76 S 2743 it will be seen that when the fruit of the action accrues to the agent the verb is Atmanepadî.

Note —How in the above example the verb jña is intransitive? Because the word *sarpih* is not the object of knowledge but it is an instrument of sacrifice, into which one engages from complete knowledge (jñâna), and it (sarpishah) is in the genitive case by virtue of II 3 51 (ज्ञोऽविदर्थस्य करणे) by which the instrumental) karaka of the jña is put in the genitive case

Note —Why do we say of 'Intransitive'? Because in the transitive it is parasmaipadî, as स्वरेण पुत्रं जानाति he knows (recognizes) the son by his voice

Note —According to Tattvabodhini ज्ञ not preceded by an upasarga will take Atmanepada by I. 3 76. S 2743 the present sûtra is limited *to cases where it is preceded by a preposition* As सर्पिषोऽनुजानीते ।

२७१९ । सम्प्रतिभ्यामनाध्याने । १ । ३ । ४६ ।

शतं संजानीते । अवेक्षत इत्यर्थः । शतं प्रतिजानीते । अङ्गीकरोतीत्यर्थः । अनाध्याने इति योगो विभज्यते । तत्सामर्थ्यात् अकर्मकाच्च (२७१८) इति अप्राप्तिरपि वार्यते । मातरं मातुर्वा संजानाति । कर्मणः शेषत्वविवक्षायां षष्ठी ।

2719 *After the verb jña preceded by sam or prati, the Atmanepada is employed, when not used in the sense of "remembering with regret"*

The word jña is understood in this sûtra and the aphorism applies to that jña which is used in the transitive As शतं संजानीते '*he looks for a hundred*' so शतं प्रतिजानीते '*he promises a hundred*'

This sûtra should be split up into two, (1) सम्प्रतिभ्याम् (2) अनाध्याने । By this means the operation of I 3 45 S 2718 is superseded in the case of the Intransitive ज्ञा also, when it means 'to remember with regret.'

Why do we say when 'not meaning remembering with regret?' Because it is not Atmanepada, when it conveys that meaning. Thus मातुः or मातरं संस्मरति 'he remembers with regret his mother' The object is put in the Genitive case under *II 3 50 S 606*

२७२० । भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः ।१।३।४७।

उपसंभाषोपमन्त्रणे धात्वर्थौ इतरे प्रयोगोपाधयः । भासने वदते । भासमानो ब्रवीतीत्यर्थः । उपसम्भाषोपसान्त्वनम् । भृत्यानुपवदते । सान्त्वयतीत्यर्थः । ज्ञाने । शास्त्रे वदते । यत्ने । क्षेत्रे वदते । विमतौ । क्षेत्रे विवदन्ते । उपमन्त्रणमुपच्छन्दनम् उपवदते मार्यंदन इत्यर्थः ।

2720 After the verb vad, the Atmanepada is employed, when used in the senses of "showing brilliance, or proficiency in," "pacifying, "knowledge," "effort" "difference of opinion," and "flattering"

The senses of 'persuasion and enticing' are denoted by the root, the other senses are expressed by the context

By I 3 78 vad generally takes the terminations of the Parasmaipada by the present sûtra it takes also the affixes of the Atmanepada when having certain meanings

Bhâsana (shining) means to illumine as वदते चार्वी लोकायते The Chârvi illumines the *Lokâyata* shâstras by his discourses and clear exposition शास्त्रे वदते 'He expounds the scriptures'

Upasambhâshâ (persuasion) means to appease to conciliate, as भृत्यानुपवदते he conciliates or cajoles the servants

Jnâna (knowledge) means to know completely as वदते चार्वी लोकायते the Charvi knows completely to discourse upon Lokâyata shâstra

Yatna (endeavour) means energy as क्षेत्रे वदते He toils in the field' गेहे वदते he toils in the house

Vimati (disagreement) means dissension want of unanimous opinion. As क्षेत्रे विवदन्ते They disagree over the field i *e.* holding different opinions they talk diversely

Upamantrana (enticing) means to coax in secret as कुलभार्यामुपवदते 'he entices the wife of a respectable *family* (i *e*, seduces her in secret)' परदारानुपवदते he flatters another's wife

Why in the above senses only? Observe यत् किञ्चिद्वदति he says something,

२७२१ । व्यक्तवाचां समुच्चारणे ।१।३।४८।

मनुष्यादीनां सम्भूयोच्चारणे वदेरात्मनेपदं स्यात् । सम्प्रवदन्ते ब्राह्मणाः । नेह । सम्प्रवदन्ति खगाः ।

2721 After the verb vad, the Atmanepada is employed when used in the sense of "speaking articulately in a similar manner by men"

As सम्प्रवदन्ते ब्राह्मणा the Brâhmanas are speaking in a chorus But in सम्प्रवदन्ति खगाः the birds are chirping it is properly Parasmaipadi

Note —The sense of the sûtra is that when men, who only are capable of articulate speech speak all in one and the same time, then the verb vad takes the affix of the Atmanepada When lower animals make a chorus of noise the verb does not take the Atmanepada

There must be samuchchârana for the application of this rule when there is no samuchchârana or speaking in a chorus this rule does not apply, as ब्राह्मणो वदति the Brâhmana speaks

२७२२ । अनोरकर्मकात् । १ । ३ । ४९ ।

व्यक्तवाग्विषयादनुपूर्वादकर्मकाद्वदेरात्मनेपदं स्यात् । अनुवदते कठः कलापस्य । अकर्मकात् किम् । उक्तमनुवदति । व्यक्तवाचाम् किम् । अनुवदति वीणा ।

2722 After the verb vad preceded by anu, and intransitively used, the Atmanepada is employed when the sense is that of "speaking articulately in a similar manner by men."

As अनुवदते कठः कलापस्य Katha is echoing or imitates Kalâpa He re-utters exactly what the Kalâpa reader or the teacher says The word anu here means 'similarly

Why do we say in the Intransitive? Because when it is used in the transitive it takes the affixes of the Parasmaipada As यजुरनुवदति he repeats (the yajurveda) which he had learned before

The words uttering of articulate speech are understood here also Otherwise अनुवदति वीणा 'the lute resounds' here it is Parasmaipada

२७२३ । विभाषा विप्रलापे । १ । ३ । ५० ।

विरुद्धोक्तिरूपे व्यक्तवाचां समुच्चारणे उक्तं वा स्यात् । विप्रवदन्ते-विप्रवदन्ति वा वैद्याः ।

2723 After the verb vad, the Atmanepada is employed optionally, when the sense is that of 'contradicting each other'

As विप्रवदन्ते or विप्रवदन्ति वैद्याः (the doctors are at variance) The words vyaktavâchâm (articulate speech) [illegible] samuchchârana (speaking together) are understood in this sûtra also

The wrangling must be by talking at one and the same time otherwise [illegible] apply [illegible] [illegible] [illegible] by turn one after the other'

२७२४ । अवाद्ग्रः । १ । ३ । ५१ ।

[illegible]

2724 After the verb gri 'to swallow,' when preceded by ava, the Atmanepada is used

As अवगिरते (he swallows) The root grî 'to swallow' preceded by the preposition ava is Atmanepadî According to the Mahâbhâsâya the verb grî taken in this sûtra means 'to swallow' and belongs to the Tudâdi class No. 117, it is not the grî 'to make sound' which belongs to the Kryâdi class No 28 Because there is no word formed with the latter verb by affixing the preposition 'ava' to it By I 3 78 this verb grî 'to swallow' would have been Parasmaipadî, the present sutra debars that.

When it is not preceded by ava, it is Parasmaipadî, as गिरति 'he swallows.'

२६२५ । समः प्रतिज्ञाने । १ । ३ । ५२ ।

शब्दं नित्यं संगिरन्ते प्रतिजानीत इत्यर्थः । प्रतिज्ञाने किम् । संगिरति ग्रासम् ।

2725 After the verb grî preceded by sam, the Atmanepada is used, when employed in the sense of 'promising'

As शतं संगिरते 'he promises to pay a hundred' Or शब्दं नित्यं संगिरते 'He acknowledges that the Word is eternal If it does not mean to promise or acknowledge, it takes the Parasmaipada terminations. As संगिरति ग्रासम् 'he swallows the mouthful'

२७२६ । उदश्चरः सकर्मकात् । १ । ३ । ५३ ।

धर्ममुच्चरते । उल्लङ्घ्य गच्छतीत्यर्थः । 'सकर्मकात्' किम् । बाष्पमुच्चरति । उपरिष्टाद्गच्छतीत्यर्थः ।

2726 After the verb char 'to walk' preceded by ut, when used transitively, the Atmenepada is employed

As धर्ममुच्चरते he strays away from (the path of) religion (or duty) गुरुवचनमुच्चरते he transgresses the commands of his preceptor

Why do we say "when used in the transitive"? Observe बाष्पमुच्चरति 'the vapour is rising.' Here it is Parasmaipadî

२७२७ । समस्तृतीयायुक्तात् । १ । ३ । ५४ ।

रथेन संचरते ।

2727 After the verb char, preceded by sam, and connected with a noun in the Instrumental case, the Atmanepada is employed

As रथेन संचरते 'he drives in a chariot'

२७२८ । दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे । १ । ३ । ५५ ।

संपूर्वाद्दाणस्तृतीयान्तेन युक्तादुक्तं स्यात् तृतीया चेच्चतुर्थ्यर्थे । दास्या संयच्छते । पूर्वसूत्रे 'घञः' इति षष्ठी । तेन सूत्रद्वयमिदं व्यवहितेऽपि प्रवर्तते । रथेन समुदाचरते । दास्या समप्रयच्छते ।

2728 And after the verb dâ to give, preceded by sam, and connected with a noun in the Instrumental case, the Atmanepada is employed, provided this Instrumental case has the sense of the Dative case.

When is the 3rd case used with the force of the 4th case? That is answered by the following —

Vart —The Instrumental has the force of the Dative when immoral conduct is implied As दास्या or वृषल्या संप्रयच्छते "he gives (money with the object of enticing) to the female slave or prostitute The word दाणः in the preceding sûtra is in the Genitive case Therefore it applies even there where another preposition intervenes between the सम् and the root In fact दाणः covers both this and the sûtra that precedes it As रथेन समुदाचरते ।

Note —The verb dâ to give is generally parasmaipadî it becomes Âtmanepadî under the above conditions

Note —Why do we say when it has the force of the dative case? Because when it has not the sense of the dative parasmaipada terminations will be used, as पाणिना संप्रयच्छति 'he gives with his hand

Note —It might be asked how the âtmanepada terminations are employed when the preposition sam is not directly applied to the verb, but another preposition pra intervenes between sam and the verb The reply is that the word samah in I 3 54 S 2727 is not in the ablative case (which would have required its being placed immediately before the verb), but it is in the genitive case and is used as an attribute

२७२९ । उपाद्यमः स्वकरणे । १ । ३ । ५६ ।

स्वकरणं स्वीकारः । भार्यामुपयच्छते ।

2729 After the verb yam to give preceded by upa, when used in the sense of 'espousing,' the Atmanepada is employed

This is clear As भार्यामुपयच्छते he espouses or knows his wife But not so when another's wife is meant there it is parasmaipadî

By I 3 78 the verb yam would have been parasmaipadî but the present sûtra makes an exception when the root takes the preposition upa and means to marry to espouse or to accept The meaning of *sva karana* is confined to accepting in general This is according to the Kâsikâ according to the Mahâbhâshya, sva karana *means 'to make* one's own what was not previously his own

Note —Why do we say in the sense of 'marrying? When it has any other sense the parasmaipada affixes will be employed as देवदत्तो यज्ञदत्तस्य भार्यामुपयच्छति, 'Devadatta has illicit intercourse with the wife of Yajñadatta In forming the aorist the following sûtra applies

२७३० । विभाषोपयमने । १ । २ । १६ ।

यम सिच्कद्वा स्याद्विवाहे । रामः सीतामुपायत-उपायंस्त वा । उदवोढेत्यर्थः । गन्धनात्तु उपयमे तु प्राप्त विप्रतिषेधान्नित्य किरवम् ।

2730 The sich before the Âtmanepada affixes is *kit* optionally, when *yam* means 'to espouse'

Thus रामः सीतामुपायत or उपायंस्त 'Râma espoused Sîta' उपायत or उपायंस्त भार्याम् 'he espoused his wife.'

The word Upayamana' in the sûtra means to accep. in marriage,' 'to espouse The verb यम् precede l by the preposition उप is Atmanepadî when it means to espouse' by I. 3 56 S 2739

When यम means 'to divulge' the aorist is कित् by I 2 15 S 2698 Therefore when उपयम् means 'to divulge, its aorist will be compulsorily कित् and not optionally so for the present sûtra (I 2 16) though subsequent, is debarred in anticipation by the preceding Ashtâdhyâyî sûtra I 2 15 S 2698

२७३१ । ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः । १ । ३ । ५७ ।

सन्नन्तानामेषां प्राग्वत् । धर्मं जिज्ञासते । शुश्रूषते । सुस्मूर्षते । दिदृक्षते ।

2731 After the Desideratives formed by the affix san, of the verbs jñâ 'to know, sru, 'to hear', smri 'to remember,' and dris 'to see,' the Atmanepada is employed

Note —The above four roots are âtmanepadî when in the Desiderative form the suffix 'san being the pratyaya by which desideratives are formed

Note —The verb *jñâ* takes the *terminations* of the âtmanepada when used in the senses indicated by the three sûtras 2717 2718 and 2719 already explained The desiderative form of jñâ would *ex-necessitate* take âtmanepada affixes when used in the above senses I 3 62 S 2731 The present sûtra however enlarges the scope of âtmanepada by declaring all desideratives of jñâ to be âtmanepada in whatever sense they may be used

Note —Similarly by I 3 29 and the vârtika under it the roots sru, and dris take the terminations of the âtmanepada, when preceded by sam the desideratives of those would of course have taken âtmanepada affixes by I 3 62, but the present sûtra makes it general

Note —The present sûtra however enunciates a new rule in the case of the root smri

As धर्मं जिज्ञासते 'he wishes to know (i e enquires after) religion', गुरुं शुश्रूषते he serves the teacher' नष्टं सुस्मूर्षते 'he wishes to remember the forgotten नृपं दिदृक्षते 'he wishes to see the king

Why do we say when taking the affix san? Because the primitive verbs will take the parasmaipada terminations as जानाति he knows, शृणोति he hears स्मरति he remembers पश्यति he sees

२७३२ । नानोर्ज्ञः । १ । ३ । ५८ ।

पुत्रमनुजानाति । पूर्वसूत्रस्यैवायं निषेधः । × अनन्तरस्य ×' इति न्यायात् । तेनेह न । सर्पिषोऽनुजिज्ञासते । सर्पिषा प्रवर्तितुमिच्छतीत्यर्थः । 'पूर्ववत्सनः (२७३४) इति तङ् । 'अकर्मकाच्च (२७१८) इति केवलाद्विधानात् ।

2732 After the desiderative of jñâ, when preceded by anu, the Atmanepada is not employed.

This sûtra read with S. 2718 limits the scope of parasmaipada to the transitive, desiderative verb anu jñâ As पुत्रमनुजिज्ञासति 'he enquires after the son.' This is an exception to the last sûtra only. Because of the maxim 'a rule, may it enjoin or forbid anything, either enjoins or forbids only that which is nearest to it in some other rule' Therefore not here सर्पिषोऽनुजिज्ञासते meaning 'he wishes to sacrifice with clarified butter'. Now √अनुज्ञा when Intransitive is Atmanepadî by I 3. 45 S 2718 and therefore, its Desiderative is also Âtmanepadî by I. 3 62 S 2734

Why do we say when preceded by anu? Because otherwise it will take the âtmanepadi terminations. As धर्मस्य जिज्ञासते he inquires after religion

२७३३ । प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः । १ । ३ । ५९ ।

आभ्यां सन्नन्तात्श्रुव उक्तं न स्यात् । प्रतिशुश्रूषति । आशुश्रूषति । कर्मप्रवचनीयात्स्यादेव । देवदत्तं प्रति शुश्रूषते । 'शदेः शितः' (२३६२) 'म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च' (२५३८) व्याख्यातम् ।

2733 After the desideratives of sru, when preceded by prati and âṅ, the Atmanepada is not used

The verb śru, when taking the prefixes prati and âṅ, is not âtmanepadî, though taking the desiderative "san" This is also an exception to the rule I 3. 57. Thus प्रतिशुश्रूषति and आशुश्रूषति ॥

The word prati and âṅ must be upasargas, if they are used as karmapravachaniyas (I. 4 83 S 546) then the rule will not apply As देवदत्त प्रति शुश्रूषते ॥

२७३३ । क । शदेः शितः ॥ १ । ३ । ६० ॥

2733A After the verb sad to decay, when it has one of the affixes with an indicatory s (sit) the Atmanepada is used but not in the Desiderative

The root 'sad when taking any affix which is marked with an indicatory श, is conjugated in the âtmanepada In connection with this, must be read sûtra VII. 3 78 S. 2360, by which the root शद् is replaced by शीय before affixes having an indicatory श Thus शद् + श + ते = शीय + अते = शीयते 'he decays or withers,' शीयेते 'they two decay', शीयन्ते they decay.'

Why do we say before affixes having an indicatory श? Before other affixes, it is not âtmanepadî. As अशत्स्यत् 'if he decayed, शत्स्यति 'he will decay'. शिशत्सति 'He wishes to decay'

The well known vikaranas like शप्, श &c, the affixes like शतृ &c, are शित् affixes In other words, the root sad is âtmanepadî in all conjugational tenses

The sûtra has been explained before also. See No. 2362 It is repeated here because of the context.

२७३३ । ख । म्रियतेर्लुङ्लिङोश्च ॥ १ । ३ । ६१ ॥

2733B. After the verb mṛi to die, when it has one of the affixes having an indicatory श, as well as when it takes the affixes luṅ (aorist III. 2 110) and liṅ (Benedictive III. 3. 159) the Atmanepada is used, but not in the Desiderative.

This is a restrictive sûtra, the root मृङ् (to die), is marked with a ङ् as an indicatory letter, so by sûtra I. 3. 12 S. 2157 it would be always Atmanepadi. But the present aphorism restricts it to लुङ् luṅ (Aorist) and लिङ् liṅ (Benedictive) tenses, as well as to those tenses which are शित्.

It is only before these three affixes, namely, liṅ, luṅ and sit affixes, that the root mṛi takes the terminations of the atmanepada. Thus the aorist अमृत amrita 'he died', Benedictive मृषीष्ट mṛishīshta 'may he die.' Similarly before śit affixes, thus म्रियते 'he dies,' = मृ+श+ते (VII 4 28) म्रिय+श+ते=म्रियते (VI 4 77) म्रियेत म्रियताम्. The root मृ belongs to the sixth class of verbs called Tudâdi which take the vikaraṇa श in the conjugational tenses (III. 1. 77). But the Desiderative is मुमूर्षति ।

In other tenses, viz, the two Futures, the Perfect and the Conditional, this verb is parasmaipadî मरिष्यति he will die. अमरिष्यत्. This sût a has been taught in No 2538 It is repeated here for the sake of the context.

२७३४ । पूर्ववत्सनः । १ । ३ । ६२ ।

सनः पूर्वो यो धातुस्तेन तुल्यं सन्नन्तादप्यात्मनेपदं स्यात् । एदिधिषते । शिशयिषते । निविविक्षते । 'पूर्ववत्' किम् । बुभूषति । मदेः—(२३६२) (२५३८) इत्यादिसूत्रद्वये 'सनो न' इत्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्याख्येयम् । तेनेह न । शिशत्सति । मुमूर्षति । 'आम्प्रत्ययवत्कृञोऽनुप्रयोगस्य' (२२४०) । यथायथं ।

2731. The verb which is Atmanepadî in its primitive form before the taking of the affix san, will also be Atmanepadî when it ends in the affix san.

In other words, after a desiderative verb, Atmanepada is employed, if it would have been used after the primitive verb.

If the primary verb is parasmaipadî, its desiderative will be also parasmaipadî, if the primary verb is Atmanepadî, its desiderative will be Atmanepadî. This is the general rule. Some exceptions to it have already been mentioned in sûtras I. 3. 57, 58, and 59. A root which was âtmanepadî, before taking the Desiderative affix सन् san, will be âtmanepadî even when it takes the affix सन् san. In other words, that by reason of which the âtmanepada affixes were ordained in the primary verb, will cause the same terminations to be applied when the verb ends in सन् san. Thus it was said in sûtra I. 3. 12, that roots having an anudâtta accented vowel as indicatory, or a ङ् ṅ as their indicatory letter, take the terminations of the âtmanepada. Thus एधते 'he prospers,' and शेते 'he sleeps.' The verb एध 'to increase,' and शीङ् (to lie down) will remain âtmanepadî, even when

they are used as Desideratives Thus एदिधिषते 'he wishes to prosper' and पिपतिषते। Similarly I. 3 17 S 2686 declared that the verb निविश् is Âtmanepadî as निविशते this will be Âtmanepadî also in the Desiderative form, as निविविक्षते 'he wishes to enter' So also by I 3 40 S 2713 आक्रमते is Âtmanepadî the Desiderative आचिक्रंसते will also be Âtmanepadı.

But though by I 3 60 and 61. शीयते and म्रियते are Âtmanepadı, yet शिशत्स्यति 'he wishes to lie down' मुमूर्षति 'he wishes to die,' are parasmaipadî Because the Âtmanepada affixes were ordained after the roots सद् and मृङ् only under exceptional conditions and not generically and as those conditions do not exist in the desiderative the latter does not take the Âtmanepada terminations. In fact, the words सनो न are to be read into those two sûtras i e, न from S. 2732, and सनः from 2734, and so in the Desiderative they are not Âtmanepadî.

Of course that which in its primary state would not have taken the terminations of the Âtmanepada, there being a prohibition to that effect will not allow them in its Desiderative form As अनुचिकीर्षति he wishes to imitate,' पराचिकीर्षति Here the root कृञ् by I 3 79 has been especially declared to be parasmaipadı to the exclusion of Âtmanepada affixes which would otherwise have come by I 3 32 and 72, and therefore its Desiderative is also parasmaipadı The force of ञ् causing Âtmanepada is counteracted by 1 3 79 S 2745

Now it might be asked —"True, this rule provides for those cases where a root is conjugated in two forms, one a Primitive and another a Desiderative conjugation But what provision do you make for those partial verbs which take the affix सन् even in their primitive form, and in whose case we have no prior form to look upon as a guide in the application of Âtmanepada affixes And there are at least 7 such quasi-roots which take सन् in this way called also the self descriptive सन् Those quasi roots are गुप् तिज् कित मान् बध दान् and शान् What are we to do with these quasi roots, which are always conjugated with the affix सन् and have no simpler conjugation? To this we reply, 'In the case of these partial verbs which take the self descriptive सन् the pada will be regulated by the indicatory letters which these quasi roots have For though the full roots are जुगुप्स तितिक्ष, चिकित्स, मीमांस बीभत्स, दीदांस and शीशांस yet by the maxim अवयवे कृतं लिङ्गं समुदायस्य विशेषकं भवति, 'a sign made in a portion of a thing, qualifies the whole thing' the sign made in the expression गुप् &c, will qualify the whole verb जुगुप्स &c" Thus we have जुगुप्सते 'he despises,' चिकित्सते 'he cures, मीमांसते 'he investigates' &c.

२७३४ । क । आम्प्रत्ययवत् कृञोऽनुप्रयोगस्य । १ । ३ । ६३ ।

पर्व बसे ।

2734A The auxiliary कृ is Atmanepadî, if the principal verb to which आम is added is âtmanepadı.

Thus चर्चां चक्रे । See S 2210

There are in Sanskrit two forms of the Perfect (लिट्): one formed in the ordinary way by the reduplication of the root, and adding the terminations, the other called the periphrastic Perfect, is formed by adding आम् to the root and then affixing to it the perfect tense of the roots कृ (to do) भू (to be) or अस् (to be) These latter verbs are called anuprayoga or auxiliary verbs, as it is with their help that the Perfect tense is formed. The question then arises, what conjugation, parasmai or Âtmanepada, do these auxiliaries take in forming the periphrastic Perfect? This sûtra supplies the answer —the auxiliary कृ follows the conjugation of principals, the other auxiliaries do not. Thus the root एध (to increase, prosper) is âtmanepadi, therefore in forming the periphrastic Perfect the verb कृ will be also in the âtmanepad Thus एधांचक्रे (he prospered) Similarly उद् (to appear with great splendour) is parasmaipadi and the auxiliary कृ after it will be parasmaipada, as उज्जांचकार (he appeared with great splendour).

But the other auxiliaries भू and अस् retain their own peculiar conjugation and are not influenced by the conjugation of their principal. Thus एधांबभूव, एधामास

The word âmpratyaya of the sûtra means 'that after which the affix âm (III 1 35 and 36 कास्प्रत्ययादाममन्त्रे लिटि) comes.' Of the verb kriñ, when subjoined to another as an auxiliary, the termination is that of the âtmanepada like the verb that takes the affix âm If this sûtra enjoined a rule of injuction (vidhi), then there would be the termination of the âtmanepada even in examples like उदुब्जांचकार and उदुम्भांचकार where the fruit of the action accrues to the agent This is no valid objection to the present sûtra It is to be interpreted in both ways, that is both as a vidhi (a general injunction) and a niyama (a restrictive injunction) How is that to be done? Because the word pûrvavat of the last sûtra is to be read in the present aphorism also The second explanation, in that case will be for the sake of establishing a niyama or restrictive rule

२७३५ । प्रोपाभ्यां युजेरयज्ञपात्रेषु । १ । ३ । ६४ ।

प्रयुङ्क्ते । उपयुङ्क्ते । "स्वराद्यन्तोपसर्गादिति वक्तव्यम्" । उद्युङ्क्ते । नियुङ्क्ते । 'यज्ञपात्रेषु' किम् । द्वन्द्वं न्यञ्चि पात्राणि प्रयुनक्ति ।

2735 After the verb yuj to join, Âtmanepada is used when it is preceded by pra and upa, except with reference to sacrificial vessels, even when the fruit of the action does not accrue to the agent

The verb युजिर् 'to join' is svaritet, and consequently by sûtra I 3 72 it is always âtmanepadi, when the fruit of the action accrues to the agent The present sûtra declares when this verb may take the terminations of âtmanepada even when the fruit of the action does not accrue to the agent

After the verb युज् preceded by *the prepositions* प्र *and* उप *the terminations* are of the Âtmanepada, when not employed in reference to sacrificial vessels. As प्रयुङ्क्ते 'he joins or employs', उपयुङ्क्ते 'he fits or uses.'

Why do we say 'when not employed in reference to sacrificial vessels'? Because there the terminations will be of the parasmaipada. As द्वन्द्वं न्यग्नि पात्राणि प्रयुनक्ति.

Vârtika —It shall be rather stated that the root takes the terminations of the Âtmanepada when preceded by any preposition beginning or ending with a vowel *This is an important modification of the above rule* Thus उदाङ्युङ्क्ते and नियुङ्क्ते In fact, all upasargas, with the exception of उद्, निर्, and दुर्, either begin or end with a vowel and therefor the Vârtika amounts to the inclusion of all prepositions with the above exception.

With उद्, निर् and दुर्, however, the root will take parasmaipada terminations, as उद्युनक्ति

२७३६ । समः क्ष्णुवः । १ । ३ । ६५ ।

सङ्क्ष्णुते शस्त्रम् ।

2736 After the verb kshnu, 'to sharpen,' preceded by *sam*, *the Atmanepada is employed*

The verb क्ष्णु 'to sharpen or grind, is generally parasmaipadi but it is Âtmanepadi when it is preceded by the prefix सम्, as संक्ष्णुते शस्त्रम् 'he *whets the weapon*' संक्ष्णुवाते '*they two whet*' संक्ष्णुवते *they all whet*.

Note —It might be objected why has a separate aphorism been made of the verb kshnu it could well have been included in the I 3 29 S 2699 which also *speaks of the force of the prefix sam, when used with the verbs* gam, richchha &c To this the answer is that that sutra treats of intransitive verbs the word akarmaka being understood there while the present sûtra, as is evident from the example we have given above, treats of transitive verbs

२७३७ । भुजोऽनवने । १ । ३ । ६६ ।

ओदनं भुङ्क्ते । अनवनं किम् । 'बुभुजे पृथिवीपालः पृथिवीमेव केवलाम्' । वृद्धो जनो दुःखशतानि भुङ्क्ते । अवत्यर्थो,पालनेऽर्थः । अवने किम् । महीं भुनक्ति ।

2737 *After the verb bhuj, the Atmanepada is used*, except in the sense of 'protecting'

The word अवन means protection. अनवन 'non protection'

The root bhuj, when it does not mean to protect is Âtmanepadi This root belongs to the Rudhâdi class and has several meanings as to feed to cherish to preserve, to eat and to enjoy As ओदनं भुङ्क्ते 'he eats rice' also dual bhuñjâte, pl. bhuñjate &c So also बुभुजे पृथिवीपालः पृथिवीमेव केवलाम् 'the king enjoys only the earth' वृद्धो जनो दुःखशतानि भुङ्क्ते 'the old man suffers many pains But महीं भुनक्ति 'He protects the earth

The root bhuj belongs also to the Tudâdi class, No 124 but there it has the sense of being curved or crooked. The bhuj belonging to the Tudâdi class is not to be taken in this sûtra, because that bhuj has never the sense of protecting Therefore निभुजति पाणिम् 'he bends the hand,' is in the parasmaipada.

२७३८ । णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स कर्तानाध्याने । १ । ३ । ६७ ।

ण्यन्तादात्मनेपदं स्यादणौ या क्रिया सैव चेण्ण्यन्तेनोच्यते अणौ यत्कर्मकारकं स चेण्णौ कर्ता स्यादनाध्याने । चित्तवत् २५६४ इति सिद्धेऽकर्त्रभिप्रायार्थमिदम् । कर्त्रभिप्राये तु विभाषोप- [illegible] । [illegible] (२७१४) इति [illegible] २७१८) [illegible] परस्मैपदे च परस्वाद्याते 'पूर्व- [illegible] (२७३४) इति [illegible] । कर्तृस्थभावका कर्तृस्थक्रियाश्चोदाहरणम् । तत्र दि । पश्यन्ति भव [illegible] । [illegible] । [illegible] । पश्यन्ति भवः । विषयो भवतीत्यर्थः । ततो [illegible] । दर्शयन्ति भव भक्ताः । [illegible] । [illegible] । दर्शयते भवः । इह [illegible] । [illegible] । तत्र [illegible] न तङ् । क्रियाणाम्येऽप्यत्रौ [illegible] णौ कर्तृत्वाभावात् । [illegible] तु तङ् । [illegible] । प्रथमाया [illegible] कर्तृत्वात्तन । [illegible] । आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः । [illegible] । तत आरोहन्त हस्ती [illegible] । आरोहन्ती [illegible] । तत आरोहयते । [illegible] । [illegible] प्राग्वत् । ततः [illegible] । दर्शयति भवः । [illegible] हस्ती । [illegible] । ततो [illegible] दर्शयत आरोहयत इत्युदाहरणम् । [illegible] प्राग्वत् । [illegible] न तङ् । [illegible] । अनाध्याने किम् । स्मरति वनगुल्मं कोकिलः । स्मरयति वनगुल्मः । उत्कण्ठा- पूर्वकस्मरणे विषयो भवतीत्यर्थः । [illegible] (२५९४) [illegible] ।

2738 After a verb ending in the affix ṇi (causal) the Atmanepada is employed provided that, when the object in the non-ṇi (or non-causal) case becomes the agent in the causal and when the very *verb* (karma=kriya) of the non-ṇi is also employed in the causal with ṇi; but not so when it means 'to remember with regret,' (even when the fruit of the action does not accrue to the agent)

The phrase 'णेः (after the causatives)' of this sûtra governs the four succeeding sûtras and is understood in them The sûtra consists of the following words —णेः 'after the causative,' अणौ 'in the non causative, यत् 'what,' कर्म 'object,' or 'action' This word has two meanings in this sûtra first, the karma-kâraka 'the objective case', secondly kriya, 'the verb' णौ 'in the causative,' चेत् 'if,' स 'that,' कर्ता 'nominative,' अनाध्याने 'except to remember.'

In general, by I 3 74, S 2564 the causative verbs take the terminations of the âtmanepada, when the fruit of the action accrues to the agent. The present sûtra applies to the case where the fruit of the action does not accrue to the agent.

But even where the fruit of the action accrues to the agent, there are two exceptions. The sûtra I. 3. 77, S. 2744 makes the âtmanepada optional: while I. 3. 88 S 2754 makes it Parasmaipadi. These two rules I 3. 77 and 88 being subsequent to the present I. 3. 67, would debar this latter. But according to Patañjali it is not so. The णिजन्त root is conjugated in the âtmanepada, if it fulfils the conditions of this sûtra: and the subsequent *rules S. 2754 and 2744 are set aside by* purva-vipratishedha.

Note:—Thus I. 3. 77. S. 2744 has *full* scope in स्वं यज्ञं यजति or स्वं यज्ञं यजते 'he sacrifices for his own yajña.' But the present sûtra will debar the option, in दर्शयते राजा स्वयमेव 'the king makes himself seen.' Similarly I. 3. 88. S 2754 has full scope in गोपी कृष्णं शाययति 'Gopî puts Krishṇa to sleep,' from कृष्णः शेते 'Krishṇa sleeps.' But the present sûtra will apply to शाययते केदारः स्वयमेव ।

By III. 1. 87. S. 2766 we learn that there is âtmanepada when the action affecting the agent is similar to the action which affects the object. Will not that general rule have covered the particular cases of the causatives? No. *The examples to be given under the present sûtra are these*, where the *bhâva* inheres in the agent and where the *kriyâ* inheres in the agent. Thus: पश्यन्ति भवं भक्ताः 'the devotees see the Supreme Being:' *i.e.*, by constant devotion, &c., they persuade Him to appear and thus make himself the object of visual perception. When this sense of persuasion is ignored, and the agency of the devotees is put out of sight, in other words when कर्तृत्व is given up, for in the Reflexive sense where agent is abandoned, for the sake of facility, such is the case, we have पश्यति भवः 'The Supreme Being manifests,' *i.e.*, becomes an object of perfect of perception. See Reflexive verbs Chapter 21. To this verb we add the affix णिच् with the sense of *hetu*. We get दर्शयन्ति भवं भक्ताः 'the devotees cause the manifestation of the Supreme Being'—*i.e.*, they see the Being. Again from this

Note — The above is an example of kartṛstha bhâvaka verb. Bhâva or condition verb is that sense of a root where the action is accomplished by means which are not dependent on motion from one place to another by the agent. As in the above example the act of seeing does not require any change of place or motion for its accomplishment. अपरिस्पन्दन साधनसाध्यो धात्वर्थो भावः। It resembles very much Reflexive verbs. Or rather *actions* which can be accomplished without much movement of the agent are Bhâvas.

While क्रिया or active verb is that action which is accomplished by the movement of the agent सपरिस्पन्दनसाधनसाध्या क्रिया। We shall now give an example of kartṛstha kṛiyâ.

Thus (1) आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः 'the elephant keepers bend down the elephant.' Arohanti means to bend. From this we have the Reflexive voice, आरोहते हस्ती 'the elephant bends down.'

From this we have the Causative आरोहयन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः 'the elephant keepers bend down the elephant', here आरोहयन्ति 'cause to bend down,' has the same meaning as आरोहन्ति। From this we have the Reflexive by abandoning the force of causative, आरोहयते हस्ती 'the elephant bends down.'

Or पश्यन्ति and आरोहन्ति the first examples are retained as above namely पश्यन्ति भवं भक्ताः or आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः।

From this we get *directly* causatives with णिच् having superimposed on the object the sense of hetu namely the making the object the inciter of the action. As दर्शयति भवः आरोहयति हस्ती meaning incites while seeing and bending, the full sentences being पश्यतो भक्तान् दर्शयति भवः 'Bhâva shows himself to the gazing devotees', *i. e.*, Bhava appears in such a glorious manner that it *compels* the devotees to look at Him. Here the object Bhava is now the inciter of the action. He *draws* the gaze of all towards Him. Here the Hetu (S 2575) activity is imposed on the whilhom object. आरोहतो हस्तिपकान् आरोहयति हस्ती 'to the bending elephant keepers bends the elephant,' *i. e.*, the elephant bends of itself in such a graceful way as draws or attracts the attention of its keepers as if it invites them to mount it. From these णिजन्त verbs, दर्शयति and आरोहयति from these very original roots पश्यन्ति and आरोहन्ति when the appropriate inciting senses are removed we get the examples दर्शयते and आरोहयते। The meaning is the same as mentioned before. Here there are three stages only. (1) पश्यन्ति भवं भक्ताः or आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः। (2) पश्यतो भक्तान् दर्शयति भवः or आरोहतो हस्तिपकान् आरोहयति हस्ती। (3) दर्शयते भक्तान् भवः or आरोहयते हस्तिपकान् हस्ती। The last, of course, are examples under the present sûtra. In the second case, here though the verb is णिजन्त it is not Atmanepadî. As there is absence of the same *actions* or verbs, because there is the addition of the sense of णिच् in the second.

Note —Why do we say 'in the non causative ne ııı ? For this rule will not apply, when the primitive verb itself is fou d by the affix णिच्, such are the roots of the tenth class or Churâdi in which the nich is added in the s lf descriptive sense, and not for a causative purpose Thus the root गण belongs to the Churâdi class, whose causative and primitive forms are the same As गणयति गणं गोपालकः 'the cowherd counts the herd', and the causative form is गणयति गणः स्वयमेव the herd makes itself to be counted' The terminations in both cases are those of the Parasmaipada

Note —Why do we say *when the obj ct (karma) becomes the agent*' Because the rule will not apply when any other kâraka or case than the karma or object, of the primitive verb b com s the agent in the causative Thus लुनाति दात्रेण he cuts with the scythe,' लावयति दात्रं स्वयमेव the scythe is made to cut of itself' *Here the word dâtra was the* instrument of the primitive verb which became agent in the causative and therefore in the causative the terminations are of the parasmaipada only

Note—Why do we say 'if in the causative in the sutra? It is for the purpose of indicating that the *verb* must be one and the same both in the primary sentence and the causative sentence Therefore the rule does not apply here where the causative verb सेचयति in the second sentence was not used in the *first sentence*, आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः 'the elephant keepers bend the *elephant*,' and आरोह्यमाणो हस्ती भीतान् सेचयति मूत्रेण 'the elephant that is being caused to bend is made to sprinkle with urine the frightened men'

Note —The word स 'that' is employed in the aphorism to show that the objects in both sentences must be the same and not diff rent Therefore in the *following* example where the obj cts are diff rent the t rmin ations of the parasmaipada are only used आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः the elephant keepers bend the elephant' and आरोह्यमाणो हस्ती स्थलमारोहयति मनुष्यान् 'the elephant, that is b ing caus d to bend mal es m n mount on the land'

Note —Why do we use the word kartâ (agent) in th sûtra? *If the former object is not the agent in the second case the terminations of the* parasmaipada only would be used As आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः 'the elephant keepers bend the elephant,' and तानारोहयति महामात्रः 'the Mahâmâtra makes them bend'

Note —Why do we say 'except when meaning to rememb r with tenderness? Observe स्मरति वनगुल्मस्य कोकिलः 'the dove remembers, with regret, the forest tree,' and स्मरयत्येनं वनगुल्मः स्वयमेव 'the forest tree is made to be remembered of itself'

२७३९ । क । भीस्म्योर्हेतुभये ॥ १ । ३ । ६८ ॥

2739A After the causatives of the verbs bhî 'to fear', and smi 'to wonder,' even though the fruit of the action

accrues not to the agent the Atmanepada is employed, when the fear is produced directly by the causative agent

The phrase of the causative ending in णि is understood in this sutra and is to be supplied from the previous aphorism This sutra is also restricted to cases where the fruit of the action does not accrue to the agent The word हेतु in the aphorism has been defined later on in sûtra I 4 55 (तत्प्रयोजको हेतुश्च) it is the agent which is the mover of another's action When a fear is caused by a हेतु it is called हेतुभय The word भय 'fear' in the aphorism is illustrative and includes by implication विस्मय astonishment' also As जटिलो भीषयते the jatila the cock headed frightens मुण्डो भीषयते 'the munda the shaven headed frightens जटिलो विस्मापयते the jatila astonishes मुण्डो विस्मापयते the munda astonishes i e, the very fact of matted hair or shaven head frightens &c

Why do we say हेतुभय? For if the fear or astonishment is not the direct result caused by the agent but arises form something else then the âtmanepada will not be used As कुञ्चिकयैनं भाययति 'he frightens him with the kunch la रूपेण विस्मापयति he astonishes with his form Here kunchika and rupa are the instruments which cause fear or astonishment and are not the hetu thereof This sûtra has been explained in S 2594

२७३९ । गृधिवञ्च्योः प्रलम्भने । १ । ३ । ६९ ।

प्रतारणेऽर्थे वर्त मानाभ्यामाभ्यां णिजन्ताभ्यां तङ् स्यात् । माणवकं गर्धयते । वञ्चयते वा । प्रलम्भने किम् । श्वानं गर्धयति । अहिं वञ्चयति । वर्जयतीत्यर्थः । 'लियः सम्माननशालीनीकरणयोश्च (२५९२) । व्याख्यातम् ।

2739 After the causatives of the verbs gridh 'to covet' and vañch 'to go the Atmanepada is employed, when used in the sense of deceiving, even though the fruit of action does not accrue to the agent

The phrase of the causatives ending in णि is to be supplied here from I 3 67 This sutra is also restricted to the cases where the fruit of the action does not accrue to the agent The word प्रलम्भन of the sûtra means deceiving As माणवकं गर्धयते 'he deceives the boy माणवकं वञ्चयते he cheats the boy

Why do we say 'when it means deceiving When these verbs have not this meaning their causatives take parasmaipada As श्वानं गर्धयति he causes the dog to be greedy, अहिं वञ्चयति 'he avoids the serpent

२७४० । लः । लियः सम्माननशालीनीकरणयोश्च ॥ १ । ३ । ७० ॥

2740 1 After the causative of the verb lî 'to melt or stick,' the Atmanepada is employed, when used in the sense of showing respect, subduing and deceiving, even though the fruit of action does not accrue to the agent

The phrase 'of the causative ending in णि' is to be supplied here from I 3 67. This sûtra has its scope only when the fruit of the action does not accrue to the agent. In the Dhâtupâṭha, there are two roots ली one is technically called लीङ् and means *to stick and belongs to the Divâdi class* The other ली meaning to 'melt' belongs to the Kryâdi class. As there is no specification in the sûtra what ली is to be taken, both are therefore taken.

The *force of the word* च *in the sûtra is to include the word* प्रलम्भन 'to deceive' of the last sûtra into the present. The word सम्मानन means to show respect.' The word शालीनीकरण means to subdue' As जटाभिरालापयते 'he gets respect or causes respect to be shown to him through or on account of his matted hair' श्येनो वर्तिकामुल्लापयते 'the hawk subdues the partridge' कस्त्वामुल्लापयते 'who deceives thee'

The sûtra विभाषा लीयतेः VI 1 51 declares that the ई of ली is optionally changed into आ *before certain terminations*. But there is no option allowed when the root ली has any of the above three senses in these cases the substitution of आ is necessary and not optional. For the option allowed by sûtra VI 1 51 is a व्यवस्थितविभाषा and *not a general* विभाषा applicable everywhere

Why do we say 'when it has the meaning of, to show respect &c '? Because otherwise there is parasmaipada. As बालकमुल्लापयति This sûtra was explained as S 2592

२७४० । मिथ्योपपदात्कृञोऽभ्यासे । १ । ३ । ७१ ।

णेः इत्येव । पदं मिथ्या कारयते । स्वरादिदुष्टमसकृदुच्चारयतीत्यर्थः । मिथ्योपपदात् किम् । पदं सुष्ठु कारयति । 'अभ्यासे किम् । सकृत्पदं मिथ्या कारयति । स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले (२१५८) । यजते । सुनुते । कर्त्रभिप्राये किम् । ऋत्विजो यजन्ति । सुन्वन्ति ।

2740 After the causative of the verb kri, the Atmanepada is used, when it has the word mithya, 'incorrect,' as an upapada (or dependent word,) and is employed in the sense of 'repeated wrong utterance' even when the fruit of the action does not accrue to the agent

The phrase 'of the causative ending in णि is to be supplied from I 3. 67. The aphorism is restricted to the cases where the fruit of the action does not accrue to the agent. The word abhyâsa *means doing again, or* repetition, as पदं मिथ्या कारयते means 'he repeatedly pronounces the word incorrectly, that is with wrong accent &c, not once but constantly'

Why do we say 'when the word mithyâ is used as *an upapada?* The causative of kri will take parasmaipada when it has any other upapada. Thus पदं सुष्ठु कारयति 'he pronounces the word correctly'

Why do we say 'of the verb कृञ्? Because the causative *of any other* verb used along with the word mithyâ will not have âtmanepada, as पदं

मिथ्या वाचयति 'he repeatedly utters the word wrongly.' Here वच् takes parasmaipada.

Why do we say 'repeatedly'? For if the incorrect utterance is not habitual then parasmaipada will be used, as पदं मिथ्याकारयति 'he pronounces wrongly, not always but once'

२७४० । क । स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले । १ । ३ । ७२ ।

2740A. After the verb marked with a svarita (svaritet) or which has an indicatory ñ (ñit), the terminations of the Atmanepada are employed, when the fruit of the action accrues to the agent.

The anuvritti of the phrase के *does not go further* *The word* क्रियाफलं is a compound, meaning *fruit of the action* When the *principal object* for the sake of which the action *is* begun, *is* meant for the agent *indicated* by the verb there the âtmanepada *is* used *after verbs having an indicatory* ञ् or a svarita accent *As* यजते *'he sacrifices for himself'* पचते *'he* cooks *for himself.'* Here the verb यज् and पच् are marked *with svarita* accent *in the* Dhâtupâtha, *and therefore they take the* âtmanepada *terminations*

Similarly सुनुते 'he presses the soma-juice,' कुरुते 'he does' Here the verbs सुञ् and कृञ् have an *indicatory* ञ्

In *all the* above cases, *the principal object of the* action *such as* getting heaven by performance of sacrifice eating of food &c, is meant for the agent That *is to say, he sacrifices in order that he himself may* attain heaven, he cooks *in order that he himself may eat &c*

Why do we say 'when the fruit of the action accrues to the agent'? Otherwise it will have parasmaipada As यजन्ति याजकाः the priests sacrifice, (not for themselves, but for their clients) पचन्ति पाचकाः 'the cooks cook (for their masters) कुर्वन्ति कर्मकराः 'the menials work (for their master).' Here though the *fees and the wages are the fruits* which the agent gets, *yet as that fruit is not the principal object for which the action* was begun —*the principal object of the sacrifice was not that the priest should get his fee but that the sacrificer may go to heaven—the verb takes the terminations of the* Parasmaipada. Here *the principal fruit of the action* does not accrue to the agent, but to a third party See also S 2158.

२७४१ । अपाद्वदः । १ । ३ । ७३ ।

न्यायमपवदते । कर्त्रभिप्राय इत्येव । अपवदति । 'णिचश्च (२५६४) । कारयते ।

2741 After the verb vad to tell, preceded by apa, when the fruit of the action accrues to the agent, the terminations are of the Atmanepada.

The phrase "when the fruit of the action accrues to the agent," is understood here. The sûtra is clear. As धनकामो न्यायमपवदते 'the wealth-seeker forsakes justice, that is to say, he wishes to acquire wealth at the sacrifice of justice.' But when the fruit of the action does not accrue to the agent, the parasmaipada is employed. As अपवदति

२७४१ । क । णिचश्च । १ । ३ । ७४ ।

2741A. After a verb ending in the affix ṇi (causal) when the fruit of the action accrues to the agent, the Atmanepada is employed.

The phrase 'when the fruit of the action accrues to the agent' is to be supplied from sûtra I. 3 72 The verbs that take the affix णिच् nich are generally causatives As कटं कारयते he causes the mat to be made for himself', ओदनं पाचयते 'he causes the food to be cooked for himself'. When the fruit of the action does not accrue to the agent, the Parasmaipada is used. As कटं कारयति परस्य 'he causes anothers mat to be made' See S. 2564

२७४२ । समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे । १ । ३ । ७५ ।

'अग्रन्थे' इति च्छेदः । व्रीहीन्संयच्छते । भारमुद्यच्छते । वस्त्रमायच्छते । 'अग्रन्थे' किम् । उद्यच्छति वेदम् । अधिगन्तुमुद्यमं करोतीत्यर्थः । कर्त्रभिप्राय इत्येव ।

2742. After the verb yam to strive, preceded by sam, ut and ân, when it does not refer to a book, the Atmanepada is employed, *when the fruit of the action accrues to the agent.*

The phrase 'when the fruit of the action accrues to the agent' is read into this aphorism by anuvritti from sûtra I 3 72 As व्रीहीन् संयच्छते 'he gathers rice' भारमुद्यच्छते he lifts up the load वस्त्रमायच्छते he draws out the cloth.' *The root yam preceded by the preposition* आङ् takes the terminations of the Atmanepada by virtue of I 3 28 also, but in that aphorism the verb was intransitive here it is transitive and this explains the necessity of making two different sutras for one compound verb आयम्

Why do we say 'when it does not refer to a book For otherwise the verb will take the terminations of the parasmaipada. As उद्यच्छति चिकित्सां वैद्यः 'the physician studies diligently the [science of] medicine' उद्यच्छति वेदं 'he exerts to learn the Vedas'

When however the fruit of the action does not accrue to the agent the above compound verbs are parasmaipadi As संयच्छति, उद्यच्छति, आयच्छति.

२७४३ । अनुपसर्गाज्ज्ञः । १ । ३ । ७६ ।

गां जानीते । अनुपसर्गात् किम् । स्वर्गं लोकं न प्रजानाति । कथं तर्हि भट्टिः—इत्थं नृपः पूर्वमवालुलावे ततोऽनुजज्ञे गमनं सुतस्य इति । कर्मणि लिट् । नृपेणेति विपरिणामः ।

2743 After the verb jñâ, when not preceded by any upa-

sarga, the terminations are of the Atmanepada, when the fruit of the action accrues to the agent.

The phrase 'when the fruit of the action accrues to the agent' is understood in this sûtra also. Thus गां जानीते 'he recognises the cow as his own', अश्वं जानीते 'he recognises the horse as his own.'

Why do we say 'when not preceded by any upasarga'? For when compounded with prepositions, it may take the Atmanepada terminations, as स्वर्गं लोकं न प्रजानाति मूढः 'the fool does not know the heavenly regions.' How do you explain अनुजज्ञे in the following verse of Bhatti — "इत्थं नृपः पूर्वमवालुलोचे ततोऽनुजज्ञे गमनं सुतस्य ।" (I 23) 'The king first deliberated, in this manner and then ordered the going of his son.' Here अनुजज्ञे is 3rd Person Singular of the Passive of अनुज्ञा. It should be translated 'going of the son was ordered by the king.'

Note.—When however, the fruit of the action does not accrue to the agent the same root ज्ञा takes parasmaipada terminations. देवदत्तस्य गां जानाति 'he recognises Devadatta's cow.'

२७४४ । विभाषोपपदेन प्रतीयमाने । १ । ३ । ७७ ।

स्वरितञित इत्यादिपञ्चसूत्र्या यदात्मनेपदं विहितं तत्समीपोच्चारितेन पदेन क्रियाफलस्य कर्तृगामित्वे द्योतिते वा स्यात् । स्वं यज्ञं यजति-यजते वा । स्वं कटं करोति-कुरुते वा । स्वं पुत्रमपवदति अपवदते वा । स्वं यज्ञं कारयति कारयते वा । स्वं व्रीहिं संयच्छति संयच्छते वा । स्वां गां जानाति-जानीते वा ।

इति [illegible]त्मनेपदप्रकरणम् ।

2744. The Atmanepada is optionally used, when the fact of the fruit of the action accruing to the agent is indicated by an upapada i. e., by a word used along with the verb.

By the preceding five sûtras I. 3. 72 to 76 Atmanepada terminations were ordained to come after those verbs which implied the accrual of the fruit of the action to the agent, that is to say, where the verb by itself denoted this. But when the same idea instead of being inherent in the verb, is expressed by an upapada, then the necessity of using the Atmanepada affixes to denote the same idea is obviously removed and in such a case it is optional whether we use the Atmanepada or Parasmaipada terminations. स्वं यज्ञं यजति or यजते "he sacrifices for his own yajña," स्वं कटं करोति or कुरुते 'he makes his own 'mat'' स्वं पुत्रमपवदति or अपवदते स्वमोदनं पाचयते or पाचयति &c., &c. So on with all the five sûtras.

Here ends the Chapter on the rules of Atmanepada.

अथ तिङन्त परस्मैपद प्रकरणम् ।

CHAPTER XIX.

THD PARASMAIPADA RULES

We repeat here the sûtra I 3 78 S 2159, in order to complete the context.

२७४५ । क । शेषात् कर्तरि परस्मैपदम् ॥ १ । ३ । ७८ ॥

2745. A. After the rest i e, after all those verbs not falling under any one of the previous provisions, the terminations of the Parasmaipada are employed, in marking the agent (i e, in the active voice)

Thus अस्ति 'it is.'

The rules of Atmanepada have been declared in the preceding 66 sûtras I. 3 12 to 77 The terminations of the Parasmaipada which are the general verbal terminations, will come everywhere else, that is to say, where its operation is not debarred by any one of the preceding aphorisms The present sûtra declares this universal rule. The word sesha or the rest means that which is the residue after the application of all the previous restrictive rules Thus it was declared by sûtra I 3 12 that a root having an Anudâtta vowel or a ङ as ङ will take Atmanepada terminations As आस्ते, शेते The converse of this will take parasmaipada terminations namely all verbs which do not have an anudâtta accent or a ङ as ङ Thus याति 'he goes' वाति 'it blows' It has been declared by sûtra I 3, 17 that the root विश when preceded by नि takes Atmanepada termination, as निविशते When not preceded by नि but any other preposition it will take the parasmaipada termination As प्रविशति, अविशति

Note —Why do we say "when marking the agent? For when used in the passive voice, the root will take the Atmanepada termination As पच्यते 'it is cooked' गम्यते 'it is gone'

Note —Why is not parasmaipada used when the verb is employed reflexively? As in the following example —पचत्येव ओदनः स्वयमेव 'the food cooks of itself' Because in the present sûtra, the word कर्तरि of sûtra I. 3. 14 is to be read into by anuvritti so that, in fact there are two कर्तरि in

this aphorism which thus means "when the agent of the verb is an agent pure and simple then parasmaipada is employed" While when a verb is used reflexively (कर्मकर्तरि) the agent of the verb is also, in one aspect, the object of the verb, and it is therefore that in reflexive verbs the Atmanepada terminations are employed The Reflexive verbs however take atmanepada by the atidesa of S 2766.

२७४५ । अनुपराभ्यां कृञः । १ । ३ । ७९ ।

कर्तृगेऽपि फले गन्धनादौ च परस्मैपदार्थमिदम् । अनुकरोति । पराकरोति । कर्तरीत्येव । भावकर्मणोर्मा भूत् । न चैवमपि कर्मकर्तरि प्रसङ्गः । कार्यातिदेशपक्षस्य मुख्यतया तत्र 'कर्मवत्कर्मणा-' (२७६६) इत्यात्मनेपदेन परेणास्य बाधात् । शास्त्रातिदेशपक्षे तु 'कर्तरि शप्' (२१६७) इत्यतः 'शेषात्-' (२१५९) इत्यतश्च कर्तृग्रहणमनुवर्त्य कर्तैव यः कर्ता न तु कर्मकर्ता तत्रेति व्याख्येयम् ।

2715 After the verb kri to make, preceded by anu and para, parasmaipada is employed, even when the fruit of the action goes to the agent, and when the sense is that of "divulging" &c

By aphorism I. 3. 32 the root कृ took the terminations of the Atmanepada when the sense denoted was that of "divulging, reviling" &c, and it also took Atmanepada terminations, when the fruit of the action accrued to the agent by virtue of I 3 72, because the root कृञ् has an indicatory ञ. The present sûtra makes an exception to those rules, and ordains Parasmaipada. Thus अनुकरोति he imitates पराकरोति he does well.

The word कर्तरि is understood here also The verb must be in the Active voice for the application of this rule If however it is used Impersonally (भाव), or Passively (कर्म), then this sûtra will not apply. Moreover it will not apply to कर्मकर्ता also, namely to Reflexive verbs In the case of these the verb denotes the agent and the object both In so much as it denotes the agent, should not अनुकृ and पराकृ take the Parasmaipada terminations? No For the sûtra कर्मवत् कर्मणा &c III 1. 87 S. 2766 is an atidesa sûtra it makes *all* the rules of Passive voice to apply by analogy to Reflexive verbs. That sûtra, therefore, being a subsequent sûtra, debars the Parasmaipada of अनुकृ and पराकृ when used in the Reflexive sense and ordains Atmanepada instead.

There are two views about atidesa sûtras. One is, that an atidesa is of the *operations* (Kârya)) only This is the principal view: (and adopted by the author in explaining S 2766) In this view, all *operations* of the Passive come after the Reflexive also. As Atmanepada is an operation enjoined after the Passive verbs, it will be enjoined by kâryatidesa after the Reflexive verbs also Thus the Atmanepada enjoined by I. 3. 13 S. 2679 after the Passive verbs, comes after the Reflexives also,

The other view is called Śâstrâtidesa namely *all* SUTRAS applicable to the Passive become applicable to the Reflexives In this view we have to apply the *Rules* (sâstra), namely the particular sûtras In applying a sûtra we must see whether it is still in force or not, or has been superseded by any subsequent sûtra In this view, the sûtra कर्मवत् कर्मणा (S 2766) does not *ordain* the âtmanepada, but only the application of the rule I 3 13. S 2679 (भावकर्मणोः) which ordains âtmanepada In applying therefore, भावकर्मणोः (S 2679) to the present sûtra अनुपराभ्यां कृञः we see that this latter is a subsequent sûtra to the former, (this being I. 3 79, while भावकर्मणोः is I 3. 13), therefore this supersedes the former. consequently the Reflexives of अनुकृ and पराकृ must be Parasmaipadî. To get over this difficulty, we explain the present sûtra I 3 79 by reading into it the anuvritti of two कर्तरि s, one from I 3 14. S 2680 (कर्तरि कर्म &c) and the other from I. 3 78 S 2745A. (शेषात् कर्तरि) therefore when the agent of अनुकृ or पराकृ is agent pure and simple, then these verbs take the Parasmaipada and not when the agent is also the object as in the Reflexive verbs

२७४६ । अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिप. । १ । ३ । ८० ।

'क्षिप प्रेरणे' । स्वरितेत् । अभिक्षिपति ।

2746 After the verb kship, 'to throw', coming after abhi, prati and ati, parasmaipada is used, even though the fruit of the action goes to the agent

The root क्षिप 'to throw', is svariteta therefore, by I 3 72 it would have taken Atmanepada termination, when the fruit of the action accrued to the agent, this aphorism ordains parasmaipada instead, As अभिक्षिपति 'he throws on,' प्रतिक्षिपति 'he turns away or rejects' अतिक्षिपति 'he throws beyond'

Note — Why do we say 'when coming after abhi, prati and ati'? Because when compounded with any other preposition, it will not take parasmaipada, but will be governed by I 3. 72 As आक्षिपते 'he throws down'

The second कर्तृ of I 3 14 is also understood here, so that when the verb is used reflexively, the agent not being purely an agent, the present sûtra will not apply. As अभिक्षिप्यते स्वयमेव 'it is thrown on of itself'

२७४७ । प्राद्वहः । १ । ३ । ८१ ।

प्रवहति ।

2747. After the verb 'vah 'to carry,' coming after pra, the Parasmaipada is used, even though the fruit of the action accrues to the agent.

The root वह 'to carry' is svarite, and by I 3 72 it would have taken the Atmanepada terminations, when the fruit of the action accrued to the agent. But the present sûtra ordains parasmaipada instead. As प्रवहति 'it flows'

Why do we say "when coming after pra"? Because after any other preposition it will not take parasmaipada, as आवहते 'he brings'

२७४८ । परेर्मृषः । १ । ३ । ८२ ।

परिमृष्यति । भौवादिकस्य तु परिमर्षति । वह परेरिति योग विभज्य वहेरपीति केचित् ।

2748 After the verb mrish 'to bear,' preceded by pari, the Parasmaipada is used, even when the fruit of the action accrues to the agent

The root मृष "to suffer" (Div. 55) is svarita, and by I. 3. 72 it would have taken Atmanepada termination when the fruit of the action accrued to the agent. This ordains parasmaipada instead. As परिमृष्यति 'he endures or he becomes angry' But the Bhuâdi no 739 forms परिमर्षति, When not preceded by this preposition it takes the Atmanepada terminations. As आमृष्यते.

According to some authors, the root वह of the last aphorism, is said to be understood in this so that वह preceded by परि will also take parasmaipada terminations, as परिवहति This is done by dividing परेर्मृषः into two sûtras namely, (1) परेः 'after pari the √vah is Parasmaipadi' (2) मृषः the √mrish is Parasmaipadi after pari.

२७४९ । व्याङ्परिभ्यो रमः । १ । ३ । ८३ ।

विरमति ।

2749 After the verb ram 'to sport,' preceded by vi and âṅ, the Parasmaipada is used.

The verb रम means 'to sport.' It is anudâtta and therefore by I 3. 12 it would have taken Atmanepada terminations the present sûtra ordains Parasmaipada instead as विरमति 'he takes rest', आरमति 'he delights in', परिरमति he sports.'

With other prepositions than these, it will take âtmanepada terminations. As अभिरमते

२७५० । उपाच्च । १ । ३ । ८४ ।

यज्ञदत्तमुपरमति । उपरमयतीत्यर्थः । अन्तर्भावितण्यर्थोऽयम् ।

2750 And also after upa, the √ram, takes the affixes of the Parasmaipada

As यज्ञदत्तमुपरमति 'he causes Yajña Datta to refrain' The sense of the verb uparamati is causative here as if it was उपरमयति This is an example of a verb involving in it the causative affix णिच्

२७५१ । विभाषाऽकर्मकात् । १ । ३ । ८५ ।
उपाद्रमेरकर्मकात्परस्मैपदं वा । उपरमति-उपरमते वा । निवर्तत इत्यर्थः ।

2751. After the √ram, preceded by upa, the parasmaipada is optionally used, when employed intransitively.

The last aphorism ordained Parasmaipada absolutely, this declares an option under certain circumstances. As यावद्भुक्तमुपरमति or उपरमते 'he desisted from or was quiet while it was eaten.'

२७५२ । बुधयुधनशजनेङ्प्रुद्रुस्रुभ्यो णेः । १ । ३ । ८६ ।
एभ्यो ण्यन्तेभ्यः परस्मैपदं स्यात् । 'णिचश्च' (२५६४) इत्यस्यापवादः । बोधयति पद्मम् । योधयति काष्ठानि । नाशयति दुःखम् । जनयति सुखम् । अध्यापयति । प्रावयति । प्रापयतीत्यर्थः । द्रावयति । विलापयतीत्यर्थः । स्रावयति । स्यन्दयतीत्यर्थः ।

2752. After the verbs budh 'to know,' yudh 'to fight,' naś 'to destroy,' jana 'to be born,' in 'to go,' pru 'to move,' dru 'to run,' and sru 'to flow,' ending in the affix ṇi (*i.e.*, when used in the causative), the Parasmaipada is employed, even when the fruit of the action goes to the agent.

By I. 3. 74, causatives took the âtmanepada terminations, when the fruit of the action accrued to the agent. This makes an exception to that and ordains Parasmipada. As बोधयति पद्मं 'he expands the lotus,' योधयति काष्ठानि 'he causes the stick to strike,' नाशयति दुःखम् he causes the destruction of sorrow, जनयति सुखम् he begets happiness; अध्यापयति वेदम् he teaches the Veda, प्रावयति 'he causes to obtain', द्रावयति 'he causes to melt', स्रावयति 'he causes to trickle'.

Of the above eight roots, those which are intransitive would have taken the Parasmaipada terminations under the conditions mentioned in I. 3. 88 that is to say, when the agent is a being endowed with reason. The present aphorism in the case of such intransitive verbs makes this additional statement, that those intransitive verbs will take parasmaipada, even when the agent is not a being endowed with reason. As बोधयति पद्मम् 'he makes the lotus to expand', योधयति काष्ठानि 'he makes the woods to strike each other,' नाशयति दुःखम् 'he destroys sorrow, जनयति सुखम् 'he produces pleasure.'

Again of the above eight roots, those that have ordinarily the sense of "moving" will get parasmaipada by I. 3 87. The present sûtra, in their case makes this additional statement, that they will take parasmaipada terminations, even when the sense is not that of moving. Thus प्रु, means both 'to move,' and 'to obtain,' द्रु means 'to run' as well as 'to melt,' and स्रु, means 'to flow' as well as to 'to trickle' As प्रवते he obtains, अयो द्रवति the iron melts, कुण्डिका स्रवति the water-vessels drip.' The examples in the first paragraph have therefore been thus translated.

The root इङ् is always compounded with अधि

२७५३ । निगरणचलनार्थेभ्यश्च । १ । ३ । ८७ ।

निगारयति । आशयति । भोजयति । चलयति । कम्पयति । "* अदेः प्रतिषेधः *" । आदयते देवदत्तेन । 'गतिबुद्धि-' । (५४०) इति कर्मत्वम् '* आदिखाद्योर्न *' इति प्रतिषिद्धम् । 'निगरणचलन-' (२७५३) इति सूत्रेण प्राप्तस्यैवायं निषेधः । शेषादित्यकर्त्रभिप्राये परस्मैपदं स्यादेव । आदयत्यन्नं बटुना ।

2753. And after the causatives of verbs which have the sense of the 'eating or swallowing' and 'shaking or moving,' the Parasmaipada is employed, even when the fruit of the action goes to the agent

The phrase 'when used in the causative (णेः) of the last sûtra is to be read into this also. The Parasmaipada is ordained as an exception to I. 3. 74 by which the âtmanepada was ordained, when the fruit of the action accrued to the agent The word निगरण means 'eating,' and चलनं means 'moving,' 'shaking' As निगारयति 'he causes to swallow', आशयति 'he causes to eat' भोजयति 'he feasts' चलयति 'he moves', चोपयति, कम्पयति 'he shakens.' This aphorism applies to transitive verbs, and to verbs whose agents in non-causative state are inanimate objects *i.e*, not possessed with reason

Vart —The prohibition of the root अद 'to eat,' must be mentioned. The causative of अद 'to eat,' takes the âtmanepada Thus अत्ति देवदत्तः 'Devadatta eats', आदयते देवदत्तेन 'It is caused to be eaten by Devadatta'. The agent Devadatta of primitive verb has not become the object of the causative verb, as was required by the sutra I. 4 52 S 540, because the vârtika आदि खाद्योर्न (given also under that sûtra) prevents this. So देवदत्त is put in the Instrumental case. The prohibition of the vârtika applies to the Prasmaipada ordained by the present sûtra alone and not of any other sûtra. Therefore there will be Parasmaipada when the agent is denoted, by the general sûtra शेषात् कर्तरि (S 2159), when the fruit of the action does not accrue to the agent As आदयति अन्नं बटुना. 'He causes the boy to eat the food'

२७५४ । अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकात् । १ । ३ । ८८ ।

ण्यन्तात्परस्मैपदं स्यात् । शेते कृष्णस्तं गोपी शाययति ।

2754. The affixes of the parasmaipada are employed after the causal of that verb, which in its non-causal state was intransitive and had a being endowed with reason for its agent; even when the fruit of the action accrues to the agent.

As शेते कृष्णः 'Krishna sleeps' तं गोपी शाययति 'Gopi puts him to sleep'. The phrase णेः is understood here also. The Atmanepada was ordained by I 3.74 when the fruit of the action accrues to the agent. This aphorism is an exception to that, and ordains Parasmaipada As आशी

देवदत्तः Devadatta sits आसयते देवदत्तं he makes Devadatta to sit शेते देवदत्तः Devadatta sleeps शाययति देवदत्तं he causes Devadatta to lie down

२७५५ । न पादम्याङ्यमाङ्यसपरिमुहरुचिनृतिवदवसः । १ । ३ । ८९ ।

एभ्यो णयन्तेभ्यः परस्मैपदं न । पिबतिर्निगरणार्थः । इतरे चित्तवत्कर्तृकाकर्मकाः । नृतिश्चलनार्थोऽपि । तेन सूत्रद्वयेन प्राप्तिः । पाययते । दमयते । आयामयते । आयासयते । परिमोहयते । रोचयते । नर्तयते । वादयते । वासयते । "धेट उपसंख्यानम्" । 'धापयेते शिशुमेकं समीची' । अकर्त्रभिप्राये शेषात्— (२१५९) इति परस्मैपदं स्यादेव । वत्सान्पाययति पयः । 'दमयन्तीकमनीयतामदम्' । भिक्षा वासयति । वा क्यषः (२६६९) । लोहितायति लोहितायते । द्युद्भ्यो लुङि (२३४५) । अद्युतत्–अद्योतिष्ट । 'वृद्भ्यः स्यसनोः (२३४७) । वर्त्स्यति । वर्तिष्यते । विवृत्सति । विवर्तिषते । लुटि च क्लृपः (२३५१) । कल्प्ता । कल्प्तासि । कल्पितासे । कल्प्स्यति । कल्पिष्यते–कल्प्स्यते । चिक्लृप्सति–चिकल्पिषते चिक्लृप्सते ।

इति तिङन्तपरस्मैपद प्रकरणम् ।

2755 But the affixes of the Parasmaipada are not used after the causals of the verbs pa 'to drink', dam 'to tame', âyam 'to extend', âyas 'to exert oneself,' parimuh 'to be bewildered', ruch 'to shine', nrit 'to dance', vad 'to speak', and vas 'to dwell'

The last two aphorisms had ordained Parasmaipada instead of Atmanepada even when the fruit of the action accrued to the agent thus debarring the latter's action which would otherwise have taken placce by virtue of I 3 74 This sûtra prohibits the last two sûtras and re instates Atmanepada of I 3 74 Thus the root पा to drink has the sense of nigarana or swallowing the roots दम &c, have sentient beings as the agents the root नृत् to dance has the sense of चलन or 'moving but still these verbs have âtmanepada affixes and do not take the parasmaipada in the causative As पाययते he causes to drink दमयते 'he causes to be tame आयामयते he lengthens आयासयते he troubles परिमोहयते 'he entices रोचयते he makes agreeable नर्तयते he causes to dance वादयते 'he makes to speak वासयते 'he causes to dwell

Vârt —The root धेट *should be enumerated along with* पा &c Thus धापयेते शिशुमेकं समीची 'The two does suckle one young infant समीची *is* nom dual (V lic).

But the Parasmaipada ordained by S 2159 is not debarred by the present sûtra Therefore where the fruit of the action does not accrue to the agent there is Parasmaipada As वत्सान् पाययति पयः he makes the calves to drink milk

So also दमयन्तीकमनीयतामदम्

So also भिक्षा वासयति ।

२७५५ । क । वा क्यष । १ । ३ । ९० ।

2755A The affixes of the Parasmaipada are used optionally after the Denominative verbs ending in the affix kyash

* This sutra has already been given before See No 2669 As लोहितायति लोहितायते ।

२७५५ । ख । द्युद्भ्यो लुङि । १ । ३ । ९१ ।

2755B After the verbs dyut 'to shine' &c the terminations of the Parasmaipada are optionally employed when the affixes of lun (aorist) follow.

This sûtra has already been given before See No. 2345

These verbs are anudatta so by I 3 12, they would have been invariably âtmanepadi, this aphorism makes them optionally so in the aorist Thus अद्युतत् or अद्योतिष्ट he shone In other tenses than the aorist (लुङ्) these verbs are invariably Atmanepadi As द्योतते he shines

२७५५ । ग । वृद्भ्यो स्यसनोः । १ । ३ । ९२ ।

2755 C After the verbs vrit to exist, and the rest the Parasmaipada is optionally employed when the affixes sya (Future and conditional) and san (Desiderative) follow

This sûtra has already been given before See No 2347

The वृतादि verbs are five in number and are included in the द्युतादि sub-class They are वृत् to be वृध् to grow शृध् to fart or break wind स्यन्द् 'to ooze, and कृप् ' to be able As Ist Future वर्त्स्यति or वर्तिष्यते it will be Conditional अवर्त्स्यत् or अवर्तिष्यत Desiderative विवृत्सति or विवर्तिषते &c

In other tenses than the above they are always Atmanepadi As वर्तते it is

२७५५ । घ । लुटि च क्लृपः । १ । ३ । ९३ ।

2755D After √klip ' to be fit', the Parasmaipada terminations are optionally employed in the First Future as well as in the Second Future, the Conditional and the Desiderative

Thus Ist Fut P कल्प्तासि A कल्पितासे or कल्प्तासे । 2nd Fut P कल्प्स्यति, A कल्पिष्यते or कल्प्स्यते ॥ Des चिक्लृप्सति । A चिकल्पिषते or चिक्लृप्सते ।

Here ends the Chapter on Parasmaipadas

—— o ——

अथ भावकर्मतिङ् प्रकरणम् ।

CHAPTER XX.

THE IMPERSONAL AND PASSIVE VERBS

अथ भावकर्मणो लँडादयः ॥

Now we shall conjugate roots in Impersonal and Passive forms Here *we repeat sutra* I 3 13 S 2679

२७५६ । क । भावकर्मणोः । १ । ३ । १३ । इति तङ् ॥

2756A An âtmanepada affix is the substitute of the affix ल (III 4 69) when it denotes the action of the verb or the object of the verb

The Impersonal (bhâva) and Passive verbs are conjugated in the âtmanepada

२७५६ । सार्वधातुके यक् । ३ । १ । ६७ ।

धातोर्यक्प्रत्ययः स्याद्भावकर्मवाचिनि सार्वधातुके परे । भावो भावना उत्पादना क्रिया सा च धातुत्वेन सकलधातुवाच्या भावार्थकलकारेणानूद्यते । युष्मदस्मद्भ्यां सामानाधिकरण्याभावात्प्रथमपुरुषः । तिङ्वाच्यभावनाया असत्वरूपत्वेन द्वित्वाद्यप्रतीतेर्न द्विवचनादि । किंत्वेकवचनमेव । तस्यौत्सर्गिकत्वेन संख्यानपेक्षत्वादनभिहिते कर्तरि तृतीया । त्वया मयाऽन्यैश्च भूयते । बभूवे ।

2756 The affix यक् comes after a root, when a सार्वधातुक affix (III 4 113) follows denoting the action or the object

Note —In forming Impersonal and Passive verbs this affix is employed in the conjugational tenses Thus in Impersonal verbs आस्यते भवता 'you sit' शय्यते भवता 'you lie' So in Passive verbs as क्रियते कटः and गम्यते ग्रामः The क of यक is servile and prevents guna and vriddhi This affix is also used in reflective voice (कर्मकर्तरि) as क्रियते कटः स्वयमेव 'the mat becomes made of itself'

The word bhâva means 'production creating'

Note —From the causative of √भू namely from √भावि is derived भावः by the affix अच् (III 3 56 S 547). The causative √भावि has the sense of 'production' While the pure root भू has the same meaning as √कृ 'to do' The author expresses both these meanings by *saying* —

Bhâva means production, the action of manifestation

Note —As in करोति घटं 'he makes the pot', the operation helping the production of the pot depends on the potter, similar is the case in भावयति

घटम् 'the pot is (caused to be or) produced' But in भवति घटः 'the pot becomes,' the operation helping the production of the pot inheres in the pot itself, but in a different way: it is the *effect* of the operation of production while in the case of the potter it was the *cause* Thus √भू &c., become Intransitive where the *effect* and *operation* inhere in one, while the roots are Transitive when the *effect* and the *operation* are in different objects.

This *action* (kriyâ) being the essence of a *root*, is expressed by every root, and is denoted by लट्, लिट् &c, when *it* has the sense of the action. As this verb expresses *pure* action, there can be no *syntactical agreement* between it and 'I' and 'Thou' So Impersonal verbs can never be conjugated in the First or Second Person but only in the Third Person. Moreover as the conjugational terminations, in the case of Impersonal verbs, do not denote any substance, in as much as the action denoted by the tense-affix is not of the nature of a substance, to which the notions of duality or plurality might attach, since here there is no notion of duality &c, neither Dual or a plural affix is employed Hence necessarily the Impersonal verb takes the singular affix only for that is the general number where no particular number is meant Thus these verbs are conjugated only in the Third Person singular.

Note —As a general rule the Impersonal verbs are conjugated only in the singular but sometimes they take Dual and plural terminations also. As उष्ट्रासिका आस्यन्ते, हतशायिकाः शय्यन्ते in the Mahabhâshya Tattvabodhini

Where the agent is not particularised there the Third Person is used. त्वया or मया or अन्यैः भूयते । 'It is become by thee or me or by others i e, thou becomest, I become, they become' So also बभूवे 'it was become.'

२७५७ । स्यसिच्सीयुट्तासिषु भावकर्मणोरुपदेशेऽज्झनग्रहदृशां वा चिण्वदिट् च । ६ । ४ । ६२ ।

उपदेशे योऽच् तदन्तानां हनादीनां च चिणीवाङ्गकार्यं वा स्यात्स्यादिषु परेषु भावकर्मणोर्गम्यमानयोः स्यादीनामिडागमश्च । अयमिट् चिण्वद्भावसन्नियोगशिष्टत्वात्तदभावे न । आर्धधातुक इत्यधिकृतं सीयुटो विशेषणं नेतरेषामव्यभिचारात् । चिण्वद्भावाद्वृद्धिः । भाविता-भविता । भाविष्यते-भविष्यते । भूयताम् । अभूयत । भूयेत । भाविषीष्ट-भविषीष्ट ।

2757 Before the affixes स्य (First Future and Conditional), सिच् (Aorist), the ârdhadhâtuka सीयुट् (Benedictive) and तासि (the Periphrastic Future), when these are used in the Impersonal (भाव) and Passive (कर्म) Voices, (1) the verbal stems ending in a vowel in the Grammatical system of instruction i e, in Dhâtupâtha, as well as which end in an affix which is enunciated as a vowel in upadeśa, and the verbs (2) हन् (3) ग्रह् and (4) दृश् are treated with regard to operations relating to the

stem (*anga*) optionally in the same way, as in the third person singular of the Passive Aorist in चिण्, and when so treated, they have the augment इट् ॥

Note —The words उपदेशेऽच् have been explained उपदेशे योऽच् तदन्तानां *i e stems ending in that which is a vowel in the state of original enunciation* Thus the causatives (णिच् *i e* इ ending) roots though not taught in the Dhâtupâtha will be governed by this rule The author has *not explained* उपदेशेऽच by उपदेशेऽजन्तानां for then the causatives would not be included for causative roots are not *listed* any where for upadesa means direct and express utterance the causatives are not so uttered Moreover the atidesa here is with regard to अङ्गकार्य and not all the other operations of चिण् । Thus from इङ् we have Passive Future दायिष्यते । Here इङ् is not replaced by गाङ् though in चिण् there is that substitution as अङ्गवि for this substitution by II 4 43 S 2434 is not an anga operation Similarly from हन् we have घानिष्यते here there is no वध substitution from इङ् we have अध्यायिष्यते here there is no गाङ् substitution

The इट् taught in this sûtra does not come where there is not chin vad bhâva because it is taught only as secondary to chin vad bhâva and not primarily The anuvritti of ârdhadhâtuka is current in this sûtra from VI 4 46 S 307 and it qualifies सीयुट् but not the others because they are all ârdhadhâtukas already and so do not require any such qualifications In fact स्य सिच and तासि are *invariably* ârdhadhâtuka while सीयुट् when in the Potential is sârvadhâtuka also When there is chin vad bhâva there is vriddhi because चिण् has an indicatory ण (VII 2 115 S 254)

Thus 1st Fut भाविता or भविता it will be become by some one ?

2nd Fut. भाविष्यते or भविष्यते it will be become by some one. Impve भूयताम् *let it be become* Imperf अभूयत *it was become* Pot भूयेत Bene भाविषीष्ट or भविषीष्ट may it be become

The aorist is formed as follows —

२७५८ । चिण् भावकर्मणोः । ३ । १ । ६६ ।

च्लेश्चिण् स्याद्भावकर्मवाचिनि तशब्दे परे । अभावि । अभाविषत अभविषत । तिङोऽत्र त्वात्कर्मणि न द्वितीया । अनुभूयते आनन्दश्चैत्रेण त्वया मया च । अनुभूयेते । अनुभूयन्ते । त्वमनुभूयसे । अहमनुभूये । अन्वभावि । अन्वभाविषाताम् अन्वभविषाताम् । णिलोपः । भाव्यते । भावयांचक्रे । भावयाम्बभूवे । भावयामासे । इट् तस्यास्य चिणि इट् परे च कृते इ इति (२४१०) इति ह्रस्वो न । नाविष्णावचर्णादन्तेऽपि व्यतिह इत्यादौ सार्वधातुक इति इत्यनुवर्तितत्वात् । भाविता । चिण्वदिट आभीयत्वेनासिद्धत्वाण्णिलोपः । पदे । भावयिता । भाविष्यते-भावयिष्यते । भाव्यताम् । अभाव्यत । भाव्येत । भाविषीष्ट भावयिषीष्ट । अभावि । अभाविषाताम् । अभावयिषाताम् । बुभूष्यते । बुभूषाञ्चक्रे । बुभूषिता । बुभूषिष्यते । बोभूय्यते । बोभूयाञ्चक्रे । बोभूयिता । बोभूयिता-बोभूयिता । अकृत्सार्व- (२२९८) इति दीर्घः । स्तूयते विष्णुः । स्तुहि । स्ताविता-स्तोता । स्ताविष्यते-स्तोष्यते । अस्तावि । अस्ताविषाताम्-अस्तोषाताम् । गुणोऽर्ति-

(२३८०) इति गुणः । अर्यते । स्मर्यते । सस्मरे । परत्वान्नित्यत्वाच्च गुणे रपरे कृतेऽजन्तत्वाभावेऽ प्युपदेशग्रहणात्किंपर्यादिट् । आरिता–अर्ता । स्मारिता–स्मर्ता । गुणोऽर्ति– (२३८०) इत्यत्र नित्यग्रहणानुवृत्तेरकृतत्वान्नेह गुणः । संस्क्रियते । अनिदिताम्– (४१५) इति नलोपः । स्रस्यते । ऋदितस्तु नन्द्यते । सम्प्रसारणम् । इज्यते । अयङ् यि क्ङिति (२६४९) । शय्यते ।

• 2758 चिण् is the substitute of च्लि when त, of the third person singular Atmanepada follows, denoting the action (भाव) or the object कर्म

Note —A verb is said to denote an action when it is used impersonally and it is said to denote an object when used in the Passive sense. As अशायि भवता it was lain by you *i e*, you lay, अकारि कटो देवदत्तेन, 'the mat was made by Devadatta The repetition of चिण् here is for the sake of distinctness

Thus another form of the Aorist is अभावि । The Conditional is अभाविष्यत or अभविष्यत ।

Conjugation of भू in the Impersonal

Pre भूयते । Per बभूवे । I Fut भाविता or भविता । II Fut भाविष्यते or भविष्यते । Impve भूयताम् Imperf अभूयत । Pot भूयेत । Bene भाविषीष्ट or भविषीष्ट । Aor अभावि । Condl अभाविष्यत or अभविष्यत ।

Passive

In the Passive the verb does not govern the accusative because the force of the accusative is contained within the tense affix Thus अनुभूयते आनन्दश्चैत्रेण त्वया मया च । 'The pleasure is experienced by Chaitra by thee and by me Pre 3rd S अनुभूयते । D अनुभूयेते । Pl अनुभूयन्ते । 2nd अनुभूयसे । 1st S. अनुभूये । Aor. 3 S अन्वभावि । D अन्वभाविषाताम् or अन्वभविषाताम् ।

From the causative √भावि we may form also the Impersonal and the Passive as follows —भावि+यक्+ते=भाव्+यक+ते (The णि is elided by VI 4 51 S 2313)=भाव्यते 'it is caused to be Pre 3rd S भाव्यते । Per भावयाञ्चक्रे भावयां बभूवे or भावयामासे । In this last example we have आसे and not आस्ते । The 3rd S affix त is replaced by ए (III 4 81 S 2241) in the Perfect Similarly 1st S इट becomes ए by III 4 79 S 2233 Thus अस्+ए (whether 3rd Singular or 1st Singular)=अ+अस्+ए=आस्+ए । But as a Now VII 4 52 S 2250 requires the स् to be changed to ह् । But as a matter of fact it is not so Because they say the rule 2250 applies to the स् of अस् before the Sârvadhâtuka ए only, and it is there only that the स is changed to ह, because अस् is read along with तास्—affix in VII 4 50 S 2191 whose anuvritti runs into VII 4 52 S 2250 Therefore, before the Sârvadhâtuka ए the स of अस् is changed to ह । Thus in the लट्, First Person singular of अस् preceded by व्यति, we have व्यति+अस्+ए=व्यतिहे (the अ is elided by VI 4 111 S 2469 and स changed to ह by S. 2250) But not so in the Perfect 3rd S भावयामासे ।

The 1st Fut is भाविता। It is thus derived भावि+इट्+ता The इट् augment here is added by VI 4 62, S 2757 This इट् is called चिण्वदिट् and is distinguished from the ordinary इट् augment of the seventh Book of Panini The chin vad it being ordained by VI 4 62 an ábhiya rule which commenced with VI 4 22 S 2183 is considered as if non existent Therefore in भावि+(इट् non existent)+ता the णिच् is considered to be followed by an अनिट् affix ता and so the णि is elided by णेरनिटि VI 4 51 S 2313 and we get भाव्+इट्+ता=भाविता।

The chin vad bháva being optional when we do not have it then the form is भावि+इट्+ता=भावयिता (here the इट् is *not* chin vad it)— it will be caused to be

The 2nd Fut is भाविष्यते (chin vad इट्) or भावयिष्यते।

The Imperative is भाव्यताम्। The Imperfect is अभाव्यत। The Potential is भाव्येत। The Benedictive is भाविषीष्ट or भावयिषीष्ट। The Aorist is अभावि D अभाविषाताम् or अभावयिषाताम् &c

The Impersonal and Passive conjugations of the Desiderative of भू is Pre बुभूष्यते it is wished to be Per बुभूषा चक्रे it was wished to be I Fut बुभूषिता 'it will be wished to be *II Fut* बुभूषिष्यते *it will be wished to be* The Aorist with चिण् is अबुभूषि।

The Intensive Impersonal or Passive is बोभूयते and the yan luk is बोभूयते। The Per बोभवा चक्रे। I Fut बोभाविता or बोभविता।

Similarly from स्तु to praise, the Impersonal and Passive conjugations are Pre स्तूयते as स्तूयते विष्णुः 'Vishnu *is praised* The short उ is lengthened before the affix यक् by VII 4 25 S 2298 Per तुष्टुवे। I Fut स्ताविता or स्तोता (S 2757) II Fut स्ताविष्यते or स्तोष्यते। Aorist 3 S अस्तावि Dual अस्ताविषाताम् or अस्तोषाताम्।

Similarly from the √ऋ to go,' we have अर्यते (ऋ+यक्+ते=अर्+य+ते there is *guna* by VII 4 29 S 2380) it is gone.

Similarly from √smri to remember we have Pre स्मर्यते it is remembered Per सस्मरे 'it was remembered' I Fut of ऋ is आरिता or अर्ता and स्मृ is स्मारिता or स्मर्ता। The two roots are gunated to अर् and स्मर् because the rule ordaining guna is subsequent to the rule of इट् of chin vad it and it is a *nitya* rule (because the guna rule will debar the vriddhi rule of अचोऽञ्णिति VII 2 115 S 254, and thus we get अर् and स्मर् the र् being added by I 1 51 S 70; and now अत उपधायाः VII 2 116 S 2282 *will cause vriddhi*, and we get आर् and स्मार्, thus guna is nitya). *Now* after guna the roots are no longer vowel ending for they end in र् yet as in the upadesa state these roots were vowel ending they will take the इट् augment of chin vad इट् *Thus we have* आरिता। When this इट् is not added we have अर्ता, स्मारिता or स्मर्ता।

Why there is no guna of the root ऋ which with the augment सुट् becomes स्कृ and thus becomes sanyogâdi and so VII 4 29 S 2380 ought to

apply to it.' No because, the word संयोगादेः of VII 4 10 S. 2379, whose anuvritti is current in S 2380, is qualified by the word *nitya* of VII. 4. 8. S 3587, therefore only those roots which are *invariably* sañyogâdi are gunated and not a root like स्कृ which becomes sañyogâdi by the addition of the augment सुट्। Therefore there is no guna in संस्क्रियते।

Similarly from √srans we have स्रस्यते 'it is fallen'. The nasal is elided by VI 4 24 S. 415. But from √nadi (which being इदित् becomes नन्द्) we have नन्द्यते 'it is become happy by so and so, i e, so and so is happy.' Here the nasal is not elided, because it is इदित्।

Similarly from यज् 'to worship' we have इज्यते 'it is worshipped.' The य is changed to इ by vocalisation under VI 1. 15 S 2409 before the कित् affix यक्।

Similarly from शी we have शय्यते The शी is changed to शय् before the कित् affix यक् by VII 4 22 S 2649

२७५९। तनोतेर्यकि। ६। ४। ४४।

आकारोऽन्तादेशो वा स्यात्। तायते-तन्यते। ये विभाषा' (२३१९)। जायते-जन्यते।

2759 The long आ may be optionally substituted for the final of तन् before the Passive characteristic यक्।

Thus तायते or तन्यते, but no option is allowed in तंतन्यते with यङ्।

२७५९। क। ये विभाषा। ६। ४। ४३।

2759A The long आ is optionally substituted for the final of √jan, √san, and √khan before an affix beginning with य and which has an indicatory क् or ङ्।

This sûtra is a repetition of No 2319. Thus from √जन् we have जायते or जन्यते 'it is born.'

२७६०। तपोऽनुतापे च। ३। १। ६५।

तपश्च्लेश्चिण् न स्यात्कर्मकर्तर्यनुतापे च। अन्वतप्त पापेन। पापं कर्तृ तेनानुतप्त इत्यर्थः। कर्मणि लुङ्। यद्वा पापेन पुंसा कर्त्रा अन्वतापीत्यर्थः। 'घुमास्था-' (२४६२) इतीत्वम्। दीयते। धीयते। 'आदेचः-' (२३७०) इत्यत्रायितीति कर्मधारयादित्सप्रकरणकारादौ निषेधः। ग्ला आदि शित्वाभावात्तद्भिन्नात्स्वम्। ग्लायते।

2760. चिण् is not the substitute of च्लि after the verb तप् 'to suffer', when used reflexively, and when the sense is that of experiencing remorse.

This prohibition applies even to the passive and impersonal voices of the verb तप्, as अतप्त तपस्तापसः 'the ascetic performed austerity', अन्वतप्त पापेन. 'The remorse was experienced by the sinner'. The word पाप means here 'the doer of पाप,' namely the sinner. "By him is experienced remorse," is the sense of the above sentence. The aorist अन्वतप्त is Passive. Or it may mean "by the person, or the doer of sin was experienced the

remorse resulting from sin, —in other words 'the sinner repented *from* evil deeds'

By VI. 4. 66 S. 2462, the ghu verbs substitute a long ई for this आ before यक्। As दीयते 'it is given' धीयते it is held'

By VI 1. 45 S. 2370, the roots ending in ए or ऐ ओ औ in the *Dhâtu* pâṭha, change their diphthongs into आ before all affixes except those which have an indicatory श। Now त श्, the 3rd P S Atmanepada affix of the Perfect is a शित् affix. Will therefore diphthong ending roots not change their vowels into आ before the शित् affix एश्, because of the prohibition of अशिति in S 2370? The word अशिति however was explained as a Karmadhâraya compound meaning an affix which has an indicatory श *in its beginning* and as एश् has not श in its beginning the prohibition of that sûtra does not apply Thus we have आ in the Perfect 3rd P S also As ग्लै+एश=ग्ला+एश् (VI 1 45 S 2370)=जग्ले।

Note —The augment इट् is of course added to the affixes स्य सिच्, सीयुट् and तासि and not to the stem What are the special objects served by this atidesa aphorism? They are given in the following verse —

Kârikâ चिण्वद्वृद्धिर्युक् च हन्तेश्च घत्वं
दीर्घश्चोक्तो यो मितां वा चिणीति।
इट् चासिद्धस्तेन मे लुप्यते णि-
र्नित्यश्चायं वलनिमित्तो विघाती॥

Note —First —The vriddhi takes place as in चिण् (VII 2 116 VII 3 34) Secondly there is the addition of युक् augment (VII 3 33) Thirdly घ is substituted for the ह of हन् (VII 3 54) Fourthly the roots having indicatory म (Bhuâdi 809 to 873) optionally lengthen their vowel (VI. 4 93) and lastly the addition of the augment इट् being considered as asiddha or not to have taken effect by VI 4 22 the rule VI 4 51 applies and the causative affix णि is elided and this इट् is added irrespective of the conditions and limitations of VII 2 35 &c

(1) Roots ending in a vowel in the Dhâtupâtha with the affix स्य as, चि:—चायिष्यते or चेष्यते अचायिष्यत or अचेष्यत। So also with दा, as दायिष्यते or दास्यते अदायिष्यत or अदास्यत।

In शमि there are three forms the two शामिष्यते or शमिष्यते अशामिष्यत and अशमिष्यत being given by the elision of the causative ending by VI. 4 51, in spite of the इट् augment which is considered as asiddha and शम् being a root of मित् class the अ is lengthened optionally by VI 4 93 The forms शमयिष्यते and अशमयिष्यत are given when not treated as चिण्, the causative *is retained the penultimate being shortened by VI 4 92* With the affix सिच्—अचायिषाताम् or अचेषाताम् अदायिषाताम् or अदिषाताम् and अशामिषाताम् or अशमिषाताम्। With the affix सीयुट्—चायिषीष्ट or चेषीष्ट, दायिषीष्ट or दासीष्ट and शामिषीष्ट or शमिषीष्ट। With the affix तासि:—चायिता *or* चेता

दायिता or दाता शमिता or शमिता । The चिण् aorist model of these roots is आचायि अदायि (VII. 3 33), and अशमि (VII. 3. 34) or अशामि (VI. 4. 93).

(2) हन् —Fut घानिष्यते or हनिष्यते, Con अघानिष्यत or अहनिष्यत Aor अघानिषाताम् or अवधिषाताम् and अहसाताम् (II 4 44), Ben घानिषीष्ट or वधिषीष्ट, Per. Fut घानिता or हन्ता ॥ The चिण् model is अघानि ॥

(3) ग्रह:—Fut. ग्राहिष्यते or ग्रहीष्यते, Con अग्राहिष्यत or अग्रहीष्यत, Aor. अग्राहिषाताम् or अग्रहीषाताम् (अग्रहिषाताम्) ?, Ben ग्राहिषीष्ट or (ग्रहिषीष्ट) ? ग्रहीषीष्ट, Per Fut ग्राहिता or ग्रहिता । The lengthening of ही takes place by VII 2. 37 The चिण् model is अग्राहि ॥

(4) दृश्:—Fut. दर्शिष्यते or द्रक्ष्यते, Con अदर्शिष्यत or अद्रक्ष्यत, Aor. अदर्शिषाताम् or अदृक्षाताम्, Ben दर्शिषीष्ट or दृक्षीष्ट, Per Fut दर्शिता or द्रष्टा (दर्ष्टा) ? । The चिण् model is अदर्शि ।

Why do we say before स्य &c ? Observe चेतव्यम् दातव्यम् । Why in the Impersonal and Passive ? Observe चेष्यते and दास्यते ॥ Why in Upadesa ? The rule applies to कारिष्यते also though कार् (after guna change) ends in a consonant but in its original enunciation it ends with a vowel The atidesa rule being enunciated with regard to stems (anga), prevents the substitutions of हन् and इङ् and इण् । Thus हनिष्यते, घानिष्यते एष्यते or आयिष्यते अध्येष्यते or अध्यायिष्यते । The substitutes वध or गा (II 4 42 43 45, 50) do not come according to the Kâsika, when these roots are treated as चिण ।

२७६१ । आतो युक्चिण्कृतोः । ७ । ३ । ३३ ।

आदन्तानां युगागमः स्याच्चिणि ञिति णिति कृति च । दायिता-दाता । दायिषीष्ट-दासीष्ट । अदायि । अदायिषाताम् । अदिषाताम् । अघानिषाताम् । अवधिषाताम् । अगायिषाताम् । अगासाताम् । हन्यते । अचिण्णलोः (२५७४) इत्युक्तेर्हनस्तो न । हो हन्तेः—' (३५८) इति कुत्वम् । घानिता । हन्ता । घानिष्यते-हनिष्यते । आशीर्लिङि वधादेशस्यापवाद चिण्वद्भाव । आर्धधातुके भीयुटोति विशेषविहितत्वात् । घानिषीष्ट । पक्षे । वधिषीष्ट । अघानि । अघानिषाताम् । अहसाताम् । पक्षे वधादेशः । अवधि । अवधिषाताम् । अघानिष्यत-अहनिष्यत । न च स्यादिषु चिण्वदित्यतिदेशाद्वधादेश स्यादिति वाच्यम् । अङ्गस्य (२००) इत्यधिकारादाङ्गस्यैवातिदेशात् एइनो । चिण्वदिटो न दीर्घत्वम् । प्रकृतस्य वलादिलक्षणस्यैवेटो ग्रहोऽलिटि—' (२५६२) इत्यनेन दीर्घविधानात् ग्राहिता-ग्रहीता । ग्राहिष्यते ग्रहीष्यते । ग्राहिषीष्ट ग्रहीषीष्ट । अग्राहि । अग्राहिषाताम्-अग्रहीषाताम् । दृश्यते । अदर्शि । अदर्शिषाताम् । चिणः कित्त्वादम । अदृक्षाताम् । गिरतेर्लुङि ध्वमि चतुरधिक मतम् । तथा हि । चिण्वदिटो दीर्घो नेत्युक्तम् । अगारिध्वम् । द्वितीये स्यिटि वृतोवा (२३८१) इति वा दीर्घः । अगरीध्वम्- अगरिध्वम् । एवं अयाणा सत्व ढत्व द्वित्वत्रय चेति षड् वैकल्पिकानि । इत्थं षणवतिः । लिङ्सिचो - (२५२८) इति विकल्पस्यादिडभावे 'उश्च (२३६८) इति कित्त्वम् । ऋवरश्च इति च (३५४) इति दीर्घः । 'इणः षीध्वम्- (२२४७) इति नित्य ढत्वम् । अगाढ्र्वम् । इयमाना द्वित्वविकल्पेऽष्टौ । उक्तषण्णवत्या सह सकलने ऽष्का सप्तोति ।

इट् दीर्घश्चिण्वदिट् लत्वढत्वे द्विकत्रिक तथा ।
इत्याद्याभ्या विकल्पेन चतुर्भिरधिक मतम् ।
देवदत्तकृतराकर्णनिति लः यन् चिलोपः । मन्यते मोहो मुकुन्देन ।

2761. *A root-stem ending in* आ *receives the augment* युक् (य्), before the Aorist sign चिण्, and before a krit-affix with an indicatory ञ् or ण्, which causes also the vṛiddhi of the root-vowel.

Note —As अदायि, अधायि with चिण्, दायः and दायकः, धायः, धायकः with घ and ण्वुल्। Why 'चिण् and krit only'? Observe ददौ दधौ in the Perfect, and चौडिः, बालाकिः with इञ् a Taddhita affix (IV 1. 96). So also या देवता अस्य = याः।

Thus I. F. दायिता or दाता। Ben दायिषीष्ट or दासीष्ट। Aor 3rd S अदायि, D अदायिषाताम् or अदिषाताम्। So also अधायिषाताम् or अधिषाताम्। So also from ग्लै अग्लायिषाताम् or अग्लासाताम्।

From the √हन् we have Pre. हन्यते I F घानिता Here the न of √हन् is not replaced by त by VII. 3 32 S. 2574 and as the I. F. is चिण्वत् so *there is no* त *substitution here* The ह is changed to घ by VII 3. 54 S 358 When there is no चिण्वद्भाव, I. F. is हन्ता। II F. घानिष्यते or हनिष्यते। In the Benedictive, the √हन् is not replaced by वध, because the चिण्वद् भाव *supersedes* the substitution of वध

Note —But in the Aorist, the वधादेश will optionally take place on the maxim येन ना प्राप्ति &c., for the वधादेश is superseded in the case of लिङ् (II 4 42 S 2433) but not in the case of लुङ् (II. 4 43 S. 2434)

The वधादेश takes place in both the Parasmai and Atmanepadas of the Benedictive by II. 4. 42 S. 2435, but the चिण् वद् भाव is specially confined to the Atmanepada Benedictive, for there is no वधादेश here Thus the Benedictive is घानिषीष्ट (with चिण्वद् भाव) and वधिषीष्ट without it The Aorist is अघानि, D अघानिषाताम्। Without चिण्वद् भाव is अहसाताम्। In the other alternative, there will be वधादेश by II 4. 44 S. 2696, and thus we have अवधि, D अवधिषाताम्, The conditional अघानिष्यत or अहनिष्यत।

It should not be said that by चिण् वद् भाव there should be वधादेश in the Future, Conditional &c, also, for the analogy of चिण्वद् operation is confined to the operations relating to a stem (अङ्ग) only, because VI. 4 62 S 2757 *is an aṅgâdhikâra rule in which the anuvṛitti of aṅga is current.* Therefore though there is वधादेश before चिण् by II. 4 43 S. 2434, yet this वध operation not being an aṅga operation, will not take effect by force of the rule S 2757.

Note —अहसाताम् is thus evolved —हन्+सिच्+आताम्। The सिच् is कित् by VI 4 37 S 2428 Therefore the न is elided. Thus we get अहसाताम्।

Similarly from the √ग्रह (S 2757), we have Pre गृह्यते। I. F ग्राहिता where there is चिण्वद् भाव. Why is not the इट् of ग्राहिता lengthened by VII. 2. 37 S. 2562? The इट् ordained by S. 2757 is not lengthened, because the lengthening ordained by S 2562 is of the वलादि इट्, *i.e.*, of the इट् ordained by the 7th Book of the Ashṭâdhyâyî *i.e.*, by VII. 2 35 S. 2194

and as the rule of lengthening of इट् (VII. 2. 37 S 2562) follows just after the rule ordaining the वलादि इट् (VII. 2 35), it is confined by context to that इट् only and not to the चिण्वद् इट्. Where there is not चिण्वद् भाव, we have ग्रहीता where there is lengthening of the वलादि इट्। II. F ग्राहिष्यते, without चिण्वद् ग्रहीष्यते। Ben ग्रहीषीष्ट without चिण्वद्, and ग्राहिषीष्ट with चिण्वद्। Aor. 3. S. अग्राहि। D. अग्राहिषाताम् or अग्रहीषाताम्।

From √दृश् (S 2757), Pr. दृश्यते। Aor 3rd अदर्शि, D अदर्शिषाताम् with चिण्वद् भाव।

Note —The √दृश् forms its Aor. with चिण् because the क्स is prohibited by III 1. 47 S. 2407 and when it takes चिण्, then there is चिण्वद् भाव।

As the सिच् is कित्, by I. 2. 11 S. 2300, there is no गुण. Thus we have अदृक्षाताम्।

From √grî, we have in the Aorist Second Person Plural (dhvam), 104 forms Thus —With chiṅ-vad इट् which is not lengthened as we have said already, we get अगारिध्वम्। with the valâdi-इट्, the lengthening is optional by VII. 2. 38 S 2391 Thus अगरीध्वम् or अगरिध्वम्। In every one of these the र is changed optionally to ल by VIII 2 21 S. 2541 Thus there are six forms. Again in every one of these six, the ध may optionally be changed to ढ by VIII 3 79 S 2325 Thus there are twelve forms. Of these twelve forms the six in ध may double their ध, and the six in ढ similarly double their ढ. Thus there are 24 forms. The doubling takes place by अनचि च (VIII 4 47. S. 48).

Again when we apply the rule यणः प्रतिषेधो वाच्यः (See under VIII. 4. 65 S 71), the व is doubled in every one of the above 24 forms. Thus there are forty eight forms.

Again by applying अनचि च (VIII 4 47 S 48) the ग is doubled. There are thus 96 forms. Thus —

I	II	III	IV.	V.	VI
अगारिध्वम्।	अगालिध्वम्।	अगरीध्वम्।	अगलीध्वम्।	अगरिध्वम्।	अगलिध्वम्।
अगारिढ्वम्।	अगालिढ्वम्।	अगरीढ्वम्।	अगलीढ्वम्।	अगरिढ्वम्।	अगलिढ्वम्।
अगारिद्ध्वम्।	अगालिद्ध्वम्।	अगरीद्ध्वम्।	अगलीद्ध्वम्।	अगरिद्ध्वम्।	अगलिद्ध्वम्।
अगारिड्ढ्वम्।	अगालिड्ढ्वम्।	अगरीड्ढ्वम्।	अगलीड्ढ्वम्।	अगरिड्ढ्वम्।	अगलिड्ढ्वम्।
अगारिध्व्वम्।	अगालिध्व्वम्।	अगरीध्व्वम्।	अगलीध्व्वम्।	अगरिध्व्वम्।	अगलिध्व्वम्।
&c.	&c	&c	&c	&c	&c
अग्गरिध्व्वम्।	&c.	&c.	&c	&c	&c

To these ninety-six forms must be added the eight other forms thus evolved. By लिङ्सिचोः (VII 2. 42. S. 2528) the इट augment is optional. When, therefore there is no इट् we have अगृ+ध्वम्। The affix is treated as कित् by I 2 12 S. 2308, and so the long ॠ is replaced by इ (VII. 1 100. S 2390) and this इ is followed by र by I. 1. 51 S. 70 Thus अगिर्+ध्वम् = अगीर्+ध्वम् (the lengthening is by VIII. 2 77. S. 354) = (1) अगीर्ध्वम्

(the ष is changed to ढ compulsorily by VIII 3 78 S. 2247) This is *one* new form. The ढ here may be doubled by VIII. 4 46 S 59, as, (2) प्रणीढ्ढ्वम् । The ढ of these two forms may be doubled by यणो मयः &c, as, (3) प्रणीढ्ढ्वम् and (4) प्रणीढ्ढ्ढ्वम् । Thus there are four forms. The ण of every one of these four, may be doubled by अनचि च (VIII. 4 47. S. 48). Thus there are *eight* forms. These eight forms, added to the above ninety-six forms give us one hundred and four forms. The whole of this is summarised in the following verse

' इट दीर्घश्चिणषदिट् लस्यैढत्वे द्वित्वमिक तथा ।
हस्वष्टानां विकल्पेन चतुर्भिरधिकं शतम् " ॥

Similarly from the *causative* णि-root a Passive stem is formed with यक्, when णि is elided. As गम्यते भोदो मुकुन्देन ।

२७६२ । चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम् । ६ । ४ । ९३ ।

चिण्परे णमुल्परे च णौ मितामुपधाया दीर्घो वा स्यात् । अकृते 'मितां ह्रस्वः' (२५६८) इत्यत्र तु न विकल्पितः । ण्यन्तान्णौ ह्रस्वविकल्पार्थमिदम् । दीर्घविधौ हि णिलोपो न स्थानिवदिति दीर्घः सिध्यति । ह्रस्वविधौ तु स्थानिवत्त्वं दुर्वारम् । भाष्ये तु '× पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत् ×' द्विर्वचनसवर्णानुस्वारदीर्घजश्चरः प्रत्याख्याताः । शामिति जातिपक्षे निर्देशः । दीर्घग्रहणं चेदं नास्त्विति तदाशयः । शामिता-शमिता-शमयिता । शामिष्यते-शमिष्यते-शमयिष्यते । यङन्तादियम् । संशाम्यते । संशामिता-संशमिता-संशमयिता । यङ्लुगन्तादप्येवम् । भाव्यते तु यङन्ता एवेयमिति दीर्घो नास्तीति विशेषः । ण्यन्तत्वाभावे । शर्द्धते मुनिना ।

2762 Optionally a long may be substituted for the penultimate of the causative of मित् roots, before the third person of the Passive-Aorist in चिण् (इ), and before the Absolutive affix णमुल् (अम्) ।

In the case of the primitive roots the shortening ordained by VI 4. 92 S 2568 is *compulsory*; the present sûtra does not ordain optional *lengthening* in their case It does not apply to Primitive roots. But the optional shortening of the causative of a causative was unprovided for: hence this sûtra applies to the causative of a causative

Moreover the present sûtra is a दीर्घविधि a rule of lengthening. Therefore, in forming the causative of a causative, when the first णि is elided, the elision does not act as sthânivat, because of the prohibition of I 1. 58. S. 51 in favor of dîrgha vidhi and so there is lengthening But if this sûtra were a hrasva-vidhi (i.e., if instead of dîrgha, the sûtra had used hrasva) then the elided णि would be sthânivat, and there would be nothing to prevent its being sthânivat.

In the Mahabhâshya, the commentator Patanjali relying on the vârtika पूर्वत्रासिद्धे न स्थानिवत् has shown that Pânini's sûtra I 1. 58 S 51 is superfluous so far as (1) rules of doubling, (2) rules of homogeneous letters, (3) rules of anusvâra (4) rules of lengthening (5) rules of जश् letter substitution, and (6) the rules of चर् letter substitution are concerned.

The word णौ in the sûtra refers here to the whole class of causatives. The use is that the word दीर्घ should not be used in the sûtra: for the desired object can be obtained by making the *hrasva* (short) optional.

Thus I Fut. of the Passive of the causative घटि is घाटिता or घटिता or घटयिता। II. Fut घाटिष्यते or घटिष्यते or घटयिष्यते। The णिच् may be added to the Intensive.

As जंघन्यते। I. Fut जंघाटिता or जंघटिता or जंघटयिता। Aor. अजंघटि or अजंघाटि।

The forms of the causative of the yañ-luk will also be the same.

According to the Mahâbhâshya there is no lengthening, after the Causative of the Intensive, when there is chañ-vad चङ्, because the elided य of यङ् being sthânivat, the य् is not immediately followed by णिच्; and so the अ of घट् is not *penultimate* and consequently the lengthening or the vriddhi of the penultimate finds no scope. This is the peculiarity according to the Bhâshya.

When there is no Causative णिच्, the simple Passive form is घट्यते घटिता। This is an Impersonal verb.

Note—In घटिता &c, the gaṇa sûtra घटादयः &c, the root being मित्, the penultimate would *always* have been short by VI 4 12. S 2568: the present sûtra makes the *long* optional.

Note—The optional *short* of the penultimate in the case of the causative of a causative could not be obtained by S 2568 as the elided णिच् would intervene, if the present sûtra were a hrasva-vidhi.

Note from the Kâśikâ. Why have we used the word दीर्घ in the sûtra? The rule does not teach merely the *optional shortening*. So that in the alternative of short, we have अघटि and in the other alternative we have अघाटि, so that there is long. For had दीर्घ not been used, it would have taught optional short only, i.e., it would be a ह्रस्वविधायकविधि only, and there will be this difficulty—when the causative of causative is taken, as in घटयन्तं प्रयुङ्क्ते, there would not be lengthening in the alternative. Because the lopa substitute of णि would be sthânivat therefore, the णि which would be followed by णिच् or णमुल्, would not have in it the मित् añga, because the first णि intervenes between the मित् añga and the णिच् and णमुल् affix, and that णि which is preceded by a मित् añga is not followed by णिच् and णमुल् because the second णि (though elided) intervenes. Therefore, there would not be *optional* short here, but *compulsory* short, by the preceding Ashṭâdhyâyî sûtra and no lengthening. The rule, therefore, teaches the optional substitution of the *long* (दीर्घ) as there arises no such anomaly in this view. For taking this rule to be a दीर्घविधि, the lopa substitution of णि would not be sthânivat, by the express prohibition contained in I. 1. 58. and so we can get forms of double causative. But if we take it a ह्रस्वविधायकविधि, then the lopa-ādeśa of णि being sthânivat, would prevent getting

the alternative long form. Therefore, the word दीर्घ is used in the sûtra to make this rule a दीर्घविधि, and prevent sthânivat bhâva.

Thus take the causative of शम् which will be शमि by the last Ashtâdhyâyî sûtra. Take its Intensive with यङ्, शमि+यङ् which causes doubling by VI 1 9=शमि शमि+यङ्=शशमि+यङ् (VII 4 60) =शं शमि+यङ् (मुक् or nasal being added to the abhyâsa by VII 4.85) =शंशमि+यङ्= शंशम्+य (VI. 4 51) =शंशम्य Add णिच् to this i e make the causative of the Intensive शंशम्+य+इ। Then the अ of य is elided by VI 4 48=शंशम् +य्+इ Then य् is elided by VI 4. 49 =शंशम+इ=शंशमि This शंशमि is the causative root of the Intensive of the Causative शम्। Now add चिण् or णमुल् to this root and we get two forms short and long अशंशमि or अशंशामि with चिण् and शंशमम् or शंशामम् with णमुल्। The long forms could not have been obtained had this not been a दीर्घविधि for then the lopâdesâ of णिच् being sthânivat would have prevented the application of दीर्घ।

The *roots* शम् and तम् (*both Divâdi*) ending in म् do not ever lengthen the root vowel before चिण् and णमुल् by VII 3 34 The present sûtra, therefore, does not apply to the *simple* roots The derivative causative roots of these namely शमि—शमयति तमि—तमयति optionally lengthen the penultimate before these affixes Thus शमि+चिण्=शम्+चिण् (the इ of णि being elided by VI 4 51) =*शामि or शमि* (*with the augment* अट्=अशामि *or* अशमि)। This *rule* applies when the Causative of the Causative *root* takes these affixes

In fact the mention of the word दीर्घ implies as much, otherwise the sûtra could have been made without this word for the word 'optionally would have brought in both 'short' and 'long' Thus in शमयन्तं प्रयुङ्क्ते 'he causes another to make quiet we add णि (Causative sign), to the Causative root शमि as शमि+णि=शम्+इ (VI 4.51)=शामि, the lopâdesa here is not *sthânivat for the purpos s of lengthening* (*दीर्घविधि*) the अ of शम् (I. 1 58)॥ From this शामि with चिण् we get अशामि and with णमुल् we get शामम्। But we cannot get the short forms, by taking the other alternative, as the lopâdesa will then be stânivat Hence the necessity of the word दीर्घ in the sûtra Thus the चिण् and णमुल् forms of the Causative of the Causative (*i e*, the double Causative) of शम् are अशमि or अशामि शमंशमम् शामंशामम् and *from the form* शंशमयति we have अशंशमि *or* अशंशामि *शंशमंशंशमम्* or शंशामंशंशामम्॥ These latter are from the Causative stems of the Intensive root The sign यङ् of the Intensive has been elided (VI 4 49) as shown above

२७६३ । नोदात्तोपदेशस्य मान्तस्यानाचमेः । ७ । ३ । ३४ ।

उपधाया वृद्धिर्न स्याच्चिणि ञ्णिति कृति च । अशमि । अदमि । 'उदात्तोपदेशस्य' इति किम् । अगामि । मान्तस्य किम् । अवादि । 'अनाचमेः' किम् । आचामि । * अनाचमिकमिवमीनामिति वक्तव्यम् * । कमि 'आयादयः' (२३०४) इति णिङभावे । अकामि । णिङ्णिचो

Note—The phrases दुर्विज्ञाता युक्तिः and others like it are incorrect Why do we say ' चिण् and krit only ? Observe बधान -बदाम बधाम ।

The root बध हिंसायाम् ends in a consonant, it is √badh and not √badha. There is no vriddhi of its penultimate अ because VII. 3 35 S 2512 prevents it Thus अबधि ।

In the case of √जागृ there is no guna but vriddhi because VII 3 85 S 2480 prohibits it with regard to चिण् । Thus अजागारि ।

२७६४ । भञ्जेश्च चिणि । ६ । ४ । ३३ ।

नलोपो वा स्यात् । अभाजि-अभञ्जि ।

2764 The nasal may be optionally elided in भञ्ज before the third person Passive of the Aorist in चिण् (इ)

Thus अभाजि or अभञ्जि । This is an aprâpta vibhâsha and teaches for the first time the elision of न in a certain contingency

२७६५ । विभाषा चिण्णमुलोः । ७ । १ । ६९ ।

लभेर्नुमागमो वा स्यात् । अलम्भि-अलाभि । व्यवस्थितविभाषात्वात्सोपसर्गस्य नित्यं नुम् । प्रालम्भि । द्विकर्मकाणां तु

गौणे कर्मणि दुह्यादेः प्रधाने नीहृकृष्वहाम् ।
बुद्धिभक्षार्थयोः शब्दकर्मणां च निजेच्छया ।
प्रयोज्यकर्मण्यन्येषां ण्यन्तानां लादयो मताः ॥

गौर्दुह्यते पयः । अजा ग्रामं नीयते । ह्रियते । कृष्यते । उह्यते । बोध्यते माणवकं धर्मः । माणवको धर्ममिति वा । भोज्यते माणवकमोदनः । माणवक ओदनं वा । देवदत्तो ग्रामं गम्यते । अकर्मकाणां कालादिकर्मकाणां कर्मणि भावे च लकार इष्यते । मासो मासं वा आस्यते देवदत्तेन । विवक्षातः प्रयोज्ये प्रत्ययः । मासमास्यते माणवकः ।

इति भावकर्मतिङ्प्रकरणम् ।

2765 The नुम् is optionally added to लभ not preceded by a Preposition, before the चिण् Aorist and the Absolutive णमुल्

Thus अलाभि or अलम्भि लाभंलाभम् or लम्भंलम्भम् । This is a Vyavasthita vibhâshâ the option is allowed where there is no Preposition along with the root and no option is allowed but नुम् must be added when a Preposition precedes as प्रालम्भि प्रलम्भम् ।

As regards those roots which governed two objects (I 4 51 S 539) the question arises ' with regard to what object, the principal or the secondary should the tense affixes, &c. be added ? Or should they be added with *regard to both ? This query is answered by the following* verse —

' The tense affixes are added with regard to the *secondary* object after (the twelve roots) दुह् &c (*of the verse given under S 539*) ; and with regard to the principal object after नी ह कृष् and वह । As regards

the causative roots meaning 'to understand' 'to eat' 'to teach or make sound (See I 4 52 S 540) *any* one of the two objects may be chosen as one desires for the purposes of being made the agent of the Passive verb) As regards other causative roots the Passive tense-affixes &c., are added with regard to the prayojya —object

Note —That object which gets this designation by the sûtra अकथितं च (S 539), i e the akathita object is *secondary* object Those nouns which get the designation of karma or object by S 540 are secondary objects.* That noun which was *agent* of the non causative verb and which gets the designation of *object* in the causative verb is called prayojya-object The other causatives referred to above are roots which mean 'to go, and which are intransitive

Thus गौर्दुह्यते पयः देवदत्तेन By Devadatta the cow is milked milk' from देवदत्तो गां दोग्धि पयः । Here गां the *secondary* object of the Active voice has become agent in the Passive voice Similarly with *kritya* affixes as गौर्दोग्धव्या or दोहनीया पयः So also गौः सुदोहा or दुर्दोहा पयः ।

Similarly अजा ग्रामं नीयते from ग्राममजां नयति । Here the *principal* object of नी has become the agent in the Passive So also with ह्रियते कृष्यते and उह्यते । So also अजा ग्राममेतव्या नयनीया नेया &c

With roots meaning 'to understand &c we have बोध्यते माणवकं धर्मः or बोध्यते माणवको धर्मम् । Here the agent of the Passive may be the principal or the secondary object indifferently from the causative बोधयति माणवकं धर्मम् ।

From the causatives of roots meaning 'to go we have देवदत्तो ग्रामं गम्यते D is made to go to the village from गमयति देवदत्तं ग्रामं 'he causes D to go to the village Here Devadatta is prayojya-object of the causative, and it is made the agent of the Passive

Ishti —The tense affixes may be used Passively or Impersonally after Intransitive and after roots that govern an object of time As मासो or मासं वा आस्यते देवदत्तेन ।

But after a causative of such a root the affix comes with regard to prayojya object. As मासमास्यते माणवकः 'the boy is made to sit for a month'

Here ends the Chapter on Impersonal and Passive Verbs.

—— o ——

अथ कर्मकर्तृतिङ्प्रकरणम्।

CHAPTER XXI.

REFLEXIVE VERBS

यदा सौकर्यातिशयं द्योतयितुं कर्तृव्यापारो न विवक्ष्यते तदा कारकान्तराण्यपि कर्तृसंज्ञां लभन्ते। स्वव्यापारे स्वतन्त्रत्वात्। तेन पूर्वं करणत्वादिविवक्षायामपि संप्रति कर्तृत्वात्कर्तरि लकारः। साध्वसिश्छिनत्ति। काष्ठानि पचन्ति। स्थाली पचति। कर्मवत्तु कर्तृत्वविवक्षायां प्राक्सकर्मका अपि प्रायेणाकर्मकास्तेभ्यो भावे कर्तरि च लकारः। पच्यते ओदनेन। भिद्यते काष्ठेन। कर्तरि तु।

When in order to express the notion of the extreme facility of the action of the verb it is not desired to express the operation of the agent, then other kârakas also get the designation of the agent (kartâ). Because they are independent in their own sphere of action and whatever is independent is called kartâ (I 4 54 S 529). Therefore though in its original state, it might have been an instrument or any other kâraka, in the present state, since it denotes agency, it becomes the Nominative of the verb in the active voice. Thus साध्वसिश्छिनत्ति 'the sword cuts very well.' Here though the sword was the instrument in the former state (असिना छिनत्ति 'he cuts with the sword') yet since no stress is laid on the real agent namely, the person who cuts but the action of the cutting was well done, as if the agent was nobody but that the sword itself did the whole work. In fact when prominence is intended to be given to any particular kâraka, it is put in the Nominative case. Similarly काष्ठानि पचन्ति 'the fuel cooks,' स्थाली पचति 'the pot cooks,' here the original was स्थाल्यां पचति। Here the locative has become the Nominative, expressing that the pot has so largely contributed to the action of cooking that we can say 'the pot has cooked. In fact the quality of the pot determines the quality of the cooking so where it is intended to express where the quality of the pot is very good there the pot is put in the Nominative case.

Thus an Instrument or a Locative kâraka becomes kartâ.

But where it is wished to express the extreme good quality of the object in other words when it is intended to make the object the agent, then there is this difference that the transitive verbs of the original sentence generally become intransitive in the second and the conjugation is either impersonal or the tense affixed denote the agent, namely those roots which govern only one object become intransitive in the reflexive state while the roots which govern ordinarily two objects remain transitive in the reflexive also, but they can now govern only one object, because

one of the two objects has become the agent When the verb has become intransitive the result is that it is conjugated either in the Impersonal or it denotes the agent Thus पच्यते ओदनेन 'it is cooked by the rice' भिद्यते काष्ठेन 'it is split by the wood.' In other words the rice and the wood are so good, that there is no difficulty, on the other hand there is extreme facility in cooking them that is the rice becomes cooked of itself and the wood splits as if of its own accord These are examples of roots which govern one object Of verbs which govern two objects the following examples may be given —मथ्नाति सागरोऽमृतम् 'the ocean churns the ambrosia' i e सागरममृतं मथ्नाति 'he churns the ambrosia out of the ocean' Another example is स्वयं प्रदुग्धेऽस्य गुणैरुपस्नुता वसूपमानस्य वसूनि मेदिनी ।

Some say that the secondary object of the roots governing two objects can only become the agent of the reflexive verb This is however doubtful because we find examples like अजा ग्रामं नयति । दुह्यते ब्रजे गौः स्वयमेव &c

We have said that when an object becomes an agent in the Reflexive, the verb is conjugated either in the Impersonal or in the Active voice Examples have already been given of the Impersonal use but when it denotes the agent namely when the reflexive verb is conjugated in the active voice or technically when the tense affixes denote the agent, then the following sûtra applies by which all the rules of the Passive conjugation of the ordinary verbs are applied to the active conjugation of the Reflexive

२९६६ । कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः । ३ । १ । ८७ ।

कर्मस्थया क्रियया तुल्यक्रियः कर्ता कर्मवत्स्यात् । कार्यातिदेशोऽयम् । तेन यगात्मनेपदचिण्चिण्वदिटः स्युः । कर्तुरभिहितत्वात्प्रथमा पच्यते ओदनः । भिद्यते काष्ठम् । अपाचि । अभेदि । ननु भावे लकारे कर्तुस्तृतीया स्यादस्मादतिदेशादिति चेन्न । लकारवाच्य एव कर्ता कर्मवत् । लिङ्याशिष्यङ् (३४३४ इति द्विलकारकात् लः इत्यनुवृत्तेः । भावे प्रत्यये च कर्तुर्लकारेणानुपस्थितेः । अत एव कृत्यक्तखलर्थाः कर्मकर्तरि न भवन्ति । किं तु भाव एव । भेत्तव्यं कुसूलेन । ननु पचिभिदोः कर्मस्था क्रिया विक्लित्तिर्द्विधाभवनं च । सैवेदानीं कर्तृस्था न तु तत्तुल्या । सत्यम् । कर्मत्वकर्तृत्वावस्थाभेदोपाधिकं तत्समानाधिकरणक्रियाया भेदमाश्रित्य व्यवहारः । 'कर्मणा' इति किम् । करणाधिकरणाभ्यां तुल्यक्रिये पूर्वोक्ते साध्वसिरित्यादौ मा भूत् । क्रिय । कर्तृस्थक्रियेभ्यो मा भूत् । गच्छति ग्रामः । आरोहति हस्ती अधिगच्छति शास्त्रार्थः स्मरति श्रद्दधाति वा । यत्र कर्मणि क्रियाकृतो विशेषो दृश्यते यथा पक्वेषु तण्डुलेषु यथा वा छिन्नेषु काष्ठेषु तत्र कर्मस्था क्रिया नेतरत्र । न हि पक्वापक्वतण्डुलेष्विव गतागतग्रामेषु वैलक्षण्यमुपलभ्यते । करोतिरुत्पादनार्थः । उत्पत्तिश्च कर्मस्था । तेन कारिष्यते घट इत्यादि । यत्नार्थत्वे तु नैतदिति [illegible] ध्येत् । [illegible] कर्तृस्थत्वात् । एतेनानु[illegible]मानेऽर्थे इति व्याख्यातम् । कर्तृस्थत्वेन [illegible] स्यात्मनेपदम् । "सकर्मकाणां प्रतिषेधो वक्तव्यः" । यगभावात् [illegible] कृत ओलोपे च रूपसिद्धेः । [illegible] अन्योन्यं स्पृशतः । अजा ग्रामं नयति । "दुहिपच्योर्बहुलं सकर्मकयोरिति वाच्यम्" ।

2766 The क denoting the agent is treated as if it were a क denoting the object when the action affecting the agent is similar to the action which affects the object.

This rule substitutes operations (kâryâtidesa S. 2745) This direction implies the substitution for the operations incident to a tense affix or ल denoting an agent of all the operations which fall to be performed when the tense affix or ल denotes the object Hence there shall be the affixing of यक् (III 1 67, S 2756) the employment of Atmanepada terminations (I 3 13 S 2679) the substitution of चिण् for च्लि (III 1 66 S 2758) and the treatment of the word as direct d in sûtra VI 4 62 S 2757 (Dr Ballantyne) Thus भिद्यते काष्ठं स्वयमेव the wood splits of itself" अभेदि काष्ठं स्वयमेव 'the wood splits of itself So also the aorist अपाचि and अभेदि।

Will not by force of this atidesa the agent become the object when the verb is conjugated in the Impersonal Mode? No The atidesa says the agent expressed by the tense affix is treated like the object i e the *Active voice* is treated like the *Passive voice* and not that the (noun) agent becomes the (noun) object The present sûtra III 1 87 (S 2766) is preceded in the Ashtâdhyâyî by the two sûtras III 1 85 and III 1 86 namely व्यत्ययो बहुलम् and लिङ्याशिष्यङ् (S 3433 and 3434) When these two sûtras are read together as *one* sentence then by sandhi the anusvâra becomes ल् as व्यत्ययो बहुलल्लिङ्याशिष्यङ्। From this double लल, one is read by anuvritti in the present sûtra. Therefore we explain the present sûtra by saying लकारवाच्यः कर्ता कर्मवत्। But in the Impersonal verb the agent is never expressed by the tense affix The tense affixes in the Impersonal have no indicatory force as regards the agent.

The result of this is that in the Reflexive verbs we have no kritya derivatives, or Past Participles with क्त or the adding of affixes having the force of खल्।

Note —The affix *kta* ought to have been omitted from the above as we find it in the Reflexive As भिन्नः कुसूलः स्वयमेव। So also भिन्नः प्राकारः स्वयमेव।

These affixes (*kritya*, *kta* and *khalartha*) are found in the Impersonal mode only As भेत्तव्यं कुसूलेन।

Obj The actions of the verbs 'to cook' and 'to split' when regarded as affecting their object, mean 'to soften &c the rice &c and 'to divide into two the wood &c That very action (of softening and dividing which we found formerly in the object) we now find affecting the agent it is a case of *identity* of action and not *similarity* of action—why do you say then *similarity* (tulya).

Ans —True. Really there is no *absolute* difference in the action, when it affected the object in the ordinary verb as ओदनं पचति and when it affected the agent in the Reflexive as पच्यते ओदनः स्वयमेव but as there is a grammatical difference namely the noun which was in the nominative case before is now in the accusative case, so there is a difference in

their status and condition, and so there is a difference in the syntactical agreement of the action in the two verbs——relying on this grammatical and linguistic difference, the word *tulya* has been used

Note —Tulya means similarity, and consequently it implies difference But in पचति ओदनः स्वयमेव and ओदनं पचति there is no such *basic* or intrinsic difference. Hence the above objection The answer to it in short is that though there is no essential difference yet there is *external* difference. For the *state* of an agent is certainly different from the *state* of an object, though the thing itself remain the same Therefore an action related to an agent is different from that very action when related to an object.

Why have we used the word कर्मवत् 'similar to the object'? The rule will not apply when the action affects in a similar say the Intrumental kâraka or a Locative kâraka. Therefore in साधु असिः छिनत्ति 'the conjugation is Active both in the original असिना छिनत्ति and the Reflexive

Moreover, the rule does not apply when the *action* affecting the *agent* is similar in both cases As ग्रामं गच्छति he goes to the village गच्छति ग्रामः the village goes So also आरोहति हस्ती ।

अधिगच्छति शास्त्रार्थः स्मरति श्रद्दधाति च ।

यत् कृपाबलतस् तस्मै नमोऽस्तु गुरवे सदा ॥

"Salutation be always to that Teacher by the force of whose grace, the sense of the scriptures is understood and is remembered and faith is enkindled"

Note —In English these must be put in Passive construction, but not so in Sanskrit.

Obj A root or dhâtu generally denotes two things, the production of some effect, and the operation itself Both are included in the word action. The thing related with the operation is agent, that related with the product is object. Now the roots 'to cook', 'to split', or 'to go' and 'to mount' being Transitive, the product of these inheres in the object and so to cook and to split are similar 'to go' and 'to mount', how can it be known that the roots like 'to go', 'to mount, inhere in the agent only.? To this the answer is given below.

Where some specific *change* is seen in the object, by the action of the verb, as the action of cooking produces a definite change in the object cooked, for rice before cooking is different from the rice after cooking, or a wood before splitting is different from the wood after splitting there alone we say that '*the action is in the object*.' and not anywhere else But no such difference is seen in a *village before* one *goes* to it, and *after* one goes to it, as we see in the case of cooked and uncooked rice There-

fore verbs like 'to go' 'to understand' 'to remember' &c, are such where '*the action is in the agent*' For a scripture learned or a thing remembered remains the same both before and after the act Similarly 'he mounts the elephant', the verb 'mounts' is an action which remains in the agent for the elephant remains the same before the mounting and after it

In other words the roots meaning 'to make' karoti in the sense of *producing, and production are those whose action penetrates the object* (karmastha kriyâ) As कारिष्यते घटः &c The इट is chin vad by VI 4 62. S 2757 In the alternative the ordinary इट will come under VII 2 70 S 2366 (The Conditional is अकारिष्यत or अकरिष्यत। Benedictive कारिषीष्ट or कृषीष्ट। I Fut कारिता or कर्त्ता। Pass कारिषीष्ट स्वयमेव। Aor अकारि। (But this is not the case with regard *to verbs which denote the mere exertion or effort* of the agent

Such verbs never become Passive by the present sûtra कर्मवत् कर्मणा &c Because 'exertion or effort', is like 'knowledge', 'wishing &c essentially actions inhering in the agent (kartristha) Thus has been explained what verbs may be conjugated in the Passive Mood when used Reflexively, and what verbs cannot be so conjugated

The form अनुभवत्स्यमान is to be explained in the same way in the sentence अनुभवत्स्यमानेऽर्थः The verb is kartristha so there is no यक of the Passive Mode, the vikarana श्यन् is added the णि is elided and so the above form is obtained Thus अनु+ वि + अव + णी + श्यन् + मान = अनुभव + णु + य + मान (VII 3 71 S 2510)

How do you add the Atmanepada affix शानच् (मान) to the णी when you do not treat the verb like a Passive? The affix is not शानच् but the tâchchhilya affix चानश्

In देवदत्त यज्ञदत्तौ अन्योन्यं स्पृशतः 'Devadatta and Yajñadatta touch each other here D and Y are both agents and objects should the conjugation be Passive in the Reflexive of स्पृशतः under these circumstances' No because of the following vârtika

Vârtika —Prohibition must be stated of the Transitive verbs Thus अन्योन्यं स्पृशतः। So also अजा ग्रामं नयति।

Vârtika —The two Transitive roots √duh 'to milk and √pach to *cook diversely are conjugated in the Passive when used Reflexively*

२७६७। न दुहस्नुनमां यक्चिणौ। ३। १। ८९।

एषां कर्मकर्त्तरि यक्चिणौ न स्तः। दुहेरनेन यक एव निषेधः। चिण्तु विभाष्यते। अदुग्ध। गौः स्वयमेव दुग्धे।

2767 The affix यक् (III 1 67) and चिण् (III 1 62) are not employed in the reflexive voice of the verbs दुह् 'to milk', स्नु 'to fall in drops' and नम् 'to bow'.

The affixes यक् and चिण् are used in forming the reflexive verbs, when the action affecting the agent is similar to the action which affects the object. With regard to the root दुह्, the affix यक् is only prohibited by the present sûtra, the चिण् being optionally employed by rule III. 1. 63, as दुग्धे अदुग्ध or अदोहि गौः स्वयमेव 'the cow flows or flowed of itself', प्रस्नुते or प्रास्नोष्ट गौः स्वयमेव 'the cow flows or flowed of itself', नमते or अनंस्त दण्डः स्वयमेव 'the stick bends or bent of itself'.

२७६८ । अचः कर्मकर्तरि । ३ । १ । ६२ ।

अजन्तात्च्लेश्चिण्वा स्यात्कर्मकर्तरि तशब्दे परे । अकारि-अकृत ।

2768 चिण् is optionally the substitute of च्लि when त, the third person singular of the Atmanepada follows, after a root which ends with a vowel, and when the object itself is spoken of as the agent.

A reflexive verb is one in which the object is spoken of as the agent. In reflexive verbs therefore, चिण् is employed after roots ending in vowels, as अकारि कटः स्वयमेव 'the mat became made of itself' This is an optional rule (प्राप्तविभाषा) Therefore we have also अकृत कटः स्वयमेव, similarly अलावि or अलविष्ट केदारः स्वयमेव 'the embankment broke of itself.'

But in verbs other than those that end in vowels, i.e., in those which end with a consonant, the चिण् is obligatory in the reflexive voice, and not optional, as अभेदि काष्ठम् स्वयमेव the wood split of itself'. So also in verbs other than reflexives, as अकारि कटो देवदत्तेन.

२७६९ । दुहश्च । ३ । १ । ६३ ।

अदोहि । पक्षे क्सः । 'लुग्वा- (२३६५) इति पक्षे लुक् । अदुग्ध-अधुक्षत । उदुम्बरः फलं पच्यते । "भुजियुजोः स्यन्नु" । अनयोः सकर्मकयोः कर्ता बहुलं कर्मवल्लकारवाच्यश्च स्यादित्यर्थः । "सृजेः श्रद्धोपपन्ने कर्तर्येवेति वाच्यम्" । सृज्यते स्रजं भक्तः । श्रद्धया निष्पादयतीत्यर्थः । असर्जि । युज्यते ब्रह्मचारी योगम् । "भूषाकर्मकिरादिसनां चान्यत्रात्मनेपदात्" । भूषावाचिनां किरादीनां सन्नन्तानां च यक्चिणौ चिण्वदिट् च नेति वाच्यमित्यर्थः । अलंकुरुते कन्या । अलमकृत । अवकिरते हस्ती । अवाकीर्ष्ट । गिरते । अगीर्ष्ट । आद्रियते । आदृत । किरादिस्तुदाद्यन्तर्गणः । चिकीर्षते कटः । अचिकीर्षिष्ट । इच्छायाः कर्तृस्थत्वेऽपि करोतिक्रियापेक्षमिह कर्मस्थक्रियात्वम् ।

2769. चिण् is optionally the substitute of च्लि after the verb दुह 'to milk', when it is used reflexively, and when त follows.

Thus अदोहि or अदुग्ध गौः स्वयमेव 'the cow milked of itself.' In verbs other than reflexive, the चिण् is compulsory, e.g., अदोहि गौर्गोपालकेन 'the cow was milked by the cowherd'.

In the alternative when चिण् is not added, the aorist is formed by क्स; as अधुक्षत । This क्स may be elided optionally by VII. 3. 73 S 2365, as अदुग्ध ।

Similarly with √पच् (See Vârtika to S 2766) As उदुम्बरः फलं पच्यते 'Udumbara fruit ripens' from the sentence, कालः उदुम्बरं फलं पचति 'time ripens the Udumbara fruit'

Vârtika —But the √सृज् and √युज् take the affix श्यन् These transitive roots are diversely conjugated in the Passive when used in the Reflexive form The affix श्यन् debars यक् । The difference is in the accent

Vârtika —It must be stated that the affix श्यन् is added to the √सृज् only then when it means 'made with faith or taking place of faith As सृज्यते स्रजं भक्तः 'the devotee makes the garland with faith When there is not this sense, the यक् affix is used The Aorist is असर्जि ।

Similarly with the √युज् As युज्यते ब्रह्मचारी योगं the Veda student performs Yoga or concentration of mind

Vârtika —No conjugation other than that of the Atmanepada takes place of the roots denoting acts of adorning, or the roots कॄ &c &c, or which are Desiderative Verbs denoting to adorn the roots to scatter &c, and the verbs ending in सन्, do not take यक् or चिण् or चिण्वद् इट् । As अलं कुरुते कन्या the girl adorns herself अलमकृत she adorned herself So also अवकिरते हस्ती, Aorist अवाकृष्ट । So also Pre गिरते । Aor अगीर्ष्ट । Pre आद्रियते । Aor आदृत । The kirâdi roots are a sub division of Tudâdi roots Of Desideratives we have Pre चिकीर्षते कटः । Aor अचिकीर्षिष्ट । Though the wishing is a kartristha kriya (an action that primarily affects the agent only) yet with regard to the action of to make it is considered to affect the object and so there is Reflexive Mode

२७७० । न रुधः । ३ । १ । ६४ ।

अस्माच्च्लेश्चिण्न । अवारुद्ध गौः । कर्मकर्तरीत्येव । अवारोधि गौर्गोपेन ।

2770 चिण् is not the substitute of च्लि in the third person singular of the Atmanepada after the verb रुध् 'to obstruct when used in the reflexive sense

Thus अन्ववारुद्ध गौ स्वयमेव the cow was obstructed of itself In verbs other than reflexive चिण् is employed e g अन्ववारोधि गौर्गोपालकेन

२७७१ । तपस्तपःकर्मकस्यैव । ३ । १ । ८८ ।

कर्ता कर्मवत्स्यात् । विध्यर्थमिदम् । एवकारस्तु व्यर्थ एवेति वृत्त्यनुसारिणः । तप्यते तपस्तापसः । अर्जयतीत्यर्थः । तपोऽनुतापे च (२७६०) इति चिण्निषेधाच्चिण । अतप्त । तपः कर्मकस्य इति किम् । उत्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः । न दुहस्नुनमां यक्चिणौ (२७६१) । प्रस्नुते । प्रास्नाविष्ट प्रास्नोष्ट । नमते दण्डः । अनंस्त । अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र नमिः । "यक्चिणोः प्रतिषेधे हेतुमण्णिश्रिब्रूञामुपसंख्यानम्" । कारयते । अचीकरत । उच्छ्रायते दण्डः । उदशिश्रियत । चिण्वदिट् तु स्यादेव कारिष्यते । ब्रूते कथा । अवोचत । भारद्वाजीयाः पठन्ति । "णिश्रिग्रन्थिब्रूञात्मनेपदाकर्मकाणामुपसंख्यानम्" । पुच्छमुदस्यति उत्पुच्छयते गौः । अन्तर्भावितण्यर्थतायाम् । उत्पुच्छयते गाम् । पुनः कर्तृत्वविवक्षायाम् । उत्पुच्छयते गौः उद

पुच्छत । यक्चिणोः प्रतिषेधाच्छ्रपृच्छी । श्रन्थिग्रन्थ्योरात्मनेपदीयत्यासिवाभावपक्षे ग्रहणम् । ग्रन्थति
ग्रन्थन । ग्रन्थति मेखलां देवदत्तः । ग्रन्थते ग्रन्थः । अग्रन्थिष्ट । श्रन्थते । अश्रन्थिष्ट । क्र्यादि-
कपोत्तु । श्रथ्नीते । श्रथ्नीते स्वयमेव । विकुर्वते सैन्धवाः । वल्गन्तीत्यर्थः । वेः शब्दकर्मणः'
(२५०७) 'अकर्मकाच्च (२५०८) इति तङ् । अन्तर्भावितण्यर्थस्य पुनः प्रेषणत्यागे । विकुर्वते
सैन्धवाः । व्यकारिष्ट । व्यकारिषाताम् । व्यकारिषत । व्यकृत । व्यकृषाताम् । व्यकृषत ।

2771 The agent of the verb तप् 'to heat,' becomes similar to the object, only when the object is the word तपस् itself.

This is a vidhi or original rule, and not an atideśa sûtra. According to the followers of the Vritti, the word एव in the sûtra is useless. As तप्यते तपस्तापसः 'the devotee performs austere devotion', it means he acquires tapas

In forming the aorist, the sûtra III 1 65 S. 2760 prohibits चिण्, and so the ordinary affix चिण् is employed. As अतप्त ।

Why do we say 'when the object is the word tapas itself'? Observe उत्तपति सुवर्णं सुवर्णकारः 'the glodsmith heats the gold'.

We repeat here the sûtra III 1 89 S 2767

२७७१ । क । न दुहस्नुनमां यक् चिणौ । ३ । १ । ८९ ।

2771A. The affixes *yak* and *chin* do not come in the Reflexive after the verbs *duh* *snu* and *nam*

Of *duh* examples have been given now are given examples of other roots of this sûtra. Thus प्रस्नुते । Aor प्रास्नाविष्ट or प्रास्नोष्ट । So also नमते दण्डः । Aor. अनंस्त । The root नम् has really a causative force, the sense of the causative णि being in the root.

Vartika —In connection with the prohibition of यक् and चिण् should be enumerated the roots formed by णि of the causative, the roots श्रि Sri 'to serve,' and ब्रू 'brû' 'to speak.'

As Pre. कारयते । Aor अचीकरत । Pre उच्छ्रायते दण्डः । Aor उदशिश्रियत । Though there is no चिण्, yet the वद् of chin vad does come. As कारिष्यते । उच्छ्रायिष्यते ।

So also from ब्रू Pre, ब्रूते कथा Aor. अवोचत ।

The Bharadvajiyas give this vârtika as below.

This prohibition of the employment of the affixes यक् and चिण् is extended to the verbs that take the affix णि causatives, to the verbs श्रन्थ 'to loosen', (ग्रन्थ to compose' and) ब्रू 'to speak, and to the Atmanepadi Intransitive verbs As कारयते 'it is caused to be made of itself, अचीकरत 'it was caused to be made of itself, श्रथ्नीते 'it loosens of itself', अश्रन्थिष्ट 'it loosened of itself, ग्रथ्नीते, अग्रन्थिष्ट 'it composes or composed of itself', ब्रूते and अवोचत 'it speaks and spoke of itself', आस्ते and आसिष्ट नायकः स्वयमेव

As with णि (*which* now includes the Causative णिच् as well as णिङ् &c (III 1. 20 S. 2676 &c) उत्पुच्छयते गौः from पुच्छमुदस्यति । But if it

be derived from the root in which the causative sense is considered to be latent, then we have उदपुच्छयते गाम् । Again when it is intended to express the agent, we have उदपुच्छयते गौः । The Aorist is उदपुपुच्छत । Here यक् and चिण् being prohibited, we have शप् and चङ् ।

The roots ग्रन्थ and ग्रन्थ of this vârtika belong to the Adhrishiya sub division of the Churâdi class So the adding of णि is optional When they do not take णि then they are governed by this vârtika As ग्रन्थति ग्रन्थम् । बध्नाति मेखला देवदत्तः । The Reflexive are —Pre ग्रन्थते । Aor अग्रन्थिष्ट । Pre श्रन्थते । Aor अश्रन्थिष्ट ।

But from the kryâdi √granth and √granthi the examples are श्रथ्नीते or ग्रथ्नीते स्वयमेव ।

With Intransitive verbs the examples are —विकुर्वते सैन्धवाः ।

The Atmanepada is by S. 2707 read with S 2708 When the root is considered to have the latent sense of णि in it and no stress is laid on the act of direction &c. of the agent the example becomes विकुर्वते सैन्धवाः ।

Aor व्यकारिष्ट । Dual व्यकारिषाताम् । Pl व्यकारिषत । Or S व्यकृत । D व्यकृषाताम् । Pl व्यकृषत ।

२७७२ । कुषिरजोः प्राचां श्यन्परस्मैपदं च । ३ । १ । ९० ।

अनयोः कर्मकर्तरि न यक् किं तु श्यन्परस्मैपदं च । आत्मनेपदापवादः । कुष्यति कुष्यते पादः । रज्यति-रज्यते वस्त्रम् । यगविषये तु नास्य प्रवृत्तिः । कोषिषीष्ट । रङ्क्षीष्ट ।

इति कर्मकर्तृतिङ्प्रकरणम् ।

2772 The affix श्यन् comes after the roots कुष 'to pull' and रञ्ज 'to colour', in the reflexive voice, according to the opinion of the Eastern Grammarians, and these verbs take the affixes of the Parasmaipada

This debars the affix यक and the Atmanepada terminations. As कुष्यति पादः स्वयमेव the foot draws up of itself रज्यति वस्त्रं स्वयमेव the cloth colours of itself

The phrase in the opinion of the Eastern shows that it is an optional rule, so that we have also the forms कुष्यते and रज्यते

It is only when these roots take श्यन् that they are Parasmaipada optionally when they do not take श्यन् they are compulsorily Atmanepada in the Reflexive The sûtra therefore, does not apply where यक comes under the ordinary rule. Thus Pre कोषिष्यते । Per चुकुषे । Cond अकोषिष्यत Ben कोषिषीष्ट । From रञ्ज् we get Pre रङ्क्ष्यते । Per ररञ्ज । Aor अरङ्क्त । Con अरङ्क्ष्यत ।

With श्यन् we have कुष्यति (the गुण is compulsory, VII 1 81 S 446) With शप् it is optional by VII 1 80 S 445

Here ends the Chapter on Reflexive verbs

अथ लकारार्थप्रकरणम् ।

CHAPTER XXII.

THE MEANING OF MOODS AND TENSES.

A.—I. Past Tense Second Future used as Past Tense

२७७३ । अभिज्ञावचने लृट् । ३ । २ । ११२ ।

स्मृतिबोधिन्युपपदे भूतानद्यतने धातोर्लृट् स्यात् । लङोऽपवादः । स्मरसि कृष्ण गोकुले वत्स्यामः । एवं बुध्यसे चेतयसे इत्यादियोगेऽपि । तेषामपि प्रकरणादिवशेन स्मृतौ वृत्तिसम्भवात् ।

2773. When a word implying 'recollection' is in connection with it, a verb takes the affix लृट् (2nd Future) in the sense of the past before the commencement of the present day.

The word अभिज्ञा means recollection. This rule sets aside the affix लङ्. As स्मरसि कृष्ण गोकुले वत्स्यामः remememberest thou Krishna we were dwelling (lit. we will dwell) in Gokula. Here वत्स्यामः = अवसाम ।

The word वचन meaning signification in the sûtra denotes that the construction is the same when the synonyms of अभिज्ञा are used, as स्मरसि 'dost thou remember', बुध्यसे dost thou know, चेतयसे dost thou reflect, and the like. Because these also by context, are capable of being used to denote 'remembrance'.

२७७४ । न यदि । ३ । २ । ११३ ।

यद्योगे उक्तं न । अभिजानासि कृष्ण यद्वने अभुञ्ज्महि ।

2774. The affix लृट् (the 2nd Future) is not applied in the sense of the past when the upapada denoting recollection has in connection with it the particle यत्.

This prohibits लृट् which the verb वस् obtained from the last sûtra. As अभिजानासि कृष्ण यद् वने अभुञ्ज्महि 'thou rememberest Krishna how we did enjoy in the forest'.

२७७५ । विभाषा साकाङ्क्षे । ३ । २ । ११४ ।

उक्तविषये लृड्वा स्यात् । लक्ष्यलक्षणभावेन साकाङ्क्षश्चेद्धात्वर्थः । स्मरसि कृष्ण वने वत्स्यामस्तत्र गाश्चारयिष्यामः । वासो लक्षणं चारणं लक्ष्यम् । पक्षे लङ् । यच्छब्दयोगेऽपि 'न यदि' (२७७४) इति बाधित्वा परत्वाद्विकल्पः । 'परोक्षे लिट्' (२१७१) । चकार । उत्तमपुरुषे चित्तविक्षेपादिना पारोक्ष्यम् । सुप्तोऽहं किल विललाप । बहु जगद पुरस्तात्तस्य मत्ता किलाहम् । 'अत्यन्तापह्नवे लिड्वक्तव्यः' । कलिङ्गेष्ववात्सीः । नाहं कलिङ्गाञ्जगाम ।

2775 The लृङ् is optionally applied in the sense of the past, when a word implying 'recollection' is in connection with it and whether such word has the particle यद् or is employed simply, provided that the two verbs occurring in the same complex sentence, are so connected together, that each is necessary to the other, to complete the sense of the speaker

The word साकाङ्क्षा means the relation between the sign and the thing signified wished for or wanted by the speaker or in other words when the first verb is related to another verb used in the same sentence as a sign is to that which is indicated by the sign As स्मरसि कृष्ण वने वत्स्यामस्तत्र गाश्चारयिष्याम: 'do you remember Krishna we went to the forest and there did cause the cows to graze' Here dwelling is the लक्षण or mark and grazing is the लक्ष्य or thing marked In the alternative there will be Imperfect

This option is allowed because the present sûtra is subsequent whether the particle यद् is or is not used As अभिजानासि देवदत्त यद् कश्मीरान् गमिष्याम: (or यद् कश्मीरान् गच्छाम:) यत् तत्रौदनं भोक्ष्यामहे (or यद् तत्रौदनमभुञ्ज्महि) Do you recollect Devadatta how we went to Kashmir and have ate rice there

In the above examples the verb 'to go' is the sign and the eating or drinking in the second sentence is the thing really signified, the first verb is necessary as an introduction to the thought of the speaker which dwells more upon the second verb Here the second sentence or proposition is used as completion or complement of the first proposition

B—Perfect Tense

२७७५ । क । परोक्षे लिट् ॥ ३ । २ । ११५ ॥

2775A The affix लिट् comes after a verb in the sense of the past before the commencement of the current day and unperceived by the narrator

The word परोक्ष unperceived qualifies the words भूत 'past and अनद्यतन 'non current day understood in this aphorism

As चकार he did

Note —"*It is evident that the* लिट् *(perfect) should* not be used in the first person i e When the agent of the action is the *speaker or writer* himself for it is impossible that the action should not have been witnessed by him

But if by reason of some distracted unconscious or absent state of mind it is possible for the agent to speak of the action as one of which he was not a conscious *witness the Perfect* may be used even in the first person As सुप्तोऽहं किल विललाप indeed I prated while asleep बहुजगद

पुरस्तात्सस्य मत्ता विललाप (Mâgl ı XI 39) I forsooth prated much before him because I was frenz ed

Vârt —The Perfect should be employed (in denoting past time simply, whether of the current day or other wise and whether the action has been witnessed p rsonally or not) if the sense is total denial of the act on As कलिङ्गेष्ववात्सीः ? नाहं कलिङ्गान् जगाम did you live in the Kalinga country ? I did not even go to the Kalinga country

२७७६ । हशश्वतोर्लङ् च । ३ । २ । ११६ ।

अनद्यतनपरोक्षलिड्विषये लङ् स्यात् । चाल्लिट् । इति हाकरोच्चकार वा । शश्वदकरोच्चकार वा ।

2776 And the affix लङ् comes after a verb when the particles ह and शश्वत् are in connection with it, and when the verb denotes past action unperceived by the speaker, and before the commencement of the current day

The force of च a d is that th affix लिट (Perfect) may also be employed in simil r constr iction As इति हाकरोत् (Imperfect), or इति ह चकार (Perf c) Alas he did it शश्वदकरोत् or शश्वच्चकार again and again he did it

२७७७ । प्रश्ने चासन्नकाले । ३ । २ । ११७ ।

अद्यतः प्रश्नः । आसन्नकाले पृच्छ्यमानेऽर्थे लिड्विषये लङ्लिटौ स्तः । अगच्छत्किम् । जगाम किम् । अनासन्ने तु कंसं जघान किम् ।

2777 The affixes लङ (Imperfect) and लिट (Perfect) come after a verb (in expressing a past time not belonging to the current day and unperceived by the speaker) when the past time referred to is recent and the sentence is interrogative

This sûtra also qualifies the words भूत अनद्यतन and परोक्ष which are understood in it The word प्रश्न means what should be asked and आसन्न काल time clos at hand As, some one may ask another अगच्छद् देवदत्तः or जगाम देवदत्तः 'did Devadatta go or has Devadatta gone (just now) ? अयजद् देवदत्त or इयाज देवदत्तः Did Devadatta sacrifice or has Devadatta sacrificed ?

Why do we say in asking question ? Otherwise there would be Perfect tense only As जगाम देवदत्तः 'Devadatta has gone'

Why do we say when the past time referred to is imminently recent ? Observe भवन्तं पृच्छामि जघान कंसं किल वासुदेवः 'I ask you, did Krishna indeed kill Kansa in days of yore

C—Present used as Past

२७७८ । लट् स्मे । ३ । २ । ११८ ।

लिडोऽपवादः । यजति स्म युधिष्ठिरः ।

2778 The affix लट् (Present) comes after a verb when the particle स्म is in connection with it, (and denotes a past time not belonging to the current day and unperceived by the speaker)

All the words within brackets are understood in this aphorism This debars लिट् or the *Perfect tense* Thus यजति स्म युधिष्ठिरः Yudhishthira sacrificed.

२७७९ । अपरोक्षे च । ३ । २ । ११९ ।

भूतानद्यतने लट् स्यात्स्मयोगे । एव स्म पिता ब्रवीति ।

2779 The affix लट् (Present) comes after a verb when the particle स्म is in connection with it, and denotes a past action not belonging to the current day, and when the action is perceived by the agent

As एव स्म पिता ब्रवीति thus said the father

२७८० । ननौ पृष्टप्रतिवचने । ३ । २ । १२० ।

अनद्यतने परोक्ष इति निवृत्तम् । भूते लट् स्यात् । अकार्षीः किम् । ननु करोमि भोः ।

2780 The affix लट् is employed after a verb in denoting past action, when the word ननु is in connection with it, and an answer is given to a question

The anuvritti of the words '*anadyatana*' and *paroksha*' does not extend to this sûtra This declares a rule with regard to past time in general This debars लुङ् (the Aorist tense) As अकार्षीः किम्—ननु करोमि भो 'Devadatta, did you make the mat? O yes I did make it

Note —Why do we say 'in reply to an interrogation? Observe नन्वकार्षीत् माणवकः 'certainly Mânavaka did it

२७८१ । नन्वोर्विभाषा । ३ । २ । १२१ ।

अकार्षीः किम् । न करोमि । नाकार्षम् । अहं नु करोमि । अहं न्वकार्षम् । ।

2781 The affix लट् comes optionally after a verb, in denoting past time, in reply to an interrogation, when the words न 'not' and नु 'what of that' are in connection with it

As अकार्षीः किम्—न करोमि भोः or नाकार्षम्,—अहं नु करोमि or अहं न्वकार्षम् 'Devadatta, did you make the mat?—No I did not,—what of that, I did

२७८२ । पुरि लुङ् चास्मे । ३ । २ । १२२ ।

अनद्यतनग्रहणं मण्डूकप्लुत्यानुवर्तते । पुराशब्दयोगे भूतानद्यतने विभाषा लुङ् चाल्लट् न तु स्मयोगे । पक्षे यथाप्राप्तम् । वसन्तीह पुरा छात्राः—अवात्सुः—अवसन्—ऊषुः । स्मे किम् । यजति स्म पुरा । भविष्यतीत्यनुवर्तमाने ।

2782 Optionally the affixes लुङ् and लट् come after a verb, in denoting past time not belonging to the current day, when

the word पुरा is used in the sentence, provided that the word स्म is not used

The anuvritti of the word *anadyatana*, which had come to a stop with III 2 120, manifests itself again in this sutra by a process of jumping over the two intermediate aphorisms This sort of anuvritti is technically called *manduka pluti* 'the leap of a frog' *i e*, skipping of several sutras and supplying a word from a previous sûtra

This is an optional rule so that when *lat* and *lun* are not used, the proper tenses as the case may b must be employed As वसन्तीह पुरा छात्राः the pupils lived here formerly So also, Aorist अवात्सुः पुरा छात्राः, Imperfect अवसन्निह पुरा छात्राः, Perfect, ऊषुरिह पुरा छात्राः।

Why do we say when the word स्म is not used? Observe यजति स्म पुरा he did perform a sacrifice formerly

The anuvritti of Future भविष्यति from III 3 3 S. 3171, is current in the next sûtra, which shows when the Present may be used with the force of Future

२७८३। यावत्पुरानिपातयोर्लट्। ३। ३। ४।

यावद्भुङ्क्ते। पुरा भुङ्क्ते। निपातावेतौ निश्चयं द्योतयतः। 'निपातयोः' किम्। यावद्दास्यते तावद्भोक्ष्यते। करणभूतया पुरा यास्यति।

2783 The affix 'Lat' comes after a root with the force of futurity, when it has in construction with it the particles 'yavat' and 'purâ'

The Present tense has the force of the Future when the *adverbs* यावद् and तावद् are used The phrase futurity &c is to be read into this sûtra from III 3 3 S 3771 Thus आलोके ते निपतति पुरा he will surely fall in the range of your sight (Megha dûta) यावदस्य दुरात्मनः शत्रुघ्नमुन्मूलनाय प्रेषयामि 'I shall send verily, Satrughna to exterminate this wretch. Or यावद् भुङ्क्ते He will surely eat or पुरा भुङ्क्ते। These two particles denote certainty.

These words पुरा and यावत् must be used as adverbs (nipatas) and not as relative pronouns Therefore not here, यावद् दास्यति तावद् भोक्ष्यते 'as long as he will give, so long he will eat पुरा यास्यति he goes along the city Or करण भूतया पुरा यास्यति. Here यावत् is a relative pronoun, and पुरा is the Instrumental singular of पुर् city.

२७८४। विभाषा कदाकर्ह्योः। ३। ३। ५।

भविष्यति लट् वा स्यात्। कदा कर्हि वा भुङ्क्ते भोक्ष्यते भोक्ता वा।

2784. The affix 'Lat' is optionally employed after a root with the force of the futurity, when it has in construction with it, the adverbs 'kada and 'karhi

As कदा भुङ्क्ते, when will he eat, or कदा भोक्ष्यते or भोक्ता or also कर्हि भुङ्क्ते or भोक्ष्यते or भोक्ता when will he eat?

२७८५ । किंवृत्ते लिप्सायाम् । ३ । ३ । ६ ।

भविष्यति लड्वा स्यात् । कं कतरं कतमं वा भोजयसि-भोजयिष्यसि-भोजयितासि वा । 'लिप्सायाम्' किम् । कः पाटलिपुत्रं गमिष्यति ।

2785. When the word 'kim' or its derivatives are in construction with the verb, the affix 'Lat' is employed optionally after a root, in denoting future time, provided that the sentence expresses a desire of gaining on the part of the speaker

The word 'optionally' is understood in this sûtra By using the word वृत्त along with किं it is meant that the rule applies even when किम् takes the affixes डतर and डतम The word लिप्सा means the desire of gaining or acquiring, a wish to have something or an intention of begging'

As कं भवन्तो भोजयन्ति or भोजयितारः 'whom will you feed? It implies a request on the part of the questioner to feed him also So also कतरो भिक्षां दास्यति, ददाति, दाता, or कतमो भिक्षां दास्यति &c. 'Which of the two or which of these all will he give alms? Will he give something to me'?

Why do we say 'when a desire of gain' is meant? When no desire of gain is implied, the Future tense must be employed, as कः पाटलिपुत्रं गमिष्यति 'who will go to Pâtaliputra?'

२७८६ । लिप्स्यमानसिद्धौ च । ३ । ३ । ७ ।

लिप्स्यमानेनान्नादिना स्वर्गादेः सिद्धौ गम्यमानायां भविष्यति लड्वा स्यात् । योऽन्नं ददाति-दास्यति-दाता वा । स स्वर्गं याति-यास्यति-याता वा ।

2786 And when the success, that would accrue to another by fulfilling the desire of the speaker, is indicated in a sentence, the Present tense may optionally be employed with the force of the futurity

The word 'optionally' is also understood here The word लिप्स्यमानसिद्धिः is equal to लिप्स्यमानात् सिद्धिः an Ablative Tatpurusha Compound, signifying *siddhi* or success, that would be acquired by another by complying with the request of the speaker The difference between this and the last sûtra is that whereas the last related to interrogative sentences having किम् in construction the present relates to sentences in general. *As यो अन्नं ददाति, स स्वर्गं गच्छति 'he who gives food, goes to heaven, यो अन्नं दास्यति or दाता, स स्वर्गं गमिष्यति or गन्ता.*

Here the speaker encourages the giver to the act of charity by holding out the hope that from rice which is the object desired (लिप्स्यमान) the success (सिद्धि) in the shape of *svarga*, will accrue to the giver.

In other words, the Present is sometimes used for the Future in conditional sentences, i.e., it is employed in connection with a sentence declaring the compensation or reward which follows from the granting of the wish'.

२७८७ । लोडर्थलक्षणे च । ३ । ३ । ८ ।
लोडर्थः प्रैषादिर्लक्ष्यते येन तस्मिन्नर्थे वर्तमानाद्धातोर्भविष्यति लड्वा स्यात् । कृष्णश्चेद्भुङ्क्ते त्वं गाश्चारय । पक्षे लृड्लृटौ ।

2787 The affix 'Lat' is optionally employed with the force of the futurity, after that root, which in a conditional sentence, is the condition precedent for the action indicated by another verb having the sense of the imperative mood.

The word लोडर्थ means 'having the sense of the affix लोट् or imperative mood'. The force of *lot* is 'to command direct invite &c' as given in III 3 162 and 163. The sûtra, translated literally, will mean 'the Present tense may optionally be employed when the action denoted by the verb is related to another action denoted by another verb in the imperative, as a sign (लक्षण) is to the thing signified (लक्ष्य)' Thus उपाध्यायश्चेदागच्छति (आगमिष्यति or आगन्ता) अथ त्वं छन्दोऽधीष्व 'if the professor *comes* (i.e., will come) then read you prosody. Here the coming of the professor is the *lakshana* of the direction as to reading. Or कृष्णश्चेद्भुङ्क्ते त्वं गाश्चारय 'if Krishna will eat thou graze the cattle,' i.e. thou shouldst graze the cattle during the time that Krishna takes his meals In the other alternative, there will be first and second Future

२७८८ । लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके । ३ । ३ । ९ ।
निपातनात्समासः उत्तरपदवृद्धिश्च । ऊर्ध्वमौहूर्तिके भ
ऊर्ध्वं मुहूर्ताद्भवः ऊर्ध्वमौहूर्तिकः । मुहूर्तादुपरि उपाध्यायश्चेदागच्छेद्-
विष्यति लोडर्थलक्षणे वर्तमानाद्धातोर्लिङ्लटौ वा स्तः ।
आगच्छति-आगमिष्यति आगन्ता वा । अथ त्वं छन्दोऽधीष्व ।

2788 The 'Lat (Present) or the 'Lin' (Potential) is used under similar conditions in denoting futurity, when the future time is future by a 'muhûrta' (18 minutes)

All the conditions of the last sûtra apply here also namely 'when the action denoted by the verb is related to another action denoted by another verb in the imperative as a sign is to the thing indicated' By force of the word च we read the anuvritti of *lat* also into this aphorism The word ऊर्ध्वमौहूर्तिक is a secondary derivative from ऊर्ध्वमुहूर्त meaning 'that which exists in time *above* a muhûrta' This is an irregular compound, and the vriddhi takes place irregularly of the उ of मु and not of ऊ as the general rule required The whole word thus formed qualifies the word 'future' Thus ऊर्ध्वं मुहूर्तादुपरि मुहूर्तस्य उपाध्यायश्चेदागच्छेत् (आगच्छति आगमिष्यति or आगन्ता) अथ त्वं छन्दोऽधीष्व 'If the teacher comes after an hour (of 48 minutes), you had better read the Prosody'

२७८९ । वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा । ३ । ३ । १३१ ।
समीपमेव सामीप्यम् । स्वार्थे ष्यञ् । 'वर्तमाने लट्' (२१४१) इत्यारभ्य 'उणादयो बहुलम्'
(३१६९) इति यावद्येनोपाधिना प्रत्यया उक्तास्ते वर्तमानसमीपे भूते भविष्यति च वा स्युः ।
कदा आगतोऽसि । अयमागच्छामि । अयमागमम् । कदा गमिष्यसि । एष गच्छामि-गमिष्यामि वा ।

2789. The affixes which are employed when the sense is that of present time, may, optionally in like manner, be employed when the sense is that of past or future time, not remote from the present

The words समीप and सामीप्य are the words with the same signification the latter being derived from the first by adding the affix ष्यञ्. This affix is added with a self descriptive force, without making any modification in the meaning. We learn thus incidentally from Pânini's using the word सामीप्य, that the affix ष्यञ् also comes with a self descriptive (svârtha) force and the words चातुर्वर्ण्यं &c are thus formed

The affixes which begin with *III. 2 123 S. 2151* (वर्तमाने लट्) and end with III 3 1 S 3161 (उणादयो बहुलं) are affixes which come in denoting the present time. These affixes come also with the force of the past or future time when the sense is that the action has just taken place, or will immediately take place. Thus to the question कदा देवदत्तागतोऽसि when *didst thou come Devadatta*, it may be replied *either* अयमागच्छामि *I come* now, or आगच्छन्तमेव मां विद्धि know me even to have come, or अयमागमम् 'I have now come, or एषोऽस्म्यागतः I have come now' So, also to the question कदा देवदत्त गमिष्यसि 'when will you go Devadatta it may be replied either एष गच्छामि I go now or गच्छन्तमेव मां विद्धि or एष गमिष्यामि or गन्तास्मि &c

Note —The phrase in like manner (वत्) has been employed to indicate complete resemblance, that is to say with whatever *qualifications* the affixes have been enjoined to denote present time, namely with whatever bases (प्रकृति) and words in compositions (उपपद) and restrictive significations (उपाधि) certain affixes have been enjoined —the same affixes under those conditions and those circumstances, only will denote also *immediate* future and recent past. Thus शानच् by III 2 128 comes after the prakritis पू and यज to forming present participles, this affix to denote past and future must come only *after* पू and यज and so on. Thus पवमानः यजमानः अलंकरिष्णुः (III 2 136) &c.

Why do we say not remote from the present, (सामीप्ये) ? This rule will not apply when distant future or distant past is intended to be expressed. As परह्यः अगच्छत् पाटलिपुत्रम् 'he went day before yesterday to Pâtaliputra, वर्षेण गमिष्यति he will go in a year

Dr Bohtlingk translates this sûtra thus — Whatever is near to the present time may be expressed as a present tense

२७९० । आशंसायां भूतवच्च । ३ । ३ । १३२ ।

वर्तमानसामीप्य इति नानुवर्तते । भविष्यति काले भूतवद्वर्तमानवच्च प्रत्यया वा स्युराशंसायाम् । देवश्चेद्वर्षिष्यति-अवर्षीत् वर्षति वर्षिष्यति वा । धान्यमवाप्स्म-वपामः-वप्स्यामो वा । × उपमानातिदेशे विशेषातिदेशः × । तेन लङ्लिटौ न ।

2790 The affixes which are employed, when the sense is that of the past time or of the present time, may, optionally, in like manner, be employed, after a root in denoting future time, when hope is expressed

The word optionally is understood here also The phrase 'not remote from the present is not valid in this aphorism The word आशंसा means the wish or expectation of getting an object not yet obtained, and consequently this can refer only to future time The force of च is to draw the word वर्त्तमानवत् from the last sûtra in this aphorism This sûtra has been thus put by Mr Apte — When hope is expressed in a conditional form, the Aorist (लुङ्) the Present or Simple Future is used in both the clauses to denote a future time Thus उपाध्यायश्चेदागमत् or आगतः or आगच्छति or आगमिष्यति वा एते व्याकरणमध्यगीष्महि or अधीतवन्तः or अधीमहे or अध्येष्यामहे 'if the teacher were to come we should read grammar. देवश्चेदवर्षीद्वर्षति वर्षिष्यति वा, धान्यमवाप्स्म वपामः-वप्स्यामो वा। 'If it rained rains or will rain we will sow paddy'

This construction is possible only when the past tense is expressed by लुङ् (Aorist), and not by लङ् or लिट् For लुङ् denotes past time in general while लङ् and लिट् denote particular forms of past time, (see III 2 110, 111 and 115) The phrase भूतवत् making an analogy with past time in general will not therefore refer to लिट् or लङ् which refer to past time in special

Paribhâshâ — 'When operations dependent on the general properties of one thing are transferred to something else, operations depend nt on special properties of the former are not thereby transferred to the latter'

२७९१। क्षिप्रवचने लृट्। ३। ३। १३३।

क्षिप्रपर्याय उपपदे भूतवद्विषये लृट् स्यात्। वृष्टिश्चेत्क्षिप्रमाशु त्वरितं वा यास्यति। शीघ्रं वप्स्यामः। नेति वक्तव्ये लृड्ग्रहणं लुटोऽपि विषये यथा स्यात्। श्वः शीघ्रं वप्स्यामः।

2791. When the word 'kshipra' (quickly) or its synonym is in construction with the verb, the future affix, 'Lrit' is employed after the root, when 'hope is expressed in a conditional form

This supersedes the last rule by which Aorist could also have been employed By the present rule the Second Future can only be employed Thus उपाध्यायश्चेत्क्षिप्रमागमिष्यति (or उपाध्यायश्चेदागतः—*Apte*) क्षिप्रं व्याकरणमध्येष्यामहे if the teacher were to come soon we shall soon learn grammar वृष्टिश्चेत् क्षिप्रमाशु त्वरितंवायास्यति। शीघ्रं वप्स्यामः। If it rains soon, we shall sow early

By force of the word वचन in the aphorism we take the synonyms of क्षिप्र also such as शीघ्रं आशु त्वरितम्, &c.

An objector might say the use of the word लृट् in the sûtra is redundant, for the Future is the natural tense to be used, whenever *hope* is indi

cated Sûtra III 3 132 was merely an exception to this rule, so that the present sûtra re enacting the general rule ought to have been worded thus ,—न क्षिप्रवचने ' not so when a word expressing quickness is employed , for such a rule debarring the past tense given by III 3 132 would have, of necessity, given scope to the Future tense which is the natural tense to express *hope* To them we say, that there are two future tenses लृट् and लुट् । By specifying लृट् we mean that लुट् should not be employed even where it would otherwise have come such as in the following —श्वः क्षिप्रमध्येष्यामहे ' to morrow we shall learn soon' Or श्वः शीघ्रं वप्स्यामः ' to morrow we shall sow quickly'

२७९२ । आशंसावचने लिङ् । ३ । ३ । १३४ ।

आशंसावाचिन्युपपदे भविष्यति लिङ् स्यान्न तु भूतवत् । गुरुश्चेदुपेयादाशंसेऽधीयीय । आशंसे क्षिप्रमधीयीय ।

2792 The affix of the Potential is employed in denoting Futurity, after a root, when the upapada in composition with it, is a word expressing 'hope'

This is also an *apavâda* of III 3 132 S 2790 and teaches the employment of the Potential with a future force Thus उपाध्यायश्चेदागच्छेत्, आशंसे युक्तोऽधीयीय if the teacher will come I hope you will study with diligence This being a subsequent rule will apply even when the words expressive of 'quickness are in composition Thus आशंसे क्षिप्रमधीयीय I hope, I will learn soon So also अवकल्पये युक्तोऽधीयीय &c.

२७९३ । नानद्यतनवत्क्रियाप्रबन्धसामीप्ययोः । ३ । ३ । १३५ ।

क्रियायाः सातत्ये सामीप्ये च लङ्लुटौ न । यावज्जीवमन्नमदाद्दास्यति वा । सामीप्यं तुल्यजातीयेनाव्यवधानम् । येयं पौर्णमास्यतिक्रान्ता तस्यामग्नीनाधित । सोमेनायष्ट । येयममावास्यागामिनी तस्यामग्नीनाधास्यते । सोमेन यक्ष्यते ।

2793 When constant continuance of action or a near Past or Future is meant the Past and Future are not denoted as taught in III 2 111 and III 3 15, through the Imperfect and the Second Future, but through the Aorist and the First Future

The affixes लङ् (Imperfect Past) and लुट् (First Future) have been ordained to come when past time not belonging to the current day and future time not belonging to the current day, are respectively indicated The present sûtra prohibits these two affixes The word क्रियाप्रबन्धः means 'performing an action with continuity and सामीप्य means not remoteness of time immediateness without the intervention of anything of the same genus Thus यावज्जीवं भृशमन्नमदात् (not अददात्) he gave food throughout his life, or भृशमन्नं दास्यति he will give much food यावज्जीवं पुत्रमध्यापिपत् throughout his life he taught, or यावज्जीवमध्यापयिष्यति ' through

out his life he will teach. In both these cases the Aorist and Second Future are used instead of the Imperfect and the First Future

So also when recent past or immediate future is meant, the Aorist and the Second Future are employed, instead of the Imperfect and the First Future Thus येयं पौर्णमास्यतिक्रान्ता एतस्यामुपाध्यायोऽग्नीनाधित or सोमेनायष्ट or गामदित 'during the full moon that has just past the teacher consecrated the fire or performed the soma sacrifice or gave a cow. Here the Aorist is for the Imperfect येयममावास्याऽऽगामिनी एतस्यामुपाध्यायोऽग्नीनाधास्यते or सोमेन यक्ष्यते or गां दास्यते on the next new moon day the teacher will perform the fire-sacrifice or the soma sacrifice, or he will give a cow. Here the Second Future is employed instead of the First Future

Note —The double negative न अनद्यतन not non today implies the proper corresponding tenses which indicate adyatana

२७९४ । भविष्यति मर्यादावचनेऽवरस्मिन् । ३ । ३ । १३६ ।

भविष्यति काले मर्यादावचनेऽवरस्मिन्प्रविभागे अनद्यतनवत् । योऽयमध्वा गन्तव्य आ पाटलिपुत्रात्तस्य यदवरं कौशाम्ब्यास्तत्र सक्तून्पास्यामः ।

2794 The Futurity is not expressed, as taught in III 3 15, through the Second Future, but through the First Future, when a statement is made of a limit on this (avara) side of another place

The phrase नानद्यतनवत् is valid in this sûtra also The two conditions of the last aphorism namely, continuity of action' and 'immediateness', however do not apply here Thus योऽयमध्वा गन्तव्य आ पाटलिपुत्रात्तस्य यदवरं कौशाम्ब्यास्तत्रौदनं भोक्ष्यामहे तत्र सक्तून्पास्यामः 'on this side of the road from the city of Kosâmbi to the city of Pâtaliputra, there we will eat rice, and there we will drink saktu'

Note —Why do we say 'in denoting future time? Observe योऽयमध्वागत आ पाटलिपुत्रात् तस्य यदवरं कौशाम्ब्यास्तत्र युक्ता अध्यैमहि on this side of the road that leads from the city of Kosâmbi to the city of Pâtaliputra, we read together &c

Note —Why do we say 'when signifying limit'? Observe योऽयमध्वा निरवधिको गन्तव्यस्तस्य यदवरं कौशाम्ब्यास्तत्रौदनं भोक्तास्महे, सक्तून् पातास्मः । Here the First Future is employed.

Note —Why do we say 'when the अवर is in construction'? Observe योऽयमध्वा गन्तव्य आ पाटलिपुत्रात् तस्य यदपरं कौशाम्ब्यास्तत्रौदनं भोक्तास्महे &c

The examples of limit given in this aphorism refer to local limit, in the subsequent sûtras examples will be given as to the limit of time and some difference will be observed therein

२७९५ । काल विभागे चानहोरात्राणाम् । ३ । ३ । १३७ ।

कालकृते मर्यादाविभागे प्रविभागे अवरस्मिन् । योऽयं संवत्सर आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्यैष्यामहे ।

योऽयं वत्सर आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे । 'अनहोरात्राणाम्' किम् । योऽयं मास आगामी तस्य योऽवरः पञ्चदशरात्रस्तत्राध्येतास्महे ।

2795 The Second Future is employed instead of the First Future, in denoting Future time not belonging to the current day, when the word 'avara' is used together with a word expressing division of time, but not when it is a word giving the sense of 'day' or 'night'

The whole of the last sûtra should be read into this. The difference between this and the last sûtra is, that sûtra III 3 136 referred both to the limit of *space* and *time* while sutra III 3 137 refers to the limit of *time* only, moreover with regard to time there is exception with regard to the portions of day and night. The *yoga vibhâga* the separation of this sûtra from the last, is for the sake of subsequent aphorisms Thus योऽयं संवत्सर आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे 'in the month of Chaitra, the year after next, we shall read together', तत्रौदनं भोक्ष्यामहे 'we shall eat rice then &c'.

Note—This construction is, of course only valid in denoting future time, otherwise not. Therefore not here योऽयं वत्सरोऽतीतस्तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्यैमहि 'in the month of Chaitra, the year before last we *read* together', तत्रौदनमभुञ्जमहि 'we *ate* together &c.

Note—Why do we say limit? Observe योऽयं निरवधिकः काल आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येतास्महे—तत्रौदनं भोक्तास्महे ।

Note—The limit must be 'on this side i.e, अवर side' With the पर side limit, this rule will not apply With the word पर this construction is optional See the next sûtra

Why do we say 'when not divisions of day and night? There are three sorts of counter examples in this case, as योऽयं मास आगामी तस्य योऽवरः पञ्चदशरात्रः or योऽयं त्रिंशद्रात्र आगामी तस्य योऽवरोऽर्धमासः or योऽयं त्रिंशदहोरात्र आगामी तस्य योऽवरः पञ्चदशरात्रस्तत्र युक्ता अध्येतास्महे तत्र सक्तून् पातास्मः । Here Luṭ or First Future has been employed and not the Second Future.

२७९६ । परस्मिन्विभाषा । ३ । ३ । १३८ ।

अवरस्मिन्नित्यर्थं पूर्वसूत्रद्वयमनुवर्तते । अवराद्विभाषेयम् । योऽयं वत्सर आगामी तस्य परस्मादाग्रहायण्यास्तत्राध्येष्यामहे । अध्येतास्महे । 'लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ' (२२२९) भविष्यतीत्येव । सुवृष्टिश्चेदभविष्यत्तदा सुभिक्षमभविष्यत् ।

2796 Optionally so, when a declaration is made with regard to that side of a limit of time

The whole of the last two aphorisms except the word अवर must be read into this. The sûtra will then stand thus 'The Second and the First Futures are optionally both employed in denoting future time, not belonging to the current day, instead of the First Future alone, when the

word पर is used signifying a limit of time on that side of a fixed period, provided that this word does not give the sense of day or night

This is an example of aprâpta vibhâshâ.

This rule allows an option when the time refers to the पर side of a starting limit Thus योऽयं संवत्सर आगामी तस्य यत् परमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे or अध्येतास्महे ' we will read together in the month of Chaitra, the year after next.

All the counter-examples given under the last aphorism are also valid here by substituting the word पर instead of अवर

२७९६ । क । लिङ् निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ ॥ १३९ ॥

2796A Where there is a reason for affixing 'Lin' the affix 'Lrin' is employed in the Future tense when the non-completion of the action is to be understood.

The words 'in denoting future time' are understood here The reasons for affixing लिङ् are such as cause and effect &c mentioned in III 3 156 and 157 &c The लृङ् is called the Conditional tense 'It comes in the conditional sentences in which the non performance of the action is implied? or where the falsity of the antecedent is implied as a matter of fact It usually corresponds to the English Pluperfect Conditional, and must in Sanskrit be used in both the antecedent and the consequent clauses —*Apte's Guide*

Thus सुवृष्टिश्चेदभविष्यत् तदा सुभिक्षमभविष्यत् if there had been good rain, then there would have been plenty of food or if there were to be good rain then there would be plenty of food It is implied that there was not good rain nor consequent plenty or that the occurrence of good rain is dubious, and the desirable consequence equally so

२७९७ । भूते च । ३ । ३ । १४० ।

पूर्वसूत्रं समग्रमनुवर्तते ।

2797 And (where there is a reason for affixing 'Lin', the affix 'Lrin' is to be employed, when the non completion of the action is to be understood) if the sense is that of past time

The whole of the last aphorism is understood in this The last sûtra enjoined लृङ् in the Future tense, this sûtra ordains it in the Past the Conditional tense having both these significations The reasons for affixing लिङ् are given in sûtras III 3 152 and those that follow it In sûtra III 3 141 and those that follow, as far as III 3 152, optional rules for the employment of the Conditional tense will be given Thus — दृष्टो मया भवत्पुत्रो अन्नार्थी चङ्क्रम्यमाणः अपरश्च द्विजो ब्राह्मणार्थी, यदि स तेन दृष्टोऽभविष्यत् तदाऽभोक्ष्यत न तु भुक्तवान्, अन्येन पथा स गतः । I saw your son wandering about in search of food I saw also a twice-born in search of a Brâhmana (whom he would feast), if he (your son) had been seen by him (the twice-born), then he

would have been fed, but as a matter of fact, he has not been fed, he went by a different road'

The conditional sentence यदि स तेन दृष्टोऽभविष्यत् तदाभोक्ष्यत is employed under circumstances set out above It refers to a past time there is the relation of cause and effect existing one being in search of food and an other *in search of a guest to feed, and the action is not completed* both taking different roads, did not come across each other

२७९८ । वोताप्योः । ३ । ३ । १४१ ।

वा आ उताप्योः । उताप्योरित्यतः प्राग्भूते लिङ्निमित्ते लृङ् चेत्यधिक्रियते । प्रवृंसूत्रं तु उताप्योः इत्यादौ प्रवर्तत इति विवेकः ।

2798 From this point as far as sûtra III 3 152 (the whole of the following sentence is to be taken as exerting a governing influence on the sûtras that follow where there is a reason for affixing 'Lin, the 'Lrin may be) optionally (employed in denoting past time, when the non completion of the action is to be understood)

All the words within brackets must be supplied from the previous sûtras to complete the sense This sutra consists of three words वा optionally आ 'as far as and उताप्योः (the sûtra III 3 152) The words वा + आ + उ form वो by the rules of conjunction The particle आ in this aphorism has the force of limit exclusive and not that of limit inclusive The *optional* use of the conditional tense will be illustrated in the following aphorisms where in addition to the special tenses to be employed by those rules we may employ the conditional also under those very circumstances, in the alternative, provided that the non completion of the action is understood Prof Bohtlingk translates this aphorism thus optionally so in connection with उत and अपि the conditional tense may be employed

२७९९ । गर्हायां लडपिजात्वोः । ३ । ३ । १४२ ।

आभ्यां योगे लट् स्यात् कालत्रये गर्हायाम् । लुङाद्यपवादः । अपि जायां त्यजसि जातु गणिकामाधत्से । गर्हितमेतत् ।

2799 The affix 'Lat is employed after a root, when it has in composition with it the words 'api' or jatu', the sense implied by the sentence being that of censure

This debars the Aorist &c, as it is subsequent

The word गर्हा means censure 'blame The affix लट् has been enjoined to come with a present signification, and would not have come to denote time in general which however it does here for here the Present tense is employed in preference to the tense required by the time of the action which is totally excluded Hence the present sûtra. The लट् here denotes all the three times

Thus अपि तत्रभवान् वृषलं याजयति 'even your honor sacrifices (or sacrificed or will sacrifice) to a Sûdra , जातु तत्र भवान् वृषल याजयति गर्हामहे अहो अन्याय्यमेतद् 'possibly your honor sacrifices for a Sûdra', the sense implied being that such conduct on the part of those men are blameworthy

In the present case, there being no occasion for the application of लिङ्, of course we cannot employ लृङ् to denote the non completion of the action

So also अपि or जातु जाया त्यजसि, जातु गणिकामाधत्से । गर्हितमेतद् । Fie ! you abandon (or abandoned or will abandon) your wife !

२८०० । विभाषा कथमि लिङ् च । ३ । ३ । १४३ ।

गर्हायामित्येव । काललये लिङ् । चाल्लट् । कथं धर्मं त्यजेस्त्यजसि वा । पक्षे कालत्रये लकाराः । अत्र भविष्यति नित्यं लृङ् भूते वा । कथ नाम तत्रभवान्धर्मं मत्यक्षत ।

2800 The affix 'Lin' as well as 'Lat' is optionally employed after a root, when the word 'katham' is in construction with it and censure is implied

The lat here denotes all the three times

The word censure is understood and by च we draw लट् from the previous sûtra into this By using the word 'optionally' in the aphorism, it is indicated that this rule does not exclude the application of the alternative tenses which would otherwise have been required by the time of the action It is not total exclusion like the last Thus कथ धर्मं त्यजेः or त्यजसि । 'How dost thou abandon duty ? In the alternative we have three ordinary tense affixes Here in denoting the future there is always Conditional. As कथं नाम तत्र भवान्धर्मं मत्यक्षत r अत्याक्षीत् । While in denoting the Past the Conditional is optional when non completion of the action is implied कथं नाम तत्र भवान् वृषल याजयेत् or याजयति or याजयिष्यति 'Indeed, how your honor can (or will) sacrifice for a Sûdra

So also कथ नाम तत्र भवान् वृषल याजयिता अयाजयत् or याजयाञ्चकार ।

Here there is an occasion for the application of the Potential mood (लिङ्), therefore when we intend to express non completion of action in the past time, we can *optionally* employ the Conditional also (लृङ्) As कथ नाम तत्र भवान् वृषलम् अयाजयिष्यत् or याजयेत Indeed why did your honor (attempt to) sacrifice for that Sûdra (in vain)'.

Under similar circumstances, in denoting future time the Conditional (लृङ्) must *invariably* be employed (III 3 139) as कथ धर्मं त्यक्ष्यसि 'why will you (attempt to) give up your duty ... I believe

२८०१ । किंवृत्ते लिङ्लृटौ । ३ । ३ । १४४ । क — कतरः — कतमो वा ... निन्दिष्यति वा । लृङ् मा भवत ।

गर्हायामित्येव । विभाषा तु नानुवर्तते ।

2801 The affixes 'Lin' and 'Lrit' come after a verb, when the interrogative words like 'kim' &c, are in composition with it and censure is implied

Here also the Potential and the First Future are employed in perference to the time required by the action

The word 'censure' is understood here, not so however, the word 'optionally' This excludes all other tense affixes. The repetition of the word लिङ् in this sûtra, is for the sake of excluding लट् whose anuvṛitti would also have run into this sûtra had we taken the anuvritti of लिङ् from the last sûtra instead of repeating it Thus कः कतरो वा हरिं निन्देत् निन्दिष्यति वा ' who will censure Hari ?

In the Past tense when the non completion of action is implied we may optionally employ the Conditional (लृङ्) and in the Future tense under similar circumstances we must employ the Conditional necessarily as को नाम वृषलो य तत्र भवानयाजयिष्यत् who is the Sûdra for whom your honor did sacrifice (in vain) This sûtra may be rendered thus also — In connection with an Interrogative Pronoun when censure is implied may be *employed the Potential or the First Future*

२८०२ । अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेऽपि । ३ । ३ । १४५ ।

गर्हायामिति निवृत्तम् । अनवक्लृप्तिरसम्भावना । अमर्षोऽक्षमा । न सम्भावयामि न मर्षये वा भवान्हरिं निन्देत्-निन्दिष्यति वा । कः-कतरः-कतमो वा हरिं निन्देत्-निन्दिष्यति वा । लृङ् प्राग्वत् ।

2802 When it is to be expressed that somebody holds that something is not likely to take place or is not to be tolerated, the Potential and the First Future are employed, even without the Interrogative Pronoun

The anuvritti of the word censure ceases The word अनवक्लृप्तिः means impossibility not to be believed The word अमर्षः means 'not endurable or not to be tolerated This excludes all other tenses the Potential and the 2nd Future coming in preference to all other tenses required by the time of the action Thus न सम्भावयामि न मर्षये वा भवान् हरिं निन्देत् or निन्दिष्यति I do not believe or I can not tolerate that you can revile or will revile Hari Similarly कः or कतरः or कतमो हरिं निन्देत् or निन्दिष्यति &

Note —So also नावकल्पयामि न सम्भावयामि, न श्रद्दधे तत्र भवान् नाम वृषलं याजयेत् or याजयिष्यति 'I do not believe or think it possible or trust that your honor sacrifices (or sacrificed or will sacrifice) *for* a Sûdra न मर्षयामि तत्र भवान् वृषलं याजयेत् or याजयिष्यति I can not tolerate that your honor does (did or will) sacrifice for a Sûdra

When the word come in together with the non completion of the *action is to* be expressed we may *optionally* employ the Conditional (लृङ्) but *necessarily* so when Future time is to be expressed Thus नावकल्पयामि तत्रभवान् नाम वृषलम् अयाजयिष्यत् I do not believe that your honor did or will sacrifice for a Sûdra ,

२८०३ । किंकिलास्त्यर्थेषु लृट् । ३ । ३ । १४६ ।

अनवक्लृप्त्यमर्षयोरित्येतद्द्वयं चेति यावदनुवर्तते । किंकिलेति समुदायः क्रोधद्योतकः सप-
पदम् । अस्त्यर्थाः अस्तिभवतिविद्यतयः । लिङोऽपवादः । न श्रद्दधे न मर्षये वा किंकिल त्वं
शूद्रान्नं भोक्ष्यसे । अस्ति भवति विद्यते वा शूद्रीं गमिष्यसि । अत्र लृङ् न ।

2803 The affix 'Lṛit' (the Second Future) is used after a root, when the words 'kiṁkila' or those having the sense of 'asti' (he is) are in construction with it, (when the action is not likely to occur, or is not to be tolerated and when censure (S. 2806) is implied).

The words within brackets must be supplied from the last aphorism and from S. 2806 The whole word किंकिल is to be taken as an upapada and not the word किं and किल separately This word expresses 'anger'. The words having the sense of *asti* are अस्ति, भवति and विद्यते । This rule supersedes the Potential (लिङ्) Thus किंकिल or अस्ति or भवति or विद्यते नाम त्वं भवान् वृषलं याजयिष्यति, न मर्षयामि, न श्रद्दधे. 'Is it possible that your honor will (or did or does) sacrifice for a Sûdra? I cannot believe or tolerate it'.

Another example is न श्रद्दधे न मर्षये वा किंकिल त्वं शूद्रान्नम् भोक्ष्यसे 'I do not believe or can tolerate that thou shouldst eat the food of a Sûdra'; अस्ति भवति विद्यते वा शूद्रीं गमिष्यसि 'Is it possible that thou shouldst go to a female Sûdra'.

As there is no occasion for लिङ् here, we cannot have the Conditional (लृङ्) required by rule III 3. 141

२८०४ । जातुयदोर्लिङ् । ३ । ३ । १४७ ।

"यदायद्योरुपसंख्यानम्" । लृटोऽपवादः । जातु यदा यदि वा त्वादृशो हरिं निन्देन्नावकल्पयामि न मर्षयामि । लृङ् प्राग्वत् ।

2804. The affix 'Liṅ' comes after a root, the words 'jâtu' and 'yat' being in construction with it, when the sense is that the action is not believed to be likely, or is not to be tolerated.

This excludes the Second Future or 'Lṛit'. जातु त्वं भवान् वृषलं याजयेत्, or यन्नाम त्वं भवान् वृषलं याजयेत्, न श्रद्दधे न मर्षयामि ।

Vârt:—The words यदा and यदि should be enumerated along with the words जातु and यत् in this rule As यदा or यदि वा त्वादृशो हरिं निन्देन्नावकल्पयामि न मर्षयामि 'neither do I think nor do I tolerate that one like you should blaspheme Hari'.

Here also, when the non-completion of the action is implied, the Conditional (लृङ्) is *necessarily* employed in denoting *future* time, and *optionally* so in denoting *past* time. As जातु यत्, यदा or यदि त्वादृशो हरिं निन्देत् or अनिन्दिष्यत् नावकल्पयामि, न मर्षयामि वा 'neither do I believe, nor do I tolerate that one like you did attempt to blaspheme Hari'. यदि सुरभिमवाघ्रास्यस्तन्मुखोच्छ्वासगन्धम् तव रतिरभविष्यत् पुण्डरीके किमस्मिन् 'if you had felt (which you clearly have not) the fragrant smell of her breath, would you have had any liking for this lotus'?

२८०५ । यच्चयत्रयोः । ३ । ३ । १४८ ।

यच्च यत्र वा त्वमेवं कुर्याः न श्रद्दधे न मर्षयामि ।

2805. The affix 'Liṅ' comes after a root, the words 'yachcha' and 'yatra' being in construction, when the sense is that the action is not believed to be likely, or not to be tolerated

This supersedes the Second Future The separation of this aphorism from the previous one is for the sake of the rules that follow. The rule I. 3. 10 does not also apply here Thus यच्च यत्र वा त्वमेवं कुर्याः न श्रद्दधे न मर्षयामि 'I do not think, nor can I tolerate that thou wilt do so'.

The Conditional (लृङ्) *will also be employed under its own proper* conditions as shown in the last aphorism

२८०६ । गर्हायां च । ३ । ३ । १४९ ।

अनवक्लृप्त्यमर्षयोरिति निवृत्तम् । यच्चयत्रयोर्योगे गर्हायां लिङेव स्यात् । यच्च यत्र वा त्वं शूद्रं याजयेः । अन्याय्यमेतत् ।

2806. The affix 'Liṅ' comes after a root in all tenses when the words 'yachcha' and 'yatra' are in composition with it, provided that censure is implied

The governing force of the words *anavaklipti* and *amarsha* ceas This debars all other tense-affixes. Thus यच्च or यत्र तत्र भवान् वृषलं याजयेत् आढ्यो वृद्धः सन् ब्राह्मणः, गर्हामहे अहो अन्याय्यमेतत् 'we blame you, who being an opulent, old Brâhmana (who ought to know better) officiate as a sacrificial priest for a Sûdra, O! It is improper'!

When the non-completion of the action is indicated, the Conditional *tense must be employed under the rules given in III. 3 139 140 141.* As यच्च or यत्र त्वं हरिं निन्देः or अनिनिन्दिष्यः, गर्हामहे 'we censure that you should (have attempted to) blaspheme Hari', &c.

२८०७ । चित्रीकरणे च । ३ । ३ । १५० ।

यच्च यत्र वा त्वं शूद्रं याजयेः । आश्चर्यमेतत् ।

2807. The affix 'Liṅ' comes in all tenses after a root, when used with the words 'yachcha' and 'yatra' and the sense implied is that of 'wonder'

The word चित्रीकरणं means 'wonder astonishment, strangeness &c'. This debars all the other tense-affixes. Thus यच्च or यत्र तत्र भवान् वृषलं याजयेत् आश्चर्यमेतत् 'this is a wonder that you should sacrifice for a Sûdra'.

Note —When the non-completion of the action is indicated, the Conditional is employed under the rules III. 3 139, 140 and 141 Thus आश्चर्यमेतत् यच्च or यत्र त्वं शूद्रं याजयेः or अयाजयिष्यः 'it is a wonder that you should (have attempted to) perform a sacrifice for a Sûdra', आश्चर्यमेतत् यच्च

or यत्र त्वं शूद्रं याजयिष्यसि 'it is a wonder that you should (hereafter attempt to) make a Sûdra perform a sacrifice.

२८०८ । शेषे लृडयदौ । ३ । ३ । १५१ ।

यच्चयत्राभ्यामन्यस्मिन्नुपपदे चित्रीकरणे गम्ये धातोर्लृट् स्यात् । आश्चर्यमन्धो नाम कृष्णं द्रक्ष्यति । 'अयदौ' किम् । आश्चर्यं यदि सोऽधीयीत ।

2808 In all other cases, when wonder is implied by words other than 'yachcha' and 'yatra', the affix 'Lrit' is employed after a root, except when the word 'yadi' is used

In all other cases, that is to say, in cases where the words यच्च or यत्र are not employed, as well as where the word यदि is not used, the Second Future is used in preference to the Potential

Thus आश्चर्यमन्धो नाम कृष्णं द्रक्ष्यति 'a miracle that the blind see Krishna.' आश्चर्यं, चित्रं, अद्भुतम् अन्धो नाम पर्वतमारोक्ष्यति, बधिरो नाम व्याकरणम् अध्येष्यते 'it is wonderful, strange and astonishing that the blind man should ascend a mountain, or a deaf person should read grammar'.

Not so, when the word यदि is employed. Thus आश्चर्यं यदि सोऽधीयीत 'a wonder, if he study' आश्चर्यं यदि स भुञ्जीत 'a wonder, if he eat

As there is, in this case, no occasion to employ the Potential, we can not employ the Conditional as directed in sûtras III 3. 139, 140 and 141.

२८०९ । उताप्योः समर्थयोर्लिङ् । ३ । ३ । १५२ ।

बाढमित्यर्थेऽनयोस्तुल्यार्थता । उत अपि वा हन्यादघं हरिः । 'समर्थयोः' किम् । उत दण्डः पतिष्यति । अपिधास्यति द्वारम् । प्रश्नः प्रच्छादनं च गम्यते । इतः प्रभृति लिङ्निमित्ते क्रियातिपत्तौ भूतेऽपि नित्यो लृङ् ।

2809. The affix 'Lin' comes after a verb in all tenses, when the words 'uta' and 'api', both having the same meaning, are in composition

This excludes all the other tense affixes. The meaning which is common both to उत and अपि is that of बाढम् 'assuredly, certainly, surely, really' Thus उत or अपि हन्यादघं हरिः 'assuredly Hari destroys all sin' उत कुर्यात् 'certainly he does', अपि कुर्यात् 'assuredly he does', उताधीयीत 'certainly he studies (will study &c.)', अप्यधीयीत 'surely he studies &c.'.

Why do we say 'when they mean certainly'? Observe उत दण्डः पतिष्यति 'will the stick fall? अपि द्वारं धास्यति 'he shuts the door'. Here उत is employed in asking questions, and अपि with धा means 'to shut.

The option allowed by rule III. 3. 141 ceases. Hereafter the Conditional (लृङ्) must invariably be used even in indicating Past action, when action is not completed, and there is reason for the employment of लिङ् (Potential) In indicating Future time, of course, लृङ् must necessarily be employed as before. Henceforward, therefore, no option is allowed, but लृङ् must be employed where sûtras III. 3 139 and 140

required it As उताहनिष्यद् दस्युं राजा 'will the king kill the robber? Ans नाहन् न हनिष्यति 'He did not kill, he will not kill'

२८१० । कामप्रवेदनेऽकच्चिति । ३ । ३ । १५३ ।

स्वाभिप्रायाविष्करणे गम्यमाने लिङ् स्यान्न तु कच्चिति । कामो मे भुञ्जीत भवान् । 'अकच्चिति' इति किम् । कच्चिज्जीवति ।

2810 The affix 'Liṅ' comes after a root, in expressing or making known a wish, except when the word 'kachchit' is in composition with it

The phrase कामप्रवेदन means the expression of one's wish This debars all other tense affixes As कामो मे भुञ्जीत भवान् = अभिलाषो मे भुञ्जीत भवान् it is my wish that you will eat.

Why do we say 'except the word कच्चित्? Observe कच्चिज्जीवति ते माता कच्चिज्जीवति ते पिता । मारविद त्वा पृच्छामि कच्चिज्जीवति पार्वती ॥ 'I hope thy mother is living I hope thy father is living, I ask thee O mârâvid! (Parrot) I hope that Pârvati is living.

२८११ । संभावनेऽलमिति चेत्सिद्धाप्रयोगे । ३ । ३ । १५४ ।

अलमर्थोऽत्र मौढिः । संभावनमित्यलमिति च प्रथमया सप्तम्या च विपरिणम्यते । संभावनेऽर्थे, लिङ् स्यात्तच्चेत्संभावनमलमिति सिद्धाप्रयोगे सति । अपि गिरिं शिरसा भिन्द्यात् । 'सिद्धाप्रयोगे' किम् । अलं कृष्णो हस्तिनं हनिष्यति ।

2811 The affix 'Liṅ' is employed after a root, when the expectation (of a person or thing being able or competent to do or suffer the action denoted by the verb) is implied (or expressed by any other word used along with them) than 'alam'

The word लिङ् is understood here The word संभावन means supposition and expectation in the power or ability of another to perform any action *This word is here qualified by the sense of the word* अलम् and though it is in the seventh case in the aphorism it must be construed as if it was in the first case Similarly अलम् is in the first case it should be construed in the seventh case The word अलं means 'adequate so that the above mentioned संभावन must be completed full and true i e, realised The phrase सिद्धाप्रयोगे qualifies अलम् which must be taken here to be in the seventh case and means *if the non employment or omission of* अलं *is valid or unobjectionable'* When is that unobjectionable When the sense of अलम् is implied by the sentence but this word itself is not used. The Potential Mood is employed when the expectation is of the kind above described This rule debars all other tense-affixes Thus अपि पर्वतं शिरसा भिन्द्यात् I expect he will break even the hill with his head; अपि द्रोणपाकं भुञ्जीत I expect you will eat away even a *drona*-of cooked food.

Why do we use the word अलं 'competent to do'? Observe, विदेशस्थायी देवदत्तः मासेन गमिष्यति ग्रामम् 'I expect Devadatta, who is living in a foreign country, will some day go back to his country'. Here though expectation' is expressed the idea conveyed by अलं, namely, the power to do something or adequacy to do is not present, and hence the Future is employed instead of the Potential

Why do we use the phrase *चिद्धप्रयोगे* '*when the actual result does not take place*'? Observe, अलं देवदत्तो हस्तिनं हनिष्यति 'Devadatta is in a position to kill the elephant, and he will carry it out also'.

Under similar circumstances, in past and future times, when non-completion of action is indicated, the Conditional tense (लृङ्) must be invariably used in preference to every other tense. Professor Bohtlingk translates the sûtra thus: "The Potential is employed when it is expressed that some *one is* believed to be capable of doing something, pre supposing *that the* actual performance of the action does not take place".

२८१२ । विभाषा धातौ संभावनवचनेऽयदि । ३ । ३ । १५५ ।

पूर्वसूत्रमनुवर्तते । संभावनेऽर्थे धातावुपपदे उक्तेऽर्थे लिङ् वा स्यात् न तु यच्छब्दे । पूर्वेण नित्ये प्राप्ते वचनम् । संभावयामि भुञ्जीत भोक्ष्यते वा भवान् । 'अयदि' किम् । संभावयामि यद्भुञ्जीथास्त्वम् ।

2812 The affix 'Liṅ' is *optionally employed after a verb* when it has another verb which expresses 'expectation', in construction with it, but not so when the word 'yat' is used.

The whole of the last sûtra qualifies this sûtra, the 'expectation' indicated here being of the kind mentioned in the last sûtra and governed by the conditions laid down in that aphorism The word by which an 'expectation' is expressed such as संभावये, or अभिकाम, is called संभावन वचन. This sûtra *enjoins an option, where by the last aphorism, there would have* been necessarily the Potential Tense Thus सम्भावयामि भुञ्जीत or भोक्ष्यते भवान् 'I expect you will eat', अवकल्पयामि भुञ्जीत or भोक्ष्यते भवान् 'I hope you will eat', श्रद्दधे भुञ्जीत or भोक्ष्यते भवान् 'I believe you will eat' Why do we say 'not so when "yat" is used? But no option is allowed, and the Potential must necessarily be used, when the word यत् is employed As सम्भावयामि यद् भुञ्जीत भवान् 'I expect you will eat'.

The sûtra *may* also be rendered thus "The Potential is not necessarily employed, where there is in connection with it a verb in the sense of 'to hold as possible', but not when यद् is employed"

२८१३ । हेतुहेतुमतोर्लिङ् । ३ । ३ । १५६ ।

वा स्यात् । कृष्णं नमेच्चेत्सुखं यायात् । कृष्णं नंस्यति चेत्सुखं यास्यति । 'भविष्यत्येवेष्यते' । नेह । हन्तीति पलायते ।

2813 The affix 'Liṅ' is optionally employed after both those verbs which express the condition and its consequence.

The word हेतु means 'cause or 'condition' and हेतुमत् means 'consequence' or 'effect' This supersedes all other tense affixes, in other words, 'in conditional sentences in which one statement is made to depend upon another *as its reason or ground the Potential is used in* both the antecedent and the consequent, otherwise called the *protasis* (हेतु) and *apodosis* (हेतुमत्), the former containing the condition or ground of argument and the latter the conclusion based upon it' Thus —कृष्णं नमेच्चेत् सुखं यायात् or कृष्णं नंस्यति चेत् सुखं यास्यति 'If he bow to Krishna, he will get happiness' दक्षिणेन चेद्यायान्न शकटं पर्याभवेत् '*if he* go by the right side, the cart will *not be* upset, यदि कमलकमाह्वयेन्न शकटं पर्याभवेत् if he calls Kamalaka the cart will not be upset. Here 'going by the right side is the *protasis* (हेतु) and '*not upsetting*' the *apodosis* (हेतुमत्)

This is an optional use of the Potential, we may use the Second Future in the alternative, thus दक्षिणेन चेद् यास्यति न शकटं पर्याभविष्यति 'if he goes by the south, the cart will not be upset'

The word विभाषा 'optionally' used in the sûtra immediately preceding *is also understood here*

Ishti —This usage is confined to the Future only

Though the anuvritti of लिङ् could have been taken from the last aphorisms its repetition here is for the sake of pointing out the particular time namely, the Future, in which the Potential should be employed Therefore, *it is not employed in the following sentences*, हन्तीति पलायते 'he kills, therefore he flies वर्षति इति धावति 'it rains therefore he runs

It of course follows that when the non-completion of the action is indicated, the Conditional (लृङ्) should be employed under these very circumstances See examples under III 3 139

२८१४ । इच्छार्थेषु लिङ्लोटौ । ३ । ३ । १५७ ।

इच्छामि भुञ्जीत भुङ्क्तां वा भवान् । एवं कामये प्रार्थये इत्यादियोगे बोध्यम् । "कामप्रवेदन इति वक्तव्यम्" । नेह । इच्छन्करोति ।

2814 The affixes 'Liṅ' and 'Lot' are employed after a root, when another verb having the sense of 'wishing', is in construction with it

This supersedes all other tense affixes When words expressing 'wish', such as इष्, कम् प्रार्थ् &c, are used the Potential or Imperative is used, thus इच्छामि कामये or प्रार्थये भुञ्जीत भवान् or भुङ्क्तां भवान् I wish desire or pray that your honor may eat

Vart —*It is only when a desire is expressed that the Potential or the* Imperative should be employed and not merely when the verb to wish or its synonyms are in composition Therefore, the Potential or the Imperative is not used here इच्छन् करोति wishing, he does'

The sûtra m... [illegible]

२८१५ । लिङ् च । ३ । ३ । १५९ ।

समानकर्तृकेषु इच्छार्थेषु लिङ् । भुञ्जीयेतीच्छति ॥

2815 The affix 'Lin' is used after a verb, when another verb meaning 'to wish' is in construction with it, and the agent of both the verbs is the same.

Under similar conditions, with words implying 'wish', the Potential is used in the sense of the Infinitive Thus भुञ्जीय इति इच्छति 'he wishes that he may eat', अधीयीयेतीच्छति 'he wishes that he will read'.

When the non complet on of the action is implied, the Conditional must be employed under rule III. 3 139.

२८१६ । इच्छार्थेभ्यो विभाषा वर्तमाने । ३ । ३ । १६० ।

लिङ् स्यात्पक्षे लट् । इच्छेत्-इच्छति । कामयेत्-कामयते । विधिनिमन्त्रण-' (२२०८) इति लिङ् । विधौ । यजेत । निमन्त्रणे । इह भुञ्जीत भवान् । आमन्त्रणे । इहासीत । अधीष्टे । पुत्रमध्यापयेद् भवान् । संप्रश्ने । किं भो वेदमधीयीय उत तर्कम् । प्रार्थने । भो भोजनं लभेय । एवं लोट् ।

2816. After roots meaning 'to wish', the Potential (Liṅ) is optionally used in denoting the present time.

This ordains लिङ् where there would have been otherwise लट्. Thus इच्छति or इच्छेत् 'he wishes', वष्टि or उश्यात्, कामयते or कामयेत ।

२८१६ । क । विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्ट संप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् । ३ । ३ । १६१ ॥

2816A. The Potential mood is employed in denoting (a) command, (b) invitation, (c) permission, (d) entreaty, (e) question, and (f) prayer

As (a) command यजेत 'Let him sacrifice, (b) Invitation इह भुञ्जीत भवान् 'I invite you to dine here (c) Permission इहासीत 'you may (are permitted) sit here'. (d) Entreaty पुत्रमध्यापयेद् भवान् 'I entreat you to teach my son' (e) Question किं भो वेदमधीयीय उत तर्कम् 'may I read the Veda or the Logic'. (f) Prayer भो भोजनं लभेय 'O! May I get food'

So is the case with the Imperative by the next sûtra.

२८१६ । ख । लोट् च । ३ । ३ । १६२ ।

2816B. The affix 'Lot' also is employed after a root in the sense of commanding, &c.

The Imperative Mood is employed also under the circumstances mentioned in the last aphorism. The division of this aphorism from the last, is for the sake of subsequent sûtras in which the anuvritti of लोट् only runs and not those of others. Thus :—

(1) कटं तावद् भवान् करोतु 'make the mat', यज्ञं भवान् आगच्छतु ।

(2 and 3) अत्र भवान् आस्ताम् 'there you are invited to' or you may, sit'.

(4) पुत्रमध्यापयतु 'you will teach, I hope the son

(5) किं भो वेदमध्यै उत तर्कम् 'Sir what shall I l arn, the Veda or the Logic?

(6) भवति मे प्रार्थना व्याकरणमध्यै छन्दोऽध्यै this is my prayer that I may learn the Grammar or that I may learn the Prosody'

२८१७ । प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च । ३ । ३ । १६३ ।

प्रैषो विधिः । अतिसर्गः कामचारानुज्ञा । भवता यष्टव्यम् । भवान्यजताम् । चकारेण लोटोऽनुकर्षणं प्राप्तकालार्थम् ।

2817 The affixes called 'Kritya', and the affix 'Lot' come also after verbs, in the sense of direction, granting per mission, and proper (particular) time

The word प्रैष means 'direction, अतिसर्गः means permission to do as one likes, प्राप्तकालः means arrival of appropriate occasion or time for the doing of an action The force of च is to introduce the word लोट into this aphorism Thus भवता यष्टव्यम् you should sacrifice भवान् यजताम् you do sacrifice So also भवता कटः करणीयः कर्तव्यः कृत्यः or कार्यः you must, may or it is proper time for you to make the mat

So instead of the Passive Potential Partic ples for such the Kritya affixes (III 1 95 &c) may properly be called, we may have the Imperative also Thus करोतु कट 'you must (may or it is the appropriate time to) make the mat

Note —It might be asked 'Why the *kritya* affixes are enjoined to come with the force of direction permission &c They have been ordained most generically to come in denoting action in the Abstract (भाव) and object (कर्म) and *a fortiori* they will come in denoting the senses of direction, permission &c for the latter are but a species of action If you say that लोट being ordained in these special senses, will (on the principle that an apavâda or special rule excludes an utsarga or general rule within the jurisdiction of such special rule) exclude *kritya* affixes we would reply, that *kritya* affixes will not be excluded for the rule of non uniform affixes (III 1 94) will apply

Note —To this objection we answer the special mention of the word *kritya* in this sûtra indicates the existence of the following maxim —

The rule of non uniform affixes (III 1 94) does not *necessarily* apply to all cases after sûtra III 3 94 treating of primary affixes by which feminine nouns are formed

Q —What is the difference between the words विधि and प्रैष? Ans Some say विधि means a precept enjoining something for the first time while प्रैष means mere 'direction

२८१८ । लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके । ३ । ३ । १६४ ।

प्रैषादयोऽनुवर्तन्ते । मुहूर्तादूर्ध्वं यजेत-यजताम् यष्टव्यम् ।

2818 The affix 'Lin' (as well as the 'Kritya' and 'Lot') is used (under similar circumstances in the sense of direction, permission &c) when the time is future by a Muhûrta (48 minutes or an Indian hour), (or the Potential may be used as well, when it signifies 'at this very moment')

The words प्रैष &c of the last sûtra must be read into this The force of च is to introduce the words कृत्य and लोट from the last sûtra, into this Thus ऊर्ध्वं मुहूर्तादुपरि मुहूर्तस्य भवता खलु कटः कर्तव्यः करणीयः कार्यः, or भवान् खलु कटं कुर्यात् (Potential) or करोतु (Imperative) 'You may/make the mat after an Indian hour, or you must &c' or 'it is proper time for you to make a mat just now' Compare III 3. 9 So also मुहूर्तादूर्ध्वं यजेत or यजताम् or यष्टव्यम् 'you may should or ought to sacrifice after an hour

२८१९ । स्मे लोट् । ३ । ३ । १६५ ।

प्रैषादिषु विषये लिङः कृत्यानां चापवादः । ऊर्ध्वं मुहूर्तादाज्ञतं स्म ।

2819 The affix 'Lot' comes after a verb when the word 'sma' is in composition, (when the sense is that of 'direction' permission) &c and referring to time future (by a Muhûrta)

This supersedes the Potential (लिङ्) and Potential Passive Participles (कृत्याः) Thus ऊर्ध्वं मुहूर्ताद् भवान् कटं करोतु स्म ग्रामं गच्छतु स्म माणवकमध्यापयतु स्म you (may, must, or it is proper time to) make the mat, or go to the village or teach Mânavaka just now' So ऊर्ध्वं मुहूर्ताद् यजताम् स्म ।

२८२० । अधीष्टे च । ३ । ३ । १६६ ।

स्म उपपदेऽधीष्टे लोट् स्यात् । स्म स्माध्यापय ।

2820 And when 'wish' is meant (the Imperative may be used when the word 'sma' is in composition with the verb)

The word स्म is understood here The word अधीष्ट has already been explained in sûtra III 3 161 This rule supersedes the Potential Thus अङ्ग स्म राजन् माणवकमध्यापय or अङ्ग स्म राजन्नग्निहोत्रं जुहुधि O King! I wish that you teach the boy or make Agnihotra sacrifice

२८२१ । लिङ्यदि । ३ । ३ । १६८ ।

यच्छब्दे उपपदे कालसमयवेलासु च लिङ् स्यात् । कालः समयो वेला वा यद्भुञ्जीत भवान् ।

2821 The affix 'Lin' comes after a root when the word 'yad' is in composition, and the words 'kâla', &c occur in construction

This ordains the Potential and supersedes the Infinitive in 'tumun'; Thus कालः समयो वेला वा यद् भवान् भुञ्जीत it is time that your honor should take your meals.

२८२२ । अर्हे कृत्यतृचश्च । ३ । ३ । १६९ ।

चाल्लिङ् । त्वं कन्यां वहेः ।

2822 The affixes 'kritya', and the affix 'trich' are added to a root, when fitness as regards the agent is implied, (as well as the affix 'lin')

The force of च is to introduce the Potential (लिङ्) into this, from the last. Thus भवता खलु कन्या वोढव्या वाह्या or वहनीया (kritya) or भवान् खलु कन्याया वोढा (trich), or भवान् खलु कन्यां वहेत् (lin) your honor is fit to marry the girl

Note —Why specifically enjoin '*kritya* and *trich* in the sense of fitness? They being enjoined universally would *a fortiori* be applied when *fitness* is to be denoted? Because the लिङ् being *specially* enjoined to denote fitness and being an *Apavâda* would have debarred *kritya* and *trich* which being universal affixes would give way Nor can we to prevent this contingency take shelter under rule III 1 94 of no uniform affixes for we have seen that that rule is not universally valid

२८२३ । शकि लिङ् च । ३ । ३ । १७२ ।

शक्तौ लिङ् स्यात् । चात्कृत्याः । भारं त्वं वहेः । माङि लुङ् (२२१९) माकार्षीः । कथं मा भवतु मा भविष्यतीति । नायं माङ् किं तु माशब्दः ।

2823 And the affix 'Lin as well as the 'Kritya' affixes come after a verb when the sense is that of 'capability'

The word 'capability qualifies the root so that the sense of capability must be inherent in the root Thus भवता खलु भारो वोढव्यः वहनीयो वाह्यः (kritya) or भवान् खलु भारं वहेत् you can carry the load

Though kritya affixes would have come in this sense even without any special rule for they are general affixes their special mention in this sûtra is to guard against their being superseded by लिङ् for rule III 1. 94 is not universally valid

२८२३ । क । माङि लुङ् । ३ । ३ । १७५ ।

2823A When the particle मा is added, then the aorist is employed in all tenses and moods (See No 2219)

Thus मा कार्षीः Do not do How do you explain the Imperative and the Second Future in the sentence कथं मा भवतु मा भविष्यति? This is not माङ् but a different particle मा ।

२८२४ । धातुसम्बन्धे प्रत्ययाः । ३ । ४ । १ ।

धात्वर्थानां सम्बन्धे यत्र काले प्रत्यया उक्तास्ततोऽन्यत्रापि स्युः । सिद्धवाक्यक्रियाया प्राधान्यात्तदनुरोधेन गुणभूतक्रियावाचिभ्यः प्रत्ययाः । यज्वदर्शं । भूते लट् । सतीत्वावतदुकर्तृक दर्शनमर्थः । सोमयाज्यस्य पुत्रो भविता । सोमेन यष्टवान् यः पुत्रस्तत्कर्तृकं भवनम् ।

2824 When there is a syntactical relation between the senses of the verbs, the affixes are valid, even in denoting time other than that for which they have been specifically enjoined.

The action denoted by the *conjugated* verb being the principal, regulates the time element of the verbs subordinate to it in the other; and so the affixes of the verb in the subordinate sentence denote the same time as that of the principal, though primarily these affixes might have denoted some other time.

Note.—The above sûtra is thus translated by Professor Bohtlingk:— "Words formed with affixes stand, (in reference to the time) in closer relation to the verb (with which they are allied)."

Note.—The above is not a literal translation but rather an adaptation. The literal translation will be something like this:—"Affixes are employed in denoting relation (संबन्ध) between the senses of verbs". The word धातुसम्बन्ध is a Genitive Compound meaning 'relation of roots'. The word धातु 'root' is figuratively used for धात्वर्थ 'sense of root', so that the above compound means 'relation of the senses of roots'. In other words, the relation between the roots should be that of qualifier and the qualified. When there exists such a relation between the senses of two verbs, namely, that of qualifier and the thing qualified, then the affixes may be employed in denoting other times than that specifically ordained for them.

Thus वसन् ददर्श 'living there he saw', अग्निष्टोमयाज्यस्य पुत्रो जनिता 'to him a son will be born, a performer of the Agnishṭoma sacrifice', कृतः कटः श्वो भविता 'he will be to-morrow maker of the mat'; भाविकृत्यमासीत्.

Note.—Here, though the time of the action of *living* denoted by वसन् is present, (III. 2. 124), this action is present only in relation to the action of seeing, and though because the latter action is past, the former action also is past with reference to the speaker or writer, this circumstance does not affect the form of वसन् which therefore may remain as it is. In other words, 'affixes are related directly to the root, and not to the whole sentence'.

Note.—Similarly the word अग्निष्टोमयाजी is formed by an affix (III. 2. 85) denoting past time, while the word जनिता is in the Future tense. Now, this linking together of a word in the Past tense with a word in the future is a valid usage. Here the time of the qualified verb जनिता does not affect the special time of the qualifier *Agnishṭomayâjî*.

Note.—Q.—Why has the word प्रत्यय been repeated in this sûtra, when it was understood in this from III. 1. 1? Ans.—The repetition is for the sake of indicating that the affixes which are not ordained to come after roots (धातु), but which are enjoined to come after nouns &c. such as Taddhita affixes, are even valid in other times than those in which they have been specifically enjoined when related to a verb. Thus गोमानासीत् 'he was possessed of a cow', गोमान् भविता 'he will be possessed of a cow'. Here the Taddhita affix मतुप् is added to the noun गो 'cow', with a present signification (V. 2. 94), the word गोमत् meaning 'he who has cows' or 'in

which there are cows' This word गोमत् however, is related and validly so, to the words आसीत् and भविता—one in the Past tense and the other in the Future

२८२५। क्रियासमभिहारे लोट् लोटो हिस्वौ वा च तध्वमोः। ३।४।२।

पौनःपुन्ये भृशार्थे च द्योत्ये धातोर्लोट् स्यात्तस्य च हिस्वौ स्तः। तिङामपवादः तौ च हिस्वौ क्रमेण परस्मैपदात्मनेपदसंज्ञौ स्तः सकृच्छ्रुतौ च। तध्वमोर्विषये तु हिस्वौ वा स्तः। पुरुषैकवचनयोस्तु नानयोरतिदिश्यते। हिस्वविधानसामर्थ्यात्। तेन सकलपुरुषवचनविषये परस्मैपदात्मनेपदयोर्हि स्वौ कर्तरि आत्मनेपदिभ्यः स्वौ भावकर्मणोस्तु।

2825. When the (frequency or) repetition of an action is indicated, the affix 'Lot' is added to the root, and the verb is repeated And the affixes 'hi' and 'sva', or the affixes 'ta' and 'dhvam' are the substitutes of 'Lot'.

Professor Bohtlingk translates this as follows. "When the repetition of an action is expressed, the Imperative is used, and though the second person singular is used, it may also stand for the second person plural."

The phrase धातुसम्बन्धे of the last sûtra is understood here also. The frequency or repetition of an action is called समभिहार। This word qualifies the sense of the original In other words, "when the sense of frequency &c. is understood in connection with the action this sense not being included in that of the verb, as it may be in the case of a verb from frequentative roots."

This Imperative mood is employed in all Tenses and Persons in connection with all moods But this peculiar use of the Imperative is confined to the 2nd. person singular and plural Parasmaipada (हि and त, and 2nd. person singular and plural Atmanepada (स्व and ध्वम्). In other words 'the Imperative second person (Parasmaipada and Atmanepada) is repeated, though the subject of the main verb be different and the verb be in any tense." Thus लुनीहि लुनीहीत्येवायं लुनाति 'he cuts repeatedly', as if some one was always calling out to him 'cut thou, cut thou'. लुनीहि लुनीहीत्येव इमौ लुनीतः or इमे लुनन्ति 'they cut often and often' So also लुनीहि लुनीहीत्येव त्वं लुनासि युवाम् लुनीथः or यूयं लुनीथ 'thou or you two or you all cut repeatedly' as if some one was calling out to you 'cut you, cut you'.

So also लुनीत लुनीतेत्येव यूयं लुनीथ अहं लुनामि, अलावीत् &c 'you cut I cut, he has cut repeatedly', as if some one was calling out to us 'cut ye, cut ye'. Similarly with Atmanepada roots, as अधीष्वाधीष्वेत्येवायमधीते, इमौ अधीयाते, इमे अधीयते &c 'he or they study hard' as if some one was calling out to them 'study thou, study thou'.

So also अधीध्वमधीध्वमित्येव यूयमधीध्वे &c. *Similarly in every tense mood and person*, as अधीष्वाधीष्वेत्यध्यैष्ट, अध्यगीष्ट, अध्येष्यते।

The Intensive verbs in यङ् also have this meaning of frequency, but there the verb is not repeated, as the sense of frequency there is inherent

in the verb, in this case we must repeat the verb to express frequency, S e VIII 1 4

This use of the Imperative is not found in Literature (Bohtlingk), but in Marathi

२८२६ । समुच्चयेऽन्यतरस्याम् । ३ । ४ । ३ ।

अनेकक्रियासमुच्चये द्योत्ये प्रागुक्तं वा स्यात् ।

2826. The affix 'Lot is similarly added to the root optionally, when several themes follow one after another.

In this case also the terminations of the second person singular and plural Atmanepada and Parasmaipada are employed namely हि, स्व or त and ध्वम् । Thus भ्राष्ट्रमट मठमट खदूरमट स्थाल्यपिधानमटेत्येवायमटति or इमावटत or इमेऽटन्ति ।

Similar examples can be formed as in the last aphorism only the Imperative is not doubled as in the last case

Similarly छन्दोऽधीष्व व्याकरणमधीष्व, निरुक्तमधीष्वेत्येवायमधीते or इमावधीयाते or इमेऽधीयते he or they two or they all learn, learning Prosody, learning Grammar learning Nirukta

This being an optional rule we have these forms also व्याकरणमधीते छन्दोऽधीते निरुक्तमधीते इत्येवायमधीते, इमावधीयाते इमेऽधीयते । छन्दोऽधीषे व्याकरणमधीषे निरुक्तमधीषे, इत्येव त्वमधीषे युवामधीयाथे यूयमधीध्वे । छन्दोऽधीये व्याकरणमधीये निरुक्तमधीये इत्येवाहमधीये आवामधीवहे, वयमधीमहे ।

२८२७ । यथाविध्यनुप्रयोगः पूर्वस्मिन् । ३ । ४ । ४ ।

आद्ये लोड्विधाने लोटप्रकृतिभूत एव धातुरनुप्रयोज्यः ।

2827 In the first case (comprised under sûtra III 4 2), the same verb must be used in the subsequent clause, as the verb which was put in the Imperative mood

The examples have already been given under III 4 2 S 2825 We cannot say लुनीहि लुनीहीत्येवायं छिनत्ति we must use a verb from the root लू 'to cut. Such as लुनाति &c So also अधीष्वाधीष्व takes अधीते only after it and not a synonymous verb like पठति &c

२८२८ । समुच्चये सामान्यवचनस्य । ३ । ४ । ५ ।

समुच्चये लोड्विधौ सामान्यार्थस्य धातोरनुप्रयोगः स्यात् । अनुप्रयोगान्यथानुपपत्त्या लडा दर्शित क्रियासमभिहारे द्वैवाच्ये ॥ ॥ वादयत् । ततः सत्याकालयोः पुरुषविशेषार्थस्य चाभिव्यक्तिः ॥ एककर्तृके वर्तमानं यान वातीत्यस्य यातिर्दीव्यतीति याति । पुनः पुनरतिशयेन वा यानं स्पष्ट तदर्थः । सर्वं यातः । यान्ति । यासि । याथः । याथ । यावयातेति इतिशब्दस्याभेदान्वये तात्पर्यं ग्राहयति । एवं यातः । अधीष्वाधीष्वेत्यधीते । ध्वनिश्चये पक्षे पूर्वं याथ । याहियाहीत्ययासीत् । यास्यति वा । समुच्चये तु सक्तून्पिब धाना खादेत्यभ्यवहरति । अन्नं भुङ्क्ष्व पीत्वमधीध्वमिति यूयमधीध्वे । तण्डुलानपचतमाददीध्वमभ्यवहरत । भुङ्क्ष्वान्नं पिब दधिकमात्स्वादयतेत्यभ्यवहरते । सक्तूनस्तु पिबतखादतेत्यभ्यवहरथ । अत्र समुच्चीयमानविशेषार्थानुप्रयोगार्थेन सामान्येनाभेदान्वयः । पक्षे अभ्यवहरध्वे । पक्षे द्विरुक्तौ । अत्र समुच्चीयमानविशेषाणामनुप्रयोगार्थेन सामान्येनाभेदान्वयः । पक्षे सक्तून् पिबति धानाः खादति अन्नं भुङ्क्ते दधिकमास्वादते । एतेन

पुरीमवस्कन्द लुनीहि नन्दनं मुषाण रत्नानि हरामराङ्गनाः ।

विगृह्य चक्रे नमुचिद्विषा बली य इत्थमस्वास्थ्यमहर्दिवं दिवः ॥ १ ॥

इति व्याख्यातम् । अवस्कन्द-लवनादिरूपा भूतानद्यतनपरोक्षा एककर्तृका पृथक्स्थूल क्रियैत्यर्थात् । इह पुनः पुन इत्यस्कन्देत्यादिरूपं इति व्याख्यानं भ्रममूलकमेव द्वितीयसूत्रे क्रियासमभिहार इत्यस्यानुवृत्तेः । सोऽन्तस्य द्विर्वापत्तेश्च । पुरीमवस्कन्देत्यादि मध्यमपुरुषैकवचनमित्यपि केचित् विभ्रम एव । पुरुषवचनमर्थ इह नेत्युक्तत्वात् ॥ * ॥

॥ इति लकारार्थप्रक्रिया ॥ * ॥

इति भट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यामुत्तरार्द्धे तिङन्त समाप्तम् ॥

2828 In the second case (III 4 3) where many actions are spoken of together, the verb that is made to follow, should be such as has the sense common to all those verbs

After the second verb the appropriate Tenses Mood and Personal affixes should be added. By that will be expressed the member, and the tense, and the particular person of the verb

Thus ओदनं भुङ्क्ष्व सक्तून् पिब धानाः खादेत्येवायमभ्यवहरति 'he takes his meals eating rice drinking saktu and tasting fried corn'. Here the verb अभ्यवहरति has a sense common to all the verbs in the *Imperative mood*. The object of taking the second verb having the senses common to all the antecedent verbs, is to prevent the *repetition of all* the *previous ones* In the secular vernacular the brevity, however is often not approved.

Vart —When *intensity or frequency of an action is denoted*, the word is uttered twice as प्रभवात् पुनीहि लुनीहि इत्येवायं लुनाति ॥ See III 4 2.

So also 'याहि याहि इति याति' *go, go', so he goes i.e., he goes continually*' That is, he goes repeatedly or excessively The sense of the verb ending in हि (याहि) *is going frequently or excessively.* The sense of याति is going in the Present time, once only by a single agent The word इति shows the equality or identity of the two verbs i.e., याहि याहि=याति। Similarly याहि याहि इति यातः। So also याहि याहि इति यान्ति or यासि or यथः or याथ ॥ So also 'अट अट इति अटत् याथ ' You went often and often'. Similarly "यासि यासि इति अयासीत् or अयासि " He went (or will go) often and often! Similarly 'अधीष्व अधीष्व इति अधीते ' He studies excessively'. So also अधीध्वमधीध्व मिति युयमधीध्वे ' you study very much "

The above are examples of Kriyasamabhihāra under S. 2825 Examples under Samuchchaya are given below —अन्नं भक्षय पिब धानाः खाद इत्यभ्यवहरति he takes his meals eating barley and tasting fried corn'. So also, अन्नं भुङ्क्ष्व च पिब पानकम् इति अभ्यवहरति he takes his meals eating rice and tasting the preparation of curd" So also with अ and च्च । अत्र पिबत खादत इति अभ्यवहरत । 'They drink and eat—and thus take their meals'. So also भुङ्ग्ध्वं चाभ्यवहरतेत्यभ्यवहरध्वे । In the alternative we have हि and त्व also

Here there is relation of identity with the general verb (abhyavaharati) used in the subsequent sentence, and the particular verbs which have collected together in the first sentence.

Where there is no samuchchaya, we use the ordinary Tenses As सक्तून् पिबति 'he drinks barley gruel' धाना खादति 'he eats fried corn'. ओदनं भुङ्क्ते 'he eats rice' दाधिकमास्वादयते 'he tastes curd preparation'.

In the same way is explained the following verse of the Śiśupâla vadha पुरीमवस्कन्द (he beseiged the Puri), लुनीहि नन्दनं (he destroyed the Nandana garden by cutting down the trees) मुषाण रत्नानि (he stole the gems, that is, plundered good things), हरामराङ्गनाः (took away captive the heavenly nymphs)

विगृह्य चक्रे नमुचिद्विषा बली (that powerful *Rávana* contending with the Enemy-of Namuchi (Indra) made) य इत्थमस्वास्थ्यमहर्दिवं दिवः (disturbance night and day, and so made heaven unpleasant) (Mágha I 51)

Here in the first part of the sentence there are four verbs in the Imperative Mood, namely (1) avaskanda 'besiege thou' (2) lunihi 'cut down thou', (3) mushana 'steal thou', and (4) hara 'capture thou' They all are in syntactical relation with the one agent Ravana and the one verb अस्वास्थ्यं चक्रे 'made disturbance' in the past tense, not of the current day and not seen by the narrator, covers all the above four verbs for they are all the particular forms of the *general* action to disturb the peace.

To explain avaskanda &c by 'he repeatedly besieged frequently cut down &c.' as it is actually done by Mallinatha in his commentary, by taking them as Imperatives with the force of frequency of III 4 2 S 2825 is inaccurate and erroneous. Because in the sutra समुच्चयेऽन्यतरस्याम् (III 4. 3 S 2826) the anuvritti of the words kriyâsamabhihâre of the preceding sûtra is not current. For then there ought to have been the repetition of the Imperative verb But as avaskanda &c are not *repeated* in the above verse, it is not a case of Kriyasamabhihâra but of samuchchya pure and simple

The opinion of some commentators that 'avaskanda' &c, are in the second Person Singular is also erroneous For we have already said that the Person and Number designations do not attach to these verbs so though avaskanda &c have the *form* of 2nd Person Singular yet they are really not so

Here ends the Chapter on the meaning of Tense affixes

Here ends the Part I Volume II, treating of the conjugation of verbs of the Siddhanta Kaumudi of Bhattoji Dikshita

———o———

Upper India Press Allahabad.
31-10 1907.

Uti c lt ks Ir , Akalabad